

זהב לבושה

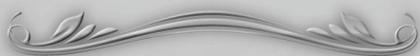

סוגית כיסוי הראש,
פאה נכרית
בראי התורה

זהב לבושה

כיסוי הראש כהלכה

כתבתי בחסד ה' עלי

נהוראי יוסף אוחנה

מח"ס: משפט הגט, עין במשפט, נהורא מעליא ב"כ

מהדורה רביעית

י"ל ע"י מכון "דעה" ירושלים

התשע"ד

כל כבודה
בת מלך
פנימה

ממשבצות
זהב לבושה

תהלים מה, טז

מכתבי תהילה

הסכמות גדולי ישראל

הובאו לפני גליונות הספר "זהב לבושה" בענין האיסור החמור של לבישת הפאה נכרית לנשים מעשה ידי אומן נטע נאמן, חכו ממתקים וכולו מחמדים, תהלתו בקהל חסידים, ההי"ר, שוקד באהבה על דלתות התורה הרה"ג רבי ... שליט"א. אשר נושא ונותן באמונה וגמר חיפוש מחיפוש בספרי הפוסקים ראשונים ואחרונים חדשים גם ישנים, צולל במים אדירים ומעלה פנינים יקרות, והיו למאורות, וכביר מצאה ידו לסדר הדברים בטוב טעם ודעת, בבקיאות רבה ובסברה ישרה, אשרי יולדתו צינה וסחרה אמיתו, באשר ה' אתו ירבו כמותו תרב גדולתו, ותנשא מלכותו, ולפעלא טבא אמינא איישר חילה לאורייתא.

ואסיים בברכה להמחבר שליט"א, שיזכה לברך על המוגמר בקרב ימים, ויפרצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה ברבות הטובה, גם עדי זקנה ושיבה, וסיב ובלה בה, ומינה לא תזוע, שאין לך מידה טובה הימנה, ועוד יעלה מעלה מעלה לגאון ולתפארת, ירום ונשא מאוד, והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו, ועלהו לא יבול, וכל אשר יעשה יצליח, אמן. [נ.ב. להלן (פרק טז אות ב), הבאנו מכתב "קול קורא" על העוון החמור של הפאה נכרית ממרן הגרע"י שליט"א, ונתבקשנו להציגו ע"י בנו הגאון הגדול כה"ר רבי יצחק יוסף שליט"א].

בברכת התורה

עובדיה יוסף

הנני בזה להכיר ולהוקיר את תלמידי ישיבתינו ההי"ר ... שליט"א שיושב ושוקד על למודו ומתעלה בתורה ויראת שמים וזכה לעמלה של תורה, ועתה הביא לפני את פרי עטו קונטרס ... וכו', ולא נצרכא אלא לברכה, כיון שנשאו ליבו לכתוב ... הנני לברכו שיזכה וכו', ושיזכה לתת את כל חשקו בעמלה של תורה מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא ולעלות במעלות התורה והיראה, והיה לנחת להוריו ומוריו, ויזכה לתורה ולמעשים טובים, ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח.

הכותב והחותם לכבוד עמלי תורה. [ניתל"ס עיב"ע]

שלום כהן

מה מאוד ישמח ליבנו על השמועה הטובה אשר שמענו שנשים יקרות קיבלו על עצמן לדקדק בצניעות, וגם חזרו למנהג ישראל מקדמת דנא, לכסות את ראשן במטפחת ולא בפאה נכרית כדי לצאת ידי דעת כל הפוסקים ונועם הצניעות יסוד קדושת ישראל.

והנני מעיד בזה, כי כן היה דעתו ורצונו של אאמו"ר גאון ישראל ז"ל שנשי ישראל יכסו ראשן במטפחת, וגם ראיתי את צערו הגדול של אאמו"ר ז"ל על הפאה הנכרית שנתפשטה בקרב שלומי אמוני ישראל, ה' ירחם.

לזאת הנני מצטרף כיהודה ועוד לקרא, לחזק ולאמץ את הני גיבורי כח המתעוררת להחליף מפאה נכרית למטפחת, ומברכן בברכת התורה מקרב לב בבני חיי ומזוני רויחי ובריאות גופא וכל מילי דמיטב.

והנני חותם למען קדושת ישראל.

שמואל אוירבך

באאמו"ר גאון ישראל שלמה זלמן ז"ל

הנני לברך את הרב ... ה' ישמרהו ויחיהו שהוציא ואסף איש טהור מילי דאורייתא על ... ויהי רצון שיפוצו מעינותיו חוצה לו, להגדיל תורה ולהאדירה. אמן. כ"ט לחודש אדר התש"ע. החותם בברכת התורה. [אמר המחבר, זכיתי להכנס לקודש פנימה לרב זצ"ל לקבל את הסכמתו על הספר כארבעה חודשים לפני מסירת נשמתו לגנזי מרומים, ויהי רצון שיהיה למליץ יושר בעדינו ובעד כל עם ישראל].

החותם בברכת התורה

יהודה מעלם

להיקר הרה"ר ... שליט"א אשר זכה להוציא ספר על ... וכבר שבחו את יקרת הספר הזה, ראש הישיבה שליט"א (א"ה), כוונתו למוהר"ר שלום כהן רה"ר דפו"י העתיקה), ועוד רבנים קדושים. ובודאי יהא זה לתועלת הרבים. ויהי רצון שיזכה המחבר לזכות ולזכות עוד ועוד, ויזכה עוד לתורה וכל טוב. אמן.

משה צדקה

הובאו לפני גליונות מהספר ... שחיבר וערך הגאון רבי ... שליט"א וכפי שהעידו עליו הרבנים הגאונים, הגאון הגדול רבי שלום כהן שליט"א ראש ישיבת פורת יוסף, והגאון רבי יצחק יוסף שליט"א ראש ישיבת חזון עובדיה, כי מכירים אותו בעל יראת שמים ושקדן גדול בתורה, וכפי שהוא כותב על הספר ... קיבל על עצמו לכתוב הספר לחזק ידים רפות ובמיוחד בדורינו זה. ועוד זאת עשה לטובה שכתב הכל בשפה ברורה ונעימה למען ירוץ בהם הקורא. ואברכהו שחפץ ה' בידו יצלח ויזכה לשבת באהלה של תורה מתוך בריאות ורוב נחת.

הראשון לציון

שלמה משה עמאר

שמחתי לראות את הספר הנפלא המדבר על ... מעשה ידי אומן השקדן הרב היקר כהר"ר ... שליט"א שיזכה להוציא תורה מפוארה בכלי מפואר וכידוע שקודם לאותיות תורה הם אותיות קדושה ... נברך אותו שיזכה להפיץ תורה בקרוב, ועוד ועוד ספרים חשובים ויקרים אמן.

החותם לכבוד התורה

בניהו יששכר שמואלי

המלצה: כיהודה ועד לקרא גם אני מצטרף לכל הנ"ל [להסכמת הרבנים על הספר הנכחי "זהב לבושה" באיסור "פאה נכרית". המחבר], אמנם הנסיון גדול בצניעות כלל - ובפאה נכרית בפרט, אבל לפום צערא אגרא (אבות פרק ה משנה כג), והרי אמרו ביומא (מז). שבזכות הצניעות זכתה קמחית לשבעה בנים כהנים גדולים, והרוצים לזכות בבנים יראי שמים ותלמידי חכמים יזרעו בצניעות ויקצרו ברינה בבנים הגונים. אמן.

ואברך את הרה"ג ... שליט"א שיזכה להגדיל תורה ולהאדירה בתורה ש"בכתב" ובתורה ש"בעל פה". אמן. בברכת התורה. י"ג תשרי.

רב ומו"ץ גבעת משה ומוסדות חזון יעקב

יעקב יוסף

ג' מכתבים מהגאון הגדול כהר"ר יצחק יוסף שליט"א [מחבר הספרים "ילקוט יוסף"]

מכתב א:

[הסכמה] - ראיתי את הספר ... מעשה ידיו להתפאר של השקדן, מוכשר ומוכתר במדות ויראת ה', שוקד באהלה של תורה, עדיו לגאון ולתפארת בעזה"י הרה"ג רבי ... שליט"א, תוכו רצוף דברים המלהיבים את הלב ליראת ה' טהורה וזהירות ... וגם ליקט ואסף מדברי רבותינו הקדמוניים שדיברו בחומר ענין זה, אשריו ואשרי חלקו, זכות הרבים תלויה בידו, איישר חיליה לאורייתא.

וברכתי להנ"ל, שיזכה להמשיך לישוב על התורה ועל העבודה עוד רבות שנים בבריאות איתנה, ועוד יזכה לחבר עוד חיבורים יקרים ומועילים, ויעלה מעלה מעלה במעלות התורה, והיה שמו כשם הגדולים אשר בארץ "ישראל אשר בך אתפאר" (ישעיה מט, ג).

בברכת התורה

יצחק יוסף

מכתב ב:

[למרן מלכא שליט"א, אדר התשס"ח] - ראיתי את הספר "נהורא מעליא" [זהב לבושה], מעשה ידי השקדן כש"ת רבי ... שליט"א, העוסק בענין איסור חבישת פאה נכרית לאשה נשואה. והמחבר גליא לדרעיה בבקיאאות עצומה בספרי הפוסקים. וגם הגוד הוגד לנו שהוא בקי גדול בדברי הפוסקים... ויהי"ר שיזכה להמשיך להתמיד. ואין ספק שעדין לגאון ולתפארת

יצחק יוסף

מכתב ג:

[המלצה, אדר התשס"ח] - ההי"ר עדין לתפארת הרה"ג רבי ... שליט"א, חיבר חיבור יפה וחשוב בענין "פאה נכרית" [זהב לבושה]. עברתי על החיבור, יש שם עיון ובקיאאות נפלאים, וכל מי שיתרום להוציא לאור את ספרו, ולסייע בידו שיוכל להפיץ את ספרו, יבורך מפי עליון בכל הברכות האמורות בתורה, בברכה ובהצלחה ברוחניות ובגשמיות, ברוב אושר, אמן.

בברכה

יצחק יוסף

מכתב ברכה, לכבוד ידיד נפשי הרה"ר ... שליט"א, קבלתי את הספר "זהב לבושה" בענין פאה נכרית, ויהי רצון שהדברים יעשו רושם בציבור בני התורה כי זה היה לנו ללעג וקלס לכל סביבתינו, וכל משברייך וגלייך עלינו עברו, אשר לא מועטים מן הקמים בעדת צדיקים נכשלים בדבר זה בכל שעה, ואין לך אדם שאין לו שעה, ובעז"ה לישועה צריכים אנו להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. ויהי רצון שדברייך יעשו פרי להגדיל תורה ולהאדירה.

ומצוה לעורר את הציבור בנושא חשוב זה, וידוע שהגרי"ז מבריסק הורה בכמה פעמים לתלמידי שמצוה רבה היא לחזק את הציבור בענין הפאה הנכרית שנכשלים בה רבים מישראל, וארו"ל: כל מי שעבר עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר ב"מ, והפאה הנכרית הזאת נעשתה כהיתרא לכל הציבור, וזה היה לדאבון ליבנו. ומפורסם בשם הגרי"ח זוננפלד שאמר: בתפילת ראש החודש אנו אומרים "מפני חטאינו גלינו מארצינו ונתרחקנו מעל אדמתינו", ואיך יתכן שעם חטאינו והלבוש המודרני נשוב לארצינו?! שובו אלי ואשובה אליכם, והשיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם. אמן.

שלמה פרבשטיין

(עיר התורה בני ברק)

כבוד ידידי וחביבי מזכה הרבים, שוקד באהלה של תורה, לילה כיום יאיר כחשיכה כאורה, עדין לגאון ולתפארת ההי"ר הרב ... שליט"א ... וזאת למודעי, כי לא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול, ובמיוחד בנושא הנ"ל. אם לא שידוע הוא ששומר דרכיו ואורחותיו, ואולם לך נאה בזה הקונטרס. ולא נצרכה אלא לברכה, יהי"ר שחפץ ה' בידך יצלה, לקדש שם שמים ברבים, ויהי שמך כשם הגדולים אשר בארץ.

אהרן בוטבול

הספר "זהב לבושה" מלא בדברי אלוקים חיים בענין צניעות ישראל, ושוחחתי עם המחבר ונוכחתי כי ידיו רב לו במלחמתה של תורה ובפרט בסוגיא חמורה זו, וכל מה שנשאו ליבו של הרהמ"ח לכתוב חיבור זה הוא ציפור נפשו כפי שסיפר לנו הרה"ג יוסף אדרי שליט"א בידעו ומכירו בהתמדה ובשקידה עצומה ומעל הכל ביראת ה' טהורה, ודברי תורה ובפרט בענין החשוב הזה אינן צריכים חיזוק.

והנה הרה"ג המחבר שליט"א הביא הרבה מאמרי ופסקי הראשונים והאחרונים שלא נודעו עד העת והעונה הזאת, ומצוה רבה לפרסם את הדברים הרהוטים בשפה ברורה ונעימה השווה לכל נפש. ולנאל"ב שיהי"ר שהתעוררות גדול תהיה מספר זה, ורבים יבקשו את המאורות כי הם דברי רבותינו ז"ל המאירים לכל ירא שמים.

משה ארי' ליפשיץ

מאוד שמחתי לראות פרי הראוי לברכה המדבר על יסודי קדושת עם ישראל מהרה"ג מזכה הרבים רבי ... שליט"א בעניני הפאה הנכרית, שבעונות הרבים נתפשטה בקרב טובים שופרי דשופרי משומרי החומות ואין איש שם על לב, ובעונות הרבים רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה, כי פשתה זאת הצרה מן הגזירה שהיתה באירופה, וכמו שכתב מוריני רבי שלמה קלוגר זצללה"ה בשנות חיים סימן קטז, וכיום אי אפשר לעוצרה.

ותמיד שאלתי מפני מה [חלק מ] גדולי ישראל לא יוצאים על ענין זה אלא מביעים דעתם שהפאות הקצרות הם כשרות אפילו שלפי האמת זה נבילה וזה טריפה?! עד שפעם אחד שוחח לי רבי יהודי א' שאם יצאו בכלל על הפאה הנכרית מי ישמע להם! ולא נצרכה אלא לברכה שבעז"ה יתחזקו נשות ישראל ללבוש מלבושים צנועים לפי ההלכה הטהורה ובזכ"ז נזכה לגאולה השלימה אמון. ומצוה לחזק ידי הרה"ג המחבר שליט"א שפועל בכל כוחו במידת האפשר להגדיל ש"ש בעולם למען הקדושה בישראל, וכל העוזרים והמסייעים יתברכו מן השמים בכל מילי דמיטב בבריאות גופא ונהורא מעליא באותה המידה שהם מודדים לכבוד שמים.

הבא על החתום לכבוד התורה ולכבוד הרב המחבר שליט"א [ג אדר].

שמואל בהגרי"מ ליברמן

ראיתי את הספר "נהורא מעליא" על עניני פיאה נכרית שכתב הנכד הרב ...
... נרו יאיר אמן, ונהנתי מאוד. ודבריו אמת וצדק, ונכון הדבר. וידוע כמה חמורה
היא הפאה נכרית. ואני מברכו, שיזכה לעלות מעלה מעלה בתורה וביראת
השי"ת, אמן.

הצעיר בישראל

אליהו שריקי

שמח ליבי ויגל כבודי כאשר הראני בני הי"ו השוקד על דלתות התורה
והיראה לילה כיום יאיר כחשיכה כאורה, יראת ה' היא אוצרו, חכו ממתקים וכולו
מחמדים את הספר החשוב נהורא מעליא [זהב לבושה] ואין לי אלא לברך את
בני הי"ו, יהי רצון שבכל אשר יפנה ישכיל ויצליח, ויזכה לברך על המוגמר בקרוב,
ועוד יפוצו מעיינותיו חוצה, כי ידעתי שידין רב לו במלחמתה של תורה, וימצא
חן ושכל טוב בעיני ה' ואדם. ועליו נאמר: בן חכם ישמח אב. [אדר התשסט].

שמעון מאיר אוהנה

הקדמה

אודה ה' מאד בפי ובתוך רבים אהללנו (תהלים קט, ל), ה' אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות ומרחוק אמונה אומן (ישעיה כה, א), אודה ה' כצדקו ואזמרה שם ה' עליון (תהלים ז, יח), אודה ה' בכל לבי אספרה כל נפלאותיך (תהלים ט, ב), פתחו לי שערי צדק אבא במ אודה יה (תהלים קיח, יט) אשתחוה אל היכל קדשך ואודה את שמך על חסדך ועל אמתך כי הגדלת על כל שמך אמרתך (תהלים קלח, ב).

הסיבה היחידה שהובילה אותי לכתוב את הספר הנכחי, היא, כי בתוך עמי אנוכי יושבת ואיש בל יכחיש את הפריצות הנגרמת מן הפאות הנכריות במחנה ישראל, כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה, ובכל יום ובכל שעה נכשלים הרבים בשמירת העינים, ובקדושת המחשבה, ובשמירת הברית, ובקלות הדעת עם "אשת איש" החמורה באיסורי תורה - כי אפילו אי נימא דכיסוי איכא, צניעותא מי איכא? ובפרט שהלב נחמס לראות את הסוגיות התלמודיות ברורות כל כך - שבפאה הנכרית יש איסור מן התורה של פרועת ראש ושאר איסורי תורה, ורבים מקילים ראשם באיסור כל כך חמור שבו תלויה קדושת המחנה כידוע. וכן מעוד סיבות כמוסות.

לשם מטרה קדושה זו קורא אני בחיל בשם גדולי ישראל הקודמונים ובשם גדולי דורינו - לכל התלמידי החכמים למגדולם ועד קטנם, לאותם אשר יראת ה' מפעפעת בקרבם - שיעשו למען השי"ת להקים עולה של טהרה בישראל ולהסביר להיושבים בציון את חומרת העוון הזה שנעשה כהרגל מוחלט בסדר יומינו, וכל העובר עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר (יומא פו:), ושהיא מכשילה את הרבים בכל יום ובכל שעה. [וראה במבוא]. ואין ספק שבזכות זאת נזכה לגאולה השלימה כמו שנאמר: ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך (דברים כג, טו), ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלהיך שמה, אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלהיך ומשם יקחך, והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והיטבך והרבך מאבותיך... אמן.

[קראתי את הספר הנכחי בשם "זהב לבושה" כי שמי המלא עולה בגי' "ויהי לי זהב לבושה", וגם השם "נהורא מעליא" עולה בגי' של שמי ושם אבי שליט"א].

כאן המקום להודות לאבי מורי שליט"א ולאימי מורתי תחי' שטרחו ועמלו בי ללא הפוגות, והניחוני בין החכמים והסירו מדרכי כל עקב ועקלות, ועודדוני בכתיבת דברי התורה הזאת כי ממנה ראיתי נפלאות, והם יהיו לראשי העטרות, ויבוא שכרם מאת האל הבוחן ליבות, כך וכך יודע בראש כל חוצות, וכל טוב עליהם יושפע וזרח אורם כמאורות, בבריאות גופא ונהורא מעליא לאורך שנים טובות, כי קול ה' חוצב להבות. אמן.

כמו כן אביע תודתי העמוקה למו"ח מוהר"ר פינחס מוסבי שליט"א רב ומו"ץ רמות ד' ירושלים, ורב בתי הכנסת בית הרואה ושערי רחמים, וכן למרת חמותי שתחי', שמסייעים לנו בכל המובנים - ישלם ה' שכרם, ויזכו לראות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם, בריאות איתנה ונהורא מעליא, ויתברכו בכל מילי דמיטב אמן.

במהדורה זו הושקעו שעות רבות של התבוננות והסתגרות, למטרת ליבון הדברים וכתיבתן, ולכן התודה מופנית לנוות ביתי אשת החיל עטרת בעלה שרה מנב"ת [בת הגאון הגדול מוהר"ר פינחס מוסבי שליט"א רב ומו"ץ רמות ד' ירושלים] שמשגיחה עלי בכל הענינים, והשקיעה כאן אלפי שעות שאוכל לישב בשבת תחכמוני ולעסוק בתורה בלי טירדה, ועוד רבות שאין הדף יכול להכילן. וגם טרחה בעשר אצבעותיה לעמד, לעצב, את הספר השערים והכריכה, ברוב פאר והדר. יהי רצון שזכות הרבים תעמוד בעדה, ויתמיד השי"ת את בריאותה, ונזכה לראות ביחד דורות ישרים מבורכים זרע קודש ברוך השם, ונזכה לעשות רצון השי"ת ביחד באמת ובתמים בקדושה ובטהרה, אמן.

וכן אברך את מכירי חמדי הלכבות, ובפרט את התורמים בלב ובנדיבות, כי מים רבים את האהבה לא יוכלו לכבות, אשר הפרישו ממון כסף ודינרים אשר היו מוזהבות, להביא אל מזבח הדפוס את זה הספר גילי מילי דאבות, ואברך אותם ברכות שמים אורך ימים ישביעם בשנים הטובות, ויעטרם ברחמים וסליחות, ועוד יראו פירות ופירי פירות, ומכח התורה יראו פלאות. אמן. וכאן המקום להודות לה"ה הרה"ג ר' סער הדר נר"ו שסייע הרבה בהוצאת הספר.

ועל כל עדת ישראל יכוננו התפילות, שובינו אלהי ישענו שובה ה' רבבות, אל ארצנו ואל נחלת האבות, ונשוב ונבנה את החורבות, ירושלים הבנויה בנה ביתך ככתחילה והערים אשר הם סביבות, תקבצם בבנין עולם והיו

הרכסים לבקעות, ובדרך יעמידם להאיר נתיבות, ואבן מאסו הבונים היתה לראש פינות. אמן.

[נ.ב. חלק מן ההסכמות לספרי זה ניתנו לספרי הקודם, ומפני הצפיפות לא הצגתי את כל המונח לפני, ובפרט שהוצאות הדפוס השתרגו מעל ראשי].

המחבר

תוכן הספר

- פרק א** טעם האיסור שתצאנה הנשים פרועות ראש * אם חיוב כיסוי ראש הוא "גזירת הכתוב" מפיהם ומפי כתבם של הראשונים * ביאור המושג "צניעות" טז
- פרק ב** אם האיסור הוא מדאורייתא או מדרבנן * האם איסורי "דת משה ויהודית" תלויים ברוח מנהגי המקומות והזמנים? * ביאור המושג "דת יהודית" נד
- פרק ג** שאיסור יציאה לרשות הרבים בפאה נכרית הוא מן התורה * אם איסור פרועת ראש חמור יותר מפאה נכרית * מהו איסור "מראית העין" * כמה שונה הפנויה מהנשואה בחיוב כיסוי הראש * האם הדבר דומה "לדרשינן טעמא דקרא" פח
- פרק ד** ביאור דברי הש"ס בשבת, נזיר, ערכין * הכרחים מהסוגיות שהפאה נכרית מיועדת רק לבית ולחצר * שיטות הראשונים בזה קכה
- פרק ה** האיסור לצאת פרועת ראש ברה"ר בביתה ובחצירה * בדעת הבבלי הירושלמי * מנהג הנשים בזמן התלמוד בכיסוי הראש קנח
- פרק ו** לשון השלטי הגבורים * ביאור דבריו שאין כונתו על רשות הרבים * איסור שער באשה ערוה הוא מדרבנן * ביאור המושג "שער באשה ערוה" והחילוק בינו לדין "פרועת ראש" * ביאור דברי הרמ"א והמגן אברהם וכל האחרונים לגבי קריאת שמע * חזרת הפרי מגדים באם לבניה וסמכות ספרו קסז
- פרק ז** לשנות הפוסקים (קע"ו פוסקים) * ביאור המושג "מראית העין" * ציטוטים ועדויות בענין התחלת המנהג של לבישת פאה נכרית רכט
- פרק ח** בטעם חיוב כיסוי הראש לשיטת הזוה"ק * שלדעת הזוה"ק אין הבדל בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית * אם מותר לנשים לגלות שתי אצבעות משערות ראשן ובדברי הראשונים ומהר"ם אלאשקר * הערות על האחרונים בזה שכד
- פרק ט** שאר האיסורים השייכים בלבישת פאה נכרית: * א-"הפריצות" * ב-"הכשלת הרבים" * ג-"ובחוקותיהם לא תלכו" * ד-"לפני עור לא תתן מכשול" * ה-"לא ילבש גבר שמלת אשה" * ו-"חילול השם" שנ

- פרק י** א. מהיכן התחיל המנהג ללבוש פאה נכרית * מנהג זה היה נגד דעת גדולי ישראל. * ב. מדוע לא שייך לומר "מוציא לעז על הראשונים" אם נאסור ללבוש פאה נכרית
שפו
- פרק יא** מצות תוכחה * גדרי הכלל "מוטב שיהיו ישראל שוגגין ואל יהיו מזידין"
תג
- פרק יב** "הגות" * תשובות לכמה שאלות בעניני פאה נכרית * מדוע גדולי ישראל לא יוצאים נגד הפאה הנכרית? * היאך יתכן שהציבור החרדי נוהג ונשכל בדבר כה חמור? * מה הסיבה שעדין ממשיכים ללבוש פאות? * מה תענה על זה שרב פלוני התיר את הפאה? * מדוע אתם לא מתווכחים עם הרבנים שמתירים פאה? * כיצד יתכן שנשות הרבנים לבשו פאה? * מדוע אין לומר "הלכתא כבתראי" * ועוד
תטז
- פרק יג** הערות על ספר "אור לציון" * עדויות על דעתו בענין זה * מפי תלמידיו שואליו ומפי עורכי סדרת הספרים "אור לציון"
תכט
- פרק יד** הערות על שו"ת שמ"ש ומגן * הערות על שו"ת תבואות שמש * אם הגר"ש משאש חזר בו * הבהרה בנוגע להערותינו על הספרים הנ"ל
תמא
- פרק טו** הערות על ספר חן וכבוד * הערות על דברי הגר"ז שכטר בקובץ אור ישראל * הערות על ספר ותשקוט הארץ * הערות על שו"ת אגרות משה * הערות על שאר ספרי האחרונים * שני מכתבים בעניני פאה נכרית
תצ
- פרק טז** פרקי מוסר ומחשבה בענין הפאה הנכרית והצניעות * זעקת גדולי ישראל על הפאה הנכרית * עניני עקבתא דמשיחא והצניעות בדור האחרון
תקלא

מבוא

א. רבים מישראל דוחים סוגיא חשובה זו אשר אינם חפצים לדבר ולשוחח עליה, הם מחולקים לשני קטגוריות, הראשונה, אותם שהם נוגעים בדבר וליבם נחמס לראות את השקר המפעפע בתוכן. והשנייה, אותם שהדבר מכאיב להם לראות את עם ישראל מוכתר בכשלון כה גדול שבו תלויה כל קדושת המחנה... אולם חשבתי לעצמי, שמא השתיקה תהיה חמורה יותר מן האפשרות הנתונה בידי לדבר ולעשות מה שביכולתי.

זה לא פשוט, הרבה לבטים עברו במחשכי לבבי, הרבה כח הייתי צריך להשים בכפי בשביל לכתוב את המסקנות "הברורות" בסוגיא זו, כי למדתי סוגיא זו עם למעלה "ממאה" חברות בעיון ובהיקף כל שיטות הראשונים, שביחד הם כמה אלפי שעות לימוד, ועם הרבה רבנים מו"צים וראשי כוללים דיינים ואנשי ציבור התווכחתי, באתי איתם בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, הרבה בושת פנים ספגתי מפאת האמת, שהרי הדבר ידוע ש"קשה לקבל דוקא את האמת".

אולם בכל זאת, אני ממשיך בשלי ועל משמרתי אעמודה לפרסם את דברי התורה ולהגדיל תורה ולהאדירה [ואותם שיש להם טענות על הוצאת החיבור הנוכחי, יפנו להשי"ת שחייבנו במצוותיו, ובפרט במצות "הוכח תוכיח את עמיתך"], ועתה באתי במהדורה שניה מסודרת ומדוקדקת שבעתיים מן הראשונה, ויותר מכוחי אז כוחי עתה בסיעתא דשמיא, ואני תפילה שיהיה ה' לי למשגב ואלהי לצור מחסי. אמן.

והנה שבח לאל נורא עלילה כי המהדורות הראשונה, השניה, והשלישית, עשו להן כנפיים ונתפרסמו בישראל, ורבים התחזקו לעמוד בפרץ על הפריצים בעם. ועתה במהדורא זו שטרחתי בה שבעתיים, והבינותי על מה הדגשים והרפויים, ושטחתי בה את הקשה בלשון רכה אשר תשבר גרם, בודאי יועילו הדברים יותר לכל שכבות הציבור. [וכבר הודעתי בהקדמת ספרי "נהורא מעליא" ח"ב, שבכתיבת דברי התורה ניתנת סייעתא דשמיא מיוחדת לכותב שהיא בולטת לכל מתבונן, וכל הכוחות הקטנים והגדולים הנדרשים לכתיבת חידו"ת אינם אלא מאת השי"ת כאשר התפרט שם. ומשם בארה].

בשם השם נעשה ונצליח להגדיל שמו בעולם כי היא תכלית העם היהודי מאז ומתמיד להגיע אל האמת ולהגדיל בכך ש"ש בעולם, ובפרט ביסודי התורה שהם הם נושאי "הצניעות והקדושה" בישראל שחובת כל אחד מישראל לזעוק מנהמת ליבו החזק אם הרפה להקים עולה של תורה בישראל. אמן.

רגילות בני האדם ללמוד בשטחיות

ב. הדבר ידוע שטבע בני האדם הוא ללמוד בשטחיות וברפרוף, והרבה "חשבו" שביום או יומיים ניתן לרכוש סוגיא זו בשלימותה ולעורר בה את הרבים לכאן או לכאן, אולם לא היא הדרך, אלא צריך להתיישב בכל ענין בהתבוננות ובלימוד בספרי הראשונים ולנשל את הסברות העצמיות שרק על ידי כך מגיעים אנו ל"תורת אמת", ותורת ה' תמימה משיבת נפש - שאין התורה משיבת נפש אלא אם היא "תמימה" שלא להוסיף מאומה על דברי רבותינו הראשונים וכל שכן שחובותינו היא לקבל את מרות רבותינו ולא לחלוק עליהם מכח איזו סברא שחידשנו, וכמו שעוררו כבר הפוסקים ז"ל.

והנה בעוונות הרבים בדור האחרון מלבד שהאסון הגדול הוא הבלבול בעבודת האלהים, אלא שנתווספה עוד צרה גדולה מאוד, והיא, שרבים מתלמידי החכמים התרגלו ללמוד בשטחיות כקריאת אגרת ועל בסיס שטחי הם מחדשים חידושים ומגלים דעתם בניגוד לדעתם של רבותינו הראשונים, וכמו שכתב החזון איש באו"ח (סימן סד אות יד), וזה לשונו: ומטבע בני אדם לקרוא את הכתוב בספר בשטחיות ובמהירות כקורא אגרת וכו', וקריאת המהירות וקריאת העיון הן הפכיות על הרוב וכו', יקרה שחכמים יקראו בספרים וייחסו להם דברים שלא חשבו ולא פיללו, או שלא ימצאו את הדייקנות שבהם וכו', בזמן שבאמת הדבר מפורש בראשונים בלי שום השארת עוד מקום לדון בזה. עכ"ל.

לשם כך, השתדלתי כפי יכולתי להבהיר היטב את הדברים, שאפילו אותם שהתרגלו "לקרא" דברי תורה בכל זאת יבינו את המובן מבלי צורך לחזור עליו שוב, אלא שמכיון שקוצר הדעות אינו שווה בין האנשים, והמשיג הוא רחוק כטחוי העין, והחכמה מאין תמצא בלב כל איש, לכן החובה מוטלת על כל לומד לעיין היטב בדברים ולא לעבור איזה שורה או חצי שורה ברפרוף כי בזה תלויים יסודי התורה וכל שכן סוגיא זו שצריכה כובד ראש ויראת שמים.

וכבר כתב המאירי במגן אבות (דפוס לבוב, ענף יד) שהגבורים אשר אין בהם יראת שמים - כל סברא ברת קיימא ותקיפה שתבוא לפנייהם תכף תיפול אותה הסברא לרגליהם ארצא ויהיה להם עליה תשובה, אלא שלא מפני שאותה

התשובה נכונה היא, אלא שקוצר המשיג של הגיבור יתפס בדברי הבל דמעלי ליה כפילא הגם דהוי חוטרא דמחטא. ע"ש. וכתב בדעת חיים שם (אות ב): אולם בהציגנו את דברי רבותינו הראשונים ז"ל שדבריהם ברורים לכל עין וקשה לסלף בדבריהם, ובודאי שלא יהיה איזה אדם בן דורינו שיוכל לחלוק עליהם שהרי עבה קטנם ממותנינו (יומא ט). ע"ש.

לכן, השתדלתי להביא את לשון רבותינו הפוסקים ז"ל שהם מורי דרך לכל ענין ואנו משעובדים לתורתם כי היא תורת חיים, וכל האחרונים כולם לא יכולים לחלוק אפילו על פוסק אחד מן הראשונים אשר תורתם תורת אמת, וכמבואר בכסף משנה (ריש פרק ב מהלכות ממרים). וראה להלן בפרק יב אות ח.

חומת הצניעות בישראל

ג. ואסור לנו לשכוח, שאפילו אם היה פסוק מפורש בתורת משה שהפאה הנכרית מותרת, בכל זאת יש לאוסרה מפני "המכשול" שהיא גורמת ברשות הרבים, כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה, ואני שוחחתי עם הרבה תלמידי חכמים שמפני טרדות הזמן הם לא פתחו סוגיא זו כלל, אבל הם אמרו לי (בערך בזה הלשון): "מה בכלל הנידון, הרי אפילו טיפש הכי גדול יודע שהפאה נכרית היא "פריצות" ברחוב..."

ואין משוא פנים בתורה, אפילו אם יהיה איזה גדול הדור שהורה לאשתו ללכת בפאה נכרית בדוקא [הגם שלא היו גדולי ישראל כאלו מעולם], מכל מקום האם יש רשות לאותו גדול לעקור דברי תורה ולהורות הלכה שיש בה גילוי פנים בתורה שלא כהלכה נגד חומת הדת שהיא חומת "הצניעות" בישראל. הדבר לא נתפס על השכל, הרי אפילו אם יבוא איזה חכם היושב בישיבה גבוהה עם חכמה המגעת בשחקים, גיבור כארי במלחמתה של תורה, חדשן מקשן ותרצן, חריף ובקי בפשטי סודי ורמזי תורה שלא היה כמותו מימי בראשית, ויאמר שחכמים ז"ל "טעו" באיזו הנחה - עם כל חכמתו הוא "אפיקורוס גמור" (כמבואר בסנהדרין צט:).

בנוסף לכך, אם הבית דין הגדול הורו הלכה ואיזה יחיד חיפש והרהר על הוראת הבית דין מאיזה טעם תלמודי, ובכל זאת עשה מעשה על פיהם, הרי זה חייב קרבן, הגם שהוא קטן בחכמה לעומת חכמי הבית דין הגדול, וכל שכן אם נכשל באיזה הלכה שהבית דין הורו ואמרו שאין בה חשש לאותו

המכשול, שמכאן ולהבא אסור לו לנהוג על פי דעת הבית דין וחייב לנהוג איסור בדבר כיון שהוא בעצמו נכשל באותו האיסור (כמבואר כל זה במשנה הוריות ב.), ואם כן ענין הפאה הנכרית שאין מי שלא נכשל בה באיסור הסתכלות, ולא ינקה מהרהורי עבירה שיש בה, כי בודאי כל מי שראה ונכשל אפילו שלא למד את הסוגיא, ואפילו אם נניח שהיה היתר הלכתי מנומק למנהגן זה של פרוצות ישראל, בכל זאת אסור לו להמשיך במנהגו אם נכשל בדבר. ומי יכול לומר בדורינו אנו שהוא אינו נכשל בדברים המצויים זולת היחידים הפרושים מצד עצמן שמן הסתם הם נוהגים איסור בפאה הנכרית מצד פשטותן ולא מתעקשים להתיר אותה...

ואני תפילה לאל שוכן מעונה כי ברחמים ישכין בנו את השכינה, ובמחנה ישראל תרבה הקדושה, והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה, ובא לציון גואל ולשביה בתשובה, ונזכה לראות את המלכות בגאולה השלימה, ובאותו הזמן לא יהיה לא רעב ולא מלחמה, ולא קנאה ותחרות שהטובה תהיה מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, שנאמר: ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים... אמן.

פרק א

הטעם שבנות ישראל חייבות לכסות ראשן

מטרת הפרק

הרבה חושבים שיש ענין לכסות את ראש האשה בלי טעם, אולם לא רבים השכילו להבין מדוע חייבת האשה לכסות את שערותיה באמת, הם הבינו שיש כאן "גזירת הכתוב" שהיא זו שמחייבת אותה לכסות את הראש, גזירה בלי טעם... ולכן יצאו מכך הרבה שיבושים (כמו שיתבאר בפרק ג). לשם כך בפרק זה הבאתי את דברי רבותינו הראשונים והאחרונים שכתבו שהחיוב המוטל על האשה לכסות את ראשה הוא מפני החציפות והפריצות שיש בשערותיה וממידת הצניעות לה לכסות את ראשה, וכפי שכתבו כל הראשונים והאחרונים ז"ל.

א:

טעם "החיוב" לבנות ישראל לכסות את ראשן?

נאמר בתורה: והעמיד הכהן את האשה לפני ה' ופרע את ראש האשה (במדבר ה, יח), מזה שנאמר "ופרע" משמע שהיה על ראש האשה הסוטה - כיסוי ראש, כמו שמורה הלשון שהוא פרע איזה משהו מעל ראשה ולא את שערותיה ממש, כמו שכתב רבינו אברהם אבן עזרא (במדבר שם, יח), וזה לשונו: ופרע את ראש האשה - יגלה. ולפי דעתי, יוציא פרע ראשה שהיה מכוסה. עכ"ל. ורבינו בחיי (במדבר ה, יז) כתב: וכן בסוטה, היא פרסה סודר נאה על ראשה כדי להתנאות לפיכך ופרע את ראש האשה. ע"ש. וכן פירוש הרא"ם (ויקרא י, ו). ועוד. ואיתא במדרש רבה (פרשת נשא, פרשה ט סימן טז): ופרע את ראש האשה, שדרך בנות ישראל שמכסות ראשיהן, לכך היה פורע ראשה, ואומר לה, את פרשת מדרכן של בנות ישראל שמכסות ראשיהן, והלכת בדרכי אומות העולם שנשותיהם מהלכות וראשן פרוע, הרי לך מה שרציית. ע"ש.

ובמשנה כתובות (עב). מבואר שהיוצאת וראשה פרוע איסורה מדרבנן מדין "דת יהודית", ובגמרא: ראשה פרוע דאורייתא היא, דכתיב "ופרע

את ראש האשה" (במדבר ה, יח), ותניא דברי רבי ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת ראש? עכ"ד הגמרא. וכן מבואר בילקוט (תשא, סימן תשז, ד"ה ולקח). ומי שמתבונן בדברי הפסוק לא מוצא יסוד ושורש לאיסור גילוי ראש, שהרי הפסוק מדבר על פריעת ראש הסוטה בלבד ולא על חיוב כיסוי הראש לשאר בנות ישראל. אולם, הדבר מבואר ברש"י (ד"ה דאורייתא היא) שכתב: מדעבדינן ליה הכי לנוולה כמו שעשתה להתנאות לפני בועלה, שמע מינה דאסור. אי נמי, מדכתיב ופרע מכלל דהאי שעתא לאו פרועת ראש היא, שמע מינה אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש, וכן עיקר. עכ"ל. הפירוש הראשון מבואר במדרש אגדה (במדבר ה, יח): ופרע את ראש האשה. לפי שהיתה המקולקלת מקשטת ראשה לפני הנואף, לכך היה הכהן מבזה אותה, שהיה מגלה ראשה. עכ"ל. הפירוש השני מבואר בסוטה (ח:) ובספרי (נשא, פרשה יא). ורש"י כותב על הפירוש השני "וכן עיקר".

חציפות ופריצות

רש"י הביא ב' פירושים, לעת עתה נתמקד על הפירוש האחרון שכתב: "מדכתיב ופרע מכלל דהאי שעתא לאו פרועת ראש היא, שמע מינה אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש וכן עיקר", הדבר מבואר שאיסור יציאת האשה לרשות הרבים בפירוע ראש הוא ממנהג בנות ישראל בלבד ואין שום רמז בפסוק על "איסור" ללכת פרועת ראש, אלא מוזכר בו "הסכמה" להנהגת בנות ישראל על עצמן שלא ללכת פרועות ראש, והתורה מוציאה את הסוטה מכלל הנהגת בנות ישראל בכדי לביישה על מעשיה שעשתה [להלן נרחיב ביסודו הראשון של רש"י].

וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשנה (כתובות פרק ז הלכה ו), וזה לשונו: ואמר ראשה פרוע ואפילו במטפחת על ראשה, ובתנאי שתצא בה לשוק או למבוי מפולש (שיוצאת בלא כתובה), וכו', "וכל כיוצא בזה מן הפריצות ומיעוט הצניעות". עכ"ל. וכן כתב הרשב"א (כתובות עב.): "שזה מקלות הדעת ושיוזונו עני אחרים ממנה". עכ"ל. וכן כתב הרא"ש (פרק ז סימן ט): האי דעוברת על דת משה ויהודית אין לה כתובה היינו בדבר שהיא מכשילתו כי הנך דמתניתין וכיוצא בהם, כגון שהאכילתו חלב וכו', אבל אם היתה עוברת בשאר עבירות כגון שהיא עצמה וכו', ודת יהודית משום חציפותא ומשום חשד זנות הוא דמפסדה. עכ"ל. הרי לנו שעיקר הטעם הוא מפני הפריצות והחציפות.

וכן מבואר בחידושי הריטב"א (כתובות עב. ד"ה ראשה), וזה לשונו: ראשה פרוע דאורייתא היא דכתיב ופרע את ראש האשה. פרש"י ז"ל מדכתיב ופרע

מכלל דמעיקרא מכוסה היה, ועוד דכיון דאמרה תורה לפרוע האשה כדי לנוולה מכלל דפריעת הראש פריצות הוא לאשה. עכ"ל. יוצא מדבריו שכל הטעם הוא מפני הפריצות שיש בדבר שלכן התורה אומרת לפרוע את ראשה של המנוולת הזאת. וכן כתב המאירי (ד"ה אלו יוצאות), וזה לשונו: ואחר כך פירש פרטים שבדת יהודית וכולם ענינים של צניעות ומתורת שהם דברים של פריצות ויוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות ופירש בהם יוצאה בשוק וראשה פרוע ופירשו בגמרא שזו מן התורה היא ובכלל דת משה וכדכתיב ופרע את ראש האשה כלומר זאת ולא אחרת ותנא דבי ר' ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפירוע הראש אלא שפירשו זו שנכללה בדת יהודית ולא בדת משה שאינה יוצאה בגלוי שיער לגמרי אלא שהניחה קלתה על ראשה ומן התורה אין זה פרועת ראש לגמרי אף בשוק. וכו'. עכ"ל. מבואר במפורש שהטעם שצריכה האשה לכסות את ראשה היינו מפני הפריצות. וכן כתב בתוספות ר"י הזקן (שבת סד:) שהטעם שאסור לאשה ללכת ברשות הרבים בגילוי ראש היינו מפני הפריצות. וכן כתב בשו"ת תרומת הדשן (סימן י; וסימן רמב) שטעם כיסוי הראש של הנשים, הוא מפני פריצותא דגברי. וכן כתבו כל הפרשנים שהטעם הוא מפני "הפריצות" שבדבר, ולא מצאנו אפילו אחד שיאמר שהחויב לכסות את הראש הוא "מגזירת הכתוב" שהרי בפסוק לא נאמר ענין כיסוי כלל, כמו שאמר רבי ישמעאל "מכאן אזהרה" ולא אמר "מכאן איסור", ובכל זאת הגמרא אומרת שזהו איסור "דאורייתא", וכן העתיקו הרי"ף (כתובות לג. מדפיו) והרא"ש (כתובות פרק ז סימן ט), שפרועת ראש הוא איסור "דאורייתא". וכן כתב הרמב"ם (פרק כד מאישות הלכה יא) שזהו "דת משה". כיע"ש. וכ"כ הפוסקים. וראה עוד להלן (פרק ב אותיות א-ב).

ובשיטה מקובצת (כתובות עב. ד"ה ופרע) הביא לשון רש"י במהדורא קמא, וזה לשונו: ופרע את ראש האשה. ואמרינן במסכת סוטה (ח:) היא גלתה לו את ראשה לפיכך הכהן מגלה את ראשה אלמא דלא היה לה לגלות את ראשה ומכאן לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת ראש כלומר מדאמר רחמנא גבי סוטה לגלות ראשה משמע ששאר הנשים צריך שלא ילכו בפרועת ראש אלמא שמעינן מהכא דמדאורייתא הוי דהא מדיוקא דקרא נפקא לן והיאך אתה קורא אותו דת יהודית ומהדרינן אמר שמואל בקלתא כלומר הא דתנן דיוצאה וראשה פרוע העוברת על דת יהודית מיירי שיוצאה בקלתא דבלא קלתא אסור מן התורה ועם קלתא מותר מן התורה ואין בה משום פרוע ראש אבל דת יהודית אפילו קלתא נמי אסור ופירוש קלתא כיפה שמנחת על ראשה לכסות בה את השער. עכ"ל. [ובספר בעקבי הצאן ח"א (פרק ח אות ד) הביא דברי השיטמ"ק הנ"ל, והסביר שמכאן משמע שכיסוי ראש היא גזירת הכתוב, שהרי אנו לומדים

זאת מדיוקא דקרא. ע"ש. וליתא, שאדרבה אם נאמר שאנו לומדים "מדיוקא דקרא" הרי אין שום סיבה לדייק מדיני הסוטה לשאר נשים שבעולם, ורק לגבי פרועת ראש אנו למדים שלא נח לתורה במה שהתנאתה בשערה והגיע אותה הסוטה לזנות ולכן אף כל הנשים שבעולם צריכות להצניע את עצמן שלא יבואו לכלל זנות. והם הם דברי רש"י שהביא השיטמ"ק. וכן כתב בתורה תמימה (במדבר יח, הערה צו), ולא מובן מה יש לעקם בדבריהם הקדושים].

וכן היא דעת הרי"ץ, והביאו בשיטה מקובצת לנדריים (ל: ד"ה ונשים), וזה לשונו: ונשים וקטנים אף על פי ששערן שחור מותרין שלא נתכוין אלא לאותן הרגילות לגלות ראשן ולכסותו בצעיף לבן כדרך שהיו רגילין לעשות בימיהם. ועל שם הפעולה שפעמים היו מגלות ראשיהן ולא היה לבן מפני שלא מעוטף בבגד לבן נקראו שחורי הראש. וקטנים לעולם הולכים בגילוי. ונשים לעולם מכוסות מפני הצניעות ששער באשה ערוה על כן אינן נקראים שחורי הראש. וכל זה הענין דברו חכמים לפי זמנם ומזה אתה למד לכל מקום ולכל זמן כפי לשונם שידברו באותה שעה דהא קיימא לן בנדריים הלך אחר לשון בני אדם. הרי"ץ ז"ל. עכ"ל. מדבריו ניכר שכל הטעם שהנשים מכסות את שערן היינו מפני הצניעות, וכ"כ השלטי הגבורים בשם הרי"א ז" (כתובות לב: מדפי הרי"ף אות ב). [ולהלן יתבאר שהגם שהמושג "שער באשה ערוה" אינו אלא לענין קריאת שמע והסתכלות והוא החיוב המוטל על הגבר שלא יסתכל בשערותיה ולא על האשה שתכסה את ראשה, מכל מקום מהתם ילפינן שיש נוי מיוחד בשערותיה שהתורה הקפידה בו שלכן היא צריכה לכסות את ראשה אבל דיני כיסוי הראש לאשה נלמדים מדיני "פרועת ראש" והם דינים שונים. וכ"כ התורה תמימה באות צו].

והנה כל טעם האיסור של פריעת ראש הוא דוקא "ברשות הרבים" (כאשר יתבאר להלן בפרק ב ובפרק ה), וכן כותב רש"י: קלתה סל שמנחת את פלכה בו ומניחתו על ראשה כשהיא פרועת ראש אפילו קלתה נמי לא משום צניעות דאי אפשר שלא יראו שערותיה בין הנסרים אם כן בחצר קפדת אפריעת ראש וסגי לה בקלתא בחצר קא אמרת לא הנחת וכו' שהרי כולן רגילות לצאת בחצר פרועות ראש. עכ"ל (דבריו הובאו בשיטה מקובצת בשם רש"י במהדורא קמא, וברש"י שעל הרי"ף), נמצא שבחצרה התירו לה ללכת פרועת ראש אבל לא ברשות הרבים. וכן כתבו התוספות והר"ן בכתובות (עב). שם.

וכן כתב הרמב"ם בהלכות אישות (פרק כד הלכה יב) וזה לשונו: ואיזו היא דת יהודית, הוא מנהג "הצניעות" שנהגו בנות ישראל, ואלו הן הדברים שאם

עשת אחד מהן עברה על דת יהודית, יוצאה לשוק או למבוי מפולש וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים, אף על פי ששערה מכוסה במטפחת, או שהיתה טווה בשוק וורד וכיוצא בו כנגד פניה על פדחתה או על לחיה כדרך שעושות הגויות הפרוצות, או שטווה בשוק ומראה זרועותיה לבני אדם, וכו'. עכ"ל. מדברי הרמב"ם יוצא שהפורצת גדר היא זאת הפורצת את מנהגן של בנות ישראל לצאת בב' כיסויים בזה על זה, וכל שכן אשה שהולכת בגילוי ראש שהדבר הוא היפך מנהג הצניעות שנהגו בו בנות ישראל, כמבואר בהרמב"ם (פרק כא מהלכות איסורי ביאה הלכה ה). [ולהלן בפרק ב, נבאר את דעת הרמב"ם שהיוצאת לרשות הרבים בפריעת הראש לגמרי הוא איסור מן התורה, והרמב"ם כאן לא דיבר אלא על היוצאת בלי הרדיד. כמבואר במפרשי הרמב"ם מגיד משנה פרק כד הלכה יא, ועוד] וראה להלן].

והרמב"ם למד דקלתה היינו הכובע שמתחת לצעיף, והוא הנוגע בשערותיה, וכן כתב הרב המגיד (הלכה יא מפרק כד), אולם הערוך (ערך קפליטין) הסביר שהיוצאת בקלתה (קפליטין), היינו פאה נכרית, וזה לשונו: פירוש קפליטין בלשון רומי, שער ותלתלים ופאה נכרית. עכ"ל. וממה נפשך גוף האיסור הוא מפני הפריצות שיש בדבר.

וכן מבואר ברבינו בחיי (במדבר ה, יז) שכתב, וזה לשונו: וכן בסוטה, היא פרסה סודר נאה על ראשה כדי להתנאות לפיכך ופרע את ראש האשה. ע"ש. יוצא מדבריו שהיא עשתה זאת להתנאות, וזה היה שלא כדרך בנות ישראל שבמקום להתנאות הם "הצניעות" את עצמן, ולכן היא נענשת בכך, הרי לנו שגוף האיסור הוא מפני ה"צניעות" שהצניעות בנות ישראל את עצמן.

אתה הראת שלדעת שרש"י, הרשב"א, הריטב"א, המאירי, הרמב"ם בפירוש המשנה, הרא"ש, תוספות ר"י הזקן, ובשיטמ"ק בשם הריב"ש ורש"י במהדורא קמא, וכן כתב הרי"ף הובא בשיטמ"ק על מסכת נדרים, וכ"כ רבינו ירוחם, ורבינו בחיי, והרי"א ז, והתרומת הדשן, השלטי הגבורים, המעלות המידות לאחד מן הראשונים, ועוד גדולים, שטעם החיוב המוטל על האשה לכסות את ראשה היינו משום צניעות והפריצות שהיא מגלה את עצמה לעיני הכל, ומושכת את עיניהם אל הדבר המושך שבראשה [ולהלן יתלבנו הדברים עוד מדברי הראשונים].

מהו המושג "צניעות"

והנה המושג "צניעות" אין לפרש שהכונה היא שהיא שונה מחברותיה או שיוצאת מגדר המנהג הנהוג אצל נשות ישראל, אלא כך הוא הפירוש, שעצם האיסור הוא במה שהיא מושכת את עיני האדם עליה ומקרבת את דעת החושים בה אליה, כמו שאמרו חז"ל על האיסור "שער באשה ערוה" (בברכות כד.), שהאיסור הוא מפני שגורמת להרהור ולמכשול, וכן כתב הרשב"א בכתובות (עב.), שהטעם שאסרו לאשה ללכת פרועת ראש הוא "שזה מקלות הדעת ושיזונו עיני אחרים ממנה". עכ"ל. וכן כתב הרשב"א בברכות (כד.) שדוקא במקום שדרכן לכסות שייך האיסור "שער באשה ערוה", כיון שזהו דבר המושך את העין, אבל במקום שאין דרכה לכסות אין זה מושך את העין, וכן כתב הראב"ד והביאו הרשב"א שם, וכן היא דעת הרא"ש (בסימן לז). וכן כתב בספר המנהיג (עמוד תקעא) ובספר האשכול (אלביק, דף קצב ע"א ד"ה ומצינו), ובספר חסידים (סימן קי), ובספר הרוקח (הלכות ברכות, בהמשך סימן שמה), ובאור זרוע הלכות ר"ה (סימן רסו).

וגם הטור באו"ח (סימן עה) כתב שלא אסור ענין "שער באשה ערוה" אלא במקום שדרכה לכסות וכדבר חסדא (בברכות כד.), וכתב עליו מרן בבית יוסף: והוה תמיהא לי מאי קמ"ל רב חסדא כל מקום שדרך לכסותו הוה ערוה ומאי איריא שוק? עד שמצאתי להרשב"א (שם ד"ה והא) שכתב: הא דרבי יצחק טפח באשה ערוה ואוקימנא באשתו ולק"ש פירש הראב"ד דאפשר דוקא ממקום צנוע שבה ועלה קא אתי רב חסדא למימר דשוק באשה מקום צנוע וערוה הוא ואפילו לגבי בעלה ואע"פ שאינו מקום צנוע באיש אבל פניה ידיה ורגליה וקול דיבורה שאינו זמר ושערה מחוץ לצמתה שאינו מתכסה אין חוששין להן מפני שהוא רגיל בהם ולא טריד. עכ"ל. ורבינו נראה שהלך בשיטה זו וזהו שכתב טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסותו דמשמע דבמקום שאין דרכה לכסותו כגון פניה או ידיה לית לן בה ואחר כך כתב וכן אם שוקה מגולה אסור כלומר שאע"פ שאינו מקום צנוע באיש הוה ערוה באשה. ע"ש. הרי לנו שפירוש המושג "צניעות" הוא במה שמושכת את עיני האדם עליה, ולכן כשאמרו חכמים שצריכה האשה לכסות את ראשה מפני הצניעות, כונתם היא שלא תמשוך את עיני הגברים עליה.

וכן כתב בשו"ת תרומת הדשן (סימן י) שעיקר הטעם הוא לא משום הצניעות שלה כלפי עצמה, אלא כלפי הגברים, וכתב, וזה לשונו: דודאי איסור גילוי הראש דהתם, איננו אלא משום פריצות דגברי, והיכא דלא שכיחא רבים, כגון

בחצר אין קפידא. עכ"ל. והביאו בשו"ת תשובה מאהבה ח"א (סימן מח). ע"ש. ומהר"י חאגיז באלה המצוות (ל"ת תקנח) כתב שלא נמצא בכל ספרי הפוסקים מאן דהוא שיחלוק על יסוד זה שחייבת האשה לכסות את ראשה מפני הצניעות. ע"ש. וכן כתב בשו"ת חסד לאברהם מהד"ת חאה"ע (סימן פו) ושכן היא דעת כל הפוסקים ללא יוצא מן הכלל. ושו"ר שכן העיר בדת משה וישראל (עמוד כז), שיש להוציא מטעות ההמון שחושבים שהצניעות והפריצות הם מושגים התלויים אצל האשה עצמה וכו', אלא הפירוש הוא שעיקר האיסור הוא בזה שהיא מגלה את עצמה לפני הרבים ומושכת את עיניהם אליה, ומרוב שהדברים פשוטים לו לא הוצרך לבאר ולהוסיף על זה כלום.

כל כבודה בת מלך פנימה

ובתהלים (מה, יד): כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה. וראיתי לנכון להביא מה שכתב רבינו בחיי בפרשת וישלח (בראשית לד, א), וזת"ד: וענין "ותצא דינה" למדך שיצאה מקושטת, כשם שיצאה לאה אמה, שהזכיר בה הכתוב (בראשית ל, טז): "ותצא לאה לקראתו", כלומר יצאנית בת יצאנית. והכתוב מגנה את האשה כשהיא יצאנית, הוא שכתוב (משלי ז, יא-יב): "הומיה היא וסוררת בביתה לא ישכנו רגליה", "פעם בחוץ פעם ברחובות", אבל כשהיא צנועה ועומדת בביתה הכתוב משבחה, שנאמר (תהלים מה, יד): "כל כבודה בת מלך פנימה". וכן נאמר בשרה אמנו (בראשית יח, ט): "הנה באהל", ובמדרש (תנחומא וישלח ו): בזמן שהאשה עומדת בתוך ביתה מכפרת על ביתה, כשם שהמזבח מכפר על הארץ. עכ"ד. צא ולמד מדבריו שהמושג של צניעות לאשה היינו מה שהיא מבליטה את עצמה ומושכת את עיני הגברים עליה. [ובקובץ אור ישראל (טבת תשסא) התעלם מכל זה בכונה תחילה, ולדעתו הצניעות תלויה באשה עצמה. ע"ש. ואחרי המחילה, ח"ו לומר כדבריו שהם היפך דברי תורה מפורשים כאשר יראה הקורא. וראה עוד בשו"ת שמש ומגן ח"א חאה"ע (סימן טו). ואני אמרתי בחופזי].

מהיכן התחיל מנהג בנות ישראל והטעם שחז"ל החמירו בפרועת ראש

ואכן, הגאון רבי משה חאגיז באלה המצוות (לא תעשה תקנח) כתב, וזה לשונו: ובחוקותיהם לא תלכו, וכן נמי תחת סוג לאו זה נכנס איסור גילוי שער ראשה שהוא ערוה דאין להקל כל עיקר כי כבר קראו לה איזו היא עוברת על

דת יהודית יוצאה וראשה פרוע כי הוא מנהג הצניעות שנהגו בו בנות ישראל והוא דבר מוסכם בתורה שבכתב והוא לאו זה דמפורש במשנה והתלמודים, וכל הפוסקים באין חולק, דהואיל וכן ראויה האשה הפורצת גדר זה שגדרה תורה שבכתב ותורה שבעל פה להיות נקראת הומיה וסוררת ועל דת משה ויהודית עוברת וגופה ונשמתה אוכדת, ולבושתה ולבושת כל מי שיש בידו למחות בידה אודיעך קורא ידיד שהצניעות זה היה נהוג בימים הקדמונים גם בין האומות, חפש ותמצא בספר חיצוני וכו', בפרק ההנהגות הקדמוניות מהרומאים שהראש שלהם גרש את אשתו מפני שיצאה מגולת שער מבלי מכסה על ראש, עיין עליו ותמצא, כי עמדתי משתומם על המראה וברכתי עליה ברוך שבחר בחכמים ובמשנתם, דכל ימי לא היתי יודע מה טעם אמרו דכל זמן שאין עליה רדיד אף על פי ששערה מכוסה במטפחת היא נקראת עוברת על דת יהודית וקנסוה שתצא בלא כתובה, ועל ידי ספור מעשה מצאתי טעם לדבר דהואיל שבין האומות היה נהוג צניעות כיוסי הראש, אך לא ברדיד אלא במטפחת כמו שנראה מתוך לשון השמועה שם, אם כן בנות ישראל החמירו על עצמן דוקא במכסה קבוע ברדיד ולא במטפחת שהוא עראי וכגלוי דמיא. עכ"ל. מדבריו מבואר שעיקר הטעם שחייבת האשה לכסות את ראש היינו מפני הצניעות שנהגו בנות ישראל בעצמן, ולכן הנהיגו חובה ללבוש את הרדיד כי לא די במטפחת שהיא עראית וכגלוי דמיא, ובפרט שהוא כתב "ובכל הפוסקים באין חולק".

מדוע רש"י כותב ב' פירושים

והנה הגאון רבי פנחס הלוי הורביץ בחידושי הפלא"ה (כתובות עב. דף ג ע"ד) כתב: פירש"י אזהרה, מדעבדינן וכו', נראה דבלשון ראשון סבירא ליה דמהא דמשמע דהיא שעתא לאו פרוע הוא, אין זה נקרא דאורייתא דאף על גב דמנהג הוא כן, וכתיב המנהג בקרא, אינו דאורייתא ולא שייך נמי לשון אזהרה כדאיתא בפרק נגמר הדין דליכא למילף מדאקבור צדיקי דלמא מנהג, וכמו שכתבנו לעיל עוד מזה (י:). ותו, דילמא בעזרה שאני דהא אפילו בהר הבית היו צריכין להתנהג באימה יתרה כדאיתא במשנה "לא יכנס אדם להר הבית" וכו', והרי אפילו בבית הכנסת איתא בש"ע או"ח (סימן צב) דלא יכנסו בראש מגולה אפילו באנשים, ומנא לן במקום אחר, ולפירוש הראשון אתי שפיר דמוכח מהעונש שעשתה עבירה בתחלה בגילוי ראשה. עכ"ל.

והדברים דומים למה שכתב בשיטה מקובצת (כתובות עב. ד"ה מכאן), וזה לשונו: ופרע את ראש האשה, ואמרינן במסכת סוטה (ח:) היא גלתה לו את ראשה לפיכך הכהן מגלה את ראשה, אלמא דלא היה לה לגלות את

ראשה. עכ"ל. נמצא שהלימוד הוא מסיבת מעשה העבירה שעשתה האשה והתנהגה בפריצות, שיש כאן גילוי מלתא שלא נח לתורה הקדושה בגילוי הראש לאשה שלכן היא מענישה אותה.

אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש

יסוד הדבר מבואר בסוטה (ח:) ובספרי (במדבר פרשת נשא, אות יא): תניא, רבי ישמעאל אומר ופרע את ראש האשה, לימד על בנות ישראל שהן מכסות ראשיהן, ואף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר, שנאמר (שמואל ב יג, יט) ותקח תמר אפר על ראשה (וכו' ותשם ידה על ראשה. הגר"א). עכ"ל הספרי. הרי שבנות ישראל הן הן שגזרו על עצמן לכסות את ראשיהן, ולא היתה רגילותן לצאת בפריעת ראש, נמצא שכיסוי ראש זה אינו מטעם "גזירת הכתוב" אלא מטעם הצניעות שנהגו בנות ישראל בעצמן להסתיר את הנגי שבהן, כמו שעושין לה לאותה סוטה לגנותה על מה שעשתה ההיפך ממנהגן של בנות ישראל שמצניעות את שערותיהן והיא גילתה אותן לפיכך הכהן מבזה אותה על עצם מה ששנתה ממנהג בנות ישראל. [והדבר מבואר יותר במדרש רבה (פרשת נשא פרשה ט' סימן טז): ופרע את ראש האשה, שדרך בנות ישראל שמכסות ראשיהן, לכך היה פורע ראשה, ואומר לה, את פרשת מדרכן של בנות ישראל שמכסות ראשיהן, והלכת בדרכי אומות העולם שנשותיהם מהלכות וראשן פרוע, הרי לך מה שרצית. עכ"ד. וראה להלן בתחילת פרק ב].

ותקח תמר אפר על ראשה ... ותשם ידה על ראשה

ובנוסחהאות הגר"א לספרי (מהדורת ירושלים תשמג, דף י ע"ב) איתא: לימד על בנות ישראל שהם מכסות ראשיהן, ואף על פי שאין ראייה לדבר, זכר לדבר, שנאמר (שמואל ב יג, יט): ותקח תמר אפר על ראשה וכו' ותשם ידה על ראשה. עכ"ל. נוסף על הגרסא הרגילה שהלימוד הוא ממה שכתוב אצל תמר "ותשם ידה על ראשה", ועל כורחינו שהיא שמה ידה על ראשה משום הצניעות והיינו ה"זכר לדבר" המוזכר בספרי. וכן כתב הגאון רבי דוד פארדר בספרי דבי רב על הספרי (פרשת נשא, אות יא), שהדבר פשוט הוא שעיקר הלימוד הוא מסיפא דקרא דכתיב "ותשם ידה על ראשה". וכ"כ בשו"ת די השב חאה"ע (סימן ד), שעיקר לימוד הספרי הוא מסיפא דקרא כנ"ל. וראה עוד בשו"ת שבות יעקב ח"א (סימן קג) ובערך שי (אה"ע סימן כא) ובמאיר עין (על הספרי, פרשה יא) שגם כן הבינו כך בדברי הספרי.

ושוב ראיתי בשו"ת דברי יציב חאה"ע (סימן פ אות ד, ד"ה ובדרך חידוד) שהביא דברי הספרי שאף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר מתמר, והקשה, שהרי בפסוק לגבי תמר לא מוזכר שום ענין של "כיסוי", ובפרט שהאפר ששמה על ראשה אפשר שהוא במקום קליעת השערות ממש כך שהשערות עדין ניראות, ואין שום ראייה שדרך הנשים לכסות שערותיהן? ותיקן: היה אפשר ליישב הגירסא דבר אחר וכו', דהנה חידוש הוא הילפותא שם מדכתיב ותקח תמר אפר על ראשה, ואולי יש לומר דמסיפא דקרא (שמואל ב יג, יט) יליף ותשם ידה על ראשה. עכ"ל. וכונתו שעצם הנחת היד על שערותיה הוא משום צניעות, כיון שאין דרך הנשים להיות בשער מגולה. ואולם על פי המבואר לעיל, דבריו כותבים בגוף דברי הספרי [ואם היה רואה את נוסחת הגר"א שהדברים מבוארים בלשון הספרי היה שש ושמח]. וזה דלא כמו שכתבו המלבי"ם (אות י) והתורה תמימה (באות צו) שהראיה היא מ"ותקח תמר אפר על ראשה". וראה בשו"ת ציץ אליעזר חלק טו (סימן נה אות ה) שהרחיב בזה והוכיח שהפירוש הנכון הוא שעיקר הלימוד הוא מסוף הפסוק שנאמר "ותשם ידה על ראשה" ובפרט שלדברי הגר"א הדבר מבואר בנוסחת הספרי.

והנה בפירוש רבינו הלל מבעלי התוספות על הספרי (מהדורת ירושלים תשמג, דף י ע"ב אות עט, ובחילופי גרסאות אות פ) כתב: ופרע דכתיב מכלל דמביציא להו לבנות ישראל שיהו מכוסות בו. עכ"ל. ולכאורה בספרי לא משמע אלא "לימד על בנות ישראל שהן מכסות ראשן" ולא כתוב שחובה היא להם לכסות ראשן. על כורחינו שכונת רבינו הלל היא שהתורה מצדיקה את מנהג הצניעות של בנות ישראל ומזכירה זאת בדברי הפסוק [וכמו שהתבאר לעיל שלכן רבי ישמעאל אומר "מכאן אזהרה" ולא "מכאן איסור"], ועיקר הטעם הוא ממנהגן של בנות ישראל ולא מגזירת הכתוב וכמו שכתבו כל המפרשים הנזכ' בדרשה זו. וראה כיוצ"ב בעיקר שפתי חכמים (ה, יח אות ז) שכתב עמש"כ רש"י: ופרע, סותר קליעת שיערה כדי לבזותה (סוטה ח:), מכאן לבנות ישראל שגילוי הראש גנאי להן. עכ"ל רש"י. וכתב העיקר שפתי חכמים: כי עיקר הוראת פרע הוא גידול (כמו שכתב רש"י בפרשת כי תשא, והובא במזרחי). עכ"ל. ונמצא שעיקר מה שלמדו חכמים שגנאי לבנות ישראל הוא מכיסוי הראש המוזכר בפסוק שהרי בו שייכת מצות הפריעה כנ"ל. וכ"כ בכתר יונתן שם. וע"ע בחלק יעקב על פירש"י.

וראה ברש"י שבת (ס. ד"ה טהורה) שכתב: טהורה - דלאו תכשיט היא, אלא תשמיש לבתי שוקיה, והוי כטבעת הכלים דארמן טהורות, בפרקין דלעיל, ויוצאין בה - שצריך לה עם בתי שוקיה, ולא הוי משאוי, ויוצאין, דכיון

דלצניעותא היא - לא שלפא ומחוי, והאי מחט נמי לצניעותא דשער באשה ערוה ולא מחויא, ואמאי לא תצא לכתחילה? עכ"ל. מדבריו ניכר שכל הטעם של שער באשה ערוה היינו משום הצניעות, והיא לא תוציא את המחט שהרי יתראו שערותיה ושער באשה ערוה.

הסוטה נענשת בכל הדברים שגרמו לה לחטא

ולאו דוקא ביופי שערותיה היא נענשת, אלא אף בשאר כל הדברים שגרמו לה לחטא, כמבואר בספרי (שם): במדה שמדדה בה מודדין לה, היא השקתו יין משובח בכוסות משובחים לפיכך הכהן משקה אותה מים המרים בכלי חרש, היא עמדה על פתח ביתה לראותו והכהן מעמידה על שער נקנור ומראה קלונה לכל, היא פרסה סודר נאה על ראשה כדי להתנאות לפיכך ופרע את ראש האשה, היא קשטה לו פניה לפיכך פניה מוריקות, היא כחלה עיניה לפיכך עיניה בולטות, היא האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה, היא עשתה בסתר המקום מפרסמה בגלוי, הדא הוא דכתיב: (משלי כו, כו) "תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל". עכ"ד. והובאו הדברים ברבינו בחיי (במדבר ה, יז). מבואר במפורש שכל תכלית פריעת שיערה הוא מפני מנהגה הרע להתנאות לפני בועלה. [ואפשר לומר שהלישנא קמא שכתב רש"י (בכתובות עב.) שם, הם הם דברי הספרי המדבר על מידה כנגד מידה, ומה שכתב בלישנא בתרא היינו דברי הספרי המדבר על מנהג בנות ישראל].

"ופרע" לשון גילוי - מחלוקת חכמים ורבי ישמעאל

והנה בתורה תמימה (במדבר ה, יח אות צו) ביאר את דרשת רבי ישמעאל "ופרע" מכאן הזהרה לבנות ישראל שלא יצאו פרועות ראש, ובספרי (נשא, פרשה יא): אף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר, שנאמר: ותקח תמר אפר על ראשה וכו'. ע"ש. וביאר בתורת תמימה שרבי ישמעאל אינו מפרש כחכמים בדרשה הקודמת דפירוש ופרע מלשון סתירה והירוס, כמו שאמרו בסוטה (ח:), אלא שהוא מלשון "גילוי", והוא מלשון חז"ל בתלמוד, כמו במו"ק (כד.) פריעת הראש בשבת באבל רשות, כלומר שרשאי לגלות שפמו וזקנו שהיו מכוסים בימי אבלו בחול, ובקדושין (עב.) שהיו פורעין עצמן וכו', פירוש מגלין עצמן, ובחולין (יט:) שחיטה מפורעת, ושם (ג:) היכא דפרעי טבחי, וזה הוא פירוש פריעת המילה, פירוש גלוי העטרה. והכי נמי כן, ולכן סבירא ליה שאין צריך להרס ולסתור שיערה אלא רק לגלותם מהכסוי אשר עליהן, וכונת תכלית גלוי

זה להורות לה שיצאה מכלל הנשים הצנועות המכסות ראשיהן אלא אשה פרוצה היא, וממילא מבואר שמנהג בנות ישראל לכסות ראשיהן. וטעם הראיה מתמר שהביא כאן, הוא משום דמפרש אפר מלשון כובע הראש כמו ויתחפש באפר על עיניו, ויסר את האפר מעל עיניו (מלכים א כ, לח-מא), שפירושו כיסוי העינים, וזה הוא מפני כי הבתולות נוהגות לילך בגילוי הראש ומכיון שנאנסה כסתה ראשה, ובכל זאת הוא רק זכר לדבר, מפני שלפי פשטות המובן הוי פירוש הענין שנתנה אפר כירה על ראשה לאות צער ודאגה. וזכר לדבר יש להביא מפסוק זה דתמר לענין שחקרו האחרונים אם בתולה שנבעלה בזנות אסורה בגלוי הראש או לא (ראה באה"ע סימן כח סעיף ב, ובפתחי תשובה שם), והנה לפי המשך הראיה שמביא כאן מתמר שכסתה ראשה והיא הלא נבעלה לאמנון בזנות, אם כן הלא מבואר איסור גלוי הראש גם באופן כזה. עכ"ד. [וראה לעיל שהבאנו נוסחאות בדברי הספרי לכאן ולכאן, והיסוד הוא שלימוד הספרי מתמר הוא מסוף הפסוק דכתיב "ותשם ידה על ראשה", שכיסתה את ראשה מפני מנהג הצניעות של נשות ישראל, וכ"כ רבי דוד פארדו בספרי דבי רב (ספרי נשא פרשה יא), ובשו"ת די השיב חאה"ע (סימן ד), ובשו"ת שבות יעקב ח"א (סימן קה), ובערך שי אה"ע (סימן כא), ועוד].

ולכאורה יש להבין את דברי התורה תמימה, שאם חכמים חלקו על רבי ישמעאל אם כן מדוע רבי ישמעאל בא לפרש (בכתובות עב.) את דברי חכמים במשנה בפירוש "דת משה" ולכן הגמרא הקשתה "דת יהודית דאורייתא היא" ותניא דבי רבי ישמעאל" וכו', אלא על כורחינו שאין מחלוקת כלל בין חכמים לרבי ישמעאל. וצריך לומר שגם חכמים הסכימו לדרשת רבי ישמעאל, אלא שהכיסוי וגילוי הוא גם כנגד הפריצות, ורבי ישמעאל שהסמיק זאת ללקיחת תמר אפר על ראשה בזה הוא חלק על חכמים, כמבואר בתורה תמימה. ועדין יש לפלפל בזה. על כל פנים כל הראשונים פסקו את דברי רבי ישמעאל, וכמבואר בגמרא (כתובות עב:), דלהכי מוקי ליה למתניתין בקלתה. וק"ל. וראה ברש"י חולין (יט:), ובהמאירי (ניזר מה:), ובריטב"א מו"ק (כד:), ובעירובין (ק:). ועוד.

יוצא מכל זה שאחד מגורמי החטא הם שערותיה ולכן התורה מזהירה שלא תלכנה בנות ישראל כדרך הנואפות שכך הן מגיעות לידי חטא, ובנות ישראל הן הן שגזרו על עצמן לפרוש ממנהג הפרוצות ולכן לכסות את שער בכל מקום שהרבים בוקעים בו.

ב:

מדוע נצטוותה האשה לכסות את שערותיה ולא את פניה?

ורבים שואלים בכדי להבין, מדוע צריכה האשה לכסות דוקא את שערותיה ולא את פניה? ועוד, האם גם כשהולכת עם בגדים שיש בהם פריצות עוברת באיסור דאורייתא כמו בשערותיה? והתשובה לדבר מבוארת בברכות (כד:), שאמרו: שער באשה ערוה שנאמר: שערך כעדר העיזים וכו', ופירש רש"י: מדמשבח ליה קרא בגויה אלא מידי דתאוה הוא. עכ"ל. וכן כתב הרא"ה בספר החינוך (מצוה שעד, אות ב) שהשיער הוא מהוה ומיפה את תוארם של בני האדם, ולכן הנזיר גוזר על שערותיו כדי לפרוש מתענוגות העולם. ע"ש. וכן כתב הב"ח באו"ח (סימן עה אות ב). עכ"פ מדברי רש"י יוצא שיש איסור מיוחד בשערותיה של האשה יותר משאר האיברים שלה שלכן הפסוק שיבח את שערה יותר משאר האיברים. ושוב ראיתי שכן כתב הגנת ורדים בגן המלך (סימן ק, ד"ה כתב מהריק"ש) בשם רש"י בברכות (כד.) שכל האיסורין, שער, קול, טפח וכו', היינו מדמשבח ליה קרא בגויה שמע מינה דמידי דתאוה הוא. ע"ש. וכ"כ בשו"ת משנה הלכות ח"ד (סימן רלח), ובספר מתנת משה מימון (מלאכת גוזז, בהערות אות ו), ובשו"ת אגרות משה ח"א חאו"ח (סימן מג, ד"ה דרך בשערות) שהתורה גילתה שהשיער יש בו דבר ערוה מיוחד.

וכן כתב בתורה תמימה (במדבר ה, אות צה) וזה לשונו: "ממילא מבואר דלא רק את שערה פורעין כי גם את גופה וכמו שאמרו בגמרא שמשירין מעליה בגדיה הנאים ומכסין אותה בבגדים מכוערים (בסוטה ה.), ומה שתפס דוקא פריעת הראש הוא משום דעיקר חינה של אשה בשערותיה וכמו דקיימא לן שער באשה ערוה (ברכות כד.), וסמך זה על יתור לשון האשה דדי היה לכתוב ופרע את ראשה". עכ"ל. יוצא מדבריו שיש פריצות מיוחדת בשערותיה יותר משאר חלקי גופה, ולכן הגם שיש פריצות אף בשאר חלקי גופה מכל מקום בשערותיה יש פריצות יתרה "דעיקר חינה של אשה בשערותיה" [והגם שכל הדין של "שער באשה ערוה" הוא לגבי קריאת שמע ואיסור הסתכלות הגבר באשה, מכל מקום מדין זה מוכח שישנה פריצות מיוחדת בשערותיה יותר מן הפריצות שיש בשאר חלקי גופה].

[ובקובץ אור ישראל (טבת תשס"א) הביא דברי רש"י הנ"ל והתעלם מהן בכונה, כי לדעתו התורה איננה "אמת" ואפשר להתעלם מדברי אלהים חיים ח"ו, ולכן עיקם את הכתובים כדרכו, וכתב שם, וזה לשונו: והוא

תמוה ביותר, שהרי בגמרא (סוטה ט.) כתוב גם כן: היא האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה, היא השקתו יין משובח הכוסות משובחים, לפיכך כהן משקה אותה מים המרים במקידה של חרס, ובמשנה (שם ח:): היא קישטה את עצמה לעבירה, המקום ניוולה. ע"ש. וכי באמת אסורה להתקשט כשאינו לעבירה ח"ו, וכי אסורה להגיש מעדנים ויין משובח בכלים משובחים לפני בעלה ואורחים, ומאי ראה לאיסור פריעת ראש ממה שהכהן מגלה שעה, אולי כל מה שעושין לה לנוולה הוא רק משום שעשתה כן לשם עבירה דוקא, אבל לא משום שיש איזה איסור בעצם הדבר, ונראה כי משום כך באמת נקט רש"י הפירוש השני עיקר, ולא הפירוש הראשון, שאינו מוכרח כלל. עכ"ל האור ישראל הנ"ל (וחזר על דבריו בספרו בעקבי הצאן ח"א סימן כד פרק ח אות ד). ומלבד שנעלמו מעיניו דברי כל הראשונים הנזכרים לעיל (הרמב"ם בפירוש המשנה, רש"י, רש"י במהדו"ק הובא בשיטמ"ק, המאירי, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הריטב"א, תוספות ר"י הזקן, הרי"ף והביאו בשיטמ"ק עמ"ס נדרים, רבינו בחיי, והרא"ז, הריב"ש שהובא בשיטמ"ק, ותרומת הדשן, מהרי"ל, ושלטי הגבורים) שהטעם שצריכה האשה לכסות את ראשה הוא מפני הפריצות ומידת הצניעות שבדבר, אלא שגם נעלמו מעיניו דברי הש"ס בברכות (כד.) שיש דין מיוחד בשערותיה מה שאין בשאר גופה, וכמו שכתב רש"י "מדמשבח ליה קרא בגויה אלמא מידי דתאורה הוא". ע"ש. וכבר העיר עליו בספר מתנת משה מימון (מלאכת גוזה אות ו), וראה בדבר ה' (עמוד כח) ועוד. ועל עיקר מה שתמה על דרשת חז"ל, הנה כן מבואר במדרש שהבאתי בתחילת הדברים לעיל, ואם כן כיצד יתכן להקשות על חז"ל. אתמהה!

ועוד, שהאמת היא שגם בגילוי זרועותיה יש פריצות, אבל אין פריצות כמו בשערותיה, ולכן הבעל אומר "אי אפשי באשה מגולחת" (נזיר כח: וראה ערכין ז:), ואילו כשהיא לובשת פאה נכרית אפשר לו באשה מגולחת, כמו שתירצה הגמרא שלעולם נזירות שייכת גם בנשים, ואפילו שהבעל אומר "אי אפשי באשה מגולחת" מכל מקום "אפשר בפאה נכרית". ע"ש. כי גילוח השערות קשה לו יותר משאר העינויים שהיא מקבלת על עצמה בנזירותה [הגם שאינם פוגעים ביופיה לפני בעלה כגון ניוול צפורניה וכדומה]. וכמו שכתבו רש"י הב"ח והתורה תמימה הנ"ל.

שערות האשה יש בהן דין מיוחד השונה מדיני שאר חלקי גופה

ובמאמר מוסגר, בזוה"ק (פרשת יתרו) מבואר שחן האדם נמשך משערות ראשו, וביאר בכתר יהונתן (ליקוטי מאמרים, יתרו אות ו) שתכלית בריאת

השערות היא בשביל יופי האדם ומהן נמשך היצר על מעשיו. ע"ש. והדבר מבואר כבראשית רבה (כב ו, יג): "אמר רבי אמי אין יצה"ר מהלך לצדדים אלא באמצע פלטיא [רחוב גדול שרבים מצוים שם, מת"כ], ובשעה שהוא רואה אדם ממשמש בעיניו, מתקן בשערו, מתלא בעקיבו", הוא אומר הדין דידי (זה שלי, מת"ב). מאי טעמיה: ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו (משלי כו), תקוה ליצה"ר שנקרא כסיל ממנו שאומר הדין מן דידי. יפה תואר". ובזהוהר שם: "ויצר הרע, איהו ארים לביה ורעותיה דבר נש בגאותא, ואזיל אבתריה, מסלסל שעריי וברישיה עד דאיהו אתגאי עליי, ומשיך ליה לגיהנם", [היצר הרע מגביה לכו ורצונו של בני אדם בגאווה, והאדם הולך אחריו מסלסל בשערו ובראשו, עד שיצר הרע מתגאה עליו ומושך אותו לגיהנם]. וראה בספר יין המשומר שם (ד"ה המשחית). על כל פנים עיקר שערות האדם הם היופי שבראשו, לכן היצר נתלה בו כשמסלסל בשערו [וראה מה שכתבנו בזה בנהורא מעליא ח"ב, הלכה יב, בהערות אות כ] וכמבואר כל זה לעיל באריכות.

ורבים טוענים "מדוע התורה אוסרת רק את הנוי שיש בשערותיה, והרי גם בתכשיטין שעליה, ובמטפחת האדומה יש פריצות ומשיכת העין"? וטענתם צודקת כי באמת יש לאסור מדרבנן את כל מה שמושך את עיני האדם וכמבואר בברכות (כ). אבל מן התורה אינו אסור אלא שערה, והתשובה לזה מובאת בתורה תמימה (במדבר ה, אות צו), וזה לשונו: וכיון שכן ממילא מבואר דלא רק את שערה פורעין כי גם את גופה וכמו שאמר בגמרא שמסירין מעליה בגדיה הנאים ומכסין אותה בכוערים (בסוטה ח), ומה שתפס דוקא פריעת הראש הוא משום דעיקר חינה של אשה בשערותיה וכמו דקיימא לן שער באשה ערוה (ברכות כד), וסמך זה על יתור לשון האשה דדי היה לכתוב ופרע את ראשה. עכ"ל. וכן כתב החינוך (מצוה שעז) שעיקר החן של האדם הוא בשערותיו. ורש"י בברכות (כד). כתב: מדמשבח ליה קרא בגויה "שערך כעדר העיזים" אלמא מידי דתאוה הוא. עכ"ל. יוצא לנו שהתורה גילתה שיש נוי מיוחד בשערותיה שיש לאוסרו יותר משאר גופה [והגם שדין שער באשה ערוה הוא לענין קריאת שמע והסתכלות, מכל מקום שמעינן מהתם שיש פריצות ייתרה בשערותיה יותא משאר חלקי גופה].

והנה ברקנאטי (במדבר ה, יח) כתב, וזה לשונו: וטעם ופרע ראש האשה (שם יח), רומז אל הענין המכוון להמציא מקום למדת הדין לחול עליה אם היא טמאה, כטעם וראשו יהיה פרוע (ויקרא יג, מה) לרוח הטומאה השופעת עליו, ולהתרחק ממדה זו אמרו רבותינו ז"ל (כתובות עב). ופרע את ראש האשה, תאנא דבי רבי ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת ראש.

עכ"ד. ולכאורה לפי דבריו משמע שכל סיבת האיסור היינו דוקא "בשערותיה" שיש בהן רוח רעה, אבל הנתוק מגופה אין בו רוח רעה. אולם כבר התבאר לעיל שרבותינו ז"ל פירשו שכל טעם האיסור הוא מפני החציפות והפריצות, כמבואר במשנה (כתובות עב.) שממנה נסתייע הרקנאטי בסוף דבריו, ורבי ישמעאל הסמיך דבריו על המשנה הנ"ל, וכמבואר בזה"ק (פרשת אמור) שכל הטעם שיש דינים וטומאה על שערותיה וכו' היינו משום שיש בהן פריצות. וראה להלן בפרק ח שהארכנו בזה. [נידוע שהרקנאטי מסביר את טעמי הסוד, וכפי שכותב בהקדמתו ומשמע מדבריו שהעיקר הם דברי הפשט, וכן כתב הרדב"ז בח"ד (סימן קח, דף מ ע"ב) וזה לשונו: ואל תאשימני ותחדשני שאני פוסק הלכות ומורה הוראה על דרך הקבלה וכו'. עכ"ל. וכן כתב בשו"ת הרדב"ז (ישנות, סימן טז) וזה לשונו: כשחל פסח בשבת אין לומר ברכה מעין שבע כלל. ואפילו בזמן הש"ס לא היו אומרים אותה, דלא שכיח מזיקין, דלילה המשומר מן המזיקים הוא. וכן כתבו הפוסקים. וזה שרוצה לאומרה דעת חיצוני הוא, ואין ראוי לקרותו מחלוקת ולא לחוש לו. עכ"ל. והדבר ידוע שדעה זו היא דעת המקובלים ואף על פי כן הרדב"ז קורא עליה "דעת חיצוני". והרחבנו בזה להלן בפרק ח]. וראה בלבוש אה"ע (סימן כא סעיף ב) שאחרי שהביא את טעם הפשט שהוא משום צניעות, סיים וכתב שיש בזה עוד טעם על פי הקבלה. ע"ש.

ניתן להוסיף את דברי מרן החיד"א בספרו פני דוד (פרשת נשא, פסוק יח) שכתב, וזה לשונו: ופרע את ראש האשה, אפשר לרמוז כי כל זו הרעה נמשך מחטא חוה, וזו נלכדה בשחיתתה, וזהו שנאמר ופרע ראש האשה לרמוז לרישתנה דנשי חוה, שהיא הגורמת ועדין היא נפרעת על חטאתה כי זו נתקלה על ידה וביונה הוא פרעון לחוה, כי היא היתה אם, וזה שנאמר "ופרע" לשון פרעון, "ראש האשה" שהיא חוה כי על ידי חטא נתלבש היצר ונעשה (השער) ערוה. עכ"ל. מזה ניתן להבין מדוע השער חשוב כערוה מפני שיש בו ייצר ופריצות. וק"ל.

מנהג בנות ישראל הצנועות

בייחס למנהג זה שנהגו בנות ישראל לכסות את ראשן, הנה יותר מאוחר ראינו שחלק קטן מבנות ישראל פרצו את גדר המנהג, אולם הם לא פרצו אותו לגמרי כי הם כיסו את שערות ראשן במטפחת, אבל היו מעבות את הכיסוי ובכך גרמו לגברים שיסתכלו על יופי מראיתן ובכך הופחתה צניעותן, כמו שמזהיר הנביא ישעיה (ג, טז): ויאמר יהוה יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטוות

נטויות גרון ומשקרות עינים הלוך וטפף תלכנה וברגליהם תעכסנה. ופירש רש"י: יונתן תירגם ובפתהן מקפן, היו קושרות פיאות נכריות קליעת שערות תלושין כורכות עם קליעותיהן שיראו גסות וטפופות. עכ"ל. אין הפירוש שבנות ישראל הלכו עם הפאות נכריות באופן מגולה, אלא רק "גסות וטפופות", כי עדין השערות לא היו נראות אלא "גסות" מתחת לכיסוי.

והעונש כתוב בפסוק הבא (ישעיה ג, יז): ושפח אדני קדקד בנות ציון ויהוה פתהן יערה. וכתב הרד"ק: ושפח אדני - כתוב בשי"ן והוא ענין ספחת, אמר במקום שהיו מתגאות בו, תהיינה נספחות והקדקד הוא מקום חלוק השער לכאן ולכאן והיו מחלקות שער ראשן ומתיפים בו והאל יביא על קדקדן מספחת הפך גאותן ביופיין. עכ"ל. [ואפשר שהיא המחלה הידועה בימינו אנו, שהם חתיכות גידולי בשר הגודלות בעורקי הדם ב"מ כעין נגע הצרעת שהוא לשון "מספחת", וכן פירש רש"י שכתב: לשון צרעת כמו (ויקרא יג, ו) מספחת היא. עכ"ל. וכן משמע מדברי הרד"ק שהוסיף שהעונש הוא במקום גאותן שיהיו שם קרחות, שכידוע הרפואה למחלה זו הם ההקרנות ב"מ על גוף החולה כך שנושרין השערות, והוא היפך גאותן ב"מ. וכן מבואר במהר"י קרא ובמצודת דוד. וזה לשון המלבי"ם (שם יז): ושפח. ידבק על קדקדם צרעת ממארת ואת פאת ראשן יעשה קרחה (וזה הפך ממה שנהגו המה לגלות הקדקד ולהרבות מקום הפאות בשערות), הוא יגלה מקום שהיה מכוסה בשער ויכסה בצרעת מקום הקדקד שהיה מגולה. עכ"ל].

ניתן לראות שדרך בנות ישראל לכסות את ראשן בצניעות מוחלטת באופן שלא תהינה התבלטות כל שהיא בשערותיהן, וההיפך מצניעות זו, היא פריעת השיער או גסות השיער וההתבלטות בו, על כן התורה באה ומזהירה "ופרע את ראש האשה", שרק זאת צריכה פריעה היפך מנהג בנות ישראל שהם מכוסות.

הטעם של איסור "קלתה" - דת יהודית

הדעה הראשונה, קלתה הוא סל שיש בו בית קיבול שמניחה אותו על ראשה, כמבואר ברש"י מהדו"ק (הובא בשיטמ"ק) ובגמרא מבואר שקלתה אסורה מדרבנן, והטעם הוא כפי שכתב רש"י (הובא בשיטה מקובצת הנ"ל), וזה לשונו: "משום צניעות דאי אפשר שלא יראו שערותיה בין הנסרים". עכ"ל. ודבריו אלו העותקו בתרומת הדשן (סימן י), וכתב שקלתה היינו סל חלול שמכנסת על גבי ראשה. ע"ש.

הדעה השניה היא דעת הרמב"ם (פרק כד מאישות הלכה יב ויג) כתב שהוא "מטפחת" שעל גבי הרדיד המונח על גבי שערתיה ממש, וכונתו היא שהיו נוהגות הנשים ללבוש ב' כיסויין, האחד קלתה שעל גבי השערות ממש, והשני רדיד שהיא המטפחת שעל גבי הרדיד. וכן כתב בפירושו המשנה (פרק ז מכתובות משנה ו). אלא שהדרכי משה באה"ע (סימן קטו אות ד) והב"ח באה"ע (סימן קטו אות י), כתבו שלדעת הרמב"ם היינו "מטפחת שיש בה נקבים כנקבי הסל". עכ"ד. וכן כתב בשו"ת תרומת הדשן (סימן י) ובדרשות מהר"י מיניץ (סוף הדרוש הראשון), וכן כתב משמו בשו"ת באר שבע (סימן יח) בדעת הרמב"ם, וע"ע להלן בפרק יד אות לג-לד. ואפשר לומר שאין מחלוקת בין הרמב"ם לרש"י, שגם רש"י כתב שהוא "כעין" סל, ואין כונתו לסל ממש שהרי הוא מיוחד לראשה של האשה נויש לעמוד על מה שכתב "מבין הנסרים" דמשמע שהוא סל ממש וצ"ע].

והדעה השלישית, היא דעת המאירי ורבינו יהונתן מלוניל בפירושו לכתובות (עב). שכתבו: "קצת שערה מבחוץ מתחת הכיפה הוי דת יהודית". ע"ש. וכן כתב הריב"ש, וזה לשונו: לא נצרכה אלא לקלתה פי' ששערה מגולה בלי רדיד כדרך שאר הנשים אבל קלתה על ראשה בהא לאו דאורייתא אלא משום דת יהודית. עכ"ל. והובאו דבריו בשיטה מקובצת שם. וראה בתוספות יום טוב (כתובות פרק ז משנה ו): וראשה פרוע - מקשיין בגמרא דאורייתא הוא דכתיב (במדבר ה, יח) ופרע את ראש האשה מכלל דהיא שעתה לאו פרועה הוית שמע מינה אין דרך בנות ישראל לצאת פרוע ראש ומשניין דאורייתא כשמכוסה במטפחת שפיר דמי ואפילו ברשות הרבים ובמבוי המפולש או בחצר שהרבים בוקעים בו. ומדת יהודית שלא תצא לכל אלו א"כ שיש על ראשה רדיד ככל הנשים. עכ"ל. הדברים דומים להנזכר לעיל.

והנה הדברים נכתבו בפשיטות בכל ספרי הפוסקים הראשונים והאחרונים שכל טעם כיסוי הראש הוא מפני הפריצות שיש בדבר, ורק כמה מבני עמינו באו לערער על דברים פשוטים ותלו בכך את יסודם שכל תכלית הכיסוי הינה בלי טעם וסברא ח"ו. וחלקם רצו להוכיח את השיבוש ההוא מדברי השלטי הגבורים בשבת (סד:), אולם גם בהבנת דבריו הם שגו, כאשר נבאר בעזרת השי"ת בפרקים הבאים (פרק ו) בדברי השלטי הגבורים.

מילואים להבנת דברי רש"י בכתובות (עב.):

בתחילת הפרק הארכנו בטעם החיוב של כיסוי הראש לנשים, הבאנו את דברי כל הראשונים שעיקר הטעם הוא משום, "צניעות", "חציפות", "ופריצות", וכן כתבו בדעת רש"י הריטב"א והמאירי, והדבר התבאר יותר בדברי רש"י במהדורא קמא (שהובאה בשיטה מקובצת כתובות עב.). עכשיו נעמוד על דברי רש"י לבאר את דבריו היטב, ונדקדק במילותיו לאמיתה של תורה:

בכתובות (עב.) איתא: פרועת ראש דאורייתא היא, דכתיב: ופרע את ראש האשה. ותניא דבי רבי ישמעאל, מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפירוע ראש. ורש"י פירש (בד"ה דאורייתא היא): מדעבדינן לה הכי לנולה מידה כנגד מידה שעשתה להתנאות לפני בועלה, מכלל דאסור. עכ"ל. ומוכח שמזה שהתורה מענישה אותה בשערותיה על מה שהלכה להתנאות לפני בועלה בהן, משמע שאסור להתנאות בשער שלה, מכיון שיש בדבר נוי ופריצות, שהרי התורה מענישה אותה על מה שהתנאתה לפני בועלה. והלימוד של "מידה כנגד מידה" אצל הסוטה מלמד אף לשאר הנשים שבעולם, שהרי התורה לא נח לה במה שהלכה האשה פרוצה ולא צנועה לפני בועלה, לכן היא מביישת אותה, ומשמע שאין התורה רוצה שילכו הנשים פרועות ראש שהרי לכן היא מענישה אותה.

כיסוי ראש הינו אך ורק מטעם חציפות ופריצות - צניעות

ואין לומר שלא נח לתורה במה שאותה האשה הלכה בפריעת ראש משום שהיא עברה על הדין "פרועות ראש", הוי אומר שעברה על גזירת הכתוב ולכן היא נענשת, הסיבה הראשונה שאין לומר כך, שאם כן מאי קאמר רש"י "להתנאות לפני בועלה", על כורחינו שעיקר האיסור הוא להתנאות. וגם לפי מה שכתב התור"ד, שלא אומרים "משום שהתנאתה", אלא מוכח מלשונו שזה מעיקר האיסור שהיא הלכה באיסור, ולא מפורש האיסור משום פריצות. כי הגה מכיון שלא נזכר בפסוק איסור זה, משמע שמה ששיך לענין סוטה אותו אסרה התורה דהיינו לענין מה שחטאה על ידו וזהו הדבר שהביא את הבעל למעשה עבירה, אם כן נמצא שעיקר הטעם הוא משום פריצות. ובין כך ובין כך, אפילו

אם לא נאמר כך מכל מקום ימצא שכל אשר תלכנה ברחוב שלא לשם זנות וסטות יעשו לה מה שעושין לסוטה, אלא על כרחינו שכל הטעם הוא משום פריצות, דהיינו ממה שהתורה מענישתה על פריצותה, שמע מינה שהתורה אוסרת שיהיה מעשה פריצות במעשיה.

ונמצא שהגם שהלימוד הוא מהאיסור שעשתה האשה, מכל מקום האיסור הוא הנוי שהתנאתה בכך לפני בועלה, ואין האיסור מפני מה שאסור ללכת בפירוע ראש [כלומר מדין גזירת הכתוב], שהלא דין זה לא כתוב בפסוק כלל, אלא נזכר בפסוק שעושין לה מידה כנגד מידה כמו שהתנאתה. ולשאר נשים אנו למדים שמכיון שיכולות להגיע לאיסור, כלומר לאותו ענין של זנות, ולתורה לא נח במה שהאשה הולכת פרועת ראש, שהלא היא מנוולתה מפני היופי שעשתה, ומשמע שפריעות ראש הוא יופי, וזה אסור להתנאות בכך. ורש"י שכתב "מכלל דאסור", כלומר מאותו מידה כנגד מידה שהגיעה לניאוף עושין לה ניוול. וזה הלימוד לכל הנשים שבעולם שאסור להגיע לידי נוי המביא לעבירה. ומשמע שטעם כיסוי ראש הוא משום פריצות.

ביאור דברי רש"י בלימוד השני:

וכן מן הלימוד השני שכתב רש"י: מדכתיב ופרע, מכלל דהאי שעתא לאו פרועת ראש היא, שמע מינה אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש, עכ"ל. משמע שטעם האיסור נלמד ממה שבנות ישראל גזרו על עצמן, ואסרו את גילוי הראש - ולא מפני איזו גזירה מן התורה, אלא בנות ישראל גזרו כן על עצמן. וכל עיקר גזירת בנות ישראל על עצמן היא מפני הצניעות ולא שייך כאן גזירת הכתוב.

ואין לומר שכונת רש"י היא שהלימוד שצריכות הנשים לכסות ראשן הוא מפני שהתורה סתמה "ופרע" והיא גזירת הכתוב, וליתא, שהרי התבאר על פי דברי רש"י שכל הלימוד נלמד מפריצות, ואין זה חולק דין לעצמו. ואם הוא מדין הפריצות, נמצא שהאיסור היא הפריצות עצמה וכמו שנתבאר מדברי רבותינו הנ"ל.

ובהיותי בזה ראיתי בשו"ת אגרות משה חאה"ע (ח"א, סימן נו), שנשאל בדבר אשה שנתאלמנה וצריכה לפרנס בניה ואינה מוצאה להשתכר למשרה שתהיה כדי לפרנס את בניה אלא באם לא תכסה את ראשה כשתהיה במשרד

לעבוד במשרתה אם רשאה. והשיב שיש להתיר לה בצורך גדול כזה, וזה לשונו: דהא פשוט שאף להב"ש והדגמ"ר באה"ע (סימן כא ס"ק ה) דסברי מהירושלמי שגם אלמנה אסורה ללכת פרועת ראש הוא רק מצד דת יהודית דמדאורייתא הא רק בא"א נאמר, ולכן כיון שיש לפרש דמאחר שלא נאמר בתורה בלשון איסור הוא רק חיוב עשה שתלך בכיסוי הראש. ומסתבר שבזה פליגי ב' הלשונות ברש"י כתובות (עב.), בפירוש הילפותא דלישנא קמא שפירש דמדעבדינן לה הכי לנוולה מדה כנגד מדה כמו שעשתה להתנאות מכלל דאסור סובר שהוא איסור, ועיין בריטב"א שכתב לפירוש זה דרש"י מכלל דפריעת הראש פריצות הוא לאשה שלכן ודאי הוא איסור. וללישנא בתרא שפירש מדכתיב ופרע, מכלל דהיא שעתא לאו פרועה הוה ש"מ אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש. משמע דהוא ענין מצוה עליה ללכת בכיסוי הראש, ולא ענין איסור רק שממילא נעשה איסור דהא עוברת על העשה כשהולכת פרועת ראש. ומסיק רש"י שכן עיקר. והחלוק לדינא הוא דאם הוא איסור יש לאסור אף בהפסד גדול שתפסיד כל ממונה אבל אם הוא רק חיוב עשה הוי גם אונס ממון דיותר מחומש אונס דבעשה חייב רק עד חומש, ולכן כל שהוא הפסד כחומש נכסיו ויותר כהא שאין משגת משרה להרויח לחיותה וחיות בניה הוא אונס שאינה מחוייבת ללישנא בתרא שהוא עיקר. אך מ"מ בא"א שהוא דאורייתא יש לאסור מספק פי' לישנא קמא דרש"י שסובר שהוא איסור שלכן יש לאסור אף להפסד דכל ממונה אבל באלמנה שהוא רק דת יהודית יש להקל מספק דודאי לא חמיר מאיסור דרבנן שספק לקולא. ויש גם לומר שאולי דת יהודית הוא רק מדיני מנהג שאין לאסור באופן שלא מצינו שנהגו ובמקום הפסד הא לא מצינו שנהגו. ע"ש. נמצא מכלל דבריו שבודאי אם היא עוברת על זה יש על כל פנים איזה איסור, ולב' הלשונות כל טעם איסור גילוי הראש הוא משום פריצות וחוסר צניעות, ובודאי לא משום גזירת הכתוב (וראה להלן בפרק ב, מה שכתבנו אם הדבר אסור מן התורה או מדרבנן, ושם השבנו על דברי האגרות משה במה שהניח בסוף דבריו), ויותר מהכל גדולים הם דברי הריטב"א והמאירי וגדולי הפוסקים שכתבו במפורש שעיקר טעם הכיסוי משום "צניעות".

[ומה שכתב האגרות משה שלפי הלישנא בתרא הוא ענין של "מצוה עליה ללכת מכוסת ראש", דבריו קשים, שהרי רש"י כתב "אין דרכן של בנות ישראל" זאת אומרת שבנות ישראל גזרו זאת על עצמן ממידת צניעות, ואם כן יש כאן גם "איסור" ולא רק מצוה, שהרי היא יוצאת ממנהגן הצנוע של בנות ישראל. ושוב התבוננתי שהיא כונתו של האגרות משה במה שסיים אחר כך. ועל כל פנים אשתמיטתיה מה שכתבו כל הראשונים הנזכרים שעיקר טעם

פרועת הראש הוא משום צניעות וכך הדבר נלמד נלמד מן הפסוק, ואין ספק שאם היה רואה דבריהם הוה הדר תבריה לגזיזה].

הניוול אצל הסוטה, הינו אך ורק בגין פריצותה וחוסר צניעותה!

ובאמת שמלשון הספרי שהבאנו לעיל משמע כך, שכתוב: ופרע את ראש האשה, כהן נפנה לאחוריה ופורעה כדי לקיים בה מצות פריעה דברי ר' ישמעאל ד"א לימד על בנות ישראל שהן מכסות ראשיהן ואע"פ שאין ראה לדבר זכר לדבר: ותקח תמר אפר על ראשה (שמואל ב' יג, יט). רבי יהודה אומר אם היה בית חליצתה נאה לא היה מגלחהו ואם היה שערה נאה לא היה סותרו היתה מכוסה לבנים מכסה שחורים היו שחורים נאים לה מפשיטן ומלבישים אותה כעורים היו עליה כלי זהב קטלאות ונוזמים וטבעות מסלקם הימנה כדי לנוולה ר' יוחנן בן ברוקה אומר אין מנוולים בנות ישראל יותר ממה שכתוב בתורה אלא לפני ה' ופרע את ראש האשה סדין של בוץ היה פורס בינו לבין העם כהן פונה לאחוריה ופורעה כדי לקיים בה מצות פריעה אמרו לו כשם שלא חסת על כבוד המקום כך אין חסין על כבודה אלא כל הניוול הזה מנוולה כל הרוצה לראות בא ורואה חוץ מעבדיה ושפחותיה מפני שלבה גס בהן אחד האנשים ואחד הנשים אחד קרובים ואחד רחוקים מותרים לראותה שנאמר ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה כזימתכנה (יחזקאל כג, מח). ע"כ. נמצא מדברים אלו, שדברי רש"י לא לקוחים מדברי עצמו, אלא לקחם כדת מדברי הספרי. הלכך בודאי שכל זה ממה שבנות ישראל גזרו על עצמן, והיינו מרצונן בשביל הצניעות. ובספרי כתוב מפורש שהיא עשתה כן לפריצות, עתה היא פרוצה לעיני כל שנשים אחרות לא יעשו כן כמו שמסיים בספרי בפסוק ביחזקאל (כג, מח) "ולא תעשינה כזימתכנה". וכן מבואר בתורה תמימה הנ"ל.

ביאור דברי הפרי מגדים באו"ח (סימן עה):

והנה הפרי מגדים (כאשל אברהם או"ח סימן עה אות ה), כתב: וקצת מדדומי ראהי מכתובות (עב). וראשה פרועה דין תורה ולא מוקי בפאה נכריות ודת יהודית שמע מינה דלית בה דת יהודית ושרי. עכ"ל. הנה כל מה שכתב זאת, היינו לפי שלדעתו איסור פאה נכרית הוא מדרבנן, ואם כן היה לו להש"ס ליישב דמיירי בפאה נכרית. אמנם על פי הנזכר לעיל יוצא שהוא איסור דאורייתא, ואדרבה אם נאמר שהש"ס יתרץ דמיירי "בפאה נכרית", הלא גם

פאה נכרית דאורייתא. ומה עשינו. וראה בתרומת הדשן (סימן י), שהגם שכתב שכל דין כיסוי ראש מדרבנן הוא, מכל מקום איסורו משום פריצותא דגברי, ואם כן יש לאסור פאה נכרית מטעם גילוי ראש, ואין צורך לומר לדעת רבינו ירוחם (מישרים נתיב כג ח"ח) וכל הראשונים ללא יוצא מן הכלל, שהאיסור הוא מן התורה מדין פריצות. וכ"כ בשלטי הגבורים בשם הרי"א. אלא שהתה"ד כתב שהכונה שיש לזה אסמכתא מעל הדרבנן, והוא לא דרבנן גמור, אלא יותר חמור מן הדרבנן. וראה להלן בפרק ב.

ועוד יש לומר, שהש"ס לא תירץ דמיירי בפאה נכרית כיון שאין דרכן של בנות ישראל הפרוצות לצאת בהן לשוק כמו אותן היוצאות בקלתן, ולכן היה נח להש"ס לתרץ דמיירי בקלתן יותר מפאה נכרית כיון שזהו מנהג הנשים. ועוד, שפאה נכרית הוי רק לאותן שאין להן הרבה שערות, כמו שפרש"י בשבת (סד:), שהנשים ששערן מועט היו מלקטות שערות נכרית וקולעותן ביחד עם שערותיהן. וכן כתב רש"י בנזיר (ז:): ובעוד מקומות. ועוד יש ליישב, שבתוספות ר"י הזקן (שבת סד:) כתב שלא היה מנהג הנשים ח"ו ללבוש את הפאה נכרית להדיא, אלא היו מכניסות את זה עם קליעת שערן שהוא "תחת השבכה". כיע"ש. וכן משמע מרש"י שם שהיו קולעות את הפאה נכרית עם שערן ממש [וכשם שאסורות לגלות את שערן בנפרד כך כל שכן שהן אסורות לגלות את שערן עם הפאה נכרית שבכך שערן טפוף ובולט ונאה יותר], ואם כן הרי שדרך לבישת הפאה נכרית בזמנם אינה דומה כלל לפרועת ראש וכמו שכתב רש"י בישיבה (ג, טז), ששערות הנכרית היו מעבות את שערותיהן מתחת לשבכה ומטפפות אותן, ולא באופן מגולה לרבים, ואם כן אין שייכות למה שהקשה הפרי מגדים. [וכן טען בשו"ת סתרי ומגיני (סימן מד), דאמאי לא מסיק הש"ס דמיירי בפאה נכרית וכו', ועל פי הנ"ל מיושב הכל. ומכל מקום הרה"ג הנ"ל התעלם מדברי הדברי חיים ח"ב (סימן נט) בשם הריטב"א והר"ן שהפאה נכרית אסורה מן התורה. ועל כל פנים גם הוא מסכים שיש בפאה הנכרית פריצות, ושמוטב להתירה לרבים מאשר שילכו בפירוע ראש. כיע"ש].

אלא שממה נפשך הפרי מגדים חזר בו בספרו "אם לבינה" (אות כתובה, ד"ה אמר), וזה לשונו: "...אמר הכותב מה שכתוב בכתובה כדת משה וישראל, בנחלת שבעה בשם מהר"ם מינץ, בזכרות משה כדת משה בלא פרוע ראש, וישראל שלא טווה בשוק שאם לא כן מפסדת כתובתה, יע"ש, ואכן באו"ח סימן ב וסימן ח (עיין ס"ק יז בשולי הגליון), וסימן עה וסימן צא וסימן שג רמזתי בפריי (בפרי מגדים) למה שכתב המגן אברהם בסימן עה (אות ה) דפאה נכרית

שרי דלא כבאר שבע (סימן יז), ואמנם עתה ראיתי להתבונן בו כי פרוק (פאה נכרית בלע"ז), משער תלוש ותחתיו תפור בגד, הביא בעולת תמיד סימן ב (לגבי גברים) דמראית עין יש, והיינו לילך ד' אמות בגילוי הראש, ושם רק ממידת חסידות, מה שאין כן באשה הוי דבר תורה "פרוע ראש" כתובות עב.; ואה"ע כא וקטו, ועיין בית שמואל וחלקת מחוקק, כללא דמילתא פרוק (פאה נכרית), יש לגזור מראית עין אטו פרוע ראש דהוי דבר תורה, וגם דת משה כל שאין מכוסה כדרך שאר נשים, אף על גבי מטפחת על ראשה הוה דת ישראל על כל פנים, וההיא דשלטי הגבורים (שנראה שהתיר, כפי שכתב בפרי מגדים שם בשמו. המסדר), או דמכוסה בשבכה או בפנויה בתולה, כל שכן בחוקותיהם לא תלכו אם מכוונים לכך כחוקת עובדי כוכבים ומזלות, וכו', על כן נראה לי איסור גמור, וכל שכן מאמרם ז"ל רבי בקעה מצא וגדר, כל שכן במקום שמקילים דברים המותרין ואחרים נהגו איסור אם אינו רשאי להתירם, כל שכן שיש איסור גמור מכמה טעמים דכתבינא, ומה הנאה להם ומה טעם בזה, ולהשומעים תבוא אליהם ועליהם ברכת טוב, וכל אשה יראת ה' ובעלה תלמיד חכם מצוה להוכיחה ולפייסה לציינת לבעלה, ודי בהערה זו, כתבתי זה יום א, יב אלול התקמז פפד"א יע"א, וחתמתי שמי, וכו'... עכ"ל. וכן כתב שוב באם לבינה (אות צעף) במילים יוקדות. וצילום הכתב יד הובא בספר דת משה וישראל (בעמוד 102-103). ואין צורך לבאר דברים ברורים. [נומה שכתב הפרי מגדים "מראית העין", הנה כבר כתבנו להלן (בפרק ג אות ב) שהיא משיכת העין, והגם דמדמה ליה לגבר שיש בו מראית העין ולא שייך בו ענין "משיכת העין" מכל מקום להכי קאמר "כל שכן" כלומר דהכא שיש משיכת העין כל שכן שאסור].

ביאור דברי חז"ל (סוטה ת.): "שאינו סותר שיער יפה"

ומה שתמה בשו"ת בית יצחק שמעלקיס (חאו"ח סימן יד אות א), דלפי טעמו של רש"י יוקשה ממאמרם ז"ל, שאינו סותר שיער נאה כמבואר בסוטה (ת.ח), ועל כורחיק הוא שיער שאינו נאה. ואם כן לא עשתה כן להתנאות, ולמה סותר שיערה. וזה יוקשה על מה שכתב רש"י. וכן תמה על הטעם השני שיתכן שמה שכתוב "ופרע", לא משום שצריך לכסות, אלא מפני שהיה שיערה מכוער - ולכן הלכה בכיסוי וצריך לפרוע. שאם זה מדובר בשיער נאה, הלא אינו פורע. אלא שלכן תרץ בבית יצחק על קושיא זו, שבאמת מן התורה צריך לפרוע אף שיער נאה. ורק חכמים עקרו דברי תורה בשב ואל תעשה (ראה יבמות ז:), ולפיכך אין הכי נמי התורה מדברת בשיער נאה, ומכיון שלא חלקה איזה נוי,

שיתכן שבשביל אדם פלוני, זה מכוער, אבל לאדם אחר זה נוי. לכן הכל אסור. ורק חכמים הגבילו את הדין של הפריעה במקום שהוא נאה ויפה. ומיושבת גם התמיהה האחרונה, שאף אם שיערה לא נאה חייבת בפריעה, וא"כ אי אפשר לומר שמדובר בשיער מכוער, מכיון שאחרי הכל היא חייבת בכיסוי בין כך ובין כך. נמצא מכל זה, שמן הדין הכל נלמד מהנוי שלה.

ד

דברי האחרונים בטעם החיוב שתכסה האשה את ראשה

בראש ובראשונה, הלבוש באה"ע (סימן כא סעיף ב) כתב: לא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק אחת פנויה ואחת אשת איש, שזה הוא פריצות לאשה, וגם יש בזה סוד על פי הקבלה. עכ"ל. וכן מבואר בשו"ת תשובה מאהבה ח"א (סימן מח), שכל הטעם של כיסוי הראש לאשה אינו אלא מפני הצניעות. וכן כתב אחד הראשונים בספר מעלות המידות (סוף פרק ט), וזה לשונו: ולפיכך כתוב בסוטה ופרע את ראש האשה, ואמרו חז"ל מכאן לבנות ישראל שלא תצאנה בפריעת ראש, שכן שערות האשה דבר פריצות וערוה ומרגילין את האדם לידי פריצות וערוה. עכ"ל. והאחרונים הביאו דבריו.

וכן כתב בתורה תמימה (במדבר ה, הערה צה), וזה לשונו: תנו רבנן ופרע את ראש האשה, אין לי אלא ראשה, גופה מניין, ת"ל האשה, א"כ מה ת"ל ופרע את ראש, מלמד שהכהן סותר את שיערה (סוטה ח), נראה דמפרשי ופרע מלשון סתירה והירוס וניוול, וכמו כי פרעה אהרן לשמצה (פרשת כי תשא), בפרוע פרועות בישראל (שופטים ה), ובאו להוציא מפירוש ר' ישמעאל בדרשה הבאה דהפירוש ופרע הוא מלשון גלוי. יע"ש. וסבירא ליה שסתירת השערות באשה נקרא הירוס וניוול, יען כי ההיפך מזה היינו קליעת השערות באשה נקרא בנין ויופי וכמו שאמרו בברכות בברכות (סא): מלמד שקלעה הקב"ה לחוה והביאה לאדם, ומבואר במדרש רבה (בראשית ו), שעשה כן כדי להביאה לאדם הראשון כשהיא מקושטה, ועיקר הכונה שצריך לנוולה כאן מדה כנגד מדה מפני שהיא קשטה עצמה לעבירה, וכיון שכן ממילא מבואר דלא רק את שיערה פורעין כי גם את גופה וכמו שאמרו בגמרא שמסירין מעליה בגדיה הנאים ומכסין אותה בבגדים מכוערים (בסוטה ח), ומה שתפס דוקא פריעת הראש הוא משום דעיקר חינה של אשה בשערותיה וכמו דקיימא לן שער באשה ערוה

(ברכות כד.), וסמך זה על יתור לשון האשה דדי היה לכתוב ופרע את ראשה. עכ"ל. יוצא מדבריו שכל הטעם שצריכה האשה לכסות את ראשה היינו מכיון ששם הוא חינה ואינו ממידת צניעות להראות את יופיה לעיני כל. וכן כתב בספר החינוך (מצוה שעד) שעיקר חינו של האדם הוא משערותיו בין זכר ובין נקבה. ע"ש.

הטעם שאמרו חז"ל "שער באשה ערוה"

ועל עיקר דברי התורה תמימה שכל הטעם של "שער באשה ערוה" היינו מדין צניעות, הנה כן מבואר ברש"י שבת (ס. ד"ה טהורה) שכתב: טהורה - דלא תכשיט היא, אלא תשמיש לבתי שוקיה, והוי כטבעת הכלים דאמרן טהורות, בפרקין דלעיל, ויוצאין בה - שצריך לה עם בתי שוקיה, ולא הוי משאוי, ויוצאין, דכיון דלצניעותא היא - לא שלפא ומחוי, והאי מחט נמי לצניעותא דשער באשה ערוה ולא מחויא, ואמאי לא תצא לכתחילה? עכ"ל. מבואר שהטעם ששער באשה ערוה הוא לפי שממדת הצניעות צריכה האשה להסתיר שערותיה, והיא לא תוציא את המחט שהרי יתראו שערותיה ושער באשה ערוה.

ובאמת שהדבר מבואר גם ברי"ף, והביאו בשיטה מקובצת (נדרים ל: ד"ה ונשים), וזה לשונו: ונשים וקטנים אף על פי ששערן שחור מותרין שלא נתכוין אלא לאותן הרגילות לגלות ראשן ולכסותו בצעיף לבן כדרך שהיו רגילין לעשות בימיהם. ועל שם הפעולה שפעמים היו מגלות ראשיהן ולא היה לבן מפני שלא מעוטף בבגד לבן נקראו שחורי הראש. וקטנים לעולם הולכים בגילוי. ונשים לעולם מכוסות מפני הצניעות ששער באשה ערוה על כן אינן נקראים שחורי הראש. וכל זה הענין דברו חכמים לפי זמנם ומזה אתה למד לכל מקום ולכל זמן כפי לשונם שידברו באותה שעה דהא קיימא לן בנדרים הלך אחר לשון בני אדם. הרי"ף ז"ל. עכ"ל. מבואר שהצניעות היא המחייבת את הנשים לכסות ראשן [ולפי זה מה שכתב התורה תמימה, קדמוהו רבותינו הראשונים הנ"ל]. וראה בשו"ת צמח צדק לובאוויטש חאה"ע (סימן סג אות ג, ד"ה ובזה), שכתב: ורק לענין קריאת שמע אסרו ואמרו שער באשה ערוה, ופירש הרשב"א אפילו לבעלה ועל זה התיר בשערה שמחוץ לצמתה אבל לגבי אחרים אין זה שום היתר ונקטינן כפשטא דגמ' שער באשה ערוה וצריכה להזהר ולכסות כל שערה שהרי זהו ערוה ותאוה ואיך תעורר תאוה לבני אדם ואינו דומה לפניה שאינו מכוסה. עכ"ל. יוצא מדבריו שעיקר הטעם שצריכה האשה לכסות את ראשה היינו משום צניעות.

שער באשה ערוה הוא דוקא במקום שדרכה לכסות מפני "הצניעות"

ובספר חמד מאיר (עמוד קלח) הוסיף לבאר שכל הטעם שאמרו חז"ל "שער באשה ערוה" הוא מפני שיש בדבר פריצות ואינו ממידת הצניעות לאשה למשוך את עיני הגברים, והוא גירוי היצר והבאת ההרהורים אצל הגברים, והוכיח זאת מדברי מרן בבית יוסף (סימן עה אות א במחודש) שכתב: בברכות (כד.): אמר רבי יצחק טפח באשה ערוה למאי אילימא לאיסתכולי בה והאמר רב ששת כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף אלא באשתו ולק"ש אמר רב חסדא שוק באשה ערוה אמר שמואל קול באשה ערוה אמר רב ששת שער באשה ערוה. ופירש רש"י שוק. באשת איש: ערוה. להסתכל וכן באשתו לק"ש. והוה תמיהא לי, מאי קא משמע לן רב חסדא כל מקום שדרך לכסותו הוה ערוה, ומאי איריא שוק? עד שמצאתי להרשב"א (ברכות כד. ד"ה והא) שכתב הא דרבי יצחק טפח באשה ערוה ואוקימנא באשתו ולק"ש, פירש הראב"ד דאפשר דוקא במקום צנוע שבה ועלה קא אתי רב חסדא למימר דשוק באשה מקום צנוע וערוה הוא ואפילו לגבי בעלה ואע"פ שאינו מקום צנוע באיש אבל פניה ידיה ורגליה וקול דיבורה שאינו זמר ושערה מחוץ לצמתה שאינו מתכסה אין חוששין להן מפני שהוא רגיל בהם ולא טריד. עכ"ל.

והטור (בסימן עה) הלך בשיטה זו, וזהו שכתב "טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסותו" דמשמע דבמקום שאין דרכה לכסותו כגון פניה או ידיה לית לן בה ואחר כך כתב: וכן אם שוקה מגולה אסור, כלומר שאף על פי שאינו מקום צנוע באיש הוי ערוה באשה, והרא"ש (סימן לז) כתב דהא דטפח באשה ערוה דוקא בדבר שרגיל להיות מכוסה באשה, וכתב עוד ודוקא באחריתי אבל בעצמה הא אמרינן לעיל (כד.) האשה יושבת ערומה וקוצה חלתה, וכן כתב הרשב"א (שם ד"ה אמר) שוק באשה ערוה ודוקא לאחרים ולאנשים משום הרהור אבל לעצמה לא דהא קתני האשה יושבת וקוצה לה חלתה. עכ"ד. הרי מבואר שכל האיסור הוא דוקא במקום שדרכה לכסות שזיה פריצות ואינו ממידת צניעות לאשה לגלות שוקיה, ולכן הוי ערוה באותו מקום. ע"ש. [והדבר מבואר למעלה בקודש בשו"ת תרומת הדשן (סימן י) שעיקר הטעם שאסור לאשה לגלות את שערותיה הוא משום "פריצותא דגברי", והיינו שהגברים מסתכלין עליה ונמשכת ראייתן, וכמו שכתבו כל הראשונים שהבאנו דבריהם לעיל בתחילת הפרק שגוף האיסור הוא מפני צניעות חציפות ופריצות, וכן כתבו, רש"י, הרשב"א, הריטב"א, המאירי, הרמב"ם בפירוש המשנה, הרא"ש, תוספות ר"י הזקן, ובשיטמ"ק בשם הריב"ש ורש"י במהדורא קמא, וכן כתב הרי"ף הובא

בשיטמ"ק על מסכת נדרים, וכ"כ רבינו ירוחם, ורבינו בחיי, והריא"ז, ועוד גדולים, שעיקר הטעם הוא משום צניעות לאשה. וגם הרשב"א בכתובות (עב). כתב "שזה מקלות הדעת ושיזונו עיני אחרים ממנה". ע"ש.

וכן נפסק בש"ע (סימן עה סעיף א): טפח מגולה באשה, במקום שדרכה לכסותו, אפי' היא אשתו, אסור לקרות ק"ש כנגדה. עכ"ל. והחמירו רק לגבי קריאת שמע אצל אשתו, אבל בשאר אנשי דעלמא אסור אף שלא בשעת קריאת שמע, וכמבואר ברמ"א שם ובמגן אברהם (ס"ק א). וכתב המשנה ברורה (בס"ק ב): אבל פניה וידיה כפי המנהג שדרך להיות מגולה באותו מקום וכן בפרסות רגל עד השוק [והוא עד המקום שנקרא קניא בל"א] במקום שדרכן לילך יחף מותר לקרות כנגדו שכיון שרגיל בהן אינו בא לידי הרהור ובמקום שדרכן לכסות שיעורן טפח כמו שאר גוף האשה אבל זרועותיה ושוקה אפילו רגילין לילך מגולה כדרך הפרוצות אסור. עכ"ד. ולפי האמור יובן שכל הטעם הוא מפני הפריצות שיש בדבר, וכמו שכתב המשנ"ב בסוף דבריו. וראה עוד ביפה ללב או"ח (סימן עה אות ב), ובמעריך השלחן (סימן עה ס"ק ד) מה שהרחבנו בזה ושכ"כ הפוסקים.

וגם בכיור הלכה (סימן עה ד"ה מחוץ לצמתן) כתב, וזה לשונו: שער באשה ערוה האמור בסעיף זה ואפילו בביתה ובחדרה אסור לכולי עלמא לקרות כנגדה, הואיל דדרכן לכסות בשוק אית ביה משום הרהורא, והוי ערוה, כן פשוט להמעייין וכן כתב היד אפרים (סימן עה). עכ"ל. מדבריו ניכר שכל האיסור של שער באשה ערוה הוי משום הרהור וצניעות ולא גזירת הכתוב כמו שטעו הטועים וכל שכן לרשות הרבים. וכן כתב בשו"ת חסד לאברהם תנינא חאה"ע (סימן פז), שכל הטעם שאסרה התורה לאשה לגלות את שערה, היינו משום פריצות ושאין זה ממידת צניעות. ע"ש. וכן כתב בשו"ת אפרקסתא דעניא חאו"ח (סימן יב), שטעם האיסור לגלות את הראש הוא משום פריצותא דגברי, וכמו שכתב התרומת הדשן (סימן י). ע"ש. וכן כתב בספר תשורת שי (סימן תקצ).

וזה לשון הגאון מקרלין בספרו ישועות יעקב או"ח (סימן עה אות ג): ולגוף הדין כיון דהך דיצאה וראשה פרועה מטעם פריצות קאתינן עליה, וכיון שאינו ניכר השער של פאה נכרית אם הוא משער גופה או משער נכרית וכו', דיש איסור תורה, ובתשובה הארכתי בזה ואין כאן מקום. עכ"ל. וכן כתב בשו"ת חקל יצחק (סימן פא) וזה לשונו: ויש מקום לומר דהוא מדאורייתא דהא הוא דמי ממש לשער שלה, וכל הרואה אותן ידמה בעיניו כאילו הם שערותיה, על

כן יש ביה איסור מדאורייתא משום פריצות כמו בראש פרוע לגמרי וכו', שוב ראיתי בישיבת יעקב באו"ח (סימן עה ס"ק ג), שבפאה נכרית יש איסור תורה ע"ש. עכ"ל. וכן כתב בספר שלחן העוזר ח"ב (סימן ט, שמלה לצבי ס"ק יא) שהוא ראה בכת"י שו"ת מנחת אלעזר ח"ה שעיקר הטעם של כיסוי ראש לדעת כל הפוסקים הוא משום פריצות. ע"ש. וכן כתב בשו"ת הסבא קדישא ח"ב (סימן א, ד"ה עוד ראיתי, וד"ה אמנם), שאין אפילו פוסק אחד ראשון או אחרון שיחלוק בדבר. ושוב ראיתי שכן כתב המגן גבורים באו"ח (סימן עה אות ג), ושכן היא דעת כל הפוסקים.

וכן כתב העצמות יוסף בספרו משא מלך (ח"ו חקירה ט), והביאו בכנסת הגדולה אה"ע (סימן כא אות ז), שהטעם שצריך לכסות את הראש הוא משום פריצות, וכן כתב בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (סימן ט), וח"ב (סימן ח). וראה עוד בדברי חיים ח"ב חו"ד (סימן נט), שכתב כך בפשיטות, והביאו מהרש"ם בדעת תורה או"ח (סימן עה). על כל פנים, לא מצאנו בכל ספרי האחרונים אפילו פוסק אחד שסובר שהטעם שצריכה האשה לכסות את ראשה הוא מגזירת הכתוב, ואף השלטי הגבורים כתב כן להדיא (כחיד' לכתובות עב:), כאשר אכתוב להלן (בפרק ו) בדבריו, אלא שלדעתו בביתה או בתצרה אין כל זה שייך ויש להתיר בפאה נכרית שהרי דרכה לגלותה ויש היכר בינה לבין שערותיה שהרי אין הבשר נראה עם השערות והבעל לא טריד ולא אתי להרהורי, וכמ"ש בחסד לאברהם שם (סימן פז) ובתשורת שי (סימן תקע) ובחקל יצחק (סימן פא) הנ"ל, וכן כתב הגאון מהרש"א אלפאנדארי בסבא קדישא ח"ב (סימן א, ד"ה עוד). ועוד פוסקים.

על מה נאמר הדין של "שער באשה ערוה"

ולחוי ידוע שהדין של שער באשה ערוה, זהו דין שונה לחלוטין מדין "פרועת ראש", וכמה חילוקים יש בדבר: א). הדין של פרועת ראש איסורו מן התורה (בכתובות עב. וכמבואר להלן פרק ב), מה שאין כן האיסור של "שער באשה ערוה" שהוא מדרבנן (כמבואר להלן בפרק ו אות ד, ב). "שער באשה ערוה" הוא רק במקום שדרכה לכסותו, מה שאין כן "פרועת ראש" שצריכה לכסות אפילו את שערותיה שאין דרכה לכסותן. ג). הדרשות שמהן נלמדים איסורים אלו שונות לחלוטין שהרי "שער באשה ערוה" יוצא בדרך אסמכתא מן הפסוק "שערך כעדר העיזים", מה שאין כן האיסור של "פרועת ראש" יוצא ישירות מן הפסוק "ופרע את ראש האשה". ד). האיסור של "פרועת ראש" הוא מוטל על האשה עצמה שלא תלך פרועת ראש, אבל האיסור "שער באשה ערוה" הוא

חיוב על הגברים שלא יסתכלו ולא יקראו קריאת שמע לפני השער של האשה
[כל זה התבאר להלן בפרק ו אות ד].

בכל זאת, כשדימו הראשונים הנ"ל את הדין של "שער באשה ערוה" לדין
"פרועת ראש" כונתם היא שיש בשערות של האשה דין מיוחד שאינו
מצוי בשאר גופה, וזהו היופי והחן שניתן לה על ידי שערותיה שמסיבה זו היא
חייבת לכסותם, ולכן הביאו "אסמכתא" מדין שער באשה ערוה ששם מבואר
שלא גזרו על שאר דברים מפני שלא שייך בהם צניעות, אבל בשערה שייך
צניעות ולכן היא צריכה לכסותו. אבל אין כונתם שאיסור "פרועת ראש" נלמד
מדין "שער באשה ערוה".

וכן מדוקדק מלשון רש"י (גדרים ל: ד"ה ונשים), שכתב: ונשים לעולם מכוסות
מפני הצניעות ששער באשה ערוה. עכ"ל. ורש"י כותב בפירוש שענין
הכיסוי הוא מפני הצניעות ולא מפני הדין של "שער באשה ערוה" וכונתו היא
שהאיסור הזה של "פרועת ראש" נלמד אך ורק מענין "הצניעות" שבשערה,
ולא מענין "השער באשה ערוה".

ואף התורה תמימה (במדבר ה, שם) התקשה בקושיא זו, שהרי מן הסוטה ניתן
ללמוד לאיסור אפילו על שאר מיני נוי של האשה ולא דוקא על
שערותיה, ולכן הוא כותב: "ומה שתפס דוקא פריעת הראש הוא משום דעיקר
חינה של אשה בשערותיה "וכמו" דקיימא לן "שער באשה ערוה" (ברכות כד.),
וסמך זה על יתור לשון האשה דדי היה לכתוב ופרע את ראשה". עכ"ל. מדבריו
מבואר שהקשר בין "פרועת ראש" לבין "שער באשה ערוה", הוא, שמדין "שער
באשה ערוה" ניתן ללמוד שיש נוי מיוחד בשערותיה של האשה שלא לחינם
התורה תפסה רק את הפריצות שיש בשערותיה ולא את הפריצות השייכת בשאר
אבריה של האשה וזהו שכתב "וכמו דקיימא לן שער באשה ערוה". [וכן
מדוקדק מלשון הפוסקים האחרונים שהזכרנו לעיל].

ולכן, אם בתורה לא היה נכתב האיסור של "ופרע את ראש האשה" לא היה
ניתן ללמוד את הדין של "פרועת ראש" מדין "שער באשה ערוה" שהרי
שניהם דינים שונים לחלוטין, וכן אם היה נכתב האיסור של "פרועת ראש" לא
היה ניתן ללמוד ממנו את הדין של "שער באשה ערוה", אבל ניתן ללמוד
שבשערותיה של האשה יש פריצות שלכן היא מכסה את ראשה [וכמו שכתבנו
להלן (פרק ו אות ד) שהאשה ההולכת בפירוע ראש ברשות הרבים אינה עוברת
על איסור "שער באשה ערוה" אלא על איסור "פרועת ראש" ודין]. וק"ל.

ההבדל בין פנויה לאשת איש

ומכיון שהתבאר בפרק זה שכל הראשונים סוברים שהצניעות היא זו שמחייבת את האשה לכסות את ראשה, לכן צריכים אנו לבאר מדוע טעם זה שייך דוקא באשת איש ולא בפנויה ובתולה שהרי גם בהם שייכת משיכת עיני הגברים וחוסר הצניעות על ידי גילוי הראש?

והנה הרמב"ם (הלכות איטורי ביאה פרק כא הלכה יז) והשלחן ערוך אה"ע (סימן כא סעיף ב), והלבוש (שם סעיף ב) פסקו: לא יהלכו בנות ישראל פרועי ראש בשוק אחת פנויה ואחת אשת איש. עכ"ל. ומבואר שאין חילוק בין פנויה לבין אשת איש. אולם, כבר פירשו הפרישה והב"ח והחלקת מחוקק והבית שמואל, שפירוש "פנויה" בכאן היינו אלמנה או גרושה, אבל בתולה מותרת ללכת בפרוע ראש, וכמו שכתב הראב"ה (בפ"ג דברכות סימן עו) שמותר לקרות קריאת שמע נגד בתולה שרגילה בגילוי שער, ואין בזה משום שער באשה ערוה. וכן כתב בארחות חיים (הלכות ק"ש אות לו) בשם ר"ת, שמעשים בכל יום לקרות קריאת שמע כנגד שער הבתולות. וכן הוא במאירי (ברכות כד.) ובמרדכי והרא"ש שם. וכן פסק מרן בש"ע או"ח (סימן עה ס"ב). ע"ש. ולכן נהגו הפנויות ללכת פרועות ראש, ופוק חזי מאי עמא דבר, שמנהג פשוט בכל תפוצות ישראל שהבתולות הולכות ברה"ר בגילוי ראש. וכן כתב בחידושי החת"ס (נדרים לו:) שבתולות פנויות מותרות לצאת בגילוי ראש, ושכן המנהג. ע"ש. וע"ע בשו"ת עדות ביהוסף מטעלז (סימן כט ענף ד), ובמגן גבורים א"ח (סימן עה). ובעצי ארזים אה"ע (סימן כא סק"א), וכ"כ בשו"ת יביע אומר ח"ה חאה"ע (סימן ה אות ב). ועוד.

והראיה שהביאו הפוסקים מדברי הראב"ה הנ"ל לגבי קריאת שמע מיישבת את הדעת שהרי מבואר מדבריו שהבתולות רגילות בגילוי שיער ולכן אין שערן מביא הרהור, אבל הנשואות שחייבות לכסות את שערן (מן הטעמים שיוזכרו להלן) אם ילכו בגילוי הראש הרי הן מקרבות את ההרהור והדומה לו, וכונת הראב"ה הנ"ל להוכיח רק מדין הערוה שיש בשערה דהיינו שזה מביא מכשול שאין זה שייך אלא באשת איש אבל הפנויות הרגילות בכך אין שערן מביא הרהור ושרי. וראה לעיל בסוף אות ד. (ואין כונת הפוסקים לומר שדין כיסוי ראש נלמד מדין שער באשה ערוה, שהרי הם ב' דינים נפרדים, ולא על זה מירי הראב"ה. ושאר פוסקים).

אם גם בפנויה שייך פריצות וצניעות מדוע אינה חייבת בכיסוי ראש?

וליישב הקושיא, הנה אם כל הטעם שחייבת האשה לכסות את ראשה הוא מפני "הצניעות", הרי הדבר שייך אף בפנויה ואין מקום לחלק. ובקושיא זו עמדו רבותינו הפוסקים, כמו בשו"ת עדות ביהוסף מטעלז (סימן כט ענף ד), ובמגן גבורים ובעצי ארזים הנ"ל, ועוד, ומיראת האריכות אכתוב את עיקרי דבריהם:

א. משום פריצות וקרבה אשת איש חמורה יותר מפנויה, שהרי לא נכנסה עדין לאיסור אשת איסור שהוא איסור כרת וסקילה, ובפרט שהיחוד עם הפנויה הוא מדרבנן, וכמבואר כל זה באה"ע (סימן כב) והאריך בזה בקונטרס "שלום הארץ" (פרקים ג-כח), וכ"כ בשו"ת השיב יוסף חאה"ע (סימן קסג, בקונטרס "השידוכין כהלכה").

ב. הכשלת הרבים בהרהור והסתכלות, אשת איש יותר חמורה יותר מפנויה, כמבואר בע"ז (כ): תנו רבנן ונשמרת מכל דבר רע, שלא יסתכל אדם בפנויה נאה ואשת איש אפילו מכוערת. וכו'. וראה בערוך השלחן אה"ע (סימן כא אות ד), שהביא מחלוקת לגבי בתולה שנבעלה, אם איסורה כאשת איש או לאו לענין חומרת הרהור והסתכלות. וכן כתב בשו"ת שרידי אש ח"א (סימן עח), ויש לזה ראייה מהירושלמי (פ"ב דכתובות סוף הלכה א), וראה בשו"ת מנחת יצחק ח"ב (סימן קיא). ועוד.

ג. כל הלימוד של "ופרע את ראש האשה" שיש בשערה פריצות וחוסר צניעות שייך רק באשת איש ששייך בה ענין סוטה, שהתורה לא אסרה את שערותיה של הפנויה מכיון שהיא צריכה להתנאות ולייפות את עצמה שיקפצו עליה בני אדם, כמבואר בתענית (יג): שאין הבוגרת רשאה לנוול עצמה בימי אבל אביה. ופרש"י שצריכה לייפות עצמה וכו'. ועוד טעמים רבים כאשר האריכו הספרים, ואין כאן המקום לזה. וראה עוד בספר דת משה וישראל (עמוד כג, ד"ה ומעתה, בתוך הסוגריים המרובעות). [ומה שטען בספר בעקבי הצאן שטעם זה לא נאמר אלא לגבי עישור נכסים (בכתובות נו:), וכו', נעלם מעיניו תלמוד ערוך בתענית (יג): הנ"ל. וראה להלן].

ד. נאמר על הנשואות "לא תקרבו לגלות ערוה" (ויקרא יח, ו), הוי אומר שהן צריכות להתנהג בצניעות מפני גילוי ערוה, וזה אינו אלא באשת איש

שאיסורה בכרת ובסקילה מן התורה מה שאין כן בפנויה, ולכן נתחייבה הנשואה לכסות ראשה ולהצניע עצמה בשביל לקיים דברי הפסוק "לא תקרבו לגלות ערוה" (והאריך בזה בקונטרס "הוד והדר לבושה" עמוד מט). וזה לשון המגיד משנה (פרק כא מהלכות איסורי ביאה הלכה א): כל הבא על ערוה וכו', כבר כתב רבינו בספר המצוות שנמנענו מלהתעדרן באחת מכל העריות ואפילו בלא ביאה כגון חבוק ונשוק והדומה להם מפעולות המעמיקים בזימה והוא אמרו יתברך אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה ולשון ספרא נאמר ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה אין לי אלא שלא יגלה מנין שלא יקרב תלמוד לומר לא תקרב אין לי אלא נדה שהיא בכל תקרב ובל תגלה מנין לכל עריות שהן בכל תקרבו ובל תגלו תלמוד לומר לא תקרבו לגלות. עכ"ל. ומפני זה כתב כאן שאם חבק או נשק הרי זה לוקה ואין דעת רבינו שילקה בקריבה אלא בחייבי כריתות או בחייבי מיתות בית דין הכתובים בפרשה והם הנקראים עריות אבל בחייבי לאוין יש בהן בדברים אלו איסור אבל לא מלקות, וזה מתבאר במה שכתבנו כאן לפי דעתו ז"ל, וכו', וההיא דרבי פדת דאמר בשבת (יג.) לא אסרה תורה אלא קריבה של גילוי עריות בלבד אין הלכה כמותו אלא כמאן דפליג עליה כמו שאמרו שם באותו תלמיד שמת ונענש מפני שהיה ישן עם אשתו בימי ליבונה בקירוב בשר ולא עלה על דעתו לתשמיש ואף על פי כן נענש למיתו ואמרו שם ברוך המקום שהרגו שלא נשא פנים לתורה שהרי אמרה תורה ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב וכבר אמרו ביוצאה וראשה פרוע שהוא אסור מן התורה זה דעת רבינו. עכ"ל. הרי לנו בהדיא שהרב המגיד הסמיך את הדין של יוצאה וראשה פרוע לאיסור פריצות, וכונתו היא שכל הסיבה שהנשואה מחוייבת לכסות את ראשה הוא מפני הפריצות, ודוקא היא חייבת מפני שאיסור הקרבה שבה הוא בכרת וכמו שכתב המגיד משנה [ולעיל בתחילת הפרק הבאנו שכ"כ כל הראשונים. ע"ש].

ה). עוטפת ראשה כאבלה מחמת חטא חוה כשהיתה נשואה, כמבואר במדרש רבה (בראשית יז, ח): שאלו את רבי יהושע וכו', ומפני מה האיש יוצא ראשו מגולה והאשה ראשה מכוסה, אמר להן למה הדבר דומה לאחד שעבר עבירה והוא מתבייש מבני אדם... עכ"ל. ופירש המתנת כהונה שהעבירה היא על חוה שאכלה מעץ הדעת ונתנה גם לבעלה וגרמה לו ולכל העולם מיתה, ולכן האשה מתביישת כשהיא לפני בעלה כמו שהתביישה חוה על החטא שהחטיאה אותו. וראה בערובין (ק.) שהאשה עטופה כאבל וכו', והטעם הוא מפני שהיא מתביישת מפני החטא שהחטיאה את האדם. [ואי אפשר להסתיר בושה זו אלא על ידי מטפחת, ולא בדבר שהיא מתדמה על ידו לפרועת ראש].

ו. בספר עוז והדר לבושה (עמוד נ) ביאר את מאמר חז"ל בערובין (ק.) שהאשה מעטפת ראשה כאבל וכו', והטעם הוא מפני שצריכה להראות לגברים שהיא אשת איש. כיע"ש שהרחיב בזה בשם הפוסקים.

ז. שעל הנשואה למעט יופיה ברבים מזה שהיא מיוחדת לבעל. וכמו שכתב הגאון יעב"ץ במור וקציעה או"ח (סימן עה אות ב). ועוד. ובספר עוז והדר לבושה (עמוד נא) הרחיב בזה ושכן היא דעת הרא"ש בתוספותיו. ושכן כתב הרב המגיד.

ח. שהצניעות היא תריס מול היצר הרע אבל לכתולה יש צורך להראות את עצמה, כמבואר במדרש תנחומא (פרשת וישלח), וכן כתב הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פרק כא הלכה ג), וראה מה שהרחבנו בזה בקונטרס מצא טוב (פרק טו), וכן כתב בספר עורה כבודי (עמוד רכב) ובספר מי ירפה לך (עמוד רג) ובספר עוז והדר לבושה (עמוד נב) בשם הפוסקים. ע"ש.

ט. צריכה לכסות את שערותיה לשמירה, וכמו שכתב הרמח"ל בפירושו לשיר השירים (ד, ד ד"ה מבעד לצמתך) וזה לשונו: כי צד האחור של הראש מכוסה בשבכה כדי שלא יינקו החיצונים המתאחזים אל האחור, ומכאן למדנו שהנשים הבעולות צריכות לכסות את ראשן כדי שלא יתאחזו בהן החיצונים ולא יינקו מן השערות שלהן, וצמתך הוא מלשון צומת הגידים שאמר חז"ל, כי בשבכה לכסות ולהסתיר קיבוץ השערות לטעם הנ"ל. ואם תאמר, למה אין חשש זה בבתולות כמו שהוא בבעולות, דע! כי הטעם הוא בגין דלא שבקין אל החיצונים להתאחזו בב' מקומות ולכן בבעולות שמתאחזין ויונקים למטה לא יתאחזו למעלה, ובבתולה שהן סתומות למטה יתאחזו למעלה שהרי על כל פנים צריך להניח איזה מקום אל החיצונים להתאחזו בו בעלמא דנוקבא כי ממנו יניקתם. עכ"ל.

י. בספר עוז והדר לבושה הביא עוד כמה טעמים. א. שהנשואה צריכה לחזק את רגשי הצניעות שלה מה שאין כן הבתולה, וכמו שכתב הרד"ק בבראשית (כד, סד), וראה ביומא (נד). ב. הבתולה משומרת על ידי ביתולים מה שאין כן הנשואה, וכמו שכתב השבות יעקב ח"א (סימן קג), וכן היא דעת הגר"א. ג. היצר לחטוא עם נשואה יותר גדול מלחטא עם פנויה, לפי שהאיסור לחטוא עמה יותר חמור, וכמו שכתב הגה"ק מסאטמר והביא שם את לשונו. ע"ש. ועוד טעמים ע"ש. וראה להלן בפרק ג סוף אות ב.

הערה על ספר "בעקבי הצאן"

והנה בספר בעקבי הצאן ח"א (פרק ח אות ד), כתב וזה לשונו: ואלו החושבים לדרוש טעמא דקרא ולקבוע הלכות, מה שלא עלה על דעת הפוסקים בזה, יואילו בטובם להסביר, מדוע סוברים הם למשל שבפאה נכרית של בת חמישים יש הרהור, ובשער בתולה בת עשרים אין הרהור, אבל אם גזירת הכתוב יש כאן אין קושיא כלל. עכ"ל. [ואין חוצפה גדולה יותר מלכתוב על רבותינו הראשונים "ואלו החושבים"]. ועל עיקר קושייתו, הנה לעיל התבאר שאין דמיון בין חומרת האיסור בהרהור באשת איש לבין האיסור בהרהור אצל פנויה, וכמו שהתבאר לעיל, ונסתרו ממנו הדברים הנזכרים בספרי הפוסקים.

וכנה שכתב שם, וזה לשונו: ועוד שבשו"ע (סימן עה סעיף ב) כתב שמותר לקרות קריאת שמע כנגד שער הבתולות, וברמ"א כתב והוא הדין וכו' וכל שכן פאה נכרית שמותר, היינו כל שכן משער הבתולות שמותר. ע"ש. ולא דרש טעמא דקרא לחומרא כל עיקר, אף שגם שער הבתולות הוא אותו קישוט עצמו, והטעם פשוט, משום שהתורה אסרה רק שער הנשואות כסוטה שהיא נשואה אף שבבתולה הוא שער ממש, וזהו גם טעם פאה נכרית להיתר, כי התורה אסרה רק שער נשואה המחובר, ולא פאה נכרית שהוא כיסוי לשערה המחובר. ודלא כהטועים לחשוב (ולהדפיס) שבתולה מותרת בגילוי שער כדי להתנאות, כי היכי דליקפצו עלה למינסבה, שטעם זה נאמר בגמרא (כתובות נב:): רק כטעם לעישור נכסים אף שמעביר לבתו מנחלה הראויה לבנו, כי גם זה רצון התורה שישא בתו, לכן צריך דנלבשיה ונכסיה וניתבי לה מידי כי היכי דקפצי ונסבי לה, ע"ש, אבל טעם היתר בתולה בגילוי שער הוא רק מחמת שאין שום לימוד לאיסור כלל, כי הלימוד לאיסור הוא רק מסוטה שהיא נשואה כבר, ולא דרשינן טעמא דקרא לחומרא לאיסור גם בבתולה כל עיקר, וכן בפאה נכרית שהוא כיסוי הגון לא דרשינן טעמא דקרא ומותר בה גם בשוק. עכ"ל. וליתא לכל זה, שהרי נסתר ממנו תלמוד ערוך בתענית (יג:), שאין הבוגרת רשאה לנוול עצמה בימי אבל אביה. ופרש"י שצריכה לייפות עצמה וכו'. ע"ש. ולהלן בפרק ג השבנו עוד על טענותיו בדין "דרשינן טעמא דקרא". ע"ש.

ואעיקרא דמילתא, שהרי מה שמבואר באו"ח (סימן עה) הוא דוקא לגבי קריאת שמע, ואין שום דמיון בין הדין של "שער באשה ערוה" לבין הדין של "פרועת ראש" וזאת מכמה סיבות: א). שפרועת ראש איסורה מן התורה (כמבואר בכתובות עב. וראה להלן פרק ב), אבל איסור "שער באשה ערוה" הוא

מדרבנן (ראה להלן פרק ו אות ד). ב). הדין של "שער באשה ערוה" הוא רק במקום שדרכה לכסותו, מה שאין כן "פרועת ראש" שצריכה לכסות את שערותיה אפילו את אותן שאין דרכה לכסותן. ג). הדרשות הם שונות לחלוטין, "שער באשה ערוה" יוצא בדרך אסמכתא מן הפסוק "שערך כעדר העיזים", מה שאין כן האיסור של "פרועת ראש" יוצא מן הפסוק "ופרע את ראש האשה". ד). האיסור של "פרועת ראש" הוא מוטל על האשה עצמה שלא תלך פרועת ראש, אבל האיסור "שער באשה ערוה" הוא חיוב על הגברים שלא יסתכלו ולא יקראו קריאת שמע לפני השער של האשה. [וראה לעיל בסוף אות ד].

ואם כן, מכיון שדין "שער באשה ערוה" לא שייך אלא לגבי הסתכלות הגברים בנשים, ואינו אלא לגבי קריאת שמע וקרבת ההרהור היוצאת מן ההסתכלות, אם כן אין שום שייכות לדמות את הדינים זה לזה, ואם לא היה את הפסוק של "ופרע את ראש האשה" בשום פנים ואופן לא היתה אפשרות ללמוד דין "פריעת ראש" מן הדין של "שער באשה ערוה" כי הם ב' נושאים נפרדים (ויתבאר כל ענין זה להלן בפרק ו אות ד-ה), ונמצא שלא התיר הרמ"א אלא לענין קריאת שמע בלבד כיון שדרכה לגלותה, וכן דרך כל הנשים לגלותה, ולכן אף שדרכה לכסות, מכל מקום אין כאן הרהור כלל. [והבעקבי הצאן לא עיין היטב במקורות וסמך על דעתו הרחבה כשטעות נמצאת מתחת מראשותיו בדברים פשוטים לכל מביין].

ו

מטרת פרק זה

פרק זה נכתב אך ורק במטרה להוציא מטעות ההמון שיש "גזירת הכתוב" שיכסו הנשים את שערן, אולם האמת היא שכל הטעם הוא מפני הפריצות והצניעות שבדבר, "והצניעות" פירושו שהיא מושכת את עיני האדם אליה כמו שכתבנו לעיל בתחילת המאמר. וראוי להציג כאן בשלימות את דברי רבינו בחיי בבראשית (לד, א), שכתב: וענין "ותצא דינה" למדך שיצאה מקושטת, כשם שיצאה לאה אמה, שהזכיר בה הכתוב (בראשית ל, טז): "ותצא לאה לקראתו", כלומר יצאנית בת יצאנית. והכתוב מגנה את האשה כשהיא יצאנית, הוא שכתוב (משלי ז, יא-יב): "הומיה היא וסוררת בביתה לא ישכנו רגליה", "פעם בחוץ פעם ברחובות", אבל כשהיא צנועה ועומדת בביתה הכתוב משבח, שנאמר (תהלים מה, יד): "כל כבודה בת מלך פנימה". וכן נאמר בשרה אמנו (בראשית

יה, ט): "הנה באהל", ובמדרש (תנחומא וישלח ו'): בזמן שהאשה עומדת בתוך ביתה מכפרת על ביתה, כשם שהמזבח מכפר על הארץ.

ובזה יובן המאמר (בתהלים קכח, ג): "אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך", כתיב הכא: "בירכתי ביתך", וכתיב התם גבי מזבח: (ויקרא א, יא) "ושחט אותו על ירך המזבח", אם עשתה כן תעמיד בנים ראויים להמשח בשמן המשחה, שנאמר: "בניך כשתילי זיתים". וכן דרשו רז"ל במסכת יומא בתחילת פרק הוציאו לו: (יומא מז.) מעשה בקמחית שהיו לה ז' בנים וכולן שמשו בכהונה גדולה בחייה, אמרו לה: מה עשית שזכית לכך, אמרה להן: מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי. וביאור "אשתך כגפן פוריה", המשיל האשה הצנועה לגפן, לפי שהמנהג לנטוע הגפן בירכתי הבית, וכאשר יגדל מוציאין ענפיו מחור הבית ולחוץ אל השמש, והנה השורש עומד בתוך הבית וענפיו חוץ לבית, כן האשה הצנועה ראויה לישוב בירכתי הבית, לא לפתח הבית פן יראו אותה עוברים ושבים, כענין שהזכיר שלמה ע"ה (משלי ט, יד): "וישבה לפתח ביתה", וכיון שהיא עומדת בירכתי הבית ובניה יוצאין לחוץ לשדה למלאכתם הנה הבנים הללו כשתילי זיתים, והמשילם לזיתים מפני שאין לך אילן שאינו מקבל הרכבה חוץ מאילן הזית שאינו מקבל הרכבה כלל, וכן הבנים בני אביהם, שהרי אמם צנועה בירכתי הבית לא נזקקה כי אם לבעלה. ועוד המשילם לזית לכוונה אחרת, והוא שהזית נושא פריו לתשעה חדשים, וכן האשה הזאת בשכר צניעותה אינה מפלת אבל תלד בניה לתשעה חדשים, וכן דרשו ז"ל בכורות (בכורות ח.): בהמה גסה טהורה לט' חדשים וכנגדה באילן זית. וכן תמצא במעלות שהן ט"ו שבא הכתוב הזה במעלה התשיעית. "סביב לשלחנך", כלומר, יהיו מזומנים לשרת אותך בעת שתאכל. ועוד ידוע שכל האילנות יש להן לב כשתחתוך אותו, אבל אילן זית אין לו לב, ואולי מפני זה טבע הפרי משכח התלמוד ומטמטם הלב, כמו שהזכירו רבותינו ז"ל (הוריות יג): בזית. ויש שפירש עוד: "אשתך כגפן פוריה", שהוא מדבר בזמן נדוטה שהיא רואה דם, ועל כן אמר: "כגפן פוריה", ואמר "בירכתי ביתך", כלומר שתהיה מרוחקת ממך לצד אחר כשם שאתה מתרחק מן האש, ומזה אמר אשתך בסגול" ולא בחירי"ק, ואם תעשה כן, עוד: יהיו בניך כשתילי זיתים, שיהיו הגונים ולא יהיה בהם שמץ פסול. עכ"ר. אתה הראת לדעת שענין הצניעות הוא בעצם זה שהיא מגלה את עצמה לעיני הכל, ומושכת על עצמה את עיני הבריות, שלכן התורה אסרתה בגילוי שערותיה וחייבתה בכיסויים, וזה היפך האשה אשר תגלה את שערות ראשה שהיא מושכת את עיני ההמון לדבר המושך עין שבראשה.

בסיכום:

אתה הראת לדעת שהטעם שחייבה התורה את הנשים בכיסוי שערות ראשן, מפני שפריצות היא לאשה ללכת בשיער מגולה, וחיוב הצניעות לבנות ישראל הוא המכריע בכיסוי השערות, ושורש הדבר הוא ממנהגן של בנות ישראל שהחמירו "צניעות" בעצמן לכסות ראשן להתרחק מהדברים הגורמים לניאוף (ומנהג זה הינו מדאורייתא), וגילוי ראש לאשה היא "חציפות ופריצות" כלשונם של רבותינו הראשונים הנזכרים למעלה.

והתבאר בפרק זה שכן היא דעת כל הראשונים, ואלו שמותם: (א): רש"י. (ב): רש"י במהדורא קמא. (ג): הרמב"ם בפירושו המשנה. (ד): הרשב"א. (ה): הריטב"א. (ו): המאירי. (ז): הרא"ש. (ח): תוספות ר"י הזקן. (ט): הריב"ש, הובא בשיטמ"ק. (י): הרי"ף, הובא בשיטמ"ק על מסכת נדרים. (יא): רבינו ירוחם. (יב): רבינו בחיי. (יג): הרי"ז. (יד): תרומת הדשן. (טו): השלטי הגבורים. (טז): הרב המגיד פרק כא מהלכות איסורי ביאה הלכה א. (יז): בספר מעלות המידות לאחד מן הראשונים. (יח): הרד"ק בבראשית כד, סד. (יט): בספר אלה המצוות ל"ת תקנח כתב שלא נמצא אחד מן הפוסקים שיחלוק על יסוד זה. ועוד. וכל הראשונים הללו כתבו בפירושו שהאשה חייבת לכסות את ראשה מדין צניעות חציפות ופריצות ולא משום גזירות הכתוב. וה' יאיר עינינו בתורתנו. אמן.

פרק ב

האם החיוב לבנות ישראל בכיסוי הראש הוא מדאורייתא או מדרבנן או מנהג?

דרגת החיוב של פרועת ראש היא מדאורייתא

אחרי שהתברר לנו בפרק הקודם שהצניעות היא זו שחייבה את הנשים לכסות את ראשן, וכמו שיוצא מדברי הפסוק: "ופרע את ראש האשה" (במדבר ה, יח), ותניא דבי רבי ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש (כתובות עב. וספרי נשא פרשה יא), והוסיפו ללמוד זאת ממועשה תמר שנאמר בה "ותקח אפר על ראשה וכו' ותשם ידה על ראשה" (שמואל ב יג, יט), שכיסתה את שערותיה מפני הצניעות. וכן כתבו כל הראשונים שעיקר הטעם שחייבות הנשים לכסות את ראשן, היינו משום שפריצות וחציפות ולא ממנהג צניעות להן שתלכנה בפירוע ראש.

בפרק זה נעמוד על שורש האיסור אם הוא מן התורה או מדרבנן, והחילוקים התלויים בדרגת האיסור:

א:

דברי הש"ס והספרי שפרועת ראש הוא מן התורה

בראש ובראשונה כי בתלמוד (כתובות עב.) מבואר שהאיסור הוא מן התורה, כפי שאמרו "פרועת ראש דאורייתא היא?", והש"ס אחר כך מיישב שמן התורה היא היוצאת בגילוי שערות ממש בלי שום כיסוי עליהן והיא נחשבת כעוברת על "דת משה", אבל ההולכת עם קלתה בלבד הוי כעוברת על "דת יהודית" שאיסורה מדרבנן. וכן מבואר בספרי (נשא, פרשה יא) שמכאן הזהרה לבנות ישראל שלא תצאנה פרועות ראש, והרמז למנהגן של בנות ישראל זה הוא מתמר שכיסתה את ראשה מפני הצניעות, [ואין הכונה בספרי ש"רמז לדבר" היינו על גוף האיסור, אלא הכונה היא על גוף הדבר שכך נהגו בנות

ישראל, ולכן הביא ראייה מתמר דמשמע שלא היה דרכן של בנות ישראל לגלות ראשן]. וכן מבואר בילקוט (פרשת נשא, סימן תשז ד"ה ולקח הכהן).

ובמדרש רבה (פרשת נשא פרשה ט, סימן טז): ופרע את ראש האשה, שדרך בנות ישראל שמכסות ראשיהן, לכך היה פורע ראשה, ואומר לה, את פרשת מדרכן של בנות ישראל שמכסות ראשיהן, והלכת בדרכי אומות העולם שנשותיהם מהלכות וראשן פרוע, הרי לך מה שרצית. ע"ש.

דברי הפוסקים שפרועת ראש הוא מן התורה

וכן משמע מדברי רש"י (ד"ה דאורייתא) שכתב: מדכתיב ופרע, מכלל דהאי שעתא לאו פרועת ראש הויא ש"מ אין דרך בנות ישראל לצאת בפירוע ראש. עכ"ד. ורש"י בא לפרש מדוע הדבר אסור מן התורה. וכן העתיקו הרי"ף (כתובות לב: מדפיו), והרא"ש (כתובות פרק ז סימן ח), שהיוצאת בקלתה איסורה מדרבנן, אבל היוצאת וראשה פרוע הוא מן התורה. וזה לשון הרא"ש (סימן ט): ראשה פרוע דאורייתא הוא דכתיב ופרע את ראש האשה ותנא דבי רבי ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת ראש אמר רב יהודה אמר שמואל דאורייתא בקלתה שפיר דמי דת יהודית אפילו בקלתה נמי אסור, א"ר אסי א"ר יוחנן קלתה אין בה משום פריעת הראש אמר אביי ואיתימא רב כהנא מחצר לחצר ודרך מבוי. עכ"ל. ובהגהות אשרי בשם מהרי"ח הוסיף: והיינו ברשות הרבים ובחצר לא הוי אפי' דת יהודית אפי' בלא קלתה. עכ"ל. וכונתו היא על קלתה שלא אסור קלתה אלא ברשות הרבים, אבל בחצר מותר. ע"ש. וראה ברש"י (כתובות עב: ד"ה ודרך) שכתב: דרך מבוי דלא שכיחי רבים. עכ"ל. וראה ברש"י מהדו"ק (הובא בשיטה מקובצת), שכתב שמנהג הוא אצל כל הנשים שבעולם לצאת בחצר בפירוע ראש, ומכל מקום בירושלמי לא מבואר כך. ע"ש. וכן כתב רבינו ירוחם (מישרים נתיב כג ח"ח), וכן כתב בשלטי הגיבורים בשם הרי"א ז.

גם בחידושי הריטב"א (כתובות עב. ד"ה דאורייתא) הביא דברי רש"י הנ"ל, וסתם כדבריו שמדברי הפוסק משמע דקאי על דרך הצניעות של בנות ישראל, ומכאן נלמד האיסור שאמר עליו הש"ס "דאורייתא היא". ע"ש. וכן כתב המאירי (כתובות עמוד שיא) וזה לשונו: יוצאה בשוק וראשה פרוע ופירשו בגמרא שזו מן התורה היא ובכלל דת משה וכדכתיב ופרע את ראש האשה כלומר זאת ולא אחרת ותנא דבי ר' ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפירוע

הראש אלא שפירשו זו שנכללה בדת יהודית ולא בדת משה שאינה יוצאה בגלוי שיער לגמרי אלא שהניחה קלתה על ראשה ומן התורה אין זה פרועת ראש לגמרי אף בשוק אלא שבדת יהודית אין זה מספיק בשוק או אף במבוי מפלש שבקיעת רבים מצויה בו עד שיתכסה שערה במטפחת. עכ"ל. מדבריו מבואר שאיסור פריעת הראש לנשים הוא מן התורה. וכן כתב הרשב"ץ בספרו זוהר הרקיע (מצות עשה קלו אות נב, דף כה ע"א), וזה לשונו: וכן כתב הרשב"ץ בספרו זוהר פריעת ראש דאורייתא. עכ"ל. וכן כתב בפסקי ריא"ז (כתובות עב.), שדבר תורה אסור לאשה לצאת בפירוע ראש. ע"ש. וכן היא דעת השלטי הגבורים בכתובות (לב: אות ב מדפי הרי"ף) שפרועת ראש הוא איסור מן התורה, וזה לשונו: "ואם לא היתה קלתה על ראשה הרי זה אסורה מן התורה שנאמר ופרע את ראש האשה אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת הראש". עכ"ל. ומבואר שאיסור זה הוא מן התורה [וראה להלן בפרק ה, שלדעת השלטי הגבורים (בכתובות שם) אף בחצירה שייך דין פריעת ראש, וכמסקנת הירושלמי והסמ"ג והריא"ז דלא כהמבואר בבבלי בכתובות (עב:), וכמו שכתב בבית שמואל אה"ע (סימן כא ס"ק ה, וסימן קטו ס"ק ט) בדעתו של השלטי הגבורים. ע"ש].

ב:

כללי התלמוד באומרו "דאורייתא היא"

ויש להדגיש, שכל ההוכחה מדברי הש"ס שכיסוי ראש הוא חיוב מן התורה, אינו ממה שמפורש בגמרא "דאורייתא היא", אלא לפי אוקימתת הש"ס אחר כך שמדאורייתא היינו פרועת ראש לגמרי דהויא דת משה, ומדרבנן היינו קלתה שנראין השערות מבין הנסרים, וכו', וכן כתבו כל הפוסקים הנ"ל שאיסור פרועת ראש הוא איסור דאורייתא.

אלא שבהרבה מקומות בתלמוד קאמר הש"ס "דאורייתא" ולפי האמת אין זה אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא הוי, כמו בתענית (כח:): הלל דראש חודש לאו דאורייתא, מכלל דשל מועדות דאורייתא? וכן במועד קטן (יא:): מבואר שמלאכת חול המועד אסורה מדאורייתא. וראה בר"ה (לב:): אין עולין באילן דאורייתא, ובביצה (לו:): שהוא מדרבנן, וראה ברש"י שם, וע"ע בביצה (כב:): וברש"י פסחים (יא:), שכל המסתפק מן הנר חייב משום מכבה והמוסיף לו שמן חייב משום מבעיר ע"ש, וזה אינו אלא גרם כיבוי והדלקה כמבואר בשבת (מז). וקכ.), שאיסורם מדרבנן. ועוד מקומות. וידועים דברי המאירי בכתובות (קג:

עמוד תעז) שמה שהקשה הש"ס שם "כיבוד אשת האב דאורייתא?" אינו אלא מדברי סופרים וסמכוהו על המקרא, ושכן מצאנו בהרבה מקומות כיוצא בזה. ע"ש. [וראה מש"כ בכללי הפוסקים מעריך השלחן כלל ג בזה ע"פ מה שאמרו בתמיד (לב). דברו חכמים בלשון הבאי, וראה בשו"ת הרשב"א ח"א (סימן ט), ורמ"ע מפאנו (סימן עג) ובבית יוסף או"ח (סימן תיח, סוף ד"ה ויחיד), ובספר עצי ארזים אה"ע (סימן כב ס"ק ד). ועוד].

וכן כתבו התוספות בחגיגה (יח. ד"ה חולו של מועד) שבכמה מקומות בתלמוד מוזכר שאיזה דין הוא "מדאורייתא" ולפי האמת קרא אסמכתא בעלמא הוי. וכן כתב הרא"ש בפסקיו (ריש מועד קטן), ובספר יראים (סוף סימן קיג), ובמאירי (מועד קטן ב.). ע"ש. וכן כתב המאירי ראש השנה (ט). וזה לשונו: ותוספת של יום הכפורים אינו אלא מדברי סופרים וקראי אסמכתא בעלמא. ויש חולקים ממה שאמרו בביצה (ל). תוספת יום הכיפורים דאורייתא, ואין הכרח בכך, שכבר מצינו בכמה מקומות בש"ס שקורא דברי סופרים דאורייתא, כשהוא דבר שיש לו לעיקר שלו סרך מן התורה, אף על פי שאותו ענין אינו מן התורה. עכ"ד. וראה בסוכה (כח:) דמוכח להדיא דתוספת יום הכפורים דאורייתא [וראה תירוצ' ע"ז בספרי שער האורה פרק ח].

והנה הש"ך בחו"מ (סימן כח ס"ק יד) הקשה על המגילת אסתר (על ספר המצוות להרמב"ם בשורש ב) שמה שאמרו בגיטין (לו). שאין העדים חותמים על הגט אלא מפני תיקון העולם, ופריך תיקון העולם דאורייתא הוא וכו', לאו דוקא שהוא ממש מן התורה, אלא שמזמן ירמיה הנביא הוא, שנאמר "וכתוב בספר וחתום", ולא מתקנת רבן גמליאל הוא. ולשון דאורייתא לאו דוקא, שכן מצינו בהרבה מקומות. והקשה הש"ך, שזה אינו, שלשון דאורייתא משמע דהוי מן התורה ממש, ואף שהש"ס רגיל לקרוא מצות דרבנן דאורייתא, אבל שיקשה הש"ס בפשיטות דאורייתא היא, זהו כשהדבר ממש מן התורה. עכ"ד הש"ך. ותשובה לדבריו יוצאת מן הנ"ל, שהרי גם בכתובות (קג). הקשו כיבוד אשת אב דאורייתא, ובכל זאת כתב המאירי שאינו אלא מדרבנן. ורק לדעת הרמב"ם (בסוף פרק ו מהלכות ממרים) הוא מן התורה. וכ"כ בשו"ת יחווה דעת ח"ה (סימן סב בהערה) להשיב על דבריו.

על כל פנים לגבי פריעת ראש, פריך הש"ס בפשיטות "דאורייתא היא?" ומיישב שהן אמת זה מן התורה רק על פרועת ראש אבל קלתה הוא מדרבנן, כיע"ש, ומוכח שהוא מן התורה ממש, ואף המאירי מודה שכאן הוא

מן התורה ממש, וכמו שכתב הוא עצמו (בכתובות עב.) שפרועת ראש איסורה מן התורה, והובאו דבריו לעיל. וכן כתבו כל הפוסקים הנזכרים לעיל, הרי"ף, רש"י, הרא"ש, הריטב"א, רבינו ירוחם, המאירי, הריב"ש, הרשב"ץ בזוהר הרקיע, הריא"ז, הגהות אשרי בשם מהרי"ח, שלטי הגבורים בשם הריא"ז, וכפי שיתבאר להלן שכן היא דעת הרמב"ם ועופ"ר, ואם כן בהכרח שמה שאומר הש"ס "דאורייתא היא" לאו אסמכתא היא.

דעת הרמב"ם

גם הרמב"ם בהלכות אישות (פרק כ הלכה יא-יב) פסק שהיוצאת וראשה פרוע איסורה מן התורה, וזה לשונו: ואלו הן הדברים שאם עשת[ה] אחד מהן עברה על דת משה: יוצאה בשוק ושער ראשה גלוי. ושם (הלכה יב): ואיזו היא דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, ואלו הן הדברים שאם עשתה אחד מהן עברה על דת יהודית: יוצאה לשוק או למבוי מפולש וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים, אע"פ ששערה מכוסה במטפחת. וכו'. עכ"ל. מדבריו ניכר שהיוצאת וראשה פרוע לגמרי איסורה הוא מן התורה והיא עוברת על דת משה. וכן כתב הטור באה"ע (סימן כא במחודש אות ב), וזה לשונו: לא ילכו בנות ישראל פרועות ראש בשוק אחת פנויה ואחת אשת איש. עכ"ל. וכן נפסק בשלחן ערוך (סעיף ב שם). וכן מבואר בשלחן ערוך אה"ע (סימן כא סעיף ב), שפסק: איזו היא דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל. ואלו הם הדברים שאם עשתה אחת מהם עברה על דת יהודית: יוצאת לשוק או למבוי מפולש או בחצר שהרבים בוקעים בו וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים, אע"פ ששערה מכוסה במטפחות. עכ"ל. מדבריו ניכר שהיוצאת עם קלתה איסורה מדרבנן, אבל היוצאת בלא כלום איסורה מן התורה וכמו שכתב הרמב"ם (בהלכה יא) שם.

ג:

"דת משה" לא תשתנה לעולם

לפיכך, הדין של "דת משה" אינו תלוי במנהגן של בנות ישראל, כיון שהתורה אמרה "ופרע ראש האשה" והסבירו לנו חכמים (בכתובות עב.) את כונתה, שאסור לאשה ללכת בגילוי ראש, ואמרו על זה חכמים "דאורייתא היא". והתורה לא תשתנה בשום זמן ח"ו, ואיסור זה הוא ככל שאר איסורי תורה,

נוהג לעולם, ואין חילוק בין זמן לזמן ובין דור לדור ובין מקום למקום, וכמו שכתב הרמב"ם (בפרק ט מהלכות יסודי התורה הלכה א): שאחד מעיקרי הדת והאמונה, שהתורה נצחית לעולמי עד, ולא תשתנה בשום זמן ח"ו, שנאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. ע"ש. וכן כתב הגאון רבי יוסף נסים בורלא בשו"ת וישב יוסף חיו"ד (סימן א), שאפילו אם כל ישראל יהיו פרוצות בענין זה ולא יכסו את ראשן, מכל מקום האיסור עדין יציב ונכון וקיים, שהרי מיסודי התורה שהיא לא תשתנה בשום סיבה וגרמא. ולאותה התשובה (בוישב יוסף חיו"ד סימן א, דף ג ע"ב) הסכים הגאון רבי רפאל יצחק ישראל שהיה בזמנו ראב"ד ירושלים. וכן כתב בשו"ת באר חיים מרדכי ח"ג (סימן נב) שח"ו לומר שהתורה השתנתה באיסור פריעת הראש לנשים, שהרי איסור זה הוא ככל איסורי התורה שאינם משתנים לעולם ועד. וכן כתב בספר דברים אחדים קלצקין (סימן מה). ועוד. [וצא וראה להלן שהובאו דברי רבים מן האחרונים "שדת יהודית" לא תשתנה בשום זמן ח"ו, ודון מינה ואוקי באתרין לגבי דת משה שהיא מן התורה, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה שם].

האם דת יהודית יכולה להשתנות לפי מנהגי המקומות

הנה הרמב"ם בהלכות אישות (פרק יג הלכה יא) פסק, וזה לשונו: מקום שדרכן שלא תצא אשה בשוק בכפה שעל ראשה בלבד עד שיהיה עליה רדיד החופה את כל גופה כמו טלית נותן לה בכלל הכסות רדיד הפחות מכל הרדידין. עכ"ל. יוצא מדבריו שהחיוב ללבוש רדיד על גבי הכובע הוא משום מנהג, ורק במקום שנוהגות הנשים לעשות כך, הוא חייב ליתן לה אף רדיד. והדברים סותרים למה שכתב בפרק כד (הלכה יב שם) שמדת יהודית "חייבת" היא לצאת עם רדיד ולא משום מנהג.

והיה אפשר לתרץ שזהו שכתב הרמב"ם: "ואיזו היא דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל" וכו', עכ"ל, וכונתו היא שהמנהג הולך לפי המקום בו נוהגים את אותו הענין, וזהו החילוק בין דת משה לדת יהודית, שדת משה לא תשתנה לעולם שהרי בכל מקום אסור לאשה ללכת פרועת ראש, אבל "דת יהודית" הדבר תלוי במנהגן של הנשים באותו המקום, שאם נהגו ללבוש רדיד והיא פורצת גדר הרי זו עוברת על דת יהודית, ואם כל הנשים לא נהגו באותו מקום ללבוש רדיד אלא כובע בלבד, והיא עושה כמנהגן,

אין זה דת יהודית אלא היתר גמור נולפי זה צריך לומר שאותן הנשים שפרצו את הגדר בתחילה עברו על איסור דת יהודית, אבל עכשיו לאחר שנפרץ הגדר ההוא, וכך הוא המנהג "שלא" ללבוש רדיד על גבי הכובע, נמצאת זו ההולכת כך ברשות הרבים אינה עוברת על דת יהודית כיון שאין מנהג שמחייב אותה לנהוג כך]. וזהו מה שכותב הרמב"ם בפרק יג, שבמקום שנהגו ללבוש רדיד הוא חייב ליתן לה אף רדיד, אבל במקום שנהגו שלא ללבוש אלא את הכובע בלבד בלי רדיד, אינו חייב ליתן לה אף רדיד. ואחרי שהסברתי כן בדברי הרמב"ם מצאתי שכן הסביר בשו"ת אור לציון ח"א חאו"ח (סימן יא).

אולם אין זה אמת מכיון שהרמב"ם בעצמו ענה על השאלה הזו, וכתב: "רדיד החופה את כל גופה כמו טלית", ואין זה הרדיד שנתכוין לו הרמב"ם בפרק כד, דהתם כתב "רדיד" סתם הנמצא על שערותיה בלבד ולא רדיד המכסה את כל גופה. אבל בפרק יג כונתו היא לרדיד המכסה את כל גופה. וידוע שהמילה "רדיד" משמעותה "כיסוי עליון", ואם כן הרמב"ם כותב בפירוש "רדיד החופה את כל גופה כמו טלית", ואין דמיון כלל בין הדברים. ולפי זה ליתא למה שכתב בשו"ת אור לציון הנ"ל, ואין לומר כמו שרצה לחדש שלהרמב"ם האיסור של דת יהודית משתנה ממקום למקום, שיש מקום שהוא שייך ויש מקום שאינו שייך, שלפי דבריו כל דברי המשנה (בכתובות עב). נתונים ח"ו לשיעורין, וחלילה להטיל דופי כה גדול בדברי הרמב"ם.

קלתה לדעת הרמב"ם ורש"י

ומה שכתב שם שהרמב"ם למד זאת מהמשנה בכתובות (סד): דקתני המשרה את אשתו על ידי שלישי לא יפחות לה, וכו', ונותן לה כיפה לראשה וחגור למותניה, ומנעלים וכו', וכלים וכו', ונתקשה הרמב"ם דכיון דמדת יהודית אסורה בקלתה (כמבואר בכתובות עב:), הוא הדין דאסורה נמי בכיפה עד שתתן על ראשה רדיד, ואם כן אמאי לא קתני במתניתין דנותן לה רדיד. עכ"ד. וכונתו היא שהרמב"ם הוכרח לפרש דכל מקום ומקום כפי מנהגו, מן המפורש במשנה (סד): שלא נותן לה רדיד, והוקשה להרמב"ם שהרי זוהי דת יהודית והוא חייב ליתן לה, וכו', ע"ש. ואולם לפי המבואר לעיל, ליתא, שהרי הרמב"ם כתב בפירוש "רדיד החופה את כל גופה כמו טלית", ואין זה דומה לרדיד האמור בגמרא (עב): לגבי דת יהודית. וכן פירש רש"י עצמו (בכתובות סד): "שכיפה" היינו מטפחת, והיא כונת הרמב"ם שכתב שמכסה בזה את כל גופה ואין זה רדיד המוזכר לגבי דת יהודית. ואין לומר שלרש"י אין

צורך בב' כיסויין, שהרי רש"י בכתובות (עב: ד"ה קלתה) פירש שקלתה היינו סל, שנראין השערות מתוכו (וראה ברש"י מהדו"ק שהובא בשיטמ"ק), ולכן צריך ללבוש רדיד מעליו שלא יראו השערות מבין הנסרים. ע"ש. ולפי זה אין מחלוקת כלל בין הרמב"ם לרש"י ופירוש אחד לשניהם [ולכן מה שרצה לבאר בכך את דברי הרמב"ם ומרן הש"ע, בנפול היסוד נפל הבנין, וצריך לומר דלפלפולא בעלמא כתב כן, שכבר כתבנו לעיל שזהו דופי במשנת חכמים לגבי דת יהודית]. ואחרי זמן ראיתי בספר דבר ה' לתלמיד חכם גדול אחד מעיר נתיבות (בעמוד רט) שהביא דברי האור לציון, והעיר על דבריו שאין מחלוקת בין הרמב"ם לרש"י בזה. ע"ש. וששתי.

ושוב ראיתי במגיד משנה (פרק יג הלכה יא) שכתב: כבר נתבאר למעלה שהכל לפי מנהג המקום כמו שמוכיח בפרק אע"פ (סה). ולא הוצרך רבינו לפרוט בזה אלא לומר אע"פ שהם עומדות בבית בלא רדיד כיון שאינן יוצאות לשוק חוץ ממנו חייב ליתן לה שהרי צריכה היא לילך לבית האבל וכיוצא בו וזהו שסמך ענין המדיר את אשתו שלא תלך לבית האבל. עכ"ל. והנה ה"למעלה" שנתכוין לו הרב המגיד, הוא להרמב"ם בהלכה ב שם, שכתב וזה לשונו: בד"א באותן הימים ובארץ ישראל אבל בשאר זמנים ושאר המקומות אין הדמים עיקר, יש מקומות שיהיו שם הבגדים ביוקר הרבה או בזול הרבה. אלא העיקר שסומכין עליו שמחייבין אותו ליתן לה בגדים הראויים בימות הגשמים ובימות החמה בפחות שלובשת כל אשה בעלת בית שבאותה המדינה. עכ"ל. מדברי הרמב"ם יוצא מפורש שאין הדבר תלוי אלא במנהגן הממוני של המקום, ואין מנהג הצניעות מחייבו אלא ליתן לה את הרדיד הפחות שכולם והוא רדיד שעל גופה ולא על שערותיה. ולדבר זה הסכימו כל הפוסקים שהבעל חייב ליתן לאשתו כסות כפי מנהג המקום, וראה ברבינו ירוחם (מישרים נתיב כג, חלק א), ועוד ועוד.

בסיכום, יש שתי סוגי "רדידין" האחד הוא הרדיד שנמצא מעל הכובע העליון שבראשה ולא ישתנה בו המנהג לעולם שתמיד הוא איסור מדרבנן (רמב"ם הלכות אישות פרק כד הלכה יב), והרדיד השני הוא "רדיד החופה את כל גופה כמו טלית" (רמב"ם פרק יג מאישות הלכה יא), רדיד זה הוא ממלבושי הצניעות שתלוי בחומרת המנהג כפי המקומות, וזהו דין שונה לחלוטין מדיני פריעת ראש.

וכבר נתבאר בזהב לבושה (פרק ח) שמה שאין הנשים בימינו יוצאות בשבכה, אין מכך ראייה שנתבטלו הדינים של דת יהודית ח"ו, שהרי כיסויי הראש

שלנו שהן מכסין את כל השערות, מועילות כשבכה, וכן כתבו בשו"ת תרומת הדשן (סימן י) שכל החסרון בקלתה היינו שנראין השערות מבין הנסרים. וכ"כ רש"י בכתובות (עב. במהדו"ק), והריב"ש (הובא בשיטמ"ק שם), וכ"כ התוספות והר"ן (כתובות עב.). וכתבו הרמ"א בדרכי משה אה"ע (סימן קטו אות ד) והב"ח באה"ע (סימן קטו אות י) שלדעת הרמב"ם קלתה היינו "מטפחת שיש בה נקבים כנקבי הסל". עכ"ד. וכן כתב בדרשות מהר"י מיניץ (סוף הדרוש הראשון). וכן כתב משמו בשו"ת באר שבע (סימן יח) בדעת הרמב"ם. ע"ש. וכ"כ עוד ראשונים (הובאו בזהב לבושה פרק יד אות לג). ולכן כשהמטפחת מכסה את כל השערות הרי זה כשבכה וכרדיד המועילין מדין דת יהודית.

פאה נכרית זוהי דת משה

מלבד כל האמור, הנה לעצם הדבר, האור לציון הבין בפשיטות שפאה נכרית איסורה מדרבנן, דהיינו דת יהודית, ולפי זה כתב מה שכתב. ואולם כבר נתבאר בזהב לבושה (פרק א) שאיסור פאה נכרית הינו איסור מן התורה, שכבר כתבו הראשונים (י"ט במנין) שטעם איסור פריעת ראש לאשה, משום שיש פריצות מיוחדת בשערותיה, וחציפות וחוסר צניעות. וכ"כ רש"י (ברכות כד.) שהתורה גילתה שיש נוי מיוחד בשערותיה. וכ"כ הב"ח באו"ח (סימן עה אות ב) בשם רש"י. וכ"כ בגן המלך (סימן ק), ובתורה תמימה (כמדבר ה, הערה צו) ועוד. וראה בחינוך (מצוה שעז) שעיקר חינה של אשה בשערותיה. ולפניך חלק מלשונות הראשונים על האיסור שתצא האשה בשערותיה לרשות הרבים: הרשב"א (כתובות עב): "שזה מקלות הדעת ושיוזנו עיני אחרים ממנה". עכ"ל. הרמב"ם בפירוש המשנה (כתובות פרק ז משנה ו): ואמרו ראשה פרוע ואפילו במטפחת על ראשה וכו', וכל כיוצא בזה מן הפריצות ומיעוט הצניעות. עכ"ל. הרא"ש בפסקיו (כתובות פרק ז משנה ו): ודת יהודית משום חציפותא ומשום חשד זנות הוא דמפסדא. עכ"ל. והריטב"א (כתובות עב. ד"ה ראשה): ראשה פרוע דאורייתא היא, דכתיב ופרע את ראש האשה, פירש רש"י ז"ל מדכתיב ופרע מכלל דמעיקרא מכוסה היתה, ועוד כיון דאמרה התורה לפרוע ראשה כדי לנוולה, מכלל דפריעת ראש פריצותא לאשה. עכ"ל. המאירי (כתובות עב. ד"ה אלו יוצאות): ואחר כך פירש פרטים שבדת יהודית, וכולם עינים של צניעות ומתורת שהם דברים של פריצות ויוצאים מהן דרכים ושבילים לזנות. ופירש בהן יוצאה וראשה פרוע, ופירשו בגמרא שזו מן התורה וכו'. עכ"ל. וכן כתב בתוספות ר"י הזקן (שבת סד:), ובשו"ת תרומת הדשן (סימן י) שהטעם שהנשים צריכות לכסות ראשן היינו משום "פריצותא דגבריי", וכן כתב בשיטה מקובצת

בשם רש"י במהדו"ק והריב"ש. וכן כתב בשיטה מקובצת עמ"ס נדרים (ל). שטעם פרועת ראש הוא משום צניעות. ע"ש. ובנות ישראל גזרו זאת על עצמן כמבואר בספרי (פרשת נשא סימן יא) שהוא משום הצניעות. וכן כתב הר"י (הובא בשיטמ"ק שם), וכ"כ עוד ראשונים, רבינו בחיי (במדבר ה, יח), ורבינו ירוחם והריא"ז (הובאו בשלטי הגבורים כתובות לב: מדפי הרי"ף אות ב), ובספר מעלות המידות לאחר מן הראשונים, ועוד. שהטעם שחייבת האשה לכסות את שערותיה היינו משום פריצות צניעות וחציפות. [נראה בריטב"א ובר"ן (כתובות עב.) שכתבו שאם תקח האשה בד של משי ותתן אותו על פדחתה ותצא בכך לרשות הרבים הוי עובר על דת וכו'. ע"ש. וכן הוא בדרשות מהר"י מיניץ (הדרוש הראשון) שרבותינו הקדמונים הזהירו לבל תצא האשה לרשות הרבים בכד של משי, ושזהו דת יהודית וכו'. ע"ש. וכ"כ משמם בשו"ת דברי חיים מצאנז ח"א (סימן ל). ועוד ועוד].

אתה הראת לדעת שאין שום חילוק בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית. וראה בזהב לבושה (פרק ג אות ד) דלא הוי דרשינן טעמא דקרא מכמה סיבות, חדא, שבפסוק לא כתוב האיסור אלא כתוב הטעם בלבד וממנו למדו חז"ל לפריעת ראש. ועוד, שלכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא לחומרא, כמבואר בתוספות הרא"ש לב"מ (צ. ד"ה היתה אוכלת). ובשו"ת חתם סופר חיו"ד (סימן רנד) כתב שכן היא דעת כל הפוסקים באין חולק. ע"ש. ומסיבה זו אין לומר שיש פאה צנועה, שכיון שנתבאר שאין חילוק בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית, הרי הפאה הצנועה דומה לאשה שיוצאת בשערותיה ממש אלא שהן באורך של פאה "כשרה". וראה בכל זה בזהב לבושה פרקים א-ג, באריכות מפייהם ומפי כתבם של הקדמונים. ולכן אפילו אם נאמר שח"ו דת יהודית משתנה, מכל מקום פאה נכרית איסורה הוא מדין דת משה, שהרי כל שערותיה פרועות ומגולות ברשות הרבים. ומ"מ אין זה נכון שדת יהודית משתנה, כמבואר לעיל ולהלן.

והנה כל הנ"ל הוא מהנזכר בספרי זהב לבושה, אכן יש להוסיף מן החדש על הישן בס"ד.

אם דת יהודית משתנה

דבר ראשון, צריך להבין שדת יהודית אינה משתנה מסברא פשוטה, כי בכתובות (עב.) מבואר ש"דת משה" זהו איסור מן התורה, ו"דת יהודית" זהו איסור שגזרו אותו רבנן ממה שקיבלו עליהן בנות ישראל. דהיינו, ללכת

בקלתה מן התורה מותר, אבל מדרבנן אסור. ואם כן נעבור לסוגיות אחרות, מן התורה מותר לרכוב על גבי סוס בשבת, אבל מדרבנן אסור שמא יתלוש ענף (ביצה לו.). וכן, מן התורה ממזר ספק כשר לבוא בקהל, אבל מדרבנן אסור (קידושין עג.), וכן גר שנתגייר מן התורה מותר באימו, ומדרבנן אסור (יבמות מו.). וראה שו"ת הרדב"ז ח"א סימן קפ), וכן חמץ שעבר עליו הפסח מן התורה מותר, ומדרבנן אסור (פסחים מב.), וכן מן התורה אשה שראתה טיפת דם כחרדל טהורה, אבל בנות ישראל גזרו על עצמן לישב שבעה נקיים, וחכמים קבעו את מנהגן לאיסור (ברכות לא. נדה ה.). וכן ראינו בכל דיני ואיסורי דרבנן.

ולפי זה יש לשאול, וכי יעלה על הדעת שבמקום שלא נהגו כדברי חז"ל הנ"ל שיש להם על מה שיסמכו מכיון שנפרץ המנהג בזה? אתמהא. וגם בנידון דידן, זהו איסור חמור ככל איסורי תורה, שחכמים הסכימו על מנהגן של בנות ישראל במשנה ובגמרא (כתובות עב.), ואמרו שהיוצאת בלי קלתה עוברת באיסור דת יהודית, בדיוק כמו שאמרו שבנות ישראל קיבלו על עצמן לישב שבעה נקיים על כל טיפת דם כחרדל ומה ההגיון לומר שאיסור זה ישתנה ברוח הדורות. וזה לשון הרמב"ם בהלכות ממרים (פרק א הלכה א): ואחד דברים שעשאוּם סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה, והן הגזרות והתקנות והמנהגות וכו', מצות עשה לשמוע להן, והעובר על כל אחד מהן עובר בלא תעשה, הרי הוא אומר על פי התורה אשר יורוך אלו התקנות והגזירות והמנהגות שיורו בהם לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם. עכ"ל. ולא יתכן שאם השתנה המנהג באיזה ענין מגזירותיהם של חז"ל, שאנו נבוא ונהרוס את תיקון העולם שעשו הקדמונים.

וכבר כתב בבית יוסף יו"ד (סוף סימן ריד) בשם הריב"ש בתשובה (סימן שצט) והרמב"ן במשפט החרם (שבסוף חידושי הרמב"ן לש"ס) שקבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם אפילו בדברים שלא קיבלו עליהם בהסכמה אלא שנהגו כן מעצמם לעשות גדר וסייג לתורה, אף הבנים חייבים באותו הגדר. ע"ש. וכ"כ בשו"ת הרשב"א ח"ג (סימן תיא) לגבי דבר שנהגו בו האבות אפילו בלא קבלה, אף הבנים מחוייבים לנהוג באותו הגדר. ע"ש. נוראה להלן שכל שכן בדבר שנהגו בו כל ישראל שלא מועילה בו התרה כדין כל גדר וסייג].

ומסיבה זו גם לא מועילה "חרטה" על ידי החכם על מנהגם של בנות ישראל, ויאמרו הנשים כי בטעות קיבלו זאת על עצמן (הגם שדיני דת יהודית אינם טעות אלא שהדור נתקלקל והיה צריך תיקון של קבלות אלו על עצמן, וכל שכן

בדורינו, שהטעמים של התקנות של דת יהודית קיימים יותר מבדורות עברו), כמו שכתב האשר"י בפסחים (פרק ד סימן ג). אלא שמכל מקום חרטה לא מועילה אלא במנהג של יחידים, אבל במנהג של כל ישראל אי אפשר לבטלו לעולם. וכך כותב מהרש"ל בתשובה (סימן ו, ד"ה אכן כי דייקת) בשם הסמ"ג, וזה לשונו: כתב הסמ"ג (עשין רמח), ולכל הפירושים נשים שלנו שחופפות ורוחצות בחמין עד הערב וטובלת בלילה שמנהג כשר הוא, ומדקאמר מנהג כשר הוא משמע שכך נהגו וקבלו חומרא על עצמן, ואם כן אין לסור ממנהג אפילו בדיעבד היכא שאפשר, שהרי מצינו כמה חומרות שהחמירו בנות ישראל על עצמן כגון טיפת דם כחרדל וכו', ונקרא בתלמוד חומרא דרבי זירא משום שהוא פירסם החומרא שלהן, וזו היא חומרא יתירא יותר ממה שהחמירו עליהם חכמי ישראל, שבתחילה לא תיקנו להחמיר יותר ממה שתיקן רבי בנדה (סו.) "ראתה יום אחד תשב ששה והוא, שנים ששה והן, שלש שבעה נקיים", וכמעט שהספיק להם תקנה זו, ואפילו הכי חששו בנות ישראל והחמירו על עצמן לישב שבעה נקיים אפילו על טיפת דם כחרדל, כמו שביאר המגיד משנה. וכל חכמי הדור תפשו גזירותו עד יום הזה ולא מצינו מי שפקפק ח"ו בזה, ואין לומר מאחר שהנשים קבלו "חרטה" על מנהגם נמצא שיש להם עתה מנהג בטעות, ובודאי אתה רשאי להתיר להם המנהג על ידי חרטה, כמו שכתב להדיא האשר"י בפרק מקום שנהגו, אהא דאמרינן "דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור, אי אתה רשאי להתיר בפניהם", היינו בלא חרטה, משום לא יחל דברו אבל החכם יכול להתיר בחרטה ופתח, ואם כן אין לך פתח גדול מזה משום חשש הרגש טבילה וכו'. זה אינו, חדא דאין שייך לומר להתיר בחרטה אלא מה שנהגו מקצת ההמון ולא כולו, כדמשמע הלשון "ואחרים נהגו בו איסור", אבל מה שנהגו בו כל ישראל וקבלו עליהם אי אפשר להתיר, כמו שאי אפשר להתיר חומרא דרבי זירא משום דהוי דבר שנאסר במניין, שצריך מניין אחר להתירו, ואי אפשר להתקבץ כל הגולה כאחת להתיר הדבר, ואם כן איך יבוא מקצת העם להתיר האיסור על ידי סיבה וחרטה שפגע בהן מה שנתפשט ונאסר לכל ישראל. עכ"ל. וכ"כ בשו"ת הרמ"א (סימן יח, ד"ה ואין לומר). וכן כתב הש"ך ביו"ד (סימן רעד ס"ק ד) בשם מהרש"ל. וכן הוא בפרי חדש (הלכות מנהגי איסור שבסוף הלכות יום טוב). וכן כתבו בשו"ת פעולת צדיק ח"ב (סימן עו), ובשו"ת צמח צדק מליובאוויטש חאו"ח (סימן נו), ועוד ועוד, בשם מהרש"ל הנ"ל, שבמנהג שנהגו בכל ישראל לא מועילה חרטה. וזה לשון הש"ך (הנ"ל): כתב מהרש"ל בתשובה (סימן ו) דאין שייך לומר להתיר בחרטה אלא מה שנהגו מקצת ההמון ולא כולו כדמשמע הלשון ואחרים נהגו בו איסור, אבל מה שנהגו בו כל ישראל וקבלו עליהם אי אפשר להתיר בכל ענין. ופשוט הוא. עכ"ל. וכן כתבו בחיי אדם

(הלכות פסח כלל קכז אות ט) ובנשמת אדם (הלכות פסח שאלה כ), ובערוך השלחן (סימן ריד אות לו), ובש"ת זרע אמת ח"ג (סימן קכה) ועוד, בשם מהרש"ל הנ"ל. וע"ע בספר עלי תמר ח"א עמוד קפ) שכ"כ רבינו תם בספר הישר (ואינו לפני לבדוק היכן כתב כן).

וזה לשון הגאון רבי דוד קרלינר בשאלת דוד ח"א (בסוף קונטרס המנהגים): ויש עוד מנהג שהוא לכל ישראל וחמור הוא שאף קיום מצוה אינו עומד נגדו, וכיון שהסכימו עליו כל ישראל חמור ענינו מאוד, והוי כמו מותרה מפי בית דין הגדול שאין דבר עומד נגדו, וכראיה מהא דקאמר בפסחים (פג). הכא בשמנו של גיד עסקינן וישראל קדושים נהגו בו איסור. הרי דעומד מנהג זה אף במקום עשה דאכילת פסחים דואכלו את הבשר בלילה הזה. ונראה לי שאף אם נאבד כל הפסח או שנמנו עליו הרבה חבריו, שאין לו לאחר מהם לאכול אלא שמנו של גיד, אינו אוכל ואינו מקיים את העשה דואכלו את הבשר בלילה הזה, שבית דין יכולים לעקור מצות עשה בשב ואל תעשה, ומנהג שנהגו בו כל ישראל הוי כתקנת בית דין הגדול. ודו"ק בזה. עכ"ל. וכן כתב הגאון הנצי"ב בהעמק שאלה (פרשת וישלח שאילתא קכב אות ו) בשם השאלת דוד הנ"ל. וכ"כ בשו"ת בני בנים הנקין ח"ב (סימן כג, דף צב ע"א).

ומפורסם מה שכתב בספר גליא מסכת (עמוד ז), וזה לשונו: אמנם מצאתי שיש לחלק ולומר שדוקא עסק גזירא או תקנה והסכמה שנעשה בועד חכמים או נביאים או בית דין הגדול בירושלים, על זה וכיוצא בזה, ודאי מחוייבים כל ישראל לקיים עליהם ועל זרעם שנאמר ועשית על פי הדבר אשר יורוך ולא תסור וכו', אבל איזו מנהג או חומרא שלא נעשה בועד חכמים או נביאים או סנהדרין, שהמון העם החמירו על עצמן בזה, או שהנהיגו איזה מנהג טוב, אף שאינם רשאים להקל בדבר אחר כך כמבואר בירושלמי ריש פרק מקום שנהגו בגמרא דילין ובירושלמי, שאסור לשנות מנהג אבותיהם, אולם נראה דהאי עשה ולא תעשה שהזכיר הרמב"ם לא שייכי בזה, אלא במה שנעשה בועד לחכמים כנ"ל, אבל לא על מנהג וחומרא שהחמירו על עצמן, ולפיכך איתא בש"ע יו"ד (סימן סה סעיף ח) ובבית יוסף בשם הרשב"א ור"ן שיש ג' דינים בגיד הנשה וכו'. עכת"ד. ולפי דבריו בנידון דידן, שנעשו ההסכמות של דת יהודית בבתי ועד של חכמים, ויצאו לישראל על פי בית דין הגדול, ונכתב האיסור בגמרא כתובות (עב). ובש"ע אה"ע (סימן קטו) ועוד, בודאי לא יתכן להתירו. [וכל דבריו שם הוא לענין מה שכתב השאלת דוד הנ"ל שיש לדחות אפילו חיוב עשה מן תורה כמו קרבן פסח בשב ואל תעשה וכו', אבל כשאין

עשה לכולי עלמא אי אפשר לבטל את התקנה, וכמבואר]. וע"ע בשו"ת יד אליהו רוגלר (סימן פה), ובשו"ת פני אריה זסלנסקי (עמוד כב).

והנה המעיין היטב בלשון הפוסקים שאסרו לעבור על איסורי דת יהודית, שהם כתבו כי הגם שנפרץ המנהג בכל זאת זהו איסור של דת יהודית, וכעין זה ראה בשו"ת פני יצחק אבולעפיא ח"ו חאה"ע (סימן ו), ושו"ת מהר"ץ חיות (סימן נג) ושו"ת דברי חיים מצאנז ח"ב (סימן נט), ועוד ועוד (ראה מקצתם בזהב לבושה פרק ז), ולכן אם נאמר שדת יהודית משתנה לפי המקומות והזמנים, זוהי הכחשה גמורה למה שייחסו הפוסקים לגדר דיני דת יהודית.

ומשום מה שכחו מה שכתבו על זה בספרים, וראה לרבה של ירושלים הגאון רבי יוסף בורלא, בשו"ת וישב יוסף (ירושלים תרנ, חיו"ד סימן א) על מה שנשאל מן הנשים הבאות ממדינת תורגמה, ונפרץ אצלם הדבר שכל הנשים הולכות בפריעת ראש לגמרי, עד שלא נמצאת אחת מעיר וכו', וכתב להם הגאון המחבר: טעם אענה, אחוה דעתי הקצרה בזה ואחר כן אבא להשתעשע בדברי ידידנו וכו', והוא כי נראה לע"ד כי הני נשי לית להו זכיה לא מן התורה ולא מדברי סופרים להיות פרועות ראש להתיר להן בשום אופן שבעולם, מכמה טעמים אשר נבאר. א, אמינא מילתא ולא מסתפינא דאפילו אם היה הדבר כי אין לו שום שורש מן התורה או מדרבנן לאסור איסור שערן של הנשים להיות פרועות ראש כי אם משום מנהגא, מקום שנהגו בו בתורת מנהג ויודעים שאין בו איסור, אלא שעשו משום סייג ונדר, והחרימו על עצמן בזה, אין מתירין להן אף על פי שבאין לחזור, כמו שהאריך והרחיב הרב פרי חדש בסימן תצו בדיני מנהגי איסור. אלא אם היה המנהג בטעות, והני נשי בתחילה מה שנהגו לכסות ראשן היה בתורת מנהג משום סייג לערוה, אין מתירין להן, שכל דבר המותר ואסרו על עצמן משום נדר הו"ל כאילו קבלו על עצמן כאיסורין שאסרתן התורה, שאין להם היתר לעולם, כמו שכתב הרשב"א ז"ל, הביאה הבית יוסף סימן ריד ביו"ד, וכן דעת מהר"ק בשורש קיד, והריב"ש בסימן מד וכו'. אלא שבנידון דידן עדיף טפי, שכן שהן פרועות ראש היא פרצה הקוראת לגנב, וכיון שקבלי הני נשי להיות מכסות שערן משום נדר הא ודאי אין להם התרה, והרי זה דומה למה שכתב מרן בסימן רפח שאין מתירין נדר של איסור אפילו אינו אלא איסור דרבנן כגון לשחוק וכו'. ובהמשך התשובה כתב: ואם לחשך אדם לומר הרי הרב מהר"ם אלאשקר בסימן לה הביא דברי המגן אברהם בסימן עה, שאותן נשים הבאות מארצות שאין דרכן לדלותן למקום שדרכן לגלותן מותרין לגלותן אם אין דעתן לחזור וכו'. ע"ש. היינו דוקא לשערות שרגילות להוציאן

מחוץ לצמתן דיקא ולא לשער היוצא חוץ לצמתן וכו'. עכ"ל. ובסוף תשובתו כתב: וכל מה שטורה הרב הפוסק להתיר להני נשי דבשוק יוצאות דפאלארי'ה דזה הוא כמו קלתה, וכל חוזק דבריו וכו', וכתב שעכשיו הוא המנהג וכו'. כל זה כבר ביררנו לעיל שאין הדבר כן מכמה טעמים, אי משום כי סו"ס אזהרה איכא מתנא דברי רבי ישמעאל, ואין לנו כח להתיר את האיסור. ואפילו נימא דליכא אפילו אזהרה, סוף סוף אבותינו קבלו הדבר לאסור עליהם ועל זרעם אחריהם, ואין לנו לזוז מקבלתם ומנהגם וכו', ועוד דהוי מנהג בטעות וכו', והוי מנהג להתיר את האסור וכו', והוי מנהג שיש בו סרך איסור וכו'. עכ"ל. והסכים לתשובתו הזו הגאון רבי יצחק רפאל ישראל ראב"ד ירושלים. ע"ש.

וזה לשון שו"ת דברי יציב חיו"ד (סימן נו, ד"ה ולזה): ולזה הדברי חיים (סימן סא) שכנראה נכתב אחר כמה שנים שמעשה שטן הצליח והתחיל להתפשט, לא כתב שם בחומרא כזה שכתב בסימן ל, ובסימן נט, הזכיר רק מדת יהודית שרבו האוסרים, עיין שם, דבאמת באיסור שאסרו חכמים מדת יהודית אין חילוק אם נתפשט או לא דכל הרוחות שבעולם לא יבטלו ח"ו תקנת חכמים, ואינו דומה לאיסור בחקותיהם דעל ידי שנתפשט אינו לוקה כשלא עושה להתדמות לעכו"ם, אלא על כורחיך כנ"ל. עכ"ל. וכן כתב גם הגאון מצ"ביין בשו"ת דובב מישרים ח"א (סימן קכד אות ב, ד"ה אולם) שלענין מעשה בודאי אם נראין קצת שערות באופן שהיא קלתה, אין בכך היתר בכלל, ואין לו להסכים לחיות עימה אלא עד שתסכים ללכת כמנהג בנות ישראל וכו', ובזה אין הדבר תלוי במנהג, ולא מפני שאנו מדומין נעשה מעשה וכו'. עכת"ד.

והגאון מהר"ח רוגלר ראב"ד קלויז, בשו"ת באר חיים מרדכי ח"ג חאה"ע (תרפ"ד, סימן נב) כתב וזה לשונו: מכתבו הגיעני, ובו כתוב אלי כדברים האלו וכו', ספר חדדש בשם יושר דברי אמת, ושם מתיר להנשים לילך בגילוי ראש, ימחול הדר"ג שליט"א לעיין בהספר, ולילך נגד המחבר בחרם חדה כיד ה' הטוב עליו, כן מש"ס ופוסקים והן מספרי קבלה כידוע וכו', והיום נשלח לי זה הספק מהמחבר עתה זו תשובה ממעמקי הלב לכת"ר, כי ממש רעדה אחזתני וליבי נמס בקרבי כראות דברי שורש פורה ראש ולענה, המלאים רוב פקירה ומינות ולהתעטף עוד בצביעות לאמור שלום, תוה"ק שנקראת שלום, יהיה לי, כי בשרירות ליבי אלך בה, לבוש ת"ח וחסיד לגלות פנים בתורה שלא כהלכה, בגמטיות וחסידות, ולבוא בשערים המצויים להלכה בדין מרומה, לעקור חלילה הלכה קבועה הנאמרת בסתמא דתלמודא, בכתובות (עב). ראשה פרוע דאורייתא הוא, דכתיב ופרע את ראש הראש, ותנא דבי רבי ישמעאל,

אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש, דאורייתא קלתא שפיר דמי, דת יהודית אפילו קלתה נמי אסיר. אשר מבואר לעין כל כי זאת ההלכה לא נשנית בפלוגתא דתנאי ולא בסתירה מתנא קמא דמתניתין (סוטה ז). דאם לא כן אין כאן מקום קושיא כלל, כשנאמר שגם סתם דמתניתין דכתובות ס"ל הכי, אלא פשוט דהוי קים להו לבעלי התלמוד שאין בזה שום חולק, והיא הלכה ברורה דאיפסקא הכי ברי"ף רמב"ם רא"ש וטש"ע ז"ל וכל הפוסקים קמאי ובתראי ז"ל. ולא כאשר זה החובר חבר שניכר מתוך כתבו וכזבו כי דברי מינות אלה טמונים הם בליבו מכבר, ואולי היו רשומים אצלו גם בעט ברזל רק אחר המלחמה הנוראה שבלבלה כל העולם, ועשתה בעוה"ר שערוריות ברוחניות בית ישראל, מצא ידו לספק מעשה לעורר לב העם ולהלבישו בהתעוררות ולא במחירת בדברי הבאי וגניבת דעת, לשנות זאת ההלכה בפלוגתא, ולדרוש מעצמו טעמי תורה וכו'. וכל לב משכיל ומאמין כי באמת לבבו יבין ובעיניו יראה כי בזה לא נאמר ענה לכסיל בדברי תורה, כי אין על מה להשיב כלל, וכל דבריו המה אף דברי הבל ומעשי תעתועים והלכה פשוטה ומבואר בש"ס ופוסקים וכו'. עכ"ל. וכן כתב מהר"א קלאצקין בספר דברים אחדים (אות מה) להעיר על חכם אחד שרצה לטעות בזה, שהואיל ורש"י פירש שכך קיבלו בנות ישראל על עצמן לכן כתב שבמקום שלא נהגו בזה מותר הדבר וכו'. והרהמ"ח אשתפוך חמימיה על זה. ע"ש.

וע"ע בירחון אור תורה (שבט תשמח, סימן פט) שהובאו ראיות נמרצות לכך, שדת יהודית אינה תלויה במנהג ח"ו, ושאינן סתירה בין מה שכתב הרמב"ם מכאן לכאן. וכן כתב באוצרות ירושלים (חוברת נו, והובאו דבריו בספר דת יהודית כהלכתה עמוד קכד), שאין הדבר תלוי במנהג, וכן כתבו עוד פוסקים והבאתי דבריהם במקום אחר.

דת יהודית פירושה צניעות

ויש להסמיך כאן את לשונו של הרשב"א בתשובה ח"ה (סימן רמו): "ואיזו היא דת יהודית? יוצאה וראשה פרוע, וטווה בשוק, ומדברת עם כל אדם. דאלמא לא תקרא דת משה, אלא מה שהוא ממש מדאורייתא. לא היא, דהתם איכא למימר דבין עוברת על מצות התורה ממש, בין עוברת על מה שנהגו היהודים לנהוג בנות ישראל בצניעות, דיוצאה שלא בכתובה. לפיכך פירט מה שעוברת ומעברת אותו על מצות התורה. והלכך התם, על הכוונה כדת משה, ממש. ודת יהודית, במה שהיהודים נוהגים בצניעות. אבל כאן, דת משה אפילו

בקיודושין דרבנן, שהדת צותה לשמוע לתקנותיהן" וכו'. עכ"ל. וכן הוא לשונו של המאירי (כתובות עב.): "ואחר כך פירש פרטים שבדת יהודית וכלם ענינים של צניעות ומתורת שהם דברים של פריצות ויוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות ופירש בהם יוצאה בשוק וראשה פרוע ופירשו בגמרא שזו מן התורה היא ובכלל דת משה וכדכתיב ופרע את ראש האשה כלומר זאת ולא אחרת". עכ"ל. וכן כתב רש"י במהדו"ק (הובא בשיטמ"ק כתובות עב.). ועוד ועוד (וראה בזהב לבושה פרק א). ויוצא מדבריהם שדת יהודית הם ענינים של חוסר צניעות שיוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות, וקיבלו עליהם בנות ישראל להתרחק מהן ומכל כיוצא בהן. ע"ש. ולכאורה כיצד יתכן לומר שדברים אלו שיוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות יכולים להשתנות ברוח הדורות. הרי אפילו בעיר שלא נהגו באיסורי דת יהודית אלו מעולם, או שנהגו בהן ונפרץ הגדר, מכל מקום ראוי לגדור ולקיים את האיסור שהרי אחרי הכל "יוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות", ולפני שבנות ישראל גזרו זאת על עצמן - לא נהגו בכך, ובכל זאת הן באו גזרו והבינו שצריכים כאן סייג, כי הם דברים "שיוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות". והבן.

וכנראה שיש כאן פיצול תחומין ענק, והוא, כי שומעים לאחרונה הרבה אנשים האומרים שהמושג "צניעות" הינו מושג שונה מן המושג "דת יהודית". והרבה אומרים, "אתם צודקים שיש בפאה הנכרית חוסר צניעות, אבל אין בה דת יהודית". ומלבד שנתבאר לעיל שאיסורי דת יהודית לא השתנו, אלא שבעיקר יש טעות נוראה, שכבר נתבאר לעיל שכל דיני הדת יהודית הם דברים "של צניעות שיוצאים מהן דרכים ושבילים לזנות" (כלשון הראשונים הנ"ל), והם ענינים של פריצות המושכים את עיני הגברים אל הנשים (כלשון הרשב"א בכתובות עב. "שזה מקלות הדעת ושיוזנו עיני אחרים ממנה"), אם כן נמצא שהמושג "צניעות" האמור, הוא הוא הענין של "דת יהודית", ואין כאן שני תורות חלילה. ובלי ספק שמדין יוצאת בלא כתובה היינו כל אשה ההולכת בפריצות הגוררת אחריה שבילים לזנות. נראה בזהב לבושה פרק ג, שמכל מקום אין להכליל את הנשים הפרוצות של ימינו כחשודות על הזנות, שהרי הן עושות זאת בעוורת מוחלטת, ועדין לא הפסידו חזקת כשרותן. ע"ש באריכות].

ועוד לאלוה מילין, כי לדעת רבים מן הפוסקים היוצאת לרשות הרבים בפריצות עוברת בכמה איסורי דאורייתא נוספים, שבדאי הם יותר חמורים מדת יהודית, והגר"י אייבשיץ ביערות דבש ח"א (דרשה מג), והחתם סופר בדרשות (עמוד רנח, ועמוד דש) והגר"ש קלוגר בשו"ת שנות חיים (סימן שטז) כתבו שההולכת בפריצות והגורמת הרהור לגברים עוברת באיסור מן התורה. וכ"כ

בשירי משכיל (ראה בזהב לבושה פרק ז). ע"ש. ואם מצד לפני עור לא תתן מכשול, ראה בשו"ת בית אפרים (הובא בחתן סופר שער המקנה סימן כח אות ז) ובשדי חמד (מערכת ו כלל כו אות יז) שהמכשיל את חבירו אפילו באיסור דרבנן עובר משום לפני עור לא תתן מכשול. וזאת על פי דברי רבינו יונה באגרת התשובה (אות עח) שכתב: "וצריכה האשה שתהא צנועה ונזהרת שלא יסתכלו בה בני אדם, חוץ מבעלה, שהמסתכלים בפניה או בידיה יורדים לגהינום, והיא ענושה בעונש כל אחד ואחד מהם, מפני שהחטיאה אותם ולא נהגה צניעות בעצמה ונכשלו בה". עכ"ל. ומשמע שהיא מביאה להם מכשול, והיא עוברת בלפני עור. ע"ש. ובשו"ת משנת יוסף ליברמן ח"ה (סימן א אות ד) כתב שאפילו אם זה שנכשל לא ידע שעושה איסור, אלא חשב שמותר הוא, כבר אמר רבא במכות (ט). דאומר מותר קרוב למזיד הוא, וכן פסק הרמב"ם (הלכות רוצח פרק ו הלכה י), ובפרי מגדים (סימן קד א"א אות ו) ועוד. כיע"ש.

עוד בדברי הרמב"ם

מלבד הנזכר בספרי זהב לבושה (פרק ב אות ג) בדברי הרמב"ם, כי האור לציון שהבין שדת יהודית משתנה דייק זאת מהרמב"ם (פרק יג מאישות הלכה יא) שאינו חייב ליתן לה רדיד לפי שאין זה מנהג המקום. ע"ש. ושם נתבאר כי דבריו תמוהין, שהרמב"ם כתב בפירושו שהוא רדיד החופה את כל גופה כמו טלית, מה שאין כן בפרק כד. ושם הרחבנו בעוד תמיהות על דבריו, אחרי המחילה. [ומה שכתבנו שם בשם הרב המגיד, הנה כ"כ גם במעשה רוקח (ד"ה מקום), וזה לשונו: דין הכפה הזכירו בראש הפרק וכאן הזכיר דין הרדיד להסמיך לו דין הליכתו לבית האבל ולבית המשתה. עכ"ל. וכן כתב הלבוש אה"ע (סימן עג סעיף א), וזה לשונו: כסותה כיצד, צריך להלבישה לפי כבודו, ובגמרא (כתובות סד): נתנו שיעור בדמים כמה יהיו שוים הבגדים שהוא צריך לתן לה, אבל בזמן הזה אין הדמים עיקר כי יש מקומות שהבגדים הם ביוקר ויש מקומות שהם בזול, לפיכך העיקר שסומכין עליו הוא שמחייבין ליתן בגדים הראויין ליתן לה לימות הגשמים בימות הגשמים, ולימות החמה בימות החמה, לפחות כסות שלובשת כל אשה בעלת בית באותה מדינה. ובמקום שאין דרך לצאת האשה לשוק עד שיהיה לה רדיד החופה את כל גופה כמו טלית, נותן לה בכלל הכסות רדיד הפחות שבכל הרדיד, אם הוא עשיר נותן לה לפי עושרו. עכ"ל. ומשמע שהוא ענין ממוני בלבד. ע"ש].

אלא שבנוסף לכל האמור, הנה יש כאן טעות חמורה והיא, כי מה שכתב הרמב"ם "בכפה שעל ראשה בלבד עד שיהיה עליה רדיד החופה את כל

גופה כמו טלית", הנה מקור דבריו הוא מהברייתא בכתובות (סד:), ושם רש"י פירש: "כיפה - צעיף". עכ"ל. וכ"כ רש"י במגילה (כז: ד"ה כפה), ובסוטה (ח:) ובבב"ק (ק"ט:): "כפה - צעיף". וכן כתב הרמב"ם בפירושו המשנה (כלים פרק כח משנה ה): כפה, מטפחת שהנשים לופפות על ראשן. עכ"ל. וכ"ה בספר "הסדרים" לרש"י (סוטה ו:).

וכן כתב רבינו עובדיה מברטנורא (על המשנה בכתובות פרק ה שם), וזה לשונו: "כפה - צעיף אחד". וכן כתב המאירי (כתובות סד:) "ונותן לה כפה לראשה ר"ל סעיף". וכ"ה בר"ן (כתובות כח. ד"ה כפה לראשה) כדברי רש"י. וכ"כ הרמ"ה ביד רמ"ה עמ"ס סנהדרין (מח. ד"ה ואותבניה) וזה לשונו: כפה שבראשה, צעיף שבראשה, שהוא מטמא מדרס וכו'. עכ"ל. וכ"כ בקרבן העדה (כתובות פרק ה הלכה י, ד"ה כפה) ובאור זרוע ח"ג (פסקי ב"ק סימן תסח) ובפני משה (כתובות פרק י הלכה י). שכפה פירוש "צעיף". וכ"כ גם בפירושו הרא"ש עמ"ס זבים (פרק ד משנה א) שכפה היינו צעיף. ע"ש. ובתפארת ישראל כתב: כפה, הויבע. עכ"ל. ובפירושו הריב"ן למגילה (דף קז מהספר, מהדורת גנוזות הרשלר. ובמהדורה הרגילה מגילה כז:) גם כתב שכפה היינו צעיף. ע"ש. וכ"כ בפירושו רבינו יונתן הכהן מלוניל (כתובות פרק ה משנה יא), וזה לשונו: כפה, צעיף שקורין אוראל. עכ"ל. (ראה בפרי האדמה הלכות שאלה ופקדון פרק ג, ד"ה ועוד נראה. ובשו"ת מהרשד"ם חח"מ (סימן מז) בפירושו "אוראל", שהוא כעין צעיף המשתלשל מן הראש ע"ש). ובגמרא סוטה (ח:): היא פרסה לו (לבוועלה) סודרין נאין על ראשה, לפיכך כהן נוטל כפה מעל ראשה וכו'. עכ"ל. ופירש רש"י: כפה, צעיף. עכ"ל. מבואר שהכפה היא כנגד הסודרין הנאין. ע"ש.

ובתפארת ישראל על שבת (פרק ב משנה יז) כתב שהויבע הוא צעיף, והוסיף: "מלבישין להכבש את הכתונת הזוה דרך ראשו כעין הויבע כדי לכסות גם הראש חוץ מהעינים והפה". עכ"ל. מבואר שהבין שהצעיף והכפה שאמרו היינו שהוא מכסה את כל הראש ולא רואין אפילו שערה אחת חוץ לראשה. וכ"כ בתפארת ישראל עמ"ס נגעים (פרק יא יכין אות פח) שהויבע היא שבכה המוזכרת בגמרא שבת (סד:) ושאר מקומות, והאשה משלשלתו על פניה וכו'. ע"ש. וכ"כ במסכת כלים (פרק כח יכין אות כט) וזה לשונו: כפה, היא שבכה שבראש הנשים הויבע בל"א. עכ"ל. וכ"כ בקהלת יעקב (פירש על המשניות ממהר"י קורנברג כתובות פרק ה שם).

היוצא מדברי הרמב"ם בפירושו המשנה, ומכל דברי הראשונים הנ"ל, כי מה שכתב הרמב"ם בפרק יג, "בכפה שעל ראשה בלבד עד שיהיה עליה

רדיד החופה את כל גופה כטלית", היינו כוונתו לכיפה המכסה את כל שערותיה והיא השבכה, אלא שאינה מכסה כל גופה כטלית, אבל את כל ראשה היא מכסה בלי ספק, וכל שכן שהשערות לא נראין ממנה כלל.

ג בספר מעשה רוקח על הרמב"ם (פרק יג מהלכות אישות הלכה א) כתב על דברי הרמב"ם שכתב "כפה", שרש"י והר"ן והרע"ב פירשו דהיינו צעיף, והוסיף שכך צריך לומר לדעת הרמב"ם. ע"ש. ובספר ארץ השלום (אות קלו, ראה זהב לבושה פרק ז אות א) כתב על המבואר בדברי הרמב"ם (בפרק יג מאישות הלכה יא) שכתב: "מקום שדרכן שלא תצא אשה בשוק בכפה שעל ראשה בלבד עד שיהיה עליה רדיד החופה את כל גופה כמו טלית - נותן לה בכלל הכסות רדיד הפחות מכל הרדיד וכו' כדי שתצא בו לבית אביה או לבית האבל או לבית המשתה", עכ"ל, מדכתב הרמב"ם "בלבד", משמע שיש מקום שנוהגים לצאת בכיפה בלבד בלא רדיד, ואם לא היה כותב בלבד הוה אמינא שאין מקום שנוהגים לצאת בלא רדיד אלא לכל הפחות נוהגים לצאת ברדיד אלא שאינו רדיד החופה את כל גופה כטלית כמ"ש הרמב"ם כאן. וליתא, שכונת הרמב"ם "בלבד" היא להמשך דבריו "עד שיהיה עליה וכו' החופה כל גופה כמו טלית", דהיינו שלא מספיק למנהגם רדיד שאינו כמו טלית בלבד על ראשה, כי הכפה היא שבכה כמבואר בכל הראשונים דהיינו שהיא מכסה את כל שערותיה שלא יתראה אפילו אחד מהן לבחוזך כמבואר בשבת (נו: וכו'. עכת"ד. [וראה בבגדי כהונה (דף קנו) שכתב שיש חילוק בין כיפה לבין כפה, דהיינו עם יו"ד ובלי יו"ד, שכיפה עם יו"ד היא המוזכרת בגמרא שבת שאינה מכסה כל הראש והיא לנוי, אבל "כפה" היינו שמכסה את כל שערותיה, ולכן אותן הראשונים עצמם שפירשו בשבת שהיא תחת השבכה, כמו רש"י (שבת נו: ד"ה אבל), מכל מקום הוא עצמו בכמה מקומות בש"ס (לעיל הבאנו ארבעה מקומות ברש"י) כתב שכפה (בלי יו"ד) היא צעיף, דהיינו שהוא העליון המכסה את כל השערות. ע"ש.

והנה כל הנ"ל מפורש בקדמונים, וזה לשון הב"ח (אה"ע סימן קטו): "נראה דפירוש קלתה היא מטפחת שיש בה נקבים כנקבי הסל כמו הסבכות ואפילו הכי כיון שאין עליה רדיד פירוש "צעיף" ככל הנשים תצא בלא כתובה". עכ"ל. מבואר בפירוש מדברי הב"ח שאין הכי נמי אם היתה הולכת בצעיף, היה הדבר לכתחילה, כדרך כל הנשים. [וכ"כ רבינו עובדיה מברטנורא בכלים פרק כט משנה א, שרדיד היינו צעיף. ע"ש]. וכן כתבו בשו"ת תרומת הדשן (סימן י), ובדרשות מהר"י מינץ (סוף הדרוש הראשון) שקלתה היינו שהשערות נראות ואין כולן מכוסות, אבל על ידי צעיף הוי כיסוי מעליא. וכן כתב משמו

בשו"ת באר שבע (סימן יח), שקלתה היינו שהשערות עדין נראות, וזה היפך מצעיף. ע"ש. ונמצא שכיון שהרמב"ם כוונתו באומרו "כפה" היינו לצעיף, נמצא שמה שכתב בפרק כד היינו שאם היא הולכת בלי אותו צעיף שכתב בפרק יג הרי היא עוברת על דת יהודית. מה שאין כן הרדיד הארוך החופה כל גופה כמו טלית, שהוא לפי מנהגי המקומות, אבל הרדיד הכתוב בגמרא ובפוסקים, והוא הצעיף, אינו משתנה לעולם, כמבואר בפירושו ברמב"ם בפרק יג. [נראה עוד בפירושו הר"י מלוניל לכתובות (עב). שכתב שאין צורך שלא תלבש רדיד בשביל לעבור על דת יהודית, אלא כל שיוצאים שערות מן הכפה שלה, הוי דת יהודית. ע"ש. ומבואר שמדת משה צריכה היא לכסות את שערותיה מתחת לכפה, דהיינו לשבכה, לגמרי].

ובזה ניתן להבין מדוע הרמב"ם בפרק כד (הלכה יא) כתב: "ואין עליה רדיד ככל הנשים אף על פי ששערה מכוסה במטפחת", ולא הזכיר שהיינו היוצאת בכפה, כי לכאורה היה לו לכתוב: "ואין עליה רדיד ככל הנשים אף על פי ששערה מכוסה בכפה" וכו'. עכ"ל. ועוד, שלכאורה אם נאמר שאותו רדיד שכתב הרמב"ם בפרק כד, שאינו חופה כל גופה כמו טלית, הוא הרדיד שכתב בפרק יג, לכאורה זה צועק דורשני, שהיה לו להרמב"ם לכתוב בפרק כד שהכל לפי מנהג המדינה, ואיך לא הזכיר הרמב"ם פרט כה חשוב בהלכות העוברת על דת היוצאת בלא כתובה. ועוד, שלא יתכן שהרמב"ם יסתפק במה שנזכר במקום המדבר על החיובים הממוניים, כי כאן בפרק כד זהו עיקר המקום שהיה לו להרמב"ם לכתוב זאת. והבן. וכל זה מלבד כל המבואר לעיל בשם הראשונים.

בסיכום (חלק מהטענות שהובאו לעיל):

א. רצו להוכיח מדברי הרמב"ם בפרק יג מאישות הלכה יא שכתב "מקום שדרכן שלא תצא אשה בשוק בכפה שעל ראשה בלבד עד שיהיה עליה רדיד החופה את כל גופה כמו טלית נותן לה בכלל הכסות רדיד הפחות מכל הרדידין", ולכאורה זה סותר למה שכתב בפרק כד הלכה יא, שאם יצאה בלא רדיד היא עוברת על דת. ומכאן הוכיחו שדת יהודית משתנה לפי המקומות. וזה אינו, שהרי יש שני סוגי רדידין, האחד הוא רדיד המיועד לכסות רק את ראש האשה. והשני, רדיד "החופה כל גופה כמו טלית" (כלשון הרמב"ם), ובפרק י"ג הרמב"ם כתב בפירושו שהוא הרדיד "החופה כל גופה כמו טלית", והוא כדוגמת ה"שאל" שנפוץ בימינו. וכ"כ הרבה אחרונים בדעת הרמב"ם (הובאו בזהב לבושה שם), ומסיבה זו אין לדמות את הדברים.

ב. ה"כפה" שכתב הרמב"ם בפרק יג הלכה יא, מקורו מכתובות (סד:), ושם רש"י פירש: "כפה, צעיף", וכ"כ רש"י במגילה (כז: ד"ה כפה), ובסוטה (ח:): ובבב"ק (ק"ט.): "כפה - צעיף". וכן כתב הרמב"ם בפירושו המשנה (כלים פרק כח משנה ה). וכ"ה בספר "הסדרים" לרש"י (סוטה ו:). וכן כתב רבינו עובדיה מברטנורא (על המשנה בכתובות פרק ה שם), וזה לשונו: "כפה אחת - צעיף אחד". וכן כתב המאירי (כתובות סד:): "ונותן לה כפה לראשה ר"ל צעיף". וכ"ה בר"ן (כתובות כח. ד"ה כפה לראשה) כדברי רש"י. וכ"כ הרמ"ה ביד רמ"ה עמ"ס סנהדרין (מח. ד"ה ואותבניה) וזה לשונו: כפה שבראשה, צעיף שבראשה, שהוא מטמא מדרס וכו'. עכ"ל. וכ"כ בקרבן העדה (כתובות פרק ה הלכה י, ד"ה כפה) ובאור זרוע ח"ג (פסקי ב"ק סימן תסח) ובפני משה (כתובות פרק י הלכה י), שכפה פירושו "צעיף". וכ"כ גם בפירושו הרא"ש עמ"ס זבים (פרק ד משנה א) שכפה היינו צעיף. ע"ש. וכ"כ עוד ראשונים ואחרונים. ולפי זה כבר כתבו הטור והש"ע באה"ע (סימן קטו אות ד): "וראשה פרוע, אפילו אין פרוע לגמרי, אלא קלתה בראשה כיון שאינה מכוסה בצעיף תצא". עכ"ל. ומבואר שצעיף מועיל מדין דת יהודית. ונמצא שמה שכתב הרמב"ם בפרק יג, אין הפירוש שהיא עוברת על "דת יהודית". וראה כיוצ"ב בשו"ת תרומת הדשן (סימן י) ובדרשות מהר"י מינץ (דרוש א) והובא גם בשו"ת באר שבע (סימן י) שמדת יהודית צריכה האשה ליתן על ראשה "צעיף", ובכך מותרת היא לצאת לרשות הרבים. ע"ש. וכן כתב בפרישה (אות ט) בדעת הרמב"ם, וזה לשונו: כתב הש"ע לעיל (סימן עג, והם דברי הרמב"ם בפרק יג) במקום שדרך הנשים שלא לצאת בכפה שעל ראשה לבד עד שיהיה עליה רדיד וכו', יש לומר שיש חילוק בין כפה למטפחת, כשכפה בראשה אז אין נוהגין בכל המקומות ברדיד, אבל כשאין כפה בראשה אלא מטפחת בעלמא בכל המקומות אין נוהגין לצאת כך. עכ"ל. ומבואר שצעיף מועיל מדין דת יהודית, ורדיד המבואר בסימן עג וברמב"ם פרק יג, החופה כל גופה כמו טלית, הוא יותר מדת יהודית. וכן כתבו בפירושו בב"ח אה"ע (סימן קטו) דמה שכתב הרמב"ם בפרק כד שצריכה להשים על ראשה רדיד "פירוש - צעיף". עכ"ל. ואם כן הרמב"ם בפרק יג כתב בפירושו שהיא לובשת צעיף המועיל מדין דת יהודית, ואין כוונתו אלא על ה"שאל" (כלשונו: "החופה כל גופה כטלית"), שאין הבעל חייב ליתן לה אותו, אלא הכל לפי מנהג המקומות.

וכבר נתבאר בזהב לבושה (פרק ח) שמה שאין הנשים בימינו יוצאות בשבכה, אין מכך ראייה שנתבטלו הדינים של דת יהודית ח"ו, שהרי כיווני הראש שלנו שהן מכסין את כל השערות, מועילות כשבכה, וכן כתבו בשו"ת תרומת הדשן (סימן י) שכל החסרון בקלתה היינו שנראין השערות מבין הנסרים. וכ"כ

רש"י בכתובות (עב. במהדו"ק), והריב"ש (הובא בשיטמ"ק שם), וכ"כ התוספות והר"ן (כתובות עב.). וכתבו הרמ"א בדרכי משה אה"ע (סימן קטו אות ד) והב"ח באה"ע (סימן קטו אות י) שלדעת הרמב"ם קלתה היינו "מטפחת שיש בה נקבים כנקבי הסל". עכ"ד. וכן כתב בדרשות מהר"י מיניץ (סוף הדרוש הראשון). וכן כתב משמו בשו"ת באר שבע (סימן יח) בדעת הרמב"ם. ע"ש. וכ"כ עוד ראשונים (הובאו בזהב לבושה פרק יד אות לג). ולכן כשהמטפחת מכסה את כל השערות הרי זה כשבכה וכרדיד המועילין מדין דת יהודית.

ג. דת יהודית לא משתנה מכיון שבנות ישראל קיבלו זאת על עצמן לסייג, ועמדו במנהג הזה ובקבלה הזאת כל עם ישראל, ואי אפשר להתירה אפילו על ידי התרת חכם, כמו שכתב מהרש"ל בתשובה (סימן ו, ד"ה אכן כי דייקת) בשם הסמ"ג, וזה לשונו: כתב הסמ"ג (עשין רמח), ולכל הפירושים נשים שלנו שחופפות ורוחצות בחמין עד הערב וטובלת בלילה שמנהג כשר הוא, ומדקאמר מנהג כשר הוא משמע שכך נהגו וקבלו חומרא על עצמן, ואם כן אין לסור ממנהג אפילו בדיעבד היכא שאפשר, שהרי מצינו כמה חומרות שהחמירו בנות ישראל על עצמן כגון טיפת דם כחרדל וכו', ונקרא בתלמוד חומרא דרבי זירא משום שהוא פירסם החומרא שלהן, וזו היא חומרא יתירא יותר ממה שהחמירו עליהם חכמי ישראל, שבתחילה לא תיקנו להחמיר יותר ממה שתיקן רבי בנדה (סו.) "ראתה יום אחד תשב ששה והוא, שנים ששה והן, שלש שבעה נקיים", וכמעט שהספיק להם תקנה זו, ואפילו הכי חששו בנות ישראל והחמירו על עצמן לישוב שבעה נקיים אפילו על טיפת דם כחרדל, כמו שביאר המגיד משנה. וכל חכמי הדור תפשו גזירתו עד יום הזה ולא מצינו מי שפקפק ח"ו בזה, ואין לומר מאחר שהנשים קבלו "חרטה" על מנהגם נמצא שיש להם עתה מנהג בטעות, ובודאי אתה רשאי להתיר להם המנהג על ידי חרטה, כמו שכתב להדיא האשר"י בפרק מקום שנהגו, אהא דאמרינן "דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור, אי אתה רשאי להתיר בפניהם", היינו בלא חרטה, משום לא יחל דברו אבל החכם יכול להתיר בחרטה ופתח, ואם כן אין לך פתח גדול מזה משום חשש הרגש טבילה וכו'. זה אינו, חדא דאין שייך לומר להתיר בחרטה אלא מה שנהגו מקצת ההמון ולא כולו, כדמשמע הלשון "ואחרים נהגו בו איסור", אבל מה שנהגו בו כל ישראל וקבלו עליהם אי אפשר להתיר, כמו שאי אפשר להתיר חומרא דרבי זירא משום דהוי דבר שנאסר במניין, שצריך מניין אחר להתירו, ואי אפשר להתקבץ כל הגולה כאחת להתיר הדבר, ואם כן איך יבוא מקצת העם להתיר האיסור על ידי סיבה וחרטה שפגע בהן מה שנתפשט ונאסר לכל ישראל. עכ"ל. וכ"כ בשו"ת הרמ"א (סימן יח, ד"ה ואין לומר). וכן כתב הש"ך

ביו"ד (סימן רעד ס"ק ד) בשם מהרש"ל. וכן הוא בפרי חדש (הלכות מנהגי איסור שבסוף הלכות יום טוב). וכן כתבו בשו"ת פעולת צדיק ח"ב (סימן עו), ובשו"ת צמח צדק מליובאוויטש חאו"ח (סימן נו), ועוד ועוד, בשם מהרש"ל הנ"ל, שבמנהג שנהגו בכל ישראל לא מועילה חרטה. וזה לשון הש"ך (הנ"ל): כתב מהרש"ל בתשובה (סימן ו) דאין שייך לומר להתיר בחרטה אלא מה שנהגו מקצת ההמון ולא כולו כדמשמע הלשון ואחרים נהגו בו איסור, אבל מה שנהגו בו כל ישראל וקבלו עליהם אי אפשר להתיר בכל ענין. ופשוט הוא. עכ"ל. וכן כתבו בחיי אדם (הלכות פסח כלל קכז אות ט) ובנשמת אדם (הלכות פסח שאלה כ), ובערוך השלחן (סימן ריד אות לו), ובשו"ת זרע אמת ח"ג (סימן קכה) ועוד, בשם מהרש"ל הנ"ל. וע"ע בספר עלי תמר ח"א (עמוד קפ) שכ"כ רבינו תם בספר הישר (ואינו לפני לבדוק היכן כתב כן). וראה בשו"ת וישב יוסף בורלא חיו"ד (סימן א) שדן לגבי דת יהודית של קלטה, והביא דברי מהרש"ל הנ"ל וכל הפוסקים שכל שקיבלו עליהם הדבר לא מועילה בו, לא חרטה ולא נדר. ע"ש. וכ"כ בשאלת דוד ח"א (בסוף קונטרס המנהגים) והגאון הנצי"ב בהעמק שאלה (פרשת וישלח, שאילתא קכב אות ו), ובשו"ת בני בנים הנקין ח"ב (סימן כג, דף צב ע"א) ובספר גליא מסכת (עמוד צ) ובשו"ת יד אליהו רוג'ר (סימן פח) ובשו"ת פני אריה זסלנסקי (עמוד כב) ועוד. ולכן לעולם ועד אין דיני דת יהודית יכולים להשתנות ברוח הזמן חלילה, ואף לא על ידי חרטה אצל החכם.

ד. דת יהודית פירושה 'עניני פריצות המביאים לידי זנות', כלשון המאירי בכתובות (עב): "ואחר כך פירש פרטים שבדת יהודית וכולם ענינים של צניעות ומתורת שהם דברים של פריצות ויוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות, ופירש בהם יוצאה בשוק וראשה פרוע ופירשו בגמרא שזו מן התורה היא ובכלל דת משה וכדכתיב ופרע את ראש האשה כלומר זאת ולא אחרת". עכ"ל. וכן כתב רש"י במהדו"ק (הובא בשיטמ"ק כתובות עב). ועוד ועוד (ומהם, רשב"א ריטב"א הר"ן ר"י הזקן, ר"י מלוניל ועוד. ראה בזהב לבושה פרק א). ויוצא מדבריהם שדת יהודית הם ענינים של חוסר צניעות שיוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות, וקיבלו עליהם בנות ישראל להתרחק מהן ומכל כיוצא בהן. ע"ש. ולכאורה כיצד יתכן לומר שדברים אלו שיוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות יכולים להשתנות ברוח הדורות, וכי באיזה זמן יהיה מותר להביא עצמינו לדברים "של פריצות שיוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות"? ועוד, הרי אפילו בעיר שלא נהגו באיסורי דת יהודית אלו מעולם, או שנהגו בהן ונפרץ הגדר, מכל מקום ראוי לגדור ולקיים את האיסור שהרי אחרי הכל "יוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות", ולפני שבנות ישראל גזרו זאת על עצמן - לא נהגו בכך, ובכל זאת הן

באו גזרו והבינו שצריכים כאן סייג, כי הם דברים "שיוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות". נוש לצרף לכאן גם את מה שכתב הרא"ש (כלל נה סימן עד) שכל מנהג שיש בו עבירה יש לשנות המנהג אפילו הנהיגו גדולים את המנהג דאין בית דית מתנין לעקור דבר מן התורה, וכו'. עכ"ל. וכתב בשו"ת סמיכה לחיים חאו"ח (סימן א, דף יב אות ב) כתב: והמנהג חייב להיות מיוסד על מקורות ההלכה, וכל שהוקבעה הלכה בפוסקים, ואחר כך קבעו מנהג נגד ההלכה, לא משגיחין במנהג גרוע כזה כלל וכלל, והוא בטל ומבוטל, ואפילו שלא מיחו בהם. עכ"ל. וכל שכן לפי מה שכתבו הפוסקים שמנהג שהתחיל מעמי הארצות אינו מנהג, וראה בשו"ת דברי חיים מצאנז ח"ב (סימן נט), ובשו"ת מהר"ץ חיות (סימן נג) ובשו"ת שנות חיים (סימן קטז) ועוד, שכתבו שהמנהג של לבישת פאה נכרית התחיל מן האפיקורסין וכו'. ע"ש. וכן כל שינוי בדת יהודית בלי ספק התחיל מן העוברות על דת, וכל מנהג כזה מצוה לבטלו כיון שלא התחיל מן הטובים, כ"כ רבינו ירוחם בתולדות אדם וחווה (נתיב ב ח"ה, דף כב ע"א), שמנהג שהתחיל שלא על ידי תלמידי חכמים בטל מעצמו וכו'. ומנהג שקיבלו עליהם לסייג וכו' אי אתה רשאי להתירו לעולם. עכת"ד. ע"ש. וכן כתב החק יעקב בשו"ת שבות יעקב ח"ב חאו"ח (סימן ו) באריכות, והבאתי דבריהם בזהב לבושה פרק י. ע"ש].

ה. בנוסף לכל הנ"ל, הנה דת יהודית הם איסורים שקבעום חז"ל בש"ס בראשונים בש"ע ובפוסקים, וכשם ששאר איסורי חז"ל לא ישתנו ברוח הדורות, כך גם איסורי דת יהודית יציבים ועומדים בכל רוח מצויה ושאינה מצויה. וזה לשון שו"ת דברי יציב חיו"ד (סימן נז): "ולזה הדברי חיים (סימן סא) שכנראה נכתב אחר כמה שנים שמעשה שטן הצליח והתחיל להתפשט, לא כתב שם בחומרא כזה שכתב בסימן ל, ובסימן נט, הזכיר רק מדת יהודית שרבו האוסרים, עיין שם, דבאמת באיסור שאסרו חכמים מדת יהודית אין חילוק אם נתפשט או לא דכל הרוחות שבעולם לא יבטלו ח"ו תקנת חכמים, ואינו דומה לאיסור בחקותיהם דעל ידי שנתפשט אינו לוקה כשלא עושה להתדמות לעכו"ם, אלא על כורחין כנ"ל". עכ"ל. וכ"כ הגאון מצייבין בשו"ת דובב מישרים ח"א (סימן קכד אות ב, ד"ה אולם) שלענין מעשה אם נראין קצת שערות וכו'. ע"ש. וכן כתבו מהר"ח רוגלר ראב"ד קלויז בשו"ת באר חיים מרדכי ח"ג חאה"ע (תרפ"ד, סימן נב) ומהר"א קלאצקין בספר דברים אחדים (אות מה) שמטעם זה אין דת יהודית יכולה להשתנות על ידי ירידת הדורות. וכן הוא בירחון אור תורה (שבט תשמח, סימן פט) ובאוצרות ירושלים (חוברת נז, והובאו דבריו בספר דת יהודית כהלכתה עמוד קכד) ועוד.

1. אם איסורי דת יהודית היו משתנים, בודאי היה לו להרמב"ם בפרק כד, ולהש"ע בסימן קטו, לכתוב שהכל כפי מנהג המקומות, כי יש בזה גם צד של חומרא בעיר שהחמירו בה יותר ממה שכתוב בש"ע, אי היא עוברת על דת או לאו, שאם נאמר שהדבר משתנה לפי המנהג, ממילא במקום שהחמירו יותר הרי היא יוצאת בלא כתובה. והרמב"ם והש"ע לא כתבו זאת. וגם לא היה להם לסמוך על המבואר בפרק יג, כי שם מדובר על חיובים ומנהגים כספיים. ועוד דעכ"פ ברמב"ם פרק כד ובש"ע סימן קטו שם הוא מקום ההלכה של גדרי דת יהודית ועוברת על דת. וז"פ.

2. אם נאמר שדת יהודית משתנה, ממילא כל הנך דמתניתין שהן דת יהודית יכולים להשתנות, ולפי הנחה זו גם האיסור של הטוה בשוק ומראה זרועותיה לבני אדם, והמדברת והמשחקת עם הבחורים, והמקללת אביו בפניו או בפני בנו, והתובעת תשמיש בקו"ר וכו', יכולים להשתנות לפי מנהג המקומות, ואם נהגו בכך חלילה הדבר מותר. וזאת לא ישמע. אתמהה.

3. ומכל מקום לפי האמור למעלה הנה הטענה שדת יהודית משתנה לא מתחילה, כיון שנתבאר שלבישת פאה נכרית זה איסור "דת משה", דהיינו מן התורה. וכ"כ הרבה ראשונים ואחרונים, ראה בספרי זהב לבושה (פרק א ופרק ג) המצו"ב. ושם (פרק ג) הבאנו כמה ראשונים שכתבו בפירוש שדת יהודית לא משתנה, ומהן, המאירי, הרב המגיד, הריטב"א, הר"ן, מהר"י מינץ, ועוד. וכל אלה לא זכרום כמה אחרונים, מהם, בשו"ת אור לציון ח"א סימן יא.

פאה וכובע דינה כדין קלתה

והנה לאור המבואר לעיל יש לומר שאשה הלובשת פאה וכובע עוברת איסור מדרבנן ויוצאת בלא כתובה, שהרי מן התורה אינו אסור אלא כשהולכת כפרועת ראש לגמרי, אבל אם ראשה מכוסה מעט על ידי קלתה הדבר אסור משום דת יהודית ויוצאת בלא כתובה, ובין לדעת רש"י ובין לדעת התוספות הדבר אסור משום דת יהודית, שהרי העיקר בפירושם הוא שיהיה זה הכיסוי חלקי ולא מוחלט, כך, שנכרים עדין השערות מבין הנסרים או מבין השבכה הדקיקה המונחת על ראש האשה שאין זה כיסוי גמור, ולכן כשתלבש פאה וכובע ברשות הרבים הרי זו עוברת באיסור דת יהודית. וכך הוא לדעת הרמב"ם. ויש לדון שיש כאן איסור דאורייתא כיון שאפשר לומר שגם רש"י והרמב"ם שכתבו שקלתה איסורה מדרבנן היינו קלתה שמכסה את כל השערות, אבל

שערותיה נכרות מבין הכיסוי ולא שיהיה מקום שיהיו שערותיה נכרות להדיא, ולכן אם ניכרים השערות הגם שהיה כאן כיסוי הכובע שמעל גבי הפאה, מכל מקום הרי זה איסור דרבנן. [ועל כל פנים ראה להלן (פרק יד, הערות על השמש ומגן אות לג) שביארנו "דקלטה" היינו כיסוי שאינו הגון ולכן היא צריכה עוד כיסוי מעליה, אבל אם היתה קלטה מכסה את כל ראשה באופן שלא נראית שום שיערה - שוב אין צורך לעוד כיסוי מעל גביה ולכן אין לומר שדת יהודית משתנית לפי המקומות, והרחיב בזה בשו"ת יביע אומר ח"ד חאה"ע (סימן ד), ומסיק כנ"ל. ע"ש].

וכבר התבאר לעיל שלדעת הגר"ץ אבא שאול זצ"ל בשו"ת אור לציון ח"א חא"ו"ח (סימן יא) הדת יהודית תלויה במנהג, ואולם דעת כל הפוסקים שאין הדברים נכונים, כיון דמה שכתב הרמב"ם בפרק יג מהלכות אישות (הלכה יא) שהרדיד תלוי במנהג, היינו רדיד החופה את כל גופה ואין הכונה לרדיד רגיל החופה רק את שערותיה שהוא רדיד חובה, וכן כתבו כל הראשונים בביאור דברי הרמב"ם ושאר בדברי מחלוקת וסתירה, ושח"ו אין דברי חכמים נתונים לשעורין, ולכן מה שרצה הגר"ץ להתיר פאה וכובע מטעם שהן כקלטה ואיסורם הוא משום דת יהודית ודת יהודית משתנה לפי המנהג וכו', אחרי אלף מחילות מכבוד תורתו, ליתא כיון שלא היא כונת הרמב"ם וכמבואר לעיל.

[וראה בספר דבר ה', בהסכמת הגאון רבי ברוך שרגא שליט"א, שהיה תלמידו של הגר"ץ ז"ל שכתב, וזה לשונו: ואני אומר שדעתו ברורה כפי ששאלתי אותו כמה וכמה פעמים הן בהלכה למעשה והן בדרך לימוד שהייתי לומד אצלו בכל יום בחידות בערך ארבע שעות, ולעולם לא התיר את הפאה, ובכל פעם ששאלתי אותו לא התיר בשום אופן, אלא התיר פאה וכובע וכו'. עכ"ל. ומכאן גערה על אותה הטעות השקולה בפיותיהם של רבים מן הצעירים שחושבים שהגר"ץ זצ"ל התיר ללבוש פאה נכרית ברשות הרבים, וליתא כיון שלא כן היא האמת וכנ"ל. וכן העיד בפנינו תלמידו הרה"ג מרדכי כהן מו"ץ בשכונת רמות ירושלים, שמעולם לא התיר לצאת עם פאה נכרית לרשות הרבים, זולת פאה וכובע כיון שזהו איסור דרבנן, ולדעתו איסור זה בטל מפאת המנהג, והארכנו לעיל שכל הפוסקים לא פירשו כך את דברי הרמב"ם, והארכתי להלן בפרק יג בביאור עמדתו של הגר"ץ אבא שאול זיע"א. ע"ש].

ד:

דעת התרומת הדשן

בשו"ת תרומת הדשן (סימן רמב), נשאל באשה אחת אשת שרגילה להתייחד בבתי נכרים לפעמים בלילה כמו ביום על ידי סרסרות ומשא ומתן שיש לה עם נכרים, ודרכה ללכת לכפרים ולשהות הרבה פעמים יחידה בין הנכרים כמו ח' ימים ויותר, ורגילה להקיף מן הנכרים מה שאין לה לפרוע ועי"כ באתה הרבה פעמים לידי תפיסה שנחבשה יחידית בין הנכרים ימים ושבועים, שריא לבעלה או אסורה או נקראת לכל הפחות עוברת על דת או לאו?

והשיב מה שהשיב, ובתוך דבריו כתב: אפס נראה דהך איתתא דנידון דידן נהי נמי דאינה נאסרת על בעל כמו שכתב להוכיח שם, מכל מקום עוברת על דת מיקרי הואיל ונתיחדה מרצונה כמה פעמים בין הנכרים. דהא פריך תלמודא בכתובות (עב.): הלכה בשוק וראשה פרוע דאורייתא היא דכתיב ופרע את ראש האשה כו', פרש"י אמאי קרית ליה דת יהודית דת משה היא, ויחוד אשת איש נמי דאורייתא כדאיתא בפרק אין מעמידין. ואע"ג דרמב"ם כתב דאינו אלא מדברי קבלה הא איהו נמי כתב דפריעת ראש באשה אינו אלא זהירות מדרבנן כדמוכח מלשונו, ומסתמא ס"ל הא דפריך תלמודא דאורייתא ר"ל רמז דאורייתא יש לה, וא"כ ה"ה יחוד נמי. וכן משמע פרש"י נמי בסוטה (ח:), דפריך תלמודא מישתא הוא דלא שתיא הא קנוייה מקניא לה מאי לאו להפסיד כתובתה, אמר אביי לא לאוסרה עליו, ופרש"י מאי לאו להפסיד כתובתה דזו היא העוברת על דת שנסתרה עם אנשים כלומר אע"פ שאינו אלא להפסיד כתובתה בעי קנוי והתראה, ודחה אביי לא לאסרה כלומר דווקא לאוסרה בעי קנוי והתראה אבל להפסיד כתובתה לא. הא קמן דמתייחדה מרצונה מקרי עוברת על דת כל שכן הנסתרת עם הנכרים דשטופי זמה הם, ואין זה צריך פנים דאין צריך כל כך ראייה אפי' אי לא הוי נסתרה ומתייחדת מרצונה, אלא שגרמה כמה פעמים על ידי הקפותה ובלבוליה שנחבשת בין הנכרים בלתי שומר, ומעיד להחשיבה כמזיד להתייחד כדאמרין פ' השולח (גיטין מו:): גבי הנהו דבני מכסי דהוי יזפי מנכרים ואתי וגרבי להו, ומסיק כיון דרגילי בהכי כמו שמסרו את עצמם מרצונם ושנו ושלשו. ואם כן הואיל וחשיב עוברת על דת מצוה לגרשה, ואם אינו מוציאה נקרא רשע, ופשיטא דאכה"ג לא תיקן הגאון כדאיתא בהגה"ה במיימון ובמרדכי (פרק המדיר בשם) מהר"ם. אלא דלענין להפסיד כתובתה בעינן התראה כדמסיק

במסכת סוטה פרק ארוסה (כה). דעוברת על דת צריכה התראה להפסיד כתובתה. ע"ש. נמצא מכל דבריו שאין פריעת ראש אלא מדרבנן ולא מן התורה. [ואפשר שזהו איסור מן התורה לדעתו, וכמו שכתב "רמז דאורייתא יש לה", והיינו כפי הבנתו בדברי הרמב"ם ז"ל].

ומזה שכתב שלדעת הרמב"ם איסור פריעת ראש אינו אלא מדרבנן, וסבירא ליה דהא דפריך הש"ס דאורייתא היא, ר"ל רמז מדאורייתא, וכיו"ב בדין יחוד וכו'. ע"ש. וכ"כ הגר"י בורלא בשו"ת וישב יוסף (חיו"ד סימן ב, דף יד ע"ב), שאיסור פריעת ראש אינו מן התורה ממש אלא רק יש לו רמז דאורייתא. ע"ש. אולם רבינו ירוחם (מישרים נתיב כג, חלק ח) כתב שלדעת הרמב"ם פרועת ראש הוא מן התורה, וכן כתבו בשו"ת באר שבע (סימן יח) ובשו"ת מהר"ם שיק חיו"ד (סימן קיז), שלדעת הרמב"ם פרועת ראש הוא מן התורה, וכ"כ עוד פוסקים בדעת הרמב"ם כאשר התבאר לעיל. וכן היא דעת מרן הש"ע באה"ע (סימן קטו סעיף ד).

ומזמנה נפשך, התרומת הדשן עצמו (בסימן י) כתב שכל הטעם של פרועת ראש הוא משום "פריצותא דגברי" (והבאתי דבריו לעיל בפרק א), ולפי דבריו אלו, כל היכא שיש פריצות הדבר אסור מדרבנן, וכבר אמרו חכמים (שבת מ): מאן דעבר אמילתא דרבנן שרי למיקרנהו עבריינא. וכן פסק מרן בש"ע או"ח (סימן סג סעיף ג). ע"ש. ואמרו חז"ל (ברכות ד): כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה, שנאמר (ירמיה יא, ג): כה אמר ה' אלהי ישראל ארור האיש אשר לא ישמע את דברי הברית הזאת. ע"ש. [וכבר התבאר לעיל שדת יהודית אינו תלוי במנהג כי שום רוח לא תניד את דברי חכמים ח"ו]. וממ"נ דעת כל הראשונים שהבאתי דבריהם לעיל, שפרועת ראש הוא מן התורה, הרי"ף, רש"י, הרא"ש, הריטב"א, רבינו ירוחם, המאירי, הריב"ש, הרשב"ץ בזהר הרקיע, הריא"ז, הגהות אשרי בשם מהרי"ח, שלטי הגבורים בשם הריא"ז, וכן היא דעת הרמב"ם כמו שהוכחנו לעיל, ואם כן בודאי דהכי נקטינן.

האם עדיף ללבוש פאה נכרית מללבוש כיסוי אחד

והנה בספר "דת והלכה" (מאמר א) טען שעדיף ללבוש "פאה נכרית" על כל הראש יותר מאותן הנשים שאינם לובשות ב' כיסויין על גבי הראש, שלעתים יוצא פה ושם שערות מבין הקליעות והוי ליה איסור דאורייתא, מה

שאינן כן בפאה נכרית שכל השערות מכוסות היטב ונראין רק שער הנכרית. ע"ש. וליתא, כיון שעיקר הטעם שצריכה האשה לכסות את ראשה הוא מדין צניעות ופריצות, ואם כן מה הבדל בין שערותיה לשער פאה נכרית, ואם כן כשהיא הולכת עם פאה נכרית נראין כל שערותיה אחת לאחת והוי פרועת ראש לגמרי שאיסורה מן התורה, וזה פשוט (כפי שיתבאר להלן בפרק ג), [והמחבר שם ברצונו הגדול להתיר לא הזכיר מאומה "מטעמי" הדין שצריכה האשה לכסות את ראשה, וכל דבריו מושתתים על טעות זו. ומה שכתב שם בשאר דבריו, אשיב אחד לאחד להלן בפרקים יג-טו].

ה:

האם כל מי שעוברת על דת יהודית "חשודה על הזנות"?

והאמת, שלפי הנ"ל היה צריך לומר שאפילו שנשתנה המנהג בענין עוברת על דת, ומועטין הן הנשים שלובשות ב' כיסויים על ראשן, מכל מקום דת יהודית לא תשתנה לעולם וכמו שכתבו כל הפוסקים הנ"ל, וגם כאן הנשים אשר תלכנה בכיסוי אחד על ראשן יהיו חשודות על הזנות כדרך כל העוברות על דת שמפני כך צריכין להוציאן.

אולם אין לומר כך, כיון שדת יהודית אינו אלא בדבר המצוי בנינו שהוא מביא לידי זנות, אבל מנהגן של נשות ישראל שעושות כך בדרך עיוורות גמורה אינו מורה על זנות, כי אפילו הכשרות שבנשים מבחינת נאמנות לבעליהן נכשלות בדברים אלו. וכמו שכתב מרן בבית יוסף אה"ע (ריש סימן קטו), וזה לשונו: כתב הרא"ש בתשובה (כלל לב, סימן ח) וזה לשונו: האי דעוברת על דת משה ויהודית אין לה כתובה היינו בדבר שהיא מכשילתו, כגון הנך דמתניתין וכיוצא בהן, וכגון שהאכילתו חלב או דם, וכן הנודרת ואינה מקיימת בשביל אונס בניו, אבל אם היתה עוברת בשאר עבירות כגון שהיא עצמה אכלה דבר איסור לא הפסידה כתובתה. ודת יהודית משום חציפותא ומשום חשש זנות הוא דמפסידא. עכ"ל. יוצא אפא שכל החשש הוא זנות, וכן מבואר בפיסקי הרא"ש (פרק המדיר, סוף סימן ט) דמשום חשד זנות הוא דמפסידה. ע"ש. וכן כתב הרא"ש בפרק אלמנה גיזונת (סימן כה), שהעוברות על דת משום צד זנות הוא שמפסידות כתובתן. ע"ש. וכ"כ המאירי בכתובות (עמוד שיא). ע"ש. וכן כתב בבית מאיר (ריש סימן קטו) שהביא מחלוקת המשנה למלך (פרק ב מהלכות סוטה) והב"ש

(בסימן קטו), דלהמשנה למלך הוי טעמא משום דחיישינן שמא זינתה כבר, ולהבית שמואל הטעם הוא דחיישינן שמא תזנה תחתיו אחר כך. והסכים להבית שמואל דחיישינן שמא תזנה תחתיו אחר כך. ע"ש.

גם בשו"ת יביע אומר ח"ג חאה"ע (סימן כא אות יג) הביא דברי הרא"ש המאירי והבית מאיר הנ"ל ושכן כתב מרן בבית יוסף בריש סימן קטו, וכתב על זה: ומעתה יש מקום לומר דדוקא בדורות הקודמים דיינינן הכי, שרוב ככל הנשים צנועות בלבושיהן, והפורצת גדר הצניעות ועוברת על דת, ריעא חזקתה, כי נפש יקרה תצוד, ונותנת מקום לחשד של זנות, שפירצה קוראת לגנב. אבל בזה הזמן שדשו רבים בלבושים מודרנים כאלה. לשמור ארחות פריז (פריץ). ולא ניחא למרייהו למימר אכולהו דחשידי אזנות ח"ו, שהרי אינן עושות כן אלא מתוך שיגרא, ולא נחשדו על דברים חמורים של זנות ולמעול מעל בבעליהן. והרי לדאבון לבנו ידועים מקרים רבים שכמה בנות (שלא קבלו חינוך חרדי טהור) למרות רצונן ללבוש בגדי צניעות, בושות מחברותיהן לבל יתנו אותן ללעג וקלס. ונתקיים בעוה"ר מ"ש בסנהדרין (צז). וסר מרע משתולל, כל מי סר מרע משתולל על הבריות. ע"ש. ואם כן בודאי שאין לחוש בכיוצא בזה לחשד זנות. ומכל מקום אין בידינו לעקור ח"ו אפילו במשהו תקנת חז"ל, שאף על פי שבטל הטעם לא בטלה התקנה (מגילה ג. וראה בשו"ת הריב"ש סימן קיט, ובחיים שאל ח"ב סימן כג, ומראית העין בליקוטים סימן י), והם אמרו עוברת על דת תצא בלא כתובה וזה לא יתבטל לעולם. ומה גם שעצם הענין שהיא עוברת על דת וגורמת פריצות וחציפות מידי זה אין מציל. ע"ש.

[וכל זה רק בשביל להציל את החשש על כשרות בניהם של הנשים העוברות על דת, שאין כאן שייכות למה שכתב בתשובות מימוניות דשייכי לספר נשים (סימן יד) שאשה העוברת על דת גרועה ביוחסין ויש לחשוש לכשרות בניה, מכל מקום בימינו אין זה שייך מכיון שאינם עושות זאת לשם זנות. ואולם מן הדין אשה העוברת על דת ובעלה מקפיד על זה יכול לגרשה, והני מילי כשתמו כל הקיצים וחרב המחלוקת מנופפת בניהם, וכמו שכתב ביביע אומר שם שאין להפריד השלום על עסקים כאלו שכל רוח תנידם לכאן ולכאן, ובפרט שהרחוב בימינו פרוץ. ע"ש. וראה בש"ע אה"ע סימן ב סעיף ג, ובמקום אחר הארכתי בזה].

ו:

האחרונים שכתבו שכיסוי ראש איסורו מן התורה

הלבוש באה"ע (סימן כא סעיף ב) כתב, וזה לשונו: לא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק אחת פנויה ואחת אשת איש, שזה הוא פריצות לאשה, וגם יש בזה סוד על פי הקבלה. עכ"ל. וכן מבואר בשו"ת תשובה מאהבה ח"א (סימן מח), שכיסוי ראש הוא חיוב לאשה מן התורה. וראה בספר מעלות המידות (סוף פרק ט) שכתב, וזה לשונו: ולפיכך כתוב בסוטה ופרע את ראש האשה, ואמרר חז"ל מכאן (שאסור מן התורה) לבנות ישראל שלא תצאנה בפריעת ראש, שכן שערות האשה דבר פריצות וערוה ומרגילין את האדם לידי פריצות וערוה. עכ"ל. וכן כתב מהר"י חאגיז באלה המצוות (לא תעשה, תקנח), וזה לשונו: ובחוקותיהם לא תלכו, וכן נמי תחת סוג לאו זה נכנס איסור גילוי שער ראשה שהוא ערוה דאין להקל כל עיקר כי כבר קראו לה "איזו היא עוברת על דת יהודית יוצאה וראשה פרוע" כי הוא מנהג הצניעות שנהגו בו בנות ישראל והוא דבר מוסכם בתורה שבכתב והוא לאו זה דמפורש במשנה והתלמודים, וכל הפוסקים באין חולק, דהואיל וכן ראויה האשה הפורצת גדר זה שגדרה תורה שבכתב ותורה שבעל פה להיות נקראת הומיה וסוררת ועל דת משה ויהודית עוברת וגופה ונשמתה אובדת, ולבושתה ולבושת כל מי שיש בידו למחות בידה וכו', אודיעך קורא ידיד שהצניעות זה היה נהוג בימים הקדמונים... עכ"ל. יוצא איפא שהחיוב לנשות ישראל לכסות את ראשן הוא מן התורה מדין הצניעות "והוא דבר מוסכם בתורה שבכתב וכל הפוסקים באין חולק". וכן כתבו בשו"ת באר שבע (סימן יח) ובספר נחלת שבעה (סימן יב אות לב) ובשו"ת שבות יעקב ח"א (סימן קג) ובשו"ת פנים מאירות ח"א (סימן לה) ובשו"ת יוסף אומץ (סימן צח) ובשו"ת תשובה מאהבה ח"א (סימן מח) ובשו"ת חת"ס חאו"ח (סימן לו) ובחיו"ד (סימן רמט) ובחאה"ע (סימן יב) ובח"ה (סימן קצה, בהשמטות) ובשו"ת עונג יום טוב (סימן קנג) ובשו"ת תורה לשמה (סימן נא) ובשו"ת עמק הלכה ח"ב (סימן ח) ובשו"ת חלקת יעקב יו"ד (סימן קמה אות ג) ובשו"ת שרידי אש ח"א (עמוד עח), ועוד, שאיסור פרועת ראש לאשה הוא מן התורה מדין חציפות ופריצות ומיעוט הצניעות.

וכן מבואר בספר תורה תמימה (במדבר ה, הערה צה), וזה לשונו: תנו רבנן ופרע את ראש האשה, אין לי אלא ראשה, גופה מניין, ת"ל האשה, א"כ מה ת"ל ופרע את ראש, מלמד שהכהן סותר את שער (סוטה ה), נראה דמפרשי ופרע

מלשון סתירה והירוס וניוול, וכמו כי פרעה אהרן לשמצה (פרשת כי תשא), בפרוע פרעות בישראל (שופטים ה), ובאו להוציא מפירוש ר' ישמעאל בדרשה הבאה דהפירוש ופרע הוא מלשון גלוי. יע"ש. וסבירא ליה שסתירת השערות באשה נקרא הירוס וניוול, יען כי ההיפך מזה היינו קליעת השערות באשה נקרא בנין ויופי וכמו שאמרו בברכות (סא): מלמד שקלעה הקב"ה לחוה והביאה לאדם, ומבואר במדרש רבה (בראשית ו), שעשה כן כדי להביאה לאדם הראשון כשהיא מקושטה, ועיקר הכונה שצריך לנוולה כאן מדה כנגד מדה מפני שהיא קשטה עצמה לעבירה, וכיון שכך ממילא מבואר דלא רק את שעה פורעין כי גם את גופה וכמו שאמרו בגמרא שמסירין מעליה בגדיה הנאים ומכסין אותה בבגדים מכווערים (בסוטה ח), ומה שתפס דוקא פריעת הראש הוא משום דעיקר חינה של אשה בשערותיה וכמו דקיימא לך שער באשה ערוה (ברכות כד), וסמך זה על יתור לשון האשה דדי היה לכתוב ופרע את ראשה. עכ"ל. מדבריו מבואר שגוף האיסור יוצא מדברי הפסוק שהוא משום הצניעות, ושיש דבר מיוחד בשערותיה שאין בנמצא אצל כל גופה, והוא שעיקר חינה של האשה הוא בשערותיה. וע"ע מה שכתב בתורה תמימה שם (באות צו).

והנה המהר"ם אלאשקר (בסימן לה) כתב שיש סמך גדול שיצאו שערות מכיסוי הראש של האשה, והוכיח זאת מכמה ראיות (כאשר אכתוב להלן בפרק ח אות ב), והסכימו לדבריו גדולי הפוסקים, המגן אברהם (בסימן עה), ועוד, וכתב המשנה ברורה בביאור הלכה (סימן עה, ד"ה מחוץ), וזה לשונו: ודע דענין זה (של שערות היוצאות חוץ לצמתן) לא שייך כלל להדין דשער באשה ערוה האמור בסעיף זה ואפילו בביתה ובחדרה אסור לכולי עלמא לקרות כנגדה, הואיל דדרכן לכסות בשוק אית ביה משום הרהורא, והוי ערוה, כן פשוט להמעייין וכן כתב היד אפרים (סימן עה). אולם אפילו עיקר הדין לענין גילוי שער שהביא בשם התוספות לא ברירא, דהנה הסמ"ג כתב בשם הירושלמי לאסור וכן היא דעת הטור שם, והב"ח כתב שם שכן דעת הרמב"ם ומפרש גם הש"ס שלנו כן שבגלוי ממש אפילו בחדרה אסור, ובעל הבית שמואל (סימן קטו) כתב דלפי מנהגינו הוי דת יהודית בגלוי ממש אפילו בחצרה וחדרה ואפילו אי תימא שלא תצא עבור זה בלי כתובה, על כל פנים איסורא איכא, וכן כתב בתשובת חתם סופר (סימן לו) דכיון דכבר קבלו עלייהו אבות אבותינו בכל מקום ששמענו שנפוצים ישראל לאסור בזה, אם כן הוי ליה דין גמור שקיבלו עלייהו כהך דיעה האוסרת, וכמו שכתב המגן אברהם (סימן תקנא ס"ק ז), והאריך הרבה בזה, וכתב לבסוף דבארצותינו שנתפשט המנהג על פי הזוהר איסור גמור הוא, ויש לחוש לרביצת האלה האמור בזה, ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו. עכ"ל. וכל

זה לענין חצרה וחדרה, אבל לילך בשוק וחצר של רבים לכולי עלמא אף אם תלך במטפחת לבד לכסות שערה מיקרי עוברת על דת יהודית עד שתלך ברדיד מלמעלה ככל הנשים, כן מבואר שם באה"ע (סימן קטו). עכ"ד. מדבריו ניכר שהדבר פשוט שאם היא הולכת בראש מגולה לגמרי האיסור הוא מן התורה, וכמו שכתב שבהולכת וראשה מכוסה מעט ונראים רק השערות מבעד לנסרים הוי עוברת על דת יהודית ולא על דת משה, וראה עוד במשנ"ב שם (ס"ק ג). וכן כתב בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב חאו"ח (סימן יב) שהחויב לכסות את הראש הוא מן התורה. וכן כתב בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (סימן ט), וח"ב (סימן ח). ועוד.

ובערוך השלחן אה"ע (סימן כא סעיף ד) פסק: לא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק אחת פנויה כגון אלמנה וגרושה ואחת אשת איש, ולילך פרועת ראש ברשות הרבים אסור מן התורה, דכתיב בסוטה ופרע את ראש האשה מכלל דאינה הולכת כה, ובסימן קטו יתבאר בזה, וכן בתולה שנבעלה או נתקדשה ולא נשאת עדיין יש אומרים שתכסה ראשה ויש אומרים שאינה צריכה. עכ"ד. וכן מבואר בשו"ת חסד לאברהם מהד"ת חאה"ע (סימן פז), שמדין תורה חייבת האשה לכסות את ראשה, והטעם הוא משום דהוי פריצות (והוא כתב שם שגם פאה נכרית אסורה מן התורה, וראה להלן בפרק ג). וכ"כ בספר תשורת שי (סימן תקע) ובספר משא מלך (ח"ו חקירה ט), ובישועות יעקב או"ח (סימן עה אות ג), ובמגן גבורים שם (אות ב), ובשו"ת חקל יצחק (סימן פא), ובספר שלחן העזר ח"ב (סימן ט שמלה לצבי ס"ק יא), ושכן ראה בכת"י להגאון בעמח"ס מנחת אלעזר ממונקשט, ע"ש, וכן כתב בשו"ת סבא קדישא ח"ב (סימן א, ד"ה עוד ראיתי, וד"ה אמנם). ועוד ועוד.

בסיכום:

בסיכום, דעת "כל" הראשונים שהחויב המוטל על האשה לכסות את ראשה הוא מן התורה, ו"דת משה" לא תשתנה לעולם ואפילו אם כל נשות ישראל יפרצו פרצה לכל יכסו שערות ראשן - האיסור נשאר במקומו והעוברת עליו הרי היא כעוברת על "דת משה". וכן "דת יהודית", שאפילו אם נפרץ המנהג לחלוטין, האיסור עומד במקומו, ושום רוח לא תניד ח"ו את דברי חכמים וכן היא הסכמת כל האחרונים. אולם התרומת הדשן חולק וסובר שהחויב על הנשים לכסות ראשן הוא מדרבנן משום פריצותא דגברי, ולשיטתו דת משה ויהודית איסור אחד הוא, ואיסור זה לא יכול להתבטל במשך השנים ובשינוי המנהגים כיון שהפריצות בשערות האשה קיימת תמיד.

פרק ג

איסור פאה נכרית חמור יותר מאיסור "פרועת ראש" - מראית העין

א:

דרגת וחומרת האיסור של פרועת ראש

אחרי שהתבאר בפרקים הקודמים שהחייב המוטל על האשה לכסות את ראשה הוא מן התורה, וכמו שכתבו הרי"ף, הרמב"ם, רש"י, הרא"ש, הריטב"א, רבינו ירוחם, המאירי, הריב"ש, הרשב"ץ בזוהר הרקיע, הריא"ז, הגהות אשרי בשם מהרי"ח, שלטי הגבורים בשם הריא"ז, והרי"ץ שהובא בשיטה מקובצת נדרים, ועוד ראשונים.

והתבאר עוד שהטעם שצריכה האשה לכסות את ראשה, הוא מפני שיש פריצות בשערותיה ושאינן זה ממנהג הצניעות, וכמו שכתבו, הרמב"ם בפירוש המשנה, רש"י, רש"י במהדר"ק הובא בשיטמ"ק, המאירי, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הריטב"א, תוספות ר"י הזקן, הרי"ץ והביאו בשיטמ"ק עמ"ס נדרים, רבינו בחיי, והריא"ז, הריב"ש שהובא בשיטמ"ק, ותרומת הדשן, מהרי"ל, ושלטי הגבורים, ועוד ראשונים.

וכבר התבאר שהמושג "צניעות" אין כוונתו במה שהאשה שונה מחברותיה או שמובדלת ממנהג הנשים בלבושן, אלא פירושו, במה שהיא מושכת את עיני הבריות אליה להסתכל בדבר המושך שבראשה בזה מונח גוף האיסור של צניעות, וכמו שכתב הרשב"א (כתובות עב.): "שזה מקלות הדעת ושיזונו עיני אחרים ממנה". וכן כתב הרמב"ם (בפירוש המשנה לכתובות פרק ז, משנה ו): "וכל כיוצא בזה מן הפריצות ומיעוט הצניעות". וכן כתב הרא"ש (פרק ז מכתובות סימן ט): "ודת יהודית משום חציפותא ומשום חשד זנות הוא דמפסדה". והריטב"א (כתובות עב. ד"ה ראשה): "כיון דאמרה תורה לפרוע האשה כדי לנוולה מכלל דפריעת הראש פריצות הוא לאשה". והמאירי (כתובות עב. ד"ה אלו יוצאות): "וכולם ענינים של צניעות ומתורת שהם דברים של פריצות ויוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות... וכן כתב בתוספות ר"י הזקן (שבת סד.), ובש"ת תרומת הדשן

(סימן י): "דודאי איסור גילוי הראש דהתם איננו אלא משום פריצות דגברי, והיכא דלא שכיחא רבים, כגון בחצר אין קפידא". וכ"כ כל הפוסקים, כאשר נתבאר לעיל בפרק א.

פאה נכרית

ואחרי שהתבאר שכל הטעם "ששערותיה" אסורות בגילוי הוא משום צניעות ופריצות, אם כן אין שום הבדל אם השיער דבוק לבשרה או לאו (ולהלן פרק ו אותיות א-ג יתבאר שכן היא דעת השלטי הגבורים), כיון שהתוצאה של הפריצות וחוסר הצניעות תמיד קיימת, ותמיד יזונו עיני האחרים ממנה, ולכן האיסור ללבוש פאה נכרית הינו איסור מן התורה שהרי תמיד יש פריצות וחוסר צניעות, ומה לי שערותיה הדבוקות לבשרה בשביל שיזונו עיני האחרים ממנה לבין השיער הנתוק מבשרה ומחובר על ידי קליעה הרי בשניהם יש פריצות וחסרון של צניעות. [ואין הדבר בכלל "דרשינן טעמא דקרא", כיון שגוף האיסור אינו כתוב בפסוק אלא בפסוק כתוב הטעם וממנו למדו את האיסור של פרועת ראש, ואם כן הטעם דרוש ועומד, ובפרט דלכו"ע דרשינן טעמא דקרא לחומרא, וכמ"ש החת"ס בחיו"ד סימן רעד, וראה להלן אות ד].

ואדרבה, בפאות הנכריות של ימינו שהקליעה נעשית במומחיות וזוהר השערות מושך אליהן כל-עין, בודאי שהאיסור הוא חמור יותר מפרועת ראש, דאילו בפרועת ראש אין משיכת עין כל כך כמו בפאות הנכריות של ימינו שהן עשויות בעשירות שער וטפופות למראה פניה של החובשת, שבודאי משיכת העין שהיא גדולה יותר משערותיה של האשה עצמה (אלא אם כן נתכחש ח"ו למציאות).

והדבר ידוע שדרך השחקניות השומרות על אורחות פריץ (פריז) ללבוש פאות נכריות המעשרות את שערותיהן הגם שאין חסרון מהותי למראה השערות שלהן המחובר לבשרן, אלא שהם מעדיפות את היופי המושלם בפאות הנכריות, ומכיון שהתברר לעיל שכל הראשונים, הרמב"ם בפירוש המשנה, רש"י, רש"י במהדו"ק הובא בשיטמ"ק, המאירי, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הריטב"א, תוספות ר"י הזקן, הרי"ץ והביאו בשיטמ"ק עמ"ס נדרים, רבינו בחיי, והרי"א, הרי"ב"ש שהובא בשיטמ"ק, ותרומת הדשן, מהרי"ל, ושלטי הגבורים, ועוד, שהטעם לחיוב כיסוי הראש לאשה הוא מפני הצניעות, אם כן אין שום חילוק בין פאה נכרית לשאר דברים.

אין חילוק בין שערותיה לשער הפאה נכרית - אי אפשי באשה מגולחת (נזיר כח):

והדבר מבואר במשנה נזיר (כח.) שנחלקו ת"ק ורבי מאיר באשה שקבלה על עצמה "נזירות", שבסוף ימי הנזירות צריכה לגלח את שערותיה אם הבעל יכול להפר לה את נזירותה או לא, לדעת ת"ק בתגלחת הטהרה לא יפר את נזירותה, אבל בתגלחת הטומאה יפר שהרי אי אפשי באשה מנוולת (שאינה שותה יין), ורבי מאיר אומר לא יפר בין בתגלחת הטהרה ובין בתגלחת הטומאה שבשניהם הבעל אומר אי אפשי באשה מנוולת (מגולחת). והגמרא מקשה שלא יתכן שהם חולקים במציאות מתי הבעל אומר "אי אפשי" ומתי לא אומר? והגמרא מתרצת (כח): שזהו יסוד מחלוקתם, שלתנא קמא הבעל יכול לומר "אפשר בפאה נכרית", ולכן בתגלחת הטהרה הוא לא אומר "אי אפשי באשה מגולחת" כיון שהיא מקשטת את עצמה בפאה נכרית. אבל רבי מאיר חולק על ת"ק, וסובר שגם בפאה נכרית הבעל אומר "אי אפשי" כיון שיש בה זוהמה ולכן הפאה נכרית לא מוציאה את האשה מכלל ניוול, ולכן הבעל אומר "אי אפשי באשה מגולחת" והוא מיפר את נדרה.

מדברי הגמרא מבואר שבין לת"ק ובין לרבי מאיר הפאה נכרית מהוה צורה של שערותיה ממש, שהרי אין הבעל יכול לומר "אי אפשי באשה מגולחת" שכן יש לה פאה נכרית, וגם לרבי מאיר כל הטעם שמיפר את נזירותה הוא מפני הזוהמה שיש בפאה, אבל המראה של הפאה נכרית הוא שוה למראה של שערותיה - ומכאן טענה על מי שמכחיש ואומר שפאה נכרית אינה דומה לשערותיה של האשה [וראה להלן בפרק ד אות ב בביאור סוגיא זו].

[והשלטי הגבורים בנזיר שם כתב, שמכאן יש ראייה שמותר לאשה ללבוש פאה נכרית וכו', ע"ש, ואין כונתו לרשות הרבים, כיון שבגמרא שם (נזיר כח): מבואר להדיא שהכל מדבר על האשה הנמצאת עם בעלה בביתה (או בחצרה, כמבואר בשבת סד:), שלא נחלקו ת"ק ורבי מאיר אלא על המקומות שהאשה מגלה את שערותיה כגון בביתה או בחצרה ששם ניכר הניוול, שהרי כל טענתו של הבעל היא על המקומות בהן היא מגלה שערותיה, והוא אומר "אי אפשי באשה מגולחת" כיון שהוא רואה את הפדחת המגולחת, אבל ברשות הרבים שממה נפשך היא מכסה את שערותיה, מה אכפת לבעל מה יש מתחת לכיסוי הראש שלה הרי עם הכיסוי (המכסה את הפדחת) היא דומה לכל הנשים. וכמו שכתב התורת שבת (סימן שג ס"ק י) שהכל הוא על ביתה וחצירה, דאם

לא כן מה הועיל ת"ק בתקנתו "שאפשר בפאה נכרית", הלא ברשות הרבים היא חייבת לכסות את שערותיה תמיד ואין סיבה שהגילוח יפריע לבעלה. וראה להלן בפרק ו אותיות א-ג שהרחבנו בדברי השלטי הגבורים הנ"ל].

וראה בשיטה מקובצת (נייר כח. ד"ה נזרק) שכתב בשם רבי עזריאל, וזה לשונו: ודברים "שבינו לבינה" נמי מן הגילוח ליכא דאפשר בפאה נכרית כדמוקי בגמרא. עכ"ל. ומבואר שהפאה נכרית הם דברים שבינו לבינה ולא לרשות הרבים. וזה פשוט. וכן כתבו כל הראשונים שם.

[ואגב, שהדבר פשוט שחייבים אנו להסביר שהפאה נכרית מיועדת אך ורק לביתה וחצירה, שהרי לדעת רבי מאיר הבעל יכול לטעון שהפאה נכרית יש בה זוהמה, וכו', ולכאורה אם היתה האשה משתמשת בפאה זו ברשות הרבים הרי מאי נפקא מינה לבעלה שיש בה זוהמה, הרי כבר אמרו חכמים (ברכות סא:): לא יהלך אדם אחרי אשתו בשוק וכו', ואיוב הלך אחרי אשתו ולבסוף חטא. ע"ש. על כורחינו שכל טענתו של הבעל "אי אפשרי דנפיש זוהמה" היינו לביתה שרק שם אפשר להבחין בזוהמה זו מה שאין כן ברשות הרבים, ולכן גם מה שאמרה הגמרא "אפשר בבפאה נכרית" היינו בביתה ובחצירה דוקא. וק"ל].

איסור פאה נכרית הוא מן התורה

והדבר פשוט שהיוצאת עם פאה נכרית לשוק עוברת על איסור דת משה שזהו איסור מן התורה, שהרי אין שום חילוק בין שערותיה הדבוקות לבשרה לבין שערות הפאה נכרית שבשניהן התוצאה היא הפריצות וחוסר הצניעות שזהו יסוד טעם האיסור, וכמו שכתבו כל הראשונים הנזכרים לעיל. וכן כתב הגאון באר שבע (סימן יח) שאין חילוק בין פרועת ראש של דת משה לבין היוצאת לרשות הרבים בפאה נכרית. וכן כתב בשיורי כנה"ג או"ח (סימן שג אות ד) בשם הבאר שבע, וכן כתב הגאון מהר"י אלגאזי בקהלת יעקב (מענה לשון ח"ג אות רמ), וזה לשונו: שער באשה ערוה אפילו שער חברתה בכלל זה. וכמו שכתב באר שבע. עכ"ל. וכן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן שג אות ב), שהעיקר הוא כדברי הבאר שבע. וכן כתב החתם סופר בהגהותיו לאו"ח (סימן עה במגן אברהם ס"ק ה), ובצוואתו הנדפסת בספר "לב העברי". וכן כתבו רבים וטובים מגדולי ישראל שהיוצאת בפאה נכרית היא כיוצאת וראשה פרוע, ושאין חילוק בדבר (והבאתי דבריהם בפרק ז שיעסוק בלשונות האחרונים שאסרו את הפאה

נכרית לפי טעמיהם וסיבותיהם). [ושוב ראיתי שכן כתב בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (סימן ח), וזה לשונו: מה שאין כן פאה נכרית שבמקום שצורה עומדת הרי היא כשצורה ממש כדמוכח בגמרא דכתובות בהדיא כמו שאמרו בספרי, וכן מוכח מכמה סוגיות שהביא בשלטי הגבורים, והם עזר כנגדו כמו שכתב בבאר שבע. עכ"ל. וראה להלן בפרק ו שלדעת השלטי הגבורים אין זה אלא בכיתה או בחצירה, וכמו שמוכח מלשונו]. וע"ע במקור חיים להחות יאיר באו"ח (סימן עה אות ג), שיוצא מדבריו שאיסור פאה נכרית ברשות הרבים הוא מן התורה.

והנ"ל מבואר גם בשו"ת חסד לאברהם תנינא חאה"ע (סימן פז), שכתב וזה לשונו: אבל לפי עניות דעתי שיש בזה איסור דאורייתא לפי מה שפירש רש"י בכתובות (עב.): אזהרה לבנות ישראל שלא תצא בפריעת הראש מדעבדינן לה הכי לנוולה מידה כנגד מדה כמו שעשתה להתנאות על בועלה מכלל דאסור, וכיון דעיקר האיסור משום פריצות שהיא מתנאות לבני אדם, מה לי שער עצמן או שער נכרית שעשויות באופן שנראין כשער עצמן, תורה אחת להם ואסור מן התורה, ואין מקום לחלק בין שערות עצמן לפאה נכרית שנראין כשערות עצמן הואיל וקישוט זה אסרה תורה. עכ"ל.

וכן כתב בספר ישועות יעקב מקרלין או"ח (סימן עה אות ג), וזה לשונו: ולגוף הדין, כיון דהך דיוצאה וראשה פרוע מטעם פריצות קאתינן עלה, וכיון שאינו ניכר השער של פאה נכרית אם הוא משער גופה או משער נכרית וכו', דיש איסור תורה, ובתשובה הארכתי בזה ואין כאן מקום. עכ"ל.

וכן מבואר בשו"ת חקל יצחק (סימן פא) שכתב, וזה לשונו: דיש מקום לומר דהוא אסור מדאורייתא דהא הוא דמי ממש לשער שלה, וכל הרואה אותן ידמה בעיניו כאילו הם שערותיה, על כן יש בזה איסור מדאורייתא משום פריצות כמו בראש פרוע לגמרי, שוב ראיתי בישועות יעקב באו"ח (סימן עה ס"ק ג), וכו', ובפאה נכרית "האאר שייטל" יש איסור תורה, ע"ש, וכו', ויש לומר דבזמניהם לא היה הפאה נכרית דומה ממש לשער של גופה, ולכן אסרו רק מדת יהודית, והישועות יעקב מיירי באם הוא דומה ממש לשער של גופה ולא אוסר מדאורייתא. עכ"ל.

גם בספר שולחן העזר ח"ב (סימן ט, שמלה לצבי ס"ק יא) כתב שראה כן בכת"י להגאון מנחת אלעזר ממונקאשט, שהעיקר הוא שפאה נכרית אסורה מן התורה. ע"ש. וכן כתב הגאון מהרש"א אלאפנדארי בשו"ת סבא קדישא ח"ב

(סימן א, ד"ה עוד ראיתי, וד"ה אמנם כבר כתבינא), וזה לשונו: "ובאמת איסור הפאה כמו שער שלה". עכ"ל. וראה עוד מה שהאריכו בזה בספר דת משה וישראל (עמוד כג), ובספר דבר ה (עמוד ס), ובספר מתנת משה מימון (מלאכת גווז אות ו), מפי ספרים וסופרים.

וגם לדעת השלטי הגבורים (בשבת סד: מהש"ס) הפאה נכרית אסורה מדאורייתא, שהרי הוא עצמו מדבר רק לביתה שרק שם שייך הדין של "שער באשה ערוה" ולדעת הירושלמי אין זה אלא בשער הדבוק לבשרה, מה שאין כן לדעת הבבלי שבביתה מותר ללכת פרועת ראש לגמרי ואין צורך להשתמש בפאה נכרית, והדברים מבוארים בדברי השלטי הגבורים עמ"ס כתובות (לב: מדפי הרי"ף אות ג), ולכן בשלטי הגבורים לשבת (שם), לא הזכיר אפילו מילה אחת על רשות הרבים, כאשר אבאר את דבריו להלן (פרק ו).

וזאת למודעי, שאין צורך להעתיק כאן את כל האחרונים שכותבים זאת במפורש שבפאה נכרית יש איסור מן התורה, כיון שכבר התבאר לעיל שכך כתבו כל "הראשונים", ואם כל הראשונים כותבים זאת איזה אחרון יעזר לחלוק על דבריהם שהם לנו לעינים, ואם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם וכו', ולא כחמורו של רבי פנחס בן יאיר (שבת קיב.), ועבה קטנם ממותנינו (יומא ט.), וליבן של ראשונים רחב כאולם (ערובין נג.), כידוע כל זה לכל בר בי רב דחד יומא.

איסור פאה נכרית חמור יותר מפרועת ראש

על פי הנ"ל יוצא שעדיף ללכת בפריעת ראש לגמרי מלכסות את הראש בפאה נכרית, שהרי הפאה נכרית מושכת את עיני הרבים אליה יותר ממה ששערותיה של האשה מושכות את עיני ההמון, ופוק חזי מאי עמא דבר שכן הוא מנהג השחקניות לצאת בלבושים אלו ולהתראות ביופי יותר הגון משערן הטבעי, והדברים מבוארים בגמרא נזיר הנ"ל, שהבעל לא יכול לטעון "אי אפשי באשה מגולחת", שכיון שיש לה פאה נכרית הרי זה כשערותיה ואין לבעל שום חילוק בין שערותיה לשער הנכרית.

פאה וכובע

ומכיון שאשה ההולכת עם קלתה שהוא כיסוי חלקי של שערותיה הרי היא עוברת על דת יהודית ויוצאת בלא כתובה, כגון אותה האשה שיוצאת עם הסל שנראין השערות מבין הנסרים (רש"י בכתובות עב.), אם כן גם האשה

אשר תלך עם "פאה וכובע" שנראין השערות מבעד לכובע הרי היא יוצאת בלא כתובה ועוברת על דת יהודית, שהרי שערות הפאה הרי הם כשערותיה ממש, ואין הבדל בין ההולכת עם שערותיה לבין ההולכת כשהפאה נכרית על ראשה, כי התוצאה היא אותה תוצאה, והתורה אסרה בפירוש את התוצאה ולא את גוף שערותיה.

במה התירו לנשים להתייפות

והנה בשו"ת תבואות שמש חאה"ע (סימן קלז, ד"ה עוד), כתב על דברי היביע אומר: כתב הגאון לאסור משום שנעשית במומחיות רבה עד שלא ניכר כלל אם היא פאה נכרית ויש בזה פריצות, וגם גורמת להרהורי עבירה הקשים מעבירה ששער באשה ערוה וכו', והנה אמת נכון הדבר אבל הלא על כל פנים לא אסרו לאשה שתתפפה וכו'. עכ"ל. ודבריו תמוהין שבאיזה מקום ראינו שהתירו לאשה להתייפות בדבר שמביא מכשול לרבים, ואם הוא בעצמו מודה שיש בפאה הנכרית פריצות והיא מביאה הרהורים לגברים אם כן כיצד יתכן להתיר אותה. וראה עוד בכרכות (כ). שאסור מדרבנן להתייפות בדבר שמושך את העין כמו בכגד אדום וכו', כיע"ש, וזה אין בו לא משום פרועת ראש ולא משום שער באשה ערוה ובכל זאת אסרו אותו חכמים מפני המכשולות שהוא מביא. וכן פסק הרמב"ם ומרן הש"ע באה"ע (סימן קטו סעיף ג): צמר אדום היא טוה שיפול על פניה מזהרוריתו וזה עזות מצח ופריצות. עכ"ל. וכל שכן הפאה הנכרית שהיא נופלת על פניה וחשובה כעזות פנים ופריצות ב"מ.

וכל שכן הנוי בשערה של האשה שהוא יותר חמור משאר אבריה, וכמבואר בכרכות (כד), ופרש"י שהטעם שהתורה הדגישה את ענין שערותיה יותר משאר איבריה משום "מדמשבח ליה קרא בגויה אלמא מידי דתאוה הוא", וכן כתב הב"ח באו"ח (סימן עה אות ב) ועוד, וכבר כתב החינוך (מצוה שעז) שעיקר החן של האדם הוא בשערותיו, וכן חן האשה הוא בשערותיה, ולכן הבעל טוען (נזיר כח): אי אפשר באשה מגולחת, מכיון שאם היא מגולחת משערותיה שוב אין לה נוי כלל והיא מכוערת לחלוטין. וכן כתב מהר"י חאגיז באלה המצוות (ל"ת תקנח) שלא נמצא אחד מן הפוסקים שיחלוק על כך שחייבת האשה לכסות את ראשה מפני הנוי והצניעות שבשערותיה וכו'. ע"ש. וזה לשון התורה תמימה (במדבר ה, אות צו): ממילא מבואר דלא רק את שערה פורעין כי גם את גופה וכמו שאמרו בגמרא שמסירין מעליה בגדיה הנאים ומכסין אותה בכגדים מכוערים (בסוטה ח.), ומה שתפס דוקא פריעת הראש הוא משום דעיקר חינה

של אשה בשערותיה וכמו דקיימא לן שער באשה ערוה (ברכות כד.), וסמך זה על יתור לשון האשה דדי היה לכתוב ופרע את ראשה". עכ"ל.

ובשום מקום בתורה לא שמענו ולא ראינו שהתירו ח"ו לנשות ישראל להתקשט בדבר שיש בו מכשול לרבים, אלא אדרבה היה מנהגן של בנות ישראל להתכסות ברדיד על גבי ראשן, ויש מקומות שנהגו לכסות את כל גופן ברדיד וכמבואר בהרמב"ם (פרק יג הלכה יא), וזהו רדיד נפרד מן הרדיד שהיה על שערותיהן (כמבואר לעיל פרק ב אות ב).

ואדרבה אם הדבר ברור שיש בפאה הנכרית פריצות, וכפי שכותב הגר"ש משאש זצ"ל בעצמו "אמת נכון הדבר" (על דברי היביע אומר), אם כן כיצד יתכן לומר שנתיר את הפריצות ההיא לרבים, וישתקע הדבר ולא יאמר, הרי מאותו הטעם ש"התירו לנשים להתייפות" (כפי שהוא כותב) נתיר להן ללכת פרוצות לחצאין חלילה, והרי זהו מושג ה"צניעות" של בנות ישראל, ואם נניח את ההנחה שכותב הגר"ש משאש, אם כן עקרנו את כל דיני הצניעות לנשים ולא נותר מקום להתגדר בו. ובפרט שהתורה הקדושה אומרת: ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך. והרמב"ם בהלכות ממרים (פרק ג הלכה ב) כתב שמצוה על חכמי הדור לגדור כל דבר שיש בו מכשול לרבים. ואם כן מפני מה לא נגדור את זה האיסור שהוא מיסודי קדושת עם ישראל. וכבר כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ה (סימן קצט) "וכבר מדורות רצו לשנות דבר זה אלא שלא היה בכוחם למחות". עכ"ל. ובשו"ת שנות חיים (סימן שטז) כתב שהמנהג הזה התחיל מן האפיקורסין, וכן כתב בשו"ת דברי חיים מצאנז ח"ב (סימן נט), שכל גדולי ישראל מיחו באותו המנהג ולא היתה דעתם נוחה בזה. ע"ש. [וראה בדבר ה' עמוד רג, ולהלן פרק יד בהערות על התבואות שמש אות יא].

"ספק דאורייתא לחומרא"

והנה, מי שמתבונן בכל האמור לעיל רואה שאין כל ספק שהפאה הנכרית אסורה מן התורה, וכמו שכתבו רבים מן הפוסקים והטעם והנימוק הוא מדברי "כל" רבותינו הראשונים ז"ל שכתבו שהחייב המוטל על האשה לכסות את ראשה הוא מדין צניעות המוזכר בפסוק וכו', ואם כן אין שום חילוק בין פאה נכרית לבין שערותיה, שהרי התוצאה של הפריצות וחוסר הצניעות קיימת בשתייהם.

ואפילו אם נתכחש לאמת הזאת (אפילו שאין לנו סיבה להתכחש ממנה), בכל זאת, הרי כלל מסור הוא בידינו "ספק דאורייתא לחומרא". וכבר אמרו חז"ל

בע"ז (ז): היו שניים, אחד מטמא ואחד מטהר, אחד אוסר ואחד מתיר וכו', רבי יהושע בן קרחה אומר בשל תורה הלך אחר המחמיר וכו', אמר רב יוסף הלכה כרבי יהושע בן קרחה. ע"ש. וכן פסק הרמב"ם בהלכות ממרים (פרק ט הלכה ה): שני חכמים או שני בתי דינין שנחלקו שלא בזמן הסנהדרין וכו', אם אינך יודע להיכן הדין נוטה בשל תורה הלך אחר המחמיר וכו'. עכ"ל. וכתב בכסף משנה: ומדתנא קמא מיפליג בין גדול בחכמה ובמנין לאינו גדול, משמע דרבי יהושע בן קרחה אפילו אחד גדול מחבירו בחכמה ובמנין בשל תורה הלך אחר המחמיר. עכ"ל. וכן כתב בהגהות מימוניות (הלכה ה שם). וראה עוד בחידושי הריטב"א (ע"ז ז), ובתשובות הרשב"א ח"א (סימן רנג) ובסמ"ג (עשין, הלכות ממרים קיא). עכ"ל. ולדעת רבים מן הפוסקים ספק דאורייתא לחומרא מן התורה. ואף במילתא דרבנן כן הוא, כמבואר במו"ק (כ): כל מקום שאתה מוצא יחיד מיקל ורבים מחמירים הלכה כרבים. וכל שכן בפאה נכרית שרוב מופלג מגדולי הפוסקים אוסרים באיסור כמור לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית מן התורה. וד"ב.

והאמת שלכולי עלמא אין כאן ספק אלא "ודאי", שהרי הפריצות הקיימת ברשות הרבים מן הפאות הנכריות אין לה מכחיש ורבים חללים הפילה בכל יום ובכל שעה, ואפילו אותם הצעירים שמכריזים שהפאה הנכרית מותרת בכל זאת זוהי הכחשה ברורה למציאות "בשטח" (וכפי שהארכנו להלן בפרק טז), ואם כן איזה גיבור יעמוד בשער ויאמר "אין כאן פריצות"?...

ב:

מראית העין

כאשר התבאר לעיל שגוף המושג "צניעות" הוא מה שהאשה מגלה את עצמה לעיני הכל ומושכת את עיניהם על הדבר המושך שבראשה (ולעיל בתחילת פרק זה הבאנו בקצרה את לשון הראשונים).

והנה הרבה אחרונים חשבו שהמושג של "מראית העין" בסוגייתנו (בדין פאה נכרית), הוא ככל "המראית העין" שבדיני התורה, כמו דם דגים שאיסורו הוא משום "מראית העין" שהרואה אומר "הרי זה דם בהמה", וכן דם אדם ודם חגבים, (וראה בכריתות כא. ובבית יוסף יו"ד סימן סו אות ה), וכן מצאנו במראית העין שהרואה אומר "להטיח גגו הוא צריך את הסולם" (בביצה ט), ובשבת (סא). וסד: קלו. קמו:), ובמציעא (צ). וע"ז (יב). ובכורות (מד), ועוד כהנה בתלמוד.

אולם כבר כתבתי לעיל בשם רבותינו הראשונים, שגוף המושג של צניעות הוא "משיכת העין" שגורמת האשה שיסתכלו עליה, ו"המראית העין" שהגדירו הפוסקים בנידון דידן, כונתם היא למשיכת העין שיש בדבר, שעל ידי שהיא הולכת בפאה נכרית הרי זה מושך את העין כמו אשה שהולכת בשערותיה, ומסיבה זו אין חילוק בין שערותיה לשער הפאה נכרית. והנפקא מינה היא, שאם המראית העין שבפאה נכרית דומה למראית העין של שאר האיסורין נצטרך לומר שאין איסור בפאה נכרית 'עצמה' אלא רק מפני שהיא 'דומה' לשערותיה ולפי זה האיסור יהיה במה שהיא נדמית לאיסור שאסרה התורה. אולם על פי המבואר בדברי הראשונים, אין הפאה נכרית כ"התדמות" לאיסור שאסרה התורה (או איזו גזירה שוה לאותו האיסור שנאסר על פי התורה), אלא הפאה נכרית זהו 'גוף האיסור שאסרה תורה' שהרי גוף האיסור היא 'הפריצות', ומכיון שיש בפאה נכרית פריצות (ואפילו יותר גדולה מהפריצות שבשערותיה) לכן היא אסורה, נמצא שהפאה נכרית זהו "איסור בעצמו" ולא איסור הנספח לאיסור שאסרה התורה. ולכן אין כאן שייכות למושג הרגיל של "מראית העין" כלל.

וכן משמע מדברי רש"י (דברים טו, יד) על הפסוק: הענק תעניק, לשון עדי בגובה ובמראית העין דבר שיהא ניכר שהטיבות לו". עכ"ל. וכן מבואר בתפארת ישראל על המשניות (בכורות פרק ז משנה ג), וזה לשונו: ומראית העין דקאמר הכא ולקמן משנה ה, לאו משום שנראה כמום, אלא משום שאינו מקובל על העין יפה. עכ"ל. והביא את דבריהם בדת משה ויהודית (עמוד כח).

על כל פנים זהו המושג של מראית העין שנאמר בדין פאה נכרית, שמכיון שהפאה נכרית נראית כשערותיה ממש אם כן אותה התוצאה של הפריצות שייכת בשתייהם, ולכן יש לאסור משום מראית העין, דהיינו שהפאה הנכרית חשובה כשערותיה ממש שהרי יש בה פריצות. ואין הכוונה שבפאה נכרית אין פריצות ורק יש איסור יבש של "מראית העין" כמו דם דגים וכו', אלא, שמכיון שכל הטעם שאסרה תורה היינו מפני הפריצות התלויה ברואית העין, אם כן אין שום הבדל בין שערותיה לבין שערות הנכרית שהרי בשתייהם מתקבלת התוצאה החמורה של הפריצות וחוסר הצניעות.

וגם הפוסקים שהזכירו את ענין "מראית העין" אין כונתם שזוהי סיבת האיסור בלבד, אלא שהיא מצטרפת לאיסורי דת משה ויהודית, ונמצא שאם בטל הטעם של מראית העין מפני שנוהגות כיום ללכת עם פאה נכרית, מכל מקום האיסור מן התורה של דת משה קיים. והפוסקים שהתירו משום מראית העין,

לא התירו אלא בחצירה שאינה מעורבת אבל לא ברשות הרבים, והם דימו זאת למראית העין והתירו רק בחצירה כיון שנתפשט הדבר ללבוש פאה נכרית, אבל לרשות הרבים לא התירו מעולם, כמבואר בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרסי אחרון, סימן ריד) שכתב, וזה לשונו: ודוקא בניכר לכל שלא נעשה משער של עצמה, אבל בלאו הכי ודאי אסור משום מראית העין, וכו', וסיים: גם בלאו הכי יש לומר דשם לחצר אמרו ובאינה מעורבת, אבל לרשות הרבים עדיין מנא לן. עכ"ל. ומבואר שאפילו אם נאמר שאין כאן מראית העין מכל מקום אין להתיר לרשות הרבים אלא לחצר, כיון שלרשות הרבים הדבר אסור משום דת משה. [והדבר מסתבר לומר כך שהרי לא יתכן שהפוסקים יתירו מטעם מראית העין כנגד דברי רבותינו הראשונים שנזכרו לעיל, שכתבו במפורש שעיקר הטעם של איסור פרוצת ראש הוא משום צניעות, ואם כן מה לי שערוותיה המדובקות בבשרה, לבין השערות התלושות שהם שיער נכרית, הלא בלאו הכי אין כאן צניעות והאשה מושכת את עיני ההמון עליה, וזה פשוט]. ובשו"ת חסד לאברהם מהד"ת חאה"ע (סימן פו) ובשו"ת חקל יצחק (סימן פ) ובספר תשורת שי (סימן תקע) ובשו"ת סבא קדישא אלפאנדארי (סימן א, ד"ה והנה), והישועות יעקב באו"ח (סימן עה ס"ק ג) פשיטא להו שאין שייכות לדין מראית העין במקום דידן, וכן כתב בספר שלחן העוזר (סימן עה אות יא בשלמה לצבי), והובאו דבריהם לעיל.

וגם מה שכתב מהר"י מינץ (והביאו בשו"ת באר שבע סימן יח), שיש לאסור מטעם מראית העין, בודאי שאין כונתו שהדבר דומה למראית העין של דם דגים והדומה לזה, וכמו שכתב הוא עצמו, וזה לשונו: והלא הרבה דברים אסרו חכמים לנשים מפני מראית העין. עכ"ל. ועל כורחינו שהאיסור הוא מפני שהאשה מושכת את עיני הגברים אליה, שהרי בכל התלמוד לא נזכר איסור מפורש "לנשים" מפני מראית העין, [והמילה "מראית העין" היא מילה חילופית ל"פריצות" או "צניעות"].

הערות על הספרים: בעקבי הצאן, דת והלכה, חן וכבוד, תבואות שמש, בענין "מראית העין":

ההערות דלהלן מוסבות על 'כל' המחברים שחשבו שאיסור פאה נכרית הוא מטעם "מראית העין". ומכיון שהדברים שנכתבו בענין זה "בארוכה וברחבה" הם בפרט בספרים "בעקבי הצאן" ובספר "דת והלכה" שטרנבוך, לכן העדפתי לכתוב את ההערות שראיתי על דבריהם בדוקא (ושוב ראיתי שאת הטעויות שלהם כתב גם בספר "חן וכבוד" ללא תוספת):

בספר בעקבי הצאן ח"א (סימן כד) הרחיב בדברי השלטי הגבורים (דחינו את שאר דבריו בהרחבה להלן בפרק ו ובפרק טו אות ב), ובסוף דבריו כתב, וזה לשונו: וכתב הבאר שבע (סימן יח): איך יעלה על הדעת שיהיה מותר להראות עצמה כעוברת על דת משה, דהא לצאת למקום הרבים בשער מגולה אסור מן התורה, כדאיתא בפרק המדיר (כתובות עב.), ראשה פרוע דאורייתא היא, דכתיב (במדבר ה, יח) ופרע את ראש האשה וגו', ותנא דבי רבי ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש, והלא הרבה דברים אסרו חכמים לנשים משום מראית העין. עכ"ל. ונמשכו אחריו כמה עשרות אחרונים שאסרו הפאה נכרית מטעם מראית עין שנראה כפריצות, כמלוקט קטעים או רוב דבריהם בקונטרס דת יהודית כהלכתה (ירושלים, תשכ"ג), ואיסור מראית עין מבואר בכמה מקומות בש"ס ובשו"ע, ואף באיסורים שהם מדרבנן איכא איסור מראית עין, וכמו שכתב הבאר שבע עצמו (סימן טז) והביאו הש"ך לדינא ביו"ד (סימן פז ס"ק ו). ע"ש. ואף לדעת הרמ"א בשו"ע או"ח (סימן עה סעיף ב) שכתב שפאה נכרית חשיבא לכיסוי הגון, ומותר לבעל לקרות קריאת שמע כנגדה, מכל מקום כבר כתב בעולת תמיד והובא באליהו רבה (סימן צא): כובעים הקלועים מקש חשיבא כיסוי, והוא הדין שערות פרוק"ן (פאה נכרית), אך מפני מראית עין יש להזהר, עולת תמיד (סימן ב). עכ"ל. (להלן פרק ו אותיות ד-ה הרחבנו בדברי הרמ"א שלא התיר זאת מעולם, המחבר). ואם כן מי יוכל לחלוק על דין מוסכם מכל הפוסקים, אך יעויין להלן (בספרו בעקבי הצאן ח"א, פרק ט) שהארכתי לבאר דין מראית עין על פי הראשונים והפוסקים, שהסכימו לדינא, שכל דבר שמצוי ורגיל אין בו משום מראית עין כלל, משום שכולם יודעים ומכירים שהוא באופן המותר, ולא יבואו לחשוד ולהקל בדומה לו באופן האסור חלילה... עכ"ל הספר בעקבי הצאן.

אולם אחרי המחילה רבה יש להעיר בדבריו כמה הערות, א). שמעולם לא נתכוין הבאר שבע למראית העין האמור בשאר דיני התורה אלא למראית העין שהיא משיכת העין שגורמת האשה שיסתכלו עליו, וכמו שכתב הבאר שבע עצמו: וכמה איסורים וכו' "לנשים" מפני מראית העין. עכ"ל. ואם נחפש בכל התלמוד לא נמצא מקום אחד שאסרו חכמים איזה איסור "לנשים" מפני "מראית העין". אולם כונתו של הבאר שבע היא כמו שכתבו כל הראשונים שהוזכרו לעיל, וכמו שכתב הרשב"א (בכתובות עב.): "שזה מקלות הדעת ושיוזנו עני אחרים ממנה". עכ"ל. וכן כתבו כל הראשונים שנעלמו מעיני הרב המחבר ספר "בעקבי הצאן" שסמך על רוב חכמתו ולא ירד לעומק דברים פשוטים. וְלֹא יִדְעֵתִי מִדּוּעַ הִרְהִי"ג הַנ"ל הַנִּיחַ בְּסוּגְרֵי אֶת הַמִּילָה "לְנָשִׁים" כְּשִׁצִּיטְט

מתשובת הבאר שבע, ושמה הרגיש בדוחק זה (שלא נמצא בכל הש"ס איסור מראית העין לנשים) והגיה כאשר עלה על ליבו. וידוע מה שכתב בספר קב הישר (פרק א, אות ו): ויד המגהת בספרים תקצץ וכמו שכתב הרמב"ן. עכ"ל. ודי בזה].

(ב). ועוד, שמה שכתב ב"בעקבי הצאן" בשם האליה רבה מסימן צא, שפאה נכרית חשובה ככיסוי, וכו', הדברים תמוהין, שהרי בעולת תמיד שם (סימן צא ס"ק ב) כתב דין זה רק לגבי "גברים" ולא לגבי נשים, ויש חילוק ברור מאוד, שכיסוי הראש של גברים שורש הדין שבו הוא ממידת חסידות, כמבואר בקידושין (ל: ושבת (ק"ח), וכן נפסק בש"ע או"ח (סימן ב סעיף ו), אבל כיסוי הראש לאשה הוא מן התורה, וכמבואר בכתובות (ע"ב), וכן כתבו כל הראשונים (שהובאו דבריהם לעיל בפרק ב).

(ג). ועוד, שנעלם מעיני ה"בעקבי הצאן" הנ"ל מה שכתב הפרי מגדים בספרו אם לבניה (אות כתובה), וזה לשונו: ואמנם עתה ראיתי להתבונן בו כי פרוק (פאה נכרית בלע"ז), משער תלוש ותחתיו תפור בגד, הביא בעולת תמיד סימן ב וסימן צא (לגבי גברים) דמראית עין יש, והיינו לילך ד' אמות בגילוי הראש, ושם רק ממידת חסידות, מה שאין כן באשה הוי דבר תורה "פרוע ראש" כתובות ע"ב: ואה"ע כא וקטו, ועיין בית שמואל וחלקת מחוקק, כללא דמילתא פרוק (פאה נכרית), יש לגזור מראית עין אטו פרוע ראש דהוי ד"ת, וגם דת משה כל שאין מכוסה כדרך שאר נשים, אף על גבי מטפת על ראשה הוה דת ישראל על כל פנים. עכ"ל. הרי לך בהדיא, שאין שום שויון בין דיני מראית העין של שאר איסורי תורה לדין מראית העין של פאה נכרית, וכל הפוסקים שכתבו בזה. מה שכתבו, בטעות הוא יסודם.

(ד). והיסוד שהוכיח בספרו בעקבי הצאן (פרק ט) בשם הפוסקים שאם נהגו ללכת בדבר המותר שנראה כדבר אסור, לא חיישינן שמא הרואה יאמר "באיסור הוא עושה" ולא חשידי על כך, וכמו שכתבו כל הפוסקים שהביא שם. ע"ש. והנה לפי המבואר לעיל, ליתא, שהרי הפאה נכרית אסורה מן התורה כשערותיה הטבעיים ממש שאסורים מטעמי הצניעות כמבואר בכתובות (ע"ב). ובכל הראשונים שם, ולפי זה חייבים אנו לומר שמה שצירפו הפוסקים את הנידון של "מראית העין" כונתם היא שהוא עוד איסור נוסף על איסור "דת משה", והמושג "מראית העין" לגבי פאה נכרית, הוא המושג של צניעות שהיא מושכת בכך את עיני הבריות אליה וכמו שכתבנו לעיל בשם הראשונים.

(ה). ומה שכתב (בפרק ט שם), שהמשנה ברורה התיר פאה נכרית במקום שנוהגים לחובשין, והסביר את טעמו, משום שלא שייך מראית העין היכא

שנפרץ המנהג. ע"ש. וליתא, שהרי המשנה ברורה לא התיר מעולם פאה נכרית לרשות הרבים אלא אך ורק לגבי קריאת שמע, וכמו שכתב הפרי מגדים בספרו אם לבינה (אות כתובה, ואות צעף), וכן כתבו כל גדולי הפוסקים, שכל סימן עה, מדבר אך ורק לגבי קריאת שמע, וכן כתב המשנה ברורה עצמו בביאור הלכה (סוף סימן עה, ד"ה מחוץ לצמתן), וזה לשונו: ודע דענין זה לא שייך כלל להדין דשער באשה ערוה האמור בסעיף זה, ואפילו בביתה ובחדרה אסור לכו"ע לקרות כנגדה, הואיל דדרכן לכסות בשוק אית ביה משום הרהורא והוי ערוה כן פשוט להמעייין, וכ"כ היד אפרים, אולם אפילו עיקר הדין לענין גילוי שער שהביא בשם התוספות לא ברירא, דהנה הסמ"ג כתב בשם הירושלמי לאיסור, וכן דעת הטור שם, והב"ח כתב שם שכן דעת הרמב"ם, ומפרש גם הש"ס שלנו כן שבגלוי ממש אפילו בחדרה אסור, ובעל הבית שמואל בסימן קט"ו כתב דלפי מנהגינו הוי דת יהודית בגלוי ממש אפילו בחצרה וחדרה ואפילו אי תימא שלא תצא עבור זה בלי כתובה, על על פנים איסורא איכא, וכ"כ בתשובת חתם סופר (סימן לו) דכיון דכבר קבלו עלייהו אבות אבותינו בכל מקום ששמענו שנפוצים ישראל לאסור בזה, אם כן הוי ליה דין גמור שקיבלו עלייהו כהך דיעה האוסרת, וכמו שכתב המגן אברהם (סימן תקנא ס"ק ז), עיין שם שהאריך הרבה בזה, וכתב לבסוף דבארצותינו שנתפשט המנהג ע"פ הזוהר איסור גמור הוא ויש לחוש לרביצת האלה האמור בזוהר, ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו עכ"ל. וכל זה לענין חצרה וחדרה אבל לילך בשוק וחצר של רבים לכולי עלמא אף אם תלך במטפחת לבד לכסות שער מיקרי עוברת על דת יהודית עד שתלך ברדיד מלמעלה ככל הנשים כן מבואר שם (סימן קטו). עכ"ל. ומבואר שיש חילוק גדול ונורא בין דיני "שער באשה ערוה" לדיני "דת משה ויהודית". [ולכן זה שהמשנ"ב העתיק דברי הפרי מגדים אין בכך כלום כיון שהפרי מגדים הדר תבריה לגיזיה, ובנפול היסוד נפל הבנין, ואילולי הפרי מגדים לא היה המשנ"ב כותב זאת, ולית דינא בטל דינא].

וזה לשון הפרי מגדים באם לבינה (אות כתובה): כללא דמילתא פרוק (פאה נכרית), יש לגזור מראית עין אטו פרוע ראש דהוי דבר תורה, וגם דת משה כל שאין מכוסה כדרך שאר נשים, אף על גבי מטפחת על ראשה הוה דת ישראל על כל פנים, וכו', וכל שכן מאמרם ז"ל רבי בקעה מצא וגדר, כל שכן במקום שמקילים דברים המותרין ואחרים נהגו איסור אם אינו רשאי להתירם, כל שכן שיש איסור גמור מכמה טעמים דכתבינא. עכ"ל. ומבואר מדבריו כמה דברים, הראשון, שמראית העין היינו משיכת העין, ולכן כתב שהאיסור בה הוא מן התורה. השני, שלא שייך דין מנהג בדבר שהוא אסור מן הדין. וידוע מה שכתב

הרמב"ם (בפרק ג מהלכות שביתת עשור הלכה ג), וזה לשונו: "ואין מנהג לבטל דבר האסור אלא לאסור את המותר". עכ"ל. [וראה מה שכתבנו בפרק י אותיות א-ב בזה].

הפוסקים שהתייחסו למנהג

1. והנה בספר בעקבי הצאן הביא דברי הפוסקים שכתבו שאיסור פאה נכרית הוא מפאת שלא נהגו כן בעירם ואין לפרוץ גדר המנהג. ע"ש. ובאמת עיין בדרשות מהר"י מינין (סוף דרוש א) שכתב, וזה לשונו: ואבותנו ואבות אבותנו הקדושים בכל קהילות אשכנזים מחו בדורותיהם שלא ישאו על ראשם אפילו הבינדי ממשי שהגוון שלו דומה לשער, הלא יראו מעלתכם כי במקום שנהגו נשי האומות לכסות, האחיות נזהרות מלהתקשט בפאה נכרית. עכ"ל. וכן בספר עצי ארזים אה"ע (סימן כא ס"ק ב) כתב: נראה לי פשוט דאסור לאשה נשואה להתקשט בפאה נכרית, והמורים היתר חדשים מקרוב באו, עתידים ליתן את הדין. עכ"ל. ובשו"ת דברי חיים מצאנו חיו"ד ח"א (סימן ל) כתב: וכפי ששמעתי אני, לא נמצא בכל מדינת אשכנז שום אשה חשובה לילך בשערות ופאה נכרית, רק איזה מנקלי העם פחותי הערך והיו לקלס. עכ"ל. ובשו"ת מהרי"ץ חיות (סימן נג) כתב: אף על גב שהרמ"א ומגן אברהם הסכימו לדעת השלטי גיבורים להתיר פאה נכרית, בכל זאת כיון דנהגו העם לאסור כל גילוי שער באשה לא ערב לבי להתיר וכו', ובימי ילדותי לא שמעתי שינהגו קולא בזה בכל תפוצות ישראל במדינת פולין, רק חדשים לבקרים באו, אשר הרבה פרצו הגדרות, וראוי להוכיחם ולהחזירן למנהגם הקודם. עכ"ל. וכן כתב הגאון רבי אברהם פאלאג'י בספרו ברך את אברהם (פרשת בחוקתי דרוש ב), וזה לשונו: ופשיטא דבמקומותינו לא נשמע ולא נמצא אחת מעיר פורצת גדר-בטלה, וחלילה לנו למילף נכריתן כלל, ואם המצא ימצא אחת מעיר פורצת גדר-בטלה, וחלילה לנו למילף מקלקלתא. ע"ש. ובשדי חמד אסיפת דינים (מערכת ד, דת יהודית) כתב: ושבח לאל שבמקומותנו לא נתפשט המנהג הזה. עכ"ל.

והמתברר "בעקבי הצאן" התכוין לכל הפוסקים הנ"ל שכתבו שבעירם "לא נהגו" ללבוש פאה נכרית, ולכן כתב שמכיון שנפרץ היום המנהג יש להתיר שהרי אין כאן "מראית העיני". ע"ש. וליתא, שמלבד שטעה במושג "מראית העיני", אלא שבא לצבוע את כל הפוסקים הנ"ל בגוון שחור ולהפוך את דבריהם ח"ו היפך כוונתם, והקורא היקר יראה שהם כתבו את דבריהם מתוך דעתם לאסור את הפאה נכרית, ולא מתוך סברא להתיר ושכאילו רק ה"מראית

העין" מעכב את ההיתר. ומה שהם כתבו שלא נוהגים במקומם ללבוש פאה נכרית, אין כונתם שאם היו נוהגים כך אז היה מותר, שהרי דבריהם יוכיחו, שאפילו אם יפרץ המנהג, עלינו להוכיחם ולהחזירן למנהגם הקודם, וכמו שכתב בשו"ת מהרי"ץ חיות. וכן כתב בבירך את אברהם שחלילה למילף מקילקלתא. וגם מהר"י מינץ כתב שהדבר אסור באיסור חמור לא רק מפני המנהג, וכן כתב בעצי ארזים שעליהם ליתן את הדין, וכן כתב בדברי חיים מצאנו שאם איזה אשה תלך בפאה נכרית היא פחותת ערך, כיע"ש, ועל כורחינו שגוף האיסור הוא לא משום המנהג אלא מגופן של דברים שיש בדבר איסור של צניעות ופרועת ראש כאשר התבאר לעיל.

פאה נכרית שתחת השבכה

[והיה מי שרצה לומר שלא כתב הבאר שבע "מראית העין" אלא לדעת רש"י בשבת (סד:) שפירש: פאה נכרית, קליעת שער תלושה, וצוברתה על שערה עם קליעתה שתראה בעלת שער. עכ"ל. וכן כתב רבינו ירוחם (נתיב יב חלק יא), וזה לשונו: פירוש פאה נכרית, קליעה של שער תלושה שמערבת עם שערותיה שתראה בעלת שער. עכ"ל. וכן כתב בתוספות ר"י הזקן (שבת סד:). ועוד. ועל כורחינו שגם הפאה נכרית היא מכוסה לגמרי בשבכה, שהרי שאר שערותיה המחוברות לראשה בודאי צריכות כיסוי מן התורה ולא יתכן שתהלך עמהן לעיני כל, וממילא מתכסות גם שערות הפאה נכרית המעורבות בשערותיה. וכאן שייך איסור זה של "מראית העין" שיתכלו עליה ברשות הרבים, ואסור לצאת עם פאה נכרית שתחת השבכה לרשות הרבים, כמבואר בישעיה (ג, טז) וכמו שכתב בספר שבילי דוד או"ח (סימן ב אות ב), והמראית העין הוא שיחשבו שהיא הולכת עם פאה נכרית. עכ"ד. ואולם דבריו תמוהים מכמה סיבות, חדא, שלפי דבריו אין זה איסור של "מראית העין" אלא האיסור בעצמו, ולא שייך דין "מראית העין" אלא בדבר שהוא מותר ונראה כאיסור, אבל בדבר שהוא אסור והוא הולך עימו ברשות הרבים, הרי זה מחלל שם שמים שעושה דבר איסור בפרהסיא. ועוד, שכל הראשונים בשבת (סד:) כתבו שלא הותר לרשות הרבים אלא לחצירה, ורש"י בכתובות (עב:) כתב שדרך הנשים ללכת פרועות ראש או עם קלתן בחצר ביתן. וכן כתב רש"י בבתרא (ב.): רוב תשמישן "הצנועים" בחצר. עכ"ל. והדברים נתבארו להלן בפרק ד, וכן בפרק ו שעוסקי בדברי השלטי הגבורים, שאפילו אחד מן הראשונים לא כתב שהמדובר הוא לרשות הרבים, וכן כתב השלטי הגבורים עצמו, ולא יתכן להתיר פאה נכרית לרשות הרבים שהוא איסור מן התורה של פרועת ראש כמבואר

לעיל. ועל כן, האמת היא כמו שכתבנו לעיל ביסוד המושג "מראית העין" שהוא תלוי במושג "צניעות" ואינו דומה לשאר דיני "מראית העין" שבתורה].

בסיכום: אימתי שייך לומר "מראית העין":

אתה הראת לדעת שאין דמיון כלל בין המושג "מראית העין" שבכל דיני התורה, לדין "מראית העין" המוזכר בסוגית פאה נכרית, כי לגבי פאה נכרית המילה "מראית העין" משמשת תחת המילה "צניעות", והכונה היא למה שכתב הרשב"א (בכתובות עב.): "שזה מקלות הדעת ושיוזנו עני אחרים ממנה". עכ"ל. וכ"כ כל הראשונים הנזכרים לעיל, ולפי זה מי שחשב לדמות בין מראית העין של שאר דיני תורה למראית העין בדין פאה נכרית יסודו הוא בטעות וחזר הדין.

ג:

החילוקים בין פנויה לנשואה

והנה, מכיון שנתברר בפרק זה שגם הפאה נכרית אסורה מן התורה ואדרבה היא יותר חמורה משערותיה הטבעיים של האשה, והטעם הוא לפי שהסיבה שהאשה מחוייבת לכסות את ראשה היינו מפני הצניעות שבדבר, והתורה חייבה אותה שלא תתנהג היפך הצניעות ותמשוך עיני הרבים אליה שזהו המושג "צניעות". לפיכך צריך לתת כאן מקום מדוע הפנויה אינה צריכה לכסות את ראשה והיא מותרת בגילוי שערותיה ובלבישת פאה נכרית (כששערה אסוף אבל כשהוא פרוע לכולי עלמא אסור, וראה במק"א).

והבאנו לעיל (בסוף פרק א) שהרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק כא הלכה יז) והשלחן ערוך אה"ע (סימן כא סעיף ב), והלבוש (שם סעיף ב) פסקו: לא יהלכו בנות ישראל פרועי ראש בשוק אחת פנויה ואחת אשת איש. עכ"ל. ומבואר שאין חילוק בין פנויה לבין אשת איש. ופירשו הפרישה והב"ח והחלקת מחוקק והבית שמואל, שפירוש "פנויה" בכאן היינו אלמנה או גרושה, אבל בתולה מותרת ללכת בפרוע ראש, וכמו שכתב הראב"י (בפ"ג דברכות סימן עו) שמותר לקרות קריאת שמע נגד בתולה שרגילה בגילוי שער, ואין בזה משום שער באשה ערוה. וכן כתב בארחות חיים (הלכות ק"ש אות לו) בשם ר"ת, שמעשים בכל יום לקרות קריאת שמע כנגד שער הבתולות. וכן הוא במאירי

(ברכות כד.) ובמרדכי והרא"ש שם. וכן פסק מרן בש"ע או"ח (סימן עה ס"ב). ע"ש. ולכן נהגו הפנויות ללכת פרועות ראש, ופוק חזי מאי עמא דבר, שמנהג פשוט בכל תפוצות ישראל שהבתולות הולכות ברה"ר בגילוי ראש. וכן כתב בחידושי החת"ס (נדריים לו:) שבתולות פנויות מותרות לצאת בגילוי ראש, ושכן המנהג. ע"ש. וע"ע בשו"ת עדות ביהוסף מטעלז (סימן כט ענף ד), ובמגן גבורים א"ח (סימן עה). ובעצי ארזים אה"ע (סימן כא סק"א).

גם בפנויה שייך פריצות וצניעות

אלא שכלום לא התיישב, שהרי אם כל הטעם שחייבת האשה לכסות את ראשה הוא מפני "הצניעות", הרי הדבר שייך אף בפנויה ואין מקום לחלק. ובקושיא זו עמדו רבותינו הפוסקים, כמו בשו"ת עדות ביהוסף מטעלז (סימן כט ענף ד), ובמגן גבורים ובעצי ארזים הנ"ל, ועוד, ומיראת האריכות אכתוב את עיקרי דבריהם:

א. משום פריצות וקרבה אשת איש חמורה יותר מפנויה, שהרי לא נכנסה עדין לאיסור אשת איסור שהוא איסור כרת, ובפרט שהיחוד עם הפנויה הוא מדרבנן, וכמבואר כל זה באה"ע (סימן כב) והאריך בזה בקונטרס "שלום הארץ" (פרקים ג-כח).

ב. הכשלת הרבים בהרהור והסתכלות באשת איש חמורה יותר מפנויה, וכמבואר בע"ז (כ): תנו רבנן ונשמרת מכל דבר רע, שלא יסתכל אדם בפנויה נאה ואשת איש אפילו מכוערת. וכו'. וראה בערוך השלחן אה"ע (סימן כא אות ד), שהביא מחלוקת לגבי בתולה שנבעלה, אם איסורה כאשת איש או לאו לענין חומרת הרהור והסתכלות. וכן כתב בשו"ת שרידי אש ח"א (סימן עח), ויש לזה ראייה מהירושלמי (פ"ב דכתובות סוף הלכה א), וראה בשו"ת מנחת יצחק ח"ב (סימן קיא). ועוד.

ג. כל הלימוד של "ופרע את ראש האשה" שיש בשערה פריצות וחוסר צניעות שייך רק באשת איש ששייך בה ענין סוטה, שהתורה לא אסרה את שערותיה של הפנויה מכיון שהיא צריכה להתנאות ולייפות את עצמה שיקפצו עליה בני אדם, כמבואר בתענית (יג): שאין הבוגרת רשאה לנוול עצמה בימי אבל אביה. ופרש"י שצריכה לייפות עצמה וכו'. ועוד טעמים רבים כאשר האריכו הספרים, ואין כאן המקום לזה. וראה עוד בספר דת משה וישראל (עמוד כג, ד"ה ומעתה, בתוך הסוגריים המרובעות). ועל כל פנים לפיכך מה שטען בקובץ "אור ישראל"

(טבת תשס"א) שכל הסיבה של כיסוי ראש היא מגזירת הכתוב שהרי התורה לא חייבה את הפנויה, ע"ש, ליתא, כיון שמבואר להדיא שלא שייך בה את החומרא של אשת איש בשביל להחמיר על שערותיה בהכשלת הרבים ובהרהור.

עוד כמה טעמים מדוע לא נתחייבו הפנויות לכסות ראשן

(ד). נאמר על הנשואות "לא תקרבו לגלות ערוה" (ויקרא יח, ו), הרי אומר שהן צריכות להתנהג בצניעות מפני גילוי ערוה, וזה אינו אלא באשת איש שאיסורה בכרת ומן התורה אבל לא בפנויה, ולכן נתחייבה הנשואה לכסות ראשה ולהצניע עצמה בשביל לקיים דברי הפסוק "לא תקרבו לגלות ערוה" (והאריך בזה בקונטרס "הוד והדר לבושה" עמוד מט). וזה לשון המגיד משנה (פרק כא מהלכות איסורי ביאה הלכה א): כל הבא על ערוה וכו', כבר כתב רבינו בספר המצוות שנמנענו מלהתעדן באחת מכל העריות ואפילו בלא ביאה כגון חבוק ונשוק והדומה להם מפעולות המעמיקים בזימה והוא אמרו יתברך אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה ולשון ספרא נאמר ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה אין לי אלא שלא יגלה מנין שלא יקרב תלמוד לומר לא תקרב אין לי אלא נדה שהיא בכל תקרב ובל תגלה מנין לכל עריות שהן בכל תקרבו ובל תגלו תלמוד לומר לא תקרבו לגלות. עכ"ל. ומפני זה כתב כאן שאם חבק או נשק הרי זה לוקה ואין דעת רבינו שילקה בקריבה אלא בחייבי כריתות או בחייבי מיתות בית דין הכתובים בפרשה והם הנקראים עריות אבל בחייבי לאוין יש בהן בדברים אלו איסור אבל לא מלקות, וזה מתבאר במה שכתבנו כאן לפי דעתו ז"ל, וכו', וההיא דרבי פדת דאמר בשבת (יג). לא אסרה תורה אלא קריבה של גילוי עריות בלבד אין הלכה כמותו אלא כמאן דפליג עליה כמו שאמרו שם באותו תלמיד שמת ונענש מפני שהיה ישן עם אשתו בימי ליבונה בקירוב בשר ולא עלה על דעתו לתשמיש ואף על פי כן נענש למיתה ואמרו שם ברוך המקום שהרגו שלא נשא פנים לתורה שהרי אמרה תורה ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב וכבר אמרו ביוצאה וראשה פרוע שהוא אסור מן התורה זה דעת רבינו. עכ"ל. הרי לנו בהדיא שהרב המגיד הסמיך את הדין של יוצאה וראשה פרוע לאיסור פריצות, וכונתו היא שכל הסיבה שהנשואה מחוייבת לכסות את ראשה הוא מפני הפריצות, ודוקא היא חייבת מפני שאיסור הקרבה שבה הוא בכרת וכמו שכתב המגיד משנה.

(ה). עוטפת ראשה כאבלה מחמת חטא חוה כשהיתה נשואה, כמבואר במדרש רבה (בראשית יז, ח): שאלו את רבי יהושע וכו', ומפני מה האיש יוצא ראשו

מגולה והאשה ראשה מכוסה, אמר להן למה הדבר דומה לאחד שעבר עבירה והוא מתבייש מבני אדם... עכ"ל. ופירש המתנת כהונה שהעבירה היא על חוה שאכלה מעץ הדעת ונתנה גם לבעלה וגרמה לו ולכל העולם מיתה, ולכן האשה מתביישת כשהיא לפני בעלה כמו שהתביישה חוה על החטא שהחטיאה אותו. וראה בערובין (ק.) שהאשה עטופה כאבל וכו', והטעם הוא מפני שהיא מתביישת מפני החטא שהחטיאה את האדם.

(ו). בספר עוז והדר לבושה (עמוד ו) ביאר את מאמר חז"ל בערובין (ק.) שהאשה מעטפת ראשה כאבל וכו', והטעם הוא מפני שצריכה להראות לגברים שהיא אשת איש. כיע"ש שהרחיב בזה בשם הפוסקים.

(ז). שעל הנשואה למעט יופיה ברבים מזה שהיא מיוחדת לבעל. וכמו שכתב הגאון יעב"ץ במור וקציעה או"ח (סימן עה אות ב). ועוד. ובספר עוז והדר לבושה (עמוד נא) הרחיב בזה ושכן היא דעת הרא"ש בתוספותיו. ושכן כתב הרב המגיד.

(ח). שהצניעות היא תריס מול היצר הרע אבל לבתולה יש צורך להראות את עצמה, כמבואר במדרש תנחומא (פרשת וישלח), וכן כתב הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פרק כא הלכה ג), וראה מה שהרחבנו בזה בקונטרס מצא טוב (פרק טו), וכן כתב בספר עורה כבודי (עמוד רכב) ובספר מי ירפה לך (עמוד רג) ובספר עוז והדר לבושה (עמוד נב) בשם הפוסקים. ע"ש.

(ט). צריכה לכסות את שערותיה לשמירה, וכמו שכתב הרמח"ל בפירושו לשיר השירים (ד, ד ד"ה מבעד לצמתך) וזה לשונו: כי צד האחור של הראש מכוסה בשבכה כדי שלא יינקו החיצונים המתאחזים אל האחור, ומכאן למדנו שהנשים הבעולות צריכות לכסות את ראשן כדי שלא יתאחזו בהן החיצונים ולא יינקו מן השערות שלהן, וצמתך הוא מלשון צומת הגידים שאמרו חז"ל, כי בשבכה לכסות ולהסתיר קיבוץ השערות לטעם הנ"ל. ואם תאמר, למה אין חשש זה בבתולות כמו שהוא בבעולות, דע! כי הטעם הוא בגין דלא שבקין אל החיצונים להתאחזו ב' מקומות ולכן בבעולות שמתאחזין ויונקים למטה לא יתאחזו למעלה, ובבתולה שהן סתומות למטה יתאחזו למעלה שהרי על כל פנים צריך להניח איזה מקום אל החיצונים להתאחזו בו בעלמא דנוקבא כי ממנו יניקתם. עכ"ל.

(י). בספר עוז והדר לבושה הביא עוד כמה טעמים. א. שהנשואה צריכה לחזק את רגשי הצניעות שלה מה שאין כן הבתולה, וכמו שכתב הרד"ק בבראשית

(כד, סד), וראה ביומא (נד). ב. הבתולה משומרת על ידי ביתולים מה שאין כן הנשואה, וכמו שכתב השבות יעקב ח"א (סימן קג), וכן היא דעת הגר"א. ג. היצר לחטוא עם נשואה יותר גדול מלחטוא עם פנויה, לפי שהאיסור לחטוא עמה יותר חמור, וכמו שכתב הגה"ק מסאטמר והביא שם את לשונו. ע"ש. ועוד טעמים ע"ש.

הערה על חכם אחד

ולעיל (בפרק א) הבאתי מה שכתב בספר בעקבי הצאן ח"א (פרק ח אות ד) וזה לשונו: ועוד שבשו"ע (סימן עה סעיף ב) כתב שמותר לקרות קריאת שמע כנגד שער הבתולות, וברמ"א כתב והוא הדין וכו' וכל שכן פאה נכרית שמותר, היינו כל שכן משער הבתולות שמותר. ע"ש. ולא דרש טעמא דקרא לחומרא כל עיקר, אף שגם שער הבתולות הוא אותו קישוט עצמו, והטעם פשוט, משום שהתורה אסרה רק שער הנשואות כסוטה שהיא נשואה אף שבבתולה הוא שער ממש, וזהו גם טעם פאה נכרית להיתר, כי התורה אסרה רק שער נשואה המחובר, ולא פאה נכרית שהוא כיסוי לשערה המחובר. ודלא כהטועים לחשוב (ולהדפיס) שבתולה מותרת בגילוי שער כדי להתנאות, כי היכי דליקפצו עלה למינסבה, שטעם זה נאמר בגמרא (כתובות נב:): רק כטעם לעישור נכסים אף שמעביר לבתו מנחלה הראויה לבנו, כי גם זה רצון התורה שישא בתו, לכן צריך דנלבשיה ונכסיה וניתב לה מידי כי היכי דקפצי ונסבי לה, ע"ש, אבל טעם היתר בתולה בגילוי שער הוא רק מחמת שאין שום לימוד לאיסור כלל, כי הלימוד לאיסור הוא רק מסוטה שהיא נשואה כבר, ולא דרשינן טעמא דקרא לחומרא לאסור גם בבתולה כל עיקר, וכן בפאה נכרית שהוא כיסוי הגון לא דרשינן טעמא דקרא ומותר בה גם בשוק, ואלו החושבים לדרוש טעמא דקרא ולקבוע הלכות, מה שלא עלה על דעת הפוסקים בזה, יואילו בטובם להסביר, מדוע סוברים הם למשל שבפאה נכרית של בת חמישים יש הרהור, ובשער בתולה בת עשרים אין הרהור, אבל אם גזירת הכתוב יש כאן אין קושיא כלל. עכ"ל הבעקבי הצאן.

ומלבד שהוא מדבר על רבותינו הראשונים גבוהה גבוהה כאשר ידבר איש אל רעהו, שהרי כל הראשונים (הרמב"ם בפירוש המשנה, רש"י, רש"י במהדור"ק הובא בשיטמ"ק, המאירי, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הריטב"א, תוספות ר"י זוקן, הרי"ץ והביאו בשיטמ"ק עמ"ס נדרים, רבינו בחיי, והרי"ז, הרי"ש שהובא בשיטמ"ק, ותרומת הדשן, מהרי"ל, ושלטי הגבורים) שהובאו דבריהם לעיל (בפרק א) כתבו

שעיקר הטעם הוא משום "הפריצות" וחיוב "הצניעות" שיש בדבר, והוא מתלהב ומתבטא חריף וכותב - "ואלו החושבים".

אלא שגם דימה מילתא ללא מילתא, חדא, מה שכתב שדין פנויה שיש בה חידוש שלא יקפצו עליה וכו', שדין זה אינו אלא בעישור נכסים (בכתובות נב:), הנה אשתמיטתיה תלמוד ערוך בתענית (יג.) שאין הבוגרת רשאה לנוול עצמה בימי אבל אביה. ופרש"י שצריכה לייפות עצמה וכו'. ועוד, שהרי אשת איש חמורה יותר בהרהור מפנויה, ולכן התורה החמירה בנשואה יותר מפנויה, ועוד, שאיסורי קרבה לאשת איש הם בכרת, אבל לפנויה הם בספק לאו. ועוד עשרות טעמים כנזכר לעיל. אולם הרה"ג הנ"ל לא פתח את ספרי הפוסקים לראות מה שהם משיבים על טענותיו, כי ענין פנויה הוא ענין שונה לחלוטין מדין אשת איש ואין להוכיח ממנה כלל. [ואטו מדין פנויה נתמה על כל רבותינו הראשונים הנ"ל, יאבדו כל קושיותיו מן הארץ ואל תאבד לנו מימרת אחד מן הראשונים שהם לנו לעינים, אתמהה].

ד:

מדוע איסור פאה נכרית לא נחשב כ"דרשינן טעמא דקרא"

התבאר בפרק זה שהפאה נכרית אסורה מן התורה כיון שהתורה אסרה את שערותיה המחוברים לבשרה רק מטעם הפריצות שיש בהן, ומה לי שערותיה הדבוקות בבשרה לבין השערות הקלועות שהן הפאות נכריות הלא בשניהם יש פריצות וחוסר צניעות, ונמצא שבגוף האיסור שאסרה התורה שתגלה האשה שערותיה, הוא בכלל כל דבר הדומה לשערותיה שמהוה את תוצאת הפריצות וחוסר הצניעות.

כמה מחברים רצו לומר שאין הפאה נכרית אסורה מן התורה אלא לכל הפחות איסורה הוא מדרבנן, שהרי "לא דרשינן טעמא דקרא", ומכיון שבפסוק נאמר רק על שערותיה, אין לנו לדרוש את טעם הפסוק ולהכליל גם פאה נכרית ביחד, כמבואר הדבר בתלמוד, ביבמות (כג. ועו:) וקידושין (סח:) לגבי ממזרות, ובגטין (מט:) דמדאורייתא בדמזיק שיימינן לרבי שמעון דדריש טעמא דקרא, ובמציעא (קטו:) לגבי לא ירבה לו נשים פן יסור לבבו, וע"ע שם (פ:). ובסנהדרין (טו.), לענין משיחת המלך מקרבך ולא מן הספר, וכן לגבי לא תחבול

בגד אלמנה בסנהדרין (כא), וכן במנחות (ב): בפסול קרבן על ידי מחשבה. ע"ש. שבכל אותן המקומות רבי שמעון רצה להתיר איזה דבר מכח טעמו של הפסוק, שמכיון שהטעם כך הוא נמצא שאם לא שייך טעם זה, גם לא שייך את האיסור שאסרה התורה, כן הוא לדעת רבי שמעון. אבל רבי יהודה סובר שלא דורשים טעמא דקרא, הוי אומר שאנחנו לא מחפשים לתת טעם לדברי הפסוק במטרה להקל במקום שלא שייך לומר את אותו הטעם.

הדוגמא המרכזית היא בפסוק (דברים כד, יז): לא תחבל בגד אלמנה, ואמרר בסנהדרין (כא): רבי שמעון אומר, דוקא באשה עניה שאין לה בגד אסור לך למשכן אותה, אבל אשה עשירה שיש לה בגד מותר לך למשכן אותה. והטעם הוא, שכל טעם הפסוק שאין למשכן את האלמנה הוא מפני שאין לה בגד, אבל אם יש לה בגד כגון שהיא עשירה ממשכנים אותה. אולם רבי יהודה אומר שאין חילוק בין עניה לעשירה, והגם שכל טעם הפסוק הוא דוקא בעניה, מכל מקום "לא דרשינן טעמא דקרא"!

ופסק הרמב"ם בהלכות מלוה ולוה (פרק ג הלכה ג) כרבי יהודה, וזה לשונו: אלמנה בין שהיא עניה בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה, לא בשעת הלואה ולא שלא בשעת הלואה, ולא על פי בית דין, שנאמר: ולא תחבול בגד אלמנה, ואם חבל מחזירין ממנו בעל כרחו, ואם תודה לו - תשלם, ואם תכפור - תשבע. וכו'. עכ"ל. וכך פסק מרן בש"ע חו"מ (סימן צו סעיף יד): אלמנה, בין שהיא עניה בין שהיא עשירה, אין ממשכנין אותה שלא בשעת הלואה, ואפילו שליח בית דין. ואם עבר וחבל בגד אלמנה, מחזירין ממנו בעל כרחו; ואם תודה, תשלם, ואם תכפור, תשבע. עכ"ד. והם דברי רבי יהודה שלא דורש את טעם הפסוק, שאין חילוק בין עשירה לעניה, אבל רבי שמעון חילק בין עניה לעשירה, שדוקא עניה שאין לה בגד אין אתה ממשכנה, אבל עשירה שיש לה בגד אתה ממשכנה. הרי לנו שהפוסקים ז"ל פסקו כדעת רבי יהודה שלא דורשים טעמא דקרא. וכן מבואר בסמ"ג (לאוין קפא). ויש מי שרצה לומר שהראב"ד (בהלכות מלוה ולוה פרק ג הלכה ג שם) חולק על הרמב"ם, וסובר שבשעת הלואה אין זה חובל, וטעמו משום דפסק כרבי שמעון שדורשים טעמא דקרא. וראה בספר בית לחם יהודה עייאש (הלכות מלוה ולוה שם, אות ח), ובמעשה רוקח (פרק ג אות ב, עמוד קלז בהנד"מ), ובשו"ת נודע ביהודה מהדו"ק חאה"ע (סימן עח אות ה), ובחיים שאל ח"ב (סימן מא, ד"ה אכתי פש), ובשו"ת טוב עין (סימן ז, ד"ה וחזה). ועוד.

האם "למעשה" דרשינן טעמא דקרא

ואולם רבים מן הפוסקים הוכיחו שלדעת הרמב"ם דרשינן טעמא דקרא, וכמבואר בדבריו בהלכות פרה אדומה (פרק ד הלכה ב), וכבר עמד על זה בתוספות יום טוב שם שאין מכאן ראייה שלהרמב"ם דרשינן טעמא דקרא, כי בכמה מקומות מבואר היפך שלהרמב"ם לא דרשינן טעמא דקרא, וחד מניהו בהלכות מלוה ולוה (פרק ג הלכה ג). ע"ש. אולם הלחם משנה בהלכות מלוה ולוה (פרק ג שם) הסיק שלדעת הרמב"ם דרשינן טעמא דקרא, וכן כתב מרן בבית יוסף באה"ע (סימן טז) שהרמב"ם דורש טעמא דקרא כרבי שמעון, וכתב שיש טעם לדבריו. וכן הוכיח בספר מגיני שלמה (בסוף הספר, מאמר בענין דרשינן טעמא דקרא), והביאו בספר מלא הרועים ח"ב (אות ט כלל ד, דף קמט ע"ד), שלדעת הרמב"ם דרשינן טעמא דקרא, והוסיף שמדברי הש"ס משמע שרב ששת דרש טעמא דקרא כרבי שמעון, כמבואר בקידושין (כ:): לגבי המוכר בית בבתי ערי חומה, אמר לו ממדרשו של רבי שמעון וכו'. ע"ש. והרמב"ם פסק דלא כרב ששת, וזה תמיה שהרי ברוב המקומות מצאנו להרמב"ם שדורש טעמא דקרא. ע"ש. וע"ע בתורת השלמים (הלכות נדה, סימן קפג) דפשיטא ליה דלהרמב"ם דרשינן טעמא דקרא. וע"ע בשו"ת נודע ביהודה (סימן פא אות ד) ועוד. ובשו"ת עמק הלכה ח"א (סימן סט, ד"ה ועפ"ז) העלה בשתיקה כמו שכתב המלא הרועים הנ"ל, שלדעת הרמב"ם דרשינן טעמא דקרא. וכן כתבו עוד רבים וטובים מישראל. ובמגיני שלמה הנ"ל כתב שכן הוא לדעת מרן השלחן ערוך. ע"ש. והלחם משנה (בהלכות מלוה ולוה הלכה א), אחרי שהביא את סתירת הרמב"ם, כתב: ויש לומר דרבינו סבירא ליה דהסוגיות דבבא מציעא (קטו). וסנהדרין (כא). דאמרי דהיכא דמפורש טעמא בקרא לכולי עלמא דרשינן, פליגי על הסוגיא דקידושין (פסח:), דההיא סוגיא סבירא ליה דרבי יהודה אפילו מפורש הטעם לא דריש טעמא דקרא, כדהוה סלקא דעתין דהמקשן בבא מציעא ובסנהדרין שם. ולהכי הוה סבירא ליה דרבי יהודה לא דריש כי יסיר לרבות כל המסירים, אף על פי שכל האומות מסירים. ורבינו סבירא ליה שהעיקר כהסוגיות דבבא מציעא וסנהדרין, דהוה סוגיא בדוכתה, וסוגיא דקידושין אידחיא לה מקמי הני סוגיי. דלההיא סוגיא קשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה וכו', והסוגיא דיבמות (כג). דאזלא כההיא דקידושין וכן הסוגיא דע"ז (לו:), כולוהו אידחו מקמי הסוגיות דבבא מציעא וסנהדרין הנ"ל, ולכן פסק רבינו (בפרק יב מהלכות איסורי ביאה) כרבי שמעון, שכל האומות בכלל איסור דלא תתחתן בהם וכו'. עכ"ד. וכן כתב המגילת ספר על הסמ"ג (לאוין קיב, דף מט ע"ב) שהסוגיא דקידושין (פסח:) היא הסלקא דעתין של הש"ס, והמסקנות הם בסוגיות

מציצא (קטו.) וסנהדרין (כא.) ששם מבואר דלרבי יהודה ודרבנן דרשינן טעמא דקרא לחומרא. וכן כתב באניה דיונה (דף י ע"ג), ובספר מעשה רוקח (פרק ג מהלכות מלוה ולוה הלכה ג), ובשער המלך (הלכות איסורי ביאה פרק יב הלכה א), ובקרבן אורה על מסכת יבמות (נג.) ועוד. ולהלן הרחבתי בזה.

על כל פנים להלן נקח את הצד שבאמת "לא" דרשינן טעמא דקרא, ושהלכה היא כדעת רבי יהודה ולא כדעת רבי שמעון, לכן נביא כמה טעמים שאין שייכות לומר כאן "טעמא דקרא".

מדוע בפאה נכרית לא שייך "טעמא דקרא"?

לפניך כמה טעמים שאיסור פאה נכרית אינו בכלל "דרשינן טעמא דקרא": (א.) כאן האיסור של פרועת ראש עצמו יוצא "רק מן הטעם" של הפסוק שהיא עשתה זאת להתנאות לפני בועלה ולתורה לא נח בפריצות, ולא כתוב כלל על החיוב לנשות ישראל לכסות את ראשן, ונמצא שהתורה לא אוסרת את האיסור אלא אוסרת את "הטעם", מה שאין כן בכל מקום שנאמר האיסור עצמו בפסוק. (ב.) דעת כל הפוסקים שלחומרא דרשינן טעמא דקרא. ג.) לא שייך הכלל של "דרשינן טעמא דקרא" היכא שהטעם כתוב במפורש בפסוק. (ד.) לא שייך הכלל של "דרשינן טעמא דקרא" אלא במה שרבותינו ז"ל אמרו שיש באותו ענין "דרשינן טעמא דקרא" ושעליו דיבר רבי יהודה שלא דורשים טעמא דקרא, אבל במקום שלא נזכרה מחלוקתם של רבי יהודה ורבי שמעון דרשינן טעמא דקרא אף לקולא.

א.) עיקר האיסור של פרועת ראש נלמד מן "הטעם" בפסוק ולכן בכ"ז שיש את הטעם יש לאסור:

כפי שכתבנו, שאין שייכות למושג "דרשינן טעמא דקרא" אלא במקום שהטעם בפסוק לא נאמר, אבל האיסור נאמר, כגון "לא תחבול בגד אלמנה", שכתוב בפסוק שאין לחבול בגד אלמנה, התורה לא מחלקת בין אלמנה עשירה לבין אלמנה עניה. ולכן, כשבא רבי שמעון לחלק, הוא הוציא את הטעם שבפסוק לאור עולם, ומכח טעם זה בא לחלק בין עשירה לעניה, ועל הנחה זו חולק רבי יהודה וסובר שאין לנו להוציא את טעם הפסוק ולחלק בין עניה לעשירה, שהרי בפסוק אין חילוק באיזה אלמנה מדובר. בעצם, רבי יהודה דורש את הפסוק כהוויתו, אבל רבי שמעון דורש אותו לפי טעמו.

בנידון דידן אין זה שייך כלל, לפי שהאיסור עצמו שהאשה צריכה לכסות את שערותיה לא כתוב כלל בפסוק, ובפסוק נאמר "ופרע את ראש האשה" ולא יותר מזה (אולי זה כתוב בגימטריה...), וכשבאו חכמים ואמרו שמפסוק זה משמע שפרועת ראש דאורייתא (בכתובות עב.), וכן פסקו כל הפוסקים, אם כן הם הם שדרשו את הפסוק.

עוד, שרבותינו הראשונים ז"ל (הרמב"ם בפירוש המשנה, רש"י, רש"י במהדר"ק הובא בשיטמ"ק, המאירי, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הריטב"א, תוספות ר"י הזקן, הרי"ף והביאו בשיטמ"ק עמ"ס נדרים, רבינו בחיי, והרי"ז, הרי"ב"ש שהובא בשיטמ"ק, ותרומת הדשן, מהר"ל, ושלטי הגבורים), פירשו שחכמים למדו זאת מן הפסוק מסיבת הצניעות שבדבר, שלא נח לתורה הקדושה שהאשה הולכת פרועת ראש לפי שעל ידי כך הגיעה זאת הסוטה לידי זנות, ואם כן גם בנות ישראל תצטרכנה להרחיק את עצמן מן הפריצות ולנהוג בדרכי הצניעות, והוא "עיקר הטעם" שאמרה התורה לכסות את הראש (כאשר התבאר לעיל בפרק א בארוכה).

אם כן, נמצא שבפסוק "ופרע את ראש האשה" לא כתוב כלל את האיסור שחייבת האשה לכסות את שערותיה, וגם לא כתוב רמז לגבי פאה נכרית, אבל מה שכתוב בפסוק זהו - "הטעם", בטעם זה התורה אומרת לנו "בכל מקום שיהיה טעם זה - הדבר אסור", מכאן למדו חכמים לפרועת ראש שיש בה פריצות, ואף לא היו חכמים צריכין לבאר את עמדתם מהיכן למדו איסור זה, וראה במדרש רבה (במדבר פרשה ח, פסקה י): אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך, בזמן שהיא נוהגת בעצמה "דת יהודית" שהיא צנועה, זוכה שיוצאים ממנה בנים בעלי משנה, בעלי מקרא, בעלי מעשים טובים. עכ"ל. יוצא שהמושג של "דת יהודית" הוא "צניעות". וכל שכן "דת משה" שכפי שכתבו כל הראשונים הנזכרים לעיל, יוצא שגוף האיסור הוא מפני שחציפות ופריצות לאשה שתלך פרועת ראש.

נמצא שהתורה שאמרה "פרועת ראש" כונתה היא - על כל מה שמהוה את תוצאת הפריצות וחוסר הצניעות, בין אם השערות הם מחוברות לראשה ובין אם אין השערות מחוברות לראשה. [והדבר דומה למי שירצה לחלק שדוקא פרועת ראש שיש לה "כינים" על גבי ראשה כדרך הנשים שיש להן "כינים" שרק הן חייבות בכיסוי ראש אבל זו שמיום היוולדה אין לה "כינים" בראשה, מותרת ללכת בפירוע ראש, וזוהי חוכא והיתלולא, שכמו שאין חילוק בין אם יש לה כינים בראשה לבין אם אין לה - הרי אחרי הכל יש כאן פריצות, כך

אין חילוק בין אם השערות מחוברות לראשה לבין אם הם לא מחוברות לראשה שהרי בשניהם יש "פריצות".

אין קושיא מדין כיסוי ראש בפנויה שלא דרשו את טעם הפסוק

והנה בספר בעקבי הצאן ח"א (פרק ח אות ד, והבאתי דבריו לעיל והשבתי עליהם), כתב וזה לשונו: ואלו החושבים לדרוש טעמא דקרא ולקבוע הלכות, מה שלא עלה על דעת הפוסקים בזה, יואילו בטובם להסביר, מדוע סוברים הם למשל שבפאה נכרית של בת חמישים יש הרהור, ובשער בתולה בת עשרים אין הרהור, אבל אם גזירת הכתוב יש כאן אין קושיא כלל. עכ"ל הבעקבי הצאן.

וכנראה שדבריו הם כצאן לטבח, שהיאך מלאו ליבו לכתוב על רבותינו הראשונים "ואלו החושבים" (וראה לעיל בפרק א שהשבנו על כל טענותיו בהסבר דברי רבותינו הראשונים). ומה שכתב שאנו רואים שלא דרשו טעמא דקרא בפנויה וכמו שכתב הש"ע והרמ"א באו"ח (סימן עה) שמותר לקרות קריאת שמע כנגדה, וכו', וזוהי ראייה שדין כיסוי ראש הוא "מגזירת הכתוב", וכו' (ולעיל השבנו על דבריו בכבוד). ע"ש. וליתא, שהתורה מעיקרא לא גזרה על הרהור בפנויה מכיון שהוא קייל טפי מאשת איש כמבואר באה"ע (סימן כא הלכה א), ובהרמב"ם (פרק כא מהלכות איסורי ביאה הלכה ג), והאריך בזה בספר תשורת שי (סימן תקע), ולכן התורה לא חייבה אותה לכסות את ראשה. ועוד, שיש עוד כמה "טעמים והסברים" שהפנויה שונה לחלוטין מאשת איש, וכמבואר לעיל בפרק א. ובזה נסתר מה שרמזו להקשות מדברי הרמ"א שלא דרש טעמא דקרא והתיר פאה נכרית וכו', כי אין דמיון בין פנויה לאשת איש (וראה להלן שלכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא לחומרא, וכ"כ הרמ"א ביו"ד ועוד), ובפרט שהרמ"א לא התיר זאת מעולם. וכמו שכתב הפרי מגדים בספרו "אם לבינה" (אות כתובה, ואות צעף).

ואעיקרא דמילתא, כי מה שכתב שם שעל כורחינו אין לדרוש טעם הפסוק שהרי אין חילוק בין פנויה לנשואה וכו', ודיבר בחוצפה על כל האחרונים הנזכרים לעיל שכתבו שבפאה נכרית יש איסור "דאורייתא". ע"ש. הנה, הרי התבאר לפניך שאין כאן שייכות לדין "טעמא דקרא" כיון שלגבי פרועת ראש גוף האיסור יוצא מן הטעם שבפסוק ולא מדברי הפסוק עצמו, שהרי בפסוק לא נזכר ענין "כיסוי ראש" לכל בנות ישראל כלל אלא לענין סוטה, ולכן אין זה כ"דרשינן טעמא דקרא".

ראיה מדין תוספת יום הכפורים

והנה בשו"ת לבושי מרדכי מהד"ת ח"ג חיו"ד (סימן קסח), כתב, וזה לשונו: וראיתי מתלהב ברוב צדקו להרעיש ולמחות על דבר הנשים המתלבשים בפאה נכרית וכו', מכל מקום מה שכתב כבוד תורתו "שהוא דאורייתא", לא אדע מי מן הפוסקים אחרונים שיסבור כן, דבמסכת כתובות (עב). פריך בגמרא דמה שכתוב במתניתין בדת יהודית פריעת ראש דאורייתא, מדתני ופרע ראש האשה מכאן אזהרה, פשיטא דקאי על פריעת ראש ממש, וכי אשה שיש לה פאה נכרית לא צריך להסיר ממנה הכהן בעת ההיא, וכו', וכל שכן מה שכתב כבוד תורתו דמפורש בתורה, תמיהא בעיני, הלא תוספת יום הכיפורים דילפינן מכמה דרשות ולכולי עלמא הוי מדאורייתא, מסיק בגמרא ביצה (י). ובכמה מקומות הני נשי דאכלי ושתי וגו' אין מוחין, דמוטב שיהיו שוגגין, ופירש הר"ן משום שאינו מפורש בתורה, כלומר רק מדרשי, כל שכן פאה נכרית דליכא רמיזא בהדיא, וכו', עכ"ל. (וראה בפרק יא אות ב).

והנה, מה שכתב הלבושי מרדכי שלא מצא אפילו פוסק אחד שמסכים עימו שיש בפאה נכרית איסור מן התורה, הנה, כבר הוזכרו לעיל שיירת פוסקים שגם כתבו שהפאה נכרית אסורה מן התורה, כמבואר בשו"ת באר שבע (סימן יח), וכן כתב בשירי כנה"ג או"ח (סימן שג אות ד), וכן כתב הגאון מהר"י אלגאזי בקהלת יעקב (מענה לשון ח"ג אות רמ), וזה לשונו: שער באשה ערוה אפילו שער חברתה בכלל זה. וכמו שכתב באר שבע. עכ"ל. וכן כתבו רבים מרבותינו האחרונים שהדבר אסור מן התורה, וכן כתב התשורת שי (בסימן תקע), וחקל יצחק חאה"ע (סימן פ), והמשכנות יעקב באו"ח (סימן עה אות ג), ובספר שלחן העוזר (סימן עה שמלה לצבי ס"ק יא), ובשו"ת מהרש"א אלפאנדארי (סימן א), ועוד.

וכנה שהקשה מדין תוספת יום הכפורים דלא דרשינן טעמא דקרא וכו', הנה על פי המבואר לעיל יש חילוק פשוט בין המקומות, שלגבי פרועת ראש לא נזכר האיסור כלל בפסוק, אלא נזכר הטעם, וחכמים הם שהוציאו את הטעם והכלילו את הדין של פרועת ראש בתוכו מכיון שיש בשערה פריצות, ואם כן אין שום חילוק בין שערותיה לשערות הפאה נכרית שהם נתוקות מבשרה, שהרי אחרי הכל יש כאן פריצות מוחלטת. [ומה שכתב לגבי "מוטב שיהיו ישראל שוגגין", ראה להלן בפרק יא אות ב, מה שכתבנו בזה]. ובספר בעקבי הצאן ח"א (פרק ח אות ד) הביא דברי הלבושי מרדכי הנ"ל ושש עליו,

והוסיף לתמוה מן המבואר בסוטה (ט.), וכבר השבנו על דבריו לעיל (בפרק א אות ב).

דברי הפוסקים בענין טעמא דקרא כשהטעם כתוב

והנה בספר מלא הרועים (ח"ב אות ט טעמא דקרא כלל ב, דף קמט ע"ד) כתב שגם לדעת רבי יהודה דרשינן טעמא דקרא היכא שהטעם כתוב בפירוש, וכל שכן היכא שחכמים דרשו אותו. ע"ש.

וראה עוד בספר מעגלי צדק (עמוד לט) שכתב שלא שייך הכלל של "דרשינן טעמא דקרא" אלא במקום שבתורה נכתב האיסור ורק הטעם לא נכתב, כמו לא תחבול בגד אלמנה (במציעא קטו. וסנהדרין כא.), אבל במקום שהטעם עצמו כתוב בתורה אין זה בכלל דרשינן טעמא דקרא, ואף לדעת רבי יהודה שלא דורש את טעם הפסוק - הדבר אסור מכיון שהתורה אוסרת את הטעם ולא את הדבר האסור ההוא שהרי הדבר האסור ההוא לא כתוב כלל בתורה (אלא כתוב הטעם ויש לאסור בכל מקום ששיך טעם זה), והוכיח זאת מכמה מקומות בתלמוד שלפי כל הדעות הדבר נאסר מאותו הטעם שנאמר בתורה ואין זה "דרשינן טעמא דקרא". ע"ש. וראה מש"כ במעריך השלחן (כללי הפוסקים פרק כב).

בסיכום, לא נאמר הדין שאין דרשינן טעמא דקרא אלא במקום שהאיסור כתוב בפסוק והטעם צריך להדרש מאליו, אבל במקום שבפסוק לא נאמר אלא הטעם וחכמים הם שדימו את הדבר האסור מפני הטעם, נמצא שבכל מקום ששייך טעם זה של האיסור, הרי אותו הדבר אסור, ואף לגבי כיסוי הראש, מכיון שבפסוק לא נזכר האיסור לבנות ישראל ללכת בפירוע ראש, אלא נזכר בו הטעם של הפריצות ומידת הצניעות, ומזה למדו חכמים שאין ממידת צניעות לנשים שתלכנה בפירוע ראש, אם כן בכל מקום ששייך טעם זה הדבר אסור, ולכן אין חילוק בין שערותיה המחוברות לבשרה לבין השערות שאינם מחוברות לבשרה או הדומות לשערותיה, שהרי בשניהם יש את התוצאה של "הפריצות וחוסר הצניעות" שהתורה אסרתן.

ב). דעת כל הפוסקים שדרשינן טעמא דקרא "לחומרא"

והנה, אפילו אם נניח שבאמת כשאנו מדמים בין פאה נכרית לפרועת ראש הרי זה דרישת הטעם שבפסוק (הגם שלעיל הוברר מעל כל ספק שאין כאן שייכות לטענה זו), מכל מקום הנה דעת כל הפוסקים שדרשינן טעמא דקרא

לחומרא, וכמו שכתב הרא"ש בתוספותיו למציעא (צ. ד"ה היתה אוכלת) שלחומרא דרשינן טעמא דקרא, וזה לשונו: "היתה אוכלת ומתרות מהו. אפילו למאן דלא דריש טעמא דקרא לקמן בפרק המקבל (מציעא קטו). דאמר אלמנה בין עניה בין עשירה אין ממשכנין אותה, היינו משום דפשטיה דקרא משמע בין עניה בין עשירה, אבל הכא פשיטא דרחמנא לא אזהר אלא לטובתה של בהמה, אי משום דמעלו לה אי משום דלא ליצטער". עכ"ל. מדבריו מבואר דדרשינן טעמא דקרא לחומרא. וכן כתב הגאון חתם סופר בחי"ד (סימן רנד) שלדעת כל הפוסקים דרשינן טעמא דקרא לחומרא, וזה לשונו: "אולם לדין קימא לן כרבי יהודה דאמר דלא דרשינן טעמא דקרא להקל עליו, ופשוט שיש לחוש לטעמא דקרא להחמיר אפילו לרבי יהודה, רק להקל על פי הטעם לא דרשינן טעמא דקרא". עכ"ל. וכן כתב בספר מלא הרועים ח"ב (אות ט כלל ו, דף קנ ע"ג), שהדבר פשוט שלכולי עלמא דורשים טעמא דקרא לחומרא. וכן כתב בספר מגיני שלמה (בסוף הספר, מאמר בענין טעמא דקרא). ובשו"ת נודע ביהודה מהדו"ק (סימן נב אות ד), גם כתב שלכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא לחומרא. וכן כתב בשו"ת עמק הלכה ביומל ח"א (סימן סט, ד"ה ועפ"ז) שלכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא לחומרא. גם בשו"ת ויען יוסף חאו"ח (סימן שפה, ד"ה הנה אין) הביא דברי החתם סופר הנ"ל בשתיקה דלא דרשינן טעמא דקרא אלא לחומרא אבל לא לקולא. ע"ש. ובשו"ת ויען יוסף חי"ד (סימן עד, ד"ה ומה שכתב) הוכיח זאת ממה שכתב הרא"ש (בהלכות קטנות ריש הלכות ספר תורה) שדרשינן טעמא דקרא לחומרא. ע"ש.

ושוב ראיתי שכן כתב בשו"ת כתב סופר חי"ד (סימן לה ד"ה ומה שיש) שהדבר פשוט שלדעת כל הפוסקים דרשינן טעמא דקרא לחומרא. וכן כתב בפתי תשובה יו"ד (סימן ק"ז ס"ק ו), שיש להחמיר שלא יעשה הישראל שלוחו של העכו"ם להרוויח בסחורות דברים האסורים לטובת העובד כוכבים, כיון דדרשינן טעמא דקרא לחומרא. וכן כתב בשדי חמד (מערכת ט כלל טו, ד"ה וכתב) שלדעת כל הפוסקים דרשינן טעמא דקרא לחומרא. וכן כתב במנחת חינוך (מצוה שיג אות ט, ד"ה והנה). ושוב ראיתי שכן כתב בשו"ת חסד לאברהם חי"ד (סימן פה) בשם רבותיו, ובשם כל הפוסקים. ע"ש. וכן כתב הראש"ל בשו"ת משפטי עוזיאל ח"ב חי"ד (סימן כג, ד"ה והחת"ס), וזה לשונו: וכבר החתם סופר הכריע (בחי"ד סימן רנד) דדרשינן טעמא דקרא לחומרא. וסיים: וכבר כתבתי שגם במקום שפירשו רז"ל טעמא דקרא בטעמים מוסברים והגיונים שהם מאירים דברי התורה בכל זאת קיימא לן כרבי יהודה דלא דריש טעמא דקרא להקל אלא להחמיר. עכ"ל. וכן כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ה (סימן קנט אות ג)

ק"ח

שכן הוא לדעת כל הפוסקים. ע"ש. וכן כתב בשו"ת יביע אומר ח"ח חיו"ד (סימן לו אות ב) בשם עשרות פוסקים. וראה להלן (באות ג) שהבאנו עוד שיירת פוסקים שכתבו שדורשים את טעם הפסוק לחומרא.

ומכאן תמיה על מה שכתב בספר בעקבי הצאן ח"א (פרק ח אות ד) שהתמיהה על האוסרין פאה נכרית שדרשו טעמא דקרא, וקיי"ל כרבי שמעון דלא דרשינן טעמא דקרא. וכו'. ע"ש. וליתא, שמלבד שאין זה טעמא דקרא (וכמבואר לעיל בטעם א). אלא שדעת "כל" הפוסקים ללא יוצא מן הכלל דדרשינן טעמא דקרא להחמיר. ובספר מתנת משה מימון (מלאכת גווז אות ו) הביא דברי הבעקבי הצאן הנ"ל (במאמרו בקובץ אור ישראל טבת תשס"א), וכתב שנעלמו ממנו דברי התוספות הרא"ש למציעא (צ. ד"ה היתה אוכלת) שדורשינן טעמא דקרא לחומרא. וכן כתבו כל הראשונים. ע"ש. [ואנ"י הקטן אומר, שאפילו אם נביא לפני המחבר ספר בעקבי הצאן הנ"ל את כל הראיות שבעולם מדברי הפוסקים ז"ל, שתי אפשרויות בידו להשיב עליהם, האחד, להתעלם מהן. והשנית, לקללם בלשון עויינת ולחשוב שבכך הוא משיב על דבריהם]. גם בספר "ודרשת וחקרת" להרה"ג ר' אהרן יהודה גרוסמן בח"ג חחור"מ (סימן יא, עמוד רפב) כתב שהפאה הנכרית אסורה משום דדרשינן טעמא דקרא לחומרא. וכן כתב שם במפתחות (עמוד עו אות פ) שהפאה הנכרית אסורה משום דדרשינן טעמא דקרא. ע"ש.

והנה בספר אניה דיונה (דף י ע"ד) הביא דברי החתם סופר הנ"ל שדורשים טעמא דקרא להחמיר, וכתב שבקידושין (סח:) לא משמע כן, שהרי רבי שמעון דריש להחמיר לרבות כל המסירים, וקאמר התם הניחא לרבי שמעון, אבל לרבנן מנלן, ותירץ שגם בגמרא שם זהו טעמא דקרא "להקל" שהרי אם דורשים לרבות כל המסירים, הוי נכרי אף להקל להאכילו נבלות. עכ"ד. ויש להוסיף עוד שהרי הלחם משנה (בפרק ג מהלכות מלוה ולוה הלכה א), והמגילת ספר על הסמ"ג (לאוין קיב, דף מט ע"ב) כתבו שהסוגיא דקידושין (סח:) היא הסלקא דעתין של הש"ס, והמסקנות הם בסוגיות במציעא (קטו). וסנהדרין (כא.) ששם מבואר דלרבי יהודה ולרבנן דרשינן טעמא דקרא לחומרא. וכן כתב באניה דיונה (דף י ע"ג), ובספר מעשה רוקח (פרק ג מהלכות מלוה ולוה הלכה ג), ובשער המלך (הלכות איטורי ביאה פרק יב הלכה א), בקרן אורה על מסכת יבמות (כג.). ועוד. ובפרט למה שכתב בספרי דבי רב (פרשת כי תצא, דף רפה ע"ד) שלדידן ההלכה היא כרבי שמעון רק לענין דרשינן טעמא דקרא לחומרא, אבל לקולא קיי"ל כרבי יהודה. ע"ש. ואשתמטתיה מה שכתבו כל הפוסקים הנ"ל שאף לרבי

יהודה דרשינן לחומרא [ומכל מקום הוא מסיק שקי"ל דדרשינן לחומרא]. וכן כתב בשו"ת בית יצחק חאה"ע ח"א (סימן לו אות ג) שעל פי דברי החתם סופר משמע שלכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא לחומרא. ובמקום אחר הארכתי בכלל זה, והדברים קנו את מקומן.

אתה הראת לדעת שלדעת כל הפוסקים דרשינן טעמא דקרא לחומרא, ולפיכך אפילו אם נניח שיש כאן "דרישת טעם הפסוק" (הגם שהוברר לעיל בטעם הראשון שאין דמיון בין הדברים), מכל מקום לחומרא דרשינן, והיא הסכמת כל הפוסקים שדורשים טעמא דקרא להחמיר, וכמו שכתב השדי חמד (מערכת ט כלל טו) שלדעת "כל הפוסקים" דרשינן טעמא דקרא להחמיר. ע"ש.

ג). לא שייך הכלל של "דרשינן טעמא דקרא" במקום שהטעם כתוב בפסוק

מלבד כל הנזכר לעיל שאין כאן שייכות לדין "דרשינן טעמא דקרא" כיון שעיקר הפסוק יוצא מן הטעם. ועוד התבאר שלדעת כל הפוסקים דרשינן טעמא דקרא. בכל זאת כאן יתבאר שלדעת כל הפוסקים דרשינן טעמא דקרא לקולא היכא שהטעם כתוב בפסוק בפירושו:

הנה בשו"ת חתם סופר חיו"ד (סימן ננד) כתב: ונראה לי דהאי דנדחק הרב בית יוסף וכל הבאים אחריו להעמיס בלשון הרא"ש שיש מצוה בכתיבת ספר תורה גם בזה הזמן, וזהו כדי שלא לרפות ידי עושי מצוה כותבי ספרי תורה, לא היו צריכים לזה, כי באמת לא אמר הרא"ש כן אלא אם נדרוש טעמא דקרא, ולומר שטעם מצות כתיבת ספר תורה הוא כדי ללמוד מתוכו, וממילא עיקר החיוב בזה"ז הוא על מפרשי התורה והש"ס והפוסקים, אולם לדין קימא לן כרבי יהודה דאמר דלא דרשינן טעמא דקרא להקל עליו, ופשוט שיש לחוש לטעמא דקרא להחמיר אפילו לרבי יהודה, רק להקל על פי הטעם לא דרשינן טעמא דקרא, ואם כן לענין חיוב כתיבת חומשים וש"ס ופוסקים ומפרשיהם דרשינן טעמא דקרא, ואינו יוצא ידי חובה בכתיבת ספר תורה בלבד, אבל לפטור עצמו מכתובת ספר תורה על פי הטעם, האי מילתא תליא בפלוגתא דרבי יהודה ורבי שמעון, ואנן קימא לן כרבי יהודה דלא דריש טעמא דקרא, ואין לפטור כלל מכתובת ספר תורה. עכת"ד.

ולכאורה דבריו תמוהין, שהרי מבואר להדיא בבבא מציעא (קטו.) ובסנהדרין (כא.), שאף על גב דבעלמא לא דריש רבי יהודה טעמא דקרא, שאני הכא דמפרש להדיא טעמא דקרא, מה טעם לא ירבה לו נשים משום שלא יסור

לכבו. ע"ש. ואם כן הכא נמי דמפורש הטעם בתורה, כתבו לכם את השירה הזאת, מה טעם, משום ולמדה את בני ישראל, שימה בפיהם, שבאמת הרא"ש עצמו הסתמך בדבריו על סיום הפסוק ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם. ואם כן דברי הרא"ש הם אליבא דכולי עלמא ואף לרבי יהודה. ואף דאיתא בעירובין (נד:): רבי עקיבא אומר מנין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו, שנאמר: ולמדה את בני ישראל, ומנין שעד שתהא סדורה בפיהם, שנאמר שימה בפיהם, אלמא דאצטריך קרא לדרשא זו, יש לומר דתיתי שמע מינה. ועוד יש לומר דהך דרשא נפקא לן מהפסוק ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. וכמו ששנינו במכילתא שם. ע"ש.

ולכאורה יש להעיר מהגמרא בקידושין (סח:): נכרית דקימא לן ולדה כמותה מנלן, דכתיב לא תתחתן במ בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך, כי יסיר את בנך מאחרי. ההוא בשבע אומות כתיב, שאר אומות מנלן, אמר קרא כי יסיר את בנך מאחרי לרבות כל המסירים. הניחא לרבי שמעון דדריש טעמא דקרא, אלא לרבנן מנלן וכו'. וקשה דהא מפורש טעמא בקרא, דהיינו טעמא משום כי יסיר את בנך, והיכא דמפורש הטעם לכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא. וראה ברש"י ובתוספות ובר"ן בקידושין. [וכן העיר בשו"ת יביע אומר ח"ח חיר"ד (סימן לו אות ב). ע"ש].

אלא שהלחם משנה (כריש פרק ג מהלכות מלוה ולוה) עמד בסתירת דברי הרמב"ם בענין אי דרשינן טעמא דקרא כרבי שמעון, או הלכה כרבנן דלא דרשינן טעמא דקרא. וכתב: ויש לומר דרבינו סבירא ליה דהסוגיות דבבא מציעא (קטו.) וסנהדרין (כא.) דאמרי דהיכא דמפורש טעמא בקרא לכולי עלמא דרשינן, פליגי על הסוגיא דקידושין (סח:), דההיא סוגיא סבירא ליה דרבי יהודה אפילו מפורש הטעם לא דריש טעמא דקרא, כדהוה סלקא דעתין דהמקשן בבא מציעא ובסנהדרין שם. ולהכי הוה סבירא ליה דרבי יהודה לא דריש כי יסיר לרבות כל המסירים, אף על פי שכל האומות מסירים. ורבינו סבירא ליה שהעיקר כהסוגיות דבבא מציעא וסנהדרין, דהווי סוגיא בדוכתה, וסוגיא דקידושין אידחיא לה מקמי הני סוגיי. דלההיא סוגיא קשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה וכו', והסוגיא דיבמות (כג.) דאזלא כההיא דקידושין וכן הסוגיא דע"ז (לו:), כולהו אידחו מקמי הסוגיות דבבא מציעא וסנהדרין הנ"ל, ולכן פסק רבינו (בפרק יב מהלכות איסורי ביאה) כרבי שמעון, שכל האומות בכלל איסור דלא תתחתן במ וכו'. עכת"ד הלחם משנה.

וכן כתב בספר מגילת ספר על הסמ"ג (לאוין קיב, דף מט ע"ב), דסוגיא דקידושין אזלא כדעת הסלקא דעתין דבבא מציעא וסנהדרין דרבנן לא דרשי טעמא דקרא כלל, ולהכי מפרשי קרא דלא תתחתן במ כפשטיה דהיינו בשבע אומות, אבל האמת היא כמסקנת הש"ס בבבא מציעא וסנהדרין דהיכא שהטעם מפורש אף לרבנן דרשינן טעמא דקרא. ואם כן רבנן מודו לרבי שמעון דדרשינן כי יסיר לרבות כל המסירים. והיינו טעמא דהרמב"ם (ריש פרש יב מהלכות איסורי ביאה) שפסק שכל האומות בכלל איסור זה, והטור אה"ע (ריש סימן טז) השיג עליו, דלא קימא לן כרבי שמעון דדריש טעמא דקרא, וסבירא ליה כי יסיר לרבות כל המסירים, ולפי האמור ניחא, דהרמב"ם אזיל בתר מסקנת הש"ס בב"מ ובסנהדרין, דכל היכא שמפורש הטעם בפסוק לכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא. ורש"י והתוספות בקידושין שם הרגישו בקושיא זו, ונדחקו ליישב וכו'. אבל להרמב"ם אתי שפיר וכו'. עכת"ד המגילת ספר. וכן כתב בספר מעשה רוקח (פרק ג מהלכות מלוה ולוה הלכה ג), ובשער המלך (הלכות איסורי ביאה פרק יב הלכה א). ומרן בבית יוסף אה"ע (סימן טז אות א) הביא דברי הרמב"ם הנ"ל שדורשינן טעמא דקרא, והביא סימוכין לדבריו. וע"ע בעצי ארזים ובבית מאיר אה"ע (סימן טז אות א), ובקרן אורה על מסכת יבמות (כג.) שגם כן הסכימו שלדעת הרמב"ם וש"א"פ דרשינן טעמא דקרא היכא שמפורש הדבר בפסוק. ומכאן תמיה על מה שכתב החתם סופר הנ"ל (בחי"ד סימן רנד), שאפילו במקום שמפורש הטעם בפסוק לא דרשינן לקולא, שהרי בש"ס שם מבואר דדרשינן טעמא דקרא להקל היכא שמפורש הטעם בפסוק.

והנה גם בספר אניה דיונה (דף י, ע"ג ותחילת ע"ד) הקשה כן על החתם סופר הנ"ל שהרי בש"ס מבואר דהיכא שמפורש הטעם בפסוק, כגון, ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם, וכל כהאי גונא דרשינן טעמא דקרא לכולי עלמא, וסיים: וק"ק שלא זכר (החת"ס) מהסוגיות שחולקות על זה. וכן כתב בשו"ת קרן לדוד (סימן מ, ד"ה טוב מצאתי). ובשו"ת מהרי"ץ דושינסקי ח"א (סימן צא, ד"ה ובעיקר הענין), ובשו"ת שבט הלוי ח"ה (סימן קנט אות ג), שגם כן תמהו על החת"ס הנ"ל וסיימו שלכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא היכא שהדבר מפורש בפסוק. ע"ש.

בסיכום, דרשינן טעמא דקרא אפילו להקל כשהטעם מפורש בפסוק, ולפיכך, לעולם בפאה נכרית דרשינן טעמא דקרא (על צד ששייך לומר זאת, וראה לעיל בטעמים א-ב) כיון שהטעם שהוא צניעות מפורש בפסוק ורק ממנו נלמד גוף האיסור של פרועת ראש. [והאמת שאין צורך לכתוב את כל הטעם האחרון,

כיון שהתברר לעיל שאין איסור פאה נכרית קרוב למושג "טעמא דקרא", ואף אם נאמר שזהו טעמא דקרא, הרי לכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא לחומרא].

ד. אין לנו לומר את הכלל "לא דרשינן טעמא דקרא" אלא אם כן הדבר מפורש באותו ענין בש"ס:

והגם שהתבאר לעיל שאין כאן שייכות לכלל של "דרשינן טעמא דקרא", שגוף האיסור נלמד מן הטעם והוא לא מפורש בפסוק, ואם כן בכל מקום שנמצא את הטעם הכתוב בפסוק הדבר אסור כאותו הכח שהתורה אסרה. ועוד התבאר שאפילו אם נאמר ששייך כאן הכלל "דרשינן טעמא דקרא" וכו', מכל מקום הסכימו כל הפוסקים דרשינן טעמא דקרא לחומרא. ועוד התבאר, שאף לקולא יש לדרוש את הטעם כשהטעם כתוב בפירוש בפסוק, וכן כתבו כל הפוסקים. בכל זאת כאן יתבאר שלא שייך לומר את הכלל "דרשינן טעמא דקרא" אלא היכא שחז"ל אמרו כלל זה באותו הציור. אבל אנו, איננו יכולים לקחת פסוק ולהמנע מלדרוש אותו על סמך "לא דרשינן טעמא דקרא".

בספר מעגלי צדק (עמוד ל), כתב שלא שייך לומר "לא דרשינן טעמא דקרא" אלא בענינים המפורשים בש"ס שרבי יהודה אמר עליהם שלא דורשים את טעם הפסוק, אבל אין לומר כלל זה בדוגמאות שנביא אנחנו אם נרצה להוסיף עליהן את דעת רבי יהודה שלא דורשים את טעם הפסוק, כיון שרבי יהודה לא דיבר אלא באותן הדוגמאות המובאות בתלמוד, ורבותינו היו בקיאים לדמות מילתא למילתא לדבריו של רבי יהודה בהקפדה על הדיוק, אבל אנחנו לא יכולים לדייק ולדמות את דברי רבי יהודה לכל פסוק. עכ"ד.

ובמבוא הש"ס (כלל טו) גם כתב כעין דבריו, והוסיף שהראיה לכך היא ממה שהסכימו הפוסקים שאין לגזור גזירות חדשות אחרי חתימת התלמוד, והטעם הוא, שאין אנו יכולים לדמות מילתא למילתא כמו שדימו חז"ל. ע"ש. ובאמת כן מבואר בשו"ת הגאונים חמדה גנוזה (סימן עז), בתשובתו של רב שר שלום גאון, שכתב שאין לנו לחשוש חששות וגזירות חדשות מדעתינו על מה שנשאל אם אין לחוש בעשיית עוגה הנילושה עם אליה או בשר שמן, או שמא יש לגזור שאולי ישארו ממנה פתיתים ויאכלם עם גבינה. והשיב: ואין לחוש לכך, לפי שכל דבר שלא גזרו בו רבותינו הראשונים אין אנו גוזרים, שאפילו בדבר שיש לחוש בו יותר להחמיר אין אנו חוששים ולא גוזרים אלא מה שגזרו

אנשי כנסת הגדולה ובתי דינים גדולים, וכמו שאמרו חז"ל גזירה לגזירה לא גזרינן, שא"כ נתמלא גזירות. (וכ"ה בשו"ת רב שר שלום גאון הנד"מ סימן פא).

וכלל זה הסכימו לו כל גדולי הפוסקים, כמו שכתב הראב"ן בפסחים (סימן תלד) בזה"ל: ומצה אפויה שבישלה כמו שעושין מאכל שלקות וגם לתינוקות מאכל פרפל וכו', ומיהו אינו טוב לעשות פרפל שלא יעשו גם מקמח, וטוב הוא לאסור זה מפני זה, עכ"ל. הרי דקאמר בלשון "טוב" ולא כתב בלשון איסור, וכנראה שהוא משום דאין גזרינן גזירות מדעתינו. ומרן החיד"א בברכי יוסף (או"ח סימן תסג ס"ק ב) הביא דבריו וסייע בזה למחמירים שלא לאפות מקמח מצה בפסח, אך סיים שגם הראב"ן כתב בלשון טוב ולא בלשון איסור. ע"ש. ועיין עוד בשו"ב ובמחבר"ר (אות ר), ובקדשי דוד (ריש סימן תס"א וסימן תס"ג). גם הראב"ה (סימן תתקצ"ד מדבריו), כתב שאין לנו לבדות מדעתינו לגזור משום גזירת מרחצאות, דלא מצינו גזירה זאת אלא אהא דאמר רבא וכו'. ע"כ. וכן מבואר עוד כמה שכתב בתשובות וביאורי סוגיות (סימן אלף סט ד"ה מיהו) גבי ניצוק בר ניצוק, שאין לנו לגזור מדעתינו אחרי שלא החמירו בו בהדיא בעלי התלמוד. ע"ש. וכ"כ הרא"ש (פ"ב דשבת סימן טו), שיש לתמוה על הגאונים, שהיאך יכלו לחדש גזירה אחר שסתם רב אשי הש"ס. ע"ש. וכן כתב עוד הרא"ש במס' נדה (פרק י' סימן יג), לא ידעתי היכן רמוזה גזירה זו בהש"ס. ע"ש. וראה במעריך השלחן (כלל הפוסקים, פרק ח), ושכן היא דעת כל הפוסקים. [ואין לומר שה"ה לגבי הפאה הנכרית דלא גזרינן גזירות חדשות וכו', חדא, שהרי זהו איסור דאורייתא וכמבואר לעיל באות א, ובפרק א אות א-ב. ועוד, שהכל כלול בדברי חז"ל. ועוד, שהרמב"ם בהלכות ממרים (פרק ב הלכה ב), ובהלכות סנהדרין (פרק כד הלכה ג) פסק שחובת בתי הדין לגזור את הדברים שנכשלים בהם. וזהו איסור שהיה קיים מעולם, כמבואר בכתובות (עב). ועוד, וכן הוא מדין צניעות כמבואר בברכות (כ). ובהרמב"ם הלכות אישות פרק כד הלכה יא, ובש"ע אה"ע סימן קטו סעיף ד]. ואכמ"ל.

ולפי זה, מכיון שבפאה נכרית לא נאמרה דעתו של רבי יהודה, אם כן בודאי שאנו יכולים לדרוש את טעם הפסוק (וכל זה על צד שיש כאן דרישת טעמו של הפסוק, שהרי נתבאר לעיל בטעמים א-ב שאין זה שייך במקום שהאיסור לא כתוב כלל בפסוק ורק הטעם בלבד כתוב).

בסיכום:

אשה היוצאת לרשות הרבים עם פאה נכרית הרי היא כההולכת בפירוע ראש לגמרי (ללא כיסוי כלל), ולא זו בלבד אלא שההולכת עם פאה נכרית עוונה

חמור יותר מאותה שהולכת בלי כיסוי ראש כלל. ובפרט בפאות הנכריות של ימינו העשויות בטפיפות לראשה של האשה, והן מושכות עיני האדם יותר משערותיה הטבעיים של האשה, והטעם שהתורה אסרה את שערותיה המדובקות לבשרה הוא מפני "הצניעות" שנצטוו בנות ישראל למנוע את הסתכלות הגברים עליהם ומשיכת עיניהם על הדבר המושך שבראשן, ואם כן איזה חילוק יש בין פאה נכרית לבין שערותיה המדובקות בבשרה, הרי בשניהם יש את תוצאת הפריצות וחוסר הצניעות.

פרק ד

ביאור סוגיות השי"ס

פרק זה יעסוק בביאור סוגיות השי"ס בשבת (סד:), ובמסכת נזיר (כח:), ובמסכת ערכין (ז:), שהיה מי שרצה לטעון שחז"ל התירו לאשה לצאת "לרשות הרבים" עם פאה נכרית, אולם, בפרק זה נביא את דברי כל הראשונים שלא היו דברים מעולם, וח"ו לומר שרבתינו התכוננו על רשות הרבים. עוד נביא בפרק זה, משא ומתן, עוד שיטות ועוד הסברים לסוגיות הנ"ל בדרך האמת.

וזאת למודעי, שהגם שאיננו צריכים עוד לא לפרק הזה ולא להבאים אחריו (נ"ב: אפילו שהרבה חושבים שפרק זה חשוב מאוד בסוגית פאה נכרית), שהרי כבר נתבאר לעיל בפרקים הקודמים שאיסור פאה נכרית הוא מן התורה, והדבר יוצא מדברי רבתינו הראשונים ז"ל (הרמב"ם בפירוש המשנה, רש"י, רש"י במהדו"ק הובא בשיטמ"ק, המאירי, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הריטב"א, תוספות ר"י הזקן, הרי"ץ והביאו בשיטמ"ק עמ"ס נדרים, רבינו בחיי, והרי"א, הריב"ש שהובא בשיטמ"ק, ותרומת הדשן, מהרי"ל, ושלטי הגבורים. ועוד), מכל מקום רק "לשלימות המלאכה" עמלתי וטרחתי לכתוב דברים ברורים, ועשיתי מה שביכולתי בכדי שהדברים יובנו לכל קורא. בשם השם נעשה ונצליח.

א:

ביאור הסוגיא במסכת שבת

תוכן נושאים

א). חכמים לא חששו "דלמא שלפא ברשות הרבים" אם בשליפתה יתגלו שערותיה (שבת נז:), כיון שבושה היא לנשים שמתגלות שערותיהן ברשות הרבים (ב"ק צ.). וכן משום איסור צניעות כמבואר בכל הראשונים.

ב). ביאור המושג "קלתה - כובע", והראיה שלא חששו בקלתה אלא במקום שבשליפתה לא יתגלו השערות.

ג). דברי הראשונים בביאור המושג "פאה נכרית".

ד). הפאה נכרית אינה מיועדת אלא לנשים ששערן חסר או פגום (מקורחות או ששערן הלבין).

ה). הראיות שהנשים לא היו לובשות את הפאה נכרית רק בביתן או בחצירן, אבל בשוק היו מניחות עליה שבכה.

הסוגיא במסכת שבת (ד:):

חז"ל במשנה שבת (ד:): מנו את הדברים שאסור לאשה לצאת בהן לרשות הרבים ולחצר, ואת הדברים שמותרת לצאת רק לחצר ואסורה לצאת בהן לרשות הרבים, ואמרו: "יוצאה אשה בחוטי שער, בין משלה, בין משל חביתה, בין משל בהמה. בכבול ובפאה נכרית לחצר". והיה אפשר לומר שרק מפאת דיני שבת היא מותרת רק לחצר, אבל בימות החול מותר לה לצאת עם הפאה אף לרשות הרבים. וראה ברש"י, שכתב: לחצר - אכבול ופיאה נכרית קאי דאסרו לעיל למיפק בה לרשות הרבים ואיצטריך לאשמעינן דלחצר מותר, וכבול דסיפא דמתניתין לא איפלגו בה אמוראי דלכולי עלמא כיפה של צמר. עכ"ל.

וכונתו היא למחלוקת רבי שמעון בן אלעזר ורבנן, דלרבי שמעון בן אלעזר לא חיישינן דלמא שלפא אם בשליפתה יתגלו שערותיה, ולרבנן גם כן משום צניעותא הוא דחיישינן, ולכן מסתמא לא תגלה ראשה. ועל כורחינו שהפאה הנכרית מונחת ברשות הרבים מתחת לשבכה, כך, שבשליפתה לא יתראו השערות ובוזה שייכת הגזירה "דלמא שלפא" אבל אם בשליפתה יתראו שערותיה מותרת לצאת עם הכבול והפאה נכרית הזו - מכיון דלא חיישינן "דלמא שלפא" שהרי היא לא נחשדה שייתראו שערותיה (כמו שיתבאר כל זה להלן).

א): כל החשש הוא בדבר שאם תוציאו לא יתגלו שערותיה

הקדמה זו תבאר על מה חששו חכמים "דלמא שלפא" ושלא חששו במקום שאם תשלוף יתגלו שערותיה:

אכן, כל החשש דשמא תוציא ותראה לחברתה ותטלטל ד' אמות וכו', אינו שייך אלא בדבר שאם תוציא לא יתגלו שערותיה ברשות הרבים, אבל בדבר שאם תוציא יתגלו שערותיה ברשות הרבים, לא חיישינן, ומותר לצאת עמהן לרשות הרבים, כיון שהאשה לא תלך ד' אמות בגילוי הראש ברשות הרבים.

הדבר מבואר במשנה שבת (נז): כמה אשה יוצאה וכמה אינה יוצאה (יוצאה דהוי תכשיט ולא משאוי, ואיכא דהוי תכשיט וגזור ביה רבנן דלמא שלפא ומחויא לחברתה, ודלמא אתי לאתויי ד' אמות. רש"י), לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועות שבראשה (שקולעת בהן שערה. רש"י), ולא תטבול בהם עם שתרפם. ולא בטוטפת ולא בסרביטין (וחשובין הן וחיישינן דלמא שלפא ומחויא לחברתה. רש"י), בזמן שהם תפורין (עם השבכה שקורין שקופיי"א, אבל תפורין לשבכה ליכא למיחש לאחויי שאינה נוטלת השבכה מראשה ברשות הרבים שתגלה כל שערה. רש"י), ולא בכבול לרשות הרבים (אבל לחצר שרי, וכל הנוכרים למעלה אסורים אף לחצר שמא תרגילם ברשות הרבים, וחדא גזירא היא דגזור בהם שלא תתקשט בהם בשבת כלל, ובכבול התירו כדמפרש לקמן בפירקין (סד): שלא לאסור את כל תכשיטיה ותתנגנה על בעלה. רש"י). מבואר שאסור לאשה לצאת לרשות הרבים בתכשיטין, ושני טעמים נזכרו בכל סוגי התכשיטין ובגדים שהם דרך משוי, האחד, שמא תשלוף ותראה לחברתה ותלך עמהן בידה ד' אמות ברשות הרבים. והשני, שמא תוציאם קרוב לבית הטבילה ותלך עמהן בידה ד' אמות לרשות הרבים.

וכבול, פירושו בגמרא (שבת נז): אמר רבי ינאי כבול זה איני יודע מהו, אם כבול העשוי לסימן עבדות של העבדים שבו אמרו במשנה שהשפחה לא תצא בו, או כיפה של צמר שהוא כובע מתחת לשבכה דמקרי נמי כבול ומתקשטת בו, או דלמא כיפה של צמר שלא תצא בו דלמא שלפא ומחויא מתחת לשבכה ואינה מגלה את שערה. וכו'. והגמרא מסיקה, שיוצאה אשה בכבול ובאיסטמא לחצר וכו', והטעם הוא מכיון שאם תסיר את הכבול ברשות הרבים מיד יראו את שערותיה, ולזה אין אנו חוששין שהיא תוציא ויתגלו שערותיה, ולכן מותר לצאת עימה בשבת מכיון שאין לחוש שמא תשלפם.

אין לחשוש בכבול המחובר לבשרה

אתה הראת לדעת שחכמים לא חששו שמא תשלוף ותראה לחברתה בכבול התפור לשבכה, שבכי האי גונא לא תוכל להראותו לחברתה ולהשאיר

ברשות הרבים פרועת ראש, ולכן יוצאין בהם "בזמן שהן תפורין". וכן כתבו כל הראשונים, רש"י במשנה (ד"ה בזמן): אבל תפורין לשבכה ליכא למיחש לאחויי שאינה נוטלת השבכה מראשה ברשות הרבים שתגלה כל שערה. עכ"ל. וכן כתב הערוך (ערוך כיפה): ולא שלפה ומחויא לפי שתראה השער. עכ"ל. וכן פסקו הרי"ף (שבת כט.), והרמב"ם (פרק יט משבת הלכה ז), והרא"ש (פרק ו משבת סימן ב), והטור באו"ח (סימן שג אות יח במחודש), שאין לחשוש שמא תשלוף את הכבול שתפור לשבכה, שהרי אם תשלוף יתגלו שערותיה. וכן כתבו האור זרוע (הלכות שבת סימן פד אות ג), ורבינו ירוחם (נתיב יב חלק יא), שמכיון שאם תוציאם יתגלו שערותיה, לפיכך אין לחשוש כשהן תפורין ולאוסרה ברשות הרבים. וכ"כ הרמב"ן והרשב"א והר"ן ובתוספות רי"ד, ובשו"ת הגאונים רב נטורנאי גאון (סימן תמד). והמאירי (שבת סד:), סיים וכתב: ומרוב חשיבותה מסירה כל השבכה ליטול את הכבול ומחזרת השבכה מיד ומשתעשעת עם הכבול ומכל מקום אף בזו אם היתה תפורה מותר שאין לחוש שתעמוד בגלוי הראש עד שיראו כל חברותיה את הכבול. עכ"ל. מכל זה מבואר שאם כשתסיר האשה את הכבול ייראו את שערותיה, מותר לה לצאת כך לרשות הרבים, שאין לחשוש שתגלה שערותיה ברשות הרבים.

"הגדרה": במה התירו חכמים לצאת לרשות הרבים, ומדוע לא חששו שמא תשלוף?

בסיכום, חכמים לא חששו שמא תגלה האשה את שערותיה ברשות הרבים חלילה, ולכן אם כאשר תשלוף את הכבול יתגלו השערות ברשות הרבים, מותר לה לצאת עימו בשבת, לפי שחכמים לא חששו שהיא תגלה שערותיה ובודאי דלא שלפא. אבל בדבר שאם תשלפנו מראשה לא יתגלו שערותיה, אסור לה לצאת עימו בשבת, שהרי יש לחשוש שמא תשלפנו ברשות הרבים ותלך עימו ד' אמות. והתבאר לעיל שכ"כ כל הראשונים בפירוש המשנה "בזמן שהן תפורין".

חשוב לדעת, שהכבול והפאה נכרית הושוו לכל דניהם במשנה, שמותרת האשה לצאת עמהן לחצר בלבד ולא לרשות הרבים, כמבואר במשנה "בכבול ובפאה נכרית לחצר", ורש"י כתב שמה שאמרו בגמרא (נז): שאין לחוש דלמא שלפא אם הם תפורין וכו' קאי על כבול ופאה נכרית. ע"ש. וכ"כ עוד ראשונים.

ב): מדוע צריכה להשים שבכה על גבי הכבול?

והנה הכבול אינו מכסה את כל הראש אלא כנגד קדקדה הוא ולכן היא צריכה להשים גם שבכה, וכמו שכתבו כל הראשונים, וראה בערוך (ערך כיפה) שהביא שני פירושים ל"כבול", וזה לשונו: פירוש בגד שמשימה על ראשה בשיער ומקבלת הזוהמה, ועל כפה השבכה, והיא קופולה בלע"ז כמשמעה, ולא שלפה ומחויא לפי שתראה השער מדתני רבי שמעון בן אלעזר דכבול למטוה משבכה, שמע מינה כיפה של צמר הוא. פירוש אחר, כיפה של צמר, חוטי דעמרא דגדילין מעשה עבות ורוחב שתי אצבעות שיעור ציץ. וכו'. עכ"ל. וכן כתבו הרי"ף והרמב"ם בהלכות שבת (פרק יט הלכה ז): ולא בכבול של צמר "שמקפת" אותו סביב לפניה. עכ"ד. והדבר מבואר גם בהרא"ש (שבת פרק ו סימן ב), ובטור או"ח (סימן שג) שאינו מכסה את כל הראש אלא חלקו. וכן מבואר בפסקי הרי"ד (שבת נז:), וזה לשונו: כיפה של צמר שמנחת האשה על ראשה תחת השבכה "כדי לחמם את ראשה", היא נקראת כבול, ואינה מכסה כל ראשה אלא כנגד קדקדה הוא, ופעמים שהיא משימה ידה תחת השבכה ומוציאתה ואינה מגלה ראשה בעבור זה. עכ"ל. וכן כתב רבינו ירוחם (נתיב יב חלק יא), וזה לשונו: כבול, כלומר כיפת צמר העשוי מרשת והוא רחב כב' אצבעות ומשימתו תחת השבכה שבראשה, ולפעמים תשמיטנו מתחת השבכה ותראנו לחברתה ותוליכנו, ולפיכך לא תצא בו לרשות הרבים, אבל בחצרה תצא בו כי הוא תכשיט. עכ"ל.

וכן משמע מרש"י שכתב: "ככובע שתחת השבכה", משמע כפירושו הראשון של הערוך, וכן כתב מרן בבית יוסף (סימן שג סעיף א) בדברי רש"י, שהוא סובר כמו שכתב הערוך בפירוש ראשון שהוא מונח על ראשה של האשה "בשיעור" חלקי, דהיינו שאינו מונח על כל הראש. ורש"י בגטין (כ. ד"ה ולא בכתב), כתב: "כעין" כובע של צמר ונותנות הנשים תחת צעיף קישוריהן, כדאמרינן בבמה אשה יוצאה (שבת נז:). עכ"ל. ומרש"י מבואר שהוא "כעין כובע" או "ככובע" (וכמו "כחצות" הלילה), ואינו מכסה את כל הראש ממש כמו הכובע.

וכן כתב האור זרוע (הלכות שבת סימן פד אות ג) כתב: "כמין" כובע שתחת השבכה, דמקרי כבול, ומתקשטת בו ואסורה לצאת בו דחיישינן דלמא שלפא ושומטתה מתחת השבכה ואינה מגלה שיערה, וכו', כיפה של צמר שהיא תחת השבכה אסורה ושבכה עצמה שריא, דהא שריא אפילו טוטפת וסרביטין כשהן קבועין בה, וכו'. עכ"ל. ומבואר שהוא "כמין כובע". ועוד מבואר, שהוא עשוי רק לקישוט (ראה להלן שהסברנו מהו הקישוט) ולא לכיסוי.

גם בחידושי הריטב"א (שבת נז: הנדפסחים מחדש), פירש: שהכיפה של הצמר היא נתונה מתחת לשבכה וכדאמר רבי שמעון בן אליעזר, ויכולה לשולפה על ידי הדחק בלא שיתגלו שערותיה, ובזה מסתפק רבי ינאי אי חיישינן שתשלוף ואסור לצאת בה בשבת, או לא חיישינן ומותר. והרמב"ן (שבת נח.) כתב: ואפשר שאינו נקרא כבול אלא אותו שבצואר אבל שבכסותו לא, וכן נראה מדברי רש"י ז"ל שאמר חותם שבצוארו הוא כבלא דעבדא. עכ"ל. וכן מה שכתב בחידושי הר"ן, וזה לשונו: היינו כיפה של צמר שתחת סבכה". עכ"ל. והלשון "כיפה" הוא כיסוי חלקי וכמו שכתב הערוך הנ"ל. וכן צריך לומר במה שכתב הרשב"א בשבת (סד: ד"ה כבול), שכתב: בכבול, פירש רש"י דהאי כבול דסיפא לכולי עלמא היינו כיפה של צמר מדמפרש טעמא בגמרא כדי שלא תתגנה על בעלה, ואינו מחוור דאם כן הוה ליה למיפרך מינה לשמואל דאמר (לעיל נח.) בכבול דרישא כבלא דעבדא, אלא הא נמי לשמואל כבלא דעבדא הוא ולדידיה לאו משום האי טעמא שרו ליה אלא משום קטטה, ואי נמי דלא גזרו בחותם שבעבדים דאינהו מידכר דכירי ושלפי ליה דניחא להו בהכין להעביר מהן חותם של עבדות וכמו שכתבתי למעלה (נז:). עכ"ל.

וראה בתשובת רב נטורנאי גאון (סימן תמד), שנשאל: וששאלתם וכבול (שבת נז:) מאי פירושיהו. כבול: אי לרבי ינאי הא קא אמר כבול זה איני יודע מהו, או כבלא דעבדא תנן או כיפה של צמר תנן. ורבי אבהו פשיטא ליה, דהא קא אמר מסתברא כמאן דאמר כבול כיפה של צמר תנן מן אשה וכולה, ותניא נמי הכי דכבול לאו כבלא דעבדא הוא אילא כיפה של צמר היא שלובשות נשים, דתניא (נז:): יוצאה אשה בכבול ובאסטמא לחצר. כיפה של צמר, פירושיה כי דתניא (חולין קלח.) כיפה של צמר היה מונח בראש כהן גדול ועליו ציץ מונח. עכ"ל. מבואר שהכיסוי הוא חלקי כעין הציץ.

גם המאירי מפרש כך, שכתב (שבת נז:), וזה לשונו: ולא בכבול לרשות הרבים, ופירושה בגמרא כיפה של צמר עשויה כמיץ כובע בשרשרות, ויש מפרשין שהיתה רחבה כשתי אצבעות ממה שאמרו כיפה של צמר היתה מונחת בראש כהן גדול ועליו הציץ נתון שנאמר ושמת אותו על פתיל תכלת. ולי נראה שהיא כשיעור הראש וקולטת כל השערות ומניחתו תחת השבכה, ומרוב חשיבותה מסירה כל השבכה ליטול את הכבול ומחזרת השבכה מיד, ומשתעשעת עם הכבול, ומכל מקום אף בזו אם היתה תפורה מותר שאין לחוש שתעמוד בגלוי הראש עד שיראו כל חברותיה את הכבול, ומכל מקום כבול זה לא נאסר אלא ברשות הרבים, אבל בחצר מותר ופירושה גדולי המחברים אף בשאינה מעורבת

וכל הנזכרים למעלה נאסרו אף בחצר שמא תרגיל לצאת בה לרשות הרבים ובכבול התירו שהיה תכשיט צריך הרבה אצלם ושלא תתגנה על בעלה בהעדרו. עכ"ל. והגם שכתב שהוא כשיעור הראש, מכל מקום יוצאין השערות מן הצדדים, שהרי לכן היא חייבת להשים על גבי הכבול "שבכה".

אתה הראת לדעת שהכבול הוא כיסוי חלקי המונח על הראש של האשה (ולדעת המאירי נראין השערות מן הצדדים), ולכן צריכה האשה להניח על גבי הכבול "שבכה", לפי שאין הכבול ככיסוי גמור, שהרי עדין נראין השערות.

מהו הנוי המיוחד שיש בכבול?

והנה דרכן של הנשים בזמנם היה ללבוש כיפה בחצר ללא שבכה על גביה, אבל כשיוצאות לרשות הרבים תכף היו מניחות את השבכה על גבי הכיפה (כמבואר כל זה בכתובות עב. לעיל בפרקים א-ג), שהרי בחצרה מותר לה לצאת בשערותיה הטבעיות ואין בזה משום פרועת ראש (רק לדעת הירושלמי והשלטי הגבורים והסמ"ג, כמו שיתבאר להלן בפרק ה אות ב), ולכן היו הנשים לובשות בחצרן את הכפה ההיא שהיא יפה מאוד, והיו הנשים משתעשעות באותו היופי, ולכן בשבת אנו חוששין שמא תשלוף אותו ותראה לחברתה, וכמו שכתב רש"י: וחשובין הם וחיישינן דלמא שלפא. עכ"ל. וכן כתב רבינו יונתן מלוניל (שבת סד:), וזה לשונו: מרוב חשיבות התכשיט וקלות דעת האשה וחמדתה שהיא רבה ישאלוה חברותיה הראיני כפייתך וכו', ותתן הכפה לחברתה וישתעשעו בה שעה או חצי שעה. עכ"ל. וכן כתב בחידושי הר"ן.

והנה, האשה שלבשה בחצירה את הכובע ויצאה לרשות הרבים, לא היתה מסירה את הכובע אלא מניחה עליו את השבכה ואז היתה יוצאת לרשות הרבים, והטעם הוא, לפי שקשה הדבר לצאת ולבא לרשות הרבים ובכל פעם להוציא את הכובע ולהניח במקומו את השבכה ושוב להוציא את השבכה ולהחזיר את הכובע, לכן היתה האשה לובשת את הכובע תמיד, וכשהיתה יוצאת לשוק או לבית משפחתה, כמו לבית אביה וקרובותיה, לא היתה צריכה לטרוח שוב ולהוציא את השבכה וללבוש את הכובע, ואחר כך כשהיתה צריכה לחזור לביתה דרך רשות הרבים קשה לה להוציא שוב את הכובע וללבוש את השבכה, אלא מוציאה את השבכה ומיד היא לבושה בכובע נאה. ובפרט שכאשר הכיפה מגובהת על ידי שבכה יש בה קישוט מסויים שהרי הכובע מגביה את השבכה. הדבר התבאר בדברי רבותינו הראשונים ז"ל. וראה בשו"ת באר שבע (סימן יח).

בסיכום:

כל הנ"ל הוא ביאור לדברי המשנה, שהיו הנשים לובשות את הכבול לבדו בחצרן, וכשהיו יוצאות לרשות הרבים היו מניחות על גביו את השבכה שהרי אין הכבול ככיסוי שלם (שהוא ככיפה חלקית על ראש האשה), והיו משאירות את הכבול מתחת לשבכה מפני שטורח הוא להן ללבושו ולפושטו בכל פעם שבאה לחצירה מרשות הרבים, וכן להחליפו בשבכה כשיוצאת לרשות הרבים, ולכן תמיד הוא היה מונח על ראשיהן. ולכן, כשהיו מגיעות לחברותיהן היו מוציאות את הכבול ומשתעשעות ביופיו, ולכן חששו חכמים שמא תוציאו ברשות הרבים ותלך עימו ד' אמות. אבל כשהוא תפור לשבכה, היא לא יכולה להוציאו ולהשאר פרועת ראש, שהרי כאשר היא מוציאה אותו גם השבכה התפורה לו יוצאת עימו, ולכן המסקנה היא, שבכל מקום שאם תוציא את הכבול תשאר פרועת ראש לא חששו חכמים דלמא שלפא ומחוויא לחברתה.

ג): מה פירוש המושג: "פאה נכרית"

המפרשים שפירשו ש"הפאה נכרית" היא עם קליעתה

רש"י פירש: פאה נכרית - קליעת שער תלושה, וצוברתה על שערה עם קליעתה, שתראה בעלת שער. עכ"ל. ומכיון שהיא צוברתה עם שערותיה הטבעיים שבודאי צריכין כיסוי מן התורה, אם כן בודאי שהפאה נכרית היא מכוסה מתחת לשבכה ואינה גוליה לעיני כל. וכן כתב רש"י בערכין (ז: ד"ה פאה נכרית): שהיתה לה פאה משער אשה אחרת קשורה לשערה דרגלות היו נשים כששערן מועט לקשור שער נשים נוכריות לשערן, והוא פאה נכרית. עכ"ל. ורק לענין שבת כתב רש"י "וצוברתה" שבנקל היא יכולה לשלופה מתחת לשערותיה, אבל בערכין (ז:), כתב "קשורה" שאם היא קשורה אי אפשר לה לשולפה. וכן כתב בשער הציון (סימן שג אות נב). ורש"י בסנהדרין (ק"ב). כתב: גדיל של שערות דעלמא שעושין לנוי. עכ"ל. וכונתו שהנוי הוא בייחס לכיסוי הכיעור של האשה במיעוט השיער שיש לה, וכמו שכתב בערכין (ז:). ופשוט הדבר שלדעתו עושין אותה תחת השבכה ולא מעל השבכה, וכל תכליתה היא לעבות את השיער עצמו.

וכן מבואר בתוספות ר"י הזקן (שבת סד: ד"ה פאה נכרית), וזה לשונו: ובודאי שלא התירו חכמים שתצא עימה לרשות הרבים בחול, אלא שתמיד דרכה ליתן את הפאה נכרית תחת השבכה, ורק חיישנן שמא תשלוף מתחת לשבכה

לפני בית הטבילה ותטלטלם ד' אמות ברשות הרבים. עכ"ל. וכן כתב בחידושי הר"ן, שדרך היא למי שיש לה שיער מועט להניחה ביחד עם שערותיה הטבעיים. ע"ש. וכן מבואר בחידושי הר"ן על הרי"ף (כט). כתב: פאה נכרית, קליעת שער התלושה ועוברתה על שעה עם קליעתה כדי שתראה בעלת שער. עכ"ל. וכן פירש רבינו ירוחם (בנתיב יב, חלק יא) וזה לשונו: פירוש פאה נכרית, קליעה של שער תלושה שמערכת עם שערותיה שתראה בעלת שער. עכ"ל. ויוצא איפא שהפאה נכרית מכוסה לגמרי בשבכה, שהרי שאר שערותיה המחוברות בודאי צריכות לכולי עלמא (האמת שאין מי שחולק שגם פאה נכרית חייבת כיסוי מן התורה, וכמבואר בפרקים א-ג) כיסוי מן התורה, וממילא מתכסות גם שערות הפאה נכרית המעורבות בשערותיה. וכן משמע בפסקי הרי"ד (שבת סד:) שכתב: ופאה נכרית וכו' שאשה שאין שעה מרובה וכו'. עכ"ל. והיינו שמכנסת אותה עם קליעתה. וכן כתב רבינו עובדיה מברטנורא (שבת פרק ו משנה ה), וזה לשונו: אשה שאין לה רוב שער, לוקחת שער נשים אחרות ומשימה בראשה ונראה כאילו הוא שעה. עכ"ל. ופירושו הוא שהיא מעבה את שערותיה ונראה כאילו הכל הוא שעה.

וכן היא דעת רבינו עזריאל (הובא בשיטמ"ק נזיר כח:), וזה לשונו: ודברים שבינו לבינה נמי מן הגילוח ליכא דאפשר בפאה נכרית כדמוקי בגמרא. עכ"ל. ומבואר שהפאה נכרית הם הדברים שבינו לבינה ואינן מיועדים לרשות הרבים, והיינו מה שכתב רש"י והנ"ל שהיא מניחתה עם שערותיה או עם קליעתה (והגם שבזויר שם מיירי באשה מגולחת, מכל מקום בעלמא עיקר שימוש הפאה נכרית שלת"ק "אפשר בפאה נכרית" הוא בינו לבינה. וז"פ).

גם הרא"ש בתוספותיו (שבת נז: ד"ה אי), כתב, וזה לשונו: וא"ת אמאי לא תני ברישא דמתניתין דאין יוצאין בפאה נכרית לרשות הרבים, יש לומר משום דמילתא דפשיטא היא דודאי שלפא ליה משום דמחכו עלה. עכ"ל. מדבריו מבואר שלעולם האשה לא מגלה את הפאה ברשות הרבים ואפילו בחול כיון שיצחקו עליה חברותיה, ולכן תמיד היא "תשלוף" אותה. ולשון "שליפה", מסתבר לומר שהוא מתחת לשבכה, וכמו שכתב בנו בטור או"ח (סימן שג) וזה לשונו: "פאה נכרית, קליעת שער שקולעת בתוך שעה". עכ"ל. וכן כתב מרן בשלחן ערוך שם (סימן שג סעיף יח): ופאה נכרית דהיינו קליעת שער שקלעה בתוך שעה. עכ"ל. וכן נוטים דברי הרמב"ם בהלכות שבת (פרק יט הלכה ז) שכתב, וזה לשונו: ולא בפאה של שער שמנחת על ראשה כדי שתראה בעלת שער הרבה". עכ"ל. ומבואר שהיא בעל שיער אבל אינה בעלת שיער "הרבה"

אבל כשתשים הפאה נכרית תתראה כבעלת שיער "הרבה", והיינו שהיא מרבה את השיער שלה על ידי השער של הפאה נכרית [וראה להלן עוד בדעת הרמב"ם]. וכן כתב הריטב"א בחידושיו (שבת סה.) שהפאה נכרית עשויה לאותה שאין לה שיער, שאם לא תשים אותה על ראשה תתנגה על בעלה. ומשמע שאין לה שיער ממש, כך, שהפאה נכרית מהוה תחליף לשערותיה. וראה עוד בחידושיו (ס.), וכונתו היא שהיא משלימה את המקום המקורח שבראשה בלבד.

ומבואר בשו"ת הגאונים רב נטורנאי גאון (הובא בחידושי הרשב"א שבת נ.), שהפאה נכרית מיועדת למי ששערה מדולדל. וכן כתב בערוך (ערך פאה): אשה שאין לה רוב שער לוקחת שער מנשים אחרות ומשימה על ראשה שנראה כמו שהוא שער. עכ"ל. והכונה היא שמנחת את שערות הנכרית ביחד עם קליעתה, כך, שהשערות הן מעורבות, ולכן הפאה נכרית עוזרת לזאת ששערה מדולדל וחסר וכמ"ש רש"י. [וראה להלן בהכרח ה, שהבאנו את לשון הערוך (ערך פאה), שכתב: "פירוש כל מידי דמקיף ולא מגיף ומכסיא כולה קרו ליה פיאה, דדמיא לפיאה שהשדה כולה קרחת ומגולה אלא נשתייר בה כמעט והיא נקראת פיאה, וכן פאה נכרית דמקפת הראש ולא מכסיא". עכ"ל. יוצא מדבריו אלו שהפאה הנכרית היא לא על כל ראשה של האשה אלא חלקית, והיינו עם שערותיה וכו"ל].

[וראיתי בספר בעקבי הצאן ח"א (פרק ח אות ג) שאחרי שהביא דעת רש"י והטור, כתב שלא דוקא "עם קליעתה" אלא הכונה "על קליעתה" דהלא ליכא נפק"מ בזה, והביא שכ"כ המפרשים. ע"ש. ונשאלת השאלה, דאי נימא שהכונה לביתה וחצירה ניחא מדוע אין נפק"מ בין "על קליעתה" לבין "עם קליעתה", אבל אם נאמר שהיא יוצאת כך לרשות הרבים הרי ההבדל הוא ברור "שעם" קליעתה נמצא לכאורה שהיא חייבת לכסות את ראשה, שהרי ממה נפשך נראים כאן השערות שחייבות כיסוי לכולי עלמא וממה נפשך מתכסה גם הפאה הנכרית. וצ"ע על הרה"ג הנ"ל כיצד רצה להבין את דבריהם של הפוסקים הנ"ל. ובפרט לפי מה שכתב הערוך הנ"ל שאפילו שהיא "על שערה" בכל זאת אינה מכסה את כל ראשה, ואם כן מה הרווחנו הרי שערותיה המחוברות לבשרה נראות והן צריכות כיסוי לכולי עלמא. ומה שכתב שם (באות ד) שאת שערותיה במקום שאין לה מום היא מכסה ורק במקום המום ממש היא מניחה פאה נכרית, וכו', זה אינו שהרי הפאה הנכרית מיועדת לבעלות מומין והיינו להשלים את מומן וכמו שכתבו כל הראשונים הנזכרים להלן, ואם כן לא יתכן לומר שאת שערותיה במקום שאין לה מום היא מכסה ורק במקום המום

ממש היא מניחה פאה נכרית הרי מה הרוויחה בכך, היה מוטב לה לכסות את כל שערותיה ודיו. וראה להלן בהכרח א]. וראה מה שכתבנו להלן בפרק יד אות א, בהערות על דברי הגר"ש משאש בזה.

המפרשים שפירשו שפאה נכרית היא כובע נפרד

ואולם חלק מן הראשונים כתבו שהפאה נכרית משמשת ללבוש חיצוני עליון - כובע נפרד שמדובקין בו השערות. וכמו שכתב המאירי (שבת סד. ד"ה ובכבול), וזה לשונו: וענין פאה נכרית היא קליעת שער עשויה משער חברתה אם מפני ששער שלה מועט אם מפני שהוא לבן. עכ"ל. ומה שכתב שהוא באשה שיש לה שער לבן, כן כתבו ג"כ רבינו יונתן מלוניל והר"ן. וכן כתב המאירי בסנהדרין (קיב. ד"ה שער) לגבי רכוש עיר הנדחת, וזה לשונו: פאה נכרית והוא "גדיל" של שערות שאין מחברין בראשה שהנשים מביאות מבחוץ על ראשן לנוי אם היא קשורה על ראשה הרי היא כשאר שער ומותר. עכ"ל. מדבריו מבואר שיש ב' גורמים ללבישת הפאה נכרית, האחד, אם שערותיה לבנות, שבהכרח היא מכסה אותם כליל על ידי הפאה נכרית. והשני, אם שערות מועט, שלדעת המאירי היא מעבה את השערות. וכן כתב הרשב"א בשבת (סה). וזה לשונו: וכן הטעם בכיפה של צמר שאין אשה מקשטת עצמה באותה כיפה אלא אשה שהיא קרחת מפאת ראשה, והיינו דתני לה בהדי פאה נכרית. עכ"ל. ומבואר שהפאה נכרית דומה לכיפה. וכונתו שכמו שכיפה היא חלקית על ראשה, כמבואר לעיל (בד"ה והנה הכבול אינו מכסה כל הראש וכו'), כך היא הפאה הנכרית שאינה אלא ככיסוי חלקי על ראשה. וכן כתב הערוך (ערך פאה הנ"ל), וזה לשונו: "פירוש כל מידי דמקיף ולא מגיף ומכסיא כולה קרו ליה פיאה, דדמיא לפיאה שהשדה כולה קרחת ומגולה אלא נשתייר בה כמעט והיא נקראת פיאה, וכן פאה נכרית דמקפת הראש ולא מכסיא". עכ"ל. ולפיכך, אף מה שכתבו המאירי והרשב"א הנ"ל, צריך לומר שהוא כיסוי חלקי, וכן משמע מדברי המאירי שכתב "גדיל". וז"פ].

והרמב"ם בפירוש המשנה לשבת (פרק ו משנה ה), כתב: ופאה נכרית כמו מגבעת ידבקו בו שער נאה והרבה ותשים אותו האשה על ראשה דרך עראי כדי שתתקשט בשער. עכ"ל. ובפירוש המשנה להרמב"ם (מהדורת הרב יוסף קאפח), כתב וזה לשונו: ופאה נכרית, כעין נרתיק מדביקין בו שער נאה מאד ולובשות אותו על הראש באופן זמני להתיפות בשער. עכ"ל. ומה שכתב "נאה" היינו למי ששערה לבן, וכמו שכתבו המאירי רבינו יונתן מלוניל והר"ן.

ומה שכתב "הרבה" הוא למי ששערה מועט, וכמו שכתב ביד החזקה. ומה שכתב "דרך עראי" או "באופן זמני" כונתו היא שתוכל לשולפה בשבת ולא יהיה חשש של התרת קשר, וכן הוא לגבי שן תתבת שהרמב"ם כתב (במשנה יא) "דרך עראי". ועוד, שאם הוא דרך קבע הרי אין חשש שתשלוף אותה. ומבואר שדרך לבישת הפאה היא מעל גבי שערותיה הטבעיים ממש, אבל כשיוצאת לרשות הרבים יש חשש שמא תשלפם מתחת לשבכה.

בין כך ובין כך, הפאה הנכרית היא "תכשיט חלקי" על ראשה של האשה וכמו שכתב הערוך הנ"ל בפירוש המילה פאה, וזה לשונו: "פירוש כל מידי דמקיף ולא מגיף ומכסיא כולה קרו ליה פאה, דדמיא לפיאה שהשדה כולה קרחת ומגולה אלא נשתייר בה כמעט והיא נקראת פיאה, וכן פאה נכרית דמקפת הראש ולא מכסיא". עכ"ל. וכן משמע מלשון הרמב"ם שכתב שהפאה הנכרית מיועדת למקום המום בלבד, וכן משמע מדברי הרמב"ם הרשב"א והריטב"א שכתבו שהפאה הנכרית היא ככובע וככבול, וכבר התבאר לעיל שהכבול הוא כיסוי חלקי, ואף המאירי כתב שהיא ככבול והוסיף שהפאה הנכרית היא כעין "גדיל" וכו', והיינו שהוא כיסוי חלקי ולא עליון המכסה את כל שערותיה. ועל כורחינו שבין כך ובין כך היא חייבת לכסות את שערותיה בשבכה שהרי גם שערותיה הטבעיות נראות והן צריכות כיסוי לכולי עלמא (והאמת שכבר התבאר לעיל (פרקים א-ג שלכולי עלמא אף הפאה הנכרית חייבת בכיסוי), ועל כורחינו שהפאה הנכרית חייבת להיות מכוסה. וזוהי עוד ראייה שהפאה הנכרית היא מכוסה ברשות הרבים ואינה מיועדת אלא לביתה וחצירה כפי שיתבאר להלן בהרחבה.

ד: הפאה נכרית אינה מיועדת אלא לנשים ששערן חסר או פגום

בכל זאת כל הראשונים כתבו שאותן שהיו משתמשות בפאה נכרית, הן הנשים שהיה שערן מועט, או שהלבין שערן, שהוצרכו לשער הנכרית שישלים את מה שחסר בשערותיהן, אבל הנשים ששערן מרובה ונאה לא היו צריכות לזה שהרי טוב הדבר בעיני בעליהן, ורק הנשים ששערן מועט ורע רואי היו משתמשות בפאה נכרית בשביל שלא להתגנות בעיני בעליהן. וכמבואר כל זה בגמרא (סד:): שכל הסיבה שהיא לובשת את הפאה היינו בשביל שלא תתגנה בעיני בעליה ובסופו של דבר יגרשנה.

בסיכום:

בסיכום, מכל זה אנו מוצאים שרק בבית או בחצר (כמו שיתבאר להלן) היתה האשה לובשת פאה נכרית. חלק מן הראשונים הסבירו שהיה מעל גבי הפאה נכרית כיסוי, וחלק הסבירו שלא היה כיסוי כלל. וכבר התבאר לעיל (בפרקים א-ג), שמותר לאשה ללכת בתוך ביתה בלי כיסוי ראש כלל ובשערותיה הטבעיים ממש, ולכן התירו חכמים לאותה אשה שאין לה שיער מרובה ונאה (כמו שכתבו כל הראשונים הנ"ל) ללבוש פאה נכרית בביתה, כי אותה שיש לה שיער מרובה ונאה אינה צריכה לפאה נכרית שהרי ששערותיה נאים הם בעיני בעלה.

הטעם שאסור לצאת בפאה נכרית (שתחת השבכה) לרשות הרבים בשבת

הרמב"ם בהלכות שבת (פרק יט הלכה ז), כתב שכל הטעם שאסור לצאת בפאה נכרית היינו דלמא שלפא ומחוייא לחברתה, וזה לשונו: לא תצא אשה וכו', ולא בפאה של שיער שמנחת על ראשה כדי שתראה בעלת שיער הרבה וכו', כל אלו אסורין לצאת בהן שמא תחלוץ ותראה לחברותיה. עכ"ל. וכן משמע מדברי רש"י (ד"ה לחצר), וכן כתבו התוספות בשבת (נו:), וזה לשונם: וא"ת אמאי לא תני נמי ברישא פאה נכרית בהדי כבול דאין יוצאין בה לרשות הרבים, ויש לומר דמילתא דפשיטא היא דאסור לצאת בה לרה"י דודאי משלפה משום דמחכו עלה. עכ"ל. ובאותו הלשון מבואר בתוספות הרא"ש (שם נו: ד"ה אי), שכתב: וא"ת אמאי לא תני ברישא דמתניתין דאין יוצאין בפאה נכרית לרשות הרבים, יש לומר משום דמילתא דפשיטא היא דודאי שלפא ליה משום דמחכו עלה. עכ"ל. וכן כתבו הרמב"ן והריטב"א (שבת סד:). וכן כתב מרן בבית יוסף (סימן שג אות יח), וכן כתב הרמ"א בהגה שם, שכל הטעם שאסור לצאת בפאה נכרית בשבת לרשות הרבים, היינו דלמא שלפא ומחוייא לחברתה. וכן כתב בש"ע הגר"ז (סימן שג סעיף טז): אבל לא תצא בפיאה נכרית דהיינו קליעת שער תלוש שנותנת על שיערה כדי שתראה כבעלת שער הרבה שמא תחלצנה מעל ראשה להראותה או שמא תפול מעל ראשה ותביאנה בידה. עכ"ד. והדברים מבוארים בדברי כל הראשונים שכל הטעם הוא דלמא שלפא ומחוייא לחברתה [ולהלן יתבאר שלא יתכן לומר שאין כיסוי על גבי הפאה ברשות הרבים, שאם כן הרי שערותיה יתגלו ברשות הרבים ואין לחשוש דלמא שלפא, כמבואר בגמרא (נו:): שלא חוששין "דלמא שלפא" היכא ששערותיה יתגלו כיון שהיא לא תשלוף שהרי שערותיה יתגלו ואין מקום לחשש זה, ועל כורחינו שהפאה ברשות הרבים היא מכוסה].

קלח

וכל מה שהתירו את הפאה נכרית לחצר, היינו שמא תתגנה על בעלה, כמבואר בגמרא (סד:): שמתוך שאתה מחמיר עליה היא מתגנית על בעלה והוא מגרשה. אבל מעיקר הדין היה צריך להיות אסור אף בחצרה דלמא תצא עימה לרשות הרבים ותשלפנה מתחת לשבכה כהרגלה בחול.

[ובספר בעקבי הצאן ח"א (פרק ח אות ג) כתב: קשה לשיטת המפרשים דקאי על חצר, כי אילו היה אסור בפאה נכרית אף בחול, אם כן לא היה שייך כלל לגזור בזה איסור שבות בשבת, משום שבין כך ובין כך היה אסור אף בחול, אלא ודאי הדבר פשוט בש"ס להיתר, ומשום הכי שפיר גזרו ולא התירו לצאת בשבת לרשות הרבים שמא תשלפנו, שהרי בחול באופן זה מותר. עכ"ד. ונעלמו ממנו דברי רש"י בביאור החשש "דלמא שלפא" דחיישינן שתעשה כדרכה בחול ששולפת מתחת לשבכה. ע"ש. ואם כן אין זו טענה כלל שהרי החשש הוא דחיישינן שמא תשלפנו מתחת לשבכה כדרכה בחול, ולא חששו רק בשבת עצמה, אלא כדרכה בחול הוא דחששו. ומה שהרחיב שם בבעקבי הצאן דעל כורחינו בחצר הרבים קאי ולא בחצר היחיד וכו', דבריו תמוהין שהרי החשש הוא אגב רשות הרבים ולא אגב החצר עצמה, ובאמת אם לא היו חז"ל חוששין "דלמא שלפא" היה מותר בחצר ואין זה משום עירוב החצר, ולא קשיא מהש"ע (בסימן שסו) וזהו איסור כלאיים. ותמהני על החכם הנ"ל שהקשה קושיא כזו].

ה): ההכרחים

**ההכרחים מדברי הש"ס שהפאה נכרית היתה מכוסה
ברשות הרבים בשבכה**

וחייבים לומר שכשהיא יוצאת מחצירה לרשות הרבים היא מנחת על גבי הפאה "שבכה", וזאת מכמה טעמים בסיסיים שהם יסודי "פשוט" הסוגיא, והם מלבד כל המבואר לעיל (וכל הטענות הנזכרות כאן, הם אף לדעת השלטי הגבורים שלא התירו מעולם לצאת בפאה נכרית לרשות הרבים! וכמבואר להלן בפרק ו אות א).

הכרח א):

**אם אין כיסוי על גבי הפאה, הרי שערותיה יתגלו
ברה"ר ואין לחשוש "דלמא שלפא"?**

הטעם שאסור לצאת בפאה נכרית לרשות הרבים ביום השבת הוא מפני שאנו

חוששין שמא תשלוף אותה ותראנה לחברתה, וכבר נתבאר לעיל שבכל מקום שאם תשלוף יתגלו שערותיה - מותר לצאת באותו הדבר לרשות הרבים שהרי חכמים לא חששו שמא תעזי האשה להשאר פרועת ראש ברשות הרבים (וכמבואר בב"ק צ. שבושת הוא לה), ולכן לא חששו חז"ל "דלמא שלפא". וגם כאן חייבים לומר שאם חכמים חששו שמא תשלוף את הפאה, היינו שאם תשלוף עדין שערותיה יתגלו, ועל כורחינו שהיא לובשת "שבכה" (כעין בד עבה) מעל גבי הפאה ברשות הרבים, אבל בחצירה היא הולכת עם הפאה בלבד בגלוי בלא כיסוי, ורק כשיוצאת לרשות הרבים היא מניחה את השבכה על גבי הפאה. [ואם לא נסביר כך, לא תובן הסוגיא, שמדוע חששו חכמים "דלמא שלפא" הרי אם תשלוף יתגלו שערותיה, ובמשנה אמרו שלא חוששין "דלמא שלפא" במקום שיתגלו שערותיה? ועל כורחינו שגם כשהיא שולפת את הפאה נכרית היא שולפתה מתחת לשבכה]. והרי לנו שברשות הרבים הפאה מכוסה בשבכה. וכן תמה בשו"ת סבא קדישא אלפאנדארי ח"ב (סימן א). [וכבר יתבאר להלן בפרק ה, שלדעת השלטי הגבורים אסור לאשה ללכת בביתה או בחצירה פרועת ראש וכדעת הירושלמי והסמ"ג, וכ"כ השלטי הגבורים בכתובות (לב: אות ב מדפי הרי"ף), ולכן הוא שש למצא סמך ממשנה מפורשת שהיו הנשים לובשות פאות נכריות בחצרן ולכן כתב מה שכתב, וראה להלן בפרק ה-ו].

וזה אתי שפיר אף לדעת הרמב"ם הרשב"א הריטב"א והמאירי הנ"ל, שהפאה נכרית היא כובע ממש על ראשה ולא כרש"י ושאר ראשונים שפרשו שהפאה מעורבת עם שערותיה, שממה נפשך, אם היא מסירה את הפאה הנכרית ההיא, מיד מתגלים שערותיה [ולדעת רש"י ושאר הראשונים אין צורך להגיע לזה, מכיון שהשערות מעורבות עם שערותיה המחוברות לבשרה שהם צריכות כיסוי לכולי עלמא (אם יש חולק בכלל!): וראה לעיל]. ולכן אף לדעת הרמב"ם והנ"ל, מכיון שחז"ל אמרו שכשהן תפורין מותר לצאת עמהן לרשות הרבים, וכן בכבול ופאה נכרית (לא יצויר שהיא היתה תפורה), והטעם הוא כנ"ל שבכל מקום שהיא עשויה לגלות את שערותיה כששולפת את הפאה והכבול מותר לה לצאת בו לרשות הרבים שחכמים לא חששו שמא תגלה את שערותיה ברשות הרבים, והוא הדין בין בכבול ובין בפאה נכרית, וכמו שפרש"י: בכבול ובפאה נכרית לחצר. וכתב רש"י: לחצר, אכבול ופאה נכרית קאי, וכו', עכ"ל. ועל כורחינו שאם חכמים חששו ואמרו "דלמא שלפא" כל חששם הוא מפני שהיא שולפת את הפאה ונשארת עם השבכה שהיתה עליה אבל אם יתגלו שערותיה בשליפת הפאה, אין לחוש. וק"ל. [וכבר התבאר לעיל שממה נפשך לדעת הרמב"ם והמאירי ושאר מפרשים הפאה הנכרית היא תכשיט חלקי על ראשה

של האשה, דהיינו שמלמטה השערות של הפאה הנכרית מתערבות עם שערותיה, והפאה הנכרית היא כובע המונח על מרכז הראש, וכמו שכתב הערוך (ערך פאה השני), והרשב"א והריטב"א (שבת סד:), וכן כתב המאירי בסנהדרין (קיב:): שהוא כעין "גדיל". וראה לעיל, ולהלן בהכרח ה.].

10 טעמים שאין לומר שהיא חובשת בד מתחת לפאה נכרית

והנה בספר בעקבי הצאן ח"א (פרק ח אות ג) רצה לתרץ, שבאמת היא לובשת על ראשה כיסוי טוב מבד ועל זה היא לובשת את הפאה נכרית, ולכן כשהיא מסירה את הפאה נכרית לא תעמוד בפירוע ראש, ושוב שייך לחשוש "דלמא שלפא". ע"ש.

וליתא מכמה טעמים פשוטים: א). שכבר נתבאר לעיל בדברי כל הראשונים שלא פירשו כן, אלא פירשו שהפאה נמצאת מתחת לשבכה (הרשב"א והריטב"א, והר"ן, ותוספות ר"י הזקן ועוד), ובנוסף לכך הרי לדעת, רש"י, רבינו ירוחם, הערוך, רב נטורנאי גאון, הרא"ש, רבינו עזריאל, השיטמ"ק, הטור, ועוד, וכן לדעת המאירי, הרשב"א, הריטב"א, והרמב"ם, חייבים לומר שהיא מכסה את הפאה נכרית ברשות הרבים, שהרי הם מפרשים שפאה נכרית היינו "עם קליעתה" דהיינו עם שיערה הדבוק לבשרה ושערה צריך כיסוי לכו"ע, ואם כן גם הפאה נכרית היא מכוסה. ולדעת הרמב"ם והמאירי שכתבו שהפאה נכרית היא ככובע החופה את הראש, מכל מקום כתבו שמניחים את הכובע ישירות על ראשה ואין שום מטפחת החוצצת באמצע, וגם שהפאה נכרית היא "ככובע" ו"כגדיל" שהוא תכשיט חלקי שאינו חופה את כל ראשה. [ובפרט, שהרשב"א והריטב"א שגם פירשו כהרמב"ם והמאירי בביאור המושג "פאה נכרית", ובכל זאת כתבו להדיא (בשבת סד:): שהפאה נכרית היא מכוסה מתחת לשבכה ככבול, וכמבואר בחידושי הריטב"א בשם הרשב"א. ועל כורחינו שגם לדעת הרמב"ם והמאירי שפירשו שפאה נכרית היינו כובע החופה את הראש וכו', מכל מקום היא אינה חופה את כל הראש, ולכן ברשות הרבים היא מכסה אותה בשבכה, וגם שכך מבואר בכתובות (עב:)].

ב). ואם תתבונן בלשון המאירי בסנהדרין (קיב:). תווכח שאין שום חוצץ בין הפאה נכרית לשערותיה, אלא הפאה מונחת על גבי השערות (והן חופות את כל השערות הלבנות או את כל מקום הקירוח), וכשהיא נמצאת בביתה היא חייבת

להשיג את הפאה נכרית מעל גבי ראשה בלא חוצץ, וזה לשונו: פאה נכרית והוא גדיל של שערות שאין מחברין בראשה שהנשים מביאות מבחוץ על ראשן לנוי, אם היא קשורה על ראשה הרי היא כשאר שער ומותר. עכ"ד. ומבואר שהיתה זאת הפאה על שעה ממש, ואף היא "קשורה לה", וכיצד יתכן שתהיה קשורה לה אם יש שם בד חוץ מן הכובע המדבק את השערות שיחצוץ בין אותו הכובע לראשה. [ואדרבה מלשון המאירי משמע שלשער הנכרית יש דין של שערותיה ממש, ומותר בהנאה כשערותיה הדבוקות לבשרה, וכמבואר בגמרא שם בהוה אמינא כיע"ש].

וכן כתב הרמב"ם בפירושו המשנה (שבת פרק ו' משנה ה'), וזה לשונו: ופאה נכרית כמו מגבעת ידבקו בו שער נאה והרבה ותשים אותו האשה על ראשה דרך עראי כדי שתתקשט בשער. עכ"ל. ובפירושו המשנה להרמב"ם (מהדורת הרב יוסף קאפח), כתב וזה לשונו: ופאה נכרית, כעין נרתיק מדביקין בו שער נאה מאד ולובשות אותו על הראש באופן זמני להתיפות בשער. עכ"ל. ואפשר שדרך עראי הוא שמשתמשת עימו רק בביתה (וכמו שנתבאר לעיל), ועל כורחינו שאין שום בד שנמצא מתחת לפאה נכרית. וכן מוכח מדברי הרשב"א (הביאו הריטב"א שבת סה.), וזה לשונו: "היינו משום שאין אשה נותנת דבר תחת השבכה אלא מפני מום שבראשה". עכ"ל. והרשב"א כתב כן לגבי פאה נכרית והריטב"א הסכים עימו ובכל זאת כתבו שברשות הרבים הפאה נכרית מונחת תחת השבכה (כמבואר בחידושי הריטב"א בשם הרשב"א בשבת סד:), ומבואר שרק את הפאה הנכרית היא נותנת שם להשלים את מומה במה שצריך השלמה ולכן אינה צריכה להשיג שום בד מתחת, אבל ברשות הרבים שממה נפשך היא מכסה את שערותיה אין כאן שום מום שהיא צריכה להשלים מומה. [ובבעקבי הצאן ח"א (פרק ח' אות ב) רצה לדחות זאת, וכתב שאין לומר שהפאה הנכרית קשורה לשערה ממש "אלא כשם שבגדיה גם העליונים שעל גופה חשיבי כמחוברים או כקשורים לגופה, אף שיש תחתיהם עוד בגדים, כמו כן גם הפאה נכרית חשיבא מחוברת או קשורה לשערה, אף כשהיא על גבי שבכה". עכ"ד. וליתא, שהרי רש"י והמאירי בסנהדרין (ק"ב). מחלקים בין פאה נכרית הקשורה לבשרה לבין פאה נכרית שאינה קשורה לבשרה, ולפי דבריו איזה חילוק יש כאן? ועוד יש לדחות את דבריו, דמאן לימא לן שבגדיה המונחים על גבי גופה חשובים כמחוברים, הלא לענין טומאה דינם כנתוקים כמבואר בסנהדרין (ק"ב). ועוד, שהבעקבי הצאן רוצה לומר זאת לדעת הטור כיע"ש, וזה היפך הכתובים, שהרי הפאה הנכרית מיועדת לבעלות מומין והיינו להשלים את מומן, ואם כן לא יתכן לומר שאת שערותיה במקום שאין לה מום היא מכסה ורק במקום המום

ממש היא מניחה פאה נכרית, הרי מה הרוויחה בכך, היה מוטב לה לכסות את כל שערותיה וק"ל, וראה להלן בהכרח ב].

ג). שלא יתכן לומר שהיא מניחה עוד בד מתחת לפאה הנכרית שהרי כל הראשונים פירשו בפירוש שהפאה הנכרית הוא אינו על כל הראש, וכן הוא אף לדעת הרמב"ם והמאירי שאותו הכובע החופה את ראשה ועליו מדובקין השערות אינו אלא במרכז הראש וכמבואר בערוך (ערוך פאה השני), וכן כתב המאירי בסנהדרין (ק"ב). שהפאה נכרית היא כעין "גדיל", והרמב"ם דימה זאת "לכובע", וידוע שהכובע אינו חופה את כל ראשה וכמו שכתב הרמב"ם (פרק יט הלכה ז): ולא בכבול של צמר "שמקפת" אותו סביב לפניה. עכ"ל. והרמב"ם שם פירש שכבול הוא "כובע". וכן מבואר בפירוש המשנה לשבת (פרק ו משנה א). ע"ש. [ואצ"ל לדעת רש"י ושאר הראשונים, וכנ"ל].

ד). ומה גם שלא יתכן שתצטרך ללבוש כמה כיסויים לראשה. גם את הבד שמעל ראשה. וגם את הכובע שדבוקין בו השערות. וגם את השבכה שמעל הפאה כמבואר בראשונים. ה). ועוד, שאם היא מניחה בד מתחת לפאה נכרית, הרי בהכרח שגם מתחת לכבול היא מניחה בד, שהרי הושוו דניהם במשנה וכמבואר בגמרא שם (סד:), וזה לא יתכן, שאם היא מניחה בד מתחת לכבול אם כן מדוע צריכה מעל גביה שבכה. ו). ועוד, שלא יתכן לשון "שלפא" כשאינה מוציאה את הפאה מתחת לאיזה משהו, והמושג "שליפה" הוא מביין שתי דברים, וכמבואר בערוך (ערוך שלף, דף קנה ע"ד), ולכן חייבים לומר שהיא שולפת את הפאה מתחת השבכה [ומה בכך, מיהו זה ואיזהו שיתלהב על רבותינו הראשונים וידבר אליהם כדבר איש אל רעהו, שכבר הבאנו לעיל לשון הרשב"א הריטב"א ר"י הזקן והר"ן, ועוד, שכתבו בפירוש שהפאה נכרית ברה"ר נמצאת מתחת לשבכה]. ודי בזה.

ז). ועוד יש להקשות, שהרי רבי שמעון בן אליעזר (שבת נו:): קאמר להדיא שהכל (פאה נכרית כבול טוטפת וסרביטין) מתחת לשבכה הן, ולכן אסור לצאת בהן לרשות הרבים שרק במה שהוא מתחת לשבכה יש חשש "דלמא שלפא", וכמבואר בדבריו (שבת נו:), ואם כן שמע מינה שהכל הוא תחת השבכה, ורק בטוטפת ובסרביטין (כשהן תפורין) (שרק בהן שייך תפירה) ומתגלה ראשה לא חששו, אבל בפאה נכרית וכבול משמע שלעולם ראשה ישאר מכוסה ולכן יש לחשוש "דלמא שלפא". ועל כורחינו שרבי שמעון בן אליעזר אומר להדיא

שהפאה נכרית היא "מתחת" לשבכה ולא מעליה. ולפי דברי הבעקבי הצאן הנ"ל צריך לומר שהפאה נכרית היא "מעל לשבכה" שהרי היא מנחת בד מתחת, ודבריו הם נגד דברי רבי שמעון בן אליעזר.

(ח). ועוד, הרי הבאנו לעיל את לשון הראשונים שהפאה הנכרית מיועדת אך ורק לבעלות מומין, וכן כתב הרמב"ם והמאירי והרשב"א וכו', וזהו הכרח פשוט שהן משתמשות בזה רק במקום שמתגלה מומן, אבל ברשות הרבים שצריכות לכסות ממה נפשך את מומן, אם כן מה ההוה אמינא שתלבש שם פאה נכרית?

(ט). ועוד, שהרי רק אותן שהן בעלות מום בשערן לובשות את הפאה נכרית, ולפי זה לא יתכן שאשה הלובשת פאה נכרית ומהלכת עימה ברשות הרבים תשלוף את הפאה נכרית שלה ופתאום יראו אותה עם כיסוי ראש (שהיה מתחת לפאה) ויתגלה לעיני כל שהיא בעלת מום שלכן היא מנחת את הפאה. אבל כשהיא שולפת את הפאה נכרית מתחת לשבכה, כמו שהיתה נראית מקודם כך היא נראית עתה, וכן היה דרכן של הנשים לשלוף את הפאה והכבול מתחת לשבכה שהשבכה נשארת על ראשה וכך הפאה נכרית שהיתה תחתיה עברה לידה של חברתה, ובושה היא לה להחליף כיסוי ראש ברשות הרבים כשכיסוי זה מגלה את המום שלה (כשלפני כך היתה עם פאה ועתה היא עם כיסוי רגיל שהיה מתחת לפאה), ועל כורחינו שאין לומר כך. [נוכח הבאנו לעיל "שכל" הראשונים פירשו שהפאה מיועדת לבעלות מום, וכן כתבו גם הרמב"ם והמאירי שהבעקבי הצאן תולה את ההיתר בהן].

(י). ועוד, שאם נאמר שהיא מכסה את שערותיה בשבכה, ועל גבי זה מנחת פאה נכרית ולכן תשאר מכוסת ראש ברשות הרבים וכמ"ש הבעקבי הצאן הנ"ל, לא יתכן להסביר כך, שרק בכבול שיש בו נוי מיוחד ורגילות הנשים להשתעשע עימו היתה מוציאה את הכבול בשביל "להשתעשע" (וכמו שהבאנו לעיל מלשון הרשב"א הריטב"א הר"ן וריבנו יהונתן שהן משתעשעות עימו "שעה או חצי שעה", וכ"כ המאירי), אבל הפאה נכרית לא מיועדת לשעשוע כלל, ודרך הנשים לראות את הפאה ותו לא, וכידוע שהפאה נכרית נפישא זוהמה (כמבואר בנזיר כח: וערכין ז:), ולכן די לחברתה לראות את הפאה ולא יותר מכך. ונמצא שאם נאמר שברשות הרבים הפאה היא מגולה לעיני כל, מדוע היא צריכה לשולפה ולהראותה לחברתה, הרי ביכולת חברתה לראות את הפאה מבלי שתשלוף לה את הפאה. ועל כורחינו שהפאה נכרית היא מתחת לשבכה.

וכל הקושיות הנ"ל הם מלבד מה שהתבאר לעיל שמפשט הסוגיא אין לומר כמו שכתב בבעקבי הצאן הנ"ל (וראה בדיבור הבא שעוסק בדברי הרמב"ם והמאירי שכל היסוד של הבעקבי הצאן נופל שודד מעוד טעמים).

כן הוא אף לדעת הרמב"ם ושאר פוסקים בביאור המושג "פאה נכרית"

והנה בבעקבי הצאן ח"א (פרק ח אות ד) כתב, וזה לשונו: ובאמת לדעת הרמב"ם, והערוך, הר"י מלוניל, הר"ן, והמאירי, משמע כי הפאה נכרית מכסה שערות האשה מלמעלה, לגמרי או בחלקן, וכשמכסה רק בחלקן, מתכסה השאר במטפחת תחתיה, וברדיד מלמעלה ברובו, כמו בטוטפת העשוי לקישוט, שהוא עצמו מגולה, ורק השאר מאחוריו מכוסה ברדיד, אבל לא שהפאה נכרית מעורבת בין שערותיה, וגם אין צריך לכסות הפאה נכרית כשיש שבכה תחתיה, ואיכא שפיר ראייה שיותר לנשואה להתקשט בפאה נכרית ממשנה דיוצאה אשה בפאה נכרית לחצר הרבים. עכ"ל. והנה מלבד שהוא צירף את דעת הערוך והר"י מלוניל והר"ן לדעת הרמב"ם, ובאמת הם לא כתוב זאת מעולם, אלא שגם הוסיף לדעתם "הפאה נכרית מכסה שערות האשה מלמעלה, לגמרי או בחלקן, וכשמכסה רק בחלקן, מתכסה השאר במטפחת תחתיה, וברדיד מלמעלה ברובו", וליתא, כי הרמב"ם ושאר פ"פ שהבאתי לעיל לא נזכר בדבריהם כלל שיש איזה מטפחת מתחת לפאה, ובפרט שהפאה נכרית היא תכשיט חלקי וכמבואר בלשון הרמב"ם והמאירי. ועוד, שמה שכתב "וברדיד מלמעלה ברובו" איזה עיקום הוא, הרי לדעת כל הראשונים הרדיד הוא המונע את גילוי השערות, שלכן יש לחוש ל"דלמא משלפא", ועל כורחינו שהוא על כל הראש ולא "ברובו". ואולם הרה"ג הנ"ל כדרכו מוסיף לשונות בדברי הראשונים (כמו שתראה אתה הקורא) ומכאן הוא מסלף את דבריהם.

הפאה נכרית מיועדת לבעלות מום

ובספר דת משה וישראל (עמוד מ, ד"ה ומעתה), כתב: צריך להבין פשט פשוט במשנה, למה אסרו לצאת בפאה נכרית לרשות הרבים בשבת, והרי אין חשש שתשלוף הפאה נכרית דהא לא תגלה שיערה? ופשוט שהפשט הוא שהפאה נכרית מכוסה תחת השבכה (דומיא דכבול) וחיישינן שמא תשלוף מתחת השבכה (כדחיישינן בכבול), וזה מובן ומתבאר מדברי כל הראשונים הנ"ל שכתבו שפאה נכרית נועדה רק לאשה שאין לה שער (כך שתהא נראית כמו אשה רגילה

שיש לה שער), דהנה מבואר מדבריהם שאשה שיש לה שער אינה צריכה פאה נכרית, והיינו משום שברשות הרבים היא מכסה את שערה בשבכה, ובחצר יכולה לילך כמו בשערות מגולות, וכמבואר בכתובות, וממילא אשה שאין לה שער שכל מטרחה להראות כאשה שיש לה שער, היא הולכת גם כן כמותה על ידי הפאה נכרית, דהיינו ברשות הרבים היא מכוסה בשבכה דומיא דכל הנשים, ובחצר שמותר בשער מגולה היא צריכה לקישוט של הפאה נכרית כדי שלא תתגנה על בעלה, דאם לאו הכי אלא שגם ברשות הרבים היא הולכת בפאה נכרית מגולה, היו הראשונים יכולים לפרש בפשיטות שכל הנשים הולכות בפאה נכרית, ואפילו מי שיש לה שער, דמכיון שברשות הרבים אסורות בגילוי שער, לכן צריכות פאה נכרית (וכמו בזמנינו היום שכל אחד מבין מעצמו לפרש כך), ואילו הראשונים לא פירשו כן אלא כנזכר לעיל.

ולפי זה פירוש המשנה הוא פשוט שברשות הרבים אסור לצאת בשבת בפאה נכרית דחיישינן שתשלוף מתחת השבכה כנ"ל, ובחצר גם היה צריך לאוסרה בשבת כשאר תכשיטין, שמא תצא לרשות הרבים ותתכסה בשבכה כהרגלה בחול, ושמא תשלוף מתחת השבכה, והתירו במיוחד בחצר כדי שלא תתגנה על בעלה, ולפי מה שכתבנו, הפשט בפאה נכרית הוא ממש דומיא דכבול, ושניהם תחת השבכה. וראה בחידושי הריטב"א (שבת סה.), שכתב: הקשה הרשב"א ז"ל וכו', ותירץ שכפה של צמר נמי אין דרך לישא אותה אלא אשה שהיא קרחה מפאת פניה, ומידי דמגניא ביה הוא, וזה ששנה אותה בהדי פאה נכרית לפי שכולן מטעם אחד הן, ולפי זה כי קאמרינן (שבת נו:): כלל אמר רבי שמעון בן אלעזר כל שהוא למטה מן השבכה יוצאין בו, היינו משום שאין אשה נותנת דבר תחת השבכה אלא מפני מום שבראשה". עכ"ל. וכן כתב בחידושי הר"ן שם (סד): שהכפה של צמר היא תחת השבכה, וכן פאה נכרית היא כעין כפה (שתחת השבכה). עכ"ל. וכן כתב הגר"א בשנות אליהו (שבת פרק ו משנה ה) שהפאה נכרית היא תחת השבכה. ע"ש. [וכן כתב בתוספות ר"י הזקן (שבת סד): שהדבר פשוט שהיא מכסה את שערותיה ברשות הרבים שהרי זהו איסור פרועת ראש ושכן היא דעת כל הראשונים. עכת"ד. ולעיל הבאנו שכן היא דעת כל הפוסקים ז"ל. ע"ש].

הכרה ב:

הפאה משמשת כתחליף לשערותיה רק בביתה שהיא עם בעלה ומותרת בפירוע ראש

מוכרחים אנו לומר שכל מה שהיו לובשות את הפאה בלי כיסוי בימות החול

היינו דוקא בחצר, שהרי שם הן מותרות בפירוע ראש לגמרי להתנאות לפני בעליהן, אבל כשהיו יוצאות לרשות הרבים היו מכסות תכף את הפאה נכרית בשבכה, ולא היו יוצאות לרשות הרבים בפאה נכרית שאין עליה שבכה חלילה.

ההכרח הוא, שהרי האשה הזאת לא היתה לובשת את הפאה נכרית אלא במקום שהיתה צריכה להתנאות לפני בעלה בשערותיה המדובקים בבשרה, ורק מפני הפגם שיש לה - ששערותיה מועטות או לבנות לכן היא לובשת פאה נכרית, ונמצא שכל תחליף הפאה לשערותיה, הוא רק במקום ששערותיה מותרות, ולא שייך לומר שהיא תלבש את הפאה נכרית ברשות הרבים, שהרי ברשות הרבים היא אינה צריכה את הפאה נכרית להשלמת החסרון שבשערותיה, שממה נפשך היא מכסה את שערותיה ברשות הרבים כמבואר בכתובות (עב). שזהו דין מן התורה.

גם בשו"ת הסבא קדישא למהרש"א אלפאנדארי ח"ב (סימן א) כתב שאין שום ראייה מן הסוגיא שהפאה נכרית מותרת ברשות הרבים, שהרי התכלית של הפאה נכרית היא להשלים את החסרון שיש לאשה ההיא בשערותיה, וחסרון זה ניכר אך ורק כשהיא לפני בעלה כשנמצאת עימו בבית או בחצר ולכן היא צריכה את הפאה נכרית שתשלים את אותו החסרון, לעומת זאת, כשהיא יוצאת לרשות הרבים תמיד שערותיה מכוסות ואין החסרון בשערותיה ניכר כלל, ונמצא שכל תכלית הפאה נכרית היא לשמש כתחליף לשערותיה באותו מקום שהיא מתנאית לפני בעלה בשערות שלה, ולכן ברשות הרבים כשאין לנו את דעת בעלה (שהרי ממה נפשך היא חייבת לכסות את ראשה) שוב אין לה ההיתר שתלבשנה את הפאה נכרית. והוא כנזכר לעיל.

הכרח ג:

לא יתכן שהסוגיות סותרות זו את זו בחומרת איסור פרועת ראש

מבואר בכתובות (עב). שכשיוצאת האשה לרשות הרבים חייבת להתכסות בשבכה, ואפילו מעל קלתה המותרת בחצירה, והטעם לדבר הוא מדין דת יהודית, ואם יצאה לרשות הרבים בקלתה הוי עוברת על דת ויוצאת בלא כתובה. וטעם האיסור של פרועת ראש מן התורה משום צניעות הוא (וכמו שהתבאר לעיל בפרק א באריכות), ואם כן אין שום סיבה שיהיה מותר ללבוש פאה

נכרית ברשות הרבים שאין הבדל מהיכן נובעת הפריצות וחוסר הצניעות אם משערה הדבוק לבשרה או מהנתוק ממנה, הרי ממה נפשך יש כאן פריצות ולכן פאה נכרית איסורה הוא מן התורה (וכמבואר בפרק א-ג), ועל כורחינו שלא יתכן שהסוגיות יסתרו את עצמן מכתובות (עב.) לשבת (סד.). ולכן אין לומר שהגמרא בשבת סותמת שאין בכך איסור פרועת ראש, ואילו לפי הגמרא בכתובות יש בכך משום פרועת ראש מן התורה (וכאשר התבאר לעיל בפרקים הקודמים), אלא שגם בגמרא בשבת מוכרחים אנו להסביר שכשהיא יוצאת לרשות הרבים היא מכסה את הפאה נכרית בשבכה.

וידוע שרבותינו הראשונים הזהירו שאשה היוצאת עם בד משי ומנחת אותו על פדחתה הוי עוברת על דת יהודית, וכמו שכתבו הר"ן והריטב"א בכתובות (עב.), והביאם בשו"ת דברי חיים ח"ב חיו"ד (סימן נט) בשם, וזה לשונו: ויותר מזה מבואר בר"ן בכתובות ובריטב"א שם, שאפילו לתת חתיכת משי וכדומה על הפדחת שיהיה דומה לשיער אסור שזה הוי דת יהודית. עכ"ל. וכן כתב בדרשות מהר"י מינץ (בסוף הדרוש הראשון), וזה לשונו: ואבותינו ואבות אבותינו הקדושים בכל קהלות אשכנזים מחו בדורתיהם שלא ישאו על ראשן אפילו הבינדי ממשי (מבד משי), שהגוון שלו דומה לשיער. עכ"ל. וכן כתב בעל העצמות יוסף בספרו משא מלך ח"ז (חקירה ט), וזה לשונו: ויש מקצת נשים שלוקחות משי שחור ומשימים בפדחתם להתייפות, ואפילו בזה רע המעשה". עכ"ל. וכ"כ הגאון מהרש"ם בדעת תורה או"ח (סימן עה). ואין הכרח יותר גדול מלומר שכשתצא האשה לרשות הרבים תחייב להשים שבכה על גבי הפאה נכרית ולא לצאת עימה כהויתה.

והאמת שאין אנו צריכין לכל זה, כי לדעת כל הראשונים ביחד עם הפאה הנכרית מתראין גם שערותיה המחוברות לבשרה [וכן הוא אף לדעת הרמב"ם והמאירי שהרי הפאה הנכרית הוא תכשיט חלקי שאינו חופה את כל ראשה, וכמבואר בלשונם לעיל], ואם כן על כורחינו שהיא חייבת ברשות הרבים לכסות את שערותיה המחוברות לבשרה היוצאות מן הצדדים מדין "דת יהודית" כיון שדת משה הוא פרועת ראש לגמרי [וכל זה לרווחא דמילתא, שהרי כבר נתבאר לעיל שלדעת כל הראשונים (והרמב"ם והמאירי בכללם) הפאה הנכרית היא חשובה כפריעת ראש לגמרי מן התורה וכולה חייבת בכיסוי כמו ששערותיה חייבים בכיסוי].

ועוד, שעיקר המשנה שאסרה לצאת בפאה נכרית בשבת לרשות הרבים, הוא משום שהיא יכולה לשלוף את הפאה נכרית ושערותיה לא יתגלו (שאם

שערותיה יתגלו אין לחשוש "דלמא שלפא" וכמבואר בגמרא נז:), ועל כורחינו שכשחכמים חששו בפאה נכרית "דלמא שלפא" היינו שגם אם היא תשלוף את הפאה מכל מקום ראשה ישאר מכוסה כהלכה, ועל כורחינו שהיא שולפת אותה מתחת לשבכה נוכל זה דוקא אם נתעלם מדברי הראשונים שכתבו בפירושו שהפאה נכרית מכוסה ברה"ר מתחת לשבכה, ולכן אנו חוששין שמא תעשה האשה כדרכה בחול לשלוף אותה מתחת לשבכה ולהראותה לחברתה].

הכרח ד:

הפאה אינה מיועדת אלא לבעלות מום ולא להסתרת שיערה המחובר לבשרה

התבאר לעיל שהנשים הלובשות פאה נכרית הינם בעלות מום בראשן, בין במיעוט השיער, ובין מפני שנתלבן שערן, וכמו שכתבו הרשב"א והריטב"א (שבת סד:), וזה לשונם: "היינו משום שאין אשה נותנת דבר תחת השבכה אלא מפני מום שבראשה". עכ"ל. וכן כתבו, הערוך, רש"י, הרמב"ם, רב נטורנאי גאון, הרא"ש, רבינו עזריאל, הריטב"א הרשב"א, וכל הראשונים הנ"ל, שאין האשה משמת איזה דבר בראשה אם אינה בעלת מום, והפאה נכרית מיועדת רק לבעלות מומין.

ולכאורה, אם נאמר שהנשים היו לובשות את הפאה ברשות הרבים בשביל לצאת ידי חובת "כיסוי", אם כן מדוע רבותינו הראשונים מפרשים שרק אותן שיש להן מומין היו משימות את הפאה נכרית על ראשן, היה להם לפרש שאפילו הנשים שאינן בעלות מומין לובשות את הפאה נכרית מכיון שברשות הרבים אסורות בפירוע ראש ולכן הן נצרכות לפאה נכרית. ומדלא פרשו כן, שמע מינה שבעלות המומין היו לובשות את הפאה נכרית רק היכן שניכר מומן דהיינו בביתן או בחצרן שהן הולכות שם בפירוע ראש לפני בעליהן, ולובשות את הפאה בשביל שלא יתגנו לפני הבעל, ומכיון שבלאו הכי ברשות הרבים היא צריכה לכסות את ראשה כדרך כל הנשים, על כורחינו שרק בביתה היא לובשת את הפאה נכרית, אבל ברשות הרבים היא מנחת על גבי הפאה שבכה.

והדבר הזה הוסכם בכל הראשונים שלבישת הפאה אינה אלא לבעלות מום, ובהכרח שמה שמוזכר בתלמוד הוא רק בביתן או בחצרן דהיינו באותו

המקום שמומן צריך להראות והם מסוות את המום בפאה נכרית. [ובספר בעקבי הצאן הביא הוכחה זאת, ונשאר בצריך עיון, אולם מה בכך שהשאיר את האמת "בצריך עיון" הרי זוהי אמת ואינה צריכה עיון כלל, ורק טעויותיו הם הם הצריכות עיון באמת].

הכרח ה:

האשה חייבת לכסות את שערותיה עם שער הנכרית

כבר התבאר לעיל שלדעת, רש"י, תשובות הגאונים רב נטורנאי גאון, הרא"ש, תוספות ר"י הזקן, הר"ן, רבינו ירוחם, רבינו עובדיה מברטנורא, רבינו עזריאל, השיטמ"ק, תוספות, תוספות הרא"ש, תוספות הר"ד, הטור, וכן היא דעת הערוך, הפירוש לפאה נכרית הוא שקולעת את הפאה ביחד עם קליעת שערה המקורי, וסיבת הקליעה היא מפני המום שיש בראשה. וכן הוא לדעת הרמב"ם והמאירי ז"ל, שהרי הם כתבו בפירוש שהפאה הנכרית הוא כיסוי חלקי על ראשה ואינו חופה את כל הראש, וכן כתב הערוך (ערך פאה השני), וראה לעיל (בהכרח א).

והנה לפי דברי רבותינו הראשונים הנ"ל, בהכרח שהיא חייבת לכסות את שערותיה היטב, מכיון שעם הפאה נכרית נראין גם שערותיה המדובקות לבשרה שהן צריכות "כיסוי" לכולי עלמא (אפילו שאין בזה מי שיחלוק, וכמבואר בכתובות עב.), ונמצא שהפאה הנכרית היא מכוסה היטב. ולהרשב"א והריטב"א שכתבו שהפירוש הוא לבעלות מומין, הם גם מפרשים כרש"י והראשונים הנ"ל אפילו שלא כתבו בזה ביאור מפורש מהי הפאה נכרית, אלא הכי פירוש ששימות את שיער הנכרית רק במקום מומן, ונמצא שחלק מראשן אינו מכוסה והוא חייב כיסוי לכולי עלמא. [ומכל מקום הרשב"א והריטב"א בשבת (סד:), כתבו בפירוש שהפאה נכרית נמצאת מתחת לשבכה. והבאתי את לשונם לעיל, וכ"כ הר"ן ור"י הזקן ובתוספות רבינו יהונתן ועוד].

פירוש המילה "פאה" - שהיא אינה מכסה את כל הראש

והנה, הלשון "פאה" הוא שאינו מקיף את כל הראש, וכמו שכתב הערוך עצמו (בערך פאה), וזה לשונו: פאה, בריש עירובין (יא:), בגמרא ואם יש לו

מעשה כאדם שנעץ ארבעה קונדסין בד' פאות השדה ומתח זמורה על גביהן והתירו לו לענין כלאים אבל לא לענין שבת, בתוספתא דכלאיים בפרק רבן גמליאל (פרק ב), ובסוף הפרה (צריך לומר "הפרק", וכמבואר בעירובין טו.) כגון שיזרה היו שם קנים המדוקרין ועשה להן פאה מלמעלה אפילו ביותר מעשר מותר, "פירוש כל מידי דמקיף ולא מגיף ומכסיא כולה קרו ליה פאה, דדמיא לפיאה שהשדה כולה קרחת ומגולה אלא נשתייר בה כמעט והיא נקראת פאה, וכן פאה נכרית דמקפת הראש ולא מכסיא". עכ"ל. ומבואר להדיא שהפאה נכרית אינה מכסה את כל הראש ולכן בודאי ששערותיה הנראין ביחד עם הפאה חייבין כיסוי מן התורה (ומה שכתב בבעקבי הצאן בשם הערוך דמפרש שפאה היינו שמכסה את כל הראש, ליתא, כי עיניך רואות שנעלמו ממנו דברי הערוך בערך "פאה"). ואף הרמב"ם מפרש לגבי עירובין שהפאה היא בצידו של דבר שאינו מקיף את כולו, וכן היא משמעות המילה "פאה" המונחת לעניים בשדה, שאין זה כל השדה אלא חלקה. וזה פשוט שכן הוא הפירוש לדעת כל הפרשנים, ולכן היא חייבת להשים שבכה על גבי הפאה ברשות הרבים. וכן פירש רש"י (עירובין יא: ד"ה פאה) שהפאה היא בצידו של דבר ואינה חופה את הכל, וסיים "ודוגמתו פאה נכרית", ודבריו לקוחים מדברי הערוך הנ"ל. וכן כתב הסמ"ג (עשין מח), וכמו שכתב המגיה לסמ"ג (הערה 49) שאין הפאה חופה את כל הראש והגם שהיא עשויה ככובע וכו', מכל מקום אינה חופה את כל הראש והוא כלשון "פאה" וכמו שכתב כיוצא בזה הערוך (ערך פאה). ע"ש.

על כורחינו שגם הרמב"ם שנקט לשון "פאה" היינו שהיא מכסה את מקום המומין, ונמצא שהפאה אינה מכסה את כל הראש כולו ולכן בודאי ששערותיה המעורבות עם הפאה נכרית חייבות כיסוי מן התורה לדעת כולי עלמא ("אם" יש חולקים בכלל), ונמצאת הפאה נכרית מכוסה מתחת לשבכה. וכנ"ל. [ושו"ר שכן רמז בספר מתנת משה מימון (מלאכת גוזה אות ו) ובזה ביאר שגם השלטי הגבורים הכי סבירא ליה, ולכן על כורחינו שכשהיא יוצאת לרחובה של עיר היא מנחת שבכה מעל גבי הפאה שהרי שערותיה חייבין כיסוי, ומה שהוסיף שם שלדעת הרשב"א בבככות (כד.) שהשערות היוצאת בצד הראש מותרת מן התורה אם היא פחותה מטפח וכו', ועפ"ז כתב שאין דברי שלטי הגבורים חידוש אלא שבזה כל הפוסקים מתירין, ע"ש, אין זה מדוייק כמו שכתבנו במקומן]. ואולם כשטחתי את הדברים לפני הגאון מח"ס דת משה וישראל, אמר לי שאין צורך להגיע לכלל זה כיון שכבר נתברר לעיל שהיסוד הפשוט בסוגיא (שבת סד:) שהפאה נכרית חייבת להיות מתחת לשבכה. ומכל מקום אין זה אלא לתוספת שאין עליה תשובה. וק"ל].

ועל כל פנים אין צורך להגיע לכל זה, כיון שנתברר לעיל (בפרקים א-ג) על פי דברי הגמרא בכתובות (עב.) שאיסור פרועת ראש הוא מן התורה, ובכלל זה אשה הלובשת פאה נכרית שחשובה כפרועת ראש ממש, ונמצא שהיא חייבת לכסות את ראשה בשבכה עליונה לא רק מפאת שערותיה המדובקות לבשרה, אלא גם מפאת הפאה נכרית שהיא אסורה מן התורה.

הכרח ו:

בערכין (ז:) מבואר שמנהגן של "נשים צדקניות" ללבוש פאה נכרית בשביל שלא יתגנו על בעליהן. ע"ש. ולכאורה, אם נאמר שהיו לובשות את הפאה נכרית ברשות הרבים, הרי בודאי שיש בהן משיכת העין (אפילו אם נתעלם לרגע מסוגיות הש"ס בכתובות עב.), ואין ספק שהצניעות דורשת את עצמה שלא תמשוך האשה את צומת ליבן של הגברים האחרים. וכידוע שמנהגן של בנות ישראל הצנועות הוא לילך "פרופות" כמבואר במשנה שבת (ז:): פורפת האשה על האגוז וכו', וקאמר התם שכן הוא מנהגן של בנות ישראל הכשרות. ע"ש. ולכאורה אין ספק שהנשים הצדקניות הן הן שהיו צריכות להחמיר על עצמן בזה, ואם כן מדוע נקראו "צדקניות" כשהדבר גובל בחוסר צניעות (אפילו למי שרוצה להתכחש עם המציאות). ועל כורחינו שהפאה נכרית אינה מיועדת אלא לבית או לחצר ולא לרשות הרבים חלילה.

בסיכום:

מנה שחז"ל אמרו שבשבת מותר לאשה לצאת בפאה נכרית לחצר, היינו דוקא לחצר ולא לרשות הרבים בין בחול ובין בשבת, ולא התירו חכמים לאשה לצאת בכבול ובפאה נכרית אלא כשאם תשלוף ותראה לחברתה יתגלו שערותיה ברשות הרבים, ולכן לא חששו "דלמא שלפא" כיון שלא תעשה כך באופן שיתגלו שערותיה. ומכיון שחכמים חששו על פאה נכרית "דלמא שלפא" על כורחך שהיתה שבכה מעל גבי הפאה שאפילו אם תשלוף את הפאה לא יתגלו שערותיה של האשה, ולכן חכמים חששו, ואם לא היתה שם שבכה, לא היה לחכמים לחשוש שהרי יתגלו שערותיה.

ועוד, שכל תחליף הפאה נכרית לשערותיה, היינו לאשה שיש לה מום בשערה, ומום זה אינו ניכר אלא כשהיא פרועת ראש לפני בעלה, ומכיון שהתירו חכמים את הפאה בשביל שלא תתגנה על בעלה, יוצא שכל ההיתר שלובשות הנשים את הפאה נכרית היינו בביתן או בחצרן, אבל כשיוצאות לרשות הרבים היו מכסות את שערותיהן, שאיזה גנאי יש לה בשוק הרי ממה נפשך כל הנשים

שאינן בעלות מום מכסות שם את שערן. ולכן השימוש בפאה נכרית באופן גלוי אינו אלא בביתה ובחצרה, אבל ברשות הרבים היא מניחה עליה שבכה. [והזכרנו עוד הכרחים].

והראשונים כתבו בפירוש שהחשש "דלמא שלפא" היינו מתחת לשבכה, והיינו שחכמים חוששים שתעשה כן בשבת כדרך שהיא עושה בחול, ועל כורחינו שגם בחול היא הולכת עם הפאה נכרית ברה"ר רק כשיש שבכה עליה, וכן כתבו רש"י, תשובות הגאונים רב נטורנאי גאון, הרמב"ם, הרא"ש, תוספות ר"י הזקן, הר"ן, רבינו ירוחם, רבינו עובדיה מברטנורא, רבינו עזריאל, השיטמ"ק, תוספות, תוספות הרא"ש, תוספות הרי"ד, הטור, הערוך, הרשב"א והריטב"א, המאירי, שהיא מניחה עליה שבכה.

ב:

ביאור הסוגיא במסכת נזיר

אי אפשי באשה מגולחת - אפשר בפאה נכרית (נזיר)

כח(:

במשנה נזיר (כח.) נחלקו ת"ק ורבי מאיר באשה שקבלה על עצמה "נזירות", שבסוף ימי הנזירות צריכה לגלח את שערותיה אם הבעל יכול להפר לה את נזירותה או לא, לדעת ת"ק בתגלחת הטהרה לא יפר את נזירותה, אבל בתגלחת הטומאה יפר שהרי אי אפשי באשה מנוולת (שאינה שותה יין), ורבי מאיר אומר לא יפר בין בתגלחת הטהרה ובין בתגלחת הטומאה שבשניהם הבעל אומר אי אפשי באשה מנוולת (מגולחת). והגמרא מקשה שלא יתכן שהם חולקים במציאות מתי הבעל אומר "אי אפשי" ומתי לא אומר? והגמרא מתרצת (כח:) שזהו יסוד מחלוקתם, שלתנא קמא הבעל יכול לומר "אפשר בפאה נכרית", ולכן בתגלחת הטהרה הוא לא אומר "אי אפשי באשה מגולחת" כיון שהיא מקשטת את עצמה בפאה נכרית. אבל רבי מאיר חולק על ת"ק, וסובר שגם בפאה נכרית הבעל אומר "אי אפשי" כיון שיש בה זוהמה ולכן הפאה נכרית לא מוציאה את האשה מכלל ניוול, ולכן הבעל אומר "אי אפשי באשה מגולחת" והוא מיפר את נדרה.

יוצא, שבין לת"ק ובין לרבי מאיר הפאה נכרית מהוה צורה של שערותיה ממש, שהרי אין הבעל יכול לומר "אי אפשי באשה מגולחת" שכן יש לה פאה

נכרית, וגם לרבי מאיר כל הטעם שמיפר את נזירותה הוא מפני הזוהמה שיש בפאה, אבל המראה של הפאה נכרית הוא שוה למראה של שערותיה - ומכאן טענה על מי שמכחיש ואומר שפאה נכרית אינה דומה לשערותיה של האשה [וראה להלן בפרק א מה שכתבנו בכיאר סוגיא זן].

הפאה נכרית מיועדת לביתה ולחצירה בלבד - דברים שבינו לבינה

והשלטי הגבורים בנזיר שם כתב, שמכאן יש ראייה שמותר לאשה ללבוש פאה נכרית וכו', ע"ש, ואין כונתו לרשות הרבים אלא לביתה או לחצירה, כיון שבגמרא שם (נזיר כח:) מבואר להדיא שהכל מדובר על האשה הנמצאת עם בעלה בביתה (או בחצרה, כמבואר בשבת סד:), שלא נחלקו ת"ק ורבי מאיר אלא על המקומות שהאשה מגלה את שערותיה כגון בביתה או בחצרה, שהרי כל טענתו של הבעל היא על המקומות בהן היא מגלה שערותיה, והוא אומר "אי אפשר באשה מגולחת" כיון שהוא רואה את הפדחת המגולת, אבל ברשות הרבים שממה נפשך היא מכסה את שערותיה, מה אכפת לבעל מה יש מתחת לכיסוי הראש שלה הרי עם הכיסוי (המכסה את הפדחת) היא דומה לכל הנשים. וכמו שכתב התורת שבת (סימן שג ס"ק י) שהכל הוא על ביתה וחצירה, דאם לא כן מה הועיל ת"ק בתקנתו "שאפשר בפאה נכרית", הלא ברשות הרבים היא חייבת לכסות את שערותיה תמיד ואין סיבה שהגילוח יפריע לבעלה. [וראה להלן בפרק ו שהרחבנו בדברי השלטי הגבורים הנ"ל].

וראה בשיטה מקובצת (נזיר כח. ד"ה נזרק) שכתב בשם רבי עזריאל, וזה לשונו: ודברים "שבינו לבינה" נמי מן הגילוח ליכא דאפשר בפאה נכרית כדמוקי בגמרא. עכ"ל. ומבואר שהפאה נכרית הם דברים שבינו לבינה ולא לרשות הרבים. וזה פשוט. וכן כתבו עוד כמה ראשונים שם.

הכרח א:

והנה אם נאמר שכונת תנא קמא ורבי מאיר באומרם "אפשר בפאה נכרית" דהיינו ברשות הרבים, הכל לא מובן, שאם לא כן מה הועיל ת"ק בתקנתו "שאפשר בפאה נכרית", הלא ברשות הרבים היא חייבת לכסות את שערותיה תמיד ואין סיבה שהגילוח יפריע לבעלה. וכן כתב בתורת שבת (סימן שג ס"ק י) והובא לעיל.

הכרח ב:

הברייטא מנתה ב' סוגי דברים, הסוג הראשון הם דברים "שבינו לבינה", והסוג השני הם הכיעורין שבינה לבין עצמה, והתגלחתה הם דברים שבינו לבינה כמבואר בגמרא שם, ואם כן אין שום סיבה שנאמר שהפאה הנכרית היא לבני רשות הרבים [וראה מה שכתבנו בפרק יד אות נח]. וכן כתב רבינו עזריאל והובא בשיטמ"ק.

הכרח ג:

יוצא מדברי הגמרא בכתובות (עב.) שאשה ההולכת בפאה נכרית עוברת על איסור מן התורה, שהרי אין חילוק מהיכן הוא השיער הגורם את הפריצות, כיון שהתורה אסרה בפועל פריצות ואין חילוק בסוגי השיער (וכמו שנתבאר לעיל בפרקים א-ג), ולפי זה לא יתכן שהגמרא תתיר ללכת ברשות הרבים בפאה נכרית ויהיו הסוגיות סותרות זו את זו. ועל כורחינו שהפאה נכרית לא מיועדת אלא בינו לבינה בביתה או בחצירה, אבל כשתלך ברשות הרבים תשים עליה שבכה מדין תורה. [ולעיל הבאנו כן בשם רבינו עזריאל והשיטמ"ק (בנויר כח): שהפאה נכרית מיועדת בינו לבינה. וק"ל].

הכרח ד :

ועוד, שחייבים אנו להסביר שהפאה נכרית מיועדת אך ורק לביתה וחצירה, שהרי לדעת רבי מאיר הבעל יכול לטעון שהפאה נכרית יש בה זוהמה, וכו', ולכאורה אם היתה האשה משתמשת בפאה זו ברשות הרבים הרי מאי נפקא מינה לבעלה שיש בה זוהמה, הרי כבר אמרו חכמים (ברכות סא:): לא יהלך אדם אחרי אשתו בשוק וכו', ואיוב הלך אחרי אשתו ולבסוף חטא. ע"ש. על כורחינו שכל טענתו של הבעל "אי אפשר דנפיש זוהמה" היינו לביתה ששם אפשר להבחין בזוהמה זו מה שאין כן ברשות הרבים, ולכן גם מה שאמרה הגמרא "אפשר בפאה נכרית" היינו בביתה ובחצירה דוקא.

הכרח ה:

האמת שהפוסקים לא נתחבטו כל כך בסוגיית הש"ס במסכת נזיר, והטעם לכך, מפני שהדברים פשוטים שאין הפאה נכרית מיועדת אלא לביתה ולחצירה כשהיא לפני בעלה ולא ברשות הרבים חלילה, וכמבואר בשו"ת באר

שבע (סימן יח), וכ"כ כל הגאונים הבאים אחריו (שהבאתי דבריהם בפרקים הבאים). ואין הכרח גדול מזה שהשלטי הגבורים יתיר דבר האסור ח"ו, [ואין ספק שהאומרים שלדעת השלטי הגבורים הפאה מותרת ברשות הרבים, הרי אלו מזלזלים בכבודו של השלטי הגבורים ונותנים בו תלאי מכוער כ"כ גדול שא"א להולמו, ועתידין הם ליתן על זה את הדין וכמו שאכתוב להלן].

בסיכום:

יוצא בפירוש מדברי הש"ס הראשונים והאחרונים שמה שהיו נוהגות בעלות המומין ללבוש את הפאה נכרית היינו דוקא בבתיאן או בחצרותיהן, אבל כשהיו יוצאות לרשות הרבים היו מניחות שבכה על גביהן מדין פרועת ראש.

ג:

ביאור הסוגיא במסכת ערכין

במשנה ערכין (ז): האשה שנהרגה נהנין בשערה. הגמרא שם (ז): שואלת על זה: ואמאי איסורי הנאה נינהו?, ומתצת: באומרת תנו שערי לביתי. ושוב שואלת הגמרא: אילו אמרה תנו ידי לביתי מי יהיבנן לה? ומתריך רב: אמר רב בפאה נכרית! הגמרא אחר כך מסיקה: כי קמבעי ליה לרבי יוסי דתלי בסיכתא, הכא דמחבר ביה, וטעמא דאמרה "תנו" הא לא אמרה "תנו" גופה. הוא ומיתסר.

יוצא, שכל מה שאמר רבא "בפאה נכרית" היינו אם הוא מחובר לבשרה, שאם אמרה "תנו" אין הפאה נאסרת, אבל אם לא אמרה "תנו" היא נאסרת. וכשאין הפאה נתונה על גבי האשה אלא בסיכה שבכותל בין אם אמרה תנו ובין אם לא אמרה, אין הפאה נאסרת. עכ"ד הגמרא.

הפאה נכרית מיועדת אך ורק לביתה

והנה רש"י פירש (ערכין ז: ד"ה בפאה נכרית): דרגילות היו נשים כששערן מועט לקשור שער נשים נכריות לשערן והוא פאה נכרית. עכ"ל. ומבואר שהפאה נכרית היינו מה שהנשים אותן בעלות המומין היו קושרות לשערן, ויש כאן תרתי, חדא, שרק בעלות מום היו עושות כן, ורש"י לא פירש "שהיו עושות כן כל הנשים שרצו ללכת עם שערן ברשות הרבים", אלא שרק בעלות המומין.

ועוד, שממה נפשך לכולי עלמא (אפילו שאין מי שחולק) האשה ההיא חייבת לכסות את ראשה ברשות הרבים מפני השערות הטבעיות שהפאה נכרית מחוברת אליהן ומשלימות אותן, ועל כורחינו שברשות הרבים היו הנשים מכסות את הפאה נכרית בשבכה. וכן פרשו כל הראשונים, רש"י, תשובות הגאונים רב נטורנאי גאון, הרא"ש, תוספות ר"י הזקן, הר"ן, רבינו ירוחם, רבינו עובדיה מברטנורא, רבינו עזריאל, השיטמ"ק, תוספות, תוספות הרא"ש, תוספות הרי"ד, הטור, וכן היא דעת הערוך, וראה לעיל (בביאור הסוגיא במסכת שבת, הכרח ה), שהדבר מסתדר אף לדעת הרמב"ם והמאירי. ע"ש.

מסוגיא זו משמע שהפאה נכרית נחשבת כמו שערותיה ממש, וזוהי ראייה גדולה מאוד שהתוצאה שמביאים שערותיה של האשה מתקבלת אף על ידי הפאה נכרית שמשלימה היטב את החסר בשערותיה, ובודאי שהדבר יאסר מן התורה ללכת בפאה נכרית זו, מכיון שעיקר טעם האיסור לאשה ללכת פרועת ראש הוא מדין "צניעות ופריצות", וכאשר נתבאר לעיל בפרקים הקודמים (פרק א-ג). ועל כורחינו שכשהיו הנשים יוצאות לרשות הרבים תכף היו מניחות שבכה על גבי הפאה נכרית לבל יעברו באיסור "פרועות ראש". ויש כאן עוד כמה הכרחים שאין האשה משתמשת עם הפאה נכרית ברשות הרבים.

הכרח א:

שהפאה נכרית ההיא מיועדת לאותן בעלות מומין שמתדמות לנשים שאינם בעלות מומין בשביל שלא יתגנו על בעליהן, ומכיון שרק אותן שהן בעלות מומין לובשות את הפאה, נמצא שאותן שאינם בעלות מומין מכסות את ראשן ברשות הרבים ואינן משתמשות בפאה כלל, ועל כורחינו שמה שהן לובשות את הפאה היינו באותו מקום שניכר בהן הפגם והיינו בביתן או בחצרן שהם הולכות שם פרועות ראש.

הכרח ב:

שאם נאמר שהיו הנשים לובשות את הפאה נכרית ברשות הרבים, אם כן מדוע רק בעלות מומין היו עושות כן, היה להן לכל נשות ישראל לעשות כך. ועוד, שהדבר היה צריך להכתב בספר הראשונים שלא דוקא בעלות מומין נוהגין כך.

הכרח ג:

כבר התבאר לעיל (בפרקים א-ג) שאיסור פאה נכרית הוא מן התורה וכו', ולא יתכן שהסוגיות יסתרו זו את זו ויאמרו שהנשים יצאו לרחובה של עיר בפאה נכרית שהוא איסור מן התורה, ועל כורחינו שהיינו בביתן או בחצרן. ולעיל הבאנו עוד הכרחים ששייכים גם לכאן.

בסיכום:

אתה הראת לדעת שמכל הסוגיות הללו (שבמסכת שבת, נזיר, וערכין) יוצא שאסור לאשה ללכת בפאה נכרית ברשות הרבים, ולא התירו חכמים לאותן הנשים שהן בעלות מומין אלא בביתן ובחצרן באותן המקומות שממה נפשך הם מותרות בפירוע ראש [ורק מפני פגמן הן נצרכות לפאה הנכרית, וכמו שכתבו כל הראשונים]. אבל כאשר ייצאו הנשים לרשות הרבים, תקף חייבות להשים שבכה על גבי הפאה הנכרית, וכאשר התבאר כל זה מפשטן של דברים ומפיהם של רבותינו הראשונים והאחרונים ז"ל שהם אור לנתיבותינו.

ויתבאר להלן [פרק ה], שלדעת השלטי הגבורים אסור לאשה ללכת בביתה או בחצירה פרועת ראש וכדעת הירושלמי והסמ"ג, וכן כתב השלטי הגבורים בכתובות (לב: אות ב מדפי הרי"ף), ולכן הוא שש למצא סמך ממשנה מפורשת שהיו הנשים לובשות פאות נכריות בחצרן ולכן כתב שבביתן או בחצרן יכולות ללבוש פאה נכרית [וראה להלן בפרק ה-ו].

פרק ה

האם מותר לאשה ללכת בביתה או בחצירה פרועת ראש

הנושאים שבפרק זה:

א: דברי הש"ס והפוסקים שמוותר לאשה ללכת בביתה או בחצירה פרועת ראש.

ב: דברי הירושלמי שאסור לאשה ללכת פרועת ראש בביתה או בחצירה.

ג: דברי הפוסקים שחששו לדברי הירושלמי, ודעת השלטי הגבורים שבביתה ובחצירה אסור ללכת פרועת ראש.

ד: מנהג נשות ישראל בזמן הש"ס ובזמנינו.

א:

דברי הש"ס והפוסקים

בכתובות (עב.): פרועת ראש דאורייתא וכו', והגמרא מחלקת (עב:) שישנם ג' דרגות בענין כיסוי הראש לבנות ישראל: א). בשוק היא צריכה לכסות את ראשה בקלתה (=סל) מדין דת משה (דאורייתא), ומדין דת יהודית (דרבנן) היא צריכה כיסוי גמור דהיינו שבכה מעל גבי קלתה. ב). במבוי היא צריכה לכסות בקלתה מדין דת יהודית. ג). בחצר אינה צריכה כיסוי כלל, וכמו שביארו רש"י והתוספות ורוב הראשונים.

אף על פי כן היו הנשים הצדקניות מכסות את שערן בבית ובחצר לגמרי, כמבואר ביומא (מז.) שהיתה אשה וקמחית שמה שהיו לה שמונה בנים כהנים גדולים מגדולי הדור, אמרו לה חכמים: מה עשית שזכית לכך? אמרה להם: מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי - אמרו לה: הרבה עשו כן, ולא הועילו. ע"ש. ורק מפני שהתחסדה בצניעותה זכתה למה שזכתה, אבל מעיקר הדין לא היתה צריכה לחומרא זו. וכן כתב הרמ"א בדרכי משה (סימן קטו אות

ד) שמעשה דקמחית הוא מידת חסידות גמורה. וכן מבואר בשו"ת תשובה מאהבה ח"א (סימן מח). ועוד.

מהי חסידות

וכידוע שהחסידות היא יותר מן הדין כמבואר בב"ב (נו:), על הפסוק ועוצם עיניו מראות ברע, זה שאינו מביט על הנשים בשעה שעומדות על הכביסה, אי דאיכא דרכא אחרינא פושע הוא וכו', ולעולם דליכא דרכא אחרינא וקמ"ל שאף על פי כן איבעי ליה למינס נפשיה. ע"ש. וכן בב"ק (ל): חסידים הראשונים היו מצניעים קוצותיהם וזכוכיותיהן שלא תעכב המחרשה. וכתב מהרש"א דצריך לומר "שלא תעלם" שאם כן מאי חסידות איכא אם הכל רק לטובת עצמן, הלא מן הדין הוא? ע"ש. והגם שמבואר שם (ל): מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דברכות וכו', והם מעיקר הדין. מכל מקום כבר כתב מהרש"ל שהפירוש הוא שיקיימן בהידור יותר מרגילות בני האדם ולכן יחשב "חסיד". ע"ש. ולכן אמרו בברכות (ל): חסידים הראשונים היו שוהין עצמן שעה אחת וכו'. וראה בסוטה (כא): איזהו חסיד שוטה, ובמהרש"א שם. וע"ע גטין (נח). ובברכות (ו. יח. לב). ובשבת (סג. וקנז: וקנז:). ובעירובין (יח:): אדם הראשון חסיד גדול היה. ע"ש. ובתענית (ח): ילך אצל חסיד שבדור וירבה עליו בתפילה. ע"ש. וע"ע שם (יא:): במימרת ריש לקיש. ובמ"ק (יח). ונדה (יז). לגבי צפורניים. וכן בחגיגה (יח: כ). שיוסי בן יועזר היה חסיד שבכהונה, והיינו שהתחסד יותר מן הרגיל שהיתה מטפחתו מדרס לקודש. ע"ש. ועוד כהנה. וראה בשו"ת הרשב"א ח"א (סימן תקנו) ובשו"ת מהרי"ק (סימן קלז) ועוד. ובמקום אחר הארכתי בזה. ואכמ"ל.]

דברי הפוסקים בהיתר פרועת ראש בחצרה

והנה הטור באה"ע (סימן קטו) כתב שאסור לצאת לחצר פרועת ראש והוי דבר שאינו הגון, ומרן בבית יוסף (בסימן קטו) תמה על דבריו שהרי בתלמוד (כתובות עב). מבואר שבחצר אפילו פריעת הראש ממש לית לן בה, ובמבוי נמי בקלתה מיהו לית לן בה. ע"ש. וכתב הרמ"א בדרכי משה (סימן קטו אות ד) שאפשר ליישב שכונת הטור היא למידת חסידות שהיתה עושה קמחית (ביומא מז), שחרף מנהגה הטהור שלא ראו קורות ביתה קליעתה, זכתה לבנים צדיקים. ע"ש. ובספר מגדל דוד (אות כח) תירץ, שגם מדברי הבבלי (כתובות עב). מבואר שלכתחילה זהו דבר שאינו הגון, ורק משום "שאם כן לא מצאת בת לאברהם

אבינו" יש להתיר (כמבואר בגמרא שם עב:), אבל כמוכן שאין זה דבר הגון. כיע"ש. אולם הב"ח תירץ שהטור הולך בשיטת הירושלמי שיש לאסור בחצירה (כמו שיתבאר בפרק זה, אות ב). וכן כתב בבית שמואל (סימן כא ס"ק ה, וסימן קטו ס"ק ט). ועוד.

ומרן בבדק הבית או"ח (בסוף סימן שג) כתב על דברי הכל בו, שכתב: והאידנא נהגו לקלוע שערן בשבת ואין מי שימחה בידן לפי שמוטב שיהיו שוגגות וכו', שאי אפשר למנען שלא יתגנו על בעליהן. וכתב על זה מרן בבדק הבית: ואין טעם בדבר, שהרי השער מכוסה הוא ומאי שלא יתגנו איכא, ואנו לא שמענו מי שנהג כן, ואם נמצא מקום שנוהג כן ראוי לגעור בהם. עכ"ל. ומבואר שנהגו לכסות את שערן אפילו בבית, וכל זה הוא מכת המנהג. ומכל מקום בשלחן ערוך אה"ע (סימן קטו סעיף ד) פסק: וזוהי דת יהודית, יוצאת לשוק או למבוי מפולש או בחצר שהרבים בוקעים בו וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים, אף על פי ששערה מכוסה במטפחות וכו'. עכ"ל. ומבואר שכל האיסור הוא דוקא במבוי מפולש שהרבים מצויין בו, שהיא עוברת על דת, או שיוצאת בלא שבכה (אלא בקלתה בלבד) לרשות הרבים. אבל אם עושה כן בביתה מותר מן הדין.

מה היה מנהגן בזמן השי"ס

והנה, כפי שכתב הבית שמואל באה"ע (סימן כא ס"ק ה, וסימן קטו ס"ק ט), משמע שבזמן השי"ס היו הנשים הולכות בפירוע ראש בביתן, וכן משמע מדברי רש"י תוספות והר"ן ועוד בכתובות (עב.). אולם אפשר להסביר גם כן שבזמן השי"ס היו הנשים מכסות את ראשן ולא היו הולכות אלא לכל הפחות בקלתן ובשערות היוצאות מחוץ לצמתן, וכמבואר בשבת (נז): שהיו שערות יוצאות מן הכיפה, וכן מבואר בבתרא (ס): שגזרו על תכשיטי נשים ומסיק שם היינו בת צידעא, ופירש הערוך (אות ב, ערך בת צדעא): פירוש שהיתה רגילות שאותן שערות שיצאו בין אזן לפדחת שהוא בת צידעא, כי צידעא היינו רקתך שבשיר השירים כמו שכתב הערוך שם, ובשיר השירים (ד, ג): כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך, פירוש שגם הרקת יהיה לפנים מהצמות, ואך בת צידעא הוא השורה שבין האזן לפדחת ושם יצאה שורה אחת ולא תהיה מקולעת אלא סד בסיד. ע"ש. וכן מבואר בשבת (סד): שהיו הנשים שאין להן שער משימות שער נכרית על גבי ראשן [בביתן וחצירן בלבד, וכמבואר בכל הראשונים שם, אבל ברשות הרבים היו מניחות על גבי זה שבכה, והיינו דחיישינן דלמא שלפא מתחת

לשבכה ברשות הרבים, וכמבואר לעיל בפרק ד], ופירשו הערוך ורש"י והרשב"א ועוד (והבאתי דבריהם לעיל בפרק ד) שהפאה היינו כיסוי חלקי על ראש האשה, וכן הוא אף לדעת הרמב"ם ודעימיה שמפרשים שהפאה היא ככובע וכו', שהיתה הפאה ככיסוי חלקי על ראשה שהיו השערות שלה נראות מתחת לאותו הכובע שהיו מודבקין בו השערות, ולדעת רש"י היינו שהיו השערות נראות ביחד עם שערות הפאה הנכרית שהרי הוא פירש "עם קליעתה". ע"ש. ומבואר שהיה דרכן של בנות ישראל לגלות מעט משערות ראשן בביתן אבל עיקר ראשן היה מכוסה.

וכן מוכח בנדירים (ל:): שמודר הנאה "משחורי הראש" מותר להינות מן הנשים כיון שאינן שחורות ראש ע"ש, ופרש"י וכל הראשונים שם שדרכן של הנשים לכסות את שערן מפני הצניעות ושער באשה ערוה (שדין זה שייך רק בביתה, כמבואר להלן בפרק ו אותיות ד-ה). ע"ש. ומבואר שהיו מכסות את ראשן, והגם שהיו מעט שערות יוצאין מתחת לקלתן מכל מקום בשביל כך לא יקראו "שחוריי" הראש, כיון שעיקר הראש היה מכוסה. וכן מוכח מיומא (מו). שקמחית זכתה לשבעה בנים תלמידי חכמים מפני שנהגה צניעות בשערותיה ולא ראו קורות ביתה קליעתה, ורבים עשו כמותה וכו', ע"ש, ומבואר שהיו רבות שנהגו כמותה, ועל כל פנים היא נהגה מידת חסידות יתרה שאף בבית המרחץ ובשעת החלפת המלבושים היתה מכסה את ראשה כדת, וכמו שנאמר עליה שלא ראו "קורות ביתה" את קליעתה, וזה אי אפשר לכל אשה רגילה, אבל היא קמחית נשתבחה בחסידותה שהחמירה על עצמה אף בבית המרחץ והטבילה ובשעת החלפת המלבושים שלא להסיר את הכיסוי שמעליה (והיתה משתמשת בכיסוי רחב בשביל שלא יחצוץ בטבילתה, וכן היתה מחליפה את המטפחת מתחת לאותו הכיסוי הרחב). [והרחבתי בזה בתשובה אחרת].

וכן כתב בשו"ת מהר"ם אלאשקר (סימן לה) שמותר לנשים לגלות ב' אצבעות משערן בביתן ובחצרן, ובתוך תשובתו כתב שכן היה המנהג בזמן הש"ס והקדמונים, והוכיח זאת מבתרא (ס:): ומדברי בעל הערוך, וזה לשונו: ואפשר דאפילו בעודן על אדמתן בזמן שבית המקדש קיים כדאיתא בהדיא בפרק חזקת (ס:): דאמרינן התם עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט, מאי היא? רב אמר בת צדעא שנאמר אם אשכחך ירושלם, וגו', ופירש בעל הערוך ז"ל: דכתיב בתשובות כשהאשה קולעת שיערה משיירת ממנו דבר מועט בין אזניה לפדחתה כנגד צדעתה ומביאה סיד טרוף כשהוא חבוט וטחה אותו שער ואינה קולעת אותו אלא מטילה כנגד פניה זה עושה בת עניים. אבל עשירה שורקתו

בבשמים ובשמן טוב כדי שיתחברו שערות זו בזו ולא תהיה כאבלות ויתפּו. עכ"ד בעל הערוך. וזה המנהג בעצמו הוא מנהג הנשים היום שהאשה קולעת כל שערה ומשיירת שער הצדעים יורד על פניה והוא הנקרא בלשון חכמים בת צידעא כמו שנתבאר ונוהגות גם כן לסרוק אותו בבשמים ושמן הטוב כעשירות של אותו הזמן אף על גב דלא חזי למיעבד הכי זכר לחרבן הבית כדאיתא התם. עכת"ד מהר"ם אלאשקר.

וכך מסתבר לומר שהיה המנהג בארץ ישראל שפסקו את ההלכות כדעת הירושלמי האוסר לגלות את שערותיה בביתה, ואף נהגו איסור באותן השערות המועטות שיצאו מבעד לצמתן וכמבואר להלן. [נראה בפרק ח (אות א) שהרחבנו בדעת הזה"ק (פרשת נשא) שכל הטעם שחייבת האשה לכסות את שערותיה הוא משום פריצות, ומפני אותה הפריצות שורה על שערות האשה "טומאה" הוגרמת מכשול בביתה. ואין הדברים קשורים כלל לפרק זה (שדן בדברי הבבלי והירושלמי)].

ב:

דברי הירושלמי שאסור לאשה ללכת פרועת ראש בביתה או בחצירה

והנה, כנגד המבואר בבבלי (כתובות עב.) שמותר לאשה ללכת בחצירה בפירוע ראש, הנה בירושלמי (כתובות פרק ז הלכה ו) מבואר הפוך, שאף בחצירה אסור לצאת פרועת ראש.

הנימוק של הירושלמי הוא, שביחס לשאלה "פרועת ראש דאורייתא"? הוא משיב: "לחצר אמרו וקל וחומר למבוי". אבל בבבלי אמרו "אם כן לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה" וכו'. ונמצא שלדעת הירושלמי אסור ללכת בפירוע ראש בחצר. וחלק גדול מן הפוסקים נמשכו אחרי הירושלמי הנ"ל, כמו הסמ"ג (עשין מת, דף קכח ע"א) הרי"ז (בכתובות לב: אות ב) והטור באה"ע (סימן קטו) והשלטי הגבורים (כתובות לב: מדפי הרי"ף אות ב), ועוד, שבחצר אסור ללכת פרועת ראש כשיטת הירושלמי.

והאמת, שאפשר להסביר שאין מחלוקת בין הבבלי לירושלמי, וכמו שכתב בספר מגדל דוד (אות כח) שגם מדברי הבבלי (כתובות עב.) מבואר

שלכתחילה זהו דבר שאינו הגון, ורק משום "שאם כן לא מצאת בת לאברהם אבינו" (כמבואר בגמרא שם עב:) יש להתיר, אבל כמובן שאין זה דבר הגון. כיע"ש. ועל כל פנים כל הפוסקים לא הסכימו לכך, אלא שמדברי הבבלי מבואר שיותר לאשה ללכת בפירוש ראש בחצירה ובביתה ושאיין בכך איסור כלל. וראה בבית שמואל אה"ע (סימן קטו ס"ק ט) שכתב שרק לפי פירוש רש"י והתוספות והר"ן בכתובות (עב:) יש מחלוקת בין הבבלי לירושלמי. ע"ש. ומשמע שאפשר לפרש באופן אחר שלא תהיה מחלוקת בין התלמודיים. אלא שממה נפשך כל הפוסקים הלכו בשיטת רש"י התוספות והר"ן, וכמו שנפסק בשלחן ערוך (סימן קטו סעיף ד) שבחצירה מותרת בפירוש ראש, ודת יהודית לא הוי אלא במבוי שבוקעים בו רבים או ברשות הרבים. ע"ש.

והשלטי הגבורים סובר כדעת הירושלמי (ויתכן שהוא מסביר זאת אף בדברי הבבלי) שאסור לאשה ללכת בחצירה או בביתה בפירוע ראש, וזה לשונו בכתובות (לב: מדפי הרי"ף אות ב): "כתב סמ"ג (עשין מח, דף קכח ע"א): וראשה פרוע ואין עליה צעיף כשאר כל הנשים אף על פי ששערה מכוסה במטפחת ואין בזה משום פריעת ראש לגמרי, דהא אמרינן בירושלמי היוצאה בקפליטין שלה אין בה משום פריעת ראש, ומה שאומר שם הדא דאת אמר בחצר אבל למבוי יש בה משום פריעת ראש, התם כשרוצה לשהות במבוי. וכו'. לשון ריא"ז (באות ב): ואפילו היתה קלתה על ראשה, הואיל ולא היתה מכוסה בצעיף הרי זה מדרכי הפריצות ותצא בלא כתובה ובלא תוספת, היתה יוצאה מתצר לחצר דרך מבוי וקלתה על ראשה, אין בזה משום פריצות ואם היה המבוי מפולש מב' הצדדין הרי הוא כרשות הרבים והיוצאה בו כיוצאה ברשות הרבים, ואם לא היתה קלתה על ראשה הרי זו אסורה מן התורה, שנאמר: ופרע את ראש האשה אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת הראש, ואפילו בחצר אסורה לצאת בלא קלתה על ראשה, וכן היא שיטת תלמוד ארץ ישראל". עכ"ל.

היוצא מכל זה, שלדעת השלטי הגבורים אסור לצאת בפירוע ראש בחצירה, וכדעת הסמ"ג והריא"ז, וכן כתב בבית שמואל אה"ע (סימן כא ס"ק ה) בדעת השלטי הגבורים, וזה לשונו: אחת פנויה, היינו אלמנה או גרושה אבל בתולה מותר, ופריעת הראש בחצר ליכא אסור אלא משום צניעות, ועיין בית יוסף ודרכי משה בסימן קטו, ושם כתבתי (ס"ק ט) בשם הסמ"ג והשלטי הגבורים דאסור אפילו בחצר. עכ"ל. וכן כתב בבית שמואל בהלכות כתובות (סימן קטו ס"ק ט), וזה לשונו: הכלל הוא ברשות הרבים וראשה פרוע לגמרי הוי דת משה, ואם ראשה מכוסה בקלתה או בשאר דבר אלא דאינה מכוסה כדרך

הנשים אז הוי דת יהודית, ובחצר שאין רבים בוקעים לפרש"י ותוספות ליכא איסור אפילו פרוע לגמרי, ומחצר לחצר דרך מבוי ופרוע לגמרי הוי דת יהודית, וקלתה מותר, אבל בסמ"ג הביא ירושלמי שאפילו בחצר יש איסור אם ראשה פרוע לגמרי, וכן כתב בשלטי הגבורים. עכ"ל. ונמצא שלדעת הסמ"ג ושלטי הגבורים אסור בחצירה בפירוע ראש.

והנה, הרבה מן הפוסקים לא ראו את שיטת השלטי הגבורים הנ"ל, ולכן הוכרחו להבין שהשלטי הגבורים (בשבת כט.) שהתיר פאה נכרית, היינו לרשות הרבים שאם הוא מתיר פאה נכרית לביתה וחצירה, מה הרווחנו הלא ממה נפשך בביתה ובחצירה האשה מותרת בפירוע ראש, ולכן הקשו עליו הרבה קושיות. אולם בהגלות נגלות הנ"ל, נבין שכונת השלטי הגבורים היא שגם לדעת הירושלמי שיש בביתה משום פרועת ראש מכל מקום בפאה נכרית יש להתיר בביתה ובחצירה [ולהלן בפרק ו נתבארו הדברים בלשונו של השלטי הגבורים].

האם "צניעות" זהו איסור

והנה, יש לעמוד על מה שכתב הבית שמואל (בסימן כא ס"ק ה), שמן הדין מותר בחצירה ללכת פרועת ראש, אלא משום צניעות. עכ"ד. ולכאורה, אם הדבר מותר מאי צניעות איכא, ואם הדבר אסור מדוע כתב הבית שמואל לפני כן שמן הדין מותר?

ונראה שיש כאן מידת הדין ומידת חסידות, שמן הדין מותרת האשה הזאת ללכת בפירוע ראש לגמרי, אבל ממידת חסידות צריכה להשים איזה משהו על ראשה, וכמבואר בבדק הבית או"ח (סוף סימן שג) במה שכתב על דברי הכל בו, וזה לשונו: ואין טעם בדבר, שהרי השער מכוסה הוא ומאי שלא יתגנו איכא, ואנו לא שמענו מי שנהג כן, ואם נמצא מקום שנוהג כן ראוי לגעור בהם. עכ"ל. ומבואר שנהגו לכסות את שערן אפילו בבית. וזוהי מידת החסידות שכתב הבית שמואל. וראה עוד במור וקציעה לאו"ח (סימן עה אות ב), ובשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (סימן ח).

והאמת היא, שיש חילוק בין "צניעות" שבביתה, לבין "צניעות" שברשות הרבים, כיון שברשות הרבים הצניעות היא מעיני הגברים שלא תמשכנה הנשים את עיני הרבים אליהן, וכמו שכתב רש"י בבראשית (מט, יא)

על בגדי צבעונין, וזה לשונו: "שהאשה לובשתן ומסיתה בהן את הזכר ליתן עיניו בה". עכ"ל. וכן כתב הרשב"א (כתובות עב.): "שזה מקלות הדעת ושיזונו עני אחרים ממנה". עכ"ל. (וראה לעיל בתחילת פרק א). אבל בביתה או בחצירה, הצניעות היא משום הרהור, וכמבואר בפוסקים לגבי "שער באשה ערוה" שזהו דין רק לביתה וחצירה לגבי קריאת שמע, כמבואר בברכות (כד.), שמקורו מן הפסוק: שערך כעדר העיזים. ופרש"י: מדמשבח ליה קרא בגויה אלמא מידי דתאוה נינהו. עכ"ל. אבל פריעת הראש ברשות הרבים יוצאת מן הפסוק "ופרע את ראש האשה" כמבואר בכתובות (עב.), וזהו איסור שונה לחלוטין.

ונמצא שלדעת השלטי הגבורים, מידת הדין השייכת בשערותיה כאשר תצא לרשות הרבים איסורה מן התורה בין באיסור "פרועת ראש" ובין באיסור "הרהורי עבירה" שהיא תגרום לגברים משערותיה. וכן הוא בפאה נכרית ברשות הרבים. אבל בביתה יש קולא מסוימת לגבי פאה נכרית, שאפילו שלבעלה אסור לקרות קריאת שמע לפני שערותיה, מכל מקום בפאה נכרית מותר, כיון שלגבי הבעל שהוא יודע שאין אלו שערותיה לכן הוא לא יבוא לידי הרהור. והשלטי הגבורים (בשבת כט. מדפיו) שהתיר פאה נכרית לביתה וחצירה, הוא לפי דרכו בכתובות (לב: מדפיו אות ב) שפריעת הראש אסורה בביתה או בחצירה, והוא מוכיח מהמשנה בשבת (סד:): שמנהג הנשים ללכת בפירוע ראש, ומשנה זו היא אף לדעת הירושלמי, ועל כורחניו שלענין ביתה וחצירה יש חילוק בין פאה נכרית לשערותיה, אבל לרשות הרבים שהצניעות היא משורש האיסור של "פרועת ראש" נמצא שאשה הלובשת פאה נכרית עוברת באיסור מן התורה.

[וכבר נתבאר לעיל (פרק א אות א) שלדעת השלטי הגבורים פרועת ראש הוא מטעם פריצות, וכמו שכתב בשלטי הגבורים כתובות (לב: מדפי הרי"ף אות ב) בשם הרי"ף: "ואפילו היתה קלתה על ראשה הרי זה מדרכי הפריצות ותצא בלא כתובה ובלא תוספות, וכו', אין בזה משום פריצות" וכו'. עכ"ל. ומבואר דבעלמא פריצות היא לאשה שתגלה שערותיה, ואם כן ברשות הרבים אין הבדל בין שערותיה לבין שערות הנכרית, ומה שכתב השלטי הגבורים בשבת (כט:): הוא לביתה בלבד ולקריאת שמע שאין דמיון כלל בין דיני פרועת ראש לדיני שער באשה ערוה. וכנ"ל].

ובזה יתכן להסביר את מה שכתב הבית שמואל, שממידת צניעות יש להחמיר בביתה וחצירה לכסות את שערותיה, וטעמו משום הרהור השייך בזה,

מה שאינו שייך ברשות הרבים [שהאיסור ברשות הרבים הוא מפסוק אחר, כמבואר בכתובות עב.], אבל מעיקר הדין מותרת האשה בחצירה בפירוע ראש לגמרי, ורק לדעת השלטי הגבורים בשם הסמ"ג והריא"ז יש לאסור.

על כל פנים היוצא מכל זה שלדעת השלטי הגבורים יש איסור פרועת ראש אף בחצירה, וכן היא דעת הסמ"ג והריא"ז שנמשכו אחרי שיטת הירושלמי הנחלקת עם שיטת הבבלי כפי שפירשו ופסקו רש"י התוספות והר"ן, הרמב"ם והשלחן ערוך.

ג:

האחרונים שנמשכו אחרי שיטת הירושלמי

כבר נזכר לעיל שבבדק הבית (בסוף סימן שג) משמע שמנהג ישראל שתכסנה הנשים את ראשיהן אפילו בביתן ובחצרן אפילו שמדינא הן מותרות בפירוע ראש בבית ובחצר כמו שנפסק בש"ע אה"ע (סימן קטו). והנה הרמ"א בדרכי משה כתב שאין ממידת הצניעות לאשה ללכת בביתה פרועת ראש, והוכיח זאת ממעשה דקמחית (יומא מז.), שלא ראו קורות ביתה אמרי חלוקה וקליעת שיערה. ובשו"ת צמח צדק מלובאוויטש חאה"ע (סימן שסג אות ב, ד"ה ובוה), כתב וזה לשונו: ורק לענין קריאת שמע אסרו ואמרו שער באשה ערוה, ופירש הרשב"א אפילו לבעלה ועל זה התיר בשערה שמחוץ לצמתה אבל לגבי אחרים אין זה שום היתר ונקטינן כפשטא דגמרא שער באשה ערוה וצריכה להזהר לכסות כל שיערה שהרי זהו ערוה ותאוה ואיך תעורר תאוה לבני אדם ואינו דומה לפניה שאינו מכוסה. עכ"ל. וכמה מגדולי הפוסקים העלו שלא ראוי לאשה ללכת בביתה פרועת ראש משום צניעות, וכן משמע מהבית שמואל באה"ע (סימן כא ס"ק ה) שממדת צניעות יש להחמיר בחצירה [ולעיל עמדנו על דבריו. וראה עוד בפרק ח אות א].

בסיכום:

בסיכום, לדעת השלטי הגבורים (כתובות לב: מדפי הרי"ף אות ב) גם בחצר יש איסור פרועת ראש, וכן היא דעת הסמ"ג והריא"ז כשיטת הירושלמי. אבל לדעת רש"י התוספות הר"ן (כתובות עב:), והרמב"ם (כפי שניכר מלשונו בפרק כד מהלכות אישות הלכה יא), והשלחן ערוך באה"ע (סימן קטו סעיף ד) מותר לאשה לצאת בחצירה בפירוע ראש לגמרי, וכל שכן בביתה, אבל ממידת צניעות יש להחמיר, ובפרט במקומינו שכן הוא מנהג הנשים.

פרק ו

ביאור דברי שלטי הגבורים, הרמ"א, המגן אברהם ושאר מפרשים

מטרת הפרק

אחרי שהתבאר בפרקים הקודמים שהחיוב לאשה לכסות את הראש הוא מטעם צניעות ופריצות כמבואר בכתובות (עב.) ובכל הראשונים, והתבאר עוד, שברשות הרבים זהו חיוב מן התורה, ושהוא הדין בפאה נכרית, ושלא אמרו חז"ל (בשבת סד: ונזיר כח: וערכין ז:) שמנהג הנשים שהן בעלות מומין ללבוש פאה נכרית אלא שנוהגות כך בביתן או בחצרן בלבד, והתבאר עוד שלדעת השלטי הגבורים והסמ"ג והרי"א ז' אסור לאשה בביתה ללכת פרועת ראש, מה שאין כן לדעת כל הפוסקים והש"ע שמותר, והובהרו כל הדברים הנ"ל בשבעים לשון על פי דברי רבותינו הראשונים.

בפרק זה נתמקד בדברי השלטי הגבורים (בשבת כט. ונזיר יד. מדפי הרי"ף) שלא התיר מעולם לצאת בפאה נכרית לרשות הרבים אלא בביתה או בחצירה בלבד, אבל כשהיא יוצאת לרשות הרבים תכף ומיד מנחת שבכה על גבי הפאה נכרית, ולדעת השלטי הגבורים זהו חידוש גדול מכיון שהוא פוסק כדברי הירושלמי (שהובא לעיל בפרק ה) שאסור לאשה ללכת בביתה או בחצירה פרועת ראש, אבל בפאה נכרית יש לו סמך ממשנה שמותר ועל זה דבריו מוסבים. הדברים יתבארו מתוך לשון השלטי הגבורים ומתוך לשונות הראשונים. [ותתבאר ממילא כונתם של הרמ"א והמגן אברהם שהביאו את דברי השלטי הגבורים להלכה, שנתכוננו לכונת השלטי הגבורים שהפאה נכרית מיועדת אך ורק לביתה בלבד].

א:

לשון השלטי הגבורים

כשתקרא את לשונו של השלטי הגבורים דלהלן, תשתדל לדקדק ולחפש אם הוא כתב את המילה "רשות הרבים" ותדקדק מתוך לשונו היכן

הנשים לובשות את הפאה נכרית (ובמידה שלא תצליח לדקדק בעצמך תעיין היטב במה שכתבנו להלן בביאור דבריו).

וזה לשון השלטי הגבורים (שבת כט. מדפי הרי"ף): "...יראה מזה להביא ראייה וסמך לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהם כשהן נשואות. אבל במקום קליעת שערן נושאות שערות חברותיהם, שקורין קניאלו בלע"ז, מהאי דשנינו פרק במה אשה יוצאה (סד:), שהאשה יוצאה בפאה נכרית בשבת, ופרשו המפרשים, כי פאה נכרית היא מגבעת ידבקן בה שער נאה והרבה, ותשים אותו האשה על ראשה כדי שתתקשט בשער, והתם באשה נשואה מיירי מתניתין מדקאמר בגמרא דהטעם משום שלא תתגנה על בעלה הרי דבנשואה מיירי, והרי הפאה נכרית הוי ממש כעין אלו הקרניא"ל. ומשמע להדיה שמותרות בנות ישראל להתקשט בהן, דשער באשה ערוה דקאמר, לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרה ממש, ונראה גם בשרה עם השיער. אבל שיער המכסה שיערה, אין כאן משום שער באשה ערוה. וגם לא משום פרועת ראש. ונראה דלא שנא שערות דידה לא שנא שערות של חברתה, כל עוד דעבידי לכסויי השער, והן תלושות, אע"פ דקישוט הוא לה כדי שתראה בעלת שיער, אין בכך כלום. ושפיר דמי. ואף על גב דאמרינן סוף פרק קמא דערכין (ז:): דפאה נכרית המחוברת לשער ממש, דהוי כגופה ממש. מכל מקום לא נאסר בשביל כך לצאת בה ולהתקשט בה, דהא על כרחך אותם הצדקניות דקאמר התם, היו מתקשטות בפאות ההם ובנשואות מיירי התם, דקאמר תנו שערי לביתי. ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפאות נכרית, דאם כן מאי אהני ההוא קישוט, הרי כל עצמו של אותו קישוט לא הוי אלא בשביל שתראה כבעלת שיער, אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולות. ולכשתעיין סוף פרק קמא דערכין (ז:), ופרק מי שמתו (ברכות כד:), בדברי רש"י שם ובדברי הרא"ש תמצא דאין איסור בשער אשה משום ערוה אלא במחובר לבשרה, וגם שהבשר נראה עם השער כדאוקמינא, ועוד הארכתי בזה בחידושי בס"ד"ד... עכ"ל.

הביאור בקצרה לדברי השלטי הגבורים

הביאור לדבריו, שמכיון שלדעתו אסור לנשים ללכת בפריעת ראש בחצר, לפיכך מצא סמך ממשנה מפורשת שיהיה מותר להן בחצר לצאת בפאה נכרית, והיינו דוקא בבית ובחצר - וזהו שכתב שאין בזה משום "פרועת ראש", כי לדעתו בשערה יש איסור "פרועת ראש" אף בבית ובחצר (וכמבואר בדבריו בכתובות לב: מדפי הרי"ף אות ב, ובבית שמואל אה"ע סימן קטו ס"ק ט) אבל

בפאה נכרית מותר בבית ובחצר [וכל זה התבאר לעיל בפרק ד אותיות א-ג-הכרחים מסוגיות הש"ס, ויתבאר אי"ה להלן בפרק זה אותיות א-ג].

ומה שכתב שאין בזה משום "שער באשה ערוה" וכו', הנה כבר התבאר לעיל (בפרק ה) שדין שער באשה ערוה הוא דין נפרד לחלוטין מדין פרועת ראש, שאינו שייך אלא לגבי קריאת שמע ודברים שבקדושה בביתה, והוא נלמד מן הפסוק: שערך כעדר העיזים (כמבואר בברכות כד.), אבל איסור פרועת ראש נלמד מן הפסוק: ופרע את ראש האשה שהוא לרשות הרבים (כמבואר בכתובות עב.), ומכיון שדרכן לגלות את הפאה הנכרית בביתן אין כאן משום "שער באשה ערוה" דשער באשה ערוה לא שייך אלא בשערות שדרכן להיות מכוסות והבעל טריד בהן ואתי לידי הרהור, אבל בשערות שדרכן להיות מגולות מותר לקרות קריאת שמע לפניהן, ולכן מותר לקרות קריאת שמע לפני הפאה הנכרית [והשלטי הגבורים צירף ענין זה לכאן מב' סיבות, האחד, שאחד מן הטעמים שצריכה האשה לכסות את שערותיה בביתה היינו משום שהיא מונעת את בעלה מלומר דברים שבקדושה, קריאת שמע, ברכות הנהנין וברכות המצוות, ולכן אין זה שייך בשערותיה התלושות, כיון שדרכן להיות מגולות. ועוד, שהשלטי הגבורים לומד שטעם הירושלמי שחייב מוטל על הנשים לכסות את ראשן הוא מפני "שער באשה ערוה" שענין זה שייך רק בביתה וחצירה. ולכן מכיון שדרכה לגלות את שערות הפאה הנכרית בביתה, תו אין כאן הרהור]. וההבדל בין שערותיה לשערות הפאה הנכרית הוא שבשערותיה "נראה שערה עם הבשר" (כלשון השלטי הגבורים), אבל בפאה הנכרית שאין נראה שערה עם הבשר, תכף הבעל מבחין שאלו הם השערות שדרכה לגלותן ולא אתי לידי הרהור [וענין זה יתבאר להלן אי"ה בפרק זה אות ד באריכות].

ומה שכתב לשון "יוצאות" כונתו היא למה שכתב אחר כן מדברי המשנה "מהא דשנינו דהאשה "יוצאה" בפאה נכרית" וכו', ומשמע שיוצאה היינו לחצירה ולא לרשות הרבים. וכמו שכתב השלטי הגבורים בכתובות (לב: אות ב), וזה לשונו: "ואפילו בחצר אסור לצאת בלא קלתה". עכ"ל. ולכן התיר בפאה נכרית. וזהו מה שהוכיח מערכין (ז:): שהיתה האשה לובשת את הפאה נכרית בביתה (וכמו שהתבאר לעיל בפרק ד).

ובספר בעקבי הצאן ח"א (פרק ח אות ג), כתב: וכדי להוציא מלב המשתבשים "שיוצאה" היינו לחצר, יש להעיר, כי מה שכתב השלטי גיבורים ראיה, וסמך לנשים "היוצאות" בכיסוי שער שלהם וכו', ולא פירש לאן יוצאות,

שבודאי כוונתו לחצר הרבים ולשוק, שהרי כתב להדיא, שאין בפאה נכרית משום "פריעת ראש", ואיסור פריעת ראש מן התורה הוא אך ורק במקום הרבים לכו"ע, כמפורש בגמרא (כתובות עב.). ע"ש. ובאמת כל יוצאה סתם הכונה לכל מקום, גם לרשות הרבים, אלא אם כן מפורש אחרת, כמו במה אשה יוצאה שהכונה לרה"ר, וכן בכתובות יוצאה וראשה פרוע, שכל זה רק לרה"ר, ולכן לא יתכן כלל שיזכיר השלטי גיבורים שמותרת לצאת בפאה נכרית מגולה סתם, גם בנזיר וגם בשבת ובערכין, ולא יפרש כלל שאין כונתו לרה"ר, ובפרט שבכל פרק במה אשה ברור שהתכשיטים נועדו לצאת בהם לרה"ר, ועל זה הנידון שם מה מותר ומה אסור מחשש של שמא תשלפנו. עכ"ד.

וזה תמוה כיצד הוא מרהיב עוז בנפשו לכתוב על רבינו הגר"א "משתבשים", ויבטלו הוא ואלף כמותו ולא תבטל הלכה אחת של הגר"א ז"ל עד שיריהב עוד לכתוב עליו "משתבשים". אתמהה. ומה שהוכיח ממה שכתב השלטי הגבורים "פרועת ראש" הנה כבר התבאר לעיל שהכונה היא לפרועת ראש בביתה, שלדעת השלטי הגבורים בכתובות (לב: מדפי הרי"ף אות ב) אף בביתה שייך דין זה של "פרועת ראש" אלא שהוא איסור מדרבנן. וחייבים לומר ש"פרועת ראש" (שכתב השלטי הגבורים) היינו בביתה שהרי השלטי הגבורים כותב את הדין של "פרועת ראש" אחרי שכותב את הדין של "שער באשה ערוה" שאיסורו מדרבנן (וכמו שהוכיח המחבר הנ"ל עצמו בכעקי הצאן פרק א אות ה), וזה תמוה שאם כונתו על "פרועת ראש" דרשות הרבים שאיסורה מן התורה, אדרבה היה לו לכתוב זאת לפני הדין של "שער באשה ערוה". ומה שכתב שבכמה מקומות בתלמוד ראינו "יוצאה" והיינו לרשות הרבים, הנה גם בכתובות (עב:), הגמרא מתרצת "שיוצאה" היינו בקלתה לרשות הרבים, ולדעת הירושלמי היינו "יוצאה" בביתה ובחצירה, וכמו שכתב השלטי הגבורים בכתובות (לב: מדפי הרי"ף אות ב). ועוד, שהרי השלטי הגבורים בעצמו כותב "לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהם כשהן נשואות, אבל במקום קליעת שערן נשואות שערות חברותיהם" וכו', ומבואר שכשהן "יוצאות" הן יוצאות "בכיסוי שערות שלהן", ואת הפאה הנכרית הן לובשות "במקום קליעת שערן", ובוזה נסתר מכל וכל מה שרצה להוכיח מן המשנה בשבת (נו.) "במה אשה יוצאה" וכו', כי כונת השלטי הגבורים ל"יוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות", ואדרבה לפי דבריו גם משמע שכשהיא יוצאת לרשות הרבים היא יוצאת "בכיסוי שערות שלהן". ומדויל ידיה משתלים. נזזה תמוה כיצד המחבר הנ"ל לא ראה את המשך דבריו של השלטי הגבורים וכתב כאשר עלה ברעיונו לשעה קלה].

26 ראיות שהשלטי הגבורים לא התיר פאה נכרית אלא בחצרה

הקושיות על מי שמסביר שהשלטי הגבורים מדבר על רשות הרבים

והנה, אם נתבונן בדברי השלטי הגבורים היטב לא נמצא שום הכרח שהשלטי הגבורים מדבר על רשות הרבים (לא רק בגלל שלא נזכרה בלשונו המילה "רשות הרבים"), אלא אדרבה נמצא הכרחים מפורשים וברורים שכל כונתו היא לביתה או חצירה בלבד ולא לרשות הרבים.

ונחלק את ההכרחים לשני קטגוריות: א), הכרחים מן הסוגיות בשבת בערכין ובנזיר שהביאם השלטי הגבורים, שמדובר אך ורק על ביתה וחצירה. ב), הכרחים מלשון השלטי הגבורים עצמו.

א) הכרחים מדברי הש"ס שהביא השלטי הגבורים:

ההכרח הראשון, אם נאמר שהשלטי הגבורים מדבר על רשות הרבים, אם כן מדוע כתב "מוכח להדיא" הלא מבואר בגמרא בשבת (נז): שלא שייך לחשוש ברשות הרבים "דלמא שלפא ומחוייא לחברתה" כדרכה בחול - במקום שבשליפתה מתגלים השערות, לפי שחשש זה הוא רחוק מאוד שתשלוף ותעמוד האשה פרועת ראש ברשות הרבים, ובושה היא לאשה להיות פרועת ראש בשוק (כמבואר בב"ק ז.). וכן יוצא מדברי רבי שמעון בן אליעזר בשבת (נז): שכל מה שחששו חכמים "דלמא שלפא" היינו מעל לשבכה או מתחתיה באופן שלא יתגלו שערותיה. ע"ש. ועל כורחינו שאף הפאה נכרית היא מתחת לשבכה שאם לא כן תכף יתגלו שערותיה ולא שייך לחשוש בכה"ג דלמא שלפא כיע"ש. ואם כן, לא די שאין כאן "מוכח להדיא", אלא שבגמרא כתוב במפורש ההיפך מדברי השלטי הגבורים [וראה לעיל בפרק ד, בהכרח א שהארכנו בזה].

ההכרח השני, שהרי כל הסיבה שלובשת האשה "פאה נכרית" היינו "שמא תתגנה על בעלה" (כמבואר בגמרא סד:), ופירשו כל הראשונים (אין מי שחולק על זה) שהפאה נכרית מיועדת לבעלות מומין, וזה לשון הרשב"א והריטב"א (בשבת סד:): "היינו משום שאין אשה נותנת דבר תחת השבכה אלא מפני מום שבראשה". עכ"ל. ונמצא שהפאה נכרית היא משלימה את המום שבשערותיה. והנה מום זה אינו ניכר אלא במקום שהיא מגלה את שערותיה

כגון בביתה או בחצירה, אבל במקום שהיא מכסה את שערותיה כמו ברשות הרבים אין ניכר אותו המום, ועל כורחינו שהפאה נכרית לא נועדה אלא להשלים את המומין בביתה או בחצירה. [וכן כתבו כל הראשונים, הערוך, רש"י, הרמב"ם, רב נטורנאי גאון, הרא"ש, רבינו עזריאל, הריטב"א הרשב"א, הר"ן, המאירי, השיטמ"ק, רבינו ירוחם, תוספות ר"י הזקן, רבינו עובדיה מברטנורא, התוספות, תוספות רי"ד, הטור, ועוד. וכן כתב השלטי הגבורים עצמו בסוף דבריו שכל הסיבה שהאשה לובשת את הפאה נכרית "שמא תתגנה על בעלה" וכו']. וכן הוכיח מהרש"א אלפאנדארי בשו"ת סבא קדישא ח"ב (סימן א).

ההכרח השלישי, שבגמרא כתובות (עב). מבואר שטעם החיוב לאשה לכסות את שערותיה ברשות הרבים הוא משום צניעות חציפות ופריצות, ואין זה גזירת הכתוב [וכן כתב השלטי הגבורים עצמו בכתובות (לב: מדפי הרי"ף אות ב), שטעם האיסור לאשה לצאת פרועת ראש הוא מפני מנהגן של בנות ישראל שגזרו צניעות על עצמן, וכן כתבו כל הראשונים, הרמב"ם בפירושו המשנה, רש"י, רש"י במהדו"ק הובא בשיטמ"ק, המאירי, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הריטב"א, תוספות ר"י הזקן, הרי"ף והביאו בשיטמ"ק עמ"ס נדרים, רבינו בחיי, והרי"א"ז, הריב"ש שהובא בשיטמ"ק, ותרומת הדשן, ומהרי"ל, ומהר"י מיניץ בדרשותיו], ואם כן מה ההבדל בין שערותיה המודבקות לבשרה לבין שערותיה שאינם מודבקות לבשרה, הרי בכלם יש את תוצאת הפריצות וחוסר הצניעות. ואם כן, כיצד יתכן שהשלטי הגבורים יתיר ברשות הרבים הלא אין הבדל כלל בין פרועת ראש לפאה נכרית (וכמבואר לעיל בפרק ג), ועל כורחינו שלא התיר השלטי הגבורים את הפאה נכרית אלא בביתה או בחצירה בלבד.

ההכרח הרביעי, שהרי כל הראשונים שהם: רש"י, תשובות הגאונים רב נטורנאי גאון, הרא"ש, תוספות ר"י הזקן, הר"ן, רבינו ירוחם, רבינו עובדיה מברטנורא, רבינו עזריאל, השיטמ"ק, תוספות, תוספות הרא"ש, תוספות הרי"ד, הטור, וכן היא דעת הערוך - הפירוש לפאה נכרית הוא שקולעת את הפאה ביחד עם קליעת שער המקורי, וסיבת הקליעה היא מפני המום שיש בראשה. ולפי זה ממה נפשך הפאה נכרית חייבת להיות מכוסה שהרי ביחד עם הפאה נראין שערותיה הצריכות כיסוי לכולי עלמא (אם בכלל יש איזה פוסק שחולק), ואף הרשב"א והריטב"א (בשבת סד:) כתבו שהפאה נמצאת מתחת לשבכה (וכמבואר לעיל פרק ד אות א, בהכרח ה), וכ"כ הרי"ן ובתוספות ר"י הזקן ורבינו יהונתן. ואף לדעת הרמב"ם והמאירי שפירשו שהפאה נכרית היינו כובע

שידבקו בו שיער נאה והרכה וכו', הנה חייבים לומר שברשות הרבים הפאה נכרית מכוסה, שהרי כל טעם האיסור של פרועת ראש בשוק הוא מפני "צניעות" וכמבואר בכתובות (עב.), ואין חילוק בין פאה נכרית לפריעת שערותיה המחוברות לבשרה.

ההכרח החמישי, על פי המבואר בערכין (ז:): מבואר שמנהגן של "נשים צדקניות" ללבוש פאה נכרית בשביל שלא יתגנו על בעליהן. ע"ש. ולכאורה, אם נאמר שהיו לובשות את הפאה נכרית ברשות הרבים, הרי בודאי שיש בהן משיכת העין (אפילו אם נתעלם לרגע מסוגיות הש"ס בכתובות עב.), ואין ספק שהצניעות דורשת את עצמה שלא תמשוך האשה את עיני הגברים האחרים, וכידוע שמנהגן של בנות ישראל הצנועות הוא לילך "פרופות" כמבואר במשנה שבת (ז:): פורפת האשה על האגוז וכו', ואמרו שם שכן הוא מנהגן של בנות ישראל הכשרות. ע"ש. ולכאורה אין ספק שהנשים הצדקניות הן הן שהיו צריכות להחמיר על עצמן בזה, ואם כן מדוע נקראו "צדקניות" כשהדבר גובל בחוסר צניעות (אפילו למי שרוצה להתכחש עם המציאות). ועל כורחינו שהפאה נכרית אינה מיועדת אלא לבית או לחצר ולא לרשות הרבים חלילה נובכך יתבאר שאותן הנשים שלבשו את הפאה הנכרית בביתן היו צדיקות מפני שעשו מה שביכולתן שלא להתגנות לפני בעליהן, וראה ברש"י (שמות לח, ח) בשם המדרש, ששבח הוא לנשים שמתנאות לפני בעליהן, ומונעות מן הבעלים שיזונו עיניהם מנשים אחרות ח"ו, ולכן הביאו לתרומת המשכן אף את "המראות הצובאות" שהיו עשויות להתנאות הנשים לפני בעליהן. (וראה לעיל בפרק ד שהבאנו הכרח זה).

ההכרח השישי, שהרי התבאר לעיל בשם כל הראשונים שכל תכלית הפאה נכרית היינו לבעלות מום, וכמו שכתבו הרשב"א והריטב"א (שבת סד:), וזה לשונם: "היינו משום שאין אשה נותנת דבר תחת השבכה אלא מפני מום שבראשה". עכ"ל. וכן כתבו, הערוך, רש"י, הרמב"ם, רב נטורני גאון, הרא"ש, רבינו עזריאל, הריטב"א הרשב"א, וכל הראשונים הנ"ל, שאין האשה משמת איזה דבר בראשה אם אינה בעלת מום, והפאה נכרית מיועדת רק לבעלות מומין בלבד, ואותן שאינן בעלות מומין לא היו נזקקות לפאה הנכרית, אלא היה די להן בשערן.

ולכאורה, אם נאמר שהנשים היו לובשות את הפאה ברשות הרבים בשביל לצאת ידי חובת "כיסוי", אם כן מדוע רבותינו הראשונים מפרשים

שרק אותן שיש להן מומין היו משימות את הפאה נכרית על ראשן, היה להם לפרש שאפילו הנשים שאינן בעלות מומין לובשות את הפאה נכרית מכיון שברשות הרבים אסורות בפירוע ראש ולכן הן נצרכות לפאה נכרית. ומדלא פרושו כן, שמע מינה שבעלות המומין היו לובשות את הפאה נכרית רק היכן שניכר מומן דהיינו בביתן או בחצרן שהן הולכות שם בפירוע ראש לפני בעליהן, ולובשות את הפאה בשביל שלא יתגנו לפני הבעל, ומכיון שבלאו הכי ברשות הרבים היא צריכה לכסות את ראשה כדרך כל הנשים, על כורחינו שרק בביתה היא לובשת את הפאה נכרית, אבל ברשות הרבים היא מנחת על גבי הפאה שבכה. והדבר הוסכם בכל הראשונים שלבישת הפאה אינה מיועדת אלא לבעלות מומין, ועל כורחינו שכל כונתם היא לבית או לחצר. וק"ל.

ההכרח השביעי, אם לא התירו לאשה ללבוש פאה נכרית אלא בשביל שלא תתגנה על בעלה (דהיינו שהיא בעלת מום) לכאורה מהו ההיתר לרשות הרבים, שהרי לדעת רבי מאיר הבעל יכול לטעון שהפאה נכרית יש בה זוהמה, וכו', ולכאורה אם היתה האשה משתמשת בפאה זו ברשות הרבים הרי מאי נפקא מינה לבעלה שיש בה זוהמה, הרי כבר אמרו חכמים (ברכות סא:): לא יהלך אדם אחרי אשתו בשוק וכו', ואיוב הלך אחרי אשתו ולבסוף חטא. ע"ש. על כורחינו שכל טענתו של הבעל "אי אפשרי דנפיש זוהמה" היינו לביתה ששם אפשר להבחין בזוהמה זו מה שאין כן ברשות הרבים, ולכן גם מה שאמרה הגמרא "אפשר בבפאה נכרית היינו בביתה ובחצירה דוקא. [וראה לעיל בביאור הסוגיא דערכין ונזיר שהבאנו עוד הוכחות לכך].

ההכרח השמיני, שמה שהוכיח השלטי הגבורים מערכין (ז:), הנה לכאורה מסוגיא זו משמע שהפאה נכרית נחשבת כמו שערותיה ממש, וזוהי ראייה גדולה מאוד שהתוצאות שמביאות שערותיה של האשה מתקבלות אף על ידי הפאה נכרית שמשלימה היטב את החסר בשערותיה, ובודאי שהדבר יאסר מן התורה ללכת בפאה נכרית זו, מכיון שעיקר טעם האיסור לאשה ללכת פרועת ראש הוא מדין "צניעות ופריצות", וכאשר נתבאר לעיל בפרקים הקודמים (פרק א-ג). ועל כורחינו שכשהיו הנשים יוצאות לרשות הרבים תכף היו מניחות שבכה על גבי הפאה נכרית לבל יעברו באיסור "פרועות ראש". ויש כאן עוד כמה הכרחים שאין האשה משתמשת עם הפאה נכרית ברשות הרבים [וראה לעיל בביאור הסוגיות].

ההכרח התשיעי, השלטי הגבורים כותב בפשיטות בזה הלשון: "מוכח להדיא" וכונתו היא שהראיה היא מן המפורש במשנה ולא "מהדיוקים", ועל

זה הוא כותב "מההיא דשנינו וכו' שהאשה יוצאה בפאה נכרית בשבת", ובשבת הדין הוא שיוצאה רק לחצר, ואם כן אין לו כאן שום דיוק לימות החול אלא הוא לומד את המפורש במשנה "בכבול ובפאה נכרית לחצר", והרי לנו שכתוב בפירוש דקאי רק על חצר [ואולם הכרח זה אינו תקיף כ"כ].

ב) ההוכחות מלשון השלטי הגבורים שלא מותר ללבוש פאה נכרית אלא בבית או בחצר

ועתה ניגש לשלב השני, והם ההוכחות מלשונו של השלטי הגבורים שלא התיר מעולם פאה נכרית ברשות הרבים אלא בחצירה, כי לפי שיטתו (בכתובות לב: אות ב) בשם הסמ"ג והרי"ז אסור ללכת פרועת ראש בבית ובחצר וכפשט דברי הירושלמי, ולכן כתב מה שכתב שבביתה או חצירה יש סמך ממשנה מפורשת שמותר לאשה ללבוש פאה נכרית.

ההכרח הראשון, האריך בלשונו "לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות" (=בדגש חזק), אבל במקום "קליעת" שערן "נושאות" שערות חברותיהם שקורין קרינאל"ו". עכ"ל. מדבריו מבואר שאותן הנשים תלכנה תמיד "בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות" והיינו "כשיוצאות" [הוא אומר בין לחצר ובין לרה"ר ששם הם משימות שבכה על גבי הפאה, ולכן כתב "בכיסוי שערות שלהן" דהיינו ששם אינן משתמשות בפאה נכרית כלל], "אבל במקום קליעת שערן" - דהיינו בבית או בחצר שקולעות את שערותיהן (וכמבואר ביומא מז). שבבית ובחצר זהו מקום קליעת שער, ולכן אמר: לא ראו קורות ביתה קליעתה ע"ש), ולשטיתו הן אסורות שם בשערותיהן - "נושאות שערות חברותיהן" וכו', נמצא שהפאה נכרית אינה מיועדת אלא לבית או לחצר בלבד דהיינו במקום שקולעת את שעה. [והגם שלשיטתו אסור לקלוע את שעה ולא הוי "מקום קליעת שערן" שהרי היא אסורה שם, מ"מ כונתו היא לביתה במקום שתמיד קולעת את השער שהגם שאסורה בקליעת השער, מכל מקום היא מותרת עם הפאה הנכרית]. וכ"כ בספר דברי דוד לאו"ח (סימן עה), וזה לשונו: אלא על כורחך שמדובר ברשות היחיד ולא ברשות הרבים, שרק באותו מקום שנושאות שערותיהם "המחוברות להם" כמו שכתב "קליעתן", אזי נושאות השערות של הפאה נכרית. עכ"ל. ואתה תחזה שהשלטי הגבורים כותב בפירוש שהפאה נכרית מיועדת רק למקום קליעת שערן!

ההכרח השני, שאם נאמר שכונת השלטי הגבורים היא לרשות הרבים, אם כן לא היה לו להאריך כל כך בלשונו ולכתוב "לנשים היוצאות בכיסוי

שערות שלהן כשהן נשואות אבל במקום קליעת שערן נושאות שערות חברותיהם שקורין קרינאל"ו". היה מספיק לו לכתוב "נראה ראייה וסמך לנשים היוצאות בשערות חברותיהם שקורין קרינאלו", ולא היה צריך להוסיף שום מילה מיותרת.

ההכרח השלישי, הדבר ידוע שהנשים הנשואות מכסות את ראשן, ואם כן מדוע האריך וכתב "לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות", אלא על כורחנינו שכונתו היא שברשות הרבים הן מכסות את שערן, ומה שכתב שהן נושאות את שערותיהן וכו' היינו בבית או בחצר. וזהו שכתב "במקום קליעת שערן" וכו'. [ובשביל התוספת ראה בהכרח הראשון].

ההכרח הרביעי, השלטי הגבורים כותב: "מההיא דשנינו בפרק במה אשה יוצאה דף סד" וכו', וכן: "והתם", ומשמע שלא כתב דבריו אלו על מסכת שבת, וצריך לברר זאת (ובכך נבין שלא היתה שום ה"א להסביר שהיא יוצאת לרשות הרבים כיון שיתכן והדברים נכתבו במקום אחר ששם השלטי הגבורים הבהיר בעוד מילים שאין זה לרשות הרבים, וכמו שסיים את דבריו "וכבר הארכתי על זה בחידושי").

ההכרח החמישי, אם נאמר שכונתו היא לרשות הרבים, אם כן מדוע כתב השלטי הגבורים "ומשמע להדיא", הרי התבאר לעיל שמדברי הסוגיות בש"ס אין שום ראיה להסביר דמיירי ברשות הרבים, ואדרבה משמע שברשות הרבים היא חייבת לכסות את הפאה הנכרית דאם לא כן לא שייך לחשוש "דלמא שלפא". וק"ל.

ההכרח השישי, מי שמתבונן בכל לשונו של השלטי הגבורים לא מוצא את המילה "רשות הרבים", ואף לא את המילה "שוק", ואם כן כיצד יתכן להוציא הלכה "לרשות הרבים" אם השלטי הגבורים לא כתב כן כלל. אתמהא. [ולכל הפחות היה לו להוסיף מילה אחת "רשות הרבים" או "שוק" שנבין שעל זה הדברים אמורים ובכך היה חוסך את ראיותיו מן הברייתא בשבת סד:].

ההכרח השביעי, מדברי השלטי הגבורים משמע שאם לא היה מוצא ראייה מן הברייתא להתיר את "הפאה נכרית", הדבר היה אסור מן התורה, וכמו שכתב במגן גבורים או"ח (סימן עה), ונמצא שכל נידונו של השלטי הגבורים הוא מזה שחומרת האיסור היא מדאורייתא.

ההכרח השמיני, שאם נסביר שכונת השלטי הגבורים על רשות הרבים, הרי זה תמוה ועומד שלא יתכן שיעלמו מעיני השלטי הגבורים תלמוד ערוך בכתובות (עב.), ובפרט שהוא עצמו (בדף לב: מדפי הרי"ף אות ב) כתב שפרועת ראש הוא מן התורה מפני שעשתה כן להתנאות לפני בועלה וכו', והיינו משום צניעות (וכמו שהוכחנו בדעתו לעיל בפרק א), ועל כורחינו שהוא לא דיבר מעולם ברשות הרבים, דאיזה חילוק יש בין פריצות וחוסר צניעות הנובעת משערותיה או משערות הפאה נכרית, הלא בשתיים התוצאות הם אחידות. וזהו הכרח תקיף.

ההכרח התשיעי, שהרי רבים מן הראשונים כתבו במפורש שהפאה הנכרית מונחת תחת השבכה, וכן כתב הרשב"א (הובא בחידושי הריטב"א שבת סד: והסכים לדבריו) וכן כתב הר"ן, ובתוספות ר"י הזקן, ובתוספות רבינו יונתן, וכן כתב רבינו עזריאל (הובא בשיטמ"ק נזיר כח:), וכן משמע מדברי הש"ס לעיל (כמו שהרחבנו בהכרחים מדברי הש"ס), ולא יתכן שהשלטי הגבורים שהן כל יקר אתה עינו יחלוק על רבותינו הראשונים וזה רחוק מן המציאות.

ההכרח העשירי, אם נאמר שכונתו היא לרשות הרבים, אם כן מה ענין "שער באשה ערוה" לרשות הרבים, הלא איסור פרועת ראש יוצא מן הפסוק "ופרע את ראש האשה" כמבואר בכתובות (עב.), וכן כתב השלטי הגבורים עצמו (בכתובות לב: מדפי הרי"ף אות ב), ואילו דין שער באשה ערוה יוצא מן הפסוק "שערך כעדר העיזים" (כמבואר בברכות כד.), והוא מדבר לביתה וחצירה ולדין הרהור [וראה מה שכתב בזה בביאור הלכה (בסוף סימן עה), והבאתי דבריו לעיל (סוף פרק א), שלדעת כל הראשונים יש חילוק גדול בין שער באשה ערוה לבין פרועת ראש. וכ"כ במקור חיים לאו"ח (סימן עה), ובמגן גבורים (שם אות ב), וכן כתב הפרי מגדים בספרו אם לבינה (אות כתובה ואות צעף), וכן הקשה בשו"ת באר שבע (סימן יח), ובשו"ת תשובה מאהבה ח"א (סימן מח), ועוד].

ההכרח האחד עשרה, מה שכתב השלטי הגבורים "שער נאה והרבה" - אם נאמר שכונתו היא ברשות הרבים, הרי הדבר תמוה שבישעיה (ג, טז) מבואר שאפילו מתחת לשבכה יהיה אסור להשתמש בפאה נכרית כשמשפפות שערן לעין, וכמו שכתב רש"י ובתרגום יונתן שם. ועל כורחינו שהפאה נכרית נלבשת רק בביתה או בחצירה.

ההכרח השנים עשרה, השלטי הגבורים כותב בסוף דבריו: "ומשמע להדיה שמתרות בנות ישראל להתקשט בהן דשער באשה ערוה דקאמר לא

הוי אלא בשער הדבוק לבשרה ממש - ונראה גם בשרה עם השיער, אבל שיער המכסה שיערה אין כאן משום שער באשה ערוה וגם לא משום פרועת ראש. עכ"ל. והנה אם נסביר שכונת השלטי הגבורים להתיר פאה נכרית "ברשות הרבים" הדבר קשה מאוד, וזה לא יתכן, כיון שדין "שער באשה ערוה" שונה לחלוטין מדין "פרועת ראש", וזאת מכמה טעמים: א). שפרועת ראש איסורה מן התורה (כמבואר בכתובות עב. וראה לעיל בפרק ב), אבל איסור "שער באשה ערוה" הוא מדרבנן (ראה להלן בפרק זה אות ד. ב). הדין של "שער באשה ערוה" הוא רק במקום שדרכה לכסותו, מה שאין כן "פרועת ראש" שצריכה לכסות את שערותיה אפילו את אותן שאין דרכה לכסותן. ג). הדרשות הם שונות לחלוטין, "שער באשה ערוה" יוצא בדרך אסמכתא מן הפסוק "שערך כעדר העיזים", מה שאין כן האיסור של "פרועת ראש" יוצא מן הפסוק "ופרע את ראש האשה". ד). האיסור של "פרועת ראש" הוא מוטל על האשה עצמה שלא תלך פרועת ראש, אבל האיסור "שער באשה ערוה" הוא חיוב על הגברים שלא יסתכלו ולא יקראו קריאת שמע לפני השער של האשה. ומכאן ראייה ברורה שהשלטי הגבורים מדבר על ביתה וחצירה בלבד ולא על רשות הרבים, כי רק בביתה וחצירה שייכים דינים אלו של "שער באשה ערוה" ולא ברשות הרבים (וראה להלן באותיות ג-ה שהרחבנו בזה על פי דברי רבותינו הראשונים והאחרונים).

ביאור דברי השלטי הגבורים במה שכתב על הדין "שער באשה ערוה"

והנה להלן (באות ד-ה) יתבארו דברי השלטי הגבורים במה שכתב על דין שער באשה ערוה דלא הוי אלא בשער הדבוק לבשרה ונראה בשרה עם השער וכו'. אולם, כאן נציג בקצרה כמה ראיות שאין כונת השלטי הגבורים להתיר את האיסור "פרועת ראש" משום שאין הפאה מדובק בבשרה:

הקושיא הראשונה (שיש בה חמשה קושיות), שאם נאמר שכונת השלטי הגבורים היא לרשות הרבים, אם כן הרי דין "פרועת ראש" שונה לחלוטין מדין "שער באשה ערוה" וזאת מכמה סיבות: א). פרועת ראש איסורה מן התורה (כמבואר בכתובות עב. וראה לעיל פרק ב), אבל איסור "שער באשה ערוה" הוא מדרבנן (ראה להלן בפרק זה אות ד. ב). הדין של "שער באשה ערוה" הוא רק במקום שדרכה לכסותו, מה שאין כן "פרועת ראש" שצריכה לכסות את שערותיה אפילו את אותן שאין דרכה לכסותן. ג). הדרשות הם שונות לחלוטין, "שער באשה ערוה" יוצא בדרך אסמכתא מן הפסוק "שערך כעדר העיזים", מה

שאינן כן האיסור של "פרועת ראש" יוצא מן הפסוק עצמו "ופרע את ראש האשה". (ד). האיסור של "פרועת ראש" הוא מוטל על הנשים שלא תלכנה פרועת ראש, אבל האיסור "שער באשה ערוה" הוא חיוב על הגברים שלא יסתכלו ולא יקראו קריאת שמע לפני השער של האשה, ואם כן מה הקשר בין ב' בדברים שמביא השלטי הגבורים? [וכל זה הובא גם לעיל בהכרח השתים עשרה. ע"ש].

הקושיא השניה, שאם נומר שמה שכתב השלטי הגבורים את שני הדינים שהם "שער באשה ערוה - ופרועת ראש" בשביל להתיר את הפאה הנכרית ברשות הרבים, לכאורה יהיה קשה, מדוע היה צריך השלטי הגבורים להאריך כל כך גם לענין פרועת ראש, וגם לענין "שער באשה ערוה" הרי אם אין בפאה נכרית "פרועת ראש" ברשות הרבים שוב אין בה משום "ערוה", ולא היה צריך להכניס את הענין של "שער באשה ערוה" לכאן?

הקושיא השלישית, שהרי איסור "פרועת ראש" הוא מן התורה (כתובות עב. ונתבאר לעיל פרק ב באריכות), אבל דין "שער באשה ערוה" הוא מדרבנן (כמו שיתבאר להלן באות ד), ולכאורה אם השלטי הגבורים הוכיח מהמשנה בשבת (סד:) שאין בפאה נכרית משום "פרועת ראש" לא מן התורה ולא מדרבנן, אם כן מדוע הוא צריך לבאר שאין בפאה נכרית גם איסור דרבנן של "שער באשה ערוה"?

הקושיא הרביעית, מדוע השלטי הגבורים כותב בקיצור "וגם לא משום פרועת ראש" אבל על איסור "שער באשה ערוה" הוא כותב באריכות יותר "דלא הוי שער באשה ערוה אלא..." והיה לו להרחיב בדין "פרועת ראש" שהוא מן התורה, ולקצר בדין "שער באשה ערוה"?

הקושיא החמישית, הרי יש חילוק פשוט בין "פרועת ראש" לבין "שער באשה ערוה" שפרועת ראש הוא בכל דבר שיש פריצות בין מגופה ובין שלא מגופה, אבל הדין של "שער באשה ערוה" הוא דוקא בגופה, וכמבואר להלן (בפרק זה אות ד-ה) מדברי הרמב"ם ושאר הפוסקים. ויש כאן עוד קושיות (ראה בספר פאה נכרית בהלכה ח"ב פרק ח, שהביא בזה למעלה מעשרים קושיות).

הקושיא השישית, השלטי הגבורים סותר את עצמו, שבכתובות (לב. אות ב) כתב בפירוש שהטעם שצריכות הנשים לכסות את שערן הוא מפני

"הפריצות", וזה לשונו: ואם היתה קלתה על ראשה וכו' הרי זה מדרכי הפריצות ותצא בלא כתובה ובלא תוספת ואם יוצאה מחצר לחצר וכו'. עכ"ל. מדבריו מבואר שטעם איסור פריעת הראש לאשה הוא מפני הפריצות (וכן משמע שם מלשון הסמ"ג שהביא בתחילת אות ב). ואילו כאן (במסכת שבת כט:): כתב שטעם פריעת הראש לאשה הוא מפני גזירת הכתוב, וכיון ששמה פאה נכרית על שערותיה הרי שערותיה כמכוסין, והגם שפאה נכרית זהו "שער נאה והרבה וכו' של חברתה" ויש בכך פריצות, מכל מקום היא קיימה את רצון התורה בכיסוי הראש, ודבריו סותרין זה את זה.

היסוד

היסוד הוא, שהשלטי הגבורים הוסיף דין זה של "שער באשה ערוה" מבלי שיהיה קשר בינו לבין הדין של "פרועת ראש" כי לעולם לא היתה בכונתו להתיר לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית אלא רק לביתה וחצירה בלבד, וכתב דבריו אלו רק לשיטת הירושלמי שהשלטי הגבורים חושש לה שפרועת ראש אסורה אף בבית ובחצר, אבל בפאה נכרית יש סמך מפורש שמותר משבת (סד:), ומשנה זו היא אף לדעת הירושלמי שהרי הירושלמי לא יכול להחמיר יותר ממשנה מפורשת שנאמר בה שמותר לאשה ללבוש פאה נכרית בביתה וחצירה.

ולכן השלטי הגבורים הוסיף עוד דין, שמכיון שדרכה להשתמש בביתה בפאה נכרית, נמצא שהפאה הנכרית דרכה להיות מגולה, וממילא נפקא מינא לדין "שער באשה ערוה" שאין איסור זה שייך אלא בדבר שדרכו להיות מכוסה (וכמו שיתבאר להלן באות ד), ולכן מותר לקרות קריאת שמע כנגדה, אלא שהוקשה לו להשלטי הגבורים, שאין שום הבחנה בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית, הרי שתיהן נראות כשערות, ולכן תירץ "דשער באשה ערוה דקאמר לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השיער", הוי אומר שיש הבדל בין שערותיה לבין הפאה הנכרית, שבשערותיה שניכר השער עם הבשר, אסור בכל גונא לפי שניכר שהן השערות שדרכה לכסותן והבעל טריד בהו ואתי לידי הרהור, אבל בפאה הנכרית שאין ניכר השער עם הבשר לא אתי לידי הרהור כלל. ולכן האריך את כל האריכות הנ"ל.

ולכן, מה שכתב השלטי הגבורים "וגם לא משום פרועת ראש" היינו לשיטתו שיש דין פרועת ראש בביתה וחצירה, ואיסור זה הוא מדרבנן, ומכיון

קפא

שהיו הנשים מתקשטות בפאה הנכרית בביתן וחצירן כמבואר במשנה, לכן מותר ללבוש פאה נכרית בבית, והוא הוסיף את הדין של "שער באשה ערוה" בשביל לומר שהגם שהאשה לובשת פאה נכרית בביתה, מכל מקום היא אינה מונעת מבעלה לומר דברים שבקדושה לפניו, כיון שמותר לקרות קריאת שמע לפני הפאה הנכרית (שדין קריאת שמע הוא שונה לחלוטין מדין "פרועת ראש").
[ויכתבארו ענינים אלו להלן באותיות ג-ה].

ב:

דברי האחרונים שהסבירו את דברי השלטי הגבורים לרשות היחיד [לביתה וחצירה]:

והראשון בקודש הוא הגאון בעל החוות יאיר בספרו מקור חיים באו"ח (סימן עה ס"ק ג) שאחרי שהביא דברי השלטי הגבורים כתב, שכן מבואר בערוך (ערך קפליטין) שמה שאמרו בירושלמי שהאשה מותרת בחצר ללבוש "קפליטין" היינו פאה נכרית. ע"ש. ומבואר שהבין כי לדעת השלטי הגבורים אין זה אלא בביתה ובחצירה, שהרי בירושלמי (כתובות פרק ז הלכה ו) מבואר שהיצאת בקפליטין שלה לרשות הרבים הוי עוברת על דת, ועל זה קאמר הערוך שקפליטין היינו פאה נכרית. ונמצא שלא התיר השלטי הגבורים אלא בביתה ובחצירה בלבד [מה שאין כאן לדעת מהר"ם מינץ בדרשותיו (כסוף הדרוש הראשון) שאוסר אפילו בביתה מדין דמיון פרועת ראש. ע"ש].

[ובספר בעקבי הצאן ח"א (פרק ח אות ד), כתב: אבל המעיין במקור חיים ימצא שלא הביע (המקור חיים) שום הכרעה בענין הפאה נכרית כלל, אלא הביא רק "כליקוט" שהגהות אלפסי (היינו השלטי גיבורים) ומוסף הערוך - מתירים, ומהר"י קצנעלנבויגין - אוסר, ולא יותר, ולכל היותר יכל רק להקשות על המקור חיים איך דימה מה שכתב מוסף הערוך למה שכתב השלטי גיבורים, שהשלטי גיבורים (שכתב כט.) מיירי בחצר שאינה מעורבת שהיא חצר הרבים שדינה כמבוי ואף על פי כן מותרת בו בפאה נכרית, אבל מוסף הערוך אולי מיירי בחצר היחיד, אבל לומר שהמקור חיים למד פשט בדברי השלטי גיבורים שהיתר הפאה נכרית הוא רק בחצר היחיד הוא דברי נביאות ממש, שאין לזה שום זכר ושום רמז בדברי המקור חיים כלל. עכ"ל.] וכבר התבאר לעיל שמה שכתב בענין חצר היחיד וכו' לענין עירוב וכו', זהו איסור כלאיים, כיון שרש"י וכל הראשונים בשבת (סד): פירשו שהחשש הוא שמא תשלוף "מתחת לשבכה" כדרכה בחול ברשות הרבים, ומעיקר הדין היה צריך לאסור לה אף בחצירה

שמה תצא כך לרשות הרבים ותשלוף כדרכה בחול, והתירו רק מפני שלא תתגנה על בעלה. ע"ש. ומה שכתב שהמקור חיים "ליקט" בעלמא וכו', הנה לפי דבריו המקור חיים כביכול "השתעמם" וכך ערך את כל ספרו ח"ו, היתכן לומר דברי בזיון אלו על גדולי ישראל! ועוד, שאדרכה לפי מה שכתב הבעקבי הצאן משמע שהמקור חיים הבין שהשלטי הגבורים לא התיר אלא בביתה, שהרי לא על חנינם הוא מדמה את דבריו של הערוך לדבריו של השלטי הגבורים, וכן כתב הבעקבי הצאן גופיה: "אלא הביא רק "כליקוט" שהשלטי גיבורים ומוסף הערוך מתירים" עכ"ל הבעקבי הצאן, ואם כן מבואר שהמקור חיים הבין שהערוך והשלטי הגבורים צועדים באותה הדרך, ונמצא שאין פיו וליבו של הבעקבי הצאן שווין, כי בסוף דבריו כתב "שאיין לזה שום זכר ושום רמז בדברי המקור חיים כלל". ויש עוד הרבה מה להשיב, ודי בזה].

והגאון יעב"ץ במור וקציעה (או"ח סימן עה אות ב), כתב: נראה מהמג"א שהבין בדברי הרמ"א בהגה (שפסק את דברי השלטי הגבורים לענין קריאת שמע בביתה), שהוא הדין לענין איסור פרועת ראש דשרי לגמרי, ולא היא, שלא התיר הרמ"א אלא לבעלה דכיון דשריא בביתה הוי ליה אורחה בהכי ולא מטריד, אבל לגבי אחריני אסור משום פריצותא, תדע דהא לא מייתי לה הרמ"א באה"ע (סימן כא) לגבי איסור פריעת ראש ברשות הרבים אלא לגבי קריאת שמע. ונפלאתי מאד מהמגן אברהם דדחי לגברא רבה כהבאר שבע בגילא דחיטתא, ובמילי דכדי, ושרי ליה מאריה דאזיל בתר איפכא בלי שום ריח ראייה והוכחה כל עיקר, ומקלו יגיד לו, שבקיה מר לחסידותיה, ודברי הגאון מהר"י קצנבלויגן שהובאו בבאר שבע יש בהם טעם כעיקר, לא דחויים הם, אלא שריין וקיימין, ומנה לא נזוע, ולא נטה ימין ושמאל מדבריו. עכת"ד. על כל פנים אתה הראת לדעת שלא יתכן להסביר שהשלטי הגבורים מדבר על רשות הרבים. ובשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (סימן ח) כתב: מה שאין כן פאה נכרית שבמקום שערה עומדת הרי היא כשערה ממש כדמוכח בגמרא דכתובות בהדיא כמו שאמרו בספרי, וכן מוכח מכמה סוגיות שהביא בשלטי הגבורים, והם עזר כנגדו כמו שכתב בבאר שבע. עכ"ל. ואילו היה היעב"ץ רואה את דעתו של השלטי הגבורים בכתובות (עב). שדין פרועת ראש שייך אף בביתה ובחצירה (כמו שהרחבנו לעיל בפרק ה), היה שש לפרש דבריו על פי זה.

הפרי מגדים חזר בו

והנה הפוסק היחידי שהבין שהשלטי הגבורים מדבר על רשות הרבים, והורה על פיו להתיר לנשות ישראל ללכת בפאה נכרית, הוא הפרי מגדים באו"ח

(סימן עה באשל אברהם אות ה) שכתב: עיין מגן אברהם דפאה נכרית אפילו משערותיה התלושים אין הרהור ויוצאה לרשות הרבים כך אפילו בשבת, וראה בעטרת זקנים, וכפי דעתי ההדיוטיות מה שכתב הלבוש פאה נכריות "שאינן שלה" היינו תלושים ולא שנא משערותיה או מחברתה שרי, ובאר שבע חולק ואמר דפאה נוכריות מותר כשראשה מכוסה ולא חיישינן שמא משתלפי, ע"ש, ומכל מקום מדינות שיוצאין בפאה נכריות מגולה יש להם לסמוך על השו"ע כאמור, וקצת מדומי ראייה מכתובות (עב.) וראשה פרועה דין תורה ולא מוקי בפאה נכריות ודת יהודית שמע מינה דלית בה דת יהודית ושרי. עכ"ל.

הנה כל מה שכתב זאת, היינו לפי שלדעתו איסור פאה נכרית הוא מדרבנן, ואם כן היה לו להש"ס ליישב דמיירי בפאה נכרית. אמנם על פי הנזכר לעיל יוצא שהוא איסור דאורייתא, ואדרבה אם נאמר שהש"ס יתרץ דמיירי "בפאה נכרית", הלא גם פאה נכרית דאורייתא. ומה עשינו. וראה בתרומת הדשן (סימן י), שהגם שכתב שכל דין כיסוי ראש מדרבנן הוא, מכל מקום איסורו משום פריצותא דגברי, ואם כן יש לאסור פאה נכרית מטעם גילוי ראש, ואין צורך לומר לדעת רבינו ירוחם (מישרים נתיב כג ח"ח), שהאיסור הוא מן התורה מדין פריצות. וכ"כ בשלטי הגבורים בשם הרי"ז. אלא שהתה"ד כתב שהכונה שיש לזה אסמכתא מעל הדרבנן, והוא לא דרבנן גמור, אלא יותר חמור מן הדרבנן [וכבר השבנו לעיל בפרק א על דבריו באריכות].

אלא שהפרי מגדים חזר בו בספרו "אם לבינה" (אות כתובה, ד"ה אמר) וכתב, וזה לשונו: "...אמר הכותב מה שכתוב בכתובה כדת משה וישראל, בנחלת שבעה בשם מהר"ם מינץ, בזכרות משה כדת משה בלא פרוע ראש, וישראל שלא טווה בשוק שאם לא כן מפסדת כתובתה, יע"ש, ואכן באו"ח סימן ב וסימן ח (עיין ס"ק יז בשולי הגליון), וסימן עה וסימן צא וסימן שג רמזתי בפריי (בפרי מגדים) למה שכתב המגן אברהם בסימן עה (אות ה) דפאה נכרית שרי דלא כבאר שבע (סימן יז), ואמנם עתה ראיתי להתבונן בו כי פרוק (פאה נכרית בלע"ז), משער תלוש ותחתיו תפור בגד, הביא בעולת תמיד סימן ב (לגבי גברים) דמראית עין יש, והיינו לילך ד' אמות בגילוי הראש, ושם רק ממידת חסידות, מה שאין כן באשה הוי דבר תורה "פרוע ראש" כתובות עב.: וזה"ע כא וקטו, ועיין בית שמואל וחלקת מחוקק, כללא דמילתא פרוק (פאה נכרית), יש לגזור מראית עין אטו פרוע ראש דהוי דבר תורה, וגם דת משה כל שאין מכוסה כדרך שאר נשים, אף על גבי מטפחת על ראשה הוה דת ישראל על כל פנים, וההיא דשלטי הגבורים (שנראה שהתיר, כפי שכתב בפרי מגדים שם בשמו.

המסדר), או דמכוסה בשבכה או בפנויה בתולה, כל שכן בחוקותיהם לא תלכו אם מכוונים לכך כחוקת עובדי כוכבים ומזלות, וכו', על כן נראה לי איסור גמור, וכל שכן מאמרם ז"ל רבי בקעה מצא וגדר, כל שכן במקום שמקילים דברים המותרין ואחרים נהגו איסור אם אינו רשאי להתירם, כל שכן שיש איסור גמור מכמה טעמים דכתבינא, ומה הנאה להם ומה טעם בזה, ולהשומעים תבוא אליהם ועליהם ברכת טוב, וכל אשה יראת ה' ובעלה תלמיד חכם מצוה להוכיחה ולפייסה לציית לבעלה, ודי בהערה זו, כתבתי זה יום א, יב אלול התקמז פפד"א יע"א, וחתמתי שמי, וכו'... עכ"ל. וכן כתב שוב באם לבינה (אות צעף) במילים יוקדות. וצילום הכתב יד הובא בספר דת משה וישראל (בעמוד 10-100). ואין צורך לבאר דברים ברורים. על כל פנים אתה הראת לדעת שהפרי מגדים הרגיש באמת, והשי"ת לא מביא תקלה על ידי צדיקים (גטין ז.ו), ולכן הדבר ביה משמעתיה וכתב בשבעים לשון שלא נאמרו הדברים אלא לביתה או חצירה.

סמכות הספר "אם לבינה"

והנה בספר בעקבי הצאן ח"א (פרק כד אות ח) כתב שהכתב יד "אם לבינה" הוא מזויף, ואינו מהפרי מגדים. ע"ש. וראיתי להעתיק כאן מה שכתב הפרי מגדים עצמו בספרו "נטריקן" (בהתנצלות המחבר), וזה לשונו: הנה מהות החיבור ומעשהו כי רב הוא, ענינו כמו ספר "אם לבינה" אשר לי מיוסד על מלות לשון הקודש ותרגום ותלמודיות וכו', הנה כל הרואה ובקי בהם יבין איך שספר זה נטריקן ואם לבינה וכו' מיוסדים בחכמה על מקורם מקור החכמה מים חיים וירוה המעיין צמאנו וחשקו וכו', אמנם עתה זיכני ה' בספר אם לבינה וכו', עד שיעלה רצון הבורא יתברך יודפסו בעזה"י וכו', ואשרי מי שמדפיס ספרי הראשונים גם מה שחנני ה' ומנדב לבתי מדרשות ובכלל מזכה הרבים הוא. עכ"ל. כל זה כתב בחודש מרחשון תקנ"ב כחצי שנה לפני הסתלקותו לגנוי מרומים.

ובספר דת משה וישראל (עמוד 10), אחרי שהביא כל הנ"ל מדברי השלטי הגבורים עצמו, הביא מכתב ממנכ"ל מכון "אורייתא" שהספר "אם לבינה" יצא על ידם, ושם כותב לו המנכ"ל בלשון הזאת: כתב היד של ספר זה ידוע כבר במשך שנים בין כל המומחים כי רבינו הפרי מגדים בעצמו כתבו, והוא מזכיר חיברו זה בהקדמת ספרו נטריקן ובספר המגיד וכו', כתב היד של ספר זה זהה לחלוטין בצורת הכתב לשאר ספרי רבינו שבכתב יד קודשו אפילו בצורת השיטין, וכן כתוב בסגנונו היחודי של רבינו וחותרתו ופתיליו של התיקונים הרגילין בכתבי ידו, מעידים כמאות עדים שמקורם קדוש ונבעו מקסתו של רבינו אשר שמעתיה מבדרן בפומהון דרבנן וכו', לפני מספר שנים נכון ליבם של כמה תלמידי חכמים וכו', מן הענין לציין כי בימינו ישנה אפשרות

והנה רבים הם האחרונים שכתבו בפירוש שלא יתכן שהשלטי הגבורים התיר ברשות הרבים, וכמו שכתב בשו"ת חקל יצחק (סימן פא) וכן כתב בישועת יעקב באו"ח (סימן עה ס"ק ג) שבפאה נכרית יש איסור תורה ומה שכתב השלטי הגבורים היינו בביתה או בחצירה, וכן כתב בשלחן העזר ח"ב (סימן ט, שמלה לצבי ס"ק יא) ושכן מצא בכתבי המנחת אלעזר ממונקאשט שעיקר הטעם של כיסוי ראש לדעת כל הפוסקים הוא משום פריצות, ולכן מה שכתב השלטי הגבורים היינו בביתה או בחצירה. וכן רמז בשו"ת הסבא קדישא ח"ב (סימן א, ד"ה עוד ראיתי, וד"ה אמנם), שאין אפילו פוסק אחד ראשון או אחרון שיחלוק בדבר שכונת הש"ס בשבת שם היינו בבית או בחצר. וע"ע במגן גבורים או"ח (סימן עה אות ב), ולעיל בסוף פרק א שהרחבנו בזה.

לדעת השלטי הגבורים פאה נכרית ברשות הרבים אסורה מן התורה - דברי המגן גבורים

וראיתי להעתיק מה שכתבו הגאון רבי יוסף נטנזון והגאון רבי מרדכי זאב איטינגא בספרם "מגן גבורים" (סימן עה אות ב), בזה הלשון: והנה לכאורה צריך להבין מאי ראייה מייתי השלטי הגבורים מהא דיוצאה לחצר

לבדוק כתבי יד גם עתיקים ביותר במכשירים מיוחדים המזהים בצורה נפלאה את תורת כתב היד והשוואתו עם כתב יד אחר, כל מחיקה או הוספה או זיוף אפילו "מקצועי" ביותר מתגלה מיד במחשב, ואחרי ביצוע בדיקה כזו לא נמצא כל חשש של זיוף כל שהוא בכתב היד שלפנינו. כמו כן יש לציין שכתבי רבינו בעל "הפרי מגדים" יש עליהם מסורת ברורה איש מידי איש שכן לא הרבו לנדוד ממקום למקום, כתביו ובתוכם כתב היד אם לבניה נשתמרו בתחילה בגני הביבוליגןף חיים מיכל מהמבורג (מס' 612) שחי סמוך לתוקפתו של רבינו זיע"א, הכתבים ובתוכם כתב היד של ספרנו הנ"ל היו שמורים במשך כמה שנים במרתף מסוגר ולא ניתן לאיש לחטט בהם, עד שלבסוף נמכרו למוזיאון והספרייה הגדולה וידועה באקספורד אנגליה, מס' 1500.1 וכו'. צילום כתב היד גם נמצא היום בירושלים בספרייה הממשלתית במחלקת המיקרופילים (מס' 16419) וכל מי שעדין ספק בידו מחוסר ידיעה ומבינות בדברים אלו, ובעי לעיין בו, ידרשנו שם. לאור כל זאת, המוציא לעז של חשש זיוף בכתב יד זה, או שאומר ללא כל ראייה והוכחה כי רבינו גנוז, הוא דבר בלתי אחראי ולזול ח"ו בכתבי יד קודשם של גדולי הדורות הקדמוניים אשר דורנו זכה לאורם, ובודאי כל דבריו בספר זה הם דעת תורה דידיה שהכנים לדפוס! ואין שום סיבה להתעלם מכך מתוך נגיעות ח"ו בהלכה או אחרת אשר כתב. נעניתי וכו', מ. מענדיל גערליץ רמ"מ המכון. עכ"ל המכתב. (הנוסח בשלימותו נדפס בספר דבר ה' מהדו"ב (בנספחים שבסוף הספר).

בפאה נכרית הא בחצר ליכא משום פריעת ראש אף בשערה ממש, ואף בלא קלתה, אמנם צריך לומר דראיתו הוא כיון דעל כל פנים משום דת יהודית איכא בחצר כמבואר בש"ע אה"ע (סימן קטו סעיף ב), ועיין בית שמואל שם (ס"ק ט), ואם כן על כורחינו מוכח דיש חילוק בין פאה נכרית לשערה דאף שבשערה אסור מכל מקום בפאה נכרית מותר לגמרי והוא הדין ברשות הרבים גם יש חילוק ביניהם, ולפי זה ממילא אי אפשר לומר בזה דנגזור משום מראית העין כיון דבגוף שערה אין בו אפילו איסור גמור כי אם מידת יהודית בלבד שנהגו בעצמן ובהכי גוונא אין חשש כלל, ובזה מיושב קושית התוספות בשבת (נו: ד"ה א) דהקשו אמאי לא קתני ברישא פאה נכרית בהדי כבול דאין יוצאת בהם לרשות הרבים, ולפי מה שכתבתי אתי שפיר דברשות הרבים דאיכא איסור בפריעת ראש מן התורה, אם כן אף בפאה נכרית גזרינן משום מראית העין ואסור לצאת בו אף אם אין בו משום משא, ולכך לא קתני לה רק בחצר דמותר, אמנם אכתי אין ראיות השלטי הגבורים ראייה כלל דבבבצר כיון דאין בו רק משום דת יהודית שנהגו בעצמן, אם כן ממילא דוקא בשערותיהן עצמן נהגו אבל לא בפאה נכרית, ומה ראייה הוא לרשות הרבים דהתורה אוסרתה שפיר אסור אף בפאה נכרית. עכ"ל. ובהמשך הביאו את שיטת הסמ"ג והשלטי הגבורים. כיע"ש. ומלבד שמבואר מדבריהם שאיסור פאה נכרית הוא מן התורה, אלא שגם לא דיבר השלטי הגבורים אלא בביתה או בחצירה בלבד ולא במקום אחר. וק"ל. [נראה בספר דת משה וישראל (עמוד נד) שהוכיח שלא היה לפני המחברים המגן גבורים את לשונו של השלטי הגבורים, אלא כתבו מה שכתבו על סמך מה שראה בבאר שבע שהעתיק חלק מדברי השלטי הגבורים].

ועל כל פנים מה שכתבו המגן גבורים שהדבר תלוי במנהג וכו', כבר התבאר לעיל בפרק ב' שדעת כל הראשונים אינה כן, ושאינן הדבר תלוי במנהג, וכמו שכתב בעצי ארזים אה"ע (סימן כא אות ב). ומה שכתבו מענין "מראית העין", ראה מה שכתבנו לעיל בפרק ג, שהכונה היא לפריצות הנגרמת מאותה האשה המושכת את עיני ההמון אליה, וכמו שסיימו בלשונם "ומה ראייה הוא לרשות הרבים דהתורה אוסרתה שפיר אסור אף בפאה נכרית". וכן כתבו כל הראשונים שהבאתי דבריו לעיל [ומה שכתב בבאר שבע הנ"ל שיש כאן משום מראית העין, וכו', הנה כבר ביארנו את דבריו לעיל בפרק ג]. ולכן מראית העין אינה משתנית לעולם.

גם בשו"ת פני יצחק אבולעפיה ח"ו חאה"ע (סימן ו) האריך להוכיח שמדברי הש"ס לא משמע שמותר לצאת ח"ו עם פאה נכרית לרשות הרבים אלא

בביתה או לחצירה. וכן כתב בגדולת מרדכי (סימן עה אות ב), שמה שכתב השלטי הגבורים היינו לביתה או לחצירה. ע"ש. וע"ע מה שכתבנו לעיל בסוף פרק א.

ג מהר"ש אלפאנדארי בשו"ת סבא קדישא ח"ב (סימן א) כתב: ומה מאוד אני תמה על דברי השלטי הגבורים וכו', שכתב וז"ל: ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפאה, דא"כ מה אהני ההוא קישוט, הרי כל עצמו של אותו קישוט לא הוי אלא כדי שתראה בעלת שיער, אלא פשיטא שהולכות בשערות מגולות" עכ"ל הש"ג. ובעיני ייפלא, איך עלה בדעתו ללמוד היתר אף לצאת לרה"ר דהא ודאי מי שעושה כך שתראה עצמה בעלת שער, הוא בתוך הבית או בחצר לבעלה או לקרובתיה שהם בבית או בחצר, ולא להראות עצמה בעלת שער לכל העולם שיראו אותה כן ברה"ר כבעלת שער ויבואו לידי הרהור ומכשול, ואתמהא איך חשב לדחות בכך כדי להוציא עי"ז דין מחודש כזה שלא נמצא בשם פוסק קדמון להתיר. וזהו הכרח פשוט דהשלטי הגבורים מיירי לביתה וחצירה בלבד. ע"ש.

הוספות וביאורים בדברי השלטי הגבורים

והנה התבאר לעיל שלדעת השלטי הגבורים לא נאמר ההיתר של פאה נכרית אלא לחצירה בלבד, והוא לפי שיטתו בכתובות (לב: אות ב) שבחצירה אסורה ללכת פרועת ראש. והנה כל הראשונים כתבו בפירוש שהפאה נכרית אינה מיועדת אלא לבעלות מומין (וכמו שהתבאר לעיל בפרק ג-ד), ולדעת השלטי הגבורים היתר זה הוא אף לשאר נשים. וצריך לומר שהשלטי הגבורים ראה לפרוש מדרכם של כל הראשונים הנ"ל מכיון שלשיטתו האיסור של פרועת ראש הוא אף בחצירה, מה שאין כן לדעת שאר הראשונים שבחצירה מותרת האשה בפירוע ראש, ולפיכך לא פירשו הראשונים שהיא לבעלות מומין בלבד אלא לפי שיטתם שהאשה מותרת בשערותיה בחצירה, ואם כן מדוע תצטרך לפאה נכרית, אבל לפי שיטתו שהאשה אסורה בשערותיה בחצירה נבין שרק בפאה נכרית היא מותרת, ולכן אין הפאה משמשת לבעלות מומין דוקא.

אין מי שמתיר ללבוש פאה נכרית

והנה מכיון שבעוונות הרבים אנו מורגלים לראות ברחובות קריה נשים החובשות פאות נכריות, ואף בסמינרים הטובים ביותר מחנכים על

קפח

השקפות רעות אלו, וכשאנו לעצמינו אנחנו יודעים שזהו איסור חמור מאיסורי תורה, אבל הלב אומר "שמא יש איזה מי שמתיר"! כי לא יתכן שכל כך רבים מבני ישראל יכשלו בהלכה פשוטה זו! ולשם כך שמא נדחוק את עצמינו להמציא איזה סמך מדברי השלטי הגבורים כמו שטעו הרבה מן האחרונים שהשלטי הגבורים התיר לצאת בפאה נכרית לרשות הרבים, אלא שלידן לא נסתמך על השלטי הגבורים כיון שכל הפוסקים חלקו עליו.

אולם, לא ולא, כי התורה היא "תורת אמת", והעם היהודי מאז ומתמיד דרש את האמת ולא החליף אותה בשקרים וכזבים! ואם כן מדוע שכאן בסוגיא זו שהיא מיסודי התורה - נחפש למצא איזה סמך מדברי השלטי הגבורים כשבדבריו לא כתוב שום היתר לרשות הרבים, הלא מי שיעקם את דברי השלטי הגבורים כרצונו יבוא על כך במשפט, וכן מי שימציא היתר לפאה נכרית ברשות הרבים מבלתי דברי השלטי הגבורים יתן על זה את הדין, ואם כן היאך יעלה על הדעת "שהשלטי הגבורים הביא מכשול לבני ישראל" האם זה לא זלזול כלפי השלטי הגבורים שלא התיר את הפאה הנכרית מעולם אלא בחצירה בלבד [וכל היתרו בחצר אינו אלא לפי חומרתו בחצר, שאסור ללכת בפירוע ראש, אבל כל הראשונים מתירים בחצרה אפילו בשערותיה, וכמו שהתבאר לעיל בפרק ה]. אתמהה?

ומכאן תוכחת מגולה לאיזה חכם בקונטרס לקט שכחת הפאה, שכתב, שאותן שהסבירו שהשלטי הגבורים לא התיר ברשות הרבים (והוא התעלם מכל ההוכחות וההכרחים שאין מנוס להם, ושכן כתבו גדולי הפוסקים) מכל מקום היאך יתכן שבני ישראל הטובים והחשובים יכשלו באיסור חמור כל כך, וכו'? וכיצד יתכן שאין שום פוסק שמסייע למקילים? אלא על כורחינו שבאמת יש איזה פוסק שמסייע את המקילים. עכ"ד. ואיני יודע באיזה דרך הרה"ג הנ"ל הולך לפסוק ולהכריע בהלכה, וכי את ההלכה מכריעים ממנהג ההמון שנתפשט רק מעמי הארצות שפרצו את גדרם של רבותינו הפוסקים? (כפי שכותב הגאון חתם סופר, והנודע ביהודה, ובוימהר אברהם, ובפני יצחק ועוד, שגדולי הדור מוחים ביד הנשים החובשות פאה נכרית), הלא מקלקלתא לא ילפינן, וזהו איסור מן התורה שאין עליו תשובה. ועוד, דאטו משום שלא מצאנו מי שמתיר ללכת עם פאה נכרית בחצר נתלה דופי זה בשלטי הגבורים ונאמר שהוא המתיר. הלא תסמרנה אוזן משמוע כיצד יתכן להמציא דברי גנאי ברבותינו הראשונים בדברים שלא נגעו בהן מעולם, ובפרט שהשלטי הגבורים כתב בפירוש שלא הותרה הפאה נכרית אלא לחצירה, וכמו שכתבתי לעיל בראש הפרק. אתמהה?

אין מי שמתיר שתלך האשה ברשות הרבים עם פאה נכרית

והנה הבאר שבע לא היה יכול ללמוד את השלטי הגבורים בשום פנים ואופן שהוא מדבר על חצירה, דאם כן מה הרויח בפאה נכרית הלא בחצירה מותרת האשה בפריעת ראשה לגמרי. אבל בהגלות נגלות דברי השלטי הגבורים בכתובות (לב: מדפי הרי"ף אות ב) שפסק את דברי הירושלמי שבחצירה יש משום פריעת ראש, אם כן מובן מדוע התיר השלטי הגבורים פאה נכרית בחצירה.

וכי האי גונא מצאנו בשו"ת פני יצחק אבולעפיא ח"ו חאה"ע (סימן ו) שלמד את דברי השלטי הגבורים שהוא מדבר על חצרה בלבד, וכתב, וזה לשונו: ...נתתי לבי למען דעת איך ינהגו פה עירנו יע"א כל הני נשי דידן ללבוש פאה נכרית הנקראת פירוק"א לכסות שער ראשן בפאה נכרית ולצאת בהן לחצר שלהם ומחצר לחצר אחרת דרך רשות הרבים בלי כיסוי מטפחת על ראשיהן כלל [וכשהן הולכין מחצר לחצר אחרת דרך רשות הרבים או לשווקים הם מתכסים מכף רגלן ועד קדקדן ועד בכלל ברדיד גדול הנקרא צעיף, ואינן פושטין אותו בדרך כלל (להלן בהמשך התשובה וראה להמעתיק בדמו"י עמוד נט)] דלכאורה נראה דהוא הפך הדין ממש דהגם שהרב שלטי הגבורים בפרק במה אשה אמתניתין דאשה יוצאה בכבול ובפאה נכרית כתב, וזה לשונו: נראה לעניות דעתי להביא ראייה וסמך לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות, אבל במקום קליעת שערן נושאות שערות חברותיהן שקורין קרינאל"ו בלעז, ממה ששינונו שהאשה יוצאה בפאה נכרית בשבת, ופירשו המפרשים דהיא מגבעת ידבקו בו שער נאה והרבה ותשים אותו האשה על ראשה כדי שתתקטט וכו', ומשמע להדיא דמותרות בנות ישראל להתקטט בהם דשער באשה דאמרו לא הוי אלא בשער הדבוק לברשן ממש וכו', ואין לומר שהיו משימות צעיף או סודר על הפאה נכרית, דאם כן מאי אהני האי קישוט וכו', אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולין, וכו', עכ"ל. וכן כתב עוד הוא עצמו בפרק מי שאמר (נזיר כח:): גבי מה שאמרו התם בש"ס ות"ק אמר לך אפשר בפאה נכרית, יע"ש, הנה הגם דהוא ז"ל סבירא ליה הכי, מכל מקום רבים לוחמים עליו דכל הבאים אחריו חלקו עליו ודחו ראיותיו בב' ידיהם הקדושות, כמו שיראה הרואה בתשובת הרב באר שבע (סימן יח, דף צג ע"ב), שהוא והרב מהרי"ק הקפיהו בחבילות קושיות והיות עד שעשאוהו כטועה ח"ו, כיע"ש, וכן הרב אליה רבה באו"ח (סימן שג) והרב שאילת יעב"ץ בא"ח (סימן ט), והכנה"ג או"ח (סימן שג) הקשו עליו ודחו דבריו לגמרי, ועוד עיין

להרב ברכי יוסף או"ח (סימן עה וסימן שג) השיגם דכבר קדמם הרב מהרי"ק והרב באר שבע, ובספר מחזיק ברכה (סימן שג) כתב דכבר הרב שאלת יעב"ץ בח"ב התנצל שלא היה בידו ספר באר שבע. ע"ש.

מנהג שאין לו יסוד מן התורה

(ציטוט משו"ת פני יצחק אבולעפיא):

באופן שכל הפוסקים הנזכרים נדחה קראו להוראת השלטי הגבורים ז"ל הנ"ל, ואיך נהגו נשי עירנו כוותיה מאחר שחלקו עליו ולא נמצא תנא דמסייע ליה כלל, וכיון דהוי מילתא דאיסורא, אין לנו לסמוך עליו להתיר, והא ודאי דלא נהגו כן להתיר פאות נכרית אלא משום דסבורים הן ובעליהם דליכא איסור כלל, ואם כן אין זה אלא מנהג בטעות וראוי לבטל מנהגם ולמונעם לגמרי כמו שכתבו כל הפוסקים ז"ל דכל מנהג שנהגו בחושבם דליכא איסורא וסבורים הם דהוא היתר גמור הוי ליה מנהג בטעות וצריך לבטלו מכל וכל כידוע, הגם שמנהג דנידון דידן הוא קדמון מזה שנים רבות יותר ממ' שנה, והיו כמה מארי דאתרין והיו רואים שכן נהגו ולא מיחו בידן כלל, וליכא למימר שגם המה בחכמתם טעו וכסבורין היו דהוא מותר גמור, ולזה שתקו ולא מיחו, דחלילה לן לתלול בוקי סריקי בהו שטעו בדין ח"ו, ואם כן לא הוי מנהג בטעות כלל, מכל מקום כבר כתב הרא"ש בתשובה (כלל נה סימן עד) דמנהג שיש בו עבירה יש לשנות המנהג אפילו הנהיגו גדולים את המנהג דאין בית דית מתנין לעקור דבר מן התורה, וכו'. עכ"ל.

וכן כתב הרדב"ז בישנות (סימן עג-עד) בשם הרא"ה והריטב"א דבמנהג להקל אין חוששין לו לעולם, ואפילו היה על פי גדולים שבעולם כל שנראה שיש בו צד איסור צריך לבטלו, ומיהו במקום שאין האיסור ברור וכו', ואם הטעות מוכרע אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה', עכ"ל, וכן כתב הרשב"ץ בחידושו לראש השנה (טו). אהא דאמרינן התם, במקום איסורא כי נהגו מי שבקינן להו, דאפילו נהגו בזה וסומכין להם על חכם אין שומעין להן שכבר נתבטלו דברי אותו חכם מפני שרבו חביריו עליו הרי הם כמי שאינו, עכ"ל, והרב זרע אמת בח"ג (סימן מא) הביא דברי הרב מהרח"ף בחקקי לב ח"א חיו"ד (סימן לט) שהכריח דמנהג של איסור אפילו הונהג על פי מארי דאתרא מבטלין אותו ואפילו יהיה איזה רב ומורה הוראות שהתיר להם, ועל פי דיבורו נהגו היתר, יש לבטל המנהג על פי הדין, ממה שכתבו הפוסקים ומכללם מרן בבית יוסף יו"ד (סימן סה), וכו', דהיכא דנהגו איסור על פי הוראת חכם והיו כל הפוסקים חולקין בזה ומתירים הוי מנהג בטעות ומבטלין את המנהג וכו', דודאי

קצא

דיש לבטל המנהג בכח גדול וביד חזקה, וזו אין צריך לומר והאריכות בזה ללא צורך עכ"ל, עש"ב, וכו'.

אמנם אנכי הרואה דבכי האי גונא דנידון דידן שכל הלובושות פאה נכרית אינן יוצאין בהם לרשות הרבים בשווקים וברחובות בגילוי ראשן בלי כיסוי על הפאה נכרית מגולות כלל, כי אם דוקא כשהן בביתם ובחצר שלהן או בחצרות של חברותיהן שאין הרבים בוקעים בהם כלל, וכשהן הולכות מחצר לחצר אחרת דרך רשות הרבים או לשווקים הם מתכסים מכף רגלן ועד קדקדן ועד בכלל ברדיד גדול הנקרא צעיף, ואינן פושטין אותו בדרך כלל, ולא נראה מהן בחוש הראות רק פניהן לבד, ויש מהן הרבה נשים צנועות יותר שמכסין גם פניהם במסוה וגם כשהולכות מחצרן לחצר חברותיהן אינן פושטות צעיפן בדרך כלל עד שיכנסו לחצר ההוא כידוע, ואם כן כל כהאי גונא אין שום צד איסור בפאה נכרית כלל, כיון דאפילו בשער עצמן לא חשיבא האשה עוברת על דת יהודית אלא דוקא כשיוצאת לשוק או למבוי מפולש ולחצר שרבים בוקעין בו וראשה פרוע, ואין עליה רדיד, וכמו שכתב מרן באה"ע (סימן קטו סעיף ד), וכתב הבאר היטב שם, דבחצר שאין רבים בוקעין בו לרש"י והתוספות ליכא איסור אפילו הוא פרוע לגמרי, אבל הסמ"ג הביא דברי הירושלמי שאפילו בחצר יש איסור אם ראשה פרוע לגמרי, וכו', ע"ש, וכל זה מיירי בשער עצמה ממש, אלא משום שבזוה"ק הזהיר מאוד בגילוי שער עצמן אפילו כל שהוא, גם הנשים הן החמירו על עצמן לבלתי ראות שערן כלל (וראה לעיל בפרק א בדברי הרקנאטי שאין זה משום צניעות), ומכסין שערן בפאה נכרית, דלא החמירו בזוה"ק כי אם בשער עצמן ממש, אבל אם פאה נכרית על גבי שער עצמה אפילו תלך לשוק בלי רדיד כלל לא הוי עוברת על דת יהודית וכל שכן מחצר לחצר וברור [והיינו להבנת שאר הפוסקים החולקים על השה"ג שסוברים שהוא מתיר אף ברה"ר ולכן חלקו עליו], וכן לדעת הפוסקים דפליגי על השלטי הגבורים ואסירי פאה נכרית אינו אלא לפי דרכנו מדברי השלטי הגבורים שהוא מתיר לגמרי לילך בפאה נכרית מגולית לשוק ולרשות הרבים בלי כיסוי רדיד כלל [כל זה כפי הבנת כל הפוסקים בדברי השלטי הגבורים], ובהא הוא דפליגי עלה אבל בחצר שלהן ומחצר לחצר שאין רבים בוקעין בהם ואפילו שרבים בוקעים בהם ולרה"ר ולשוק אם הן מכוסות בצעיף מכף רגל ועד ראש ועד בכלל, ולא פשטי הצעיף בדרך כלל בהא ודאי כולהו אזלי ומודו דהיתר גמור הוא, ואין למחות בידם כלל.

והכי מוכרח להדיא דברי הרב באר שבע משם מהרי"ק ז"ל, ושכן כתב בתוך דברי קודשו, וזה לשונו: ואפילו אם יהבינן ליה להחכם הנז' וכו' עד מה

שכתב ואפילו משום מנהג צניעות ליכא וכו', יע"ש, הרי בהדיא דבחצר שאין רבים בוקעין בו כולי עלמא מודו דשרי ליה לגמרי, ואם כן בנידון דידן שרינן להו דאין כאן שום איסור בדבר כלל וכמדובר, והיה נראה לי דגם הרב שלטי הגבורים גופיה לא התיר להן אלא מחצר לחצר שאין רבים בוקעים בו ובדרך רשות הרבים או בשוק הן מכוסות בצעיף, ומה שכתב בסוף דבריו אלא פשיטא שהולכות בשערות בהם לרשות הרבים ולשוק אלא דוקא בחצר שלהן ומחצר לחצר ובדרך הם מכוסות בצעיף אך מה אעשה שכל החולקין עליו לא הבינו כן בדבריו. ועל פי האמור דבכי האי גונא דנידון דידן דהיתר ברור וליכא איסורא אפילו דרבנן כלל, ניצולים אנחנו מסברת רוב הפוסקים ז"ל, דסבירא להו דאפילו באיסורין דרבנן כי נהגו וכו', פי המדבר אנא זעירא דמן חברייא, הצעיר יצחק משה אבולעפיא ס"ט. עכ"ל הפני יצחק. וחתומים על התשובה הנ"ל הגאונים, רבי בכור מזרחי, רבי משה הררי, רבי יצחק לבטון, שהיו חברי בית הדין באר"ץ, וכולם הסכימו לדבריו שגם השלטי הגבורים לא התיר אלא בחצר ובביתה, וכתבו: וכולהו טעמי דיהיב בשירותא הלכתא נינהו ומפיו אנו חיים ומי כמוהו מורה וכו'. עכ"ל. [ולאחרונה מאן דהו פרסם שהפני יצחק בסוף דבריו חזר בו והעלה להתיר לצאת אף לרשות הרבים, ומשום מה לא ראה על מה דבריו מוסבים, והוצרכתי להעתיק לפניך את לשונו כהוויתו וכצורתו].

אתה הראת לדעת שלדעת הפני יצחק, לא התיר השלטי הגבורים מעולם אלא בתוך ביתה או חצירה, והיינו לפי חומרת הירושלמי והזוה"ק שבשבילם נצטרך השלטי הגבורים להתיר הפאה נכרית, אבל לרשות הרבים לא עלתה על דעת שום פוסק להתיר (זולת הפוסקים שהבינו שהשלטי הגבורים התיר להרה"ר וחלקו עליו בשבעים לשון וכתבו שהוא "טועה" ח"ו, וכמו שכתב הפני יצחק בתחילת דבריו), ומכל מקום לדידן אין שום פוסק שמתיר לאשה נשואה לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית, והאיסור הוא איסור מן התורה [וראה להלן בפרק ח מה שכתבנו שגם לפי שיטת הזוה"ק אין זה אלא בביתה, אבל ברשות הרבים טעם האיסור הוא מן התורה מדין פריצות וחוסר צניעות, שנאמר: ופרע את ראש האשה, והזוה"ק מדבר דוקא לענין האיסור של "שער באשה ערוה". וכתבנו בזה עוד ביאורים ע"ש].

הרמז"א והמגן אברהם לא התירו אלא בחצירה

ושוב ראיתי שכן כתב בספר גדולת מרדכי להגאון רבי מנחם מרדכי פרענקיל תאומים (בסוף הספר, שנת תרסב), וזה לשונו: כתב הגאון בעל עין משפט

בגליון מסכת נזיר (כח:): נראה לי היתר מכאן לשערות שהנשים נושאות נותנות בראשיהם, ע"כ, וכן כתב הגאון הנזכר בספרו שלטי הגבורים אשר על הרי"ף פרק במה אשה (שבת סד:), ע"ש, והובא בדרכי משה או"ח סימן שג, ובלבוש סימן עה, ובהגה שם כתב וכל שכן נגד פאה נכרית ע"כ, פירוש שמותר לקרות קריאת שמע כנגדה, נראה דסבירא ליה כבעל שלטי הגבורים. והמגן אברהם שם ס"ק ה, הביא בשם ספר באר שבע שנחלק עליו, וכן בשאלת יעב"ץ ח"א סימן ט, וח"ב סימן ז וסימן ח, נחלק גם כן עליו בטענות גדולות והוא הכריע שבחצר מותר פאה נכרית ובשוק אסור. ונראה לעניות דעתי דגם השלטי הגבורים והרמ"א לא התירו יותר ממה שהתיר שאלת יעב"ץ שרק בחצר מותר פאה נכרית ובשוק אסור, וכו', ומעתה הקולות יחדלון, וסרו כל התמיהות שתמהו על הגאון הנזכר, עכ"ל. מדבריו יוצא שלא התירו השלטי הגבורים מעולם אלא בחצירה אבל לא לרשות הרבים [וראה להלן בהמשך פרק זה מה שכתבנו בדברי הרמ"א והמגן אברהם].

מדוע השלטי הגבורים לא ביאר מפורש דקאי על חצירה

והנה בספר בעקבי הצאן ח"א (פרק ח אות ב) כתב שאם נאמר שהפאה הנכרית אינה מיועדת אלא לחצירה בלבד, מדוע אם כן לא ביארו חז"ל בתוספת כמה מילים לאפוקי מטעות שברשות הרבים אסור ללבוש פאה נכרית. ע"כ שאלתו. והנה שאלה זו ניסבת גם על השלטי הגבורים, שמדוע לא הוסיף לכאורה עוד שתיים או שלושה מילים לאפוקי מטעות ההמון שיחשבו שהיתרו הוא אף לרשות הרבים חלילה.

והתשובה לכך היא ברורה מאוד, שהרי כבר התבאר לעיל שישנם עשרים הכרחים מדברי הסוגיות ומדברי השלטי הגבורים עצמו שאין שום היתר לרשות הרבים, והכרחים אלו הם מפורשים בדברי הש"ס והם יסוד לכל גזירת חכמים "דלמא שלפא", ועליהם אמר רבי שמעון בן אליעזר שכל מה שחששו חכמים שמא תשלוף ברשות הרבים כדרכה בחול, היינו מה שהוא מתחת לשבכה, אבל מה שלמעלה מן השבכה לא חששו שתשלפנו. ע"ש. ואם כן יותר מזה אין שום סיבה לשאול מדוע הש"ס והשלטי הגבורים לא כתבו בפירוש שההיתר הוא רק לחצירה, כי באמת הדבר כתוב במפורש!

ומבלי זאת פשוט מאוד להבין שפאה נכרית ברשות הרבים פשיטא ליה להשלטי הגבורים שאסור, ולא עלה על דעתו כלל לבאר זאת, כי בכל

התורה כולה מצינו עונש יחיד של בזיון לאשה, והוא על חשד שעשתה את העברה הכי חמורה בתורה, אחד מג' דברים שנאמר בהם "יהרג ואל יעבור", ומהו הבזיון? לנוולה בגילוי שער ראשה (וכמבואר לעיל בפרק א), ואם כן היעלה על דעת השלטי הגבורים שצריך לבאר שלא לחקות את הסוטה בניוולה ולהדמות אליה?

המנהג בעירו של השלטי הגבורים

והנה בזמן השלטי הגבורים התחילו נשים שכיסו שערותיהן אף בביתן ובחצרן כדעת האוסרין לצאת לחצר בפאה נכרית מגולה, וברשות הרבים הלכו בה כשהיא מכוסה (כמבואר לעיל), והשלטי הגבורים הביא ראייה וסמך מהש"ס והוכיח שבחצר הלכו בפאה נכרית מגולה, וכמבואר לעיל שהראיות הם רק על חצר ואין שום ראייה על רשות הרבים, ולא עלה על דעתו כלל שיעלה על דעת מישהו בעולם לפרש את ראיותיו לרשות הרבים, ויצא טעות כה גדולה, דגם לדידה זה פשוט לאסור כסברת כל האחרונים החולקים עליו בתקפיות, וכמבואר בגמרא כתובות (עב). שטעם כיסוי הראש הוא מפני הפריצות שבדבר, ואין כל חילוק בין פאה נכרית לשערותיה ממש, ומרוב פשטות הדברים ושפשוט שהראיות הן ראיות רק על חצר, לפיכך לא הוצרך להזכיר בפירוש שדבריו הן על חצר ולא על רשות הרבים.

ובפרט שכל דברי השלטי הגבורים נכתבו על מעשה שהיה שהתחילו לצאת בפאה נכרית מגולה רק בחצר, והוא קאי על מה שהיה המציאות, והיה ברור ומפורסם לכל מה היא המציאות, [וכמו שנהגו שלוש מאות שנה אחריו בדמשק שיותר ממ' שנה יצאו בפאה נכרית מגולה רק לחצרותיהן, וכמבואר בשו"ת פני יצחק אבולעפיא חאה"ע סימן ו].

והאמת היא, שבדברי השלטי הגבורים הדבר מפורש דקאי רק על חצרה, וכמו שכתב "לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות", שכוונתו כמו שכתבנו לעיל שבא להתיר רק לנשים הנוהגות בחצר כאותן המחמירין שלא לילך בפריעת הראש, שהרי לאלו הנוהגות כשיטת התוספות וסייעתם שמתירין אין צורך להתיר את הפאה שהרי מותר אף בשערות עצמה [וממה נפשך כל אריכות לשונו תמוה (וכמבואר לעיל בתחילת הפרק בכל ההוכחות שלכן האריך השלטי הגבורים בדבריו), ואין דבר ברור יותר מזה שהשלטי הגבורים קאי רק על חצרה ולא על רשות הרבים (ואין צורך לכפול כאן את כל ההכרחים המובאים לעיל), וראה עוד בספר דת משה וישראל, פרק ז, שהרחיב בזה עוד].

לא יתכן שהשלטי הגבורים יחלוק על כל הראשונים ז"ל

וכבר כתבנו לעיל, שאפילו אם באמת השלטי הגבורים היה שותק במילותיו ולא היה מגלה לנו שהוא מדבר על חצרה בלבד (כאשר התבאר לעיל), מכל מקום איזו הוה אמינא יש למצא סמך ללבוש פאה נכרית ברשות הרבים שהוא איסור מן התורה כמבואר בכתובות (עב.), הלא גם אם נאמר שהשלטי הגבורים מדבר על רשות הרבים מכל מקום מדלא כתב במפורש "רשות הרבים" שוב נפל היסוד ואי אפשר להתיר ברשות הרבים [וזאת מלבד שאם נפרש כך בדבריו כבר חלקו עליו כל הפוסקים בהנחה זו, ואף הרמ"א והמגן אברהם לא הביאו את דבריו אלא לענין קריאת שמע כמפורש בדבריהם וכמו שיתבאר להלן].

ובספר דת משה וישראל (פרק ז, עמוד סד) כתב: ובכלל אי אפשר על ידי שאלה כזו להתיר נידון דאורייתא שהרי יש לשאול, אדרבה! אמאי לא מפרש בהדיא עוד תיבה אחת "לרשות הרבים" דהשלטי הגבורים דסובר שבחצר אסור פריעת ראש הוא צריך היתר לפאה נכרית בחצר גופא, ואם כונתו גם לרשות הרבים היה צריך לפרש עוד תיבה אחת "לרשות הרבים"?

ובפרט שהשלטי הגבורים האריך הרבה מאד בדבריו, והפלא העצום הוא שלא הזכיר אף פעם את התיבה "לרשות הרבים", ואם תרצה לומר שהשלטי הגבורים קאי להתיר ברשות הרבים, העיקר חסר מן הספר, שהיתכן לומר כדבר הזה בזמן שכל הפוסקים לפניו כותבים בפירוש שאשה צריכה לצאת לרשות הרבים בצניעות טובא שתכסה כל שערה בצעיף היינו רדיד וכמו שכתבו כל הראשונים הנ"ל והרמב"ם, והמאירי כתב שהוא "מטפחת", וגם השלטי הגבורים הביא את דבריהם בכתובות (לב: מדפי הרי"ף אות ב), ואם תפאום נמצא היתר חדש שלא נזכר בשום פוסק קדמון שמותר לצאת לרשות הרבים בפאה מגולה - לכל הפחות יכתוב עוד תיבה אחת בפירוש כונתו היא לרשות הרבים, ובשלמא מהר"י מיניץ קציעעלינבוגין בבאר שבע (סימן יח) שלא ראה דדעת השלטי הגבורים כהסמ"ג וריא"ז שבחצר גם יש איסור פריעת ראש מדין דת יהודית, הוא מוכרח לפרש זאת בפירוש, דאי אחצר פשיטא דאפילו פרועת ראש מותר, וכל שכן פאה נכרית, אבל השלטי הגבורים שסובר שבחצר אסור פריעת ראש מדין דת יהודית, ממילא צריך את ההיתר לפאה נכרית בחצר גופא, דאין בה משום דת יהודית, וכמו שכתב המגן אברהם, ואם כוונת השלטי הגבורים

גם לרשות הרבים להתיר דת משה, היה צריך לפרש עוד תיבה אחת "לרשות הרבים", וברור שהעיקר הוא תוכן הפשט אם יתכן ללמוד את ראיותיו ודבריו של השלטי הגבורים מן המשנה על רשות הרבים או רק על חצר. ובכך ראוי לסיים במה שסיים הגדולת מרדכי הנ"ל בזה הלשון: "ומעתה הקולות יחדלון וסרו כל התמיהות שתמהו על הגאון הנזכר".

ג:

מדוע לדעת השלטי הגבורים אין בפאה נכרית בחצר פריצות ו"דת יהודית"

והאמת היא שהשאלה הזאת צריכה להשאל מעצמה, שאם כל הטעם של פריעת ראש לאשה היינו משום פריצות וצניעות וכמו שכתב השלטי הגבורים עצמו בכתובות (לב: מדפיו, אות ב), וכן כתבו כל הראשונים הנזכרים לעיל הרמב"ם בפירושו המשנה, רש"י, רש"י במהדו"ק הובא בשיטמ"ק, המאירי, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הריטב"א, תוספות ר"י הזקן, הרי"ף והביאו בשיטמ"ק עמ"ס נדרים, רבינו בחיי, והרי"ז, הריב"ש שהובא בשיטמ"ק, ותרומת הדשן, מהרי"ל.

אם כן, לדעת השלטי הגבורים ששיך דין "פרועת ראש" אף בביתה, אם כן מה תעזור הפאה הנכרית הרי מידי פריצות וחוסר צניעות לא יצאנו. ואדרבה, הפאה הנכרית המצויירת בשלטי הגבורים היא נאה יותר משערותיה, כפי שכותב "שיער נאה - והרבה", ואם כן גם כאן יש משום הצניעות בחצירה וכו'?

ולפני התשובות יש להקדים הקדמה, כי הדין של "שער באשה ערוה" הוא דוקא בשערותיה שדרכה לכסותן ולא בשערות שדרכה לגלותן, כמו שהתירו לקרות קריאת שמע לפני שער הבתולות לפי שדרכן לגלותן ואין בכך ערוה, דגדר ערוה לא הוי אלא בדבר הנסתר והמכוסה שאין הבעל רגיל בו וכשהיא מגלה אותו הוא מביא לידי הרהור, אבל בדבר שהבעל רגיל בו אינו ערוה כיון שלא יבוא לידי הרהור, וכן התירו לשמוע את קול דיבורה של אשתו בשעת קריאת שמע, מה שאין כן בקול זמרתה של אשתו שאסור בשעת קריאת שמע, לפי שאין הבעל רגיל בקול זמרתה. ונמצא שאין האיסור בביתה מדין "פרועת ראש" אלא מדין שער באשה ערוה, שאין הבעל יכול לומר דברים

שבקדושה לפני אשתו, והיא מעכבתו מלברך ברכות הנהנין ושאר ברכות (וכמו שכתב החפץ חיים בסוף ספרו "גדר עולם"), ולכן השלטי הגבורים מתיר בפאה נכרית כיון שדרכן של הנשים לגלותן ואין בכך משום "שער באשה ערוה" דלא הוי "שער באשה ערוה" אלא בדבר שדרכו להיות מכוסה - הוא זה שמביא לידי הרהור מה שאין כן בפאה הנכרית שהוא מגולה תמיד ולא שייך בו שער באשה ערוה.

התשובות:

והתשובות לשאלה זו כבר נכתבו לעיל, ואלו הן: א). באמת היה לבנות ישראל לגזור אף בפאה נכרית אף בביתן שהרי גם בה יש פריצות, אולם הם השאירו אותה על ראשן בשביל שלא יתגנו על בעליהן, וכפי שכותב השלטי הגבורים בעצמו "אבל במקום קליעת שערן (דהיינו בביתן) נושאות שערות חברותיהן שקורין "וכו', ואח"כ כותב: "ומשמע להדיא שמותרות בנות ישראל להתקשט בהן", "וקאמר התם דטעמא משום שלא יתגנו על בעליהן" וכו'. עכ"ל, ומבואר שכל הטעם הוא בשביל שלא יתגנו על בעליהן [וראה בטעמים הבאים שהם כהשלמה לטעם זה].

ב). לדעת הירושלמי בבית ובחצר אין האיסור של "פרועת ראש" דומה לאיסור של רשות הרבים, אלא הוא איסור נפרד לחלוטין, ולכן בבית לא שייך את הטעם של הפריצות בשערותיה, והאיסור הוא ממנהגן של בנות ישראל. והצניעות אינה שייכת אלא ברשות הרבים כשעיני הגברים נמשכים עליה (כמו שביארנו בפרק א). וגם האיסור של "שער באשה ערוה" אין ענינו אלא לגבי קריאת שמע ובביתיה וחצירה, אבל ברשות הרבים איסור נפרד הוא (וראה לעיל בפרק ב, שב' האיסורים נלמדים מב' פסוקים נפרדים), ודין "שער באשה ערוה" הוא לגברים המסתכלים עליה ששערותיה חשובים כערוה, אבל דין "פרועת ראש" הוא איסור על האשה עצמה שתצא פרועת ראש, וכמבואר בברכות (כד.), הוי אומר שהמחייב את האשה לכסות את ראשה ברשות הרבים זהו הדין של "פרועת ראש" ולא הדין של "ערוה", וכמו שכתבו כל הראשונים בברכות שם (ויובאו דבריהם להלן באות ג, בענין שער באשה ערוה).

ומקור האיסור של "שער באשה ערוה" הוא מדין "מיאוס ופגימת קדושת המחנה" כפי שנאמר "והיה מחניך קדוש" ועל זה הסמיכו את הפסוק "שערך כעדר העיזים" וכו', ופרש"י (ברכות כד.): מדמשבח ליה קרא בגויה

אלמא מידי דתאווה הוא, וכונתו של השלטי הגבורים בזה היא, שבשערה אין שייכות לדין מיאוס ופגנימת המחנה, ולכן כל האיסור הוא מפני שהאשה מונעת מבעלה לומר דברים שבקדושה לפנייה, שהרי כששערותיה מגולים אסור הבעל לומר דברים שבקדושה לפניו (כאשר יתבאר להלן בהמשך הפרק בשם הראשונים שכל האיסור של "שער באשה ערוה" הוא בקריאת שמע ובאשתו ואין צריך לומר בנשים אחרות), ולכן התעורר השלטי הגבורים לברר מהיכן הוא ההיתר שנהגו הנשים לצאת בפאה הנכרית בחצרן, ולכן הוא מוצא סמך, שמכיון שרגילות בכך תו אין כאן הרהור, והבעל יכול להגיע להרהור דוקא בשערותיה הדבוקות לבשרה כיון שהן הן השערות שדרכה לכסותן, אבל הפאה הנכרית (שהיה ניכר לבני ביתה שהיא "פאה נכרית") ודרכה להיות מגולה בביתה, שוב אין כאן את הדין של "שער באשה ערוה".

ומכיון שרגילות הנשים לגלות את שער הנכרית בביתן, נמצא שהוא נחשב כדבר שדרכו להיות בגילוי ואינו מביא לידי הרהור, והראיה שדרך הנשים לגלות את הפאה הנכרית שממנה מסתייע השלטי הגבורים היא משבת (סד): שהיו הנשים לובשות פאה נכרית, וזה מה שהוא מוסיף שבשער הנכרית אין משום "שער באשה ערוה" כיון שדרכה לגלותן ואין דין "שער באשה ערוה" אלא בשער שדרכה לכסותו [וזהו היסוד שהוא מניח "שנראה שיערה עם הבשר" וכונתו היא שניכר לכל שהם הם שערותיה שדרכה לכסותן, ובכך הבעל יכול להגיע לידי הרהור כיון שאינו רגיל בגילויין].

ג). לדעת השלטי הגבורים יש הבדל גדול בין "פרועת ראש" ברשות הרבים, לבין "פרועת ראש" בחצירה, שלדעת הירושלמי האיסור בחצירה הוא לא משום "פריצות וצניעות" כיון שלא שייך פריצות וצניעות אלא ברשות הרבים שהגברים מסתכלים עליה ונמשכים עיניהם אליה על ידי השערות שעל גבי ראש האשה (כמבואר לעיל בפרק ג באריכות), וברשות הרבים אין שום חילוק בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית, כיון שבשניהם יש "פריצות" וחוסר "צניעות". אבל בביתה שהאיסור הוא מפני "שער באשה ערוה" שהוא איסור ההרהור, בודאי שאין בכך הרהור כיון שהם קרובים אליה ולא ניכר שערותיה עם הבשר (והוא לפי חידושו של השלטי הגבורים) שגם הדין של "פרועת ראש" בביתה הוא מדין "שער באשה ערוה" כמפורש בלשונו: "דשער באשה ערוה דקאמר, לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרה ממש, ונראה גם בשרה עם השיער. אבל שיער המכסה שיערה, אין כאן משום שער באשה ערוה, וגם לא משום פרועת ראש. ונראה דלא שנא שערות דידה לא שנא שערות של חברתה, כל

עוד דעבידי לכסויי השער, והן תלושות, אף על פי דקישוט הוא לה כדי שתראה בעלת שיער, אין בכך כלום, ושפיר דמי". עכ"ל.

יוצא מדבריו שבחצירה טעם האיסור של פרועת ראש לא משום פריצות הוא, וכמו שכותב "אף על פי דקישוט הוא לה כדי שתראה בעלת שיער, אין בכך כלום, ושפיר דמי" הוי אומר שבביתה אין זה משום פריצות (כמו שמבואר בכל הראשונים שרק לענין רשות הרבים כן הוא), ונמצא שהשלטי הגבורים למד בדברי הירושלמי שלא אסור בביתה משום פריצות, דאם כן גם הבבלי היה צריך לאסור בכך, שלא יתכן שיחלקו הבבלי והירושלמי במחלוקת התלויה במציאות אם יש פריצות ואם לאו, שלהירושלמי יש פריצות בבית ולהבבלי אין פריצות בחצר, ונמצא שהמחלוקת היא משום מנהגן של בנות ישראל מדין "שער באשה ערוה" שהוא יוצא מן הפסוק "שערך כעדר העיזים" מה שאין כן באיסור פריעת הראש ברשות הרבים שזה יוצא מפסוק אחר "ופרע את ראש האשה" שממנו למדו דין פרועת ראש לרשות הרבים דוקא במה שיש פריצות, ולכן בחצירה, הגם שיש נוי במה שהיא מתקשטת בפאה הנכרית, מכל מקום לדעת הירושלמי אין האיסור בחצירה מדין "פריצות".

[וזוהי ההוכחה שהביא השלטי הגבורים מן המשנה בשבת (סד): שמבואר שם שבביתה מותר ללבוש פאה נכרית, והוא שאל שאלה: הרי כל האיסור של פרועת ראש הוא משום פריצות, ואם כן מהו ההבדל בין חצר לבין רשות הרבים? ועל כן הוא מתרץ, שבחצר האיסור הוא שונה מדין רשות הרבים, ואין זה משום פריצות כמו ברשות הרבים, ולכן פסק מה שפסק לפי שיטתו כשיטת הירושלמי. כי אותה המשנה במסכת שבת "בכבול ובפאה נכרית לחצר" היא מופיעה גם בירושלמי ככל המשניות שבתלמוד ועל כורחינו שאף לדעת הירושלמי מותר ללבוש פאה נכרית בחצירה, ולכן הוכרח השלטי הגבורים להבין שבביתה האיסור הוא משום "שער באשה ערוה ופרועת ראש מדין חצר" אבל ברשות הרבים האיסור הוא משום "פרועת ראש של צניעות" ולכן פאה נכרית מותרת בחצר ואין לערב את הדינים עם דיני רשות הרבים, (ואם נתבונן נראה בעליל שהשלטי הגבורים נאבק להסביר שבחצירה הפאה נכרית מגולה, שאם כן מאי אהני אותו הנוי וכו', וכונתו היא שמוכרחים אנו לפרש שהפאה נכרית היא מגולה).
ובזה מובן הכל].

(ד). עוד תירץ הגדולת מרדכי הנ"ל (בסוף הספר), שחומרת הירושלמי בחצירה היא משום דברי הזוהר הקדוש (בפרשת נשא) שמלבד הפריצות שהאשה

גורמת ברשות הרבים, מכל מקום יש טומאה בשערותיה שטומאה זו צריכה להתכסות על ידי כיסוי כל דהוא, והטעם של "פריצות" שייך רק ברשות הרבים שהרי ברשות הרבים הדבר אסור משום צניעות (וכמו שכתבנו לעיל בפרק א לדעת הזוה"ק), ואילו בביתה הדבר אסור משום הטומאה שיש בשערותיה. כיע"ש בגדולת מרדכי.

ולפי זה מצא השלטי הגבורים סמך נכון שאף לדעת הירושלמי שצריכה האשה לכסות את הטומאה שבשערותיה "בחצרה" מכל מקום בפאה נכרית היא יוצאת ידי חובת כיסוי ולכן כתב "אף על פי דקישוט הוא לה כדי שתראה בעלת שיער, אין בכך כלום, ושפיר דמי", כי בהכרח אין זה מדין פריצות בביתה כיון שלא שייך לומר פריצות אלא במקום שמצויים גברים (וכמבואר בכתובות עב. ובכל הראשונים הנ"ל, וראה בשו"ת תרומת הדשן סימן י ועוד), אבל בביתה עיקר הטעם שהיא צריכה לכסות את שערותיה (לדעת הירושלמי) הוא משום הטומאה, ואם כן היא יוצאת ידי חובה אף בפאה נכרית. ובוה מובן הכל. [נוכחובן שכל זה דוקא לביתה וחצירה אבל לא לרשות הרבים דשייך הטעם של "צניעות ופריצות" ונמצא שאף בפאה נכרית יש איסור דאורייתא, ואף לדעת השלטי הגבורים, וכמו שכתב בגדולת מרדכי שם].

ד:

ביאור דברי השלטי הגבורים בענין "שער באשה ערוה"

השלטי הגבורים כותב (בשבת כט. מדפיו): "דשער באשה ערוה דקאמר, לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרה ממש, ונראה גם בשרה עם השיער. אבל שיער המכסה שיערה, אין כאן משום שער באשה ערוה, וגם לא משום פרועת ראש. ונראה דלא שנא שערות דידה לא שנא שערות של חברתה, כל עוד דעבידי לכסויי השער, והן תלושות, אף על פי דקישוט הוא לה כדי שתראה בעלת שיער, אין בכך כלום, ושפיר דמי".

מה הקשר בין "פרועת ראש" לבין "שער באשה ערוה"?

לכאורה יש להתבונן בדבריו, שאחרי שגילה לנו שבביתה אין דין "פרועת ראש" בפאה נכרית אלא בשערותיה, וכפי שמצאנו סמך מפורש מן

המשנה בשבת (סד): שהיו הנשים מתקשטות בפאה נכרית, אם כן יש לשאול מדוע נכנס כאן הדין של "שער באשה ערוה" הרי זהו דין שונה לחלוטין מדין "פרועת ראש", חדא כי פרועת ראש נלמד מן הפסוק: ופרע את ראש האשה (בכתובות עב.), ושער באשה ערוה נלמד מן הפסוק "שערך כעדר העיזים" (ברכות כד.). ועוד, שדין פרועת ראש הוא מן התורה כמבואר בכתובות (עב.) ובכל הראשונים (כמבואר לעיל בפרק ב), מה שאין כן הדין של "שער באשה ערוה" שהוא מדרבנן (כמו שיתבאר להלן). ועוד, שדין "שער באשה ערוה" הוא החיוב המוטל על הגבר שלא יסתכל ושללא יקרא קריאת שמע כנגד השער, אבל דין "פרועת ראש" הוא דין המוטל על האשה שלא תלך פרועת ראש. ועוד, שדין "שער באשה ערוה" אינו אלא לגבי קריאת שמע וההסתכלות על השער בשעת אמירת דברים שבקדושה (כמבואר בברכות כד. ובש"ע או"ח סימן עה), אבל דין "פרועת ראש" הוא בכל מקום (לשיטת השלטי הגבורים שאף בביתה שייך דין זה וכנזכר לעיל בפרק ה), ואם כן השאלה נשאלת מעצמה, שלכאורה לא היה לו להשלטי הגבורים לקשר בין "שער באשה ערוה" לבין "פרועת ראש"?

ועוד יש לשאול, שאם נאמר שההיתר של לבישת פאה נכרית הוא מן היסוד שכתב השלטי הגבורים "דשער באשה ערוה דקאמר, לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרה ממש, ונראה גם בשרה עם השיער", אם כן יש לשאול תרתי: א. ממסכת שבת אין רמז ליסוד שכתב "שדוקא שיערה הדבוק לבשרה כיון שנראה שיערה עם הבשר" (ב). אם הוא מחדש שדוקא בשיערה הדבוק לבשרה שייך "שער באשה ערוה" וכו', אם כן מדוע הצטרף לראיה ממסכת שבת ממסכת ערכין? [ולהלן יתבאר שהשאלות עקורות מעיקרין].

ומפני שהתשובה תתבאר להלן אחרי שנבהיר היטב את יסודות הש"ס והפוסקים, וכידוע שהקורא היקר חפץ לדעת את התשובה מבלי לטרוח הרבה עד שישכיל ויעיין היטב במקורות - ומפני האריכות יאבד את הדעת, לפיכך אכתוב כאן את התשובה בקיצור נמרץ, ואחר כך נבאר את היסודות 'בהרחבה קצרה' בס"ד:

התשובה לשאלה הנ"ל (בקיצור)!

התשובה היא, שהדין של שער באשה ערוה אינו אלא לענין קריאת שמע שאסור לקרות קריאת שמע כמבואר בברכות (כד.) ואין איסור זה אלא לבעלה ולבני ביתה (כמבואר בברכות כד. שם), ואפילו לדעת הראשונים

סוברים ששער באשה ערוה הוא איסור כללי לענין הסתכלות, מכל מקום אין איסור זה קיים אלא בשער הרגיל להיות מכוסה, אבל בשער שדרכו בגילוי אין בו משום "שער באשה ערוה", דערוה לא הוי אלא בדבר המכוסה והמוסתר בתמידות שעל ידי גילוי הבעל מגיע לידי הרהור, אבל השער שדרכו להיות מגולה לא שייך בו "שער באשה ערוה" שהרי הרגילות בו שהוא מגולה ולא חוששין שמא יגיע הבעל לידי הרהור, ולכן מותר לקרות קריאת שמע לפניו [ולדעת הסוברים שאיסור זה נכלל באיסורי "הסתכלות" אזי מותר להסתכל בשערותיה, מכיון שאין שערותיה אלו מביאים לו הרהור, שהרי הוא רגיל בהן. ולשאר כל אדם אסור להסתכל בשערותיה מדין "ולא תתורו אחרי ללבכם ואחרי עיניכם" ומן הפסוק "ונשמרת מכל דבר רע", וראה ע"ז כ. כתובות מו. בתרא נז: וע"ע בברכות יב. זו מינות, וראה לעיל].

ולפיכך, מכיון ששערותיה המדובקות לה דרכן להיותן מכוסות לפיכך אסור לקרות קריאת שמע כנגדם, אבל לפני הפאה נכרית מותר לקרות קריאת שמע לפי שדרכה בגילוי, וההבדל בין פאה נכרית לשערותיה שבשערותיה "נראה שער עם הבשר" ולכן שערותיה יכולות להביא הרהור, כיון שדרכן להיות מכוסות, אבל בפאה נכרית שדרכה להיות מגולה ויש היכר שהם השערות המגולות תמיד שהרי שערותיה לא ניכרות עם הבשר לכן מותר לקרות קריאת שמע כנגד הפאה הנכרית [ולכן הרמ"א והמגן אברהם ושאר פוסקים הביאו להלכה באו"ח (סימן עה) שמותר לקרות קריאת שמע כנגד הפאה הנכרית, והטעם הוא שהפאה דרכה להיות מגולה, וניכר שלא הם שערותיה, ולכן אין חשש להרהור והבעל יכול לקרות קריאת שמע כנגדם].

והטעם שהשלטי הגבורים עירב את הנידון של "שער באשה ערוה" לסוגייתו, שהגם שאין ענין זה קשור כלל לסוגיית פרועת ראש, ב' הסברים לדבר: א). השלטי הגבורים התייחס לעוד בעיה חמורה הנגרמת משערותיה בביתה, והוא שאין הבעל יכול לומר דברים שבקדושה לפני אשתו, לא ברכות הנהנין לא ברכת המזון ולא קריאת שמע ותפילה, וסיבה זו היא אחת מן הגורמות לאשה לכסות את שערותיה בביתה, ולכן הוא כותב את היסוד הנ"ל שבפאה נכרית אין לחוש לשער באשה ערוה כיון שדרכה לגלותה והבעל רגיל בה ולא אתי לידי הרהור כיון דלא טריד וניכר שהם לא שערותיה ממש כיון שאין נראה שער עם הבשר, אבל בשערותיה המדובקות לבשרה שדרכן להיות מכוסות אם כן כאשר היא מגולה אותם הבעל אינו רגיל בהן ואתי לידי הרהור כיון דטריד בהן, וניכר שהם שערותיה כיון שנראה השערות עם הבשר ומה שאין כן בפאה.

ב. עוד יש לומר שהשלטי הגבורים מצרף ענין זה של "שער באשה ערוה" כיון שכשהיא יוצאת לרשות הרבים היא מכסה את הפאה הנכרית, ושמה נאמר שברשות הרבים הוי "דרכה לכסות" ואסור לקרות קריאת שמע כנגדן. לכן הוא מתרץ שלעולם אפשר לקרות קריאת שמע כנגדן כיון שבביתה דרכה לגלותה והבעל רגיל בה בביתה. אלא שהוקשה לו, איזה הבדל יש בין פאה נכרית לבין שערותיה הלא בשתייהם רואין שערות ואם כן כיצד ניתן להבדיל בין השערות שרגילין לגלותן לבין השערות שלא רגילין לכסותן? ולכן הוא מתרץ שהשערות שדרכן בכיוסי ניכר הבשר עימהן, אבל שערותיה שדרכן בגילוי (שהיא הפאה הנכרית) אין שערותיה ניכרות עם הבשר [חוץ מזה שהאשה שמה את הפאה נכרית בביתה כדי להתייפות לפני בעלה כמבואר לעיל, ועוד שבימינו לא נראה שיש הבדל בין שיער של האשה לפאה הנכרית. המגיה].

ושני הטעמים הללו עמדו על פי מחלוקת הרמב"ם ודעימיה [רבינו ירוחם, האגודה הסמ"ג והרי"א^ז ועוד], עם הרשב"א וסייעתיה [רוב הראשונים כפי שיוזכר להלן], שלהרמב"ם אין איסור לקרות קריאת שמע כנגד שערותיה, אלא דין זה שייך רק לגבי איסור הסתכלות, אבל להרשב"א אסור לקרות קריאת שמע כנגד שערותיה, וביאר מרן בכסף משנה (פרק ג מקריאת שמע הלכה טז) שמכיון שלדעת כל הפוסקים איסור "ערוה" הוי רק בגופה ממש, וכמו שנאמר "גלי שוק וגו' תגל ערותך" שרק בדבר שהוא גופה כמו "טפח ושוק", אבל שאר דברים אינם ערוה, ולכן שער וקול אינם בכלל ערוה ומותר לקרות כנגדן, אבל אסור להסתכל כיון שהן מביאין הרהור. אבל לדעת הרשב"א ושאר הפוסקים אף שער נחשב "כגוף" כיון שהוא מחובר לגוף. וההלכה נפסקה כדעת שאר הפוסקים "ששער באשה ערוה" היינו אף לקריאת שמע. ולכן השלטי הגבורים מוסיף שדוקא בשער המחובר לבשרה שייך לומר "שער באשה ערוה" שהוא גוף אבל הפאה הנכרית אין בה דין "ערוה" לדעת כל הפוסקים שהרי היא אינה מחוברת לבשרה. [ואין לחוש להרהורים בפאה הנכרית כיון שדרכה לגלותה, וניתן להבחין בין הפאה הנכרית לבין שערותיה ששערותיה ניכרות עם הבשר וכו', ולכן מותר לקרות כנגדה דהא הבעל לא טריד ולא אתי להרהורי וכו"ל. וראה בכל זה להלן בסוף אות ד].

בסיכום: אתה הראת לדעת שאסור לאשה לצאת לרשות הרבים עם פאה נכרית מגולה, ואיסור זה הוא מן התורה אף לדעת השלטי הגבורים (כמבואר בשלטי הגבורים כתובות לב: אות ב מדפי הרי"ף), אבל בביתה מותרת האשה ללכת עם הפאה הנכרית, ולדעתו היתר זה הוא אף לדעת הירושלמי, ואף מותר לקרות

קריאת שמע כנגדה כי לא הוי שער באשה ערוה אלא בשער שדרכו להיות מכוסה, אבל השערות שדרכן להיות מגלות כמו הפאה הנכרית הבעל לא טריד ולא אתי לידי מכשול, ולכן התיר הרמ"א באו"ח (סימן עה) לקרות קריאת שמע כנגדה, כיון שדרכה של הפאה הזו להיות מגולה והבעל לא יבוא לידי הרהור [וכבר נתבאר לעיל שהאיסור של "שער באשה ערוה" הוא איסור מיוחד לקריאת שמע ולא לשאר דברים].

שער באשה ערוה

להלן יתבארו הדינים: א), על מה נאמר "שער באשה ערוה". ב), האיסור שער באשה ערוה הוא מדרבנן. ג), האיסור הוא דוקא בשער שדרכו להיות מכוסה.

א) על מה נאמר "שער באשה ערוה":

בברכות (כד.): אמר רבי יצחק טפח באשה ערוה למאי אילימא לאיסתכולי בה והאמר רב ששת כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף? אלא באשתו ולקריאת שמע, אמר רב חסדא שוק באשה ערוה, אמר שמואל קול באשה ערוה, אמר רב ששת שער באשה ערוה שנאמר: שערך כעדר העיזים. והנה ישנם ד' דעות בראשונים על מה נאמר איסור זה של "שער באשה ערוה", ואלו הן:

(א): דעת רוב הראשונים, רש"י (ברכות כד.), הרשב"א בשם הראב"ד (ברכות כד.), המרדכי (ברכות פרק ג סימן פ) בשם בעל הלכות גדולות (ברכות פרק ג), רב האי גאון, רבינו חננאל (הובאו במרדכי), רבינו אליעזר ממיץ ביראים (סימן שצב), הראב"ה (ח"א ברכות סימן עו), הגהות מימוניות בשם בעל הלכות גדולות ובשם רבינו חננאל (פרק ג מהלכות קריאת שמע אות ס), והאהל מועד (הלכות קריאת שמע, דרך ה נתיב ה), ורבינו יונה (ברכות יז. מדפי הרי"ף), שכל מה שאמרו חז"ל באיסור שער, טפח, קול, ושוק, היינו אף לקריאת שמע. וראה בביאור הגר"א או"ח (סימן עה אות ז). ולדעת כל הראשונים הנ"ל האיסור של "קול ושער" הוא אפילו שאין זה חלק מגופה של האשה" ואפילו שזה לא נכלל בפסוק "גלי שוק וגו' תגל ערותך", מכל מקום אסור מפני שיכול להגיע מהן לידי הרהור, ולכן לא נאסר אלא שער שדרכו להיות מכוסה וטריד בהכי ואתי להרהר, וכן קול לא נאסר אלא של זמר, ולכן אסור לקרות קריאת שמע לפניהן.

וזה לשון הראבי"ה בח"א (סימן עו שם): פסק בהלכות גדולות, דכל הני דאמרינן הכא טפח באשה ערוה ואפילו היא אשתו ובאשה אחרת אפילו דבר קטן מטפח, וכן שוק באשה ערוה, וכן שער באשה ערוה, וכן קול באשה ערוה, כל הני אסור לקרות קריאת שמע כנגדם, וכן פרש רבינו חננאל. ואומר אני דטעמא דאף על גב דאין הקול נראה לעין מיהו הרהור איכא, וכל הדברים שהזכרנו למעלה בערוה דוקא בדבר שאין רגילות להגלות, אבל בתולה הרגילה בגילוי שער לא חיישינן, דליכא הרהור, וכן בקולה לרגיל בו. וקול ליכא לדמויי לצואה בעששית שמתר לקרות קריאת שמע כנגדה, דהכא הקול שהוא הערוה גלוי אלא שאין העין שולטת בו לראות ודמיה לצואה מגולה לפני סומא, כן נראה לי. וראה מירושלמי וכו'. עכ"ל.

(ב): אולם, הרא"ש (ברכות פרק ג סימן לז) והטור באו"ח (סימן עה) ורבינו ירוחם (אדם, נתיב ג ח"ד דף כה ע"ב) סוברים שרק, טפח, שוק, ושער, אסורים גם בקריאת שמע, אבל קול האיסור הוא רק לשמוע ולא לגבי קריאת שמע.

(ג): והרמב"ם (פרק ג מהלכות קריאת שמע הלכה טז) כתב: וכל גוף האשה ערוה, לפיכך לא יסתכל בגוף האשה כשהוא קורא ואפילו אשתו, ואם היה מגולה טפח מגופה לא יקרא כנגדה". עכ"ל. וביאר בכסף משנה, וזה לשונו: ואמר שם בסמוך קול ושער באשה ערוה, וסובר רבינו שלא לענין קריאת שמע נאמר אלא לענין שאסור ליהנות בקולה ולהסתכל בשערה ולכן לא הזכירה פה. עכ"ל. וכ"כ בשו"ת מהר"ם אלאשקר (סימן לה) בשם הרמב"ם. וכן כתבו האגודה הרי"א² והרי"ד (ברכות כד). שרק טפח ושוק שהן מגוף האשה, אסורין בקריאת שמע, אבל בשער, האיסור הוא רק להסתכל, ובקול רק לשמוע ולא לענין קריאת שמע. ולדעת הרמב"ם וסייעתיה והרא"ש הנ"ל שמואל ורב ששת באו להשמיענו שאפילו שקול ושער אינם מגוף האשה עצמה, מכל מקול אסור להסתכל עליהם, אבל בקריאת שמע הם מותרין כיון דלאו גוף נינהו.

(ד): והרשב"א (ברכות כד.) כתב בשם הראב"ד, שלדעת הרי"ף (ברכות יג: מדפיו) שלא הזכיר מכל זה כלום, משמע שדין שער, טפח, שוק, וקול, לא נפסק להלכה כלל בין לענין הסתכלות ובין לענין קריאת שמע.

לב' הדעות הראשונים שהן רוב הראשונים והרא"ש והטור ורבינו ירוחם, האיסור בקריאת שמע הוא מפני שאר הפסוקים שנאמר "שערך כעדר העיזים" וגם נאמר "כי קולך ערב", וזוהי אסמכתא מן התורה שיש בשער ובקול

הרהור, ולכן אסור לקרות קריאת שמע כנגדן. אולם לדעה הג', שהיא דעת הרמב"ם "קול ושער" אין בהם כלום, שהרי בפסוק "גלי שוק" וכו', לא נאמר אלא מה שמחובר לבשרה והוי כגופה, ולכן שער וקול אין בהן איסור.

בסיכום: מכל זה ניתן להבחין שדין "שער באשה ערוה" הוא דין שונה מדין "פרועת ראש" ואין דמיון בין הדינים כלל, ואם התורה היתה כותבת רק האיסור של "שערך כעדר העיזים" (הגם שלהלן יתבאר שהוא איסור מדרבנן) היינו לומדים רק שאסור לגברים להסתכל על שערות האשה האשה, ולא היה רמז לדין שחייבת האשה עצמה לכסות את שערותיה. ואם בתורה היה כתוב רק האיסור של "פרועת ראש - ופרע את ראש האשה" לא היינו יכולים ללמוד את החיוב לכסות את ראש האשה. ונמצא שכל אחד הוא דין נפרד לחלוטין.

ב) טפח באשה ערוה איסורו מדרבנן

והנה האיסור של "שער באשה ערוה" הוא מדרבנן, כמו שכתבו כל הראשונים, המאירי (בברכות כד.): אמרו חכמים ראיית טפח באשתו בכל מקום שאין דרכו להגלות אוסרת בקריאת שמע אף על פי שאינה אוסרת וכו', וכן שוק, וכו'. עכ"ל. ובשלחן ערוך הגר"ד (סימן עה סעיף א) כתב: ואף על פי שאין הכתוב מדבר אלא בערותו ממש כשהיא מגולה ונראית, מכל מקום מדברי סופרים וכו' כל דבר שמביא לידי הרהור נקרא ערוה, כמו שאמרו "טפח באשה ערוה". עכ"ל. וכן כתב במנורת המאור (עמוד 579), וזה לשונו: ג' דברים אמרו חכמים בנשים. ואילו הן. קול, טפח, שער. קול באשה ערוה, טפח באשה ערוה, שער באשה ערוה. עכ"ל. וכן כתב בספר הליקוטים ח"ג (דף לג ע"ב) בשם המדרש, והובא בספר "אוצר המדרשים" אייזנשטיין (אות ר, רבינו הקדוש עמוד 507). וכן כתב בספר החסידים (סימן יט): "כמו שאמרו חכמים" כל המסתכל וכו'. עכ"ל. וכן מבואר בסמ"ק (מצוה פג): לא יראה בך ערות דבר ואמרו חכמים וכו', וכן טפח באשה ערוה אם הוא מגולה, וכו', וכן שער באשה ערוה. עכ"ל.

אלא שהריטב"א בשבת (יג.) כתב: ופשיטא לן באשת רעהו היא בבגדה והוא בבגדו דאסור מן התורה, מסברא, דהא אפילו קולה ערוה הוי. עכ"ל. ומבואר שקול באשה ערוה איסורו מן התורה. ויש לתרץ, שמכיון שאסרו חז"ל קול באשה, על כרחך שקריבה בבגדו ובגדה אסורה מן התורה, שאם לא כן לא היו חכמים מחמירים כל כך לאסור אפילו ליהנות מקולה. ובכי האי גונא מצאנו בחידושי הר"ן לגטין (עח:): שהגם שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא, מכל מקום

כיון שחכמים הקנו את הד' אמות הללו לאשה נמצא שהגט שיבוא לתוכו קנוי לה מדרבנן. עכ"ל. וכן כתבו הריטב"א ועוד בחידושיהם שם. וכן מצאנו ביבמות (צ.), דמילתא דרבנן מהניא לדאורייתא. וע"ע בברכות (ט.), דלהכי אמרינן "לא תסור" דאורייתא. וראה שבת (פא: וצד.). ועוד. ועוד עיין בחידושי הרמב"ן (שבת יג.), ובשו"ת הריב"ש (סימן תכה). ע"ש. ושור"ר בשו"ת פני יהושע ח"ב (סימן מד) שכתב איסור הבטה ביופיה אינו אלא מדרבנן גם לדעת הרמב"ם. ע"ש. וראה בעמודי אש (דף צח ע"ב).

[והגם שרבים מן הפוסקים סוברים שלדעת הרמב"ם (בפרק כא מהלכות איסורי ביאה הלכה ג) האיסור להסתכל על נשים הוא מן התורה, וכמו שבארתי בס"ד בעין במשפט (פרק א הלכה ג, ובסיקור עין שם), הנה אין לדמות זאת לדין "שער באשה ערוה" כיון שגוף האיסור הוא ממקור אחר שנאמר "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", כמבואר בהרמב"ם (פרק ד מהלכות תשובה הלכה ד), וכ"כ בספר המצוות. או שלמד זאת מן הפסוק: ונשמרת מכל דבר רע, שדרשו חכמים (ע"ז כ). שאסור להסתכל על נשים. או שלמד זאת מן הפסוק: ועוצם עיניו מראות ברע, שדרשו חכמים (בתרא נו:). שאסור להביט בנשים. וראה בסוטה (ח. ובגדרים כ.). אבל גוף הדין של "שער וקול באשה ערוה" הוא מדרבנן הגם שהמסתכל על יופיה הכללי עובר באיסור מן התורה. וק"ל]. [רע ר"ת ראיית ערוה, וכן רשע עם הארץ, שאסור להסתכל עליהם. המגיה].

ובכך יש לפשוט את ספיקו של הנשמת אדם בח"א (כלל ד אות א) שכתב, וזה לשונו: והנה מילתא דפשיטא דשער וקול אף דאמרינן דהוי ערוה, היינו מדרבנן, שהרי לא מצינו בקרא שנקרא ערוה, אלא כיון דמצינו שהוא דבר נוי באשה כפירש"י שם, לכן אסרו חכמים, והוא הדין פחות מטפח. ולפי זה נראה לי דאף דקימא לן בש"ע או"ח (סוף סימן עה) דאפילו עצימת עינים לא מהני, היינו דוקא בערוה ממש, אבל במה שאינו אסור אלא משום שלא יבא להרהר, כיון שמעצים עיניו, מותר. אך צ"ע בטפח מגולה וכן שוק שמצינו בקרא שנקרא ערוה, כדכתיב "תגל ערותך", צ"ע אם הוי ערוה דאורייתא, ונפק"מ אם מהני עצימת עינים, ועוד נפק"מ לפי שכתבתי (כלל ג סימן לג ובנשמת אדם שם) שדבר שאסור מן התורה בתפלה צריך לחזור, ואם כן צריך עיון. עכ"ל. ולכאורה מלשון כל הראשונים הנ"ל משמע שלא דוקא בשער וקול איסורם מדרבנן, אלא אף טפח ושוק איסורם מדרבנן.

ודברי הנשמת אדם הנ"ל הובאו להלכה בכף החיים (סימן עה אות כז) ששער וקול באשה אינו אסור אלא מדרבנן, וכן כתב בשו"ת חלק לוי (סימן לז)

ובשו"ת מהר"ם בריסק ח"ב (סימן ע), ושכן היא דעת כל הראשונים ששער וקול איסורם מדרבנן. וכן כתב השדי חמד (מערכת ק כלל מב), שאף שהפרי מגדים והדברי חפץ כתבו דקול באשה ערוה הוי מדרבנן, והנשמת אדם והנחמד למראה כתבו שהוא מדרבנן, מכל מקום לא נאמר שהוא מן התורה לשיטתם אלא בשוק וטפח שנאמרו בפסוק "גלי שוק וכו' תגל ערותך", ועליהם יש ה"א לומר שיהיה איסורם מדרבנן, אבל שער וקול שהפסוק רק משבח אותן, אין שום ראייה שהן מן התורה נומה שכתב השדי חמד על דברי הנח"ל שהוכיח כן מדברי רמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פרק כא הלכה ג) שכתב "אסור ולוקה מכת מרדות" אלמא דהוי מדרבנן, וכתב השד"ח שאין דבריו מוכרחים דיש לומר דאסור מן התורה קאמר. וכו'. הנה דבריו תמוהין שלא זכר דברי הרב המגיד והב"ש באה"ע (סימן כא), ולעומתם דברי רמב"ם בפירוש המשנה לסנהדרין דמוכח דהוי מן התורה, וע"ע בשד"ח (מערכת ה כלל ב). ועוד שהרי הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק ד הלכה ד) כתב בפירוש שהמסתכל על אשה איסורו מן התורה שנאמר: ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. ע"ש. וכ"כ בספר המצוות. וצ"ע. ומכל מקום לדעת הרמב"ם אין האיסור אלא בשוק וטפח בגופה, וכמו שכתבנו לעיל בשם מרן בכסף משנה בהלכות קריאת שמע (פרק ג הלכה טז). וזה פשוט שקול ושער איסורם מדרבנן. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"א חאו"ח סימן ו].

בסיכום: היוצא מכל זה, שלדעת "כל" הראשונים האיסור בשער וקול אינו אלא מדרבנן, ואין צריך לומר לדעת הרמב"ם וסייעתיה שאין איסור זה בשערה שייך כלל אלא לענין הסתכלות ולא לענין קריאת שמע, ולבעלה מותר אף בקריאת שמע.

נמצא שאין דמיון כלל בין דין "פרועת ראש" לדין "שער באשה ערוה", והשלטי הגבורים במסכת כתובות (לב: מדפי הרי"ף אות ב) כתב: "ואם לא היתה קלתה על ראשה הרי זו אסורה מן התורה, שנאמר: ופרע את ראש האשה אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת הראש" הרי לנו שאיסור פרועת ראש הוא מן התורה, ואין דמיון כלל בין שני הענינים.

ג) דוקא בשער שדרכו להיות מכוסה

וצריך לדעת שדין "שער באשה ערוה" הוא דוקא בשער שדרכו להיות מכוסה, כך, שעל ידי גילוי הבעל טריד ואתי להרהורי, אבל שער שדרכו להיות

מגולה מותר לקרות קריאת שמע לפניו, כיון שהבעל לא טרוד בו כלל, וכמו שכתב מרן בבית יוסף או"ח (סימן עה אות א במחודש), וזה לשונו: בברכות (כד.): אמר רבי יצחק טפח באשה ערוה למאי אילימא לאיסתכולי בה והאמר רב ששת כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף? אלא באשתו ולקריאת שמע, אמר רב חסדא שוק באשה ערוה, אמר שמואל קול באשה ערוה, אמר רב ששת שער באשה ערוה שנאמר: שערך כעדר העיזים. ופירש רש"י: שוק, באשת איש: ערוה, להסתכל וכן באשתו לקריאת שמע. וכתב על זה מרן בבית יוסף: והוה תמיהא לי, מאי קא משמע לן רב חסדא כל מקום שדרך לכסותו הוה ערוה, ומאי איריא שוק? עד שמצאתי להרשב"א (ברכות כד. ד"ה והא) שכתב הא דרבי יצחק טפח באשה ערוה ואוקימנא באשתו ולקריאת שמע, פירש הראב"ד דאפשר דוקא ממקום צנוע שבה ועלה קא אתי רב חסדא למימר דשוק באשה מקום צנוע וערוה הוא ואפילו לגבי בעלה ואף על פי שאינו מקום צנוע באיש אבל פניה ידיה ורגליה וקול דיבורה שאינו זמר ושערה מחוץ לצמתה שאינו מתכסה אין חוששין להן מפני שהוא רגיל בהם ולא טריד. עכ"ל.

גם הטור (בסימן עה) הלך בשיטה זו, וזהו שכתב "טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסותו" דמשמע דבמקום שאין דרכה לכסותו כגון פניה או ידיה לית לן בה, ואחר כך כתב: וכן אם שוקה מגולה אסור, כלומר שאף על פי שאינו מקום צנוע באיש הוי ערוה באשה, והרא"ש (סימן לו) כתב דהא דטפח באשה ערוה דוקא בדבר שרגיל להיות מכוסה באשה, וכתב עוד ודוקא באחריתי אבל בעצמה הא אמרינן לעיל (כד.) האשה יושבת ערומה וקוצה חלתה, וכן כתב הרשב"א (שם ד"ה אמר), שוק באשה ערוה ודוקא לאחרים ולאנשים משום הרהור אבל לעצמה לא דהא קתני האשה יושבת וקוצה לה חלתה. עכ"ד. הרי מבואר שכל האיסור הוא דוקא במקום שדרכה לכסות שזהו פריצות ואינו ממידת צניעות לאשה לגלות שוקיה, ולכן הוי ערוה באותו מקום. ע"ש.

וכן נפסק בש"ע (סימן עה סעיף א): טפח מגולה באשה "במקום שדרכה לכסותו" אפילו היא אשתו, אסור לקרות קריאת שמע כנגדה. עכ"ל. והחמירו רק לגבי קריאת שמע אצל אשתו, אבל בשאר אנשי דעלמא אסור אף שלא בשעת קריאת שמע, וכמבואר ברמ"א שם ובמגן אברהם (ס"ק א), וכתב המשנה ברורה (בס"ק ב): אבל פניה וידיה כפי המנהג שדרך להיות מגולה באותו מקום וכן בפרסות רגל עד השוק [והוא עד המקום שנקרא קניא בלשון אחרת] במקום שדרכן לילך יחף מותר לקרות כנגדו שכיון "שרגיל בהן אינו בא לידי הרהור" ובמקום שדרכן לכסות שיעורן טפח כמו שאר גוף האשה אבל זרועותיה ושוקה

אפילו רגילין לילך מגולה כדרך הפרוצות אסור. עכ"ד. וראה עוד ביפה ללב או"ח (סימן עה אות ב), ובמעריך השלחן (סימן עה ס"ק ד) מה שהרחבנו בזה ושכ"כ הפוסקים. וגם בביאור הלכה (סימן עה ד"ה מחוץ לצמתן) כתב, וזה לשונו: שער באשה ערוה האמור בסעיף זה ואפילו בביתה ובחדרה אסור לכולי עלמא לקרות כנגדה, הואיל דדרכן לכסות בשוק אית ביה משום הרהורא, והוי ערוה, כן פשוט להמעייין וכן כתב היד אפרים (סימן עה). עכ"ל.

היוצא מכל זה, שלא נאמר הדין של "שער באשה ערוה" אלא בשער שדרכו להיות מכוסה, אבל בשער שדרכו להיות בגילוי מותר לקרות קריאת שמע לפניו. ולכן התירו הפוסקים לקרות קריאת שמע לפני הבתולות, כיון שהן רגילות בגילוי שער, והגברים רגילים בכך ולא אתי להרהר, וכמו שנפסק בש"ע (סימן עה סעיף ב): בתולות שדרכן לילך פרועות הראש מותר. עכ"ל. והטעם הוא שרגילותן לגלות את שערן ולא טרידי בה ולא אתי להרהורי, ולכן מותר לקרות קריאת שמע לפניה. וכמו שכתבו הרא"ש (ברכות פרק ג סימן לז) וההגהות מימוניות (פרק ג מהלכות קריאת שמע אות ט), שכן דבר שרגיל בו אין לחשוש להרהור. וכן כתב המאירי בברכות (כד.) ובחידושי הרשב"א שם, וכן כתב הרא"ה (בברכות כד.), וע"ע בשיטמ"ק בשמו. על כל פנים לא נאמר הדין של "שער באשה ערוה" אלא בדבר שהרגילות היא כשהוא מגולה לא שייך לומר "שער באשה ערוה", דלא טריד ולא אתי להרהורי דהא רגילי ביה.

[אולם כל זה אינו אלא בדיני "שער באשה ערוה", אבל בדיני "פרועת ראש" כבר נתבאר לעיל (בפרק ב אות ב) שאפילו בשערה שדרכו להיות מגולה חייבת לכסותו, ואפילו אם דרך כל בני אותה העיר ללכת בפירוע ראש חייבת לכסותו ואם תלך כך ככל עם ועדה הרי זו עוברת על דת משה ויהודית ויוצאת בלא כתובה, ושום רוח לא תניד את דברי חכמים ואין זה מנהג אלא פירצה (וראה להלן בפרק י אות א). כמו שנתבאר כל זה לעיל (בפרק ב שם). ואם כן אין לדמות את הדינים של פרועת ראש לדיני "שער באשה ערוה"].

בסיכום: בפאה נכרית אין חשש הרהור, כיון שדרכה להיות מגולה, ולא שייך לומר "שער באשה ערוה" אלא בדבר שדרכו להיות מכוסה שעל ידי גילוי טרידי ואתי להרהורי, אבל בשער שדרכו להיות מגולה אין לחשוש להרהור [וכבר התבאר לעיל שלדעת רוב הפוסקים מותר לאשה לגלות את שערותיה בביתה וחצירה, ורק לדעת הירושלמי אסור, והשלטי הגבורים

(בכתובות לב: מדפיו אות ב) פסק את דברי הירושלמי שאסור לגלות את שערותיה אף בביתה וחצירה].

בסיכום: מדוע הפאה הנכרית מותרת בביתה ובחצירה מדין "שער באשה ערוה":

ולפי כל הנ"ל נבין מדוע השלטי הגבורים מוסיף עוד דין נפרד לחלוטין שאין בפאה נכרית משום "שער באשה ערוה", כי כונתו היא שמכיון שדין זה לא שייך אלא בשערות שדרכן להיות מכוסות וכשמגלין אותן טרידי בהו ואתו להרהורי אבל בשערות שדרכן להיות מגולות לא טרידי בהו ולא אתי להרהורי, לכן הפאה הנכרית שדרכה להיות מגולה בביתה לא אתי להרהורי בה, ומותר לקרות קריאת שמע לפניה.

אלא שהוקשה להשלטי הגבורים, שאיזה הבדל יש בין שערותיה לשערות הפאה הנכרית, הרי שתיהן נראות כשערות? ולכן הוא מתרץ וזה לשונו: "דשער באשה ערוה דקאמר לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השיער אבל שיער המכסה שיערה אין כאן משום שער באשה ערוה" עכ"ל, וכונתו היא שיש היכר בין שערותיה שדרכה לכסותן לבין שערות הפאה הנכרית שאין דרכה לכסותן אלא לגלותן, שבשערותיה "נראה גם בשרה עם השער" אבל בפאה נכרית אין נראה שיערה עם הבשר, ולכן לא אתי להרהורי שהרי עצם המציאות היא שדרכה לגלותן.

והשלטי הגבורים רוצה לומר, שגם בשערותיה ממש אם היתה הרגילות לגלותן תמיד, מותר לבעלה לקרות קריאת שמע לפניה שהרי לא טריד ולא אתי להרהורי, אבל מכיון שלדעת הירושלמי אסור לגלות את שערותיה אף בביתה, ובביתה מותר רק בפאה נכרית (כמבואר בשבת סד: שמשם מסייע השלטי הגבורים), נמצא שאי אפשר שיהיה היתר לבעלה לקרות קריאת שמע לפני שערותיה אלא לפני שער הפאה הנכרית שרק בזה דרכה לגלותה ולא טריד ולא אתי להרהורי.

וכל זה יבוא על נכון עם המבואר לעיל, שדין "שער באשה ערוה" הוא דין נפרד לקריאת שמע ולאיסור הסתכלות כללי, והוא דין שונה לחלוטין מדין "פרועת ראש" שדין "פרועת ראש" מקורו מפסוק אחר ומדרשה אחרת לחלוטין, וגם שאיסור פריעת הראש לאשה הוא מן התורה, מה שאין כן הדין "שער

באשה ערוה" איסורו הוא מדרבנן כמו שנתבאר לעיל, ולכן השלטי הגבורים לא קישר את הענין של "שער באשה ערוה" אלא לענין אמירת דברים שבקדושה שהיא מונעת מבעלה.

דין ערוה אינו אלא "בגוף"

והנה, צריכין לדעת שדין ערוה אינו אלא בגוף האשה, וכמו שכתבו הרמב"ם רבינו ירוחם האגודה הסמ"ג והריא"ז (והובאו לעיל), שמותר לקרות קריאת שמע כנגד שערותיה וקולה ורק לענין הסתכלות הגברים על שערותיה ושמיעת הגברים את קולה הוי ערוה, אבל לא לקריאת שמע, וכתב מרן בכסף משנה (פרק ג מהלכות קריאת שמע הלכה טז), שהטעם הוא מפני שבפסוק נאמר "גלי שוק וגו' תגל ערותך" שאין איסור אלא בדבר המחובר לגופה כמו שוק וטפח, ובזה יש איסור לענין קריאת שמע, אבל לגבי שער וקול שאינן מעצם גופה של האשה אין בהן איסור "שער וקול באשה ערוה" לקריאת שמע. כיע"ש. ובכל זאת מרן באו"ח (סימן עה) חשש לדעת הפוסקים, הרשב"א והרא"ש, הריטב"א המאירי והר"ן, האהל מועד הראב"ד והראב"ה, ועוד שאף בשער וקול יש איסור לענין קריאת שמע לקרות כנגדן, והטעם הוא, לפי שלשיטתם השער חשוב כגוף האשה, אבל לדעת הרמב"ם ודעימיה אין השער חשוב כגופה של האשה, וכמבואר בבית יוסף שם, ובש"ע הגר"ז או"ח (סימן עה אות ב) לדעת כל הפוסקים. כיע"ש. וכ"כ כל הפוסקים בביאור מחלוקת הרמב"ם ודעימיה לשאר השיטות בראשונים.

ונמצא שלגבי קריאת שמע אין איסור אלא בדבר המחובר לגופה, ולכן לכולי עלמא בפאה נכרית שהיא אינה מחוברת לגופה יש להתיר לקרות קריאת שמע כנגדה, וזהו מה שכותב השלטי הגבורים שאין איסור אלא במחובר לגופה, כיון שהמחובר לגופה יש לו דין של "גוף" אבל פאה נכרית אינה מחוברת ואין לה דין של גוף.

ועצם האיסור של "שער באשה ערוה" הוא לא משום יפוי השערות הגורמות את ההרהור ואת האיסור, אלא משום "ערוה" ששערות אלו מביאות לידי הרהור, ומכיון שדרכה לגלותן שוב אין כאן הרהור ומותר לקרות כנגדם, שהרי עיקר האיסור של "שער באשה ערוה" היינו בגופה, וכאן שאין הפאה נכרית מגופה - לא הוי "ערוה" ומותר לקרות כנגדה קריאת שמע. [וכאן הוקשה להשלטי הגבורים שאם כן איזה היכר יש בין שערותיה לשערות הנכרית, הרי

שתיהן נראות כשערות, ואם כן הבעל יתבלבל ויחשוב שהן שערותיה ויבוא להרהר? ולכן תירץ שהפאה נכרית אין ניכר שערותיה עם הבשר, אבל שערותיה ניכר שערה עם הבשר ולכן בשערותיה כשהוא רואה את הבשר עם השיער יבוא להרהר].

הערות על קובץ "אור ישראל"

וראיתי בקובץ אור ישראל (טבת תשס"א, גליון כב) במאמרו של הרב אליעזר פולק, שכותב וזה לשונו: ובספר אחד [נראה שכוונתו לספר דת משה וישראל] תירץ שאמנם נכון שלענין קריאת שמע הוא היתר גמור, אבל דוקא לענין קריאת שמע מותר כיון שלא אסרה התורה בקריאת שמע אלא גוף האשה ממש, ולא פאה נכרית שאינה מגופה, אבל לענין פריעת ראש הדין שהיא כשער ואסורה ברשות הרבים ורק בחצר מותר, ואין קשר בין ב' דינים אלו. ודבריו לא נראים כלל, כי לא מובן מדוע בכלל כתב השלטי הגבורים כאן את דין קריאת שמע, והרי לא דמי כלל לפריעת ראש, ואדרבה לדבריו פאה נכרית דינה כשיער ממש ולכן אסורה מדאורייתא ברשות הרבים, ולגבי קריאת שמע אין דינה כשיער ומותרת, ומה ענין זה לזה. ומה שתירץ בספר הנ"ל [בדת משה וישראל] שבאו לפני השלטי הגבורים שני שאלות, האחת לענין קריאת שמע, והשניה לענין יציאה בחוץ, ובדפוס שלנו נשמטה השאלה הראשונה שהיא לענין קריאת שמע כנגד פאה ונותרה רק השאלה השניה לענין פריעת הראש, ובמקרה התשובה זהה לשני הדינים אבל ביסוד הטעם אין להם קשר כי טעם היתר פאה נכרית בחצר הוא משום שכל האיסור הוא דת יהודית ובחצר לא קיבלו עליהם פאה נכרית ובעיקרון פאה היא כשיער וברשות הרבים אסורה מדאורייתא, ורק לענין קריאת שמע שרי פאה נכרית. [עד כאן הדברים שהובאו באור ישראל בשם הדת משה וישראל הנ"ל].

ועל זה כותב הרב פולק באור ישראל שם, וזה לשונו: וזה גופא לא מובן כי אדרבה בקריאת שמע הטעם הוא משום הרהורים והוה ליה לאסור גם פאה הדומה לשער שגורמת הרהורים לפי שיטתו. עכ"ל. והנה, נעלם מעיניו מה שכתב השלטי הגבורים "דשער באשה ערוה דקאמר לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השיער" עכ"ל, ומבואר שיש היכר ברור בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית, שבשערותיה נראה גם הבשר ומיד מבחין בעלה שזהו השיער שדרכה לכסותו וטריד ביה ואתי להרהר, אבל בפאה נכרית שאין נראה שערותיה עם הבשר לא יבוא להרהר בה, כיון שהוא מבחין שהיא "פאה נכרית" שדרכה להיות בגילוי ולא טריד ולא אתי להרהר.

ועוד, שהרי התבאר לעיל בשם כל הראשונים ז"ל שדין ההרהור לא שייך אלא בדבר שדרכו להיות מכוסה שכשהוא מתגלה הבעל טריד ואתי להרהורי, ולכן בשערות הנכרית שדרכן להיות מגולות לא שייך כאן הרהור, ומותר לבעל לקרות קריאת שמע לפניו, ועל זה כותב השלטי הגבורים שבאמת יש היכר בין פאה נכרית לבין שערותיה "דשער באשה ערוה דקאמר לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השיער".

ובפרט שלדעת הרמב"ם רבינו ירוחם האגודה הסמ"ג והרי"א² מותר לקרות קריאת שמע כנגד שערותיה ולא חיישינן להרהורים אלא משום "גוף" אסור ושערה אינו מגופה. ולכן שאר הראשונים סוברים שהטעם שאין לקרות קריאת שמע לפני שערותיה הוא מפני שהדבר חשוב כגופה ושייך לומר כאן "גלי שוק וגו' תגל ערותך", ועל כורחינו שאין כאן איסור של הרהורים ולא כמו שחשב הרב הנ"ל אלא העיקר כמו שחשבו כל רבותינו הראשונים.

ומזה שכתב שם בשם הדת משה וישראל שהדברים נכתבו במקום אחר וכו', הנה המעיין היטב בדברי הדת משה וישראל לא ימצא דבריו אלו, אלא כתב כן לרווחא דמילתא, שהרי בשלטי הגבורים כתוב בפירוש "ומשמע התם" וכונתו על המשנה בשבת (סד:), ולכאורה אם השלטי הגבורים היה כותב זאת בחיבורו הגדול על הרי"ף, היה לו לכתוב "ומשמע מהכא" [וכן מבואר מעוד כמה מקומות שהביא שם], ועל כורחינו שהדברים לא נכתבו באותו המקום ולא על אותה המשנה.

ולכן מה שכתב הרב פולק הנ"ל, וזה לשונו: ודבריו לא נראים כלל חוץ מזה שהכל דברי נביאות ובדרך זו של חסורי מחסרא אפשר לעקור את כל התורה, ואפילו לו יהי כדבריו הרי השלטי הגבורים בעצמו ערך את ספרו לדפוס ואיך ערך התשובה בצורה כל כך מוזרה. גם לדבריו שהשלטי הגבורים עשה תערוכת גדולה וכו'. עכ"ל. ואחרי שראיתי דבריו נפלאתי, כי אחרי המחילה כיצד יתכן להקשות על הדת משה וישראל טרם שהתבונן בדבריו היטב וכיון לאמיתתם, שהרי אפילו אם נניח כדבריו שהשלטי הגבורים ערך את ספרו (ולא ידעתי מנין לו), בכל זאת הלא זהו החלק שמתוך אותה התשובה ששייך לדברי הגמרא הללו, ואין הדברים כפי שכתב שם "ואיך ערך התשובה בצורה כל כך מוזרה לדפוס", כי באמת הדברים נכתבו בבהירות הנראית לכל עין, שכונת השלטי הגבורים שאין בפאה נכרית משום "שער באשה ערוה" ומכיון שהוא מתיר את הפאה לביתה בלבד לכן בביתה מתעוררת עוד שאלה שהרי בעלה

צריך לומר דברים שבקדושה, ואם כן כיצד יאמרם כשראשה פרוע, ולכן הוא מבאר שדין "שער באשה ערוה" לא הוי אלא בגופה ובדבר שדרכה לכסותו, אבל זאת שדרכה לגולותה ואינו מגופה אין כאן את הדין "שער באשה ערוה". [ומה שכתב "ובדין של חסורי מחסרא אפשר לעקור את כל התורה כולה" וכו', הנה הקורא היקר יוכח שבדברי הדת משה וישראל לא נרמז ענין זה כלל, וכל כונתו היא על הצד המרווח יותר, וכנ"ל. ואפילו אם תתבטל אותה ההנחה שהניח הדת משה וישראל, מכל מקום האמת היא תעמוד לעולם שיש חילוק בין "שער באשה ערוה" לבין הדין של "פרועת ראש", והשלטי הגבורים כתב כן לגבי קריאת שמע ואיסור הסתכלות ולא לגבי "פרועת ראש", ואדרבה מכאן ראייה שהשלטי הגבורים מדבר על ביתה וחצירה ולא על רשות הרבים, כי רק בביתה וחצירה שייכים דינים אלו של "שער באשה ערוה"].

ומה שכתב הרב הנ"ל שלפי דברי הדת משה וישראל "יוצא שהשלטי הגבורים עשה תערוכת גדולה, התחיל בפריעת הראש ואח"כ קפץ והקדים ענין ערוה ששייכת בדין קריאת שמע עוד לפני שסיים את שאלתו" עכ"ד, והנה המעיין היטב בדת משה וישראל (בעמודים קכו-קמ) יראה שהקשה קושיא זו ועוד קושיות נוספות, ותירץ הכל בדרך הנכונה ביותר בדבריו של השלטי הגבורים ז"ל.

והיא גופא, שרק לפי דברי הרב פולק הנ"ל תעמוד השאלה שהוא עצמו שואל, שאם באמת התבאר לעיל שיש חילוק פשוט (כמבואר הכל מדברי הש"ס) בין דין פרועת ראש לבית שער באשה ערוה, אם כן מדוע קישר השלטי הגבורים את הדברים, הלא אין בניהם אפילו פס של שייכות וכפי שכתבו כל הראשונים הנ"ל, שהרי פרועת ראש הוא איסור מן התורה ומה שאין כן בשער באשה ערוה שהוא מדרבנן, ועוד שדין שער באשה ערוה מוטל על הגבר שלא יקרא קריאת שמע ולא יסתכל כנגד שערותיה, אבל דין פרועת ראש מוטל על האשה עצמה שלא תצא כך לרשות הרבים. [וכן משמע מדין "טפח באשה ערוה" שאסור לאדם להסתכל בפניה של האשה ולקרוא קריאת שמע, ואף על פי כן לא שמענו שהאשה חייבת לכסות את פניה ברשות הרבים, ועל כורחינו שהדינים של "שער באשה ערוה" וכו' הם דינים שונים מעניני כיסוי הראש ושאר דינים השייכים בשערותיה של האשה, ואין לערב את הענינים כלל]. ועוד, שדין שער באשה ערוה נלמד מאסמכתא מן הפסוק "שערך כעדרך העיזים", מה שאין כן דין "פרועת ראש" הנלמד מן הפסוק "ופרע את ראש האשה". ועוד חילוקים רבים (כפי שכתבנו לעיל ולהלן), ואם כן על מה יש להתעקש הרי הם

שני דינים שונים לחלוטין? ועל כורחינו שהשלטי הגבורים הוסיף דין זה כי בפירוע ראש בביתה של האשה ישנם כמה בעיות, ואחת מהן זוהי הבעיה של "שער באשה ערוה" לגבי דברים שבקדושה ואיסור הסתכלות [וכבר התבאר לעיל שהגם שלפי דברי הירושלמי (שהשלטי הגבורים בכתובות לב: מדפיו אות ב פוסק כמותו) היה לבנות ישראל לגזור על עצמן אף בפאה נכרית בביתן, שהרי כל הטעם שהן גזרו על עצמן לכסות את ראשן בבית ובחצר הוא מפני הצניעות וכו' ואם כן אין הבדל בין שערותיה לשערות הנכרית? אלא שהם הותירו את הפאה הנכרית בשביל שלא יתגנו על בעליהן הגם שהיה להם לגזור אף על זה. ולעיל הבאנו עוד טעמים לכך].

ובפרט שהרמ"א (בסימן עה סעיף ב) פסק את דברי השלטי הגבורים לענין קריאת שמע שמותר לקרות כנגדן, ובחר לו את המקום הטוב ביותר באותו הסימן, והוא בסעיף ב' שמבואר בו שמותר לקרות קריאת שמע כנגד השער שדרכו להיות מגולה וכו', ועל כורחינו שעיקר ההיתר של השלטי הגבורים הוא מפני שדרך הפאה הנכרית להיות מגולה והבעל לא טריד ולא אתי להרהורי. ועוד יש ליישב כאן הרבה תירוצים כפי שיראה לנכון הקורא היקר.

ושאר הדברים הכתובים בקובץ אור ישראל הנ"ל, כבר השבנו עליהם במקומם מפיהם ומפי כתבם של רבותינו הראשונים והאחרונים, כפי שיראה הקורא היקר.

ה:

דברי הרמ"א והמגן אברהם

בשלחן ערוך או"ח (סימן עה סעיף ב) פסק: שער של אשה שדרכה לכסותו, אסור לקרות כנגדו. (הגה: אפילו אשתו), אבל בתולות שדרכן לילך פרועות הראש, מותר. וכתב הרמ"א: והוא הדין השערות של נשים, שרגילין לצאת מחוץ לצמתן (כ"י בשם הרשב"א), וכל שכן שער נכרית, אפילו דרכה לכסות (הגהות אלפסי החדשים). עכ"ל.

והנה על פי המבואר לעיל בכל פרק זה, יוצא בפירוש שלא דיבר השלטי הגבורים שהאשה לובשת פאה נכרית אלא בביתה וחצירה בלבד, והוא לשיטת הירושלמי שהשלטי הגבורים חושש לה שפרועת ראש אסור אף בבית

ובחצר, אבל בפאה נכרית יש סמך מפורש שמותר משבת (סד:), ומשנה זו היא אף לדעת הירושלמי שהרי הירושלמי לא יכול להחמיר יותר ממשנה מפורשת שנאמר בה שמותר לאשה ללבוש פאה נכרית בביתה וחצירה.

והשלטי הגבורים הוסיף עוד דין, שמכיון שדרכה להשתמש בביתה בפאה נכרית, נמצא שהפאה הנכרית דרכה להיות מגולה, ואין איסור "שער באשה ערוה" אלא בדבר שדרכו להיות מכוסה (וכמו שהתבאר לעיל באות ד), ולכן מותר לקרות קריאת שמע כנגדה, אלא שהוקשה לו להשלטי הגבורים, שאין שום הבחנה בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית, הרי שתיהן נראות כשערות, ולכן תירץ "דשער באשה ערוה דקאמר לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השיער", הוי אומר שיש הבדל בין שערותיה לבין הפאה הנכרית, שבשערותיה שניכר השער עם הבשר, אסור בכל גונא לפי שניכר שהן השערות שדרכה לכסותן והבעל טריד בהו ואתי לידי הרהור, אבל בפאה הנכרית שאין ניכר השער עם הבשר לא אתי לידי הרהור כלל.

היוצא מכל זה, שאין הכונה "שהפאה נכרית" היא מכסה את שערותיה והיא יוצאת בכך מדין "כיסוי ראש", אלא כל כונתו שזהו נחשב "לכיסוי" רק לגבי "שער באשה ערוה" שהוא דין נפרד לחלוטין מדין "פרועת ראש" (כמו שנתבאר לעיל באות ד), ויש בדבר כמה חילוקים: א). שפרועת ראש איסורה מן התורה (כמבואר בכתובות עב. וראה לעיל פרק ב), אבל איסור "שער באשה ערוה" הוא מדרבנן (ראה בפרק זה אות ד. ב.). הדין של "שער באשה ערוה" הוא רק במקום שדרכה לכסותו, מה שאין כן "פרועת ראש" שצריכה לכסות את שערותיה אפילו את אותן שאין דרכה לכסותן. ג). הדרשות הם שונות לחלוטין, "שער באשה ערוה" יוצא בדרך אסמכתא מן הפסוק "שערך כעדר העיזים", מה שאין כן האיסור של "פרועת ראש" יוצא מן הפסוק "ופרע את ראש האשה". ד). האיסור של "פרועת ראש" הוא מוטל על האשה עצמה שלא תלך פרועת ראש, אבל האיסור "שער באשה ערוה" הוא חיוב על הגברים שלא יסתכלו ולא יקראו קריאת שמע לפני השער של האשה. [נמי שמתבונן יראה שהרמ"א לא כתב את דבריו אלו אלא לגבי קריאת שמע, אבל לא לגבי פרועת ראש באבן העזר (סימן כא וקטו), דשתיק במילותיו שלרשות הרבים אין חילוק בין הפאה הנכרית לבין שערותיה].

ולכן אף מה שכתב המגן אברהם (ס"ק ה) שהבאר שבע האריך בדברים דחויים על דברי השלטי הגבורים וכו', שלכאורה אם נסביר שהשלטי הגבורים

דיבר על רשות הרבים, אם כן איזה דברים דחויים איכא? הרי הבאר שבע הקשה קושיות שאין נגר שיכול לפרקם, אלא על כורחינו שהמגן אברהם הבין שהשלטי הגבורים מדבר על "ביתה וחצירה" ולכן האמת והצדק היא עם השלטי הגבורים שמותר לקרות קריאת שמע לפני השער שדרכו להיות מכוסה, ולכן מותר לקרות לפני הפאה הנכרית שהרי דרך האשה ללכת עימה בגילוי, ולכן השלטי הגבורים הוכיח שלובשים את הפאה הנכרית בגילוי (כפי שתראה בהמשך לשונו). [ובספר נר מצוה (עמוד כח) כתב שמכל מקום הגם שהרמ"א פוסק שמותר לקרות קריאת שמע לפני הפאה הנכרית, מכל מקום מאן לימא לן שהאשה שלובשת אותה בהיתר היא עושה. ע"ש. ואכן על פי כל הנ"ל אין צריך להגיע לדבריו, שהרי בודאי האדם הקורא קריאת שמע לפני הפאה הנכרית קורא קריאת שמע דוקא בביתו ולא ברשות הרבים, והשלטי הגבורים התכוין רק לבית ולחצר, ועל זה קאי הרמ"א שהנשים לובשות פאות נכריות בביתן וחצירן ומותר לקרות קריאת שמע לפניהן, וזה מותר מן הדין אף בשערן אם רגילות לגלותן וכמבואר בש"ע, אבל לפני שערן שהן רגילות לכסותו אין להתיר דהא הבעל טריד ביה ואתי להרהורי. וק"ל].

ולכן מה שתמה אב"ד ירושלים הגאון רבי נסים בורלא בשו"ת וישב יוסף חיו"ד (סימן ב, דף טז ע"ב) וזה לשונו: ואני תמיה מה לנו לגלות דאגוני מגנא מגן אברהם יצ"ו בפאה נכרית וכו' דאיך לא ראה מה שכתב הרב באר שבע בסימן יח מה שהכה על קדקדו מהרב המתיר פאה נכרית וכו', בתשובת באר שבע דחה ראייה זו בב' ידיים והאריך בדחיות לאסור עיין שם בדבריו. גם הרב מים רבים וכו', גם הכנסת הגדולה ציין לאסור, והמדקדק בדברי הגאון באר שבע ז"ל ישר יחזו פנימו כמה ראיות הביא לאיסור. עכ"ל. הנה על פי המבואר לעיל הכל מיושב.

הפוסקים שכתבו שלא פסק הרמ"א את דבריו אלא לגבי קריאת שמע ולגבי ביתה וחצירה

ונתחיל בדברי הפרי מגדים, שהגם שבאו"ח (סימן עה א"א אות ב) כתב שיש סמך לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית, מכל מקום הדר תבריה לגזיזיה, והבין הוא בעצמו שטעות יצאה מתחת ידו, כפי שכתב בספרו אם לבינה (אות כתובה ואות צעף, וראה לעיל באות ב באמיתות הספר "אם לבינה"), וזה לשונו: ... "אמר הכותב מה שכתוב בכתובה כדת משה וישראל, בנחלת שבעה בשם מהר"ם מיניץ, בזכרות משה כדת משה בלא פרוע ראש, וישראל שלא טוה

בשוק שאם לא כן מפסדת כתובתה, יע"ש, ואכן באו"ח סימן ב וסימן ח (עיין ס"ק יז בשולי הגליון), וסימן עה וסימן צא וסימן שג רמזתי בפריי (בפרי מגדים) למה שכתב המגן אברהם בסימן עה (אות ה) דפאה נכרית שרי דלא כבאר שבע (סימן יז), ואמנם עתה ראיתי להתבונן בו כי פרוק (פאה נכרית בלע"ז), משער תלוש ותחתיו תפור בגד, הביא בעולת תמיד סימן ב (לגבי גברים) דמראית עין יש, והיינו לילך ד' אמות בגילוי הראש, ושם רק ממידת חסידות, מה שאין כן באשה הוי דבר תורה "פרוע ראש" כתובות עב.: ואה"ע כא וקטו, ועיין בית שמואל וחלקת מחוקק, כללא דמילתא פרוק (פאה נכרית), יש לגזור מראית עין אטו פרוע ראש דהוי דבר תורה, וגם דת משה כל שאין מכוסה כדרך שאר נשים, אף על גבי מטפחת על ראשה הוה דת ישראל על כל פנים, וההיא דשלטי הגבורים (שנראה שהתיר, כפי שכתב בפרי מגדים שם בשמו. המסדר), או דמכוסה בשבכה או בפנויה בתולה, כל שכן בחוקותיהם לא תלכו אם מכוונים לכך כחוקת עובדי כוכבים ומזלות, וכו', על כן נראה לי איסור גמור, וכל שכן מאמרם ז"ל רבי בקעה מצא וגדר, כל שכן במקום שמקילים דברים המותרין ואחרים נהגו איסור אם אינו רשאי להתירם, כל שכן שיש איסור גמור מכמה טעמים דכתבינא, ומה הנאה להם ומה טעם בזה, ולהשומעים תבוא אליהם ועליהם ברכת טוב, וכל אשה יראת ה' ובעלה תלמיד חכם מצוה להוכיחה ולפייסה לציית לבעלה, ודי בהערה זו, כתבתי זה יום א, יב אלול התקמוז פפד"א יע"א, וחתמתי שמי, וכו'... עכ"ל. והפרי מגדים חזר על דבריו באם לבינה (אות צעף) במילים יוקדות, וצילום הכתב יד הובא בספר דת משה וישראל (בעמוד 10-100). ואם אמרו חכמים (בתרא קלט:): בית דינא בתר בית דינא לא דייקי, וכתבו הראשונים דדוקא כשלא מעיינים שוב בשורשם של דברים, אבל אם מעיינים בשורשם של דברים מותר לדון שוב בדברים, אם כן על כורחינו שהפרי מגדים שוב חזר והתבונן יותר ממה שהתבונן בתחילה, והעלה שאין היתר לאשה לצאת לרשות הרבים פרועת ראש.

גם בספר מור וקציעה להגאון יעב"ץ או"ח (סימן עה אות א), כתב: ונראה מהמגן אברהם שהבין בדברי הרמ"א בהגה שהוא הדין לענין איסור פריעת ראש דשרי לגמרי, ולא היא, שלא התיר הרמ"א אלא לבעלה דכיון דשריא בביתה הוי ליה אורחה בהכי ולא מטריד, אבל לגבי אחרניי אסור משום פריצותא, תדע דהא לא מייתי לה הרמ"א באה"ע (סימן כא) לגבי איסור פריעת ראש ברה"ר, אלא לגבי קריאת שמע. ונפלאתי מאד מהמג"א דדחי לגברא רבה כהבאר שבע בגילא דחיתא, ובמילי דכדי, ושרי ליה מאריה דאזיל בתר איפכא בלי שום ריח ראייה והוכחה כל עיקר, ומקלו יגיד לו, שבקיה מר לחסידותיה, ודברי

הגאון מהר"י קצנבלויגן שהובאו בב"ש יש בהם טעם כעיקר, לא דחויים הם, אלא שרירין וקיימין, ומנה לא נזוע, ולא נטה ימין ושמאל מדבריו. עכת"ד. וחזר על דבריו בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (סימן ט) על דברי מהר"י בועז בשלטי הגבורים (נזיר כח:), דהא דאמרינן אפשר בפאה נכרית היינו בחצר, ולא ברה"ר, דהא לא אתינן עלה אלא משום דלא מצי בעל למימר אי אפשר באשה מגולחת, ואם כן לרבי מאיר אטו בשערה מי איכא למימר דשריא למיפק ביה לרשות הרבים, והא איסור פריעת ראש דאורייתא, אלא ודאי שהפירוש שאשה מגולחת מתגנה קצת על בעלה כשלפעמים ראשה נגלה בביתה ונראית קרחת, שהשער נוי לאשה, ועל זה קאמר ת"ק דאפשר בפאה נכרית, ולעולם בשוק יש איסור בפאה נכרית, וכן עיקר לע"ד, דלא עדיפא פאה נכרית מקלחה שאסור בשוק, דהו"ל דת יהודית כמ"ש בכתובות (עב:). והא דשבת (סד:) מיירי בחצר וכו'. עכת"ד.

וכן כתב הגאון חתם סופר בהגהותיו לאו"ח (סימן עה), שהעיר על דברי המג"א שכתב שדברי הבאר שבע דחויים, כי המעיין היטב בדברי הבאר שבע יראה שדבריו נכונים לדינא, ושכן העלה הגאון יעב"ץ הנ"ל לאסור פאה נכרית, ושלא כתב הרמ"א את דבריו אלא לענין "קריאת שמע" בביתה דהבעל לא טריד כיון שדרכה לגלות את הפאה הנכרית. עכת"ד. ונכדו של החת"ס הגאון רבי עקיבא סופר הגיה שם, שידוע שהגאון מ"ז החת"ס הסתמך על פסקי ההלכה של הגיעב"ץ, ודבריו היו לו לעינים בכל מקום, וכמו שכתב בספר רבי עקיבא ותורתו (עמוד קעב). גם הגאון ממונקאטש בעל מנחת אלעזר, בספרו נימוקי או"ח (סימן עה) העיר על המג"א הנ"ל, שהאמת הוא שדברי הבאר שבע נכונים להלכה ואינם דחויים כלל, וכמו שביאר בתשובה בכת"י, ובעל כורחינו שדברי המגן אברהם הללו הם מאיזה תלמיד טועה, וכן העלו כמה מגדולי האחרונים לאסור פאה נכרית, וכן הזהיר החתם סופר בצוואתו. עכ"ל. וראה עוד למרן החיד"א בברכי יוסף או"ח (סימן שג אות ב), ובמחזיק ברכה שם. ואכמ"ל. [וראה לעיל (פרקים ד-ו) שהבאנו את לשון כל הפוסקים שכתבו שלא מבואר במשנה שבת סד: אלא לגבי ביתה וחצירה, אבל אסור בכל תוקף לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית, ולעיל בפרק ג אות א הבאנו שיירת פוסקים שכתבו שזהו איסור מן התורה ושכן עיקר].

והתורת שבת באו"ח (סימן שג) כתב: אלא דלעניות דעתי לית גבר ובר נגר דיתרץ את הוכחת שו"ת באר שבע וכו', וכן הוא אצל פאה נכרית דנשי דידין שאין אדם יכול להבחין אם בשער עצמן או בפאה נכרית היא

מתקשטת, ולפי זה למה לא נאמר שיערה הנה, זימה היא וכו', לכן על המתפרצות בעם לשאת פאה נכרית ומראות את עצמן כאילו הן מבנות שער ללכת בהם בשוק או לבית הכנסת וכדומה, איסור גמור הוא מדינא! [ובסור"ד כתב שכן הדין אף לדעת המגן אברהם אלא דמיירי בביתה דשרין. עכ"ל.

ובשו"ת חסד לאברהם מה"ת (חאה"ע סימן פז) כתב: על דבר מה שנהגו הנשים לצאת בפאה נכרית בראשם עד שנראות כאילו הולכות בשערותיהן מגולות, ודבר זה שאבותינו נהגו בו איסור באו פריצים וחללוהו, ופרצו גדרן של ישראל, והמכשלה הזאת תחת יד חכמי הדור, כי מובטחני בבנות ישראל הכשרות שישמעו לקול מורים ככל אשר יגזרו אומר ע"פ דת תוה"ק, וכבר האריך הבאר שבע לאסור בזה, וכן עיקר שגילוי שער של פאה נכרית אסור מן התורה, דאזלינן בתר טעמא דהוי פריצותא ואיכא הרהור, וכבר ביארנו בשו"ת חסד לאברהם קמא חיו"ד (סימן פה) דלחומרא לכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא, ולא היקל הרמ"א באו"ח (סימן עה) אלא לענין לקרות קריאת שמע כנגד פאה נכרית, שאין זה אלא מדרבנן, תדע ממה שלא הביא הרמ"א ז"ל בהגהותיו דין זה באה"ע (סימן כא) ששם עיקר דין פירוע ראש האשה, אלא על כורחיך שלא רצה לסמוך להקל בזה לפרוץ גדרן של ישראל, שעל כל פנים לא עדיף מדת יהודית שיוצאת בלי כתובה אפי' ביוצאת בקלתה. ומכל שכן שנוסף בזמנינו איסור חדש, שרוב השערות נעשים ממתי עכו"ם, וקימא לן שער המת אסור בהנאה, ואף שרבו הדעות בזה, כבר ביארנו במקום אחר שעל כל פנים מת עכו"ם אסור בהנאה מדברי סופרים, ועוד דהוי ליה ספק ספיקא להחמיר, שמא הלכה כהאוסרים לצאת בפאה נכרית לרה"ר, ושמא יש כאן איסור מצד ההנאה בשער המת. וכשיש ס"ס להחמיר אפי' בדרבנן אזלינן לחומרא. ולכן צריך למחות ולמנוע בנות ישראל הכשרות לצאת בפאה נכרית, השומע ישמע והחדל יחדל ואנחנו נקיים, והעוברים על זה עונם ישאו. ושומע לנו ישכון בטח. עכ"ל. [וראה בשו"ת יביע אומר ח"ה חאה"ע (סימן ה אות ה) שהעיד על סוף דבריו בענין שער מתי עכו"ם האסור בהנאה].

גם בשו"ת פני יצחק אבולעפיא ח"ו חאה"ע (סימן ו), כתב, וזה לשונו: ורואה אני שגם הרמ"א א"ח (סימן עה) קאי כסברת השלטי הגבורים, ועוד עיין בעטרת זקנים שם, ומ"מ נראה דבכה"ג דנדון דידן שהמנהג הוא שלא ללבוש הפאה נכרית אלא בבית או בחצר, וכשהולכות מחצר לחצר דרך רה"ר הן מתכסות מכף רגלן ועד קדקדן ועד בכלל ברדיד גדול, ולא נראה מהן כי אם פניהן בלבד, כל כה"ג אין שום צד איסור בפאה נכרית כלל, דלא חשיבא האשה

עוברת ע"ד יהודית, אלא דוקא כשיוצאת למבוי מפולש, או לחצר שרבים בוקעים בו, וראשה פרוע, אבל בחצר שאין רבים בוקעים בו מותר אפילו אם ראשה פרוע לגמרי. כמבואר באה"ע (סימן קטו סעיף ד), אלא שהואיל ובזוה"ק החמיר מאד בגילוי שער עצמן, ואפילו כל דהו, לכן החמירו על עצמן לכסות שערן בבית בפאה נכרית, דבכה"ג לא החמיר הזוה"ק. ומעתה גם הפוסקים החולקים על השה"ג יודו בזה דשפיר דמי. ואפשר שגם השה"ג לא התיר אלא מחצר לחצר דרך מבוי שאין רבים בוקעים בו, ועל כל פנים המנהג שלנו אתי שפיר לכל הדעות. עכ"ד. [ולעיל באות ב, הבאנו את לשונו שכתב להדיא שגם השלטי הגבורים לא התיר אלא בביתה וחצירה, וכן הרמ"א שנמשך אחריו היינו דוקא בביתה ובחצירה].

והגאון רבי אהרן קריספין בספרו בית אהרן חאה"ע (מערכת פ אות א) הזכיר את המחלוקת בין השלטי הגבורים והרמ"א נגד הרב מהרי"ק שהביאו הבאר שבע, והסכים עמו לאסור בכל תוקף, ושכן העלה הגאון יעב"ץ, וכן דעת הרב בית דוד בפירושו המשניות (שבת פרק ו משנה ה), וכן כתב בספר מים רבים חאה"ע (סימן ל), ושכן היא דעת המשא מלך שהובא בכנה"ג אה"ע (סימן כא), וסיים שאף הרמ"א והשלטי הגבורים לא התירו אלא בביתה וחצירה בלבד. וכבר כתב בשבילי דוד או"ח (סימן ב ס"ק ב) שאף למ"ש הרמ"א בדרכי משה (סימן שג) בשם השה"ג להתיר לצאת בפאה נכרית בביתה ובחצירה, היינו במקום שלא נהגו הנשים להזהר בזה, מה שאין כן במקום שלא נהגו להקל, ודאי דהוי בכלל דת יהודית [נראה לעיל בפרק ב, שדת יהודית אינה משתנה וכ"כ כל הפוסקים, ולפי זה ליתא למה שכתב השבילי דוד וצריך לומר דהוי "דת משה". ויש ליישב שמכיון שכונתו היא על הבית והחצר, נמצא שאין זה דת משה אלא ברשות הרבים ולכן הוי דת יהודית]. ע"ש.

וכן כתב בספר גדולת מרדכי (בסוף הספר, שנת תרסב), וזה לשונו: כתב הגאון בעל עין משפט בגליון מסכת נזיר (כח:): נראה לי היתר מכאן לשערות שהנשים נושאות נותנות בראשיהם, ע"כ, וכן כתב הגאון הנזכר בספרו שלטי הגבורים אשר על הרי"ף פרק במה אשה (שבת סד:), ע"ש, והובא בדרכי משה או"ח סימן שג, ובלבוש סימן עה, ובהגה שם כתב וכל שכן נגד פאה נכרית ע"כ, פירוש שמותר לקרות קריאת שמע כנגדה, נראה דסבירא ליה כבעל שלטי הגבורים. והמגן אברהם שם ס"ק ה, הביא בשם ספר באר שבע שנחלק עליו, וכן בשאילת יעב"ץ ח"א סימן ט, וח"ב סימן ז וסימן ח, נחלק גם כן עליו בטענות גדולות והוא הכריע שבחצר מותר פאה נכרית ובשוק אסור. ונראה

לעניות דעתי דגם השלטי הגבורים והרמ"א לא התירו יותר ממה שהתיר שאילת יעב"ץ שרק בחצר מותר פאה נכרית ובשוק אסור, וכו', ומעתה הקולות יחדלון, וסרו כל התמיהות שתמהו על הגאון הנזכר, עכ"ל.

ושוב ראיתי שכן כתב הגאון מברלין בספרו "יש סדר למשנה" (משניות שבת פרק ו משנה ה, ד"ה פאה נכרית) וזה לשונו: לפירוש של כל שאר המפרשים, גם הרמב"ם בחיבורו ולשון טור שלחן ערוך שהעתיקתי לעיל, ובפרט מלשון הרב והערוך "אשה שאין לה רוב שער" וכו', משמע באשה שיש לה רוב שער אין דרכה בפאה נכרית וכו', אם כן משמע ברור שהיא תחת הצעיף או רדיד כמו שאר קליעת שער שנקלעה הפאה נכרית בתורה וכו', והוי יודע שמה שכתב המגן אברהם (סימן עה ס"ק ה) בזה הלשון וכו', לא נתברר לי לקוצר דעתי וכו', בזה כתב הבאר שבע בתשובה סימן יח בשם הרב מהר"ר יהודה מרורות על השלטי הגבורים המתיר ודחה כל הראיות שלו והסכים הבאר שבע על ידו לאסור מטעם מראית עין שנראית כאילו הם שערותיה ממש והוא איסור דאורייתא, ועיין שם כי האריך לסתור כל דברי השלטי גבורים, וגם במה שכתב בעין משפט בגליון ש"ס דנזיר (כח:), דחה את הכל בשתי ידים וכו', ומי הכריחו למגן מאברהם לזה, והרי הרמ"א אף על גב שבדרכי משה העתיק דברי השלטי הגבורים, מכל מקום בהגה בשלחן ערוך לא העלה ולא הביאו זה לדינא, ובהגה דהכא שפיר מיירי בחדר שהאשה נושאת פאה נכרית דשרי לקרות קריאת שמע כנגדה ולא שייך בזה לאסור מפני מראית העין שהרי אפילו בשערה ממש מותר בחצר מכל שכן בבית חדרה וכו'. עכ"ל. [והבאנו דבריו להלן בפרק ז].

וראה עוד בספר פרדס הבינה (חלק מטעי משה, דף עג ע"א), הביא דברי התשובה מאהבה הנ"ל, וכתב: ולדעתו כל מקום שנמצא בדברי אחד מן הפוסקים איזה היתר כמו השלטי הגבורים והרמ"א והמגן אברהם הוא רק על הפיאות חוץ לצמתן, אבל לעשות פארוקען הוא איסור גמור מכמה טעמים שנראות כפרועי ראש, ובפרט שהגאון מהר"י אצינלבוגין, והגאון באר שבע, והגאון יעב"ץ כולם אוסרים, ואם כן מאן ספין וחשיב לחלוק עליהם. עכ"ל.

וכן כתב הגאון רבי צבי הירש אורנשטיין בעל "ברכת רצה", כפי שכתב לו זקינינו בישועות יעקב אה"ע (סימן כא אות ב), כתב, וזה לשונו: אשר הוגד לך ידיד נפשי משמי כי הקלתי לנשים לשאת פאה נכרית כי גם שער עצמו אין איסורו ברור באופן כזה ששאר הראש מכוסה, שקר הוגד לך, וכו', ולמען ברור הדברים כשמלה הנני בעלי בזה לחקור אחר מקור הדברים יען כי אשר ראיתי

והתבוננתי מצאתי כי נבוכו בזה רבים וכן שלמים כי לא ירדו לעומק דינים אלו, ולא בררו אותם בשרשם וכו', אולם בגוף הדבר שכתב הגאון בעל שלטי הגבורים להתיר פאה נכרית כבר מחו אקדקדו האחרונים ז"ל, ודחו ראיותיו, וכו', ומצד הסברא אמינא לאסור פאה נכרית לפי מה שנתבאר לעיל בשם הרא"ש ז"ל לחלק בין אלו השנויים במשנתנו ביוצאת שלא בכתובה לשאר עוברת על דת דבאלו מלבד האיסור יש ענין פריצות, ואם כן בפאה נכרית כיון שאינו ניכר אם הולכת פרועת ראש פריצותא מיהו הוי. וכו'. עכ"ל. [ובישועות יעקב או"ח (סימן עה) כתב שהעיקר הוא שפאה נכרית אסורה מן התורה. כיע"ש]. ושוב ראיתי בספר הצניעות והישועה להרבי מנדבורנה זצ"ל (הלכות צניעות אות ס, עמוד כט) שכתב בפשיטות דלא קאמר הרמ"א אלא לענין קריאת שמע ולא לענין צניעות ופרועת ראש, ושם (אות ב-ג), כתב: הפוסקים לא חייבו הבעל ליתן לה פאה נכרית, והיינו דלא לבשו ולא התייפו בפאה נכרית רק אותן שצריכות ליהראות לפני בעליהן כאילו יש להן שער בפנים לבושהו. ויש לומר איסור גילוי פאה נכרית לפני אחרים מכלל איסור התקשטות לפני אחרים. עכ"ל.

[וראה להלן בפרק ז שנביא בס"ד עוד את לשונותיהם של רבים מן הפוסקים שכולם פה אחד, שהרמ"א לא התירו מעולם אלא בביתה וחצירה והרי הוא כמבואר שהרי הרמ"א לא התיר אלא מה שהתיר השלטי הגבורים, והשלטי הגבורים לא התיר אלא מה שהתירו במשנה (שבת סד:)] ובמשנה מבואר להדיא שדוקא לבית ולחצר אמרו, וראה לעיל בפרק ד, ובתחילת פרק זה באות א והלאה, וכל מה שהוזכר שם קאי אף על החושבים שהרמ"א התיר ללבוש פאה נכרית לרשות הרבים].

הערות על דברי הפוסקים

והנה, מכיון שהרבנים שרצו להתיר את הפאה הנכרית, מטעות יסודם על פי דברי הרמ"א והמגן אברהם הנ"ל, לפיכך אשיב על דבריהם בקוצר כל [ובחרתי להעיר על הספר "בעקבי הצאן" מסיבות שיבין אותם הקורא היקר, ואי"ה להלן בפרקים הבאים נתמקד על שאר ספרי הפוסקים שרצו להתיר לנשים ללבוש פאה נכרית ברשות הרבים מדברי הרמ"א הללו הגם שכל דברי הרמ"א הם לביתה וחצירה במקום קריאת שמע בלבד כאשר התבאר לעיל בשבעים לשון].

בספר בעקבי הצאן ח"א (פרק ח אות ד) כתב, וזה לשונו: ועוד שבשו"ע (סימן עה סעיף ב) כתב שמותר לקרות קריאת שמע כנגד שער הבתולות,

וברמ"א כתב והוא הדין וכו' וכל שכן פאה נכרית שמותר, היינו כל שכן משער הבתולות שמותר. ע"ש. ולא דרש טעמא דקרא לחומרא כל עיקר, אף שגם שער הבתולות הוא אותו קישוט עצמו, והטעם פשוט, משום שהתורה אסרה רק שער הנשואות כסוטה שהיא נשואה אף שבבתולה הוא שער ממש, וזהו גם טעם פאה נכרית להיתר, כי התורה אסרה רק שער נשואה המחובר, ולא פאה נכרית שהוא כיסוי לשערה המחובר. ודלא כהטועים לחשוב (ולהדפיס) שבתולה מותרת בגילוי שער כדי להתנאות, כי היכי דליקפצו עלה למינסבה, שטעם זה נאמר בגמרא (כתובות נב:): רק כטעם לעישור נכסים אף שמעביר לבתו מנחלה הראויה לבנו, כי גם זה רצון התורה ששיא בתו, לכן צריך דנלכשיה ונכסיה וניתיב לה מידי כי היכי דקפצי ונסבי לה, ע"ש, אבל טעם היתר בתולה בגילוי שער הוא רק מחמת שאין שום לימוד לאיסור כלל, כי הלימוד לאיסור הוא רק מסוטה שהיא נשואה כבר, ולא דרשינן טעמא דקרא לחומרא לאסור גם בבתולה כל עיקר, וכן בפאה נכרית שהוא כיסוי הגון לא דרשינן טעמא דקרא ומותר בה גם בשוק. עכ"ל. וליתא לכל זה, שהרי נסתר ממנו תלמוד ערוך בתענית (יג:), שאין הבוגרת רשאה לנוול עצמה בימי אבל אביה. ופרש"י שצריכה לייפות עצמה וכו'. ע"ש. [ולעיל בפרק ג השבנו עוד על טענותיו בדין "דרשינן טעמא דקרא". ע"ש].

ואעיקרא דמילתא, שהרי מה שמבואר באו"ח (סימן עה) הוא דוקא לגבי קריאת שמע, ואין שום דמיון בין הדין של "שער באשה ערוה" לבין הדין של "פרועת ראש" וזאת מכמה סיבות: א). שפרועת ראש איסורה מן התורה (כמבואר בכתובות עב. וראה לעיל פרק ב), אבל איסור "שער באשה ערוה" הוא מדרבנן (ראה להלן פרק ו אות ד). ב). הדין של "שער באשה ערוה" הוא רק במקום שדרכה לכסותו, מה שאין כן "פרועת ראש" שצריכה לכסות את שערותיה אפילו את אותן שאין דרכה לכסותן. ג). הדרשות הם שונות לחלוטין, "שער באשה ערוה" יוצא בדרך אסמכתא מן הפסוק "שערך כעדר העיזים", מה שאין כן האיסור של "פרועת ראש" יוצא מן הפסוק "ופרע את ראש האשה". ד). האיסור של "פרועת ראש" הוא מוטל על האשה עצמה שלא תלך פרועת ראש, אבל האיסור "שער באשה ערוה" הוא חיוב על הגברים שלא יסתכלו ולא יקראו קריאת שמע לפני השער של האשה.

ואם כן, מכיון שדין "שער באשה ערוה" לא שייך אלא לגבי הסתכלות הגברים בנשים, ואינו אלא לגבי קריאת שמע וקרבת ההרהור היוצאת מן ההסתכלות, אם כן אין שום שייכות לדמות את הדינים זה לזה, ואם לא היה

את הפסוק של "ופרע את ראש האשה" בשום פנים ואופן לא היתה אפשרות ללמוד דין "פריעת ראש" מן הדין "שער באשה ערוה" כי הם ב' נושאים נפרדים (ויתבאר כל ענין זה להלן בפרק ו אות ד-ה), ונמצא שלא התיר הרמ"א אלא לענין קריאת שמע בלבד, כיון שדרכה לגלותו, וכן דרך כל הנשים לגלותו, ולכן אף שדרכה לכסות, מכל מקום אין כאן הרהור כלל. [והבעקבי הצאן לא עיין היטב במקורות וסמך על דעתו הרחבה כשטעות בדברים פשוטים לכל מביין נמצאת תחת מראשותיו]. וכן יש להעיר על מה שכתב בספר חיי משה ח"א (סימן עה, עמוד שפו) ובספר יד אפרים בילליטצער (סימן כג) שנעלם מהם כל המבואר לעיל. [ואחרי זמן ראיתי בספר חוט שני ח"ב (עמוד נד) שגם כן לא הזכיר כלום מחזרת הפרי מגדים בספרו אם לבניה, ואף לא הזכיר שהרמ"א לא דיבר אלא לגבי קריאת שמע ותמיהה עליו שלא עיין במפרשים על הדף בש"ע. אלא שמ"מ סיים שיש בפאות הנכריות פריצות ומצוה לחזק את ידי הנשים המחליפות מפאה נכרית למטפחת ראש כיע"ש].

דברי שאר הפוסקים שהביאו את דברי השלטי הגבורים לענין קריאת שמע להלכה

והנה, ראיתי מאמר מחכ"א תושב העיר "אופקים" שקיבץ את הפוסקים שלדעתו הם "מתירים" פאה נכרית ברשות הרבים, ובניהם מנה את השלטי הגבורים, הרמ"א, המגן אברהם, הכף החיים, השיח יצחק מני, השמן למאור, הערוך השלחן, והשבט שמעון בח"ג בקידושין (לא), השתילי זיתים, הפתח הדביר, ועוד, וכו' וכו' (וגם את עצמו הוא מנה בניהם), שפסקו את דברי השלטי הגבורים לענין קריאת שמע, וכתב הרה"ג הנ"ל: "ומבואר להדיא שהם פסקו כהשלטי הגבורים שהתיר פאה נכרית לרשות הרבים". וכו'. עכ"ל. ותסומר שערות אוזנינו משמוע דברי גנאי אלו על גדולי ישראל ענקי הרוח אשר מעולם לא חשבו להתיר את הפאה הנכרית ברשות הרבים, ורק לענין קריאת שמע ודין "שער באשה ערוה" שהוא דין נפרד מדין "פרועת ראש" הם פסקו כהשלטי הגבורים (שבאמת אין שום סיבה שלא לפסוק כדברי השלטי הגבורים לענין קריאת שמע), וכיצד יתכן לצבוע את רבותינו הפוסקים בגוון שחור ולהטות את דבריהם לאבדון ב"מ? [ומלבד שזהו תלאי ודופי גדול ברבותינו הפוסקים ז"ל כנ"ל, אלא שזוהי חוצפה גדולה לומר שמה שכתב הגאון בעל העצי הארזים ז"ל (שחי בערך לפני 350 שנה): "וכל המורים היתר עתידין ליתן את הדין" היינו על הרמ"א ושאר פוסקים, כל עוד שניתן להסביר את דבריהם שלא התכוונו אלא לענין קריאת שמע, ובפרט שמוכרחים אנו לומר זאת כפי שיוצא מדבריהם!].

ובפרט שהרב הנ"ל מאופקים העתיק חלקית את לשונותיהם של רבותינו הפוסקים ולא הביא את מסקנתם, או שציין את לשונות הפוסקים המתירים ללבוש פאה נכרית רק בביתה וחצירה והשמיט מתוך דבריהם את המילים "ביתה וחצירה" ועוד מעשים אשר לא יעשו בישראל והפיץ את דבריו ברבים (ושמעתי שהרב הנ"ל חזר בו ופרסם זאת ברבים), ואתה הקורא היקר תבין שכל הדרכים שהלך בהם הרב הנזכר אינם מדרכי התורה הקדושה והטהורה שהיא "תורת אמת" ולא "תורת שקר"...

ומה יעזור ומי יועיל לכל אותם הרבנים הצעירים הנלחמים "להתיר" פאה נכרית בלי ראיות והוכחות להתיר, הרי מידי "הפריצות" הנובעת בעולם מן הפאות הנכרית הם לא יכולים לברוח, אין להם מנוס, זוהי מציאות של ממש [כאשר תראה להלן בפרק ז שכן זעקו רבותינו הפוסקים ז"ל]. האם ניתן להתיר לבנות ישראל ללכת בלבוש הגורם מכשול לרבים? הגורם הרהורי עבירה לרבים מבני ישראל?! הגורם לרבים לחטוא בשמירת הברית?! הגורם מפלות של בתים טובים בישראל כתוצאה מחוסר שמירת גדרי הצניעות של נשים עם גברים אחרים, הגורם לשאר איסורי תורה ידועים ומפורסמים, האם לבעיות אלו יש להם מנוס? האם יש להם פתרון?!

אולי נהיה קצת לגיטימיים, נעזוב את הנגיעות החיצוניות הקשורות אלינו ולמסביב לנו ונתבונן האם באמת "הפאה נכרית" מביאה מכשולות ברשות הרבים שאין להם מנוס, ואם כן, האם אפשרי להמשיך ללכת עם פאה זו ברשות הרבים?...

[ואמר לי אחד מגדולי ישראל שליט"א "יש צעירים שנלחמים להתיר "פאה נכרית", וניתן להסביר זאת בשני אופנים, האופן הראשון הוא, שהם לא ראו נשים מעולם ולא יודעים את המציאות בשטח. והאופן השני הוא, שמרוב שהם לא נזהרים בשמירת העינים אלא עיניהם פקוחות על בני אדם נשים וגברים וכו' ממילא הם לא רואים איזה איסור מיוחד יש בפאה נכרית ובטל אצלם פס ההבדלה בין 'קדושה' ל'טומאה'..."].

בסיכום:

אתה הראת לדעת שהשלטי הגבורים (בשבת כט. מדפיו, ונזיר כח:) לא התיר מעולם לצאת עם פאה נכרית לרשות הרבים, וכל היתרו וכונתו היינו

לבית ולחצר בלבד, שהרי לשיטתו (בכתובות לב: אות ב מדפיו) האיסור של פרועת ראש שייך אף בביתה וחצירה כדעת הירושלמי הסמ"ג והריא"ז, ולכן הוא מצא סמך לנשים המתקשטות בפאה הנכרית בביתן ממשנה שבת (סד:), אבל כשהן יוצאות לרשות הרבים תכף מניחות שבכה על גבי הפאה. ודין "שער באשה ערוה" זהו דין שונה לחלוטין מאיסור "פרועת ראש", כי "שער באשה ערוה" הוא לאיסור הסתכלות הגברים בנשים. אבל איסור "פרועת ראש" הוא איסור המוטל על הנשים שלא תלכנה פרועות ראש. כמבואר כל זה לעיל מעוד כמה סיבות.

ולכן מוסיף השלטי הגבורים שהיתר זה של הפאה הנכרית בביתה וחצירה הוא אף לגבי קריאת שמע שמותר לבעל לקרות קריאת שמע כנגדה ואין זה ערוה כיון דלא הוי "גוף" (ודין ערוה תלוי בגופה של האשה, כמבואר בראשונים), וגם אין לחשוש להרהורים משום "שערך כעדר העיזים" שהרי דרך הפאה להיות מגולה והבעל לא טריד בה ולא אתי להרהר, ויש היכר בין שערותיה לשערות הפאה ואין לחשוש שמא לא יבחין בין שערותיה לשערות הנכרית, כיון ששערותיה נראה שערה עם הבשר [וכמ"ש השלטי הגבורים], ועוד, שהרי דין "שער באשה ערוה" הוא דוקא בגופה ממש. ועוד טעמים. ואף הרמ"א והמגן אברהם ושאר פוסקים לא התירו אלא לענין "קריאת שמע" בלבד וכמבואר בדבריהם. [ומה שטעו כמה מחברים בזה אכן השבנו על דבריהם כדת וכדין בפרק זה, וכן להלן בפרקים יב-טו בהערות על אחרוני זמנינו. ע"ש].

פרק ז

לשונות הפוסקים זצ"ל האוסרים 'פאה נכרית' מדין "פריצות"

נושאי הפרק

שער א - לשונות הפוסקים

שער ב - ביאורי הלשונות

שער ג - מנהגי העדות

מטרת הפרק

בפרק זה נלקטו דברי רבותינו הפוסקים זצ"ל שהתבטאו באופן מפורש על האיסור שתצאנה בנות ישראל בפאה נכרית משום "פריצות וצניעות". חלק נכבד מן הפוסקים כתבו שהאיסור הוא מן התורה, וחלק נכבד כתבו שהאיסור הוא מדרבנן. [אך לא הבאנו את הפוסקים שאסרו מטעמים אחרים, כגון, מראית העין, מנהג המקום וכו'].

כמו כן חשוב להבהיר שהובאנו רק את דברי הפוסקים זצ"ל שאינם בחיים, ולא הזכרנו כלל מדברי גדולי ישראל שליט"א אשר בחיים - שאם נמנה שמוותם, יכלה הזמן והמה לא יכלו [ובפרט שקיבלנו כמה מכתבים מגדולי ישראל, ויכולנו לצרף דעתם לפרק זה, נבקש את סליחתם כי לא היא המטרה, ואי"ה בבוא המקום והזמן אצרפם במקומם].

והנה, לא היו דברי חכמים קלים בעיניך, כי כבר אמרו חכמים (בשבת מ:): מאן דעבר אמילתא דרבנן שרי למיקרנהו עבריינא. וכן פסק מרן בש"ע או"ח (סימן סג סעיף ג). ע"ש. ואמרו חז"ל (ברכות ד.): כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה, שנאמר (ירמיה יא, ג): כה אמר ה' אלהי ישראל ארור האיש אשר לא ישמע את דברי הברית הזאת. ע"ש.

ולכן אתם בני ישראל הביטו אל דברי רבותינו הראשונים והאחרונים שעל פיהם יעמדו דיני התורה, ואל משמעתם נטה, ולא נסור מהזהרתם, והשומע להם ישכון בטח, כי להם משפט הבכורה להקים

דברי תורה לצלול במים אדירים ולהעלות פנינים יקרות להדריך את העם צאן קדושים. ואין ספק שבזכות הצניעות אשר תשרה במחנה ישראל אנו עתידין להגאל, הן הן הנשים הצדקניות שסרות לשמוע אל דברי התורה הזאת והיה ה' להן למשען ולכל העם היושב בציון לצור מחסה בבנין בית מקדשינו ותפארתנו. אמן.

[ואין ספק שאחרי סקירה חוזרת בספרי הפוסקים יתגלו עוד הרבה פוסקים שכתבו שהפאה נכרית אסורה בכל תוקף, אך חבל לאבד את הזמן, ואציג לפני הקוראים בני ציון היקרים את שלל הפוסקים שחפשתי כברת ארץ למוצאם, וטרחתי להעתיק את לשונם בדיוק למרץ]. וזה החלי בסיעתא דשמיא:

התנצלות:

מכיון שגברה פחיתות ערכינו להבין ולסווג את גדולי ישראל ורבותינו הפוסקים בקטגוריות ותארים, לכן כתבתי על כל הפוסקים הבאים "הגאון רבי", ואף על רבותינו הראשונים המובאים באותיות הראשונות כתבתי בשם "הגאון". והגם שהיה ראוי לכתוב על כל אחד את כל התארים שבעולם ולחבר על כל אחד מהן ספר תולדות ארוך מן-ים, בכל זאת כבר אמרו חכמים "גדול מרבן - שמו" (מכילתא דרשב"י יח, יב), כדרך שמצאנו בתלמוד כמו, אביי, אילפא (תענית כא:), עולא, שמואל, חסדא (ב"ק כז:), אבא (חולין מה:), יהודה בר נתן (ברכות ס.), טובימי (ב"ב יב:), חסא (יבמות קכא:), רפרם (כתובות צה:), שובחה (ב"ק צא:), שילא (סנהדרין ה.), טודוס הרופא (בכורות כח:), בנימין אסיא (שבת קלג:), בר נתן אסיא (פסחים נב.), בן עזאי (סנהדרין מג. ועוד), ועוד ועוד. וראה בכפתור ופרח לרבינו אשתורי הפרחי (פרק מד), ובשו"ת אפרקסתא דעניא ח"א (סימן לח, ד"ה ובמה) ועוד.

שער א

לשונות הפוסקים

(א): הגאון מהר"י מינץ קצינלבוויגען זצ"ל

בשו"ת באר שבע (סימן יח), כתב: ואני מצאתי כתוב בכתיבת יד הרב המובהק מהר"ר יהודה (מינץ) ז"ל קצנאילנבוגין שכתב עליו: לא זה הדרך ולא זו העיר שהנחילו לנו אבותינו חכמי המשנה והגמרא והמפרשים והפוסקים ז"ל, מפני שהדבר פשוט הרבה יותר מביעתא בכותחא דמה ששנו היתר להתקטש ולצאת בפאה נכרית ככולי גמרא מיירי דוקא בפאה נכרית מכוסה תחת השבכה ועל ראשה רדיד - כמו השערות הדבוקות לבשרה ממש, כי לא היו רגילות בפאה נכרית אלא דוקא הנשים שהיה שערן מועט וכדי שלא ירגישו בעליהן במעוט שערן שהוא ניוול לנשים היו רגילות לקשור בשערן פאה נכרית כדי שתראה בעלת שער הרבה, אבל הנשים שהיה שערן הרבה לא היו רגילות בה כלל, כדמוכח בהדיא בנזיר פרק מי שאומר בשמעתין (כח:): ותנא קמא אמר לך אפשר בפאה נכרית וכו', שהבאתי לעיל דוק ותשכח. וכן פרש"י בהדיא בסוף פ"ק דערמין (ז:), וכן הערוך (ערך פאה נכרית) ורבינו עובדיה מברטנורה ז"ל (שבת פרק ו משנה ד): פאה נכרית רגילים היו נשים ששערן מועט לקשור שיער נשים נכרית לשערן שנראה כמו שהוא שערן. ע"כ. ומדכתבו שנראה כמו שהוא שערן משמע בהדיא שכל עצמו של אותו קשור של פאה נכרית, זו לא הוי אלא בשביל שתראה בעלת שיער הרבה של עצמה הדבוק לבשרה ממש, אם כן בהכרח צריך אתה לומר דכשם דשיער עצמה הדבוק לבשרה ממש מכוסה תחת השבכה ועל ראשה רדיד, כך פאה נכרית זו הקשורה בשיער עצמה היתה מכוסה עמה תחת השבכה ועל ראשה רדיד - מכמה טעמים שאפרש בסמוך. ומה שסתר החכם הנזכר סברא זו, באמת הבנין באמרו דאם כן מאי מהני ההוא קשוט, הרי כל עצמו של אותו קשוט לא הוי אלא בשביל שתראה בעלת שיער? אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולות וכו', נראה מדבריו שהבין מה שאמרו בשביל שתראה בעלת שער רוצה לומר שהשערות של פאה נכרית יהיו נראות לחוש עין הרואה להטעות אותו - להחזיק הפאה נכרית לשיער עצמה הדבוק לבשרה ממש - רחמנא ליצלן מהאי דעתא, כי איך יעלה על הדעת שיהיה מותר להראות עצמה כעוברת על דת משה, דהא לצאת בשיער עצמה מגולה אסור מן התורה, כדאיתא בפרק המדיר (כתובות עב:). ראשה פרוע דאורייתא היא דכתיב: ופרע את ראש האשה (במדבר ה, יח), ותנא דבי ר'

ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש וכו'... על כן אומר אני - לא תאבה לו ולא תשמע אליו כלל ועקר בכל מה שכתב בשתי הגהות הנזכרים, כי הם דברים בטלים הבל הבלים וכדי שלא יכשל בהם זולתו על כן עמדנו על מקום טעותו. עכ"ל.

ובדרשות מהר"י מינץ (סוף הדרוש האחרון), כתב: על כן הזהיר שישמעו לקול מורים אף עם יורו לפעמים במה שלא ייטב בעיניהם, כאילו תאמר על דבר מה שלא יגלו שער ראשם ושלא יתקשטו בפאה נכרית כי שער באשה ערוה ולמראה עין יראה כאילו שער שלהם, ואבותינו ואבות אבותינו מחו בדורותיהם שלא ישאו אפילו בינדי ממשי שהגוון שלו דומה לשער, הלא יראו מעלתכן כי במקום שנוהגים נשי האומות לכסות שער ראשם והאחיות נזהרות כמו כן מלהתקשט בפאה נכרית. וכבר הרחבתי הדיבור בפסק ארוך שעשיתי בנדון זה. ואין כאן מקום. עכ"ל.

(ב): הגאון רבי יששכר איילינבורג זצ"ל - בעל באר שבע

בשו"ת באר שבע (סימן יח), הביא דברי מהר"י מינץ הנ"ל, והוסיף וכתב עליו: הגהה, ואני אוסיף נופך משלי להביא ראייה מבוארת ומבוררת שאין להשיב עליה מנדרים פ"ד (ל): הנודר משחורי הראש מותר בנשים וכו', ואם איתא שכל הנשים היו רגילות בפאה נכרית מגולה כדי שתתקשט בשער לחוד עין הרואה כמו שעלה על דעת החכם הנזכר אם כן קשה היאך אפשר לומר שאין נקראים שחורי הראש וכו', אלא מחוורתא כדפירשתי ותו לא לא מידי. עכ"ל.

(ג): הגאון רבי בנימין מוספיא זצ"ל

הגאון רבי בנימין מוספיא בעל מוסף הערוך בירושלמי כתובות (פרק ז הלכה ו): רבי חייא בשם רבי יוחנן היוצאה בקפליטין שלה אין בה משום ראשה פרוע, הדא דתימא לחצר, אבל למבוי יש בה משום יוצאה וראשה פרוע, ופירש במוסף הערוך (נדפס יחד עם הערוך), וזה לשונו: קפליטין (ירושלמי כתובות פרק ז), היוצאה בקפליטין שלה אין בה משום ראשה פרוע, פירוש בלשון רומי שער ותלתלים ופאה נכרית. עכ"ל. והיינו דקפליטין שבירושלמי הוא פאה נכרית ולפי זה פאה נכרית מותרת רק בחצר ולא במבוי וק"ו ברשות הרבים כמפורש

בירושלמי. עכ"ל. והביאו החוות יאיר במקור חיים או"ח (סימן עה אות ב).

(ד): הגאון רבי יעקב עמדין זצ"ל - היעב"ץ

בספרו שאילת יעב"ץ ח"א סימן ט, ובהגהותיו לנזיר (כח:): וכן עיקר לעניות דעתי דלא עדיפא פאה נכרית מקלתה דבשוק אסורה מדת יהודית כדאיתא בהמדיר. עכ"ל. ועיין מה שהאריך לאיסור בח"ב (סימן ז-ח), בספרו מור וקציעה או"ח (סימן עה) ובספרו לחם שמים (פרק ו משבת). ובצוואתו מכת"י"ק בהגהותיו לסידורו עמודי שמים, נדפס בסוף הסידור (עמוד קב, שנת תשכו): ואתם בני יצ"ו זרעי זרעי עד עולם, הנני מצוה בזה עליכם ועל דורותיכם אחריכם חק עולם ולא יעבור וכו', וכן פאה נכרית (פארוק) יהא אסור לכם וכו', וכל מי מיוצאי חלצי שיעבור על דבר צוואתי ואזהרתי זאת לא יקרא שמי עליו בסודם, ואל תבוא נפשי ובקהלם לא תחד כבודי ובשם ישראל לא יכנה. עכ"ל.

(ה): הגאון רבי חיים בנבנשתי זצ"ל בעל כנסת הגדולה

בכנסת הגדולה אה"ע (סימן כא אות ה), אחרי שהביא דברי השלטי הגבורים, כתב: אבל בבאר שבע דף צג, הביא בשם מהר"ש יאודה קאצינלבונין ז"ל שמחה על קדקד סברא זו והאריך הרבה והעלה לאיסור. עכ"ל. ובשירי כנסת הגדולה או"ח (סימן שג אות ד) כתב: ועיין בספר באר שבע שכל מה שהקשה במקום אחר על שלטי הגבורים תפס עליו מהר"ש יאודה קאצינלבונין ז"ל. עכ"ל.

(ו): הגאון רבי יצחק לאמפרונטי זצ"ל - בספרו פחד יצחק רבו של הרמח"ל

בפחד יצחק (אות פ): פאה נכרית לנשים נשואות שקורין קרינאל או פירוקינו, והשגות מהר"י קצינעליבונין נגד המתיר והוכיח בראיות ברורות שאין להתיר הפאה נכרית לנשואות אלא מכוסה תחת השבכה ועל ראשה רדיד, באר שבע דף צג. עכ"ל.

(ז): הגאון רבי ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל - בעל שלמי ציבור

בספר קהלת יעקב (מענה לשון ח"ג אות רמ), כתב: שער באשה ערוה, אפילו שער חברתה בכלל זה. באר שבע דף צג. עכ"ל. [וכל שכן לענין פרועת ראש שאיסורה מן התורה שנאמר ופרע את ראש האשה (במדבר ה, יח), מה שאין כן שער באשה ערוה שהוא דרבנן שנאמר "שערך כעדר העזים", ואסמכתא בעלמא היא, כמפורש במאירי ברכות כד. ועוד].

(ח): הגאון רבי רפאל מילדולה זצ"ל בעל מים רבים

בספרו מים רבים (אמסטרדם תצו, חאה"ע סימן ל): וגדולה מזו החמירו באשה נשואה שאפילו להתקשט בפיהא נכרית ובשערות של חברתה התלושות כדי שתראה היא בעלת שער, יש מי שאוסר. אמת הוא שהרב שלטי הגבורים בפרק במה אשה התיירו, ואמר שאין בזה משום שער באשה ערוה, אבל בבאר שבע דף צג הביא בשם מהר"ר שמואל יהודה מקאליבוגין ז"ל שמחה על קדקד סברא זו והאריך הרבה והעלה לאיסור, ומצאתי שהרב המאסף באות ו' כתב שרע עליו המעשה שראה מקצת נשים שלוקחים משי שחור ומשימים בפדחתם כדי להתייפות וכו', משא מלך בתורת המנהגות (חקירה י), ע"כ, ואם דבר כזה היה רע בעיני הרב הנ"ל מעתה אצעק חמס וריב על אשר עיני ראו ולא זר במקצת מקומות שעברתי דרך העבר שהנשים הנשואות מתקשטות בשערן וכו', אוי לעינים שכך רואות, ואוי לנו מיום הדין ומיום התוכחה, ומלבד האיסור שלפי הפוסקים יש בדבר, עושים גם כן פגם למעלה כי לפי סודות הקבלה אין להראות האשה שערה לחוץ, וכפי אשר כתב בעל הלבושים וכו'. ואסיים בלישנא דזהר קדישא הכתוב בפרשת נשא, וז"ל: אמר רבי חזקיא וכו', ודא הוא חד מאינון צניעותא דביתא וכו'. לכן השומע ישמע והחדל יחדל ועליו תבא ברכת טוב, איכ"ר, רפאל בלא"א כמהר"ר אלעזר מילדולה. עכ"ל שו"ת מים רבים. [נמה שציינו בכמה ספרים לשו"ת מים רבים סימן לו, ט"ס וצ"ל סימן ל].

(ט): הגאון רבי אליהו מוילנא זצ"ל - הגר"א

בשנות אליהו (שבת פרק ו משנה ה) כתב: יוצאה אשה בחוטי שער וכו', ובפאה נכרית: פירוש, שאין לה שער נוטלת שער ומכנסת תחת הצעיף כדי שתראה בעלת שער. עכ"ל.

ובביאור הגאון רבי נפתלי הירץ הלוי שם, כתב: לאפוקי ממה שכתב בספר שלטי הגבורים על הרי"ף ללמוד מכאן היתר לנשים נשואות וכו', לזה כתב רבינו שכאן מיירי שהן מכוסות בצעיף. עכ"ל. [ומה שכתב הגר"א באו"ח סימן עה, היינו לענין קריאת שמע, וכמו שהתבאר לעיל בסוף פרק ו].

(י): מרן החיד"א זצ"ל - הגאון רבי יוסף חיים דוד אוולאי

בברכי יוסף או"ח (סימן שג ס"ק ב): ומה שהביא האליה רבה משם השלטי הגבורים דמתיר לנשואה לגלות פאה נכרית, נעלם ממנו דהרב מהר"י קצינלבוויגן הביאו הרב באר שבע, והפליא לתמוה על זה, ועיין במחזיק ברכה או"ח (סימן עה ס"ק ב) שהבאתי דברי הגאון יעב"ץ הנ"ל באות ד. [ומה שכתב בספר בעקבי הצאן ח"ב פרק כד, שמרן החיד"א מתיר לנשים ללבוש פאה נכרית, כמבואר בשו"ת חיים שאל ח"ב (סימן לה). ע"ש. הנה אציג כאן את לשונו ותראה אתה הקורא היקר כמה ביכולת בן אדם [בשר ודם] לקלקל בעולם ולהוציא לעז על גדולי ישראל, ולעוות את הכתובים, והא לפניך לשון מרן החיד"א שם: ודע שכתבו האחרונים דהפירוקא (הפאה הנכרית) נחשבת ככיסוי [לגברים] ומיהו נהגו שלא לברך בלי כובע על ראשו. עכ"ל. ומי שמעיין בדבריו שם רואה שכתב זאת לגבי "גברים" ולא לגבי נשים, וכיצד יעלה על הדעת לערב את הענינים ולהתבלבל בין "גברים" לנשים ולהטיל מום בקודשים?].

(יא): הגאון רבי פנחס הלוי איש הורוויץ זצ"ל בעל ההפלאה ובית דינו

בספר לחמי תורה לבנו הגאון רבי צבי הירש אב"ד פפד"מ (דף ד ע"ב), כתב וזה לשונו: וגם ראוי להוכיח ולהודיע גדול המכשלה אשר זה כמה שנים שיצא הכרוז בבית הכנסת מפי כבוד אאמ"ו הגאון זצלה"ה בצירוף שני בתי דינים יצ"ו בחרם על לבישת נשים בפאה נכרית. עכ"ל.

(יב): הגאון רבי יעקב וויל נכד הקרבן נתנאל זצ"ל - התורת שבת

בתורת שבת או"ח (סימן שג) כתב: אלא דלעניות דעתי לית נגר ובר נגר דיתרץ את הוכחת שו"ת באר שבע וכו', וכן הוא אצל פאה נכרית דנשי דידן שאין אדם יכול להבחין אם בשער עצמן או בפאה נכרית היא מתקשטת, ולפי

זה למה לא נאמר שעררה הנה, זימה היא וכו', לכן על המתפרצות בעם לשאת פאה נכרית ומראות את עצמן כאילו הן מבנות שער ללכת בהם בשוק או לבית הכנסת וכדומה, איסור גמור הוא מדינא! עכ"ל. [ומה שכתב בתחילת תשובתו "והעיקר הוא כדעת הבאר שבע שכל מקום שאסורה לצאת בגילוי שיער עצמן אסורות נמי בפאה נכרית משום מראית העין", עכ"ל, הנה בבאר שבע לא נמצא הרמז למראית העין, וכל כוונתו מבוארת בדבריו שהפאה הנכרית נראית לעין כשערות עצמן, ולא משום שיחשבו אותה שאינה מכסה את הראש, כי מעיקרא לא הוי כיסוי, כמו שכתב הוא עצמו בסוף דבריו: "כיון שדומות ממש לשער עצמן, הרי היא פועלת בהן ערוה כאשר נודע לתורה שפועלת בשיער עצמן". עכ"ל].

(יג): הגאון רבי יוסף תאומים זצ"ל - הפרי מגדים

הגם שהפרי מגדים באו"ח (סימן עה) כתב שיש סמך לנשים לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית, מכל מקום הפרי מגדים חזר בו בספרו "אם לבנינה" (אות כתובה), שכתב, וזה לשונו: "...אמר הכותב מה שכתוב בכתובה כדת משה וישראל, בנחלת שבעה בשם מהר"ם מינץ, בזכרות משה כדת משה בלא פרוע ראש, וישראל שלא טוה בשוק שאם לא כן מפסדת כתובתה, יע"ש, ואכן באו"ח סימן ב וסימן ח (עיי' ס"ק יז בשולי הגליון), וסימן עה וסימן צא וסימן שג רמזתי בפריי (בפרי מגדים) למה שכתב המגן אברהם בסימן עה (אות ה) דפאה נכרית שרי דלא כבאר שבע (סימן יז), ואמנם עתה ראיתי להתבונן בו כי פרוק (פאה נכרית בלע"ז), משער תלוש ותחתיו תפור בגד, הביא בעולת תמיד סימן ב (לגבי גברים) דמראית עין יש, והיינו לילך ד' אמות בגילוי הראש, ושם רק ממידת חסידות, מה שאין כן באשה הוי דבר תורה "פרוע ראש" כתובות עב.: ,ואה"ע כא וקטו, ועיין בית שמואל וחלקת מחוקק, כללא דמילתא פרוק (פאה נכרית), יש לגזור מראית עין אטו פרוע ראש דהוי דבר תורה, וגם דת משה כל שאין מכוסה כדרך שאר נשים, אף על גבי מטפחת על ראשה הוה דת ישראל על כל פנים, וההיא דשלטי הגבורים (שנראה שהתיר, כפי שכתב בפרי מגדים שם בשמו. המסדר), או דמכוסה בשבכה או בפנויה בתולה, כל שכן בחוקותיהם לא תלכו אם מכוונים לכך כחוקת עובדי כוכבים ומזלות, וכו', על כן נראה לי איסור גמור, וכל שכן מאמרם ז"ל רבי בקעה מצא וגדר, כל שכן במקום שמקילים דברים המותרין ואחרים נהגו איסור אינו רשאי להתירם, כל שכן שיש איסור גמור מכמה טעמים דכתבינא, ומה הנאה להם ומה טעם בזה, ולהשומעים

תבוא אליהם ועליהם ברכת טוב, וכל אשה יראת ה' ובעלה תלמיד חכם מצוה להוכיחה ולפייסה לציית לבעלה, ודי בהערה זו, כתבתי זה יום א', יב אלול התקמז פפד"א י"ע"א, וחתמתי שמי, וכו'... עכ"ל. והפרי מגדים חזר על דבריו באם לבינה (אות צעף) במילים יוקדות, וצילום הכתב יד הובא בספר דת משה וישראל (בעמוד 10-11). [וכבר כתבתי לעיל בפרק ו, שאם אמרו חכמים (כבא בתרא קלט): בית דינא בתר בית דינא לא דייקי, וכתבו הראשונים דדוקא כשלא מעיינים שוב בשורשם של דברים, אבל אם מעיינים בשורשם של דברים מותר לדון שוב בדברים, אם כן על כורחינו שהפרי מגדים שוב חזר והתבונן יותר ממה שהתבונן בתחילה, והעלה שאין היתר לאשה לצאת לרשות הרבים פרועת ראש על ידי פאה נכרית]. [וראה לעיל בפרק ו אות ב בהערה, שהרחבנו באמיתות הספר "אם לבינה" שהוא מהפרי מגדים].

[והנה מה שכתב הפרי מגדים: "יש לגזור מראית עין אטו פרוע ראש דהוי דבר תורה, וגם דת משה כל שאין כוסה כדרך שאר נשים, אף על גבי מטפחת על ראשה הוה דת ישראל על כל פנים", מכאן מוכח בפירושו שמראית העין היינו שאין הבדל בין שערותיה לשערות הפאה הנכרית, ולכן כתב שצריכין לכסות את הפאה כדין שערותיה, ואם אינה מכסה היא עוברת באיסור דת משה. ובוזה מובן מה שכתב אחר כן "או דמכוסה בשבכה". וראה עוד מה שכתבנו לעיל בגדר הדבר "מראית העין"].

(יד): הגאון רבי משה סופר זצ"ל בעל החתם סופר

בהגהות חתם סופר לאו"ח (סימן עה ס"ק ה), כתב וזה לשונו: המעיין בספר באר שבע פנים יראה כי סוף דבריו נכונים והמה בשם הגאון מוה"י קצינלבוטין והוא הוסיף ראייה מנדרים (מח): גבי שחורי ראש, וכן העלה מהר"י יעב"ץ לאיסור וכו', אבל פאה נכרית לא עדיף מקלתה דאסור כדאיתא בפרק המדיר. עכ"ל. ורבים מן הפוסקים הביאו את דברי החתם סופר הזה להלכה ולמעשה, כמו מהרי"ד מבעלזא (האדמו"ר הקודם של חסידות בעלזא), ותלמידו רבי שמואל גרינפלד, ורבי מאיר הרשקוביץ, ורבי יקותיאל יהודה הלברשטאם בשו"ת דברי יציב חיו"ד סימן נו, ורבי יצחק זעקיל פאללק, ועוד ועוד, וראה בערכם.

ובצוואתו (נדפסה בספר לב העברי), כתב: השמרו לכם וכו' ומכל שכן שתזהרו מריעות נשים רעות שמוציאים אפילו שעה אחת חוץ, וגם בפאה נכרית אני אוסרכם איסור גמור. עכ"ל. [וראה בספר אפריון חתנים (סימן יח)

הלח

שפלפל בדעת החתם סופר באיסור פאה נכרית, ומסיק שלדעתו הפאה הנכרית אסורה מן התורה. ע"ש].

(טו): הגאון רבי צבי הירש חיות זצ"ל

בשו"ת מהר"ץ חיות (סימן נג) כתב: נדון אשר שאלני הנהו נשי דידן אשר חדשים מקרוב באו שהנהיגו לקשט את ראשם בפאה נכרית שייטעל, וכו', ובימי ילדוטי לא שמעתי שינהגו קולא בזה בכל תפוצות ישראל במדינת פולין, רק חדשים לבקרים באו אשר הרבה פרצו הגדרות, וראוי להוכיחם ולהחזירם למנהגם הקדום. עכ"ל. [מבואר שיש בדבר איסור שלכן צריכים להחזירם למנהגם הקדום, ולא כמו שכתב בספר בעקבי הצאן ח"ב פרק כד].

וכן כתב בחידושי מהר"ץ חיות למסכת שבת (סד:), וזה לשונו: עיין באר שבע בשו"ת שבסוף הספר (סימן יח) מה שהאריך הרבה מאוד לדחות דעת בעל שלטי הגבורים שרצה להתיר לנשים נשואות להתקשט בפאה נכרית. עכ"ל.

(טז). הגאון רבי מאיר הרשקוביץ [תלמיד מהר"ץ חיות] זצ"ל

בתשובתו הביא דברי רבו מהר"ץ חיות ופסקו למעשה, וזה לשונו:

"ומהר"ץ חיות בתשובתו (סימן נג) בענין פאה נכרית, כתב: ובימי ילדוטי לא שמעתי שינהגו קולא בזה בכל תפוצות ישראל במדינות פולין, רק חדשים לבקרים באו אשר הרבה פרצו הגדרות וראוי להוכיחם ולהחזירם למנהגן הקודם. עכ"ל. ואם החתם סופר וכו'". עכ"ל. [הובאה תשובתו המלאה בקובץ הדרום ח"ה, עמוד קכו].

(יז): הגאון רבי ישראל ליפשיץ זצ"ל בעל תפארת ישראל

תפארת ישראל (שבת פרק ו משנה ה): בכבול ובפאה נכרית לחצר, וכו', וקשה לי הרי אסור משום מראית העין כיון שנראית כפרועת ראש (וכונתו היא על ידי הפריצות היוצאת מלבישת הפאה), דאפילו בחצר על כל פנים כעוברת

על דת יהדות הוה, ונראה לומר דמיירי הכא בחצר שאין רבים בוקעין בו דשרי וכו'. עכ"ל.

יח): הגאון רבי יעקב אורנשמיין זצ"ל - בעל ישועות יעקב

בישועות יעקב או"ח (סימן עה ס"ק ג): ולגוף הדין כיון דהך דיוצאה וראשה פרוע מטעם פריצות קאתינן עלה, וכיון שאין ניכר השער של פאה נכרית אם הוא משער גופה או משער נכרית וכו', ומסיק דיש בפאה איסור תורה. עכ"ל. [ולשונו באריכות הובא בפרק ג אות א, ובפרק ו אות ה ועוד].

יט): הגאון רבי נח חיים צבי אב"ד אה"ו [בעל עצי אלמוגים ומעין החכמה] זצ"ל

בספרו עצי ארזים על אה"ע (סימן כא ס"ק ב) העתיק דברי השלטי הגבורים ותמה עליו וסתר ראיותיו, וכתב: וטעה בזה טעות גדול דלדבריו תיקשי וכו' לכן נראה לי פשוט דאסור לאשה נשואה להתקשט בפאה נכרית והמורים היתר חדשים מקרוב עתידים ליתן את הדין. עכ"ל.

כ): הגאון רבי ברוך ייטלס מפראג זצ"ל בעל טעם המלך

בתשובה מאהבה ח"א (סימן מז) הביא מה שכתב אליו מחותנו הגאון הנ"ל: שאל אותי אחד אם אמת הדבר שאין איסור לנשים לקשט את עצמן בפאה נכרית וכו', ואמרתי אליו וכו', לא יאות לנשים נשואות מבנות רחל ולאה לעשות כן במקומנו, כי אין זה מדרכי הצניעות ולא בשביל נשים כאלה לגאלו אבותינו ממצרים והן הנה בעוכרנו להאריך גלותינו וכו', ומדוע נקל במקום שיש גדר שגדרו חכמים בפריצות וגילוי עריות ודת יהודית, לכן דעתי אם יש ביד בית דין למחות דהיינו שידברו על ליבם דברי תוכחות מוסר ויניעו לבכם לשמוע מוטב. עכ"ל.

כא): הגאון רבי אלעזר פלעקלס זצ"ל - תשובה מאהבה

בשו"ת תשובה מאהבה ח"א (סימן מח) בתשובתו להגאון הנ"ל, כתב לו: הנה שאלתו איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה על דבר פאות נכריות אשר

חדשים מקרוב מקילין נשים נשואות ומעלתו הרב נ"י הרחיב באר רחובות בפלפול עצום ורב להחמיר בה מאוד, עי"ש שהאריך להעמיד דברי השלטי הגבורים שהתיר רק בפאה נכרית בצדדים אבל שלא במקום שער, אבל לעשות קלעי שער כעין פרוקן של האנשים אפשר גם השלטי הגבורים לא מצא סמך היתר כאשר בארתי למעלה, אם כן כל הפוסקים בחדא מחתא ולא פליגי כולם שפה אחת ודברים אחדים, לכן לעשות קלועים משערות המכסים כל הראש ונראין כפרועי ראש אין דעתי נוטה כלל להקל. עכ"ל.

(כב): הגאון רבי יהודה אסאד זצ"ל - בעל "היהודה יעלה"

בשו"ת יהודה יעלה חיו"ד (סימן שטו) כתב וזה לשונו: ועל דברי התורה אשר העלה בכחו כח דהתירא על השיטל מפיאה נכרית מתוס' ערכין (ז): אשה נהנין בשערה ואוקמי רב מתניתין באומרת תנו שערי לבתי. ומיירי בפיאה נכרית וליכא למימר בפנויה מיירי דהא יש לה בת וזה ראייה גמורה לדעת מעכ"ת משא"כ מתניתין דשבת ר"פ במה אשה (סד:), י"ל בפנויה מיירי. איברא זה אינו לענ"ד וכו', אבל כבר הובאו שני המשניות הללו דשבת ודערכין לראיה בספרי השו"ת וגם שוברן ודחויים עמהם. וסיים: ...אמנם עף שהעלה שם בתשובה מאהבה דלית בפאה נכרית משום חיתא דאיסור הנאה משער המת, ען כל זאת מסיר לאיסור משום ובחוקותיהם לא תלכו, עיין שם, וכן נראה לי, וכו', והיותר נראה בזה לאסור ולגזור תחילתן משום סופן, דהא חזינן מה עלתה בידו על ידי זה וכו'. עכ"ל.

(כג): הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל - מהרש"ק

בספרו קנאת סופרים (דף כד ע"ב, סימן עב), כתב וזה לשונו: ואדרבה מן המשנה הנ"ל מוכח דפאה נכרית אסור, אם לא כן מה ראייה דראשה פרוע, דילמא הוי שער נכרית דהרי אי אפשר להכיר בלי הבחנה אם הוי שער שלה או של אחרת וכו', ובעל כורחך דגם פאה נכרית אסור. עכ"ל. וכן כתב בספרו שנות חיים (סימן שטז).

(כד): הגאון רבי משה אהרונזון זצ"ל - בעל "פרדס הבינה"

בספר פרדס הבינה (חלק מטעי משה, דף עג ע"א), הביא דברי התשובה מאהבה הנ"ל, וכתב: ולדעתו כל מקום נמצא בדברי אחד מן הפוסקים איזה היתר כמו השלטי הגבורים והרמ"א והמגן אברהם הוא רק על הפיאות חוץ לצמתן, אבל לעשות פארוקען הוא איסור גמור מכמה טעמים שנראות כפרועי ראש, ובפרט שהגאון מהר"י קאצינלבוגין, והגאון באר שבע, והגאון יעב"ץ כולם אוסרים, ואם כן מאן ספין וחשיב לחלוק עליהם. עכ"ל.

(כה): הגאון רבי אברהם בן דוד זצ"ל - המשיב דבר

בשו"ת משיב דבר ח"ב (מערכת פ) כתב, וזה לשונו: פאה, כתב בספר לחמי תודה (דף ד) וגם ראוי להוכיח ותהודיע גודל המכשלה אשר זה כמה שנים שיצא הכרוז מפי כבוד אאמו"ר הגאון זלה"ה בצירוף שני בתי דינים יצ"ו בחרם על לבישת נשים בפאה נכרית. וכו'. עיין שם. עכ"ל.

(כו): הגאון רבי צבי הירש אורנשטיין זצ"ל - בעל "ברכת רצה"

זקיננו בישועות יעקב אה"ע (סימן כא אות ב), כתב, וזה לשונו: אשר הוגד לך ידיד נפשי משמי כי הקלתי לנשים לשאת פאה נכרית כי גם שער עצמו אין איסורו ברור באופן כזה ששאר הראש מכוסה, שקר הוגד לך, וכו', ולמען ברור הדברים כשמלה הנני בעלי בזה לחקור אחר מקור הדברים יען כי אשר ראיתי והתבוננתי מצאתי כי נבוכו בזה רבים וכן שלמים כי לא ירדו לעומק דינים אלו, ולא בררו אותם בשרשם וכו', אולם בגוף הדבר שכתב הגאון בעל שלטי הגבורים להתיר פאה נכרית כבר מחו אקדקדו האחרונים ז"ל, ודחו ראיותיו, וכו', ומצד הסברא אמינא לאסור פאה נכרית לפי מה שנתבאר לעיל בשם הרא"ש ז"ל לחלק בין אלו השנויים במשנתנו ביוצאת שלא בכתובה לשאר עוברת על דת דבאלו מלבד האיסור יש ענין פריצות, ואם כן בפאה נכרית כיון שאינו ניכר אם הולכת פרועת ראש פריצותא מיהו הוי. וכו'. עכ"ל. [נבישועות יעקב או"ח (סימן עה) כתב שהעיקר הוא שפאה נכרית אסורה מן התורה. כיע"ש].

כו): הגאון רבי יוסף בן עזרא - בעל עצמות יוסף זצ"ל

בספרו משא מלך (חלק ז חקירה ט), כתב: ויש מקצת נשים שלוקחות משי שחור ומשימים בפדחתם להתייפות, ואפילו בזה רע עלי המעשה וכו'. עכ"ל. [נהגאון הנ"ל הרחיב שיש בדבר פריצות ושאר איסורי תורה, ודוק מיניה לדין "פאה נכרית" שהוא שערות ממש].

כח): הגאון רבי משלם זלמן הכהן אב"ד פיורדא תלמיד מהר"י אייבישיץ ותלמידו הג"ר וואלף המבורג זצ"ל

בספר שער הזקנים (להג"ר וואלף המבורג תלמיד הגאון הנ"ל, ח"א דף מג ע"ב) כתב: והיה הרב מהרז"ך (הג"ר בספר זלמן כהן הנ"ל) שרוי בצער על עם ה' ועל בית ישראל שנפלו בחרף וכו' אודות הנשים אשר דעתן קלות ולבשו אדרת שער למען כחש ושער באשה ערוה, וכתיב כי יראה בך ערות דבר וכו', כי בזה הדין שהולכים בטיוול כל היום אין היתר לדברי הכל, דאסור לצאת בפאה נכרית. עכ"ל.

כט): הגאון רבי נפתלי הירץ הלוי (הראשון) - ביאורים על ביאור הגר"א זצ"ל

הגר"א בשנות אליהו (שבת פרק ו משנה ה) כתב: יוצאה אשה בחוטי שער וכו', ובפאה נכרית: פירוש, שאין לה ער נוטלת שער ומכנסת תחת הצעיף כדי שתתראה בעלת שער. עכ"ל. וכתב הגאון הנ"ל בביאורים שם: לאפוקי ממה שכתב בספר שלטי הגבורים על הרי"ף ללמוד מכאן היתר לנשים נשואות וכו', לזה כתב רבינו שכאן מיירי שהן מכוסות בצעיף. עכ"ל.

ל): הגאון רבי צבי הירש הורוויץ אב"ד פראנקפורט [בן ההפלאה, בעל מנחת לוי]

בספרו לחמי תודה (דף יט ע"ב), כתב וזה לשונו: והנה כבר הוכחתי כמה פעמים על המנהג הרע שנשתרבב בעוונות הרבים אצל מקצת הנשים שנושאים פאה נכרית וכו', הלא המה מכשילין אנשים ומחטיאים רבים בהרהורי עבירה שקשים מעבירה. עכ"ל.

(לא): הגאון רבי אברהם תאומים [בן ביתו ותלמידו של הגאון מליסא] זצ"ל

בשו"ת חסד לאברהם מהד"ת חאה"ע (סימן פז), כתב וזה לשונו: מכתבו הטהור קבלתי ונתעורר כבודו על דבר מה שנהגו הנשים ללבוש פאה נכרית בראשם עד שנראה כאילו הם הולכות בשערות עצמן מגולה, ודבר זה שאבותינו נהגו בו איסור באו פריצים וחללו גדרן של ישראל, והאמת על כבוד תורתו כי המכשלה הזאת תחת יד חכמי הדור מובטחני בכנות ישראל הכשרות ישמעו לקול המורים בכל אשר יזרו אומר על פי דין תורתנו הקדושה, ועל כן אני הקטן יוצא תחלה לברר בקצרה כי חלילה להקל בזה, ושפיטא שיש בזה איסור דרבנן וחוששני עוד מאיסור דאורייתא, וכבר האריך הבאר שבע לאסור בזה, וכן עיקר שגילוי שער של פאה נכרית אסור מן התורה, דאולינן בתר טעמא דהוי פריצותא ואיכא הרהור, וכבר ביארנו בשו"ת חסד לאברהם קמא חיו"ד (סימן פה) דלחומרא לכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא, ולא היקל הרמ"א באו"ח (סימן עה) אלא לענין לקרות קריאת שמע כנגד פאה נכרית, שאין זה אלא מדרבנן, תדע ממה שלא הביא הרמ"א ז"ל בהגהותיו דין זה באה"ע (סימן כא) ששם עיקר דין פירוע ראש האשה, אלא על כורחיק שלא רצה לסמוך להקל בזה לפרוץ גדרן של ישראל, שעל כל פנים לא עדיף מדת יהודית שיוצאת בלי כתובה אפי' ביוצאת בקלתה. אבל לפי עניות דעתי שיש בזה איסור דאורייתא לפי מה שפרש רש"י בכתובות (עב.): אזהרה לבנות ישראל שלא תצא בפרועת הראש, מדעבדינן לה הכי לנוולה מדה כנגד מדה כמו שעשתה להתנאות על בועלה מכלל דאסור, וכיון דעיקר האיסור משום פריצות שהיא מתנאית לבני אדם מה לי שער עצמן או שער נכרית שעשויות באופן שנראין כשער עצמן, תורה אחת להם ואסור מן התורה, ואין מקום לחלק בין שערות עצמן לפאה נכרית שנראין כשערות עצמן הואיל וקישוט זה אסרה תורה וכו', על כן כל מה שיש בידו למחות יעשה, ולגדור פרצות ישראל ולמנוע בנות ישראל הכשרות מלצאת בפאה נכרית השומר ישמע והחדל יחדל ואנחנו נקיים והעובר חטאו ישא, וכל השומעים לדברינו יתברכו מאלהים אמן. עכ"ל.

(לב): הגאון רבי חיים הלברשטאם זצ"ל - בעל דברי חיים - צאנו

בשו"ת דברי חיים ח"ב (סימן נט), כתב: שאלה, אם מותר לאשה לילך בפאה נכרית לשוק, תשובה כבר האריכו בזה בספר באר שבע (חלק התשובות סימן יח) ובכל האחרונים ורובם מסכימים לאסור ועיין בכנסת הגדולה באה"ע

(סימן כא בהגה"ט אות ה-ז) שרבו האוסרים, וכן בעצי ארזים (שם ס"ק ב) אוסר ויותר מזה מבואר בר"ן בכתובות (עב: ד"ה בטוה ורד כנגד פניה) ובריטב"א שם מובא באסיפת זקנים שאפילו לתת חתיכת משי וכדומה על הפדחת (עיין רמב"ם הלכות אישות פרק כד הלכה יב) שיהיה דומה לשער אסור דזה הוי דת יהודית ותימה על כנסת הגדולה באה"ע שנשמט ממנו דבריהם ולכן בודאי אסור לצאת בפאה נכרית והוא דת יהודית דברי בא על החתום. עכ"ל. [ומה שכתב שנעלם מעיני הכנסת הגדולה וכו', הנה באור"ח סימן עה, וסימן שג, כתב בפירושו בשם הבאר שבע שאסור ללבוש פאה נכרית מן התורה כמו בשערותיה. וראה לעיל]. ותשובה זו הובאה בשו"ת בית יצחק באור"ח (סימן יד-טז) שהביא דבריו והסכים להם. ע"ש.

ובשו"ת דברי חיים חיו"ד ח"א (סימן ל), כתב וזה לשונו: ואך באמת אין אנו צריכין לזה, כי ידעתי בבירור היותי אצל מו"ח ז"ל במעלהין שגם שם לא הלכו במלבושי פריצות כזה, וכפי ששמעתי אז לא נמצאת בכל מדינת אשכנז שום אשה חשובה לילך בשערות ופאה נכרית רק איזה מנקלי העם ופחותי הערך והיו לקלס, ורק בעוונות הרבים מקרוב נשתרבו המנהג הזה מן האפיקורסים. עכ"ל. [וראה עוד בקובץ "יהודית" (ברוקלין תשכד, גליון ו עמוד ג) שהובהרה דעתו של הדברי חיים שיש בזה איסור מן התורה].

(ג): הגאון רבי ישעיה ברלין פיק - יש סדר למשנה זצ"ל

בספר יש סדר למשנה (משניות שבת פרק ו משנה ה, ד"ה פאה נכרית) כתב: לפירוש של כל שאר המפרשים, גם הרמב"ם בחיבורו ולשון טור שלחן ערוך שהעתיקתי לעיל, ובפרט מלשון הרב והערוך "אשה שאין לה רוב שער" וכו', משמע באשה שיש לה רוב שער אין דרכה בפאה נכרית וכו', אם כן משמע ברור שהיא תחת הצעיף או רדיד כמו שאר קליעת שער שנקלעה הפאה נכרית בתורה וכו', והוי יודע שמה שכתב המגן אברהם (סימן עה ס"ק ה) בזה הלשון וכו', לא נתברר לי לקוצר דעתי וכו', בזה כתב הבאר שבע בתשובה סימן יח בשם הרב מהר"ר יהודה מרוות על השלטי הגבורים המתיר ודחה כל הראיות שלו והסכים הבאר שבע על ידו לאסור מטעם מראית עין שנראית כאילו הם שערותיה ממש והוא איסור דאורייתא, ועיין שם כי האריך לסתור כל דברי השלטי גבורים, וגם במה שכתב בעין משפט בגליון ש"ס דנזיר (כח:), דחה את הכל בשתי ידים וכו', ומי הכריחו למגן אברהם לזה, והרי הרמ"א אף על גב

רמה

שבדרכי משה העתיק דברי השלטי הגבורים, מכל מקום בהגה בשלחן ערוך לא העלה ולא הביאו זה לדינא, ובהגה דהכא שפיר מיירי בחדר שהאשה נושאת פאה נכרית דשרי לקרות קריאת שמע כנגדה ולא שייך בזה לאסור מפני מראית העין שהרי אפילו בשערה ממש מותר בחצר מכל שכן בבית חדרה וכו'. עכ"ל.

(ד): הגאון רבי אריה ליביש הורוויץ זצ"ל

בשו"ת הרי בשמים מהדו"ק (סימן לו), כתב: קונטרסו היקר הגיעני תמול שלשום ומחזיקנא טיבותא מלא חפנותא ואפריון נמטייה אחרי רואי כי העיר ה' את רוחך ונשא לבך אותך בחכמה לאדפוסי אידרא קונטרס אסיפת חכמים מכל חכמי דורנו שיחיו לאסור איסור על נשי עמנו לבל תשאנה על ראשן פאה נכרית הנקרא שייטעל, וגם אותי קראת להיות אמרתי צרופא בצירופא דרבנן לחוות לו דעתי על פי דין תורתנו הקדושה וחשתי ולא התמהמתי למלאות משאלתו. עכ"ל. ובסוף דבר הסיק שהדבר אסור בכל לשון שבעולם. כיע"ש.

(ה): הגאון רבי מנחם מנדל מליבאוויטש - בעל הצמח צדק זצ"ל

במושניות פרק ג' דברכות: וקצת ראייה דבפאה נכרית לא שרי רק בחצר, מדאמרינן בשבת (סד): הכל בכבול, ואמאי עזיב פאה נכרית, אלא דבפאה נכרית גם בחול אינו מותר רק בחצר. עכ"ל.

(ו): הגאון רבי יצחק דוב הלוי במברגר זצ"ל

בשו"ת יד הלוי חי"ד (סימן קכד), כתב וזה לשונו: מכיון שגדולי הפוסקים אוסרים ללבוש פאה נכרית וכמו שכתב הבאר שבע והתשובה מאהבה והרב מהר"ך בספרו נחלת אבות התרעם על המקילין, פשיטא ופשיטא שאחר הוראת גדולי אלה אין לנו להקל. עכ"ל.

(ז): הגאון רבי שלום מרדכי הכהן - "מהרש"ם" זצ"ל

בספרו דעת תורה או"ח (סימן עה), כתב וזה לשונו: ועייין בתשובת דברי חיים חי"ד סימן נט, שכתב דרובם מסכים לאסור פאה נכרית וכו', דאפילו לתת חתיכת משי על הפדחת שיהא דומה לשער אסור דזהו דת יהודית, ולפי

זה יש ליזהר בקריאת שמע וברכת המזון ושאר ברכות שלא לברך נגד אשה המלובשת בפאה נכרית אך בעצימת עינים אולי יש להקל. עכ"ל.

לח): הגאון רבי חיים חזקיהו מיריני - השדי חמד זצ"ל

בשדי חמד אסיפת דינים (מערכת ד אות ג), כתב וזה לשונו: הוכיח בראיות ברורות שאין להתיר הפאה הנכרית לנשואות וכו', ודלא כהמתיר וכו', ובעין משפט במסכת נזיר (כח:): כתב דמסוגיא יש היתר לזה, וכתב שם בהגהה בתשובת באר שבע (סימן יח) דחה ראייה זו בשתי ידיים והאריך בראיות לאסור וכו', ומסיים בדברי הברכת רצה וכו', ועון זה מביא מגפה ר"ל, כי מגפה ר"ת מ'פני ג'ילוי פ'את ה'נשים, וכו', ואם כן בפאה נכרית כיון שאינו ניכר אם הולכת פרועת ראש פריצותא מיהו הוי דהרי מטעם זה אתה אומר דיוצאת שלא בכתובה אף דמצד האיסור עצמו לא איבדה כתובתה, וכנ"ל בשם הרא"ש, וזה ברור אצלי לדינא. עכ"ל.

לט): הגאון רבי שלמה יהודא בעל תשורת שי זצ"ל

בספרו תשורת שי (סימן תקע): שאלה, נשים הצנועות ונוהגין סלסול בעצמן שלא ליתן על ראשן פאה נכרית, אם מותרין בקונסט האר שייטל העשוי מאיזה צומח בארץ ולא משער רק דומה ממש לשער. לעניות דעתי אינו סלסול אלא מדינא אסור וכו', ממילא יש בזה משום פריצות ודת יהודית אם לא ניכר שאינן שערות אף דמשום מראית העין ליכא אם כל נשי העיר עושין כן, כיון דידועות, מכל מקום משום פריצות יש ועוברת על דת ישראל, ועוד, וכו', ויש לחוש משום מראית עין משום אורחים דעוברין ושביין. עכ"ל.

מ): הגאון רבי יצחק אבולעפיא אב"ד דמשק - הפני יצחק זצ"ל

בשו"ת פני יצחק ח"ו חאה"ע (סימן ו), כתב וזה לשונו: נתתי לבי למען דעת איך ינהגו פה עירנו יע"א כל הני נשי דידן ללבוש פאה נכרית הנקראת פירוק"א לכסות שער ראשן בפאה נכרית ולצאת בהן לחצר שלהם ומחצר לחצר אחרת דרך רשות הרבים בלי כיסוי מטפחת על ראשיהן כלל [כיוונתו שבחצר

הם בלי כיסוי, אבל דרך רשות הרבים כתב שם אחר כך בפירושו, וזה לשונו: "וכשהן הולכים מחצר לחצר אחרת דרך רשות הרבים או לשווקים הם מתכסים מכף רגלן ועד קדקדן ועד בכלל ברדיד גדול הנקרא צעיף, ואינן פושטין אותו בדרך כלל" (להלן בהמשך התשובה וראה להמעתיק בדמו"י עמוד נט) [דלכאורה נראה דהוא הפך הדין ממש דהגם דהרב שלטי הגבורים בפרק במה אשה אמתניתין דאשה יוצאה בכבול ובפאה נכרית כתב, וזה לשונו: נראה לעניות דעתי להביא ראייה וסמך לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות, אבל במקום קליעת שערן נושאות שערות חברותיהן שקורין קרינאל"ו בלעז, ממה ששנינו שהאשה יוצאה בפאה נכרית בשבת, ופירשו המפרשים דהיא מגבעת ידבקו בו שער נאה והרבה ותשים אותו האשה על ראשה כדי שתתקטט וכו', ומשמע להדיא דמותרות בנות ישראל להתקטט בהם דשער באשה דאמרו לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרן ממש וכו', ואין לומר שהיו משימות צעיף או סודר על הפאה נכרית, דאם כן מאי אהני האי קישוט וכו', אלא פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולין, וכו', עכ"ל. וכן כתב עוד הוא עצמו בפרק מי שאמר (נזיר כח:) גבי מה שאמרו התם בש"ס ות"ק אמר לך אפשר בפאה נכרית, יע"ש, הנה הגם דהוא ז"ל סבירא ליה הכי, מכל מקום רבים לוחמים עליו דכל הבאים אחריו חלקו עליו ודחו ראיותיו בב' ידיהם קודש, כמו שיראה הרואה בתשובת הרב באר שבע (סימן יח, דף צג ע"ב), שהוא והרב מהרי"ק הקפיהו בחבילות קושיות והויות עד שעשאוהו כטועה ח"ו, כיע"ש, וכן הרב אליה רבה באו"ח (סימן שג) והרב שאילת יעב"ץ בא"ח (סימן ט), והכנה"ג או"ח (סימן שג) הקשו עליו ודחו דבריו לגמרי, ועוד עיין להרב ברכי יוסף או"ח (סימן עה וסימן שג) שהשיגם דכבר קדם הרב מהרי"ק והרב באר שבע, ובספר מחזיק ברכה (סימן שג) כתב דכבר הרב שאלת יעב"ץ בח"ב התנצל שלא היה בידו ספר באר שבע. ע"ש.

אמנם אנכי הרואה דבכי האי גונא דנידון דידן שכל הלובשים פאה נכרית אינם יוצאין בהם לרשות הרבים בשווקים וברחובות בגילוי ראשן בלי כיסוי על הפאה נכרית מגולות כלל, כי אם דוקא כשהן בביתם ובחצר שלהן או בחצרות של חברותיהן שאין הרבים בוקעים בהם כלל, וכשהן הולכים מחצר לחצר אחרת דרך רשות הרבים או לשווקים הם מתכסים מכף רגלן ועד קדקדן ועד בכלל ברדיד גדול הנקרא צעיף, ואינן פושטין אותו בדרך כלל, ולא נראה מהן בחוש הראות רק פניהן לבד, ויש מהן הרבה נשים צנועות יותר שמכסין גם פניהם במסוה וגם כשהולכים מחצר לחצר חברותיהן אינן פושטין צעיפן בדרך כלל עד שיכנסו לחצר ההוא כידוע, ואם כן כל כהאי גונא אין שום צד

איסור בפאה נכרית כלל, כיון דאפילו בשער עצמן לא חשיבא האשה עוברת על דת יהודית אלא דוקא כשיוצאת לשוק או למבוי מפולש ולחצר שרבים בוקעין בו וראשה פרוע, ואין עליה רדיד, וכמו שכתב מרן באה"ע (סימן קטו סעיף ד), וכתב הבאר היטב שם, דבחצר שאין רבים בוקעין בו לרש"י והתוספות ליכא איסור אפילו הוא פרוע לגמרי, אבל הסמ"ג הביא דברי הירושלמי שאפילו בחצר יש איסור אם ראשה פרוע לגמרי, וכו', ע"ש, וכל זה מיירי בשער עצמה ממש, אלא משום שבזוה"ק הזהיר מאוד בגילוי שער עצמן אפילו כל דהוא, גם הנשים הן החמירו על עצמן לבלתי ראות שערן כלל (וראה לעיל בפרק א בדברי הרקנאטי שאין זה משום צניעות), ומכסין שערן בפאה נכרית, דלא החמירו בזוה"ק כי אם בשער עצמן ממש, אבל אם פאה נכרית על גבי שער עצמה אפילו תלך לשוק בלי רדיד כלל לא הוי עוברת על דת יהודית וכל שכן מחצר לחצר וברור [והיינו לדעת השה"ג שמתיר אף ברה"ר להבנת כל הפוסקים], וכן לדעת הפוסקים דפליגי על השלטי הגבורים ואסירי פאה נכרית אינו אלא לפי דרכנו מדברי השלטי הגבורים שהוא מתיר לגמרי לילך בפאה נכרית מגולית לשוק ולרשות הרבים בלי כיסוי רדיד כלל [כל זה כפי הבנת כל הפוסקים בדברי השלטי הגבורים], ובהא הוא דפליגי עלה אבל בחצר שלהן ומחצר לחצר שאין רבים בוקעין בהם ואפילו שרבים בוקעים בהם ולדה"ר ולשוק אם הן מכוסות בצעיף מכף רגל ועד ראש ועד בכלל, ולא פשטי הצעיף בדרך כלל בהא ודאי כולהו אזלי ומודו דהיתר גמור הוא, ואין למחות בידם כלל.

והכי מוכרח להדיא דברי הרב באר שבע משם מהרי"ק ז"ל, ושכן כתב בתוך דברי קודשו, וזה לשונו: ואפילו אם יהינן ליה להחכם הנז' וכו' עד מה שכתב ואפילו משום מנהג צניעות ליכא וכו', יע"ש, הרי בהדיא דבחצר שאין רבים בוקעין בו כולי עלמא מודו דשרי ליה לגמרי, ואם כן בנידון דידן שרינן להו דאין כאן שום איסור בדבר כלל וכמדובר, והיה נראה לי דגם הרב שלטי הגבורים גופיה לא התיר להן אלא מחצר לחצר שאין רבים בוקעים בו ובדרך רשות הרבים או בשוק הן מכוסות בצעיף, ומה שכתב בסוף דבריו אלא פשיטא שהולכות בשערות בהם לרשות הרבים ולשוק אלא דוקא בחצר שלהן ומחצר לחצר ובדרך הם מכוסות בצעיף אך מה אעשה שכל החולקין עליו לא הבינו כן בדבריו, וכו', יצחק ב"מ אבולעפיה. עכ"ל הפני יצחק. [ולאחרונה ראיתי אחד מאופקים שהעתיק את דברי הפני יצחק בתחילת התשובה, ומשום מה השמיט מה שכתב בסוף התשובה, ואוי לו שלא חת מפני כבוד הפוסקים נשמתם עדן, ומשחק ומתעתע את דבריהם להכשיל את הרבים. ומי שמכיר את

רמז

האיש צריך להוכיחו על פניו שלא טוב הוא עושה, כי לא כן היא דרכה של תורה להעתיק חצי תשובה, או להשמיט מילים פה ושם, ולמה לשכנע אנשים על ידי שקרים. וד"ב.]

(מא): הגאון רבי בכור מזרחי זצ"ל - דיין בארם צובא, נולד בשנת תקצא

(מב): הגאון רבי משה הררי זצ"ל - ראב"ד בארם צובא, נולד בשנת תקצט

(מג): הגאון רבי יצחק לבמון זצ"ל - דיין בארם צובא, מח"ס עושה חייל, נולד בשנת תר

כל אלו הרבנים הסכימו לתשובת הפני יצחק אבולעפיא בח"ו חאה"ע (סימן ו) שהפני יצחק כתב, וזה לשונו: ואם כן בנידון דידן שרינן להו דאין כאן שום איסור בדבר כלל וכמדובר, והיה נראה לי דגם הרב שלטי הגבורים גופיה לא התיר להן אלא מחצר לחצר שאין רבים בוקעים בו ובדרך רשות הרבים או בשוק הן מכוסות בצעיף, ומה שכתב בסוף דבריו אלא פשיטא שהולכות בשערות בהם לרשות הרבים ולשוק אלא דוקא בחצר שלהן ומחצר לחצר ובדרך הם מכוסות בצעיף אך מה אעשה שכל החולקין עליו לא הבינו כן בדבריו. ועל פי האמור דבכי האי גונא דנידון דידן דהיתר ברור וליכא איסורא אפילו דרבנן כלל, ניצולים אנחנו מסברת רוב הפוסקים ז"ל, דסבירא להו דאפילו באיסורין דרבנן כי נהגו וכו', פי המדבר אנא זעירא דמן חברייא, הצעיר יצחק משה אבולעפיא ס"ט. עכ"ל הפני יצחק. וחתומים על התשובה הנ"ל הגאונים הנ"ל, רבי בכור מזרחי, רבי משה הררי, רבי יצחק לבטון, שהיו חברי בית הדין באר"ץ, וכולם הסכימו לדבריו שגם השלטי הגבורים לא התיר אלא בחצר ובביתה, וכתבו: "וכולהו טעמי דיהיב בשירותא הלכתא נינהו ומפיו אנו חיים ומי כמוהו מורה וכו'. עכ"ל. [ולאחרונה מאן דהוא פרסם שהפני יצחק בסוף דבריו חזר בו והעלה להתיר לצאת אף לרשות הרבים, ומשום מה לא ראה על מה דבריו מוסבים, ולכן הוצרכתי להעתיק את לשונו לעיל בפרק ו במדויק].

(מד): רבי מאיר לייבוש זצ"ל - המלבי"ם

הגאון רבי יעקב בן ישעיהו מזא"ח ב"זכרונות" ח"ג (עמוד קח), מספר שכשהגיע המלבי"ם לכהן כרבה של מוהילוב שאלו אותו כמה שאלות

(והתוכן שלהם מעותק בספר יבשר טוב להגאון רבי יחזקאל ראטנר), וזה לשונו: לקבלת פני הרב נקבצו ובאו כמעט כל בני העיר וכו', בין השאלות ותשובות נמצאה שאלה אחת, אם מותר לבנות ישראל לחבוש פאה נכרית לראשן וכו', והרב השיב: עד שהוא שואל אם מותר לחבוש פאה נכרית, ראוי לו לשאול כמה יארכו עוד הימים שבנות ישראל תהיינה טפשות כל כך ללבוש פאה נכרית. וכו', כי רבות מבנות ישראל חדלו לישא פאה נכרית וכו'. עכ"ל.

מה): הגאון רבי יעקב ב"ר שמואל זצ"ל - אב"ד צויזמיר

בשו"ת בית יעקב (שנת תנו, סימן קנב ד"ה גם), הביא דברי השלטי הגבורים ודחה דבריו, והוסיף הרבה שאין ראייה מגמרא נזיר, וזה לשונו: וצריך לומר דהכי קאמר דכיון דאפשר בפאה נכרית, אף על גב דלית לה פאה נכרית לא הוי עינוי נפש כלל, אפילו לית לה שערות אלא דאם כן ליכא למישמע מזה מה שכתב בגליון של הגמרא, מכאן היתר לשערות שהנשים נשואות נותנות בראשיהן, ולפי מה שכתבנו לא שמע מכאן היתר, דגם אם יש להביא ראייה לדברי הרמב"ם הנ"ל, דמשום פורתא לא הוי עינוי נפש, שהרי הלכה כת"ק דס"ל דאפשר בפאה נכרית, וקשה הא אכתי הוי עינוי נפש וניוול ביום שבת, דאסורה לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית, כדאייתא בהלכות שבת סימן שג, ואם כן אז שפיר הפאה הנכרית הוי ניוול, ואף על גב דאפשר לה שלא תצא לרשות הרבים ולא יהיה ניוול, זה אינו מועיל שהרי אמרו גבי רחיצה כה"ג אם מילתא נדרה ברחיצה יום א' לא אמרינן שאפשר שלא תרחץ היום וכו', כמו שכתבו הפוסקים שם, הכא נמי אף על גב שאפשר שלא תצא לרשות הרבים מכל מקום הוי ניוול, אלא על כורחינו משום אותה שעה פורתא שתצא לרשות הרבים בלא פאה נכרית, לא הוי ניוול, כיון דלא הוי ניוול כל היום לא הוי ניוול משום שעתא פורתא וכו'. עכ"ל. ומבואר מדבריו שאין הוכחת השלטי הגבורים נכונה. ועוד משמע דהוה פשיטא ליה שאסור לצאת בפאה נכרית לרשות הרבים. וראה בספר שער הזקנים (דף מג ע"א) שפסק להלכה את דברי הבית יעקב בשתיקה, שאסור לאשה לצאת בפאה נכרית לרשות הרבים.

מו): הגאון רבי דוד חיים קוריאנאלדו זצ"ל

בספר בית דוד (על ששה סדרי משנה אמשטרדם תצה, מסכת שבת פרק ו משנה ב ד"ה פאה נכרית) כתב וזה לשונו: פאה נכרית, אשה שאין לה רוב שער וכו', צריך לומר דלאו דוקא אשה דבנות ישראל אינן יוצאות וראשן פרוע כדתנן

משנה ו פ"ז דכתובות, ואין צורך לאשה להראות עצמה בעלת שער אלא בבתולה איירי. עכ"ל. [ואחרי נשיקת עפר כפות רגליו, דבריו תמוהין שהרי בגמרא שבת סד: מבואר שסיבת ההיתר היא בשביל שלא תתגנה על בעלה, ולכן לא יתכן שהיא פנויה. ועכ"פ מדברי הרב זצ"ל משמע שאסור לאשה ללכת בפאה נכרית ברה"ר].

(מז): הגאון רבי יעקב פארוו זצ"ל - בן המכתם לדוד - בעל ה"אפי זוטרי"

בספרו אפי זוטרי על אה"ע (ונציא תקנז, סימן כא) כתב וזה לשונו: ולפי האמת ודאי דדבר מגונה הוא ללכת אחת בתולות ואחד נשואות אף כי שער נכרית הן לובשות, אכן מפני הרואים היה להן לכל הפחות לכסות מקצת ראשן לשם על הפאה הנכרית איזה מין צעיף או כיוצא למען תהיה הפרש בין בתולות לנשואות, ואילו איישר חילי אבטלינייה למנהג הרע הזה, וכל שכן מה ששמעתי אומרים דיש מנהג רע ומר באיזה מקומות באטליה דלמעלה מן הפאה נכרית מושיבות מקצת משערות ראשן ממש וכו' למען תראה כי הכל ריבוי שערותיה ממש למען לא תהיה הפרש בין בתולה לנשואה, ובודאי שראוי למורים שבאותן הקהלות להודיע שיעור האיסור הכשלת הרבים, ונוסרו כל הנשים ולא תעשנה "פריצות" כזו, כי מה בינן לבנות גויי נכר הארץ. עכ"ל. [נוכל כונתו היא לחצר, כפי שיעויוין שם, ובכל זאת דעתו לאיסור בכל תוקף. ובפרט שמסוף דבריו משמע שכונתו היא על שערות שאינן נראות כשערות, ואעפ"כ ראוי לבטל את אותו המנהג. וראוי לציין שהרב שם מדבר בענין היכר הבתולות והנשואות ולא בעניני הפריצות, ולכן התייחס לענין "היכר" כיע"ש].

(מח): הגאון רבי יוסף שאול נטנון זצ"ל - השואל ומשיב

(מט): הגאון רבי מרדכי זאב אטינגא זצ"ל - המאמר מרדכי

בספרם "מגן גבורים" לאו"ח (סימן עה, אלף המגן ס"ק ח), כתבו וזה לשונם: והנה לכאורה צריך להבין מאי ראייה ייתי השלטי הגבורים מהא דיוצאה לחצר בפאה נכרית הא בחצר ליכא משום פריעת ראש אף בשערה ממש, ואף בלא קלתה, אמנם צריך לומר דראייתו הוא כיון דעל כל פנים משום דת יהודית איכא בחצר כמבואר בש"ע אה"ע (סימן קטו סעיף ב), ועיין בית

שמואל שם (ס"ק ט), ואם כן על כורחינו מוכח דיש חילוק בין פאה נכרית לשערה דאף שבשערה אסור מכל מקום בפאה נכרית מותר לגמרי והוא הדין ברשות הרבים גם יש חילוק ביניהם, ולפי זה ממילא אי אפשר לומר בזה דנגזור משום מראית העין כיון דבגוף שערה אין בו אפילו איסור גמור כי אם מדת יהודית בלבד שנהגו בעצמן ובהאי גוונא אין חשש כלל, ובה מיושב קושיית התוספות בשבת (נו: ד"ה א') דהקשו אמאי לא קתני ברישא פאה נכרית בהדי כבול דאין יוצאת בהם לרשות הרבים, ולפי מה שכתבתי אתי שפיר דברשות הרבים דאיכא איסור בפריעת ראש מן התורה, אם כן אף בפאה נכרית גזרינן משום מראית העין ואסור לצאת בו אף אם אין בו משום משא, ולכך לא קתני לה רק בחצר דמותר, אמנם אכתי אין ראיות השלטי הגבורים ראה כלל דבחצר כיון דאין בו רק משום דת יהודית שנהגו בעצמן, אם כן ממילא דוקא בשערותיהן עצמן נהגו אבל לא בפאה נכרית, ומה ראה הוא לרשות הרבים דהתורה אוסרתה שפיר אסור אף בפאה נכרית. עכ"ל. [נראה בספר דת משה וישראל (עמוד נד) שהוכיח שלא היה לפני המחברים המגן גבורים את לשונו של השלטי הגבורים, אלא כתבו מה שכתבו על סמך מה שראה בבאר שבע שהעתיק חלק מדברי השלטי הגבורים].

(ג): הגאון רבי יחזקאל בן יהודה הלוי זצ"ל - תלמוד ה"תשובה מאהבה"

בספר מילי דשמיא ח"א (נדפס בספרו "עולת חודש", דרוש ב דף כה ע"א) כתב בשם רבו התשובה מאהבה, וזה לשונו: אחי ורעי בעונינו נתקיים בנו מה שנאמר באדום "אם תגביה כנשר ובין כוכבים שים קניך משם אורידך כי השליך משמים תפארת ישראל" - אוי והווי איך נפלאת מהשמים הילל בן שכר אשא עיני אל ההרים שהיה למעלה מכוכבי לכת ואנחנו בשפל תחתיות, ומה היה גורם לכל זה הלא אמרו חז"ל אין מזל לישראל, שנאמר אל דרך הגויים אל תלמדו, מאותות השמים אל תחתו, יען בעבור שאנחנו הולכים בדרכי העכו"ם ובחוקותיהם כל ראש קרחה פרועה וכל זקן גדועה ויתערבו בגויים וילמדו מעשיהם ולא מעשיהם הטובים על דבר שאמרו (סנהדרין לט:): רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב, וכמשפטי הגוים אשר סביבותיהם לא עשיתם, וכתיב, כמשפטי הגויים אשר סביבותיכם עשיתם, כמתוקנין שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהן עשיתם, וכנשים מצריות נשים עבריות, עוברות על דת יהודית מנהג צניעות שנהגו בנות ישראל, אלו דברים שאין להם שיעור פאה נכרית פאת כותית, גירי עריות, מגרו יצר הרע אנפשיהו גירא בעינא שטנא

בתרי אומה קנאה מעוררת בין העכו"ם הלוך וטפוף תלכנה ברשות רבים בני שוממה בבגדי חופש וכו'. עכ"ל. והובאו דבריו בספר יסוד יוסף (טהרת יום טוב, עמוד עח אות ג). ע"ש.

(נא): הגאון רבי דוד ליב זילברשטיין - השבילי דוד זצ"ל

בשבילי דוד או"ח (סימן ב ס"ק ב), כתב: וברש"י ישעיה (ג, טז): על הלוך וטפוף בשם תרגום יונתן דזה פאה נכרית שנשים קולעות עם שערן שיראו ריבוי שער, ומזה תוכחה מגולה לנשים הנושאים פאה נכרית להעבות שערן שתחתיהן וכו', והן הנה היו בעוכרן בעו"ה בנבואת ישעיהו הנ"ל כאמור וכו'. עכ"ל. [ומבואר בפירוש שמקום הפאה הנכרית הוא מתחת לשבכה, וכפי שכתב "שתחתיהן". ומה שכתב שם בשם הדרכי משה וכו', הנה התבאר לעיל בפרק ו' והדרכי משה מיירי על ביתה וחצירה, והביאור הוא כנ"ל].

(נב): הגאון רבי גרשון ליטש ראזנבוים בן ה"מתא דירושלים" על הירושלמי זצ"ל

בספרו משיב דברים ח"ב (סימן קכז), כתב וזה לשונו: כשכל הראש מכוסה רק פאה נכרית יוצאים "מתחת השבכה" על לחי' שקורין לאקקען בלע"ז קבוצת תלתלים, באלה כתב התשובה מאהבה (ח"א סימן מח) שהשלטי הגבורים ומגן אברהם מתירין (דהיינו מתחת לשבכה כנ"ל), אבל הנשים כעת שהולכין בשייטעל על השערות שלהן וגם כל הראש אינו מכוסה בדבר אחר רק השייטער או הפרוק הוא הכיסוי כל הראש, חלילה, ולכולי עלמא ודאי צניעות וחשיבות יותר לילך בלא פאה נכרית שמתחת השבכה [שגם השלטי הגבורים התיר רק בדוחק] וגם שער אחד לא יצא החוצה, ונשים הצנועות הולכות בלא שייטעל [שמתחת לשבכה]. עכ"ל.

(נג): הגאון רבי יחיאל מיכל היבנר - המשכנות הרועים זצ"ל

במשכנות הרועים ח"ב (קונטרס עת שלום, דף יב ע"א), כתב וזה לשונו: והנה לא אדבר באותן שכבר פרצו גדר ישראל ביתר שאת והלכו בשערות מגולה וכדומה אשר בלי ספק אין אנו אחראין וכבר יצאו מכלל ערבות, אך אני

צועק מר על הכשרים שהם בגדר "ישראל" ועם כל זה מקילים להם והולכין בפאה נכרית, ובאמת הוא איסור גמור מחמת מראית העין - לפריצות שיש בדבר (וכמו שנתבאר לעיל בפרק ג), ועיין בזוה"ק (פרשת נשא): אמר רבי חזקיה תנבא לייתי על בר נש דשביק לאנתתיה דתתחזיא בשעריה לבא וכו', גרם מסכנותא לביתא, וכו', ע"ש, יסמר שערות ראשך, ואם כן בלי ספק גם בפאה נכרית אסור. עכ"ל. [נראה עוד בספרו מעשה יחיאל (מעשה המים, מיכלא דאסותא סימן קיג אות טו, דף כד ע"ב) שכתב שדעת כל הפוסקים לאסור. כיע"ש].

(נד): הגאון רבי משה בן עמרם גרינוואלד - הערות הבושם זצ"ל

בצוואתו הנקראת "הכנה דרבה" (אות יח), כתב וזה לשונו: והווי זהירים "באזהרה יתרה" שלא יצא ח"ו אפילו מקצת שער חוץ לצמתן, וכו', פאה נכרית אני אוסר עליכם, ותזכו לזרע ברך דור ישרים יבורך. עכ"ל.

(נה): הגאון רבי יוסף צבי דושינסקיא - מהרי"ץ דושינסקי זצ"ל

בשו"ת מהרי"ץ דושינסקי (סימן קכז) כתב, וזה לשונו: ובתשובת באר שבע בשם מהר"ם וכו', וחלילה לזו מזו אפילו זיו כל שהוא, ועי' בתשובת תשובה מאהבה ח"א סימן מז שכתב השואל בעל מחבר ספר טעם המלך שהיה בנו של ריש אסיא בפראג שנשאל על פאה נכרית, וכתב "אין זה מדרכי צניעות ולא בשביל נשים כאלו נגאלו אבותינו במצרים", ע"ש שהאריך בלשונו, ואיך נלך להתיר עוד יותר מה שלא עלתה על דעת כל הולכי דרכי התורה המורשה לנו. עכ"ל.

(נו): הגאון רבי אהרן קריספין זצ"ל

בספרו בית אהרן חאה"ע (מערכת פ אות א, דף לט ע"ג) הזכיר את המחלוקת בין השלטי הגבורים הרמ"א נגד הרבמהרי"ק שהביאו הבאר שבע, והסכים עמו לאסור בכל תוקף, ושכן העלה הגאון יעב"ץ, וכן דעת הרב בית דוד בפירוש המשניות (שבת פרק ו משנה ה), וכן כתב בספר מים רבים חאה"ע (סימן ל), ושכן היא דעת המשא מלך שהובא בכנה"ג אה"ע (סימן כא), וסיים שאף

הרמ"א והשלטי הגבורים לא התירו אלא בביתה וחצירה בלבד, וסיים וזה לשונו: ואם כן מי יערב אל ליבו להתיר בקום עשה נגר ארויתא אלין, מוהרי"ק והבאר שבע והמ"מ והב"ד, והרב שבות יעקב. ומיהו אנכי הרואה לה"ה מוהרי"ק שם שכתב, שכל זה היינו דוקא בשוק או בחצר דבקעי ביה רביס, אבל בחצר שאין הרבים בוקעין בו, וכל שכן בבית לית לן בה, שהרי בכי האי גונא אפילו שערת האשה ממש מגולת שרי, וליכא משום דת יהודית ואפילו מנהג צניעות ליכא, והוכיח כן מדברי הש"ס בכתובות (עב:) לפי פירוש רש"י והתוספות והר"ן, ושכן נראה מדברי הרמב"ם והטור אה"ע סימן כא, דנקטי בלשינייהו דוקא בשוק. זת"ד. עש"ב. עכ"ל.

(נו): הגאון רבי חיים פאלאג'י - החבי"ף זצ"ל

בספרו רוח חיים אה"ע (סימן כא) כתב: נשים הבאות מערי פראנקי"א לערי טורקיא ואין דעתן לחזור צריכות לנהוג איסור לכסות שער שלהן אפילו פאה נכרית, דהא אפילו בפאה נכרית ומשי איכא סרך איסור כדברי הרב משא מלך בתורת המנהגות (סימן י) [שכתב שהדבר אסור בכל תוקף, ושיש בדבר סרך איסור מן התורה], ועיין מה שכתב מוה"ר כנסת הגדולה בהגה"ט (אה"ע סימן כא אות ז) [וזה לשונו: בבאר שבע דף צג, הביא בשם מהרר"ש יאודה קאצינלבוין ז"ל שמחה על קדקד סברא זו והאריך הרבה והעלה לאיסור. וכ"כ בכנה"ג או"ח סימן שגן], וכו'. עכ"ל. [ומה שכתב שהוא רק ענין המנהג, הנה לכאורה הוא כותב זאת גם על פרועת ראש וגם על פאה נכרית, ובודאי שכונתו שהדבר אסור והיא עוברת באיסור נוסף של מנהג המקום, שהרי פירוע ראש בשערותיה הדבר אסור לעולם ולא משתנה מפני המנהגות, וכמו שהארכנו לעיל בפרק ב בזה. ולכן מה שכתב חכ"א שלדעת הגר"ח פלאג'י מי שנוהגת בכך יש לה על מה לסמוך, וכו', ליתא דאטו משום הכי אף על גילוי ראש ממש נימא הכי? אתמהא? ושוב ראיתי שגם הרה"ג הנ"ל שכתב דברים אלו, חזר וכתב, שמכל מקום לא קיבלנו על עצמינו הוראת הגר"ח פאלאג'י. ע"ש. ואולם אחרי המחילה כך הורו כל גדולי הפוסקים המוזכרים בפרק הזה].

(נח): הגאון רבי אברהם פאלאג'י זצ"ל

בספרו בירך את אברהם (פרשת בחוקותי, דרוש ב), כתב וזה לשונו: והנה כל ראש לחולי לבוא לידי הרהורים רעים, היינו ענין פאה נכרית ותודה

לה' יתברך בגבולינו לא נמצא ולא ימצא כזאת בישראל, ויתמרמר האדם ויבכה האיש אשר נגע יראת אלהים בקרבו מראות ברע אשר על הארץ, דפשתה המשפחת בערי אדום להיות יוצאות הנשים בפאה נכרית כי הוא עוון פלילי! ודבר זה גורם רעה לעשות להרבות זימה בעולם, ולא די המכשלה ממה שהנכריות יוצאות כי בהפקרא ניחא להו, ולא יבצר מפגם הראות, עוד תוסיפו צרה גם בנות עמינו, ולא תהא כזאת בישראל! וכבר בא חכם הרב לחמי תודה להוכיחם בשבט על פי, על הדבר הזה, וזה לשונו: וגם עוד ראוי להוכיח גודל המכשלה וכו'. עכ"ל.

(נט): הגאון רבי חנינה יום טוב ליפא דייטש זצ"ל

בספרו יסוד יוסף (עמוד עז, אות י) כתב, וזה לשונו: עיין ברמ"א או"ח הנ"ל מהגהות אלפסי בשער נכרית אין בהם משום ערוה, ועיין בבאר היטב שם דהיינו פאה נכרית, ע"ש, ועיין במגן אברהם שם ס"ק ה מהשלטי הגבורים דמותר לכתחילה בפאה נכרית כדאיתא בפרק ו דשבת במשנה יוצאה אשה בחוטי שער וכו', ודלא כבאר שבע שחולק עליו ע"ש, וכן כתב וכו', אולם עיין בעטרת זקנים הנ"ל מהבאר שבע בשם מהר"י מינץ דהיתר פאה נכרית דוקא תחת השבכה אבל בלאו הכי לא, ע"ש, וכן כתבו גדולי האחרונים דלא התיירו פאה נכרית רק כשמכוסה במטפחת הנקרא נעצר, אבל בלאו הכי מחזי כשער עצמו, ועיין בשו"ת משיב דברים חיו"ד (סימן קכז) דנשים ההולכות בפאריען (פאה נכרית) על השערות שלהם שלא גלחו וכו', חלילה להתיר כזה, ע"ש, ועי' עוד בשו"ת תשובה מאהבה הנ"ל דכתב דאפילו להמתירין בפאה נכרית לא התיירו רק על הפנים שלא כנגד השערות ראש אלא כשמו "פאה", ובלשון אחרת "הארלאקען" אבל במקום שערות ראשה כולי עלמא מודים לאיסור, אשר אחר כל הדברים האלה אפילו להמתירין בפאה נכרית אסור וכו'. עכ"ל. והגאון הנ"ל הרחיב עוד והאריך בחומרת הענין ובגירוי היצר, והביא (בעמוד עח אות ג) מה שכתב בספר מילי דשמיא ח"א (דרוש ב) שהפאה הנכרית היא גירוי היצר, וזה לשונו: אלו דברים שאין להם שיעור פאה נכרית פאת כותית, גירי עריות, מגרו יצר הרע אנפשייהו גירא בעינא שטנא בתרי אומה קנאה מעוררת בין העכו"ם הלוך וטפוף תלכנה ברשות רבים בני שוממה בבגדי חופש וכו'. עכ"ל.

(ס): הגאון רבי יצחק שמעלקים - הבית יצחק זצ"ל

בשו"ת בית יצחק חאו"ח (סימן יד) כתב וזה לשונו: ולדינא כבר כתבתי שמהראוי להזהיר בנות ישראל שלא ילכו בפאה נכרית מלבד שיש לחוש לדעת האוסרין, והם גדולי האחרונים והמורים וכו', וגם נכשלים בזה שרבים ילכו מפאת כן בשערות של עצמן וכו', וגם מכמה טעמים ראוי לגדור גדר ולעמוד בפרץ, וה' יפיץ אורו על אחינו בית ישראל לשמוע דברי חכמים בנחת וילכו בדרכי הצניעות. עכ"ל.

(סא): הגאון רבי יששכר דוב רוקח מבעלזא זצ"ל

בספר דיבורים קדושים (דרשה בענין הצניעות): כי ידוע לכל חומר האיסור מהנשים ההולכות בשערות שלהן, כי מופסק בש"ע שהיא נקראת על ידי זה עוברת על דת משה ויהודית ויוצאת בלא כתובה, והנה כל מי שלומד ש"ע ביראת שמים רואה היטב שאין חילוק בין שערות עצמן לפאה נכרית שנקרא שייטעל, ונדפס בעת בש"ע הגהות חתם סופר, ופוסק גם כן שאין חילוק בין שערות עצמן לפאה נכרית, גם בספר עצי ארזים שהיה גדול הדור ומפורסם פוסק גם כן הכי שאין חילוק, וכן כתב בספר באר שבע, על כן צריך כל איש לעיין היטב על בני ביתו בזה. עכ"ל.

(סב): הגאון רבי מאיר א"ש - בעל אמרי אש זצ"ל

בספר לב העברי ח"א (דף פא ע"ב): אלו הן הדברים אשר צוה רבינו מאיר א"ש לפני מותו לזרעו אחריו, ואמר בזה"ל: מה אצוה לכם שתלמדו בהתמדה או שתהיו עובדי השם, זה תבינו מעצמכם, אך זה אצוה לכם מאוד תזהרו, שתלמדו בהתמדה או שתהיו עובדי השם, זה תבינו מעצמכם, אך זה אצוה לכם מאוד, תזהרו להיות עוקר הריץ על מנהג קל שבקלים, והנשים ישמרו מללבוש פאה נכרית ח"ו. עכ"ל.

(סג): הגאון רבי משה יאגיד - המחצית השקל זצ"ל

במחצית השקל אה"ע (סימן כא סעיף ב, בית שמואל ס"ק ה, ד"ה ושם כתבתי), כתב וזה לשונו: ולענין אשה נשואה להתקשט בפאה נכרית הנה בשלטי הגבורים וכו', אבל הבאר שבע כתב לדחות וכו', והעלה לאיסור, דהיאך יעלה על הדעת להתיר בפאה נכרית שיהיה נראה לחוש הרואה לטעות ולהחשיב הפאה נכרית לשער עצמה וגו', וגם בהגהות הש"ס לרבי יעקב עמדין היעב"ץ בנוזר שם כתב לדחות וכו', וכן בעצי ארזים, וכו', ועיין ישועות יעקב. וכו'. עכ"ל.

(סד): הגאון רבי יוסף רוזין - עדות ביהוסף

בשו"ת עדות ביהוסף (סימן כט ענף ג, דף צא ע"א) אחרי שהביא את הקושיות שהקשה חתנו "התפארת ישראל" על השלטי הגבורים, כתב: אמנם זה אינו קשה, דהשלטי הגבורים אזיל לשיטתו דסובר בסוגיא דכתובות דגם בחצר איכא איסור דפרועת ראש, ודלא כשיטת רש"י ותוספות אך כדברי הירושלמי, וכו', ולכן התיר בפאה נכרית בחצר שהרי לדעת הירושלמי בשערותיה אסור, והוא מביא ראיה ממתניתין בשבת (סד:): שעל כל פנים בביתה מותר, אבל לאו למימרא דלרשות הרבים שרי. וכו'. ואם כן אדרבה יהיה מוכרח דבפאה נכרית לחוד יש משום פרועת ראש. וכו'. עכ"ל.

(סה): הגאון רבי חיים דוד חזן זצ"ל - הראש"ל - בעל "נדיב לב", בן ה"החקרי לב"

בספרו ישרי לב (דף מג ע"א, אות יב) כתב וזה לשונו: שער באשה ערוה וכו', ואפילו אלמנה ובתולה בכלל זה, וכו', דשער באשה ערוה אפילו שער של חברתה בכלל איסור זה. וכו'. וכמו שכתב באר שבע (דף צג ע"א) ומטה אהרן ח"ב (דף רס ע"ב) ובית המלך (דף יא ע"א). וכו'. עכ"ל.

סו): הגאון רבי שמחה הכהן זצ"ל - האור שמח

"פעם הגיעה אשה אחת לרב דק"ק קריניק הגועה בבכיה "התינוק שלי לא רוצה לינוק", הרגיע אותה הרב מקריניק, הוא בקש ממנה להתלוות אליו לביתו של האור שמח, שם, באוזני הגאון סיפר לו את המעשה וביקש ממנו פתרון וכו', שאל אותה האור שמח: אמרי לי בשבת את לובשת פאה נכרית? האם את לובשת קרעלן וכו'. השיבה האשה בחיוב, אז נענה רבי מאיר שמחה ואמר: "זו הבעיה" וכו'. עכ"ל. [ספר על הצפנת פענח פרק ו]. (והמעשה הובא גם ב"המאיר" גליון כב בהקשר לנושאי צניעות וקדושה בבית היהודי).

סז): הגאון רבי דוד מנחם מוניש באב"ד זצ"ל - חבצלת השרון

בשו"ת חבצלת השרון ח"ב חאה"ע (סימן ד דף ה ע"ד, ד"ה גם) אחרי שדן באשה שסיכמה שלא תלבש פאה נכרית אחר נישואיה וכו' אי הוי מקח טעות כיון שהוא איסור ופריצות ועוברת על דת, וכתב: ובעוונות הרבים עלמא נהגו היתר בדבר וכו'. עכ"ל.

סח): הגאון רבי שלמה אריה לייב וינשלוים אב"ד טימשין זצ"ל

בספר ההנהגות הנקרא "ברכה שלמה" (קראקא תרפ"ח דף ח ע"א, ד"ה ראיתי):
 "...ראיתי שהקפיד על בת תלמיד חכם אשת חבר שנשאה על ראשה פאה נכרית שייטל, כי הפוסקים אוסרים פאה נכרית, וכמו שכתב בתשובת דברי חיים ח"ב סימן נט. ועיין שו"ת בנין ציון או"ח (סוף סימן טו), וזה לשונו: ויש לחוש לדברי האוסרין והם גדולי האחרונים והמורים, וגם לפי שעל ידי כן רבים יבואו לידי מכשול וכו', על כן שומר נפשו ירחק מזה, ומהראוי לכל ירא ה' להזהיר לבני ביתו שלא ילכו בדרך הנשים הפרוצות, אך בדרך הצניעות ולא ילכו בפאה נכרית, ויזכו לבנים כשרים כהני משרתי עליון כמאמר חז"ל וכו'. עכ"ל. ולכן בודאי אסור לצאת בפאה נכרית, וזה מאיסור דת יהודית. עכ"ל.

(ט): הגאון רבי זאב וואלף וויינשילבוים זצ"ל

בספר ברכה שלמה (קראקא תרפח דף ח ע"א, ד"ה וראיתי): "...והיה דודי רבי זאב וואלף וויינשילבוים אומר שעל נשי הבעלי בתים איני כועס כל כך, וכו', אבל ליבו דוי על נשים התלמידי חכמים והרבנים ובני גדולים וצדיקים שנושאות פאה נכרית שאסור לרוב הפוסקים, ובשגם שנשי הבעלי בתים מקילות על ידי זה לאמר, אם נשי הרבים נושאות פאה נכרית מותר לנו לצאת ודת יהודית מתבטל בימינו חלילה..." עכ"ל.

(ע): הגאון רבי אבא וואקס אבד"ק לאבאווא ואבד"ק פרושוביץ זצ"ל

בספר שכתב על רבו רבי שלמה אריה לייב וינשילבוים, הנקרא "ברכה שלמה" (דף ח ע"ב, ד"ה וראיתי), הביא בשם רבו שאסר את הפאה הנכרית (וראה בערכו), ואחרי כן כתב, וזה לשונו: עיין שו"ת בנין ציון או"ח (סוף סימן טו), וזה לשונו: ויש לחוש לדברי האוסרין והם גדולי האחרונים והמורים, וגם לפי שעל ידי כן רבים יבואו לידי מכשול וכו', על כן שומר נפשו ירחק מזה, ומהראוי לכל ירא ה' להזהיר לבני ביתו שלא ילכו בדרך הנשים הפרוצות, אך בדרך הצניעות ולא ילכו בפאה נכרית, ויזכו לבנים כשרים כהני משרתי עליון כמאמר חז"ל וכו'. עכ"ל. ולכן בודאי אסור לצאת בפאה נכרית, וזה מאיסור דת יהודית וכו'. ועל הישנים אנו בושים, אלא שמגלגלות עתה עלינו את החדשים שהתחילו עתה ללכת בשיטלין העשוין משערות קצרים תלויים אופן שאין ניכר כלל, ונראה ממה כהולכת בגילוי שער, ודבר זה אסור מצד הדין אליבא דכל הדעות כמבואר בשו"ת תשובה מאהבה וכו'. ומכל שכן בתועבה הזאת דשטיילן וכו'.

וכמו שכתב חותני הגאון שליט"א בהקול קורא שנדפס באשפצין (א), פנחס תרפ"ו) בחתימת יד הגאון הצדיק משם ומצאנו יצ"ו, ובראש הקול קורא כתבו: אחינו בני ישראל הנתונים בצרה ובשביה וכו', ואין מרגיש כי השונא האמת היצר הרע הוא בעוכם להאריך הגלות ולמעט השפע על ידי הפריצות והשחצנות במלבושי הנשים המתרבים מיום ליום, כאשר כבר הרעישו על זה גדולי הדור בשנת תרפ"ד, והנה עתה נוסף על אתה מכה רבה תועבה מגונה וכו'. עכ"ל.

(א): הגאון רבי אברהם חיים שמחה בונם מיכלאוהן, אבד"ק פלונסק זצ"ל

בספרו מקור חיים (אות רסב, דף לו ע"ד): פעם אחת בא לעיר אחת במדינתנו מן הגדולות, ובא הרב מרא דאתרא עליו באמצע השבוע לכבודו, והרב אבד"ק הוא היה מפורסם לשר התורה ועטרת הגולה, ומפני כך לא אזכיר שמו, והיה להם קרבות משפחה, מובן הדבר כי היה אז בבית אנשים נכבדים למאות ת"ח חסידים וגבירים, ותיכך פתח הרה"ק משינאוהו להוכיח בהתלהבות גדול על שאינו מוחה בבתו ללבוש פאה נכרית, כאחת הפרוצות, נענה הרב האב"ד, אם רצונכם למצות עשה הוכח תוכיח, היה לכבודו להוכיח אותי במקום שאין אנשים כדין תוכחה וכו', ובגוף הענין - אין בידי למחות ולהעבירה מרצונה בזה.

והשיב הרה"ק: דבר זה כתוב בתורה בשמעון ולוי אחי דינה, כששאל אותם יעקב מדוע וככו', והם השיבו הכזונה יעשה את אחותינו, והדבר קשה, א), מה שאלם יעקב למה עשו ככה הא הם עדין עשו, כמו שכתבו ברמב"ן ובמפרשים. ב), מה השיבו הכזונה, הלא גם יעקב ידע מה הגיע אליהם. ג), לפי הפשט היה לו להשיב לאשר כשונה נעשה ולמה השיבו בה' התמיה? אך הכל ניחא, דייעקב אבינו ע"ה שאל אותם אם כן רציתם להרוג אנשי שכם, היה לכם לעשות מעשיהם בלט לאט לאט מבלי פרסום ברבים בפרהסיא שעשיתם להבאיש ריחנו ברבים, ועל זה השיבו בני יעקב שמעון ולוי, הן אמת הדבר אשר אבינו דובר, אך אם היה שכם בן חמור עושה מעשהו במחשך ובלילה בלא יודע לאיש אז הינו גם מודדין לו כמדתו על חטא בסתר הריגה וכו', אולם דינה יצאה לטייל בחוצות ושוקים באמצע היום בפני רבים ומשם כבשה ולקחה לו והוכרחנו למדוד לו כמדתו, ולכל אנשי העיר ביום דייקא ובפרהסיא. וכן הוא בכבוד הרב באן היה ענין התוכחה על עבירה בסתר הייתי מוכיחו בהתבודדות באין רואה, אך כאן הלא בת כבודו מטיילת בשוקים, ואדרבה רק ברבים החטא הלזה וכו'. לזה החיוב עלי להוכיחו ברבים למען ידעו כי הוא שלא כדין, ועבירה גדולה, והרב הגאון אב"ד הודה לו כי בצדק ידבר לשם שמים. עכ"ל.

(ב): הגאון רבי יהודה יצחק שמלקים זצ"ל אב"ד בראדי והגליל

בספרו שיח יצחק (במבוא, ד"ה ולא על ראש): על המנהג הרע שנוהגין עתה הנשים ללבוש פאה נכרית, ואסור אפילו אותם העשויים ממשי הדומין לשערות, כשיטת הר"ן בכתובות (עב), וכו'. עכ"ל.

(עג): הגאון רבי יעקב דידאווסקי זצ"ל - מרבני ירושלים

בספרו מחניך קדוש (ירושלים תרס"א, עמוד ד אות ז) כתב וזה לשונו: פאה נכרית העבה אף שניכר לכל שהיא פאה נכרית מכל מקום אינו מותר וכו', ופאה נכרית הדקה שנראה כמו שערות [פשיטא ד]אסור לכל. ובערות שם (אות ז) כתב: קרוב הדבר להאסר דהוי מאבזריהו דגילוי עריות, ולכן פשוט דמראית העין דגילוי שיער חמור טובא. עכ"ל.

(עד): הגאון רבי עזריאל הילדסהיימר [תלמיד הערוך לנר] זצ"ל

בשו"ת רע"ז חאו"ח (סימן ח) הובאה תשובת תלמידו רבי משה ליב הכהן, ובתוך התשובה כתב בשם מהר"י מינץ שפאה נכרית אסורה, ואף בגדי משי הדומין לשיער אסורין (והובא כל לשונו בערך תלמידו רבי משה ליב), והרב המחבר רבי עזריאל הסכים לדבריו בשתיקה שהפאה הנכרית אסורה וכמ"ש מהר"י מינץ, ובתשובתו כתב שבפנויה יש להקל בפאה נכרית ובשאר דברים, דליכא מים גנובים ימתקו. עכת"ד. ולכן בנשואה דאיכא מים גנובים משמע דאסור בצמה הרגילה לצאת. ועל פאה נכרית הרהמ"ח לדברי השואל. ע"כ.

(עה): הגאון רבי משה ליב כהן זצ"ל [תלמיד הגאון רבי עזריאל היילסהיימר]

בשו"ת רבינו עזריאל הליידסהיימר חאו"ח (סימן ח, עמוד יד) כתב וזה לשונו: ועל היתר פאה נכרית, כתב בעל חוות יאיר במקור חיים (או"ח סימן עד): ב"ב דרשות של מהר"ש בן מהר"ם פאדוואה (דף ג ע"ב) אוסר בהם אפילו בבגדים של משי שדומה לשיער. עכ"ל. משה ליב כהן. עכ"ל.

(עו): הגאון רבי יצחק צבי ליבוביץ - שלחן העוזר זצ"ל

בשלחן העוזר ח"ב (סימן ט אות י, דף פד ע"א) כתב וזה לשונו: פאה נכרית העבה אף שניכר לכל שהיא פאה נכרית מכל מקום אינו מותר וכו', ופאה נכרית הדקה שנראה כמו שערות [פשיטא ד]אסור לכל. ובערות שם (אות ז) כתב: וקרוב הדבר לאסור דהוי מאבזריהו דגילוי עריות, ולכן פשוט דמראית

העין דגילוי שיער חמור טובא. עכ"ל. [ובהערות בשמלה לצבי שם (אות י, יא, יב), הרחיב שהוא ספק איסור דאורייתא, והעיד שראה בכתי של הגאון המנחת אלעזר ממונקאשט זצ"ל שחבישת פאה נכרית זהו איסור מן התורה. ע"ש. ושוב התאונן על הפריצות הקיימת בלבישת פאה נכרית קחנה משם].

(עז): הגאון רבי אליהו דוד תאומים - האדר"ת זצ"ל

הגאון רבי אליהו דוד תאומים באגרות האדר"ת (נדפס בספר "אדר היקר" לראי"ה קוק, מכתב יג) כתב לאחד מן הרבנים שרצה לעלות ארצה בתוך דבריו: "כן גם הרבנית לא תשא פאה נכרית". עכ"ל. [וזה היה אחד מהתנאים של העולים לארץ הקודש כידוע מאותה תקופה ע"פ הכרזתו של הגרי"ח זוננפלד, כמובא במרא דארעא דישראל (עמוד מב) ובדת יהודית כהלכתה (עמוד צג, ועמוד קכא). ועוד].

(עח): הגאון רבי אליעזר זוסמן סופר בעל מלאה קמרת זצ"ל

באגרת הקודש שכתב לבנו הגרש"ס זצ"ל (נדפס בריש ספר מהר"ם סופר על התורה): שלא תלך האשה בפאה נכרית או קונסט האר (שערות מלאכותיות) כי הכל פריצות ויצר הרע. עכ"ל.

ובספר תולדות רבי זוסמן סופר (עמוד כב), מובא מעשה מרתית: "בחורה אחת חלתה חולי גדול, הביאו אותה לפני רבינו זיע"א, רבינו עשה לה פדיון נפש, ואמר שיוטב לה אבל בתנאי שתכסה ראשה מהיום והלאה כדת משה וישראל, בעלה (שהיה מפורצי הגדירות) קנה עבורה פאה נכרית כדי שבשבת ראשונה כשתלך לבית הכנסת תלבש את הפאה נכרית, אמנם אביה לא הסכים בשום פנים ואופן שתלבש פאה. כשחזרה מבית הכנסת נפלה שוב למטה ובעוד ימים מועטים הובילו אותה לקבורה, ותהום כל העיר, ונהיה לאות שדברי רבינו המה כגחלי אש". עכ"ל.

(עט): הגאון רבי יחזקאל הלברשטאם אב"ד משינאווא זצ"ל

בספר דברי יחזקאל על התורה (דרוש לשבועות), כתב וזה לשונו: וכשהגעתי ללא תרצח נזכרתי, חשבתי שזה היה י לסיבה שנרמז לי שצריך אני

לפתוח פי ולהגיד מה שהיה קודם במחשבתך, אם להגיד או לחדול, ועתה ראיתי כי מוכרח אני להגיד כי איסור גדול יש לבנות ישראל לילך בבגדי פריצות ובפאה נכרית, וכל איש ישראל מחוייב למחות באנשי ביתו בכל כוחו והמקום ירחם עלינו ויסיר המכשלה מעלינו. עכ"ל.

ובליקוטים (עמודים קכ, ובמקור חיים עמוד רסב) איתא בזה הלשון: פעם אחת בא רבינו משינאווא זיע"א לעיר חת במדינתנו מן הגדולות ובא הרב מרא דאתרא אליו לכבודו, וכו', מוכן הדבר כי היו אז בבית אנשים נכבדים למאות, ותיכף פתח הרה"ק משינאווא להוכיח בהתלהבות גדול על שאינו מוחה בבתו הלובשת פאה נכרית ושאר מלבושים מתדמים לחוקות כאחת הפרוצות וכו', באם היה ענין התוכחה על עבירה בסתר הייתי מוכיחו בהתבודדות באין רואה, אך כאן הלא בת כבודו מטיילת בשווקים, ואדרבה רק ברבים החטא הלזה, וילמדו שאר בנות ישראל הכשרות דרכיה העקלקלות בדרך קל וחומר אם בת הרב הולכת כן, מכל שכן בנות בעלי בתים הפשוטים, ויאמרו התיירו הפרושים את הדבר, לזה החיוב עלי להוכיחו ברבים למען ידעו כי הוא שלא כדין ועבירה גדולה. עכ"ל.

(פ): הגאון רבי יצחק דוד גוטפרב זצ"ל

בספר "על העבודה" (לבנו הגר"מ, עמוד רפא אות ד) כותב, וזה לשונו: עורר בלב ונפש לחבר קונטרס באיסור לבישת פאה נכרית והדפיסו על חשבוננו אף בהיותו דחוק מאוד, נושא זה הסעיר מאוד את רוחו כל ימיו ממש וכו'. עכ"ל.

(פא): הגאון רבי צבי הירש שפירא - בעל דרכי תשובה זצ"ל

בשו"ת שבסו"ס תפארת בנים על התורה (סימן ב) כתב וזה לשונו: על דבר שוחט בקי שאשתו מתקשטת בפאה נכרית ורוב בני העיר מסכימים, ומיעוט ממאנים מלקבלו, השיב: הדין עם מעלת כת"ר, ואחוזת מרעיו שלא לקבלו לשוחט בקי, וכו', כי הוא עון פלילי, ובספר עצי ארזים כתב דהמקלין עתידין ליתן את הדין וכו', ומעתה בשוחט בקיא שצריך להיות ירא שמים מרבים ואם ראינו שמיקל בזה הרי נראה בעליל שהוא קל, וכו'. עכ"ל.

פב): הגאון רבי יעקב משה מקומרנא זצ"ל

בסוף ספר שלחן הטהור ח"ב (קונטרס שולשלת הקודש, עמוד קא אות ה) בצוואתו לבניו, וזה לשונו: "...גם אבקש מבנותי וכלותי ומנכדי עד ג' דורות, עד כאן יש לי רשות לאסור, שאסור לילך בגילוי ראש, אפילו שייטל [פאה נכרית] משערות אסור לילך, ובאם תלך, לא היא ולא בניה ובני בניה חשובה כבני, ולא אצל אבותי, ולא בכלל ישראל, ואין עליהם שום זכות אבות. וה' ישלם לה בעד זה בלי ספק באם שיצייתו אותי בטח בשבועה דאורייתא שתהיה רבת בנים ויתנם ה' לאריכות ימים ופרנסה בכבוד בלי שום צער, אנכי אערבנו על הכל יתרומם השם מ"ה...." עכ"ל. [נראה שם עוד דברים מפליאים המעוררים את הלב להשי"ת].

פג): הגאון רבי בן ציון יידלר (אדלר) זצ"ל

בספרו בטוב ירושלים (עמוד רצז) כתב בשם רבותיו שגינו מאוד את הלוכשות פאה נכרית, והוסיף שאביו הקדוש היה נמנע מלהכנס לבית שהאשה לובשת פאה נכרית. [וכן כתב משמו בדבר ה' עמוד רסט, והובאו דבריו בדברי אביו רבי יצחק זאב ידלר, לעיל אות פו].

פד): הגאון רבי שמואל גרינפלד אב"ד אנסטרופאן [תלמיד מהרי"ד מבעלזא] זצ"ל

הביא דברי רבו מהרי"ד על ענין השייטל (פאה נכרית), בזה הלשון: והנה כל ישראל המה בחזקת כשרים, ורק שאינם יודעים חומר האיסור, דידוע לכל חומר האיסור של גילוי שערות הנשים, כמו שנפסק בש"ע שהאשה נקראת על ידי זה עוברת על דת משה ויהודית (אה"ע סימן קטו סעיף ד), ויוצאת בלא כתובה, והנה כל מי שלומד בש"ע ביראת שמים רואה היטב שאין חילוק בין שערות עצמן לפיאה נכרית הנקראה "שייטל", וכל הגדולים שלמדו ביראת שמים גם כן פוסקים כן, ונדפס כעת ש"ע עם הגהות החתם סופר (או"ח סימן עה) ופוסק גם כן שם שאין חילוק בין שערות עצמן לפיאה נכרית, גם בספר עצי ארזים אה"ע (סימן כא) שהיה גדול הדור ומפורסם, פוסק ג"כ שאין חילוק, וכן כתב בספר באר שבע וכו'. על כן צריך כל איש לעיין היטב על בני ביתו

בזה. (בחוברת לקוטי אמרים טהורים ח"ב שיצאה לאור על ידו, סטנציל, פרשת ואתחנן עמוד קכז). [הדברים הובאו גם בערך רבו מהרי"ד רוקח].

פה): הגאון רבי בן ציון יאקאבאוויטש זצ"ל

בספרו זכור ימות עולם (שער התקנות, אות ב) כתב, וזה לשונו: שלא ילכו גם בשווקים וברחובות בשייטלעך ופרוועטען של פאה נכרית הדומות לשער, אך יתאמץ וישתדל כל איש אצל בני ביתו שילבשו זשיאן או פריזעט של משי או מגעדריבעלט - ובאם אי אפשר יהיה לכל הפחות של משי געדריבעלט במראה דינקיל במכוסה נעץ על ראשם ובאופן אחר שאינו של משי כלל וכלל לא. שנת תרעב. עכ"ל.

פו): הגאון רבי מצליח מאוזו - האיש מצליח זצ"ל

בשו"ת איש מצליח ח"א חאו"ח (סימן כד) כתב וזה לשונו: וידוע מה שצווח על זה ככרוכיא רב אחד הר"ר הודה קצאנלבוין שהובא בספר באר שבע סימן יח דף צג ע"א ואילך באורך, והעיקר כדבריו, ועיין להברכי יוסף סימן שג ס"ק ב. וכו' עכ"ל. [וראה במכתבו של בנו הגר"מ מאוזו שהובא בספר דבר ה' עמוד ע, שדעת אביו שהדבר אסור בכך תוקף].

פו): הגאון רבי חיים אלעזר שפירא אב"ד מונקאשט - המנחת אלעזר זצ"ל

בספר נמוקי או"ח (סימן עה) כתב וזה לשונו: ועיין בדברינו בשו"ת מנחת אלעזר ח"ה (סימן לה) באריכות על דברי מגן אברהם אלו, וכו', ודברי הבאר שבע נכונים, וראיתי גם כן לגדולי אחרונים בזמננו שכתבו גם כן בהרבה תשובותיהם שיש לגדור גדר שלא לילך בהשערות נכרית כי שומר נפשו ירחק מהם. עכ"ל. ובספר שלחן העוזר ח"ב (סימן ט, שמלה לצבי ס"ק יא) העתיק מה שראה בשו"ת מנחת אלעזר ח"ה בכת"י, דהעיקר כשיטות דפאה נכרית אסורה מן התורה. עכ"ל.

(פח): הגאון רבי מרדכי זאב רוזנמעל זצ"ל (הרמ"ז) - אבד"ק קאלביעל

כפי שמספר בנו (בספר ליקוטי שמחה, אות כ ענף כהונה, עמוד צז), בזה הלשון: ונהירנא כד הוינא טליא, נתודע לאבא מארי הגאון החסיד האמיתי הרמ"ז זצ"ל שכמה מנשים הצעירות התחילו ללבוש על ראשם פאה נכרית לאחר שגילחו שערם, ותיכף צוה לכרוז בשמו איסור על זה, וגם שלא להניח את הנשים האלה לבית התפילה וגם להבדיל בבית הטבילה וכו'. עכ"ל. (ראה לשונו בשלימות להלן בערך הבא).

(פט): הגאון רבי שלמה גבריאל רוזנמעל מווארשא זצ"ל - אבד"ק לאדז

בהערותיו על ספר ליקוטי שמחה להגאון רבי שמחה בונים שארפהרץ (שיצא לאור על ידו) כתב: ונהירנא כד הוינא טליא, נתודע לאבא מארי הגאון החסיד האמיתי הרמ"ז זצ"ל שכמה מנשים הצעירות התחילו ללבוש על ראשם פאה נכרית לאחר שגילחו שערם, ותיכף צוה לכרוז בשמו איסור על זה, וגם שלא להניח את הנשים האלה לבית התפילה וגם להבדיל בבית הטבילה, כי כל היה דרכו בקודש תמיד וכו', וראיתי אז שאברך אחד בן תורה ועשיר בא לפניו בקובלנא שבעיר מולדתו יש גאון גדול וזוגתו הרבנית הולכת בפאה נכרית, והביא גם ספרו לפני אבא מארי זצ"ל, אבל אבא מארי זצ"ל נזף בהאברך הזה, ואמר לו שלא יועיל כלום. וכן היה, כל משך ימי חייו לא נמצא שום אשה בפאה נכרית. ונהירנא שבספר יש סדר למשנה, אשר נדפס בש"ס וילנא, ובמסכת שבת שם אוסר באיסור גמור וחמור את הפאה הנכרית, ומחברו הוא רבינו ישעיה פיק זצ"ל אשר האיר עיני כל ישראל בתורתו וכו', ועתה אוי לנו מה שעלתה בימינו, אבל זאת ינחמנו כי באמת כהיום עוקבא דמשיחא הוא וכו'. עכ"ל.

(צ): הגאון רבי משה יהושע ליב דיסקין - מהרי"ל דיסקין זצ"ל

בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון סימן רג), כתב וזה לשונו: עיין שלטי הגבורים פרק במה אשה יוצאה (כט. בשו"ת מדפי הרי"ף), דבשער תלוש שרי, ונראה לי דדוקא דניכר לכל שלא נעשה משער של עצמה. אבל בלאו הכי ודאי אסור, כדקיי"ל לאסור בדם דגים ובכמה דוכתי משום מראית העין. ובפרט

לענין איסור ערוה שהוא חשש הרהור, גם בלאי הכי יש לומר דשם רק לחצר אמרו ובאינה מעורבת, אבל לרשות הרבים עדיין מנא לן. עכ"ל. נראה מה שכתבנו בפרק ג אות ב, מענין מראית העין. ומכל מקום מהרי"ל דיסקין סיים וכתב שהדבר אסור מפני הרהור והפריצות הקיימת בפאה הנכרית]. וראה עוד מה שכתב בשמו בספר ים של שמואל (קונטרס לוית חן, עמוד שיג באידיש) שהיא תימה גדולה על לומדי התורה המחפשים חומרות בכל ענין שבתורה וחוששים אפילו לדעתו של פוסק בודד, ואילו כאן בחשש של "דת משה ויהודית" הם מקילים ראש, ובפרט בפריצות הנוראה הנגרמת מכך. עכת"ד.

(צא): הגאון רבי שלמה אליעזר אלפאנדארי - מהרש"א אלפאנדרי זצ"ל

בשו"ת סבא קדישא ח"ב (סימן א) כתב: ולכן מפני פחד ה' והדר גאונו דברתי על לב כמה מיראי ה' ותופשי התורה לומר להם דהעיקרא דמילתא בפאה נכרית אין להתיר, וכו', שכל הבאים אחרי הרב שלטי הגבורים לא קבלו עליהם היתר זה ונהגו בו איסור מכמה דורות, וכמה אבותינו ואבות אבותינו עם שידעו סברת המתיר, לא היה מי שמלאו ליבו לנהוג היתר, וכו', גם שמענו מפי מגידי אמת שבסוף ימיו של מרא דאתרא הדין, ז"ל, באה אשה אחת מארם צובא וגלתה את ראשה בפאה נכרית, והרב הנ"ל הרעיש את העולם בחרמות ובאלות ובקש להעניש אותה וברחה מהעיר, וכו', חס לבי בקרבי ומה אענה ומה אומר על אודות הזמן שהגיע לידי מדה זאת, שהאנשים אשר הם צריכין לסייע על דבר כבוד השי"ת המה כשלו ונפלו ואין איש שם על לב, ואפילו מי שתופס ספר יתלה עצמו באיזה סברא דחוויה מהפוסקים להורות היתר לעצמו ולאחרים ומקלו יגיד לו, גם בו לא יבושו וכו', דבר אסור הפאה כמו שער שלה. עכ"ל. [ולעיל בסוף פרק ג העתקתי עוד מלשונו].

(צב): הגאון רבי יצחק ויים מאקריטוי זצ"ל

בצוואתו הנדפסת בספר רחמי האב (קונטרס תולדות יצחק, עמוד ד אות ב), כתב וזה לשונו: הזהרו מפיאות נכרים בנשים ומהדומה לדומה ור"ל, כי סדר העולם בת קמה וכו'. עכ"ל. [ושם הרחיב שיש בפאות הנכריות פריצות].

צג): הגאון רבי חיים הורוויץ הלוי זצ"ל

בספרו "חבת ירושלים" (עמוד סב), כתב, וזה לשונו: ומאוד גדול הצער על התרחבות פרצת היתר פאה נכרית (פארוק) אשר מלבד כי רבים הפוסקים שהורות בו איסור גמור, ומלבד אשר אף המתירים לא נתכוונו לפאה נכרית הנהוגה כיום, המשוכללת מבלי שניתן להבחין כי אין זה שער עצמה, ועיין בשו"ת מהרי"ל דיסקין קונטרס אחרון (סימן רג). הנה מלבד זה כבר הוכרח הדבר לאיסור פעיה"ק ירושלים ת"ו על ידי מארי דארעא דישראל הגאון קודש הקדשים רבן של ישראל מרן רבי יהושע ליב דיסקין זצוק"ל ואחריו הגאונים הקדושים מרן רבינו שמואל סאלאנט זצ"ל ומרן רבינו יוסף חיים זוננפעלד זצ"ל, ומאז התיסדות הישוב בארצנו הקדושה לא העיזו אפילו המוני העם לפרוץ בזה, ועתה התחילו גם רבים מבני התורה לנהוג היתר בדבר שהיה נהוג בו איסור, ואף משרידי הישוב הישן אשר שמרו מכל משמר כל גדרי הצניעות במסירות נפש, עתה נכנס בהם רפיון לנטוש את מסורת התלבושת של אמותינו הקדושות ולהתפס בפאה נכרית כהילוך מרבית ההמון. ופרצת ההיתר הביאה שתים רעות וכו'... כל עין תדמע וכל לב יכאב למראה השחצנות הזאת של פאה נכרית לפי המאדע החדשה, כי נשים נשואות תיראנה כבתולות אבוי לכלימה הזאת, כי בנות ישראל כשרות תתביישנה לכסות ראשם כמצווה עלינו בתורינו הקדושה, וברוב התחכמות תשתדלנה לבל תראנה שונות מן הפרוצות הסוררות ההולכות פרוצות ראש ומכריזות בריש גלי על סירובן לשמור על דת משה ויהודית. אבוי על כבוד תורתנו אשר נתונה למרמס ואין איש שם על לב, אבוי על חלול שם שמים וחלול קדושת ישראל ואין גודר גדר ועומד בפרץ.

...אחריות השעה דורשת מכל אשר יראת ה' נוגעת לליבו להשריש בלב בניו ובנותיו את החובה הקדושה לשמור בנאמנות על גדרי הצניעות אשר קיבלנו מאבותינו ואמותינו הקדושים לדעת כי שמירת הצניעות היתה מאז ומתמיד אבן יסוד עליה הושתתו החיים של בת ישראל אשר בידיה הופקדה קדושת ישראל - גם בימים כתיקונם היתה שמירת הצניעות משמשת כתריס בפני השפעת החופשים ואורח חייהם, וכל שכן בימים טרופים אלה כאשר החילוניות הרימה - ראש, ובכח הזרוע והפיתוי היא מאיימת לכלות מנפש ועד בשר, והרבה בתים טובים אשר החלו לסטות משהו מדרכי אבותינו הקדושים, הנה במשך הזמן הלכו מדחי אל דחי עד כי היו למאכולת אש רח"ל, גדולה

איפא היא החובה שבעתיים, שעה זו לנטוע ולא לעקור, לגדור ולא לפרוץ, להוסיף קדושה כיאות ליושבים בפלטרין של מלך ולא להגרר ח"ו אחר היתרים שלא היה מנוס מהן בארצות הגויים. עכ"ל.

(צד): הגאון רבי משה האגוז זצ"ל

בספרו שפת אמת (דף כ ע"א): ולמעט מזעיר מאלו הפורקים עול התורה והמצוה הן לא ראינו כי אם שאוכלים ושותים ומטיילין במרכבות בגנות ובפרדסים וכו', שאין ספק אצלי שעליהם מנבא ישעיה הנביא (יה, פז): בעת ההיא יובל שי לה' צבאות עם ממשך ומורט, כי שם לא נאמר עם מגולחי זקן ולובשי פאה נכרית ומטיילים בעגלות (שהוא מנהג פריצות) וזה ודאי לא יבצר, כי אם עכשיו אינם לוקין סופן ליטול שלהם כי כל האומר הקב"ה וותרן יותרתו בני מעוהי וכו'. עכ"ל. [נ.ב. דבריו היו צריכים לבוא לעיל באותיות הראשונות].

(צה): הגאון רבי יצחק אייזיק מספינקא זצ"ל

בשו"ת חקל יצחק (סימן פא), כתב וזה לשונו: על דבר הנשים אשר מקרוב נהגו את עצמן לישא על ראשן זשיאאן" והוא נעשה ממין הנראה כשערות וכו', דיש מקום לומר דהוא אסור מדאורייתא, דהא הוא דמי ממש לשער שלה וכל הרואה אותן ידמה בעיניו כאילו הן שערותיה, על כן יש ביה איסור מדאורייתא משום פריצות כמו בראש פרוע לגמרי, וכו', ולענין דינא, מסיק התשובה מאהבה דגם השלטי הגבורים והרמ"א לא התירו בפאה נכרית כעין פריקע וכו', והובאו דבריהם בשד"ח שם ס"ד, ועיי"ש ס"ב שכתב כי עון זה מביא מגפה ר"ל, כי מגפה ר"ת מפני גילוי פאה הנשים, וכו', סיומא דפסקא, הליכה ברשות הרבים או במקום שרבים בוקעין בו בפאה נכרית הדומה לשערות של גופה ונראית כפרועת ראש, לכולי עלמא אסור מדת יהודית ויוצאה בלא כתובה, ואולי הוא אסור מדאורייתא, על כן יאזר נא רום מעלתו כח ויצרף עמו היראים שבעירו לבטל המנהג הרע הזה, וכל השומעין ונזהרין יתברכו בבני חיי ומזוני, אמן כן יהי רצון. עכ"ל.

(צו): הגאון רבי יעקב שמשון סיניגאליה - שבת של מי זצ"ל

בספר שבת של מי (חידושים למסכת שבת סד. ד"ה יוצאה אשה בחוטי שער), אחרי שהביא סברת הבאר שבע החולק על השלטי הגבורים, כתב שמה שכתב הבית דוד על המשניות דמיירי באשה פנויה ולא בנשואה שהרי לא יתכן שיתירו לה חכמים לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית מגולה וכו', ועל דבריו כתב זה קשה דהא במפורש קאמר הש"ס שלא תתגנה על בעלה וכו', ולכן תירץ, וזה לשונו: "לעולם מתניתין בנשואה והפאה נכרית נתונה תחת השבכה". עכ"ל. [ועל כורחינו שלעולם לא הותר לצאת בפאה הנכרית אם היא מגולה לעיני כל, כי יש בדבר פריצות, ודלא כמו שהסביר בספר "מצא חן" שדעת השש"מ להתיר ח"ו פאה נכרית].

(צו): הגאון רבי סיני מז'מינראד זצ"ל

בספר הכוה"כ לחי העולמים (עמוד תקצו), כתב וזה לשונו: בשנים ההם התחילו קצת נשים ללבוש בשיטלען (פאות) אשר אדוני אבי זקני [בעל הדברי חיים מצאנז] היה אומר שהוא איסור על פי דין ואין שום חילוק בין פאה נכרית לשערות עצמה, וכו', אח"כ היה מעשה שנפטרו אצל אדוני אבי זקני שלושה מילדיו ב"מ, אז אמר שברצונו לעשות להם הספד, והלך לבית הכנסת ועשה הספד, ואמר שכל זה בא לו מחמת שמחריש על הפאה הנכרית וכו', לזאת מוכרח לצעוק ולצאת נגד זה בכל כוחו. עכ"ל.

(צח): הגאון רבי משה הכהן גורדון זצ"ל

בספרו ויקהל משה (פרשת וישב, עמוד קיד), כתב וזה לשונו: הרה"צ רבי יחזקאל זצ"ל בעל דברי יחזקאל היה מדקדק ומוכיח נגד כל אלה שלובשים לפני האופנה (המאדע), ובמיוחד נגד הנשים הלובשות פאה נכרית ושאר מלבושים לפי האופנה החדשה של הגויים, והביא ראיה לדבריו מן התורה, על הפסוק: "ויהי יוסף יפה תואר", מבאר רש"י כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו, והקשה, היתכן שיוסף הצדיק וכו'. עכ"ל. [וה"ויקהל משה" אחר כך הוסיף עוד לחזק את דבריו. ע"ש].

צט): הגאון רבי נסים בורלא - אב"ד ירושלים זצ"ל

בשו"ת וישב יוסף חיו"ד (סימן ב, דף טז ע"ב) כתב וזה לשונו: ואני תמיה מה לנו לגלות דאגוני מגנא מגן אברהם יצ"ו בפאה נכרית וכו' דאיך לא ראה מה שכתב הרב באר שבע בסימן יח מה שהכה על קדקדו מהרב המתיר פאה נכרית וכו', בתשובת באר שבע דחה ראייה זו בב' ידים והאריך בדחיות לאסור עיין שם בדבריו. גם הרב מים רבים וכו', גם הכנסת הגדולה ציין לאסור, והמדקדק בדברי הגאון באר שבע ז"ל ישר יחזו פנימו כמה ראיות הביא לאיסור. עכ"ל.

ק): הגאון רבי יצחק מאיר בן מנחם - פרשת המלך זצ"ל

בספר פרשת המלך (הלכות אישות פרק יג הלכה יב, בהערה ד"ה אגב), כתב וזה לשונו: אמנם ראיתי דהערוך בערך פליטין מפרש דהיינו פאה נכרית ובלשון רומי קוראים לזה קפליטין, ולפירושו אין שום סמך מירושלמי על זה, דאין לאשה לצאת במטפחת וכו', אגב כדאי להעיר דלהערוך יש להוכיח מירושלמי דאין לאשה לצאת בפאה נכרית לשוק משום דת יהודית ואין זה ממנהג הצניעות, וזה נגד המקובל בהרבה ארצות דוקא למנהג של [היפך כצ"ל] צניעות בבנות ישראל. וכו'. ובמשנה הרי נאמר דיוצאה בחצר, ומשום פרועת ראש אינו אסור בחצר רק באסור פרועת ראש דאורייתא וכמבואר בכתובות שם, אבל וכו'. עכ"ל. [ומה שכתב שם שדת יהודית משתנית וכו', כבר השבנו על דבריו לעיל בפרק ג אות א מדברי הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פרק ט. ע"ש].

קא): הגאון רבי יעקב מוצפי - ראב"ד העדה החרדית הספרדית זצ"ל

במכתב (נתפרסם בחודש חשון תשל"ו), תחת הכותרת "לאפרושי מאיסורא", כתב וזה לשונו: אודות הפירצה הנוראה שנפרצה בעוונותינו הרבים בכרם בית ישראל שבנות ישראל מבלי ידיעת חומר האיסור נכשלות והולכות ויוצאות כרבים בפאה נכרית שרוב הפוסקים ראשונים ואחרונים אסרו זאת, וגדולי הפוסקים ראשונים כמלאכים יצאו בביטויים חריפים נגד זה, וכגון "איסור

דאורייתא! "פריצות" "ולוקה מן התורה" וכו'. ובפרט בפאה נכרית דזמנינו העשויות במומחיות ובשכלול רב, אשר לא שערום אבותינו, ועל זה בודאי לא עלתה על הדעת לאף מיקל להתיר זאת!

לזאת באנו לגלות דעתינו דעת תורה שאיסור חמור וגמור ללכת ולצאת לחוץ בפאה נכרית, ודינה כשער עצמה, וכל בעל בעצמו מחוייב להשגיח על בני ביתו שלא יפרצו ח"ו בזה, שלא יהיו חלילה בכלל חוטאות ומחטיאות את הרבים, וגם להשגיח שתלכנה במלבושי צניעות כדת וכדין לבל ילכד ח"ו בעוון אנשי ביתו, וכן מצוה על כל מי שבידו למחות לגדור גדר ולעמוד בפרץ, וזכות הרבים תלוי בו, ולמזהיר ולנזהר שלומים תן כמי נהר, ויתברך מכל הברכות שבתורה, ויזכה לראות בנים תלמידי חכמים וצדיקים ויזכה לכל טוב. ובזכות שמירת הצניעות וגדריה שומר ישראל ישמור כרמו מכל פגעים ומרעין בישין, ואין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחובותינו, ובזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים ועתידים להיגאל על ידי משיח צדקינו בב"א. על זה בעה"ח הבד"ץ להעדה החרדית הספרדית פעה"ק ירושלים ת"ו, נאום יעקב מוצפי. עכ"ל. [מכתב זה הובא בספר הכתר והכבוד לחי עולמים, עמוד תשנז].

(קב): הגאון רבי הלל ליכטנשטיין אב"ד קאלמייא זצ"ל

בספרו אבקת רוכל ח"ב (כלל ב פרט א): מכאן תוכחה לכמה מקומות שנהגו הנשים מנהג בורות לישא על ראשם בשוק תכשיט הנקרא פרוק או שייטל (פאה נכרית) שכולה נעשה משער ואין ניכר על ידי כן בן פנויה או נשואה, וכו', וגם לעניות דעתי שיש לדון בדין זה שהוא גם איסור תורה, לא יהיה כלי גבר על אשה שתהא דומה לאיש כדי שתהלך לישיב בין האנשים, וכו', הכא נמי יש לומר על ידי שהולכת בפרוק תלך לישיב בין הפנויות כבתולות, וכמה פריצות יכול להסתעף מזה. עכ"ל.

ובספרו "שירי משכיל" (כלל ה פרט ט), כתב: ובכלל הסתות עמלק וכו', שטורח ומפתה לנשים שיהיו בבחינת גבהו בנות ציון שתלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים ולקשט בתכשיטים ובמלבושים כאחת הפרוצות והשרות, הגם שהם בגדי שחץ וגאווה, ולא מדרכי הצניעות, וגורמין להבעיר היצר הרע בלב רואיהם, ועל ידי כן הולכים מעט מעט מדת יהדות מדרכי הצניעות ומשנים מדרכי אמהות הכשרות להתקשט אף בפאה נכרית, הגם שהיתר דבר זה רפוי מאוד, ואחרון הכביד שהוא פריצות ועזות גדול שאין ניכר בין פנויה לנשואה. עכ"ל.

(קג). הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד - רבה של ירושלים זצ"ל

בספר מרא דארעא דישראל (פרק ג) מובא: פעם באה אשה אחת לירושלים מפולין כשהיא חובשת פאה נכרית, הדבר נודע למרן הגרי"ח זוננפלד ולהגאון רבי שמואל סאלנט רבניה של ירושלים דאז, הם יצאו בחרם על אותה האשה שבשום פנים ואופן לא תוכל להתגורר בירושלים כל עוד שלא תסיר את הפאה הנכרית, ושאלו אחת מנשות ישראל לא תעזנה לפרוץ את הגדר בפרצת הפאה הנכרית, כי חומת ירושלים היא חומת הצניעות, ולא ילבש בגד שיש בו פריצות בשום פנים ואופן. עכ"ד.

"שאלו את פי רבינו הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, הרב הגאב"ד פעיה"ק ירושלים תובב"א עם מותר לאשה לכסות ראשה בפאה נכרית (פארוק), השיב הרב כי בתשובות האחרונים מדובר על זה באריכות ולדעתו אסור בפשיטות מפני פריצות". עכ"ל.

ועוד בספר מרא דארעא דישראל (עמוד מב), כתב וזה לשונו: רבינו רי"ח זוננפלד היה גם חבר קבוע ומן הראשיים "בועד משמרת הצניעות" הירושלמי, והיה מרבה להשתתף באספותיו ולהביע שם את דעותיו, כשעלה פעם על הפרק שאלת הפאה נכרית, תמה רבינו ואמר לפני הנאספים: "אתמהה, וכי איך לבושות הללו פרוק כדי שיתראו בו כפרוצות". עכ"ל. ובהערה שם (מס' 16), כתב המוציא לאור: "בחומרא רבה היה רבינו נוהג כלפי הפאה נכרית, ופסק שהיא גרועה יותר משער המצח שאין הנשים זהירות לגלח". עכ"ל.

(קד). הגאון רבי שמואל סאלנט - רבה של ירושלים זצ"ל

בספר מרא דארעא הנ"ל (פרק ג) מובא שהגאון רבי שמואל סאלנט החרים ביחד עם עמיתו הגרי"ח זוננפלד אשה אחת שהגיעה מארצות פולין עם פאה נכרית, ושאלו הסכימו לחרם זה רבים וטובים מבני ישראל. [וכל זה לא מפני הפירצה שיש בדבר כנגד המנהג המקובל בירושלים, אלא מפני הפריצות החמורה שיש בדבר וכמו שיראה הקורא היקר בדברים הנלהבים הכתובים שם]. וכן כתב בקונטרס "הבירור האחרון" (עמוד 19) בשם הגרי"ח זוננפלד והגר"ש סאלנט. וראה עוד בדבר ה' (ברשימת הפוסקים, שמנה את דבריהם). ועוד. [וראה להלן בערך הגאון רבי נפתלי פורש].

קה). הגאון רבי נפתלי פורש - תלמיד הגר"ש סלאנט זצ"ל

בספר מרא דארעא דישראל (עמוד מב) סיפר הגאון רבי נפתלי פורש ז"ל סופרו של מרא דארעא דישראל הגאון רבי שמואל סלנט זצוק"ל פעם בא גדול אחד מחו"ל והרבנית הלכה בפאה נכרית, ונעשה מזה רעש גדול בכל העיר, עברו כמה שנים ובנו של הרב עמד להתחתן ודרשה הרבנית שגם כלתה תלך בפאה נכרית, ושוב נעשה מזה רעש גדול בכל העיר, אז שלח רבינו מוהר"ש סלנט לקרוא להרב, ואמר לו, כאשר בא מע"כ לירושלים ונודע לי שהרבנית הולכת בפאה נכרית "הצטערנו בזה הרבה", ועכשיו אני רואה להיכן הדברים הגיעו וכו', הרב בכה והבטיח לרבי שמואל שלא תלך בפאה נכרית. עכ"ל. [מעשה זה הובא בדת יהודית כהלכה (עמוד קכא) שנדפס בשנת תשכח בירושלים].

קו). הגאון רבי דוד בהר"ן - מרבני ירושלים זצ"ל

בספר דת יהודית כהלכתה (עמוד קכא) כתב, וזה לשונו: שמענו מאחד מזקני התלמידי חכמים בירושלים שהגאון הצדיק רבי דוד בהר"ן ז"ל כאשר שמע על אשה חשובה שבאה מחו"ל שלובשת בפאה נכרית כתת את רגליו להוכיחה ודיבר על לבה כמה שעות שתסיר את הפאה הנכרית מראשה. עכ"ל.

קז). הגאון רבי מרדכי יהודה ליב ווינקלר - ליבושי מרדכי זצ"ל

בשו"ת לבושי מרדכי חיו"ד תנינא (סימן קסח), כתב וזה לשונו: ומזה ומזה שלא תצא כלל בפאה נכרית כאשר "שייטיל" שמעתי מהגאון הצדיק מהח"ש זצ"ל אב"ד ק"ק אבראהם "טול מקל והך על קדקדן דהיינו (פאה נכרית), זכות נשים צדקניות וצנועות קרבה גאולתינו. עכ"ל.

ושם ח"א מהד"ת (סימן קח) כתב וזה לשונו: מי שיש לו קרחה בראשו אם מותר להשים על ראשו פאה נכרית מה שנקרא פאריקעאן בלע"ז וכו', ובאשה נשואה יש בו איסור ממש דהוה עוברת דת משה ויהודית כמ"ש באה"ע סימן קטו וכו'. עכ"ל.

קח): הגאון רבי אהרן ראטה (מברגסאז) זצ"ל בעל "שומר אימונים" ו"טהרת הקודש"

בצוואתו הקדושה, כתב בזה הלשון (מתורגם מאידיש): הנני מבקש מכל הנשים והבנות של הילדים שלי ושל התלמידים שלי שיח, וגם מהיהודים שחפצים לשמוע בקולי, סמוך אל הדור החשוך והעני הזה התחילו לפרוץ את הגדר והתחילו לשאת פאה נכרית, ומאז והלאה המשיכה התדרדרות לרדת בתכלית הירידה בעוונותינו הרבים, הצדיק הקדוש רבי פנחס קאריצער אמר כך: "כאשר משיח יבוא אזי יראו שהגאולה היתה תלויה ועומדת עבור שערה אחת", ובגוף כתב היד כתוב, שהכונה היא באמת על ענין השערות [הנכריות] שהנשים מקילות רחמנא ליצלן, ואם כן, כעת בני המתוקים, איזה פנים לכם לפני משיח צדקיננו, כאשר כל האבות והאמהות וכל הנשים הצדקיות יבואו יחד על משיח, ויראה שאתה עיכתם את הגאולה רח"ל לא יורקו ויוליכו אתכם, על כן אני מבקש שכל אשה, חס ושלום, לא תקל שום קולא כל דהיא בלבישת פאה, אפילו שערה אחת, ושיהיה לכל אחד מסירות נפש על כל הגדרים וסייגים של קדושה, הן מצדו הן מצד אשתו ובניו שלא ילכו עם פאה. עכ"ל הקדוש.

קט). הגאון רבי יצחק זאב ידלר (אדלר) זצ"ל - תפארת ציון

בספר "בטוב ירושלים" (רבינו הרה"צ רב"צ ידלר, עמוד רצז), כתב וזה לשונו: הגאון הצדיק רבי יצחק זאב ידלר בעל מחבר ספר תפארת ציון על המדרש רבה, היה נמנע מלהכנס לביתם של אלו שנשותיהן לבשו פאה נכרית שכן החזיק זאת כגילוי ראש ממש וכו'. עכ"ל.

ובספר דבר ה' (עמוד רסט), הובא בזה הלשון: ראיתי דבר נורא מה שכתב הרה"ג מגיד מישרים רבי בן ציון אדלר זיע"א בתולדות אביו הגאון רבי יצחק זאב אדלר זצוק"ל זיע"א בעל התפארת ציון, וזה לשונו: כן אסר לבישת פאה נכרית ועל כן לא רצה להכנס בשום אופן לביתם של הרבנים שבאו מחו"ל ונשותיהם היו לובשות פאה נכרית, שכן החזיק זאת בכגילוי שערות ממש. והוסיף נכדו מעשה שהלך פעם לבקר את הגר"ח ברלין זיע"א, לפני עבור את מפתן הדלת נעצר הגאון רבי יצחק אדלר זצוק"ל לזמן קט, ואחר כן נכנס, לשאלתו של נכדו על מה ראה להיעצר על יד הדלת, ענה לו שפעם אחת היתה אסיפת רבנים בבית זה, וכמדומה לו שהרגיש כאן באשה שלבשה פאה נכרית

שדינה כגילויי שערות, ועל כן רצה הפעם להווכח כדי שלא יכשל בזה שוב. עד כאן לשונו. [וכן הובא בעקבתא דמשיחא (מס' 181). ועוד].

(ק). הגאון רבי אלעזר בריזל זצ"ל

באוצרות ירושלים (חוברת נז), הובא מכתבו של הגר"א בריזל, שאחרי שכתב כנגד מתחכם אחד בספרו "דת והלכה" שכביכול מי שנוהג להקל בלבישת פאה נכרית יש לו על מה שיסמוך, והגר"א בריזל תוקף את עמדת אותו האיש, וכותב עליו כי חצוף הוא, וכו', ואח"כ כותב: ודע כי בספר תשובה מאהבה (סימן מח) כתב שאפילו השלטי הגבורים שהוא המתיר בפירושו לא דיבר בפאה נכרית שנעשה כמו שערות הראש ממש, עיי"ש, וכל שכן בפאה נכרית שנעשית בזמנינו ובעת שהנשים מסתובבות בזה נראין כבתולות ממש, או לעינים שכך רואות, כי מלבד עצם האיסור שבארתי עוד אזעק זעקת חמס, מיהו שגזל מידת הבושה וכו', ועתה השאלה מי גזל מנשי ישראל שדוקא ברצונם להתראות כפרועות ראש? וכו'. עכ"ל. [ומי שמתבונן בדבריו שם, שהפך את דברי החכם הנ"ל "על ידי זה הריהו הבל ואפיקורסות" עכ"ל].

(קיא): הגאון רבי עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל

בספר לב העברי ח"א (דף פא ע"ב) כתב: והנה לאסור פאה נכרית הסכימו יחד בעל באר שבע וכו', ומהר"י מינץ קצינלבוויגן, והגאון מוריניו הרב יעב"ץ, כולם כאחד אוסרין מן הדין וכו', על פי ראיותיהם מהש"ס וסותרים כל ההיתרים על ראיותיהם וכו', והכל מבואר היטב בתשובה מאהבה ומסיים שם (התשובה מאהבה) שאף המתירין לא התירו אלא דוקא על הפנים של כנגד שערות הראש, דהיינו פאות הצדדין של הראש וכו', אבל במקום שערות הראש גם הם מורים לאיסור. וכו'. עכ"ל.

(קיב): הגאון רבי שמחה בונים מאוטווצק זצ"ל

"שמעתי מפיו של המשב"ק של הרה"ק רבי שמחה בונים מאוטווצק זי"ע, בנו של הרה"ק רבי מדלי מוורקא זי"ע, אחיו של הרה"ק רבי יעקב

דוד מאמשינוב זי"ע, ראש שלשלת אמשינוב, שלפני עלותו לארץ הקודש בשנת תרמ"ז, נתאספו כל גדולי האדמור"ים בביתו להפרד ממנו, מצד אחד ישב הרה"ק בעל ה"שפת אמת" מגור, ומצד שני ישב הרה"ק מאלכסנדר זי"ע, וכל החדר היה מלא בגדולי הצדיקים שבפולין, עד שלא הניחו לשום גבאי להכנס לחדרו הקדוש מאפס מקום. ובאותם רגעים נעלים טרם עלותו לארה"ק, נעמד רבי בונים מאוטווצק זי"ע ואמר לכל הצדיקים המסובים שם: "הנני רואה שהחלה להתפשט פריצות של לבישת "פעל" (כעין חתיכת עור של כבש עם מעט צמר שהיה דבוק לעור, והניחו אותה בקצה המטפחת במקום שערות), דעו לכם שאם לא יעצרו פריצה זו, יבוא יום ויתחילו הנשים ללבוש ר"ל פאות נכריות הדומות לשער, ואז יקום גוי ויחריב את העולם וישמיד את היהודים רח"ל". - כה דיבר הרה"ק, יותר מחמישים שנה לפני השואה הנוראה! וידוע ששנים מועטות לאחר מכן היתה התדרדרות עצומה בעניני יהדות בפולין ובשאר איזורי אירופא, וגם בנושא כיסוי הראש חלה נסיגה נוראה, והסוף המר ידוע לכולם רח"ל". (מפי הרה"ק האדמו"ר מתולדות אהרן, ונתפרסם בעלון "אל תפסידו" עמוד א, ובעוד מקומות).

קינ): הגאון רבי יקותיאל יהודה טייטלבוים זצ"ל בעל ייטב לב

בספרו ייטב פנים (מאמר דורש טוב, אות ד), כתב: ויותר מהנה הנשים עושים חדשות שהולכין בגילוי הראש בדבר הדומה לשיער ובפאה נכרית רק על קצה הראש סמוך למצח, יש להם כובע, וכו', וגם עתה אני מבקש ומזהיר לבל יוסיפו ללכת במלבושים כאלו, ומה שעבר הוא רחום יכפר עוון, וכו'. עכ"ל.

ושם (תוכחות מוסר ליי"ג מדות, אות כח) כתב: לכן הנני להזכיר את הנשים ולבקש מאיתם ולהזהירם לבל ילכו ראשיהם כאשר עד עתה כי כפי הנשמע הוא פריצות גדול, אוי לעינים, וכו', יש מהן שהולכין בפאה נכרית שגם זה אסור, כמו שכתב בספר באר שבע באורך, וכו', וכבר אמרתי שזה שאמרה תורה חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם בהליכות כאלו עוד יתכן לשון שער בשין שמאלית, והכונה שלא הלכו אבותיכם בשערות כמו עתה. עכ"ל.

קיד): הגאון רבי יעקב זאב ברבר הכהן זצ"ל

בספר משיב מלחמה שערה (הקדמת המחבר) כתב את מטרת כתיבת ספרו, וזה לשונו: חלק השלישי קראתיו בשם "משיב מלחמות שערה ומקים שערה לדממה" בו יצאתי להכות על קדקוד ומוח גיבורי המלחמה הלוחמים עם וכו', ואני במענה רך ישן נושן באתי להצדיקן בדין וכתבתי להוכיח כי שער ראש אשה לספר (לרשות הרבים), הוא נוול בוז וחסר, ותלתלי ראשה אם קלועות (כמו פאה נכרית) ולא מכוסות באפר (בסודר) יושבת "בביתה" בלי פקפוק וחשש, עדי וקשוט אשה שערה לשושש, ואם כובע בראשה לצאת לרשות הרבים מותרת, ורק אם בגילוי (הקליעה) לחוץ תצא על דת יהודית עוברת ופרוע ראש שאסור משום דת משה. וכו'. עכ"ל. [נוכל כוונתו היא על המכריזים שיש איסור בלבישת קליעת שערות כעין הפאה הנכרית "בביתה", אבל ברשות הרבים לדעתו הרי זו עוברת על דת וכו"ל מלשונו].

ובספרו (עמוד פב) כתב: ועוד ראייה ממה שכתבו התוספות שם (שבת נז: ד"ה אי כבלא, שהקשו דאמאי לא תני נמי ברישא פאה נכרית בהדי כבול דאין יוצאין בה לרשות הרבים, ותירץ דמילתא דפשיטא דאסור לצאת בה לרשות הרבים דודאי משלפא משום דמחכין עלה, וקשה, היאך היא מילתא דפשיטא שלא תצא ממה נפשך אי מיירי שהפאה נכרית מכונה בשם דבר הלא אם תשלוף הפאה נכרית תשאר בגילוי ראשה ותעבור על דת משה ובודאי לא תשלפנה ואי דמיירי שהולכת בשבכה על הפאה נכרית לפי שצריכה ב' כיסויין על משום דת יהודית, הלא גם כן לא תשלוף שתשאר רק בכיסוי אחת ותעבור על דת יהודית, אלא ודאי דבכיסוי אחת על קליעות שערה גם כן אינה עוברת על דת יהודית, וזאת הכיסוי היא קלתה או שבכה או כיפה, והפאה הנכרית היא כמו שערה ממש, וצריכה שבכה או כיפה, ויש לחוש דלמא שלפא הפאה נכרית. ואף לדעת השלטי הגבורים יש לומר דסבירא ליה דאמאי לא תני ברישא פאה נכרית בהדי כבול, דאסור לצאת ברשות הרבים בפאה נכרית לפי שמילתא דפשיטא וכו', אבל בחצר איצטריך לאשמועינן דמותרת, כיון דבחצר מותרת אף בלי שום כיסוי. עכ"ל.

ובהערות שם (הערה כו) כתב: ועי' בהקדמה, וכמו שנאמר: העין רואה והלב חומר, וממילא וכו', כי העיקר ראיית עין האדם הן לשבח והן לגנאי, וכו', שאן יעלה על הדעת שתצא בפאה נכרית בגילוי להטעות הבריות שיסברו

שהשערות שלה הן ועוברת על דת משה וכו', לא אדע מאי הקשה לו, הלא בודאי יש חילוק בין מלבוש של קידוש ליתר שאת למלבוש שלובשת לקישוט וכו'. עכ"ל.

קטו): הגאון רבי אברהם חיים איינהורן זצ"ל

בסוף ספרו "שערי טוהר" על הלכות נדה, כתב: גם בענין שבנות ישראל יוצאות בפאה נכרית לרשות הרבים כבר העלה להלכה בשאלת יעב"ץ סימן ט ובדברי חיים ח"ב סימן נט, דאסור ויש בה משום דת יהודית, וכן מבואר פשטות הש"ע באבן העזר סימן קטו סעיף ד, וכו', וכל שכן בזה הזמן שמתקנין השיער להיות דומה ממש כמעשה הפריצות בודאי אסור מן התורה, וכמו שכתב בדברי חיים ח"א סימן ל. עכ"ל.

קטז): הגאון רבי שלום סופר [בן המחנה חיים] זצ"ל

בתורת חיים אר"ח (סימן עה ס"ק ז), כתב: ועיין מגן אברהם לענין שער נכרית וכבר האריכו בזה המפרשים וכו', אבל יש להחמיר כבאר שבע, ובמור וקציעה כתב דיש בו איסור, וראה בשאלות שלום ח"א סימן ט, וח"ב סימן ז-ח, ועי' בתשובות דברי חיים חיו"ד ח"א סימן ל, וח"ב סימן נט דיש לאסור, יע"ש היטב. עכ"ל.

קיז): הגאון רבי אלעזר - בעל שמן רוקח זצ"ל

בצוואתו הנדפסת בספר "יבין שמועה" על התורה (קראקא, תרסד), כתב: ואני מזהיר באזהרת שש מאות ולזרעי אחרי עד עולם שהנקבות לא ילכו ח"ו בדרכי הפריצות ההולכים בפאה נכרית ובידים מגולות וכהנה מנימוסי האומות, חלילה וחלילה לכם מעשות כזאת, אך תלכו בצניעות כדת משה וישראל, וכדת יהודית.

ק"ח): הגאון רבי חנינא יוסף טטלבוים - הקדושת יום טוב זצ"ל

הגאון בעל קדושת יום טוב (הובא בספר זכרון יעקב יוסף לר"י רובינשטיין), "התבטא מספר פעמים שהפאה הנכרית גורמת לפריצת גדר הצניעות בעם ישראל". [והובא באור תורה שנה כא עמוד ריח, במאמרו של הגר"ד טהרני].

ק"ט): רבי דוד המכונה "הקדוש מקאשנייב" זצ"ל רבו של מהרש"ם הכהן

"הקדוש מקאשנייב (קשאנאב) שאל את אחיו "במה נלך לקראת משיח?" כי החסידים ירקדו לפניו והוא ישאל אותם על כל המאדאס הארורים שהולכות הנשים ומדמות עצמן לנשות עכו"ם, וישאל כל אחד כאיזה ערלית (גויה) הולכת אשתך? ולא יוכלו לענות כלום למשיח, ואמר שכוונתו על מה שהולכות נשים בטעם של עכו"ם בשייטיל (פאה) ובכה על זה הרב מקאשנייב מאור"ד (לשון מהרש"ם הכהן על התורה, פרשת לך לך דף נב ע"א).

ק"כ): הגאון רבי עקיבא פרוש זצ"ל

הגאון רבי עקיבא פורש בקונטרס קדושת ישראל (בסוף ספר אבני שוהם לחתנו רבי יעקב ראטמן) כתב: "הדבר כל כך מגונה לראות נשים מבנות ישראל הלובשות פאות נכריות ובכך מגרות את היצר הרע בגברים, וטוב מראה עינים באשה מגופן של עריות (יומא עד:), עד כי נפרץ הדבר ואין איש שם על לב" וכו'. עכת"ד.

ק"כא): הגאון רבי הלל ליכשנשטיין זצ"ל - ראב"ד קאלאמאי והגליל

בספרו מקרי דרדקי ח"א (פרשת בראשית אות לה, דף ז ע"א) כתב, וזה לשונו: וגם בכלל וכבשוה, אפשר הוא שהחיוב מוטל על הזכר לכובשה שלא תהיה יוצאת בראשה פרועה אשר לא כדת, והיינו שיש מקומות שהתירו לעצמם לכסות ראשם בשייעל הנקרא פרוק עשוי משערות, שמלבד שזה איסור גמור

אפילו בבית ואסור לבעלה להזכיר את השם בברכת המזון ובקידוש ובשאר ברכות וכיוצא באלו, משום שער באשה ערוה, וכל מה שאסרו חכמים משום מראית העין אפילו בחדרי חדשים אסור, וכו', ועיין שירי משכיל (דף לט ע"א) בשם תשובה מאהבה שזהו איסור גמור שנראה כאילו היא פרועת ראש ממש, וגם דבר זה הוא פתח רע שיגרום לילך בגילוי שיער עצמו בלא שייטעל. וגם משום שעל ידי כן אינו ניכר בין פנויה לנשואה.

נראה לענין דעתי כעת מלבד שדבר זה אסור מאזהרות לא תסור, עוד נוסף שיש בזה איסור של הזהרות לא תעשה של תורה, עיין דברים (כה, ה): לא יהיה כלי גבר על אשה, פירש"י: שתהיה דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים שאין זו אלא לשם ניאוף. מעתה מסתבר מאחר כשהיא נשואה קי"ל כשיטות הרמב"ם דקריבא דגילוי עריות חיבוק ונישוק וכיוצא בו הוא בכלל יהרג ואל יעבור, וראה ביו"ד (סימן קנז), מה שאין כן הדין כשהיא פנויה. אם כן איסור תורה היא שתלך באופן כזה שתהיה נראית שהיא פנויה, משום שעל ידי כן תוכל לבוא לידי קריבה דגילוי עריות שהיא בכלל יהרג ואל יעבור. עכ"ל.

וכבר נתבאר בפרקים הקודמים (פרק ג אות ב) שהמושג "מראית העין" היינו שמכיון שהפאה נכרית נראית כשערותיה ממש אם כן אותה התוצאה של הפריצות שייכת בשתיהם, ולכן יש לאסור משום מראית העין, דהיינו שהפאה הנכרית חשובה כשערותיה ממש שהרי יש בה פריצות. ואין הכונה שבפאה נכרית אין פריצות ורק יש איסור יבש של "מראית העין" כמו דם דגים וכו', אלא, שמכיון שכל הטעם שאסרה תורה היינו מפני הפריצות התלויה בראית העין, אם כן אין שום הבדל בין שערותיה לבין שערות הנכרית שהרי בשתיהם מתקבלת התוצאה החמורה של הפריצות וחוסר הצניעות. ובפרט שמראית העין היינו "משיכת העין". ולכן אפילו אם נפרץ הגדר ויודעים הציבור שהיא הולכת בפאה נכרית וכו' מכל מקום מידי פריצות לא יצאנו. וק"ל.

(קכב) הגאון רבי מרדכי שרעבי זצ"ל - ראש ישיבת נהר שלום

בספר "הכתר והכבוד לחי העולמים" (עמוד תשסא) מובא בזה הלשון: פעם כאשר הרבנית שרעבי ע"ה אשת הגאון המקובל רבי מרדכי שרעבי זצ"ל לא הרגישה טוב, נודמן כ"ק האדמור מתלדות אהרן לבקר בבית הרב שרעבי,

וביקשו התלמידים שהאדמו"ר יברך את הרבנית, לאחר מכן אמרה הרבנית לאדמו"ר, בנוכחות בעלה הרב שרעבי שהיא חוששת אולי זה עונש משמים על זה שהיא מוכיחה נשים ההולכות עם פאה, שמא פגעה בכבודם של בנות ישראל בזה שהעירה להן, מיד בשמוע הרב שרעבי את דבריה אמר לה, חס ושלום! חלילה לך לחשוב שזה עבור שעוררת אותם להסיר את הפאה, אדרבה עבור זה תקבלי שכר רב לנצח נצחים, ואף הוסיף ואמר לה בזה הלשון: את אמרת מה שאמרו חכמי ישראל, ואני אומר, מי שהולכת עם פאה נכרית היא עצמה כנכרית רח"ל. עד כאן לשונו הקדוש. [והובא בדבר ה' - עמוד רעח].

קכג): הגאון רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם זצ"ל - הדברי יציב

בשו"ת דברי יציב חיו"ד (סימן נו) כתב, וזה לשונו: בנידון דידן שיש דעות גדולי הפוסקים האוסרים מדינא לצאת בפאה נכרית, עיין שו"ת באר שבע סימן יח, ובעצי ארזים אה"ע סימן כא ס"ק ס. ואא"ז בשו"ת דברי חיים ח"ב חיו"ד סימן נט, כתב שרוב האחרונים מסכימים לאסור, וכו', ויותר מזה מבואר בר"ן בכתובות ובריטב"א (כתובות עב). מובא באיסור זה שאפילו לתת חתיכת משי וכדומה על הפדחת שיהיה דומה לשער אסור, דזה הוי דת יהודית וכו', ע"ש, ובח"א סימן ל. גם מוריניו הגאון יעב"ץ בכמה מקומות בספריו הקדושים מסיק לאיסור, עיין שאילת יעב"ץ ח"א סימן ט, וח"ב סימן לו, לחם שמים שבת פרק ו משנה ה, ובמור וקציעה או"ח סימן עה. והחתם סופר בצאוותו כותב: וגם אפילו בפאה נכרית אני אוסר עליכם באיסור גמור, ועיין בהגהותיו לשו"ע או"ח ריש סימן עה, וע"ע בלחמי תודה מבין ההפלאה דף ד ע"ב, בדרוש לד' אדר שנת תקס"ו. אך בעוונות הרבים בימים אלו רבה המכשלה בזה ואיני רוצה להאריך הרבה, אבל אקוה כי אשת חבר הרי היא כחבר ואם יראה לה מילים קצרים אלו יהיה בבחינת ודי לחכימא ברמיזא, וחז"ל אמרו (תנא דבי אליהו רבה, פרק ט): איזו אשה כשירה העושה רצון בעלה, ותבין בעצמה שלא כדאי להכניס עצמה בחומר איסורים שזה יכול להיות עוד יותר חמור מעצם הענין, ובודאי וכו'. עכ"ל.

קכד): הגאון רבי יואל טייטלבוים זצ"ל - אב"ד סאטמר

בספרו דברי יואל (פרשת בראשית): ובעוונות הרבים על ידי שהדורות מתמוטטים ומתמעטים, היה באמת הצורך וההכרח לעשות גדרים

וסייגים יותר, וזכור אני שזה כחמש עשרה שנים בעירנו נמנעו מלהשתדך עם מי שבני ביתו לובשת שייטל (פאה נכרית) מיראתם שגם בתה תעשה כמעשה אמה, ועכשיו בעוונות הרבים כבר התירו לעצמם גם פרושים ונתרבתה המספחת הזאת גם בכתי החרדים. הביטו וראו מה שכתב הגאון בעל מנחה לוי שהיה אב"ד בפראנקפורט שהבית דין צדק בעירו יצאו בחרם נגד כל אלו הלובשים פאה נכרית, וברור שבימיו לא נמצאו אף יחידים שעברו על החרם, ועכשיו ראו איך ירדו הדורות אחורנית אלף מעלות ועוד יותר, והגורם לזה על שהתחילו ליסוג אחור מעט מעט, והקילו בשמירת הגדרים והסייגים, וראו מה עלתה בידם.

והנה דברנו עד כה מהחיוב לעשות גדרים וסייגים, אבל באמת כבר פסק הסמ"ק דדבר שיש בו משום לתא דפריצות אסור מדינא משום ובחוקותיהם לא תלכו, ובתשובת חתם סופר חאו"ח (סימן לו) הביא מתשובת מהר"ם אלאשקר סימן לה שצווח השואל על מנהג נשותיהם בארץ ישמעאל שיוצאות הנשואות בשורה אחת של שער בין האוון לפדחת תלוי לה, וכתב המהר"ם על זה שגם בימי חכמי הש"ס יצאו כן על פי הערוך בפרק חזקת, ע"ש, וסיים החתם סופר זלה"ה דבארצותינו שהמנהג על פי הזה"ק להחמיר בגילוי שער, המנהג עוקר הלכה וכו', ויש לחוש לרבוצת האלה האמור בזוהר הקדוש פרשת נשא, וכו', ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו. עכ"ל. ובפרט במדינתנו שקבלנו עלינו הוראת הדברי חיים זלה"ה שאוסר לצאת לשוק בפאה נכרית וכל הדומה לשער אסור משום דת יהודית, וכיון שנהגו אבותינו כן, הוי המנהג קבוע ואסור מדינא, כמו שכתב החתם סופר זלה"ה, בשם מהרא"ש בסימן הנ"ל. עכ"ל.

(קכה): הגאון רבי חיים דוד הלוי זצ"ל - המקור חיים

בספר מקור חיים (פרק א סעיף ו) ובקיצור ש"ע מקור חיים (פרק קטו סעיף ג), כתב וזה לשונו: אם מותר לנשים שואות לצאת בפאה נכרית, ידועה ומפורסמת מחלוקת הפוסקים מערכה מול מערכה, והסברא "הישרה" מסכמת לאיסור, ואף גם זאת נאה עוד יותר שהלא פאה נכרית עשויה בהידור רב ויופי מיוחד, על פי הרב יותר משערותיה הטבעיות. עכ"ל.

קבו): הגרי"ז מבריסק זצ"ל

בספר דת משה וישראל (עמוד יז) כתב בשם בנו של הגרי"ז, וזה לשונו: מרן הגרי"ז מבריסק בדברו בענין פאה נכרית אמר: דער היתר פון שייטלען איז זייער א שוואכער היתר - נאה הנח להם לישראל" וכו', [היתר הפאה נכרית הוא היתה חלוש "מאוד" (והדגיש והאריך במילה "מאוד"), אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין]. עכ"ל. [וראה מה שכתבנו בענין זה להלן בפרק י אות ב שלא בכל מקום אומרים זאת].

קבו): הגאון רבי אברהם ישעיהו קרליץ זצ"ל - החזון איש

בספר דת משה וישראל (עמוד יז) כתב: מרן החזון איש אמר: "ס' שמעקט א דאורייתא" [פאה נכרית יש בה ריח של איסור דאורייתא (ומוכן שאיסור דרבנן בודאי יש). עכ"ל]. מפי אחר מבאי ביתו הקרובים. ע"ש.

מפי אחד מתלמידיו המקורבים, החזון איש נאנח רבות על היוצאות עם פאה נכרית שיש בה סרך איסור דאורייתא. ולפי זה לא יתכן להחמיר באיסורי דרבנן ולזנוח ספיקי דאורייתא שהן אסורין מן הדין. עכ"ד.

קכה): הגאון רבי ישראל מאיר הכהן מראדין זצ"ל - החפץ חיים

בספרו גדר עולם (פרק ד) המדבר על ענין גילוי הראש לנשים, כותב החפץ חיים וזה לשונו: ואל יטעה אותה היצר שתינצל מן הדין מפני שהיתה צריכה להתקשט עצמה לעיני בעלה שלא תתגנה עליו, כי באמת זוהי טעות דזהו שייך רק בביתה לבד! ולא בשוק! ועוד, דגם "בביתה" היה לה עצה לילך באיזה כיסוי נאה או בפאה נכרית על ראשה. והנה כאשר נתבונן נמצא ששתי סיבות גורמות לזה העוון לבא, אחד מפני העצלות שמתעצלת לטרוח בכל יום ללבוש איזה כיסוי על שערה (וסיבה זו אינה רלוונטית לזמנינו ב"ה. העורך), ועוד מפני פיתוי היצר שמסיתה ליפות את עצמה לפני בני אדם ולהתקשט בשערותיה ועל שתייהן היא עתידה ליתן דין וחשבון. עכ"ל. יוצא איפא שהחפץ חיים כותב בפירוש שהפאה הנכרית היא אך ורק ל"ביתה".

וכן בספר "אוצרות ירושלים" (חלק קמז), כתב וזה לשונו: מפי נכד החפץ חיים ששמע מפי זקנתו, רבינו החפץ חיים הזהיר לבני ביתו בפירוש שלא לצאת לחוץ בפאה נכרית מגולה. עכ"ל.

והגאון רבי אהרן צבי רומפלר בקונטרס "התנערי מעפר קומי" (עמוד ח הערה ח), כתב וזה לשונו: ואשת החפץ חיים בזוג שני שהלכה עם פאה נכרית היה נגד רצונו, שהתנה איתה לפני הנישואין שלא תלך עם פאה ואחר כן שינתה, כמו שהעיד נכדו הרה"ג ר' צבי זאקס ששמע כן מנכדתו החורגת עצמה, מובא בספר אוצרות ירושלים חלק קמז. עכ"ל.

(קכט): הגאון רבי עזרא עמיה זצ"ל - ראש ישיבת "פורת יוסף"

בספר כנסת עזרא (עמוד קו, אות נג), מעיד עליו ידידו הגאון רבי יעקב מוצפי ז"ל ראב"ד העדה החרדית, בזה הלשון: בענין פאה נכרית רבינו נקט כדעת האוסרים לבישת פאה נכרית ובקפידא חמורה דזהו כידוע כך המסורת למנהג הספרדים ללבוש מטפחת בלבד, ועל זה נאמר וכו', ובפרט שגם מגדולי האשכנזים ידוע שנהגו כך הרבה שיש עשרות פוסקים שאמרו שיקפידו לכסות את השער רק במטפחת! וכן נוהגים הרבה מקהילות האשכנזים חוץ מהליטאים, ואין להביא את הראיה מנשות הגדולים שלא לובשות מטפחת לומר שכך הוא שיטת בעליהן, כי מצוי שהרבה נשים לא שומעות לבעליהן אלא אם כן אמר הגדול במפורש לכסות בפאה אבל יש הרבה מגדולי האשכנזים הליטאים שהתירו וכו', ועוד אומרים בשמו של רבינו שאף אסור ללבוש כובע על גבי הפאה. וכו'. וכל שכן בפאות של ימינו "שדומה ממש לשער רגיל של אשה, ומכשילה להאנשים שמסתכלים וחושבים שזהו השער שלה ובאים להרהורים" וכו', וזהו איסור דאורייתא וכו'. עכ"ל. [וכן העידו תלמידיו מרן הראש"ל שליט"א והגרבי"ץ אבא שאול משמו, כיע"ש].

(קל): הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל - ראש ישיבת פורת יוסף

לפניך ציטוטים מעדויות תלמידיו [הקפדנו להביא את שמותם]:

בספר דברי חכמים (עמודים 83-73) תלמיד מורינו הגרב"צ זל"ה, כתב: מפורסם בשם מורינו הגרב"צ לאסור משום פריצותא ואפילו פאה עם כובע, כמו ששמעתי מפיו, ובשם מגידי אמת. וידוע שכן השיב לכמה בחורים

שלדעתו יש בזה פריצות ואפילו פאה עם כובע, ועל כן מה שכתב בח"א (סימן יא) הוא רק כדי ליישב דברי הרמ"א. עכ"ל.

בספר "אל תיטוש תורת אמך" (עמוד מה, הובא בספר דבר ה') כתב: "עדות נאמנה ששאלתי בזמנו את מורינו הגרב"צ בנידון, והשיב לו, שודאי לכסות שיער עם שיער אינו כיסוי מועיל, רק שאינו רוצה להתבטאות בלשון אסור [מן התורה], ולאלו השומעות בקולו הוא מורה לכסות במטפחת ולא בפאה". עכ"ל.

גם הגאון רבי ברוך שרגא שליט"א (נדפס בהסכמה לספר דבר ה') העיד בשמו של מורינו זלה"ה, שאמר לו בפירושו, שללבוש פאה אסור וגם שתצא שערה אחת אסור, אלא שנראה שהאיסור שתצא שערה אחת חמור יותר לפי הזוהר הק', (שהחמירו כ"כ בדבר וע"ש דברים נוראים בחומר הדבר), אך מעולם לא התיר פאה, וכתב שם בזה"ל: "ואני אומר, שדעתו של הרב ע"ה ברורה כפי ששאלתי אותו כמה פעמים, הן בהלכה למעשה, והן בדרך לימוד שהייתי לומד אצלו ביחידות כל יום בערך ארבע שעות, ולעולם לא התיר פאה. ובכל פעם ששאלתי אותו לא התיר בשום אופן, וכו', וכן הוא דעת מורינו ראש הישיבה הגר"י צדקה ע"ה, שהיתה דעתו איתנה שאין להתיר את הפאה". עכ"ל.

בספר דברי שלום (עמוד פו) הביא עדות מת"ח אחד ששאל פעם את הרב ע"ה אם יכול להתיר לאשתו ללכת בפאה, והרב השיב לו בשלילה, והוסיף לשאול הרי אף מהמקורבות אל הרב הולכות כך, והשיב לו הרב בתוקף, "באת לשאול מה דעתי בנידון או לשאול למה פלונית הולכת ככה". נכתב שכן שמע עוד מתלמידו המובהק של רבינו, הגאון רבי נתן בן סניור שליט"א, שבטרם נישואיו שאל את רבינו ע"ה כמה תכסה אשתו את ראשה, והשיב לו שתכסה את ראשה במטפחת כפי שנהגו אמותינו. והרב מח"ס דובר מישרים העיד ששמע להדיא מפי רבינו ע"ה שלא להתיחס לתשובתו שבאול"צ ח"א כהיתר לפאה נכרית שבדוקא הנידון שם לענין גרושה ואלמנה, שחיוב כיסוי הראש שלהם הוא מדרבנן ולא מדאורייתא].

בספר דובר מישרים (עמוד נ) סיפר, שאמר לו מורינו הגרב"צ זלה"ה, שאין להתייחס לתשובתו שבספר אור לציון (ח"א סימן יא) כהיתר לפאה נכרית, שמסקנתו שם להקל איננה אלא לענין גרושה ואלמנה.

בספר תורת המנהגים (פרק כ) הרחיב בעדויות בדעתו של הגרב"ץ זצ"ל, והוסיף, שאביו שאל את הגרב"ץ אם פאה נכרית מותרת, והשיב לו

הרב: "מכנסיים לנשים - אסור, כך גם פאה אסורה - פריצות שייכת בשניהם". וכששאל את הרב: מדוע אשתו הולכת עם פאה נכרית? השיב לו הרב: "באת לשאול הלכה או באת לשאול מה עושה אשתי? מה אכפת לך ממנה!". ע"ש.

ועוד ראה בהסכמת הגר"י יוסף שליט"א לספר דבר ה' על הפאה (מהדורא א), שכתב שאמר לו אביו הגדול מו"ר מרן שליט"א: "ששאל על כך את הגרב"צ זלה"ה איך יתכן שדעתו להתיר את הפאה נכרית, והשיב לו שבאמת דעתו להחמיר, אך מכיון שכבר התחילו רבות מן הנשים לצאת בפאה ראה ללמד עליהם זכות". עכ"ל. [והרחבנו בזה בעוד עדויות בפרק יג אות ב, קחנה משם].

וכן אמר לי מו"ח מוהר"ר פנחס מוסבי שליט"א [רבה של רמות י"ם, ורב בית הכנסת בית הרואה, עורך הספר "אור לציון" שביעית], בזה הלשון: הגרב"ץ אמר לי כמה פעמים שאין ספק שפאה נכרית זה מכסה את השערות שלה, אמנם אין זה צניעות, והדבר דומה לאשה שלובשת מכנסיים, או שלובשת גרב על כל גופה, שהגם שהיא מכסה את גופה, מכל מקום זה היפך הצניעות, וזוהי פריצות. וכך זה בדיוק באשה שלובשת פאה נכרית. עכ"ד.

קלא): הגאון רבי יצחק זעקיל פאללק זצ"ל

בספר זכרון למושה (במכתב של הגה"ק מהרי"ץ דושינסקיא), כתב וזה לשונו: ושמעתי למורי הגאון רבי יצחק זעקיל פאללק זצ"ל בהתווכחו עם תלמיד חתם סופר על סדר דברים שיצאו מפיו בדרשה אחת כשהחל להתפרץ פאה נכרית ועבירה גוררת עבירה לילך פרועות ראש, הוא אמר ז"ל, סדר דבריו היה לברך כל מי ששומע לדבריו לילך בצניעות בדרך דורות ראשונים יזכה לבנים מהוגנים ויתברכו בעל ענינים, והרים קולו בכח "מכלל לאו אתה שומע הן" וכל העם אחזום חיל ורעדה בשמעם דברים אלו יוצאים מפיו בליל כל נדרי בקדושה ובטהרה. עכ"ל.

קלב): הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל - ראש ישיבת פורת יוסף

בספר "בנות ישראל" (בסוף הספר) ובאור תורה (תשרי תשנב, עמוד כא) מובא מכתבו של הגאון רבי יהודה צדקה, שכתב וזה לשונו: לענין כיסוי

הראש בפאה, ידוע הוא שבני עדות המזרח לא היו רגילים בזה כלל ועיקר, אלא מכסות ראשן במטפחת או בכובע, וזה מחדש באו מערי אירופא באופנה חדשה לצאת בפאה נכרית, והעושה כן "אינ רוח חכמים נוחה הימנו" ! עכ"ל.

מתוך מכתב לגליון "עקבתא דמשיחא" (מס' 150): לכבוד וכו', ברצוני לספר סיפור על קרובת משפחתי אשר היתה חובשת את הפאה הנכרית עד למלפני כמה זמן, וזכיתי לשלוח לה את העלון מס' 144 אשר צרפתם שם על העובדות של החובשות פאה נכרית, וצירפתי לה את הדבר אשר שמעתי מרבי ומורי הרב הצדיק רבי יהודה צדקא זצ"ל ראש ישיבת פורת יוסף גאולה, שאמר לי: "עדיף שכל הנשים החובשות פאה נכרית ילכו בגילוי הראש ולא ילכו עם פאה נכרית", והיה לה בן חולני ומאז שהתחילה ללבוש מטפחת וזרקה את כל הפאות, בנה ב"ה נהיה בריא וראתה עוד ישועות וכו'. עכ"ל.

קלג): הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך זצ"ל

כפי שכותב בנו יבלחט"א הגר"ש אוירבך במכתב (הודפס בקונטרס "גדולי הדור", ובדבר השם עמוד צז), שהיתה דעתו לאסור בכל תוקף, וזה לשונו: מה מאוד ישמח לבנו על השמועה הטובה אשר שמענו שנשים יקרות קבלו על עצמן לדקדק בצניעות וגם חזרו למנהג ישראל מקדמת דנא לכסות את ראשן במטפחת ולא בפאה נכרית כדי לצאת ידי וכו', ונועם הצניעות יסוד קדושת ישראל. והנני מעיד בזה, כי כן היה דעתו ורצונו אל אאמו"ר גאון ישראל ז"ל (הגרש"ז ז"ל), שנשי ישראל יכסו ראשן במטפחת, וגם ראיתי את צערו הגדול של אאמו"ר ז"ל על הפאה הנכרית שנתפשטה בקרב שלומי אמוני ישראל, ה' ירחם! לזאת הנני מצטרף כיהודה ועוד לקרא לחזק ולאמץ את הני גיבורי כח המתעוררות להחליף מפאה נכרית למטפחת, ומבורכות בברכת התורה מקרב לב בבני חיי ומזוני רויחי ובריאות גופא וכל מילי דמיטב. והנני חותם למען קדושת וטהרת ישראל. שמואל אוירבך באאמו"ר גאון ישראל מוהר"ר שלמה זלמן ז"ל הכ"מ אוירבך. עכ"ל.

ובחוברת "מי ירפה לך" הובאה שיחתו של הגרש"ז (מפיו של הגה"צ רבי דן סגל שליט"א), בזה הלשון: רבי שלמה זלמן אוירבך זצ"ל אמר לי לפני 30 שנה כשדברנו אז על פאה נכרית, וזה לשונו: לפני 50 שנה אם היתה באה אחת לירושלים עם פאה היו סוקלים אותה באבנים, נכיון שכל גדולי ירושלים

אסרו פאה כמו המהרש"א אלפאנדר, המהרי"ל דיסקין, תלמידי החתם סופר, ותלמידי הגר"א על פי דעת רבם בשנות אליהו, ואז לפני 50 שנה, מי שלבשה פאה, אפילו עיור הבחין שזה פאה, כמו קש זה היה, כמו אניצי פשתן. אבל היום, נכנסים אצלי ואני לא יודע אם זה פאה או לא, אצלי זה מאוס מאוס מאוד, ממש מאוס מאוד... למה? כי זה כמו שאדם אוכל בשר כשר ומשתדל בכל האופנים שיראה טריפה, מכסים את הראש ועושים את כל ההשתדלות שיראה לא מכוסה, לכן אצלי זה מאוס, אבל אל מי נדבר... עכ"ל.

והוסיף הגה"צ רבי דן סגל, וזה לשונו: המצב מה שהולך היום זה נורא נוראות! איזה כיסוי ראש עושים, איזה לבוש רעשני, והנה יש צרות והולכים סחור סחור לחפש את הבעיה מה לתקן, אבל שוכחים לגשת למהות האדם, לעיקר הנקודה - צניעות! ובפרט היום מי נשאר להקדוש ברוך הוא? רוב חלקי האומה רחוקים, נשארו כמה בנים יחידים, ואז, כשהאבא רואה שכל בניו בגדו בו ונשאר רק אחד ובו הוא מנסה להתנחם, ואם גם הוא לא כמו שצריך כמה כאב וצער יש לאבא בורא עולם. בואו נחשוב רגע, מי היום המעמיד של כבוד ה' בבריאה, מי מכריז עליו? רק מעט חרדים, ואם גם הם בפאה מזלזלים בצניעות מי נשאר?! עכ"ל. [והובא כל זה בספר "בנות ישראל" להגה"צ רבי יעקב ישראל לוגסי שליט"א. ובספר דבר ה' עמוד רמג ועוד].

קלד): האדמו"ר מגור זצ"ל - הבית ישראל

בספר דבר ה' (עמוד רנב) הובא, בזה הלשון: שח אחד מזקני ירושלים שליט"א, את העובדה הבאה דלהלן שמעתי מבעל העובדא עצמו, אותו יהודי הנמנה על המשפחות המקורבות ביותר לאדמו"רי גור, לאחר נישואיו הגיע לביתו באחד מימי ה"שבע ברכות" הרה"ק ה"בית ישראל" מגור זיע"א, כשעלה במדרגות, עמדה הכלה בדיוק במטבח, והרבי הרגיש בה, מיד שאל הרבי את החתן: מי הילדה הזו? לאחר מכן הסתובב הרבי בסלון הבית ופנה לאביו החתן ושאלה: מי הילדה הזו? ושוב שאל כן את אבי הכלה. הללו לא הבינו מה כונת הרבי בכך, לאחר מכן ביקש הרבי את המחותנים שיכנסו אצלו הערב בקבלת קהל, כי דבר מה לו אליהם, אכן לאחר מעריב נכנסו אל הקודש פנימה וכשהם במתח רב פנה אליהם הרבי ואמר: ידוע כי רש"י הקדוש מפרש על האפוד (שמות כח, ד): כי הוא כמין סינר שחוגרות השרות כשוככות על הסוסים. עכ"ל. ומדוע ראה רש"י לפרש כך, אלא היות ופעם יצא רש"י מבית המדרש ופתאום

פגע באשת שר שרכבה מולו על הסוס, והיה מיצר רש"י מדוע נכשל בשגגה בראיית אשה, לשניה קלה, אך כשעמל רש"י לפרש מהו "אפוד" הבין למה הכשילוהו מן השמים כדי שיבחין בסינר שהיא חוגרת ואז יבין פירוש "האפוד". סיים הרבי ואמר: אני מעולם לא ראיתי אשה, וכשהרגשתי בכלה בביתכם ההולכת בפאה הנראית כשער, חשבתי מדוע מן השמים סובכו שאבחין באשה? והבנתי כי פשוט רוצים שאדע כיצד נראית אשה לא נשואה, בכדי להזהיר ולעורר אתכם, כי אשר נשואה אסור לה להראות כמו אשה לא נשואה, ומה יש להוסיף על דברים כה פשוטים בעת כזו הגיע השעה כבר כי אחת לאחת תסיר את לבוש הפאה נכרית למטפחת יהודית. עכ"ל. [וכן מובא בעק"ד (גליון 151) ועוד].

קלה): הגאון רבי יחיאל יהושע מביאלה זצ"ל - החלקת יהושע

"הרינו רואים חובה לעצמינו להודיע דעת תורתנו הקדושה כי הדבר אסור מדינא, שאף מקומות שנהגו היתר בפאה נכרית [של זמנם העשויה כגיזי צמר, (כלשון הגרש"ז זצ"ל)] לא עלתה על הדעת להתיר פאות נכריות כאלו של ימינו [שדומין מעט לשער], ובכגון דא אין שום היתר". עכ"ל. [הובא מכתבו בעיקבתא דמשיחא 310].

קלו): הגאון רבי אברהם מרדכי זצ"ל - "האמרי אמת" מגור

בספר אורך ימים (עובדות מהאמרי אמת), הובא בזה הלשון: כבוד הקדוש האדמו"ר "האמרי אמת" זיע"א התבטא... וביאר דבריו הגאון הקדוש רבי בנימין מנדלזון הרב דקוממיות זיע"א... ובענין הזה יש לומר בכיסוי ראש הנשואות שאיסור התורה בזה נלמד מהבזיון שעושיין לסוטה שמגלים את שערה לפי שהיא גילתה שערך בפני הזר שנתיחדה עמו, דהיינו שהקב"ה גילה רצונו ודעתו הקדושה שאשה לא תתיפה בשער לפני זרים, ובדורותינו מתחכמים שתכסה שערך היוצא מגופה, ותתיפה עדין בשער אחר בפני זרים, והנה פתרנו את הבעיה ההלכתית החמורה ונפטרנו מהצרה הנוראה שהתורה רצתה להמיט עלינו, ונתבטלה הגזירה הקשה!. וזהו שאנו מתפללים: אבינו מלכנו בטל מעלינו כל גזירות קשות ורעות... ופשוט וברור שחילול ה' גדול הוא, להראות חוסר אהבת קושי וכבידות בקיום המצוות רצון להיפטר מציווי ה' ולהתחכם

נגד התורה הקדושה, כאילו שאפשר לשבור את החבית ולשמור את יינה, פסיק רישיה ולא ימות, וכך גם נשים צדקניות שמרחוק ה' נראה להם ושבו בתשובה שלימה מאהבת עולם שבין ישראל לאבינו שבשמים, וטעם הגיעו לעובדו ב"מלומדה", אינן יכולות בשום פנים ואופן ללבוש את הפאה הנכרית, באומרן: הלא אלקיננו זה שונא זימה, והוא ציוונו שנתרחק ממלבושי נכריות ומהמתבטלות, ונצטנע בפרק הלכה זו של שער באשה ערוה, ואיך נעשה "שקר" בנפשינו לכסות שערינו ולהתבלט עוד יותר בשער אחר, האם בכך נתרחק מהכיעוד או נעשה בזה עוול ומשפט שער, חכמה ועורמה על רצון אלוקינו, שכתב בתורתנו שפריצות היא להתנאות לפני אנשים בשערות, ואיך נעשה הרעה הזאת וחטאנו לאלוקינו בעשותינו תורתו פלסתר, ובהראותנו בושה בקיום המצוות? אדרבה כל ריחוק וניכור לכל תועבות הגויים! וכל קרבה ודביקות באלקים חיים, היא שמחה ואושר לנו ותענוג אין סופי! עכ"ל. [והובא בספר דבר ה', עמוד רנז, ובעקבתא דמשיחא גליון 169].

קלז): רבי נפתלי הירץ זצ"ל - רבה של יפו

בספר הכתר והכבוד לחי העולמים (עמוד נג), הובא בזה הלשון: מעשה ברבה של יפו הגאון הצדיק רבי נפתלי הירץ זצ"ל, אשר החליט לצאת במיוחד לירושלים כדי לחפש את סידור הרש"ש, הוא יוצא לירושלים ופנה אל כיוון ישיבת בית אל בית מדרשו של הרש"ש, בהכנסו אל שערי העיר העתיקה נתקל בלויה רבת משתתפים, היתה זו לויתה של הרבנית הצדקנית רחל לבי ע"ה, אלמנתו של הראב"ד הגאון רבי יעקב לייב זצ"ל, רבי נפתלי הצטרף מיד אל המלויים, והלך אחר המטה ביחד עם שני גדולי ירושלים רבי ישעיה ורבי יעקב אורינשטיין זצ"ל. בעבור ההלויה ליד ישיבת אהל משה, הופתע רבה של יפו לראות כיצד מופיע הגאון הקדוש רבי יהושע לייב דיסקין "השרף מבריסק" זצ"ל על גזוזטרת ביתו לחלוק למנוחה את כבודה האחרון, היה זה מאורע מיוחד במינו, מפני שידוע היה לכל שהרב מבריסק לא יצא מעודו ללויה של אשה, גם אם היתה זו בעלת דרגה עליונה ביותר, וכאן הוא טרח ובא אל הגזוזטרא והמתין עד שאחרוני המלויים לא נראו כבר ברחוב! רבי נפתלי הביא השתוממותו על כך בפני גאוני ירושלים, נענה רבי ישעיה אורינשטיין ואמר, אשה זו סבלה ביותר מצער גידול בנים, היא שיכלה בחייה שלושה בנים תלמידי חכמים וצדיקים, ומכאובים ויסוריין למכביר היו מנת חלקה, ולכן זכתה לכבוד הזה שחלק לה הרב מבריסק, ואולם כאשר הרגיש רבי יעקב אורינשטיין שהסבר

זה אינו מספקו, נענה ואמר, שלדעתו פשר הדבר טמון בעובדה שרבי יעקב לייב היה לומר תורה לילות שלימים מתוך יסורים, ובכדי שלא תחטפנו שינה היה שם את רגליו בגיגית מים צוננים וכך היה יושב ושונה ומעמיק במשנתו במשך שעות רצופות, והרבנית נטלה על עצמה את העולם לסייע לו בכך ומידי לילה בלילה היתה שואבת מים מן הבור ומושיטה לבעלה את גיגית המים כדי שיוכל ללמוד תורה בלילה בלי תנומה כמנהגו, וכך היה דרכה מאז שנישאה לו ועד יום פטירתו, וכי בשל כך לא היתה זכאית לכבוד הזה? רבי נפתלי התפעל מאוד מעבודת הקודש של הרבנית הצדקת, ואולם בכל זאת הרגיש שעדין יש סיבה נוספת. ושמה, חזר רבי ישעיה ואמר, משום כבודו של בעלה הגדול הראב"ד? "עדין לא" אמר רבי נפתלי. רבי ישעיה אורנשטיין ייעץ לרבי נפתלי "תשאל על כך את תלמידו המובהק של הרב מבריסק, הלא הוא רבי יוסף חיים זוננפלד!"

נפרד מהם ופנה להגאון רבי יוסף חיים זוננפלד, "במה זכתה צדקנית זו לכבוד המופלא שחלק לה הרב מבריסק"? - הדבר מובן לי יפה, ופשוט אצלי בתכלית הפשיטות, ענה רבי יוסף חיים, ורבה של יפו שם אוזנו כאפרקסת, כל אלה שבאו להשתקע בעיר העתיקה בירושלים על מנת לחיות בה חיי קדושה וטהרה, היו נזהרים ללכת כרצון ה' בצניעות כיסוי ראש עם מטפחת בלבד, ובשום אופן לא לחבוש אפילו משהו משער פאה נכרית, ונזהרו שלא יראה על ראשם שום דבר הנראה כשער, אפילו חתיכה קטנה חלילה.

צדיקה זו שאנו מלזים אותה - ממשיך רבי יוסף חיים ואומר, השקיעה הרבה כוחות ועמל בענין זה, להשפיע על נשי ישראל שעלו מחו"ל להשתקע בירושלים להסיר את הפאה מעל ראשן, ולכסות את הראש במטפחת כדת וכדין כרצון השי"ת. עמלה נשא פרי כי דבריה יצאו מהלב ומעשה בגאון נודע שעלה מרוסיה והשתקע בירושלים שרעייתו הרבנית לא רצתה לשנות את כיסוי הראש שלה ממה שלבשה בחו"ל, וצדקנית זו דיברה על ליבה ולא נלתה לבוא אליה בענין זה פעם אחר פעם, עד שהצליחה לבסוף לשכנעה לשנות את דרכה, רבות עשתה והצליחה בשטח זה, והרב מבריסק ידע על כך, על כן מצא לנכון לחלוק לה את הכבוד הגדול הזה. אכן נודע הדבר אמר הגאון מיפו, אלמלא באתי לירושלים אלא בשביל לשמוע דבר זה דייני! אכן אני חוזר מיד ליפו לעורר את בני קהילתי על תפקידם להתחזק ביותר בגדרי הצניעות לכל ילכשו הנשים פאות נכריות... עכ"ל. [והובא בספר דבר ה' עמוד רעט].

קלח): הרבי מקרעטשניף זצ"ל

"בשנה האחרונה לפני הסתלקותו של הרבי מקרעטשניעף זיע"א החלו מספר תלמידי חכמים להכין קול קורא באיסור לבישת פאה נכרית, והחתימו עליו כמה מגדולי הרבנים והאדמו"רים, אולם כשהגיעו להחתיים את האדמו"ר זיע"א שם לב הרבי כי כתוב שם כי גם אלו שקשה להם להחליף למטפחת ישמו כובע על רוב הפאה, והנה משראה זאת הרבי הודיע "כי אין על מה לדבר ולא יחתום בשום אופן על פתק עם פשרות". וכמובן שמיד מחקו זאת והרבי חתם" [ספר דבר ה' עמוד רעו, עקבתא דמשיחא מס' 255].

קלט): הגאון הקדוש הרבי אברהם יהושע העשיל מנאסיד זצ"ל אב"ד הונגריה -
מח"ס מאור יהושע

בספר חדות החיים ח"י (פרק סב), כתב וזה לשונו: עובדה מעניינת סיפר הרב פריינד זצ"ל (ראב"ד ירושלים) שהיתה עם סבו הגאון הקדוש מנאסיד זיע"א, שפעם באה אליו אשה שלא זכתה להיפקד בילדים שנים רבות ובכתה לפניו, הרב שהיה מגדולי הפוסקים והצדיקים בהונגריה השיב לה: "אף שקשה מאוד לפעול אצלכם שיהיו לכם ילדים, אמנם את תבטיחי להסיר את הפאה וללכת במטפחת תזכי לבת אחת", האשה אכן קיבלה זאת וזכתה בתוך שנה לבת.

עבר זמן מה והחלו כמה מחברותיה לשכנעה שתחזור לפאה הנכרית, ומהלחץ חזרה לפאה בחושבה שבין כך ובין כך נולדה לב בת ובודאי לא יזיק, אך למרבה הצער נפטרה ביתה זו, האשה באה ישר בכיות נוראות לרב מנאסיד, אך הרב שהיה בעל רוח הקודש מופלא זעק לעברה: "מה את חושבת שזה משחק שביקשתי שתחליפי הפאה למטפחת? זה אש, איך חזרת לפאה?". עכ"ל. [והובא בספר דבר ה', עמוד רמט, ובעקבתא דמשיחא (גליון 93) ועוד. וראה בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב חאו"ח (סימן יח ד"ה ושמעתי) מה שכתב בשם הצדיק מנאסיד זיע"א].

קמ): הגאון רבי שמואל שפירא - מגדולי ירושלים

בספר דבר ה' (עמוד ונה), הובא בזה הלשון: פעם אמר הצדיק הקדוש רבי שמואל שפירא זיע"א לאחר מחסידי ברסלב שזוגתו הלכה בפאה נכרית: "עדיף שהבעל יוותר על כל הקיבוץ של רבינו הקדוש בראש השנה, וילך לו להתפלל במנין חטוף בשטיבלאך ובלבד שזוגתו לא תלך בפאה נכרית", האברך שנדהם עד היכן ממחיש לו רבי שמואל כמה רואה הוא בחומרא את לבישת הפאה, שכנע את זוגתו עד שהחליפה למטפחת. עכ"ל.

ועוד מעשה נורא, שם: מפי אותו חסיד בעל העובדא, וחשוב להדגיש ששמירת הפה של רבי שמואל היה נורא עד למאוד שהגאון הצדיק רבי לוי יצחק בנדר זיע"א היה אומר ששמירת הפה של רבי שמואל הינה חידוש של כמה דורות, וכמעט שלא יצא הגה מפיו אף בדברי חיזוק, אך על פאה נכרית היה זועק ללא הרף, עד שאמר אחד מזקני ירושלים: אם היה רואה היום רבי שמואל את המהפכה שיש בקרב נשות ישראל, אשר אלפים אלפים מבערות את הפאה, היה היום רוקד רבי שמואל משמחה. ומאידך חשוב להדגיש כמה אחז רבי שמואל בגודל המעלה הנשגבה להיות בערב ר"ה על הציון הקדוש באומן, עד שהיה מוכן למכור עוה"ב שלו עבור תיקון הכללי שיאמרו עבורו, ובכל זאת אמר לאברך כנ"ל. והדבר מדהים. עכ"ל. [וכן הובא בעקבתא דמשיחא, גליון 150].

קמא): הגאון רבי חיים כסא"ר זצ"ל - מח"ם כתר שם טוב על הרמב"ם

"יש מחמירין בזה מפני מראית העין (ראה בספר זה פרק ג אות ג מהי מראית העין) אף שעושיין שער מגילון, הואיל ודמי שערה ממש, ובפרט אם הוא משוכלל. ולפיכך לגבי התימנים ההולכים אחריהם שלא נהגו בכך, ראוי להחמיר בכל גונא". עכ"ל. [מתוך מכתב תשובה לשואל]. [א"ה, מי שילמד בכל ספריו של הגאון זצ"ל, יראה שכן הוא לשונו בהתבטאויות על הרבה דברים אסורים מדינא ואף האסורים כמפורש בשלחן ערוך, ובמכתב אחר כתב, שמכיון שחומת היהדות בתימן היתה כחומה בצורה, ואילו כשהגיעו יהודי תימן ארצה נפערה החומה, לכן לא בא לחזק אלא את הפירצות בגדר הטהרה, וכשכותב שלא נהגו כך בתימן, כונתו היא שהדבר אסור ומגונה שעד כדי כך

אפילו בתימן שהיא ארץ העמים לא נהגו כך, וכל שכן שאין לנהוג דברים מאוסים אלו בארץ ישראל. כיע"ש. היש"ר]. וולאחרונה ראיתי לאחד מאופקים שהעתיק חצי לשון מתשובת רבי חיים כסאר, ולא יפה עשה שמשקר בדברי גאוני ישראל נשמתם עדן, ופלא שלא חת מפני צער הנפטרים ומשקר בדבריהם. ושוב ראיתי בגליון "אליבא דהלכתא" על סימן שג, שהרב הכותב הביא עוד רשימות מדברי הנ"ל מאופקים, והראה קבל עם ועדה כיצד הוא משקר וחותר ומשמיט שורות ומילים מדברי הפוסקים, ותשח"ח [ו].

קמב): הגאון רבי רפאל כדיר צבאן זצ"ל רבה של נתיבות ומח"ס נפש חיה

בספר "רבות בנות" (עמוד עח), ונדפס בספר "נפש חיה ח"א (חלק התשובות סימן יד), כתב וזה לשונו: הן היום הראני ידידנו הרה"ג וכו' הגאון רבי בוגיד חנינא סעדון הרב הראשי של עירנו אי ג'רבא (תונס) מלפנים, האי פסקא דידה בענין פאה נכרית לנשים אשר עומד לפרסם וכו'. בפסק הזה דן ידידנו בהרחבה כיד ה' הטובה עליו וזאת להלכה העלה לאסור איסור בכל תוקף על הנשים לחבוש פאה נכרית, כדעתם של גדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים רוב בנין ורוב מנין האוסרים את זה, ומחו מאה עוכלי בעוכלא אמוחה של אלה המתירים, ובמיוחד לנו הספרדים שמעולם לא נשמע דבר זה בגבולינו, רק חדשים מקרוב באו שלמדו מאי אלה נשים הרבים החובשות פאה נכרית וילפי ממקלקלתא ולא ממתקנתא, וה' הטוב יכפר בעד.

האמת אגיד שבעלותנו ארצה והתיישבנו בנתיבות שתושביה כולם יוצאי מרוקו ותונס לא היתה אף אשה זקנה וצעירה כמעט בלי כיסוי ראש, וגם אחרי כן שבאו כמה משפחות אשכנזיות רבנים ומורים המשיכו נשותיהם ללכת בכיסוי ראש כמונו, רק אחרי זמן מה, לאט לאט יצאו כמה אחרים בפאה נכרית, ומהו נשתרבו הדבר גם אצל הצעירות הספרדיות, ומהן לצערנו בלי כיסוי ראש לגמרי, והוא רחום יכפר עוון. אנא אמינא, איישר חיליה של ידידנו הרב הכותב לאורייתא, מגלגלין זכות על ידי זכאן וכל כי הני מילי מעלייתא יהא רעוא דיתאמרו משמייהו דרבנן (ביצה כת). וכבר עלה בהסכמה על זה מרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א בספריו, ועוד כמה גדולים מרבני דורנו. הכו"ח וכו', רפאל כדיר צבאן. עכ"ל.

קמג): הגאון רבי משה יהושע לנדא זצ"ל

הובא מכתבו בהקדמה לספר "דת יהודית כהלכה", וזה לשונו: בנות ישראל כשרות טהורות הנפש, ממשבצות זהב לבושן, אשר לעומתן חברותיהן המתחכמות להתראות בציצית ראשן פרועות ראש כבנות הארץ וכו', מאז ועד עתה נפרץ לצערנו הדבר יותר ויותר, ואף בין בני התורה וכו', כי נפלאות בעינינו הפלא ופלא על רבים משומרי התורה ובהם תלמידי חכמים מובקים המדקדקים במצוות בתכלית הדקדוק וכו', ובכל זאת מעלימים עין מדבר זה הנוגע לדת משה ויהודית שיוצאות בלא כתובה וכו', ולדעת הרבה מהם מהפוסקים נשותיהם עוברות על איסור דאורייתא או דרבנן, ואיך לא עלה בדעתם לחשוב שמא פאה נכרית הזאת של האופנה החדשה אינה בכלל זו המותרת לדעת המקילין, ואם אין הדבר ודאי להם איך לא יחושו להסתלק מן הספק וכו'. והסיבה שהתירו פעם את הפאה נכרית היא שהותר להם הדבר על ידי רבותינו למען לא יכשלו בפריעת הראש לגמרי, ומוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבלות (ראה בשו"ת שנות חיים להגרש"ק סימן שטז), ולעתים יש להעריך את התנהגותם בזאת בהיות מציאותם ברחוב פרוע לשמחה, אבל איך היה הדבר להיתר גמור אף לאלה שתורתם אומנותם, וכו', ואיך לא יעצרו כח בדבר זה לשמור על כיסוי בני ביתם ללא פקפוק וכו'. עכ"ל. והובא כמ"כ בספר דבר ה' (עמוד רמ).

קמד): הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל - הקהלות יעקב

בספר "דת משה וישראל" (עמוד יז) כתב וזה לשונו: מעשה במי שבא לפני מרן בעל "הקהילות יעקב" הגרי"י קנייבסקי זצוק"ל וביקש להוציא מפיו היתר לפאה נכרית, והגרי"י ק סירב בתוקף להורות היתר בדבר, שאל הלה: ומה עם נכדותיו של הרב היוצאות בפאה נכרית? ענה הקהלת יעקב: "אל תיקח מהן ראייה כל עיקר, כי הן לא שאלו אותי כלל בזה". עכ"ל.

[וכן מבואר בספר קריינא דאגרתא (מכתב קכד), וזה לשונו: מכתבו קבלתי והנה חפשתי בתשובת מהרי"ל דיסקין ז"ל ולא מצאתי מה שכתב מעלתו בשמו, לא בסימן רג שבדף נג, ולא בסימן רג שבדף פד סוע"ב. ואם אמת הוא שנמצא הוראה לאסור בספר הגאון רבי יהודה ליב דיסקין, עצתי הוא שיפסם מעלת

כבודו דברי הגאון רבי יהודה ליב ז"ל ככתבו וכלשונו, ואם נמצא אחד מלאלפים אשר היה ציית, וכמובן לעשות מלחמה על זה לקול אחר מחכמי ורבני הדור כל שכן וקל וחומר שיציית לדברי הגאון רבי יהודה ליב דיסקין. וכו'. עכ"ל. וראה לעיל אות סא שהבאנו את דברי מהרי"ל דיסקין ז"ל, וזה לשונו: שיער תלוש וכו' ובפרט לענין איסור ערוה שהוא חשש הרהור גם בלאו הכי יש לומר דשם רק לחצר אמרו ובאינה מעורבת, אבל לרשות הרבים מנא לן? עכ"ל].

ובקונטרס "הבירור האחרון" (עמוד 20) כתב, וזה לשונו: הגה"צ רבי דן סגל שליט"א העיד בדרשותיו (מתוך ובקונטרס קלטת): "בצעירותי הייתי אצל מרן הסטייפלער ושאלתיו בענין (פאה נכרית), והשיב לי שמתפחת זה העיקר מה שראוי לכתחילה" גם כאשר בא לפניו אברך וביקש להוציא גילוי דעת להיתר לפאה נכרית, סירב בתוקף, וכששאל על נכדותיו היוצאות כן, ענה הגרי"ק "אל תיקח מהן ראייה כל עיקר כי הן לא שאלו אותי בזה, ואין כאן מעשה רב ולא כלום". עכ"ל.

(קמה): הגאון רבי ישראל אבוחצירא זצ"ל - הבבא סאלי

מתוך הספר "הסבא קדישא" (עמוד ק): אדמו"ר רבי ישראל אבוחצירא הקפיד מאוד על הנשים הנשואות שיכסו ראשן כדרך אמותינו הקדושות במטפחות, ואת כל שער ראשן שלא תראה אפילו שערה אחת, ומעשה היה שאחת מנכדותיו החלה ללבוש פאה נכרית, רבינו אסף את כל בנות המשפחה והטיף להן מוסר באומרו: האם אתן חושבות לרמות את הקב"ה בלבושכן פאה נכרית, וכאילו בזה אתן יוצאות ידי חובת כיסוי הראש, אם כן דעו לכן: כל אשה הלובשת פאה נכרית ואפילו רק חצי פאה - מכינה לעצמה חומר הסקה שבו ישרפו אותה בגהינם. עכ"ל. [וכן העיד נאמנה בנו הרה"צ ר' ברוך שליט"א, כי שמע את הדברים כמה פעמים מאביו זצוקל"ה].

(קמו): הגאון רבי מאיר אבוחצירא זצ"ל - בנו של הבבא סאלי זיע"א

"הרה"צ המלוב"ן רבי מאיר אבוחצירא [בנו של הבבא סאלי], היה משתבח בפני תלמידיו: "ברוך השם אשתי לא לובשת פאה נכרית", וכמה

רצט

פעמים הביע בפני תלמידיו את צערו על הפריצות הקיימת בלבישת פאה נכרית". [ספר דבר ה', פרק ה].

קמז): הגאון רבי שלום [מרדכי הכהן] שבדרון זצ"ל - המגיד הירושלמי

בהסכמה לספר "פאה נכרית בהלכה" (עמוד ו), כתב וזה לשונו: "קבלתי הקונטרס ויישר כחכם כי המגפה הזאת רחמנא ליצלן של פאות נכריות בזה הזמן זה נורא למאוד". עכ"ל.

ובחוברת "מי ירפה לך" (מאמרים מגד"י) הובאה שיחתו של הגר"ש שבדרון בזה הלשון: היום יש נשים הבאות להדמות דוקא לאותה אשה פרועת הראש - סוטה, הן רצות להראות כסוטה עד שכבר לא ניכר מי פרועת ראש באמת ומי רק רוצה להראות כך? איפה השכל, היכן ההגיון? איך יכול להיות שבזה ימצא יראת שמים, שבזה ימצא קדושה? איך יכול להיות כאשר כבר אין ניכר בין נשואה לפנויה, בין בת ישראל לבנות גויי נכר הארץ, בין אשה חרדית לחילונית פורקות העול? אלא מה? הנשים לא יודעות שזה מחלוקת גדולה וחמורה אם בכלל מותר לאשה ללכת ברחוב בפאה נכרית, ואם נאמר שהפוסקים כהמתירים, אבל כך התירו המתירים??? ללכת בפאה - כאילו זה לא פאה! הרי אין היתר כזה בעולם כלל. ומחוץ לזה יש עשרים וארבע גדולי ישראל (בקונטרס זה הובאו למעלה ממאה. המלקט), גדולי הפוסקים ממש, שהם אוסרים לצאת בפאה נכרית ברשות הרבים משום חוסר צניעות וחשש פריצות.

הסבא שלי, הגאון הגדול רבי שלום מרדכי (המהרש"ם), הרב מברז'ין, פוסק באו"ח (סימן עה סעיף ב) שאסור אפילו לדבר דברי תורה ואסור לברך שום ברכה כנגד פאה נכרית, ורק אם עוצמים העינים יש להקל בדיעבד ולא יותר. אבל למעשה אני לא הולך לומר פסק הלכה, אלא אני אומר שאפילו למיעוט שהתירו פאה, זו היתה פאה משער עיזים! וכיוצא שהבחינו ממרחק שזה פאה, אולם כמו שהולכות היום שנראים בחורה רווקה כמו פרועת ראש, זו חציפות יוצאת מן הכלל! דבר זה לא התירו מעולם כלל וכלל, אלא מתוך שכולם אומרים "זה מותר" ממילא הולכים אחרי ה"מודה", להראות כמו כל הנשים ברחוב, אוי! אוי! נורא! ... עכ"ל.

קמח): הגאון רבי הניאל פריש זצ"ל - "מתוק מדבש" על הזוהר"ק

בצוואתו הנקראת "נהר של דבש" (עמוד לח, ד"ה גם) כתב וזה לשונו: ואחר החתונה אקוה להשי"ת שכל נְשֵׂי יוצאי חלצי שיחיו יגזזו שערותיהן ביום המחרת מהחתונה לגמרי, וח"ו ללכת בפאה נכרית או שפיצל או פריזעט וכדומה. וכו', הגם שכמה דברים ממה שפרטתי כאן פשוט וידוע במשפחתי שיחיו, וגם חלק מהם כבר כתוב בספר התקנות, ובספר "דער קרוין פון צניעות", עם כל זה חזרתי עליהם לפי שידעתי שאלו הדברים צריכים חיזוק ואזהרה ביותר. עכ"ל. [נידוע שהפרצה של הפאות הנכריות היתה למורת רוחו של הרב כפי שמספרים התלמידים, וראה עוד בעקבתא דמשיחא אלול תשס"ט].

קמט): הגאון רבי ששון מזרחי זצ"ל - מגדולי מקובלי ירושלים

בספר דבר ה' (עמוד קצח) הובא, בזה הלשון: לכבוד עורכי העלון דעק"ד וכו', בימים אלו יצא ספר על מסכת ייו הנפלאה של הגאון הצדיק המקובל חכם ששון מזרחי זצוק"ל ורצייתי להעתיק ג' דברים ממה שהיה מעורר: א). ענין פאה נכרית שאמר שאין גדול אחד שמתיר דבר חמור ונורא זה, ותמיד הזהיר ועורר על זה והתנגד בכל תוקף לקבל בבית הספר שיסד (אורה ושמחה) מורה שלובשת פאה, באומרו: איך מורה כזו תחנך את בנות ישראל?! ואף היה מקפיד שלא יבואו לבית הספר תלמידות שאמותיהן לובשות פאה וכו'. עכ"ל. עקבתא דמשיחא (גליון 179). [הדברים נדפסו כעת בספר "חכם ששון" בחלק ההנהגות].

קנ): הגאון המשגיח דק"ק בריברקט רבי דוד בעאנר זצ"ל

אמר המשגיח דקה"צ "בריברקט", בזה הלשון: "רבותי, איך אפשר להתעלם מן המציאות, מן הרגיל אצלינו מידי יום, שעניי הגברים נמשכים אחר הפאות הנכרית אשר לובשות הנשים ברחובה של העיר... ואפילו אם יבוא איזה למדן ויאמר שאכן בפאות הנכריות אין "פריצות", אם נסכים לו, הנה רק "לו" אין בהן פריצות (והדגיש במילה "לו"), אבל לכל שאר העדה למגדולם ועד קטנם מי יכול לומר זאת שאין בפאה הנכרית פריצות? הרי זהו שקר מוחלט... אין זה ויכוח אם יש בפאה הנכרית "פריצות" או שאין בה "פריצות", שמי שמתיר

אומר "אין בפאה הנכרית פריצות" ואילו האוסרין מכחישים זאת, אין זה כך, כי "לכולי עלמא" יש בפאה הנכרית פריצות. ואם כן, מדוע מתירין המתירין? התשובה היא, כיון שהם לא מתייחסים למה שהתורה הראתה ייחס בענין "הפריצות", אי ווי ס' שמעקט א דאורייתא [פאה נכרית זהו ריח של איסור דאורייתא], צריכין להתרחק מדבר ערוה... ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך"... עכ"ל. [חוברת "דברים קדושים", עמוד כ].

קנא): הרבי מלובאוויטש - הרבי מחב"ד

בעוה"ר נודע בקרב ישראל בשם הרבי הקדוש מלובאוויטש שהעדיף לאשה לחבוש פאה נכרית יותר ממטפחת, ואולם בעובדות שתקראו להלן (שנכתבו בספרים), תראו שכל כונתו היתה אך ורק לקדושה וטהרה, שבנות ישראל יכסו את ראשן בפאה נכרית (דאז) מאשר ללכת בפירוע ראש לגמרי כפי שהיה נהוג באותן הימים באמריקה:

בספר "משבחי לרבי" להרה"ג מנשה לאופר שליט"א (נדפס בשנת תש"ס, בפרק ד עמוד 61) בענין כיסוי הראש (והובאו דבריו ב"תורת נחלת הר חב"ד" גליון לט, עמוד כט-ל), בזה הלשון:

"רעייתו של הרה"ח רבי אוריאל צימר ז"ל סבלה מהקנטות של נשים שלעגו לה על שהיא חובשת מטפחת, הדברים הגיעו לידי כך שבבית כנסת מסוים בו התפללה ביום הכפורים חשה אי נעימות מצד כמה נשים למרות היום הקדוש, כיון שגרו בויליאמסבורג לא התפללה בלובאוויטש, במוצאי יום הכפורים בכתה לפני בעלה שרצונה לעבור לכיסוי של פאה נכרית, הסיבה לכך, היות שהן בבית כנסת בו הם התפללו בויליאמסבורג והן בלובאוויטש נוהגות כן הנשים ואינה יכולה לעמוד בהקנטותיהן של הנשים.

לא יכול היה רבי אוריאל לעמוד בכך, וסוכם אצלם לשאול את חוות דעת קדשו של הרבי, וכאשר יורה כן יעשו, מיד במוצאי יום הכפורים נסעו ל-770 והכניסו פתק דרך המזכירות על שאלתם, למחרת קיבלו טלפון מהמזכיר הראשי הרב חזקוני כי הרבי רוצה למסור להם מענה קדשו בפה ולא בכתב, בימי חודש תשרי העמוסים לא נהג הרבי לקבל "ליחידות" מחמת הטרדות העצומות, אך הפעם קבע להם באופן יוצא מן הכלל וחריג זמן "ליחידות"

בעיצומו של אחד מימי חול המועד סוכות, בהיכנסם אל הרבי (נמסר בזה רק תוכן הדברים) כי הרבי העדיף להסביר באופן ישיר ולא בכתב כדי להסיר כל עגמת נפש, היות והוא מתכוין להציע לגברת צימר שלא לשנות כי אם להמשיך לחבוש מטפחת כיון שהם זקוקים בביתם להשפעות בכני חיי ומזוני, וידוע מהזהר הקדוש (פרשת נשא, דף קכו ע"א) עד כמה תלויות ההשפעות בתוספת הידור בענין שערות האשה, לכן רצוי להחזיק בחומרא של כיסוי המטפחת כדי שהקב"ה ישפיע שפע רב לבית. שמיעת הדברים מפי קודשו של הרבי באופן ישיר ומשכנע הקלה על הגברת צימר לעמוד בקשיים. עכ"ל. (הסיפור מאושר על ידי רבי טוביא בלוי שליט"א, מחשובי חסידי חב"ד).

עוד מוזכר בספר "משבחי לרבי" (עמוד 62), בזה הלשון: והרב החשוב המפורסם לשם ולתהלה, רבי משה וובר זצ"ל היה כואב מאוד שמפרסמים כמה חסידים שצריך ללכת בפאה, והיה כואב מאוד שאין להם דאגה אחרת רק להחליש "הצניעות" (אם כי בודאי אין כונתם הפנימית להחליש את הצניעות, רק לא מודעים לחומרא שבדבר), וכשניסו לברר אצל רבי משה האם באמת יתכן הפרסומים של מי מהחסידים, הרי כל לב יהודי מרגיש כי פאה פריצות היא, והיה משיב רבי משה זצ"ל על הפרסומים הנ"ל בסערה: "שקרים!" "שקרים!", ועובדא היתה עם אמו של אחד החסידים רבי חנניא יוסף אייזנבך אשר שאלה את הרבי האם לפי מה שמפרסמים, עליה ללכת בפאה? והשיב הרבי: חס ושלום! לא נתכוונתי לאלו ההלכות במטפחות, רק לאלו שיש חשש שבכלל לא ילכו בכיסוי ראש (בחו"ל באותן התקופות) "וכו', עכ"ל. והדברים הובאו בספר דבר ה' (עמוד רסב), ובגליון עקבתא דמשיחא (גליון 174). ועוד.

[והנה כמובן שהגאון הצדיק הרבי מליובאוויטש זצוק"ל העדיף את הפאה הנכרית יותר על פני פירוע הראש לגמרי רק מכיון שהפאה הנכרית של זמנם היתה כמו של קש כידוע, וניטל ממנה הדר השיער (ובכל זאת התבאר בספר זה שאיסור הוא מן התורה. המגיהה), ולכן בודאי שזה עדיף מן הפריצות שיש בשערותיה, ולכן הוא הזהיר את בנות ישראל בדבר שיוכלו לקבל אותו על עצמן ולא יפרץ הגדר בכל פעם מחדש. אבל הפאות הנכריות של ימינו שהן יפהיפיות יותר משערותיה הפרטיות, או שהזולות והפחותות הן באותה דרגה, בודאי שאין לזה היתר כלל, והדבר אסור בכל תוקף אף לדעתו הקדושה של הרבי מליובאוויטש זצ"ל, ומי שיחלוק על זה, הרי זה מגלה פנים בתורה שלא כהלכה ומטיל גנאי ודופי בקודשים ברה"ק מליובאוויטש זצ"ל וזה היפך דבריו הנ"ל.]

ואין צורך לומר שהאדמו"ר הזקן זצ"ל אוסר פאה נכרית בכל תוקף ואף את הפאות הנכריות של זמנם שהמראה שלהן היה כגיזי צמר (והובאה דעתו לעיל בפרק זה אות לד). ע"ש.

וכן מבואר בליקוטי שיחות חלק יג (עמוד 188) וזה לשונו (מאידיש): החילוק בין מטפחת לפאה שבמטפחת יש לה ברירה שיכולה להרימה למעלה עוד ועוד וכו', היא יכולה אמנם לומר שהיא תלך עם מטפחת באופן כמו שצריך להיות "בודאי שזה טוב כשזה יהיה כך" אבל מהפרקטיקה יודעים שאין הדבר כן וכו', הנה פשוט הוא בכיסוי הראש במטפחת פוגשים במכירה או ידידה חופשית (הילונית) הנה לפעמים תכופות נשמטת המטפחת או שגם נעלמת כליל בכיס מה שאין כן בפאה שאי אפשר לעשות זאת וכו'. עכ"ל. וכל זה אינו שייך אלא בחו"ל באותן הימים כפי שכותב הרבי בעצמו, אבל בארץ ישראל לא יתכן שתעלם המטפחת לכיס, וגם לא יתכן שהמטפחת תעלה למעלה למעלה עד שתעלם... [נשוב ראיתי שכן כתב הרב יששכר דוד קלוזנר שליט"א מרבני חסידות חב"ד, בקובץ "תורת נחלת הר חב"ד" (גליון לט דף ל), והוסיף: ולא רק שהרבי לא אסר מעולם את המטפחת אלא אדרבה הרבי בעצמו סובר שהמטפחת עדירה מפאה נכרית ורק מסיבה צדדית מפני ידירת הדורות - לסוג מסויים "שכיסוי במטפחת בעוונותינו הרבים בדורות אלה אינו מחזיק מעמד" לשון כ"ק אדמו"ר באגרות קודש חלק טו (עמוד של), הרבי העדיף את הפאה בעבורם ותו לא. עכ"ל. וכן כתב הגר"מ לאופר בספרו "משבחי לרבי" (פרק ד), וכן כתב הגר"מ מאזוז בקובץ מאמרים (חב"ד, עמוד קלו), וכן כתב הגר"ח רבי בספרו "עבד לעבדי ה'" (עמוד יא), בדעת הרבי מליובאוויטש שכל זה אינו שייך בימינו אנו, ולדעתו עדיף ללבוש מטפחת מפאה נכרית, וכל דבריו מוסבים על אותו הזמן בחו"ל ועל אותן הפאות של זמנם כמבואר שם. וכן כתב בספר דבר ה' (עמוד קכח). וזה פשוט.

קנב): הגאון רבי משה הלברשטאם זצ"ל - ראש ישיבת דברי חיים

במוכתב הסכמה לספר "דת משה וישראל" כותב, וזה לשונו: אשר זה זמן רב נפשו איוותה לצלול במים אדירים לבאר וללבן הדר היטב דבר האיסור שפסקו גדולי הדורות זיע"א שאסור לאישה לילך בפאה נכרית בשוק, והן ידוע אריכות הדברים בזה בספרי הפוסקים, ומי לנו גדול מזקני הגאון הקדוש אור העולם מרן בעל דברי חיים מצאנז זי"ע שפסק בזה לאיסורא בסכינא חריפא, וזה לשון קודשו בתשובה דברי חיים ח"ב (סימן נט): כבר האריכו וכו', עכ"ל.

קנג): הגאון רבי יחזקאל שרגא ליפשיץ הלברשטאם מסטראפקוב זצ"ל

במכתב הסכמה לספר דמו"י (משנת תשח. עמוד ד), כתב וזה לשונו: על ענין השיטלען (פאה נכרית) שהנשים ושאות על ראשן ויוצאות בהם לשוק ברשות הרבים, אשר יותר מחמשים גבורים גאונים אדירי התורה מדור דור פסקו דאסור, וכת"ר בירר הדק היטב שגם השלטי הגבורים סובר כוותיהו דאסור, וכו', ממילא נפל יסוד המתירין, וכו', ואני תפילה להשי"ת שכל חכמי זמננו ישימו לב לדברי אמת אלה כי האמת אהובה מכל וכו', ואף על פי שכמה תלמידי חכמים כבר נשקעו בטעות זו ויהיה קשה להם להודות מפני הבושה והנצחון כידוע, אבל בטוחני שרבים מיראי ה' רודפי אמת וכו'. עכ"ל.

קנד): הגאון רבי בנימין ראבינאוויטץ זצ"ל - גאב"ד העדה החרדית

במכתב להגאון רבי אברהם מאיר ליפשיץ (הובא בריש ספרו), כתב וזה לשונו: "הנה מנהג חבישת פאה נכרית ברשות הרבים חדרה ונתפשטה בתוך ישראל קדושים לפני כמאה וחמשים שנה באשמת הצאר הרוסי שגזר על ישראל לשנות לבושם ולצאת בנות ישראל פרועות ראש, בשיתוף פעולה עם המסכילים מחריכי כרם בית ישראל, ועל כן במצב של לית ברירה בחרו את הרע במיעוטו גם לאחר שבטלה הגזרה נשאר המנהג מאחר שהתרגלו לזה, וכך נמשך הדבר בדורות שאחריהם עד שנשתכח מקור המשחית למנהג הזה. וכו'. אבותינו סיפרו לנו כי אנשי חיל מישראל שנקלעו לעמוד על המשמר בצבאות הצאר הרוסי בלילות בערבות רוסיה והוצרכו ליתן סיגנאל"ן (אות וסימן), הכזירו בקול מר וצורח "ווי שכינתא בגלותא" ועתה הגיעה השעה לאפקא שכינתא מגלותא, גדולי הצדיקים אמרו בשעתו שהצאר הרוסי בגזירותיו המיט שואה על עצמו ואנו עדים לדבר, אבל מה שגרם לישראל יעויין בספר ערבי נחל מה שכתב (בדרושים לפסח דרוש ב, ד"ה והנה פירש האלשיך), בענין עיכוב הגאולה על ידי הקלקולים שמתהוים מגזירות המלכויות, ודי לחכימא ברמיזא. ובזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים ובזכות נשים צדקניות תהיה גם הגאולה העתידה במהרה בימינו אמן". עכ"ל.

ובמכתב שיצא לאור ע"י הארגון "כתר מלכות" (ד"ה מעשה ביהודי) הובא המעשה דלהלן: ...יהודי אחד דיבר עם הגה"צ רבי בנימין רבינוביץ זצוק"ל ובתוך השיחה דיבר רבי בנימין בענין ביאת משיח, ושעלינו לחטוף

עכשיו כל מה שאפשר, לעשות נחת רוח להשי"ת, כי כל הדורות וכל העולמות ממתנים על כל פעולה טובה שלנו, נענה אותו יהודי ואמר, שאם לא היו קיימים אותם רשעים הרודפים אחרי שומרי התורה והמצוות, בודאי מזמן היה המשיח מתגלה, נאנח הגאון רבי בנימין ואמר בכאב לאותו יהודי: ואני אומר לך שאם לא הפאות, והפריזעטין של הנשים שומרי התורה והמצוות אזי היה משיח צדיקנו מתגלה כבר לפני הרבה זמן לגאלינו וכו', כי כל השתדלות שנשתדל ונפעל להסיר את הפאות ואת הפריזעטין לקיים את מצות כיסוי הראש כרצון השי"ת הצניעות, היא זו שתקרב את הגאולה... עכ"ל.

קנה): הגאון רבי משה אריה פריינד זצ"ל - גאב"ד העדה החרדית

מתוך כתב ידו שפורסם (נדפס בספר דת משה וישראל, ובסוף ספר דבר ה), וזה לשונו: הנה קיבלתי את מכתבכם בו כבוד תורתכם שליט"א פונים בדבר פעולתכם הטוב לעורר את לב הציבור עם בני ישראל להבין חומר הענין ללכת בפאה נכרית אחרי שרוב הפוסקים אסרו זאת, ואף אותן שהתירו סמכו עצמן אל השלטי הגבורים והפרי מגדים וכו', שגם השלטי גבורים ודעימה לא התירו אלא בחצר, וגם נתגלה כתב יד קודש מהפרי מגדים שחזר בו וכו', וח"ו לומר דמנהג ישראל הוא, וכו', ומכל שכן האומר שהמחליפות מפאה נכרית למטפחת מפסידות, הרי הוא מגלה פנים בתורה שלא כהלכה ומעכב את הרבים מלעשות מצוה [וכונתו היא לאחד אחד בספר "דת והלכה"]. עכ"ל.

קנו): הגאון רבי אברהם דוד הורוויץ זצ"ל אב"ד שטראסבורג

בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"ד (סימן קכט), כתב וזה לשונו: כבר כתוב אצלי קצת באריכות גדול האיסור בזה, מאוד דוה ליבי כאשר גדולי זמנינו לא מרעישים על פירצה זאת וביותר כאשר אראה פה ושם כרוז או קול קורא יוצא מגדול או מועד למשמרת צניעות מתריעים על האיסור בשייטליך [פאות

נכרית] הארוכים, כאילו גושפנקא יוצאת מהם שהשייטליך הקצרים מותרים בגילוי ראש אף שהחוש מעיד שאין שום חילוק נראה בינה לבין אשה בגילוי שער ממש, וכו', ומאז שמעתי התירוץ דלכך מזהירים רק על השייטליך הארוכים מפאת שאם יתריעו בכלל על השייטליך הארוכים לא יצייתו כלום וכו'. עכ"ל. [וראה עוד בקנין תורה בהלכה ח"א סימן יא].

קנו): הגאון רבי יצחק כדורי זצ"ל - וקן המקובלים

במכתב גילוי דעת שפרסם (הובא בדבר ה, עמוד קא), כתב וזה לשונו: עקב התדרדרות החמורה והמציאות הקשה ביסודות הצניעות, פונים אנו בקריאה נרגשת מקירות לבנו אל כל החרדים לדבר ה' ואל כל בנות ישראל הכשרות להתחזק בצניעות ובקדושה ולבער את חוסר הצניעות מרחובותינו, לא ללכת אחרי האופנה הקלוקלת לדאבון לבנו ולחרפתנו הפאה הנכרית יוצרת פרצות, גורמת כישלונות ומהווה מכשול גדול לרבים בראש כל חוצות, יש להסיר את המכשלה של הפאה הנכרית ולכסות את הראש כהלכה כנתינתה מסיני. חובה קדושה לרבנן די בכל אתר ואתר להיות גיבורים לעמוד בפרץ לקום ולגדור את הפרצה הנוראה הזאת מישראל, לאסור את הפאה וכו', לומר די לצרה הזאת ולהסיר מכשול גדול זה מרשות הרבים. על המחנכות והמורות בכל בתי הספר והסמינרים לשמש דוגמא ומופת לצניעות אמיתית כמנהג אמותינו הקדושות, דור ההמשך תלוי בידיהן, לא לחטוא ולא להחטיא, ואין דבר שיכול למנוע גזירות יותר מזה. עכ"ל.

קנח): הגאון רבי בוגיד חנינא סעדון זצ"ל - ראב"ד גרבר

מתוך ספר רבות בנות (במכתבים), וזה לשונו: אבל גם לעת עתה אין שום אשה יוצאה בגילוי ראש או בפאה נכרית בכל ערי גרבר וכפריה, וגם בערי תוניס לא נשמע שהולכים בפאה נכרית אנשי המקום העקרוניים, וכל שכן בזמן הקדום לא היו לובשין הפאה נכרית, ומעולם לא שמענו מי שלובש אותה בזמן קדוש בכל המחזו וכו', לפי עניות דעתי אין שום צד להתיר ענין לבישת פאה נכרית כי מקרא מפורש וכלל ידוע ללכת אחרי הרבים כדכתיב אחרי רבים להטור, ובפרט שיש בו חשש איסור "תורה" בפירעת ראש ממש וכו', עכ"ל.

קנטט): הגאון רבי משה לוי זצ"ל - תפלה למושה

בספר ברכת ה' ח"א (פרק ז, הערה 60) כתב: ידוע שרוב ככל הפוסקים המובהקים גאוני אשכנז וספרד כאחד אוסרים בהחלט לאשה נשואה לצאת לרחוב בפאה נכרית מגולה, וכתבו בזה כמה טעמים וכו'. ובסוף התשובה (עמוד שה) כתב וזה לשונו: המורם מכל האמור, אסור לאשה נשואה לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית שאין עליה שום כיסוי, ואין הבדל בזה בין האשכנזים לספרדים, אלא שלספרדים הדבר חמור יותר מאחר שנהגו בארצות מוצאם בחו"ל להחמיר בזה, ונמצא שספרדיה המקילה בזה הרי היא גם פורצת גדר המנהג, ואפילו אם מכסה הפאה בכובע או במטפתח אסור לה לגלות משערות הפאה יותר משיעור הגילוי של שערות ראשה. עכ"ל. [נראה בספר "משה האיש" ח"ב, בדרשתו על איסור פאה נכרית אשר מפיו לפידים יהלכו, זצ"ל].

ובספר משה האיש ח"א (עמוד 182), מובא בזה הלשון: אמר פעם הגאון הגדול רבי משה הלוי זצ"ל, מח"ס מנוחת אהבה ושו"ת תפילה למושה ועוד, בשיעוריו המלוקטים: פיגועים, אסונות, מחלות, צרות רבות סובכות את עם ישראל בארצו, ה' ירחם! צריך לעשות תשובה, ואכן בכל עניני היהדות ראוי להתחזק, אך עלינו להתבונן בתורה ולמצא בה את הרמזים הנכונים, כתוב: ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך", הרי שהתורה אומרת לנו את הסיבה העיקרית "ערות דבר" - חוסר צניעות, לבוש אופנתי צר וקצר, הפאות הנכריות - איך תבוא הישועה?! נתחזק כולנו בצניעות, ואחר כך בייתר עניני היהדות... עכ"ל. [והובא בדבר ה' עמוד רעה].

ושם (עמוד 378): ועוד אמר פעם הגאון הנ"ל, שכידוע היה מגדולי הפוסקים בדורינו, "ישבתי הרבה שעות לחפש ד היתר על "הפאה נכרית", ראיתי שהנגע מתפשט אצל ציבור רחב, והחלטתי לברר אם יש היתר לכך. בדקתי וחזקתי ועיינתי ואני אומר: "מי שמתיר אין לו על מי לסמוך!". ופעם אחרת כשנפנה אליו בחור ישיבה, ואמר: הרב יודע שהדור חלש וקשה להחמיר, אולי הרב יוכל להתיר לי פאה נכרית? ענה לו "דע לך, לדבר זה אין היתר כלל, והמקלים אין להם על מי שיסמוכו, הרי אתה מכיר אותי, שיש לי כוחא דהיתרא, אם נראה לי שדבר מסויים צריך להיות מותר, אני אומר אותו ולא מפחד, אולם בדין זה לא מצאתי שום היתר!" עכ"ל.

ושם (עמוד 180): פעם אחת שלחו מחנות של פאות נכריות פאה לאחת השכנות של הגאון הנ"ל, כיון שהשכנה לא היתה בבית הביאו את הפאה לבית הרב, לידי הרבנית, וביקשו ממנה שתעביר אותה לשכנים, רבינו חזר הביתה משיעור, ופתאום הוא רואה את הפאה הנכרית, אמר לאשתו "תוציאי את זה מיד" אמרה לו הרבנית: "זה של השכנים, לא שלי", אמר לה: "ויהי מה, תוציאי עבודה זרה זו מהבית, תעבירי אותה לשכנים אחרים ולא תשאר עבודה זרה אפילו לרגע קטן בביתנו". ופלא, שקרא לפאה "עבודה זרה" ובאמת כארבע שנים אחר פטירתו נודע שהיה חשש חמור של עבודה זרה ברוב ככל הפאות המדרניות. עכ"ל.

ושם (עמוד 379): ועוד אמר פעם הגאון הנ"ל "ברור לי שכל אשה היודעת את האיסור וחובשת פאה נכרית - לא יצא ממנה בן תלמיד חכם", וכן אמר: "אם לא הייתי מוצא אשה רק עם פאה, לא הייתי מתחתן!". עכ"ל.

(ס): הגאון רבי נסים הכהן זצ"ל - מעשה נסים

בשו"ת מעשה נסים ח"א חאה"ע (סימן שיא), כתב וזה לשונו: והנה ראיתי להגאון וכו', שהביא להקת פוסקים בזה והעלה להחמיר, וכו', ודבר ה' בפיהו אמת דתנא מסייע ליה תרגום יונתן בן עוזיאל בשיעיה (ג, טז) דכתיב: ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטריות גרון ומשקרות עינים הלוך וטפוף תלכנה" וגו', ושם תרגם יונתן: הלוך וטפוף וכפהתן מקפן, ופירש רש"י ז"ל, ויונתן תרגם וכפתן מקפן, היו קושרות פאות נכרית קליעת שערות תלושין כרוכות עם קליעתיהן שיראו גסות וטפופות. עכ"ל. הרי מבואר להדיא בפירוש התנא הקדוש יונתן בן עוזיאל שדבר זה אסור, והקב"ה מתלונן ומתרעם עליהם בזה על ידי הנביא ישעיה ומענישן על זה וכו', ובאמת המתבונן היטב יראה בחוש הריאות שזה גורם הרבה תקלות ואין לך דבר שגורם חרון אף לפניו ברוך הוא כענין זה ב"מ, וכו'. עכ"ל.

(קסא): הגאון רבי אברהם בנימין וואלף האמבורג זצ"ל [תלמיד תלמידו של מהר"י אייבישיץ], מח"ס שער הזקנים

בספרו שער הזקנים (זולצבאך שנת תקצ, ח"א דף מג ע"א) כתב: והיה הרב מהרז"ך (הג"ר זלמן כהן הנ"ל אב"ד דק"ק פיורדא) שרוי בצער על עם ה'

ועל בית ישראל כי נפלו בחר"ף ועם היות שהמלך תדיר אצלו כדכתיב ונתתי משכני בתוכם, וכדאמרו חז"ל דאני שוכן את דכא, מכל מקום אודות הנשים אשר דעתן קלות ולבשו אדרת שער למען כחש את השפע ופרנסה ושער באשה ערוה, וכתיב וכי יראה בכך ערות דבר ושב מאחריך וכן לא נתן המשחית בתער וכו' [כאן דיבר הרב על ענין גילוח בתער ועוד פרוצות, ושוב חזר לענין פאה נכרית], התכסה אשה פדחתה משערות ראשה, [ועוד] כי בזה הזמן שהולכין בטיול כל היום אין היתר לדברי הכל, דאסור לצאת בפאה נכרית, ואי אפשר ליהור, כדאיתא באו"ח סימן שג, וכמו שכתב בתשובת בית יעקב סימן קנב, וגם רוב שערות ארוכות באו מהמתים וכו'. עכ"ל.

[ואין] לומר שכונתו לאיסורי שבת, שהרי כתב לעיל שזהו משום פריצות, ומה שכתב שהוא כמבואר באו"ח סימן שג, וכמ"ש בשו"ת בית יעקב, הנה אעתיק לפניך לשונו (בית יעקב שנת תנו, סימן קנב ד"ה גס): וצריך לומר דהכי קאמר דכיון דאפשר בפאה נכרית, אף על גב דלית לה פאה נכרית לא הוי עינוי נפש כלל, אפילו לית לה שערות אלא דאם כן ליכא למישמע מזה מה שכתב בגליון של הגמרא, "מכאן היתר לשערות שהנשים נשואות נותנות בראשיהן", ולפי מה שכתבנו לא שמע מכאן היתר, דגם אם יש להביא ראייה לדברי הרמב"ם הנ"ל, דמשום פורתא לא הוי עינוי נפש, שהרי הלכה כת"ק דס"ל דאפשר בפאה נכרית, וקשה הא אכתי הוי עינוי נפש וניוול ביום שבת, דאסורה לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית, כדאיתא בהלכות שבת סימן שג, ואם כן אז שפיר הפאה הנכרית הוי ניוול, ואף על גב דאפשר לה שלא תצא לרשות הרבים ולא יהיה ניוול? זה אינו מועיל שהרי אמרו גבי רחיצה כה"ג אם מילתא נדרה ברחיצה יום א' לא אמרינן שאפשר שלא תרחץ היום וכו', כמו שכתבו הפוסקים שם, הכא נמי אף על גב שאפשר שלא תצא לרשות הרבים מכל מקום הוי ניוול, אלא על כורחינו משום אותה שעה פורתא שתצא לרשות הרבים בלא פאה נכרית, לא הוי ניוול, כיון דלא הוי ניוול כל היום לא הוי ניוול משום שעתא פורתא וכו'. עכ"ל. ומבואר מדבריו שאין להוכיח ראייה מנוזר שם ליציאת אשה עם פאה נכרית, וכמו שנתבאר לעיל].

קסב): הגאון רבי חיים צבי טייטלבוים - האדמו"ר מסייגט בעל עצי חיים

מתוך מכתב (הובא בספר הכוה"כ עמוד תקטז): ב"ה יום ה' קרח תרפב לפ"ק, סיגוט יצ"ו. כבוד תלמידי וכו', ועל דבר אשר שאל אודות השטיילען

[פאה נכרית] מחתיכות משי, שנמשכו במקומות נפרדות, ונראה כמו רצועות קטנות שהולכין על פני כל הרוחב, והנה כפי דאיתא בתשובת דברי חיים ח"ב סימן נט אין חילוק, כולן שוין לאיסורא, כל שדומה לשער, על כן אין שום היתר, רק שלא יהיה מאומה דומה לשער. עכ"ל.

קסג): הגאון רבי אליהו שריקי זצ"ל - רבה של "איליג" במרוקו

בהסכמתו לספר "נהורא מעליא", כתב: ראיתי את הספר [נהורא מעליא על איסור פאה נכרית] שכתב ... ונהנתי מאוד, ודבריו אמת וצדק ונכון הדבר, וידוע כמה חמורה היא הפאה נכרית, ואני מברכו שיזכה לעלות מעלה מעלחה בתורה וביראת השי"ת. אמן. הצעיר בישראל אליהו שריקי. עכ"ל. [ופעם אחת אמר לאשתו הרבנית: "תדעי לך שכל הצרות וכל המלחמות והפגועים שיש בעם ישראל, באים בגלל עוון הפאה נכרית". עכ"ל. וכשאחת מבנותיו לבשה פאה נכרית, היה מצטער על זה מאוד].

קסד): הגאון רבי אברהם וינברג זצ"ל - האדמו"ר מסלאנים - בעל "יסוד העבודה"

במכתב שפרסם: כבוד ידיד הרב המופלג בתו"י הו"ח מ' נח חיים נ"י שלום. שמוע נשמע צעקתו, אשר הלכו בשערות דעמן מההיתר "פרוק", סרחו בשערות נפשן, חס ושלום כשלומית בת דברי, פיגלו למטה, דן ידונו בטרופ זרעם דור לא יבורך! ומי יודע גודל ופגם מזה בערוה, ערו עד היסוד והולידו פרוצים! איש לביתו יחוש אשר יהיה ביתו בלי פרץ, נחל שטים! ונחל גרר המגרר שבע תועבות עמהם, אוי לאזנים שכך שומעות, ואוי ואבוי לבעל המחריש בחריש ובקציר ישובות, אין זו אסקופת החסידות כי אם סף הערלים, וערלי לב הנמכרים גופם ונפשם. עכ"ל.

קסה): הגאון בעל "הנתיבות שלום" מסלאנים

בספרו נתיבות שלום (משמרה ראשונה עמוד מב): האמת היא שכל עצם ענין הפאות נכריות לחמו נגד זה אפילו כשהם בשיא הצניעות, בענינים אלו אין המודד האם זה אסור או מותר, אלא הם ענינים התלויים בתכונת הנפש

העדינה, עדין הנפש מתרחק מכל ענין כזה. ודברים כגון דא קובעים את קדושת הבית שאין בזה ממוצע, או ששכינה שרויה ביניהם, או ח"ו להיפך. עכ"ל.

(סו): הגאון רבי דוד בער מניצבורג זצ"ל - ראב"ד הונגריה - מחבר ספר "ארץ השלום"

בספרו "ארץ השלום" (אות קח) אחרי שכתב שהמנהג נתפשט מן הגזירה שהיתה ברוסיה ושצריכין להנהיג שיחזור לכסות את הראש ברדיד, כתב וזה לשונו: ולכן הודעתי ברבים גודל המכשלה בלבישת פאה דהיינו נכרית, כי מלבד שפשט לשון הראשונים בפרק המדיר (כתובות עב.) שטעם שאסרה תורה פריעת ראש באשה משום צניעות, כמ"ש רש"י וריטב"א ורשב"א ורא"ש ומאירי, ושלטי גבורים כתובות לב ע"ב בדפי הרי"ף ועוד, הלכך אין חילוק בין שערות הפאה לשערות המחוברות לבשרה. וש"מ כן בשו"ת דברי חיים למופה"ד מצאנו ח"ב (תשובה נט) שכתב בשם הר"ן והריטב"א בכתובות שם, שאם תתן האשה בד משי על פדחתה ותצא בו לרשות הרבים, הוי עוברת על דת יהודית, ייע"ש, וכל שכן בפאה הנכרית שהשערות ארוכות יותר מבד משי, דשויה לפרועת ראש, הוי דת משה. ובקרא לא כתיב אלא טעמא שהתנאתה בשערותה שלא בצניעות, והתורה מגנה אותה על כך וכו'. ומה שמצאו להם סמך משלה"ג, אחמה"ח, התם לחצר התיר וכפי שעני המעיין תחזינה מישרים, וחלילה לנו למילף מקלקלתא. והחח"מ בשד"ח כתב שעון זה מביא מגפה ר"ל, כי מגפה ר"ת מ'פני ג'ילוי פ'את ה'נשים, הוסיף שבפאה נכרית כיון שאינו ניכר אם הולכת פרועת ראש פריצותא מיהו הוי דהרי מטעם זה אתה אומר דיוצאת שלא בכתובה אף דמצד האיסור עצמו לא איבדה כתובתה, וכנ"ל בשם הרא"ש, וזה ברור אצלי לדינא. עכ"ל.

(סו): הגאון רבי יצחק אייזיק ראזנבוים זצ"ל - האדמו"ר מזוטשקא נדבורנה

האדמו"ר מזוטשקא (נדבורנה) זצ"ל: "הפאה הנכרית היא לשם יופי ופריצות, לגרות יצר הרע, שיסתכלו בהן ויחטאו בהרהורים רעים רחמנא ליצלן, ונענשו על זה הרבה רחמנא ליצלן". (מראות הצובאות פרק ב אות כז).

ובספרו הצניעות והישועה (הלכות צניעות אות ס, עמוד כט) כתב בפשיטות דלא קאמר הרמ"א אלא לענין קריאת שמע ולא לענין צניעות ופרועת ראש, ושם (אות ב-ג), כתב: הפוסקים לא חייבו הבעל ליתן לה פאה נכרית, והיינו

דלא לבשו ולא התייפו בפאה נכרית רק אותן שצריכות ליהראות לפני בעליהן כאילו יש להן שער בפנים לבשוהו. ויש לומר איסור גילוי פאה נכרית לפני אחרים מכלל איסור התקשטות לפני אחרים. עכ"ל.

ושם (עמוד קמב אות טז), כתב: ולפי כל המבואר הנ"ל בעל כורחינו יסוד תיקון כיסוי הראש שתיקנה חוה לשם תשובה ותיקון המעוות ולחזקת הצניעות וההנכנה, והבושה והיראת שמים אינו מתקיים כל בלבישת הפאה נכרית ובפרט הנעשים עכשיו שהפאה נכרית היא לשם יופי ופריצות לגרות היצר הרע שיסתכלו בהם ויחטאו בהרהורי רעים ר"ל, וכו', הוא איסור חמור ונענשו על זה הרבה ר"ל. וכו'. עכ"ל.

קסח): הגאון רבי יעקב מנחם מנדל דייטש זצ"ל

בספר דבר ה' (עמוד רפב), כתב בזה הלשון: ידועים דבריו הקדושים של הגאון הצדיק רבי יעקב מנחם מנדל דייטש זצ"ל, שהיה מדבר ומעורר בתוך דרשותיו בבתי כנסיות ובכל הזדמנות שהיא, נגד פרצת הפאות נכריות, והיה אומר הרבה פעמים שזה דבר פשוט שלא צריך כלל פלפולים וראיות, וכל בר בי רב דחד יומא מבין זאת, והיה מוסיף שאדרבה אלו שמנסים כוחם להיתרא בדבר חמור זה, הן צריכים לפלפל ולמצא ק"ן טעמים לטהר את השרץ, אבל לא יעזור להם כלום כי שרץ נשאר שרץ!. עכ"ל. [והובא גם בעקבתא דמשיחא (גליון 194) ועוד].

קסט): הגאון רבי יחיא שניאור זצ"ל

בספר הכתר והכבוד לחי עולמים (עמוד תשסז) כתב: פעם באו לפני הגאון הצדיק רבי יחיא שניאור זצ"ל תלמיד הבכא סאלי זוג מבני אשכנז שהאשה הלכה עם מטפחת, ובעלה רצה שתלך בפאה, אמר לו הרב: "יש לך אשה צדקת אתה רוצה לעשותה אותה רשעית!, מה אתה מבקש להחריב את ביתך?" אמר אחד הנוכחים "הם מבני אשכנז ואצלם לא כולם הקפידו בזה", אמר לו הרב: "מה אתה אומר עכשיו, וכי אלו יהודים ואלו לא יהודים? צריכה האשה לכסות את ראשה כמו יהודיה כשירה ולא לחפש דברים אחרים, וחזקו הרב שאדרבה הוא צריך לחזקה ולשמוח שזכה לאשה צדקת. עכ"ל. [והובא בספר דבר ה' עמוד רעח].

קע): הגאון רבי ישעיה חנון זצ"ל

בספר הכתר והכבוד לחי עולמים (עמוד תשסז), כתב: "אחד מהמשפחות באה לביתו של הגאון הצדיק רבי ישעיה חנון זצ"ל בערב שבת עם פאה, ביקש ממנה הרב שתסיר את הפאה והתעכב מעשיית קידוש, עד שתלבש מטפחת, וכן היה מקפיד בכל דבר שבקדושה להמנע מלעשותו כנגד הפאה. עכ"ל. [והובא בספר דבר ה' עמוד רעז].

קעא): הגאון רבי אלעזר אבוחצירא זצ"ל

בעקבתא דמשיחא (אלול תשע"א, גליון 304) מובא בזה הלשון: ושח בפנינו רבי ישעיה ש. הי"ו איש טבריה: לפני כמה שנים עת ישב רבי אלעזר בסעודת מצוה בצותא עם מקורביו, הרים לפתע את קולו בזעקה ואמר: אוי מה יהיה עם הפאות הנכריות? כמה גזירות הם גורמות! עכ"ל. [והדבר ידוע שהפרצה של הפאה הנכרית היתה למורת רוחו של הרב זצ"ל, ובכמה הזדמנויות הוכיח את תלמידיו על ענין זה].

קעב): הגאון רבי ינון חורי זצ"ל

"הדבר ידוע שאבא אסר את הפאה הנכרית הגם שלפי הרגלו בדרך כלל לא גילה דעתו בשום הלכה משום ענוונותו כידוע, וגם היה מרבה לדבר זכות על ישראל (וראה סיפורים כעין זה בספר "שמשי ינון"), בכל זאת לגבי הפאה הנכרית הדבר פשוט שהוא אסר את הפאה" [נמסר מפי בנן].

קעג): הגאון רבי מאיר ברנדסדפר זצ"ל

"אבא התנגד בכל תוקף לפאות הנכריות, "ובפרט" למי שנהג שלא ללובשן הוא נלחם במנהגם הרע. הוא אמר כמה פעמים שבפאות הנכריות יש פריצות, והדבר ברור שיש בהם פריצות", [מפי בנו הרה"ג ר' משה שליט"א]. ובכתבי הבית דין של העדה החרדית נמצאו עוד כמה מכתבים בנושא זה שהרב זצ"ל חתום עליהם. [והדגשתי את המילה "ובפרט" שאינו חוזר על הראשונות].

שיר

קעד): הגאון רבי מנשה קליין זצ"ל - האדמו"ר מאונגוואר - מח"ס משנה הלכות י"ז חלקים

"אין ספק שהפאה הנכרית של פעם שהיתה כגוש שיער קשה ומגושם, אין זה צנוע, ואין צורך לומר על הפאות הנכריות הפרוצות והמודרניות שהן אסורות בלי חולק, אלא שאין להתבטא בלשון חמורה מכיון שאי אפשר לדבר על לב אותן שנוהגות ללבוש ולומר להם שהדבר אסור, והדרך היותר טובה היא לדבר על ליבם "שיתחזקו" לכסות ראשן במטפחת צנועה". [נמסר ע"י בנו האדמו"ר שליט"א, בשב"ק פרשת וישלח התשע"ג].

קעה): הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל - גדול תופסי התורה

זה לשונו (נכתב מתוך סרט הקלטה, נאמר בבית המדרש תפארת בחורים, ניתן להאזין בקול הלשון מסכת שבת שיעור מספר 174, 22 דקות מתחילת השיעור, לחיצה על הסיפריה 6 מקדמת ב-5 דקות): ולמעשה יש להוסיף עוד פרט, אף שיש חילוקי דעות אם מותר או אסור, אבל בוודאי, אם הולכים כמו פרוע ראש, כמו שאחרות הולכות, הרי הן עוברות על איסור גמור, זה ממש זה אמת כמו ערוה. הענין הוא אם הולכים עם פאה כמו הזמנים של לפני מאה שנה, בוודאי שמותר (ראה להלן מהי כוונתו. המגיהה), אפילו קצת יותר יפה, אבל, שלא יהיה בענין כמו שהולכים היום, כל אלה שהולכות היום זה נראה כמו שיער לגמרי בוודאי שזה איסור, את זה אף אחד לא התיר. אשה עם השיער של היום כמו שהיא הולכת, זה ממש ערוה זה נראה כמו שיער, ואין שום נפקא מינה, ועל זה אין שום היתר מה שהתירו אז את הפאה נכרית.

השואל: היא עוברת על דת יהודית, היא תצא בלא כתובה? הרב: כן-!
 השואל: כן-? הרב: התירוץ הוא, שהבעל מתנהג כמו שצריך, אבל אם הוא גם כן כמוה... השואל: האם "ערליכער איד" [=יהודי כשר, יהודי אמיתי] צריך לגרש את אשתו אם היא הולכת בפאה כזו? הרב: הוא לא צריך לגרשה, הוא צריך לומר לה שאסור! עכ"ל.

לפניך מלל מדבריו הקדושים מביקור שנערך בביתו על עניני חיזוק, וזה חלק מלשונו: "אבל הצרה של הפאות איך אפשר לתקן את זה, זה כבר מושרש, עם גדולים וטובים, עם הפאות הזה, ממש פריצות שאין כמוהו,

ואינני--- איך אתם יכולים לעקור את זה, זה התחיל מהגדולים, לא סתם ממאן דהו, "ראשי ישיבות גדולים וצדיקים" כולם נכשלים בזה. ומה אתם יכולים לעשות? איך וויס נישט ווי אזוי, ווי אזוי, [תרגום: אני לא יודע איך, איך] איך מתחילים, יש לכם את הבעיה הזאת! אז למה לא מטפלים בזה! זה פרוץ מאד, מה זה פרוץ, זה לא מן הסתם מן השוק נכשלים בזה, ממש צדיקים "גמורים", מנגד "צדקניות" גם כן גמורות, גם האשה היא צדקנית, אבל זה!!! איך מתקנים את זה". עכ"ל. [וראה להלן בפרק טז, שהבאנו את שיחתו בשלימות בשפת האידיש].

קעו): הגאון רבי יעקב יוסף זצ"ל - ראש ישיבת "חזון יעקב", ורב שכונת "גבעת משה", ומח"ס "בעתה אחישנה"

בהסכמתו לספר "זהב לבושה": כיהודה ועד לקרא גם אני מצטרף לכל הנ"ל [להסכמת הרבנים על הספר הנכחי "זהב לבושה" באיסור "פאה נכרית". המחבר], אמנם הנסיון גדול בצניעות בכלל - ובפאה נכרית בפרט, אבל לפום צערא אגרא (אבות פרק ה משנה כג), והרי אמרו ביומא (מז). שבזכות הצניעות זכתה קמחית לשבעה בנים כהנים גדולים, והרוצים לזכות בבנים יראי שמים ותלמידי חכמים יזרעו בצניעות ויקצרו ברינה בבנים הגונים. אמן. ואברך וכו'. בברכת התורה. י"ג תשרי. רב ומו"ץ גבעת משה ומוסדות חזון יעקב, יעקב יוסף. עכ"ל.

קעו): מרן הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל - ראש כל בני הגולה - בעל ה"ביע אומר"

זכו כל עם ישראל שבדור האחרון הנהיגנו רועה נאמן, שהדריך תיקן ומסר את נפשו עבור עם ישראל, והוא אשר החזיר העטרה ליושנה ועמד כחומה בצורה מפני נסיונות הזמן. אחד מעניני ציפור נפשו של הרב, היה ענין המכשלה הגדולה של הפאה הנכרית, ובשו"ת יביע אומר ח"ה חאה"ע (סימן ה) האריך הרב זצ"ל בדברי הפוסקים באיסור חבישת פאה נכרית. ולפי שיש בידינו חמרים חמרים מדברי הרב, בשיחותיו ובשיעוריו הרבים, לכן נביא מכתב אחד שנתפרסם בעיתו ובזמנו, בקול קורא, מאז אדר א תשמ"ט, בזה הלשון:

"כבר נתפרסם חומר האיסור של חבישת "פאה נכרית" לאשה נשואה, ולצאת עמה לרשות הרבים, שרבים מן הפוסקים כתבו לאסור איסור בזה, על פי דברי הירושלמי (פרק ז' דכתובות) שהיוצאת בקפלטין שלה יש בה משום יוצאת

וראשה פרוע, ופירש הערוך דהיינו פאה נכרית. וכן פסק בשו"ת באר שבע (סימן יח) ומפיו לפידים יהלוכו נגד המתיר בזה. גם הגאון בעל עצי ארזים כתב שהדברים ברורים לאסור, והמורים היתר חדשים מקרוב באו עתידים ליתן את הדין. וכ"פ הגאון יעב"ץ בספר מור וקציעה (סימן עה), וכתב, שאף הרמ"א סבירא ליה כן גבי איסור יציאה לרשות הרבים בפאה נכרית. וכן פסקו הגאון החתם סופר, והגאון רבי שלמה קלוגר. והנה הגאון ההפלאה יצא בחרם על הנשים הלובשות פאה נכרית ויוצאות בה לרשות הרבים, והסכימו עמו חברי בית דינו בעיר פרנקפורט. וכ"כ בנו הגאון רבי צבי הירש הורוויץ בספר לחמי תודה, וכ"כ הגאון תורת שבת (סימן שג). וכתב הגאון רבי חיים מצאנז בשו"ת דברי חיים (ח"א חיו"ד סימן ל) שמנקלי העם פחותי הערך שנהגו לצאת בפאה נכרית, פשתה המספחת להקל ראש על ידי האפיקורסים, וחלילה ולנהוג להקל בזה. וכ"פ הג"ר צבי הירש חיות בתשובה (סימן נג), שבכל תפוצות ישראל לא נשמע מעולם שיקילו בזה, זולת המתחדשים אשר פרצו גדרות ישראל. וגם הגאון מוילנא בשנות אליהו (פ"ו דשבת) אוסר בזה, וכ"פ בישועות יעקב (סימן עה). וכן העלה הר"י אסאד בשו"ת יהודה יעלה שיש בזה איסור משום "ובחוקותיהם לא תלכו", ושכן העלה ג"כ בתשובה מאהבה. וכן פסק הגאון ממונקאטש בעל מנחת אלעזר. והגאון מהר"א תאומים בשו"ת חסד לאברהם, כתב, שמנהג זה הוא פרצת גדרן של ישראל, והמכשלה הזאת תחת ידי חכמי הדור שאין מוכיחים אותן. וכ"פ הגאון הרי"ד במברגר בשו"ת יד הלוי. וכ"כ בספר שער הזקנים, ובס' נחלת אבות, ובשו"ת תשורת שי, ועוד. ומלבד כל הנ"ל ישנם אחרונים שאוסרים על כל פנים מטעם מראית העין, והם: הגאון בעל תפארת ישראל, שו"ת הרי בשמים, שו"ת מהרי"ל דיסקין, שו"ת עדות ביהוסף, ועוד. ומכל שכן שיש לאסור בזה לבנות הספרדים ועדות המזרח, שכל גאוני ספרד המפורסמים העידו שבמקומותינו לא נשמע מעולם מנהג כזה לצאת לרה"ר בפאה נכרית, ואם תמצא אחת שהיא פורצת גדר, האשה ההיא תשא את עונה, והרי היא בטלה במיעוטא. וכמ"ש הגאון מהר"א פלאג"י בספרו בירך את אברהם, וכ"פ הגר"י אבולעפיא בשו"ת פני יצחק, והג"ר יוסף בורלא, והגאון שדי חמד, ועוד. ואשר על כן יש לאסור בכל תוקף לאשה נשואה לצאת בפאה נכרית לרשות הרבים, ובפרט בדורות הללו שעושים את הפאות במומחיות רבה עד שלא ניכר כלל אם האשה הולכת בשערותיה הטבעיות בגילוי ראש, או בפאה נכרית וגם השחקניות הפרוצות מתקשטות והולכות בפאות נכריות, ובודאי שיש בזה פריצות להידמות לחצופות אלה שפרצו כל גדרי המוסר. ובדברים הללו יש להחמיר בכל תוקף, והדבר פלא שיש אנשים המחפשים חומרות על גבי חומרות בשאר הענינים, ובנושא חשוב כזה נהגו להקל נגד דעת

כל הפוסקים. ומצוה לפרסם חומר האיסור, ושומע לנו ישכון בטח, וישא ברכה מאת ה'. בברכת התורה, עובדיה יוסף". [הובא המכתב כלשונו וככתבו בספר "אוצרות המלך" עמוד קנד].

שער ב-ג

א. מהו "מראית העין" שכתבו הפוסקים הנ"ל

ב. מהו "מנהג" - מהיכן התחיל המנהג ללבוש פאה

חשוב מאוד להזכיר כי לשונות הפוסקים נחלקים לחמשה קטגוריות, ואלו הן: (א). הפוסקים שכתבו שהפאה נכרית אסורה מן התורה. (ב). הפוסקים שכתבו שפאה נכרית אסורה מדרבנן. (ג). הפוסקים שהביאו את דברי האוסרין והסכימו להן, אך לא נימקו את הטעם ואת דרגת האיסור. (ד). הפוסקים שכתבו שהדבר אסור מטעמים אחרים, כגון, ובחוקותיהם לא תלכו, לא ילבש גבר שמלת אשה, לפני עור לא תתן מכשול. וכו'. (ה). הפוסקים שכתבו שהדבר אסור מפני מנהג, והוסיפו שאין לנהוג כך בעירם מפני הפריצות.

והנה את שתי הטעמים שהוזכרו בפוסקים, האחד, מפני מראית העין, והשני מפני מנהג, רבים נכשלו בהבנת דברי הפוסקים. בטעם הראשון הכונה שנתכוונו לה הפוסקים "למראית העין" היא משיכת העין הנגרמת מן הפריצות שיש בלבישת הפאה הנכרית, וכל זה התבאר לעיל [בפרק ג אות ב], על פי לשונם של רבותינו הראשונים והאחרונים ז"ל ואין צורך לכפול את הדברים.

"המנהג"

והטעם השני שכתבו שמפני המנהג אין לנהוג כך בעירם, הנה הדבר פשוט שכונתם היא שרק מפני שהדבר "אסור" אין לנהוג כך בעירם הגם שנהגו כך בערים אחרות, שהרי אם הדבר היה מותר בודאי היו מניחים לבנות ישראל ללבוש את הפאה הנכרית, ועל כורחינו יוצא שהפוסקים שהזכירו את ענין המנהג "בהיתרא לא ניחא להו" (כלשון הגאון רבי אברהם פאלאגי, והובא

לעיל). ומלבד מה שהם הבינו שהדבר הוא מגונה והוא נחשב "כפרצה" בעם ישראל, מכל מקום התריעו על זאת בספריהם ולא היה די להם במה שדרשו יום יום לפני הרבים על המנהגים הרעים.

והוצרכתי לכתוב זאת מכיון שראיתי באיזה קונטרס אחד שאסף את כל הפוסקים שכתבו שהדבר אסור בכל תוקף ושלא נוהגים כן בארצם וכו', וכתב: "ולפי שכל הפוסקים הנ"ל (שהביא שם) אסור מטעם המנהג, לכן עכשיו שנפרץ המנהג וכולם נהגו כן אף לדעתם יש להתיר ללבוש פאה נכרית". עכ"ל. ואפילו תלמיד המתלמד להיות תלמיד לא יכול לטעות בדברים הפשוטים כל כך, שהרי אדרבה אם הדבר היה מותר ורק המנהג היה מעכב היה להן להניח את ההמון לעשות את הדברים המותרים, אלא על כורחינו שכל הפוסקים הנ"ל סברו וגמרו בדעתם שלבישת הפאה זהו "איסור" גמור ולכן אין ללבוש פאה נכרית במקומם שהרי זהו "איסור", ובמקום שנפרץ הדבר אבל כאן הגדר עדין קיים. כך היא כונתם. וזה ברור ואין צורך לבאר זאת.

מנהג באיסור - מנהג להקל

ומזה גם, שכבר נודע הדבר (כפי שכתבנו בפרק י) שכל יסוד המנהג שנהגו ללבוש פאה נכרית הוא היפך רצון החכמים גדולי הדורות בכל תקופות ההסטוריה, והבאנו בס"ד מה שכתבו הפוסקים שמצוה לבטל מנהג שהונהג שלא על פי דין תורה, ובפרט שהתבאר בפרקים הקודמים (בעיקר בפרק ו) שאף השלטי הגבורים לא התיר מעולם לצאת עם הפאה נכרית לרשות הרבים אלא לחצירה בלבד. ובפרט שכבר כתב הרמב"ם (בפרק ג מהלכות שביחת עשור הלכה ג) שאין מנהג להקל אלא להחמיר. ע"ש. וכ"כ באורך בשו"ת פני יצחק אבולעפיא ח"ו חאה"ע (סימן ו). ואם כן בודאי שכל הטוענים שיש כאן "מנהג" להתיר וכו', הרי זו טעות גמורה כי בטעות יסודם של הנוהגים כך, ולעולם כח הדין יעמוד כנגד מנהג האיסור, ולכן גם הפוסקים שכתבו שהדבר אסור משום "מנהג" אין הכונה שאם היו הנשים נוהגות כך שיש להתיר, אלא ההיפך הוא הנכון, שהם גילו לנו שבמקומם עדין לא נפרץ המנהג והזהירו בכל לשון שלא יפרץ המנהג כי אין לנהוג בפרצה זו שהיא בגדר "פרצה". ומבין הדברים יוצא שאפילו במקום שנהגו ללבוש פאה נכרית הדבר אסור בכל ענין, שהרי יש בדבר איסור.

המנהג בארצות אשכנז

וכי שיסתכל היטב בכל הפוסקים שמובאים בפרק זה, שאחד אחרי השני דור אחר דור, לא היה נח להם ענין לבישת הפאה כלל, ואף רבים מן הפוסקים החרימו על כך בעירם כפי שכותב הגאון הפלאה שהוא עשה על זאת חרם בבית דינו, וכמבואר בספר לחמי תורה לבנו הגאון רבי צבי הירש אב"ד פפד"מ (דף ד ע"ב), שכתב וזה לשונו: וגם ראוי להוכיח ולהודיע גודל המכשלה אשר זה כמה שנים שיצא הכרוז בבית הכנסת מפי כבוד אאמ"ו הגאון זצלה"ה בצירוף שני בתי דינים יצ"ו בחרם על לבישת נשים בפאה נכרית. עכ"ל.

ואף למעלה בקודש בדורו של מהר"י מינץ (שהיה בתקופת הראשונים) גדולי הפוסקים מיחו בנהגות ללבוש פאה נכרית, וזה לשונו של מהר"י מינץ (בדרשותיו, סוף הדרוש הראשון): ואבותינו ואבות אבותינו מיחו בדורותיהם שלא ישאו אפילו בינדי ממשי שהגוון שלו דומה לשער. עכ"ל. וראה בשו"ת מהר"ץ חיות (סימן נג) שכתב: נדון אשר שאלני הנהו נשי דידן אשר חדשים מקרוב באו שהנהיגו לקשט את ראשם בפאה נכרית שייטעל, וכו', ובימי ילדותי לא שמעתי שינהגו קולא בזה בכל תפוצות ישראל במדינת פולין, רק חדשים לבקרים באו אשר הרבה פרצו הגדרות, וראוי להוכיחם ולהחזירם למנהגם הקדום. עכ"ל. ומבואר שהדבר היה אסור בהחלט.

ואולי ראוי להביא כאן מעשה קצר ומחריד שהובא בספר הכוה"כ לחי העולמים (עמוד תקצו), וזה לשונו: בשנים ההם התחילו קצת נשים ללבוש בשיטלען (פאות) אשר אדוני אבי זקני [בעל הדברי חיים מצאנז] היה אומר שהוא איסור על פי דין ואין שום חילוק בין פאה נכרית לשערות עצמה, וכו', אח"כ היה מעשה שנפטר אצל אדוני אבי זקני שלושה מילדיו ב"מ, אז אמר שברצונו לעשות להם הספד, והלך לבית הכנסת ועשה הספד, ואמר שכל זה בא לו מחמת שמחריש על הפאה הנכרית וכו', לזאת מוכרח לצעוק ולצאת נגד זה בכל כוחו. עכ"ל.

ומהיכן פרץ לו זה המנהג, הנה כבר כתב המהרש"ק בשו"ת שנות חיים (סימן שטז) שהיתה גזירה על בנות ישראל שילכו פרועות ראש, ולכן העדיפו ללכת בפאה נכרית [של זמנם שיש בה פחות פריצות, ועף על פי כן היא עדין נראית כשערותיה], ומשם פרץ המנהג. וכן כותב הגאון רבי משה יהושע לנדא והובא מכתבו בהקדמה לספר "דת יהודית כהלכה", וזה לשונו: והסיבה שהתירו

פעם את הפאה נכרית היא שהותר להם הדבר על ידי רבותינו למען לא ישלול בפריעת הראש לגמרי, ומוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבלות. עכ"ל. ואם כן היאך נלמד מקלקלתא? אתמהא?

ושוב ראיתי שכן כתב הגאון רבי בנימין ראבינאוויטץ ראב"ד העדה החרדית בעיה"ק (במכתב שהובא בתחילת שוב ספר "דת משה וישראל"), וזה לשונו: הנה מנהג חבישת פאה נכרית ברשות הרבים חדרה ונתפשטה בתוך ישראל קדושים לפני כמאה וחמשים שנה באשמת הצאר הרוסי שגזר על ישראל לשנות לבושם ולצאת בנות ישראל פרוצות ראש, בשיתוף פעולה עם המשכילים מחריבי כרם בית ישראל, ועל כן במצב של לית ברירה בחרו את הרע במיעוטו גם לאחר שבטלה הגזרה נשאר המנהג מאחר שהתרגלו לזה, וכך נמשך הדבר בדורות שאחריהם עד שנשתכח מקור המשחית למנהג הזה. וכו'. אבותינו סיפרו לנו כי אנשי חיל מישראל שנקלעו לעמוד על המשמר בצבאות הצאר הרוסי, וכו'. עכ"ל.

ואף כן היה המנהג בירושלים כידוע, וכמו שכתב הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך במכתב (והובא לעיל בתוך ואף הפרק), וכן כתב הגאון רבי יעקב מוצפי, שהיה ראב"ד בירושלים (במכתב שהובא לעיל): אודות הפירצה הנוראה שנפרצה בעוונותינו הרבים בכרם בית ישראל שבנות ישראל מבלי ידיעת חומר האיסור נכשלות והולכות ויוצאות ברבים בפאה נכרית. עכ"ל. ופעם אמר הגרש"ז אוירבך להגה"צ רבי דן סגל שליט"א, שאם היתה אשה נכנסת לירושלים עם פאה נכרית היו "סוקלים אותה באבנים!" (כלשונו), כך שמעתי "מפיו" של הגאון הנ"ל. [נראה עוד בספר יוסף דעת (עמוד קפד) שהרחיב שמנהגן של בנות ישראל היה לכסות את ראשן במטפחת ולא חלילה בפאה נכרית, ושם צווח על מנהג הפרוצות בימינו אנו. ע"ש].

המנהג בארצות המזרח

ואף בארצות המזרח (שאינן צורך לכתוב זאת) בשום תקופה לא נפרץ הדבר שהיו הנשים נושאות פאות נכרית, אלא היו מכסות ראשן בב' כיסויין בצניעות ובקדושה אמיתית, ואנ"י המחבר שמשפחתי היא מיוצאי מרוקו, בכל זאת סיפר לי סבי הגאון המופלג מוהר"א שריקי שליט"א (שלפנים היה רבה של מוגדור ועוד כמה מושבות, ולעת עתה מכהן ברבנות המושב כסלון), כי במרוקו לא נהגו מעולם ללבוש פאה נכרית, אבל כשעלו לארץ ישראל התקלקלו על ידי האשכנזים.

עכ"ד. וכן כתב הגאון רבי רפאל כדיר צבאן בספרו "רבות בנות" (עמוד עח), ונדפס שוב בספרו "נפש חיה" ח"א (חלק התשובות סימן יד) וזה לשונו: האמת אגיד שבעלותנו ארצה והתיישבנו בנתיבות שתושביה כולם יוצאי מרוקו ותוניס לא היתה אף אשה זקנה וצעירה כמעט בלי כיסוי ראש, וגם אחרי כן שבאו כמה משפחות אשכנזיות רבנים ומורים המשיכו נשותיהם ללכת בכיסוי ראש כמונו, רק אחרי זמן מה, לאט לאט יצאו כמה אחרים בפאה נכרית, ומהו נשתרבו הדבר גם אצל הצעירות הספרדיות, וכו', והוא רחום יכפר עוון. עכ"ל.

וכן כתב הגאון רבי בוגיד סעדון כמבואר בספר רבות בנות (במכתבים), בזה הלשון: אבל גם לעת עתה אין שום אשה יוצאה בגילוי ראש או בפאה נכרית בכל ערי ג'רבה וכפריה, וגם בערי תוניס לא נשמע שהולכים בפאה נכרית אנשי המקום העקרוניים, וכל שכן בזמן הקדום לא היו לובשין הפאה נכרית, ומעולם לא שמענו מי שלובש אותה בזמן קדוש בכל המחוז וכו', לפי עניות דעתי אין שום צד להתיר ענין לבישת פאה נכרית כי מקרא מפורש וכלל ידוע ללכת אחרי הרבים כדכתיב אחרי רבים להטור, ובפרט שיש בו חשש איסור "תורה" בפירעת ראש ממש וכו', עכ"ל. ע"ש. [ולכן מה שטען הגר"ש משאש בספריו שיש לבנות ישראל להמשיך במנהגם וכו', אין כונתו חלילה על מנהג ערי מרוקו, כי בקדושה ובטהרה הם נהגו, וח"ו על פה קדוש מלומר כן. וכונתו היא לאותן בנות ישראל שהגיעו לארץ והתקלקלו בה מפני אותן בנות אשכנז שנפרץ אצלם הגדר יותר מוקדם]. ויש להאריך בכל זה.

המנהג הפרוץ היה נגד רצונם של רבותינו הפוסקים ז"ל

ולכשתעיין היטב בספרי הפוסקים תראה שלא היה נח להם המנהג הפרוץ הזה, כמבואר בדרשות מהר"י מינץ (סוף דרוש א) שכתב, וזה לשונו: ואבותנו ואבות אבותנו הקדושים בכל קהילות אשכנזים מחו בדורותיהם שלא ישאו על ראשם אפילו הבינדי ממשי שהגוון שלו דומה לשער, הלא יראו מעלתכם כי במקום שנהגו נשי האומות לכסות, האחיות נזהרות מלהתקשט בפאה נכרית. עכ"ל. וכן בספר עצי ארזים אה"ע (סימן כא ס"ק ב) כתב: נראה לי פשוט דאסור לאשה נשואה להתקשט בפאה נכרית, והמורים היתר חדשים מקרוב באו, עתידים ליתן את הדין. עכ"ל. ובשו"ת דברי חיים מצאנז חיו"ד ח"א (סימן ל) כתב: וכפי ששמעתי אני, לא נמצא בכל מדינת אשכנז שום אשה חשובה לילך בשערות ופאה נכרית, רק איזה מנקלי העם פחותי הערך והיו לקלס. עכ"ל. ובשו"ת מהרי"ץ חיות (סימן נג) כתב: אף על גב שהרמ"א ומגן

אברהם הסכימו לדעת השלטי גיבורים להתיר פאה נכרית, בכל זאת כיון דנהגו העם לאסור כל גילוי שער באשה לא ערב לבי להתיר וכו', ובימי ילדותי לא שמעתי שינהגו קולא בזה בכל תפוצות ישראל במדינת פולין, רק חדשים לבקרים באו, אשר הרבה פרצו הגדרות, וראוי להוכיחם ולהחזירן למנהגם הקודם. עכ"ל. וכן כתב הגאון רבי אברהם פאלאג'י בספרו ברוך את אברהם (פרשת בחוקותי), וזה לשונו: ופשיטא דבמקומותינו לא נשמע ולא נמצא מנהג כזה לילך הנשים בכיסוי הפרו"ק [פאה נכרית] כלל, ואם המצא ימצא אחת מעיר פורצת גדר-בטלה, וחלילה לנו למילף מקלקלתא. ע"ש. ובשדי חמד אסיפת דינים (מערכת ד, דת יהודית) כתב: דבמקומותנו לא נתפשט המנהג הזה. עכ"ל.

ואיזה חכם אחד בספרו "בעקבי הצאן" ח"ד (פרק כד אות ח) הביא חלק מדברי הפוסקים הנ"ל שכתבו שאיסור פאה נכרית הוא מפאת שלא נהגו כן בעירם ואין לפרוץ גדר המנהג, וכתב על זה, שמכיון שנפרץ היום המנהג יש להתיר שהרי אין כאן "מראית העין". ע"ש. וליתא, שמלבד שטעה במושג "מראית העין", אלא שבא לצבוע את כל הפוסקים הנ"ל בגוון שחור ולהפוך את דבריהם ח"ו לאבדון, והקורא היקר יראה שהם כתבו את דבריהם מתוך דעתם לאסור את הפאה נכרית, ולא מתוך סברא להתיר ושכאילו רק ה"מראית העין" מעכב את ההיתר. ומה שהם כתבו שלא נוהגים במקומם ללבוש פאה נכרית, אין כונתם שאם היו נוהגים כך אז היה מותר, שהרי דבריהם יוכיחו, שאפילו אם יפרץ המנהג, עלינו להוכיחם ולהחזירן למנהגם הקודם, וכמו שכתב בשו"ת מהרי"ץ חיות. וכן כתב בבירך את אברהם שחלילה למילף מקלקלתא. וגם מהרי"י מינץ כתב שהדבר אסור באיסור חמור לא רק מפני המנהג, וכן כתב בעצי ארזים שעליהם ליתן את הדין, וכן כתב בדברי חיים מצאנו שאם איזה אשה תלך בפאה נכרית היא פחותת ערך, כיע"ש, ועל כורחינו שגוף האיסור הוא לא משום המנהג אלא מגופן של דברים שיש בדבר איסור של צניעות ופרועת ראש כאשר התבאר לעיל [וחלק מהקטע האחרון הוזכר לעיל]. ולהלן בפרק י נאריך בזה בפרק מיוחד שידבר על נושאים אלו בסיעתא דשמיא.

מכל מקום, אתה הראת לדעת שאין חוכא והיתלולא גדולה יותר מלטעון ולצעוק שמנהגן של בנות ישראל מאז ומקדם היה ללבוש פאה נכרית, כי כל יסוד המנהג שנהגו כן, הוא היה נגד הוראת מורי ההוראות בישראל, ונגד רצון התורה הטהורה, וחלילה לנו להמשיך במנהגם האסור של הפורצים גדרות שלא ברצון חכמים, ויבטלו אלף אלפים פורצי גדרות בישראל (אפילו שהם חכמים ונבונים וכו') ולא תעקר הלכה אחת שבתורה [וכמו שכתב הרמב"ם

בהלכות יסודי התורה (בפרק ט מהלכות יסודי התורה הלכה א): שאחד מעיקרי הדת והאמונה, שהתורה נצחית לעולמי עד, ולא תשתנה בשום זמן ח"ו, שנאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. ע"ש. ואין כאן מקום].

בסיכום:

מזי לא יחרד בראותו דברי קודש של רבותינו הפוסקים ז"ל אשר כתבו בשבעים לשון שאין היתר לנשים ללבוש פאה נכרית, וחלקם כתבו שהדבר אסור באיסור מן התורה כאשר נזכר בדבריהם, וחלקם כתבו שהדבר אסור מפני שאר איסורים ושאר נגעים [וראה מה שפתחנו בתחילת הפרק "שאל יהיו דברי חכמים קלים בעיניך"!] בודאי שמי שיש יראת ה' בליבו והולך אחרי דברי חכמינו ז"ל מעתיקי השמועה - יסור למשמעתם ויטה אוזן להוראתם, כי היא הוראה מגבוה [ומלבד מה שמבואר לעיל שאף השלטי הגבורים אוסר לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית, מכל מקום אפילו אם נאמר שהוא ח"ו מתיר ושעוד עשרה פוסקים כמותו מתירים ח"ו ללבוש פאה נכרית ברשות הרבים, הלא כבר כתבו הפוסקים הנ"ל שאין לעשות כך מפני שזוהי פרצה חמורה בישראל ורבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה, ובפרט בדורינו אנו שהגברים פרוצים וקרובים לנשים מאוד והתבטלו גדרי העריות שהדבר אסור בכל אופן שבעתיים מדורות עברון].

פרק ח

שיטת "הזוהר הקדוש" בטעם חיוב כיסוי ראש האשה

מטרת הפרק

הפרק הבא יבאר שלשיטת הזוה"ק יתחייבו בנות ישראל לכסות ראשן מטעם "צניעות ופריצות", ויתבאר עוד שהפאה נכרית שווה לשערותיה בכל הדינים, והאשה אשר תגלה מקצת שערותיה איסורה שווה לאשה המגלה מקצת שערות הפאה נכרית שאין הבדל כלל בדרגת האיסור.

ויתבאר שמה שרצו כמה ממחברי זמנינו לטעון שעדיף ללבוש פאה נכרית מללבוש מטפחת כיון שבמטפחת נראין מקצת שערותיה מה שאין כן בפאה נכרית שהכל מכוסה, יתבאר שטענה זו היא גילוי פנים בתורה שלא כהלכה, שהרי אם תלך האשה בפאה נכרית הרי זו כמגלה את "כל" ראשה, ועדיף לגלות "חלק" משערותיה מאשר לגלות את "כל" ראשה על ידי פאה נכרית שאין הבדל כלל בין גילוי שערותיה לבין גילוי שערות הפאה ונמצא שאם היא לובשת פאה נכרית היא מגלה את כל ראשה.

א:

מה החידוש בדברי הזוה"ק?

אחרי שהתבאר בפרקים הקודמים שטעם החיוב לאשה לכסות את ראשה הוא מפני הפריצות וחוסר הצניעות שיש בדבר, וכפי שכתבו כל הראשונים ז"ל בכתובות (עב.) שאין ממידת צניעות לבנות ישראל ללכת פרועות ראש כיון שהחציפות הזאת מביאה לפריצות ולגרירת עוון, וזהו הטעם שחייבות הנשים לכסות ראשן, וכפי שפרשו, רש"י, הרשב"א, הריטב"א, המאירי, הרמב"ם בפירוש המשנה, הרא"ש, תוספות ר"י הזקן, ובשיטמ"ק בשם הריב"ש ורש"י במהדורא קמא, והרי"ץ הובא בשיטמ"ק על מסכת נדרים, רבינו ירוחם, רבינו בחיי, הרי"א, התרומת הדשן, ומהר"י מינץ, ועוד, (וכל זה נתבאר לעיל בפרקים

א, ו). לפיכך, כל הסיבה שאסרה התורה לאשה להתנאות בשערותיה אינו "מגזירת הכתוב" אלא מפני הצניעות חייבות בנות ישראל לכסות ראשן כפי שמסכימה התורה הקדושה למנהגן. ולכן התבאר לעיל (בפרק ג) שאין הבדל בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית, שהרי תוצאת הפריצות וחוסר הצניעות קיימת בשתייהן, והתורה אוסרת את "הפריצות שבשערותיה" ולא את שערותיה דוקא.

ואם כן כשבאו המעוותים לבלבל את דיני תורה ולא מצאו דרך לכך, הם חיפשו מקורות אחרים לטעם החיוב המוטל על בנות ישראל לכסות ראשן, המקור שהם מצאו הוא מדברי הזוה"ק "שלכאורה" משמע משם שהאיסור הוא "מגזירת הכתוב" ונמצא שהחיוב המוטל על האשה לכסות ראשה אינו קשור ל"פריצות וצניעות" ולפיכך אם כיסתה האשה את שערותיה בשערות שאינן מחוברות לבשרה, שפיר דמי, ומותר לה לצאת כך לרשות הרבים.

המעוותים שכחו כאן כמה פרטים: א). שאף לשיטת הזוה"ק האיסור הוא מפני "הפריצות" שיש בדבר, והטומאה שולטת במקום שיש פריצות וחוסר צניעות כאשר מבואר מלשון הזוה"ק.

ב). שאף לדעת הזוהר הקדוש אין זה אלא בשער שדרכו להיות מכוסה שעל ידי גילוי אתי להרהורי ביה, אבל אם דרכו בכיסוי לא אתי להרהורי ושרי.

ג). שאף אם נאמר שלדעת הזוה"ק יש דבר מיוחד בשערותיה דוקא וכו' (אפילו שאין זה אמת לומר כך בדברי הזוה"ק), מכל מקום העיקר להלכה כדברי הש"ס והפוסקים ולא כדברי הזוה"ק, וכמו שכתבו רבותינו הראשונים והאחרונים שבכל מקום שיש מחלוקת בין הזוה"ק לבין הפשט העיקר הוא כדבר הפשט ובפרט שאין להקל על פי דברי הזוה"ק. ועוד.

והאמת שאיננו צריכים לכל זה, כיון שיתבאר להלן שאף לשיטת הזוה"ק אותו החיוב המוטל על האשה לכסות את ראשה הוא מפני הפריצות וחוסר הצניעות שיש בדבר, וכפי שיתבאר מלשון הזוה"ק בכמה דוכתי. וזה החלי:

לשון הזוהר הקדוש

בוהר הקדוש (פרשת נשא, דף קכה ע"ב): "...אמר רבי חזקיה, תונבא לייתי על ההוא בר נש, דשבק לאנתתיה דתתחזי משערא דרישה לבר. ודא הוא

חד מאינן צניעותא דביתה. ואתתא דאפיקת משערא דרישה לבר, לאתתקנא ביה, גרים מסכנותא לביתא. וגרים לבנהא דלא יתחשבון בדרא. וגרים מלה אחרא דשריא בביתא. מאן גרים דא. ההוא שערא דאתחזי מרישה לבר. ומה בביתא האי, כל שכן בשוקא, וכל שכן חציפותא אחרא. ובגין כך אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך.

אמר רבי יהודה, שערא דרישא דאתתא דאתגלייא, גרים שערא אחרא לאתגלייא, ולאפגמא לה. בגין כך, בעיא אתתא דאפילו טסירי דביתא, לא יחמון שערא חד מרישא, כל שכן לבר.

תא חזי, כמה בדכורא שערא הוא חומרא דכלא, הכי נמי לנוקבא. פוק חמי, כמה פגימו גרים ההוא שערא דאתתא. גרים לעילא, גרים לתתא, גרים לבעלה דאתלטייא, גרים מסכנותא, גרים מלה אחרא בביתא, גרים דיסתלק חשיבותא מבנהא. רחמנא לישזבון, מחציפות דלהון.

ועל דא, בעיא אתתא לאתכסייא, בזיותי דביתא. ואי עבדת כן מה כתיב, (תהלים קכח) בניך כשתילי זיתים. מהו כשתילי זיתים. מה זית דא, בין בסתווא, בין בקייטא, לא אתאבידו טרפוי, ותדיר אשתכח ביה חשיבות יתיר על שאר אילנין. כך בנהא יסתלקון בחשיבו על שאר בני עלמא. ולא עוד אלא דבעלה מתברך בכלא, בברכאן דלעילא, בברכאן דלתתא, בעותרא, בבנין, בבני בנין. הדא הוא דכתיב, (תהלים קכח) הנה כי כן יבורך גבר ירא יי. וכתיב (תהלים קכח) יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חיך וראה בנים לבניך שלום על ישראל..."

תרגום: אמר רבי חזקיה תבוא מארה על זה האיש שמניח לאשתו שיראה משערות ראשה החוצה, וזה אחד מעניני הצניעות שבבית, והאשה שמוציאה משערות ראשה החוצה להתקשט בהן, גורמת עניות לבית, וגורמת לבניה שלא יהיו חשוכים בדורם, וגורמת לרוח טומאה שישרה בבית, מי גרם כל זה, אותן השערות "שהתקשטה" בהן מבחוץ, ואם בבית כך, כל שכן בשוק, וכל שכן אם היא מראה חציפות אחרת, ולפיכך אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך. אמר רבי יהודה שער הראש של האשה שמתגלה גורם לשער אחר להתגלות ולפגום בה, על כן צריכה האשה שאפילו קורות ביתה לא יראו שער אחד מראשה, וכל שכן בחוץ, בא וראה כשם ששער הזכר הוא חמור מן הכל, כמו כן לנקיבה, צא וראה כמה פגם גורם שער האשה, גורם למעלה ולמטה, גורם קללה לבעלה, גורם עניות, גורם דבר אחר בבית, גורם שיסתלק החשיבות

מבניה, השם ישמרנו מחוצפא שלהן, ועל כן צריכה האשה להיות צנועה בירכתי הבית, ואם תעשה כן, מה כתוב, בניך כשתילי זיתים סביב לשלחניך (תהילים קכח), מהו כשתילי זיתים, מה זית זה בין בחורף בין בקיץ אינו משליך העלים שלו, ותמיד נמצא בו חשיבות יתר על שאר העצים, כן בניה יתעלו בחשיבות יתר על שאר בני העולם, ולא עוד אלא שבעלה מתברך בכל, בברכות שלמעלה, בברכות שלמטה, בעושר, בבנים ובבני בנים, זה שאמר הכתוב (תהילים קכח) הנה כי כן יבורך גבר ירא ה', וכתוב יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חייו, וראה בנים לבניך שלום על ישראל, עכ"ל.

ביאור שיטת הזוהר הקדוש

והנה, לדעת הזוהר הקדוש יש חומרא גדולה שלא תתראה אפילו שערה אחת משערותיה, והדבר גורם לאסונות רבים בביתה ולהשכיך טומאה בתוך הבית לאין ערוך, ובדברי הזוהר לא מבואר שטעם האיסור הוא משום "גזירת הכתוב" אלא מבואר שיש בשערותיה "טומאה". וכן ברקנאטי (במדבר ה, יח) כתב, וזה לשונו: וטעם ופרע ראש האשה (שם יח), רומז אל הענין המכוון להמציא מקום למדת הדין לחול עליה אם היא טמאה, כטעם וראשו יהיה פרוע (ויקרא יג, מה) לרוח הטומאה השופעת עליו, ולהתרחק ממדה זו אמרו רבותינו ז"ל (כתובות עב). ופרע את ראש האשה, תאנא דבי רבי ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת ראש. עכ"ד.

ואולם כבר התבאר לעיל שלדעת הש"ס מותר לאשה לגלות שערותיה בביתה, וכמבואר בכתובות (עב), שאם כן לא מצאת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה וכו', כי היו הנשים מניחות בביתן כיסוי חלקי על ראשן וכשהיו יוצאות לרשות הרבים תכף מניחות שבכה עליונה על השערות, וכן פירשו רש"י התוספות והר"ן ועוד, וכן נפסק ברמב"ם (פרק כד מהלכות אישות הלכה יב) ובשלחן ערוך אה"ע (סימן קטו סעיף ד). אולם לדעת הירושלמי אף בביתה אסור לגלות את שערותיה, וכדעת הירושלמי הנ"ל, וכן פסקו הסמ"ג הרי"א והשלטי הגבורים (כתובות לב: מדפיו אות ב) כדעת הירושלמי, וכמבואר בבית שמואל אה"ע (סימן כא ס"ק ה, וסימן קטו ס"ק ט), ושחומרת הירושלמי נוגדת לשיטת הבבלי. כיע"ש.

הטעם לשיטת הזוהר הוא מפני הפריצות וחוסר

הצניעות שיש בשערותיה

ואכן, בדברי הזוה"ק מבואר שהטומאה ההיא באה מפני ההתקטנות החציפות

והפריצות שיש בשערותיה, ושהטעם הוא מפני שגילוי שערותיה מביאים לידי זנות ולא משום גזירת הכתוב, והדבר מדוקדק בכמה פעמים בלשון הזוהר:

(א): ודא הוא חד מאינן צניעותא דביתה... [נוזה הוא אחד מעניני "הצניעות" שיש בבית]. **(ב):** ואתתא דאפיקת משערא דרישה לבר, לאתתקנא ביה... [ואשה שמוציאה משערות ראש לחוץ "להתקשט" בהן]. **(ג):** וגרים מלה אחרא דשריא בביתא. מאן גרים דא. ההוא שערא דאתחזי מרישה לבר. ומה בביתא האי, כל שכן בשוקא... וכל שכן חציפותא אחרא... [וגורם סטרא אחרא השורה בבית, מי גורם לזה אותו השער שנראה מחוץ לראשה... וכל שכן אם היא מראה חציפות "אחרת" (ומשמע שזה גם מפני "חציפות" ולכן אמר "אחרת" כלומר סוג נוסף של חציפות)]. אחר כך רבי יהודה מבאר את דבריו של רבי חזקיה, ששערותיה של האשה גורמות לזנות, כלומר שיתגלה שער אחר של הנואף וכו', שערותיה מביאים חציפות בבית כי חייבת האשה להתנהג בצניעות בביתה וכו'.

אתה הראת לדעת שאף לדעת הזוהר הקדוש טעם החיוב המוטל על האשה לכסות את ראשה הוא מפני הצניעות שבדבר, ושכל הטומאה השורצת על שערותיה היינו מפני המכשול ששערותיה מביאים, וכמו שמבואר בזוהר "מאן גרים דא, ההוא שערא דאתחזי מרישה לבר, ומה בביתא האי, כל שכן בשוקא וכל שכן חציפותא אחרא..." יוצא שעיקר הטעם שחייבת האשה לכסות את שערותיה הוא מפני "החציפות" שיש בדבר.

והדברים שוים למה שכתבו כל הראשונים ז"ל, רש"י, הרשב"א, הריטב"א, המאירי, הרמב"ם בפירוש המשנה, הרא"ש, תוספות ר"י הזקן, ובשיטמ"ק בשם הריב"ש ורש"י במהדורא קמא, והרי"ץ הובא בשיטמ"ק על מסכת נדרים, רבינו ירוחם, רבינו בחיי, הרי"ז, התרומת הדשן, ומהר"י מיניץ, שטעם החיוב לאשה לכסות את ראשה הוא מפני הפריצות וחוסר הצניעות שיש בדבר, ואף כאן בדברי הזוה"ק יוצא בפירוש שעיקר הטעם שחייבת האשה לכסות את שערותיה הוא מפני הפריצות שבדבר.

על כל פנים בזוהר הקדוש מבואר בפירוש שהטעם שיש טומאה על שערותיה היינו מפני הפריצות שיש בהן, שעל ידיהן נמשך עוון וכו'. ותדע שכל מה שמושך אליו חטאים ועוונות כגון שערותיה של האשה המושכות את עיני הגברים אליהן, שמחמת כך האשה מגיעה לידי עוון עם גברים אחרים, או שגברים אחרים פוגמים בעיניהן מחמת שערותיה, או שיהרהרו באשה מפני נוי שערותיה - באותו המקום שורה הטומאה, כמבואר בזוה"ק (הקדמה דף יד ע"ב).

ולעיל בפרק א', הבאתי מה שכתב מרן החיד"א בפני דוד (פרשת נשא, פסוק יח), וזה לשונו: ופרע את ראש האשה, אפשר לרמוז כי כל זו הרעה נמשך מחטא חוה, וזו נלכדה בשחיתתה, וזהו שנאמר ופרע ראש האשה לרמוז לרישתנה דנשי חוה, שהיא הגורמת ועדין היא נפרעת על חטאתה כי זו נתקלה על ידה וביזיונה הוא פרעון לחוה, כי היא היתה אם, וזה שנאמר "ופרע" לשון פרעון, "ראש האשה" שהיא חוה כי על ידי חטא נתלכש היצר ונעשה (השער) ערוה. עכ"ל. מזה ניתן להבין שהטעם ששערותיה נעשים "ערוה" היינו מפני היצר שיש בהן. וכנ"ל.

הטעם של הפגם במלכות

והנה, הזוה"ק מסיים: בגין כך, בעיא אתתא דאפילו טסירי דביתא, לא יחמון שערא חד מרישא, כל שכן לבר. עכ"ל. והתרגום הוא: על כן צריכה האשה שאפילו קורות ביתה לא יראו שער אחד מראשה, וכל שכן בחוץ. ע"ש. דהיינו שעיקר האיסור הוא משום הפריצות שיש בשערותיה, והוא הפגם הגורם את כל העונשים החמורים המוזכרים למעלה. ולכן גם אם נפרש שעל ידי שהאשה הולכת פרועת ראש יש כאן פגם במלכות, על כל פנים פגם זה נובע מסיבת הפריצות ואינו מכח עצמו. ואחרי זמן ראיתי בספר מתוק בדבש להרה"ג דניאל פריש ז"ל, שכתב: "ואפילו קורות ביתה לא יראו שער אחד מראשה, כלומר כיון שאין הטעם של איסור גילוי שערות הראש רק מחמת פריצות, אלא לפי שגורמים למעלה פגם במלכות, אם כן אפילו קורות ביתה לא יראו אפילו שער אחד של ראשה". עכ"ל. ומדבריו מבואר שזהו איסור מוסיף על האיסור של "פריצות", וגם שכל סיבת האיסור המוסיף הנ"ל הוא מפני הפריצות שיש בדבר, דאי לא הכי לא היתה התורה אוסרת את גילוי הראש לאשה, וכמבואר בכתובות (עב.), ובספרי (נשא פרשה יא). ועוד. ושו"ר שכ"כ בספר דבר ה' (עמוד קמח) שזהו איסור מוסיף על איסור פריצות, וסיים שם: ואולם אחר ההתבוננות בשנית נראה דגם לדעת הזוה"ק כל הטעם הוא משום פריצות, דהרואה יראה שהזהר כתב, ודע הוא חד מאינן צניעותא דביתא וכו'. עכ"ל. וששתי.

והנה הזוה"ק מסיים בפסוק (תהלים קכח, ו): אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך וכו', ורבינו בחיי בפרשת וישלח (בראשית לד, א), כתב: יובן המאמר (בתהלים קכח, ג): "אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך", כתיב הכא: "בירכתי ביתך", וכתיב התם גבי מזבח: (ויקרא א, יא) "ושחט אותו על ירך המזבח", אם עשתה כן תעמיד בנים ראויים להמשח בשמן המשחה, שנאמר: "בניך כשתילי

זיתים". וכן דרשו רז"ל במסכת יומא בתחילת פרק הוציאו לו: (יומא מז.) מעשה בקמחית שהיו לה ז' בנים וכולן שמשו בכהונה גדולה בחייה, אמרו לה: מה עשית שזכית לכך, אמרה להן: מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי. וביאור "אשתך כגפן פוריה", המשיל האשה הצנועה לגפן, לפי שהמנהג לנטוע הגפן בירכתי הבית, וכאשר יגדל מוציאין ענפיו מחור הבית ולחוך אל השמש, והנה השורש עומד בתוך הבית וענפיו חוץ לבית, כן האשה הצנועה ראויה לישיב בירכתי הבית, לא לפתח הבית פן יראו אותה עוברים ושבים, כענין שהזכיר שלמה ע"ה (משלי ט, יד): "וישבה לפתח ביתה", וכיון שהיא עומדת בירכתי הבית ובניה יוצאין לחוץ לשדה למלאכתם הנה הבנים הללו כשתילי זיתים, והמשילם לזיתים מפני שאין לך אילן שאינו מקבל הרכבה חוץ מאילן הזית שאינו מקבל הרכבה כלל, וכן הבנים בני אביהם, שהרי אמם צנועה בירכתי הבית לא נזקקה כי אם לבעלה. ועוד המשילם לזית לכוונה אחרת, והוא שהזית נושא פריו לתשעה חדשים, וכן האשה הזאת בשכר צניעותה אינה מפלת אבל תלד בניה לתשעה חדשים, וכן דרשו ז"ל בבכורות (בכורות ח.): בהמה גסה טהורה לט' חדשים וכנגדה באילן זית. וכן תמצא במעלות שהן ט"ו שבא הכתוב הזה במעלה התשיעית. "סביב לשלחנך", כלומר, יהיו מזומנים לשרת אותך בעת שתאכל. ועוד ידוע שכל האילנות יש להן לב כשתחתוך אותו, אבל אילן זית אין לו לב, ואולי מפני זה טבע הפרי משכח התלמוד ומטמטם הלב, כמו שהזכירו רבותינו ז"ל (הוריות יג): בזית. ויש שפירש עוד: "אשתך כגפן פוריה", שהוא מדבר בזמן נדוטה שהיא רואה דם, ועל כן אמר: "כגפן פוריה", ואמר "בירכתי ביתך", כלומר שתהיה מרוחקת ממך לצד אחר כשם שאתה מתרחק מן האש, ומזה אמר אשתך בסגור"ל ולא בחירי"ק, ואם תעשה כן, עוד: יהיו בניך כשתילי זיתים, שיהיו הגונים ולא יהיה בהם שמץ פסול. עכ"ד. מדבריו אלו נבין שיסוד הפסוק "בירכתי ביתך" היינו מפני הצניעות. וכנ"ל. ושוב ראיתי שכן כתב הגר"ח פאלאג'י בסוף ספר "תוכחת חיים" על הגמרא ביומא (מז.) במעשה דקמחית. ע"ש.

גם בשו"ת משכנות הרועים (עת שלום דף יב ע"א) הביא דברי הזוה"ק הנ"ל, וכתב שמשם ראייה שהפאה הנכרית אסורה, כי עיקר הטעם שחייבת האשה לכסות את ראשה הוא מפני הפריצות והצניעות ואין זו גזירת הכתוב, וכלשון הזוה"ק "ודא הוא חד מאינון צניעותא דביתה" וכו' [וראה לעיל שכן משמע מעוד מקומות בלשונו של הזוה"ק], ולכן אין שום חילוק בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית, שהרי התוצאה של הפריצות וחוסר הצניעות קיימת בשתייהן. כיע"ש. וכ"כ הראש"ל רבי יעקב שאול אליישר בספר מעשה איש

(דרוש ג לשבת כלה ד"ה באופן כי, דף ט ע"א) שמדברי הזוה"ק הנ"ל יוצא שעיקר האיסור בביתה הוא מפני הפריצות שבדבר. [ובאמת שכן משמע מלשון החתם סופר בחאו"ח (סימן לו) שאחרי שהביא דברי הזוה"ק וכו', כתב שאין זה ממידת צניעות, וכו', ויוצא מדבריו שטעם האיסור לשיטת הזוה"ק הוא מפני הפריצות שיש בדבר]. וע"ע בספר ויען שמואל ח"ו (סימן לח) בתשובת הרה"ג אליהו בנימין מאדאר שג"כ האריך לבאר שיטת הזוה"ק בטוב טעם ודעת ע"פ עוד כמה ראיות שהטעם שחייבות הנשים לכסות ראשן הוא מפני הפריצות וחוסר הצניעות ע"ש.

וסמוך להדפסה מצאתי שכן היא דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א [זצ"ל], כפי שכתב תלמידו הגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א בספר הכתר והכבוד לחי העולמים (עמוד רכח) שלדעת הזוה"ק איסור פרועת ראש הוא מטעם פריצות וצניעות, ואם כן אין הבדל בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית, ולכן הגם שהמכסות את שערן במטפחת מעט משערותיהן מתגלות, על כל פנים זה עדיף מגילוי כל הראש על ידי פאה נכרית. עכ"ד. וכן היא דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א שהפאה הנכרית גרועה יותר משערותיה, שהרי לדעת הזוה"ק כל טעם האיסור הוא מפני הפריצות וחוסר צניעות, ואם כן מה לי שערותיה מה לי פאה נכרית, ובפרט שלדעת הזוה"ק אינו אסור כשמוציאה שערותיה אלא אם עושה כן להתקשט, אבל כשמתגלות פה ושם שערות אין בכך איסור, ואין צורך לומר שגם בפאה נכרית תופעה זו עלולה לקרות. עכ"ד. כן העיד משמו בספר "הידור כהלכה" (עמוד עב). ע"ש. ובספר דבר ה' (עמוד קא-ב) הזכיר דעותיהם והרחיב בזה. ע"ש.

הפוסקים שחששו לדעת הזוהר

והנה רבים מן הפוסקים הסכימו להלכה כהמבואר בירושלמי ובזוהר הקדוש שאפילו שערה אחת לא תצא מתחת למטפחת בין בביתה ובין ברשות הרבים, וכמו שכתב המגן אברהם (סימן עה ס"ק ד), שראוי לנהוג כהזוהר הקדוש, ואף בבית אסורה לגלות גם מקצת מהשער, וכן כתב באליהו רבה (ס"ק ב), וכן כתב בשו"ת חת"ם סופר חאו"ח (סימן לו), שאסור לאשה לגלות אפילו שערה אחת משערותיה. וזה לשון המשנה ברורה (סימן עה ס"ק יד) על מה שכתב הרמ"א: והוא הדין השערות של נשים שרגילין לצאת מחוץ לצמתן, רוצה לומר שמלבד כובע שעל ראשה יש לה צמת והוא בגד המצמצם השער שלא יצאו לחוץ ואותו מעט שא"א לצמצם ויוצא מהצמת על זה מקיל הרשב"א [נכמבואר

בחתם סופר סימן לן, ובזוהר (פרשת נשא) החמיר מאוד שלא יתראה שום שער מאשה דגרמא מסכנותא לביתא וגרמא לבנהא דלא יתחשבון בדרא וסטרא אחרא לשרות בביתא, וכל שכן אם הולכות בשוקא כך על כורחיך בעאי איתתא דאפילו קורות ביתה לא יחמון שערה חדא מרישאה ואי עבדית כן מה כתיב בניך כשתילי זיתים מה זית וכו' בנהא יסתלקון בחשובין על שאר בני עלמא ולא עוד אלא דבעלה מתברך בכל ברכאן דלעילא וברכאן דלתתא בעותרא בבנין ובני בנין. עכ"ל בקיצור. וכתב המגן אברהם שראוי לנהוג כהזוהר. וביומא (מז). איתא במעשה דקמחית בזכות הצניעות היתירה שהיתה בה שלא ראו קורות ביתה אמרי חלוקה יצאו ממנה כהנים גדולים. עכ"ל.

ובביאור הלכה (סימן עה, ד"ה מחוץ לצמתן) כתב: ואותן נשים הבאות מארצות שאין דרכן לגלותן מחוץ לצמתן למקום שדרכן לגלותן, מותרין לגלותן אם אין דעתן לחזור, מגן אברהם בשם מהר"ם אלשקר (סימן לה), ולענין לקרות קריאת שמע כנגדו כתב בספר שולחן שלמה דנראה שמותר אפילו דעתן לחזור וטעמו משום דליכא הרהורא, ואם באו ממקום שדרכן לגלות למקום שאין דרכן לגלות לא יגלו אפילו אם דעתן לחזור טעמו משום הרהור דאנשים ואסור לקרות קריאת שמע כנגדן אפילו אם דעתן לחזור, ואם איש אחד בא ממקום שדרכן לגלות למקום שאין דרכן לגלות אסור לקרות קריאת שמע כנגדן בכל גווני ואם בא ממקום שאין דרכו לגלות למקום שדרכו לגלות מותר אם אין דעתו לחזור.

ועיין במשנה ברורה (ס"ק יד) מה שכתבנו שם, ולענין עיקר איסור גילוי שער דאשה כתב המ"א בשם התוספות דכתובות דדוקא בשוק אסור אבל בחצר שאין אנשים מצויים שם מותרים לילך בגילוי הראש (ומה שנרשם במגן אברהם בשם אה"ע (סימן קטו) אינו מוכח שם כלל להמעייין) אבל בזוהר פרשת נשא החמיר מאוד שלא יראה שום שער מאשה וכן ראוי לנהוג. עכ"ל המגן אברהם. ודע דענין זה לא שייך כלל להדין דשער באשה ערוה האמור בסעיף זה, ואפילו בביתה ובחדרה אסור לכולי עלמא לקרות כנגדה, הואיל דדרכן לכסות בשוק אית ביה משום הרהורא והוי ערוה, כן פשוט להמעייין, וכן כתב ביד אפרים, אולם אפילו עיקר הדין לענין גילוי שער שהביא בשם התוספות לא ברירא, דהנה הסמ"ג כתב בשם הירושלמי לאיסור, וכן דעת הטור שם. והב"ח כתב שם שכן דעת הרמב"ם ומפרש גם הש"ס שלנו כן שבגלוי ממש אפילו בחדרה אסור, ובעל הבית שמואל (סימן קטו ס"ק ט) כתב שלפי מנהגינו הוי דת יהודית בגלוי ממש, אפילו בחצרה וחדרה ואפילו אי תימא שלא תצא

עבור זה בלי כתובה על כל פנים איסורא איכא, וכ"כ בתשובת חתם סופר (סימן לו): ומכיון שכבר קבלו עליהו אבות אבותינו בכל מקום ששמענו שנפוצים ישראל לאסור בזה אם כן הוי ליה דין גמור שקיבלו עליהו כהך דיעה האוסרת, וכמו שכתב המגן אברהם (סימן תקנא ס"ק ז), שהאריך הרבה בזה, וכתב לבסוף דבארצותינו שנתפשט המנהג על פי הזוהר איסור גמור הוא ויש לחוש לרביצת האלה האמור בזוהר ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו. עכ"ל. וכל זה לענין חצרה וחדרה אבל לילך בשוק וחצר של רבים לכו"ע, אף אם תלך במטפחת לבד לכסות שערך מיקרי עוברת על דת יהודית עד שתלך ברדיד מלמעלה ככל הנשים כן מבואר שם (סימן קטו). עכת"ד הביאור הלכה בתוספת נופך.

מנהג בנות ישראל כהזוהר הקדוש

ומרן בבדק הבית או"ח (בסוף סימן שג) כתב על דברי הכל בו, שכתב: והאידנא נהגו לקלוע שערן בשבת ואין מי שימחה בידן לפי שמוטב שיהיו שוגגות וכו', שאי אפשר למנען שלא יתגנו על בעליהן. וכתב על זה מרן בבדק הבית: ואין טעם בדבר, שהרי השער מכוסה הוא ומאי שלא יתגנו איכא, ואנו לא שמענו מי שנהג כן, ואם נמצא מקום שנוהג כן ראוי לגעור בהם. עכ"ל. ומבואר שנהגו לכסות את שערן אפילו בבית, וכל זה הוא מכח המנהג. ומכל מקום בשלחן ערוך אה"ע (סימן קטו סעיף ד) פסק: וזוהי דת יהודית, יוצאת לשוק או למבוי מפולש או בחצר שהרבים בוקעים בו וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים, אף על פי ששערה מכוסה במטפחות וכו'. עכ"ל. ומבואר שכל האיסור הוא דוקא במבוי מפולש שהרבים מצויין בו, שהיא עוברת על דת, או שיוצאת בלא שבכה (אלא בקלתה בלבד) לרשות הרבים. אבל אם עושה כן בביתה מותר מן הדין, אך על כל פנים מנהג נשות ישראל להחמיר בזה.

וכן כתב הב"ח (סימן קטו), וזה לשונו: והכי נהוג בכל גבול ישראל דאפילו בפני אנשי ביתה אינה שרויה פריעת ראש בלא מטפחת וכיפה שבראשה, ודלא כפירוש רש"י והתוספות והר"ן. עכ"ל. ובנחלת צבי (תלמיד הב"ח, אה"ע סימן קטו סעיף ז) כתב שאף התוספות כוונתם לומר שלענין שתצא בלא כתובה לא מיקרי פרוע ראש, משום דאם כן לא הנחת וכו', אבל ודאי הגון ונכון שלא תצא אף בחצירה פרועת ראש לגמרי. ע"ש. וכן כתב במים רבים אה"ע (סימן ל), וכן כתב בכנסת הגדולה אה"ע (סימן קטו), ובביאור הלכה (סימן עה ד"ה ודע). ועוד.

ולפי זה אפשר שאף מה שפסקו הרמב"ם ומרן שבביתא אין זה "דת יהודית", מכל מקום רק לענין שהיא לא יוצאת בלא כתובה אמרו כן, אבל בודאי שאין הגון ונכון לצאת בחצירה פרועת ראש לגמרי או שנראין חלק מן השערות, וכמו שכתב הנחלת צבי והמים רבים הנ"ל. [ויש להסתפק מלשון הש"ס (כתובות עב:)] שאם כן לא מצאת בת לאברהם אבינו וכו', ומבואר שהיו מגלות ראשן. וצריך לומר שלא היו מגלות ראשן לגמרי, אבל היו מגלות חלק ממנו וכמו שכתב מהר"ם אלאשקר בתשובה סימן לה].

בכל זאת, מנהג בנות ישראל כהזוהר הקדוש שגם בביתן הם מכסות את ראשן היטב שלא תתראה אפילו שעה אחת, וכמבואר ביומא (מז). לגבי קמחית "שקורות ביתה" לא ראו קליעתה וכו', והיתה הגדולה שאפילו בביתה ובחומותיה לא גילתה את שערותיה. ולכן אמרו שם "הרבה עשו כך" וכו', דהיינו שהדבר היה מנהג הרבה מבנות ישראל עד שבדורות האחרונים מנהג זה התפשט בכל בתי ישראל ולא ידח ממנו נידח.

ב:

האם מותר לאשה לגלות ב' אצבעות משערותיה

והנה, לאור המבואר לעיל יוצא שבביתה יש חילוקים לכאן ולכאן האם חייבת האשה לכסות את ראשה, וכמה היא חייבת, שלדעת הזוה"ק החיוב הוא אף על שעה אחת, אבל לדעת הירושלמי בביתה היא צריכה לכסות את ראשה ולא מבואר שהאיסור הוא אף על "שעה אחת". אולם לדעת הבבלי בביתה וחצירה מותרת האשה בפירוע ראש לגמרי. ולכל השיטות תתחייב האשה לכסות את שערותיה ברשות הרבים לגמרי, ואסור שיהיה איזה שיער היוצא מחוץ לצמתה שהרי היא צריכה להשים שכבה על גבי קלתה שלא יראו אותן השערות הנראין מבין הנסרים, וכמבואר ברש"י כתובות (עב:).

אלא שבשו"ת מהר"ם אלאשקר (סימן לה) צידד להקל בשערות שכנגד הפנים אצבע או שתיים [שכל אצבע היא 2 ס"מ], ושכן הוא מנהג ישראל [הגם שמנהג לא יכול לבטל את האיסור, בכל זאת יש למנהג זה סימוכין], וזה לשונו: והוא דשער באשה ערוה לא מיירי אלא בשער שדרך האשה לכסותו דומיא דטפח באשה ערוה, פירוש טפח שדרך לכסותו, ואקשינן למאי, אילמא לאסתכולי בה, כלומר שהיא אשת איש ומתכוין להינות, אפילו באצבע קטנה

שאינן דרכה להיות מכוסה אסור, ומשני, לא צריכא לאשתו ולקריאת שמע וכו', ומכל מקום לדברי כולם אין באותו שער חוץ לצמה שום חשש כלל, וכו', וכתב הרשב"א דאוקמינא לאשתו ולקריאת שמע, אפשר למקום צנוע שבה, אבל פניה וכו', ושערה שחוץ לצמתה שאינו מתכסה אין חוששין להן מפני שהוא רגיל בהן ולא טריד, וכן כתב באורחות חיים וכן שמעתי שכתב בכל המכתם [וכן כתבו המאירי הריטב"א והרא"ה], ואין זה צריך לפנים שלדברי כולם אין בו צד איסור כלל, אדרבה שהתירוהו בפירושו ואפילו לקריאת שמע, והעידו שנהגו לגלותו, ובודאי כי כן היו נוהגות בנות ישראל בימי חכמי המשנה והתלמוד, וכל מה שתמצא בספר הזהר שמקפיד על גילוי השער, אפשר דבשער שדרכה לכסותו משתעי, ואלא מעתה לפי דרכו שער גבות עיניה נמי היה להם לאסור, דשער קרייה רחמנא, אלא שדברים אלו בטלים ומבוטלים, ולית בהו משש כלל, וכמה לא חלי ולא מרגיש האי גברא וכו', ואיך עלה בידו למחות, וכו', ואפילו אותן נשים שבאו מארצות הערלים והיו נוהגות לכסותו כשהיו שם, אין להזהירן שלא לגלותו כיון שקבעו דירתן בכאן, וכו'. עכ"ל.

אלא שבשורת צמח צדק (סימן קלה) חלק עליו, וכתב: בענין מה שכתב בתשובת מהר"ם אלשקר (סימן לה) איזו קולא בענין מה שאמרו שער באשה ערוה, דלא נראה כן בחידושי הרשב"א (פ"ג דברכות כה). אבל פניה ידיה ורגליה וקול דבורה שאינה זמר, ושערה מחוץ לצמתה שאינו מתכסה אין חוששין להם מפני שהוא רגיל בהן ולא טריד. עכ"ל. ולפי עניות דעתי אין נראה כן מלשון הרשב"א, שאם כן היה לו לומר "ושערה שרגיל לצאת מחוץ לצמתה" וגם למה לו לומר שאינו מתכסה שכשיוצא מחוץ לצמתה היינו שאינו מכוסה, אלא ודאי רוצה לומר כמו שכתבנו דהיינו שערה הגדל מחוץ לצמתה, ואינו מתכסה ע"י השבכה ההיא דוקא שרי, דהוי ליה כמו פניה שדרכה להיות מגולה. ובזה נדחה מה שכתב מהר"ם אלשקר (סימן לה), וז"ל: ואלא מעתה שער באשה ערוה גבות עיניה נמי היה להם לאסור דשער קרייה רחמנא וכו'. עכ"ל. דשאני שער הנ"ל שגדל מחוץ לצמתה ואינו מתכסה כלל על ידי צמתה והוי ליה כמו פניה מה שאין כן שער שמבפנים לצמתה והיא מוציאה חוץ לצמתה זהו שער באשה ערוה, ורק לענין קריאת שמע אסרו ואמרו שער באשה ערוה, ופירש הרשב"א אפילו לבעלה ועל זה התיר בשערה שמחוץ לצמתה אבל לגבי אחרים אין זה שום היתר ונקטינן כפשטא דגמרא שער באשה ערוה וצריכה להזהר ולכסות כל שערה שהרי זהו ערוה ותאוה ואיך תעורר תאוה לבני אדם ואינו דומה לפניה שאינו מכוסה, דהא לא סגי לה בלאו הכי, דלא תוכל לילך אם עיניה יהיו מכוסות, ואדרבה מצינו במשנה בפרק במה אשה (סה.) ערביות

יוצאות רעולות, ופירש רש"י שדרך נשים ישראלית שבערב להיות מעוטפין ראשן ופניהם חוץ מן העינים, הרי מנהג צניעות לכסות אף פניהן, וכ"כ בערוך ערך (ערב הרביעי): בפרק במה אשה בשבת (סה). ערביות רעולות פי' נשים ערביות יוצאות רעולות פי' כדכתיב השרות והרעלות משימות בגד על הראש ומכסות כל הפנים שאינו נראה אלא העינים וקושרות למטה עכ"ל. עכת"ד הצמח צדק.

והגאון רבי משה לוי זצ"ל בירחון אור תורה (תשמ"ח, סימן קצו), הביא את כל טענותיו של הצמח צדק והשיב עליהם בטוב טעם ודעת. גם בשו"ת אגרות משה חאה"ע (סימן נה), כתב: ואף שמן הראוי להחמיר לכסות כל שערות הראש, פשוט הוא שאלו הרוצות להקל אין להחשיבן כעוברות על דת יהודית, ואין להמנע אפילו תלמיד חכם מלישא אשה כזו, אבל הוא רק ערך ב' אצבעות בגובה שהפנים הוא ערך ב' טפחים, ויהיה בצירוף פחות מטפח ויותר אסורה. ע"ש. [ובתשובה אחרת הארכתי בדין זה הרבה וסיימתי שיש סמך לאותן הנשים לנהוג כך אף ברשות הרבים, והגם שבשו"ת מהר"ם אלאשקר כתב בפירוש שכל ההיתר הוא לביתה בלבד וכמבואר בלשונו "ובואו ונצווה על אותן האוסרין אותו שער לאשה בתוך ביתה מהא דאיתא" וכי, ומבואר דלא קאמר אלא לביתה בלבד, ובפרט שדיני "שער באשה ערוה" אינם אלא לביתה בלבד וכמבואר לעיל בפרק ו אותיות ד-ה, מכל מקום יש להן על מה לסמוך, והדברים קנו את מקומן. וצוי"מ].

עדיף לגלות חצי ראשה מלגלות את הפאה הנכרית | הערות על ספר "דת והלכה"

ולאור האמור יוצא שעדיף לאשה לגלות "חצי" מראשה שהדבר אסור לכל הדעות, מלגלות את הפאה הנכרית, כיון שגילוי הפאה הנכרית חשוב כגילוי כל ראשה ועדיף לגלות חצי ראשה מלגלות את כל ראשה, והדבר מבואר בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים הנזכרים לעיל.

והנה בספר "דת והלכה" לשטרנבוך (פרק א, "שערות נשים") טען, שאפילו שדעת רוב ככל גודולי הפוסקים לאסור פאה נכרית, מכל מקום עדיף שילכו עם פאה מאשר ילכו עם מטפחת ויגלו מעט משערות ראשן, ומסתמך על דעת החתם סופר (סימן לו), ועוד אחרונים שאסרו לגלות מעט משערות הראש אפילו מעט. וכתב: "הנה לפני כמה חודשים פורסם מהגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א

מח"ס יביע אומר בקונטרס מיוחד ובעתונים וכן בספרו שפאה נכרית אסור מדינא, וכל כל בית ישראל עוברין ח"ו באסור, ועתונים שמפרסמים על זה מודעות מכשילין הרבים, ובמחילה מכת"ר מטיל בכך מום בקדשים על רובא דרובא של בית ישראל. אמנם אם אין בדבריו אלא חומרא, תע"ב, אבל בעוונות הרבים אלו הצעירות שמסירות הפאה נכרית לובשות מטפחת שאינה מכסה כל שערות הראש ממש, והבאנו שהזה האיסור לכ"ע אלף פעמים חמור טפי מאיסור פאה נכרית, וכן בלאו הכי לרוב הפוסקים שצריך מטפחת דוקא כונתם שצריך שני כיסויים מטפחת ורדיד שלא יתראה כלל משערות ראשן וכמבואר ברמב"ם וש"ע, וזהו המנהג עתיק גם אצל ספרדים, ואם כן מצוי שבמטפחת לבד אין כאן תיקון רק פרצה ח"ו, והעיקר ביארנו שאין לחלק בענין זה בין אשכנזים לספרדים, שכולם נהגו פעם בלי פאה נכרית, והיום אשה מאלו או אלו שנוהגות בפאה נכרית הבאנו היסוד לכך בהלכה וממה שיש לזוהר". עכ"ל.

ומלבד שדבריו דברי הבל מכיון שהפאה נכרית חשובה כגילוי כל הראש ולא הועלנו כלום, והדבר דומה למי שמסרב לאכול חצי נבילה אלא מבקש לאכול נבילה שלימה, וכאן היא הולכת בגילוי שערות כל הראש. ומה גם ששערות אלו מותרים מן הדין ואין בהם איסור "פריעת ראש" וכמו שכתב מהר"ם אלאשקר הנ"ל, והסכימו לדעתו רבים וטובים מגדולי הפוסקים, ואם כן בודאי שאשה ההולכת בפאה נכרית מגרעא טפי, כי כל שערותיה נחשבות כמגולות שהרי התורה לא אסרה את שערן דוקא אלא התורה אסרה את הפריצות שבשערן, ואין שום הבדל בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית, ולכן הפאה הנכרית אסורה מן התורה (וכמו שהתבאר לעיל בפרק א, ובפרק ג).

ובספר "אוצר דיני לאם ולבת" (עמוד תשעז), כתב: והנה בספר דת והלכה להרב שטרנבוך טען כנגד כל זה וכו', עכ"ד הדת והלכה. ויש המתפעלים מטענה זו, ויצר הרע הוא דגרים שיקבלו טענה זו, ובפרט שיש המתפעלים מדברים הנדפסים ומקבלים טענה זו ונוהגים היתר בפאה נכרית, ובכמה מקומות טועים לחשוב שאשה ההולכת במטפחת או בכיסוי ראש נמנית על המחנה "הדתי-לאומי" ואינה בכלל החרדיות. וזה פשוט שהטענה הנ"ל אינה נכונה כלל, שהיא נגד ראשונים כמלאכים, כמו הרשב"א הר"ן הרא"ה והמאירי, וזה לשון תשובת מהר"ם אלאשקר וכו'. עכ"ל. וששת.

ולאחרונה ראיתי בספר "חן וכבוד" (שעתיד לצאת לאור), שגם העתיק סברא זו מהדת והלכה הנ"ל, ולא ירד לאמיתם של דברים אלא העתיקו

כמעשה קוף בעלמא, ובשביל להתיר את השרץ נצטרך ק"ן טעמים אבל אחרי הכל הוא "שרץ". ושגגת הלכה עולה זדון, וכל שכן שזדון עולה זדון.

והאמת היא כמו שכתב הגרי"ץ יוסף במאמרו הנ"ל, שהכל הוא עצת היצר הרע שהרי לא יתכן לטעות בדברים כה פשוטים ולהחשיב את הפאה הנכרית ככיסוי, וממילא הבעיה היחידה היא שיוצאים מעט משערות ראש בצדדים וכו', והם שכחו שהפאה הנכרית איסורה כגילוי כל הראש ממש, ואף השלטי הגבורים לא החשיב את הפאה הנכרית ככיסוי אלא לענין שער באשה ערוה דשייך בביתה ובחצירה שהרי דרכה לגלותה ויש הבדל גדול בין שערותיה לבין שערות הנכרית שבשערותיה ניכר הבשר יחד ולכן טריד ואתי להרהורי, אבל בפאה הנכרית שדרכה לגלותה לא טריד בה ולא אתי להרהורי בה (וכמו שנתבאר לעיל בפרק ו' בכוונת השלטי הגבורים).

ושוב ראיתי להגר"מ מאוּזו בהקדמתו לספר "עבד לעבדי השם", ובספר קובץ מאמרים (עמוד קלו) שכתב, וזה לשונו: ומרן הבית יוסף שהיה בקי בקבלה, כמו שמוכיח ספרו "מגיד מישרים" ובכל בית הזוהר נאמר הוא, והשמיט חומרא זו מספרו בית יוסף ולא העלה אותה בשלחן ערוך, אף שבדרך כלל מביא וקורא עשרות הלכות מספר הזוהר, כי ידוע ידע מרן ז"ל שלא כולן יוכלות לעמוד בחומרא זו, ולא ניתנו דברים הללו אלא למצניעיהם. עכ"ל. ובספר "דבר השם" (עמוד קלז), כתב: ואף על פי דודאי טוב ודאוי להחמיר כדעת הזוהר הקדש שלא לגלות כלל מהשער וכן מנהג בנות אשכנז, וכמו שכתב בשו"ת חתם סופר חאו"ח (סימן לו), אך מכל מקום הראתיך בעיניך שנידון דידן (פאה נכרית) חמיר טפי מגילוי מקצת שערות, דודאי דלדעת הזוהר הקדוש אסור לצאת הפאה נכרית לרשות הרבים, ושוב ראיתי להגאון מהר"ם הלוי בירחון אור תורה (תשמ"ח, סימן קצו), שכתב וזה לשונו: ומכל שכן שבדאי עדיף לכסות הראש במטפחת צנועה או כובע אף על פי שמגלות מעט משערותיהם על הפחדת ובצדעים מלצאת בפאה נכרית מגולה כולה, ודלא כמו שיש מצפצפים ואומרים שפאה מגולה עדיפא מכיסוי במטפחת או כובע אם מגלה מעט משערותיה, והבל יפצה פיהם, דפאה נכרית איסורה ברור מן הדין וכמו שכתבתי בס"ד בתשובה בירחון אור תורה וכו' (טבת תשמח, סימן נח) ושכן דבר רוב ככל הפוסקים, ואילו גילוי מעט שערות מותר מן הדין רק שלדעת הזוה"ק אסור, וכנ"ל. עכ"ל. ומה גם שהגר"מ מאוּזו בקובץ מאמרים (עמוד קלז) כתב שאפילו לאותם המצפצפים דברי הבל, יש להשיב להם כאיוולתם, שגם בפאה נכרית יוצאים משערותיה ביחד עם הפאה וזה בדוק. וכן העיד בספר באתי לגני (אות ק) שבפאה נכרית מתגלה מעט משערה הטבעי.

ואיננו צריכין לכל זה, כי הרי הפאה הנכרית דינה כגילויי שערות ממש ואין כאן חילוק כלל, ואם כן האשה אשר הולכת בפאה נכרית חשובה כאשה שמגלה את שערות ראשה כליל, ועדיף יותר לגלות חצי ראשה [הגם שהדבר אסור לכל הפוסקים] מלגלות את הפאה הנכרית שזהו גילוי כל הראש. [וכבר כתבנו לעיל בפרק ג, שעדיף ללכת בפירוע ראש לגמרי מללכת בפאה נכרית, שכן הפאה מושכת את עיני הגברים עליה יותר ממה שגורמים שערותיה, והפריצות שבפאה הנכרית יותר חמורה שבעתיים].

החתם סופר בעצמו אוסר פאה נכרית

ואעיקרא, אם תתבונן בהנ"ל תראה כמה הדברים דחוקים, שהרי "הדת והלכה" הנ"ל הסתמך על דברי החתם סופר באו"ח (סימן לו), שהחמיר מאוד כשיטת הזוהר הקדוש, ולכן כתב שעדיף ללכת בפאה נכרית בשביל שלא יתגלו אחד משערותיה, ואולם הרה"ג הנ"ל מה שנח לו הוא מקבל ומה שלא הוא מקפל, שהרי החתם סופר באו"ח (סימן עה), כתב: המעיין בספר באר שבע פנים יראה כי סוף דבריו נכונים והמה בשם הגאון מוה"י קצינלבוגין והוא הוסיף ראייה מנדרים (מת:): גבי שחורי ראש, וכן העלה מהר"י יעב"ץ לאיסור וכו', אבל פאה נכרית לא עדיף מקלתה דאסור כדאיתא בפרק המדיר. עכ"ל. וכן כתב בצוואתו (נדפסה בספר לב העברי): השמרנו לכם וכו' ומכל שכן שתהרו מריעות נשים רעות שמוציאים אפילו שיערה אחת חוץ, וגם בפאה נכרית אני אוסרכם איסור גמור. עכ"ל. ומבואר שלדעתו אסור מדינא לצאת בפאה נכרית, והוא משווה את הדין של "ראשה פרוע" לדין "פאה נכרית", וכנ"ל. ואיה אמת אייה צדק! [ומה שהעיר בספר יד אפרים ביליטצער (סימן כג) שהחתם סופר לא דיבר באו"ח לגבי פאה נכרית אלא לגבי פרועת ראש, אשמתטיתה מה שכתב החתם סופר בסימן עה הנ"ל, ואף נעלם מעיניו מה שכתב החתם סופר בצוואתו שהיא מעצם כתב ידו. וד"ב].

ושוב ראיתי בספר מקור בהלכה (פרק ז עמוד ל) שהביא דברי הדת והלכה הנ"ל והשיב על דבריו מנה אחת אפיים, וזה לשונו: החכם חושב שאלה הנשים שאינן מגלחות שערות ראשן ומטפחותיהן אינן מכסות אלא למחצה לשליש ולרביע יש להציע להן את הפאה הנכרית, ואז לא תתראה שיערה אחת החוצה. למעשה, לא הוכיח החכם בתקנתו שכן אותן הנשים שאינן מקפידות על גילוי שערן מהמטפחת הן לא תקפדנה על כך גם בחבשן פאה נכרית ותלבשנה את שערות ראשן עם שערות הפאה הנכרית כפי המדע, ושכן עשו הרבה לדאבוננו.

וכמו כן כאשר מסירות את הפאה הנכרית נמצאות פרועות ראש לגמרי כי זה אינו עשוי להיות על ראשה כל היום. ואדרבה, אלה שהמטפחת אינה מכסה את ראשן לגמרי לרוב זה נובע מעמי הארצות או רשלנות שלעתים אפשר להשפיע עליהן בדרכי נועם והסברת חומרת הדבר, בין בזמן שבחבשן את הפאה הנכרית היא מרגישה את עצמה, בין אלה ההולכות עם המדע ותאטום אזנה משמוע תוכחה. ואין צורך לומר שההליכה עם פאה נכרית חשובה כראשה פרוע כנ"ל. עכ"ל. וראה עוד בספר שלום אהליך (פרק ח עמוד סג) שכתב שאף לדעת הזוה"ק שערה אחת מן הפאה הנכרית אסורה, וכן העיר בספר אחותי כלה ח"א (קונטרסי צניעות הנשים, עמוד קיז). וע"ע בקובץ אהלי שם ח"ו (עמוד רסח). ותמיה על הרה"ג "דת והלכה" שטעה בדבר כה פשוט ולא ראה את מקור הדברים בזה"ק.

הערות על ספר "בעקבי הצאן" ועוד

והנה בספר בעקבי הצאן (פרק ד אות ה) כתב, וזה לשונו: ובקונטרס מבעד לצמתך (פרק יב) כתב לתמוה על האגרות משה חאה"ע (סימן נח) שהעלים עין ממה שכתב החת"ם סופר, שאחרי שקבלנו עלינו על פי הזוהר שאסור לגלות שום שער ואפילו בביתה ובחצירה, ממילא נעשה זה דין גמור, דמנהג עוקר הלכה, וכן פסק המשנה ברורה בביאור הלכה (סימן עה) כהחת"ם סופר. ע"ש. ומה שכתב באגרות משה (שם) כי שער שחוץ לצמתן הוא אף שער בגודל טפח כמו בכפות ידיה ורגליה, שהרי כתבם הרשב"א סמוכים זה לזה בענין אחד, אינו מובן כלל מה הכריחו לדרוש סמוכין בדברי הרשב"א ולערבב מקום מכוסה עם מקום מגולה יחד, הלא כפות ידיה ורגליה שהוא מקום מגולה גם ביותר מטפח מותר, מה שאין כן בשערה שהוא מקום מכוסה, שאף באשתו אינו מותר אלא עד טפח לק"ש, ואדרבה שער שחוץ לצמתה דוקא משום שהוא לעולם פחות הרבה מטפח משום כך אין חוששין לו לגבי בעלה, כמפורש ברש"י (שבת נז:): ד"ה כליא פרוחי, שהם שערות קטנות ביותר, ומשום שאי אפשר לקלען עם שאר השערות מחמת קוטנן לכן מפריחין לצאת מחוץ לצמתן, והן הן דברי הרשב"א (בברכות כד.). שכתב וז"ל: ושערה מחוץ לצמתה "שאינו מתכסה" אין חוששין להן, עכ"ל הרשב"א, והיינו משום קוטנם, אבל שער בגודל טפח בודאי מתכסה יפה, ואינו מחוץ לצמתה כל עיקר אף בביתה. עכ"ל. ואתה הראת לדעת שהרה"ג הנ"ל לא ראה את דברי מהר"ם אלא שקר בתשובתו (סימן לה) בדעת הרשב"א, וכתב כאשר עלה על ליבו מבלי לראות את דברי רבותינו ז"ל, וכל זה "כדרכו בקודש" של המחבר הנ"ל. ודי בזה. נויש להעיר גם על מה שכתב בספר חיי משה ח"א (סימן עה, עמוד שפו) שנעלם ממנו כל המבואר לעיל].

ג:

מה עושים כשהקבלה סותרת לפשט

והנה חכם אחד מאופקים שיגר תשובה שלימה למרן הראש"ל שליט"א בענין הפאה הנכרית, ומן שמיא תשובתו הגיעו לידי, וראיתי לו שכתב שלדעת הזוה"ק יש כאן גזירת הכתוב של כיסוי הראש ואין שום טעם של צניעות וכו', ומלבד שנעלם מעיניו מה שכתבנו לעיל, אלא שהוסיף וכתב: "ובודאי שרשאיות הנשים הנוהגות היתר בלבישת הפאה להסתמך על דברי הזוהר הקדוש" וכו'. עכ"ד.

והאמת שאיני צריך להשיג על דבריו כלל, שהרי התבאר לעיל בעליל כי אדרבה לדעת הזוה"ק לבישת פאה נכרית אסורה מן התורה, שהרי כל הטעם שחייבת האשה לכסות את ראשה הוא ממידת הצניעות שהחמירה התורה עליה שלא תמשוך את עיני הגברים אליה ולכן אסור שתראה אפילו שערה אחת משערותיה והוא הדין לפאה הנכרית.

בכל זאת להוי ידוע שבמקום שמצאנו סתירה בין דברי הפשט לדברי הקבלה, ההלכה התפוסה בידינו הם הם דברי הפשט הראשונים והאחרונים שהם מורי הדרך, ואף חכמי התלמוד היו בקיאים בתורת הנסתר לאין ערוך ונהירין להו שבילי דשמיא דשבילי דנהרדעא (ברכות נח.), והיו נכנסין בפרד"ס (חגיגה יד:), והבינו בכתרי אותיות (שבת פח: ומנחות כט:), והתעסקו במעשה מרכבה (ברכות כא: וחגיגה יג.), ובספר היצירה (סנהדרין סה: וסז:), והיו יודעים סתרי תורה והסתירו זאת (פסחים קיט.), ואף החכמים שלא זכו שיכתב שמם בתלמוד היו בקיאים במעשה מרכבה (שבת פ:), והויות דאביי ורבא הוא דבר קטן כלפי ידיעתם במעשה מרכבה ושאר תחומי תורה (סוכה כח: ובתרא קלד:), ועוד, וכל התלמוד מלא בדברי חכמה שהם לקוחים מתורת הנסתר [ומי שיודע ש"ס ופוסקים וגם בקי בכתבי האריז"ל, רואה את השילוב הנפלא בניהם, ולא כאותם הקופצים ללמוד את חכמת הנסתר ומעתיקים את השמועה מבלי להבין על מה הדברים מוסבים. ועיין בהקדמת מהרח"ו לעץ חיים מש"כ בזה].

אין לנו אלא דברי הפשט

וזה לשון הרדב"ז בח"ד (סימן קח, דף מ ע"ב): ואל תאשימי ותחשדני שאני

הבידור הנ"ל בדברי האורל"צ הובא בספר "תורת המנהגים" לידי"ן הרה"ג יחזקאל צמח שליט"א

(פרק כ).

פוסק הלכות ומורה הוראה על דרך הקבלה אלא אני מחזיק את האמת בדרך אמת. עכ"ל. וכן כתב בשו"ת הרדב"ז (ישנות, סימן טז) וזה לשונו: כשחל פסח בשבת אין לומר ברכה מעין שבע כלל. ואפילו בזמן הש"ס לא היו אומרים אותה, דלא שכיח מזיקין, דלילה המשומר מן המזיקים הוא. וכן כתבו הפוסקים. וזה שרוצה לאומרה דעת חיצוני הוא, ואין ראוי לקרותו מחלוקת ולא לחוש לו. עכ"ל. והדבר ידוע שדעה זו היא דעת המקובלים ואף על פי כן הרדב"ז קורא עליה "דעת חיצוני".

ועוד כתב הרדב"ז בח"ד (סימן פ), וזה לשונו: יש בידי כלל גדול שכל דבר שנאמר בתלמוד או באחד מן הפוסקים, אפילו יהיה היפך ממה שכתבו בספרי הקבלה, אני מורה בו כדברי הפוסקים, ולא אחוש למה שכתבנו המקובלים, ולעצמי אם הוא חומרא אני נוהג בו, ואם קולא לא אחוש לה. עכ"ל. ושם (סימן לו): ובכל מקום שתמצא ספרי הקבלה חולקים על פסק הגמרא, הלך אחר הגמרא והפוסקים. עכ"ד. וידוע שהרדב"ז היה רבו של האריז"ל.

מרן הבית יוסף לא חשש לדברי הזוה"ק אלא ממידת חומרא

וכן מבואר בבית יוסף או"ח (סימן כה), גבי ברכה על תפילין של ראש, שאין הפוסקים כותבים אלא מסקנא דתלמודא, אף שמצינו שרשב"י כתב בזוהר ההיפך. ע"ש. ומרן בשלחן ערוך יו"ד (סימן פט סעיף ב), ואף שבאורח חיים (סימן קעג) הביא דברי הזוה"ק שהחמיר בזה, וכתב על המהר"ם מרוטנבורג שלא ראה ספר הזוהר, ואפילו הכי היה מחמיר על עצמו משום מעשה שהיה. ואף על פי שהיה מיקל בעוף, היינו לפי שלא ראה ספר הזוהר, אבל אנו שזכינו לראותו טוב ונכון להחמיר אפילו בבשר עוף. ע"ש. ועם כל זאת ביו"ד כתב בסתם להקל נגד הזוה"ק. ומוכח דמרן תפס כסתמא דתלמודא ולא חשש לזוה"ק. וגם לשונו בסימן קעג "טוב ונכון", ומשמע שאינו מעיקר הדין לגמרי.

ומצינו למרן בסימן כה, שתפס כדעת הזוהר, וז"ל: וכתב האגור (סימן פד) בשם ספר הזוהר שאיסור גדול מי שמניח תפילין קודם לבישת הציצית. עכ"ל. ונראה לי שכתב כן משום דאיתא בזוהר (בסוף פרשת במדבר קכ:): בשעתא דבר נש קאים, בעי לדכאה גרמיה בקדמיתא, לבתר יקבל עליה האי עול לפרשא על רישיה, פרישו דמצוה, לבתר אתקשר קישורא דיחודא, דאינהו תפילין. ע"ש. ובספר עין יצחק ח"ג (עמוד רסה) כתב: ושמעתי בשם גדולי מקובלי ספרד ז"ל,

שמי שאין לו טלית קטן ודאי יניח טלית ואח"כ תפילין. אבל מי שלבש טלית קטן, יניח תפילין תחלה, ואח"כ יתעטף בטלית גדול. שהרי כיון שלבשו טלית קטן ואח"כ הניחו תפילין, הרי כבר קיימו דברי הזוהר. ואם היו רוצים לקרות ק"ש ותפלה בלא עטיפת טלית אחר היו רשאים, שהרי כבר מצות ציצית ותפילין עליהם, ואם אח"כ מתעטפים בטלית אחר, או בכמה טליתות, אינם ענין למצות תפילין. ונהגו העולם להתעטף בציצית תחלה וכו', ואם פגע בתפילין תחלה יצטרך להניחם קודם עטיפת ציצית, כדי שלא יעביר על המצות, דאע"ג דגבי תפילין אם פגע בשל ראש תחלה יסלקנה ויניח של יד תחלה, שאני התם דכתיב (שמות יג, טז) והיה לאות על ידכה והדר ולטוטפות בין עיניך, ודרשינן נמי (מנחות לו.) מקרא דכל זמן שבין עיניך יהיו שתיים, ומש"ה מוטב שיעביר על המצוה משיעבור אמאי דכתיב באורייתא, אבל הכא דאין לנו דמצות ציצית קודמת אלא מאסמכתא בעלמא, מוטב שתדחה אסמכתא זו משיעביר על המצוה. ע"ש. הרי שתפס לדינא כדברי הזוהר.

ולכאורה מכאן יש להוכיח דבכל מקום שנחלקו המקובלים עם הפשטנים יש לילך אחר המקובלים. אולם זה אינו, דהכא אינו מפני תורת הסוד, אלא משום שהזוהר קדמון יותר, והוי כמו ראשונים שנעלם מהם דברי התנאים והאמוראים שבודאי דהלכתא כדעת הקדמונים. וכך הוא לגבי הזוהר הקדוש, אבל היכא דתלמודא פליגא על הזוהר הקדוש, או היכא דפליגי חכמי המקובלים עם חכמי הפשט, יודה מרן הבית יוסף שיש לתפוס עיקר כדעת הפשטנים, וראה עוד בעין יצחק שם.

דברי הפוסקים בענין שאין לנו אלא דברי הפשט:

וכן מבואר בשו"ת הרא"ם ח"א (סימן א), וזה לשונו: כל דבר ודבר שלא הוזכר לא בתלמוד בבלי ולא בתלמוד ירושלמי, ולא דיברו בו הפוסקים אשר מפייהם אנו חיים, ועליהם אנו סומכים כל עניני הדת בכלל, אין אנו יכולים להכריח בו אף על פי שבעלי קבלה דיברו בו, מפני שדבריהם אינם אלא על צד הרמז. ולא שמענו בזמנינו משום אחד מבעלי הקבלה הגדולים והמפורסמים שהכריחו את העם באותם דברים הרמוזים לבעלי קבלה, ודברים עליונים שלא דיברו בהם גם חכמי התלמוד והפוסקים הבאים אחריהם. עכת"ד. והובאו דבריו בכנסת הגדולה בכללי הפוסקים (אות א), אלא שמדבריו יש ללמוד רק שאין להכריח את הצבור לנהוג כדברי הקבלה, אבל לא מבואר בדבריו אם רשאים להורות כדברי הקבלה או לא. ושמא עצם ההוראה הוי כמי שמכריח את הצבור לנהוג כדעת הקבלה.

ויתכן שלא דיברו הרא"ם והרדב"ז אלא כלפי חכמי הקבלה, אבל אם נמצא איזה דבר בזוהר הקדוש, יודה הרא"ם לנהוג כדעת הזוה"ק. צא וראה מה שהכריע מרן בין הראשונים בענין תפילין בחוה"מ על פי הזוה"ק. ועיין בשו"ת משאת בנימין (סימן סב דף עא) דנראה מדבריו שיש לחלק בין חכמי הקבלה לבין דברי הזוה"ק, שכתב בזה"ל: ספר הזוהר שקול יותר מכל המחברים שאחר חתימת התלמוד, ואם יהיו כל המחברים בכף אחת וספר הזוהר יעלה לבדו בכף שניה, מכריע את כולם, והרי הוא עדיף מרוב בנין ומנין, כמו שכתב הבית יוסף [ועיין בבית יוסף סימן קמא, שלא יקרא ביחד עם השליח צבור בקריאת התורה]. דאזלינן בתר דעת הזוהר נגד שאר מחברים.

וכן מצאנו לעוד פוסקים, וראה להגאון המקובל רבי יוסף אירגאס בשו"ת דברי יוסף (סימן כה) שכתב שבמצוות התורה יש נגלה ונסתר, הנגלה מה שבא בתלמוד ובפוסקים, שהכל חייבים לקיימו, והוא דבר השווה לכל נפש. אך הנסתר שבא בזוהר ובספרי המקובלים לא נצטוו בו אלא השרידים אשר ה' קורא יחידי סגולה הבאים בסוד ה' וכו'. ע"ש. וראה עוד בברכי יוסף יו"ד (סימן קפא אות יד) שכתב שאף שלדעת הזוהר אסור ליגוע בזקנו, ונאמר "וואי להאי דאושיט ידיה בדיקנא קדישא" (אידרא רבה, דף קל ע"א), בכל זאת החיוב מוטל רק על הבאים בסוד ה'. כיע"ש. וכעין זה מבואר בשו"ת מהר"י הלוי (סימן מא) בשם ספר יוחסין, דכבר מוסכם הוא בישראל, שהדבר שלא יחלוק על הגמרא ואינו מפורש בגמרא ומצינו בזוה"ק מפורש, מקבלים אותו. עכ"ד. והוסיף עליו שכן הוא לענין נטילת ידים של ברכת כהנים שיעשה על ידי הלוי, כמו שהביא בבית יוסף בשם הזוהר, אף על פי שאינו מפורש בגמ' ובפוסקים, ואין לזלזל בזה, ואדרבה ראוי להחזיק במעוז מצותיו חוקותיו ותורותיו, כי כל דבריו הם מיוסדים על אדני היהדות ובתי הנפש, וחזינן כמה דינים שלא הוזכרו בגמרא ולא בספרי הפוסקים והביאם הבית יוסף מספר הזוהר ופסקו כדבריו. ע"ש. והר"ד בשו"ת הרי יהודה ח"א חאו"ח (סוף סימן ט). גם בספר מעדני יום טוב (ברכות, סימן עז), ובשו"ת גנת ורדים חאו"ח (כלל ב סימן יג), ובשו"ת בית דינו של שלמה חאו"ח (סימן יב, דף כב ע"ד), ובשו"ת מקום שמואל (סימן פ), ובספר שלמי צבור (דף רלב ע"ג), ובשו"ת חיים לעולם (סימן יב דף ל"ב ע"ב). ועוד.

הוא הדין לענין סב"ל

והנה בברכי יוסף (סימן מו ס"ק יא) כתב על דברי מרן שיש נוהגים לברך הנותן ליעף כח ואין דבריהם נראים. וכתב: ועתה נתפשט המנהג בגלילותינו

לברך ברכה זו, ע"פ כתבי רבינו האר"י ז"ל. כי אף שקבלנו הוראות מרן, קים לן דאלמלא ראה מרן דברי קדוש האר"י זצ"ל, גם הוא היה מורה לברך. ומה גם שכ' בכנה"ג דאיכא מאן דשמע דהדר ביה מרן בסוף ימיו, וכן ראוי לנהוג. ודלא כהפר"ח. עכ"ל. וכן כתב בטוב עין (סוף סימן ז), שמרן ושאר הרבנים לא ידעו אחד ממאה מגדולת רבינו האר"י ז"ל. והן בעון נח נפשיה דהאר"י ז"ל בימי מרן, ויתכן שאח"כ ידע מרן מתלמידי האר"י ז"ל שהיה מברך ברכה זו, וחזר בו. וכמ"ש כנה"ג. וכו'. עכת"ד. וכן כתב בשו"ת מכתב לחזקיהו (סימן ד דכ"ג ע"ג), ובשו"ת אור לי (סימן מ דל"ט רע"ב, וסימן ט) והגרי"ח בשו"ת רב פעלים ח"ב (חאו"ח סימן יב ד"ה ודע), ובבן איש חי (פרשת בראשית אות י), דלא אמרינן ספק ברכות להקל, כשדעת האר"י ז"ל שיש לברך. אע"פ שאומרים ספק ברכות להקל נגד סברת מרן. ע"ש.

ודבריהם לכאורה תמוהים, שהרי כלל גדול בכל התורה "לא בשמים היא ולא מעבר לים" והיאך יתכן שאם מרן היה רואה דברי רבינו האר"י היה חוזר בו. וכן תמה בשו"ת יביע אומר ח"ב חאו"ח (סימן כב אות יב), וזה לשונו: ואנכי בעניי לא זכיתי להבין מנ"ל להרבנים הנ"ל אומדנא זו בדעת מרן, שאילו היה רואה לד' רבינו האר"י היה פוסק כן. והרי עם כל הכבוד לרבינו האר"י ז"ל, עטרת בראש כל אדם, אנן קי"ל לא בשמים היא. ומהיכא תיתי להניח דברי הפוסקים המפורסמים, ולתפוס דברי האר"י ז"ל, כהלכה למשה מסיני. וע' בהקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות. שכתב: והנביא שיסבור סברא, ויסבור כמו כן מי שאינו נביא סברא וכו', שאין לשמוע לדברי הנביא. ואפילו אלף נביאים כולם כאליהו ואלישע שיהיו סוברים סברא אחת, ואלף חכמים ואחד יסבור היפך הסברא ההיא, אחרי רבים להטות. והלכה כדברי האלף חכמים וחכם, ולא כדברי האלף נביאים הנכבדים. עכ"ל.

וראה באורח נאמן (סימן מו ס"ק כג), שכתב שעל דברי האר"י לבד לא היה מקום לסמוך לברך הנותן ליעף כח, דהא לא בשמים היא. אלא בצירוף שמרן עצמו חזר בו מזה. ע"ש. ולפ"ז י"ל דברי הפר"ח (סימן מו) שכתב שפשט המנהג לאומרה ע"פ כתבי האר"י ז"ל, זולת קצת יחידים שאינם אומרים אותה, ואני אחד מהם. עכ"ל. ותמה עליו החיד"א בספר טוב עין (סימן ז) הנ"ל, שמאחר שידענו שהפר"ח ז"ל היה בקי בדברי האר"י ז"ל, והיה מפרש סוגיות הש"ס ע"פ הקדמות האר"י, איך כתב כן. ע"ש. ולפי האמור ניחא דס"ל להפר"ח שלא בשמים היא. (ולא שמייעא ליה דמרן הדר הוא לכל חסידיו), גם בשמ"ח נפש (דף סב ע"א), תמה ע"ד החיד"א בברכ"י (סימן מו) הנ"ל, שהיאך סמך על אומדנא זו,

דאילו היה רואה מרן דברי האר"י ז"ל היה פוסק לברך, ולא חשש לספק ברכות. ואם כי יש לצדד בדברים אינו מתיישב על הלב. ודברי הברכ"י תמוהים. עכת"ד. ונראה דאזיל לשטתיה ביריעות האהל (דף צג ע"א), דבכה"ג אמרין לא בשמים היא. ע"ש. וע' בתוספת מעשה רב (אות ב), שהגר"א לא היה מברך ברכת הנותן ליעף כח. ע"ש. וכן ראיתי בשו"ת הון יוסף (סימן יא, די"ד סע"א) שהעיד שגדול אחד מגדולי דורו, לא היה מברך ברכה זו. ע"ש. וראה למרן החיד"א בככר לאדן (סימן ה אות ז), שכתב דזימנין דכמה גדולי ישראל רואים דברי האר"י ואעפ"כ אינם זזים ממנהגיהם, והביא ג"כ דברי הפר"ח הנ"ל. ולא נאמרו דברים אלו אלא למצניעיהם. ע"ש. וע"ע בעקרי הד"ט (סימן כב אות נו). ע"ש. וראה עוד שם ביביע אומר.

התייחסות הגר"א לדברי האר"י ודעתו בענין סב"ל נגד האר"י

והנה בשו"ת יביע אומר ח"ו חאו"ח (סימן ח אות ב), הביא ראייה גדולה לכלל זה, ממה שכתב הגר"ח מוואלוזין בהקדמת ספרא דצניעותא, וז"ל: ועיני ראו ולא זר יקר תפארת קדושת האר"י ז"ל בעיני רבינו הגדול הגר"א ז"ל, כי מדי דברו עמי הוה מירתע כולא גופיה, ואמר מה נאמר ונדבר מקדוש ה' איש אלקים קדוש ונורא מאד כמוהו, שנגלו לו כל תעלומות חכמה, ומעת שזכה לגילוי אליהו ז"ל פעמים, גדלה השגתו למעלה להפליא, גם התבונן רבינו ז"ל על כתבי הקדש שלו שיהיו עולים אל מקורות הדברים בווה"ק והתקונים, והוציאם מאופל שבושי ההעתקות, וכו' ע"ש. ועם כל זה הסכים הגר"א בביאורו לאו"ח (סימן נו ס"ק ט), שהעיקר כמ"ש הפוסקים לענות איש"ר מברך לעלם לעלמי עלמא, ומי לנו גדול במקובלים כמו רבינו הגר"א בדורו, והוא ראה דברי האר"י, ואעפ"כ פסק שלא כדבריו, אף כשמותר להפסיק, וכ"ש באמצע ק"ש וברכותיה שאין להפסיק עד דאמירן בעלמא, שהיא הפסקה גדולה יותר מדי, וכעין מ"ש בתוספות ר"י (ר"פ היה קורא) לענין הפסקה למודים דרבנן. ע"ש.

גם רבינו זלמן בעל התניא באגרתו שנדפסה בספר בית רבי (פרק יב, דף כא ע"ב) כתב: וידוע לנו בבירור גמור שהגאון החסיד הגר"א נ"י, אינו מאמין בקבלת האר"י ז"ל בכללה שכולה מפי אליהו ז"ל, אלא רק מעט מזעיר מפי אליהו, והשאר הוסיף מחכמתו הגדולה, ואין חיוב להאמין בה, ומה גם שהכתבים נשתבשו מאד וכו', ולאיש אשר אלה לו, לו משפט הברירה לברור לו הטוב

והישר בעיניו מכתבי האר"י, לומר שמועה זו נאה, והיא מפי אליהו, וזו אינה מפי אליהו וכו', וגם אם יאמר איזה פירוש בכתבי האר"י שלא כפירושינו, הרי כל מי שאינו מאמין בדבר לא אדון הוא בדבר זה לדון ולהכריע, רק המכריעים יהיו גדולי ישראל המפורסמים באמונת קבלת האר"י בכללה שכולה מפי אליהו כחכמי הספרדים ודומיהם וכו', עכ"ל. וכן כתב באגרות התניא (דף צז ע"א). והנה אחר כל הכבוד הזה, עינינו הרואות בש"ע הגר"ז (סימן נו) שפסק שמספיק לענות איש"ר עד יתברך, ותו לא, וכן מנהג כל חסידי חב"ד, שנוהגים בכל דבר כד' הגר"ז. (וכ"כ בקצות השלחן סימן טז ס"ו). ואף במקום שמותר להפסיק אינם עונים אלא עד יתברך. וא"כ אף שאנו נוהגים באופן תמידי כהאר"י ז"ל לענות כ"ח תיבות עד דאמירן בעלמא, מ"מ הבו דלא להוסיף עלה לומר כן גם באמצע ק"ש וברכותיה, כיון שיש לחוש משום איסור הפסק. וכיו"ב מצאנו להרב חינא וחסדא ח"א (דף קל"ז ע"א) בנוגע למה שנחלקו הפוסקים, בברכת והערב נא, אם היא המשך הברכה שלפניה, או היא ברכה בפני עצמה, וכמ"ש בב"י (סימן מז), (ונראה מדברי מרן בב"י שאין הכרעה בזה, וכמ"ש בשלמי צבור דף נו ע"ב). והאר"י ז"ל היה עונה אמן קודם והערב נא (כמ"ש בשער הכוונות דף נ ע"ד), משום דס"ל דברכה בפ"ע היא, ומ"מ כתב בחינא וחסדא שם, שכשעוסק בפסוקי דזמרה אף שיכולים לענות אמן דברכות, לא יענה אמן קודם והערב נא, שמכיון שלא יצאנו ממחלוקת הפוסקים יש לחוש לאיסור הפסק. ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין במכ"ש דהוי הפסקה גדולה לענות עד דאמירן בעלמא, וגם שדעת מרן הב"י ברורה בזה דסגי לענות עד יתברך. ומ"ש כת"ר מדין ברכת הנותן ליעף כח שכ' החיד"א בברכי יוסף שאילו שמיע ליה למרן הש"ע ד' האר"י הוה הדר ביה. עכת"ד. וסיים ביביע אומר שם שהגם שהגרי"ח בשו"ת רב פעלים ח"ב (חאו"ח סימן יב ד"ה ודע), החרה החזיק אחר דברי החיד"א הנ"ל, כיעו"ש. מכל מקום הרי טעמו של מרן בדין ברכת הנותן ליעף כח, משום שלא נזכרה בש"ס, וא"א לתקן ברכה אחר חתימת הש"ס, והרי דעת מרן הב"י (סימן כה) שאפי' הזוה"ק כשחולק על הש"ס אין הלכה כמותו, וא"כ מנ"ל דאילו שמיע ליה ד' האר"י הוה הדר ביה, ואף אם יבא אליהו ויאמר, הרי לא בשמים היא, וכמ"ש בשבת (קח). מאי אם יבא אליהו ויאמר, ופרש"י: והרי היתר ואיסור אין תלוי בו דלא בשמים היא (ב"מ נט:). ע"ש.

וכן כתב בשמח נפש (דף סב ע"א) שאומרים סב"ל אפילו נגד האר"י וגוריו, ותמה על החיד"א בברכ"י הנ"ל. וכן פסק בשו"ת מכתב לחזקיהו (סימן ז, דף לג ע"ד) שאומרים סב"ל אף נגד האר"י, וסיים שדברי מרן החיד"א הנ"ל תמוהין, וכן בספר טהרת המים בשיווי טהרה (מערכת א אות עב) העלה דחיישינן

לספק ברכות אף במקום שדעת המקובלים לברך. וכן כתבו בשו"ת ירך יעקב (סימן לג) ובפרי צדיק קצין (דיני ברכות אות כד) והגר"י ידיד בברכת יוסף ח"א (דף קא ע"ב). וראה עוד באורח נאמן (סימן מו ס"ק כג) ובשמח נפש (דף סב ע"א) ועוד. ובמקום אחר הארכתי.

אתה הראת לדעת שאין לנו לסור מדברי הש"ס והפוסקים שהם דברי אלהים חיים ועל פיהם ילך הדין ולא נטה מאותו הקו ימין ושמאל אף במקום שהמקובלים חולקים על הש"ס, וכל שכן בנידון דידן שהתבאר שהמקובלים אינם חולקים על הש"ס. ודי בזה. [ומכאן תוכחה למה שכתב בספר בעקבי הצאן ח"א (פרק כד אות ג) שניתן למצא סמך לנשים הלוכשות פאה נכרית מדברי הזוה"ק ע"ש, ואף אם נטעה ללכת בדרכיו (שלפי האמת אין "זוהר" כזה בשום מקום בעולם, וכנ"ל), בכל זאת הלא דברי הש"ס והפוסקים הם לנו לעינים, וכל שכן שאין להקל על פי דברי הזוה"ק. וה' הטוב יכפר בעד].

הערה על חכם אחד

וראיתי בקונטרס "אין להם שיעור" שגם כן דעתו היא לאסור פאה נכרית, אלא שבדבריו (בעמוד ח) כתב שצריך עיון ממה שכתב הרקנאטי הנ"ל וכו', עכ"ד, וליתא, כי מלבד שלעיל הסברנו את דברי הרקנאטי די באר ושכ"כ מהרח"ו ועוד, אלא שידוע כי מרן החיד"א בספר שם הגדולים (מערכת גדולים ערך רבי יצחק לוריא, ובמערכת ספרים ערך עמק המלך, עץ החיים, קבלה) הזהיר מאוד שלא ללמוד בספרי קבלה אלא אך ורק בכתבי האר"י, בספר עץ חיים ושמונה שערים שכתב מהרח"ו ז"ל, וממנו אין לסור ימין ושמאל, ושאין ללמוד אלא מפי חכם מקובל מפורסם אשר דבריו נאמנו מאוד, ושאינו מעיין בשום ספר קבלה, כי אם בכתבי האר"י ז"ל, ושכן העיד על עצמו הגאון המקובל רבי משה זכות, שהיה נזהר מאוד שלא לעיין בשום ספר מספרי הקבלה אלא בתורת האר"י ז"ל. ע"ש. וראה עוד בשו"ת חיים שאל ח"ב (סימן י אות ג), ובספרו שיורי ברכה אורח חיים (סימן תצג). ע"ש.

והרש"ש בתשובתו לחכמי המערב כתב וזה לשונו: עדי בשמים וסהדי במרומים כל כל עסקי ולימודי בקבלה אינו אלא רק בדברי האר"י ז"ל ותלמידו מהרח"ו ז"ל, ובלעדם אין לי שום עסק כלל בשום ספר מספרי המקובלים האחרים, ופעם אחת עיינתי בעל כרחי באחד מספרי קבלה וראיתי מה שכתב בענין עבודת ה', וכמעט קרעתי בגדי בראותי דברים אשר לא כן על

ה', ה' הטוב יכפר בעד. וכבר ראיתי כמה מהנזק שיצא ממה שכתבו שאר המקובלים שקדמו, כי רבים חללים הפילו, בחילול כבוד ה' וכבוד התורה, שכל דבריהם אינם מיוסדים על האמת, ומהם יצאו אבות ותולדות להריסת הדת ח"ו, ה' יכפר. עכת"ד. והובא בספר דעת ותבונה (סוף פתיחה ראשונה דף ד סוף ע"ד). ע"ש. וכן כתב הגאון רבי אברהם פלאג"י בספר וימהר אברהם (מערכת קבלה אות ג). וכן כתב בכף החיים (סימן קנה ס"ק יב). ע"ש. הרי לנו שאין ללמוד אלא בספרי רבינו האר"י ותלמידו מהרח"ו. ובמק"א הארכתי.

בסיכום:

לדעת הזוהר הקדוש אסור לאשה ללבוש פאה נכרית מן התורה, שהרי כל הטעם שחייבת האשה לכסות את ראשה הוא ממידת הצניעות שהחמירה התורה עליה שלא תמשוך את עיני הגברים אליה ואסור שתראה אפילו שערה אחת משערות הפאה הנכרית, ואם היא הולכת בפאה נכרית רובצים עליה אלות וקללות חמורות ב"מ, וכבר כתב בספר ארץ השלום (אות ק) שמצוה להודיע ענין זה לרבים שלדעת הזוה"ק קיימים אלות חמורות בליבשת פאה נכרית, ויש כאן דין "הצלת נפשות" ונאמר בפסוק: לא תעמוד על דם רעיך. עכ"ד. וה' הטוב יכפר בעד.

פרק ט

שאר איסורי תורה השייכים בפאה נכרית

מטרת הפרק

חוץ מן האיסור של "פרועת ראש" אשר מחייב את בנות ישראל לכסות ראשן כי הפאה הנכרית שהפאה נכרית חשובה כפירוע ראש מן התורה כמו שנתבאר לעיל בפרקים הקודמים, אכן בנוסף, רובצים להם עוד איסורים בשער בת רבים כאשר יתבאר בפרק זה, האיסורים הם:

א. "הפריצות" | ב. "הכשלת הרבים" | ג. "ובחוקותיהם לא תלכו" | ד. איסור "ולפני עור לא תתן מכשול" | ה. "לא יהיה כלי גבר על אשה" | ו. עוון חילול ה'.

א: - ב:

"הפריצות" - "הכשלת הרבים"

עלינו לדעת שאפילו אם היה פסוק מפורש בתורה הקדושה שמותר לאשה ללבוש פאה נכרית, בכל זאת לענין "מעשה" היה עלינו לאסור זאת, והטעם הוא, מפני שהמכשולות היוצאות מן הפאה הנכרית הם לאין ערוך, ומאז ומתמיד נודע לו העם היהודי כמנשל מכשולות מתוך המחנה, כשהיו במדבר לא היו פתחי אהליהם זה כנגד זה עד שנאמר עליהם "מה טובו אהליך יעקב" (במדבר כד, ה), וכשנכנסו לארץ והיה בית המקדש קיים היו בנות ישראל מצניעות את עצמן כאשר למדנו מהבושה שספגה הסוטה ככל עם ועדה, וכן בגלות ובכל מקום בנות ישראל "שמרו" את קדושת המחנה מפגימת היצר והיו בנות ישראל מצניעות את עצמן [כאשר התבאר כל זה בפרקים הקודמים].

ואם זהו הנתיב שדרכו בו אבותינו ואמותינו הקדושות, אם כן מהיכן יעלה על הדעת להתיר את הפאה הנכרית שהיא מאבדת את קצה החוט של הנתיב הטהור הזה? הרי זה היפך רצון התורה ורצון הקב"ה!

ולא יראה בך ערות דבר...

ובפסוק נאמר (דברים כג, טו): "כי יהוה אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך". השי"ת מתהלך בתוך המחנה בתנאי אחד ויחיד, והוא, ש"לא יראה בך ערות דבר" - בכך תלויה הצלחת האומה הישראלית - "להצילך ולתת אויבך לפניך". אולם במידה שעם ישראל יפרצו את הגדרות הברורות שמציבה לנו התורה הקדושה יבוא העונש - "ושב מאחריך" - השי"ת ח"ו יפנה גב אלינו כמו שנאמר: "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים" (דברים לא, יח).

זה לא קשה להוציא את השכינה מן המחנה, אפשר לעשות זאת בכמה רגעים כפי שנאמר בפסוק "ולא יראה בך ערות דבר - ושב מאחריך" כי ממילא השכינה מסתלקת מישראל, אין מה לעשות זוהי הברירה היחידה לשמירת השכינה בתוך המחנה - בכך שנשמר ונזהר "בערות דבר" התלויה בכל אדם כפי המכשול שערוה זו מביאה לו כמו שנאמר "ולא יראה בך" הוי אומר שאותה הערוה היא בך, אותך היא מכשילה, אותך היא מחטיאה וגדריה תלויים בטבעך.

והנה מי יכול לומר שאין בפאה הנכרית גרימת מכשול לבני ישראל ומשיכת העין, הלא התורה אומרת שבשערותיה של האשה יש פריצות מיוחדת ואמרה "שערך כעדר העיזים" ופירש רש"י: מדמשבח ליה קרא בגויה אלמא מידי דתאווה הוא (ברכות כד. ד"ה שערך), הוי אומר שיש גילוי מיוחד בתורה שהנוי שיש בשערות האשה מביא מכשול גדול מאוד והוא נקרא "ערוה" (וכן פסק הרמב"ם בהלכות קריאת שמע פרק ג, טו), ונוי זה הוא נפרד מנוי המלבושים הפרוצים של האשה, שהם אינם ערוה אלא אסורים מדין סייג כמבואר בברכות (כ). שאסור לאשה לצאת בכגדים אדומים כיון שהם מושכים את העין (וראה ברש"י שם).

וכל זה הוא מלבד מה שאנו רואים "בשטח" - שהפאה הנכרית מביאה מכשול גדול והיא אבן הראשה לכל סיבת הרהורי דגברי, כמו שמזהיר הנביא ישעיה (ג, טז): ויאמר יהוה יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטוות נטויות גרון ומשקרות עינים הלוך וטפף תלכנה וברגליהם תעכסנה. ופירש רש"י: יונתן תירגם ובפתהן מקפן, היו קושרות "פיאות נכריות" קליעת שערות תלושין כורכות עם קליעותיהן שראו גסות וטפופות. עכ"ל. ואין הפירוש שבנות ישראל

הלכו עם הפאות נכריות באופן מגולה, אלא רק "גסות וטפופות", כי עדין השערות לא היו נראות אלא "גסות" מתחת לכיסוי. ע"ש. ואכן בנות ישראל יצאו כך לרשות הרבים כשהפאה הנכרית היא מתחת לכיסוי הראש (שהרי היו קולעות את הפאה הנכרית "עם קליעותיהן" וכמו שפרש"י, וקליעותיהן חייבות בכיסוי לכולי עלמא), והעוון היה בזה שהן היו "גסות וטפופות" ולא יותר. ואם כן, באו ונעשה "חושבין" שהרי בשערות של הפאה הנכרית שהן יותר נאות משערותיה של האשה (ואפילו אם לא!), בכל זאת הפריצות בכך היא גדולה ומכופלת שבעתים מן הפאה הנכרית שנמצאת מתחת לכיסוי הראש.

אין ויכוח אם יש בפאה הנכרית פריצות או לא!

ופעם אמר המשגיח דקה"צ "בריברקט", בזה הלשון: "רבותי, איך אפשר להתעלם מן המציאות, מן הרגיל אצלינו מידי יום, שעניני הגברים נמשכים אחר הפאות הנכרית אשר לובשות הנשים ברחובה של העיר... ואפילו אם יבוא איזה למדן ויאמר שאכן בפאות הנכריות אין "פריצות", אם נסכים לו, הנה רק "לו" אין בהן פריצות (והדגיש במילה "לו"), אבל לכל שאר העדה למגדולם ועד קטנם 'מי יכול לומר זאת שאין בפאה הנכרית פריצות'? הרי זהו שקר מוחלט... אין זה ויכוח אם יש בפאה הנכרית "פריצות" או שאין בה "פריצות", שמי שמתיר אומר "אין בפאה הנכרית פריצות" ואילו האוסרין מכחישים זאת, אין זה כך, כי "לכולי עלמא" יש בפאה הנכרית פריצות. ואם כן, מדוע מתירין המתירין? התשובה היא, כיון שהם לא מתייחסים למה שהתורה הראתה ייחס בענין "הפריצות", אי ווי ס' שמעקט א דאורייתא [פאה נכרית זהו ריח של איסור דאורייתא], צריכין להתרחק מדבר ערוה... ולא יראה כך ערות דבר ושב מאחריך"..." עכ"ל.

ואמור לי אחד מגדולי ישראל שליט"א "יש צעירים שנלחמים להתיר "פאה נכרית", וניתן להסביר זאת בשני אופנים, האופן הראשון הוא, שהם לא ראו נשים מעולם ולא יודעים את המציאות בשטח. והאופן השני הוא, שמרוב שהם לא נזהרים בשמירת העינים אלא עיניהם פקוחות על בני אדם נשים וגברים וכו' ממילא הם לא רואים איזה איסור מיוחד יש בפאה נכרית ובטל אצלם פס ההבדלה בין 'קדושה' ל'טומאה'..."

ואין ספק שאותם האמתיים עם השי"ת אשר חפצים אך ורק לטהרת המחנה מבינים שיש פריצות נוראה "בפאה הנכרית" [ואני שוחחתי עם הרבה

רבנים יראי שמים מה דעתם על פאה נכרית, הם אמרו לי בסגנון הזה "אנחנו לא למדנו את הסוגיא כלל, אבל הרי יש בפאה הנכרית פריצות נוראה, ובודאי שהיא אסורה מפני הפריצות שיש בה" ... זה דבר מובן מאילין, וכל כך כואב לראות שיש כמה מטובי האברכים שחיים בשקר מוחלט והם מרגישים זאת כיון שהם יודעים שהפאה הנכרית מביאה מכשול גדול לעם ישראל ובכל זאת קשה להם מאוד להודות על דבר שהוא נגד הנהגתם העוכלת, ועל זה נאמר "לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב" (משלי יד, י), כי אפילו שהם יודעים שיש בפאה הנכרית פריצות, בכל זאת, בביתם ובנחלתם זה לא מתערב, הם שני נדונים שונים בעניהם...

הרימו מכשול מדרך עמי

הנביא אומר (ישעיה נז, יד): הרימו מכשול מדרך עמי... אנחנו חייבים להוציא את המכשול מתוך המחנה, וכל שכן מכשול שכל תקומתו היא נגד גדולי ישראל ונגד הרבנים מעתיקי השמועה אשר אנו הולכים לאורם [וכבר הארכתי על זה בפרק י (וראה בסוף פרק ז) שכל המנהג הפרוץ הזה שלובשות הנשים פאות נכרית הוא נגד רצון גדולי ישראל]. אנחנו חייבים לקרב את השכינה לתוך המחנה ולסלק את המפריעים בכל אפשרות לסלקם, היא החובה המוטלת עלינו מן הפסוק "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא".

והנה חכם אחד מאופקים, כותב תשובה בזה הלשון: "וכי כך היא הדרך לצעוק ולפרסם במודעות רחוב על הפאות נכריות וכו', הרי מוטב שיתנו לכל אחד לעשות כרצונו ולא להכנס לתחום חייהם של הנשים" עכ"ד, וכנראה שהשאלה שלו מוסבת על התורה הקדושה שאמרה "הוכיח תוכיח את עמיתך", שלכאורה קשה, מדוע התורה מצוה אותנו להכנס לחייו הפרטיים של אדם העובר על דברי תורה, הרי "מוטב שיתנו לכל אחד לעשות כרצונו ולא להכנס לתחום חייהם של הנשים" ... והתשובה מובנת מאליה. [ומכאן יש להעיר על מה שכתבו בספר בעקבי הצאן ח"א (פרק כד), ובספר מצא חן (פרק טו), ועוד, שלא טוב עושים מה שעושים אותם המפרסמים נגד הפאות הנכריות וכו', ע"ש, כי אכן שאלתם מוסבת על תורת השי"ת חלילה. וזהו רעיון נפלא להסיב ולהפוך את הדברים הכואבים בליבם על מי שפועל כהלכה. ודי בזה]. [וידועים דברי הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (פרק ו הלכה יד) שהמכשיל את הרבים חייב נידוין].

ג:

”ובחוקותיהם לא תלכו”

נאמר בפסוק: ובחוקותיהם לא תלכו (ויקרא יח, ג), ודרשו חכמים שכל דבר שהוא חוקה אצל הגויים אסור לעם ישראל ללכת באותה החוקה, והדבר נמנה באיסורי הלאוין כמו שכתב הרמב”ם בספר המצוות (לא תעשה, ל): “שהזהירנו מלכת בדרכי הכופרים ומהתנהג במנהגותיהם ואפילו במלבושיהם וקבוציהם במושבים”. עכ”ל.

וה**איסור** הוא אף להדמות לחוקותיהם ולהתחכות אפילו שאינו עושה בדיוק כמעשיהם, וכמו שפסק הרמב”ם בהלכות עכו”ם (פרק יא הלכה א): אין הולכין בחקות העובדי כוכבים ולא מדמין להן לא במלבוש ולא בשער וכיוצא בהן שנאמר ולא תלכו בחקות הגוים, ונאמר ובחוקותיהם לא תלכו, ונאמר השמר לך פן תנקש אחריהם, הכל בענין אחד הוא מזהיר “שלא ידמה להן”, אלא יהיה הישראל מובדל מהן וידוע במלבושו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו, וכן הוא אומר ואבדיל אתכם מן העמים. עכ”ל. אתה הראת לדעת שהאיסור הוא להדמות לגויים. [וראה מה שכתבנו בזה בנהורא מעליא ח”ב אות ג, ובמלבוש הדין שם].

וה**נה** במדרש רבה (נשא פרשה ט): ופרע למה שדרך בנות ישראל ראשיהן מכוסות ולכן היה פורע ראשה ואומר לה את פרשת מדרך בנות ישראל שדרכן להיות מכוסות ראשיהן והלכת בדרכי הגויים שהן מהלכות ראשיהן פרועות הא לך מה שרצית. ע”כ. מבואר שיש חוקה אצל הגויים ללכת בפירוע הראש, ולכן האשה אשר תלך בפריעת הראש או כהדומה לו הרי היא מתדמה לדרכי הגויים ויש בכך איסור “ובחוקותיהם לא תלכו”.

וה**נה** היה אפשר לומר שאם תלבש האשה פאה נכרית היא לא תעבור באיסור “ובחוקותיהם לא תלכו” שהרי דרך העכו”ם לילך בפירוע ראש ממש ולא בדבר המכסה את השיער. אולם אין זה נכון מכמה סיבות: א). מכיון שתוצאת השערות המחוברות לבשרה ותוצאת השערות של הנכרית הם זהות זו לזו במכשול הנגרם מהן, שלכן התורה מגנה את מנהגן הגרוע של העכו”ם, אם כן אין הבהל כלל בין שערותיה לשערות הנכרית. ב). הפאה נכרית נקראת “נכרית” על שם דרכן של העכו”ם ללבוש אותה ברשות הרבים והיו אותן שאין להן שער משימות את הפאה על הפדחת או להשלים את המום ויוצאות כך לרשות

הרבים, ונמצא שזהו המנהג וזוהי החוקה אצל הגויים וכל אשר תנהג כמנהגם תעבור באיסור "ובחוקותיהם לא תלכו". (ג). בכלל האיסור של "ובחוקותיהם לא תלכו" הוא שלא להדמות אל הגויים אפילו בדברים הדומים לחוקותיהם, וכמו שכתב הרמב"ם בספר המצוות (לא תעשה ל): שמא תדמה להם ותאמר וכו', עכ"ל, וכן כתב בהלכות עכו"ם (פרק יא הלכה א): הכל בענין אחד הוא מזהיר "שלא ידמה להן", אלא יהיה הישראל מובדל מהן וידוע במלבושו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו. עכ"ל. והרי זו הפאה הנכרית כהתדמות גמורה לחוקות הגויים. (ד). מכיון שהנכריות עושות כן בשביל לגרות את היצר הרע, אם כן אין הבדל בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית והיא עוברת באיסור "ובחוקותיהם לא תלכו" הגם שאין השערות מודבקות לבשרה מכיון שתוצאת הפריצות ומשיכת העין וגירוי היצר שייך אף בפאה הנכרית. ועוד טעמים.

הפוסקים שכתבו שיש בפאה הנכרית איסור "ובחוקותיהם"

והנה רבים הם הפוסקים שכתבו שאיסור מוסיף יש בפאה נכרית והוא איסור "ובחוקותיהם לא תלכו" כי חבישת הפאה הנכרית היא בגדר התדמות לחוקות הגויים, ובפרט שהיא עצמה מחוקות הגויים, ובכל דבר שיש בו חציפות ופריצות מקורו מעמלק ומחוקות העכו"ם, ולכן אסרו את הפאה הנכרית בכל תוקף. כמו שכתב בשו"ת התשובה מאהבה ח"א (סימן מז) שאשה ההולכת עם פאה נכרית עוברת משום "ובחוקותיהם לא תלכו". וכן כתב בשו"ת יהודה יעלה אסאד חיו"ד (סימן שסו), וזה לשונו: אף שהעלה שם בתשובה מאהבה (סימן מז) דלית בפיאה נכרית משום לתא דאיסור הנאה משיער המת עם כל זאת מסיק לאסור משום "ובחוקותיהם לא תלכו", יעו"ש, וכן נראה לי שזהו בכלל מאמר חז"ל בספרי על הפסוק זה דאסור ללבוש ארגמן וכיוצא בזה או מגדלי בלורית היינו קליעת שיער הראש כמותן. וכן כתב בחינוך. עכ"ל.

וכן כתב הגאון רבי דוד פארדו בספרו אפי זוטרי על אה"ע (ונציא תקנז, סימן כא) כתב וזה לשונו: ולפי האמת ודאי דדבר מגונה הוא ללכת אחת בתולות ואחד נשואות אף כי שער נכרית הן נגיעות, אכן מפני הרואים היה להן לכל הפחות לכסות מקצת ראשן לשים על הפאה הנכרית איזה מין צעיף או כיוצא למען תהיה הפרש בין בתולות לנשואות, ואילו איישר חילי אבטליניה למנהג הרע הזה, וכו', ובודאי שראוי למורים שבאותן הקהלות להודיע שיעור האיסור

הרבים, ונוסרו כל הנשים ולא תעשנה "פריצות" כזו, כי מה בינן לבנות גויי נכר הארץ. עכ"ל. ושוב ראיתי בספר מחניך קדוש דידאוסקי (עמוד לח) שכתב שקרוב הדבר לומר דגילוי שער באשה הוא אביזריהו דגילוי עריות האסור משום צניעות וכו', ויש בכך משום "ובחוקותיהם לא תלכו". ע"ש. והביאו בספר דת יהודית כהלכה (ירושלים תשכח, עמוד צח) ושכ"כ עוד פוסקים.

וכן כתב הפרי מגדים ז"ל בספרו "אם לבניה" (אות כתובה), וזה לשונו: ... "אמר הכותב מה שכתוב בכתובה כדת משה וישראל, בנחלת שבעה בשם מהר"ם מינץ, בזכרות משה כדת משה בלא פרוע ראש, וישראל שלא טווה בשוק שאם לא כן מפסדת כתובתה, יע"ש, ואכן באו"ח סימן ב וסימן ח (עיין ס"ק יז בשולי הגליון), וסימן עה וסימן צא וסימן שג רמזתי בפריי (בפרי מגדים) למה שכתב המגן אברהם בסימן עה (אות ה) דפאה נכרית שרי דלא כבאר שבע (סימן יז), ואמנם עתה ראיתי להתבונן בו כי פרוק (פאה נכרית בלע"ז), משער תלוש ותחתיו תפור בגד, הביא בעולת תמיד סימן ב (לגבי גברים) דמראית עין יש, והיינו לילך ד' אמות בגילוי הראש, ושם רק ממידת חסידות, מה שאין כן באשה הוי דבר תורה "פרוע ראש" כתובות עב:, ואה"ע כא וקטו, ועיין בית שמואל וחלקת מחוקק, כללא דמילתא פרוק (פאה נכרית), יש לגזור מראית עין אטו פרוע ראש דהוי דבר תורה, וגם דת משה כל שאין מכוסה כדרך שאר נשים, אף על גבי מטפחת על ראשה הוה דת ישראל על כל פנים, וההיא דשלטי הגבורים (שנראה שהתיר, כפי שכתב בפרי מגדים שם בשמו. המסדר), או דמכוסה בשבכה או בפנויה בתולה, כל שכן בחוקותיהם לא תלכו אם מכוונים לכך כחוקת עובדי כוכבים ומזלות, וכו', על כן נראה לי איסור גמור, וכל שכן מאמרם ז"ל רבי בקעה מצא וגדר, כל שכן במקום שמקילים דברים המותרין ואחרים נהגו איסור אם אינו רשאי להתירם, כל שכן שיש איסור גמור מכמה טעמים דכתבינא, ומה הנאה להם ומה טעם בזה, ולהשומעים תבוא אליהם ועליהם ברכת טוב, וכל אשה יראת ה' ובעלה תלמיד חכם מצוה להוכיחה ולפייסה לציית לבעלה, ודי בהערה זו, כתבתי זה יום א, יב אלול התקמז פפד"א יע"א, וחתמתי שמי, וכו'..." עכ"ל. יוצא מדבריו שלבישת הפאה הנכרית אסורה מדין "ובחוקותיהם לא תלכו".

ובשו"ת יביע אומר ח"ה חאה"ע (סימן ה אות ו), כתב: ויותר היה לו להוסיף טעם כעיקר על פי מה שכתב הרמב"ם (ריש פרק יא מהלכות עכו"ם): אין הולכין בחקות העכו"ם ואין מדמין להן לא במלבוש ולא בשער כיו"ב, שנא' ולא תלכו בחקות הגוי וכו', שעיקר המנהג של פאה נכרית יצא על פי הגוים באופנות המתחדשות חדשים לבקרים, שרשם מעמלק, בודאי שיש בזה

ובחקותיהם לא תלכו, הואיל ויש בו פריצות וחציפות, וכמו שכתב מהר"י קולון (שרש פח), ובב"י ורמ"א (סימן קעח). וכן כתב בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חיו"ד סי' שסו), ושכן כתב התשובה מאהבה, שיש בזה משום ובחקותיהם לא תלכו. ע"ש. והן עתה ראיתי בשו"ת לבושי מרדכי חיו"ד מה"ת (סימן קסח) מה שפלפל בדין זה על פי הירושלמי פרק המדיר הנ"ל. וי"ל ע"ד. לא עט האסף. עכ"ל.

ואחרי זמן ראיתי להגאון ראב"ד סאטמר בספרו דברי יואל (פרשת בראשית): ובעוונות הרבים על ידי שהדורות מתמוטטים ומתמעטים, היה באמת הצורך וההכרח לעשות גדרים וסייגים יותר, וזכור אני שזה כחמש עשרה שנים בעירנו נמנעו מלהשתדך עם מי שבני ביתו לובשת שייטל (פאה נכרית) מיראתם שגם בתה תעשה כמעשה אמה, ועכשיו בעוונות הרבים כבר התירו לעצמם גם פרושים ונתרבתה המספחת הזאת גם בבתי החרדים. הביטו וראו מה שכתב הגאון בעל מנחה לוי שהיה אב"ד בפראנקפורט שהבית דין צדק בעירו יצאו בחרם נגד כל אלו הלובשים פאה נכרית, וברור שבימיו לא נמצאו אף יחידים שעברו על החרם, ועכשיו ראו איך ירדו הדורות אחורנית אלף מעלות ועוד יותר, והגורם לזה על שהתחילו ליסוג אחור מעט מעט, והקילו בשמירת הגדרים והסייגים, וראו מה עלתה בידם. והנה דברנו עד כה מהחיוב לעשות גדרים וסייגים, אבל באמת כבר פסק הסמ"ק דדבר שיש בו משום לתא דפריצות אסור מדינא משום ובחקותיהם לא תלכו, ובתשובת חתם סופר חאו"ח (סימן לו) הביא מתשובת מהר"ם אלאשקר סימן לה שצווח השואל על מנהג נשותיהם בארץ ישמעאל שיוצאות הנשואות בשורה אחת של שער בין האוון לפדחת תלוי לה, וכתב המהר"י"ק על זה שגם בימי חכמי הש"ס יצאו כן על פי הערוף בפרק חזקת, ע"ש, וסיים החתם סופר זלה"ה דבארצתינו שהמנהג על פי הזוה"ק להחמיר בגילוי שער, המנהג עוקר הלכה וכו', ויש לחוש לרבוצת האלה האמור בזוהר הקדוש פרשת נשא, וכו', ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו. עכ"ל. ובפרט במדינתנו שקבלנו עלינו הוראת הדברי חיים זלה"ה שאוסר לצאת לשוק בפאה נכרית וכל הדומה לשער אסור משום דת יהודית, וכיון שנהגו אבותינו כן, הוי המנהג קבוע ואסור מדינא, כמו שכתב החתם סופר זלה"ה, בשם מהרא"ש בסימן הנ"ל. עכ"ל. וראה עוד בספר דבר ה' (עמוד קפה) שהרחיב בענין האיסור "ובחקותיהם לא תלכו" מפיהם ומפי כתבם של רבותינו הפוסקים ז"ל.

אפילו שאינו מתכוין לחוקות הגויים

וכן כתב הרמ"א ביו"ד (סימן קעח) שדבר שנהגו העכו"ם לשם פריצות יש בו משום חוקות העכו"ם אף על פי שלא מתכוין להדמות אליהם. וכן כתב

בשו"ת דברי חיים מצאנו ח"א חיו"ד (סימן ל) שהוא הדין המצנפת על הראש שהולכין העכו"ם שיש בו משום "ובחוקותיהם לא תלכו" הגם שאינו מתכוין להתדמות אליהם בכל זאת הרי העכו"ם נהגו כן לשם פריצות.

וכן כתב הגאון רבי משה חאגיז בספרו אלה המצוות (לא תעשה, תקנה), וזה לשונו: ובחוקותיהם לא תלכו, וכן נמי תחת סוג לאו זה נכנס איסור גילוי שער ראשה שהוא ערוה דאין להקל כל עיקר כי כבר קראו לה "איזו היא עוברת על דת יהודית יוצאה וראשה פרוע" כי הוא מנהג הצניעות שנהגו בו בנות ישראל והוא דבר מוסכם בתורה שבכתב והוא לאו זה דמפורש במשנה והתלמודים, וכל הפוסקים באין חולק, דהואיל וכן ראויה האשה הפורצת גדר זה שגדרה תורה שבכתב ותורה שבעל פה להיות נקראת הומיה וסוררת ועל דת משה ויהודית עוברת וגופה ונשמתה אובדת, ולבושתה ולבושת כל מי שיש בידו למחות בידה. אודיעך קורא ידיד שהצניעות זה היה נהוג בימים הקדמונים גם בין האומות, חפש ותמצא בספר חיצוני וכו', בפרק ההנהגות הקדמוניות מהרומאים שהראש שלהם גרש את אשתו מפני שיצאה מגולת שער מבלי מכסה על ראש, עיין עליו ותמצא, כי עמדתי משתומם על המראה וברכתי עליה ברוך שבחר בחכמים ובמשנתם, דכל ימי לא היה יודע מה טעם אמרו דכל זמן שאין עליה רדיד אף על פי ששערה מכוסה במטפחת היא נקראת עוברת על דת יהודית וקנסוה שתצא בלא כתובה, ועל ידי ספור מעשה מצאתי טעם לדבר דהואיל שבין האומות היה נהוג צניעות כיסוי הראש, אך לא ברדיד אלא במטפחת כמו שנראה מתוך לשון השמועה שם, אם כן בנות ישראל החמירו על עצמן דוקא במכסה קבוע ברדיד ולא במטפחת שהוא עראי וכגלוי דמיא. עכ"ל.

מנהג פריצות אצל הגויים אסור משום "ובחוקותיהם"

ונודעו דברי הט"ז באו"ח (סימן ח ס"ק ג), שכתב: ונראה לי שיש איסור גמור מטעם אחר דהיינו כיון שחוק הוא עכשיו בין הנכרים שעושין כן תמיד תיכף שיושבין פורקין מעליהן הכובע, ואם כן זה נכלל בכלל ובחוקותיהם לא תלכו כל שכן בתוך זה שיש לו טעם דכיסוי ראש מורה על יראת שמים וכו', עכ"ל. ולפי זה בודאי יש גם כן בנשים הלאו דבחוקותיהם לא תלכו. שהרי גם אצל הנשים יש חוקה להסיר את הכיסוי כנ"ל, וכמו שכתב בשו"ת מהרי"א הנ"ל בחיו"ד (סימן שסו) בשם התשובה מאהבה דגם בפאה הנכרית יש לאו דבחוקותיהם לא תלכו.

יהרג ואל יעבור שלא לעבור על "ובחוקותיהם לא תלכו!"

וכבר כתב החכמת אדם (כלל פט) בשם הגר"א וזה לשונו: אין הולכים בחוקות העכו"ם ולא מדמין להם לא במלבוש ולא בשיער וכיוצא בהן שנאמר ולא תלכו בחוקותיהם וכו', ונאמר ובחוקותיהם לא תלכו, ונאמר השמר פן תנקש אחריהם שמא תדמה להם ותעשה במעשיהם ויהיה לך למוקש, שלא תאמר הואיל והוא יוצא וכו' אלא יהיה ישראל מובדל מהן וידוע במלבושיו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו ואמרו חז"ל בזכות ג' דברים יצאו אבותינו ממצרים שלא שינו בגדיהם ושמותם וההתקרבות להם גורם לעשות כמעשיהם כדכתיב ויתערבו בגויים וילמדו ממעשיהם, ולכן ציונו בוראנו להבדיל אותנו כמו שכתוב ואבדיל אתכם מן העמים, וכל העושה אחד מן הדברים האלו לוקה, לא ילבש וכו' המיוחד להם ופרשו הישראלים ממנו מחנת צניעות או דבר אחר שכיון שנתייחד להם מפני גוינותן, ופרשו הישראלים מפני יהודתן אז כשלובשים הישראלים נראה כמודה להם ונמשך אחריהם ולכן אין לתמוה על כל ארץ אשכנז וכו', וגם ידוע שאף על פי כן משונה קצת מבגדיהם וכו', ואם גזרו שמי שלא ילבש מלבוש עכו"ם יהרג כתב הש"ך ביו"ד (סימן קנז ס"ק יז) דיהרג ואל יעבור, ונהירנא כשגזרו פה בק"ק וילנא בעת המלחמה שילבשו היהודים מלבוש עכו"ם ושמעתי מפי הגאון החסיד ז"ל (הגר"א) שאמר שיהרג ואל יעבור ואף שדבר זה צריך עיון גדול, על כל פנים צא וראה כמה גודל האיסור בזה, וכל בעל נפש ישים הדברים בליבו. עכ"ל. כל מי שיראת שמים מפעפעת בקרבו עלול להתרפק על דברי החכמת אדם הנ"ל בשם הגר"א שיהרג ואל יעבור שייך אף באיסור זה של "ובחוקותיהם לא תלכו" שהרי יש בו אביזריהו דערייות.

הוא הדין כל ההולכת בבגדי פריצות

והנה לאור המבואר לעיל צריכין אנו לומר שכל ההולכת בבגדים של פריצות בודאי מקורם מן העכו"ם וכל שכן בגדים שהם ידועים כי לקחום מן הגויים, שיש בכך איסור מן התורה של ובחוקותיהם לא תלכו, וזהו איסור מוסף על כל שאר האיסורים האמורים בפרקים הקודמים של פרועת ראש והכשלת הרבים והנדמה לזה, ומה גם שיש בזה משום יהרג ואל יעבור לכמה פוסקים וכנ"ל.

ואל יקשה בעיניך מה שאמרו חכמים בברכות (כ.) שאסור ללכת בבגד אדום וכו', ומשמע שהוא איסור מדרבנן, כי כבר כתבו הרמב"ם והחינוך (מצוה

רסב) והסמ"ג (לא תעשה, נ), שהוא איסור מן התורה כיון שהבגדים הללו מביאים פריצות, ורק אסמכוה רבנן אקרא, אבל גופא דאיסורא הוי מן התורה.

היאך התירו חכמים לקרובי מלכות להדמות לגויים הרי זהו איסור מן התורה?

וזה לשון הרמב"ם בהלכות עכו"ם (פרק יא הלכה א): אין הולכין בחוקות העכו"ם ולא מדמין להן לא במלבוש ולא בשער, וכיוצא בזה, שנאמר (ויקרא כ, כג) ולא תלכו בחוקות הגויים, ונאמר ובחוקותיהם לא תלכו, ונאמר (דברים יב, ל) השמר לך פן תנקש אחריהם, הכל בענין אחד הוא מזהיר שלא ידמה להן, אלא היא הישראל מובדל מהן וידוע במלבושו ובשאר מעשיו, כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו, וכן הוא אומר (ויקרא כ, כו): ואבדיל אתכם מן העמים, לא ילבש במלבוש המיוחד להן, ולא יגדל ציצית ראשו כמו ציצית ראשם, ולא יגלח מן הצדדין ויניח השער באמצע כמו שהן עושין, וזה נקרא בלורית, וכו', וכל העושה אחת מאלו וכיוצא בהן לוקה. עכ"ל. ומדבריו מבואר שרק בכך שמתדמה לעכו"ם הוא עובר באיסור מן התורה של "ובחוקותיהם".

וזה קשה, שהרי בסוטה (מט:) ובקמא (פג.) מבואר שהקרובים למלכות מותרים לספר קומי שהוא מחוקות האמורי, וכן התירו חכמים לאבטולוס בן ראובן מפני שהיה קרוב למלכות כדי שלא יכירו בו שהוא יהודי, וכן כתב הרמב"ם (בהלכות עכו"ם פרק יא הלכה ג): ישראל שהיה קרוב למלכות וצריך לישב לפני מלכיהם והיה לו גנאי לפי שלא ידמה להן הרי זה מותר ללבוש במלבושיהן ולגלח כנגד פניו כדרך שהן עושין. עכ"ל. וכן כתבו הסמ"ג והחינוך (מצוה רסב) שמי שהוא קרוב למלכות מותר לו ללכת בחוקות הגויים.

ואין לומר שזהו כחם של חכמים לעקור איסורי מן התורה שהרי ביבמות (צ:): אמרו: יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, ע"ש, ולא בלא תעשה. וכן מבואר בברכות (יט.), ומנחות (מ:), וסוכה (מב:), ור"ה (כט:), ומגילה (ד.), שאין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה באיסור "לא תעשה" וע"ע בברכות (יז.) לגבי אונן שהגם שפטור מכל מצוות עשה מכל מקום חייב במצוות לא תעשה, וכן כתבו התוספות בברכות (טז.) ד"ה וחותרם) דהאי דאמרינן יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה היינו בשב ואל תעשה ולא בקום ועשה. ע"ש. ולפי זה השאלה עומדת כיצד התירו חז"ל למקורבי מלכות ללכת בחוקותיהם של העכו"ם.

וא"א ליישב דהכא הוי מגדר מילתא ויש כח ביד חכמים לעקור אף בקום ועשה כמבואר ביבמות (ז: וכתובות (מו.) שסקלו אדם על שעבר על מצוות בית דין, וע"ע בסוכה (נו:), ובספר מגלה עמוקות (אופן ק) מש"כ בזה [ועוד עיין בדרוש וחידוש להגאון רעק"א (מערכה ח) שכתב שהגם שיש כח ביד חכמים לעקור דברי תורה בכל זאת הם לא עוקרים לגמרי את המצוה, ומאן דעבר על גזרתם קיים את המצוה, וראה בתמורה (ד.) דדוקא כל מילתא דאמר "רחמנא" לא תעביד אי עביד לא מהני וכו', ולא דברים שהם מדרבנן. ע"ש. אולם תמה עליו בספר קבא דקשייתא (קושיא זט) מכמה דוכתי. וי"ל על דבריו. ועל כל פנים במצוות לא תעשה לא שמענו שחז"ל יעקרון. וראה עוד בבית יוסף או"ח (סימן תיח ד"ה ומיהו) שהביא דברי התוספות בנזיר (מג: ד"ה והאי), שכתבו: ואך כי אין כח ביד החכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה, במקום שיש פנים וטעם בדבר ודאי לכולי עלמא יש כח, ותדע וכו', עכ"ל התוספות. וכן משמע בתוספות (יבמות קי. ד"ה לפיכך). ע"ש. וראה עוד במעילה (יז.). אולם כאן איזה מגדר מילתא יש שמתירין לאותו המקורב למלכות הרי אדרבה הוי פרצה ופורץ גדר ישכנו נחש (ע"ז כז:), ואם כן יש לשאול מהיכן בא הכח לחכמים להתיר איסור זה של "ובחוקותיהם לא תלכו" למי שהוא מקורב למלכות?

ואין לומר שהאיסור ללכת בחוקות הגויים הוא מדרבנן, שהרי הרמב"ם בהלכות עכו"ם (פרק יא הלכה א) ובספר המצוות (לא תעשה, ל), מנה איסור זה מאיסורי הלאוין, וכן מנוהו גדולי הפוסקים, וכן כתב מהר"י חאגיז באלה המצוות (לא תעשה, תקנח), וזה לשונו: והוא דבר מוסכם בתורה שבכתב והוא לאו זה דמפורש במשנה והתלמודים, וכל הפוסקים באין חולק, דהואיל וכן ראויה האשה הפורצת גדר זה שגדרה תורה שבכתב ותורה שבעל פה להיות נקראת הומיה וסוררת ועל דת משה ויהודית עוברת וגופה ונשמתה אובדת. עכ"ל. מדבריו מבואר שהאיסור הוא מן התורה, וכן כתבו כל הפוסקים הנ"ל שזהו איסור מן התורה.

אלא שבקושיא זו דשו רבים, כמבואר בכסף משנה הלכות עכו"ם (פרק יא הלכה ג) ובלבוש יו"ד (סי' קעח סעיף ב), דאיך עקרו חכמים דבר מן התורה בקום עשה והתירו לו לספר קומי, ותירצו דמשום הצלת ישראל הוא דשרו וכשישראלים עומדים לפני המלכים הם שלוחים טובים להצלת ישראל, ולכך יש כח לחכמים לעקור דבר מן התורה ולהתיר להם בקום עשה. ועוד תירצו כי התורה לא פירשה אלא סתמה וכתבה ובחוקותיהם לא תלכו, ומסרה הדבר

לחכמים, והם ראו לאסרם רק לשאר בני אדם ולא לקרובים למלכות. ע"ש. ממה נפשך למי שאינו קרוב למלכות יש איסור מן התורה וזה פשוט [וכן כתב בספר בעקבי הצאן ח"א פרק יד אות ג-ד שאשה הלובשת בגדי פריצות יש בכך איסור מן התורה שנאמר "ובחוקותיהם לא תלכו" ע"ש]. וכן מזהיר הנביא בצפניה (א), ח: והיה ביום זבח ה' ופקדתי על השרים ועל בני המלך ועל כל הלובשים מלבוש נכרי. ואמרו חז"ל ואין מקרא יוצא מידי פשוטו (שבת טג.), ואמרו חז"ל בזכות ג' דברים יצאו אבותינו ממצרים, שלא שינו בגדיהם שמותם ולשונם וכמו שכתב החכמת אדם הנ"ל (כלל פט סעיף א). ולכן בלא ספק שאשה הלובשת בגדי פריצות עוברת באיסור "ובחוקותיהם לא תלכו" מן התורה ולא מדרבנן, וכמו שנאמר "ובחוקותיהם לא תלכו". ואף לפי מה שכתב בשו"ת מהרי"ק (שורש פח) שיש ראייה מב"ק (ק"ג). שמותר לרבי שמעון משום רבי עקיבא להבריא את המכס בבגד של כלאים, כשאינ מתכוון להנות מהכלאים, בכל זאת גם הוא מודה שמה שאמרו חכמים בענין חיוב כיסוי השער ושאר דברים הם מן התורה וכמו שהוכיח מברכות (כ). שאסרו חז"ל לאשה ללבוש כרבותא. כיע"ש.

וראה עוד בספר שערי שלום טשאבע (סימן י ס"ק עט) שכתב, וזה לשונו: ובערוך השלחן (סימן כז סעיף יד) כתב שאין להחמיר בשער הגדל במקומו, אבל אם יש בלורית שמסבב גם צדדי השער של מקום אחר למקום הנחת תפילין, בזה בודאי יש חציצה, ועיין פרי מגדים (סימן כז אשל אברהם ס"ק ד) שהביא מרש"י זכחים (ט.). דשער ארוך היוצא שלא במקומו חוצץ, אבל במקומו אינו חוצץ, וכתב עוד בחתן סופר (בשער הטוטפת), מי שיש לו בלורית הוי בכלל פושעי ישראל בגופן, שלא יצאו כלל מצות עשה דאורייתא של הנחת תפילין, וכן בספר עמודי ארזים (עמוד ה, דף מג ע"א) האריך לענין איסור בלורית דיש בזה חשש שלא יהיה ח"ו כקרקפתא דלא מנחי תפילין, ושם בתחילת הספר בהסכמת הגאון המפורסם אב"ד שימלוי זצ"ל שדעתו שמי שהולך בבלורית לא יברך על תפילין של ראש, ובשולחן מלכים (אות קט) כתב גם כן דבעל נפש יחוש שלא יהיה בכלל קרקפתא דלא מנחי תפילין, דנראה מדברי האומרים שלא יצאו כלל המצות עשה דאורייתא, וכו'. עכת"ד. ועוד עיין בספר מבשר שלום (שם) שכתב: ובמגלה עמוקות (פרשת קדושים) בשם סודי רוזי כתב, כל שיש לו בלורית וכל שמגלח זקנו ולובש בגדי גויים, אסור לקרותו לספר תורה, שנאמר ולרשע אמר אלו' מה לך לספר חוקי וגו'. עכת"ד. והובאו דבריהם בבעקבי הצאן ח"א (פרק יג אות ד).

בסיכום: בפאה נכרית יש איסור מן התורה של "ובחוקותיהם לא תלכו"

אתה הראת לדעת שמלבד שאר איסורי התורה השייכים בלבישת פאה נכרית יש איסור מוסף מן התורה שהוא "ובחוקותיהם לא תלכו", וזהו איסור מחייבי לאוין שמחייבין בו מלקות.

ד:

ולפני עור לא תתן מכשול

נאמור בתורה: "ולפני עור לא תתן מכשל ויראת מאלהיך" (ויקרא יט, יד), ואיתא בתורת כהנים (ויקרא פסקה יט): מהו לפני עור - לפני סומא בדבר, היה נוטל ממך עצה אל תתן לו עצה שאינה הוגנת לו, אל תאמר לו צא בהשכמה כדי שיקפחוהו לסטים צא בצהרים בשביל שישתרכב, ושמא תאמר עצה טובה אני נותן לו, הרי הדבר מסור ללב, שנאמר ויראת מאלהיך אני ה'. ע"ש. אולם בפסחים (כב:) וע"ז (ו.) אמרו: תניא, רבי נתן אומר, מניין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבן נח, ת"ל ולפני עור לא תתן מכשול. ע"ש.

ומכיון שכונת התורה בכל מכשול, בין בהוראה בין בממונות ובין בשאר דברים, ולכן אמרו במו"ק (ה.): תניא, רמז לציון קברות מן התורה מניין, אמר אביי, ולפני עור לא תתן מכשול. וכן שם (יז.): תניא, ולפני עור לא תתן מכשול, במכה לבנו הגדול הכתוב מדבר. וכן אמרו בקדושין (לב.): רב הונא קרע שיראי באפי רבה בריה, אמר איזיל אחזי אם רתח אי לא, ודלמא רתח וקעבר אלפני עור לא תתן מכשול דמחל ליה ליקרי. וראה בנדרים (סב.): ובמציעא (עה:) אמרו: המלוה ברבית והלוה עוברין שניהם משום ולפני עור לא תתן מכשול. והוא הדין המלוה מעות שלא בעדים שעובר משום לפני עור לא תתן מכשול כדאמר רב יהודה אמר רב. וע"ע בחולין (ז:), ובע"ז (יד.) לגבי אלפני דאלפני. ע"ש. על כל פנים עיקר דרשת הפסוק של "לפני עור לא תתן מכשול" שייכת אף במי שמכשילו ונותן לפניו איסור או שגורם לו שיחטא, והגם שיכול אותו העור להחליץ מן הבור המונח לפניו על כל פנים מכיון שהוא הניח לפניו את המכשול הרי זה עובר משום "לפני עור לא תתן מכשול". ואיסור זה שייך אף בנשים וכמבואר בחינוך (מצוה רלב), וזה לשונו: ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ועובר עליה והשיא את חבירו לדעת עצה שאינה הוגנת לו, או סייע אותו בדבר עבירה, כגון המושיט כוס יין לנזיר וכל כיוצא

בזה, עבר על לאו זה, והוא כעובר על מצות מלך, ואין לוקין עליו לפי שאין בו מעשה. עכ"ל.

והנה בפשיטות יש לומר שאשה ההולכת ברחובה של עיר כשהיא לבושה בבגדי שחץ ופריצות ובפאה נכרית הרי זו עוברת משום "לפני עור לא תתן מכשול", שהרי היא נותנת מכשול לרבים הבוקעים לפניה ברשות הרבים, ויש כאן שני מכשולות, האחד בעצם פגם הראיה הנגרם לגברים, והשני באותן ההרהורי עבירה ומשיכת העין הנגרמת להם כתוצאה מפריצותה של זו. ומכשולות אלו הם מן התורה.

דקאי בתרי עברי נהרא

אלא שיש להסתפק על פי המבואר בע"ז (ו:): מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר, ואבר מן החי לבני נח? ת"ל: (ויקרא יט, יד): ולפני עור לא תתן מכשול, והא הכא דכי לא יהבינן ליה שקלי איהו וקעבר משום לפני עור לא תתן מכשול? הכא במאי עסקינן דקאי בתרי עברי נהרא. דיקא נמי, דקתני לא יושיט ולא קתני לא יתן, שמע מינה. ופירש רש"י: דקיימא בתרי עברי נהרא, עובר כוכבים מצד זה וישראל מצד זה דאי לא יהיב ליה לא מצי שקיל. עכ"ל. ומבואר שאין המכשיל עובר משום לפני עור אלא כשרק הוא המכשיל באותו הענין אבל אם יכולים האנשים להכשל במקומות אחרים אין זה לפני עור לא תתן מכשול. והכא נמי, זו שהולכת בבגדי פריצות ברחובה של עיר גורמת מכשול לרבים אולם הרבים יכולים להכשל אף אצל נשים אחרות, ואילו היתה האשה הזו היחידה ההולכת בבגדי שחץ ופריצות בודאי היתה עוברת משום "לפני עור" אבל מכיון שאינה היחידה בהנחת מכשול זה לרבים אין זה לפני עור לא תתן מכשול, ואם לא יכשלו הנכשלים על ידה יכשלו על ידי נשים אחרות. ובפירוש אמרו בגמרא שם שלא אסור אלא "דקאי בתרי עברי נהרא" שהנכשל לא יכול להכשל בלא עזרת המכשיל, שבכי האי גונא יש איסור "לפני עור לא תתן מכשול" אבל אם יוכל להכשל על ידי עצמו אין בכך "לפני עור".

איסורא מדרבנן איכא

אולם התוספות בשבת (ג.) כתבו שגם באופן דלא קאי בתרי עברי דנהרא (ע"ז ו:), שאין בזה משום לפני עור לא תתן מכשול, מכל מקום איסורא מדרבנן מיהא איכא. ע"ש. וכן כתבו הרא"ש והר"ן (שבת ג. שם). וכן כתב

הרשב"ץ בח"ג (סימן קלג), וזה לשונו: מהו לשחוט לישמעאלים פסחם ולאכול ממנו. והשיב: הישמעאלים אינן עובדים עבודה זרה שיהיה תקרובת שלהם זבחי מתים, וכן כתבו הגאונים ז"ל, אף על פי שבימי רבותינו ז"ל היה זבחם זבחי מתים כדאיתא בחולין (לח: ובע"ז (לב:). ואפילו היה זבחם זבחי מתים אם ישראל הוא שוחט אינו אסור דקימא לן כרבי יוסי כדאיתא התם (חולין ט:). אבל כבש פסחם נראה שאסור ישראל לשחוט אותו לפי שזו מצוה קבועה להם ואין מניחין לבני נח להוסיף על שבע מצות שלהם שהרי אמרו בסנהדרין (נח:): בן נח ששבת חייב מיתה וה"ה לשאר מצות. וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים (פרק י הלכה ט). ואם כן היאך בר ישראל רשאי לשחוט להם והוא חייב למנעם והרי אמרו (ע"ז ו:): אסור להושיט אבר מן החי לבני נח ואף על פי שאינו עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול אלא בדקאי בתרי עברי דנהרא כמו שהוזכר בפרק קמא דע"ז (ו.), מכל מקום אסור לסייעם שהרי חייב להפרישם וכן כתבו בתוספות בפ"ק דשבת ואם זה הכבש הוא כעין פסח זכר לעקידה הרי הוא קרבן ועכו"ם רשאי להקריב קרבנות בבמה שלהם אם אינה מצוה קבועה להם ואם כן ישראל השוחטה הוא שוחט קדשים בחוץ וחייב כרת אפילו בקדשי עכו"ם וכן האוכל ממנו הוא אוכל קדשים בחוץ. עכת"ד. הרי שאפילו שאין איסור של לפני עוור, מכל מקום יש איסור של מסייע בידי עוברי עבירה. וכמו שכתב התוספות, הרא"ש, והר"ן בשבת (ג.).

אלא שהר"ן בע"ז (טו:): הביא דברי הרמב"ן, שכתב שאם לא קאי בתרי עברי דנהרא אפילו איסור מדרבנן ליכא. ע"ש. וכן היא דעת הסמ"ג (לאוין קסח). ורבינו ירוחם (נתיב יד ח"ז). וכן משמע מדברי התוספות קידושין (נו.), וכן כתב הרדב"ז בתשובה ח"ג (סימן תקלה), על מה שנשאל: בראובן שחלה ונטה למות והיה קרוב למלכות והיה מלתזאס ששכר המכס של נא אמון ושאר מקומות והשביע את בנו הגדול שלא יקח שום אלתזאס המלך כלל ולא יהא ערב למי שיקח והבן לא הוה ניחא ליה אבל לקיים מצות אביו נשבע לו ומת ראובן. ובא בנו הקטן ולקח האלתזאס של אביו בחברת אחרים אם יוכל הבן אשר נשבע להיות שותף עם אחיו בשטר ישראל כיון שלא קבל ולא יצא ערב ובדיניהם אין חייב כלום כיון שאין כתוב בערכאותיהם. וגם האחרים שנשתתפו עמו אם עוברים משום ולפני עור לא תתן מכשול ואם יש לשבועה זו התרה על ידי פתח וחרטה או לא ואם יכול לומר אנוס הייתי לעשות מצות אבי. ע"ש. והשיב בתוך התשובה: ולענין אם אחרים יכולין לשתף אותו עמהם ודאי מותר שכיון שהוא יכול לעשותו ליכא משום ולפני עור לא תתן מכשול דהכי אמרינן בהדיא עלה דהא דאמרינן לא יושיט כוס יין לנזיר משום ולפני עור לא תתן מכשול כגון

דקאי בתרי עברי נהרא דאין יכול הנזיר לקחת אותו אבל אם יכול לקחת אותו בלאו איהו ויהביה איהו ניהליה לא עבר. עכת"ד. הרי לנו שאין איסור של מסייע בידי עוברי עבירה. והגאון מהר"י טייב ז"ל בספרו ערך השלחן (סימן קנא, ס"ק ה) הביא דברי הרדב"ז הנ"ל, והעיר מהן על דברי התוספות בשבת (ג.) שלא שייך לומר דין מסייע בידי עוברי עבירה היכא דלא קאי בתרי עברי נהרא. ולהלן כתבנו משם הריטב"א בע"ז (ו:), שגם כן כתב שאין דין מסייע היכא דלא קאי בתרי עברי נהרא.

"אסור להוסיף בעוורון מי שסגרה עיניו התאוה של היצר הרע"

וידוע מה שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות למסכת שביעית (פרק ה משנה ו), בביאור האיסור לפני עור לא תתן מכשול, שרוצה לומר: מי שסגרה עיניו התאוה של יצר הרע, אל תעזרהו להוסיף בעוורונו ותוסיף להרחיקו מדרך הישרה וכו', ע"ש. וכיוצא בזה כתב הרמב"ם בחיבורו (בפרק יב מהלכות רוצח הלכה יד), בזה"ל: כל שאסור למכור לגוי אסור למכור לישראל שהוא ליסטים, מפני שנמצא מחזק ידי עובר עבירה ומכשילו, וכן כל המכשיל עור בדבר והשיאו עצה שאינה הוגנת או שחזק ידי עוברי עבירה שהוא עור ואינו רואה דרך האמת מפני תאוה לבו הרי זה עובר בלא תעשה שני' ולפני עור לא תתן מכשול. הבא ליטול ממך עצה תן לו עצה ההוגנת לו. ע"ש. וראה בלב שומע (מערכת ל, אות טו) שהאריך והרחיב בביאור דברי הרמב"ם הנ"ל. נמצא שכל שמסייע ביד האדם לעבור איסור, מכל וכל ענין אחר, חייב משום לפני עור לא תתן מכשול. ולפי זה יש לומר שבנידון דידן יש איסור לפני עור שהרי אפילו מי שסגרה עיניו התאוה של היצר הרע הרי אתה עוזרו להוסיף בעוורונו, וזאת האשה המהלכת בפאה נכרית שמכשילה את הרבים היא מוסיפה בעוורון ההמון ומרחיקה אותן מן הדרך הישרה.

אולם שהחבי"ב בכנסת הגדולה יו"ד (סימן קנט הגה"ט אות יג) כתב שהמלוה בריבית למי שיכול ללוות מגוי בלא איסור אין בכך איסור של "לפני עור", וזה אתי שפיר אף לדעת הרמב"ם הנ"ל שאפשר דלא קאמר הרמב"ם שאסור להוסיף בעוורונו אלא כשאינו יכול להוסיף בעוורונו על ידי גוי אלא על ידי ישראל. וכן כתב בחו"מ (סימן לד הגהת טוב אות לו) בשם מהר"א ששון. וכן כתב בשו"ת פני משה ח"ב (סימן קה). אלא שהמשנה למלל בהלכות מלוה ולוה (פרק ד הלכה ב) דחה דבריהם, והעלה, שגם באופן שהמלוה היה מוצא

להלוות מעותיו ברבית לאיש אחר, הלוה עובר משום לפני עור, שדוקא המושיט כוס יין לנזיר והנזיר יכול ליטלו מעצמו, שאז לא היה נעשה איסור של לפני עור כלל, לכן אפילו אם הושיטו לו אינו עובר על לפני עור, אבל רבית שאם לא היה זה לזה ממנו, היה לזה אחר עובר על לפני עור, בשביל זה לא נפטר הלוה הזה מאיסור לפני עור. ודייק כן ממה שכתבו התוספות בחגיגה (יג. ד"ה אין:): אין מוסרים דברי תורה לגוי, שנאמר מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל, לא עשה כן לכל גוי. קשה לרבינו אלחנן, והרי בלאו הכי יש לאסור, דקיימא לן בסנהדרין (נט.). גוי העוסק בתורה חייב מיתה, והמלמדו עובר על לפני עור לא תתן מכשול. ויש לומר שאפילו כשיש גוי אחר שרוצה ללמדו, שאין בזה משום לפני עור, דלא קאי בתרי עברי דנהרא, אפילו הכי כאן אסור, משום לא עשה כן לכל גוי. ע"ש. וממה שדייקן לומר שיש גוי אחר שרוצה ללמדו, משמע שאם יש ישראל אחר שרוצה ללמדו, עדיין לא ניצול מאיסור לפני עור עכת"ד. וכעין זה כתב הבני חיי בחו"מ (סימן לד הגב"י אות ז). ומרן החיד"א בברכי יוסף חו"מ (סימן ט סק"ג) וביעיר און (מערכת ל אות יג) כתב שרבים מרבתינו ז"ל הסכימו עם מה שכתב המשנה למלך הנ"ל, וכן כתב המנחת חינוך (מצוה רלב אות ג) ובלב שומע (מערכת ל אות מג), ובשו"ת טוב טעם ודעת תליתאה ח"ב (סימן לב), ובתורת חסד מלובלין חאו"ח (סימן ה אות ז), ובשו"ת יד אלעזר הורוויץ (סימן ח-ט), ובשדי חמד (מערכת ו כלל כו, אות ט) שהלכה רווחת כמ"ש המשנה למלך ז"ל. וע"ע בספר פרי עץ חיי אביגדור (אמסטרדם תק"ב, הלכות מלוה ולוה פ"ד ה"ב), שגם כן כתב כדברי המשנה למלך. וכן כתב מוהר"ש קמחי בספרו ימי שלמה (הלכות מלוה ולוה, פרק ד הלכה ב), שהעיר בזה על דברי הפני משה שהביא המשנה למלך שם, וראה להלן. וע"ע בשדי חמד (מערכת ו, כלל כו אות ג), ובמעריך יוסף (מערכת ו, אות כח). ואכמ"ל.

האם הוא הדין באיסור דרבנן?

לאור האמור צריך לומר שלדעת התוספות בשבת (ג.) והרא"ש והר"ן והרשב"ן, ואף לדעת הרמב"ם, יש איסור דרבנן במי שנותן מכשול היכא דלא קאי בתרי עברי דנהרא, אבל לדעת התוספות בקידושין (נו.) והר"ן והרמב"ן והסמ"ג ורבינו ירוחם והרדב"ז אין איסור כלל במי שנותן מכשול דלא קאי בתרי עברי דנהרא. ומכיון שאיסור פריצות הוא איסור מן התורה (וכמו שביארנו בפרק זה אות ג לענין ובחוקותיהם לא תלכו, וכן מבואר בברכות כ. לענין כרבולתא) אם כן בודאי יש לחוש לדעת הרמב"ם התוספות הרא"ש והר"ן הרשב"ן דאיסורא דרבנן איכא. ובפרט שמרן השלחן ערוך באו"ח (סימן שמז),

שאסור להכשיל את חבירו שיקח ממנו את החפץ מידו בשביל להעבירנו ברשות הרבים בהערמה, שיש בכך משום מסייע, ע"ש, ומשמע שפסק כדברי התוספות בשבת (והאריך בזה מהר"ם פאנז'יל בספרו לב מרפא דף ד ע"ב), ואם כן בודאי שיש לחוש לאיסור מסייע בידי עוברי עבירה, ואסור לאשה פרוצה לעבור ברשות הרבים בבגדי פריצות מפני שהיא מכשילה את הרבים.

אלא שאפשר לומר שבנידון דידן לגבי אשה ההולכת בפאה נכרית ובבגדי פריצות ברחובה של עיר שזהו איסור מן התורה של "לפני עור לא תתן מכשול", שהרי כל הרהור והסתכלות של הגברים בנושאים אלו איסור חדש ואם כן לגבי איסור זה הוי "קאי בתרי עברי נהרא" שהרי אם היא לא היתה שם לא היה אותו האדם מגיע לידי אותו החטא. [נשוב ראיתי שכן כתב המקובל הגר"י כדורי במכתב שנתפרסם בספר דבר ה' (עמוד קא) שהיא נושאת את עוון הרבים, וכן כתבו עוד פוסקים שבאיסור הפריצות יש משום "לפני עור לא תתן מכשול" והבאתי דבריהם לעיל בפרק ז, וכאן קצר המצע מהשתרע].

האם יש חילוק בין כשעיקר האיסור מן התורה לבין אם עיקרו מדרבנן

והיה מקום לדון על פי מה שכתב מהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה ח"א חיו"ד (סימן יז), שדוקא כשעיקר האיסור מן התורה, אסרו חכמים משום לפני עור אף בדלא קאי בתרי עברי דנהרא, אבל באיסור דרבנן לא אסרו חכמים. ע"ש. וכן כתב הרדב"ז (בלשונו הרמב"ם סימן רטו) על מה שנשאל בדברי הרמב"ם (כפ"י מהלכות עדות הלכה ד), וזה לשונו: שאלת ממני אודיעך דעתי במה שכתב הרמב"ם ז"ל (פרק י מהלכות עדות): המלוה בריבית אחד המלוה ואחד הלוח פסולין לעדות אם רבית קצוצה עשו הרי הם אסורים מן התורה ואם אבק רבית עשו הרי הם פסולין מדבריהם (וראה במציעא עה.). ומשמע שכמו שהמלוה אסור ליקח אבק רבית כן הלוח אסור ליתן אבק רבית ובפ' איזהו נשך לא משמע הכי דגרסינן התם בני רב עיליש נפק עלייהו ההוא שטרא דהוה פלגא באגרא פלגא בהפסד אמר רבא (כתיב ביה) רב עיליש גברא רבה הוה ואיסורא לאינשי לא הוה ספי ומדלא קאמר ואיסורא לא עביד משמע דלוח אינו אסור ליתן אבק רבית. והשיב: איברא דהכי משמע מההיא וכן העלו כל האחרונים נוחי נפש דלוח אינו אסור ליתן אבק רבית ולפי דבריהם כשר לעדות, וז"ל הרשב"א: מדאמרין רב עיליש גברא רבה הוה ולא ספי איסורא לאינשי ולא אמרינן ולא עביד איסורא ש"מ דאין איסור אבק רבית אצל הלוח אלא

אצל המלוה לפי שאיסור הלוה חידוש הוא, ודי במה שחדשה ואסרה עליו תורה. עכת"ד. וכן העליתי אני גם כן בתשובה אחרת אלא דאכתי קשה מאי איריא משום דרב עיליש גברא רבא הוה אפילו איניש דעלמא נמי איכא משום ולפני עור לא תתן מכשול. וי"ל דלא אמרינן הכי אלא באיסורי תורה אבל באיסורי דרבנן דוקא רב עיליש דגברא רבה הוא מזדהר בהכי. א"נ דלא עבר משום ולפני עור אלא כגון מושיט יין לנזיר דקאי בתרי עברי נהרא דאי לא מושיט ליה לא מצי שקיל אבל הכא אי לא שקיל מרב עיליש הוה שקיל מאחריני. והרא"ש ז"ל כתב דעבר אלפני עור לא תתן מכשול ולדידיה נמי קשה אמאי לא קאמר רב עיליש לא עביד איסורא. וליכא לתרוצי דרבא הוא דקאמר הכי אבל אנן לא קימא לן הכי אלא המלוה והלוה שוין בין ברבית קצוצה בין באבק רבית דהא רבית עצמה חדוש הוא דמדעתיה יהיב ליה ואפ"ה אסרתו תורה והשוה בין מלוה ללוה אבק רבית נמי בדין הוא שיהיו שוין בו שניהם דכיון דלא אשכחנא מאן דפליג עליה לית לן לחדותי פלוגתא מדעתין. ונ"ל לתרץ דרבא ה"ק רב עיליש גברא רבה הוה ופשיטא דלא עביד איסורא דבזמן דאתי לפלוגי פליגי בדינא או תילתא באגרא ופלגא בהפסד או תרי תילתי בהפסד ופלגא באגרא וזה פשיטא דודאי לא עביד איסורא אלא כיון דגברא רבה הוה לא כתב שטרא דאתו למטעי ביה וספי איסורא לאינשי אלא ודאי שטרא בהכשר נכתב והכי פירושו אי פלגא באגרא תרי תילתי בהפסד אי פלגא בהפסד תרי תילתי באגרא והשתא ניחא נמי דלא עבר אלפני עור לא תתן מכשול וסומך הנותן על חסידותו של רב עיליש שכיון שבחר בלבו באחת מן הדרכים שוב לא יחזור בו דכתוב ודובר אמת בלבבו והשתא ניחא ממה שהקשו בתוספות וכי שוטה היה הנותן לעשות כזה וכו', כי לא היה שוטה אלא מאמין בחסידותו של רב עיליש. עכת"ד.

שוב ראיתי פנימה להגאון מהר"י עייאש ז"ל בספרו בית יהודה חיו"ד (סימן יז) שהביא דברי הברייתא בע"ז (ו:): מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר וכו', תלמוד לומר: ולפני עור לא תתן מכשול, ואסיקנן דלא קעבר אלפני עור אלא היכא דקאי בתרי עברי נהרא, דאי לא יהיב ליה לא שקיל, אבל אי מצי שקיל לא עבר אלפני עור. אולם דוקא מדאורייתא, אבל מכל מקום איסור דרבנן מיהא איכא שחייב להפרישו מאיסור, וכמו שכתבו התוספות והרא"ש בשבת (ג:), וכן כתב הר"ן בפ"ק דע"ז (טו:): ובפ"ק דשבת (ג:). וכן פסק מרן בשו"ע (סימן שמז), שאסור להכשיל את חבירו שיקח ממנו את החפץ מידו [וראה מה שכתבתי שם במעריך השלחן, מענין אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו בשבת (ד:), וראה להגאון מהר"ר פאנזיל בלב מרפא דף ד ע"ב], ולפ"ז

הבית יהודה שם הקשה על מה שכתב התוספות הרא"ש בע"ז שם (ו:), שאסור להושיט לעכו"ם דבר איסור, שהדבר ידוע שיאכלהו, והוא נאסר להם דכישראל גמור חשבינן להו, ומיירי בדקאי במקום שלא יוכל ליקח אם לא יושיט לו זה, וכמבואר שם, דקאי בתרי עברי דנהרא. על כורחינו שבמקום שיוכל ליקח מעצמו מותר להושיט להם. ואמאי? הא סוף סוף איכא איסורא דרבנן.

ותירץ מהר"י עייאש בבית יהודה שם, שיש לומר כמו שמדוקדק מסוגית הש"ס שם, דפריך אהא דאמרינן אי אית ליה בהמה לדידיה לא עבר משום לפני עור וכי אית ליה לא עבר והתניא: מנין שלא יושיט אדם כוס יין לגזיר וכו' (ורא פסחים כב.), והא הכא דכי לא יהבינן ליה שקיל איהו וקעבר. ומשני, הכא במאי עסקינן דקאי בתרי עברי דנהרא. ע"ש. ואכתי קשיא, דכיון דאיסורא דרבנן איכא, אפילו בדמצי שקיל, אם כן לא נפקא מינה בין אית ליה בהמה לדלית ליה. אלא על כורחינו שאיסור משא ומתן באידיהן, בין לטעמא דאזיל ומודה לע"ז, ובין לטעמא דלפני עור. אינו אלא מדרבנן, כדמוכח מהתוספות בע"ז (ו:), שהתירו בזמן הזה משום איבה, ואי הוי איסורא דאורייתא בודאי דלא מפלגינן בין זמנם לזמנינו. וכן כתב הר"ן שם, לגבי טעם היתר בזמן הזה, שכיון דאינו אלא מדרבנן מסתיים שנגזור מדרבנן בלפני עור במילתא דעבר מדאורייתא אלפני עור אי הוי איסורא דאורייתא, אבל במילתא דאי נמי הוי איסורא דאורייתא לא עבר בלפני עור אלא מדרבנן, לא גזרינן במידי דרבנן דהוי כעין גזירה לגזירה, שזו אינה אלא גזירת חכמים. כיע"ש.

והכי נמי בדברי הש"ס שם, בדמצי שקיל היינו דווקא לישראל משום דמחוייב הוא להפרישו מאיסור, כדמוכח מלשון הר"ן שאפילו בלא הושטה אלא שהוא עושה האיסור מאליו חייב להפרישו, שכל ישראל ערביין זה לזה. אבל בעכו"ם, דאי חזייה דקא עביד איסורא אינו מחוייב להפרישו, מותר להושיט לו בדמצי שקיל ליה. ובזה יתורץ גם על העכו"ם, דאף על גב דכישראל גמור חשבינן להו, היינו שלא להכשילן בידיים אבל להפרישם מאיסור אין אנו מחוייבין והלכך מותר להושיט להם בדמצי שקלי לאיסורא. ובשו"ת פני יהושע חיו"ד (סימן ג) כתב שלפני עור בעכו"ם אינו אלא מדרבנן. ע"ש. וזה ליתא למה שהוכיח הגאון מהר"י עייאש הנ"ל.

על כל פנים מבואר שאף באיסורי דרבנן איכא משום "לפני עור" מדרבנן, וכדמוכח מדברי מרן ביו"ד (סימן קיט ס"א) שאין לוקחין חלב וגבינה דאיסור דרבנן ניהו, אלא מן המומחה. ופירש רש"י דחנונים שבסורייתא חשידי

דלא קפדי אלפני עור וכו', והביאו מרן ב"י, וכ"כ הפר"ח, והוא פשוט, ומהר"י עייאש ז"ל כתב שם: ולא תידוק דדוקא כגון מכירה והושטה דהא מסייע באיסור הוא דאסור משום ולפני עור אבל בעובר מעצמו ורואהו חבירו אינו חייב להפרישו הא ליתא דהא משמתינן אמאן דעבר אדרכנן וכדאיתא בכמה דוכתי בש"ס וזה פשוט. ואפילו בנותן טעם לפגם דמותר בדיעבד, העלה מהר"י אלאפאנדארי בשו"ת מוצל מאש (סימן כד), באחד שראה חבירו רוצה לבשל בקדירת איסור שאינה בת יומה שלא ידע שנתבשל בה איסור דחייב להפרישו הרואה מהאיסור. כיע"ש. וכן כתב הט"ז (סימן קמח), ובש"ך (סימן קנא ס"ק ו). ועל פי זה מובן הכל. [וכבר כתבנו לעיל שאיסור פריצות הוי עיקרו מן התורה, ורק לדעת מהר"ק (בשורש פח) יסודו מדרכנן אגב דברי תורה אבל הוא מן התורה, כיע"ש, וראה מה שכתבנו בזה בתחילת הפרק].

איסור התלוי בידיעה, אין בו משום לפני עור לא תתן מכשול

ולפי זה צריך להבין את דברי מרן ביו"ד (סימן תב), שמי שמת לו מת ולא נודע לו, אין חובה שיאמרו לו, ומותר להזמינו לסעודת אירוסין וכל שמחה. יע"ש. וביותר קשה להרב בעל בני חיי שהביא משם מהר"ש הלוי שיותר הבעל לשמש מטתו עם אשתו כל זמן שלא נודע לה שמת אביה או שאר קרוביה. יע"ש. ואמאי והא אפילו באיסורין דרבנן איכא משום "ולפני עור" ובפרט אם היה יום מיתה וקבורה דהוי דאורייתא. דאף על גב דלאו דלפני עור, ליתיה אלא במושיט או במסייע, ולא בשותק ורואה חבירו שעושה איסור דאין החיוב אלא מטעם אפרושי מאיסורא דכל ישראל ערבינן זה לזה. מכל מקום בתשמיש מיהא שעל ידו נגמר האיסור עדיף ממושיט כוס יין לנזיר. וכן הקשה הגאון מהר"י עייאש ז"ל בשו"ת בית יהודה (סימן יז מחי"ד שם), על דברי מרן ביו"ד (סימן תב) הנ"ל.

ואפשר ליישב דברי מרן ז"ל שלגבי אבילות אין האיסור חל על אותו אדם אלא מאותו הזמן שנודע לו אותו ענין של האבל, ואין איסור על האדם אם התאחרה שמועת קרובו לבא לפניו, כי הלא אין אפשרות לחייב את האדם על מה שלא נודע לו, ואם כן אין דמיון בין הדברים כלל, ומה שאמרו לגבי מסייע בידי עוברי עבירה, היינו שידוע לו אותו האיסור שנעשה, אבל כאן לא ידוע מלפניו כל איסור. ושוב ראיתי למהר"י עייאש שם, שאחרי שהקשה קושיתו הנ"ל כתב: ואפשר לומר דהכא איכא תרתי לטיבותא חדא משום האומר

דאם מודיע לאבל הא עביד איסורא, דקימא לן אין משיבין על הקלקלה כדאיתא ביומא (עז.) ובכתובות (קד.) ובע"ז (י.), בעובדא דרבי חנינא בר חמא, יע"ש, וכיון דכן לא ליעבוד איסורא בשביל להציל חבירו מאיסור אחר והוי כעין הא דאמרינן בעלמא אין אומרים לאדם חטוא כדי שיזכה חבירך (וראה בתוספות שבת ה. שכתבו כעין זה), ולא דמי להא דערובין (לב:), דניחא ליה לחבר דליעבד איסורא זוטא ולא ליעביד ע"ה איסורא רבא, כמו שמחלקין שם התוספות דהתם החבר גורם לו לעבור, יע"ש, ועוד דמאן לימא לן דאיסור אבילות הוא חמור מאיסור השבת הקלקלה תרוייהו איסור דרבנן. ועוד טעם אחר דבעלמא בין אם היה העובר יודע או שוגג שלא ידע מהאיסור, מכל מקום אי לא מפרשינן ליה עביד איסורא, ואיכא עונש עילויה דאפילו שוגג צריך כפרה דאיבעי ליה לעיוני אבל בזה שמת לו מת מהיכן היה עולה על דעתו שמת לו מת שיזהר מהאיסור, הא ודאי אנוס הוא ובאנוס קימא לן דא"צ כפרה דלא עביד כלום, וכדמוכח בשבועות (יז:), במשמש עם אשתו שלא בשעת וסתה ופירשה נדה דפטור מהקרבת, שלא היה לו לעלות בדעתו. יע"ש. ואם כן אף על פי שהוא חייב באבילות ואסור בתשמיש המטה כיון שלא ידע אין לו שום איסור בזה. ובכה"ג לא שייך אפרושי מאיסורא. וכן סיים מהר"י עייאש שם דבריו, שלא שייך בדבר דין אפרושי מאיסורא. וכעין זה מבואר בשו"ת שער אפרים חיו"ד (סימן צז), ועוד. וראה בשו"ת אמונת שמואל (הביאו הפרי חדש ביו"ד סימן סב אות א), ולמהר"ח אבולעפיה בעץ החיים (ריש פרשת עקב), ובבית יהודה חיו"ד (סוף סימן יז) ובשו"ת דברי מלכיאל ח"א (סימן קג אות ד) לגבי דבר שלא נתחייב בו הגוי.

כל ישראל ערבים זה לזה

גם הריטב"א בע"ז (ו:) כתב שאפילו כשיכול ליטלו מעצמו כל שאנו גורמים לו לעשות איסור, יש בזה איסור מדרבנן, משום מסייע בידי עוברי עבירה. כדמוכח מהא דקיימא לן (גיטין סב.) שאין מחזיקין ידי ישראל בשביעית, שהרי אנו חייבים למחות בידו, שכל ישראל ערבים זה לזה, וכל שכן שאסור להם לגרום לאחר לעשות איסור. ע"ש. וראה בזרע אברהם חאו"ח (סימן יב) שכתב דבמצות דרבנן אין דין ערבות, וכן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף או"ח (סימן קכד ס"ק ג) אחרי שהביא דברי הגאון מהר"ם בן חביב בשו"ת גנת ורדים חאו"ח (כלל א, סימן יג) שכתב: יש ספק בידו בבני חוצה לארץ הבאים לארץ ולא ידעו להתפלל היכול יוכל יושב הארץ להתפלל להם תפלת יום טוב להוציאם ידי חובה, וכתב הרב ז"ל: דזה תלוי בפלוגתא דרבנותא שכתב הטור (סימן תקסו), כתב רב נתן שליח ציבור שאינו מתענה אינו יכול להתפלל שכיון שאינו מתענה

אינו יכול לומר ענינו ואיני יודע למה וכו'. עכ"ל. ע"ש. אולם מרן החיד"א שם הביא דברי הזרע אברהם באו"ח (סימן יב) שכתב דקושיתו לא קשיא, דהא דכפרים תקנתא, והם אמרו דאחד מעיר מצי לאפוקינהו, דאי לא הא לא קיימא הא, והם אמרו - והם אמרו, אבל בעלמא מודה רש"י דכל המחויב וכו', תדע דבשיליה ראש השנה אמרו דיחיד שלא בירך אין חבירו מברך לו, ולשיטת הרמב"ח לרש"י אמאי אין זה מברך מדין ערבות, אלא דעת רש"י דמתוך שערב על המצוה מברך ליה נמי אגב המצוה דאוריתא, אבל ט' ברכות מוסף ראש השנה שאינם אלא מדרבנן דכשהתפלל שחרית קיים מצות עשה דתפלה, שאינה אלא פעם אחת ביום, כמו שכתב הרמב"ם (הלכות תפלה פרק א), אינו מברך במוסף ליחיד שלא בירך. והיינו טעמא דאמרו בברכות (מה): שנים שאכלו מצוה ליחלק, ופירש רש"י בין ברכת המוציא בין ברכת המזון, ואם איתא לסברת הרמב"ח לא היה מחמיר רש"י בברכת המוציא כיון דמדינא יוצא וגם מדין ערבות. עכת"ד. ע"ש.

ערבות בדרבנן

ואחרי זמן אינה ה' לידי שו"ת זרע אברהם, וראיתי שם בחאו"ח (סימן יב) שכתב: ועוד נראה לי דמה שאמרו בשבועות (לט). דכל ישראל ערבים זה לזה אינו אלא במידי דהוי מן התורה, אבל במידי דהוי מדרבנן לית ביה ערבות, תדע דפרק אלו נאמרים וכו', אין לך כל מצוה שבתורה וכו', וקיום דבריהם ודאי אנו חייבים לקיים גזרתם כשאלו דע"י אלתו חלה השבועה וכו', אבל לגזור עליהם שיהיו ערבים זה לזה אין בידם לגזור. ומה שאמרו בריש שבועת הדיינים (לט): אין לי אלא מצות וכו', מצות העתידות וכו', היינו לענין קיום המצות וכו', אבל ערבות אינו בכלל, תדע שהרי אמרו שם גרים העתידים להתגייר וכו', וגרים אינם בכלל ערבות כמ"ש התוספות בקדושין (ע). וכו', א"כ על כרחך לומר שמ"ש שבריש הדיינין גרים העתידים וכו', היינו לקיום מצוות וכו', וכן מוכרח לפרש להרא"ש פ"ג דברכות (סוף סימן יג) שכתב ואשה אינו בכלל ערבות, וכ"כ ה"ר יונה (ברכות יב). בשם ר"י. ומהרי"ט בחידושי קידושין (ע): הקשה על רש"י (בנדה יג): ותוספות (קדושין שם) שכתבו שאין גרים בכלל ערבות מההיא דר"פ שבועת הדיינין וכו', וה"נ מוכח בקראי וכו', אטו טף ונשים לאו בכלל ערבות. ולא נהירא דמ"ש גרים העתידין וכו', לקיום מצות. ומ"ש אטו טף ונשים, אשתמיטיה לשון הרא"ש וכו'. ההיא דפרק אלו נאמרים (סוטה לז): לא מכרעא, תדע דלא חשיב כהנים ונשים וכו'. ומ"ש עוד מהרי"ט דגרים אין ערבים וכו', דאין בידם למחות וכו', לא נתכנו דבריו וכו', גם אנו

אין אנו ערבים אלא למי שיש בידינו למחות כדאמרינן פרק שבועת הדיינים וכו'. ולדברי הרא"ש קשה ההיא (ע"ז יח.) שנענשה אשת רבי חנינא בן תרדיון וכו'. לק"מ דודאי במידי דהיא שייכא גם היא ערבנית וכו'. עכ"ל.

ומרן החיד"א בברכי יוסף (ס"ק ג מסימן קכד) הביא דבריו הנ"ל, וכתב: ומאי דפשיטא ליה להרב דבמידי דרבנן ליכא ערבות והגדיל התימה, ואסברא ניהלן דבקבלת התורה בסיני על ערבים בתוכה לא הוה כי אם אדאורייתא לחוד ותיסגי לן שקבלו גזרותיהם דרבנן כשאל שחלה אלתו וכו', אבל לגזור שיהיה ערבים אין בידם וכו', יש להשיב דמלבד אשר כח בהם בגדולי הדורות ראשי ישראל לגזור, קדמה ואתיא מימרא דרחמנא (דברים יז, יא) לא תסור וכו', כדאמרו (שבת כג.) היכן ציונו, לא תסור. וא"כ הוא ציווי כולל לשמוע דברי חכמים, וגודא רבא שדי עלן רחמנא בכללות לשמוע דברי חכמים. ומה שהכריח הרב דערבות ליכא במצות דרבנן ומה שאמרו מצוות העתידות להתחדש כגון מגילה וכו', היינו לקיום המצוות ולא לערבות והראיה ממ"ש בגרים וכו', לכאורה יש להעיר דהרב לקמן הסכים דגרים יתכן דהם בכלל הערבות, ולא באו חשבון כי אין מנינם ידוע, וכפי זה חלף והלך הכרח זה, ואדרבא נכריע להפך דממ"ש גבי גרים דשם יש מקום לומר דאיתנהו בכלל הערבות, ה"ה נימא לגבי מצות דרבנן, דלא לבד על קיומם אתמר כי גם ע"ב רב עלה אתם, והכל נתון בערבון. עכת"ד. ומכל מקום שוב ראיתי שכדברי הזרע אברהם, כן כתב בצל"ח (בברכות מח.). לפי זה באיסור דרבנן אם יכול ליטלו מעצמו אין איסור להושיט לו. וכן הוכיח במישור בשו"ת תורת חסד מלובלין חאו"ח (סימן ה אות ז, ואות ט). ע"ש. וכעין זה כתב בערך השלחן חו"מ (סימן לד, ס"ק יב). וראה במנחת פתים יו"ד (סימן קנא). ע"ש.

אף על פי שחטא ישראל הוא

אלא שבשו"ת בית יצחק חאו"ח (סימן כט אות ד) כתב שאין ספק שלדברי הש"ך והדגול מרבבה ביו"ד (סימן קנא), יש לומר שבישראל מומר כשהוא מזיד ויכול לקנות ממקום אחר, אפילו איסור מדרבנן ליכא, היינו אפילו כשהוא מומר לאותו דבר בלבד, ואין צריך שיהיה מומר לכל התורה, ולכן אם עושה הדבר במזיד רשאי למכור לו. ע"ש. ובשו"ת מחנה חיים ח"א (סימן מה) הסכים לדברי הש"ך בתנאי שאין ביד בית דין למחות ולהפריש עושי רשעה. ע"ש. וכן כתב הטורי אבן באבני מילואים (חגיגה יג.), ובשו"ת קרן לדוד (סוף סימן קמז) ע"ש. ועיין בשו"ת ברית יעקב חיו"ד (סימן מז), ובשו"ת דברי מלכיאל ח"א (סימן קג

אות ה), ובספר מנחת פתים יו"ד (סימן קנא) וצ"ע. וראה ביחווה דעת ח"ד (סימן סו), שהאריך בזה לענין מכירת בגדים והביא דברי הפוסקים הנ"ל, והארכתי בדבריו במעריך השלחן (כללי הפוסקים, כללי בתי הדינים פרק ט) קחנה משם.

והגאון רבי אלכסנדר סנדר מרגליות (סימן נג) הביא דברי הש"ך וכתב שלא נתחווירו לו דבריו בזה, שמכיון שישראל אף על פי שחטא ישראל הוא, אף על פי שאין בידינו להפרישו, מכל מקום אין לנו לסייע ידי עוברי עבירה, אפילו הוא יכול ליטלו מעצמו. ומכל מקום נראה שהדבר ברור דלא מקרי מסייע ידי עוברי עבירה אלא כשמסייעו בגופו או בממון שלו דרך שאלה, אבל במוכרו לגמרי לא מקרי מסייע, שהרי קיבל דמים ומכרו לגמרי, וברשותו דלוקח קאי. ע"ש. גם בשו"ת בית שלמה חאו"ח (סימן לח בהערה) קילסו, שדבריו קלורין לעין, ושפתים ישק משיב דברים נכוחים. ע"ש. ולכאורה מדברי התוספות (גיטין סא.) לא משמע כן, ומכל מקום חזי לאצטרופי האי סברא, בצירוף דברי הש"ך וסיעתו, למכור לאשה שידוע שדרכה ללכת ברחוב בבגדי פריצות, ואין בידינו להפרישה, אם יש עוד חנות של גוי המוכרת בגדי פריצות כאלה. והנה אף שגם בחידושי הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן (גיטין סא.) מחלקים בסברא הנ"ל בין שאלה למכירה, מכל מקום לא התירו במכירה אלא כשיש מקום לתלות בהיתר, וכמש"ל הנ"ל.

אתה הראת לדעת שבנידון דידן לגבי אשה ההולכת בבגדי פריצות ברשות הרבים אפילו דלא קאי בתרי עברי נהרא מכל מקום איסור דרבנן איכא של "מסייע בידי עוברי עבירה". ואף אפשר לומר שבנידון דידן זהו איסור מן התורה של "לפני עור לא תתן מכשול" שהרי כל הרהור והסתכלות של הגברים בנשים זהו איסור חדש ואם כן לגבי איסור זה הוי "קאי בתרי עברי נהרא" שהרי אם היא לא היתה שם לא היה אותו האדם מגיע לידי חטא. וכמש"ל. ובפרט שאשה הפורצת גדר והולכת בבגדי פריצות ובפאה נכרית גורמת שכל הנשים האחרות יעשו כמעשה בשאת נפש ונמצא שעוונה כפול ומכופל שבעתיים שמלבד האיסורים של "לפני עור לא תתן מכשול" שזהו איסור מן התורה, הרי יש כאן איסור במה שגורמת אלפי עוונות בפריצת קדושת המחנה היהודי הטהור. ודי בזה. ושוב ראיתי בשו"ת יחווה דעת ח"ד (סימן סו) שהביא בשם סופרים וספרים שאשה ההולכת בבגדי פריצות עוברת באיסור "לפני עור לא תתן מכשול" ושהדבר פשוט שכן הוא. וששתי.

ובפרט לפי מה שכתב המשנה למלך בהלכות מלוה ולוה (פרק ד הלכה ב) שאפילו כשיוכלו הרבים לעבור באיסור על ידי אחרים הוי ליה "לפני

עור לא תתן מכשול", והסכימו לדבריו רוב הפוסקים, הבני חיי בחו"מ (סימן לד הגב"י אות ז), ומרן החיד"א בברכי יוסף חו"מ (סימן ט סק"ג) וביעיר און (מערכת ל אות יג) והוסיף שרבים מרבתינו ז"ל הסכימו עם מה שכתב המשנה למלך הנ"ל, וכן כתב המנחת חינוך (מצוה רלב אות ג) ובלב שומע (מערכת ל אות מג), ובשו"ת טוב טעם ודעת תליתאה ח"ב (סימן לב), ובתורת חסד מלובלין חאו"ח (סימן ה אות ז), ובשו"ת יד אלעזר הורוויץ (סימן ח-ט), ובשדי חמד (מערכת ו כלל כו, אות ט) שהלכה רווחת כמ"ש המשנה למלך ז"ל, וע"ע בספר פרי עץ חיי אביגדור (אמסטרדם תק"ב, הלכות מלוה ולוה פ"ד ה"ב), שגם כן כתב כדברי המשנה למלך. וכן כתב מוהר"ש קמחי בספרו ימי שלמה (הלכות מלוה ולוה, פרק ד הלכה ב), שהעיר בזה על דברי הפני משה שהביא המשנה למלך שם, וע"ע בשדי חמד (מערכת ו, כלל כו אות ג), ובמעריך יוסף (מערכת הואו, אות כח). ואכמ"ל. ולפי דבריהם בודאי תעבור האשה באיסור "לפני עור לא תתן מכשול" כיון דממה נפשך היא ממשיכה להכשיל את הרבים המוכשלים על ידי אחרים [וחזיא לאיצטרופי הסברא שהבאתי לעיל, שהאיסור של הרהורי עבירה והסתכלות בפריצות הוא בכל פעם ופעם ואם כן באותה הפעם שנכשל הנכשל בהסתכלות עליה הרי זה כדקאי בתרי עברי דנהרא, כי יש כאן שתי דינים האחד דקאי בתרי עברי נהרא והיינו שלא יוכל לחטא בלי שהיא תעבור שם ומשום הא איכא, ועוד איסור משום ההסתכלות עצמה שהיא היחידה שיכלה לגרום את זה האיסור לזה שהסתכל עליה ולכן היא חייבת מן התורה משני הבחינות הנ"ל].

בסיכום:

אשה העוברת ברשות הרבים בכגדי פריצות ובפאה נכרית היא עוברת באיסור מן התורה שנאמר: "ולפני עור לא תתן מכשול", ויש בכך גם איסור "מסייע בידי עוברי עבירה", ואיסור פריצת גדירות המחנה היהודי שבזה תלויה השכנת השכינה בישראל כפי שנאמר: כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך והיה מחניך קדוש, ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך (דברים כג, טו). וה' הטוב יכפר בעד.

ה:

לא יהיה כלי גבר על אשה

נאמר בפסוק (דברים כב, ה): לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה כי תועבת יהוה אלהיך כל עשה אלה. ופירש רש"י: לא יהיה כלי גבר על אשה - שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים, שאין זו אלא לשם

ניאוף. עכ"ל. וכתב הרשב"ם: לא יהיה כלי גבר על אשה - ללכת בין האנשים ולזנות. עכ"ל. ובראב"ע פירש: לא יהיה כלי גבר - נסמכה בעבור צאת למלחמה, כי האשה לא נבראת כי אם להקים הזרע, ואם היא תצא עם אנשים למלחמה תבא בדרך לידי זנות. עכ"ל. וכך כתבו החזקוני ורבינו בחיי שעל ידי כך תגיע לידי זנות. ע"ש. נמצא שגוף האיסור של "לא יהיה כלי גבר על אשה" הוא בשביל שלא תגיע לידי זנות וניאוף.

והנה, כל לבוש ממלבושי הגברים אשר יקרב את הנשים לידי ניאוף הוא נאסר בכלל "לא יהיה כלי גבר על אשה", ואף הפאה הנכרית שכידוע הוא ממנהג הגברים ללבוש את הפאה הנכרית ההיא למי שנשרו שערותיו ומתבייש להראות את פדחתו, וכמבואר במפרשים באו"ח (סימן צא), ובשו"ת חיים שאל ח"ב (סימן כד) ועוד, ואם כן מכיון שבלבישת הפאה הנכרית יש פריצות הגוררת עוון והיא אבי אבות הניאוף אם כן יש לאוסרה משום "לא יהיה כלי גבר על אשה", וכן כתב בספר מקרי דרדקי (פרשת בראשית אות לה, דף ז ע"א), וזה לשונו: נראה לעניות דעתי כעת מלבד שדבר זה אסור מאזהרות לא תסור, עוד נוסף שיש בזה איסור של הזהרות לא תעשה של תורה, עיין דברים (כה, ה): לא יהיה כלי גבר על אשה, פירש"י: שתהיה דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים שאין זו אלא לשם ניאוף. מעתה מסתבר מאחר כשהיא נשואה קי"ל כשיטות הרמב"ם (פרק כא מאיסורי ביאה הלכה א-ג) דקריבא דגילוי עריות חיבוק ונישוק וכיוצא בו הוא בכלל יהרג ואל יעבור, וראה ביו"ד (סימן קנז), מה שאין כן הדין כשהיא פנויה. אם כן איסור תורה היא שתלך באופן כזה שתהיה נראית פנויה, משום שעל ידי כך תוכל לבוא לידי קריבה דגילוי עריות שהיא בכלל יהרג ואל יעבור. עכ"ל. יוצא מדבריו שאשה הלובשת פאה נכרית היא עוברת באיסור "לא יהיה כלי גבר על אשה", שהרי על ידי כך היא יכולה להגיע לקרבה דגילוי עריות וניאוף.

והאמת שאפילו בלא דברי הרמב"ם הנ"ל אפשר לומר דהוי "לא יהיה כלי גבר על אשה" כיון שזה מקרב לזנות שממה נפשך בין אם יחשבוה לפנויה ובין אם יחשבה לנשואה היא יכולה להגיע לזנות, והאי קרא ד"לא יהיה כלי גבר על אשה" קאי בין בנשואה ובין בפנויה, ובין בניכר שהיא פנויה ובין בניכר שהיא נשואה, ועל כורחינו שאפילו אם ידעו שהיא נשואה מכל מקום על ידי הפאה הנכרית היא מגיעה לידי פריצות והפריצות היא אבי אבות הניאוף וכמו שכתב הרא"ש בכתובות (עב.), וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשנה לכתובות (פרק ז הלכה ו), וכן כתבו הרשב"א הריטב"א הר"ן רבינו פרחיה והמאירי בכתובות (עב.), וכן כתב השיטמ"ק שם בשם הריטב"א והריב"ש שם.

ובכך אפשר ליישב מה שתמה מרן הראש"ל על המקרי דרדקי בשו"ת יביע אומר ח"ה חאה"ע (סימן ה אות ו), וזה לשונו: ולפי עניות דעתי אין דבריו מחוורים כלל, חדא שאין לנו בזה הכרעה ברורה כדעת הרמב"ם, וכמ"ש מרן החיד"א בשיורי ברכה יו"ד (סימן קנו ס"ק ה), ונודע שהרבה ראשונים גם כן סבירא להו כדברי הרמב"ן דאיסור קריבה בגילוי עריות מדרבנן, ומהם הרשב"א והרא"ה והרשב"ץ. ואכמ"ל. ועוד שאפילו לדבריו אין בזה אלא גזירה מדרבנן, שמא יבאו לידי קריבה באשה נשואה בחשבם שהיא פנויה, וברור שאחר התלמוד אין לנו לגזור גזירות מדעתינו, וכנודע מדברי הרא"ש (שבת כד. פרק ב סימן טו). וכן כתב הרב המגיד (פרק ה מהלכות חמץ ומצה הלכה כ). והר"ן בתשובת הריב"ש (סי' שצ), והב"י א"ח (סימן תסב). וכ"כ הרבה מגדולי האחרונים. עכת"ד. והאמת היא שלפי דרכו של המקרי דרדקי יש לתמוה כמו שכתב ביביע אומר שם, אבל לפי מה שכתבנו לעיל שמדברי כל הראשונים הפרשנים על התורה יוצא שהאיסור המוטל על האשה "לא יהיה כלי גבר על אשה" הוא בשביל שלא תגיע על ידי כן לניאוף, ואם כן אין הבדל על ידי מה היא מגיעה לניאוף, ולכן מכיון שהפאה הנכרית יש בה חציפות ופריצות וכמו שכתבו גדולי הפוסקים הנ"ל וכן כתב ביביע אומר ח"ה שם אם כן יש לאוסרה משום "לא יהיה כלי גבר על אשה", ומרן הראש"ל ביביע אומר שם לא הקשה כן אלא לפי דרכו של המקרי דקדקי שבאמת דרכו קשה לדעת כל הפוסקים. וק"ל.

וכן כתב הגאון רבי הלל ליכטנשטיין אב"ד קאלמייא בספרו אבקת רוכל ח"ב (כלל ב פרט א), וזה לשונו: מכאן תוכחה לכמה מקומות שנהגו הנשים מנהג בורות לישא על ראשם בשוק תכשיט הנקרא פרוק או שייטל (פאה נכרית) שכולה נעשה משער ואין ניכר על ידי כן בן פנויה או נשואה, וכו', וגם לעניות דעתי שיש לדון בדין זה שהוא גם איסור תורה "לא יהיה כלי גבר על אשה" שתהא דומה לאיש כדי שתהלך לישב בין הנשים, וכו', הכא נמי יש לומר על ידי שהולכת בפרוק תלך לישב בין הפנויות כבתולות, וכמה פריצות יכולה להסתעף מזה. עכ"ל. מדבריו יוצא שהדבר אסור משום "לא יהיה כלי גבר על אשה". וכן כתב שוב פעם בספרו "שירי משכיל" (כלל ה פרט ט) שלבישת הפאה נכרית אסורה משום "לא יהיה כלי גבר על אשה" שהוא בכלל שאר איסורי הפריצות השייכים בפרועת ראש [והבאנו דבריו בפרק ז אות פ].

התורה ייחדה מלבוש לגברים ולנשים

ועוד יש לומר, שמכיון שהתורה חייבה את הנשים לכסות את ראשן מאיזה סיבה שהיא, והן צריכות להראות מכוסות ראש, וכך היה דרכן של הנשים

להראות כמכוסות כמבואר בנדריים (ל:), אם כן הפאה הנכרית גורמת שתדמנה הנשים ללבוש הגברים, ויש בכך משום "לא יהיה כלי גבר על אשה".

אלא שיש להסתפק לפי מה שכתבו הפוסקים שבגד שהוא של נשים וגברים אין בו בכלל "לא ילבש" וכמו שכתב החבי"ף בשו"ת לב חיים ח"ג (סימן כו) לגבי איזה בגדים שהמנהג בערי טורקיא אצל הגברים והנשים ללובשן, האם שייך בהם משום "לא יהיה כלי גבר על אשה", והשיב: ומכיון שהרגילות אצל הגברים והנשים ללובשן בודאי דליכא בהו לא ילבש, וכמו שכתב מהריק"ש בתשובה (סימן לא). עכת"ד. ולהוי ידוע שכן היא דעת גדולים וטובים שלא שייך דין לא ילבש אלא בדבר שהוא מצוי אך ורק אצל הגברים, או אך ורק אצל הנשים, אבל מה שמצוי אצל שתיהם ליכא דינא דלא ילבש. וכן מבואר בספר היראים (סימן שפה), וזה לשונו: והכל כמנהג המקום בתקונים ומלבושים שרגילות נשי המקום להתקן ולהיות מלבושיהם חלוקים ממלבושי אנשים מכולם היא מוזהר שלא להתקן ואשה במלבושי האיש שאין כיוצא בהם במלבושי אשה. וללבוש אפי' עראי ודרך שחוק אסור שהרי לא חלק הכתוב בין קבע לעראי ולפי שראיתי בני אדם שלובשים מלבושי נשים עראי לשחוק והוקשה בעיני כתבתי כן. ויוצרנו יתן בלבנו יראתו ואהבתו ויעמידנו על אמתת דרכי תורתו. עכ"ד. משמע שלא אסור אלא כשמנהג המדינה שרק הנשים עושות כך או שרק הגברים עושים כך. וכן משמע מלשון הרמב"ם בספר המצוות (לא תעשה, לט) שכתב: וכל אשה שתתקשט באחד מתכשיטי האנשים המפורסמים בעיר ההיא שזה הוא תכשיט מיוחד לאנשים לוקה. עכ"ד. ומשמע שדוקא אם אותו הבגד של גברים בדוקא אסור, מה שאין כן בבגד שהרגילות היא אצל שניהם. וע"ע בחינוך (מצוה תקמב) ובמנחת חינוך שם (אות ג).

ושוב ראיתי להרמב"ם במורה נבוכים ח"ג (פרק לז) שכתב: והנה בארנו בחבורנו הגדול שהקפת פאת ראש ופאת זקן אסור מפני שהוא תיקון כומרי עבודה זרה, והוא הסבה גם כן לאסור השעטנו, כי כן היה תיקון הכומרים גם כן היו מקבצים בין הצומח ובעלי חיים בלבוש אחד והיה חותם אחד מן המוצאים בידו, תמצא זה כתוב בספריהם, והוא הסבה גם כן באמרו לא יהיה כלי גבר על אשה וגו', תמצאהו בספר "טומטום" יצוה שילבש האיש בגד אשה צבוע כשיעמד בכוכב נוגה, ותלבש האשה השריון וכלי המלחמה בעמדה למאדים, ובו ג"כ אצלי סבה אחרת והוא שזה הפעל מעורר התאוה ומביא למיני זנות. עכ"ד. לפי דבריו ניכר שאם הבגד הוא של נשים וגברים לא יתכן שיתהווה דבר משונה בשמים בשביל התעוררות התאוה המביאה לידי זנות. וע"ע בספר

כד הקמח לרבינו בחיי (שבועות אות ב), שכתב: לא ליקרב לעריות בדבר המביא לידי גילוי ערוה שנאמר (שם): לא תקרבו לגלות ערוה. ושלא ללבוש אשה לבוש איש שנ' (דברים כב) לא יהיה כלי גבר על אשה, ולא ילבש איש לבוש אשה שנאמר: (שם): לא ילבש גבר שמלת אשה. שכל זה דרך המנאפים הזכר מתיחד עם הנקבות והנקבות עם הזכרים. ע"ש. וכן מבואר בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן קל), שכתב: מתעטף כאנשים ואין בו משום לא יהיה כלי גבר על אשה, ואם נתעטף כנשים הרי זה בלא ילבש גבר שמלת אשה ואינו לוקה. ע"ש. ומשמע שדבר שמצוי אצל תרויהו אין בו איסור דלא ילבש. וע"ע בשו"ת מהריט"ץ (סימן נו, ד"ה עתה). גם בשו"ת נבחר מכסף חיו"ד (סימן טו) חילק בין מנהגי הקהילות בלבושים שונים, שאם מנהגם ללבוש את אותו הבגד אך ורק לגברים אין להקל לנשים ללבוש בגד זה, ואם המנהג בלבישת הבגד הוא אף לנשים מותר. ע"ש.

ולפי זה אפשר לומר, שמכיון שכיום נפרץ הגדר וגם הנשים הולכות בפאה נכרית, אם כן אפילו דבאיסורא הוא דעבדי על כל פנים משום "לא יהיה כלי גבר על אשה" ליכא, דהא אותו הבגד מיועד בין לגברים ובין לנשים. ויש לדחות, חדא, שכל אותו המנהג הוא באיסור ונגד רצון התורה הקדושה ולכן אין להתחשב בו [וכמו שהארכתי במקום אחר בס"ד, וראה בשו"ת השיב יוסף חיו"ד סימן ד]. שנית, שמכיון שכל הטעם שאסרה התורה את האיסור "לא ילבש" היינו בשביל שלא יגיעו לפריצות אם כן גם כאשר נפרץ זה הגדר והנשים לובשות את בגדי הגברים אין זה מהוה את הבגד ההוא להן, שהרי בכל פעם שהן נוהגות כן הן עוברות באיסור חדש, ומנהגן זה לעולם לא יוכתר בתואר "מנהג". שלישית, שהדבר פשוט שלא כתבו כל הפוסקים הנ"ל שאם הדרך ללבוש את אותו הלבוש גם אצל הגברים וגם אצל הנשים שאין כאן "לא יהיה כלי גבר" וכו', דוקא במקום שאין כאן פריצות אבל מאן לימא לן דשרי במקום שיש פריצות.

מדוע הנ"ל לא הוי "דרשינן טעמא דקרא"

ולכאורה היה אפשר לומר שמכיון שהתורה סגרה וחתמה "לא יהיה כלי גבר על אשה" אם כן אין לנו לדרוש טעמא דהוי משום "זנות" וכו', אולם יש לדחות זאת, חדא שהרי רש"י רשב"ם רבינו בחיי החזקוני וכל הפרשנים פירשו כך בפשיטות שהטעם שלא יהיה כלי גבר על אשה הוא משום פריצות ואם כן הוא טעם הפסוק ואם יש לנו בעיה בכך נפנה את הבעיה לרבותינו

הראשונים הנ"ל. שנית, שהרי לכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא לחומרא וכמו שנתבאר לעיל (בפרק ג אות ד), וכמו שכתב התוספות הרא"ש במציעא (צ: ד"ה היתה אוכלת), וכן כתב הגאון חתם סופר בחיו"ד (סימן ונד) שלדעת כל הפוסקים דרשינן טעמא דקרא לחומרא, וזה לשונו: "אולם לדידן קימא לן כרבי יהודה דאמר דלא דרשינן טעמא דקרא להקל עליו, ופשוט שיש לחוש לטעמא דקרא להחמיר אפילו לרבי יהודה, רק להקל על פי הטעם לא דרשינן טעמא דקרא". עכ"ל. וכן כתב בספר מלא הרועים ח"ב (אות ט כלל ו, דף קנ ע"ג), שהדבר פשוט שלכולי עלמא דורשים טעמא דקרא לחומרא. וכן כתב בספר מגיני שלמה (בסוף הספר, מאמר בענין טעמא דקרא). ובשו"ת נודע ביהודה מהדו"ק (סימן נב אות ד), גם כתב שלכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא לחומרא. וכן כתב בשו"ת עמק הלכה ביומל ח"א (סימן סט, ד"ה ועפ"ז) שלכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא לחומרא. גם בשו"ת ויען יוסף חאו"ח (סימן שפה, ד"ה הנה אין) הביא דברי החתם סופר הנ"ל בשתיקה דלא דרשינן טעמא דקרא אלא לחומרא אבל לא לקולא. ע"ש. ובשו"ת ויען יוסף חיו"ד (סימן עד, ד"ה ומה שכתב) הוכיח זאת ממה שכתב הרא"ש (בהלכות קטנות ריש הלכות ספר תורה) שדרשינן טעמא דקרא לחומרא. ע"ש. וכ"כ עוד פוסקים וראה לעיל, ולפי זה יש מלבד איסור פרועת ראש וכל האיסורים הנזכרים לעיל יש לאסור את הפאה הנכרית מטעם מוסיף שהוא "לא יהיה כלי גבר על אשה", שהרי יש בכך פריצות והפאה הנכרית הזאת מביאה לידי ניאוף ב"מ.

ואחרי זמן ראיתי להגאון רבי בוגיד סעדון בקובץ ואביו שמר (סימן ו, עמוד מב), שכתב וזה לשונו: ויש עושים פאה נכרית הם יש להם טעמים הבנויים על קץ קורא, ודוחים איסור מפורש של לא ילבש גבר שמלת אשה ולא יהיה כלי גבר וכו', והדבר מפורש בשלחן ערוך יו"ד (סימן קפב סעיף ה), וזה לשונו: לא תעדה אשה מדי האיש כגון שתשים בראשה מצנפת וכו', או שתגלח ראשה כאיש. והרמ"א בהגה שם לא הגיה כלום כנראה שמודה בזה, והוא לשון הרמב"ם הלכות ע"ז (פרק יב), וכן העתיק הרב חכמת אדם והוא לחכם גדול מחכמי אשכנז, והמנהג שנהגו נשי האשכנזים בזה הוא תמוה וכבר הובא וכו'. צווחו הרבה גם רבנים אשכנזים על פאה נכרית ונהגו בה נשים אשכנזים ולמדו מהם גם הספרדים שנשתרבה מאנשים חפשיים ונעשות כהיתר בעוונות הרבים, המקום יעזרנו על דבר כבוד שמו, ויתן בליבנו ובלב כל אחינו בית ישראל לשמור מצוותיו ולעבדו עבודה תמה תמיד. עכ"ל. וראה עוד בספרו רבות בנות (במכתבים). ואכמ"ל.

בסיכום:

אשה הלובשת פאה נכרית עוברת משום "לא יהיה כלי גבר על אשה" (דברים כב, ה), ובפרט שבגד זה גורם פריצות וגורר לניאוף ב"מ, וכל זה מלבד כל האיסורים הנזכרים לעיל ומאיסור פרועת ראש הנזכר בספר זה.

ו:

איסור חילול ה'

נאמר בפסוק (ויקרא כב, לב): ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל. ופירש רש"י: לעבור על דברי מזידין. ממשמע שנאמר ולא תחללו, מה תלמוד לומר ונקדשתי, מסור עצמך וקדש שמי. יכול ביחיד, תלמוד לומר בתוך בני ישראל, וכשהוא מוסר עצמו, ימסור עצמו על מנת למות, שכל המוסר עצמו על מנת הנס, אין עושין לו נס, שכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס, שנאמר (דניאל ג, יח) והן לא, ידיע להוא לך מלכא די לאלהך לא איתנא פלחין וגו', מציל ולא מציל, ידיע להוא לך וגו'. עכ"ל. וראה בברכות (כא.) ובסנהדרין (עד:) ועוד. יוצא מכל זה שאסור לעם ישראל לחלל את שם השם בעולם. וכן כתב החינוך (מצוה רצה), וזה לשונו: שלא לעשות דבר שיתחלל בו שם שמים בין בני אדם - שנמנעו מחילול השם, והוא הפך קידוש השם, שנצטוינו בו כמו שכתבנו למעלה בסדר זה, שנאמר (ויקרא כב, לב): ולא תחללו את שם קדשי. עכ"ל.

והנה בספר ארץ השלום (אות קג), כתב, וזה לשונו: ואין ספק שבנשיאת השייטעל (פאה נכרית) יש משום חילול ה' שהרי בזמן הזה אף נשות עכו"ם מכסות ראשן ממידת הצניעות ולא נאה לבנות ישראל ללכת בדבר מושך עין כ"כ הגורם ביזוי לעם ישראל בין האומות, והם אומרים על תורתנו "חוקים לא טובים" חלילה, ובפרט וכו'. עכ"ל. יוצא מכלל דבריו אלו שנשיאת הפאה הנכרית יש בה משום חילול ה', והדבר ידוע לשמצה אצל הגויים ערביי הארץ כמה הם צוחקים על המושג "פאה נכרית". [ולאחרונה נתפרסם סיפור בעתונות החרדית על משפחה אחת שהתארגנה לנסוע לקברות צדיקים בא"י, הם הגיעו לכפר ערבי שבתוכו שוכן קברו של "יתרו" במטרה להתפלל ולהעתיר להשי"ת על צרות הכלל והפרט, השומר של הקבר שהוא גוי ערל התעקש שמפאת קדושת המקום הנשים יכסו את ראשן ואף את הפאה הנכרית מכיון שכאן נכנסים "רק עם כיסוי ראש" כדבריו, הם ניסו להסביר לו שהפאה הנכרית היא

כיסוי מוחלט לשערות המחברות לבשרה, אך הערבי התעקש ואמר הרי זה נראה כמו השערות ממש ואין זה מכבוד המקום. ואין מה לעשות כל המשפחה נכנסה לקברו של יתרו אך הנשים נותרו בחוץ... זהו הסיפור היבש שהתפרסם לאחרונה שניכר מתוכו כמה חילול ה' יש בפאה הנכרית שאין על טענה זו מענה לשון].

והחילול ה' הוא בכל מה שמחלל את שמו של השי"ת וגורם בזיון לעמו ולתורתו, כמבואר ביומא (פו): היכי דמי חילול ה'? אמר רב: כגון אנא דאזילנא לבי טבחא, ושקילנא בישרא, ולא יהיבנא דמי לאלתר (כגון אני כשהולך אני לאיטליז ולוקח בשר, ואיני נותן דמיו מיד), פירוש, מביא עצמו לידי זלזול דגזל, והעולם לומדים ממנו ומזלזלים יותר. רבי יוחנן אמר: כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין, פירוש, העולם מזלזלים ולומדים ממנו להקל יותר. יצחק דבי רבי ינאי אמר: כל שחביריו בושים מחמת שמועתו, פירוש, שאומרים עליו מעשים שאינם מהוגנים ובני אדם לומדים ממעשיו ונושאים קל וחומר ממנו, ומורים היתר על גופי עבירות. אמר רבי אבהו משום רבי חנינא (קידושין מ.): נוח לו לאדם שיעברו עבירה בסתר ואל יחלל שם שמים בפרהסיא, פירוש, שלא ילמדו בני אדם ממעשיו. ואמר רבי אלעאי הזקן: אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו, ילך למקום שאין מכירים אותו, וילבש שחורים ויתעטף שחורים, ויעשה מה שלבו חפץ, ואל יחלל שם שמים בפרהסיא. ופירש רבינו חננאל: חס ושלום שהותר לו לעבור עבירה, אלא החכמים עמדו נגד יצר הרע שאינו מתאוה אלא אל האיסור ולמלאות תאוותו, וכיון שהולך למרחוק ולובש שחורים, אז לבו יישבר ויימנע מן החטא. אבל לעשות איסורים - כלל וכלל לא! אך מעשים הללו משברים רוע יצר הרע ומונעים אותו מלעבור, כדאמר רבי אילעי, כי יגיעת דרכים ואכסניות ולבישת שחורים משברות יצר הרע ומונעות את האדם מן העבירה. ואמרו (חגיגה יא): כל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם, ואמרו בגמרא (חגיגה טז): אמר רב יוסף: זה העובר עבירה בסתר, ואמר רבי יצחק: כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי השכינה. ע"ש. וראה באורחות צדיקים (שער התשובה, ד"ה חילול ה' והלאה שהרחיב בזה).

עון חילול ה' חמור מכל העוונות כולם

וידועים דברי הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק א הלכה ד), וזה לשונו: אבל המחלל את השם אע"פ שעשה תשובה והגיע יום הכפורים והוא עומד

בתשובתו ובאו עליו יסורין אינו מתכפר לו כפרה גמורה עד שימות, אלא תשובה יום הכפורים ויסורין שלשתן תולין ומיתה מכפרת שנאמר: ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון. עכ"ל. ובהלכות שבועות (פרק יב הלכה ב), כתב: עון זה מן החמורות הוא כמו שבארנו בהלכות תשובה, אף על פי שאין בו לא כרת ולא מיתת בית דין יש בו חלול השם המקודש שהוא גדול מכל העונות. עכ"ל.

וכן ידועים הם דברי הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פרק ה הלכה י) שפסק: כל העובר מדעתו בלא אונס על אחת מכל מצות האמורות בתורה בשאט בנפש להכעיס הרי זה מחלל את השם, ולפיכך נאמר בשבועת שקר וחללת את שם אלהיך אני ה', ואם עבר בעשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים, וכן כל הפורש מעבירה או עשה מצוה לא מפני דבר בעולם לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד אלא מפני הבורא ברוך הוא כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו הרי זה מקדש את השם. עכ"ל. ומכיון שנתבאר לעיל שהפאה הנכרית יש בה איסורים רבים, אם כן ההולכת בה הרי אלו מחללות את שם ה' ואין להם כפרה אלא על ידי תשובת המשקל כידוע. ובפרט שכבר נתבאר לעיל שנשות אומות העולם מכסות את ראשן מפני הפריצות, וכל עמי הארץ מצחקים על מנהג הרע של נשות ישראל המרבות את הזנות והזימה בעולם שאין לך חילול ה' גדול מזה. ופוק חזי מאי עמא דבר.

וזה לשון רבינו יונה בשערי תשובה (שער ד אות ד): ויש עון אשר לא תנקה הנפש ממנו ובלתי טהורה היא ואינה רצויה, עד אשר המות יפריד בינה ובין הגוף אשר חטאה בו, כמו שיש חולי שלא ינקה הגוף ממנו כל הימים. והוא עון חלול השם, שנאמר (ישעיה כב, יג): "והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן וגו'" כי לא היו משגיחים על דברי הנביאים ולא חרדים עליהם, אבל היו קובעים בגלוי והקהל חברים במיני שמחה, ונאמר על זה (שם כב, יד): "אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון", ונאמר (דברי הימים ב לו, טז): "ויהיו מלעיבים במלאכי האלקים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא". וגם לחולי הזה, אף על פי שאין לו מרפא על דרך שאר העונות, ימצא לו מרפא, אם יעזרהו השם יתברך לקדש תורתו נגד בני אדם, ולהודיע לבני אדם גבורת השם וכבוד הדר מלכותו, וסר עונו ברוב גדול כשרון המעשה שהוא בהפך מן המעשה אשר נואל ואשר חטא בו. כמאמר הרופאים על חלי הגוף, כי ירפא בהפכו והעלה ארוכתו בתמורתו. ואמר שלמה המלך עליו השלום (משלי טז, ו): "בחסד ואמת יכופר עון", וביארנו אותו בשער

הראשון מן התשובה, וענין אמת שהזכיר - באורו שיכין החוטא לבו לחזק ידי האמת, ולעזור למבקשי אמונה, ולהסיר השקר והעול, כי הודעת אמת והשיבו לבצרה - כבוד אלקים, כענין שנאמר (ירמיה כב, טז): "דן דין עני ואביון אז טוב הלא היא הדעת אותי", ונאמר על רודפי השקר (ירמיה ט, ה): "במרמה מאנו דעת אותי". ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (בבא בתרא ד.): בענין הורדוס שהרג את החכמים ושאל עצה לבבא בן בוטא אם יוכל לרפוא לו ולגהות ממנו מזור, ויאמר אליו: אתה כבית נרו של עולם! לך ועסוק באורו של עולם והשתדל בבנין בית המקדש! עכ"ל. ומי לא ירא מיום דין הנורא...

בסיכום:

אתה הראת לדעת שאשה הלובשת פאה נכרית היא עוברת בכמה איסורים נוספים על איסור "פרועת ראש" - שאין לאיסורים אלו מענה ביום הדין, ואלו הם: א). הפריצות שהאשה גורמת בלבישת הפאה. ב). הכשלת הרבים, שעל ידי לבישת הפאה רבים מן ההמון חוטאים בב' חטאים, האחד, עוון ההסתכלות, והשני, עוון הרהורי עבירה הנגרמים מכך. ג). "ובחוקותיהם לא תלכו", שנצטיינו שלא ללכת בחוקות העכו"ם, וזאת הפאה הנכרית היא מאבי אבות הפריצות שבודאי יסודה ושורשה מעמלק. ועוד, שמחוקות הגויים הוא שילכו הנשים בלא כיסוי הראש בשביל שיהיה בכך פריצות, ואם כן גם בפאה הנכרית יש פריצות. ויש כאן עוד טעמים וראה לעיל. ד). איסור "ולפני עור לא תתן מכשול", שהנשים נותנות מכשול לפני הגברים בלבישת הפאה הנכרית הן במכשול הרהורי עבירה והן בעוון ההסתכלות. ה). איסור "לא יהיה כלי גבר על אשה" שלא יגיעו הנשים על ידי כך לזנות ולניאוף. ו). עוון חילול ה' שיש בדבר, ונאמר בפסוק: ולא תחללו את שם קודשי ונקדשתי בתוך בני ישראל...

פרק י

המנהג בתפוצות ישראל מוציא לעז על הראשונים

מטרת הפרק

כל מי שחיפש "היתר" לפאה נכרית בספרי הפוסקים ותר כברת ארץ ולא מצא, חפש שוב ולא מצא, וכן מי שלא למד סוגיא זו כלל ורוצה לדעת מהי דרישת ההלכה ביחס לשאלה זו, שואל שאלה: "אם כן היאך יתכן שרבים נכשלים בלבישת הפאה, נשות הרבנים, נשות האברכים, נשות ראשי הישיבות וכו'? ובפרט שאמא שלי והדורות עברו נהגו ללבוש פאה נכרית, ואם כן בודאי שיש מקור נאמן ללבישת הפאה!?"

אכן, בפרק זה בעזרת השי"ת יתבאר שגדולי הפוסקים דור אחד דור צעקו מנהמת ליבם נגד אותן הנשים שהתחילו ללבוש פאות נכריות, וכל תקומת המנהג הזה היתה נגד גדולי הדורות וגדולי הפוסקים ואין שום שייכות לקרוא למנהג זה "מנהג" אלא "פרצה" מכיון שהוא קם בניגוד לדעת הפוסקים. ועוד יתבאר שאין מנהג להקל אלא להחמיר (רמב"ם שביתת עשור ג, ג). ועוד יתבאר שכל מנהג שיש בו "מכשול" או סרך איסור "מצוה" לבטלו ואין שייכות לומר בו "מוציא לעז על הראשונים", ושאררבה חובה לנו לבטל מנהג זה בשביל להציל מדין גהינום את אותן שפרצו את הגדר בדורות עברו, שמהפכים ברעתם יום ולילה מפני הקלקול שנחל המחנה היהודי בכלל ובפרט בגללן. וזה החלי בס"ד:

א:

מהו "מנהג"

המושג "מנהג" הוא מעורפל אצל הרבה אנשים, הסיבה לכך היא מכיון שהציבור לא פותח את ספרי ההלכה לראות איזה מנהג מוגדר

"כמנהג" ואיזה מנהג הוא חולי, כל איש הישר בעיניו יעשה, הוא אומר לעצמו "וכי אבותי עשו איסור"?! אבל הוא לא יודע שלא כל מנהג חשוב "מנהג" שאפשר להמשיך לנהוג על פיו, הוא לא יודע שהמנהג חייב לענות על כמה דרישות הלכתיות חשובות שאם לא כן הוא "מנהג איסור" ומצוה לבטלו.

ואכן, בענין לבישת פאה נכרית - כל גדולי ישראל דור אחר דור צעקו על זה המנהג שהרס כל חלקה טובה במחנה היהודי אשר רבים חללים הפיל ועצומים כל הרוגיו, והוא אשר פרץ את החומות הכשרות של היהדות בענין פריצות ובלבל הרבה מן ההמון לעבור על דברי תורה, והביא ניאוף וזנות לעם ישראל, גדולי הפוסקים התבטאו על כך באופן מפורש.

המנהג היה נגד צעקת רבותינו הפוסקים | חכמי אשכנז התריעו על הפאה הנכרית

ולעיל בפרק ז הבאנו מלשון רבותינו הפוסקים שהתריעו על זה המנהג בשבעים לשון, החרימו, נידו, וצעקו שלא ילבשו הנשים את הפאות הנכריות כי הם מביאות מכשול רב לעם ישראל ואין הברדל כלל בין שערות האשה לבין הפאה הנכרית בייחס לפריצות הנגרמת מהן, והגאון מהר"י מינץ (שנולד לפני 650 שנה) דרש ברבים קבל עם ועדה: "ואבותינו ואבות אבותינו מחו בדורותיהם שלא ישאו אפילו בינדי ממשי שהגוון שלו דומה לשער וכל שכן הפאה הנכרית". עכ"ל (דרשות מהר"י מינץ סוף דרוש א). והגאון ההפלאה הוציא ספר תורה הוא והבית דין שלו והחרים "שכל אשה שתלבש פאה נכרית בעיר זו היא מוחרמת להשי"ת בספר תורה זה" כפי שכותב בנו הגאון רבי צבי הירש אב"ד פפד"מ בלחמי תודה (דף ד ע"ב), וזה לשונו: וגם ראוי להוכיח ולהודיע גודל המכשלה אשר זה כמה שנים שיצא הכרוז בבית הכנסת מפי כבוד אמ"ו הגאון זצלה"ה בצירוף שני בתי דינים יצ"ו בחרם על לבישת נשים בפאה נכרית. עכ"ל. ולכן כותב בשו"ת דברי חיים מצאנז חיו"ד ח"א (סימן ל) כתב: וכפי ששמעתי אני, לא נמצא בכל מדינת אשכנז שום אשה חשובה לילך בשערות ופאה נכרית, רק איזה מנקלי העם פחותי הערך והיו לקלס. עכ"ל.

הגאון מהר"ץ חיות בתשובותיו (סימן נג) כתב: "נדון אשר שאלני הנהו נשי דידן אשר חדשים מקרוב באו שהנהיגו לקטש את ראשם בפאה נכרית שייטעל, וכי, ובימי ילדותי לא שמעתי שיהגו קולא בזה בכל תפוצות ישראל במדינת פולין, רק חדשים לבקרים באו אשר הרבה פרצו הגדרות, וראוי

להוכיחם ולהחזירם למנהגם הקדום. אף על גב שהרמ"א ומגן אברהם הסכימו לדעת השלטי גיבורים להתיר פאה נכרית, בכל זאת כיון דנהגו העם לאסור כל גילוי שער באשה לא ערב לבי להתיר וכו', ובימי ילדותי לא שמעתי שינהגו קולא בזה בכל תפוצות ישראל במדינת פולין, רק חדשים לבקרים באו, אשר הרבה פרצו הגדרות, וראוי להוכיחם ולהחזירן למנהגם הקדום". עכ"ל.

וראה בספר "הכתר והכבוד לחי העולמים" (עמוד תקצו), שכתב וזה לשונו: בשנים ההם התחילו קצת נשים ללבוש בשיטלען (פאות) אשר אדוני אבי זקני בעל הדברי חיים מצאנז היה אומר שהוא איסור על פי דין ואין שום חילוק בין פאה נכרית לשערות עצמה, וכו', אחר כך היה מעשה שנפטרו אצל אדוני אבי זקני שלושה מילדיו ב"מ, אז אמר שברצונו לעשות להם הספד, והלך לבית הכנסת ועשה הספד, ואמר שכל זה בא לו מחמת שמחריש על הפאה הנכרית וכו', לזאת מוכרח לצעוק ולצאת נגד זה בכל כוחו. עכ"ל. ולכן כתב בספר עצי ארזים אה"ע (סימן כא ס"ק ב): "נראה לי פשוט דאסור לאשה נשואה להתקשט בפאה נכרית, והמורים היתר חדשים מקרוב באו, עתידים ליתן את הדין". עכ"ל. כי בזמנם עוד לא היו פריצים שהתירו את הפאה הנכרית כלל, והדבר היה כפי שמעיד הדברי חיים מצאנז הנ"ל ש"לא נמצא בכל מדינת אשכנז שום אשה חשובה לילך בשערות ופאה נכרית", ואם כן היאך אפשר לקרוא למנהג זה "מנהג", הרי כל תקומתו היתה נגד רבותינו הפוסקים.

ואף הפרי מגדים בספרו "אם לבינה" (אות כתובה), כתב: כללא דמילתא פרוק (פאה נכרית), יש לגזור מראית עין אטו פרוע ראש דהוי דבר תורה, וגם דת משה כל שאין מכוסה כדרך שאר נשים, אף על גבי מטפחת על ראשה הוה דת ישראל על כל פנים וכו', על כן נראה לי איסור גמור, וכל שכן מאמרם ז"ל רבי בקעה מצא וגדר, כל שכן במקום שמקילים דברים המותרין ואחרים נהגו איסור אם אינו רשאי להתירם, כל שכן שיש איסור גמור מכמה טעמים דכתבינא, ומה הנאה להם ומה טעם בזה. עכ"ל. וכן כותבים הגאונים הגר"י נטנזון ומהר"ם איטנגא במגן גבורים לאו"ח (סימן עה אלף המגן ס"ק ח): "אם כן ממילא דוקא בשערותיהן עצמן נהגו אבל לא בפאה נכרית, ומה ראייה הוא לרשות הרבים דהתורה אוסרתה שפיר אסור אף בפאה נכרית". עכ"ל. וידוע שהגאונים הנ"ל הכריזו זאת ברבים קבל עם ועדה, כמו שכתב בספר הכתר והכבוד לחי העולמים (עמוד תקצא).

וכשהתחילה המגיפה לפרוץ התריעו המתריעים, כמו שכותב הגאון רבי אברהם תאומים בשו"ת חסד לאברהם מהד"ת חאה"ע (סימן פ),

וזה לשונו: ...על דבר מה שנהגו הנשים ללבוש פאה נכרית בראשם עד שנראה כאילו הם הולכות בשערות עצמן מגולה, ודבר זה שאבותינו נהגו בו איסור באו פריצים וחללו גדרן של ישראל, והאמת על כבוד תורתו כי המכשלה הזאת תחת יד חכמי הדור מובטחני בבנות ישראל הכשרות ישמעו לקול המורים בכל אשר יזרוזו אומר על פי דין תורתינו הקדושה וכו', כי חלילה להקל בזה וכו', וחוששני עוד מאיסור דאורייתא וכו', על כן כל מה שיש בידו למחות יעשה, ולגדור פרצות ישראל ולמנוע בנות ישראל הכשרות מלצאת בפאה נכרית השומר ישמע והחדל יחדל ואנחנו נקיים והעובר חטאו ישא, וכל השומעים לדברינו יתברכו מאלהים אמן. עכ"ל.

ואותו המנהג נשתרבו מן האפיקורסים, כפי שכותב הדברי חיים מצאנז בח"ב (סימן נט שם): "ורק בעוונות הרבים מקרוב נשתרבו המנהג הזה מן האפיקורסים". עכ"ל. וכן כתב הבית יצחק שמעלקיס בחאו"ח (סימן יד): ולדינא כבר כתבתי שמהראוי להזהיר בנות ישראל שלא ילכו בפאה נכרית מלבד שיש לחוש לדעת האוסרין, והם גדולי האחרונים והמורים וכו', וגם נכשלים בזה שרבים ילכו מפאת כן בשערות של עצמן וכו', וגם מכמה טעמים ראוי לגדור גדר ולעמוד בפרץ, וה' יפיץ אורו על אחינו בית ישראל לשמוע דברי חכמים בנחת וילכו בדרכי הצניעות. עכ"ל.

וכן התריע הגאון רבי יחזקאל הלברשטאם בספרו דברי יחזקאל על התורה (דרוש לשבועות) וזה לשונו: וכשהגעתי ללא תרצח נזכרתי, חשבתי שזה היה לי לסיבה שנרמז לי שצריך אני לפתוח פי ולהגיע מה שהיה קודם במחשבותי, אם להגיד או לחדול, ואתה ראיתי כי מוכרח אני להגיד כי איסור גדול יש לבנות ישראל לילך בבגדי פריצות ובפאה נכרית, וכל איש ישראל מחוייב למחות באנשי ביתו בכל כוחו והמקום ירחם עלינו ויסיר המכשלה מעלינו. עכ"ל. [וראה שם בליקוטים (עמוד קכ) שפעם אחת בא הגאון הנ"ל לפני אחד מגדולי הדור ההוא וגער בו לפני כל הקהל שנוכח שם, ואמר לו בזה הלשון: "באם היה ענין התוכחה על עבירה בסתר הייתי מוכיחו בהתבודדות באין רואה, אך כאן הלא בת כבודו מטיילת בשווקים, ואדרבה רק ברבים החטא הלזה, וילמדו שאר בנות ישראל הכשרות דרכיה העקלקלות בדרך קל וחומר אם בת הרב הולכת כן, מכל שכן בנות בעלי בתים הפשוטים, ויאמרו התירו הפרושים את הדבר, לזה החיוב עלי להוכיחו ברבים למען ידעו כי הוא שלא כדין ועבירה גדולה" עכ"ל].

וכן כתב הגאון מספינקא בשו"ת חקל יצחק (סימן פא): "על דבר הנשים אשר מקרוב נהגו את עצמן לישא על ראשן "זשיאאן" והוא נעשה ממין הנראה כשערות וכו', דיש מקום לומר דהוא אסור מדאורייתא, דהא הוא דמי ממש לשער שלה וכל הרואה אותן ידמה בעיניו כאילו הן שערותיה, על כן יש ביה איסור מדאורייתא משום פריצות כמו בראש פרוע לגמרי..." עכ"ל.

וכן כתב הגאון רבי יצחק מאיר בן מנחם בספרו פרשת המלך (הלכות אישות פרק יג הלכה יב, בהערה ד"ה אגב), וזה לשונו: ואין לאשה לצאת בפאה נכרית לשוק משום דת יהודית ואין זה ממנהג הצניעות, וזה נגד המקובל בהרבה ארצות דוקא למנהג של [היפך כצ"ל] צניעות בבנות ישראל. וכו'. עכ"ל.

ראה עוד בספר "הכל לאדון הכל" (פרק יב, עמודים 149, 223) שמובא כי באמריקה באותן ימים כמעט ולא היו הנשים מכסות את ראשן (לגמרי), רק הנשים המבוגרות היו לובשות פאה, והיו זהות כולן. בזה הלשון: באותם ימים לא חבשו נשים צעירות פאה לא זו בלבד אלא שמעטות כיסו בכלל את ראשן לאחר הנישואין, פאות חבשו רק נשים מבוגרות יותר, והן נראו זהות כולן. עכ"ל.

ותדע שרבים אלו הפוסקים שצווחו על פרצת הפאה הנכרית, ואין כאן המקום להביא את לשונותיהם כפי שתראה לעיל בפרק ז שהובאו דברי הפוסקים שצעקו מנאמת ליבם בשיח רשפי קודש למען השי"ת שלא יצאו הנשים עם הפאות נכריות לרשות הרבים ותראה שם שלא רק גדולי הדורות האחרונים התריעו על זה המנהג אלא אף לפני חמש מאות שנה כשרצו הנשים לנהוג בכך מיד התריעו כל גדולי הרבנים על זאת.

אתה הראת לדעת שכל הפוסקים בזה אחר זה התריעו שאסור לאשה לצאת בפאה נכרית לרשות הרבים ושיש בדבר פריצות והדבר נגבל באיסורי תורה, ואם כן היאך יתכן לקרוא לדבר שכל גדולי הפוסקים צעקו עליו דור אחר דור "מנהג" הרי הדבר היה למורת רוחם של גדולי ישראל?

חכמי ספרד התריעו על הפאה הנכרית

ואף חכמי ספרד התריעו על זה המנהג (ואין צורך לומר זאת), כמו שכתב הגאון רבי דוד פארדו בספרו אפי זוטרי לאה"ע (סימן כא) וזה לשונו: "ואילו

איישר חילי אבטליניה למנהג הרע הזה, וכו', ובודאי שראוי למורים שבאותן הקהלות להודיע שיעור האיסור הרבים, ונוסרו כל הנשים ולא תעשנה "פריצות" כזו". עכ"ל.

גם הגאון רבי אברהם פאלאג'י בספרו ברוך את אברהם (פרשת בחוקותי) מעיד על כך וכתב, וזה לשונו: ופשיטא דבמקומותינו לא נשמע ולא נמצא מנהג כזה לילך הנשים בכיסוי הפרו"ק [פאה נכרית] כלל, ואם המצא ימצא אחת מעיר "פורצת גדר" בטלה, וחלילה לנו למילף מקלקלתא. ע"ש. ובשדי חמד אסיפת דינים (מערכת ד, דת יהודית) כתב: "ובמקומותנו לא נתפשט המנהג הזה שהוא אותיות גהינום". עכ"ל.

וכבר כתבתי לעיל בפרק ז אות ב, שסיפר לי סבי הגאון המופלג מוהר"א שריקי שליט"א (שלפנים היה רבה של מוגדור במרוקו, ולעת עתה מכהן ברבנות המושב כסלון), שבמרוקו לא נהגו מעולם ללבוש פאה נכרית, אבל כשעלו לארץ ישראל התקלקלו על ידי האשכנזים. עכ"ד. וכן כתב הגאון רבי רפאל כדיר צבאן בספרו "רבות בנות" (עמוד עח), ונדפס שוב בספרו "נפש חיה ח"א (חלק התשובות סימן יד), וזה לשונו: האמת אגיד שבעלותנו ארצה והתיישבנו בנתיבות שתושביה כולם יוצאי מרוקו ותוניס לא היתה אף אשה זקנה וצעירה כמעט בלי כיסוי ראש, וגם אחרי כן שבאו כמה משפחות אשכנזיות רבנים ומורים המשיכו נשותיהם ללכת בכיסוי ראש כמונו, רק אחרי זמן מה, לאט לאט יצאו כמה אחרים בפאה נכרית, ומאז נשתרבו הדבר גם אצל הצעירות הספרדיות, וכו', והוא רחום יכפר עוון. עכ"ל. וכ"כ הגאון רבי בוגיד סעדון ז"ל והבאתי לשונו לעיל (פרק ז אות ב), שמעולם לא נפרץ המנהג בארצם ללבוש פאה נכרית ורק כמה אשכנזיות פרצו את המנהג בעיר נתיבות. ע"ש.

חכמי ארץ ישראל התריעו על הפאה הנכרית

ואף כן היה בארץ ישראל שגדוליה התריעו על הדבר בשבעים לשון, כפי שכותב הגאון מהרש"א אלפאנדארי בשו"ת הסבא קדישא ח"ב (סימן א), וזה לשונו: ולכן מפני פחד ה' והדר גאונו דברתי על לב כמה מיראי ה' ותופשי התורה לומר להם דהעיקרא דמילתא בפאה נכרית אין להתיר, וכו', לא היה מי שמלאו ליבו לנהוג היתר, וכו', גם שמענו מפי מגידי אמת שבסוף ימיו של מרא דאתרא הדין, ז"ל, באה אשה אחת מארם צובא וגלתה את ראשה בפאה נכרית, והרב הנ"ל הרעיש את העולם בחרמות ובאלות ובקש להעניש אותה

וברחה מהעיר, וכו', חם לבי בקרבי ומה אענה ומה אומר על אודות הזמן שהגיע לידי מדה זאת, שהאנשים אשר הם צריכין לסייע על דבר כבוד השי"ת המה כשלו ונפלו ואין איש שם על לב. וכו'. עכ"ל.

והגאון רבי יוסף חיים זוננפלד התריע על כך ברבים כמבואר בספר "מרא דאערא דישראל" (עמוד מו), וכן הגאון רבי שמואל סלאנט שהיה רבה של ירושלים לפני מאה עשרים שנה, והגאון רבי יעקב מוצפי, ועוד גאונים [והובאו דבריהם לעיל בפרק ז] צעקו על הפרצה הנוראה של לבישת הפאה במחנה ישראל ושהדבר אינו תואם לחוקי התורה והוא הגורם הגדול לפרצת המחנה היהודי. ע"ש. וראה לעיל בפרק ז, שכל גדולי הדור האחרון צעקו בכל כוחם על אותה הפרצה ללא יוצא מן הכלל, ואם כן כיצד יתכן לומר שיש בידינו "מנהג" ללבוש פאה נכרית, הלא כל המנהג הוא נגד התורה הקדושה ונגד רבותינו הפוסקים ז"ל.

וידוע מה שאמר הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך להגה"צ רבי דון סגל, שאם היתה אשה נכנסת לירושלים עם פאה נכרית היו "סוקלים אותה באבנים"! (כלשונו). כך שמעתי "מפיו" של הגאון הנ"ל. והגאון רבי משה אריה פריינד ראב"ד ירושלים כתב שח"ו לומר שמנהג בנות ישראל היה לצאת בפאות נכריות וכו', והובאו דבריו בקנטרס יניב פירות (עמוד כז אות ט), ואם כן כיצד יתכן לסמוך על מנהג שהוא לא מנהג?!

הגזירה שהיתה באירופה

והנה המנהג הפרוץ הזה שהיה למורת רוחם של "כל" גדולי ישראל נפרץ על ידי שתי גורמים, האחד, הגזירה שהיתה בארצות אירופה. והשני, האפיקורסים התחילו לנהוג כך ונשתרבו הדבר לבתים הטובים בישראל.

וכבר כתב הגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת שנות חיים (סימן שטז) שהיתה גזירה על בנות ישראל שילכו פרועות ראש, ולכן העדיפו ללכת בפאה נכרית של זמנם שיש בה "פחות" פריצות, ומשם פרץ המנהג. וכן כתב בשו"ת דברי חיים מצאנז ח"א חיו"ד (סימן ל) ובשו"ת מהר"ץ חיות ח"א (סימן נג) שהיתה גזירת הצר בערי אירופה לבל יכסו בנות ישראל את ראשן, והן עשו תחבולה לכסותן בפאה נכרית שהפריצות שבה היא פחותה קצת מן הפריצות בשערותיה (כפי שהיה נכון לזמנם), ומשם והלאה נשתרבו המנהג הרע הזה. ע"ש. [וראה בקונטרס התנערי מעפר קומי עמוד נח הערה סו].

וכן כותב הגאון רבי משה יהושע לנדא והובא מכתבו בהקדמה לספר "דת יהודית כהלכה" (עמוד ז), וזה לשונו: שהיתה גזירת הצר הרוסי והסיבה שהתירו פעם את הפאה נכרית היא שהותר להם הדבר על ידי רבותינו למען לא יכשלו בפריעת הראש לגמרי, ומוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבלות. עכ"ל. ואם כן היאך נלמד ממקלקלתא? אתמהא?

ושוב ראיתי שכן כתב הגאון רבי בנימין ראבינאוויטץ ראב"ד העדה החרדית בעיה"ק (במכתב שהובא בתחילת ספר "דת משה וישראל), וזה לשונו: הנה מנהג חבישת פאה נכרית ברשות הרבים חדרה ונתפשטה בתוך ישראל קדושים לפני כמאה וחמשים שנה באשמת הצאר הרוסי שגזר על ישראל לשנות לבושם ולצאת בנות ישראל פרועות ראש, בשיתוף פעולה עם המשכילים מחריבי כרם בית ישראל, ועל כן במצב של לית ברירה בחרו את הרע במיעוטו גם לאחר שבטלה הגזרה נשאר המנהג מאחר שהתרגלו לזה, וכך נמשך הדבר בדורות שאחריהם עד שנשתכח מקור המשחית למנהג הזה. וכו'. אבותינו סיפרו לנו כי אנשי חיל מישראל שנקלעו לעמוד על המשמר בצבאות הצאר הרוסי, וכו'. עכ"ל.

האפיקורסים הם הם שהתחילו ללבוש פאה נכרית

ובשו"ת דברי חיים מצאנז ח"ב (סימן נט) כתב: "ורק בעוונות הרבים מקרוב נשתררב המנהג הזה מן האפיקורסים". עכ"ל. וכן כותב בשו"ת בית יצחק שמעלקיס בחאו"ח (סימן יד), והגאון רבי יחזקאל הלברשטאם בספרו דברי יחזקאל על התורה (דרוש לשבועות), והגאון מספינקא בשו"ת חקל יצחק (סימן פא), והגאון רבי יצחק מאיר בן מנחם בספרו פרשת המלך (הלכות אישות פרק יג הלכה יב, בהערה ד"ה אגב), ועוד, ואותו המנהג כל יסודו היה "בטומאה", וכיצר יתכן להמשיך לנהוג שלא על פי גדולי ישראל ולהמשיך לנטות מן הדרך הישרה והבטוחה שהם מבייחים לנו? ומרן החבי"ף בשו"ת סמיכה לחיים חאו"ח (סימן א, דף יב אות ב) כתב: והמנהג חייב להיות מיוסד על מקורות ההלכה, וכל שהוקבעה הלכה בפוסקים, ואחר כך קבעו מנהג נגד ההלכה, לא משגיחין במנהג גרוע כזה כלל וכלל, והוא בטל ומבוטל, ואפילו שלא מיחו בהם. עכ"ל.

זהו "איסור" ולא "מנהג"!

ולכשתעיין היטב בספרי הפוסקים תראה שלדעתם מלבד שהדבר אסור משום "מנהג", אלא שיש בדבר "איסור" ולכן הוא איסור ולא מכח

"המנהג", כמבואר בדרשות מהר"י מינץ (סוף דרוש א) שכתב, וזה לשונו: ואבותנו ואבות אבותנו הקדושים בכל קהילות אשכנזים מחו בדורותיהם שלא ישאו על ראשם אפילו הבינדי ממשי שהגוון שלו דומה לשער, הלא יראו מעלתכם כי במקום שנהגו נשי האומות לכסות, האחיות נזהרות מלהתקשט בפאה נכרית. עכ"ל. וכן בספר עצי ארזים אה"ע (סימן כא ס"ק ב) כתב: נראה לי פשוט דאסור לאשה נשואה להתקשט בפאה נכרית, והמורים היתר חדשים מקרוב באו, עתידים ליתן את הדין. עכ"ל. ובשו"ת דברי חיים מצאנו חיו"ד ח"א (סימן ל) כתב: וכפי ששמעתי אני, לא נמצא בכל מדינת אשכנז שום אשה חשובה לילך בשערות ופאה נכרית, רק איזה מנקלי העם פחותי הערך והיו לקלס. עכ"ל. ובשו"ת מהרי"ץ חיות (סימן נג) כתב: אף על גב שהרמ"א ומגן אברהם הסכימו לדעת השלטי גיבורים להתיר פאה נכרית, בכל זאת כיון דנהגו העם לאסור כל גילוי שער באשה לא ערב לבי להתיר וכו', ובימי ילדותי לא שמעתי שנהגו קולא בזה בכל תפוצות ישראל במדינת פולין, רק חדשים לבקרים באו, אשר הרבה פרצו הגדרות, וראוי להוכיחם ולהחזירן למנהגם הקודם. עכ"ל. וכן כתב הגאון רבי אברהם פאלאג'י בספרו ברך את אברהם (פרשת בחוקותי), וזה לשונו: ופשיטא דבמקומותינו לא נשמע ולא נמצא מנהג כזה לילך הנשים בכיסוי הפרו"ק [פאה נכרית] כלל, ואם המצא ימצא אחת מעיר פורצת גדר-בטלה, וחלילה לנו למילף מקלקלתא. ע"ש. ובשדי חמד אסיפת דינים (מערכת ד, דת יהודית) כתב: דבמקומותינו לא נתפשט המנהג הזה. עכ"ל.

ואיזה חכם אחד בספרו "בעקבי הצאן" ח"ד (פרק כד אות ח) הביא חלק מדברי הפוסקים הנ"ל שכתבו שאיסור פאה נכרית הוא מפאת שלא נהגו כן בעירם ואין לפרוץ גדר המנהג, וכתב על זה, שמכיון שנפרץ היום המנהג יש להתיר ואם משום מראית העין גם כן ליכא שהרי אין כאן "מראית העין" שהכל יודעים שהוא פאה נכרית. ע"ש. וליתא, שמלבד שטעה במושג "מראית העין" (וכמ"ש בפרק ג אות ד), אלא שבא לצבוע את כל הפוסקים הנ"ל בגוון שחור ולהפוך את דבריהם ח"ו לאבדון, והקורא היקר יראה שהם כתבו את דבריהם מתוך דעתם לאסור את הפאה נכרית, ולא מתוך סברא להתיר ושכאילו רק ה"מראית העין" על ידי המנהג מעכב את ההיתר. ומה שהם כתבו שלא נוהגים במקומם ללבוש פאה נכרית, אין כונתם שאם היו נוהגים כך אז היה מותר, שהרי דבריהם יוכיחו, שאפילו אם יפרץ המנהג, עלינו להוכיחם ולהחזירן למנהגם הקודם, וכמו שכתב בשו"ת מהרי"ץ חיות. וכן כתב בבירך את אברהם שחלילה למילף מקלקלתא. וגם מהר"י מינץ כתב שהדבר אסור באיסור חמור

לא רק מפני המנהג, וכן כתב בעצי ארזים שעליהם ליתן את הדין, וכן כתב בדברי חיים מצאנו שאם איזה תלך בפאה נכרית היא פחותת ערך, כיע"ש, ועל כורחינו שגוף האיסור הוא לא משום המנהג אלא מגופן של דברים שיש בדבר איסור של צניעות ופרועת ראש כאשר התבאר לעיל [וחלק מהקטע האחרון הוזכר לעיל].

מנהג שקם נגד רבותינו הפוסקים אינו מנהג

ואתה הקורא היקר אחרי שראית שהמנהג הנ"ל ללבוש פאה נכרית היה נגד דעתם של רבותינו הפוסקים, הנה לפניך דברי הפוסקים ז"ל על מנהגים שהם נגד רבותינו הפוסקים, כמו שכתב רבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה נתיב ב, חלק ה דף כב טור א) שדברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם, היינו בפניהם, אבל שלא בפניהם מותר, כך פשוט בפסחים. והא דאמרין דשלא בפניהם מותר, דוקא מנהג גרוע שלא נעשה על פי תלמידי חכמים, אבל מנהג חשוב שנהגו בני המקום על פי תלמידי חכמים, ותלמיד חכם עמהם, אי אתה רשאי להתירו אפילו שלא בפניהם. כך כתבו המפרשים והתוספות. ועוד כתבו חילוק אחר כי דוקא מנהג שנהגו להחמיר על עצמם לסייג ולפרישות, ואז אי אתה יכול להתירו בפניהם, אפילו שלא נעשה על פי תלמידי חכמים, אבל מנהג בטעות, שנהגו שהיו סבורים שהיה אסור, אתה רשאי להתירו בפניהם. עכת"ד. [וראה להלן אות ב].

התורה והאמונה נצחית לעד

מכל מקום, אתה הראת לדעת שאין חוכא והיתלולא גדולה יותר מלטעון ולצעוק שמנהגן של בנות ישראל מאז ומקדם ללבוש פאה נכרית, כי כל יסוד המנהג שנהגו כן, הוא היה נגד הוראת מורי ההוראות בישראל, ונגד רצון התורה הטהורה, וחלילה לנו להמשיך במנהגם האסור של הפורצים גדרות שלא ברצון חכמים, ויבטלו אלף אלפי פורצי גדירות בישראל (אפילו שהם חכמים ונבונים וכו') ולא תעקר הלכה אחת שבתורה, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (בפרק ט הלכה א): שאחד מעיקרי הדת והאמונה, שהתורה נצחית לעולמי עד, ולא תשתנה בשום זמן ח"ו, שנאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. ע"ש. ואין כאן מקום.

בסיכום:

מי לא יחרד בראותו דברי קודש של רבותינו הפוסקים ז"ל אשר כתבו בשבעים לשון שאין היתר לנשים ללבוש פאה נכרית, וחלקם כתבו שהדבר אסור

באיסור מן התורה כאשר נזכר בדבריהם, וחלקם כתבו שהדבר אסור מפני שאר איסורים ושאר נגעים [נראה מה שפתחנו בתחילת הפרק "שאל יהיו דברי חכמים קלים בעיניך"!]. בודאי שמי שיש יראת ה' בליבו והולך אחרי דברי חכמינו ז"ל מעתיקי השמועה - יסור למשמעתם ויטה אוזן להוראתם, כי היא הוראה מגבוה [נמלכד מה שמבואר לעיל שאף השלטי הגבורים אוסר לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית, מכל מקום אפילו אם נאמר שהוא ח"ו מתיר ושעוד עשרה פוסקים כמותו מתירים ח"ו ללבוש פאה נכרית ברשות הרבים, הלא כבר כתבו הפוסקים הנ"ל שאין לעשות כך מפני שזוהי פרצה חמורה בישראל ורבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה, ובפרט בדורינו אנו שהגברים פרוצים וקרובים לנשים מאוד ובטלו גדרי העריות שהדבר אסור בכל אופן שבעתיים מדורות עברון].

ב:

אין מנהג להקל אלא להחמיר

ותדע שלעולם אין כח ביד המנהג להקל בדבר האסור אלא להחמיר בדבר המותר, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות שביתת עשור (פרק ג הלכה ג), וזה לשונו: אין מנהג בא לבטל דבר האסור, אלא לאסור המותר. עכ"ל. ונמצא שלעולם אין למנהג כח להקל כנגד הדברים המפורשים בדיני התורה. וכן כתב הרשב"ש בתשובה (סימן תקסב), וז"ל: ונמצא שמנהג מבטל הלכה הוא אמת בענין ממון, והיותו בלתי אמת בענין שיש בו איסור ונהגו בו היתר, שאין יכולת במנהג אלא לאסור המותר, אבל להתיר האסור לא, עכ"ל הרשב"ש. ושם (סימן תרכו) כתב: ואין המנהג אלא לאסור את המותר, אבל להתיר את האסור אין אומרים בו מנהג מבטל הלכה. עכ"ל שו"ת הרשב"ש.

גם המאירי (ר"ה טו:) כתב: ואע"פ שאמרו מנהג מבטל הלכה, לא אמרו אלא במקום "שההלכה" מקילה ומנהג מחמיר, או שהמנהג מיקל, אלא שאין בדבר איסור, הא אם היה מנהג בא להקל במקום איסור, מיהא אין שומעין לו. ובמסכת סופרים (פי"ד הי"ח) זה שאמרו שמנהג מבטל הלכה, דוקא שהוא מנהג ותיקים וכו', אבל מנהג שאין לו ראייה מן התורה אינו אלא כטועה בשיקול הדעת. עכ"ל.

ובחידושי הריטב"א (פסחים נג.) כתב בשם רבו הרא"ה: והדבר פשוט שאין משנתנו וכל הגמרא אלא במנהג שהוא להחמיר, אבל במנהג שהוא

להקל, לעולם אין חוששין לו, ואפילו היה על פי גדולים שבעולם, כל שנראה שיש בו צד איסור וכו', ואם הטעות מוכרע, אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'. וכו'. עכ"ל. וכן כתב בשו"ת הרדב"ז ח"ד (סימן אלף קמה), והובא גם בשיירי כנה"ג יו"ד (סימן ריד הגה"ט אות יז). ע"ש.

והרדב"ז בתשובה ח"ג (סימן תקנז) כתב, וז"ל: וכן כתב הריטב"א ז"ל בשם רבו הרא"ה ז"ל בשם הרמב"ן ז"ל, וכו', ואם המנהג הוא בטעות ונהגו בו איסור מפני שחשבו שהדבר אסור מצד עצמו מנהג כזה נשאלין ומתירין להם. ואם יש במנהג חשש איסור, כההיא דבית שאן, מתירין להם אע"פ שלא נשאלו, ואפילו בעל כרחם, וכל מה שכתבנו הוא במנהג להחמיר! אבל במנהג שהוא להקל, אם הדבר מוכרע לאסור אין חכמה ואין עצה נגד ה', ומוחין בידם עד שמחזירין אותם להלכה, ואם המנהג קבוע והאיסור אינו מוכרע יעשה לעצמו להחמיר, באופן שלא יהיה מחלוקת עד אשר יחזירם מעט מעט! ואם המנהג אינו קבוע יבטלנו אע"פ שאין האיסור ברור, אלה הם חילוקי המנהגות, וכו', אבל בנידון דידן שהמתיר חי וידוע ועל פיו נהגו היתר, כייפינן להו עד דהדרי למנהגם הראשון. עכ"ל.

וכן מבואר בשו"ת שואל ונשאל (ח"ב סימן כט) וזת"ד: ומכיון שקיבלנו הוראות מרן, אין להקל כנגדו אפילו אם יש מנהג להקל, שכן מוכח ממה שכתב מרן הב"י בהרדמתו: שאם נהגו להחמיר היפך ממה שהכריע להקל, ישארו במנהגם, אבל להיפך שנהגו להקל נגד הכרעתו נראה שצריכים להחמיר כפסק מרן, עכ"ד. וכן כתב בשו"ת בני בנימין (סימן טו, דף כח ע"א).

ומרן החבי"ף בשו"ת סמיכה לחיים חאו"ח (סימן א, דף יב אות ב) כתב: והמנהג חייב להיות מיוסד על מקורות ההלכה, וכל שהוקבעה הלכה בפוסקים, ואחר כך קבעו מנהג נגד ההלכה, לא משגיחין במנהג גרוע כזה כלל וכלל, והוא בטל ומבוטל, ואפילו שלא מיחו בהם. עכ"ל. וכעין זה מבואר בשו"ת שער אשר קובו חיו"ד (סימן א, דף ח אות ב) שכל מנהג שהוא היפך דעת רוב הפוסקים אפילו הוא להחמיר אין להשגיח בו, וכל שכן אם יש בו צד להקל, אמרינן שהוא מנהג בטעות, ומבטלינן ליה, עכ"ד.

וכן כתב בבני בנימין (דף כח ע"א) וזה לשונו: ואם נהגים בדבר שיש בו קולא נגד דעת מרן [השו"ע], צריך לבטל המנהג, ולנהוג כדברי מרן שקיבלנו הוראותיו, עכ"ד. והחק יעקב בשו"ת שבות יעקב ח"ב חאו"ח (סימן ו) כתב:

ומה שטענו שכן נהגו זה כמה מאות שנה, ומנהג עוקר הלכה, אמת שכך אמרו בש"ס יבמות (קב.) א"ר כהנא א"ר אם יבוא אליהו ויאמר חולצין במנעל שומעין לו, אין חולצין בסנדל אין שומעין לו, שכבר נהגו העם בסנדל, והכי אמרינן בפרק הקומץ (מנחות לב.) גבי נהגו העם בסתומה, וכן הוא במסכת סופרים (פרק יד הלכה יח), ובירושלמי פרק הפועלים (בבא מציעא ריש פרק ז) גבי הכל כמנהג המדינה, שמנהג מבטל הלכה, וכן כתב בערוך (ערך נהוג) עיי"ש, ובתשובת מהרי"ק (שורש ט) ע"ש, איברא כד מעיינן שפיר תראה שבנין בנין קבוע על יסוד רעוע, חדא דדוקא מנהג שהוזכר שהיו נוהגין כן מקדם שנקבע הלכה זו בש"ס שייך לומר מנהג עוקר הלכה, מה שאין כן בדבר שכבר נקבע ההלכה בש"ס, בודאי אין כח ביד שום אדם לבטל ולשנות המנהג נגד ההלכה, רק מצינו אם הלכה רופפת בידך תלך אחר המנהג, ולא להיפך לשנות המנהג מחדש נגד ההלכה, והמהפך מנהג כזה אותיות גהנם, וכו', ובר מן דין מצאתי בפרי חדש לאו"ח (סימן תצו) בדיני מנהגי איסור (אות י) מסיק דלא אמרינן מנהג מבטל הלכה במילתא דברירא, אפילו הוי איסור דרבנן, ומחינן ליה במרזפתא דנפרא למי שלא ירצה לשמוע דברי חכמים וכו', לכן נראה לי פשוט אי איישר חילי וכל מי שיש בו ריח תורה יראה לבטל מנהג זה שנעשה בטעות, וכו', עכ"ל. ואם אתה חכם, צא והבן מדבריו אלו להיכן האמת נוטה. ודי בזה. ולאור האמור יעמוד החכם ויתמה "האם יתכן לומר שמותר ללבוש פאה נכרית מתורת מנהג?" אתמהא!

מנהג של איסור לעולם אינו משתרש

והדבר פשוט שכל קהל שנהגו לעשות איסור מסוים אין אותו המנהג משתרש לעולם מכיון שבכל פעם שעושין את אותו המנהג זהו איסור חדש, וכשעושין אותו שוב פעם הרי זה איסור חדש ואיסור מוסיף על קודמיו, ונמצא שלעולם אי אפשר להשריש בקהל השי"ת מנהגים של איסור. וכמו שכתב הרא"ש בתשובה (כלל נה סימן עד) שכל מנהג שיש בו עבירה יש לשנות המנהג אפילו הנהיגו גדולים את המנהג דאין בית דית מתנין לעקור דבר מן התורה, וכו'. עכ"ל. וכבר כתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פרק ט הלכה א) שאחד מעיקרי האמונה בהשי"ת הוא שהתורה הקדושה לא תשתנה בשום זמן ח"ו, ושום רוח לא תניד דברי תורה לא המנהג ולא גדולים שיתנו לעקור דבר מן התורה.

ומלבד שנתבאר בספר זה שלבישת הפאה נכרית אסורה מן התורה מכמה טעמים, ויש בזה משום פרועת ראש ומשום בחוקותיהם לא תלכו, אלא

שיש בפאה הנכרית פריצות גדולות שכל סיבת פריצת חומת הדת נבעה ממנה, וזהו מכשול גדול לרבים שמצוה על כל חכם מישראל לבטל את אותו המנהג הרע כי "אלהיהם של אלו שונא זימה" (סנהדרין צג. קו.), ובזכות הטהרה בישראל אנחנו עתידין להגאל, וכמו שנאמר (דברים כג, טו): "כי יהוה אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך".

בסיכום:

יוצא מכל האמור שבתורת משה רבינו עליו השלום אין מושג של מנהג "להקל" אלא להחמיר (רמב"ם שביתת עשור ג, ג), ובנוסף לכך, כל מנהג שהונהג שלא על ידי גדולי ישראל אינו מנהג ואסור לנהוג על פיו וכל שכן המנהגים הנוגדים את ההלכה שאסור לנהוג על פיהם. ואין צורך לומר שמצוה לבטל מנהג שיש בו סרך איסור וכמו שכתבו כל הפוסקים הנ"ל. לפיכך אין שום סמכות למה שנוהגות הנשים כיום לחבוש פאה נכרית לראשן כי מנהג זה הוא מנהג מנוגד לדת "התורה הקדושה" והיה למורת רוחם של גדולי ישראל בכל משך הדורות.

ג:

מוציא לעז על הראשונים

אתה הקורא היקר רואה בעיניך שאותן הנשים הראשונים שלבשו את הפאה הנכרית הן הן שהוציאו לעז על עצמן ולא אנחנו המוציאים עליהם לעז, כיון שבכל הדורות כולם היו הדברים נגד רצון רבותינו הפוסקים שהתריעו על כך בכל כוחם ורק אותן הנשים החצופות שלא שמעו לקול המורים הן הן שפרצו את המנהג.

בכל זאת יתבאר כאן בקצרה שבנידון דידן אין שייכות לומר "מוציא לעז על הראשונים" והטעמים לכך הם רבים, וראשונה בקודש אציגה מה שכתב מרן הראש"ל בשו"ת יביע אומר ח"ה חאה"ע (מילואים לסימן ה): בדין פאה נכרית הארכתי בס"ד להביא ראיות מפי סופרים ומפי ספרים לאסור, וכדמוכח נמי בירושלמי פרק המדיר לפי פירוש רבינו בעל הערוך. (ואע"פ שהמאירי כתובות עב. עמוד שי"א פירש פירוש אחר בירושלמי, מ"מ נראה שלענין הלכה אינו חולק על בעל הערוך הנ"ל). והתלמידים המקשיבים לקולי בשומעם שיש כמה נשים

ספרדיות החפצות לפרוץ גדר הצניעות ולחבוש פאה נכרית לראשן ולצאת בה לרה"ר, פרסמו פסק דין בחוברת "תורה מציון" (חודש כסלו תשכ"ט, קר"ע שט"ן לפ"ק), וב"ה רבות בנות נסוגו ממחשבתן, וחזרו למנהג הנשים הכשרות לחבוש כובע או מטפחת לראשן. וגם מאלו הלובשות פאה נוכרית חזרו בתשובה, כי סבורות היו מתחלה שהדבר מותר ע"פ הדין, שכן מנהג קצת מורות של ביה"ס החרדי "בית יעקב", דיילי מקלקלתא ולא מתקנתא, ובהודע להן מדברינו, שמעו לקול הורים ומורים, אשריהם ישראל!

אולם אחד חכם חובר חבר פירסם מאמר ביקורת על דברינו אלה בעתון מסויים, והעלים עינו מדברי כל הפוסקים האוסרים והמיוסדים על אדני פז, ובא בטענה בלה ומטולאה, שקביעת ההלכה שיש בזה איסור נוגדת למה שחששו הפוסקים בכיו"ב, שנמצא אתה מוציא לעז על הראשונים, כי הרבה נשים של אלפי ישראל ובתוכם צדיקים וחסידים מדורות עברו נהגו היתר בדבר, ואילו לפי דברינו יוצא שכולן התנהגו בניגוד להלכה. ח"ו. והנה כבר הרגשתי בפנים בזה וכתבנו שאין מזה ראייה, אולם בעיקר טענתו שנמצא אתה מוציא לעז על הראשונים, הבל יפצה פיהו, כי מאחר שרוב הפוסקים אוסרים הדבר בהחלט, אנו צריכים לחוש לעצמנו יותר ויותר מענין הוצאת לעז על הראשונים, ובפרט שהוא קול ושוברו בצדו, שבדורות הראשונים הפאות הנכריות היו ניכרות מאד לעין, ולא היה בהן חשש למראית העין שידמו לשערות טבעיות, ואילו הפאות הנכריות שנתחדשו בזה"ז, לא רק שהן דומות לשערות הטבעיות, אלא גם עולות עליהן ביפין ובטיבן ובמראיתן, עד שאף הפרוצות משתמשות בהן לגני וליופי, ומכיון שאין שום היכר בין פאות אלו לשערות הטבעיות, הא ודאי שיש לחשוש בהן משום מראית העין, שיחשבו אותן לפרוצות ההולכות בגילוי שערות ראשן ברה"ר. ועכ"פ כשיש טעם להחמיר בזה"ז יותר מן הדורות הקודמים בטל לעז הראשונים. ובלא"ה הרי נודע מ"ש התה"ד (סי' רלב), דלא אמרינן נמצא אתה מוציא לעז על הראשונים, אלא בכגון ההיא דגיטין (ו:): דפשיטא מילתא להתיר מצד הדין, וכשבא אחד להחמיר נגד מה שנהגו מקדמת דנא, בכה"ג יש לחוש להוצאת לעז על הראשונים, מה שאין כן היכא דאיכא ספיקא דדינא ויש צדדים להחמיר, מוטב שנעשה כדת, וכתורה יעשה, ונחוש לגיטין שלפנינו שלא יהא בהן שום ספק ממה שנחוש ללעז גיטין הראשונים. ע"ש. וכיו"ב כתב הפרי חדש באו"ח (סימן תצו ס"ק יב). ע"ש. גם המהראנ"ח ח"ב (סי' יא) כתב דדוקא בעניני גיטין ואישות שייך לומר כן, שנמצא שעל ידי זה מוציא לעז על הבנים שהם ממזרים ח"ו. אבל בשאר איסורין אין לחוש לזה. ע"ש. וכ"כ בס' בתי כנסיות בתשובה שבסוה"ס (דקכ"ה ע"ב). ע"ש.

והרה"ג רבי מנשה סתהון בספרו כנסיה לשם שמים (דף ס ע"ב) כתב שדברי מהראנ"ח הנ"ל נכונים מאד בטעמן, כי בודאי דבר זר מאד לומר שיש למנוע מאדם הבא להחמיר מספק איסור כדי שלא להוציא לעז על הראשונים, וגם בכל הש"ס לא נמצא דין זה אלא לגבי גיטין ואישות. וכ"כ החקרי לב חאו"ח (סי' צה) שדברי מהראנ"ח מוכרחים מהש"ס (יבמות טו). וכ"כ בשו"ת עין משפט חאו"ח (סי' א). ע"ש. וע"ע בשד"ח (מערכת גט סי' ל אות ז), ובשד"ח כללים (מערכת ל כלל עג). ע"ש. ומכל שכן בזה שהבאנו להקת פוסקים חבל נביאים שאוסרים בודאי שחובה לחוש להם, וביחוד בפאות נכריות של זמנינו, וכנ"ל. עכת"ד היביע אומר.

ובספרו מאור ישראל (ביצה ל. ד"ה הנה) מהאריך בכל הנ"ל וג"כ כתב שלא כל כמינה לומר "מוציא לעז על הראשונים" והעיקר הוא כנ"ל דלא אמרינן הכי אלא בהא דגטין (ו:). ע"ש. וכן כתב בספר הלכה למשה להגאון רבי משה כלפון הכהן ראב"ד ג'רבא (סימן ט) אחרי שהביא דברי החבי"ף בסמיכה לחיים בשם מהראנ"ח הנ"ל שדוקא בעניני אישות אמרינן הכי אבל לא באיסורי, והוסיף שכן מוכח מדברי מרן בשו"ת אבקת רוכל (סימן רמ) ומהקדמתו לבית יוסף יו"ד שבמקום חומרא או ספיקא דדינא לא אמרינן הכי. ע"ש. וראיתי לתלמיד חכם גדול מנתיבות שהרחיב בזה בספרו דבר ה' (עמוד קנח) בשם הפוסקים הנ"ל, קחנה משם.

הנידון של מוציא לעז על הראשונים אינו מתחיל

ובספר קהל קדושים (מלבושי הנשים אות כא) כתב שבנוסף לדבריו הקדושים של היבי"א הנ"ל, יש להוסיף שבנידון דידן שיש מכשול בפאה הנכרית יתכן דאחסור דרי ולא שייך לומר "מוציא לעז על הראשונים" כיון שכל התלמי הוא בדורינו אנו ולא בדורות עברו. ע"ש. ואין זה אמת כי גם בדורות עברו היתה פריצות בפאה הנכרית וכמו שהעידו ובאו גדולי הפוסקים הנזכרים לעיל, ומאן לימא לן שלא היה באותן הדורות פריצות, והעיקר כנ"ל שאין שייכות לומר "מוציא לעז על הראשונים" אלא לענין גטין וכמבואר בספרי הפוסקים הנ"ל.

בסיכום:

יוצא מכל האמור שאין ללבישת הפאה הנכרית דין "מנהג" בישראל, אלא אדרבה הדבר היה לעוגמת נפש לעם היהודי אשר נחל מפלה רוחנית כל

כך גדולה שמאז ומתמיד היתה הפאה הנכרית בניגוד לדעתם של גדולי הדורות שהתריעו זעקו והחרימו שלא יצאו בנות ישראל בפאות נכריות לרשות הרבים, ולא היה שום פוסק שהתיר את הפאה הנכרית כיון שגם השלטי הגבורים (בשבת כט. מדפיו) כונתו לביתה וחצירה וכמבואר בדבריו בכתובות (לב: מדפי הריף אות ב), וכאשר נתבאר לעיל (בפרק ו), ולכן אין כאן חשש "מוציא לעז על הראשונים" אלא איפכא הוא, שאותן הנשים שהתחילו לנהוג כך הן הן שהוציאו את הלעז על עצמן אשר מנהגם היה למורת רוחם של רבותינו ז"ל.

וכבר התבאר לעיל שמצוה לבטל מנהג שיש בו מכשול, ושלא נאמר דין "מנהג" אלא כשנתייחד על פי חכמים ועם דעת כל חכמי הדור בלא מוחים, ושאין דין מנהג "להקל" אלא "להחמיר", ונמצא שאותן נשים שרצו להסתמך על המנהג בטעות יסודם. ובנפול היסוד נפל הבנין.

פרק יא

מצות "תוכחה"

בגדר "מוטב שיהיו ישראל שוגגין ואל יהיו מזידין"

מטרת הפרק

רבים חושבים שיותר טוב שלא לגעור באותן הנשים שלובשות את הפאה הנכרית והולכות עמהן ברשות הרבים, ואפילו שבפסוק נאמר "הוכח תוכיח את עמיתך" ודרשו רבותינו (ב"מ לא:): אפילו ארבעה וחמשה פעמים, ועוד אמרו (ערכין טז:): הוכח תוכיח את עמיתך עד שיכהו... אולם הם מצאו פתרון לפי שכבר אמרו חז"ל "מוטב שיהיו ישראל שוגגין ואל יהיו מזידין" (שבת קמח: ביצה ל. בתרא ס:), ולכן עדיף יותר שלא לגעור בהן, ובפרט שבנות ישראל מתביישות מאותה גערה...

ואכן, אין מה לעשות הרי טבעו של עולם שלא לעיין בכל דבר עד תומו, ואנשים סומכים על דעתם "הרחבה" לפני שעיינו היטב בספרי רבותינו הפוסקים, ובפרט בדור האחרון שחלק רב מן הציבור נלאו מללמוד בספרי הכללים אשר הם מורים דרך לכל דבר שבתורה - וכמה אברכים צעירים מלאם ליבם לחדש חידושים בניגוד לדעתם של רבותינו הפוסקים ז"ל וזאת מכיון שיש להם בושח לעיין בספרי הפוסקים ובספרי השו"ת והם מעדיפים יותר לקבל את תורת הפלפולים שאין בהם שום נפקא מינה למעשה, לכן הגיעו לכל הטעות הנ"ל בענין "מוטב שיהיו ישראל שוגגין ואל יהיו מזידין" אשר היא מנוגדת לאמת הזוהרת כזהר הרקיע.

ומחמת ששגגת הלכה עולה זדון וכל שכן שזדון עולה זדון, לכן באתי להאיר את עיניהם של האברכים התמימים הללו שלא עיינו כלל בספרי הפוסקים, וכשהם רואים איזה מאמר תלמודי תיכף הם מסבירים אותו לפני "עניות" דעתן ולא טורחים לדאות בספרי הפוסקים האחרונים מה שהביעו ייחסם על אותו הענין וזה החלי בס"ד. ודי בזה.

א: מצות תוכחה

נאמר בפסוק (ויקרא יט, יז): הוכח תוכיח את עמיתך. ודרשו חז"ל: הוכח אפילו מאה פעמים (בבא מציעא לא:), ואמרו עוד: עד היכן הוכחה? אמר רב עד הכאה (ערכין טז:), ואמרו: אמר רבי אילעא משום רבי אלעזר ב"ר שמעון, כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע שנאמר: הוכח תוכיח, הוכיח למי שמקבל (יבמות סה. ורש"י). וכן פוסק הרמב"ם בהלכות דעות (פרק ו הלכה ז), וזה לשונו: הרואה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך, המוכיח את חבירו בין בדברים שבינו לבינו, בין בדברים שבינו לבין המקום, צריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי העולם הבא, אם קיבל ממנו מוטב ואם לאו יוכיחנו פעם שניה ושלישית, וכן תמיד חייב אדם להוכיחו עד שיכהו החוטא ויאמר לו איני שומע, וכל שאפשר בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפש בעון, כיון שאפשר לו למחות בהם. ושם (הלכה ח): המוכיח את חבירו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימו שנאמר ולא תשא עליו חטא, כך אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות ת"ל ולא תשא עליו חטא. וכו'. במה דברים אמורים בדברים שבין אדם לחבירו, אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים ומפרסמים חטאו ומחרפים אותו בפניו ומבזין ומקללין אותו עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל. עכ"ל. יוצא מדבריו שאסור להוכיח את האדם בדרך שהוא מביישו וזהו שנאמר בפסוק "ולא תישא עליו חטא", ומפרש הרמב"ם שלא ישא עליו חטא במה שיתפס בעוון הלבנת פני חבירו שאם הוא מלבין את פניו ומביישו הרי זה מלבין את פניו ועובר משום "לא תישא עליו חטא". וכל זה בעניני בין אדם לחבירו אבל החוטא בבין אדם למקום מבזין אותו וכמו שכתב הרמב"ם.

כיצד ראוי לפרסם מאמרים נגד "הפאה הנכרית"?

והנה אין ספק שמצוה גדולה היא לפרסם את חומרת האיסור ללבוש פאה ברשות הרבים ויש בכך משום "הוכח תוכיח את עמיתך" שזוהי מצות עשה, ואף פעם לא שמענו ולא ראינו שבאו אנשים לפני איזה אשה והכלימו אותה בדברים אלא כל דרך הגערה היא בדרך של כבוד שמפרסמים כמה הדברים חמורים ומעולם לא דברו נקודתית על אשה פלונית... ובפרט שכל אותן הנשים שהולכות עם פאה נכרית הם עוברים על רצון התורה בפרהסיא וגורמים מכשול רב לבני ישראל ומכשול זה פוגע בקדושת ובטהרת המחנה היהודי,

וכבר אמרו חכמים (סנהדרין עד.): אין פרהסיא פחותה מעשרה! ובימינו האשה מסוגלת ללכת עם פאה נכרית קבל עם ועדה ולמשוך את עיני הגברים אליה שהם לא עשרה ולא מאה אלא הרבה יותר מזה, והם מחללות ברכים את שם ה', ונושאות חטא על הזלזול בדברי חז"ל שאסרו לאשה ללבוש בגדים פרוצים, וכן מזלזלות בדברי התורה שאסרה לאשה ללכת פרועת ראש! ובודאי שמצוה להוקיע את הנשים הללו מתוך העדה בכל דרך אפשרית כי במקום חילול ה' אין חולקים כבוד לרב (ברכות יט: ערובין סג. סנהדרין פב. ושבעות ל.) ואין נושאים כבוד לחוטאים הפוגעים בקדושת הציבור ומצוה להוכיחם ואפילו לישא עליהם חטא כי הפרצה היא כללית, וכמו שפסק הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (פרק ה הלכה ג), וזהו שסיים הרמב"ם בהלכות דעות (פרק ו הלכה ח שם): "במה דברים אמורים בדברים שבין אדם לחבירו, אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברכים ומפרסמים חטאו ומחרפים אותו בפניו ומבזין ומקללין אותו עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל".

אלא שלא זו הדרך, כיון שאם אנו חפצים שהציבור יתחזק בענינים אלו צריכים אנו לעשות זאת בדרכי נועם וכשם שהתורה הולכת בדרכי נועם ונתיבותיה שלום כך אנו נעמוד להעמיד את דברי התורה בדרכי נועם והאמת והצדק עם המוחים באותן שמביישים את הציבור קבל עם ועדה המקיימים את הפסוק "וזרקתי עליכם מים"... כי לא זוהי הדרך אלא צריכין לקרב את אותן בנות ישראל הטועות מחמת העוורון הכללי ולהרבות תפילה להשי"ת שתהיה הברכה מצויה במעשי ידינו להשיב לב בנים על אבותם.

והוצרכתי לכתוב את כל הנ"ל מפני שראיתי "לעתונאי" אחד שהעזי להביע דעתו בניגוד לדעת התורה הקדושה, וכתב באחד מן העתונים (שבעונות הרבים כל הפצועים והנדחים מתקבצים לכתוב בעתונות החרדית), ודבריו הודפסו בסוף ספר "יקם שעה לדממה" שאין שום היתר לפרסם במודעות רחוב נגד הפאה הנכרית וכו', ואולם כפי שהתבאר לעיל שאין שום בעיה לפרסם במודעות רחוב נגד הפריצות והפאה הנכרית להוקיע את הנגע מתוך המחנה, ואדרבה הלוואי שכל הציבור למגדולם ועד קטנם ינהגו בדרך נועם זו שרבים השיבה מעוון.

ומה שכתב העיתונאי הנ"ל שיש בכך משום "כל המלביץ פני חבירו ברכים", הנה מידת האמת נוגדת את דרכו, שהרי הרמב"ם כתב בפירושו "אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברכים ומפרסמים חטאו

ומחרפים אותו בפניו ומבזין ומקללין אותו עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל", ורק לענין הנהגה אין לנהוג כך מכיון שהציבור לא יקבל את הדברים, וכבר אמרו חכמים: כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע (יבמות סה.), ופרש"י: שנאמר: תוכיח, שיקבל את התוכחה. ע"ש. וראה עוד ברש"י בדברים (א, א). ואכמ"ל. [נראה בספר דבר ה' (עמוד רכא) שכתב מכתב לאיזה עיתונאי בור ועם הארץ, והשיב לו על כל טענותיו המבולאות. ע"ש].

ב

מוטב שיהיו ישראל שוגגין ואל יהיו מזידין

כפי שכתבנו לעיל שאותם המתירים באו בטענת בלה כי מוטב שלא להוכיח את ההמון בזה מכיון ש"מוטב שיהיו ישראל שוגגין ואל יהיו מזידין" (שבת קמח: ביצה ל. בתרא ס:), ולכן העדיפו שאין למחות באותן הנהגות ללבוש פאות נכריות.

האם אמרינן "מוטב שיהיו ישראל" וכו' בדאורייתא?

והנה מרן בבית יוסף באו"ח (סימן שג סעיף יז) כתב שיש למחות באותן הנשים היוצאות בתכשיטין לרשות הרבים שהרי הן עוברות על דברי חז"ל שאסרו לאשה לצאת עם תכשיטין, וסיים מרן שמכל מקום יש לומר שאין למחות בהן מכיון שהן סומכות על הסוברים שאין לנו רשות הרבים בזמן הזה (ואין דעת מרן כן, כמבואר בסימן שמה סעיף ז, ובשו"ת רחשי לב חאו"ח סימן קיז, ויביע אומר ח"ט חאו"ח סימן לג). וכתב בספר דברי יונתן (סימן שג אות לא) שמכאן ראייה שרק בדרבנן אמרינן "מוטב שיהיו ישראל שוגגין ואל יהיו מזידין" אבל בדאורייתא לא אמרינן הכי, וכעין זה מבואר באור זרוע ח"ב (סימן פד), וזה לשונו: כהיא דריש פרק המביא כדי יין (ביצה ל.) דמסיק אלא הנח להם לישראל שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין, והני מילי בדרבנן אבל בדאורייתא לא. עכ"ל. ולכן מרן השלחן ערוך מצרף את דעת האומרים שאין לנו רשות הרבים בשביל לומר את הכלל של "מוטב שיהיו ישראל מזידין" וכו', אבל אם הדבר היה מן התורה לא שייך לומר "מוטב". וכו'. ע"ש.

ויש לדחות דבריו שלעולם בין בדאורייתא ובין בדרבנן אמרינן מוטב שיהיו ישראל שוגגין וכו', ומה שכתב מרן שם היינו דלמאן דאמר שאין לנו

רשות הרבים היתר גמור הוא כיון דלא גזרינן גזירה לגזירה (ביצה ג. ושי"ג), ומה שכתב בשם האור זרוע (בסימן פד), הנה לא סיימו לפניו על מה דברי האור זרוע מוסבים, כי בהמשך דברי האור זרוע מבואר שלא כתב כן אלא בהוה אמינא, וכתב: והני מילי בדרבנן אבל בדאורייתא לא, ולא היא לא שנא בדאורייתא לא שנא בדרבנן דהא תוספת יום כיפורים מדאורייתא הוא וקאכלי ושתי עד חשיכה ולא אמרינן להו ולא מידי ואמרינן בירושלמי (וביכמות סה.) אמר רבי אלעזר כשם שמצוה לומר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע ודבר זה אין כח בדינו למחות שיודעים אנו שלא יקבלו ממנו. עכ"ל. יוצא מדבריו שביין בדאורייתא וביין בדרבנן אמרינן הכי. וכן כתב רבינו גרשום מאור הגולה בשו"ת רבינו גרשום (סימן כא), וזה לשונו: הנח להן לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, לא שנא דאורייתא ולא שנא דרבנן דהא תוספת יום הכיפורים מדאורייתא. עכ"ל. והדברים הם כפשיטות הש"ס בביצה (ל. שם. וכן כתב בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן קעה). ע"ש.

אין גוזרין גזירה על הציבור אלא אם כן יכול לעמוד בה

והיה אפשר לדמות זאת למה שאמרו חז"ל: אין גוזרין גזירה על הציבור אלא אם כן רוב הציבור יכול לעמוד בה (קמא ע"ט), ובכתרא (ס:) איתא: שאין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם כן רוב צבור יכולין לעמוד בה, דכתיב (מלאכי ג, ח): במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו. ע"ש. וכן מבואר בע"ז (לו.), שאין גוזרין גזירה על הציבור, אלא אם כן יכולים לעמוד בה. ובהוריות (ג:) איתא: מתיב רב משרשיא: סמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דברי ר"א בר' צדוק, שהיו אומרים: אין גוזרין גזירה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה, ואמר רב אדא בר אבא: מאי קרא? (מלאכי ג, ח): במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו, והא הכא דכתיב הגוי כולו, ורובא ככולא דמי, תיובתא דר' יונתן תיובתא. ואלא מאי כל עדת דקאמר רחמנא? הכי קאמר: אי איכא כולם - הויא הוראה, ואי לא - לא הויא הוראה. ע"ש. וכן פסק הרמב"ם בהלכות ממרים (פרק ב הלכה ה): בית דין שנראה להן לגזור גזירה או לתקן תקנה או להנהיג מנהג צריכין להתיישב בדבר ולידע תחלה אם רוב הצבור יכולין לעמוד בהן או אם אין יכולין לעמוד ולעולם אין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולין לעמוד בה. עכ"ל. ופשטה הוראה שאנו צריכין "רוב" ציבור שיכול לעמוד באותה גזירה, אבל אם אין רוב הציבור יכול לעמוד בה באותה גזירה, אין גוזרים. ואפילו אם יש חצי חצי בציבור, אין גוזרין את

אותה גזירה. ושמענו ראינו על גזירות שהציבור לא יכל לעמוד בהן שהם בטלו מעיקרן, כמו טבילת עזרא כמבואר בשו"ת תפארת צבי חיו"ד ח"ב (סימן כז אות יא) ועוד גזירות שבטלו מעצמן מכיון שלא עמדו בהן.

כיצד התקנה בטלה?

והרמב"ם (פרק ב מהלכות ממרים הלכה ה והלאה) פסק: בית דין שנראה להם לגזור גזרה, או לתקן תקנה, או להנהיג מנהג, צריכים להתיישב בדבר ולידע תחלה אם רוב הצבור יכולים לעמוד בהם, או לא, ולעולם אין גוזרים גזרה על הצבור אלא אם כן רוב צבור יכולים לעמוד בה. הרי שגזור ב"ד גזרה, ודימו שרוב הקהל יכולים לעמוד בה, ואחר שגזרוה פקפקו בה העם, ולא פשטה ברוב העם, הרי זו בטלה, ואינם רשאים לכופף את העם ללכת בה. הרי שגזרו ודימו שפשטה בכל ישראל, ועמד הדבר כן שנים רבות, ולאחר זמן מרובה עמד ב"ד אחר ובדק בכל ישראל וראה שאין אותה גזרה פושטת בכל ישראל, יש לו רשות לבטלה, ואפילו אם היה פחות בחכמה ובמנין מבית דין הראשון. ע"ש.

וכתב הלחם משנה שם בשם שו"ת רבינו אליהו מזרחי (סימן נז), דסבירא ליה לרבינו דטעמא דאין רוב צבור יכול לעמוד, וטעמא דלא פשט איסורו ברוב ישראל, חדא מילתא היא. ע"ש. אבל מדברי התוספות בע"ז (לו.) ד"ה והתנן, וכן מדברי המאירי שם, מוכח דתרי מילי נינהו. ע"ש. וכן מוכח בהר"ן (ע"ז לו.) ד"ה רבי יהודה הנשיא ובית דינו). ע"ש. והנה מדברי הרמב"ם מוכח שיש חילוק בדבר, שאם מיד שגזרו ב"ד פקפקו בה העם ולא פשטה, הרי זו בטלה מאליה, ואין צורך לבטלה על ידי בית דין קטן, אבל אם עמדה הגזרה שנים רבות, ורק לאחר זמן התברר שלא פשטה יש רשות לבית דין קטן לבטלה. וכן כתב מרן הכסף משנה, שאפילו נתפשטה הגזרה מתחלה, כל שעכשיו אין רוב ישראל נוהגים בה מתירין אותה, אלא שמפירוש רש"י לא משמע כן. ע"ש. וראה בשו"ת זית רענן ח"ב חיו"ד (סימן כג אות ד) שדייק כן. ובירושלמי (פרק קמא דשבת הלכה ד) איתא: אמר רבי יוחנן בשם רבי אליעזר ברבי צדוק, מקובל אני שכל גזרה שבית דין גוזרים על הצבור, ולא קיבלו רוב צבור עליהן, אינה גזרה. ע"ש. ומשמע שבטלה מאליה, והיינו כשלא נתקבלה כלל, ולא פשטה הגזרה בשום זמן. וראה בתוספות ע"ז (לו.): שכתבו שאם לא פשטה ברוב ישראל יכולה להתבטל על ידי בית דין קטן, ומיהו חלה הגזרה לענין שצריכים שום היתר, שהרי השמן נהגו בו איסור עד שבא רבי יהודה נשיאה והתירו.

עכ"ל. וכן מבואר בשו"ת הרשב"ץ ח"א (סימן קכג). ע"ש. והיינו משום שהשמן פשט איסורו לאחר הגזרה של בית שמאי ובית הלל ורק אחר כן לא היו יכולים רוב צבור לעמוד בה, ולא פשט איסורו ברוב ישראל, לכן הוצרכו להתירו על ידי בית דין קטן. וכן כתב המאירי (הוריות ג): כדברי הרמב"ם. ע"ש. ובשו"ת קול מבשר ח"א (סימן יג) חשב שיש כאן מחלוקת בין התוספות והרמב"ם, אולם לפי הנ"ל יש לומר שאין מחלוקת בניהם. וע"ע בתוספות ב"ק (פכ): ובתשובת הרשב"א ח"ה (סימן רמה) ובשו"ת הריב"ש (סימן רעא), ובשו"ת יביע אומר ח"ז חיו"ד (סימן יד אות ג) שהרחיב בזה [וראה במעריך השלחן כללי הפוסקים פרק טז].

אלא שיש לחלק בין דבר שהוא "גזירה" לבין דבר שהוא "איסור", שלגבי פאה נכרית מלבד שיש כאן איסורי דאורייתא שהם רחוקים מאוד מן התואר "גזירה", וגם אותן הגזירות של חכמים בעניני הפריצות המוזכרים בברכות (כ), הנה הציבור עמד בהם בתחילה ונשמרו בכך רבים מישראל, אבל עתה שהפוקרים פרצו את הגדירות העוון הוא עליהן כי שום רוח לא תניד את דברי חכמים. ואם יבוא איזה חכם לבטל את תקנת חכמים בענין הפריצות יש לחוש לו כיון שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין ולא מהני בית דין קטן לבטל גופי תורה ודיני עריות שהם מוסמכים מן התורה מן הפסוק "לא תקרבו לגלות ערוה", ולכן דברי חכמים המוזכרים בדינים אלו לא יתבטלו לעולם ועד. וכן כתב הגאון רבי יוסף נסים בורלא בשו"ת וישב יוסף חיו"ד (סימן א), שאפילו אם כל ישראל יהיו פרוצות בענין זה ולא יכסו את ראשן, מכל מקום האיסור עדין יציב ונכון וקיים, שהרי מיסודי התורה שהיא לא תשתנה בשום סיבה וגרמא. ולאותה התשובה (כוישב יוסף חיו"ד סימן א, דף ג ע"ב) הסכים הגאון רבי רפאל יצחק ישראל שהיה בזמנו ראב"ד ירושלים. וכן כתב בשו"ת באר חיים מרדכי ח"ג (סימן נב) שח"ו לומר שהתורה השתנתה באיסור פריעת הראש לנשים, שהרי איסור זה הוא ככל איסורי התורה שאינם משתנים לעולם ועד. וכן כתב בספר דברים אחדים קלצקין (סימן מה). ועוד רבים [והובאו דבריהם לעיל בפרק ב אות ג].

רבות בנות עשו חייל בכח הפרסום

והנה בזמן האחרון אנו שומעים כי דור תהפוכות המה, ורבות בנות עשו חייל להחליף את הפאה לכיסוי ראש אמיתי העונה על דרישות ההלכה, ומידי יום אנחנו שומעים כי הפרסומים עושים פירות לא קטנים [ולאחרונה הצטרפו

אלף נשים להוריד את הפאה הנכרית בפעם אחת ובמקום אחד באיזור המרכז ונעשה מעמד של קידוש השם ממש], כך שרחוק מאוד לומר על הפאה הנכרית "מוטב שיהיו ישראל שוגגין ואל יהיו מזידין" שהרי ממה נפשך כולן מזידין שהן יודעות שהדבר גורם מכשול רב לרבים, והן מרגישות שעניי הגברים נמשכים אליהן כידוע, ואף שמענו על כמה נשים שהורידו את הפאה וכיסו ראשן מבלי שתהיה להן קרבה מינימלית לפרסומים המשתוללים ברחובות (וראה בספר דבר ה' עמוד רמז והלאה שהביא שלל עדויות על כך ממכתבים שנשלחו אליו), וכל שכן שרבות בנות הסירו את הפאה הנכרית כתוצאה מן הפרסום - ואם כן הפרסום לא מפריע כלל לאותן הנשים אשר לובשות פאות נכריות, אלא הדבר מפריע לאותן האברכים הצעירים שנלחמים להתיר את הפאה הנכרית (ללא יראת שמים!); שהאמת חומסת את ליבם...

לא שייך לומר "מוטב שיהיו ישראל" וכו' אם יש ספק שמוא יקבלו

והנה בשו"ת יביע אומר ח"ה חאה"ע (השמטות לסימן ה), כתב: הנה מבואר בתוספות שבת (נה.) ד"ה ואע"ג, ובתוספות ע"ז (ד.), ובתוספות ב"ב (נ:), דלא אמרינן "מוטב שיהיו ישראל שוגגין" וכו' אלא כשהדבר ידוע לנו בודאי שלא יקבלו, אבל בספק שמא יקבלו צריכים למחות בידם. וכ"כ הרי"ף והרא"ש רפ"ד דביצה (ל.). וכ"כ רבינו אלעזר ממיץ בספר היראים (ס"ס לז.). ורבינו ירוחם (סוף נתיב ב.). וז"ל הרשב"ץ בתשובה ח"ב (סימן מז): וכבר כתבו התוספות דדוקא במילתא דידעינן בודאי דלא מקבלי מינן, אמרינן מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, אבל אי לא ידעינן אי מקבלי מינן או לא, חייב עכ"פ למחות, כדמוכח בשבת (נה.). אם לפניך גלוי לפנייהם מי גלוי? ואילו הנחנו בני אדם על מה שהן שוגגין בכל יום היו מוסיפים שגגות, והיתה התורה נופלת מעט מעט. ועוד נ"ל דהיינו דוקא כשכולם שוגגים הלא"ה מצוה למחות בידן כדי להזהיר אחרים שלא יבואו לידי מכשול דברייתא ילפי מקלקלתא ולא מתקנתא. והמורה הוראות שהזהיר את העם ולא קבלו עליו נאמר ואתה את נפשך הצלת. עכ"ל. [וכ"כ בתשובת הרא"ש (כלל ו סימן ג) דבספק אם ישמעו חייב להוכיחן להציל נפשן]. וכ"כ בפסקי תוספות (ביצה ל.). ובמטה משה (סימן תתמז). ואמנם הראב"ן בתשובה (סוף סימן כה) סובר שאף בספק אמרינן מוטב שיהיו שוגגין וכו', וכן כתב מהרי"ל הלכות ערב יום הכפורים. מ"מ אין ספק דלדינא נקטינן כדעת הרי"ף והרא"ש והיראים והתוספות והרשב"ץ ורי"ו ומט"מ הנ"ל דבספק אם ישמעו חייב להוכיחן, וכל שכן כאן שעל ידי כך ישמעו גם הנשים האחרות

השארית הנמצאה לפלטה המתנהגות בצניעות, ולא ינהגו כאותן נשים הלובשות פאות נכריות, וכמו שכתב הרשב"ץ הנ"ל.

בזמן הזה לא שייך לומר "מוטב שיהיו ישראל" וכו'

וזה לשון השיטה מקובצת (ביצה ל.): והעיד הריטב"א בשם רב גדול מהאשכנזים ומטי בה בשם המהר"ם מרוטנבורג, שלא אמרו מוטב שיהיו שוגגין וכו' אלא בדורותם, אבל בדורינו שמקילין בכמה דברים ראוי לעשות סייג לתורה ואפילו בדרבנן מחינן וקנסינן להו דלא לעברו כלל. ושכן הוא במדרש ירושלמי. והדבר נראה לי נכון. עכ"ל. ובחידושי הריטב"א (פסחים ג.) כתב וזה לשונו: ופשוט דמתניתין והש"ס אינם אלא במנהג להחמיר, אבל במנהג להקל, אפילו אם היה על פי גדולים שבעולם, כל שנראה לחכם בעל הוראה שיש בו צד איסור, לעולם אין חוששין למנהג ההוא, שאין לנו אלא שופט שבימינו. ע"ש. וע"ע בשו"ת בנין עולם (חאו"ח סימן לב) ובשו"ת כתב סופר (סימן נו), ובשו"ת יד הלוי חאה"ע (סימן לג). ובחולין (ז.): מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו, מכאן לת"ח שאמר דבר הלכה אין מזניחין אותו. ע"ש.

ומכל שכן כאן שהוראה זו יוצאה בהינומא מכמה אשלי רברבי מגדולי האחרונים. ומכללם הגאון בעל עצי ארזים שצווח ככרוכיא על זה, וכתב שהמורים היתר בזה עתידים ליתן את הדין. והמהר"ץ חיות והדברי חיים מצאנו כתבו שמנהג זה נתפשט על פי אפיקורסים, והמתחדשים הפורצים גדרות ישראל. וכן שאר אחרונים האריכו בדברים כדרבנות נגד המקילים בזה. ואיך לא יבוש ולא יכלם מי שמתיימר להיות מנושאי דגל התורה לצאת בבקורת נגד מי שעשה כתורה לפרסם האיסור להציל רבים מעון, ויפה לו השתיקה. וה' הטוב יכפר בעד. [נראה בבית חדש בקונטרס אחרון חאה"ע (סימן כב) שכתב שמ"ש הפרישה ליישב מה שנהגו הנשים במלכותינו לצאת לדרך עם קטן או קטנה, ולנסוע עם עגלון עכו"ם, שרי ליה מאריה שנתן מכשול לפני המון העם להקל באיסור ייחוד, ומה יאמר הרב בשאר איסורים דאורייתא שנהגו להקל בעוונות הרבים ואין בידינו למחות. עכ"ל. ודון מינה ואוקי באתרין]. עכ"ד היבוע אומר הנ"ל. וכן כתב במאור ישראל (ביצה ל. ד"ה מוטב) בשם הפוסקים.

לא שייך לומר "מוטב שיהיו" וכו' כשיש ספק על אחד או שתים שיקבלו את התוכחה

וכן היא דעת הגאון חפץ חיים במשנה ברורה (סימן שח ס"ק קנד) שלא שייך לומר "מוטב שיהיו ישראל" וכו' אלא במקום שהדבר ודאי שלא יקבלו את

התוכחה, אבל אם יקבלו את התוכחה אחד ממשפחה ושתיים מעיר, ואפילו הוא ספק, יש להוכיחם ולא להמנע. ע"ש. וכן כתב בשער הציון (סימן תמח אות ג), בשם הרשב"ץ הנ"ל. וכן כתב הגאון מהר"י אבולעפיא ז"ל בשו"ת פני יצחק ח"ו חאה"ע (סימן ו ד"ה ועוד) שלגבי פאה נכרית לא שייך לומר "מוטב שיהיו ישראל שוגגין" וכו'. וע"ע בספר התנערי מעפר קומי (עמוד לד הערה מא) שכתב: ומה שאמרו לגבי איסור דרבנן מוטב שיהיו שוגגין וכו' עיין בפוסקים שזה רק כשברור שלא יקבלו אז מותר לשתוק מלמחות בהם אבל בודאי שאסור למנוע את התוכחה לאלו שיקבלו מפני האחרים שאולי לא יקבלו, ואין אומרים לאדם חטוא כדי שיזכה חבירו. עכ"ל.

לא שייך לומר "מוטב שיהיו" וכו' בעוון שהוא בפרהסיא

וכן כתב בספר משבצות זהב לבושה (תשס"ו, עמוד קמב) במאמר הגאון ראב"ד אונגוואר שליט"א מח"ס משנה הלכות שכתב ג"כ בפשיטות דלא אמרינן האי כללא דמוטב שיהיו ישראל וכו' אלא כשהדבר ידוע שהן לא יקבלו, אבל במקום אמירת או הדפסת תוכחה לרבים גם אם כל הציבור שוגגים חייבים להדפיס או לומר את התוכחה שמתוך רבים ודאי יהיו כאלה שישמעו ויקבלו, וכמו שכתב המגן אברהם (סימן רסג ס"ק ל) בשם ספר חסידים (סימן רסב), וביארו המחצית השקל הכנסת הגדולה והכף החיים (סימן תרח ס"ק יב) ובמילי דחסידותא על החסידים (סימן א ד"ה ועליהם) שאפילו אם אדם אחד מישראל יחזור בתשובה כתוצאה מאותו הפרסום חייבים לפרסום ואסור להמנע וכו'. ע"ש. וכן כתב החכמת שלמה באו"ח (סימן תרח) שבעבירות שבפרהסיא חייבים למחות בשוגגים וגם באיסור דרבנן כדי שלא ילמדו אחרים מהם, ומותר להוכיחם ברבים, וכמו שכתב בש"ע הגר"ז באו"ח (סימן קנו סעיף ח) והמשנה ברורה (סימן תרח ס"ק י) בשם הסמ"ק. עכת"ד ראב"ד אונגוואר. והובא כל זה בספר דבר ה' (עמוד קסג), וראה מה שכתבנו במעריך השלחן או"ח (סימן שג ס"ק כא) ובמעריך השלחן כללי הפוסקים (פרק טז). ואכמ"ל.

שריפת כרם בית ישראל

וראוי להציג כאן קטע מספר דברי שלום ואמת (גילקרויב, עמוד 16): ברצוני להקדים ולהתנצל שבודאי אינני ראוי להיות מוכיח בשער, וכבר יכול לטעון הטוען "מי שמך לאיש שר ושופט עלינו", ואמרו חז"ל (בבב"א ס:) על

הפסוק (צפניה ב, א): התקוששו וקושו - קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים, ואמרו עוד (ערכין טז): אמר רבי אליעזר בן עזריה תמהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח. אך תמכתי יתדותי במה שמובא בספרים הקדושים, משל לבית שפרצה בו דליקה והתחילה לכלות חפצי הבית מיד ממהרים להשתדל לכבותה, ולא אומר האדם המתבקש לזה "אינני מאנשי מכבי האש - יבואו הם ויכבדו", כי עוד שנמתין להם בינתיים תאחזו האש חלילה בכל הבנין עד שלא ישאר מה להציל, אלא מיד נאספים הכל לכבות, כך כאן, כי כרם ה' צבאות בית ישראל (ישעיה ה, ז), וכשרואים בעוונות הרבים כי אחזה האש בכרם, החלש יאמר גיבור אני להיות נוטרה את הכרמים וכו'.

הנה במאמר זה לא באנו לבאר מבחינה הלכתית את ענין לבישת פאה נכרית ברשות הרבים, שכן המעיין בדברי הפוסקים ישר יחזו פנימו שהרוב המוחלט של הפוסקים אוסרים לבישת פאה נכרית מעיקר הדין, וגם הפוסקים שכן התירו לבישת פאה נכרית לא התירו זאת ברשות הרבים, וגם הפוסקים שתלו הקולא הזאת בדברי הרב פרי מגדים על שו"ע או"ח סימן עה (אשל אברהם ס"ק א), והעתיקו הרב משנה ברורה (שם ס"ק טו), הנה עתה נודע שבספרו "אם לבינה" (באות כתובה) חזר בו מהיתרו הנ"ל, ופסק שיש איסור גמור מכמה טעמים כדכתבינא (ועיין בזה באורך בספר דת משה וישראל), ומי יבוא אחרי המלך מאן מלכי רבנן קדישין שאסרו זאת בכל תוקף, אלא נדבר בענין זה מההיבט המוסרי לבני תורה מבקשי השלימות, ויהי רצון מלפני ה' יתברך שיהיה לתועלת למבקשי האמת לאמתה, וכו', אך הפלא הגדול שבענין פאה נכרית שכמו שהזכרנו לעיל בקצרה המעיין בספרי הפוסקים שדברו בזה רואה שהרוב המוחלט של הפוסקים אוסרים בתוכף, ומפיהם לפידים יהלכו על המקילים בזה, שעתידין ליתן את הדין, ופוגעים בגדרי הצניעות ומתנהגת בחציפות ופריצות, והולכת אחרי תאות ליבה ושומעת לעצת היצר הרע וכו', פתאום בזה ישנם כאלה המתעלמים לגמרי מכל האמור ומקילים בפאה נכרית בשופיכאילו ללבוש פאה נכרית זו מצוה עצומה שאין להרהר אחריה, ואין לדון בזה כלל. והפלא הוא גדול, אותם בני תורה שבכל הלכה ודין יורדים לשורשו של דבר ומבררים ומלבנים הענין על בוריו, ומשתדלים לצאת ידי חובת כל השיטות בדבר הרע הזה של חבישת פאה נכרית ברשות הרבים - בזה לא מבררים וסומכים על מנהג של נשים שנהגו כך שלא ברצון חכמים, עד שעבר ושנה בה נעשית לו כהיתר גמור, ואין פוצה פה ומצפצף בעוונות הרבים. אתמהה! אך הסברא מחייבת כשם שבכל דין והלכה יושבים ומלבנים ומבררים היטב ומשתדלים לעשות אליבא דכולי עלמא, גם בדבר החמור הזה של פאה נכרית

ברשות הרבים מהראוי להתבונן ולברר איזה דרך ישכון אור לכולי עלמא, ורק למקצת פוסקים. בודאי שבני תורה מבקשי השלימות צריכין לתת את דעתם גם לדבר ה', ולא לילך אחר מנהג העולם מבלי בדיקה ועיון...

לפי האמור הדבר תמוה מאד איך יתכן שיהיו מבני תורה דורשי עליה מבקשי השלימות נכשלים בכך אך התשובה היא פשוטה שהיצר הרע מסמא עיני האדם לבל יחשיבהו אפילו לספק וכך עולה ומתגבר באדם ובפרט בדורנו דור עקבתא דמשיחא שלצערנו הגדול הרבה עזבו את שמירת התורה והמצוות וכל מגמתם בחייהם היא רק הבלי העולם הזה להתענג בכל מיני עונג כמה שאפשר יותר ויותר ומשתדלים שנשותיהם תיראינה בצורה המושכת והמגרה ביותר בדרך איסור בעוה"ר ואנחנו מושפעים מזה שרוצים להדמות לאנשי הרחוב חלילה ומה גם שהתאוה הנטועה בלב האדם גם היא מאן דאמר ולכן רוצים פאה נכרית שבזה האשה נראית יותר יפה וחושבים שכך אפשר וזה דרך היתר ושוכחים את הרמב"ן ריש פרשת קדושים שבה דיבר על "נבל ברשות התורה" שעל זה אמרה התורה קדושים תהיו פרושים תהיו שגם בדבר המותר צריך לפרוש כדי שלא יבא לנגוע באיסור עצמו אף אם נקוט שזה מותר אך מכיון שיכולים לנבוע מכך מכשולות גדולים כמו שאנו רואים בעוה"ר שיש הלוכשות פאות ארוכות ומסולסלות כמו השחקניות השורצות הפרוצות ומעבירים לבוש הצניעות מעליהם ובזה בודאי שום פוסק לא התיר ככהאי גוונא כן לובשים פיאות משיער טבעי שלא ניכר כלל שזה פאה ובזה גם לא התירו הפוסקים דמה שיש מקצת הכוונה על פאה שנעשית משיער עזים שניכר לכל שזה לא שערתיה אך לא שיער טבעי שלא ניכר שזה לא שערתיה עוד נמשך מזה שלובשים כל מיני שמלות מקושטות שיתאימו לחבישת הפאה וכל זה ברשות הרבים ונמצא שעל ידי זה מכשילות את הרבים בהרהורי עבירה שקשים מעבירה ויותר מזה רחמנא ליצלן, והאחריות היא גדולה מאד, וכבר צווח על כך הגאון הקדוש בעל "פלא יועץ" זיע"א בספרו הנ"ל (ערך מחשבה) וז"ל: ועל אחת כמה וכמה צריכה האשה להזהר בזהירות יתירה שלא להכשיל את אחרים, כי האשה ההיא תשא את עוונה והיא נוטלת חלק בראש, כי המחטיא את חבריו הוא רע ומר יותר מההורגו ולכן תזהר שלא תצא מקושטת בפני אנשים ותהיה כל כבודה בת מלך פנימה. עכ"ל. ועיין שם בכל דברות קדשו (וראה עוד שם בערך "בת" ובערך "נשים" ועוד). עכ"ל ספר "דבר שלום ואמת".

בסיכום:

אתה הראת לדעת שאין שייכות לומר "מוטב שיהיו ישראל שוגגין ואל יהיו מזידין" לגבי פאה נכרית, וזאת מכמה טעמים כאשר נתבאר לעיל. ועוד נתבאר שמצוה לפרסם את חומרת האיסור ברבים ולדבר על לב הממונים על הציבור לבל ימשיכו להכשיל את הרבים בעוון נורא זה שרבים חללים הפיל ועצומים כל הרוגיו. [ואיזה פוסק יוכל לעמוד לפני בחור ישיבה שיטען ויאמר שהוא נכשל בקדושה וטהרה ובהו"ל ב"מ כמה פעמים כתוצאה מן הפאות הנכריות המצויות ברשות הרבים! האם יוכל איזה חכם או למדן שיהיה כמשה רבינו לדחות את דברי אותו הבחור בנקל?! וזכר"ו וד"ב].

פרק יב

הגות

תשובות לשאלות בעניני פאה נכרית

מטרת הפרק

פרצת הפאות הנכריות כואבת לשני סוגי אנשים, הסוג הראשון, אלו הם הבעלים של הנשים הצנועות ההולכת במטפחת ראש אשר ליבם נחמס לראות את "השקר" שבעולם, ומתוך כאב ממש הם נלחמים למען השי"ת. אולם הסוג השני הוא חמור מאוד, אלו הם הבעלים של הנשים הפרוצות שלובשות פאות נכריות, שליבם כואב לראות את "האמת" מול עיניהם והם מבחינים כיצד השקר משתולל בהם...

בשביל להצדיק את דרכם הם שואלים שאלות שאין בהן ממש בשביל לקיים את ההפוך ממאמר חז"ל "ודע מה להשיב ל..." אולם הם מתעלמים מן המציאות שהאפיקורסים המעוותים דברי תורה והמכשילים את הרבים באמת - זה הם עצמם. ולשם כך הפרק הזה ישיב קצת תשובות בגדר "ודע מה להשיב לאפיקורוס..." (סנהדרין לח.) שידעו אותן תלמידי החכמים הצנועים במעשיהם שהאמת אינה "נעדרת"...

א:

מדוע גדולי הדור לא יוצאים נגד הפאות הנכריות?

הסיבות הם שתיים, האחד, שההמון חושב שכל מי שהגיע לגדולה ויושב על כסא הרבנות שכביכול הוא כבר בירר את כל ההלכות שבתורה באופן עצמאי ולא סמך על האחרים שביירוהו. אולם, לא כן היא האמת כיון שרבים וטובים מגדולי ישראל לא ישבו על מדוכה זו מעולם, אלא שמעו מפה ומשם דברים ושמועות ועל פיהם הם מגלים דעתם. וכבר כתב האדמו"ר ממונקאטש בנימוקי אור"ח (סימן עה), וזה לשונו: ולא הארכתי לסלסל בדבריהם כי

בעוונותינו הרבים רבים מהם [מהפוסקים שיצאו נגד פאה נכרית] בעצמם היינו הם ונשותיהם ובנותיהם לא נזהרו בזה כלל, על כן הוא לצחוק מכאיב בעיני העם הזהרת תקנתם. עכ"ל. [וראה להלן בשם הפוסקים שכתבו כן, שרבים מן הגדולים לא עיינו בסוגיא אלא מחופיא].

והסיבה השניה, כפי שמבואר בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"ד (סימן קכט), וזה לשונו: כבר כתוב אצלי קצת באריכות גדול האיסור בזה, ומאוד דוה ליבי כאשר גדולי זמנינו לא מרעישים על פירצה זאת וביותר כאשר אראה פה ושם כרוז או קול קורא יוצא מגדול או מוועד למשמרת צניעות מתריעים על האיסור בשייטליך [פאות נכרית] הארוכים, כאילו גושפנקא יוצאת מהם שהשייטליך הקצרים מותרים בגילוי ראש אף שהחוש מעיד שאין שום חילוק נראה בינה לבין אשה בגילוי שער ממש, וכו', ומאז שמעתי התירוץ דלכן מזהירים רק על השייטליך הארוכים מפאת שאם יתריעו בכלל על השייטליך לא יצייתו כלום וכו'. עכ"ל. [וראה עוד בקנין תורה בהלכה ח"א סימן יא].
(וראה להלן באות ח).

ב:

היאך יתכן שהציבור החרדי נוהג ונכשל בדבר כה חמור?

בשאלה זו ישנם שני סעיפים, הראשון, שבאמת כיצד יתכן שהציבור החרדי יכשל באיסור כל כך חמור של פרועת ראש אשר היה ענין זה לתפארת אצל בנות ישראל בכל שנות הגלות ואילו בימינו אנו התהפך הגלגל. והשני, שמה מכיון שנוהגים כך שמע מינה שיש היתר כל-שהוא ללבוש פאה נכרית.

והנה התשובה לשאלה הראשונה היא מאוד מובנת, שהרי כוחו של היצר הרע הוא לאין ערוך ובנקל הוא יכול להחטיא את כל ישראל ואף את הבית דין הגדול שבלשכת הגזית כמבואר במשנה הוריות (ב), והדבר נלמד מן הפוסקים, שנאמר: מעם הארץ בעשותה (ויקרא ד, כז).

ויתכן שכל עם ישראל יכשלו באיסור מן התורה ולא יהיה להם מוחה או גוער, וכל שכן הפאה הנכרית שהתחיל מנהגה על ידי האפיקורסים, וכל תקומתה היתה בניגוד לדעת גדולי הדורות, כפי שכותב הגאון מהר"י מינץ

(שנולד לפני 650 שנה) שדרש ברבים קבל עם ועדה, בזה הלשון: "ואבותינו ואבות אבותינו מחו בדורותיהם שלא ישאו אפילו בינדי ממשי שהגוון שלו דומה לשער וכל שכן הפאה הנכרית". עכ"ל (דרשות מהר"י מינץ סוף דרוש א).

והגאון ההפלאה הוציא ספר תורה הוא והבית דין שלו והחרים "שכל אשה שתלבש פאה נכרית בעיר זו היא מוחרמת להשי"ת בספר תורה זה" כפי שכותב בנו הגאון רבי צבי הירש אב"ד פפד"מ בלחמי תודה (דף ד ע"ב), וזה לשונו: וגם ראוי להוכיח ולהודיע גדול המכשלה אשר זה כמה שנים שיצא הכרוז בבית הכנסת מפי כבוד אאמ"ו הגאון זצלה"ה בצירוף שני בתי דינים יצ"ו בחרם על לבישת נשים בפאה נכרית. עכ"ל. ולכן כותב בשו"ת דברי חיים מצאנז חיו"ד ח"א (סימן ל) כתב: וכפי ששמעתי אני, לא נמצא בכל מדינת אשכנז שום אשה חשובה לילך בשערות ופאה נכרית, רק איזה מנקלי העם פחותי הערך והיו לקלס... ורק בעוונות הרבים מקרוב נשתרבו המנהג הזה מן האפירוקסים וכו'. עכ"ל. וכן כתב בשו"ת מהר"ץ חיות (סימן נג) שהמנהג ללבוש פאה נכרית השתרש מן האפיקורסים והוא אינו ממקור קדוש. כיע"ש. וכן כתבו עוד פוסקים (כאשר נתבאר לעיל בפרק י אות א, לגבי המנהג, וראה עוד בסוף פרק ז). וראה מה שכתבנו בפרק טז בשם הגר"י לוגסי שליט"א.

ג:

מהי הסיבה שעדין מומשיכים ללבוש פאות נכרית?

והאמת שכל הסיבה שהפרצה של הפאה הנכרית ממשיכה להתקיים היא מפני שרבים חושבים שיש מתירים ויש אוסרים ולא השכילו ללמוד את הסוגיא לעומקה ולראות שלא היה מי שהתיר מעולם, ואף השלטי הגבורים לא התיר את הפאה לרשות הרבים [כמבואר בפרק ו באריכות]. וסתם ככה, הלא זהו ענין שאין השכל מבין אותו הכיצד יתכן לומר שהשלטי הגבורים התיר לצאת עם פאה נכרית לרשות הרבים שבכך יכשלו בני ישראל בשערות שהן מושכות את העין, והרי כבר כתבו כל הראשונים שהטעם שחייבת האשה לכסות את ראשה ברשות הרבים הוא מפני הפריצות וחסרון הצניעות שיש בשערותיה ואם כן כיצד יתכן להתיר לרשות הרבים דבר פרוץ.

ואפילו אם נאמר שהפאה הנכרית של זמנם היתה כמו של צמר ואניצי פשתן וכו' (והאמת שאין זה משמע מדברי הפוסקים כ"כ), בכל זאת מי יתיר לאשה

להתנאות בדבר הדומה לשער שיגרום פריצות במחנה ישראל, וכבר כתב מהר"י מינץ הנ"ל שאבותיו ואבות אבותיו התריעו שלא תצא אשה לרשות הרבים בבגד משי על פדחתה, וכן בשו"ת דברי חיים מצאנז ח"ב (סימן נט) כתב בשם הריטב"א והר"ן שאם תשים האשה משי על פדחתה ותצא לרשות הרבים הדבר אסור מן התורה, ע"ש, ועל כורחינו שמעולם לא היה המנהג ברצון חכמים ולא יתכן להטיל דופי כל כך גדול בגדולי ישראל ענקי הרוח שאנו לומדים בספריהם מידי יום ביומו שהם התירו דבר שיש בו מכשול לרבים.

ואף אם נאמר שרק בדורות האחרונים אחסור דרי והתהווה בפאה הנכרית פריצות אבל מה שהתירו הפוסקים הנ"ל הוא בדורות עברו שלא היתה פריצות בהן וכו', הנה מה ראינו לחלק חילוק דמיוני זה, שמלבד מה שגדולי הדורות הקודמים התריעו על ענין זה בשבעים לשון וכתבו שהיא "פריצות" גמורה, אלא שהיצר הרע תמיד היה יצר הרע, ודורות עברו נכשלו באיסורים. חמורים מאוד כמו בדורות האחרונים.

ד:

מה תענה על זה שרב פלוני התיר את הפאה הנכרית לגמרי?

ואנו בני התורה מתביישים בכך שהיו כמה גדולים ועצומים מהדור האחרון שהתירו את הפאה הנכרית ברשות הרבים, ורבים אומרים "גדול פלוני התיר" ... אם נאמר להם בואו ותלמדו את הסוגיות והם ילמדו ויווכחו שהפאה נכרית חשובה כפירוע ראש, בכל זאת הם יטענו שוב: "כיצד יתכן שגדול פלוני לא ראה דברים אלו"?

וביסוד הקושיא הנה כבר כתבתי לעיל שלא כל גדולי ישראל עיינו בסוגיא מהחל ועד כלה וביררו את האמת עד השלב האחרון של הסוגיות, אלא רבים שמעו שמועות והלכו על פיהם, וכו'.

אולם בכל זאת קשה "וכי אותם הגדולים לא ידעו שיש בפאה נכרית פריצות"? ואכן, את התשובה לזה שמעתי מאחד מגדולי ישראל שאמר לי בזה הלשון: "יש צעירים שנלחמים להתיר "פאה נכרית", וניתן להסביר זאת בשני אופנים, האופן הראשון הוא, שהם לא ראו נשים מעולם ולא יודעים את

המציאות בשטח. והאופן השני הוא, שמרוב שהם לא נזהרים בשמירת העינים אלא עיניהם פקוחות על בני אדם נשים וגברים וכו' ממילא הם לא רואים איזה איסור מיוחד יש בפאה נכרית ובטל אצלם פס ההבדלה בין 'קדושה' ל'טומאה'... - זה ממש כך.

ואחרי זמן ראיתי שכן תמה הגר"י ראצבי מח"ס עיני יצחק, בספרו "צניעות בת ישראל" (עמוד נב) בזה הלשון: וכבר האריכו והרחיבו על פרצה גדולה זו בספרים וקונטרסים רבים, והוא פלא האם חלילה הוכו בסנוורים שלא לראות גודל המכשולים העצומים שיצאו מזה, הרי כל בר דעת מבין שהוא דבר חמור... עכ"ל. דבריו מוסכים על עצם המציאות שהדבר מביא מכשול ולא מפני הסוגיא ההלכתית שיש בזה משום פרועת ראש אלא רק משום שיש בזה "פריצות" שבשביל להבין את הטעם הזה אין צורך ללמוד את הסוגיא!

פאה נכרית היא "קולא"

והנה, גם אחרוני זמנינו שהתירו את הפאה הנכרית כתבו שהפאה הנכרית היא "קולא" ולא חומרא, וכמבואר בשו"ת אגרות משה ח"ב חאה"ע (סימן יב), וזה לשונו: ולכן אין כבודו יכול למנוע מאשתו הרבנית ללבוש "ואף שהוא רוצה להחמיר אינו יכול להטיל את חומרותיו עליה". עכ"ל. מדבריו מבואר שהפאה הנכרית היא "קולא" ולא חומרא [ובכל זאת במקום אחר הבאנו תשובות על כל דברי האגרות משה]. ואף הפרי מגדים באו"ח (סימן עה) שהתיר את הפאה הנכרית ברשות הרבים הוא כותב שהיא קולא וכו', ובספר אם לבינה (ערך כתובה) חזר בו מהיתרו וכתב שהוא איסור גמור. כיע"ש.

ולא עלה על דעת שום פוסק לומר שהוא "חומרא" ללבוש פאה נכרית, ואילו בדור האחרון מצאו להם כמה חכמים דרך חדשה להפוך את השקר לאמת ולומר שלבישת הפאה היא "חומרא", כי רק בדרך זו אפשר להצדיק את דרכם העוכלת, מה שאין כן חכמי הפוסקים הקודמים שהסכימו לעובדה שזהו "קולא".

לא בשמים היא

ועל כל פנים בית דין שהורו לעבור על דברי תורה אין שומעין להן (יבמות פט: הוריות ב.), שהרי הדבר אסור מן התורה מדין פרועת ראש ועוד שאר איסורי

תורה [ונכמו שנתבאר בפרקים הקודמים], ואם נסמוך על הפוסקים הללו שהתירו (נגד כל הפוסקים הקודמים להם), הרי זה בגדר "לא בשמים היא" שהרי על פי המונח לפנינו בספרי הפוסקים אין להם על מה שיסמוכו, ובית דין שהורו לעקור דבר מן התורה הגם שבעניהם לא היה הדבר כעקירת דבר מן התורה בכל זאת לדידן הוי עקירת דבר מן התורה ואין לשמוע לאותו הבית דין [ואין זה פגם ח"ו בכבוד הבית דין ההוא, אלא כבודו במקומו מונח]. ודרך התורה היא דרך "האמת" ולא דרך "השקר". וכבר כתב בעצי ארזים אה"ע (סימן כא): "וכל המורים היתר מחדש עתידין ליתן את הדין". עכ"ל. והבן.

ה:

מדוע אתם לא מתווכחים עם הרבנים שמתירים פאה נכרית?

והנה כמה אנשים שאלו אותנו: "אם הדבר כל כך חמור, מה! וכי זה כל כך קשה לכתוב לאותם ראשי הישיבות מכתבים?!"

והתשובה לדבר זה נכתבה להלן (בפרק טז) בעניני השקפה לגבי הפאה הנכרית, ואעתיק את הכתוב שם:

לפני שלוש שנים הכנסתי עצמי לעול גדול מאוד, אמנם מהר מאוד הספקתי להוציא את ראשי ממנו, כי חשבתי להתווכח עם כמה ראשי ישיבות חשובים, לשלוח להם מכתבים פרטניים בענין הפאה הנכרית רק במטרה להרבות את הצניעות בעולם, מה שהתברר לי שכל אותם הרבנים (שלא אזכיר כאן את שמותם) ששלחתי להם מכתבים, הם לא יודעים מאומה מן הסוגיא ההלכתית של הפאה הנכרית! ממש כך!

התגובה הרצינית ביותר שקבלתי מ"ראש ישיבה" אחד היא: "אבל מה נעשה שכך נהגו נשות ישראל ונשות הרבנים?" וכשהשבתי לו במכתב שני שהמנהג נתייסד שלא ברצון חכמי התורה, ושאין מושג בתורת משה רבינו ע"ה "להקל" על פי מנהג אלא להחמיר על פי מנהג (רמב"ם הלכות שביבת עשור פרק ג הלכה ג), והבאתי לו מלשונות הראשונים שכתבו שכל מנהג שיש בו מכשול לרבים אינו מנהג ומצוה לבטלו (וראה בשו"ת פני יצחק ח"ו חאה"ע סימן ו שהעתיק מלשונותיהם), וכל זה מלבד רשימת הפוסקים שכתבו על יסוד המנהג ללבוש

פאה נכרית בישראל שהכל היה שלא ברצון חכמים, ותחילתו נבעה מגזירת הצר הרוסי (וכמבואר לעיל בפרק י אות א באריכות). והוספתי לו כי גדולי ישראל בכל תקופות ההסטוריה זעקו מנהמת ליבם על המקלים ללבוש פאה נכרית, כמובא בספריהם הקדושים. בכל זאת מאותו הרגע שחתמתי על המכתב ושלחתי אותו לכתובת ... לא קבלתי שום תגובה עד הרגע הנכחי...

תראו על מי אתם סומכים, על רבנים שלא עסקו בסוגיא זו מעולם, ואם עסקו בה - לא עיינו כדי הצורך במקורות ההלכתיים, לא פתחו ולא ראו. ואם ראינו אחד או שתיים שרצו לברר את הסוגיא, הם נופפו בכמה סוגיות תלמודיות [שהם לא עיינו בפשט הפשוט, וכל זאת לפני שנגלה לכם שהם לא עיינו בראשונים כלל!] ואחרי שלא מצאו הכרחים לדבריהם סיימו שהמקור "למנהג" נשות ישראל הוא ה"מנהג", ורק זהו המקור למנהג...!

ו:

כיצד יתכן שנשות הרבנים לבשו פאות נכרית?

ובכל הנ"ל מתיישב מדוע נשות הרבנים לבשו פאות נכרית, כי חלק גדול מהם לא ביררו את ההלכה כלל ולא עיינו במקורות.

ולשם תוספת נציג מה ששאל חכ"א בקונטרס "לקט שכחת הפאה", וזה לשונו: אדמור"י גור, אדמור"י רוז'ין, אדמור"י טשרינוביל, אדמור"י קרלין-סטולין, וכו', וכן הגאונים הצדיקים: מרן החפץ חיים, רבי אלחנן וסרמן בעל "קובץ שיעורים", הגרי"ז מבריסק, הסייטפלער בעל קהילת יעקב, רבי משה פיינשטיין בעל אגרות משה, ועוד, זכר כולם לברכה, אשר על פי השמועה היו נשותיהם הרבניות לבושות בפאה נכרית, והאם יעלה על הדעת שעשו כן בניגוד לדעת בעליהן, או שח"ו עשו כן באופן של זלזול במצוות, והרי פשוט שאם אדמור"ים וגאונים אלו זצוק"ל הנהיגו כן בביתם, וידעו גם שרבים ילמדו מהם בודאי שלדעתם יש דוקא מעלה יתרה וכדברי כ"ק אדמו"ר וכו'. עכ"ל.

[ומה שכתב בשם אדמור"י גור, הוא שקר מוחלט כפי שתראה בפרק ז (אות קו-קז) שכן היא דעת הבית ישראל והאמרי אמת מגור. וכן מה שכתב בשם החפץ חיים ראה בפרק ז (אות קא), וכן הגרי"ז מבריסק שם (אות צט), וכן הסייטפלער שם (באות קיד), וכיצד יתכן להעתיק מן השמועות כל עוד שבספרים

הקדושים מובא שדעתם היא ההיפך? ועוד שזהו נס ופלא שלא צירף את שמו של "הבאר שבע" לרשימת המתירין, היהפוך כושי עורו ונמר חברברותיו...].

ובספר דבר ה' מהד"ב (עמוד קמ), כתב על דבריו: ובעניותי, איני מבין איך אפשר להוכיח מתוך "שמועות" שנשי האדמוריים והגאונים הנ"ל הלכו בפאה נכרית שהם מעדיפים את הפאה על המטפחת, דאחר שהחלו לילך בפאה נכרית משום גזירת המלכות, וכמו שכתב המהרש"ק בשו"ת שנות חיים, שוב פשה הנגע בקרב כל הארץ, ויתכן מאוד שנשותיהם הלכו כך בניגוד לרצונם או שלא היה בידם למחות על מעשי נשותיהם, וכמו שכתב האדמו"ר ממונקאשט בנימוקי אור"ח (סימן עה), וזה לשונו: ולא הארכתי לסלסל בדבריהם כי בעוונותינו הרבים רבים מהם [מהפוסקים שיצאו נגד פאה נכרית] בעצמם היינו הם ונשותיהם ובנותיהם לא נזהרו בזה כלל, על כן הוא לצחוק מכאיב בעיני העם הזהרת תקנתם. עכ"ל. כלומר אף על פי שהגאונים הללו יצאו נגד הפאה לא יכלו לפעול על אנשי ביתם בענין זה כלל.

וכמו שכתב מרן הגרע"י שליט"א בשו"ת יביע אומר ח"ה חאה"ע (סימן ה) להשיב על דברי הגאון רבי עובדיה הדיא בעל שו"ת ישכיל עבדי חאה"ע (סימן טז), שכתב: ועינינו הרואות שכן נהגו נשי רבנים גאונים ואדמוריים ואין פוצה פה ומצפצף. עכ"ל. וכתב עליו ביביע אומר שם: ואין להתפעל כל כך ממה שענינו הרואות כמה נשי רבים ואדמוריים שמקילים בזה, כי שלא ברצון חכמים עושים, וידעתי מכמה רבנים שאין ידם תקיפה למחות בנשותיהם על פתגם דנא, אף על פי שאין דעתם נוחה ממנהג זה, וקיימו, שרים עצרו במילים וכף ישימו לפיהם, וההכרח לא יגונה ולא ישובח, ומה יעשו גדולי הדור שאין דורם עולה יפה, ואין לנו ללמוד ממנהג נשים שאין להן חכמה אלא בפלך, שאנו אין לנו אלא דברי רבותינו הפוסקים ראשונים ואחרונים שמהם תצא תורה ודבריהם לנו לעינים. עכ"ל.

ובשיעורי הראש"ל ח"ג (שיעור קטז), מובא: ואי אפשר להביא ראייה מאיש זה או אחר שנוהג כן, כי לא כל אחד שולט באשתו, והמביא ראיות מכך הרי הוא מתרץ תירוצים להנצל מגהינם, ולאן יברחו הנוהגים כן. עכ"ל.

וידוע שהגאון מהר"י פראג"י ראב"ד אלכסנדריה של מצרים חיבר קונטרס שלם להקים את דברי מרן השלחן ערוך והראשונים ורבינו תם שהעיקר לדינא הוא כרבינו תם בזמני השקיעה, ודחה את סברת כל האחרונים החולקים

בהתבטאויות חמורות מאוד, ובכל זאת הוא כותב: ואני אומר דאין להן על מה שיסמוכו דהלא כבר נתבאר וכו', וגם אני היום כמו חמישים שנה ויותר שעמדתי על הדבר הזה, ואני מתהלך בו בתום לבבי בקרב ביתי ואפילו נוות ביתי אינה שומעת לי בדבר הזה שאומרת לי בפירוש "אני הולכת בדרך שהולכים כל היהודים". עכ"ל.

ובספר אוצר המלך (שיחות ממרן הראש"ל שליט"א, עמוד קמ"ד), הובא: כמה אדמוריים הביעו בפני את צערם שבנותיהם הולכות בפאה נכרית, אבל אינם יכולים להתגבר עליהם... לא יתכן שהנשים יכתיבו לנו את "הפוסקים", לא נזוז מדבריהם ימין ושמאל. אנו יודעים כמה רבנים שנושתיים מכתובות להם, ואחר כן הולכים אחריהם ברצון "תחילתן באונס וסופן ברצון" (ראה כתובה נא:), "וילכו אחרי ההבל ויהבלו" (מלכים ב' יז, טו. ירמיה ב', ה), מה יעשו יתגרשו מהם? וכי מי אמר שהאשה השניה תהיה יותר טובה? וכי אנחנו צריכים ללמוד מיחידים? וכי אין לנו ספרים, מה אכפת לנו מהאיש הזה שאשתו הולכת כך? יש לנו ברוך השם פוסקים, תפתח ותראה שאין אחד שמתיר!

יש רבנים שאנו אומרים לו למה אשתך הולכת בפאה? הוא עונה: יש לי ממנה כמה ילדים אם אגרשנה להיכן אלך עם הילדים? וכשלא מעמידים את הדת על תילה אי אפשר ללמוד מאיזה נשים שהולכות כך. וכי בשביל שיש רשעה אחת שהולכת כך, מזה מביאים ראיה? מה יעשה בעלה-מסכן? כתוב איזוהי אשה כשרה? שעושה רצון בעלה, והיא לא עושה רצון חכמים ולא רצון הקב"ה... וגם אם יש חכם שכותב נגד הפוסקים, צריך להעמיד אותו במקומו, מי אתה שתחלוק על הפוסקים האלה? אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, אם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים ולא כחומרו של רבי פנחס בן יאיר! זה חוצפה לחלוק על בעל הערוך... וכי אנחנו יתומים אלמנות, אין לנו פוסקים שנוכל להורות על פיהם?! אם כן עוונם כפול כפל כפליים. עכלה"ק.

הסייטפלר זעק: "הם לא שואלות אותי!"

והגה"צ רבי דון סגל שליט"א העיד בדרשותיו (מתוך קלטת): "בצעירותי הייתי אצל מרן הסטייפלער ושאלתיו בענין (פאה נכרית), והשיב לי שמטפחת זה העיקר מה שראוי לכתחילה" גם כאשר בא לפניו אברך וביקש להוציא גילוי דעת להיתר לפאה נכרית, סירב בתוקף, וכששאל על נכדוהיו היוצאות כן, ענה הגריי"ק "אל תיקח מהן ראיה כל עיקר כי הן לא שאלו אותי בזה, ואין כאן

תכה

מעשה רב ולא כלום". עכ"ל. [הדברים הובאו בקונטרס הבירור האחרון עמוד 20, וכן בספר דת משה וישראל (עמוד יז), ובספר דבר ה' (עמוד קמג) בשם הסייפלער ז"ל].

לא בשמים היא!

ובקונטרס "זעקת הדור" לאברך אחד מקרית ספר (תשס"ג עמוד ו), כתב: והנה, אפילו אם כל נשות הרבנים תלבשנה פאות נכריות, הרי מכיון שאנו רואים שהדבר מביא מכשול ושיש בכך איסור מפורש של "דת משה" וכמבואר בספרי הש"ס והפוסקים, אם כן כיצד נלך אחרי אותם הרבנים, הרי התורה לא בשמים היא. וכבר נזכר בספרים הקדושים שאפילו אם אליהו הנביא יאמר לנו הלכה והיא נגד המבואר בפוסקים, אסור ללכת אחריו, שהרי התורה "לא בשמים היא", ואם כן, כיצד נלך אחרי אותם הרבנים הגורמים מכשול שנשותיהם הולכות בפאה נכרית, וכי נשותיהם חשובות יותר מאליהו הנביא?! עכת"ד.

היצר הרע מכשיל את הרבנית וכולם אחריה!

והנה, במקום שהיצר הרע יטרח להכשיל כל אשה ואשה בפני עצמה, מה הוא עושה, הוא מכשיל את הרבנית וכולן הולכות אחריה, זוהי שיטה טובה יותר מאשר חשבנו... ופעם אחת שאלו את מרן הראש"ל היביע אומר שליט"א: "אם אתה כל כך מגנה את הפאה הנכרית, מדוע כמה מנכדות הרב יוצאות עם פאה נכרית", הרב השיב להם: "גם להם יש מקום בגהינום". כי אין משוא פנים בתורה.

ובספר התנערי מעפר קומי (עמוד סז אות ב), כתב בשם הגרמ"ד סאלאוויצקי שאחר ששמע שיש הטוענים שיש ראייה להיתר ממה שנשות הגדולים הלכו בפאה נכרית, נחרד והצטער מאוד, ובכאב רב זעק "הם שקרנים" זה רק תירוץ, אם לא יהיה להם את התירוץ הזה ימצאו תירוצים אחרים... עכ"ד.

:ז

מדוע לא שייך לומר בנידון דידן "הלכתא כבתראי"?

ופעם אחת שמעתי מי ששאל, שמכיון שיש מאן דהוא מפוסקי דורינו שמתיר ללבוש פאה אם כן "הלכתא כבתראי" ויש לנהוג על פיו.

ושאלה זו היא עקורה מתחילתה, דמאן לימא לן דהוא בר סמכא לעקור דברי תורה מפורשים ובפרט בדברים המביאים מכשול יום יום שעה שעה ברשות הרבים, וכבר כתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פרק ט הלכה א) שאחד מיסודי התורה הוא שהתורה לא תשתנה בשום זמן ח"ו, וירדו שמים יעלו תהומות - אפס מדברי התורה לא ישתנה בכי הוא זה, שנאמר: הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם.

והדבר פשוט שהפרצה של הפאה נכרית נחשבת כפרצה רק מפני שהיא התחילה אצל הגדולים, וכמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה כו, ה): כל פירצה שאינה מן הגדולים אינה פירצה, שנאמר: ויד השרים והסגנים היתה במעגל הזה ראשונה (עזרא ט, ב). וכן כתב רבינו יונה בשערי תשובה (שער ג אות נט), וזה לשונו: וכל מי שהוא לשם יתברך ימסור נפשו על קדושת השם, שנאמר (שמות לב, כו): מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי, ונאמר (במדבר כה, ז): וירא פינחס ויקח רמח בידו. וחובה על כל ירא, אף כי אוהב טהר לב להעיר קנאה, כי יראה והנה יד שרים וסגנים במעל, ואמרו רבותינו (ב"ר כו, ה): כל פרצה שאינה מן הגדולים אינה פרצה, שנאמר (עזרא ט, ב): ויד השרים והסגנים היתה במעל הזה ראשונה. עכ"ל. וכן כתב האורחות צדיקים (שער יד): וחובה על כל ירא שמים אשר הוא טהור לב להעיר קנאה כי יראה והנה יד השרים והסגנים במעל, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה כל פירצה שאינה מן הגדולים אינה פירצה. עכ"ד.

ולא שייך לומר "הלכתא כבתראי" אלא כשאין הדבר נוגד את דברי הפוסקים הקדמונים, ודוקא כשהפוסקים האחרונים הם באותו שיעור קומה של הפוסקים הקדמוניים, וכמו שכתב מהרי"ק (שורש פד), שכל מקום שדברי הראשונים כתובים על ספר והם מפורסמים והפוסקים האחרונים חולקים עליהם, כמו שלפעמים הפוסקים חולקים על הגאונים, הולכים אחרי האחרונים דהלכתא כבתראי. ע"ש. והרמ"א פסק את דברי מהרי"ק הנ"ל בחור"מ (סימן כה סעיף ט), וכתב הגאון מליסא בנתיבות המשפט (ס"ק כ, ד"ה אחר): ודוקא כשהוא מובהק בחכמה, ועיין מה שכתב בתשובת האלשיך דאין הרב מהרי"ק בגדר לומר כשהוא חולק על התורה דהלכה כבתראי כי אין ערכם שווה, וממנו תקיש לדורות שלנו. עכ"ל.

ואין ספק שהפוסקים האחרונים ובכללם ראשי הישיבות - אינם מתקרבים לתואר קטן מן התוארים שהוכתרו בהם רבותינו הראשונים, והם רחוקים

כרחוק מזרח ממערב, ואם בדורו של הנתיבות המשפט היו רחוקים מן הראשונים מה נענה אנחנו יתמי דיתמי. וכבר אמרו חכמים: אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, ואם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים, ולא כחמורו של רבי פנחס בן יאיר (שבת קיב.), ואמרו: ראשונים, עבה קטנם ממותנינו (יומא ט:), ואמרו: ליבן של ראשונים רחב כאולם (עירובין נג:). ואין הגיון לקשר בין הגדולים וראשי הישיבות של הדורות האחרונים לפוסקים של דורות עברו, וזה פשוט.

ואין צורך לומר שכל גילויי הדעת היוצאים מן הפוסקים האחרונים בענין הפאה נכרית הוא לפני שביררו את הסוגיא היטב ולא פתחו לראות את המקורות מתוך רצון אמיתי לש"ש אלא בשביל למצוא סמך לאותו מנהג רע שיש בעולם, ומכיון שהיא מטרת לימודם - היצר המציא להם טעמים דחויים שייספקו את הרגשתם, אבל באמת הם אינם טעמים כלל כמו שנתבאר לעיל. וראה מה שכתבנו לעיל אות ו מספר התנערי מעפר קומי בשם הגרמ"ד סולאוויצ'יק. ע"ש.

ויש להוסיף שבנידון דידן אין הדיון מתחיל כלל, שהרי האחרונים לא השיבו על טענותיהם של הראשונים והם ברחו מן המציאות שהפאה הנכרית מביאה מכשול והיא גורפת אחריה פריצות ורבים חללים הפילה, ועוד ידה נטויה, שבכך נמצאו האחרונים מגלים פנים בתורה ולא רבותינו הראשונים, ובפרט שאין לומר גדר זה דהלכתא כבתראי אלא במקום שהאיסור הוא מדרבנן אבל באיסור מן התורה או גזירת חכמים אי אפשר לעוקרה לעולם, וכמו שכתב הרמב"ם הנ"ל, וכן כתב בהלכות ממרים (פרק ב הלכה ב).

ח:

מדוע הציבור חושב שיש על מי לסמוך?

על כל פנים, הטעות הגדולה שצריכין אנו להוציא אותה מן ההמון, היא, שרבים חושבים "שיש על מי לסמוך" ושכאילו יש כאן איזה מחלוקת אם הבשר הזה כשר או טרף, שמי שיאכל אותו "יש לו על מה לסמוך - והמחמיר תבוא עליו ברכה"... אולם אין האמת כך, כיון שהדבר אסור מן הדין ולא עלה על דעת שום פוסק קדמון להתירו, והפוסקים לא בדו את דבריהם ממקורות לא טהורים חלילה ולא עשו עוול במשפט, אלא הלכו ישר ופעלו צדק למען השי"ת ולמען קדושת המחנה.

ואף אם היה פסוק מפורש שמגלה לנו שהפאה הנכרית מותרת [אפילו שזה לא יתכן], בכל זאת, מכיון שהדבר אף מביא מכשולות כל כך רבים לעם ישראל, ורבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה, לכן יש לאוסרה מדין פריצות [וכמו שנתבאר בתחילת פרק טז בעניני השקפה ומוסר].

ויהי"ך שברחמיו הרבים ישכין השי"ת רוח טהרה על בניו לבער את אלהי הנכר מתוכינו ולקדש את המחנה ולהוציא את הנגף הגדול הזה ונזכה לגאולה השלימה אמן.

פרק יג

הערות על שו"ת אור לציון

וביאור דעתו של הגרב"ץ זצ"ל

מטרת הפרק

מלבד שמטרת הפרק היא להשיב כדרכה של תורה על טענותיו של האור לציון שהתיר לגרושה ללבוש פאה נכרית, אלא נבאר גם כן בקצרה מפי מקורות רבים שדעתו של הגאון הגדול מוהר"ר הגרב"ץ אבא שאול זצ"ל היתה לאסור פאה נכרית בכל תוקף, כפי שאמר בשיעוריו ובמכתביו לתלמידיו ולשואליו, ולא כמו שפרצה לה השמועה במחנה ישראל משמו ששמועה זו חשובה כתלאי בקודשים שלא עלה על דעתו ח"ו להתיר לבישת פאה נכרית מעולם.

[נ.ב. הבאתי הערות על ספר אור לציון ח"א שהוא ספר "יותר" מיוחס להגרב"ץ, אבל מה שכתבו התלמידים המשתבשים בח"ב מדעת עצמן אין דבריהם צריכים יחס כלל, וזה לשון שו"ת יביע אומר ח"ט (חאו"ח סימן קח אות קצה, ד"ה בסיכום): בשבטי ישראל אודיע נאמנה כי לפי עניות דעתי "אסור" לסמוך על הפוסקים שהובאו באור לציון ח"ב מבלי לעיין היטב בשרשם של דברים ובדברי האחרונים, דלאו מר בריה דרבינא חתים עליהו, וכמה דברים מהפוסקים הללו נאמרו בשעת חוליו של הרה"ג רבי בן ציון אבא שאול ז"ל, ותלמידיו הוסיפו וגרעו כפי שעלה על דעתם, וסברו שכן דעת רבם, ואיך אפשר לסמוך על זה כאשר אין האיש בביתו, וכן העיד אחד מתלמידיו בספר קול אליהו תופיק חאו"ח (סימן יד): ומה שכתב בשו"ת אור לציון ח"ב להתיר, ידוע דלאו מר בריה דרבינא חתים עלה". עכ"ל. וידוע אני מעשה שהיה וכו'. עכ"ל. וכן העידו תלמידיו, הגאון רבי פינחס מוסבי שליט"א והגאון רבי מרדכי כהן שליט"א, ועוד].

א:

הערות על שו"ת אור לציון

האם השלטי הגבורים והרמ"א התירו פאה נכרית "לרשות הרבים"

א. בשו"ת אור לציון ח"א חאו"ח (סימן יא), בד"ה ומשמע, כתב וזה לשונו: ומשמע מדברי הרמ"א שמתיר לצאת בפאה נכרית אפילו לרשות הרבים במקום שרגילות בכך, וכן כתב הפרי מגדים (אשל אברהם אות ה) בדעת המגן אברהם (שם ס"ק ה), שביאר דברי הרמ"א הנ"ל, והא קמ"ל הרמ"א דאף על פי שברשות הרבים אית ביה דת יהודית במקום שדרכן לכסות, מכל מקום ערוה לא הוי ומותר לקרות קריאת שמע כנגדה. עכ"ל.

והנה כבר התבאר לעיל (בפרק ו) שהשלטי הגבורים לא התיר מעולם לרשות הרבים, והתמיהה היא מרובה שמהיכן למד האור לציון שאף על רשות הרבים קא מיירי הלא הדבר לא מבואר כלל בלשונו, ורק לענין קריאת שמע אמרו כן, כמבואר בשלטי הגבורים (שבת כט. ד"ה יראה), שאחרי שדיבר מענין יציאת האשה לחצירה בפאה נכרית הוסיף את הדין של שער באשה ערוה שדין זה אינו אלא לגבי הסתכלות הגבר וקריאת שמע לפני הפאה הנכרית, ודין "שער באשה ערוה" הוא מוטל על הגברים שלא יסתכלו על השערות ולא על הנשים שלא יצאו בשערותיהן, שלכן אנו צריכים את הדין של "פרועת ראש" שהוא חיוב המוטל על הנשים לכסות ראשן.

[ולעיל הבאנו למעלה מ-30 ראיות שהשלטי הגבורים לא התיר מעולם לרשות הרבים, וכפי שהוא כותב בלשונו במפורש "יראה מזה להביא סמך לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהן" כשהן נשואות אבל במקום קליעת שערן נושאות שערות חברותיהן" וכו', ומבואר שכשהיא יוצאת לרשות הרבים היא "בכיסוי שערות שלהן" אבל במקום קליעת שערן (דהיינו בחצרן) נושאות שערות חברותיהן שקורין פאה נכרית" וכו', ונמצא שכל הפאה הנכרית מיעדת אך ורק לחצירה, וכמו שמשמע מסוגיית הש"ס בשבת (סד:), וכן כתבו כל הפרשנים כאשר נתבאר לעיל בפרק ד, ופרק ו אותיות א-ג. קחנה משם]. ואין צורך לכפול דברים פשוטים שנזכרו לעיל.

ויש כמה חילוקים בין הדין של "שער באשה ערוה" לבין הדין של "פרועת ראש": א. הדין של פרועת ראש איסורו מן התורה (בכתובות עב. וכמבואר

לעיל פרק ב), מה שאין כן האיסור של "שער באשה ערוה" שהוא מדרבנן (כמבואר לעיל בפרק ו אות ד, ב). "שער באשה ערוה" הוא רק במקום שדרכה לכסותו, מה שאין כן "פרועת ראש" שצריכה לכסות אפילו את שערותיה שאין דרכה לכסותן. ג). הדרשות שמהן נלמדים איסורים אלו שונות לחלוטין שהרי "שער באשה ערוה" יוצא בדרך אסמכתא מן הפסוק "שערך כעדר העיזים", מה שאין כן האיסור של "פרועת ראש" יוצא ישירות מן הפסוק "ופרע את ראש האשה". ד). האיסור של "פרועת ראש" הוא מוטל על האשה עצמה שלא תלך פרועת ראש, אבל האיסור "שער באשה ערוה" הוא חיוב על הגברים שלא יסתכלו ולא יקראו קריאת שמע לפני השער של האשה [כל זה התבאר לעיל בפרק ו אות ד]. ולפי זה נסתרה כל ראיית האור לציון בדברי הרמ"א ז"ל, כי מעולם לא עלתה על דעתו של השלטי הגבורים להתיר ברשות הרבים.

בדעת הפרי מגדים

ב). ומה שכתב בשם הפרי מגדים שהסמיך את דברי הרמ"א לרשות הרבים וכו', הנה הפרי מגדים חזר בו מדבריו כמבואר בספרו "אם לבינה" (ערך כתובה, וערך צעף), וכתב שם: ...רמזתי בפריי (כפרי מגדים) למה שכתב המגן אברהם בסימן עה (אות ה) דפאה נכרית שרי דלא כבאר שבע (סימן יז), ואמנם עתה ראיתי להתבונן בו כי פרוק (פאה נכרית בלע"ז), משער תלוש ותחתיו תפור בגד, הביא בעולת תמיד סימן ב (לגבי גברים) דמראית עין יש, והיינו לילך ד' אמות בגילוי הראש, ושם רק ממידת חסידות, מה שאין כן באשה הוי דבר תורה "פרוע ראש" כתובות עב:, ואה"ע כא וקטו, ועיין בית שמואל וחלקת מחוקק, כללא דמילתא פרוק (פאה נכרית), יש לגזור מראית עין אטו פרוע ראש דהוי דבר תורה, וגם דת משה כל שאין מכוסה כדרך שאר נשים, אף על גבי מטפחת על ראשה הוה דת ישראל על כל פנים, וההיא דשלטי הגבורים (שנראה שהתיר, כפי שכתב בפרי מגדים שם בשמו. המסדר), או דמכוסה בשבכה או בפנויה בתולה, כל שכן בחוקותיהם לא תלכו אם מכוונים לכך כחוקת עובדי כוכבים ומזלות, וכו', על כן נראה לי איסור גמור, וכל שכן מאמרם ז"ל רבי בקעה מצא וגדר, כל שכן במקום שמקילים דברים המותרין ואחרים נהגו איסור אם אינו רשאי להתירם, כל שכן שיש איסור גמור מכמה טעמים דכתבינא, ומה הנאה להם ומה טעם בזה... עכ"ל. [ולשונו המלא הובא לעיל פרק א אות ג, וראה בפרק ו אות ב בעדות אמתיות הספר "אם לבינה" שהוא מהפרי מגדים ולא כאיזה ח"א שבשביל לעקם את האמת העליל עלילות ברשע].

דעת המגן אברהם

ג). ומה שכתב בדעת המגן אברהם שלכאורה חולק על הבאר שבע וכו', ראה לעיל בפרק ו אות ה, שהרחבנו בדעתו ומלבד שהוכחנו את הדברים מתוך לשונו, אלא שהבאנו שיירת פוסקים דהכי סבירא להו בדברי המגן אברהם, ואף הפרי מגדים בספרו "אם לבינה" הבין כן בדברי המגן אברהם שדבריו מוסבים אך ורק לגבי קריאת שמע. ואין צורך לכפול דברים כפולים.

האם דת יהודית יכולה להשתנות

ד). באול"צ (ד"ה ונלע"ד), אחרי שהביא כמה קושיות על הרמ"א שהתיר לצאת בפאה נכרית לרשות הרבים (וכבר כתבנו לעיל שאין זה נכון בדברי הרמ"א) תירץ דבריו שדת יהודית משתנית על פי המנהג, בהסתמך על מה שכתב הרמב"ם בהלכות אישות (פרק יג הלכה יא) שאין הבעל חייב ליתן לאשתו רדיד אלא כפי מנהג המקום, וכו', והאול"צ הניח הנחה שהרמב"ם סותר את עצמו ממה שכתב בהלכות אישות (פרק כד הלכה יב) שמדת יהודית "חייבת" האשה לכסות את ראשה ברדיד מעל גבי קלתה וכמבואר בכתובות (עב). וכו', ולכן תירץ, שעל כורחינו לדעת הרמב"ם הדבר תלוי במנהג המקום, שאם נהגו בנות ישראל של אותו מקום ללבוש רדיד אם לא לבשה רדיד הוי ליה דת יהודית, ואם לא נהגו בנות ישראל ללבוש רדיד לא מוטל עליהן החיוב ללבוש רדיד כלל וכל שכן דלא הוי דת יהודית וכו', ובזה מיושב דהפאה הנכרית היא אסורה מדין דת יהודית, ומכיון שנפרץ המנהג בלבושן נמצא שאין בהן משום דת יהודית כלל. עכת"ד.

והנה דבריו אלו תמוהין, שהרי הרמב"ם לא סתר את עצמו מעולם כיון שבפרק יג הרמב"ם כותב בפירוש: "רדיד החופה את כל גופה כמו טלית", ואין זה הרדיד שנתכוין לו הרמב"ם בפרק כד, דהתם כתב "רדיד" סתם הנמצא על שערותיה בלבד ולא רדיד המכסה את כל גופה. אבל בפרק יג כונתו היא לרדיד המכסה את כל גופה. וידוע שהמילה "רדיד" משמעותה "כיסוי עליון", ואם כן הרמב"ם כותב בפירוש "רדיד החופה את כל גופה כמו טלית", ואין דמיון כלל בין הדברים. ולפי זה ליתא למה שכתב בשו"ת אור לציון הנ"ל, ואין לומר כמו שרצה לחדש שלהרמב"ם האיסור של דת יהודית משתנה ממקום למקום, שיש מקום שנוהגים כך ויש מקום שנוהגים כך, שלפי דבריו כל דברי המשנה (בכתובות עב). נתונים ח"ו לשיעורין, וחלילה להטיל דופי כה גדול בדברי הרמב"ם. וכן הסבירו בדברי הרמב"ם הרב המגיד (בפרק יג הלכה יא), והב"ח

באה"ע (סימן קטו), שהדת יהודית לא משתנית לעולם, ומה שכתב הרמב"ם בפרק יג היינו רדיד החופה את כל גופה.

והדבר מבואר למעלה בקודש בב"ח אה"ע (סימן קטו) שאיסור דת יהודית אינו משתנה כפי מנהג המקום, וזה נסתר מעיני האור לציון. וכן מבואר בפרישה אה"ע (סימן קטו אות ט), שדת יהודית לא יכולה להשתנות לעולם אפילו אם נפרץ הגדר בישראל. וכן כתבו בשו"ת וישב יוסף בורלא חאו"ח (סימן ה), ובשו"ת ים הגדול טולידאנו (סימן פ), והגאון מצ"יבין בשו"ת דובב מישרים (סימן קכד אות ב) ובשו"ת חלקת יעקב חאה"ע (סוף סימן קמח) שדת יהודית לא תשתנה לעולם ואפילו אם נפרץ הגדר לגמרי בישראל. ע"ש.

וכן כתב בשו"ת דברי יציב חיו"ד (סימן נו) שבאיסורי דת יהודית אין חילוק אם נתפשט המנהג או לאו, דכל רוחות שבעולם לא יבטלו את תקנת חכמים ח"ו. ע"ש. וכן מבואר בשו"ת יביע אומר ח"ג חאה"ע (סימן כא) שאיסור דת יהודית לא ישתנה לעולם ועד, וכן כתב בספר דת משה וישראל (פרק ב ענף ג, עמוד כז) ובספר דבר ה (עמוד קצ), וכמ"ש בשו"ת תשובה מאהבה (סימן מח) שאפילו אם נהגו כל נשות ישראל לעבור על דת יהודית, אותה שתחליט בדעתה להצטרף למנהגם הרי היא כפורצת בכך את הגדר והוי עוברת על דת שיוצאת בלא כתובה. ע"ש. ושוב ראיתי בשו"ת שמש ומגן ח"ב חאה"ע (סימן טז, ד"ה וכן מדויקדק) שגם הביא דברי הרמב"ם הנ"ל בפרק י"ג, וכתב שאין סתירה כלל בדבריו, כיון שבפרק י"ג מיירי על כיסוי גמור של כל גופה, וזהו רדיד אחר לחלוטין ממה שכתב בפרק כ"ד. כיע"ש. וע"ע בירחון אור תורה (שבט תשמח, סימן פט) שהובאו ראיות נמרצות לכך, שדת יהודית אינה תלויה במנהג ח"ו, ושאינן סתירה בין מה שכתב הרמב"ם מכאן לכאן. וכן כתב באוצרות ירושלים (חוברת נו, והובאו דבריו בספר דת יהודית כהלכתה עמוד קכד), שאין הדבר תלוי במנהג, וכן כתבו עוד פוסקים והבאתי דבריהם במקום אחר. [ומכל מקום הוא עצמו בתחילת התשובה כתב שכל זה הוא דוקא בכדי ליישב דברי הרמ"א ולא להמציא היתר ללבוש פאה נכרית, כיע"ש]. בסיכום, אתה הרואה שדברי כל הפוסקים הנ"ל נעלמו מעיניו של הגאון האור לציון שלא כתב את דבריו אלא להמליץ יושר בעד הרמ"א [לפי הבנתו שהרמ"א התירו ברה"ר, ואין זה אמת מעיקר וכמ"ש לעיל].

ביאור דברי הרמב"ם

(ה): ומה שכתב האור לציון, שהרמב"ם למד זאת מהמשנה בכתובות (סד): דקתני המשרה את אשתו על ידי שליש לא יפחות לה, וכו', ונותן לה כיפה

לראשה וחגור למותניה, ומנעלים וכו', וכלים וכו', ונתקשה הרמב"ם דכיון דמדת יהודית אסורה בקלתה (כמבואר בכתובות עב:), הוא הדין דאסורה נמי בכיפה עד שתתן על ראשה רדיד, ואם כן אמאי לא קתני במתניתין דנותן לה רדיד. עכ"ד. וכונתו היא שהרמב"ם הוכרח לפרש דכל מקום ומקום כפי מנהגו, מן המפורש במשנה (סד:) שלא נותן לה רדיד, והוקשה להרמב"ם שהרי זוהי דת יהודית והוא חייב ליתן לה, וכו', ע"ש. ואולם לפי המבואר לעיל, ליתא, שהרי הרמב"ם כתב בפירושו "רדיד החופה את כל גופה כמו טלית", ואין זה דומה לרדיד האמור בגמרא (עב:) לגבי דת יהודית. וכן פירש רש"י עצמו (בכתובות סד:) "שכיפה" היינו מטפחת, והיא כונת הרמב"ם שכתב שמכסה בזה את כל גופה ואין זה רדיד המוזכר לגבי דת יהודית. ואין לומר שלרש"י אין צורך בב' כיסויין, שהרי רש"י בכתובות (עב: ד"ה קלתה) פירש שקלתה היינו סל, שנראין השערות מתוככו (וראה ברש"י מהדו"ק שהובא בשיטמ"ק), ולכן צריך ללבוש רדיד מעליו שלא יראו השערות מבין הנסרים. ע"ש. ולפי זה אין מחלוקת כלל בין הרמב"ם לרש"י ופירושו אחד לשניהם [ולכן מה שרצה לבאר בכך את דברי הרמב"ם ומרן הש"ע, בנפול היסוד נפל הבנין, וצריך לומר דלפלפולא בעלמא כתב כן שכבר כתבנו לעיל שזהו דופי במשנת חכמים לגבי דת יהודית]. ואחרי זמן ראיתי בספר דבר ה' לתלמיד חכם גדול אחד מעיר נתיבות (בעמוד רט) שהביא דברי האור לציון, והעיר על דבריו שאין מחלוקת בין הרמב"ם לרש"י בזה. ע"ש. וששתי.

ושוב ראיתי במגיד משנה (פרק יג הלכה יא) שכתב: כבר נתבאר למעלה שהכל לפי מנהג המקום כמו שמוכיח בפרק אע"פ (סה.) ולא הוצרך רבינו לפרוט בזה אלא לומר אע"פ שהם עומדות בבית בלא רדיד כיון שאינן יוצאות לשוק חוץ ממנו חייב ליתן לה שהרי צריכה היא לילך לבית האבל וכיוצא בו וזהו שסמך ענין המדיר את אשתו שלא תלך לבית האבל. עכ"ל. והנה ה"למעלה" שנתכוין לו הרב המגיד, הוא להרמב"ם בהלכה ב שם, שכתב וזה לשונו: בד"א באותן הימים ובארץ ישראל אבל בשאר זמנים ושאר המקומות אין הדמים עיקר, יש מקומות שיהיו שם הבגדים ביוקר הרבה או בזול הרבה. אלא העיקר שסומכין עליו שמחייבין אותו ליתן לה בגדים הראויים בימות הגשמים ובימות החמה בפחות שלובשת כל אשה בעלת בית שבאותה המדינה. עכ"ל. מדברי הרמב"ם יוצא מפורש שאין הדבר תלוי אלא במנהגן הממוני של המקום, ואין מנהג הצניעות מחייבו אלא ליתן לה את הרדיד הפחות שבכולם והוא רדיד שעל גופה ולא על שערותיה. ולדבר זה הסכימו כל הפוסקים שהבעל חייב ליתן לאשתו כסות כפי מנהג המקום, וראה ברבינו ירוחם (מישרים נתיב כג, חלק א), ועוד ועוד. [והרחבנו בכל זה לעיל בפרק ב אות ג].

האם הפאה הנכרית אסורה מדאורייתא או מדרבנן

1. וכל יסודו של האור לציון הנ"ל הוא מפני דסבירא ליה שהפאה הנכרית אסורה מדין דת יהודית ולכן הוא מניח הנחה שדת יהודית יכולה להשתנות וכו', אולם בנפול היסוד נפל הבנין, שכבר התבאר לעיל (בפרק א, ובפרק ג) שהפאה הנכרית אסורה מן התורה מדין פרועת ראש שכן אין שום הבדל בין פרועת ראש לבין פאה נכרית, שהרי כל הטעם שהתורה אוסרת את שערותיה היינו מטעם פריצות וחוסר צניעות וחציפות, ואם כן אותן התוצאות מתקבלות אף על ידי הפאה הנכרית ונמצא שאין שום הבדל ביניהם. ואין זה "דרשינן טעמא דקרא" כיון שבפסוק לא כתוב האיסור אלא כתוב הטעם ומשם למדו חכמים את האיסור של שערותיה ונמצא שהטעם דרוש ועומד, ועוד שלכו"ע דרשינן טעמא דקרא לחומרא, וכמבואר כל זה לעיל בפרק ג. וכן כתבו רבים מן הפוסקים שהפאה הנכרית אסורה מן התורה, וכמו שכתב הגאון יעב"ץ בשאלת יעב"ץ ח"א (סימן ח), ובמקור חיים או"ח (סימן עה אות ג). ובשו"ת חסד לאברהם תנינא חאה"ע (סימן פז) כתב, וז"ל: אבל לפי עניות דעתי שיש בזה איסור דאורייתא לפי מה שפירש רש"י בכתובות (עב): אזהרה לבנות ישראל שלא תצא בפריעת הראש מדעבדינן לה הכי לנוולה מידה כנגד מדה כמו שעשתה להתנאות על בועלה מכלל דאסור, וכיון דעיקר האיסור משום פריצות שהיא מתנאית לבני אדם, מה לי שער עצמן או שער נכרית שעשויות באופן שנראין כשער עצמן, תורה אחת להם ואסור מן התורה, ואין מקום לחלק בין שערות עצמן לפאה נכרית שנראין כשערות עצמן הואיל וקישוט זה אסרה תורה. עכ"ל. וכן היא דעת הגאון מקרלין בישועות יעקב מקרלין או"ח (סימן עה אות א), וזה לשונו: ולגוף הדין, כיון דהך דיוצאה וראשה פרוע מטעם פריצות קאתינן עלה, וכיון שאינו ניכר השער של פאה נכרית אם הוא משער גופה או משער נכרית וכו', דיש איסור תורה, ובתשובה הארכתי בזה ואין כאן מקום. עכ"ל. וכן כתב בשו"ת חקל יצחק (סימן פא), שהדבר אסור מן התורה, ושכ"כ בישועות יעקב. וכן כתב בשלחן העזר ח"ב (סימן ט, שמלה לצבי ס"ק יא), שראה כן בכת"י להגאון מנחת אלעזר ממונקאשט, שהעיקר הוא שפאה נכרית אסורה מן התורה. ע"ש. וכן כתב הגאון מהרש"א אלאפנדארי בשו"ת סבא קדישא ח"ב (סימן א, ד"ה עוד ראיתי, וד"ה אמנם כבר כתבינא), וזה לשונו: "ובאמת אסור הפאה כמו שער שלה". עכ"ל. וראה עוד מה שהאריכו בזה בספר דת משה וישראל (עמוד כג), ובספר דבר ה (עמוד ס), ובספר מתנת משה מימון (מלאכת גוזו אות ו), מפי ספרים וסופרים.

וכבר התבאר לעיל (בפרק ו) שאף לדעת השלטי הגבורים (בשבת סד: מהש"ס) הפאה נכרית אסורה מדאורייתא, שהרי הוא עצמו מדבר רק לביתה שרק שם שייך הדין של "שער באשה ערוה" ולדעת הירושלמי אין זה אלא בשער הדבוק לבשרה, מה שאין כן לדעת הבבלי שבביתה מותר ללכת פרועת ראש לגמרי ואין צורך להשתמש בפאה נכרית, והדברים מבוארים בדברי השלטי הגבורים עמ"ס כתובות (פרק א אות ג), ולכן בשלטי הגבורים לשבת (שם), לא הזכיר אפילו מילה אחת על רשות הרבים.

ותמיד התפלאתי מאוד, כי האור לציון רוצה לענות בכך על קושיות הבאר שבע ולכאורה מה הרוויח בהנחתו זאת, הרי לדעת הבאר שבע הפאה הנכרית אסורה מן התורה, וכמבואר בתחילת לשונו שאין שום הבדל בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית כיון שהתורה אסרה את כולן, ואם כן כיצד יתכן לישוב את דבריו בהנחת הנחה שהפאה הנכרית אסורה מדרבנן. והאורל"צ סותר את דבריו מיניה וביה. וה' יאיר עינינו בתורתו. אמן.

ב:

בביאור דעתו של הגרב"ץ אבא שאול זצ"ל שהוא אסר את הפאה הנכרית

הנה מכיון שאותן הבעלים שנשותיהן הולכות בפאה נכרית - לא מצאו שום פתרון לפריצות המשתוללת ברחובות שהם בעצמן יודעים זאת ולא מעיזים להכחיש את המציאות, לכן הם תלו מה שתלו באילן גדול הוא הגאון הגדול מוהר"ר הגרב"ץ אבא שאול זצ"ל שחלילה דעתו היא להתיר פאה נכרית, ולכן אעיר אזניכם בס"ד שאין הדברים נכונים.

לא התיר מעולם!

(א). הנה נודע שבדעתו של מורינו הגרב"צ זלה"ה בענין הפאה רבתה המבוכה, שרבים מעידים שמעולם לא התיר פאה נכרית, וכן אמר מו"ז יצ"ו (ממשפחת נקי) שעשרות שנים לא שמעו ממנו לעולם היתר על הפאה, רק שהיה מעורר שעל פי הזוהר הדבר חמור שלא תצא אפילו שערה אחת. (ושמענו מן נשים צדקניות שהאמת שאין חילוק, וגם הלובשות פאה יוצא משערות ראשם, רק שפעמים אין

ניכר כ"כ, ולפי הזוה"ק נראה שאין שום חילוק אם ניכר או לא). [וראה מה שכתבנו לעיל בפרק ח אות א שלדעת הזוה"ק הפאה הנכרית איסורה מן התורה ועוונה חמור יותר משערותיה].

עוד שמענו שהעירו כן לפני הגר"ש אלישיב שיש מעדיפים פאה נכרית מסיבה זו, ודחה בתנועת ביטול. ושו"ר במכתב קריאת קודש דעת תורה ממרן הגריש"א שהשיב על ידי הגר"מ מרדכי קראפ (מחודש אדר שנת תשנז). ושו"ר שדנפס כן ג"כ בספר דברי שלום בני ברק תשסט. עמוד שמו. באות ג) שהאריך לדחות טענה זו, וכתב דראשית מנ"ל שבפאה לא יוצאות שערות (א.ה). וכן שמענו מנשים צדקניות), ובפרט בפאות של היום מצוי כן מאד שמתגלה השערות מהצדדים. ועוד שאף אם בפאה לא יוצאות שערות ובמטפחת יוצאות שערות עדיף מטפחת, דעיקר המנהג איסור שכתב החת"ס שקבלו בשערות יוצאות חוץ לצמתן, הוא מלפנים או מאחור ולענין זה אדרבה מטפחת מכסה טפי, ומהצדדים שקשה לכסות לא דברו החת"ס ושאר הפוס' והמחמירין בזה הוא רק לכתחילה ולא בתורת מנהג איסור. והואיל ופאה נכרית הוא מחלוקת בפוסקים בעיקר ההלכה דכיסוי, אזי מטפחת עדיף משא"כ ההידור שלא יצאו מעט שערות הוא הידור במנהג על פי סוד. והאומרים שפאה נכרית המכסה את הכל עדיפא על מטפחת, הם דברים בטלים. עכ"ל.

ובספר דברי שלום (עמוד וכה) כתב עוד בשם הגר"ש אויערבך שליט"א, שהשיב עוד כנגד טענה זו, הרי פאה נכרית כולה שער, והנה ז"ל הזוה"ק (פרשת נשא דף קכה ע"ב): "ואתתא דאפיקת משערא דרישה לבר לאתתקנא ביה, גרים מסכנותא לביתא, וגרים לבנהא דלא יתחשבון בדרא, וגרים מלה אחרא דשריא בביתא, מאן גרים דא ההוא שערא דאתחזי מרישה לבר, ומה בביתא האי, כ"ש בשוקא, וכ"ש חציפותא אחרא". ומבואר לכאורה שעיקר חומרת הקפידא היא כאשר עושה כן כדי להתנאות בו, ואם כן זה לא שייך כמעט ברוב ככל נשים צדקניות שמבצבץ שער מהמטפחת. ומאידך הרי הזוה"ק מסיים 'כל שכן בשוקא וכל שכן חציפותא אחרא' - ואם כן כל שכן וכל שכן שיש ללמוד לענין פאה נכרית שכולה לשם להתנאות, וכל שכן בשוק, וכל שכן ששייך בה טפי ענין של חציפותא כלשון הזוה"ק. ומעתה בודאי שפאה לכולי עלמא גרעא וגרעא טפי ללא ספק.

פאה זו פריצות גדולה!

(ב). ומהרב א. ש. שליט"א שמענו שלפני כארבעים שנה נכנסו אצל הגרב"ץ אבא שאול ואמרו לו, הרב: שמענו שיעור מחכם עובדיה נגד פאה, והביא

שי"א שאפילו אסור לקרוא ק"ש כנגד פאה נכרית (ושאין הלכה כן), והשיב להם בתוקף, ללבוש פאה זה פריצות גמורה כמו ללבוש מכנסים ובגדים צמודים! ומעולם (משך עשרות שנים) לא שמעו ממנו שום היתר לזה.

ג). ופעם אחת בשיעור ביום שב"ק בבית הכנסת אהל רחל, נשאל הרב מדוע התיר את הפאה, ונועץ לעבר השואל בריתחא: אתה שמעת שהתרת את הפאה? מעולם לא התרתי פאה! (הרב אבנר אליסון שליט"א).

ד). והרה"ג רבי דוד בן יצחק שליט"א (מח"ס שו"ת מעט דבש), העיד לנו שהיה נוכח בשיעור בשב"ק בביהכנ"ס אהל רחל, ובתוך השיעור אמר הרב זלה"ה כמה פעמים: פאה זה פריצות! פאה זה פריצות!.

והאר"י עוד בכאב גדול על שאר הבגדים שהולכים בהם היום (לפני כארבעים שנה), שמה ההיתר לפי הדין ללבוש בגדים שיש בהם איזה הבלטה, וכו', ואין שום היתר לבגדים הצמודים. ואמר שצריכים ללכת כפי מה שנהגו אמותינו בחו"ל, בגדים לא צמודים כלל, ובלי תבליטים וכו'. – כ"ז מהרה"ג הנ"ל. וסיפר עוד, שפ"א סיפר לרב ע"ה, שיש מנהג אצל כמה מעולי פרס שאם דרכו על שרץ מת, הולכים מיד לטבול, ולעג לזה. והרב ע"ה השיב, אל תאמר להם שום דבר ואל תלעג. ע"כ. [ובאמת מי יתן שהיו שומעים בני דורינו לשמור על מסורת אבותינו, ולא רק להתעורר בכמה פרטי מנהגים שיש בהם חשש איסור מדינא]...

ה). גם שמענו מכמה גדולי תלמידינו שכואבים מאד איך מוציאים לעז על מורינו הקדוש זלה"ה שחלילה התיר את הפאה נגד המנהג ונגד קדושת ישראל.

"כל מה שכתבתי באור לציון הוא ליישב דברי הרמ"א ולא למעשה!"

ו). גם בספר דברי חכמים (עמודים 73-83) תלמיד מורינו הגרב"צ זל"ה, כתב: מפורסם בשם מורינו הגרב"צ לאסור משום פריצותא ואפילו פאה עם כובע, כמו ששמעתי בשם מגידי אמת. וידוע שכן השיב לכמה בחורים שלדעתו יש בזה פריצות ואפילו פאה עם כובע, ועל כן מה שכתב בח"א (סימן יא) הוא רק כדי ליישב דברי הרמ"א. עכ"ד.

(ז). ובספר אל תיטוש תורת אמך (עמוד מה, הובא בספר דבר ה') כתב: "עדות נאמנה ששאלתי בזמנו את מוריניו הגרב"צ בנידון, והשיב לו, שודאי לכסות שיער עם שיער אינו כיסוי כ"כ טוב, רק שאינו רוצה להתבטאות בלשון אסור, ולאלו השומעות בקולו הוא מורה לכסות במטפחת ולא בפאה". עכ"ל.

(ח). גם הגאון רבי ברוך שרגא שליט"א (נדפס בהסכמה לספר דבר ה') העיד בשמו של מוריניו זלה"ה, שאמר לו בפירוש, שגם ללבוש פאה אסור וגם שתצא שערה אחת אסור, אלא שנראה שהאיסור שתצא שערה אחת חמור יותר לפי הזוהר הק', (שהחמירו כ"כ בדבר וע"ש דברים נוראים בחומר הדבר), אך מעולם לא התיר פאה. וכתב שם בזה"ל: "ואני אומר, שדעתו של הרב ע"ה ברורה כפי ששאלתי אותו כמה פעמים, הן בהלכה למעשה, והן בדרך לימוד שהייתי לומד אצלו ביחידות כל יום בערך ארבע שעות. ולעולם לא התיר פאה. ובכל פעם ששאלתי אותו לא התיר בשום אופן, אלא פאה עם כובע. וכן הוא דעת מוריניו ראש הישיבה הגר"י צדקה ע"ה, שהיתה דעתו איתנה שאין להתיר את הפאה". עכ"ל.

"אל תשאל אותי למה קרובותי הולכות עם פאה נכרית!"

(ט). וכן בספר דברי שלום (עמוד פו) הביא ג"כ עדות מת"ח אחד ששאל פעם את הרב ע"ה אם יכול להתיר לאשתו ללכת בפאה, והרב השיב לו בשלילה, והוסיף לשאול הרי אף מהמקורכות אל הרב הולכות כך, והשיב לו הרב בתוקף, באת לשאול מה דעתי בנידון או לשאול למה פלוגית הולכת ככה.

(י). וכתב שכן שמע עוד מתלמידו המובהק של רבינו, הגאון ר' נתן בן סניור שליט"א, שבטרם נישואיו שאל את רבינו ע"ה במה תכסה אשתו את ראשה, והשיב לו שתכסה את ראשה במטפחת כפי שנהגו אמותינו. והרב מח"ס דובר מישרים העיד ששמע להדיא מפי רבינו ע"ה שלא להתיחס לתשובתו שבאול"צ ח"א כהיתר לפאה נכרית שבדוקא הנידון שם לענין גרושה ואלמנה, שחיוב כיסוי הראש שלהם הוא מדרבנן ולא מדאורייתא. עכ"ל.

(יא). גם הרב מח"ס דובר מישרים סיפר, שאמר לו מוריניו הגרב"צ זלה"ה, שאין להתייחס לתשובתו שבספר אור לציון (ח"א סימן יא) כהיתר לפאה נכרית,

שמסקנתו שם להקל איננה אלא לענין גרושה ואלמנה (שכיסוי הראש שלהם הוא רק מדרבנן ולא מדאורייתא. וכ"כ בשו"ת יבי"א ח"ד חאה"ע סימן ג אות ג). ע"כ. (הובא שם בעמוד ג).

יב). גם הרב אליהו ה. שליט"א סיפר לנו, שבדידיה הוה עובדא, לפני כ"ב שנים בעת שהיה בשידוכין, שבזמן שעמד סמוך לגמר שידוך נודע לו שהמשודכת רוצה פאה, והלך לשאול דע"ת ממורינו ע"ה, והשיב לו בתוקף: אל תסכים בשום אופן, ורק אם תרצה לכובע (מעל הפאה).

יג). גם שמענו מאחיו של מורינו הרב ע"ה, - יבדלחט"א, שעודנו זוכר כמו היום שפ"א באו כמה עסקנים ובקשו שהרב ע"ה יחתום על קריאת קודש נגד פאות ארוכות, וסירב לאמר כדי שלא יבינו ממנו היתר לשאר פאות.

יד). ואמור"ר פעם שאל את הרב זצ"ל האם מותר ללבוש פאה נכרית, והשיב לו בתוקף שהדבר אסור וכו', הוא הוסיף לשאול "מדוע אשתו של הרב לובשת פאה" הרב הגביה קולו ואמר "מה אכפת לך מאשתי"!

התלמידים המפרסמים טעויות בשמו

טו). אך מאידך כמה תלמידים מפרסמים בשמו (ויש טורחים לפרסם כן) שהורה להתיר בענין הפאה, ושעשה פלפול בהלכה על כך. ולכאורה יש כמה הוכחות ברורות לזה. ות"ח אמר לנו, שפעם אחת באו כמה בשאלה זו לפני הרב ע"ה, וביקש שיכנסו לפניו אחד אחד, וכשיצאו ראו שלכל אחד השיב פסק אחר, ויהי לפלא.

ועוד ראה בהסכמת הגר"י יוסף שליט"א לספר דבר ה' על הפאה (מהדורא א), שכתב שאמר לו אביו הגדול מו"ר מרן שליט"א: "ששאל על כך את הגרב"צ זלה"ה איך יתכן שדעתו להתיר את הפאה נכרית, והשיב לו שבאמת דעתו להחמיר, אך מכיון שכבר התחילו רבות מן הנשים לצאת בפאה ראה ללמד עליהם זכות". עכ"ל.

ומכל מקום יש לשאול (בפרט לפי"ד התלמידים שמעולם לא התירו), שהרי ידע הרב זלה"ה שתולים כן בשמו ומדוע לא מחה בהם, ועוד שידע שיש שמבינים כן מדבריו. [ובספר תורת המנהגים הנ"ל כתב, שלפי המאמר הרחב שכתב שם עולה אתי שפיר, שהרי כך היתה דרכו בקודש, כיון שלא בא לקבוע הוראה בזה. והרחיב שם בזה].

פרק יד

הארות על ספרי הגר"ש משאש זצ"ל

בירור דעת הגר"ש משאש זצ"ל

מטרת הפרק

שתי מטרות יש בכתיבת פרק זה, האחת, להשיב כדרכה של תורה על דבריו של גאון ישראל ראב"ד מקודש הגר"ש משאש זצ"ל וזאת מסיבה פשוטה שהרי התורה לא נגמרה אצלו ח"ו ומי שיאמר שהתורה נגמרה אצלו הרי זה אפיקורוס (כמבואר בסנהדרין צט:), ובכך נשיב על טענת רבים "מדוע התעלמתם מדברי הרב משאש"! והשנית, לברר את דעתו של הגר"ש משאש שבסוף ימיו חזר בו מהיתרו כפי ששמענו ממגידי אמת שעליהם נאמר "עד אחד נאמר באיסורין" (גטין ב: חולין י: וראה יבמות פו: צד.), וכל שכן בדיני דאורייתא.

ויתבאר עוד שאפילו אם נאמר שדעת הגר"ש משאש להתיר את הפאה הנכרית, מכל מקום אסור מן התורה ללכת על פי הוראה זו, ושאינן זה זלזול ח"ו בכבוד תורתו כפי שיתבאר להלן באריכות.

הדברים מחולקים לג' קטגוריות: א. הערות על שו"ת שמש ומגן. ב. הערות על שו"ת תבואות שמש. ג. בירור מקחו של צדיק הגר"ש משאש, ושחזר בו בסוף ימיו.

הערות על שו"ת "שמש ומגן" ח"ב חאה"ע

(סימנים טו-יז):

אין שום ראיה מהש"ס שהפאה הנכרית מותרת

א. בשו"ת שמש ומגן ח"ב חאה"ע (סימן טז, ד"ה באופן), כתב: באופן שאל ה' ויאר לנו וסברתינו שאמרנו לא נפלאה היא ולא רחוקה וכו', ואפילו יהיה זה מחלוקת הפוסקים, הלא גדולי עולם השלטי הגבורים וסייעתיה יסברו כן.

עכ"ל. והנה כבר התבאר לעיל [פרקים ד-ו] שלא עלתה מעולם על דעתו של השלטי הגבורים להתיר את הפאה הנכרית ואף הבאנו לזה למעלה משלושים ראיות מלשון השלטי הגבורים עצמו, ואף מדברי הסוגיות בש"ס מבואר שאין שום היתר לאשה ללבוש פאה נכרית ברשות הרבים. ובפרט שעל פי המבואר בש"ס ובפוסקים בדיני פריעת הראש יוצא שאף הפאה הנכרית אסורה מן התורה, וכמבואר לעיל [פרקים א-ג].

אפילו אם יש פסוק מפורש שהפאה הנכריות מותרת מכל מקום לא יעלה להתירה

ב. וידוע מאמר גדולי ישראל בדורות שעברו: "אילו היה פסוק מפורש בתורה הקדושה שהפאה הנכרית 'מותרת', בכל זאת לא היה עולה על הדעת להתיר דבר שמביא מכשול לבני ישראל..." - "הפאה הנכרית" מלבד הבעיה ההלכתית והאיסורים הנכפפים בה, יש בה בעיה שממה נפשך אין לה פתרון, בעיה זו נשנית בכל יום, בכל שעה, ובכל רגע, היא בעיית היסוד שצריכין להטפל אליה, בעיה חמורה מאוד מאוד, הנשים דשות אותן בעקביהן מבלי להשים לב, והוא הנידון "הכשלת הרבים".

האם יש איזה פוסק בעולם (עם "שכל") שיכול להכחיש את הפריצות הנובעת מהפאות הנכריות [ובפרט אותן הפאות של ימינו], את המכשולות שרבים נופלים לתוכן מחמת הפאות הנכריות, את החטאים החמורים הנגרמים ממנה, את ההתרשלות בשמירת הברית הנובעת מפריצות זו. האם יעלה על הדעת להתיר לאשה ללבוש פאה נכרית כנגד טענה זו? [וראה להלן בפרק טז]. בכל זאת בפרק הבא אציג את ההארות וההערות על דבריו של הגר"ש משאש.

ג. סימן טו עמוד רמ, בריש התשובה "והקשה הרב משה לוי" וכו', תמיה עליו שהרי את הקושיא הנ"ל הקשה מהרש"א אלפאנדארי בשו"ת סבא קדישא ח"ב (סימן א) ועוד גדולים. דבר ה'.

ד. עמוד רמ. ועוד עיין במתניתין (שבת סד). יוצאה אשה וכו' קשורין בסבכה. ע"כ. תפורין כצ"ל, וע"ע במתניתין לעיל (נז:). דבר ה'.

אם תסיר את הפאה נכרית יתגלו שערותיה ולא שייך לחשוש "דלמא שלפא"

ה. עמוד רמא, ד"ה ומשמעות דבריהם וכו'. הנה קושייתו זאת מבוארת בחידושי הרשב"א (שבת סד: ד"ה אביי) שלכאורה היה לגמרא לומר דמטעם צניעות

הוא ולא משום "מגניא ביה" וכמו שאמרו לגבי בירית (שבת סג.) שאיסורה משום צניעות. ואולם על פי דברי רש"י והריטב"א והרא"ש ועוד נחא, שגינוי ואיסור פרועת ראש היינו הך, שמכיון שאסור לגלות הוי גנות לה שיראוה בגילוי שער. והבאתי ענין זה לעיל (פרק ד אות ג). וכן העיר בספר שבת של מי (שבת סד:) שלדעת הרשב"א לא קשיא מידי כיון שאפשר לומר שפריצות ומגניא ביה הם אותו ענין. ואף להרשב"א יש לומר שמכיון שמנהגן של בנות ישראל הוא שלא ללכת בפירוע ראש אם כן אפילו בלא הדין של איסור דפריצות מכל מקום יש לה גנאי במה שהיא פורשת ממנהג הצניעות של בנות ישראל. ולפי זה אין מחלוקת בין רש"י לשאר מפרשים.

גנאי הוא לאשה שיתגלו שערותיה ברשות הרבים

ו. ולכן גם מה שכתב בעמוד רמה ד"ה ומ"ש כת"ר שבחידושי וכו' בשם הרשב"א (שבת סה. ד"ה אמר אביי) דהו"ל למימר משום צניעות וכדאמר לגבי בירית (שבת סג.), וכן לגבי מחט (ס. ד"ה טהורה), ובפרט שלשון "מגניא ביה" לא שייך בכיפה של צמר דאיזו גנות יש בה הלא אין זה כשן תותבת או כצלוחית של פלייטון שריחה רע שהן דברים שיש בהם גנות. ותירץ הרשב"א דרבי שמעון בן אליעזר התיר את אותן הדברים מפני שיש בהן גנאי ולא חיישינן דלמא שלפא, והגנאי הוא במה שאין אשה משמת דבר מתחת לצעיפה אלא אם כן היא בעלת מום, ואם כן כשהיא תסיר את הפאה הנכרית מיד יתגלה מומה לעיני כל. ואף רבנן סברי שמכיון שמומה ניכר ואינה יכולה להסתירם לכן אין הבדל בין מה שמונח מעל השבכה לבין מעל לשבכה וכו'. [ולגבי פאה נכרית התבאר הדבר בדברי הריטב"א (שבת סד: ד"ה בשלמא) שכתב על דברי הגמרא דלא תצא זקנה בשל ילדה, וזה לשונו: דזימנין דמחיכי עלה "שאינה יכולה לכסות כל כך שלא יראה שיערה" ואתיא למשלפה. עכ"ל. וכן כתב התוספות ר"י הזקן, וכמו שכתב הבאר שבע דלעיתים מתגלה מקצוות שערותיה. הוספה]. ולפי זה אינה מקפדת ושלפה ומחויא ולכן אסור בכל גונא, אבל רבי סבר שאף על פי שיכירו שהיא בעלת מום אפילו הכי לא תוציא ותראה את מומה לעין. עכת"ד השמש ומגן.

יוצא איפא שאף לדעת השמש ומגן אין שום היתר לדעת הרשב"א ללכת בפאה נכרית, כיון שגם לרבנן כל האיסור הוא משום צניעות וכמבואר לגבי בירית וכדפרש"י שם (בשבת סג.), ועל כורחינו שהטעם של רבי שמעון בן אליעזר הוא משום דמתחזי מומה, ומשום כך משום צניעות לא שרי שהרי היא

יכולה להוציאה מתחת השבכה בזהירות בלי שתגלה משערותיה וכדפרש"י (לעיל נז: ד"ה או דילמא) לגבי כיפה של צמר שרבי שמעון בן אליעזר קאי על דין זה.

ועל כורחינו שלדעת רבי שמעון בן אליעזר אין לחשוש דלמא שלפא בדבר שאם תסירנו יתגלו שערותיה, והיתרא דצניעות (שלא תתגנה כשיש חשש שיתראו שערותיה) הוא אף לרבנן, ולכן אם נאמר שהפאה הנכרית היתה מגולה ברשות הרבים ממילא אין לחשוש דלמא שלפא כיון שאם תשלוף יתראו שערותיה ואין זה מדרך הצניעות, והוא אף לרבנן. ובזה ניחא כל מה שהקשה השמש ומגן שם (בעמוד רמה ד"ה המובן והלאה).

ואף בדברי הריטב"א ז"ל, הנה הגר"מ הלוי כבר תפס על השמש ומגן, שאדרבה מלשון הריטב"א מבואר שאין אשה משימה דבר תחת השבכה אלא מפני מום שבראשה, ועל כורחינו שבין לרבי שמעון בין אליעזר ובין לרבנן עיקר טעמא הוי משום צניעות, ואם כן מוכרחין אנו לומר שהפאה נכרית ברשות הרבים היא מכוסה.

ז. עמוד רמא ד"ה ומשמעות, וכו', הביא מה שפירש"י (נז. ד"ה בזמן שאין) וזה לשונו: בזמן שאין תפורין עם השבכה וכו', אבל תפורין ליכא למיחש לאחוויו שאינה נוטלת השבכה מראשה ברשות הרבים שתגלה כל שערה. עכ"ל. והנה משאר הראשונים משמע שלעולם אין לחשוש לאשה שתצא בדבר שהסרתו תגרום לגילוי שערה, וכן משמע מלשון המשנה שסתמה ותלתה באם היו תפורין או לא ולא חילקה, ומשמע שלעולם אינה מגלה אם הם קשורין, ועוד דהא חזינן במשנה דאם הטוטפת והסרביטין אינם קשורין חיישינן דלמא שלפא ואסור לצאת בהן אף לחצר. ויוצא מכל זה שאפילו שהיא מסירה אותם והיא מפחיתה את יופיה מזמן היותה עם התכשיט, מכל מקום לא הוי "גינוי" אלא הפחתת היופי וכן הוא בשאר תכשיטין, וכמבואר בש"ע (סימן ג), ואם כן גם בכיסוי ראש שהגנאי הוא במה שהיא מסירה את הכיסוי ונראין שערותיה, ואין הגנאי משום הפחתת היופי.

ועוד, שאם נאמר שהגנאי הוא בעצם הפחתת היופי ממה שהיה לפני עם השבכה, אדרבה זה אינו, ואין זה מתקבל על הדעת שהרי שערותיה ושערות הנכרית צריכות להוסיף לה יופי, ואם משום יופי הרי אין כאן הפחתת היופי כלל אלא הוספת היופי, ועל כורחינו שכל הטעם האמור כאן הוא משום פריצות. וק"ל.

ח. ומה שכתב שם על דברי רש"י (שבת סה. ד"ה יוצאה בה) שרש"י מפרש שהטעם דלא חיישינן שתשלוף דבר שתחת השבכה כגון כיפה של צמר משום שבכדי להוציאו תצטרך לגלות את שערה, ולשון רש"י "דמגלי שערה ומגניא בה" משמע שמתגלה קצת בכדי להוציא את הכבוד, ואם איתא כפירושו שכיון שהכיסוי יפה הוא לה והסרתו מפחיתה מן היופי גנות הוא לה, אם כן היאך הסרה מועטת כזו של השבכה נקראת "גינוי לה" אם לא משום גילוי השער. ועל כורחינו שכן הוא לדעת רש"י ז"ל. והבן. [ובספר דבר ה' עמוד קסט הביא עוד עוד קושיות על פירושו זה].

בושה היא לאשה לצאת מגדרן של בנות ישראל

ט. עמוד רמא, ד"ה ומצאתי, הביא ראיה מב"ק (צ.) באותו שפרע ראש האשה בשוק וכו', ואדרבה איהו מדויל ידיה משתלים, דמשמע שהבושה לאשה היא במה ששערותיה נראות לעיני כל ולא משום הפחתת היופי על ידי הסרת המטפחת. ומפרש בגמרא שם שהטעם שחייב הוא בד' מאות וזו היינו משום בושת שראשה נפרע ואין דרך הנשים להיות פרועות ראש, דא"כ אפילו בכל בושה אחרת כגון שהניח כיסוי מכוער על כיסויה יהיה בושת, וכמו שפירש רש"י ז"ל. גם בספר מחצית השקל אה"ע (סימן כא סעיף ב, בית שמואל ס"ק ה ד"ה ושם) הביא את הגמרא בב"ק (צ.) שם, וכתב שמשם ראיה שבושה לאשה לצאת פרועת ראש, ושכן מבואר באבות דרבי נתן (פרק ג הלכה ד) ובתוספות נדרים (ל: ד"ה אנשים, וראה שם בשיטמ"ק בשם רבינו עזריאל [והובאו דבריהם לעיל בפרק א אות ב], שפרשו שגנות היא לאשה שיתראו שערותיה ברשות הרבים. וכן כתב מהר"י חאגיז באלה המצוות (לא תעשה תקנה) שבושה היא לאשה לצאת בפירוע ראש, ושהוא יסוד האיסור לבנות ישראל ללכת פרועות ראש. כיע"ש. ובנפול היסוד נפל הבנין. [והנה, גם גבר אם יפרע מאן דהו את כובעו מעל ראשו הרי בושת היא לו, ועל כורחינו שאין להוכיח מענין "בושת" אלא לענין שכן הוא דרכן של בנות ישראל ולא מענין הפחתת הנוי. וק"ל].

י. עמוד רמא, ד"ה ומעתה, דאם באה לגלות יתגלה הכל. וכו'. עכת"ד. הינה המעיין בדברי רש"י (ד"ה דלמא) יראה שהחשש הוא שתוכל להוציא את הכבול בלי לגלות את שערה, וכן פירש רש"י על הרי"ף, וזה דלא כמו שכתב השמש ומגן, שהרי אין ראשה מתגלה "לגמרי" אלא אינו מתגלה כלל, כיון שמכניסה ידיה תחת לכיסוי הראש ומושכת את הכבול בלי להסיר את השבכה, ועל כורחינו שאפילו מעט היא לא תגלה מפני גילוי שערה. דבר ה' עמוד קעא.

יא. שם, ד"ה וכן הם דברי המאירי וכו', עכת"ד. וראה באור זרוע (הלכות שבת סימן פד אות ב), שכתב: אם היא בתולה איכא למיחש שתשלוף כיון שאינה חוששת לגלות שערה. עכ"ל. וכן פסק הרמ"א באו"ח (סימן שג סעיף ב), ובכנסת הגדולה (סימן שג הגב"י אות א). ומוכח מכאן דלא כמו שכתב בשמש ומגן, כיון שזה שאין האשה מגלה את שערותיה היינו משום שאסור לה לגלות את שערותיה אבל בתולה אין מקום לחשש זה. וכן כתב בתוספת שבת (סימן שג ס"ק ח), וזה לשונו: פשט לשון זה (של הרמ"א הנ"ל) משמע ודאי דמיירי במקום שנוהגות הבתולות לכסות שערותיהן בשבכה ככל הנשים הנשואות דמכל מקום אסורין דכיון שאין מקפידים על גילוי ראשן שפיר איכא למיחש שמא תסירם עם השבכה. וכו'. עכ"ל. הרי לנו מדבריו שכל החשש "שמא תשלוף" הוא דוקר במקום שאם תשלוף לא יתגלו שערותיה והיא לא תעבור על חשש פרועת ראש, אבל במקום שתפרע ראשה אין לחשוש דלמא שלפא. וזה פשוט. וכן כתב בספר שמירת שבת כהלכתה ח"א (פרק יח הערה לז). ועוד. והרחיב בזה בספר דבר ה' (עמוד קעא).

בדברי המאירי, מהי "בחורה":

ועל עיקר דברי הגר"ש משאש בדברי המאירי (שבת נז:): שכתב: ומכאן התיירו לבחורות לצאת בציץ של כסף או של זהב, שכל ראשה נשאר מגולה אין דרך לשלוף. עכ"ל. ונתקשה הגר"ש משאש (וכן באור תורה התשמט, עמוד רד), שהרי בבחורות אין כאן חשש של איסור גילוי ראש והיה ראוי לאסור שמא תשלוף. עכ"ד. [וראה שהשיב בזה הגר"ב סעודן זצ"ל בספר רבות בנות (עמוד עט) שאין זו קושיא].

אולם קושיא מעיקרא ליתא, דבחורות שכתב המאירי היינו נשים צעירות, ואין הכונה לנשים רווקות שאינם נשואות כמו שנהוג בלשונינו, ולאפוקי זקינות שאינם מתקשטות בציץ של כסף וזהב כי לחרפה יחשב להן, וכבר ידוע שכל הלשוניות שבחז"ל "בחורות" אין הכונה לפנויה אלא לנשואה, ולפניך כמה דוגמאות: רש"י (בראשית ל, י) כתב, וזה לשונו (לגבי זילפה): "לפי שהיתה בחורה מכלן ותינוקת בשנים, ואין הריון ניכר בה". וגדולה מזו בכתובות (קג). לגבי אלמנה: "אם היתה טוענת מפני שהיא ילדה והן ילדים" וכו'. וכן בשבת (יב): "זקנות וילדות". ובסוכה (כו): "בילדים ונשותיהן עימהן עסקינן". וכן הוא בפירוש רש"י שבת (לב): "ילדות בחורות ואפילו שלא בשעת לידה" והתם איירי בנשואות דקאמר בעוון שמכבסות צואת בניהם בשבת. ע"ש. וכן כתב

הראב"ע (ריש פרשת ויגש), וזה לשונו: כי הגדול שבכולן הוא בן מ"ה שנים, ויתכן להיות אביהם בחור. ע"ש. וע"ע בסנהדרין (ק"ב). וכן מצאנו בפסוק (ישעיה ז, יד): "הנה העלמה הרה וילדת בן וקראת שמו עמנו אל", ודרך גבר בעלמה. ע"ש. וראה בשורשים להרד"ק (שרש עלם), ועוד. כן השיב הגר"מ מאזוז שליט"א בספר רבות בנות (עמוד עט) ע"ד הגר"ש משאש. וראה באור תורה (שנה טו סימן יב), ובספר רבות בנות (עמוד עט) שהסביר דברי המאירי בדרך אחרת.

הגנאי לאשה בגילוי השיער הוא משום מנהג בנות ישראל ומשום איסור פרועת ראש

יב. עמוד רמב, ד"ה ונראה לי פשוט בס"ד, הגר"ש משאש ז"ל ביאר את החילוק בין בתולה לנשואה לדעת האור זרוע, שהבתולה אינה רגילה בכיסוי לכן אין לה בעיה בהפחתת היופי על ידי הסרת המטפחת, אבל הנשואה שרגילה באותו הנוי של הכיסוי לכן יש לה בעיה בהפחתת היופי. עכת"ד. ועל פי זה בנה את כל דבריו.

והנה מי שיתבונן בלשונו של האור זרוע יראה שבפירוש כתב "שהנשואה אינה מגלה ראשה ברשות הרבים" וכו', ומבואר שהוא מעניני האיסור של פרועת ראש, שלכן הזכיר ענין "רשות הרבים", והמושג "רשות הרבים" הוא ענין הלכתי שבו תלוי האיסור של פרועת ראש כמבואר בכתובות (ע"ב). וכן הוסיף האור זרוע "אם כן בתולה שאינה חוששת על גילוי הראש" וכו', ומבואר שהוא ענין של איסור וכמו שכתב "חוששת" שהוא ענין של איסור כמבואר בפסחים (ט). ש"חושש" זהו לשון איסור, וכמו שכתבו התוספות שם. וזהו שכתב האור זרוע אחר כך: "אם היא בתולה איכא למיחש שתשלוף כיון שאינה חוששת לגלות שער". עכ"ל. ועוד יש להוסיף, שלפי דבריו של השמש ומגן היתה לה בוששה אפילו בחצירה שהרי היא מפחיתה את יופיה ולא דוקא ברשות הרבים, ועל כורחינו שכונת האור זרוע היא על גוף האיסור של פרועת הראש.

ובספר דבר ה' (עמוד קעג) הביא דברי השמש ומגן הנ"ל, וכתב על דבריו: הנה הדברים קשים מאוד, דמה הבדל בין נשואה לפנויה אילולי האיסור, ומדוע אשה הרגילה לכסות ראשה בדרך כלל ניוול הוא לה לגלותו וזו שאינה רגילה לא הוי ניוול אילולי שהנשואה מתביישת לגלות שער שמקפדת עליו תמיד לכסותו משום איסורא, דכמו שכתבתי לעיל אדרבה שער אשה הוא דבר נוי ויפה לאשה, ואן כן מדוע שתתגנה בגילוי אדרבה בדרך כלל אסור לה

לגלותו ולכן לא מגלה שיערה ואם פתאום הורידה הכיסוי או שמישהו הוריד לה כמעשה דב"ק (צ:), תשמח בזה כיון שהתייפתה בדרך אגב בשערה ולמה יהיה זה ניוול לה? ולכאורה דבר זה פשוט ואין צריך לפנים, ולא כתבתי זה רק משום שבסוף הדיבור כתב "והוא נכון". והרואה יראה שבתחילת דבריו משמע שנדחק בכדי לתרץ את הגאונים המתירים ז"ל (אף שלא ידענא איך ראה ברובם מקום שהתירו) ובסוף דבריו כתב "והוא נכון", וכן בכל תשובתו משמע שעיקר סמיכתו בפירוש משמע שכן ס"ל לגאונים הנ"ל ויש ליישב דעתם. ומה שכתב שם להביא ראיה מלשון האור זרוע שכתב כדפרש"י, אדרבה, מזה יש להביא ראיה לאידך גיסא שגם האור זרוע הבין שרש"י כשיטתו דלא כמו שהבין הרב ז"ל, וכן הבנתי גם אני בעניוני מלכתחילה וכדמשמע מפירוש רש"י בכל שאר הדיבורים ומשאר הראשונים כנ"ל. עכ"ל.

והנה, כבר התבאר לעיל (בפרק א אות א) שכל הראשונים, הרמב"ם בפירוש המשנה, רש"י, רש"י במהדו"ק הובא בשיטמ"ק, המאירי, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הריטב"א, תוספות ר"י הזקן, הרי"ף והביאו בשיטמ"ק עמ"ס נדרים, רבינו בחיי, והרי"א ז"ל, הריב"ש שהובא בשיטמ"ק, ותרומת הדשן, מהרי"ל, ושלטי הגבורים, כתבו שהטעם לאיסור גילוי שערות האשה הוא משום "חציפות ופריצות", ואם כן לא יתכן שתהיה האשה הזאת מתנהגת בחציפות ובפריצות ללכת עם שערותיה בגילוי ותחשוש רק משום הפחתת היופי, כי הדבר הוא היפך דברי רבותינו הראשונים הנ"ל, וקשה כיצד יתכן שנעלם מעיניו דברי כל הראשונים הנ"ל שהם לנו לעינים.

החילוק בין הנוי שבשערותיה לבין הנוי שבשאר תכשיטין

יג. ד"ה ואף לכאורה וכו', ודמי לדברים המוזהבים שהוא תכשיט נוסף על ראשה, וכו', עכת"ד. מדבריו יוצא שהפאה הנכרית דומה לתכשיטין המוזהבים המונחים על ראשה שהיא כדין "תכשיט". ודבריו אלו תמוהין מאוד מאוד, חדא, שהרי אפילו שאמרו חז"ל (שבת סד:): שהפאה הנכרית היא תכשיט, מכל מקום תכשיט זה היה אך ורק לביתן וחצירן שהרי הוא עשוי לבעלות מומין (וכמו שכתבו כל הראשונים, והובאו דבריהם לעיל בפרק ד אות ג) שהיא משלימה את מומיה במקום שמומה מתגלה וזה רק בביתה ולא ברשות הרבים כיון שממה נפשך כל שערותיה מכוסות ברשות הרבים. [והארכתי בזה בעוד ראיות בפרק ד אות ו].

ועוד, שהרי נוי מיוחד יש בשערותיה מה שאין כן בשאר תכשיטין ובשאר חלקי גופה, כמו שאמרו חז"ל בברכות (כד.), שער באשה ערוה שנאמר: שערך כעדר העיזים, ופירש רש"י: מדמשבח ליה קרא בגויה אלמא מידי דתאווה הוא. עכ"ל. וכן כתב הב"ח באו"ח (סימן עה אות ב), שיש נוי מיוחד בשערותיה יותר משאר חלקי גופה, והתורה מגלה לנו שהנוי של השערות הוא נוי של דין ערוה שגורם להרהור, שנאמר: שערך כעדר העיזים וכו'. הוי אומר, שאפילו שגם בשאר תכשיטין יש נוי מכל מקום ההתקשטות בשער זהו נוי מיוחד שיש בו דין ערוה והתורה גילתה לנו שעיקר חינה אל האשה הוא בשערותיה.

וכבר כתבתי לעיל (בפרק א אות א) שרבים שואלים בכדי להבין, מדוע צריכה האשה לכסות דוקא את שערותיה ולא את פניה? ועוד, האם גם כשהולכת עם בגדים שיש בהם פריצות עוברת באיסור דאורייתא כמו בשערותיה? והתשובה לדבר מבוארת בברכות (כד:), שאמרו: שער באשה ערוה שנאמר: שערך כעדר העיזים וכו', ופירש רש"י: מדמשבח ליה קרא בגויה אלא מידי דתאווה הוא. עכ"ל. וכן כתב הרא"ה בספר החינוך (מצוה שעד, אות ב) שהשיער הוא מהוה ומייפה את תוארם של בני האדם, ולכן הנזיר גוזר על שערותיו כדי לפרוש מתענוגות העולם. ע"ש. וכן כתב הב"ח באו"ח (סימן עה אות ב). עכ"פ מדברי רש"י יוצא שיש איסור מיוחד בשערותיה של האשה יותר משאר האיברים שלה שלכן הפסוק שיבח זאת יותר משאר האיברים. ושוב ראיתי שכן כתב הגנת ורדים בגן המלך (סימן ק, ד"ה כתב מהריק"ש) בשם רש"י בברכות (כד.) שכל האיסורין, שער, קול, טפח וכו', היינו מדמשבח ליה קרא בגויה שמע מינה דמידי דתאווה הוא. ע"ש. וכ"כ בשו"ת משנה הלכות ח"ד (סימן רלח), ובספר מתנת משה מימון (מלאכת גוזה, בהערות אות ו), ובשו"ת אגרות משה ח"א חאו"ח (סימן מג, ד"ה דרק בשערות) שהתורה גילתה שהשיער יש בו דבר ערוה מיוחד.

וזוה לשון התורה תמימה (במדבר ה, אות צה): "ממילא מבואר דלא רק את שערה פורעין כי גם את גופה וכמו שאמרו בגמרא שמסירין מעליה בגדיה הנאים ומכסין אותה בבגדים מכוערים (בסוטה ח.), ומה שתפס דוקא פריעת הראש הוא משום דעיקר חינה של אשה בשערותיה וכמו דקיימא לן שער באשה ערוה (ברכות כד.), וסמך זה על יתור לשון האשה דדי היה לכתוב ופרע את ראשה". עכ"ל. יוצא מדבריו שיש פריצות מיוחדת בשערותיה יותר משאר חלקי גופה, ולכן הגם שיש פריצות אף בשאר חלקי גופה מכל מקום בשערותיה יש פריצות ייחודה "דעיקר חינה של אשה בשערותיה" [והגם שכל הדין של "שער באשה ערוה" הוא לגבי קריאת שמע ואיסור הסתכלות הגבר באשה, מכל מקום מהתם

שמעין שיש פריצות מיוחדת בשערותיה יותר מן הפריצות שיש בשאר חלקי גופה]. ונמצא שאין דמיון כלל בין שאר תכשיטין לבין הפאה הנכרית, מכיון שהפאה הנכריות זהו נוי בשערות שיש בשיער נוי מיוחד שהתורה אסרה אותו וגילתה לנו שהשער הוא כערוה, אבל שאר תכשיטין, גם אם נאמר שהם אסורין מכל מקום לא משום ערוה אלא משום סייג וכמבואר בברכות (כ). וצריך עיון היאך כל זה נסתר מעיני השמש ומגן ז"ל.

אין למתירין יסוד

יד. בד"ה ואף דלכאורה וכו', ועם כל זה הטעם של המתירין רק משום שהיא חוששת שמא תסיר גם השבכה שהיא לנוי, והשתא יש לדקדק דגם בלא שבכה ראוי להתיר דמסתמא לא שלפא משום דמגניא אלא ודאי דאין זה נוי כל כך ותבא לשלוף ולאחויי ותשכח איסור גילוי ראש, או לא מקפדת על רגעים. והוא הדין בפאה נכרית דכוותה ולא חשיב נוי להקפיד עליו אלא שבכה, וכו'. עכ"ל.

ודבריו תמוהים מכמה סיבות. חדא, דאדרבה איפכא מסתברא שהרי לא לזה חששו חז"ל דשמא בגלל שתרצה להראות לחברתה את הטוטפת תצטרך להתיר קישוט השבכה? וזה לא מתקבל על הדעת כמבואר בגמרא (נז:). אלא התרנו משום שאין לחשוש שמא תנוול את עצמה ותלך פרועת ראש ותעבור באיסור כנ"ל. וכבר התבאר לעיל שכל החשש הוא מפני האיסור של הצניעות שהיא תעבור בו ולא משום הפחתת הנוי. ותרתי, שלפי דבריו משמע שבפאה נכרית לא שייך לומר זאת מכיון שעל ידי הסרתה אין כאן גנאי וכו', וזה תמוה שהרי אם כן הוא הדין בכבול שדינו שוה לדין הפאה הנכרית והתם הוא דומה מאוד למטפחת ומהו החילוק שיש בדבר. ועוד, שהרי בהסרת הפאה הנכרית נראין מומיה, שעל ידי כן היא נראית בעלת מום וכמו שכתבו הרשב"א והריטב"א, וחייבים אנו לומר שהפאה הנכרית מכוסה ברשות הרכים בשבכה, שהרי אם לא כן כשתסיר את הפאה הנכרית יתגלו מומיה, ולכן רק כאשר הפאה הנכרית מונחת מתחת לשבכה שייך לחשוש "דלמא שלפא" שעל ידי שליפתה לא יתגלו מומיה.

ואין צורך לומר לדעת רש"י, רבינו ירוחם, הערוך, הר"ן, הרשב"א והריטב"א, ועוד, שהפאה הנכרית מעורבת עם קליעתה, שבשום אופן לא יתכן לומר שהפאה הנכרית מונחת מעל גבי השבכה. ונאף לדעת הרמב"ם והמאירי ז"ל,

הרי כבר ביארנו לעיל בפרק ד שהפאה הנכרית היא מכוסה בשבכה ואינה מגולה ברשות הרבים וכן הוא לדעתם].

ומזה גם, שחלק נכבד מן הראשונים כתבו בפירוש שהפאה הנכרית היא מכוסה מתחת לשבכה, וראה בחידושי הריטב"א (שבת סה.), שכתב: הקשה הרשב"א ז"ל וכו', ותירץ שכפה של צמר נמי אין דרך לישא אותה אלא אשה שהיא קרחה מפאת פניה, ומידי דמגניא ביה הוא, וזה ששנה אותה בהדי פאה נכרית לפי שכולן מטעם אחד הן, ולפי זה כי קאמרינן (שבת נז:) כלל אמר רבי שמעון בן אלעזר כל שהוא למטה מן השבכה יוצאין בו, היינו משום שאין אשה נותנת דבר תחת השבכה אלא מפני מום שבראשה". עכ"ל. וכן כתב בחידושי הר"ן שם (סד:): שהכפה של צמר היא תחת השבכה, וכן פאה נכרית היא כעין כפה (שתחת השבכה). עכ"ל. וכן כתב הגר"א בשנות אליהו (שבת פרק ו משנה ה) שהפאה נכרית היא תחת השבכה. ע"ש. [וכן כתב בתוספות ר"י הזקן (שבת סד: ד"ה בכבול ובפאה נכרית), וזה לשונו: ולדידה מאי שנא מפאה נכרית דאסקינן לרשות הרבים, דזה [כבול] וזה [פאה נכרית] תחת השבכה הוא כדפרישנן וכו'. עכ"ל. ולעיל [פרק ד אות א, הכרח א] הבאנו שכן היא דעת כל הפוסקים ז"ל.

לא יתכן שתוציא את ב' הכיסויין בשביל להוציא את הפאה הנכרית

טו. ובספר דבר ה' (עמוד קעג), כתב על דברי הגר"ש משאש הנ"ל, שאדרבה יש לומר שמזה יש ללמור שלא לזה חששו חז"ל דשמא בגלל שתוציא להראות לחברתה קישוט אחד (טוטפת) תצטרך להוריד קישוט שני (שבכה) והתרגונו משום שלא תנוול עצמה להוריד קישוט. דממתי הפחתת קישוט הוא ניוול, ואם כן למה פאה לא הוי ניוול וכמו שהקשה בעצמו בשמש ומגן שם. ואם איתא לדבריו, לא היו צריכין חז"ל לגזור כלל על תכשיטין שהרי לא תוריד אותם ותפחית את יופיה, ובאמת שגם להבנתו מכבול אין ראייה דהוא מתחת לשבכה ברשות הרבים, ואם תוציא אותו לא רואים את הפחתת היופי וממילא אין ניוול כלל, מה שאין פאה נכרית לשיטתו הוי הכיסוי ראש ולא מכוסה כלל, ואם כן אמאי אין זה ניוול להסירה, ואם איתא דמשום שלא מורגש כמו שכתב, אם כן אמאי שמה אותו מלכתחילה, ובראשונים מבואר דאין אשה משימה פאה נכרית אלא מפני מום שבראשה, ואם כן אדרבה בפאה הנכרית הוי ליה ניוול טפי בהסרתה ויראו קריחותה או שערה הלבן. ע"ש. וכן הקשה הגר"מ הלוי באור תורה שם.

טז. ד"ה ואם כנים, וכו', ובאמת לא ידענא אמאי מכחו עליה והכל לובשים אותו, וכן הקשה הרב מהר"ם הלוי ישר חילה. עכת"ד. השמש ומגן היה קשה לו משום שהבין שהכל לובשים אותה כבימנו. ובאמת המעיין בדברי הראשונים יראה שכתבו שאין אשה משמימה בראשה פאה נכרית אלא מפני מום שבראשה ולהכי שפיר מכחו עליה שרואים שלובשת פאה, ומוכח שיש בראשה מום, ובכלל שהרב דימה פאה נכרית דהש"ס לפאה נכרית דידן הוקשה לו. דבר ה' (עמוד קעד).

דרך חדשה שהיא נגד הפוסקים

יז. עמוד רמג, ד"ה זהו הנראה לי ליישב דברי רבותינו וכו', ואי אפשר לכל רבותינו זלה"ה שיטעו בדבר משנה וכו', עכ"ל. הנה השמש ומגן כבר כתב בתחילת דבריו שכל מה שהוא כותב הוא בשביל ללמד זכות על הפוסקים המתירין ז"ל. והכל הוא לפי הבנתו שהיו פוסקים שהתירו.

אבל התמיהה היא, מפני מה הלך לדרך רחוקה ללמד זכות על פי דברים שאינם מוסכמים בספרי רבותינו הפוסקים ז"ל, והיה לו יותר לפרש את דברי הפוסקים "המתירין" שלא התירו אלא בביתה ובחצירה, וכמו שכתבו רבים מרבותינו הפוסקים, החוות יאיר בספרו מקור חיים (או"ח סימן עה אות ח), והפני יצחק אבולעפיא ח"ו חאה"ע (סימן ו), והתשובה מאהבה (סימן מח) והחקל יצחק מספינקא (סימן תקע), והגדולת מרדכי, והחסד לאברהם תאומים, וכן נוטין דברי מהרש"א אלפאנדארי ז"ל ועוד, וכן כתב בספר מגן גבורים שלא התיר השלטי הגבורים אלא בביתה או בחצירה, וכמו שכתב הגר"א בשנות אליהו (שבת פרק ו משנה ד) שכשהיא יוצאת לרשות הרבים תכף היא מניחה שבכה על גבי הפאה הנכרית. כיע"ש. ואם כן למה לו לחדש דרך חדשה שאינה מתקבלת עם האמת כפי שהתבאר לעיל [וראה לעיל בפרק ד ובפרק ו, שדחינו את דבריו מעוד עשרים ושמונה טעמים וכאן קיצרתי מאוד מאוד].

ובפרט, שקשה מאוד להכנס לדחקים כל כך גדולים ולהסביר שיש לאשה גנאי במה שהיא מסירה את השבכה ומגלה את שערותיה משום הפחתת יופי, כי אדרבה יש תלמוד ערוך נגד כל זה שמגלה לנו שנוי הוא לאשה במה ששערותיה מתגלות אלא שבושה היא לה בכך מפני שהיא פורשת מדרכן של בנות ישראל, וכל זה התבאר לעיל בפרק א. וראה בכתובות (עב). ובספרי (נשא פרשה יא) שהדברים כתובים שם בפירוש כנ"ל. וכל זה מלבד כל הקושיות

הנזכרות לעיל שכל הראשונים סותרים לפירושו, ואם לא מפני כבודו של הגר"ש משאש הדברים לא היו ראויים להאמר כלל כי עוגמת נפש היא להסביר באופן כה מדובלל את דברי רבותינו הראשונים שכל כוונתם למקום אחר מובלת וישתקע הדבר ולא יאמר. ודי בזה.

בני ספרד לא נהגו מעולם ללבוש פאה נכרית

יח. עמוד רמג, ד"ה וראיתי להרב וכו', בשמש ומגן כתב שלבני ספרד לא היה מנהג ברור בזה כלל. וכטענתו זו כן כתב בשו"ת או נדברו חלק יא חאה"ע (סימן ג). ע"ש. ואחרי המחילה מכבודם שלא עיינו היטב בספרי הפוסקים לראות מהי דעתם על המנהג, וכפי שכותב בשו"ת פני יצחק אבולעפיא ח"ו חאה"ע (סימן ו), וזה לשונו: "וכל הלובשים פאה נכרית אינם יוצאין בהם לרשות הרבים בשווקים וברחובות בגילוי ראשן בלי כיסוי על הפאה נכרית מגולות כלל, כי אם דוקא כשהן בביתם ובחצר שלהן או בחצרות של חברותיהן שאין הרבים בוקעים בהם כלל, וכשהן הולכים מחצר לחצר אחרת דרך רשות הרבים או לשווקים הם מתכסים מכף רגלן ועד קדקדן ועד בכלל ברדיד גדול הנקרא צעיף, ואינן פושטין אותו בדרך כלל, ולא נראה מהן בחוש הראות רק פניהן לבד, ויש מהן הרבה נשים צנועות יותר שמכסין גם פניהם במסוה וגם כשהולכים מחצר לחצר חברותיהן אינן פושטין צעיפן בדרך כלל עד שיכנסו לחצר ההוא כידוע, ואם כן כל כהאי גונא אין שום צד איסור בפאה נכרית כלל, כיון דאפילו בשער עצמן לא חשיבא האשה עוברת על דת יהודית אלא דוקא כשיוצאת לשוק או למבוי מפולש ולחצר שרבים בוקעין בו וראשה פרוע, ואין עליה רדיד, וכמו שכתב מרן באה"ע (סימן קטו סעיף ד), וכתב הבאר היטב שם, דבחצר שאין רבים בוקעין בו לרש"י והתוספות ליכא איסור אפילו הוא פרוע לגמרי, אבל הסמ"ג הביא דברי הירושלמי שאפילו בחצר יש איסור אם ראשה פרוע לגמרי" וכו'. עכ"ל. מדבריו מבואר שלא היה מנהגן ללבוש את הפאות הנכריות כלל ברשות הרבים.

וכן כתב החבי"ף ברוח חיים אה"ע (סימן כא אות ב), וכן בנו רבי אברהם פאלאג'י בספרו בירך את אברהם (פרשת וכן בחוקותי דרוש ב), וזה לשונו: והנה כל ראש לחולי לבוא לידי הרהורים רעים, היינו ענין פאה נכרית ותודה לה' יתברך בגבולינו לא נמצא ולא ימצא כזאת בישראל, ויתמרמר האדם ויבכה האיש אשר נגע יראת אלהים בקרבו מראות ברע אשר על הארץ וכו'. עכ"ל. מדבריהם מבואר שלא היה מנהג כלל בערי טורקיה ללכת בפאה נכרית והוא

עוון פלילי וכו'. ואף הגאון מהרש"א אלפאנדארי ז"ל שהיה ראב"ד בטבריה ועוד ערים, כותב בשו"ת סבא קדישא ח"ב (סימן א) שבעירם לא נפרץ המנהג הזה כלל, וכולם היו לבושות כיסוי ראש כהלכה ולא ההיפך מזה ח"ו. כיע"ש. וכן היה מנהג הספרדים בירושלים, כפי שכתב הגאון רבי נסים בורלא בשו"ת וישב יוסף חיו"ד (סימן ב, דף טז ע"ב) שלא היתה פורצת גדר אחת בירושלים שתעז ללכת בפאה הנכרית. וכן כתב הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד בספר מרא דארעא דישראל (עמוד מא) שבירושלים לא פרצה הפרצה של הפאה הנכרית בשום עדה ובשום קהל בישראל. כיע"ש. וכן כתב הגאון רבי יעקב מוצפי ראב"ד ירושלים (במכתב גילוי דעת שנתפרסם במכתב, והוא בפרק ז בשמות הפוסקים אות עט), שבירושלים לא היו מעיזות הנשים ללבוש פאה נכרית כי היא פרצה שלא כתובה בתורה. כיע"ש.

ואף מנהג ערי מרוקו כן הוא, כפי שכותב הגאון רבי רפאל כדיר צבאן בספרו "רבות בנות" (עמוד עח), ונדפס שוב בספרו "נפש חיה ח"א (חלק התשובות סימן יד), וזה לשונו: האמת אגיד שבעלותנו ארצה והתיישבנו בנתיבות שתושביה כולם יוצאי מרוקו ותונס לא היתה אף אשה זקנה וצעירה כמעט בלי כיסוי ראש, וגם אחרי כן שבאו כמה משפחות אשכנזיות רבנים ומורים המשכו נשותיהם ללכת בכיסוי ראש כמונו, רק אחרי זמן מה, לאט לאט יצאו כמה אחרים בפאה נכרית, ומהו נשתרבו הדבר גם אצל הצעירות הספרדיות, וכו', והוא רחום יכפר עוון. עכ"ל. וכ"כ הגאון רבי בוגיד סעדון ז"ל והבאתי לשונו לעיל (פרק ז אות ב לגבי המנהגים), שמעולם לא נפרץ המנהג בארצם ללבוש פאה נכרית ורק כמה אשכנזיות פרצו את המנהג בעיר נתיבות. ע"ש. וכבר כתבתי לעיל בפרק ז אות ב, שסיפר לי סבי הגאון המופלג מוהר"א שריקי שליט"א (שלפנים היה רבה של מוגדור במרוקו, ולעת עתה מכהן ברבנות המושב כסלון), שבמרוקו לא נהגו מעולם ללבוש פאה נכרית, אבל כשעלו לארץ ישראל התקלקלו על ידי האשכנזים. עכ"ד. ואף כן היה מנהג תימן, כפי שכתבנו בפרק ז אות צד, בשם הגר"מ שרעבי זיע"א, וכן כתב הגר"י ראצבי והובאו דבריו בפרק טז בזעקת גדולי ישראל. [ולא כאיזה חכ"א שטעה על פי דברי מהר"ש חבשוש בשתילי זיתים או"ח סימן עה, כי התם אינו אלא לענין קריאת שמע, וכמו שכתבתי בפרק ו אות ה]. וזה ידוע שבני ספרד לא נכשלו בפרצה זו, כפי שכותב הגאון רבי רפאל כדיר צבאן, וזה לשונו: "ובמיוחד לנו הספרדים שמעולם לא נשמע דבר זה בגבולינו, רק חדשים מקרוב באו שלמדו מאי אלה נשות הרבנים החובשות פאה נכרית וילפי ממקלקלתא ולא ממתקנתא, וה' הטוב יכפר בעד" (נפש חיה ח"א חלק התשובות סימן יד). ואם כן אשתמיתה להגאונים

תנה

הנ"ל מה שכתבו כל הפוסקים ז"ל. והרחיב בזה בספר דבר ה' (עמוד קעה, אות יב). והדברים פשוטים.

אפילו אם כל ישראל ינהגו ללבוש פאה נכרית מכל מקום לא יהיה דין מנהג בפאה נכרית

יט. ואעיקרא דמילתא, שמה שכתב שם בספרו שיש דין מנהג לבני ספרד ללבוש פאה נכרית וכו', הנה כבר נתבאר לעיל בפרק י (אותיות א-ד) שאין ללבישת הפאה הנכרית דין "מנהג" בישראל, אלא אדרבה הדבר היה לעוגמת נפש לעם היהודי אשר נחל מפלה רוחנית כל כך גדולה שמאז ומתמיד היתה הפאה הנכרית בניגוד לדעתם של גדולי הדורות שהתריעו זעקו והחרימו שלא יצאו בנות ישראל בפאות נכריות לרשות הרבים, ולא היה שום פוסק שהתיר את הפאה הנכרית כיון שגם השלטי הגבורים (בשבת כט. מדפיו) כונתו לביתה וחצירה וכמבואר בדבריו בכתובות (לב: מדפי הריף אות ב), וכאשר נתבאר לעיל (בפרק ו), ולכן אין כאן חשש "מוציא לעז על הראשונים" אלא איפכא הוא, שאותן הנשים שהתחילו לנהוג כך הן הן שהוציאו את הלעז על עצמן אשר מנהגן היה למורת רוחם של רבותינו ז"ל. וכבר התבאר לעיל שמצוה לבטל מנהג שיש בו מכשול, ושלא נאמר דין "מנהג" אלא כשנתייחד על פי חכמים ועם דעת כל חכמי הדור בלא מוחים, ושאינן דין מנהג "להקל" אלא "להחמיר", ונמצא שאותן נשים שרצו להסתמך על המנהג בטעות יסודם. ובנפול היסוד נפל הבנין. [וראה בפרק י שהרחבנו בזה, ואין צורך לכפול את הדברים].

כ. עמוד רמג, ד"ה ולכן וכו', כבר השבנו על טענותיו אלו בפרק י, וראה עוד בספר דבר ה' עמוד קעה שהרחיב בזה. ועל כל פנים התמיהה היאך נעלמו מעיניו דברי הפני יצחק אבולעפיה ח"ו חאה"ע (סימן ו) שהשיב על כל טענותיו לפי דברי הריטב"א הרא"ה והרמב"ן והרדב"ז והרשב"ש. ויותר תמיהה, כיצד נעלמו מעיניו דברי הראשונים הנ"ל. וצ"ע.

הפאה הנכרית אסורה מן התורה

כא. והנה הגאון הנ"ל הבין שהפאה הנכרית אסורה מדרבנן, ולכן כתב מה שכתב וכו', אולם בנפול היסוד נפל הבנין, שכבר התבאר לעיל (בפרק א, ובפרק ג) שהפאה הנכרית אסורה מן התורה מדין פרועת ראש שהרי אין שום הבדל בין פרועת ראש לבין פאה נכרית, שכל הטעם שהתורה אוסרת את

שערותיה היינו מטעם פריצות וחוסר צניעות וחציפות, ואם כן אותן התוצאות מתקבלות אף על ידי הפאה הנכרית ונמצא שאין שום הבדל בהן. ואין זה "דרשינן טעמא דקרא" כיון שבפסוק לא כתוב האיסור אלא כתוב הטעם ומשמם למדו חכמים את האיסור של שערותיה ונמצא שהטעם דרוש ועומד, ועוד שלכו"ע דרשינן טעמא דקרא לחומרא, וכמבואר כל זה לעיל בפרק ג. וכן כתבו רבים מן הפוסקים שהפאה הנכרית אסורה מן התורה, וכמו שכתב הגאון יעב"ץ בשאלת יעב"ץ ח"א (סימן ח), ובמקור חיים או"ח (סימן עה אות ג). ובשו"ת חסד לאברהם תנינא חאה"ע (סימן פז) כתב, וז"ל: אבל לפי עניות דעתי שיש בזה איסור דאורייתא לפי מה שפירש רש"י בכתובות (עב): אזהרה לבנות ישראל שלא תצא בפריעת הראש מדעבדינן לה הכי לנוולה מידה כנגד מדה כמו שעשתה להתנאות על בועלה מכלל דאסור, וכיון דעיקר האיסור משום פריצות שהיא מתנאית לבני אדם, מה לי שער עצמן או שער נכרית שעשויות באופן שנראין כשער עצמן, תורה אחת להם ואסור מן התורה, ואין מקום לחלק בין שערות עצמן לפאה נכרית שנראין כשערות עצמן הואיל וקישוט זה אסרה תורה. עכ"ל. וכן היא דעת הגאון מקרלין בישועות יעקב מקרלין או"ח (סימן עה אות ג), וזה לשונו: ולגוף הדין, כיון דהך דיוצאה וראשה פרוע מטעם פריצות קאתינן עלה, וכיון שאינו ניכר השער של פאה נכרית אם הוא משער גופה או משער נכרית וכו', דיש איסור תורה, ובתשובה הארכתי בזה ואין כאן מקום. עכ"ל. וכן כתב בשו"ת חקל יצחק (סימן פא), שהדבר אסור מן התורה, ושכ"כ בישועות יעקב. וכן כתב בשלחן העזר ח"ב (סימן ט, שמלה לצבי ס"ק יא), שראה כן בכת"י להגאון מנחת אלעזר ממונקאשט, שהעיקר הוא שפאה נכרית אסורה מן התורה. ע"ש. וכן כתב הגאון מהרש"א אלאפנדארי בשו"ת סבא קדישא ח"ב (סימן א, ד"ה עוד ראיתי, וד"ה אמנם כבר כתבינא), וזה לשונו: ובאמת אסור הפאה כמו שער שלה". עכ"ל. וראה עוד מה שהאריכו בזה בספר דת משה וישראל (עמוד כג), ובספר דבר ה (עמוד ט), ובספר מתנת משה מימון (מלאכת גוזז אות ו), מפי ספרים וסופרים.

ולעיל (בפרק ו) התבאר שאף לדעת השלטי הגבורים (בשבת סד: מהש"ס) הפאה נכרית אסורה מדאורייתא, שהרי הוא עצמו מדבר רק לביתה וחצירה ששיך שם דין "שער באשה ערוה" ולדעת הירושלמי אין זה אלא בשער הדבוק לבשרה, מה שאין כן לדעת הבבלי שבביתה מותר ללכת פרועת ראש לגמרי ואין צורך להשתמש בפאה נכרית, והדברים מבוארים בדברי השלטי הגבורים עמ"ס כתובות (פרק א אות ג), ולכן בשלטי הגבורים לשבת (שם), לא הזכיר אפילו מילה אחת על רשות הרבים. ותמיד התפלאתי מאוד, כי השמש ומגן

(והאור לציון) רוצים לענות בכך על קושיות הבאר שבע ולכאורה מה הרוויחו בהנחתם זאת, הרי לדעת הבאר שבע הפאה הנכרית אסורה מן התורה, וכמבואר בתחילת לשונו שאין שום הבדל בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית כיון שהתורה אסרה את כולן. והשמש ומגן סותר את דבריו מיניה וביה. וה' יאיר עינינו בתורתו. אמן.

כב. עמוד רמג, ואין בגילוי שער לא עשה ולא לא תעשה וכו', עכ"ל, התמיה על דבריו היא גדולה, שהרי כבר התבאר לעיל (בפרק ב), שדעת הרי"ף, הרמב"ם, רש"י, הרא"ש, הריטב"א, רבינו ירוחם, המאירי, הריב"ש, הרשב"ץ בזוהר הרקיע, הרי"ז, הגהות אשרי בשם מהרי"ח, שלטי הגבורים בשם הרי"א"ז, והרי"ף שהובא בשיטה מקובצת נדרים, ועוד ראשונים, שהחויב המוטל על האשה לכסות ראשה הוא מן התורה, וכפי שמבואר בדבריהם, ואם כן כיצד יתכן להגאון השמש ומגן לזלזל בדבריהם של הפוסקים הנ"ל וליתן בהם דופי [ועל עיקר שאלתו השבנו בפרק ג, וראה עוד בדבר ה' עמוד קעט].

כג. עמוד רמג, ד"ה ראיתי, וכו', עכ"ד. כבר השבנו לעיל שאין כוונת רש"י כוונתו, ואין האמת עם מה שכתב הגאון הנ"ל כי דבריו הם היפך דברי רש"י וכל הראשונים.

"השקפה" שהיא נגד התורה

כד. ד"ה וכבר מילתי אמורה וכו', השמש ומגן צירף להתיר את מנהג העולם וכו', וכבר ביארנו לעיל שהמנהג ההוא יש בו מכשול ואין להביא ראיה מנשות הרבנים כי לא בהיתרא הם עושות ולא אבו שמוע אל התורה החוקים והמשפטים, ובפרט שיש בדבר פריצות גדולה כמו שמבואר מדברי רש"י ז"ל בברכות כד. ד"ה שער באשה ערוה, וראה לעיל בפרק זה אותיות יח-יט. ואיזה פוסק יתיר מכשלה כה גדולה לבני ישראל ודבר הגורם לביטול קדושת המחנה כידוע, ואיזה פוסק יעמוד לפני אדם שצועק "הפאה הנכרית מכשילה את הרבים ואותי בכללם"? וראה בתחילת פרק יח ומה שכתבנו בזה. [והגר"ש משאש מפני קדושתו לא ידע את המכשלה שהפאה הנכרית גורמת ברשות הרבים, ואם לא נאמר כך חלילה יהיה זה גנאי יותר גדול בגדולי ישראל שמתעלמים כביכול מדברי תורה מפורשים ומן המציאות - החשובה כמאה עדים. וד"ב].

והנה, בעונות הרבים הרבה אברכים משתכנזים השתכנעו מדברי הגר"ש משאש הנ"ל שהאשה תתקשט לפני בעלה ולפני העולם וכו', והם

מכריזים שבפאה הנכרית יש מושג "השקפתי"... ואילולי שהדברים היו יוצאים מפ"ק של הגר"ש משאש היה אפשר לומר עליהם "גילוי פנים בתורה שלא כהלכה" (כמבואר בסנהדרין צט: וכמו שכתב בספר ארץ השלום אות קו על חכם אחר שרצה לטעון כעין זה) שהרי מאותה הסיבה נתיר לאשה ללכת פרועת ראש לגמרי ברשות הרבים, ואף נתיר לה ללכת בבגדים לחצאין ב"מ, ותסומר אוזן משמוע כי הלא דרכן של בנות ישראל הוא שלא להתנאות לפני הרבים כלל, והיו מנוולות את עצמן כמבואר בשבת (סה:), שהיו הנשים פורפות על האגוז וכו', ולא היו מתנאות עם הפאה הנכרית אלא לפני בעליהן מפני שהיו בעלות מומין בשערן וכמו שפירשו כל הראשונים (הובאו דבריהם לעיל בפרק ד אות א), ואותו הנוי לא היה אלא להשלים את המום שיש בשערן בביתן ולא מחוץ לביתן חלילה. ואם כן כיצד יעלה על הדעת להתיר את הפאה הנכרית שתתנאה בה לפני כל העולם ויימשכו עיניהם אליה. וכי נעלמה מעיני הגר"ש משאש גמרא ערוכה (בברכות כ.) שאסור לאשה ללכת בכרובלתא ופרשי" שהוא בגד אדום המושך עיני האחרים, ע"ש, והוא איסור מדרבנן משום סיג, וכל שכן וכן בנו של קל וחומר אם היא מתנאית בשערותיה שהדבר אסור מן התורה והתורה גילתה בפירוש שהשערות הם ערוה יותר חמורה משאר אבריה הגלויין ממש, ואסרה את שערותיה מדין פרועת ראש מטעם פריצות וצניעות וכמבואר בכל הראשונים ז"ל (בפרק א אות א), ואם כן כיצד יתכן לקבל דברים שהם היפך דברי התורה הקדושה? ויותר מזה קשה, כיצד יתכן לקרא על דברים אלו "השקפה" כשהם נגד דיני התורה הקדושה שקיבלנו אותה מהשי"ת בקדושה ובטהרה? וראה לעיל מה שכתבנו בזה [וראה מה שהרחבנו בזה בפרק טז].

מדוע אסור לאשה לצאת בפאה נכרית (שתחת השבכה) בשבת לרשות הרבים

כה. עמוד רמד, ד"ה וכעת ראיתי עוד, השמש ומגן מוכיח מדברי הרמב"ם שיש עוד חשש שמחמתו אסור לצאת בפאה נכרית, והוא משום שמא יפול לארץ ותגביהנו וכו', והוא דימה זאת לפאה נכרית וכו'. עכ"ד. ודבריו תמוהין, חדא שהרי מבואר בסנהדרין (ק"ב) שהפאה נכרית היא קשורה לראשה, וכן פירש רש"י וכל הראשונים, ולא שייך בה החשש "שמא תיפול" אלא על שאר דברים כגון ציץ, וכמו שכתב הרמב"ם, ואין לדמות את דברי הרמב"ם מכאן לכאן בלי טעם. [נשוב ראיתי שכן כתב הפרי חדש ביו"ד הלכות עכו"ם (ד"ה ולא, דף כט ע"א וע"ב). גם בשו"ת הרב"ז חיו"ד (סימן פא אות ט, ד"ה גם) האריך להוכיח שהפאה הנכרית היא מחוברת לבשרה ממש].

ועוד, שהרי הרמב"ם בהלכות שבת (פרק יט הלכה ז), כתב בפירושו שלגבי פאה נכרית כל הטעם שאסור לצאת בה היינו דלמא שלפא ומחוייא לחברתה, וזה לשונו: לא תצא אשה וכו', ולא בפאה של שיער שמנחת על ראשה כדי שתראה בעלת שיער הרבה וכו', כל אלו אסורין לצאת בהן שמא תחלוץ ותראה לחברותיה. עכ"ל. וכן משמע מדברי רש"י (ד"ה לחצר), וכן כתבו התוספות בשבת (נו:), וזה לשונם: וא"ת אמאי לא תני נמי ברישא פאה נכרית בהדי כבול דאין יוצאין בה לרשות הרבים, ויש לומר דמילתא דפשיטא היא דאסור לצאת בה לרה"ר דודאי משלפה משום דמחכו עליה. עכ"ל. וכאותו הלשון מבואר בתוספות הרא"ש (שם נו: ד"ה אי), שכתב: וא"ת אמאי לא תני ברישא דמתניתין דאין יוצאין בפאה נכרית לרשות הרבים, יש לומר משום דמילתא דפשיטא היא דודאי שלפא ליה משום דמחכו עליה. עכ"ל. וכן כתבו הרמב"ן והריטב"א (שבת סד:). וכן כתב מרן בבית יוסף (סימן שג אות יח), וכן כתב הרמ"א בהגה שם, שכל הטעם שאסור לצאת בפאה נכרית בשבת לרשות הרבים, היינו דלמא שלפא ומחוייא לחברתה. וכן כתב בש"ע הגר"ז (סימן שג סעיף טז): אבל לא תצא בפיאה נכרית דהיינו קליעת שער תלוש שנותנת על שיערה כדי שתראה כבעלת שער הרבה שמא תחלצנה מעל ראשה להראותה או שמא תפול מעל ראשה ותביאנה בידה. עכ"ד. והדברים מבוארים בדברי כל הראשונים שכל הטעם הוא דלמא שלפא ומחוייא לחברתה [ולהלן נתבאר שלא יתכן לומר שאין כיסוי על גבי הפאה ברשות הרבים, שאם כן הרי שערותיה יתגלו ברשות הרבים ואין לחשוש דלמא שלפא, כמבואר בגמרא (נו:): שלא חוששין "דלמא שלפא" היכא ששערותיה יתגלו כיון שהיא לא תשלוף שהרי שערותיה יתגלו ואין מקום לחשש זה, ועל כורחינו שהפאה ברשות הרבים היא מכוסה].

ובכל זאת הרמב"ם כתב זאת גם על ציץ וגם על פאה נכרית, ומכיון שהפאה נכרית היא קשורה לראשה וכמבואר בסנהדרין (ק"ב). ובערכין (ז), וכ"כ רש"י בשבת (סד: ד"ה פאה), שהפאה הנכרית היא קשורה לראשה ולקליעתה וכן כתב הרמב"ם עצמו בפירושו המשנה לשבת (פרק ו משנה ד), ועל כורחינו שלא שייך לחשוש בפאה נכרית שמא תיפול ותגבינה ד' אמות ברשות הרבים אלא החשש הוא "דלמא שלפא ומחוייא לחברתה", וכמו שכתב הרמב"ם "כל אלו אסורין לצאת בהן שמא תחלוץ ותראה לחברותיה". ע"ש. ובספר דבר ה' (עמוד קעט, אות יז) כתב שמה שהעתיק הגר"ש משאש "יפלו ותביאם בידה או" מבואר בנוסחאות ישנות שהיא טעות סופר מוחלטת, וכמו שמבואר במהדורת הרב פרנקל בשם כת"י ישן. ע"ש. עכת"ד. וכ"כ בספר ארץ השלום (אות קו). ע"ש.

דעת התשובה מאהבה

כ"ו. ד"ה ושוב האיר ה' את עיני וכו', השמש ומגן הביא דברי התשובה מאהבה שהביא בתחילת דבריו את דברי השלטי הגבורים (שבת כט. מדפי הרי"ף), וכתב על זה השמש ומגן שהתשובה מאהבה סובר שהפאה הנכרית היא מגולה ברשות הרבים ואינה מכוסה בשבכה וכו', עכת"ד. וזה תמוה כיצד יתכן שהשמש ומגן ראה את דברי התשובה מאהבה בתחילתם ולא עיין עד סוף הדברים (ושמא ראה את הקטעים המעותקים בדת יהודית כהלכתה ולא עיין היטב בגוף הספר), כי הרי התשובה מאהבה כתב בפירושו בסוף דבריו, וזה לשונו: כל זה לענין שערות עצמן אפילו אותו שיוצאין חוץ לצמתן או אפילו שערות תלושות אם עושין כעין פרוק"ן (פאה נכרית) של האנשים ונראין כפרועי ראש אבל אותן הלוברות איסטמא למטה מן השבכה ועושין נמי כמין קליעת שערות משערות זרות דוגמת פאות ראש האיש בזה אפשר שבעל באר שבע לא החמיר מעולם. עכת"ד. מדבריו מבואר בפירושו שלא התיר מעולם את הפאה הנכרית המגולה, ושאל דברי הש"ס בשבת (סד): אינן אלא לפאה הנכרית שמתחת לשבכה, והגר"ש משאש ז"ל הביא את הסלקא דעתין של התשובה מאהבה הנ"ל.

ובין כך ובין כך כבר סיים בשו"ת תשובה מאהבה שם, וזה לשונו: כבר הוכיח הנביא בהיותן יושבין על אדמתן ואמר יען כי גבהו בנות ציון ושפח ה' את קדקד בנות ציון ביום ההוא יסיר המטפחות והחריטים והצניפות והרדידים (ישעיה ג, טז-כ), צאו וראו יעקב אבינו ע"ה שאמר השם יתברך אליו "הנה אנכי עמך ושמרתיך" וגו', ואמר לבניו "למה תתראו" - אנו בתוך הגולה וכל הגירוש עד היום הזה מצרפת ספרד שפאניע פורטיגאל וכדומה מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר כלן היו מפאת הקנאה שמעוררות עלינו שלא ניכר בחוצות וברחובות בין איש יהודי לאחד השרים היושבים בראשונה במלכות והארכתי בס"ד בדרשות. עכ"ל. הרי לנו שהדבר אסור מדינא מדין פרועת ראש וכמו שסיים שם, ולא יעלו ולא יורידו דברי הגר"ש משאש ז"ל כיון שלא היו לפניו המקורות. ובספר דבר ה' (עמוד קפא אות יח) הביא דברי הגר"ש משאש הנ"ל, וכתב על דבריו שלא מוכן מדוע נתרגש מדבריו של התשובה מאהבה הנ"ל, שהרי לא כתב את דבריו אלא בסלקא דעתין ובסוף דבריו חזר בו וכו', ע"ש, וכן כתב בספר פרדס הבינה (חלק מטעי משה, דף עג ע"א) שאחרי שדחה את הסלקא דעתין של התשובה מאהבה, כתב: ומה לי להאריך והרי התשובה מאהבה חזר בו בעצמו בסוף דבריו, וכתב שאין קיום לדברי השלטי הגבורים. עכת"ד. ושוב ראיתי בשו"ת שמש ומגן (עמוד רמד) שסיים: אלא ששוב חזר

לאסור מטעמים אחרים של מראית עין ושל דת יהודית וכיוצא בזה. עכ"ל. והתמיהה היא מפני מה צירף את הדברים בתחילה אם בסוף דבריו דחה את כל דיבורו.

מדוע הגמרא בכתובות לא מתרצת דמיירי בפאה נכרית

כז. ד"ה גם בתוך דבריו, וכו', הביא דברי התשובה מאהבה בסלקא דעתין שהוכיח מכתובות (עב.) שהש"ס לא תירץ "דמיירי בפאה נכרית האסורה מדין דת יהודית" וכו'. עכת"ד. והנה התשובה מאהבה עצמו ענה על שאלה זו, וגם הפרי מגדים חזר בו בספרו אם לבינה (אות כתובה, ואות צעף) שאין זו קושיא.

וכבר השבתי על שאלה זו לעיל (בפרק א אות ג), שכל קושיא זו היא בדוקא אם נאמר שאיסור הפאה נכרית הוא איסור מדרבנן, ואם כן היה לו להש"ס ליישב דמיירי בפאה נכרית. אמנם על פי הנזכר בפרק א שם ובפרק ג, יוצא שהיא אסורה מן התורה ולא שייך לומר שהש"ס יתרץ דמיירי בפאה נכרית כיון דלא בהכי מיירי, ואדרבה אם נאמר שהש"ס יתרץ דמיירי "בפאה נכרית", הלא גם פאה נכרית דאורייתא. ומה עשינו. וראה בתרומת הדשן (סימן י), שהגם שכתב שכל דין כיסוי ראש מדרבנן הוא, מכל מקום איסורו משום פריצותא דגברי, ואם כן יש לאסור פאה נכרית מטעם גילוי ראש, ואין צורך לומר לדעת רבינו ירוחם (מישרים נתיב כג ח"ח), שהאיסור הוא מן התורה מדין פריצות. וכ"כ בשלטי הגבורים בשם הרי"ז [וכ"כ כל הראשונים כמבואר בפרק ב אות א]. אלא שהתה"ד כתב שהכונה שיש לזה אסמכתא מעל הדרבנן, והוא לא דרבנן גמור, אלא יותר חמור מן הדרבנן. וראה לעיל בפרק ב.

ועוד יש לדחות, שהש"ס לא יתרץ דמיירי בפאה נכרית כיון שאין דרכן של בנות ישראל הפרוצות לצאת בהן לשוק כמו אותן היוצאות בקלתן, ולכן היה נח להש"ס לתרץ דמיירי בקלתן יותר מפאה נכרית כיון שזהו מנהג הנשים. ועוד, שפאה נכרית הוי רק לאותן שאין להן הרבה שערות, כמו שפרש"י בשבת (סד:), שהנשים ששערן מועט היו מלקטות שערות נכרית וקולעותן ביחד עם שערותיהן. וכן כתב רש"י בניזיר (ז:), ובעוד מקומות. ועוד יש ליישב, שבתוספות ר"י הזקן (שבת סד:) כתב שלא היה מנהג הנשים ח"ו ללבוש את הפאה נכרית להדיא, אלא היו מכניסות את זה עם קליעת שערן שהוא "תחת השבכה". כיע"ש. וכן כתבו הר"ן הרשב"א והריטב"א ובתוספות רבינו יונתן, ועוד, והובאו לעיל. וכן משמע מרש"י שם שהיו קולעות את הפאה נכרית עם שערן

ממש [וכשם שאסורות לגלות את שערן בנפרד כך כל שכן שהן אסורות לגלות את שערן עם הפאה נכרית שבכך שערן טפוף וכולט ונאה יותר], ואם כן הרי שדרך לבישת הפאה נכרית בזמנם אינה דומה כלל לפרועת ראש וכמו שכתב רש"י בישעיה (ג, טז), ששערות הנכרית היו מעבות את שערותיהן מתחת לשבכה ומטפפות אותן, ולא באופן מגולה לרבים, ואם כן אין שייכות למה שהקשה הפרי מגדים [ומכל מקום הוא עצמו חזר בו, וכמו שכתבתי במקומי].

ושוב ראיתי בספר דבר ה' (עמוד קפב אות יט) שכתב שיש חילוק בין הפאות הנכריות של זמן הש"ס לבין הפאות של זמנינו, שהרי הרמב"ם ושאר מפרשים כתבו שהפאה הנכרית היא כובע שלם על כל שערותיה, כהפאות של זמנינו, ולכן היה נראה להם דפאה נכרית שרי דלא כקלתה, אולם המעיין בראשונים יראה שהפאה הנכרית של זמן הש"ס היתה חלקים המשלימים את השער וכו'. עכת"ד. והאמת היא שכן הוא לפי פירוש רש"י בשבת (סד:) ובערכין (ז:) ובסנהדרין (ק"ב:). וכן פירש הר"ן על הרי"ף (כ"ט.), וכן כתב בתוספות ר"י הזקן (שבת סד: ד"ה פאה נכרית), וכן מבואר בפסקי הרי"ד (שבת סד: סימן קלח) וכן פירש הרע"ב (שבת פרק ו משנה ה), וכן פירש רבינו עזריאל (הובא בשיטמ"ק נזיר כח:) וכן פירשו הרא"ש והטור (בסימן שג), וזה לשונם: פאה נכרית, קליעת שער שקולעת בתוך שערה. וכו'. עכ"ל. ומבואר שהפאה הנכרית היא פאה חלקית. וכן מבואר בערוך (ערך פאה השני) שהפאה הנכרית היא בצד הראש מלשון "פאה". כיע"ש. והבאתי את דבריהם לעיל (פרק ד אות א ענף ג). ע"ש. אולם חלק רב מן הפוסקים הראשונים סוברים שהפאה הנכרית היא ככובע נפרד שמדבקין בו השערות, וכן פירשו הרמב"ם והמאירי ז"ל, ולפי זה אין לחלק בין פאה נכרית של זמן הש"ס לבין הפאות הנכריות של זמנינו אנו, וליתא למה שכתב בדבר ה' שם, וכן העיר בספר בעקבי הצאן ח"א (פרק ח אות ג). אלא שכבר דחיתי את דבריו בסיעתא דשמיא, והעלתי שאין חילוק בין הפירושים (כמבואר בפרק ד אות א ענף ג, ד"ה וראיתי בספר בעקבי הצאן), ולפי זה אפשר לחלק כמו שכתב בדבר ה' שם שאף הרמב"ם והמאירי מודים שהשערות שלה נראות מלמטה, ונמצא שהגם שהוא "כובע" מכל מקום הוא חלקי. כיע"ש.

האם היה כיסוי מתחת לפאה הנכרית

כת. עמוד רמה, ד"ה גם בתשובת בית יצחק שמעלקיש חאו"ח (סימן יד) וכו'. עכת"ד. הנה אף הבית יצחק חזר בו אחר כך, והשמש ומגן העתיק את דבריו מתוך ספר דת יהודית כהלכה ולא ראה את הדברים במקורם, והבית יצחק

בעצמו התקשה באותה הקושיא שהקשה בה הסבא קדישא (שנסתבך בה הגר"ש משאש זצ"ל), וכתב שמשם ראייה לאסור את הפאה הנכרית כיון שאין לחשוש שמא תשלפנה ברשות הרבים שהרי יתראו שערותיה וכו', ועל כורחינו דאי חיישינן "דלמא שלפא" היינו שבשלפיתה לא יתראו שערותיה כיון שהפאה הנכרית היא מתחת לשבכה. אלא ששוב תירץ שאפשר לומר שיש מתחת לפאה הנכרית עוד כיסוי, וכשהיא מושכת את הפאה הנכרית שוב לא נראין שערותיה ממש מכיון שיש כיסוי מתחת לפאה הנכרית, ובכל זאת הוא מסיים שאין זה תירוץ מכיון שהפאות הנכריות של זמנם היו מונחות על ראשן ממש ולא היה שום כיסוי חוצץ בניהם: "ולדינא כבר כתבתי שמהראוי להזהיר בנות ישראל שלא ילכו בפאה נכרית מלבד שיש לחוש לדעת האוסרין, והם גדולי האחרונים והמורים וכו', וגם נכשלים בזה שרבים ילכו מפאת כן בשערות של עצמן וכו', וגם מכמה טעמים ראוי לגדור גדר ולעמוד בפרץ, וה' יפיץ אורו על אחינו בית ישראל לשמוע דברי חכמים בנחת וילכו בדרכי הצניעות". עכ"ל. וראה עוד מה שכתב בדבר ה' (עמוד קפג).

וכבר השבתי לעיל (פרק א אות א, הכרח א) על טענה זו באריכות, והבאתי עשרה דחיות לטענה זו של הבית יצחק הנ"ל שאין לומר שהיה בד מתחת לפאה הנכרית. ע"ש. ואף הבית יצחק בעצמו חזר בו כנ"ל, ואין צורך לכפול את הדברים. ובפרט, שהרשב"א והריטב"א שגם פירשו כהרמב"ם והמאירי בכיארור המושג "פאה נכרית", ובכל זאת כתבו להדיא (בשבת סד:) שהפאה נכרית היא מכוסה מתחת לשבכה ככבול, וכמבואר בחידושי הריטב"א בשם הרשב"א. ועל כורחינו שגם לדעת הרמב"ם והמאירי שפירשו שפאה נכרית היינו כובע החופה את כל הראש וכו', מכל מקום הוא כובע חלקי שניראין שערותיה מלמטה כעין כבול וברשות הרבים היא מכסה אותה בשבכה, וכמבואר בכתובות (עב.).

כט. ד"ה המובן מדבריו וכו'. כבר כתבתי לעיל שנעלמו מעיניו לשון הראשונים הנזכרים לעיל שהפאה הנכרית היא מכוסה מתחת לשבכה, ובפרט דהכי מסתבר מדברי הש"ס כנ"ל, ובעיקר שאלת הבית יצחק בסלקא דעתין תמיה כיצד נעלם מהגר"ש משאש סוף דברי הבית יצחק ז"ל שהוא בעצמו השיב על טענות אלו. וראה עוד לעיל (פרק ד אות א, הכרח א) שדחיתי בס"ד סברא זו מעשרה טעמים. ע"ש.

ל. ומה שכתב כת"ר שבחידושי וכו', לעיל באות ו' השבתי על טענתו זאת בטוטו"ד, שאף לדעת הרשב"א הכי קאמר רבי שמעון בן אליעזר שאין

לחשוש דלמא שלפא בדבר שאם תסירנו יתגלו שערותיה, והיתרא דצניעות (שלא תתגנה כשיש חשש שיתראו שערותיה) הוא אף לרבנן, ולכן אם נאמר שהפאה הנכרית היתה מגולה ברשות הרבים ממילא אין לחשוש דלמא שלפא כיון שאם תשלוף יתראו שערותיה ואין זה מדרך הצניעות, והוא אף לרבנן. וכזה ניחא כל מה שהקשה השמש ומגן שם (בעמוד רמה ד"ה המוכן והלאה). ואף בדברי הריטב"א ז"ל, הנה הגר"מ הלוי כבר תפס על השמש ומגן, שאדרבה מלשון הריטב"א מבואר שאין אשה משימה דבר תחת השבכה אלא מפני מום שבראשה, ועל כורחינו שבין לרבי שמעון בין אליעזר ובין לרבנן עיקר טעמא הוי משום צניעות, ואם כן מוכרחין אנו לומר שהפאה נכרית ברשות הרבים מכוסה. ע"ש. קחנה משם.

הפאה הנכרית קשורה לשערותיה

לא. עמוד רמו, ד"ה ועיין, וד"ה וכדי שלא להניח וכו', עכת"ד, מה שהקשה בדברי רש"י היינו רק לפי פירושו בדבריו, ומדוע לפרש פירושים הגורמים לקושיות ומחמתם נתרץ קושיות דחוקות הרי "תורת אמת" כתיב בה? ובפרט שמדברי רש"י משמע שהפאה הנכרית היא מחוברת לשערותיה וקשורה, וכמו שכתב בסנהדרין (קיב.): וקשורה היא לשערותיה. עכ"ל. ובערכין (ז. ד"ה פאה נכרית): שהיתה לה פאה משער אשה אחרת קשורה לשערה, דרגילות הנשים כששערן מועט לקשור שער נשים נכריות לשערן והוא פאה נכרית. עכ"ל. יוצא איפא שהפאה הנכרית היא קשורה לשערותיה, וצריך עיון כיצד נעלמו מעיניו דברי רש"י שהם היפך פירושו בדברי רש"י בשבת (סד:).

איזה איסורין שייכים בפאה נכרית

לב. עמוד רמו, ד"ה ועתה אשובה וכו', בשמש ומגן כתב שהבעיות שהתעוררו בספרי הפוסקים בפאה נכרית הם שלושה: א. דת יהודית. ב. מנהג. ג. מראית העין. וכו'. וצריך עיון כיצד נעלמו ממנו עוד כמה סעיפים חשובים בדברי הפוסקים ז"ל, ואלו הם: א. "הפריצות". ב. "הכשלת הרבים". ג. "ובחוקותיהם לא תלכו". ד. איסור "ולפני עור לא תתן מכשול". ה. "לא יהיה כלי גבר על אשה". ו. עוון חילול ה'. וכמו שהתבאר כל הענינים הללו לעיל (בפרק ט) מפייהם ומפי כתבם של רבותינו הפוסקים. [ועל עיקר מה שכתב באותן ג' הדברים, ראה להלן].

מהו החילוק בין קלתה לבין פאה נכרית

לג. דת יהודית, ד"ה לך נא ראה וכו', השמש ומגן הביא דברי היביע אומר בח"ד חאה"ע (סימן ד) לגבי הרדיד וכו', ודימה את הדברים זה לזה ומכאן הוכיח שהדת יהודית עלולה להשתנות, וכמו שכתב ביביע אומר שם וכו'. עכת"ד. ומזמן התפלאתי כיצד נעלם מעיני הגאון זצ"ל לשון רש"י בכתובות (עב.), שפירש: קלתה, שנראין שערותיה מבין הנסרים. עכ"ל. וכן פירש הרמב"ם בפירוש המשנה (פרק ו משנה ז) שקלתה היינו בד שהוא דק מאוד ונראין השערות מבעדו וכו', ע"ש, ולכן תצטרונה בנות ישראל להשים את השבכה מעל גבי ראשן שהרי אסור להן מדת יהודית לצאת בקלתן, אבל כיסוי הראש של ימינו שהוא כיסוי אחיד שאין השערות נראין מתחתיו שרי. וראה מה שהארכתי בזה לעיל (בפרק ב אות ג). וכן מבואר בשו"ת תרומת הדשן (סימן י) שקלתה היינו כיסוי חלקי, וזה לשונו: דמדאורייתא בקלתה על ראשה שריא, ואפילו ברשות הרבים, ומחצר לחצר דרך מבוי, ואפילו משום דת יהודית לית לה בה. הא קמן, דאפילו סל, דאינו דומה כלל לכיסוי הבגד, שהרי הוא חלול בכמה מקומות, לפי שאינן קלועין יפה. עכ"ל. ושם כתב זאת לדעת הרמב"ם כיע"ש.

וכן משמע מדברי המאירי ורבינו יהונתן מלונגיל בפירושם לכתובות (עב.) שכתבו: "קצת שעה מבחוץ מתחת הכיפה הוי דת יהודית". ע"ש. וכן כתב הריב"ש, וזה לשונו: לא נצרכה אלא לקלתה פי' ששערה מגולה בלי רדיד כדרך שאר הנשים אבל קלתה על ראשה בהא לאו דאורייתא אלא משום דת יהודית. עכ"ל. והובאו דבריו בשיטה מקובצת שם. ומבואר שקלתה זהו כיסוי חלקי המוטל על ראשה שלכן היא צריכה עוד כיסוי על גביה (וראה מה שכתבנו בזה לעיל פרק א סוף אות ב).

וכן כתב מהר"י מיניץ (הובא בשו"ת באר שבע סימן יח), וזה לשונו: ונראה לי דהרמב"ם בא לאשמועין חידוש זה דלא מיבעיא דלא סבר בקלתה לחוד שאינו מכסה לגמרי השערות שהרי הוא חלול בכמה מקומות לפי שאינן קלועין יפה. עכ"ל. וכן כתב בשו"ת מהרימ"ט ח"א (סימן עו, ריש ד"ה ומיהו) שבקלתה יש חסרון של צניעות ולכן היא צריכה להניח על גבה שבכה. ע"ש. וכן כתבו מרן והב"ח והתשובה מאהבה שלדעת הרמב"ם והרש"י קלתה היא מטפחת חלקית ולא גמורה כיע"ש. וכן כתב בשו"ת שבות יעקב ח"א (סימן קג) שקלתה אינה מכסה את כל שערותיה, וכמו שכתב רש"י שהיא כעין סל וכו', והביא

דברי הב"ח וכתב עליו "ודבריו נכונים". ע"ש. וע"ע בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב (סימן ב ד"ה וארשום) שהביא דברי השבות יעקב הנ"ל, והסכים לו בייחס למה שפירש בענין קלתה. ע"ש. וע"ע בשו"ת חוט המשולש ח"א (סימן יב ד"ה ואשר) ובשו"ת רבי עזריאל היילסהימר ח"ב חאה"ע (סימן מו) שכתבו שהעיקר הוא שלדעת הרמב"ם ורש"י ז"ל קלתה היינו כיסוי חלקי על ראשה, ואין הכונה שקלתה הוא כיסוי שלם כהשבכה. ע"ש.

ואף לפי מה שכתבו הבית שמואל והחתם סופר שקלתה היינו כיסוי ממש, הנה מהחתם סופר בחאו"ח (סימן לו) משמע שדת יהודית בלבד שייך בה פריצות וכו', ועל כורחינו שגם בקלתה יש עדין פריצות וזה אינו שייך כלל בכיסוי של ימינו. ואף החתם סופר אם היה רואה דברי התרומת הדשן הנ"ל הוה הדר ביה משמעתיה וכל שכן לפי מה שכתבנו שדעת החתם סופר אינה נוגדת לתרומת הדשן. [ואם משום השערות שנראין בצדדים, הנה ראה מה שכתבנו בזה בפרק ח אות ב בדברי מהר"ם אלאשקר באריכות]. וכן יש לומר בדעתו של הבית שמואל שהמטפחת היא מטפחת גמורה אבל יש בה פריצות מעט, וצריך לומר שהשערות היוצאות מקלתה הן מרובות וכמבואר בבית שמואל (סימן כא ס"ק ה, וסימן קטו ס"ק ט). והבן. [ואינה ה' לידי לראות בשו"ת חתם סופר ח"ו (קובץ תשובות סימן ב, ד"ה על דבר) שכתב בפשיטות דלרש"י קלתה היינו כובע חלול שאינו קלוע יפה. ע"ש. והיינו שניכרין השערות מבין הנסרים, ולדעת הרמב"ם (שם בד"ה ומכל מקום) אותה המטפחת יש בה נקבים גדולים שהשערות ניכרות מתחתיה, ולכן אין זה כיסוי מספיק וצריך רדיד מעל גבי המטפחת ההיא. ותימה על הגר"ש משאש שלא ראה את תשובת החתם סופר הנ"ל].

ושוב ראיתי בספר דבר ה' (עמוד קפז) שהעיר על דבריו מכמה סיבות, א). כי הפאה הנכרית נפרצה בעוונות הרבים על ידי הצר הרוסי (וכמו שכתבנו בפרק י אות א, תחת הכותרת "הגזירה שהיתה באירופה"), ולא שייך לומר "מנהג" על ידי דבר שהונהג שלא כהלכה ושלא כדין תורה כיון שהפאה הנכרית היא "פרצה" ולא "מנהג". ב). לדעת כל הפוסקים ז"ל אין לדמות את "קלתה" לשאר כיסויין, מכיון שבקלתה היו השערות נראות מבין הנסרים ע"ש, וכן פירשו רש"י והרמב"ם וכו', ולפי זה הכיסויין שנוהגות בהן הנשים בימינו אנו אין בהם משום פרועת ראש, וכן כתב ביביע אומר שם, ותימה כיצד נעלם מעיניו של הגר"ש משאש דברי היביע אומר בהמשך דבריו.

הפאה נכרית אסורה מן התורה ולא מדרבנן

ואעיקרא דמליתא, שהרי הפאה הנכרית היא אסורה מן התורה ולא מדרבנן, וכמו שכתבו גדולי הפוסקים שהדבר פשוט שהיוצאת עם פאה נכרית לשוק עוברת על איסור דת משה שזהו איסור מן התורה, שהרי אין שום חילוק בין שערותיה המדובקות לבשרה לבין שערות הפאה נכרית שבשניהן התוצאה היא הפריצות וחוסר הצניעות שזהו יסודי טעם האיסור, וכמו שכתבו כל הראשונים הנזכרים לעיל [בפרק א אות א]. וכן כתב הבאר שבע (סימן יח) שאין חילוק בין פרועת ראש של דת משה לבין היוצאת לרשות הרבים בפאה נכרית. וכן כתב בשו"ת מה"ג או"ח (סימן שג אות ד) בשם הבאר שבע, וכן כתב הגאון מהר"י אלגאזי בקהלת יעקב (מענה לשון ח"ג אות רמ), וזה לשונו: שער באשה ערוה אפילו שער חברתה בכלל זה. וכמו שכתב באר שבע. עכ"ל. וכן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן שג אות ב), שהעיקר הוא כדברי הבאר שבע. וכן כתב החתם סופר בהגהותיו לאו"ח (סימן עה במגן אברהם ס"ק ה), ובצוואתו הנדפסת בספר "לב העברי".

וכן כתב בשו"ת שאלת יעב"ץ ח"א (סימן ח), וזה לשונו: מה שאין כן פאה נכרית שבמקום שצורה עומדת הרי היא כשערה ממש כדמוכח בגמרא דכתובות בהדיא כמו שאמרו בספרי, וכן מוכח מכמה סוגיות שהביא בשלטי הגבורים, והם עזר כנגדו כמו שכתב בבאר שבע. עכ"ל. וראה לעיל בפרק ו שלדעת השלטי הגבורים אין זה אלא בביתה או בחצירה, וכמו שמוכח מלשונו. וע"ע במקור חיים להחות יאיר באו"ח (סימן עה אות ג), שיוצא מדבריו שאיסור פאה נכרית ברשות הרבים הוא מן התורה. וכן כתב בשו"ת חסד לאברהם תנינא חאה"ע (סימן פז), שכתב וזה לשונו: אבל לפי עניות דעתי שיש בזה איסור דאורייתא לפי מה שפירש רש"י בכתובות (עב).: אזהרה לבנות ישראל שלא תצא בפריעת הראש מדעבדינן לה הכי לנוולה מידה כנגד מדה כמו שעשתה להתנאות על בועלה מכלל דאסור, וכיון דעיקר האיסור משום פריצות שהיא מתנאית לבני אדם, מה לי שער עצמן או שער נכרית שעשויות באופן שנראין כשער עצמן, תורה אחת להם ואסור מן התורה, ואין מקום לחלק בין שערות עצמן לפאה נכרית שנראין כשערות עצמן הואיל וקישוט זה אסרה תורה. עכ"ל. וכן היא דעת הגאון מקרלין בישועות יעקב או"ח (סימן עה אות ג), וזה לשונו: ולגוף הדין, כיון דהך דיוצאה וראשה פרוע מטעם פריצות קאטינן עלה, וכיון שאינו ניכר השער של פאה נכרית אם הוא משער גופה או משער נכרית וכו', די ש איסור תורה, ובתשובה הארכתי בזה ואין כאן מקום. עכ"ל. וכן כתב הגאון

מספינקא בשו"ת חקל יצחק (סימן פא), וזה לשונו: דיש מקום לומר דהוא אסור מדאורייתא דהא הוא דמי ממש לשער שלה, וכל הרואה אותן ידמה בעיניו כאילו הם שערותיה, על כן יש ביה איסור מדאורייתא משום פריצות כמו בראש פרוע לגמרי, שוב ראיתי בישיעות יעקב באו"ח (סימן עה ס"ק ג), וכו', ובפאה נכרית "האאר שייטל" יש איסור תורה, ע"ש, וכו', ויש לומר דבזמניהם לא היה הפאה נכרית דומה ממש לשער של גופה, ולכן אסרו רק מדת יהודית, והישועות יהקב מיירי באם הוא דומה ממש לשער של גופה ולא אסר מדאורייתא. עכ"ל. וראה עוד בספר שולחן העזר ח"ב (סימן ט, שמלה לצבי ס"ק יא), שראה כן בכת"י להגאון מנחת אלעזר ממונקאשט, שהעיקר הוא שפאה נכרית אסורה מן התורה. ע"ש. וכן כתב הגאון מהרש"א אלאפנדארי בשו"ת סבא קדישא ח"ב (סימן א, ד"ה עוד ראיתי, וד"ה אמנם כבר כתבינא), וזה לשונו: "ובאמת אסור הפאה כמו שער שלה". עכ"ל. וראה עוד מה שהאריכו בזה בספר דת משה וישראל (עמוד כג), ובספר דבר ה' (עמוד ט), ובספר מתנת משה מימון (מלאכת גוזז אות ו), מפי ספרים וסופרים. [וראה עוד מה שכתבתי לעיל בפרק ז]. ומכאן תשובה מוצאת למה שכתם "חכם אחד" מאופקים באיזה קונטרס ששיגר למרן הראש"ל שליט"א שמן שמיא התגלגל לידי, וראה לעיל אות כא.

"גדולי הפוסקים"

לד. ד"ה לך נא וכו', בא"ד והכי נמי במה שנהגו הנשים וכו', גדולי הפוסקים, וכו'. עכת"ד. וגם אם נטעה כהבנתו שהבית שמואל והחת"ס סוברים שהקלתה היינו כיסוי ממש, בכל זאת מפני מה קרא עליהם "גדולי הפוסקים" כל עוד שרבותינו הראשונים כותבים בפירוש שקלתה היינו כיסוי חלקי, וכמו שכתב בשו"ת תרומת הדשן (סימן י), ומהר"י מינץ בבאר שבע (סימן יח), שהם מרבותינו הראשונים שכל שכן שהם "גדולי הפוסקים". וכן העיר בדבר ה' (עמוד קפח אות כו). ע"ש.

מהי דעת הרמב"ם

לז. עמוד רמז, ד"ה וכן נראה מדקדוק, וכו', תימה שנעלם מעיניו מה שכתב בשו"ת תרומת הדשן (סימן י) בדעת הרמב"ם, וזה לשונו: דמדאורייתא בקלתה על ראשה שריא, ואפילו ברשות הרבים, ומחצר לחצר דרך מבוי, ואפילו משום דת יהודית לית לה בה. הא קמז, דאפילו סל, דאינו דומה כלל לכיסוי הבגד, שהרי הוא חלול בכמה מקומות, לפי שאינן קלועין יפה. עכ"ל. והכי הוא

לדעת הרמב"ם וכמבואר שם. וכן כתב מהר"י מינץ (בשו"ת באר שבע סימן יח), וזה לשונו: ונראה לי דהרמב"ם בא לאשמועיןן חידוש זה דלא מיבעיא דלא סבר בקלתה לחוד שאינו מכסה לגמרי השערות שהרי הוא חלול בכמה מקומות לפי שאינן קלועין יפה, וכמו שכתב בתרומת הדשן וכו'. עכ"ל. ולפי זה הגם שהרמב"ם כתב "מטפחת" וכו', מכל מקום כונתו היא על מטפחת שהיא חלקית שלכן היא צריכה להניח את השבכה מעל גבי קלתה.

ולכן מה שכתב בשמש ומגן שם "וכן מוכח ממה ששינה הרמב"ם קלתה במטפחת לומר שאף על פי שמכוסות לגמרי כיון שאין עליה רדיד" וכו', ליתא, מכיון שמה ששינה הרמב"ם את הלשון הוא מפני שקלתה אינה מכסה כראוי אבל השבכה מכסה כראוי וכו"ל. [וצ"ע כיצד נעלמו ממנו דברי הראשונים הנ"ל, וראה לעיל אות לג].

לח. שם. וכן מוכח ממה ששינה הרמב"ם קלתה במטפחת וכו', דבריו אלו סותרין את דבריו הראשונים כיון שכאן הוא כותב בפירושו שלדעת הרמב"ם קלתה היא מחוררת והמטפחת ההיא הוא ככיסוי חלקי, אבל השבכה הוא כיסוי גמור. וכמו שכתבו כל הראשונים הנ"ל. וכן העיר בספר דבר ה' (עמוד קפט), וסיים שכן כתב הגר"מ פיינשטיין בשו"ת אגרות משה ח"א חאו"ח (סימן נח) שקלתה לדעת הרמב"ם היינו מטפחת שהיא מחוררת או שקופה. ע"ש. וכן כתב הגרי"ש אלישיב בקונטרס דעת רבותינו (עמוד 8 והובאו דבריו בספר הכתר והכבוד לחי עולמים עמוד לד) שקלתה היינו המטפחת המחוררת, אבל שבכה שאינה מחוררת מותר ואין צורך להניח עוד כיסוי אף לדעת הרמב"ם. [וע"ע בשו"ת אור לציון ח"א חאו"ח (סימן יא) שגם כתב כעין זה שלדעת הרמב"ם ורש"י צריך לומר שקלתה היא מחוררת]. ע"ש.

מנהג מבטל מנהג

לט. ד"ה וכן נראה וכו', בסוף הדיבור: ועם כל זה כשהמנהג נשתנה מנהג מבטל מנהג וכמו שכתב הראש"ל שליט"א, וכל דבריו הם קילורין לעין בנידון דידן. עכ"ל. הנה כבר נתבאר לעיל שאין הפאה הנכרית בגדר "מנהג" אלא בגדר פרצה, ובפרט שיש בה מכשול ויש לבטל מנהג זה מה שאין כן בענין קלתה, וכמו שהתבאר באריכות (בפרק י אות א). וכבר הבאנו לעיל (באותיות לג-לד) חילוק בין דין קלתה לבין דין פאה נכרית ואין לדמותם כלל. ועוד, שביביע אומר שם כתב שאין הטעם הוא מפני "מנהג מבטל מנהג" והדר תבריה

לגזיזיה וכמו שיראה הקורא בסוף תשובתו, וצ"ע כיצד הגר"ש משאש ראה את תחילת דבריו ולא עיין בהן עד כלותן.

האם דת יהודית משתנית

מ. ד"ה ואם כן לנידון דידן. וכו'. השמש ומגן רוצה לומר שדת יהודית יכולה להשתנות לפי מנהגי המקומות, ואולם נעלם מעיניו דברי הב"ח באה"ע (סימן קטו) שאיסור דת יהודית אינו משתנה כפי מנהג המקום, וזה נסתר מעיני השמש ומגן. וכן מבואר בפרישה אה"ע (סימן קטו אות ט), שדת יהודית לא יכולה להשתנות לעולם אפילו אם נפרץ הגדר בישראל. וכן כתבו בשו"ת וישב יוסף בורלא חאו"ח (סימן ה), ובשו"ת ים הגדול טולידאנו (סימן פ), והגאון מצי"בין בשו"ת דובב מישרים (סימן קכד אות ב) ובשו"ת חלקת יעקב חאה"ע (סוף סימן קמח) שדת יהודית לא תשתנה לעולם ואפילו אם נפרץ הגדר לגמרי בישראל. ע"ש.

וכן כתב בשו"ת דברי יציב חיו"ד (סימן נו) שבאיסורי דת יהודית אין חילוק אם נתפשט המנהג או לאו, דכל רוחות שבעולם לא יבטלו את תקנת חכמים ח"ו. ע"ש. וכן מבואר בשו"ת יביע אומר ח"ג חאה"ע (סימן כא) שאיסור דת יהודית לא ישתנה לעולם ועד, וכן כתב בספר דת משה וישראל (פרק ב ענף ג, עמוד כז) ובספר דבר ה (עמוד קצ), וכמ"ש בשו"ת תשובה מאהבה (סימן מח) שאפילו אם נהגו כל נשות ישראל לעבור על דת יהודית, אותה שתחליט בדעתה להצטרף למנהגם הרי היא כפורצת בכך את הגדר והוי עוברת על דת שיוצאת בלא כתובה. ע"ש. וע"ע בירחון אור תורה (שבט תשמח, סימן פט) שהובאו ראיות נמרצות לכך, שדת יהודית אינה תלויה במנהג ח"ו, ושאינן סתירה בין מה שכתב הרמב"ם מכאן לכאן. וכן כתב באוצרות ירושלים (חוברת נו, והובאו דבריו בספר דת יהודית כהלכתה עמוד קכד), שאין הדבר תלוי במנהג, וכן כתבו עוד פוסקים והבאתי דבריהם במקום אחר. [ומכל מקום הוא עצמו בתחילת התשובה כתב שכל זה הוא דוקא בכדי ליישב דברי הרמ"א ולא להמציא היתר ללבוש פאה נכרית, כיע"ש]. בסיכום, אתה הרואה שדברי כל הפוסקים הנ"ל נעלמו מעיניו של הגאון השמש. והארכתי על זה לעיל בפרק יג אות א, הערות על האור לציון הערה ד.

מא. ד"ה ואם כן וכו', מה שהקשה מדברי הרמב"ם בפרק יג הלכה יא שמשמע שדת יהודית אינה משתנית, וכו', הנה נעלמו ממנו דברי גדולי הפוסקים

תעא

הנ"ל, שכתבו שהרמב"ם בפרק יג מיירי על רדיד המכסה את כל גופה וכו', ובפרט לפי מה שכתבו הפוסקים שהבאנו לעיל (באותיות א-ג), שלהרמב"ם ושאר פוסקים קלתה אינה מכסה לגמרי את שערותיה וכו', שלא יתכן שתלך כך בפריצות. והארכתי על זה בהערות על דברי האור לציון (פרק יג אות א, הערה ד) קחנה משם.

חומרת הזוה"ק

מב. ד"ה ולפי קוצר דעתי אני רואה וכו', כבר דחינו את כל דבריו מדברי הזוה"ק עצמו כמבואר לעיל בפרק ח (אותיות א-ג), והתבאר שם שהפאה הנכרית איסורה יותר חמור לפי הזוה"ק, וכמבואר שם שהטומאה היא באה מפני ההתקשטות החציפות והפריצות שיש בשערותיה, ושהטעם הוא מפני שגילוי שערותיה מביאים לידי זנות ולא משום גזירת הכתוב, והדבר מדוקדק בכמה פעמים בלשון הזוהר: (א): ודא הוא חד מאינן צניעותא דביתה... [וזה הוא אחד מעניני "הצניעות" שיש בבית]. (ב): ואתתא דאפיקת משערא דרישה לבר, לאתתקנא ביה... [ואשה שמוציאה משערות ראש לחוץ "להתקשט" בהן]. (ג): וגרים מלה אחרא דשריא בביתא. מאן גרים דא. ההוא שערא דאתחזי מרישה לבר. ומה בביתא האי, כל שכן בשוקא... וכל שכן חציפותא אחרא... [וגורם סטרא אחרא השורה בבית, מי גורם לזה אותו השער שנראה מחוץ לראשה... וכל שכן אם היא מראה חציפות "אחרת" (ומשמע שזה גם מפני "חציפות" ולכן אמר "אחרת" כלומר סוג נוסף של חציפות)]. אחר כך רבי יהודה מבאר את דבריו של רבי חזקיה, ששערותיה של האשה גורמות לזנות, כלומר שיתגלה שער אחר של הנואף וכו', שערותיה מביאים חציפות בבית כי חייבת האשה להתנהג בצניעות בביתה וכו'.

אתה הראת לדעת שאף לדעת הזוהר הקדוש טעם החיוב המוטל על האשה לכסות את ראשה הוא מפני הצניעות שבדבר, ושכל הטומאה השורצת על שערותיה היינו מפני המכשול ששערותיה מביאים, וכמו שמבואר בזהר "מאן גרים דא, ההוא שערא דאתחזי מרישה לבר, ומה בביתא האי, כל שכן בשוקא וכל שכן חציפותא אחרא..." יוצא שעיקר הטעם שחייבת האשה לכסות את שערותיה הוא מפני "החציפות" שיש בדבר.

והדברים שוים למה שכתבו כל הראשונים ז"ל, רש"י, הרשב"א, הריטב"א, המאירי, הרמב"ם בפירוש המשנה, הרא"ש, תוספות ר"י הזקן,

ובשיטמ"ק בשם הריב"ש ורש"י במהדורא קמא, והרי"ץ הובא בשיטמ"ק על מסכת נדרים, רבינו ירוחם, רבינו בחיי, הרי"ז, התרומת הדשן, ומהר"י מינץ, שטעם החיוב לאשה לכסות את ראשה הוא מפני הפריצות וחוסר הצניעות שיש בדבר, ואף כאן בדברי הזוה"ק יוצא בפירוש שעיקר הטעם שחייבת האשה לכסות את שערותיה הוא מפני הפריצות שבדבר. על כל פנים בזוהר הקדוש מבואר בפירוש שהטעם שיש טומאה על שערותיה היינו מפני הפריצות שיש בהן, שעל ידיהן נמשך עוון וכו'. ותדע שכל מה שמושך אליו חטאים ועוונות כגון שערותיה של האשה המושכות את עיני הגברים אליהן, שמחמת כך האשה מגיעה לידי עוון עם גברים אחרים, או שגברים אחרים פוגמים בעיניהן מחמת שערותיה, או שיהרהרו באשה מפני נוי שערותיה - באותו המקום שורה הטומאה, כמבואר בזוה"ק (הקדמה דף יד ע"ב).

וכן כתב בשו"ת משכנות הרועים (עת שלום דף יב ע"א) אחרי שהביא דברי הזוה"ק הנ"ל, שמשם ראה שהפאה הנכרית אסורה, כי עיקר הטעם שחייבת האשה לכסות את ראשה הוא מפני הפריצות והצניעות ואין זו גזירת הכתוב, וכלשון הזוה"ק "ודא הוא חד מאינן צניעותא דביתה" וכו' [נראה לעיל שכן משמע מעוד מקומות בלשונו של הזוה"ק], ולכן אין שום חילוק בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית, שהרי התוצאה של הפריצות וחוסר הצניעות קיימת בשתייהן. כיע"ש. וכ"כ הראש"ל רבי יעקב שאול אליישר בספר מעשה איש (דרוש ג לשבת כלה ד"ה באופן כי, דף ט ע"א) שמדברי הזוה"ק הנ"ל יוצא שעיקר האיסור בביתה הוא מפני הפריצות שבדבר. ושוב התבוננתי וראיתי שכן כתב בשו"ת חתם סופר חאו"ח (סימן לו) שלדעת הזוה"ק הטעם של כיסוי הראש הוא מפני הצניעות וכו', ע"ש, והאריך בזה בספר ויען שמואל ח"ו (סימן לח) בתשובת הרה"ג אליהו בנימין מאדאר שלדעת הזוה"ק הפאה הנכרית אסורה מן התורה. כיע"ש. וכן היא דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א, כפי שכתב תלמידו הגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א בספר הכתר והכבוד לחי העולמים (עמוד רכה) שלדעת הזוה"ק איסור פרועת ראש הוא מטעם פריצות וצניעות, ואם כן אין הבדל בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית, ולכן הגם שהמכסות את שערן במטפחת מעט משערותיהן מתגלות, על כל פנים זה עדיף מגילוי כל הראש על ידי פאה נכרית. עכ"ד. וכן היא דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א שהפאה הנכרית גרועה יותר משערותיה, שהרי לדעת הזוה"ק כל טעם האיסור הוא מפני הפריצות וחוסר צניעות, ואם כן מה לי שערותיה מה לי פאה נכרית, ובפרט שלדעת הזוה"ק אינו אסור כשמוציאה שערותיה אלא אם עושה כן להתקשט, אבל כשמתגלות פה ושם שערות אין

בכך איסור, ואין צורך לומר שגם בפאה נכרית תופעה זו עלולה לקרות. עכ"ד. כן העיד משמו בספר "הידור כהלכה" (עמוד עב). ע"ש. ובספר דבר ה' (עמוד קנא-ב) הזכיר דעותיהם והרחיב בזה. ע"ש. והובא כל זה לעיל (פרק ח אות א). וצריך עיון על גדול בישראל הגר"ש משאש זצ"ל שלא פתח לראות את לשון הזוה"ק הנ"ל שמבואר בו כדברינו.

עצת היצר

מג. ד"ה ולפי קוצר דעתי אני רואה וכו', ראה מה שכתבנו לעיל (פרק ח אות ב) בדעת מהר"ם אלאשקר שרוב הפוסקים סוברים כמותו, והיצר הרע גרם שיקבלו את הטענה הנ"ל שלפי הזוה"ק צריכין שערוותיה להיות מכוסות וכו'. קחנה משם.

ולכן אדרבה הפאה הנכרית היא מכשול שעל ידו כל שערות האשה מתגלות, שהרי לדעת הרמב"ם בפירוש המשנה, רש"י, רש"י במהדו"ק הובא בשיטמ"ק, המאירי, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הריטב"א, תוספות ר"י הזקן, הרי"ן והביאו בשיטמ"ק עמ"ס נדרים, רבינו בחיי, והרי"א, הריב"ש שהובא בשיטמ"ק, ותרומת הדשן, מהרי"ל, ושלטי הגבורים, ועוד ראשונים, שכל הטעם שצריכה האשה לכסות את ראשה הוא מפני הפריצות והחציפות ומיעוט הצניעות, וכן הוא לדעת הזוה"ק (כמבואר לעיל אות מב, ובפרק ח אות א), ואם כן הכל הוא עצת היצר ב"מ, כי הרי לא כן היא כוננת התורה כשחייבה את בנות ישראל לכסות ראשן.

מז. שם. מה שכתב שלדעת צד אחד יש בו איסור פרועת ראש דאורייתא. וכו'. כוננתו היא על השערות שבצד הראש וכו'. עכ"ד. וליתא, שהרי לא מצאנו בכל הפוסקים איזה משהו שיאמר שיש בו איסור "מן התורה", ומה גם שצ"ע כיצד כתב הגר"ש משאש זצ"ל על הרשב"א וגדולי הפוסקים הראשונים שיש מאן דהו מן האחרונים שיחלוק עליהם ויאמר שהוא איסור דאורייתא, וכל שכן שלא נמצאו הדברים בכל ספרי האחרונים כנ"ל. וראה עוד מה שכתב על זה בספר דבר ה' (עמוד קצד) בטוב טעם ודעת.

הפאה הנכרית פרצה מן הפרוצות שבאומה

מה. ד"ה ובהיותי בזה אשיב, וכו', בספר דבר ה' (עמוד קצה) העיר מכאן שאף הגר"ש משאש מודה בכך שפרצת הפאה הנכרית היא נגד רבותינו

הפוסקים ז"ל שהיה נח להם לאכול בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות, וכמו שכתב מהרש"ק בשו"ת שנות חיים (סימן שטז) שתחילת גזירת הפאה הנכרית החלה משום גזירת המלכות וכו'. ע"ש. וראה מה שכתבנו לעיל (סוף פרק ז, ופרק י אות א תחת הכותרת "הגזירה שהיתה באירופה") ובעוד מקומות. ואכמ"ל.

מראית העין

מזו. עמוד רמח, מראית העין, ד"ה גם משום וכו'. כבר נתבאר לעיל (פרק ג אות ב), שלא היא המראית העין האמורה בדברי הפוסקים כעין דם דגים, אלא משיכת העין וכמו שכתב הרשב"א בכתובות (עב.): שזה מקלות הדעת ושיזונו עיני אחרים ממנה. עכ"ל. ומה שכתב השמש ומגן בשם התשורת שי הנ"ל וש על דבריו כמוצא שלל רב וכו', הנה זה תמיה כיצד הפך הגאון זצ"ל את כונתו של התשורת שי שבא לומר שהפאה הנכרית אסורה מן התורה מטעם פריצות כי הוא הטעם שחייבת האשה לכסות את ראשה, כי זהו לשונו של התשורת שי (סימן תקע): שאלה, נשים הצננועות ונוהגין סלסול בעצמן שלא ליתן על ראשן פאה נכרית, אם מותרין בקונסט האר שייטל העשוי מאיזה צומח בארץ ולא משער רק דומה ממש לשער. לעניות דעתי אינו סלסול אלא מדינא אסור וכו', ממילא יש בזה משום פריצות ודת יהודית אם לא ניכר שאינן שערות אף דמשום מראית העין ליכא אם כל נשי העיר עושין כן, כיון דיודעות, מכל מקום משום פריצות יש ועוברת על דת ישראל, ועוד, וכו', ויש לחוש משום מראית עין משום אורחים דעוברין ושביין. עכת"ד. הרי לנו שהדבר אסור משום עוברת על דת משה כאיסור מן התורה, ואין צורך להגיע למראית העין. [וצ"ע מדוע השמש ומגן לא השיב על טענת הפריצות כלל].

מזז. עמוד רמח, ד"ה ובהיותי בזה וכו', כבר כתבנו במקומו שמנהג מרוקו היה שלא ללבוש פאות נכריות, וצא וראה להגאון רבי אברהם פאלאג'י בבירך את אברהם (פרשת בחוקתי דרוש ב) שכתב שהגם שלא נפרץ המנהג אצלם בערי טוריקה, בכל זאת מכיון שלא נפרץ המנהג הרי זה כמנהג לאסור. ע"ש. וכן כתבו רבים מן הפוסקים. ואעיקרא דמילתא ראה מה שכתבתי לעיל בפרק זה אות יח באריכות, ושם השבנו די באר על טענותיו אלו, שלא שייך כאן דין מנהג כלל. ואין צורך לבאר דברים פשוטים.

מזח. ד"ה ובהיותי, וכו', מכאן ראייה שכל נשות ישראל נהגו בצניעות מוחלטת והיו בנות ישראל מצניעות אף את החוטיין השחורים (שהזכיר בשמש ומגן

שם) על ידי שבכה, ולאט לאט נפרץ גם זה הגדר, והוי סייעתא למה שכתבנו לעיל באות כד.

מהי המציאות בשטח

מט. עמוד רמט, ד"ה ואני אומר לשבחו וכו', השמש ומגן מבאר שצריכין להתיר לההמון את הדברים הקשים להם וכו', וכו', והתמיה על גאון בישראל הגר"ש משאש זצ"ל שכותב דברים כאלו (וכמו שכתבתי לעיל באות כד), וחלילה לנו להתיר מאותן הטעמים שכתב השמש ומגן לבנות ישראל שילכו פרוצות שיעברו על דיני תורה בשביל להשקיט את רצונן, כי הלא רצונן הוא רצון היצר הרע, ואם פרצנו את חומת הצניעות בישראל מה נותר לנו להשראת השכינה במחנה. ואפילו אם הפאה הנכרית היתה מותרת מן התורה, והיה לכך פסוק מפורש שיתירנה, בכל זאת היעלה על הדעת שנתיר דבר שרבים מישראל נכשלים בו ועצומים כל הרוגיו?

וכבר כתבתי בפרקי המוסר וההשקפה (להלן פרק טז) בשם אחד מגדולי ישראל: "יש צעירים שנלחמים להתיר "פאה נכרית", וניתן להסביר זאת בשני אופנים, האופן הראשון הוא, שהם לא ראו נשים מעולם ולא יודעים את המציאות בשטח. והאופן השני הוא, שמרוב שהם לא נזהרים בשמירת העינים אלא עיניהם פקוחות על בני אדם נשים וגברים וכו' ממילא הם לא רואים איזה איסור מיוחד יש בפאה נכרית ובטל אצלם פס ההבדלה בין 'קדושה' ל'טומאה'..." והגם שהגר"ש משאש כותב שם (בעמוד רמט) שהוא ירד בין העם וחי עימם וכו' וכו', בכל זאת אנו מוכרחים לומר שהוא לא ירד היטב בין העם מפני גדולתו וקדושתו ופרישותו, ולא ידע ולא ראה כמה מכשול הפאה הנכרית גורמת, ומי מילל ומי פילל בדורות הקדמוניים שעם ישראל ינחל פרצה כה גדולה בקרב המחנה אשר רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה. וכבר כתבתי במקומו, שמה יעזור ומי יועיל לכל אותם הרבנים הנלחמים "להתיר" פאה נכרית. הרי מידי "הפריצות" הקיימת בעולם מן הפאות הנכרית הם לא יכולים לברוח, אין להם מנוס, זוהי הגדרה של "מכשול" ממש. האם ניתן להתיר לבנות ישראל ללכת בלבוש הגורם מכשול לרבים? הגורם הרהורי עבירה לרבים מבני ישראל?! הגורם לרבים לחטוא בשמירת הברית?! הגורם מפלות של בתים טובים בישראל כתוצאה מחוסר שמירת גדרי הצניעות של נשים עם גברים אחרים, הגורם לשאר איסורי תורה ידועים ומפורסמים, האם לבעיות אלו יש להם מנוס? והאם יש להם פתרון?! ודי בזה.

אסור לאשה להתקשט ברשות הרבים

ובא וראה כמה רחוקים דברי גאון ישראל הגר"ש משאש זצ"ל מדברי חז"ל שלא התירו לאשה להתקשט אלא בפני בעלה, וראה במדרש תנחומא (וישלח אות ה): ותצא דינה בת לאה, ילמדנו רבינו מהו שתצא אשה בעיר של זהב בשבת, כך שנו רבותינו (שבת סב:): לא תצא אשה בעיר של זהב ולא בטבעת שיש עליה חותם, ולא במחט שאינה נקובה, ואם יצאה בהן לרשות הרבים חייבת חטאת וכו', ורבנן אמרי אף בחול אסור לצאת בהם לרשות הרבים מפני שהעם מסתכלים בה ופגם הוא לאשה, שלא ניתנו תכשיטין לאשה אלא שתהא מתקשטת בהן לתוך ביתה שאין נותנים פרצה לפני הכשר ביותר לפני הגנב וכו'. עכ"ל המדרש. ובמדרש רבה (וישלח פרשה פ אות א): אמרי ליה, אם כן לאה אמנו זונה היתה, שהיתה לה בת פרוצה, אמר להם, ותצא לאה לקראתו, יצאה מקושטת כזונה, לפיכך ותצא דינה בת לאה, יצאנית בת יצאנית. עכ"ד. וראה ביפה תואר ובעץ יוסף שם, שכתבו כי איסור חמור הוא לאשה להתקשט ברשות הרבים. ובילקוט (בראשית סימן מד) מובא שהטעם ששולחים שעיר לעזאזל ביום הכיפורים, הוא בשביל לכפר על העוון שהנשים מתקשטות ברשות הרבים. ע"ש. וזה לשון רש"י (ויחי, על הפסוק ובדם ענבים סוטה): פירוש, וצבעונין הוא לשון סוטה, שהאשה לובשתן ומסיתה את הזכר ליתן עיניו בה. עכ"ל. ומסיבה זו בא המבול לעולם, כמבואר בזה"ק (פרשת נח, דף סב ע"ה) על הפסוק: ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה וכו', ובתרגום: וחמון בני רברביא ית בנת נשא, ארום שפירן הינון "וכחלן ופסקן" מהלכן בגילוי בסרא וכו'. וזה לשון הזה"ק (שיר השירים, דף פו ע"ב): מכאן דלא תתחזי אתתא בקישוטהא ובתיקונהא בר כד איהי בבעלה אזי תראה ותתקן כדקא יאות. עכ"ל. ודברי הזוה"ק הנ"ל הובאו בשו"ת חכם צבי (סימן עז).

וכבר הזהירו הפוסקים האחרונים על עוון זה שהנשים מתקשטות ברשות הרבים, וצווחו על כמה טועים שרצו להתיר זאת בשביל שלא יתגנו על בעליהן כי שכחו שכל זה הוא דוקא בביתה ובחומותיה אבל לא ברשות הרבים, וזה לשון הפרי מגדים באם לבינה (אות צעץ): ומה שאמרו חז"ל "אשה לקשט", היינו לפני בעלה, ובודאי כל בנות ישראל כשרות ומתקשטות לפני בעלה לא ח"ו בפני אחרים, ובזכות נשים צדקניות תבוא הגאולה כימי קדם. עכ"ל. וכן כתב החפץ חיים בגדר עולם (פרק ד), וזה לשונו: ואל יטעה אותה היצר שתנצל מן הדין מפני שהיתה צריכה להתקשט עצמה לעיני בעלה שלא תתגנה עליו, כי באמת זוהי טעות, דזה שייך רק בביתה לבד ולא בשוק. עכ"ל. וראה בשו"ת הגאונים שערי תשובה (סימן פד), שכתבו וזה לשונם: תבוא מראה לאשה שאין

לה בעל ומתקשטת. עכ"ל. ומשמע שרק בפני בעלה צריכה להתקשט. וכן כתב בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סימן קצט). וע"ע בשו"ת עולת יצחק ח"ב חאה"ע (סימן רלד). ובשו"ת הרשב"ץ ח"א (סימן שיז) כתב שאסור לאשה להכנס לבית הכנסת למקום הגברים בשעת פדיון הבן כשהיא מקושטת, ואפילו כשבעלה עימה, ע"ש, ושכן כתב מהר"י לוריא במשיבת נפש (פרשת כי תשא). ולכן אמרו בכתובות (סה:): שאשה שמת בעלה אין לה להתקשט וצריכה היא להתגנות, כי רק לפני בעלה התיירו לה ואחרי שמת תתגנה ותתגנה, כיע"ש. וע"ע בשיר השירים רבה (פרק א, על הפסוק משכני אחרוך נרוצה): אמרו ישראל לפני הקב"ה כלום האשה מתקשטת אלא לבעלה וכו'. ע"ש. ובקהלת רבה (פרק ט) על הפסוק: בכל עת יהיו בגדיך לבנים וגו', בר קפרא ורבי יצחק בר קפרא אמרו, משל לאשתו של בולדריס שהיתה מקשטת עצמה בפני שכנותיה, אמרו לה, בעליך אינו כאן בפני מי את מקשטת את עצמך? עכ"ל. ודייקו לומר "בפני שכנותיה" ולא "שכניה", כי בפני הגברים לכולי עלמא אסור, וגם לפני שכנותיה כשאינן בעלה שם אסור. וע"ע בספרי (עקב, פסקה מג): משל לאדון שכעס על אשתו ושלחה לבית אביה, אמר לה, הוי מתקשטת בתכשיטים, שכשתחזרי לא יהיו עליך חדשים. ע"ש. וע"ע בספרי (בהעלותך פסקה מא). על כל פנים לא היו הנשים מתקשטות אלא לפני בעליהן, ואוי לנשים שיוצאות מקושטות ואוי למי שאומר שמותר לנשים להתקשט ברשות הרבים.

וצא ולמד קל וחומר, ומה החמירו הפוסקים (באה"ע סימן קטו סעיף ד) שלא תטוה וורד בשוק בשביל שלא יפיל זהרורית על פניה וכו', שכל שכן אשה שמטילה במתכוון אדמיות וסומק על עיניה שהדבר אסור מדינא. וכבר כתב רבינו יונה באגרת התשובה (אות עח), וזה לשונו: "וצריכה האשה שתהא צנועה ונזהרת שלא יסתכלו בה בני אדם, חוץ מבעלה, שהמסתכלים בפניה או בידיה יורדים לגהינום, והיא ענושה בעונש כל אחד ואחד מהם, מפני שהחטיאה אותם ולא נהגה צניעות בעצמה ונכשלו בה". עכ"ל. ובספר חכמה ומוסר (דרך צניעות פרק ג) כתב: אשה צנועה מתקשטת "רק" בפני בעלה וכשיוצאת החוצה פושטת התכשיטין, וידוע מאמרם ז"ל על הא דלא תצא בתכשיט של זהב וכו', ולא נתנו תכשיטין אלא לתוך ביתה בפני בעלה כדי שתמצא חן בעיניו, אבל "הנשים הפרוצות" כל בתר איפכא אזלי וכו'. עכ"ד. היוצא מכל זה שחז"ל קבעו במסורות את האיסור הרובץ על האשה להתקשט לפני גברים אחרים, וגם כשאמרו "שלא תתגנה על בעלה" לא התיירו זאת ברשות הרבים, ודברי גאון ישראל הגר"ש משאש זצ"ל הם היפך המבואר בדברי חז"ל והפוסקים, ושום רוח ושם חכם לא יכול לחלוק על דברי חכמים.

מהו הטעם שצריכה האשה לכסות את ראשה

נ. עמוד רנא, ד"ה וכעת וכו', ראה מה שכתבנו לעיל בפרק א ובפרק ג, וכל זה נסתר מעיני הגאון השמש ומגן זצ"ל. ובפרט שנעלמו מעיני דברי הרמב"ם בפירוש המשנה, ורש"י, ורש"י במהדו"ק הובא בשיטמ"ק, המאירי, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הריטב"א, תוספות ר"י הזקן, הרי"ף והביאו בשיטמ"ק עמ"ס נדרים, רבינו בחיי, והריא"ז, הריב"ש שהובא בשיטמ"ק, ותרומת הדשן, מהרי"ל, ושלטי הגבורים ועוד, שהטעם שהאשה צריכה לכסות את ראשה הוא משום הצניעות ולא מדין גזירת הכתוב, ואם כן מה יועילו כל דבריו של הגר"ש משאש זצ"ל.

נא. עמוד רנא, ד"ה ואני תמה וכו'. כל מה שכתב שם הוא היפך מה שנתבאר לעיל בפרק ב, בשם רבותינו הראשונים והאחרונים שלא הזכיר מאומה מדבריהם שהם כתבו שהפאה הנכרית אסורה מן התורה. וראה מה שכתב בזה מהר"י חאגיז באלה המצוות (לא תעשה תקנה) באריכות. וצ"ב בדברי הגאון זצ"ל.

נב. עמוד רנא, ד"ה אמנם נראה ליישב דבריהם וכו', עכת"ד, ראה מה שהשבנו בזה לעיל פרק ב אות ב, בענין כללי התלמוד באומרו "דאורייתא היא". ואף דעת הרמב"ם כן היא כמבואר שם בפרק ב (אות ג). וכן היא דעת הרי"ף, רש"י, הרא"ש, הריטב"א, רבינו ירוחם, המאירי, הריב"ש, הרשב"ף בזוהר הרקיע, הריא"ז, הגהות אשרי בשם מהרי"ח, שלטי הגבורים בשם הריא"ז, שהחיוב המוטל על האשה לכסות את ראשה הוא מן התורה. ואכמ"ל.

נג. עמוד רנב, ד"ה הפס"ד, מה שכתב בשם ספר סתרי ומגני, הנה לעיל בפרק יא אות ב בכללי הדין "מוטב שיהיו ישראל שוגגין" וכו' הרחבנו בדבריו ואין צורך לכפול דברים פשוטים.

נד. עמוד רנב, ד"ה אחרי וכו', דברי הגאון הצדיק הגר"ש משאש זצ"ל תמוהים, שהרי כל מי שיעיין היטב בדברי התלמידי החכמים שהשיבו אחרי הגר"מ הלוי זצ"ל בגליון "אור תורה" יווכח שהם הוסיפו דברים חדשים שלא כתבם הגר"מ הלוי זצ"ל, כמו שכתב אחד מן הכותבים ה"ה יבלחט"א הגר"י מימון מח"ס מתנת משה וראש ישיבת "תורת משה". ובפרט שעתה הראוני שהגר"מ הלוי חזר שוב ודחה את כל דבריו של הגר"ש משאש הנ"ל. וששתי. ותמיה על

הגר"ש משאש שכותב כך כשבגליון אור תורה מובא אחרת לחלוטין, וכיצד יתכן להשתכנע בדברים הפוכים.

נה. עמוד רנג, ד"ה גם ראיתי לאחד חכם וכו', והנה ההגיון וכו', וחוצפה גדולה לדמות את ישראל וכו', בלי לומר המבדיל וכו', עכ"ל. החכם הנ"ל שנתכוין לו הגר"ש משאש זצ"ל, הנה כבר שיבחוהו גדולי ישראל, הגר"מ הלוי בירחון אור תורה שם, והגאון רבי חנינא בוגיד סעדון בספרו רבות בנות (עמוד עח ובמכתבים, והובא לעיל בפרק ז אות קכה), ועוד רבים מגדולי הפוסקים. ומי שיתבונן בדברי החכם הנ"ל יראה שכבר כתב שאינו בא אלא לומר מוסר מכאב ליבו ולא לקטרג על אף אחד מישראל ח"ו, וכתב שם (ד"ה ועל השאלה) שהטעם שהגויים כביכול "צדיקים" יותר מישראל בזה, לא משום שהם קדושים יותר, אלא שהיצר הרע עבודתו בנו עם ישראל יותר מעמי הארצות ומשפחות האדמה אומות הטומאה שלא מרוויח מטומאתם כלום, וזה שבח לעם ישראל ולא גנות. וכו'. וראה מה שכתב הגרא"מ מן שך בספר אורחות הבית (עמוד קנ, הובאו דבריו בקונטרס סיפורים קטנים עמוד ב ד"ה ויש לדעת). וראה עוד בדבר ה' (עמוד קצח). ואכמ"ל.

לשם שמים

נו. עמוד רנב, ד"ה דרך וכו', הנה מכיון שכל כוונתו של הגר"ש משאש זצ"ל היא לשם שמים וכפי שכותב בתחילת תשובתו, לכן אבהיר את דעתם של התלמידי החכמים האחרים שהרב שם התבטא עליהם, כי גם הם לשם שמים נתכוונו ואף פעלו כפי שצריך לפעול, ומאן לימא לן שצריכין אנו להוסיף ולערבל את דברי רבותינו הפוסקים ולשבש בדבריהם כוונות שלא כיוונו מעולם (כמבואר בפרק ז), ואנחנו רואים שלא היה אפילו פוסק אחד שהתיר את הפאה הנכרית (כפי שנתבאר בספר זה פרק ד ופרק ו ופרק ז), ואם כן מדוע נשבוק חיי לכל בריה לכל אותם הפוסקים הקדמוניים שאסרו את הפאה הנכרית בכל תוקף והחרימו בכל כוחם לאשה אשר תפרוץ את גדר הקדושה בישראל ותלבשנה. ואף אותם אחרוני זמנינו שהתירו את הפאה הנכרית לא ירדו ביני עמינו לראות את המכשלה שהיא מביאה ברבים, ואם כן חלילה לנו להמנע מלגלות את דעת התורה הקדושה ואת דעת הפוסקים ז"ל.

ומשנה ערוכה היא בהוריות (ב). שאם איזה תלמיד מצא ערעור על הוראת הבית דין הגדול בירושלים ובכל זאת נהג על פי הוראת הבית דין, הרי

זה חייב קרבן. ושם (ב:), מבואר שאם נכשל בהוראה המותרת והגיע מתוככה לאיסור, אסור לו לנהוג כהוראת הבית דין הגדול וכו'. ע"ש. ובפרט שהרי זה בגדר "לפני עור לא תתן מכשול" והתורה חייבה אותנו "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תישא עליו חטא", ולהיכן כל זה פרח והלך.

ואף נער צעיר בין י"ז שנים שנכשל פעם אחת ברחובה של עיר בפריצות של הפאה הנכרית, הדבר פשוט מיסודי התורה שגם הוא חייב לקיים את הפסוק "הוכח תוכיח את עמיתך", כי הפאה הנכרית היא אינה סוגיא "הלכתית" אלא סוגיא "מעשית", וכל שכן שביכולתו לגלות ולעיין מפני מה היא אסורה אם לטוב ואם למוטב, וחלילה לנו לזלזל בדבריו של צעיר בן י"ז שיטען טענות אמתיות לאמיתה של תורה וכל שכן ענינים פרקטיים השכיחים בשטח, אלא חובת חכמי הדור להסתכל מה למטה מהם, וכפי שכתב הגר"ש משאש זכר צדיק לברכה בעצמו (בעמוד רמט) "הלא הפוסק צריך להשים עצמו בתוך כללות הקהל, וירד משה מן ההר אל העם" וחייב הפוסק להתייחס לפריצות הנגרמת בשטח מן הפסקים שהוא מוציא לציבור, ואם לאו, לא היא דרכה של תורה כידוע.

וזה לשון הגאון רבינו יוסף חיים בהקדמת ספרו "רב פעלים": כי זה כלל גדול בתורה, אין התורה נקנית אלא בחבורה, ולכן נקראו החכמים בעלי אסופות, ותמיד תמצא שהגדולים צריכים לקטנים, והתנא הגדול אמר (תענית ז. מכות י.): הרבה תורה למדתי מרבתי, ויותר מחברי, ומתלמידי יותר מכולם, ועל כן אם המחבר הספר הוא אחרון, וזה החכם הבא להשיב על השאלה, הן מסברת עצמו, הן ממה שאסף וקבץ לו מן הראשונים והאחרונים באותו ענין, ושמה ואולי העלתה מצודתו של המחבר הזה דבר חידוש וסברא חדשה אשר נעלמה מאותו הרב המובהק, ואם זה המחבר השקיף על דברי המחבר הזה ולא מצא דבר חדש מה הפסיד בהשקפה זו וכו'. עכ"ד. וזה לשון החוות דעת בהקדמתו: ולא לבד שהתלמיד חכם צריך לגדול ממנו, אלא אף לקטן ממנו, כמאמרם "מתלמידי יותר מכולם", והטעם, כי כשם שבראיה החושית אם ישוטט האדם במבט עיניו למרחוק יכשל בנקל במה שלפניו, כך הוא גם בראיה השכלית כשמשוטט במבט שכלו למרחוק יהא נכשל בנקל במה שלפניו, ולכן צריך הוא לתלמיד ששכלו קטן ואין שכלו משוטט למרחוק ומרגיש במה שלפניו וכו'. עכ"ל. ודי בזה.

בסיכום

מכל הנ"ל אנו רואים בעיניים של ברזל שהגאון הצדיק הגר"ש משאש זצ"ל לא ירד ביני עמינו מפאת קדושתו ופרישותו וצדקותו לראות את הפריצות השוכנת ברחובה של עיר מן הפאות הנכריות. והדבר לא חדש בישראל, שהרי גם האדמו"ר מגור הבית ישראל זצ"ל אמר לנכדיו לאחר שפעם אחת נכשל באשה, וזה לשונו: "אני מעולם לא ראיתי אשה, וכשהרגשתי בכלה בביתכם ההולכת בפאה הנראית כשער, חשבתי מדוע מן השמים סובכו שאבחין באשה? והבנתי כי פשוט רוצים שאדע כיצד נראית אשה לא נשואה, בכדי להזהיר ולעורר אתכם, כי אשר נשואה אסור לה להראות כמו אשה לא נשואה" (לעיל פרק ז אות קו, דבר ה' עמוד רנב) וכל שכן הגר"ש משאש שאם היה רואה את המכשול של הפאה הנכרית בודאי שלא היה עולה על דעת גאון קדוש כמותו להתיר.

ב:

הערות על שו"ת תבואות שמש האה"ע סימנים קלז-קלח

הנה בספר פנימה השבנו על כל טענותיו של הגאון הגדול הגר"ש משאש זצ"ל בשו"ת תבואות שמש, וקצת שירי שירים מה שלא כתבתי פנימה או שכתבתי והם צריכים תוספת ביאור - אכתבם כאן:

דעת הפוסקים ז"ל

א. סימן קלז, ד"ה ולמאי דאתן וכו'. ראה לעיל [פרק ו אות ד-ה] שהרמ"א והמגן אברהם לא התירו מעולם, ושם הרחבנו לסתור את כל קושיותיו. וכן הוא לדעת הגר"ז והגר"א והכף החיים כמבואר שם.

ב. שם. צריך עיון מפני מה הגר"ש משאש זצ"ל התעלם לבאר את דברי השלטי הגבורים וכתב שפשוטו כמשמעו, ואולם לא כן היא האמת, שהרי דבריו טעונים ביאור מכמה קושיות, וכמו שנתבאר לעיל בפרק ו אותיות א-ג. ואף גדולי הפוסקים נחלקו כיצד לבאר את שיטת השלטי הגבורים, והתבואות שמש לא הזכיר מאומה מדברותיהם. ואין צורך לכפול דברים פשוטים.

ג. שם. גם הפרי מגדים וכו'. הנה הפרי מגדים חזר בו בספרו "אם לבינה" (אות כתובה, ואות צעף), והבאנו את דבריו לעיל (פרק א אות ג), והתמיה על הגר"ש משאש שלא ראה את הדברים פנימה.

ד. ד"ה גם וכו', ראיתי לכל המתחסדים וחסידי חב"ד וכו', עכת"ד, ראה מה שכתבנו לעיל בפרק י אות א לגבי המנהג שאין זה אלא פרצה ולא מנהג כלל. ומה שכתב מנשי החסידים וחסידי חב"ד, הנה דעת הרבי מחב"ד היא שהפאה הנכרית אסורה ומה שאמר ברבים שהיא מותרת, הנה הוא בעצמו כותב בפירוש שכל זה מפני נקלות הדעת של הנשים שהמטפחת נשלפת כליל לעתים לכיס אבל אותן החרדיות שומרי תורה ובפרט בארה"ק צריכות להקפיד לכסות את ראשן בכיסוי ראש ולא בפאה וכו', וכמבואר באגרות קודש ח"י"ג (עמוד 88), ובספר "משבחי לרבי" להרה"ג מנשה לאופר (פרק ד) הביא מכתב מהרבי שחיזק ידיה של אשה צנועה שסבלה מהקנטות על פשר זה שהיא מכסה את ראשה במטפחת, והרבי חיזק אותה ואמר לה "לא עליך התכונתי, ותמשיכי במנהגך הקדוש...". ע"ש. והרחבנו בזה לעיל בפרק ז אות קיח והבאנו בס"ד עוד שלל עדויות מגדולי חסידי חב"ד המקורבים לרבי שהתנגדו בכל תוקף למפיצי השמועות שהרבי מתיר ללבוש פאה בשופי, כי לא כן היא האמת. ע"ש. וע"ע בספר דבר ה' (עמוד קכח) שג"כ הרחיב בדעתו של הרבי מלוואביטש והביא שלל עדויות מספרי "אגרות קודש". קחנה משם, ואכמ"ל.

ה. ד"ה וכן נראה לי וכו', עכת"ד, בכי האי גונא ראוי לומר "ישתקע הדבר ולא יאמר" כי אדרבה דרך התורה היא למנוע את המכשולות מבני ישראל ולהתדמות לדרכי האמהות ונאמר "לא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך", וכן אמר דוד המלך (תהלים מה, יא): כל כבודה בת מלך פנימה - ממשבצות זהב לבושה. שהצניעות והכיסוי זהו היופי האמיתי הראוי לבת ישראל. וראה מה שכתבנו בהערות על השמש ומגן (אות כד, ואות נו) תחת הכותרת "השקפה שהיא נגד התורה"! והדברים מדברים בעד עצמן. וכן העיר לנכון בדבר ה' (עמוד רא אות י').

ו. ד"ה וכן נראה לי וכו', גם על ידי זה נוכל למשוך שאר נשים וכו', כבר השבנו על דבריו בפרק ההשקפה והמוסר (פרק טז) ובהערות על דברי השמש ומגן (אות כד, ואות נו), ואין צורך לכפול את הדברים.

ז. בא"ד, גם על ידי זה נוכל למשוך שאר נשים וכו', הנה דבריו תמוהין שהרי דרך התורה היא "דרך האמת" ואם הדבר אסור אם כן כיצד יתכן לקרב

רחוקים על ידי שקרים ב"מ, וכל שכן שהדבר הזה אסור מן התורה ולא העלנו כלום במעשינו זה. והשי"ת יאיר עינינו בכוונתו.

ח. בסוף ד"ה העולה מזה דמי שירצה להקל לצאת בפאה נכרית וכו' יש לו על מה לסמוך בשופי, וכן ראוי לעשות, ומי שירצה להחמיר על עצמו תבא עליו ברכת טוב וכו'. עכ"ל. דבריו סותרים שהרי בהתחלה כתב "וכן ראוי לעשות", ובסוף דבריו הוא כותב "תבא עליו ברכת טוב". וכן דבריו סותרים בעוד כמה מקומות. ובספר דבר ה' (עמוד רב) כתב שמכיון שהגאון זצ"ל לא ראה את הדברים במקורם לכן היה מסופק בזה, ופעם הורה כך, ופעם הורה כך. עכ"ד.

ט. סימן קלח, ד"ה והנה מדבריו וכו' הרווחתי כמה פוסקים המסייעים להתיר שלא הזכרתם מחוסר ספרים וכו', עכ"ל. ודבריו אלו הם דברי נביאות, שהרי אם לא פתח ולא ראה את הספרים במקורם, כיצד יעלה על הדעת לשער בדעת שיש מי שיתיר מכשול לרבים בתליית גנאי בפוסקים זיע"א, וכיצד ניתן להסתמך על איזה פוסקים על פי שמועות וכל שכן אם לא שמענו ולא ראינו אודות דעתם בזה ולא פתחנו את ספריהם? [והדבר ידוע שאת כל רשימת המתירים העתיק משו"ת יביע אומר ולא ראה עוד פוסקים. וגם מה שהעתיק, לא פתח את הדברים במקורם כפי שתראה בכל תשובתו שם, וכן הוא בשו"ת שמש ומגן ח"ב חאה"ע סימן טז. ודי בזה. ואין כאן זלזול חלילה בכבודו של הגאון זצ"ל, שהרי הוא בעצמו כותב זאת שלא היו לפני ספרים].

י. ד"ה והנה מדבריו. וכו'. מה שכתב בשם הפני יצחק אבולעפיא, הנה המעיין בדבריו יראה שלא התיר אלא בחצר, והבאנו את כל לשונו בפרק ז (אות לט), והפני יצחק הוא אבי אבות האוסרים שלדעתו הפאה הנכרית אסורה מן התורה, וכמבואר שם. [נראה לעיל בפרק זה בהערות על שמש ומגן אות יח, שהבאנו את לשונו של הפני יצחק שכתב בפירושו שכל המנהג ללבוש פאה נכרית הוא בבית ובחצר אבל ברשות הרבים מאן ספיא רקיע להתיר. ע"ש].

האם ניתן להתיר דבר שיש בו פריצות

יא. ד"ה עוד כתב הגאון לאסור משום שנעשית במומחיות רבה עד שלא ניכר כלל אם היא פאה נכרית ויש בזה פריצות, וגם גורמת להרהורי עבירה הקשים מעבירה ששער באשה ערוה וכו', והנה אמת נכון הדבר אבל הלא על

כל פנים לא אסרו לאשה שתתיפה וכו'. עכ"ל. ודבריו תמוהין שבאיזה מקום ראינו שהתירו לאשה להתייפות בדבר שמביא מכשול לרבים, ואם הוא בעצמו מודה שיש בפאה הנכרית פריצות והיא מביאה הרהורים לגברים אם כן כיצד יתכן להתיר אותה. וראה עוד בברכות (כ.). שאסור מדרבנן להתייפות בדבר שמושך את העין כמו בבגד אדום וכו', כיע"ש, וזה אין בו לא משום פרועת ראש ולא משום שער באשה ערוה ובכל זאת אסרו אותו חכמים מפני המכשולות שהוא מביא. וכן פסק הרמב"ם ומרן הש"ע באה"ע (סימן קטו סעיף ג): צמר אדום היא טוה שיפול על פניה מזהרוריתו וזה עזות מצח ופריצות. עכ"ל. וכל שכן הפאה הנכרית שהיא נופלת על פניה וחשובה כעזות פנים ופריצות ב"מ.

וכל שכן הנוי בשערה של האשה שהוא יותר חמור משאר אבריה, וכמבואר בברכות (כד.), ופרש"י שהטעם שהתורה הדגישה את ענין שערותיה יותר משאר איבריה משום "מדמשבח ליה קרא בגויה אלמא מידי דתאוה הוא", וכן כתב הב"ח באו"ח (סימן עה אות ב) ועוד, וכבר כתב החינוך (מצוה שעז) שעיקר חן האדם הוא בשערותיו, וכן חן האשה הוא בשערותיה, ולכן הבעל טוען (נויר כח:): אי אפשר באשה מגולחת, מכיון שאם היא מגולחת משערותיה שוב אין לה נוי כלל והיא מכוערת לחלוטין. וכן כתב מהר"י חאגיז באלה המצוות (ל"ת תקנח), וזה לשון התורה תמימה (במדבר ה, אות צו): ממילא מבואר דלא רק את שערה פורעין כי גם את גופה וכמו שאמרו בגמרא שמסירין מעליה בגדיה הנאים ומכסין אותה בבגדים מכוערים (בסוטה ת.), ומה שתפס דוקא פריעת הראש הוא משום דעיקר חינה של אשה בשערותיה וכמו דקיימא לן שער באשה ערוה (ברכות כד.), וסמך זה על יתור לשון האשה דדי היה לכתוב ופרע את ראשה". עכ"ל.

ובשום מקום בתורה לא שמענו ולא ראינו שהתירו ח"ו לנשות ישראל להתקטט בדבר שיש בו מכשול לרבים, אלא אדרבה היה מנהגן של בנות ישראל להתכסות ברדיד על גבי ראשן, ויש מקומות שנהגו לכסות את כל גופן ברדיד וכמבואר בהרמב"ם (פרק יג הלכה יא), וזהו רדיד נפרד מן הרדיד שהיה על שערותיהן.

ואדרבה אם הדבר ברור שיש בפאה הנכרית פריצות, וכפי שכותב הגר"ש משאש זצ"ל בעצמו "אמת נכון הדבר" (על דברי היביע אומר), אם כן כיצד יתכן לומר שנתיר את הפריצות ההיא לרבים, וישתקע הדבר ולא יאמר,

הרי מאותו הטעם ש"התירו לנשים להתייפות" (כפי שהוא כותב) נתיר להן ללכת פרוצות לחצאין חלילה, הרי זהו המושג "צניעות" של בנות ישראל, ואם נניח את ההנחה שכותב הגר"ש משאש, אם כן עקרנו את כל דיני הצניעות לנשים ולא נותר מקום להתגדר בו. ובפרט שהתורה הקדושה אומרת: ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך. והרמב"ם בהלכות ממרים (פרק ג הלכה ב) כתב שמצוה על חכמי הדור לגדור כל דבר שיש בו מכשול לרבים. ואם כן מפני מה לא נגדור את האיסור הזה שהוא מיסודי קדושת עם ישראל. וכבר כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ה (סימן קצט) "וכבר מדורות רצו לשנות דבר זה אלא שלא היה בכוחם למחות". עכ"ל. ובשו"ת שנות חיים (סימן שטז) כתב שהמנהג הזה התחיל מן האפיקורסין, וכן כתב בשו"ת דברי חיים מצאנז ח"ב (סימן נט), שכל גדולי ישראל מיחו באותו המנהג ולא היתה דעתם נוחה בזה. ע"ש. ומכיון שהדברים פשוטים כנ"ל לכן אין צורך להרחיב בזה עוד. [וראה בדבר ה' עמוד רג].

יב. שם, שגם היו לובשים איזה כובעים או מטפחות וכו', עכת"ד, דבריו אלו תמוהין שהרי התבאר לעיל מפיהם ומפי כתבם של רבותינו ז"ל שיש נוי מיוחד בשערותיה יותר משאר חלקי גופה, ובפרט שהתבאר שאם יש איזה כובע או מטפחת המושכין את עיני הגברים אליהן יש לאוסרן וכמבואר בברכות (כ). ובש"ע אה"ע (סימן קטו סעיף ד), וזה תמוה כיצד הכל נעלם מעיניו הקדושות של הרב זיע"א.

יג. שם, ומה שכתב הגר"ש משאש שעל הגברים לשמור את עיניהם וכו', עכת"ד, דבריו אלו קשים מאוד, שאם כן מדוע ציוותה התורה לנשים שיכסו את ראשן הרי מוטל על הגברים לשמור על עניהם, ואדרבה מאותו הטעם נתיר לבנות ישראל לצאת בפירוע כל ב"מ, וישתקע הדבר ולא יאמר ח"ו, ואילולי היו הדברים יוצאים מפ"ק היתה בושה לשאתם על דל שפתינו [ובפרט שענין "שער באשה ערוה" הוא מוטל על הגברים, אבל ענין "פרועת ראש" הוא מוטל על הנשים, וכמו שהרחבנו בזה בפרק ו אות ד-ה]. והבן.

יד. ד"ה והנה אם באנו, וכו', ראה מה שכתבנו לעיל בפרק א אות ה, שיש כמה חילוקים בין פנויה לנשואה כפי שנתבאר שם מפיהם ומפי כתבם של רבותינו הפוסקים ז"ל. וע"ע בדבר ה' (עמוד רה).

טו. ונראה לי שגם כל המחמירים וכו', הנה מי שמעיין במקורות יראה בפירוש שלא זהו טעמם, ואולם הגר"ש משאש לא עיין במקורות אלא סמך על

המבואר בשמם בשו"ת יביע אומר שם, ומעט מזעיר הביא מה שכתב בספר דת יהודית כהלכה [וכמו שכתב הגר"ש משאש בעצמו בשמש ומגן ח"ב חאה"ע סימן יז].

טז. ד"ה גם מ"ש, וכו', נשי הרבנים ונשי האדמורי"ם וכו', עכת"ד, ראה מה שכתבנו בזה בפרק יב אותיות א-ג. ואף גדולי הרבנים התבטאו שבנותיהם לא שומעות להן ואין להביא מהן ראייה כלל.

יז. גם מ"ש שידוע לנו וכו', הנה אין מקום להשגתו על היביע אומר מכיון שהוא נתכוין לדברי רבותינו האחרונים שהובאו לעיל באות יג, ולעיל בפרק י אות א, שכל המנהג הזה נשתרבו על ידי אפיקורסין ושלא ברצון חכמים. וכן העיר בספר דבר ה' (עמוד רז). ואכמ"ל.

והגם שאיני ראוי להאיר ולהעיר על דברי הגר"ש משאש מכל מקום כתבתי הערות אלו כדרכה של תורה שידעו הלומדים היכן אמת והיכן צדק ושאיננו מתעלמים מדבריו של הגר"ש משאש חלילה, כי התורה לא התחילה ולא הסתיימה בספר "תבואות שמש" והרשות ניתנה בידינו לברר את האמת עד היכן שדינו מגעת ועד היכן שגובה ראשו משתרג, והיא חובתינו ובינתינו לעיני כל העמים. והשי"ת יאיר עינינו במאור תורתו.

ג:

האם הגר"ש משאש חזר בו - בירורים בדעת הגר"ש משאש

הבאנו לעיל דברי הגר"ש משאש בספריו שנדפסו בחייו, ששם הוא מגלה דעתו להתיר את הפאה הנכרית, והשבנו על כל דבריו כדרכה של תורה מפיהם ומפי כתבם של רבותינו הפוסקים (ולא היה שם שום חידוש מפי עצמי) והשארנו את כל דבריו בשאלה "כיצד יתכן שנעלמו ממנו דברי רבותינו הראשונים והאחרונים באותן הסוגיות שהוא שקיל וטרי בהן"?

והסתובבתי עם שאלה זו למעלה משנתיים וחצי, עד שפ"א התגלגלה לידי שמועה שהגר"ש משאש חזר בו בסוף ימיו (קרוב לשבועיים לפני הסתלקותו לגנ"מ), ולא יכולתי לסמוך על השמועות בשביל לכתוב זאת, עד

ששאלתי את מקור השמועה הרב ש. א. משכונת רמות א ירושלים, והוא אמר לי בפשיטות שהגר"ש משאש חזר בו בסוף ימיו, והוא היה מבאי ביתו נכנס ויוצא ושמע את הדברים מקרוב ממש שהראו לפני הרב זצ"ל איזה רש"י בכתובות (לא ידוע איזה רש"י) והוא ישב על הדברים כמה ימים, ובסופו של דבר אמר לאחר מתלמידיו "ישבתי כמה ימים על רש"י בכתובות, ובסופו של דבר מצאתי איזה "דוחק" גדול "ללמד זכות" וכו', אבל לא הוא היתרו כשהיה צעיר כיון ששב בו מדבריו. עכ"ד. [ואחד מבאי ביתו ביקש מן המדפיסים של שו"ת שמש ומגן ח"ד שיסירו משם את התשובה שבאה"ע סימן ו כי הרב חזר בו, והם לא שמעו לו. הנ"ל].

לא בשמים היא

והאמת שקשה מאוד לקבל זאת מכיון שכל מי שיפתח לראות את דבריו של הגר"ש משאש זצ"ל בספריו יראה שהוא לחם מלחמתה של תורה [מכיון שלא ראה את המציאות בשטח וכנ"ל (בסוף אות א) מהבית ישראל מגור], ולכן לא יתכן שהגלגל יסתובב כל כך פנימה. אלא, שהתורה הקדושה לימדה אותנו "עד אחד נאמן באיסורין" (גטין ב: ג. וחולין י.), וזהו דין מפורש בדיני תורה, ואיננו יכולים להתחמק מעדותו של העד. והתורה "תורת אמת" כתיב בה ושוב אי אפשר להסתמך על דעתו של הגר"ש משאש בספריו, [ובפרט שכל דבריו נדחו אחד לאחד כמבואר לעיל והתורה לא בשמים היא ולא מעבר לים, ואי אפשר להסתמך שוב על דבריו כאשר נדחו ואין להם משיב, ובפרט שאפילו אם היה פסוק מפורש להתיר את הפאה הנכרית לא היינו מתירין אותה מכיון שיש בה מכשול גדול לעם ישראל שאין לו מתרץ]. אם כן אין לנו על מי לסמוך אלא על אבינו שבשמים החפץ בקדושת המחנה וצניעות בנות ישראל.

האם זוהי מחלוקת "במציאות"

וידוע מה שאמר פעם אחת המשגיח דקה"צ "בריברקט", בזה הלשון: "רבתי, איך אפשר להתעלם מן המציאות, מן הרגיל אצלינו מידי יום, שעניי הגברים נמשכים אחר הפאות הנכריות אשר לובשות הנשים ברחובה של העיר... ואפילו אם יבוא איזה למדן ויאמר שאכן בפאות הנכריות אין "פריצות", האם נסכים לו? הנה רק "לו" אין בהן פריצות (והדגיש במילה "לו"), אבל לכל שאר העדה למגדולם ועד קטנם 'מי יכול לומר זאת שאין בפאה הנכרית פריצות'? הרי זהו שקר מוחלט... אין זה ויכוח אם יש בפאה הנכרית "פריצות" או שאין

בה "פריצות", שמי שמתיר אומר "אין בפאה הנכרית פריצות" ואילו האוסרין מכחישים זאת, אין זה כך, כי "לכולי עלמא" יש בפאה הנכרית פריצות. ואם כן, מדוע מתירין המתירין? התשובה היא, כיון שהם לא מתייחסים למה שהתורה הראתה ייחס בענין "הפריצות", אי ווי ס' שמעקט א דאורייתא [פאה נכרית זהו ריח של איסור דאורייתא], צריכין להתרחק מדבר ערוה... ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך" ... עכ"ל.

ואף כאן, אין הפירוש שהגר"ש משאש זצ"ל סובר שאין בפאה הנכרית פריצות וכו', ושאר הפוסקים סוברים שיש בפאה הנכרית "פריצות", שאי אפשר לומר כך שכביכול נחלקו הפוסקים בדברים פשוטים וברורים ששיך בהם הכלל פוק חזי מאי עמא דבר "וספק דאורייתא לחומרא", ועוד, שהרי אסור לפוסק להסתכל על תמונתו האישית אלא צריך לרדת לעם לראות מה קורא עם הפאה הנכרית, ואם אחד מן הפוסקים צווח שיש בפאה הנכרית "פריצות" - מי יכול לעמוד לנגד פניו ולומר לו "אתה שקרן" ... אלא על כורחינו שעם כל צדקתו וגדולתו ופרישותו של הגר"ש משאש זצ"ל, בכל זאת הוא לא ירד ביני עמינו לראות את הפריצות הגדולה שיוצאת מן הפאות הנכריות, ואף הגאון הבית ישראל מגור זיע"א אמר שאם לא היה מתגלגל מן שמיא לידיו שיסתכל בטעות על אשה - "מעולם לא הייתי יודע כמה פריצות הפאה הנכרית גורמת".

ומי יכול להכחיש את ה"עדות" של רבותינו הפוסקים שכתבו שיש בפאה הנכרית פריצות, והם קלג פוסקים כפי שנתבאר לעיל (בתחילת פרק ז), ולעולם יעמוד בעל שמועה לנגד עיניך (ירושלמי שקלים פרק ב הלכה ה), שאם היו כל אותם הפוסקים עומדים לפנינו וזועקים שבפאה הנכרית יש פריצות, האם יהיה מאן דהו שיאמר להם "אתם שקרנים"? ! והאם באמת אנו נקבל את דבריהם ונאמר שיש בפאה הנכרית "פריצות", בכל זאת האם יעלה על הדעת להתיר דבר שיש בו "פריצות", אייה אמת וצדק?

ופעם שמעתי מאחד מצדיקי הדור שליט"א שאמר, כי אילו היו כל העולם כולו טוענים שאין בפאה הנכרית פריצות ורק איזה קומץ קטן מתוך העדה יתקומם ויאמר שיש בה פריצות, הדבר פשוט שמכאן ואילך אסור ללכת ברשות הרבים עם הפאה הנכרית מפני אותו הקומץ - שהרי הנשים הללו מכשילות אותן. ואף לא מפני אותו הקומץ יש לאסור אלא מפני שכלל הוא בידינו "ספק דאורייתא לחומרא" (ולדעת הרבה מן הראשונים ספק דאורייתא לחומרא מדאורייתא). וכל זה דוקא אם רק אותו הקומץ יטען שיש בפאה הנכרית פריצות, וכל שכן

וקל וחומר בן בנו של קל וחומר אם כל העדה כולה מודים שיש בפאה הנכרית פריצות ורק איזה קומץ של "מתכחשים" צועקים מתוך השקר שאין בה פריצות כמו בימינו...

המאמר החותם

והנה בכל כרם יש עכברים, והני עכברי רשעי נינהו שיחשבו שיש בפרקים האחרונים (פרק יג, ופרק יד) דברי זלזול על גדולי ישראל הפוסקים ועל הגר"ש משאש זצ"ל בכלל ובפרט, ורק מפני אותן קטני הדעת אביע כאן את כוונתי בהתנצלות מוחלטת כי כל מטרתי היא להשיב כדרכה של תורה לשם שמים נואף נסעתי להשתטח על קברו של רשב"י זיע"א, והתפלתי שיאיר ה' עיני בסוגיא זו לברר את אמיתה לאמיתה של תורה, כי בתחילה היתה דעתי להתיר את הפא"נ, וב"ה בזכותיהו של רבותינו הראשונים ורשב"י האיר ה' את עיני לרדת לדעת כונתם בקדושה], וחלילה לי הקטן שבאומה לדבר סרה על גדולי ישראל שאת דרכם מי יחקור ומי ימלל ומי יפלל גדולתם, ואנ"י יודע מיעוט ערכי יותר מכל המדברים סרה, וכל שכן שאני יודע את גבהות ערכם של גדולי הדור זיע"א, ורק אנשים שוטים שאין להם קש לדחות את הדברים מחפשים להעליל עלילות ברשע שכביכול יש כאן זלזול בקדושת הפוסקים זצ"ל. ולכן הכל ברור ושריר וקיים בבקשת מחילה סליחה וכפרה שאין כאן שום זלזול. ואדרבה טרחתי שיהיה הדבר להם לכבוד ולראש, ואנ"י בטוח שעשיתי את רצונם של הפוסקים הנ"ל כי הם מבקשים במעון של מעלה שיגלו את האמת בדבריהם - לכל העולם, ושלא יהגו בתורתם הוגי שקר והוכרי שמים. ובודאי אין כוונתם שיחזקו על ידי דבריהם את הסוררים והפורצים גדרות בישראל, אשר רבים חללים הפילו. וכלפי שמיא גליא. ודי בזה.

פרק טו

הערות על כמה ספרים | מכתבים בנושאי "פאה נכרית"

מטרת הפרק

אנו שומעים על העושים מלחמות בישראל לפרסם היתרים על הפאה הנכרית, וסוברים שהטענות שנמצאות בידם הם "טענות". ברם היוצא הוא שבכוחם מחזקים את כח היצר הרע. ושום רוח שבעולם לא תעצרים - כי את הלימוד האמיתי ואת ההתבוננות בסוגיא הם מזניחים, ואם כן מאיזה סיבה הם יחזרו בהם. ובפרט, שבעידן החדש כל אחד רוצה להבליט את עצמו בהוראה וחיישי לכיסופא ולכן אפילו אם יציגו בפניהם את האמת, בכל זאת הם יסרבו לקבלה אלא ימשיכו לעוות את דברי התורה הקדושה...

בכל זאת בפרק הבא נציג כמה הערות מעט מזעיר על כמה מחברים ששגו בדברים פשוטים, ואחרי כן נביא כמה מכתבים שכתבתי באיזהו מקומן בנושאי הפאה הנכרית. והשי"ת יאיר עינינו בתורתו אמון.

א:

הערות על ספר "חן וכבוד"

בספר חן וכבוד (שעתיד לצאת לאור) ליקט את דברי כל אחרוני זמנינו המתירים את הפאה נכרית, ומפני שראיתי שכל מעשיו הם לשם שמים, לכן אשיב לו כדרכה של תורה [והשי"ת יסיר את השטן מלפניו ומאחוריו בכדי שהוא יקבל את ההערות]. והאמת אומר, כי כל הנכתב להלן אינו מפי כלל אלא מפייהם של רבותינו הפוסקים ז"ל, אלא שכבר הבעתי בכתב (בהקדמת הספר) את צרת הדור שהיא ללמוד ברפרוף ולא בעיון אמיתי, ולשם כך תבחר אתה הקורא להיכן ייטו הדברים. וזה החלי:

א. בעמוד א ד"ה מפיצי השמועות וכו', כתב שהשמועות והמעשיות מגדולי ישראל המה שקר. וכו'. ראה מה שהשבנו על זה בסוף פרק ז, ובפרק יב באריכות.

ב. בטענה א: כתב שהמטפחת לא עדיפה על פאה, וכו'. ראה מה שהשבתי על זה לעיל בפרק י אות ב, ובפרק יד הערות על השמש ומגן אות מב ואין כאן מקום.

ג. ומה שטוענות שקשה לכסות שער הראש, וכו', הנה זוהי הכחשה, שהלא כל טעם כיסוי הראש הוא משום צניעות וכמבואר בכתובות עב. ועל כורחינו שאם לובשת פאה נכרית הרי היא מגלה כל שערותיה, ומוטב שלפי דבריו תגלה חלק משערותיהם, מאשה תגלה כל ראשה. וזה צחוק. וכמו שכתבתי בפרק י אות ב, ובפרק יד בהערות על השמש ומגן אות מב. ועוד.

ד. בטענה ב: ראה שם שהמחבר לא למד דברי הסוגיות ושואלין אותו לגבי פריעת הכהן את ראשה מדוע לא יפרע פאתה, והשיב וכו', וזוהי סוגיא גדולה בסוטה ח: שלא מבואר כן להדיה והש"ס מפרש שמיני תכשיטין אחרים מדרבנן, ומכל מקום אין מנוולים אותה אלא ניוול שאמרה תורה. ומה שכתב שבכל דבר האשה תתבייש, הנה גם זה טעות גדולה שרש"י בכתובות (עב.) כתב: מדעבדינן ליה הכי לנולה מידה כנגד כמו שעשתה להתנאות לפני בועלה, וכו', ומשמע שכל הניוול הוא שמתנאית ומגיעה על ידי כן לעבירה, ונויה הוא יותר וכו', וא"כ מה רוצה להשיב על הקושיא. וכדברי רש"י מבואר מפורש בספרי (במדבר פרשה יא), וזה תמוה שאין ענין בבושה, אלא ענין בניוול ממה שעשתה להתנאות. וכן כתבו כל הראשונים ז"ל, הרמב"ם בפירושו המשנה, רש"י, רש"י במהדו"ק הובא בשיטמ"ק, המאירי, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הריטב"א, תוספות ר"י הזקן, הרי"ף והביאו בשיטמ"ק עמ"ס נדרים, רבינו בחיי, והריא"ז, הריב"ש שהובא בשיטמ"ק, ותרומת הדשן, מהרי"ל, ושלטי הגבורים, וכמו שהתבאר לעיל (בפרק א אות א), ותימה כיצד נעלם כל זה מעיניו של המחבר הנ"ל.

ה. בעמוד נא, ציין לספר דבר ה' על פאה נכרית שכתב חלק מן הטענות בדברי השה"ג שלא העלה להתיר אלא בביתה וכו', וכתב החן וכבוד שדבריו דברים דחויים ח"ו. ע"ש. ואין צריך להשיב על דבריו כיע"ש. ויש כאן אחת מן השתים, או שהמחבר חן וכבוד לא יודע ללמוד ולקרוא לכל הפחות את הכתוב, או שרשעות מדברת מגרונו, שיודע את האמת, ואף על פי כן התעלם ממנה. [ובעונות הרבים יש הרבה אברכים שחושבים שאם הם יציינו את השמות של הספרים שאוסרים את הפאה הנכרית שבכך הם כבר השיבו על טענותיהם הגם שלא השיבו מאומה על גופן של דברים. ה' יצילנו].

ו. בעמוד נא על דברי הדבר ה', שאין ראיות חותכות לשום צד. וכו'. עכ"ד. ראה מה שכתבנו לעיל בפרק ד אותיות א-ג, ובפרק ו אותיות א-ג. וזה תמוה שהמחבר הנ"ל לא עיין כלל אפילו בתשובת הגר"ש משאש ז"ל [ולכלל הפחות היה טוען את טענותיו, אבל הוא עונה בלא מענה].

ז. והנה לעיל בפרק א ובפרק ג הרחבתי לסתור עוד את טענותיו של החזן וכבוד כפי שתראה אתה הקורא, אולם אין צורך לכפול את הדברים.

מה שהעיר על דברי היביע אומר:

ח. בטענה א: העיר מסתירת הדברים מיביע אומר ח"ה לח"ט, שבחלק ה' משמע שיש מראית העין משא"כ בחלק ט' שכל דבר שהוא מפורסם אין מראית העין ע"ש. זו אינה תמיה כלל אלא למי שלא למד ש"ס ופוסקים, וראה מה שהרחבנו בזה בפרק ג אות ב.

ט. בטענה ב: ביביע אומר ח"ה כתב שיש לחוש משום ובחוקותיהם לא תלכו וכמו שכתב הרמב"ם בפ"א מעכו"ם ה"א וכו', והוסיף ביביע אומר שמכיון שזה חוקה ומנהג אצלם, בודאי שיש לחוש לזה, כיעור"ש. ובחלק ט' ביביע אומר כתב שאין דין בחוקותיהם לא תלכו, אלא כשמתדמה להם וכמו שכתב מרן בב"י יו"ד (סימן קעח) וכו', ועפ"ז הקשה סתירה בין הדברים, עכ"ד. והנה זה אינו כלום שהרי כתב ביביע אומר ח"ה שם שעושים כן להתדמות אל האופנה, ובפועל הרי זה כפסיק רישיה שמתדמים לגויים, מה שאין כן לגבי גילוח בח"ט שעושה כן לרצון עצמו. וביביע אומר חלק ט' מסיים בדברי הב"ח שהסביר בדברי מרן בב"י שמ"ש שצריך שיתדמה היינו שמפני שעושה כך סתם מרצונו. "אבל מי שאינו עושה להתדמות להם אלא שעושה כדי שלא יהיה לו גנאי [כאותו המגלח] אם לא יתדמה להם דבר זה לא אסרה תורה", עכ"ל. ומשמע שלא מותר אלא כשיש לו גנאי מזה, ואילו כאן אין שייכות לגנאי כלל ועיקר. שאינה לובשת פאה מפני הגנאי אלא לשם עידוי וייפוי. ע"ש. וראה עוד מה שכתבנו בזה לעיל בפרק ט אות ג באריכות, ושם השבנו עוד טענות על קושיותיו אלו.

י. ומה שכתב ביביע אומר ח"ה שיש בדבר משום בחוקותיהם לא תלכו, היינו מפני שזה אסור מה"ת [וזה תלוי ביסודו הכתוב לפני כן], ונמצא שיש לישראל איסור אחר לעשות כן, ואין זה אלא דרך עכו"ם. ולכן לא כתב מרן

בב"י והב"ח וכל הפוסקים הנ"ל בח"ט שצריך שיתכוון, אלא במקום שמן הדין אין איסור אחר האוסר לישראל לעשות כן. אבל כאן שיש איסור אחר האוסר לישראל לעשות כן, זה עצמו מהוה שם עצם לאותו מעשה שהוא רק מעשה של גויים, ובפועל הרי הוא מתדמה להם. וכמו שהוכיח בריש התשובה ביביע אומר ח"ט שמן הדין מותר להתגלח וכו'. ע"ש. ולפי זה אין זו השגה. וזה לשון מהר"י חאגיז בספרו אלה המצוות (ל"ת תקנח): ובחוקותיהם לא תלכו, וכן נמי תחת סוג לאו זה נכנס איסור גילוי שער ראשה שהוא ערוה דאין להקל כל עיקר כי כבר קראו לה "איזו היא עוברת על דת יהודית יוצאה וראשה פרוע" כי הוא מנהג הצניעות שנהגו בו בנות ישראל והוא דבר מוסכם בתורה שבכתב והוא לאו זה דמפורש במשנה והתלמודים, וכל הפוסקים באין חולק, דהואיל וכן ראויה האשה הפורצת גדר זה שגדרה תורה שבכתב ותורה שבעל פה להיות נקראת הומיה וסוררת ועל דת משה ויהודית עוברת וגופה ונשמתה אובדת, ולבושתה ולבושת כל מי שיש בידו למחות בידה. אודיעך קורא ידך שהצניעות זה היה נהוג בימים הקדמונים גם בין האומות, חפש ותמצא בספר חיצוני וכו', בפרק ההנהגות הקדמוניות מהרומיים שהראש שלהם גרש את אשתו מפני שיצאה מגולת שער מבלי מכסה על ראש, עיין עליו ותמצא, כי עמדתי משתומם על המראה וברכתי עליה ברוך שבחר בחכמים ובמשנתם, דכל ימי לא היה יודע מה טעם אמרו דכל זמן שאין עליה רדיד אף על פי ששערה מכוסה במטפחת היא נקראת עוברת על דת יהודית וקנסוה שתצא בלא כתובה, ועל ידי ספור מעשה מצאתי טעם לדבר דהואיל שבין האומות היה נהוג צניעות כיסוי הראש, אך לא ברדיד אלא במטפחת כמו שנראה מתוך לשון השמועה שם, אם כן בנות ישראל החמירו על עצמן דוקא במכסה קבוע ברדיד ולא במטפחת שהוא עראי וכגלוי דמיא. עכ"ל. וכל זה נעלם מעיני הגאון הנ"ל, שמרוב רצונו להקשות לא עיין היטב בדברים כמו שתראה אתה הקורא.

יא. ומה שכתב שאין הרחוקים מן התורה לובשים פאה נכרית. וכו'. ופוק חזי מאי עמה דבר, שרבות הולכות עם פאה מחמת ששערותיהם מכוערות, ודיים לאותן שנוהגות מטעם זה, ובפרט שכיום רבות הסובלות מנשירה חובשות פאות נכריות, ואינן צריכות לחמצן את שערותיהן כדרכם. וזה ידוע.

יב. ומה שכתב שם "ואם באנו לאסור מטעם זה נאסור" וכו'. הנה המעיין ביביע אומר יראה שזה לא היא סיבת האיסור. והמחבר שם אפילו לא ראה דבריו במקביל אלא כל מה שענהו ליבו כתבה ידו. ואחרי המחילה לא כן היא דרך התורה.

יג. בהערה ג: מה שצירף את הענין של "שער באשה ערוה", הנה אחרי המחילה תימה כיצד לא פתח לראות את המקורות בהלכה לראות ששני דינים הם, וכמו שהרחבנו בזה בהערות על דברי הגר"ץ אבא שאול אות א, ובפרק ו אות ד-ה. [והם דברים פשוטים שיש כמה חילוקים בין הדין של "פרועת ראש" לבין הדין של "שער באשה ערוה", א]. הדין של פרועת ראש איסורו מן התורה (בכתובות עב. וכמבואר לעיל פרק ב), מה שאין כן האיסור של "שער באשה ערוה" שהוא מדרבנן (כמבואר לעיל בפרק ו אות ד), ב). "שער באשה ערוה" הוא רק במקום שדרכה לכסותו, מה שאין כן "פרועת ראש" שצריכה לכסות אפילו את שערותיה שאין דרכה לכסותן. ג). הדרשות שמהן נלמדים איסורים אלו שונות לחלוטין שהרי "שער באשה ערוה" יוצא בדרך אסמכתא מן הפסוק "שערך כעדר העיזים", מה שאין כן האיסור של "פרועת ראש" יוצא ישירות מן הפסוק "ופרע את ראש האשה". ד). האיסור של "פרועת ראש" הוא מוטל על האשה עצמה שלא תלך פרועת ראש, אבל האיסור "שער באשה ערוה" הוא חיוב על הגברים שלא יסתכלו ולא יקראו קריאת שמע לפני השער של האשה, כל זה התבאר לעיל בפרק ו אות ד. (ובעונות הרבים היצר גם שהרבה יתבלבלו בין הסוגיות).

יד. ומה שכתב בשם הגר"מ מאזוז שאשה חרדית ההלכת בגילוי ראשה מושכת יותר את העין מאשר אשה חילונית. וכך. ודחה דבריו שאשה חילונית חופפת ראשה וכך. עכת"ד. דבריו תמוהין דמה חילוק הוא זה וכי בשופטני עסקינן? אתמהה.

טו. מה שהקשה סתירה מדברי היביע אומר בח"ה, שכתב שמנהג זה מצוה לבטלו, כיון שלא נתייסד על פי חכמים. ובח"ד כתב שמה שנהגו הבנות לצאת בפירוע ראש, יש להם על מה שיסמוכו ע"ש. השבנו על דבריו אלו בהערות לשו"ת שמש ומגן אות לג, ואין צורך לכפול דברים פשוטים.

טז. בהערה ה: ובכל הנ"ל יובן מפני מה במקום אחד התייחס מרן שליט"א לדברי החרם, ומקום אחד לא. וצ"ע כיצד לא ראה את המשך הדברים (שבעה שורות אחר כך)?

יז. בהערה ו: הביא דברי היביע אומר בח"ה שאין להביא ראיה מהרמ"א, דמיירי לענין ק"ש [ולעיל כתבנו שזה מובן שהרמ"א הבין כן רק לגבי ביתה, ולכן לגבי קריאת שמע כתב דברים אלו, ולא כתב כן באה"ע], והקשה

המחבר שם, שבאותה תשובה ביבי"א אות א, הביא דברי הרא"ש לגבי פנויה, דמיירי לגבי ק"ש. עכת"ד. כל זה הוא מחמת שלא ראה את דברי רש"י בברכות (כד.) והתורה תמימה (במדבר ה, אות צו), ועוד, שיש ב' ענינים בדין "שער באשה ערוה", האחד הוא, שיש נוי מיוחד בשערותיה יותר משאר חלקי גופה, והשני הוא הדין "שער באשה ערוה", והדין של "שער באשה ערוה" הוא אינו אלא לגבי קריאת שמע ואיסור הסתכלות, והוא מוטל על הגברים שלא יסתכלו עליה. אבל דין פרועת ראש הוא דין שונה לחלוטין וכמו שכתבתי לעיל בפרק ו אות ג-ד. ולא מצאנו אפילו לפוסק אחד מן הפוסקים שראה לדמות אתה הדברים (ואף הפרי מגדים בעצמו חזר בו, וכמבואר בספרו אם לבניה אות כתובה ואת צעף). והרחבנו בזה לעיל (פרק א אות ד, ד"ה הטעם), וקחנה משם.

יח. ומה שטען מדין "קלתה" שבימינו אין צורך ללבוש ב' כיסויין וכו', הנה כן טען הגר"ש משאש בשו"ת שמש ומגן ח"ב חאה"ע (סימן טז), והשבנו על דבריו לעיל (פרק יד אות לג), על פי דברי התרומת הדשן (סימן י), ומהר"י מינץ (הובא בבאר שבע סימן יח), שלדעת הרמב"ם ורש"י קלתה הוא לא כיסוי מושלם ולכן צריך עוד כיסוי, מה שאין כן בכיסויין של ימינו שהם כיסויין גמורים. וראה שם באריכות שכן הוא אף לדעת הבית שמואל והחתם סופר. ע"ש.

יט. ומה שהביא ממה שהתיר מרן שליט"א לגרושה או אלמנה וכו', הנה הדבר פשוט שאין איסורם אלא מדרבנן, וגם כן כל זאת הוא בשביל שיאכלו בשר תמותות שחוטות משיאכלו בשר תמותות נבילות, וכמו שכתב בשו"ת שנות חיים (סימן שטז), וראה עוד מה שכתב הגר"י פריינד ראב"ד ירושלים (הובא דבריו בפרק ז אות קכב). ואין צורך להשיב על כך.

כ. ומה שכתב בשם הגר"י יוסף שלא לבטל שידוך וכן הוראת מרן שליט"א וכו', הנה זה אינו, שמרן שליט"א במכתב כת"י נשאל על בחורה שחתנה רוצה פאה, והשיב לה הרב בזה הלשון: יש לבטל את השידוך. ובחור שרוצה פאה, או עם הארץ או רשע. עובדיה יוסף. עכ"ל הטהור. והבאתי דברים אלו בנהורא מעליא (מהדו"ק) ח"א (שו"ת, סוף סימן ב). ואולם הורה ובא לבחור שכלתו רוצה פאה, והשיבו שאם ידבר עימה אחר כך שתוריד את הפאה, לא יבטל את השידוך. נמצא שתלה את הדבר אך ורק אם תוריד את הפאה אחר כך, וכן אמר לנו הגר"י יוסף בשעתו כשהדפסנו את הספר [ובשו"ת יחו"ד ח"ה סימן סב כתב שהסיבה שאין לבטל שידוך ואין להתגרש וכו', מפני

שהרחוב פרוץ ואייה חינוך הילדים, ומאן לימא לן שאשתו החדשה לא תטעה ותסרור מן הדרך הנכונה. כיע"ש].

מה שהעיר הנ"ל על הילקוט יוסף

כא. ומה שהעיר על דברי הגר"צ שליט"א שכתב "רבים מהפוסקים". ע"ש. וחזר על דבריו בכמה וכמה מקומות. השבנו על דבריו בפרק יד אות יד, ובפרק ד אותיות א-ג, ובפרק ו אותיות א-ג. ואכמ"ל.

כב. ובענין דרשינן טעמא דקרא, השבנו על דבריו בפרק ג אות ה, ובפרט כאן שבפסוק לא כתוב שום איסור אלא רק הטעם כתוב בו, ואם כן הטעם דרוש ועומד. ובפרט שלדעת "כל" הפוסקים דרשינן טעמא דקרא לחומרא, וכמו שכתב בחתם סופר חיו"ד (סימן עו, וקעד). קחנה משם.

כג. ומה שהעיר על דברי הגר"י מדברי הגר"א בשנות אליהו שלא כתב ש"אסור". וכו'. הנה חכמים הזהרו בדבריכם (אבות א, יא) כי חלילה לנו לדבר גנות כה גדולה על רבינו הגר"א ולומר שהוא פירש את המשניות כדרכם של המשכילים שלא התכוונו בהגות הנקרא. וישתקע הדבר ולא יאמר שהרי כן היא דרך הגר"א, וכמו שכתב השד"ח בח"ו (עמוד 81) שרגילות הגר"א היא לכתוב את פסקיו בדרך של פירושים. כיע"ש. וראה בב"י או"ח (סימן י). ועוד.

כד. ומה שכתב לתמוה על דבריו מדברי החסל"א באותו חרם שעשה. וכו'. הנה כבר כתבנו לעיל שאין זו השגה, וכמ"ש הוא בעצמו ע"ד היביע אומר. וזה פשוט. ומה שכתב מדברי הצ"צ, הנה ראה לעיל שהארכנו בדבריו, והוכחנו שגם הוא כותב לאסור. וזה מה שכתב הגר"י.

כה. ומה שהעיר על דברי הגר"י בחופו"ק, שהעיר על מה שכתב הגר"מ שטרנבוך וכו'. עכ"ד. אחרי המחילה נעלם מעיניו דברי גדולי הפוסקים שהבאנו את דבריהם לעיל בפרק ח אות ב. ואין צורך לכפול את הדברים.

כו. ומה שכתב שם בסו"ד ע"ד מורינו הגר"י יוסף: "ואין זו דרכה של תורה", וכו'. עכ"ד. נאלמתי דומיה כיצד יתכן שאיזה צעיר שלא יודע בין ימינו לשמאלו מתבטא על גדולי ישראל בחריפות כזו, והוא חושב שקניין ההמון הוא בחריפות ובלשון מדברת גדולות כאשר ידבר איש אל רעהו, אולם כך דרכו של

היצר הרע, היום אומר לו כך ומחר כך עד שאומר לו לך עבוד עבודה זרה (שבת קה). ורק מפני שראיתי כאן זלזול בתלמיד חכם התעוררתי בשביל שלא אכף בכפיו ביום הדין. ויבושם לי.

בסיום:

כז. והנה כל הספר "מצא חן" על פי רובו מעותק מספרים אחרים ולא מן המחבר [וכמו שיראה הרואה שם במפתחות הספר ובהקדמת המחבר שם], ומכיון שכבר השבתי על רוב דבריו בתוך הספר עצמו, לכן אין צורך לכפול דברים פשוטים. וזאת אודיע בשער בת רבים שהגם שיש רבים מישראל "שאוהבים" לעוות את האמת בדיני התורה, בכל זאת אני משתדל לאהוב אותם בכל נפשי ובכל מאודי ככל כלל ישראל כי מסך העוורון הכביד עליהם. והשי"ת יאיר את חשכת הזמן וישלח עזר מציון בגאולה השלימה. אמן.

ב:

הערות על ספר "בעקבי הצאן" - "אור ישראל"

להלן אציג הערות על דברי ידיד נפשי הגר"ז ש. בספרו "בעקבי הצאן" שדעתו היא לאסור את הפאות הנכריות אך הוא מוסיף ואומר שיש פאות "כשרות" (וראה מה שכתבנו על זה להלן בפרק טז אות א).

[ניתן לציין שבספר פנימה הובאו עוד הערות על כל ספר "בעקבי הצאן", אולם מכיון שהדברים קנו את מקומן, אין צורך לכפול אותם, לפיכך הצגתי כאן את הדברים הקשורים ליסוד הסוגיא בלבד, ואידך זיל גמור...]

א. בעקבי הצאן ח"א, פרק ח אות א, ד"ה אך תימה, בכתובות (עב): מבואר שהנשים הולכות בביתן פרועות ראש, כמבואר שם "שאם כן לא מצאת בת לאברהם אבינו" וכן כתבו כל הראשונים, כמבואר בהמאירי ושאר הראשונים שכתבו "בת לאברהם אבינו". ואין צורך להביא את לשונותיהם, וראה לעיל בפרק ה אות ב. ואם נאמר שהפאה נכרית מיועדת אצל חברותיה, אם כן מדוע בעלה צריך לטעון "אי אפשר באשה מגולחת" הרי לפי דבריו בביתה היא מכסה את ראשה במטפחת ואינה מגלה את שערות ראשה, ומה אכפת לבעל על מה שהיא הולכת בחוץ עם חברותיה. ועוד, שאם נאמר שהכונה היא שהפאה נכרית היא לרשות הרבים, הרי לדעת רבי מאיר לא שייך "זוהמה" לרשות הרבים, דמה

תצה

אכפת לו לבעל בזה שאשתו לובשת דבר מזוהם, הרי בביתה היא לובשת מטפחת לפי הבנתו של הרה"ג הנ"ל, ועל כורחינו שהפאה נכרית אינה משמשת אלא לביתה ולא לרשות הרבים חלילה.

והרה"ג הנ"ל לא הבין כלל שלדעת ת"ק אין כאן זוהמה כלל, ורק לדעת רבי מאיר יש טענת זוהמה ולכן הבעל מפר בין בתגלחת הטומאה ובין בתגלחת הטהרה, וכל הראיה שהפאה נכרית משמשת כשערותיה הטבעיים ממש היא רק לדעת תנא קמא ולא לדעת רבי מאיר. ועוד, שמדברי הש"ס הנ"ל אדרבה יש ראייה ברורה שהפאה נכרית משמשת כשערותיה הטבעיים, שהרי כשתחבוש אותה האשה אין הבעל יכול לטעון "אי אפשר באשה מגולחת". וק"ל. [וראה מה שכתבנו בפרק ד אות ב].

ב. ח"א פרק ח אות א, ד"ה ואילו, וד"ה והראיה, וכו', וליתא למה שכתב שהרי בכתובות (עב): מבואר מפורש "ואם כן לא מצאת בת לאברהם אבינו וכו'" שהולכות בלי כיסוי ראש, ומבואר שכן הוא המנהג, וכונת הגמרא שלעולם הם מכסות את ראשן היינו בפני הרבים, ועוד שלפי דבריו שהם היו נוהגות בפאה נכרית, הרי פאה נכרית היא משערות נתוקות "שחורות", ולפי דבריו צריך לומר שהנשים גם בכלל "שחורי הראש". וליתא למה שכתב.

ג. פרק ח אות ד, הביא דברי השיטמ"ק, והסביר שמכאן משמע שכיסי ראש הוא גזירת הכתוב, שהרי אנו לומדים זאת מדיוקא דקרא. ע"ש. וליתא, שאדרבה אם אנו לומדים "מדיוקא דקרא" הרי אין שום סיבה לדייק מדיני הסוטה לשאר נשים שבעולם, ורק לגבי פרועת ראש אנו למדים שלא נח לתורה במה שהתנאתה בשערה והגיע אותה הסוטה לזנות ולכן אף כל הנשים שבעולם צריכות להצניע את עצמן שלא יבואו לכלל זנות. והם הם דברי רש"י שהביא השיטמ"ק, ולא מובן מה יש לעקם בדבריו הקדושים.

ד. ח"א סימן כד פרק ח אות ד, שמה ענין יש בכיסי שערותיה דוקא וכו', עכת"ד, הנה מלבד שנעלמו מעיניו דברי כל הראשונים הנזכרים לעיל בפרק א, והם: הרמב"ם בפירוש המשנה, רש"י, רש"י במהדו"ק הובא בשיטמ"ק, המאירי, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הריטב"א, תוספות ר"י הזקן, הרי"ף והביאו בשיטמ"ק עמ"ס נדרים, רבינו בחיי, והרי"א, הריב"ש שהובא בשיטמ"ק, ותרומת הדשן, מהרי"ל, ושלטי הגבורים, שהטעם שצריכה האשה לכסות את ראשה הוא מפני הפריצות ומידת הצניעות שבדבר, אלא

שגם נעלמו מעיניו דברי הש"ס בברכות (כד.) שיש דין מיוחד בשערותיה מה שאין בשאר גופה, וכמו שכתב רש"י "מדמשבח ליה קרא בגויה אלמא מידי דתאווה הוא". ע"ש. וכבר העיר עליו בספר מתנת משה מימון (מלאכת גווז אות ו), וראה בדבר ה' (עמוד כח) ועוד]. ועל עיקר מה שתמה על דרשת חז"ל, הנה כן מבואר במדרש שהבאתי בתחילת הדברים לעיל, ואם כן כיצד יתכן להקשות על חז"ל. אתמהה!

ועוד, שהאמת היא שגם בגילוי זרועותיה יש פריצות, אבל אין פריצות כמו בשערותיה, ולכן הבעל אומר "אי אפשי באשה מגולחת" (נזיר כח: וראה ערכין ז:), ואילו כשהיא לובשת פאה נכרית אפשר לו באשה מגולחת, כמו שתירצה הגמרא שלעולם נזירות שייכת גם בנשים, ואפילו שהבעל אומר "אי אפשי באשה מגולחת" מכל מקום "אפשר בפאה נכרית". ע"ש. כי גילוח השערות קשה לו יותר משאר העינייים שהיא מקבלת על עצמה בנזירותה [הגם שאינם פוגעים ביופיה לפני בעלה כגון ניוול צפורניה וכדומה]. וכמו שכתבו רש"י הב"ח והתורה תמימה, והבאתי דבריהם בפרק א אות א-ב.

ה. פרק ח אות ד, ואלו החושבים לדרוש טעמא דקרא ולקבוע הלכות, מה שלא עלה על דעת הפוסקים בזה, יואילו בטובם להסביר, מדוע סוברים הם למשל שבפאה נכרית של בת חמישים יש הרהור, ובשער בתולה בת עשרים אין הרהור, אבל אם גזירת הכתוב יש כאן אין קושיא כלל. עכ"ל. והנה, אין חוצפה גדולה יותר מלכתוב על רבותינו הראשונים "ואלו החושבים". ועל עיקר קושייתו, הנה בפרק א אות ה השבנו על דבריו, והתבאר שאין דמיון בין חומרת האיסור בהרהור באשת איש לבין האיסור בהרהור אצל פנויה, ונסתרו ממנו הדברים הנזכרים שם.

ו. ומה שכתב שם, וזה לשונו: ועוד שבשו"ע (סימן עה סעיף ב) כתב שמותר לקרות קריאת שמע כנגד שער הבתולות, וברמ"א כתב והוא הדין וכו' וכל שכן פאה נכרית שמותר, היינו כל שכן משער הבתולות שמותר. ע"ש. ולא דרש טעמא דקרא לחומרא כל עיקר, אף שגם שער הבתולות הוא אותו קישוט עצמו, והטעם פשוט, משום שהתורה אסרה רק שער הנשואות כסוטה שהיא נשואה אף שבבתולה הוא שער ממש, וזהו גם טעם פאה נכרית להיתר, כי התורה אסרה רק שער נשואה המחובר, ולא פאה נכרית שהוא כיסוי לשערה המחובר. ודלא כהטועים לחשוב (ולהדפיס) שבתולה מותרת בגילוי שער כדי להתנאות, כי היכי דליקפצו עלה למינסבה, שטעם זה נאמר בגמרא (כתובות נב:): רק כטעם לעישור

נכסים אף שמעביר לבתו מנחלה הראויה לבנו, כי גם זה רצון התורה שישא בתו, לכן צריך דנלבשיה ונכסיה וניתיב לה מידי כי היכי דקפצי ונסבי לה, ע"ש, אבל טעם היתר בתולה בגילוי שער הוא רק מחמת שאין שום לימוד לאיסור כלל, כי הלימוד לאיסור הוא רק מסוטה שהיא נשואה כבר, ולא דרשינן טעמא דקרא לחומרא לאיסור גם בבתולה כל עיקר, וכן בפאה נכרית שהוא כסוי הגון לא דרשינן טעמא דקרא ומותר בה גם בשוק. עכ"ל. וליתא לכל זה, שהרי נסתר ממנו תלמוד ערוך בתענית (יג:), שאין הבוגרת רשאה לנוול עצמה בימי אבל אביה. ופרש"י שצריכה לייפות עצמה וכו'. ע"ש. ולעיל בפרק ג השבנו עוד על טענותיו בדין "דרשינן טעמא דקרא". ע"ש.

ואעיקרא דמילתא, שהרי מה שמבואר באו"ח (סימן עה) הוא דוקא לגבי קריאת שמע, ואין שום דמיון בין הדין של "שער באשה ערוה" לבין הדין של "פרועת ראש" וזאת מכמה סיבות: א). שפרועת ראש איסורה מן התורה (כמבואר בכתובות עב. וראה להלן פרק ב), אבל איסור "שער באשה ערוה" הוא מדרבנן (ראה להלן פרק ו אות ד). ב). הדין של "שער באשה ערוה" הוא רק במקום שדרכה לכסותו, מה שאין כן "פרועת ראש" שצריכה לכסות את שערותיה אפילו את אותן שאין דרכה לכסותן. ג). הדרשות הם שונות לחלוטין, "שער באשה ערוה" יוצא בדרך אסמכתא מן הפסוק "שערך כעדר העיזים", מה שאין כן האיסור של "פרועת ראש" יוצא מן הפסוק "ופרע את ראש האשה". ד). האיסור של "פרועת ראש" הוא מוטל על האשה עצמה שלא תלך פרועת ראש, אבל האיסור "שער באשה ערוה" הוא חיוב על הגברים שלא יסתכלו ולא יקראו קריאת שמע לפני השער של האשה. [וראה בפרק א סוף אות ד].

ואם כן, מכיון שדין "שער באשה ערוה" לא שייך אלא לגבי הסתכלות הגברים בנשים, ואינו אלא לגבי קריאת שמע וקרבת ההרהור היוצאת מן ההסתכלות, אם כן אין שום שייכות לדמות את הדינים זה לזה, ואם לא היה את הפסוק של "ופרע את ראש האשה" בשום פנים ואופן לא היתה אפשרות ללמוד דין "פרועת ראש" מן הדין "שער באשה ערוה" כי הם ב' נושאים נפרדים (ונתבאר כל ענין זה לעיל בפרק ו אות ד-ה), ונמצא שלא התיר הרמ"א אלא לענין קריאת שמע בלבד כיון שדרכה לגלותה, וכן דרך כל הנשים לגלותה, ולכן אף שדרכה לכסות, מכל מקום אין כאן הרהור כלל. [והבעקבי הצאן לא עיין היטב במקורות וסמך על דעתו הרחבה כשטעות נמצאת מתחת מראשותיו בדברים פשוטים לכל מבין].

ז. פרק ח אות ה, מה שכתב שדיני המראית העין מתבטלת מכיון שכולם יודעים שהוא בהיתר וכו', הנה זהו עיוות מפורש, שהרי לא היא כוונת כל הפוסקים באומרם "מראית העין", אלא כונתם היא שיש פריצות בפאה הנכרית כמו בשערותיה, וכמו שכותב הרשב"א בכתובות (עב:): שזה מקלות הדעת ושיזונו עיני אחרים ממנה. עכ"ל. וכונתם לאסור פאה נכרית אטו פרועת ראש משום המראית העין בפריצות שיש בה, וכל זה התבאר מלשונותיהם של הפוסקים בפרק ג אות ב. ואין צורך לכפול את הדברים [ושם הערנו עוד חמשה הערות חשובות על הבעקבי הצאן, והדברים קנו את מקומן].

ח. בבעקבי הצאן שם הביא דברי הפוסקים שכתבו שאיסור פאה נכרית הוא מפאת שלא נהגו כן בעירם ואין לפרוץ גדר המנהג. ע"ש. ובאמת עיין בדרשות מהר"י מיניץ (סוף דרוש א) שכתב, וזה לשונו: ואבותנו ואבות אבותנו הקדושים בכל קהילות אשכנזים מחו בדורותיהם שלא ישאו על ראשם אפילו הבינדי ממשי שהגוון שלו דומה לשער, הלא יראו מעלתכם כי במקום שנהגו נשי האומות לכסות, האחיות נזהרות מלהתקטש בפאה נכרית. עכ"ל. וכן בספר עצי ארזים אה"ע (סימן כא ס"ק ב) כתב: נראה לי פשוט דאסור לאשה נשואה להתקטש בפאה נכרית, והמורים היתר חדשים מקרוב באו, עתידים ליתן את הדין. עכ"ל. ובשו"ת דברי חיים מצאנו חיו"ד ח"א (סימן ל) כתב: וכפי ששמעתי אני, לא נמצא בכל מדינת אשכנז שום אשה חשובה לילך בשערות ופאה נכרית, רק איזה מנקלי העם פחותי הערך והיו לקלס. עכ"ל. ובשו"ת מהרי"ץ חיות (סימן נג) כתב: אף על גב שהרמ"א ומגן אברהם הסכימו לדעת השלטי גיבורים להתיר פאה נכרית, בכל זאת כיון דנהגו העם לאסור כל גילוי שער באשה לא ערב לבי להתיר וכו', ובימי ילדותי לא שמעתי שינהגו קולא בזה בכל תפוצות ישראל במדינת פולין, רק חדשים לבקרים באו, אשר הרבה פרצו הגדרות, וראוי להוכיחם ולהחזירן למנהגם הקודם. עכ"ל. וכן כתב הגאון רבי אברהם פאלאגי בספרו ברך את אברהם (פרשת בחוקתי דרוש ב), וזה לשונו: ופשיטא דבמקומותינו לא נשמע ולא נמצא מנהג כזה לילך הנשים בכיסוי הפרו"ק [פאה נכרית] כלל, ואם המצא ימצא אחת מעיר פורצת גדר-בטלה, וחלילה לנו למילף מקלקלתא. ע"ש. ובשדי חמד אסיפת דינים (מערכת ד, דת יהודית) כתב: ושבח לאל שבמקומותנו לא נתפשט המנהג הזה. עכ"ל.

והרה"ג המחבר "בעקבי הצאן" התכוין לכל הפוסקים הנ"ל שכתבו שבעירם "לא נהגו" ללבוש פאה נכרית, ולכן כתב שמכיון שנפרץ היום המנהג יש להתיר שהרי אין כאן "מראית העין". ע"ש. וליתא, שמלבד שטעה במושג

"מראית העין", אלא שבא לצבוע את כל הפוסקים הנ"ל בגוון שחור ולהפוך את דבריהם ח"ו לאבדון, והקורא היקר יראה שהם כתבו את דבריהם מתוך דעתם לאסור את הפאה נכרית, ולא מתוך סברא להתיר ושכאילו רק ה"מראית העין" מעכב את ההיתר. ומה שהם כתבו שלא נוהגים במקומם ללבוש פאה נכרית, אין כונתם שאם היו נוהגים כך אז היה מותר, שהרי דבריהם יוכיחו, שאפילו אם יפרץ המנהג, עלינו להוכיחם ולהחזירן למנהגם הקודם, וכמו שכתב בשו"ת מהרי"ץ חיות. וכן כתב בבירך את אברהם שחלילה למילף מקילקלתא. וגם מהר"י מיניץ כתב שהדבר אסור באיסור חמור לא רק מפני המנהג, וכן כתב בעצי ארזים שעליהם ליתן את הדין, וכן כתב בדברי חיים מצאנו שאם איזה אשה תלך בפאה נכרית היא פחותת ערך, כיע"ש, ועל כורחינו שגוף האיסור הוא לא משום המנהג אלא מגופן של דברים שיש בדבר איסורים של צניעות ופרועת ראש כאשר התבאר לעיל.

ט. פרק ח אות ד, מה שטען מהו החילוק בין פנויה לנשואה וכו', דבריו תמוהין שהרי הדבר הזה דנו בו כל הפוסקים וכמעט לא מצאנו ולא ראינו פוסק אחד שלא הסביר זאת, והדבר נפתח בראשונים. והערנו על הבעקבי הצאן בזה בפרק ג אות ג.

י. ומה שטען שם שהדין של "שיקפצו על הפנויה" אינו אלא לגבי עישור נכסים וכו', הנה אשתמיטתיה תלמוד ערוך בתענית (יג.) שאין הבוגרת רשאה לנוול את עצמה בימי אבל אביה, וראה רש"י שם. כמבואר כ"ז בפרק ג סוף אות ג מפי סופרים וספרים (וראה לעיל אות ו).

יא. פרק ח אות ה, מה שכתב שאם אנו אומרים שהפאה הנכרית אסורה מן התורה וכו' מטעמי פריצות דהוי ליה דרשינן טעמא דקרא וכו', דבריו תמוהין, חדא, שבפסוק כאן לא נאמר האיסור אלא הטעם ואם כן הטעם דרוש ועומד, ועוד שלכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא לחומרא. ועוד, שאם הטעם כתוב בפסוק לא שייך לומר דלא דרשינן וכו', וכל זה הוא אף לרבי יהודה. כמבואר בפרק ג אות ד באריכות, ושם השבנו על דברי הבעקבי הצאן די באר.

יב. פרק ח אות ד, מה שהביא את דברי הלבושי מרדכי שהקשה מסוטה (ט:), מדוע לא מנוולים אותה בשאר תכשיטין וכו', נעלם מעיניו דברי רש"י בברכות (כד.) והב"ח באו"ח (סימן עה אות ב) והתורה תמימה (במדבר ה, אות צו), שהשיבו על זה. וזה לשון התורה תמימה (שם): "ממילא מבואר דלא רק את

שערה פורעין כי גם את גופה וכמו שאמרו בגמרא שמסירין מעליה בגדיה הנאים ומכסין אותה בבגדים מכוערים (בסוטה ח.), ומה שתפס דוקא פריעת הראש הוא משום דעיקר חינה של אשה בשערותיה וכמו דקיימא לן שער באשה ערוה (ברכות כד.), וסמך זה על יתור לשון האשה דדי היה לכתוב ופרע את ראשה". עכ"ל. יוצא מדבריו שיש פריצות מיוחדת בשערותיה יותר משאר חלקי גופה, ולכן הגם שיש פריצות אף בשאר חלקי גופה מכל מקום בשערותיה יש פריצות יתרה "דעיקר חינה של אשה בשערותיה" [והגם שכל הדין של "שער באשה ערוה" הוא לגבי קריאת שמע ואיסור הסתכלות הגבר באשה, מכל מקום מהתם שמעינן שיש פריצות מיוחדת בשערותיה יותר מן הפריצות שיש בשאר חלקי גופה]. והערנו בזה על דברי הבעקבי הצאן בפרק א אות ב.

יג. פרק ח אות ג, אחרי שהביא דעת רש"י והטור, כתב שלאו דוקא "עם קליעתה" אלא הכונה "על קליעתה" דהלא ליכא נפק"מ בזה, והביא שכ"כ המפרשים. ע"ש. ונשאלת השאלה, דאי נימא שהכונה לביתה וחצירה ניחא מדוע אין נפק"מ בין "על קליעתה" לבין "עם קליעתה", אבל אם נאמר שהיא יוצאת כך לרשות הרבים הרי ההבדל הוא ברור "שעם" קליעתה נמצא לכאורה שהיא חייבת לכסות את ראשה, שהרי ממה נפשך נראים כאן השערות שחייבות כיסוי לכולי עלמא וממה נפשך מתכסה גם הפאה הנכרית. וצ"ע על הרה"ג הנ"ל כיצד רצה להבין את דבריהם של הפוסקים הנ"ל. ובפרט לפי מה שכתב הערוך שאפילו שהיא "על שערה" בכל זאת אינה מכסה את כל ראשה, ואם כן מה הרווחנו הרי שערותיה המחוברות לבשרה נראות והן צריכות כיסוי לכולי עלמא. ומה שכתב שם (באות ד) שאת שערותיה במקום שאין לה מום היא מכסה ורק במקום המום ממש היא מניחה פאה נכרית, וכו', זה אינו שהרי הפאה הנכרית מיועדת לבעלות מומין והיינו להשלים את מומן וכמו שכתבו כל הראשונים הנוכרים לעיל (פרק ד אות א), ואם כן לא יתכן לומר שאת שערותיה במקום שאין לה מום היא מכסה ורק במקום המום ממש היא מניחה פאה נכרית הרי מה הרוויחה בכך, והיה מוטב לה לכסות את כל שערותיה ודיו [וראה בפרק ד הכרח א]. וראה מה שכתבנו בפרק יד אות א, בהערות על דברי הגר"ש משאש בזה.

יד. פרק ח אות ג, קשה לשיטת המפרשים דקאי על חצר, כי אילו היה אסור בפאה נכרית אף בחול, אם כן לא היה שייך כלל לגזור בזה איסור שבות בשבת, משום שבין כך ובין כך היה אסור אף בחול, אלא ודאי הדבר פשוט בש"ס להיתר, ומשום הכי שפיר גזרו ולא התיירו לצאת בשבת לרשות הרבים

שמה תשלפנו, שהרי בחול באופן זה מותר. עכ"ד. ונעלמו ממנו דברי רש"י בביאור החשש "דלמא שלפא" דחיישינן שתעשה כדרכה בחול ששולפת מתחת לשבכה. ע"ש. ואם כן אין זו טענה כלל שהרי החשש הוא דחיישינן שמה תשלפנו מתחת לשבכה כדרכה בחול, ולא חששו רק בשבת עצמה, אלא כדרכה בחול הוא דחששו.

טו. ומה שהרחיב שם בבעקבי הצאן דעל כורחינו בחצר הרבים קאי ולא בחצר היחיד וכו', דבריו תמוהין שהרי החשש הוא אגב רשות הרבים ולא אגב החצר עצמה, ובאמת אם לא היו חז"ל חוששין "דלמא שלפא" היה מותר בחצר ואין זה משום עירוב החצר, ולא קשיא מהש"ע (בסימן סטו) וזהו איסור כלאיים. ותמהני על החכם הנ"ל שהקשה קושיא כזו.

טז. פרק ח אות ג, מה שרצה לתרץ שהיא לובשת בד מתחת לפאה הנכרית ולכן שייך לחשוש "דילמא שלפא" שהרי בשליפתה לא יתראו שערותיה וכו', השבנו על דבריו בפרק ד אות א הכרח א מעשרה טעמים ומעלה. ע"ש.

יז. פרק ח אות ד, מה שכתב: ובאמת לדעת הרמב"ם, והערוך, הר"י מלוניל, הר"ן, והמאירי, משמע כי הפאה נכרית מכסה שערות האשה מלמעלה, לגמרי או בחלקן, וכשמכסה רק בחלקן, מתכסה השאר במטפחת תחתיה, וברדיד מלמעלה ברובו, כמו בטוטפת העשוי לקישוט, שהוא עצמו מגולה, ורק השאר מאחוריו מכוסה ברדיד, אבל לא שהפאה נכרית מעורבת בין שערותיה, וגם אין צריך לכסות הפאה נכרית כשיש שבכה תחתיה, ואיכא שפיר ראייה שמותר לנשואה להתקטש בפאה נכרית ממשנה דיוצאה אשה בפאה נכרית לחצר הרבים. עכ"ל. והנה מלבד שהוא צירף את דעת הערוך והר"י מלוניל והר"ן לדעת הרמב"ם, ובאמת הם לא כתבו זאת מעולם, אלא שגם הוסיף לדעתם "הפאה נכרית מכסה שערות האשה מלמעלה, לגמרי או בחלקן, וכשמכסה רק בחלקן, מתכסה השאר במטפחת תחתיה, וברדיד מלמעלה ברובו", וליתא, כי הרמב"ם ושא"פ שהבאתי לעיל לא נזכר בדבריהם כלל שיש איזה מטפחת מתחת לפאה, ובפרט שהפאה נכרית היא תכשיט חלקי וכמבואר בלשון הרמב"ם והמאירי. ועוד, שמה שכתב "וברדיד מלמעלה ברובו" איזה עיקום הוא, הרי לדעת כל הראשונים הרדיד הוא המונע את גילוי השערות, שלכן יש לחוש ל"דלמא משלפא", ועל כורחינו שהוא על כל הראש ולא "ברובו". ואולם הרה"ג הנ"ל כדרכו מוסיף לשונות בדברי הראשונים (כמו שתראה אתה הקורא) ומכאן הוא מסלף את דבריהם. וכמו שהתבאר כל זה בפרק ד אות א בסוף הכרח א.

יח. בפרק ח אות ה, הביא את ההוכחה שהאשה משתמשת עם הפאה רק בביתה וכו' והניח בצריך עיון. עכ"ד. ודבריו צריכים עיון מדוע הוא משאיר את "האמת" בצריך עיון. וראה בפרק ד הכרח ה שהשבנו על דבריו.

יט. שם, מה שהסביר בדברי הערוך שהפאה הנכרית היא על כל ראשה, הנה נעלמו ממנו דברי הערוך (ערוך פאה השני), וזה לשונו: פאה, בריש עירובין (יא:), בגמרא ואם יש לו מעשה כאדם שנעץ ארבעה קונדסין בד' פאות השדה ומתח זמורה על גביהן והתירו לו לענין כלאים אבל לא לענין שבת, בתוספתא דכלאיים בפרק רבן גמליאל (פרק ב), ובסוף הפרה (צריך לומר "הפרק", וכמבואר בעירובין טו.) כגון שיזרה היו שם קנים המדוקרין ועשה להן פאה מלמעלה אפילו ביותר מעשה מותר, "פירוש כל מידי דמקיף ולא מגיף ומכסיא כולה קרו ליה פאה, דדמיא לפיאה שהשדה כולה קרחת ומגולה אלא נשתייר בה כמעט והיא נקראת פיאה, וכן פאה נכרית דמקפת הראש ולא מכסיא". עכ"ל. ומבואר להדיא שהפאה נכרית אינה מכסה את כל הראש, וכן כתבו רש"י הר"ן הרמב"ם והמאירי ועוד (והרחבנו בזה בפרק ד אות א הכרח ה).

כ. פרק ח אות ג, וכדי להוציא מלב המשתבשים "שיוצאה" היינו לחצר, יש להעיר, כי מה שכתב השלטי גיבורים ראהו וסמך לנשים "היוצאות" בכיסוי שער שלהם וכו', ולא פירש לאן יוצאות, שבוודאי כוונתו לחצר הרבים ולשוק, שהרי כתב להדיא, שאין בפאה נכרית משום "פריעת ראש", ואיסור פריעת ראש מן התורה הוא אך ורק במקום הרבים לכו"ע, כמפורש בגמרא (כתובות עב.). ע"ש. ובאמת כל יוצאה סתם הכונה לכל מקום, גם לרשות הרבים, אלא אם כן מפורש אחרת, כמו במה אשה יוצאה שהכונה לרה"ר, וכן בכתובות יוצאה וראשה פרוע, שכל זה רק לרה"ר, ולכן לא יתכן כלל שיזכיר השלטי גיבורים שמותרת לצאת בפאה נכרית מגולה סתם, גם בנזיר וגם בשבת ובערכין, ולא יפרש כלל שאין כונתו לרה"ר, ובפרט שבכל פרק במה אשה ברור שהתכשיטים נועדו לצאת בהם לרה"ר, ועל זה הנידון שם נאמר מה מותר ומה אסור מחשש של שמא תשלפנו. עכ"ל הבעקבי הצאן.

זזה תמוה כיצד הוא מרהיב עוז בנפשו לכתוב על רבינו הגר"א "משתבשים", ויבטלו הוא ואלף כמותו ולא תבטל הלכה אחת של הגר"א ז"ל עד שירהיב עוד לכתוב עליו "משתבשים". אתמהה. ומה שהוכיח ממה שכתב השלטי הגבורים "פרועת ראש" הנה כבר התבאר לעיל שהיינו פרועת ראש בביתה,

שלדעת השלטי הגבורים בכתובות (לב: מדפי הרי"ף אות ב) אף בביתה שייך הדין של פרועת ראש והוא איסור מדרבנן. וחייבים לומר כך, שהרי השלטי הגבורים כותב את הדין של "פרועת ראש" אחרי שכותב את הדין של "שער באשה ערוה" שאיסורו מדרבנן (וכמו שהוכיח המחבר הנ"ל עצמו בכעקי הצאן פרק א אות ה), וזה תמוה שאם כונתו על "פרועת ראש" דרשות הרבים שאיסורה מן התורה, אדרבה היה לו לכתוב זאת לפני הדין של "שער באשה ערוה". ומה שכתב שבכמה מקומות בתלמוד ראינו "יוצאה" והיינו לרשות הרבים, הנה בכתובות (עב:), הגמרא מתרצת "שיוצאה" היינו בקלתה לרשות הרבים, ולדעת הירושלמי היינו "יוצאה" בכיתה ובחצירה, וכמו שכתב השלטי הגבורים בכתובות (לב: מדפי הרי"ף אות ב), ועוד, שהרי השלטי הגבורים בעצמו כותב "לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהם כשהן נשואות. אבל במקום קליעת שערן נשואות שערות חברותיהם" וכו', ומבואר שכשהן "יוצאות" הן יוצאות "בכיסוי שערות שלהן", ואת הפאה הנכרית הם לובשות "במקום קליעת שערן", ובזה נסתר מכל וכל מה שרצה להוכיח מן המשנה בשבת (נז.) "במה אשה יוצאה" וכו', כי כונת השלטי הגבורים ל"יוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות", ואדרבה לפי דבריו משמע שכשהיא יוצאת לרשות הרבים היא יוצאת "בכיסוי שערות שלהן". ומדויל ידיה משתלים. [וזה תמוה כיצד המחבר הנ"ל לא ראה את המשך דבריו של השלטי הגבורים וכתב כאשר עלה ברעיונו לשעה קלה]. כל זה התבאר באריכות בפרק ו אות א.

כא. פרק ח אות ד, כתב: אבל המעיין במקור חיים ימצא שלא הביא (המקור חיים) שום הכרעה בענין הפאה נכרית כלל, אלא הביא רק "כליקוט" שהגהות אלפסי (היינו השלטי גיבורים) ומוסף הערוך - מתירים, ומהר"י קצנעלנבויגין - אוסר, ולא יותר, ולכל היותר יכל רק להקשות על המקור חיים איך דימה מה שכתב מוסף הערוך למה שכתב השלטי גיבורים, שהשלטי גיבורים (שבת כט.) מיירי בחצר שאינה מעורבת שהיא חצר הרבים שדינה כמבוי ואף על פי כן מותרת בו בפאה נכרית, אבל מוסף הערוך אולי מיירי בחצר היחיד, אבל לומר שהמקור חיים למד פשט בדברי השלטי גיבורים שהיתר הפאה נכרית הוא רק בחצר היחיד הוא דברי נביאות ממש, שאין לזה שום זכר ושום רמז בדברי המקור חיים כלל. עכ"ל. [וכבר התבאר לעיל שמה שכתב בענין חצר היחיד וכו' לענין עירוב וכו', זהו איסור כלאיים, כיון שרש"י וכל הראשונים בשבת (סד:) פירשו שהחשש הוא שמא תשלוף "מתחת לשבכה" כדרכה בחול ברשות הרבים, ומעיקר הדין היה צריך לאסור לה אף בחצירה שמא תצא כך לרשות הרבים ותשלוף כדרכה בחול, והתירו רק מפני שלא תתגנה

על בעלה. ע"ש. ומה שכתב שהמקור חיים "ליקוט" בעלמא וכו', הנה לפי דבריו המקור חיים השתעמם וכך ערך את כל ספרו ח"ו, היתכן לומר דברי בזיון אלו על גדולי ישראל! ועוד, שאדרבה לפי מה שכתב הבעקבי הצאן משמע שהמקור חיים הבין שהשלטי הגבורים לא התיר אלא בכיתה, שהרי לא על חינם הוא מדמה את דבריו של הערוך לדבריו של השלטי הגבורים, וכן כתב הבעקבי הצאן גופיה: "אלא הביא רק "כליקוט" שהשלטי גיבורים ומוסף הערוך מתירים" עכ"ל הבעקבי הצאן, ואם כן מבואר שהמקור חיים הבין שהערוך והשלטי הגבורים צועדים באותה הדרך, ונמצא שאין פיו וליבו של הבעקבי הצאן שווין, כי בסוף דבריו כתב "שאינן לזה שום זכר ושום רמז בדברי המקור חיים כלל". ויש עוד הרבה מה להשיב, ודי בזה. וראה בפרק ו תחילת אות ב שעמדנו על על דבריו.

כב. והנה הספר הנכחי מלא וגדוש בהערות על הספר "בעקבי הצאן" ועל קובץ "אור ישראל" שהם מאותו המחבר (ואותה התשובה הועתקה כאן וכאן עם קצת שינויים), ואין צורך לכפול את כל הדברים, אבל מה שהצגתי לפניך הם הדברים ההכרחיים שנעלמו מעיניו ובהן תלויים יסודי הדינים. קחנה משם. ואנ"י תפילה שדברים אלו יעשו רושם בעז"ה ויסיר השי"ת את המפריעים מלפניו ומאחריו בכדי שיקבל את האמת ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים - לדעת את ה' בלבד. אמן.

ג:

הערות לקונטרס "ותשקוט הארץ"

ראוי להעתיק כאן את לשונו של הרמב"ם (מורה נבוכים ח"א פרק לא): "אמר אלכסנדר הפרדוסי כי סיבות המחלוקת בענינים שלש. אחד מהם, אהבת הרשות והנצוח, המונעים האדם מהשגת האמת כפי מה שהוא. והשנית, דקות הענין המושג בעצמו ועומקו וקושי השגתו. והשלישית, סכלות המשיג וקוצר יד שכלו מהשיג מה שאפשר השגתו, כן זכר אלכסנדר. ובזמננו סיבה רביעית לא זכרה, שלא היתה אצלם, והוא ההרגל והלימוד, כי האנשים בטבעם אוהבים מה שהורגלו בו ונוטים אליו וכו', ויבחרו הענינים הרעים המורגלים, על הענינים הטובים שאינם מורגלים, ולא תנוח דעתם. ולפי זאת הסיבה גם כן ימנע האדם מהשיג האמת ויטה אל מורגליו". עכ"ל. [וראה כיוצ"ב בתשובות חכמי פורבינציה סימן סו].

והנה, מתוך הנסיון, צריך לדעת שאותם שנשותיהן הולכות עם פאה, קשה מאוד להתוכח ולהסביר להם את תאוריית הפריצות, ואפילו אם נלמד אותם את הסוגיות התלמודיות מכל מקום צריך שתהיה בקרבם "יראת שמים" גדולה (כלשון מהרי"ד מבעלזא על ענין הפאה הנכרית), עד כדי שאם יראו שכן היא האמת יתאזרו בויתור מוחלט לדברים שהלב נמשך אליהם, וכל זה בשביל לעקור בכח האמת את פשרות הנפש שנעשו כהיתר מוחלט בקרבם על ידי מנהגם [כדרך שאמרו חז"ל (יומא פו.): כיון שעבר עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר], ולכן, מי שילמד עימהן צריך להתאזר בסבלנות - כי הגם שדבריהם מקדיחים כל תקוה, והם נראים כסרבנים מן האמת, והאמת שבליבנו צועקת ואומרת "אייה מקומי" ואורייתא מרתחא, מכל מקום צריך להבין את עמדתם התלויה ברגשות הלב הדוחה כל אמת הנוטפת אל ליבם, ועיקר הקבלה היא הענוה, והדבר ידוע קדמון ומפורסם שאנשים מסרבים לקבל דוקא דברי אמת, אבל פיתוי הלב נסמך דוקא על דברים דחוקים, וזה ידוע וכבר נכתב בספרים (מורה נבוכים ח"א פרק לא) שיותר קל לבלקבל דברים דחוקים ודחויים מלקבל דברי אמת.

א"ה, הרבה לבטים עברו במחשכי לבבי אם לכתוב הערות על הקונטרס "ותשקוט הארץ", שבא לעקם (פשוטו כמשמעו) דברי אמת, ואחרי מחילה קידה והשתחוויה להרה"ג המחבר, דבר אחד תמוה כיצד הרהיב עוז בנפשו להיות בטוח בשקרים, מבלי לעיון היטב בשורשם של דברים, ותכף מלאו ליבו לכתוב על עשרות פוסקים "לא מצאנו בתוכם אפילו פוסק אחד מפורסם" (כמבואר בקונטרסו עמו 68), ושוב כתב שכתבו את כל דבריהם מפאת "פריצת גדר", שהרי זה שקר מוחלט כדיעויין בלשונותיהם, ועוד עשרות שקרים והתעלמויות מדברי הפוסקים. וגם נשאו ליבו לסקור את המעוררים בסוגיא זו על פי חכמת הפסיכולוגיה (כפי שיעויין בהקדמתו ובעוד מקומות), והחליט בדעתו הרוממה שהטעם שצריכין לכסות את הראש הוא מפני גזירת הכתוב (כמו שמשמע מכל לשונותיו בקונטרסו), וזנח לאשפתות (ח"ו) דברי רבותינו הראשנים (למעלה מעשרים) שכתבו שהטעם שהאשה צריכה לכסות ראשה הוא מפני הפריצות הצניעות והחציפות (כמבואר בספרי פרק א ועוד). והתבטא אף בכמה מקומות נגד גדולי ישראל בלשון של זלזול, ומעל הכל, שכתב דברי שקר בשם גדולי ישראל הפוסקים זצ"ל ולא עמד על כונתם. ואחרי שעוררוני רבותי לזה, אכתוב בקיצור נמרץ על טענותיו המבולאות.

[ובטוחני שהרה"ג הנ"ל לא יחזור בו מדבריו הנדפסים, ובפרט אחרי שהדיפסן רבים ונודעה דרכו ושמחו בו עושי רשע, שוב יוקשה עליו לשוב

לבוראו, כי אם תשובתו תוקשה כמות (וכמו שכתב רבינו יונה ז"ל שהתשובה קשה כמות ובפרט המפורסם לרבים), אולם, הדברים דלהלן מיועדים לאותן אנשי האמת שהצער מקיר זועק, הן הן קירות הלב, לדעת מה להשיב למי שנשבה לגלות היצר, ואני אמרתי בחופזי].

א. האם יש פאה צנועה?

בכותרת הקונטרס: ליישב את "המנהג הקדום" של לבישת פאה נכרית "צנועה". עכ"ל. ראה לעיל (סוף פרק ז, ופרק י) שכל תקומת המנהג הזה היה על ידי האפיקורסין, כפי שכותבין הגר"ח מצאנז, מהר"ץ חיות, הגר"ש קלוגר, ועוד ועוד (עשרות פוסקים), ולכן הגם שאמותינו לבשו פאות נכריות, מכל מקום ה' הטוב יכפר בעדם מפני שעשו כן בעיוורות מוחלטת. ואם נראה אדם שמסתכל באינטרנט ונגער בו, והוא יאמר "גם אבא שלי הסתכל", נחשבהו לחסר דעה, בדיוק כן הדבר באשה שמכשילה את הרבים ואומרת "גם אמא שלי הכשילה את הרבים".

ועל מה שכתב שיש "פאה צנועה", ראה להלן [בהערות על קונטרס הנכחי "ותשקוט הארץ", אות ג], בשם רש"י והחינוך ועוד, שהטעם שהתורה חייבה את האשה לכסות את שערותיה דוקא - מפני "שעיקר חינה של אשה בשערותיה" (כלשון החינוך מצוה שעז), ובפסוק נאמר: "שערך כעדר העיזים, ומדמשבח ליה קרא בגויה אלמא מידי דתאוה הוא" (רש"י ברכות כד.), וכן כתבו הב"ח (סימן עה אות ב) והתורה תמימה (במדבר ה, הערה צו) שיש נוי מיוחד בשערותיה של האשה מה שאין בכל גופה כיע"ש. ואם כן - כל נוי הדומה לשערות הרי הוא בכלל האיסור שאסרה תורה.

וכבר כתבו הר"ן והריטב"א (כתובות עב. והובאו בשו"ת דברי חיים מצאנז ח"ב סימן נט ועוד) שאם תקח האשה על ראשה בד משי ותצא כך לרשות הרבים, הרי היא יוצאת בלא כתובה. כיע"ש. כיון שעיקר הטעם שחייבה התורה את האשה לכסות את שערותיה הוא מפני הפריצות החציפות וחוסר הצניעות שיש בגילויין, וכשם שכל אשה חייבת לכסות את ראשה, ואף אשה ששערותיה דומין לגיזי צמר, כך כל מה שדומה לשערות אסור, שהתורה לא אסרה את השערות עצמן אלא את הפריצות היוצאת מן השערות שלה, ולכן אין חילוק בין המחובר לבשרה לבין מה שאינו מחובר לבשרה.

וראה להלן (בפרק טז) שמעולם לא נחלקו הפוסקים אם יש בפאה הנכרית פריצות או לאו, שהאוסרים אומרים "יש בה פריצות", והמתירים אומרים "אין בה פריצות", כי לכולי עלמא יש בפאה הנכרית פריצות, אלא שהמתירים ראו את הסוגיא כלאחר יד ולא קיימו בנפשם "וירד משה מן ההר את העם", וכמו שכתבנו בשם הפוסקים. ואם כל הפוסקים צעקו על הפאות הנכריות הכשרות [כלשון הגרש"ז אירבך זצ"ל, שהפאות הנכריות של זמנם היו כמו גיזי צמר], ועליהם הם אמרו שבבעים לשון שיש בהם פריצות, בודאי שהפאות "הכשרות" (אפילו על ידי ועדת "משמר התורה") פרוצות שבעתיים, ועינים להם ולא יראו כמה נבלות נעשות בישראל מחמת הפאות הנכריות.

ואם ילחש לך אדם שמי שנכשל בפאה נכרית הרי הדבר נחשב ככשולן בעבורו ולא כמכשול כללי (וכמ"ש בקונטרס "ותשקוט הארץ" בכמה פעמים), אף אתה אמור לו, שאם חז"ל אמרו שעיקר חינה של אשה הוא בשערותיה (ברכות כד.), וחובת כיסוי הראש הוא מפני שיש חן מיוחד בשערות האשה (כמבואר לעיל), ועל זה אמרו: טוב מראה עינים באשה מגופן של עריות (יומא עד.), הרי שהדבר נחשב ככשולן עבור חז"ל חלילה, והרי זו טומאת שפתים להוציא לעז כה גדול על חז"ל. [וראה לעיל בפרק א, שחז"ל דיברו על כל שכבות האומה, על החזקים ועל החלשים, ולא נביא מכשול לחלשים אם הדבר מכשיל אותם, וגם כאן אפילו אם נאמר שהנכשלים מן הפאה הנכרית הרי זה כשולן בעבורם והם החלשים, מקום מקום מאן לימא לן שמותר להכשיל אותם. והרי גם בזמן חז"ל התנאים והאמוראים היו קדושי עליון שהנשים בעבורן היו "קאקי חיווריי" (ראה כתובות יז.), ובכל זאת הם הם שהתריעו על הפריצות בכל הזדמנות (כמבואר בברכות כ.). ויש להרחיב בזה עוד, והדברים קנו את מקומן בס"ד].

ב. מדוע לא ראינו לחז"ל שעוררו על הפאה הנכרית | כיצד היו עשויות הפאות הנכריות בזמן חז"ל | צעקת הנביא ישעיה על לבישת הפאות הנכריות מתחת לשבכה

בעמוד א, בתמצית המאמר (ד"ה מן התורה): אילו חז"ל היו אוסרים את חבישת הפאה הנכרית בחוץ להדיא, הרי שלא יכולנו להתיר לחבוש פאה צנועה, אולם לא מצאנו שיאסרו זאת להדיא וכו'. עכ"ל.

דבריו תמוהין, שהרי לא מצאנו בשום מקום שחז"ל הזהירו שהאשה לא תלבש בגדים אדומים, זולת בברכות (כ.). מאותו המעשה באשה שלבשה בגד

אדום וכו', ולפי דבריו אם לא היה מעשה - חז"ל לא היו מעוררים על זה, והיה מותר ללבוש בגדים אדומים. וראה בכתובות (עב.) דשם לא נתבאר האיסור ללבוש בגד אדום בפירוש, וכשם שבגד אדום אינו מפורש שם, כך פאה נכרית אינה מפורשת בפירוש, אלא על כורחינו שמה שאינו מפורש אין מכאן ראייה שהדבר מותר.

ועוד, שלפי דבריו מותר ללכת בפאה ארוכה ופרוצה [ואילו הוא כתב שם (בעמוד 6) שפאה נכרית "פרוצה" אסורה מן התורה], כיון שגם על זה לא מצאנו הזהרה בש"ס בפירוש על "פאה נכרית", ועדין לא מצאנו שום משנה המכריזה "אסור לצאת בפאה נכרית". וכן לא מצאנו שום אזהרה על שאר הבגדים הפרוצים הקיימים בימינו, צמוד, פחות מ- 40 דנייר, ועוד...

ובכלל, אחרי המחילה מי אמר להרה"ג הנ"ל שלא מצאנו מקור בתלמוד שהפאה הנכרית אסורה, והרי תלמוד הוא בכמה מקומות, בכתובות (עב.) שגילוי ראש אסור מן התורה מטעם צניעות ופריצות וחציפות לאשה שתלך בפירוע ראש, כמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה, וכן מבואר ברש"י, וברש"י במהדור"ק הובא בשיטמ"ק, וכ"כ המאירי, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הריטב"א, תוספות ר"י הזקן, הרי"ף והביאו בשיטמ"ק עמ"ס נדרים, רבינו בחיי, והרי"א, הריב"ש שהובא בשיטמ"ק, ותרומת הדשן, מהרי"ל, ושלטי הגבורים, כתבו שהטעם לאיסור גילוי שערות האשה הוא משום "חציפות ופריצות", ואם כן נמצא שאין ענין דוקא בשערותיה, ואף הפאה הנכרית אסורה מן התורה, שהרי התורה אסרה כל דבר שנראה כשערות ויש בו פריצות וחוסר צניעות כמו שערותיה, והפאה הנכרית הדומה לשערותיה הרי היא אסורה מן התורה – ואין לך מפורש גדול מזה בדברי חז"ל על איסור הפאה הנכרית.

ועוד אחרי המחילה מהנ"ל, הרי בירושלמי (כתובות פרק ז הלכה ו): מאי וראשה פרוע, יוצאת בקפליטין שלה וכו'. ופירש הערוך (ערך קפליטין): פירוש קפליטין בלשון רומי, שער ותלתלים ופאה נכרית. עכ"ל. [ומי שיפרש לנו מהו לשון רומי, נשמע לו, אפילו אם הוא גוי, והעיקר שיהיה משיח לפי תומו כמבואר ביבמות (קטז:): וש"ע אה"ע (סימן יז), וכל שכן כשהערוך מעיד לנו שהפירוש שאמרו חז"ל "קפליטין" היינו פאה נכרית, שנשמע לו. ורש"י וכל הראשונים מביאים בתמידות את דברי הערוך בדחילו ורחימו], וכיצד הרהיב הרה"ג הנ"ל עוז בנפשו לכתוב "חז"ל לא עוררו על פאה נכרית", הרי גם לא מפורש בחז"ל שאסור ליסוע במכונית בשבת.

וכבר כתב בשו"ת דברי חיים מצאנז ח"ב (סימן נט) בשם הריטב"א והר"ן (כתובות עב.) שאם תקח האשה בד משי ותתן אותו על פדחתה ותצא כך לרשות הרבים, הרי היא עוברת על דת משה. כיע"ש. ולכאורה לפי דברי הרה"ג הנ"ל, מנין להרשב"א והר"ן (וכל עשרות הפוסקים שהביאו דבריהם) לאסור בד משי, הרי לא נתפרש הדבר בחז"ל שאסור לצאת עם בד משי. ועוד, שכבר כתב מהר"י מינץ בדרשותיו (הדרוש הראשון) שאם הראשונים הזהירו על בד משי, כל שכן פאה נכרית העשויה משערות או מדמוי שערות שאיסורן מן התורה. כיע"ש. וכן כתבו רבים מן הפוסקים (והובאו דבריהם בפרק ז). ומנין להם?!

ואף מה שאמרו בשבת (סד:): בכבול ובפאה נכרית לחצר, כבר התבאר לעיל (פרקים ד-ו) בשם כל הראשונים שהפאה הנכרית היא מכוסה ברשות הרבים, ולא הולכין איתה בגילוי אלא בבית, אבל כשיוצאין לרשות הרבים תכף ומיד מניחין עליה שבכה נכי קשה הדבר להוציאה בכל פעם שיוצאים לרשות הרבים ולהחזירה לראשה כשחוזרת לביתה, שהרי הפאה קשורה לשערותיה באותן המקומות שהיו לה מומי חסרון וליבון שיער, וכן כתבו הר"ן והריטב"א ועוד בשבת (סד:), וראה לעיל (פרק ו אות א-ב) שכן היא דעתו של השלטי הגבורים], ודורות הראשונים לא פיללו שיהיו הנשים כל כך חצופות ללכת עם פאות נכרית ברשות הרבים, כמו שכתב בשו"ת מהר"ן חיות (סימן נג), וזה לשונו: ובימי ילדתי לא שמעתי שינהגו קולא בזה בכל תפוצות ישראל במדינת פולין, רק חדשים לבקרים באו אשר הרבה פרצו הגדרות, וראוי להוכיחם ולהחזירם למנהגם הקדום. עכ"ל. ואם אותה הפרצה התחילה רק בדורות האחרונים, בודאי שעדין לא נמצאה בתפוצות ישראל מקדמא דנא בזמן חכמי התלמוד, כך, שלא היה להם צורך להתריע עליה ולהזהיר עליה, ולכן לא נזכרו בתלמוד המילים "פאה נכרית".

וצא והבא לך אף אתה, הרי מצאנו בפסוק (ישעיה ג, טז): יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון וגו' הלוך וטפוף וגו'. וברש"י: ויונתן תירגם ובפתחן מקפן, היו קושרות פאות נכריות קליעת שערות תלושין כורכות עם קליעותיהן שיראו גסות וטפופות. עכ"ל. ולא יתכן לומר שהיו מניחות את הפאה הנכרית בגילוי ממש, שהרי רש"י מפרש "עם קליעותיהן", דהיינו שהפאה נכרית היא מעורבת עם השערות שלהן עצמן, ובנות ישראל לא היו חשודות ללכת בגילוי ראש ממש, ועל כורחינו שהמנהג בזמנם היה ללכת עם פאה נכרית מכוסה ולא מגולה. ועוד, שאם כן היה לפסוק לומר "שהיו הולכות בפריעת ראש" ולא "בפאה נכרית", כי לכאורה פריעת ראש חמורה יותר מפאה נכרית,

אולם מכאן מוכח שהיו לובשות את הפאה הנכרית מתחת לשבכה בשביל "שיראו גסות וטפופות" (כלשון רש"י), שהפאה הנכרית תטפיה את המטפחת שעל ראשן, על זה גונח הנביא, וכל שכן אם היו הנשים מטפחות את ראשן על ידי גילויי שערות הפאה הנכרית, שיהיה הדבר אסור לכולי עלמא, שהרי לכולי עלמא הפריצות הנובעת מן השערות חמורה יותר מן הפריצות הנובעת מבד שחור טפוח על ידי שערות.

ואם חכם אתה למד קל וחומר בעצמך, שבאמת מצאנו פסוק מפורש המזהיר את הנשים ההולכות בפאות הנכריות כשהן מתחת לשבכה, וכנזכר לעיל מדברי הנביא בישעיה, וכל שכן אם ילכו הנשים בפאות נכריות מגולות שיהיה הדבר אסור לכולי עלמא. נודרך אגב, כבר התבאר לעיל (בפרק ד אות ב-ג) בשם כל הראשונים, שהפאה הנכרית המוזכרת בתלמוד היא מעורבת עם שערותיה, וכמו שכתבו רש"י, הרשב"א, הריטב"א, הר"ן, רבינו ירוחם, תוספות ר"י הזקן, הר"י מלוניל, המאירי, הרמב"ם בפירוש המשנה, ועוד ועוד, שהיו מניחות את הפאה נכרית ביחד עם קליעתה, רק שהרמב"ם והמאירי פירשו כיצד היו מערבין אותן עם הקליעה, שהיו עושות כובע ומניחות אותו על אותן המקומות החסרות בשערן, ושם הבאנו את לשונותיהם של הפוסקים הנ"ל, ולכן אחרי המחילה מהרה"ג "ותשקוט הארץ" כי אי אפשר להשקיט את הארץ מבלי לעיין כהוגן בדברי חז"ל, והיה לו לעיין היטב לפני שכותב דברים ומדפיסן לרבים, ושגגת הלכה עולה זדון וכל שכן שזדון עולה זדון].

ג. האם אפשר ללבוש פאה נכרית מכיון שכך נתפשט אף בקרב הצנועות

בעמוד א, בתמצית המאמר (ד"ה מן התורה): והפוסקים שאסרו את חבישת הפאה ברחוב, דברו רק לפני שחבישת הפאות התפשטה בין הנשים הצנועות, אך לאחר שחבישת פאות צנועות התפשטה בין הנשים הצנועות מותרות הן בחבישה אף ברחוב וכו'. עכ"ל.

ההערות על שורש דבריו נכתבו לעיל (פרק ב אותיות ג-ד, ופרק ז) ושם נתבאר מלשונותיהם של הפוסקים שדין כיסוי הראש לא תלוי כלל במנהג, ונתבאר עוד מלשונות הפוסקים שהאיסור ללבוש פאה נכרית הוא מן התורה ואינו תלוי כלל במנהג, כיון שטעם כיסוי הראש לאשה הוא מטעם הפריצות שיש בשערותיה וחוסר הצניעות. כיע"ש. ולפי דברי הרה"ג הנ"ל [מחה"ק

ותשקוט הארץ] אם נראה עוד חמישים שנה איזה אדם מסתכל באינטרנט ונגער בו, הוא יוכל כבר לומר "גם אבא שלי הסתכל באינטרנט"... אתמהה, הרי שום דין בתורה לא יכול להשתנות במשך הזמן, ובפרט בנושאי הפריצות - שאם הדבר פרוץ בעיני מאן דהו, לא יתכן שבעוד כמה שנים זה לא יהיה פרוץ בעיניו, הרי דרכו של היצר הרע לגדל את עצמו ולא להקטין את עצמו, היום אומר לו כך מחר כך וכו' (שבת קה). וראה מה שכתבנו בזה לעיל בפרק י אות א, ולהלן אי"ה.

וכדאי להעתיק כאן מה שכותב הגר"ח מצאנז בשו"ת דברי חיים ח"ב (סימן נט) על אותן הנשים "הצנועות" שכתב הרה"ג הנ"ל, וזה לשון הגר"ח מצאנז: "לא נמצאת בכל מדינת אשכנז שום אשה חשובה לילך בשערות ופאה נכרית רק איזה מנקלי העם ופחותי הערך והיו לקלס, ורק בעוונות הרבים מקרוב נשתרבו המנהג הזה מן האפיקורסים". עכ"ל. היוצא מדבריו שאותו המנהג יסודו מן האפיקורסין, מאותן נקלי העם פחותות הערך שהיו לקלס, ולפי דברי הרה"ג הנ"ל [מחה"ק ותשקוט הארץ] הן הן אותן הנשים הצדקניות שלבשו את הפאה הנכרית, שעליהם התבטאו גדולי הדור דאז, שהן "אפיקורסין", ועליהם הוא כותב בתחילת המאמר "המנהג הקדום ללבוש פאה נכרית צנועה". הרי אם יש בדבר פריצות שום התדרדרות לא תתיר את השרץ.

ואם נתבונן ביסוד טענתו שלכאורה בזמנם הנשים שלבשו פאות נכריות היו מועטות, והיה הדבר כפרצה ומשיכת העין, כיון שלא היתה הרגילות בכך, אבל בימינו שיש רגילות בכך אין זו משיכת עין ואין כאן פריצות. הנה טענה זו בטעות יסודה, חדא, שהרי אם כל הטעם שהתורה אסרה את שערותיה דוקא הוא מפני שיש נוי מיוחד בשערות מה שאין כן בשאר חלקי גופה, כמו שכתב רש"י בברכות (כד): "מדמשבח ליה קרא בגויה אלמא מידי דתאוה הוא", וכן כתב הב"ח באור"ח (סימן עה אות ב) שיש נוי מיוחד בשערותיה, וכן כתב בתורה תמימה (במדבר ה, הערה צו), שלכן התורה אסרה דוקא אם שערותיה ולא שאר תכשיטין ושאר איברים, אם כן לא יתכן שאותו הנוי ישתנה שהרי הוא בטבע בריאת האשה "שימשך חינה על ידי שערותיה" (כלשון החינוך במצוה שעז).

ועוד, שלפי דברי הרה"ג הנ"ל [מחה"ק "ותשקוט הארץ"], נתיר לאשה ללכת פרוצת ראש ממש ואפילו בפאה נכרית ארוכה ופרוצה, שהרי רוב הנשים הולכות בפאות פרוצות (כלשון הגריש"א שליט"א) ורובא דעמא דארעא לא מכסות ראשן כלל, ואילו הוא עצמו כותב בתחילת המאמר שאשה היוצאת בפריעת

ראש עוברת איסור מן התורה, ועוד כתב "צורות לבוש והתנהגות הגורמים להתבלטות [כמו פאה פרוצה] אסורים בתכלית בפני גברים, ולכן יש לודא שהפאה מהוה כיסוי צנוע", ואתמהה.

ועוד, הרי בנות ישראל כשקיבלו על עצמן לכסות ראשן מפני הצניעות והפריצות, הן קיבלו זאת על עצמן להחמיר ממנהגן הקדום ללכת בפריעת ראש, ולכאורה לפי דברי הרה"ג הנ"ל [מחה"ק "ותשקט הארץ"] אין טעם בחומרתם, שהרי כל הנשים הלכו באופן כזה שראשן מגולה, ושוב אין פריצות בדבר, שהרי יש רגילות בדבר. אלא על כורחינו שעיקר הויכוח הוא אם יש מושג של פאה נכרית צנועה, אולם אחרי שנתבאר שעיקר האיסור הוא אפילו במה שדומה לשיער [ואפילו בד משי, וכמ"ש הר"ן והריטב"א הנ"ל], אם כן כל נוי הדומה לשיער אסור מן התורה [ואם אינו דומה ממש אלא כמשיכת עין בעלמא, הרי הוא אסור מדרבנן מדין דת יהודית, ויוצאת בלא כתובה, כמבואר בכתובות עב. ואה"ע סימן קטו סעיף ד].

ד. טעם כיסוי הראש

בעמוד א, בתמצית המאמר (ד"ה מן התורה): שאר החששות שחששו במשך הדורות, דת יהודית, חובת רדיד, מראית העין, כמעט ואינם קיימים במציאות שלנו, שהפאה הצנועה הפכה גם לנחלת אצנועות והחובשת פאה צנועה אינה משנה מהמקובל, אין לנו יותר חובת כיסוי בברדיד ולא יחדשו שאינה מכסה את שערה וכו'. עכ"ל. ראה לעיל פרק ב בענין דת יהודית, ומשם בארה [והתמיה על המחבר הנ"ל שמגדיר בשתיים שלוש מילים (גם בהמשך ספרו) סוגיות נרחבות, והוא מתעלם בפשיטות מכל דברי הפוסקים]. וראה עוד בפרק ג אות ב בביאור הענין של מראית העין, ואחרי שתראה שם את הדברים, ראה לעיל באות ב מה שכתבנו על עיקר דבריו מה נחשב משיכת העין. ומה שכתב מענין חובת רדיד, ראה לעיל בפרק ב אות ג, מה שכתבנו בענין דת יהודית. וראה עוד בפרק יג. ומה שכתב שהלובשת פאה נכרית אינה משנה מהמקובל, ראה סוף פרק ז ופרק י.

ומה שכתב "ולא יחדשו שאינה מכסה שערה", אם כונתו לענין מראית העין ראה לעיל פרק ג אות ב, ואם כונתו לחיוב כיסוי הראש בשביל שיהיה היכר בין פנויה לנשואה, ראה לעיל פרק א' שלא זהו הטעם, ונעלמו ממנו דברי הרמב"ם בפירוש המשנה, רש"י, רש"י במהדו"ק הובא בשיטמ"ק, מאירי,

הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הריטב"א, תוספות ר"י הזקן, הרי"ף והביאו בשיטמ"ק עמ"ס נדרים, רבינו בחיי, והרי"ז, הריב"ש שהובא בשיטמ"ק, ותרומת הדשן, מהרי"ל, ושלטי הגבורים ועוד שחיוב כיסוי הראש הוא מפני הפריצות הצניעות והחציפות, כיע"ש, וכיצד יתכן לדלג על נושא כל כך חשוב ולכתוב שקרים בפשיטות [אתמהה, האם אפשר לשכנע בכך אנשים...]. וראה עוד לעיל בפרק יד סוף אות א, מה שכתבנו על דברי הגר"ש משאש בענין זה.

ה. האם דת יהודית משתנה

מה שכתב (ב"תמצית המאמר"): מאחר ובמציאות שלנו אין משום איסור דת יהודית בחבישת פאה צנועה ממילא אין כל חשיבות לדיון אם בעל שלטי הגבורים התיר לחובשה גם בשוק כי המנהג המקובל להתיר אינם מתבסס דוקא עליו. עכ"ל. ראה לעיל בפרק ב אות ב, מה שכתבנו בחיוב כיסוי הראש שהפאה הנכרית אסורה מן התורה וכמ"ש כל הפוסקים שהובאו שם, ועוד התבאר שדת יהודית אינה משתנה, וכמ"ש כל הראשונים בכתובות (עב). והבאנו שם את דבריהם, ושם עמדנו על דברי הרמב"ם לאפוקי מכמה שטעו בדבריו. קחנה משם.

ו. האם הפאה מכסה את השיער באופן הכי טוב

מה שכתב (ב"תמצית המאמר") בשם הגר"ח קנייבסקי שהפאה הנכרית מכסה את השער הכי טוב, הנה זה היפך דבריו כפי עדות תלמידו בספר "הידור כהלכה" (עמוד עב) שכתב שהפאה הנכרית גרועה יותר משערותיה, שהרי לדעת הזוה"ק כל טעם האיסור הוא מפני הפריצות וחוסר צניעות, ואם כן מה לי שערותיה מה לי פאה נכרית, ובפרט שלדעת הזוה"ק אינו אסור כשמוציאה שערותיה אלא אם עושה כן להתקשט, אבל כשמתגלות פה ושם שערות אין בכך איסור, ואין צורך לומר שגם בפאה נכרית תופעה זו עלולה לקרות שאף בפאה נכרית השערות לא מכוסות כל כך. עכ"ד. וראה לעיל בפרק ח, שהבאנו בשם כל גדולי ישראל בדורינו, והפוסקים בדורות שעברו, שכתבו שלדעת הזוה"ק הפאה הנכרית חשובה כפריעת כל הראש, ואין לך צחוק גדול מזה לומר על הפאה הנכרית "כיסוי" שערות, כי הלא כל חובת כיסוי השערות הוא רק מפני הצניעות והפריצות, ואין הבדל בין שערותיה לבין הפאה הנכרית, וכשהיא מגלה את הפאה הנכרית הרי זה כאילו גילתה את ראשה ממש. ועוד התבאר שם, שהפאות הנכריות של ימינו גרועים יותר משערותיה (וכמ"כ הרחבנו בזה בפרקים ב-ג). ואין צורך לכפול כאן את הדברים.

ז. איסור דת משה ויהודית בפאה נכרית

בתמצית המאמר (שם): מאחר ובמציאות שלנו אין משום איסור דת יהודית בחבישת פאה צנועה, ממילא אין כל חשיבות לדיון אם בעל שלטי הבורים התיר לחובשה גם בשוק, כי המנהג המקובל להתיר אינם מתבסס דוקא עליו. עכ"ל.

מה שכתב שאין בימינו איסור דת יהודית בחבישת פאה, כבר השבנו על טענותיו לעיל, וראה עוד בפרק ב אותיות א-ג, שדת יהודית לא משתנה, וראה עוד בפרק יג אות א, בהערות על דברי הגרב"ץ זצוק"ל, שדת יהודית אינה משתנה, וכמו שכתב הרמב"ם (בפרק ט מהלכות יסודי התורה הלכה א): שאחד מעיקרי הדת והאמונה, שהתורה נצחית לעולמי עד, ולא תשתנה בשום זמן ח"ו, שנאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. ע"ש. וכן כתב הגאון רבי יוסף נסים בורלא בשו"ת וישב יוסף חיו"ד (סימן א), שאפילו אם כל ישראל יהיו פרוצות בענין זה ולא יכסו את ראשן, מכל מקום האיסור עדין יציב ונכון וקיים, שהרי מיסודי התורה שהיא לא תשתנה בשום סיבה וגרמא. ולאותה התשובה (בוישב יוסף חיו"ד סימן א, דף ג ע"ב) הסכים הגאון רבי רפאל יצחק ישראל שהיה בזמנו ראב"ד ירושלים. וכן כתב בשו"ת באר חיים מרדכי ח"ג (סימן נב) שח"ו לומר שהתורה השתנתה באיסור פריעת הראש לנשים, שהרי איסור זה הוא ככל איסורי התורה שאינם משתנים לעולם ועד. וכן כתב בספר דברים אחדים קלצקין (סימן מה). ועוד. ועיין בזה לעיל פרק ב אות ג באריכות.

ומה שכתב הרמב"ם בהלכות אישות (פרק יג הלכה יא), היינו לגבי עטיפת כל גופה בטלית, וכמו שכתב הרמב"ם "רדיד החופה את כל גופה כמו טלית", והוא הרדיד המשתנה על פי מנהגי המקומות, אבל הרדיד שלובשת מעל גבי שערה, הוא חיובי בכל זמן ובכל ענין. וכן כתב הרב המגיד בהלכות אישות (פרק כג הלכה יא), שדת יהודית לענין כיסוי הראש לא תשתנה בשום זמן ח"ו. וכן כתבו כל הפוסקים. ומילתא בטעמא הוי, שהרי לא יתכן שתבוא איזה רוח ותניד את דברי חז"ל חלילה, ובפרט אם הדבר נקבע בתלמוד, לדורות הוא נקבע, והוא מעניני הפריצות, וכמו שלא נתיר את שאר האיסורים המוזכרים במשנה כתובות (עב). אם ישתנה המנהג בהן חלילה, כך אין סברא להתיר את ענין הפריצות בכיסוי הראש. ובפרק ג אות ג, הבאנו כן בשם כל הפוסקים, קחנה משם, ואין צורך לכפול דברים פשוטים.

ואעיקרא, שאם ביסוד נפל הבנין, שכבר התבאר לעיל בפרקים א-ב, שהפאה הנכרית אסורה מן התורה מדין פרועת ראש, וכל שכן בפאות הדומות לשיער שעליהם מדבר הרה"ג הנ"ל [והוא קורא להן "צנועות", ורק אותן הארוכות עד הברכיים שצבען בלונד - הם הפרוצות, ושכח שכל הפוסקים דיברו על פאה נכרית ששערותיה כגיזי צמר, וכמו שכתב בדברי חיים מצאנז ועוד, וכן העידו קדמוני ירושלים שהפאות הנכריות של זמנם (שהם הם שאסרו אותם הפוסקים) היו כמו גיזי צמר ואניצי פשתן], שהפאות הנכריות הדומות אפילו מעט לשיער איסורן מן התורה, ואם אינם דומות לשיער כל כך איסורן משום דת יהודית, כמבואר שם. [והדבר תמוה כיצד הרה"ג הנ"ל (מחה"ק ותשקט הארץ) מהריב עוז בנפשו לכתוב דברים מבלי לברר מקחו, אלא כופל הבליו בלי להוסיף מאומה].

ח. האם השלטי הגבורים התיר פאה נכרית ברשות הרבים

מה שכתב (שם) בשם השלטי הגבורים שהתיר לאשה ללבוש פאה נכרית וכו', ראה לעיל פרק ד ופרק ו מה שביארנו בדבריו, ושם השבנו על כל קושיותיו [בקונטרס פנימה], ואין צורך לכפול את הדברים.

אך התמיה היא מרובה, שהרי הוא עצמו כתב בהקדמת הקונטרס "הנסיון לשוות לפאה מראה זהה לשער הראש הוא מאוס", והרי לפי שיטתו ("שיטתו" בדגש) השלטי הגבורים התיר בכל פאה נכרית ואפילו מראה של שער, וכמו שכתב השלטי הגבורים: "ומדבקין בו שער נאה והרבה", ולדעת השלטי הגבורים יהיה מותר אפילו שער בלונד פזור וכו' וכו'. [ואולם ראה בפרק ו שהשלטי הגבורים כותב בפירוש שכל זה הוא לחצירה ולא לרשות הרבים, והחכם הנ"ל וחבריו למדו דבריו בהיפך הכתובים, קחנה משם]. ואין צורך לכפול דברים פשוטים.

ט. מעט ביאורים בדברי הפוסקים

מה שכתב בקונטרס הנ"ל (עמוד 68 בהערה ט) וזה לשונו: ודברי כל הפוסקים שהובאו בספר דת משה וישראל, כולם אמורים במציאות של פריצת גדר, ולא צוטט שום פוסק מפורסם שאוסר את חבישת הפאות גם לאחר שחבישת הפאה הצנועה התפשטה בין הנשים הצנועות, וממילא משם אין כל ראייה

לאסור חבישת פאות צנועות כיום. עכ"ל. אחרי המחילה מהרה"ג הנ"ל, תמיה כיצד הרהיב עוז בנפשו לכתוב על הפוסקים הנ"ל "שום פוסק מפורסם", וכי הוא לא שמענו על החתם סופר, על הגאון יעב"ץ, על ההפלאה, רבי דוד פארדו, השדי חמד, המשכנות הרועים, מהרש"ם, רבי שלמה קלוגר, ולמעלה בקודש, מהר"י מינץ, הבאר שבע, הכנסת הגדולה, הפחד יצחק רבו של הרמח"ל, הגר"א, ועוד רבים. ועוד, דמאן לימא לן שהפוסקים הנ"ל שאסרו את הפאה מטעמי פריצות וצניעות ומטעם דלא הוי כיוסי, מנא לן שיתירו אם יתפשט המנהג הרע חלילה. עיין לעיל פרק ב ופרק י, שמנהג שיש בו מכשול לא משתרש, וכל שהונהג אפילו על ידי גדולים אם יש בו צד מכשול מצוה לבטלו. וכ"כ רבים וטובים. ע"ש.

י. האם כל הפוסקים דיברו במציאות של פריצת גדר

ומה שכתב (עמוד 68) שכל דברי הפוסקים "לא אמורים במציאות של פריצת גדר" וכו', הרי זה שקר ועזות מצח [שרוצה לשכנע אנשים בשקרים חלילה, ואיה תורת אמת], הרי גם הפוסקים שהזכירו את המנהג "הפרוץ" (כלשון הפוסקים) מכל מקום הם כתבו בפירוש שהפאה הנכרית זהו מנהג של אפיקורסין וראוי להוכיחם ולהחזירם למנהגם הקדום, וכלשון מהר"ץ חיות (סימן נג), ודברי חיים ח"ב (סימן נט), ועוד ועוד (כמובא לשונותיהם בפרק ז, וראה עוד בפרק טו אות ב ס"ק ח מה שכתבנו על ספר בעקבי הצאן), ולא מובן מה יש לעקם בדברים כה פשוטים, ודובר שקרים לא יכון לנגד עיני.

יא. האם הפרי מגדים חזר בו

מה שכתב (עמוד 68, הערה ט): והפרי מגדים לאחר חזרתו יסבור שאין לשנות את הנהוג בימי קדם במקום זה, גם אם המציאות השתנתה וכו'. עכ"ל. אחרי המחילה, הנה בטוחני שהרה"ג הנ"ל (מחה"ק ותשקט הארץ) לא ראה את לשונו של הפרי מגדים, שכתב (אם לבניה, אות כתובה ד"ה אמר): "וההיא דשלטי הגבורים, או דמכוסה בשבכה, או בפנויה בתולה וכו', על כן נראה לי איסור גמור, וכל שכן מאמרם ז"ל רבי מצא בקעא וגדר, כל שכן במקום שמקלים דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור, וכל שכן שיש איסור גמור מכמה טעמים דכתבינא, ומה הנאה להם ומה טעם בזה, ולהשומעים תבוא אליהם ועליהם ברכת טוב, וכל אשה יראת ה' ובעלה תלמיד חכם מצווה להוכיחה ולפסייה לציית לבעלה, ודי בהערה זו" וכו'. עכ"ל.

מלשוננו מוכח כמה דברים: א), שהפאה הנכרית אסורה מדינא ולא ממנהג. ב). הגם שנוהגות כן, חייבים להחזירם ולהוכיחם, ואילו היה כאן היתר מסויים או שהדבר תלוי במנהג אין סיבה שיוכיחו אותם. ג), בסוף דבריו כותב בפירוש שהדבר אסור מכמה טעמים ואין זו חומרא "שנהגו בה אחרים איסור". ד). שאף נשים יראות שמים צדיקות היו לובשות פאות נכריות, וכמו שכתב "וכל אשה יראת ה' ובעלה תלמיד חכם" וכו', כי הגם שבעלה תלמיד חכם, אין בכך כלום, ואין מנהגם מורה הלכה. הרי לך בבירור שדברי הרה"ג הנ"ל הם היפך דברי הפרי מגדים ממש.

יב. מהו גדר ערוה

מזה שהביא בכמה מקומות בקונטרסו בשם הסמ"ק (מצוה קפד) והתוספות רי"ד שפרועת ראש הוא משום ערוה, ודייק מכאן שהרי זה דומה לדין "שער באשה ערוה", הנה אשתמיטתיה כמה יסודות חשובים, חדא, שדין ערוה בשער אינו לכל הפוסקים, והרמב"ם (פרק ג מקריאת שמע הלכה טז) ועוד לא הביאו דין זה של ערוה בשער, ולכאורה לפי דבריו בדין היה לרמב"ם ודעימיה להביא זאת, שהרי משנה היא בכתובות (עב).

ועוד, שהמובן "ערוה" מלמדנו לכל מקום שדרכו בכיסוי והאשה מגלה אותו, והוא מדרכי הפריצות והחובות המוטלות עליה לכסות עצמה, וזוהי הסוגיא בכתובות (עב), אבל הסוגיא בברכות (כד). מדברת לגבי איסורי ערוה השייכים לגבי מי שקורא קריאת שמע שאסור לו לקרות קריאת שמע כנגד כל דבר שהוא מושג ערוה - דהיינו שהוא מביא הרהור ועלול להכשיל בעת הקריאה, ואין לדמות כלל בין הדברים. ולא מובן מה יש לעקם בדבריהם הקדושים של הרי"ד והסמ"ק [ומה שכתב שם בלשון הפכית "ולפי דברי הדת משה וישראל נתיר כל היתר ערוה שהתירו הפוסקים בגילוי ראש אף בקריאת שמע" וכו', עכת"ד, ודבריו מגוחחין, כי אין הכי נמי ומה יש בדבר, הרי אם נתיר איזה גדר ערוה בדיני פריעת ראש, בודאי שאין בה הרהור ומכשול, וכמבואר בכל הראשונים בכתובות (עב), והובאו בפרק א), ואם כן בודאי ששיך להתיר אף לגבי קריאת שמע. וטובה היתה לו שעה אחת קודם למחוק שורות אלו ואחרות מקונטרסו].

ועוד, שכבר כתבו הרא"ש והמאירי בכתובות (עב). שעל האיסורים של דת משה, הם האיסורים ששיך בהם פריצותא וחציפותא של דבר ערוה, והם

תקנא

המביאים לגילוי ערוה, והרי זה דומה לדין "שוק באשה ערוה" (ברכות כד). שלמדו כן מן הפסוק "גלי שוק וכו' תגל ערותך", שגילוי מקצת שערות מביא לגילוי ערוה, ונמצא שאין כונת הרי"ד והסמ"ק שדין פרועת ראש שוה לדין ערוה של שער באשה ערוה.

ואעיקרא דבריו תמוהים, שהרי דין שער באשה ערוה הוא מדרבנן מאסמכתא מקרא (בברכות כד). שערך כעדר העיזים, מה שאין כן פריעת ראש שאיסורו מן התורה בכתובות (עב). שנאמר: ופרע את ראש האשה. ועוד, שאיסור שער באשה ערוה מיירי לגבר שלא יסתכל על האשה בשעת קריאת שמע ותפילה, כמבואר בברכות (כד). ובש"ע הלכות קריאת שמע ותפילה (סימן עה), מה שאין כן דיני פרועת ראש, שהם חיובים על האשה לכסות ראשה, ואם לא כסתה ראשה היא שיוצאת בלא כתובה ועוברת על דת ולא זה שהסתכל עליה, והם שני דינים נפרדים לחלוטין. ויש כאן עוד עשרות של תמיהות, וראה בפרק ד, ובפרק ו, ולא המקום כאן לכפול את הדברים.

יג. ביאור דברי רש"י

מה שכתב בחובת כיסוי הראש (עמוד 8, ועוד מקומות) בשם רש"י בפירושו השני הנראה לו כעיקר, ראה מה שכתבנו בפרק א אותיות ב-ד בזה, ואין לכפול שוב דברי פשוטים.

יד. דברי המקור חיים [החוות יאיר]

מה שכתב בדברי המקור חיים (בעמוד 89), וזה לשונו: המעיין במקור חיים יראה שאי אפשר ללמוד ממנו מאומה לנדוננו, ואדרבה הבין שהרמ"א התיר אף ברה"ר, שכל שהביא שם הוא שמקור הרמ"א להתיר לקרוא קריאת שמע כנגד פאה הוא שלטי הגבורים, ושמפורש שם שמותרת בחבישת פאה גם בשער שלה כשנתלש, וכן שבפאה מותרת לפי הסבר מוסף הערוך לירושלמי וכו'. עכ"ל. כמדומה שלא ראה מה שכתב במוסף הערוך, והבאנו דברי הערוך לעיל (באות ב), והשבנו עוד על טענה כעין זו בפרק טו אות ב.

טו. ביאור דברי הסוגיות בשבת בנוזר ובערכין

מה שטען בספרו (עמוד 42 והלאה) בביאור הסוגיות, הם הם העתקות מילוליות של הטענות המובאות באור ישראל מונסי, והשמש ומגן, והשבנו על דברים

תקב

בפרקים יד-טו, ואין צורך לכפול דברים פשוטים. נוכח כתבנו לעיל שכל עובי הקונטרס "ותשקוט הארץ" אינו אלא מתוך מה שהוא חוזר על דברי עצמו שבעים פעמים, כדיעויין בדבריו].

טז. הבחנת המומחית

בהקדמה (עמוד ב) כתב: "ומקובל שלא להתיר חבישת פאות אשר אף מומחית מתקשה בהבחנה שזו פאה". עכ"ל. התמיה על דבריו שכתב לפני כן "הנסיון לשוות לפאה מראה זהה לשער הראש הוא מאוס". ועל שתי מאמריו הכל תמוה, וכי בשביל שתהיה משיכת עין צריכים אנו למומחית שתגדיר לנו כיצד היא רואה את הדבר, הרי מעולם לא נשמע שהפריצות והצניעות תוגדר על פי מומחים ואנשי מקצוע לדברים אלו, ואדרבה צריכים אנו לשאול את עוברי האורח ברחובה של עיר. [ודומני שהרה"ג הנ"ל חזר בו כמה פעמים תוך כדי כתיבת הדברים, כי הרגיש שדברי שקר לא עומדים ולכן יצא דבר שאינו ברור, שאם יטענו לו "מפני מה כתבת כך" - הוא יטען, במקום אחר כתבתי כך, ובשופטני עסקינן].

יז. הכשלת הרבים

מה שכתב בהקדמתו, שקונטרסו לא מיועד לאותם שמחפשים היתר, כיון שאין כונתו על הפאות של ימינו כלל, וגם לא לאותם האוסרין, אלא לפי שיטתו היו פאות שהם כשרות וצנועות [כמו שיעויין בלשונו, ואולם הוא עצמו סותר את מטרתו בכל קונטרסו. וכנ"ל]. עכת"ד. דבריו תמוהים מצד עצמן, שאם כן למה לו להכשיל את הרבים שיחשבו שיש על מה להסתמך, הרי אם הנושא הוא כל כך עדין, והוא לא התיר שום פאה של ימינו, מאי נפקא מינא לדינא הרי רק מכשול יוצא מכך, ואמאי ניחא ליה בהכשלת ההמון שאינו מבחין בין כך לכך (כידוע לנו בעוה"ר). ולכל הפחות יקיים בעצמו "שב ואל תעשה עדיף".

מכתבים

מכתב א:

המנהג וחומרת הפריצות

לכבוד ידיד נפשי לייש ולביא כש"ת ר' א. ט. שליט"א

אודות מה ששאל במנהג לבישת הפאה הנכרית בין גדולים וטובים מישראל, ואף השמועות מורות שכך נהגו נשי הרבנים וכו', האם אפשר להסתמך על מנהג זה. והנני להשיבו.

תשובה: הדבר ידוע שאין המנהג ראוי להחשב כ"מנהג" אם לא נתייסד על פי גדולים ותלמידי חכמים, והנה במשך כל הדורות ראינו שגדולי ישראל דור אחר דור יצאו נגד לבישת הפאה הנכרית, והראשונה בקודש הר"ן והריטב"א בכתובות (עב). סוברים שאם תקח האשה בד של משי ותתן אותו על פדחתה ותצא כך לרשות הרבים הוי עוברת על דת. וכן כתב משמם בשו"ת דברי חיים מצאנז ח"ב (סימן נט). ע"ש. ובדרשות מהר"י מינץ (סוף הדרוש הראשון), כתב: ואבותינו ואבות אבותינו החמירו מאוד שלא תצא האשה בבד הבינדי שהגוון שלו דומה לשיער, ושיש בכך משום עוברת על דת. עכת"ד. וכן כתב בשמו בשו"ת באר שבע (סימן יח). וכל גדולי הפוסקים דור אחר דור זעקו מנהמת ליבם על המנהג הפרוץ הזה שהולכות הנשים בלא כיסוי ראש אלא בפאה נכרית. והגאון הפלאה הוציא ספר תורה והחרים הוא וחברי בית דינו שכל אשה שתלבש פאה נכרית היא מוחרמת להשי"ת בס"ת הזה. וכמו שכתב בשמו בספר לחמי תודה (דף ד ע"ב) שהיה נכד ההפלאה. וכן מבואר בשו"ת מהר"ץ חיות (סימן נג) שמה שנהגו מקרוב הנשים ללבוש פאת נכרית הנה הוא מנהג האפיקורסין שלא עשו ברצון חכמים, וסיים: ובימי ילדותי לא שמעתי קולא זו בכל תפוצות ישראל במדינת פולין, רק חדשים לבקרים אשר הרבה פרצו הגדרות. עכ"ל. וע"ע בספר הכתר והכבוד לחי העולמים שכתב שאף הדברי חיים מצאנז הוא ובית דינו יצאו בחרם על כל אשה אשר תאווה ללכת בפאה נכרית. ושהיא פרצה נגד חומת הצניעות בישראל, ושיש בכך איסורין לאין ערוך. ואף בספר עצי הארזים אה"ע (סימן כא) כתב: והמורים היתר חדשים מקרוב באו עתידין ליתן את הדין. עכ"ל. וכן כתבו קל"ג פוסקים ראשונים

ואחרונים שיצאו בתקיפות נגד הנוהגים חדשות ללבוש פאה נכרית, ולא יתכן לומר את הגדרים של "מנהג" כשהדבר הוא בניגוד לדעת הפוסקים ז"ל.

ומזה שיש כמה רבנים טועים שרוצים לטעון שיש פאות "כשרות", הנה טענתם פרוכה מעיקרה, שאם התורה אסרה להתנאות עם שער, ואין שום הבדל בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית וכמו שכתבנו בזהב לבושה (פרק א-ג), אם כן מה ההבדל בין שיער נאה לבין שער שאינו נאה כל כך, מידי דהוה באשה ששערה מכוער שחייבת לכסות שערותיה מדין תורה ולא תאמר "שערי מכוער" ופטורה אני מכיסויו, ולכן הוא הדין בפאה ששערה מכוער שחייבת לכסותה כדין שערותיה, וזה מדין תורה. ואם כוחם הוא מדברי השלטי הגבורים, גם זה כחוכא והיתלולא יחשב, שהרי השלטי הגבורים כתב (שבת כט: מדפי הרי"ף): "כמין כובע ידבקו בו שיער נאה והרבה", ומשמע שאפילו פאה ארוכה ונאה מאוד מותר. אלא שכבר הסברנו בשבעים לשון שהשלטי הגבורים לא מדבר אלא על ביתה וחצירה, כמבואר בלשונו כמה פעמים, וכן כתב הוא עצמו בכתובות (לב: מדפי הרי"ף אות ב), והוא עצמו בכתובות שם כותב שהטעם שצריך לכסות את הראש אינו מדין גזירת הכתוב, אלא משום שיש פריצות וחוסר צניעות בשערותיה, ואם כן לענין רשות הרבים אין הבדל בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית, ורק בביתה מותר כמו שמצאנו במשנה שבת (סד:), כיע"ש. ונמצא שהתורה אסרה את עיקר הנוי בשערות, וכל שערות שתניח האשה על ראשה חייבות גם הם בכיסוי ברשות הרבים כדין השערות המחוברות לבשרה. וכשרצה היצר לטהר את הטמא המציא הכשרים לטריפות היפך הסברה הטהורה והישרה, והיפך דברי רבותינו הפוסקים אשר עליהם אנו חיים שדבריהם כקילורין לעינים. וד"ב.

וכבר כתב הגר"ח מצאנו בשו"ת דברי חיים ח"ב (סימן נט) שהמנהג ההוא התחיל מן האפיקורסין המשכילים, וזה לשונו: ורק בעוונות הרבים מקרוב נשתרבו המנהג הזה מן האפיקורסין. וכן העידו הגר"י שמעלקיס בשו"ת בית יצחק חאו"ח (סימן יד) והגאון רבי יחזקאל הלברשטאם בספרו דברי יחזקאל על התורה (דרוש לשבועות) והגאון מספינקא בשו"ת חקל יצחק (סימן פא), ובספר פרשת המלך (הלכות אישות פרק יג הלכה יב, ד"ה אנב), ועוד, שהמנהג ההוא נשתרבו על ידי האפיקורסין אשר עשו אך ורק נגד התורה הקדושה ובניגוד לדעת הפוסקים ז"ל, וכיצר יתכן לטעון מנהג כשהדבר ההוא נגד רצון התורה הקדושה. וכן כתב בשו"ת פני יצחק אבולעפיא חאה"ע (סימן ו), שהמנהג הפרוץ ללבוש פאה נכרית יש בו מכשול ומצוה לבטלו, ובפרט שאותן שהתחילו לנהוג כך עשו שלא ברצון חכמים שיש לנו לבטל את המנהג. ע"ש.

ועוד, שאין מושג בתורת משה רבינו עליו השלום "מנהג הקל", וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות שביתת עשור (פרק ג הלכה ג), וזה לשונו: שאין מנהג להתיר את האסור אלא לאסור את המותר. עכ"ל. וכן כתבו הר"ן והריטב"א והרא"ה, הביאם הרדב"ז בח"ג (סימן תקכו), וזה לשונו: וכן כתב הריטב"א בשם רבו הרא"ה בשם הרמב"ם ז"ל וכו', ואם המנהג הוא בטעות ונהגו בו איסור וכו', וכל מה שכתבנו הוא במנהג להחמיר אבל במנהג שהוא להקל וכו', אין חכמה ואין עצה נגד השי"ת. ומוחין בידם עד שמחזירין אותם להלכה. וכו'. עכ"ל. וכן כתב הרשב"ש בתשובה (סימן תקסב), וזה לשונו: יכולת המנהג לאסור את המותר אבל להתיר את האסור לא. וכן כתב שם (סימן תרכו). ע"ש. וכן כתב המאירי ב"ר"ה (טו:), והריטב"א (פסחים נג.), ובשו"ת הרדב"ז ח"ד (סימן אלף קמה) והביאו הכנסת הגדולה להלכה בשו"ת כנסת הגדולה יו"ד (סימן ריד הגה"ט אות יז). ע"ש. והכל אתי על פי מה שכתב הרמב"ם הנ"ל שאין יכולת המנהג להתיר דבר האסור או דבר שיש בו מכשול. וזה כנגד מה שחושבים רבים מישראל בעניני מנהגים אלא אם כן יש לאותו מנהג ושורש בהלכה, ועל כל פנים מכיון שבפן ההלתי אין מי שמתיר את הפאה הנכרית, ואף השה"ג ידוע לך (כמ"ש במכתב אחר, ובספר זה פרק ו), שלא התיר מעולם, וכמו שכתב הפרי מגדים בספרו אם לבינה (אות כתובה ואות צעף), והמקור חיים בכרך (או"ח סימן עה), ובספר שלחן העוזר (סימן ט שמלה לצבי ס"ק יא), ובשו"ת חקל יצחק (סימן פא) ובשו"ת חסד לאברהם תאומים חאה"ע (סימן פו), ובשו"ת דברי חיים מצאנז ח"ב (סימן נט) וחיו"ד (סימן ל). ועוד. וכן כתב בשו"ת תשובה מאהבה ח"א (סימן מח), ובשו"ת פני יצחק אבולעפיא ח"ו חאה"ע (סימן ו), ובמגן גבורים או"ח (סימן עה אות יא), שלא התיר השלטי הגבורים אלא בביתה וחצירה בלבד. וכן כתב הגר"א בשנות אליהו (שבת פרק ו משנה ד) שכשהיא יוצאת לרשות הרבים תכף מניחה שבכה על גבי הפאה הנכרית. ע"ש. [וכן כתבו הראשונים, הר"ן בשבת (סד:), ובתוספות ר"י הזקן שם, ובחידושי הרשב"א והריטב"א (שבת סה), ועוד, שהפאה הנכרית היא מכוסה].

וכל שכן במנהג שיש בו מכשול כמו הפריצות היוצאת מן הפאות הנכריות שאין לה מתכחש, שאף על פי שדשו בה רבים, מכל מקום יש בפאה נכרית איסור מפורש כמו שנאמר בפסוק: ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך. וערוה היינו דבר המביא לידי גילוי ערוה, כמו שנאמר, לא תקרבוך לגלות ערוה, והוא דבר המביא לידי הרהור ומכשול, כמבואר בברכות (כד). שכל שמביא הרהור חשוב ערוה. ואף לדעת הרמב"ם בהלכות קריאת שמע (פרק ג הלכה טז) דלא הוי ערוה לקריאת שמע, מכל מקום חשיב ערוה לענין

הסתכלות, כיע"ש. וכן כתב בהלכות איסורי ביאה (פרק כא הלכה א-ב), וכן היא דעת רבינו ירוחם (נתיב יב חלק יג), ועוד. והפאה הנכרית מביאה מכשול גדול ופריצות נוראה שרבים חללים הפילה שנכנסים לתוך כור העבירה וההרהור החמור ממנה (יומא כט).

וידועה לפנינו הסכמת הפוסקים שיש לבטל מנהג שיש בו מכשול ואיסור, וכמו שכתב מרן החבי"ף בשו"ת סמיכה לחיים ח"א חאו"ח (סימן א, דף יב ע"ב), וזה לשונו: והמנהג חייב להיות מיוסד על פי מקורות ההלכה, וכל שהוקבעה ההלכה בפוסקים ואחר כך נהגו מנהג זה נגד ההלכה, לא משגחינן במנהג גרוע זה כלל ועיקר, והוא בטל ומבוטל אפילו שלא מיחו בהם. עכ"ל. וכן כתב בשו"ת שואל ונשאל ח"ב (סימן כט), ובבני בנימין (סימן טו, דף כח ע"א). ובשו"ת שער אשר קובו חיו"ד (סימן א, דף ח אות ב) כתב: וכל מנהג שהוא היפך דעת רוב הפוסקים אפילו הוא להחמיר אין להשגיח בו, וכל שכן אם יש בו צד להקל אמרינן הוא מנהג טעות ומבטלינן ליה. עכ"ל. וכן כתבו כל הפוסקים כמבואר בשו"ת פני יצחק אבולעפיא ח"ו חאה"ע (סימן ו) שמצוה לבטל את הפרצה שלובשות הנשים פאות נכרית "בבית ובחצר", כיון שהוא היפך דעת כל הפוסקים. ע"ש. ומבואר שלכולי עלמא לא היה מי שהתיר ברשות הרבים ללכת עם פאה נכרית, וכל שכן וקל וחומר בן בנו של קל וחומר שמצוה וחובה לבטל את המנהג הזה. וכן כתב החק יעקב בשבות יעקב ח"ב חאו"ח (סימן ו), בשם שו"ת מהרי"ק (שורש ט), ושו"ר שכן כתב בפרי חדש באו"ח (סימן טו, דיני מנהג איסור אות י). ועוד.

ובשו"ת הרא"ש (כלל נה סימן עד), כתב: וכל מנהג שיש בו עבירה יש לשנות המנהג אפילו הנהיגו גדולים את המנהג, דאין בית דין מתנים לעקור דבר מן התורה. עכ"ל. והנה לבישת הפאה הנכרית היא פריצות ועבירה חמורה ברשות הרבים, שהרי שעה של האשה מושך את עיני האנשים אליה יותר משאר חלקי גופה, כמבואר בברכות (כד). שער באשה ערוה, שנאמר: שערך כעדר העיזים וכו', ופירש רש"י: מדמשבח ליה קרא בגויה אלמא מידי דתאווה הוא. עכ"ל. וכן כתב הב"ח באו"ח (סימן עה אות ב), והלבוש שם, ועוד. ואם כן הגם שיש שאר דברים שגם גורמים פריצות, מכל מקום הפאה הנכרית שהיא דימוי שערות יש בה פריצות חמורה האסורה מן התורה מדין פרועת ראש, נוכח כתבו כל הראשונים בכתובות (עב). שעיקר הטעם שחייבת האשה לכסות את ראשה הוא מפני הפריצות החציפות ומיעוט הצניעות, וכמבואר בפירוש המשנה להרמב"ם שם, וברש"י ורבינו ירוחם, ובהרא"ש (סימן ז), ובהמאירי

והר"ן והרשב"א (כתובות עב:), ובהריטב"א ובריב"ש (הובאו בשימט"ק שם), וברבינו עזריאל (נדרים ל. הובא בשימט"ק שם), וכן כתב הרשב"ץ בזהר הרקיע, וכן כתבו הריא"ז והשלטי הגבורים (כתובות לב: מדפיו), ובשו"ת תרומת הדשן (סימן י), ועוד, וזהו טעם החיוב המוטל על בנות ישראל לכסות ראשן ולא מפני "גזירת הכתוב" כפי שטעו איזה כמה אחרונים, וראה למהר"י חאגיז בספרו "אלה המצוות" (ל"ת תקנח) שכתב שלא מצאנו בכל ספרי הפוסקים אחד שיחלוק על זה ויאמר שיש גזירת הכתוב לכסות את שערותיה. כיע"ש. ואם כן אין חילוק בין פאה נכרית לבין שערותיה, כי הרי הפריצות היא יוצאת ממה נפשך מאיזה גורם ולא אכפת לנו מהיכן היא יוצאת]. ובכל זאת אפילו אם היה פסוק מפורש בתורה הקדושה שהפאה הנכרית מותרת (אפילו שזה לא יעלה על הדעת), בכל זאת לא היה היתר ללבוש פאה נכרית שהרי יש בה פריצות וכיצד יתכן להתיר לרבים דבר שיש בו מכשול, וז"פ.

וזה שאנו אומרים שיש בפאה הנכרית פריצות, אין זה דבר חדש ולא בדוי מליבינו ח"ו, ראשונה, שהרי המציאות חשובה כמאה עדים, וכמה פעמים בני אדם קרבים לשיחה וצחוק וקלות ראש עם הנשים הלובשות פאות נכריות, ואנ"י עד לדבר שכמה פעמים שהייתי עם אחת ממשפחתי המותרת לי בהסתכלות, והיא לבשה פאה נכרית, והדבר עורר קלות ראש ושיחת אנשים איתה. אבל לאחר שהסירה את הפאה הנכרית ב"ה הדבר נמנע לאלפים ולרבבות. וכן כתב החינוך (מצוה שעז) שעיקר החן של האדם נמשך על ידי שערותיו, וכן מבואר בזה"ק (פרשת נשא) ועוד ראשונים, וזה ברור ופשוט. וכן כתב בתורה תמימה (במדבר ה, אות צו) שהטעם שהתורה חייבה את האשה לכסות את ראשה היינו משום שנוי מיוחד יש בשערותיה שמביא מכשול יותר משאר חלקי גופה, ועיקר חינה של האשה נמשך משערותיה. כיע"ש. וכן כתב הב"ח באו"ח (סימן עה אות ב), ורש"י בברכות (כד). ועוד. ואם כן אפילו אם היה פסוק מפורש שהפאה מותרת, מכל מקום היה לנו לאסור את הדבר מפני הפריצות שיש בה, כמו שאסור ללבוש כלאיים בציצית בברכות (ט). ומנחות (מ), שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה, וע"ע בספר קבא דקשייתא (קושיא צט). ואכמ"ל.

וכבר הודיע אחד מהגדולים בשער בת רבים ש"כל מי שחצוף ומתכחש לפריצות הקיימת "בשטח" מן הפאה כבר הנכרית שיסגור את ספרו, כי את האמת אי אפשר לשנות, ולשקרים אי אפשר לשמוע, ולשקר אין רגליים. ועתידין כל "השקרנים" לעמוד ולהתייצב לפני מי שאמר והיה העולם, ושם

תקכח

יווכחו לאמת האמיתית בעולם האמת, אך חבל מאוד שיאבדו משם לעולם השקר או לדין גהינום". וכמו שכתב העצי ארזים באה"ע (סימן כא): וכל המורים היתר מקרוב עתידין ליתן את הדין. עכ"ל.

ולבי כואב מאוד על אותם האברכים הצעירים שהגהינום פעור מתחת לרגלים המניחים לנשותיהם ללכת בלבוש פרוץ ובפאות נכריות ולא חסים על כבוד השי"ת וגורמים לבני ישראל לפגום בקדושת העינים והמחשבה, ואין אצלי ספק שאף הרבנים גדולי הדור אחרוני זמנינו שלא ביררו את הנידון כלל, ותכף מורים היתר לנשים לצאת בפאה נכרית, וכו', כי תצלנה אוזן משמוע שגם עם יתנו על כך את הדין, מפני ששגגת ההלכה עולם זדון וכל שכן שזדון עולה זדון, והם צריכים לדעת לפני שמוציאים פסק דין שיש בפאה הנכרית פריצות ומכשול לבני ישראל.

וכי אני ומה אני שאדבר סרה על גדולי ישראל אחרוני זמנינו, אבל מכיון שהמציאות חשובה כמאה עדים (חת"ס חאה"ע סימן יב), ושכל גדולי הפוסקים לדבר השי"ת קנאו לו בכל כוחם, לכן בודאי שהאמת היא כנ"ל וקשה מאוד לאומרה אבל היא אמת.

[**וידוע** שהגרבי"ץ אבא שאול לא התיר פאה נכרית מעולם, וכמו שכתב בספר תורת המנהגים צמח (פרק כ) שהביא למעלה משלושים עדויות ומפיהם ומפי כתבם של תלמידיו שהוא אסר פאה נכרית לגמרי, ולא עלתה על דעתו להתיר מעולם, ופעם אחת אמר להגר"ד טהרני שכל מה שכתב בספרו הוא להציל מדין גהינום ולא למעשה ח"ו, כיון שממה נפשך הדבר אסור משום פריצות. ואף הגר"ש משאש חזר בו בסוף ימיו, וכמו שהעיד הגר"ש א. והבאנו דבריו בנהורא מעליא פרק יד, ואף האגרות משה כותב שזה עדיף מפרועת ראש, והיינו לפאה נכרית של זמנם שהקטינה בכך את הפריצות. וכמו שכתב בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"ד (סימן קכט) שאם היו הפוסקים אוסרין את הפאה נכרית לגמרי מי ישמע להם, וימשיכו ללכת בפאה נכרית פרוצה יותר וכו', ע"ש. ואף הרבי מלוואויטש בספרו משבחי לרבי (פרק ד עמוד קט) אסר את הפאה הנכרית לגמרי, אלא שהוסיף שזה עדיף מפרועת ראש (של זמנם), וחיזק פעם אחת איזה אשה שתמשיך ללבוש מטפחת ושלא תתייחס לנשים אחרות עכ"ד. והוא סבר שמהפרקטיקה הכיסוי ראש נשלף לכיס מה שאין כן בפאה נכרית, ולכן הוא חייב את נשות חב"ד שילכו בפאות נכרית וכו', וכמבואר באגרות קודש ח"י"ג (עמוד 188), והביא דבריו בספר דבר ה' (עמוד קכח). ע"ש. וכל זה אינו שייך

תקכט

בימינו, ואף הרבי בעצמו חיזק ידיה של אשה שקבלה על עצמה לכסות ראשה במטפחת, וכמבואר במשבחי לרבי פרק ד שם].

לכן אני על משמרתי אעמודה למען השי"ת ושכינתו בעולם, ושהפאה נכרית אסורה מן התורה מדין פרועת ראש.

על החתום ...

מכתב ב:

**מכתב חיזוק לאברך ת"ה שנוות ביתו קבלה ע"ע ללבוש
מטפחת ראש**

לכבוד ידידי האברך היקר כש"ת ר' יחזקאל. א. שליט"א מעיר ואם בישראל "קרית ספר" וכו'.

נתבקשתי לשלוח מכתב זה אליך (כבקשתך) על ידי אחד מפעילי המפעל העולמי "נפשינו" שמוסר נפש בשביל הצניעות בעם ישראל בהדרכת הגר"ש אוירבאך שליט"א.

הנה, הדבר ידוע שההחטלה לפרוש מן השגרה היום-יומית ובפרט בעניני לבוש [שהם המשייכים את האדם לקבוצה בו הוא נמצא] היא החלטה קשה עד מאוד, והיא כרוכה בצריכת הרבה כח נפשי ובעידוד ותמיכה קבועה מצד הבעל לאשה, וברוך ה' שאשתך הסכימה להוריד את הפאה הנכרית אחרי לבטים גדולים ועשתה צעד שנראה מסובך מאוד וקשה.

אתה צריך לפעול בשלושה דרכים, האחת, לפרגן ולעודד על אותו המעשה ולגלות נכונות שאתה מאוד שמח מאותו הצעד שאשתך עשתה. השני, להחדיר לה יום יום שבכך היא הולכת בדרכי האמהות הקדושות ושגם להם היה קושי גדול לפרוש ממנהג העולם בצניעותן, ובכל זאת הן עשו זאת. השלישי, להחדיר לה שכך הוא רצון השי"ת שבנותיו ילכו ברחובה של עיר בצניעות ושהיא עתידה לקבל שכר על זה - ובכלל ובפרט שאין לנו בעולם הזה אלא להרבות במצוות ובמעשים טובים שהם הם אשר יקבעו את נצחיות העולם הבא שלנו, וככל שהקושי יותר גדול כך השכר יותר גדול, ולהסביר לה במתק שפתים שלא תתייחס לחברותיה שעדיין אור השי"ת לא זרח עליהן,

ושתודה להשי"ת בתפילותיה על שזיכה אותה לפרוש מהחטאת הרבים בכל רגע ובכל שעה ברשות הרבים, ולקיים את מטרתה בעולם שהיא חובת הצניעות - בשלימות...-

ואתה בעצמך, תדע מה להשיב לאיפקורוס, כי אפילו אם היה פסוק מפורש שהפאה הנכרית היא "מותרת" בכל זאת לא יתכן להתיר דבר שיש בו מכשול לבני ישראל ברשות הרבים, וכמה חללים נפלו מאותה הפאה הנכרית, וכמה הרהורי עבירה היא גורמת בכל יום לבני ישראל, וכמה קלות ראש עם אשת איש החמורה באיסורי תורה יש בכל פינה מפאת הפאה הנכרית, ולכן אל תכנס כלל לויכוחים על עניני הפאה הנכרית בסוגיות התלמודיות. ואם ישאלוך שאלה ידועה "מפני מה דוקא שערותיה ושערות הנכרית אסורות, הרי גם כיוסי ראש מושך עין יהיה אסור", תשיב להם, שבאמת הצדק עימם, שהרי רבותינו אמרו בברכות (כ.) שאסור לאשה ללבוש בגד המושך את עיני הגברים, אלא, שהסיבה שהתורה החמירה על שערות האשה בדוקא יותר משאר דברים, מפני שעיקר חינה של האשה בשערותיה יותר משאר חלקי גופה, ותראה להם את דברי רש"י בברכות (כד. ד"ה שער באשה ערוה שנאמר שערך כעדר העיזים) שכתב: "מדמשבח ליה קרא בגויה אלמא מידי דתאוה הוא", וכן כתב הב"ח באו"ח (סימן עה). וכן כתב החינוך (מצוה שעז), שעיקר חינו של האדם הוא בשערותיו. ומהר"י חאגיז באלה המצוות (ל"ת תקנח) כתב: ולא נמצא בכל ספרי הפוסקים אחד שיחלוק על זה שצריכה האשה לכסות את ראשה מפני הצניעות והנוי שיש בשערותיה יותר משאר חלקי גופה. עכת"ד. וכן כתב בתורה תמימה (במדבר ה, הערה צו). ובכך רכב על דבר אמת.

וידוע שבדור האחרון מועטים יזכו להחזיק בעץ החיים, ורבים יפלו שודד אפילו מן המשפחות המפורסמות בישראל [וכמו שכתב הגר"י אלפייא בספרו שיח יצחק, וכן מפורסם בשם רבי אלימלך מליזענסק, וכמבואר בספר "עקבתא דמשיחא" פרק ב], ולכן אתה צריך להודות להשי"ת ששם חלקך מיורשי עץ החיים ומבאי שערי גן עדן, וחזק ואמץ ליבך וקוה אל ה'. [ג.ב. בכל חודש יוצא ירחון בשם "עקבתא דמשיחא" ובו יש פנינים יקרים וחיוזוק על ענין עוון הפאה הנכרית, וחשוב מאוד שתחזיק עלון זה בביתך שיהיה גם לחיוזוק לאשתך]. ואנ"י אמרתי בחופזי.

פרק טז

השקפה ומוסר

בפרק זה לא הוזכרו שום ענינים "תלמודיים" או סעיפים "הלכתיים". אך, מה שנזכר בו הם הם הענינים ה"מציאותיים" הקיימים בשטח, בכל רחוב, בכל שכונה, בכל בית. שעליהם אין משיב, אין טענה, ואין מנוס. ואולם, כבר כתב המאירי במגן אבות (הענף השישי), כי הגבורים בלומדות שאין להם יראת שמים יפילו כל דבר אמת לארץ, וכל סברא חזקה ברת קיימא תופל לרגליהם, ולא מפני שהם צודקים בהנחתם אלא מפני שקוצר דעתו של המשיג נתפסת בדברי הבל והוא סובר שהאמת והצדק בחיקו.

בכל זאת, אני בטוח שאם יש סיבה לדחות את הדברים הבאים המוזכרים בפרק זה, סיבה זו אחת היא ולא יותר - והיא "להתכחש מן המציאות בשטח", ולומר: "אין בפאה הנכרית פריצות - אין בה שום מכשול", ובכך תפתר הבעיה! ואולם אם בחרנו בדרך זו, ניכר להיכן הדברים נוטים... ואין זו דרך התורה! וזה החלי בס"ד:

א

"קדושת עם ישראל"

התאוריה - על מה מדובר?!

מאז ומתמיד נודע לו העם היהודי בשמירת מסורת אבותיו - "מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל", עם ישראל נהג בצניעות יתרה - יותר מכל האומות כולם, פתחי אהליהם לא היו מכוונים זה כנגד זה, בנות ישראל הצניעו את מעשיהן שלא לפגום את קדושת המחנה. ואפילו בדברים שהן לא נצטוו מהקב"ה, מכל מקום הן גזרו וקבלו אותן על עצמן - כך הוא הטבע של בנות ישראל - או שהן מצניעות את עצמן או שהן מגלות את עצמן, לא תוכלנה בנות ישראל לפסוח על שני הסעיפים אלא אם כן יקיימו את אחד הסעיפים ב'שלימות'.

ניתן להוסיף, כי בנות ישראל היו מחפשות במה לשמר עצמן בצניעות, כי היא מצוותן לקדש את המחנה, לגאול את ישראל, להתפאר בצידקותן, ולא ח"ו ההיפך לטמאות את המחנה ולמנוע את ישראל מגאולה שלימה.

זוהי תכונת בנות ישראל אשר נזכרה בתנ"ך ובספרי ההסטוריה, לא היו בנות ישראל אחרות שנהגו מנהגים אחרים ועדין כונו בשם "בנות ישראל". אולם היו להן כתות אחרות בשם "בנות מואב" וכן "בנות אדום", ומאוחר יותר היו להן "בנות רומי" ודומיהן. אותה האשה שסוררת ממנהגן של בנות ישראל, הולכת בפריצות, וגורמת מכשול במחנה ישראל, היא היא המוציאה את עצמה מכלל "בנות ישראל" יכולה היא לחפש לעצמה כת נפרדת מקהילת "בנות ישראל" האמיתית.

"הפאה הנכרית" זהו נידון רחב מימדים, כל הפוסקים שאסרוהו - מה שכאב להם זוהי "הפריצות" דרכיהן של אמותינו הקדושות והטהורות שמנעו בכל כוחם שיביטו עליהן הגברים, התאמצו בכל נימי נשמתם לבל יכשילו את הגברים בראיה אסורה והדומה לה, זה היה ציפור נפשן, לקדש שם שמים בעולם. אותם הגדולים זעקו על הפאה הנכרית "פריצות" "פריצות". לא בגלל שום גורם אחר - אלא רק מפני הגורם היחידי שהוא ה"פריצות".

מה היה אם היה פסוק מפורש שפאה נכרית "מותרת"?

ידוע מאמר גדולי ישראל בדורות שעברו: "אילו היה פסוק מפורש בתורה הקדושה שהפאה הנכרית 'מותרת', בכל זאת לא היה עולה על הדעת להתיר דבר שמביא מכשול לבני ישראל..." [נאפילו שהתורה התירה זאת, מכל מקום ראינו שחז"ל אסרו כלאים בציצית הגם שמה"ת מותר. העורך].

"הפאה הנכרית" מלבד הבעיה ההלכתית והאיסורים הקיימים בה, יש בה בעיה שממה נפשך אין לה פתרון, בעיה זו נשנית בכל יום, בכל שעה, ובכל רגע, היא בעיית היסוד שצריכין להטפל אליה, בעיה חמורה מאוד מאוד, הנשים דשות בעיה זו בעקביהן מבלי להשים לב, והוא הנידון "הכשלת הרבים".

האם יש איזה פוסק בעולם (עם "שכל") שיכול להכחיש את הפריצות הנובעת מהפאות הנכריות [ובפרט אותן הפאות של ימינו], את המכשולות שרבים נופלים לתוכן מחמת הפאות הנכריות, את החטאים החמורים הנגרמים ממנה,

את המכשולות בשמירת העינים המחשבה וה... הנובעת מפריצות זו. האם יעלה על הדעת להתיר לאשה ללבוש פאה נכרית כנגד טענה זו.

לא לחינם זעק המגיד הירושלמי רבי שלום שבדרון זצ"ל: "איפה השכל, היכן ההגיון? איך יכול להיות שבזה ימצא יראת שמים, שבזה ימצא קדושה? איך יכול להיות כאשר כבר אין ניכר בין נשואה לפנויה, בין בת ישראל לבנות גויי נכר הארץ, בין אשה חרדית לחילונית פורקות העול? אלא מה?" עד כאן לשונו.

העולם החרדי...

רבותי, פעם פגשתי חילוני אחד המשמש כשומר ב"כותל המערבי" בירושלים, הוא אמר לי: "תאמין לי כשאני עושה את עבודתי 'בכותל', ורואה אני נשים חרדיות באות לכותל, קשה לי יותר מהיותי שומר 'בקניון'..." לא ידעתי מה להגיד לו!

אולם אחרי שחשבתי, אמרתי לו שבדיוק על זה אמר הגאון הצדיק רבי דן סגל שליט"א, בזה הלשון: "ובפרט היום מי נשאר להקדוש ברוך הוא? רוב חלקי האומה רחוקים, נשארו כמה בנים יחידים, ואז, כשהאבא רואה שכל בניו בגדו בו ונשאר רק אחד ובו הוא מנסה להתנחם, ואם גם הוא לא כמו שצריך כמה כאב וצער יש לאבא בורא עולם. בואו נחשוב רגע, מי היום המעמיד של כבוד ה' בבריאה, מי מכריז עליו? רק מעט חרדים, ואם גם הם בפאה מזלזלים בצניעות מי נשאר?!"

באחד מן המכתבים שנשלחו למערכת, כותבת אשה צעירה מלוס אנג'לס: - "אני גרה בלוס אנג'לס, באתי לנפוש בישראל כחודש ימים. אני יודעת שאצלינו בלוס אנג'לס יש קצת פריצות - אין מה לעשות אנחנו גרים עם הגויים, זה קשה לגור בלוס אנג'לס ולנהוג כמו בישראל - אבל הייתי בטוחה שבארץ ישראל, ובפרט בשכונות החרדיות יש "צניעות"... כשהגעתי לקרובת משפחה שלי בבני ברק, לא האמנתי, הייתי המומה לכל המתרחש סביבי, איזה פריצות היתה ברחוב, הפאות היו מושכות כל עין, חשבתי שזרקו אותי בבני ברק מתוך איזה "ספר הסטוריה" עתיק... ולכן לפני שהגעתי לבני ברק, התלבשתי בצניעות יותר ממה שאני רגילה, ועכשיו אני לא מאמינה - הבנתי שהצניעות זוהי חובה פרטית ולא חובה כללית, החובה היא "עלי" להיות צנועה ולא אכפת לי מן הסביבה שלי..."

תקלד

הכשלת הרבים בלי סוף...

אחים יקרים, אשה יכולה ללכת מאה פסיעות ברחוב ולעשות אלף עבירות בדיוק באותן הרגעים שפסעה לה, כי זה מאוד מציאותי שעשרה גברים מתוך השלוש מאות שבסביבתה מסתכלים עליה בכל פסיעה, האם היה שווה לה לפסוע פסיעות אלו אפילו אם בתום השביל היא מקבלת מליון דולר...? בודאי שלא! ומה עם ההשלכות שלאחר זמן?

דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, לא נקיים את התורה מתוך פחד ומורא וגם לא מתוך יראת העונש העתידי, אבל בלי ספק שיהיה אסור לנו להכשיל את בני ישראל כתוצאה מחוסר התבוננות מינימלית, ביכולתינו למנוע את הכל, למה לא מנענו? מדוע לא פעלנו?

הרי אפילו אם באמת מותר ללבוש פאה נכרית, ואפילו אם נאמר שאין כאן איסור "דאורייתא" ושאר איסורים, בכל זאת האם יהיה מותר לבנות ישראל לגרום פריצות, ללבוש איזה בגד מושך עין (ראה ברכות כ.), הרי זה היפך רצון השי"ת, במקום לעמוד בפרץ על קדושת המחנה, אנו פורצים גדירות. למה? למה?

אין מנוס

ומה יעזור ומה יועיל לכל אותם הדואגים "לפרסם היתרים" לפאה נכרית (אפילו עם ראיות, וכל שכן בלי ראיות), הרי מידי "הפריצות" הנובעת בעולם מן הפאות הנכרית הם לא יכולים להכחיש, אין להם מנוס, זוהי מציאות של יום יום. האם ניתן לשכנע את בנות ישראל הקדושות שמטרתן להגן על עם ישראל ולהביא גאולתם, ללכת בלבוש הגורם מכשול לרבים? הגורם הרהורי עבירה לרבים מבני ישראל? ! הגורם לרבים לחטוא בשמירת הקדושה? ! הגורם מפלות של בתים טובים בישראל כתוצאה מחוסר שמירת גדרי הצניעות של נשים היוצאת אף בלתי מתכוין מעצם הנהגתן והליכתן בכך, הגורם לשאר איסורי תורה ידועים ומפורסמים, האם לבעיות אלו יש להם מנוס? והאם יש להם פתרון? ! - בודאי כל ירא שמים יודע מה השי"ת מצפה מאיתנו.

אולי נהיה קצת לגיטימיים, נעזוב את הנגיעות החיצוניות הקשורות אלינו ולמסביב לנו ונתבונן האם באמת "הפאה נכרית" מביאה מכשולות ברשות הרבים שאין להם מנוס, ואם כן, האם אפשרי להמשיך ללכת עם פאה זו ברשות הרבים?...?

תקלה

אמר אחד מגדולי ישראל שליט"א: "יש צעירים שנלחמים להתיר "פאה נכרית", וניתן להסביר זאת בשני אופנים, האופן הראשון הוא, שהם לא ראו נשים מעולם ולא יודעים את המציאות בשטח. והאופן השני הוא, שמרוב שהם לא נזהרים בשמירת העינים אלא עיניהם פקוחות על בני אדם נשים וגברים וכו' ממילא הם לא רואים איזה איסור מיוחד יש בפאה נכרית ובטל אצלם פס ההבדלה בין 'קדושה' ל'טומאה'..."

האם יש פאה נכרית "כשרה"?

השאלה התחילה כאשר ראינו פרסומים: "פאות בהכשר הרב ... שליט"א" האם זה יתכן?

לכאורה המושגים סותרים זה את זה, האם יתכן גם פאה שמכשילה את הרבים וגורמת את ההפוך מקיום קדושת המחנה, וגם שפאה זו תהיה "כשרה"? והשאלה היא יותר גדולה, האם יתכן שהרב ... שליט"א יתן כשרות על "טריפה" - על דבר שעתידי להכשיל את הרבים... [ואפילו אם יש כאן ספק אם יכשיל את הרבים או לא, בכל זאת האם ניתן לתת על כך "כשרות"?].

הדבר ידוע שאותן שטעו ורצו לומר שהשלטי הגבורים התיר ללבוש פאה נכרית ברשות הרבים (ח"ו) בכל זאת הם סוברים שהפאה הנכרית הארוכה עם השער המרובה אסורה היא לדעת כל הפוסקים, ואולם לדעת השלטי הגבורים אין מושג של "פאה אסורה", וכפי שהוא כותב "והוא כעין כובע שידבקו בו שער נאה והרבה ותשים אותו האשה על ראשה" וכו', ומבואר שאפילו שער נאה ומרובה [אפילו עשרים מטר של שער מרהיב עין] מותר, ושאינן כאן חילוק בכמות והאורך השערות... והשאלה היא, מדוע לדעת השלטי הגבורים (שבטעות רבים סומכים עליו) אין דין פריצות וצניעות מינימלית, שהרי אפילו אותן המתירים פאה נכרית מסכימים שהפאה הנכרית הארוכה והגדולה אסורה בכל תוקף, ואם כן מהיכן צמח לו המושג "פאה כשרה"? זה נבילה וזה טריפה!

ואיזה פוסק יתיר לאשה ללכת בשערותיה כאשר היא תקצר אותן עד הכתף, הרי כולם יצעקו "פריצות" "פריצות", ויביאו ראיות לכאן ולכאן שהשרץ הזה הוא טמא מן התורה. והשאלה היא "האם בשערות הפאה הנכרית כשהן מגיעות עד הכתף אין פריצות"? הרי אין שום הבדל בניהם!

ואפילו שנתווכח כי אותן השערות ניכר שהן "פאה נכרית" ולא שערותיה, בכל זאת האם בשערות אלו לא תהיה פריצות? מה אכפת לנו מהו השם המלווה את אותן השערות הרי בכולן יש פריצות שווה.

ובכלל, עלינו לדעת שהפאות הנכריות של זמנים עברו היו דומות מאוד לקש וגבבה, ועליהן הפוסקים אסרו בכל תוקף, והעידו על זאת רבים מגדולי ישראל, רבי שלמה זלמן אוירבאך התבטא: "ואז לפני 50 שנה, מי שלבשה פאה, אפילו עיור הבחין שזה פאה, כמו קש זה היה, כמו אניצי פשתן" (הובאו דבריו לעיל בפרק ז), וכן התבטאו רבים וטובים מישראל. והשאלה היא: אם הפוסקים דאו אסרו באותה הפאה הנראית כקש וכו' משום "פריצות", האם הפאות של ימינו שההיכר שהיא פאה נובע מעצם הקמטים הנחבשים על פניה... האם אין בהם פריצות?! (בפרט זה ראה לעיל פרק ז בדעת הגרי"ש אלישיב).

פעם אמר המשגיח דקה"צ "בריברקט", בזה הלשון: "רבותי, איך אפשר להתעלם מן המציאות, מן הרגיל אצלינו מידי יום, שעיני הגברים נמשכים אחר הפאות הנכרית אשר לובשות הנשים ברחובה של העיר... ואפילו אם יבוא איזה למדן ויאמר שאכן בפאות הנכריות אין "פריצות", אם נסכים לו, הנה רק "לו" אין בהן פריצות (והדגיש במילה "לו"), אבל לכל שאר העדה למגדולם ועד קטנם 'מי יכול לומר זאת שאין בפאה הנכרית פריצות'? הרי זהו שקר מוחלט... אין זה ויכוח אם יש בפאה הנכרית "פריצות" או שאין בה "פריצות", שמי שמתיר אומר "אין בפאה הנכרית פריצות" ואילו האוסרין מכחישים זאת, אין זה כך, כי "לכולי עלמא" יש בפאה הנכרית פריצות. ואם כן, מדוע מתירין המתירין? התשובה היא, כיון שהם לא מתייחסים למה שהתורה הראתה ייחס בענין "הפריצות", אי ווי ס' שמעקט א דאורייתא [פאה נכרית זהו ריח של איסור דאורייתא], צריכין להתרחק מדבר ערוה... ולא יראה כן ערות דבר ושב מאחריך"... עכ"ל.

כך נהגה אמא שלי

אף פעם לא נתקלנו באיזה חוזרת בתשובה שאמרה "אבל שלי הלכה בפריצות"... אנחנו לא תלויים בשום גוף אחר בעולם חוץ מאיתנו, החובה המוטלת היא עלינו - לעשות את רצון השי"ת בעולם, אילולי יאכל אדם בשר טריפה וישאלו אותו מדוע עשית מעשה זה? והוא ישיב "כ...ולם אכלו טריפות" התשובה שלו לא מועילה כלל.

הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פרק ט הלכה א) פוסק: "דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת, שנאמר: את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרון לעשות, לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו, ונאמר: והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, הא למדת שכל דברי תורה מצווין אנו לעשותן עד עולם, וכן הוא אומר חוקת עולם לדורותיכם, ונאמר לא בשמים היא, הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה..." עכ"ל.

אפילו אם כל ישראל ינהגו בדבר שיש בו איסור, בדבר שיש בו פריצות, האם יעלה על הדעת שהתורה תבטל ח"ו? האם יעלה על הדעת שבכך איזה כמה נשים לבטל דיני תורה ושמסיבתם נעזוב לאנחות את דברי רבותינו הפוסקים ז"ל, הלא הדבר הוא היפך המציאות השכלית!

אין משוא פנים בתורה, אפילו אם יהיה איזה גדול הדור שהורה לאשתו ללכת בפאה נכרית בדוקא [הגם שלא היו גדולי ישראל כאלו מעולם], מכל מקום האם יש רשות לאותו גדול לעקור דברי תורה ולהורות הלכה שיש בה גילוי פנים בתורה שלא כהלכה נגד חומת הדת שהיא חומת "הצניעות" בישראל. הדבר לא נתפס על השכל, הרי אפילו אם יבוא איזה חכם היושב בישיבה גבוהה עם חכמה המגעת בשחקים, גיבור כארי במלחמתה של תורה, חדשן מקשן ותרצן, חריף ובקי בפשטי סודי ורמזי תורה שלא היה כמותו מימי בראשית, ויאמר שחכמים ז"ל "טעו" באיזו הנחה - עם כל חכמתו הוא "אפיקורוס גמור" (כמבואר בסנהדרין צט:).

בנוסף לכך, אם הבית דין הגדול הורו הלכה ואיזה יחיד חפש והרהר על הוראת הבית דין מאיזה טעם תלמודי, ובכל זאת עשה מעשה על פיהם, ונתגלה שהבית דין חזרו בהן, הרי זה חייב קרבן, הגם שהוא קטן בחכמה לעומת חכמי הבית דין הגדול, וכל שכן אם נכשל באיזה הלכה שהבית דין הורו שאין בה חשש לאותו המכשול, שמכאן ולהבא אסור לו לנהוג על פי דעת הבית דין וחייב לנהוג איסור בדבר כיון שהוא בעצמו נכשל באותו האיסור (כמבואר כל זה במשנה הוריות ב.), ואם כן ענין הפאה הנכרית שאין מי שלא נכשל בה באיסור הסתכלות, ולא ינקה מהרהורי עבירה שיש בה, כי בודאי כל מי שראה ונכשל אפילו שלא למד את הסוגיא, ואפילו אם נניח שהיה היתר הלכתי מנומק למנהגן זה של פרוצות ישראל, בכל זאת אסור לו להמשיך במנהגו אם נכשל בדבר. ומי יכול לומר בדורינו אנו שהוא לא נכשל בדברים המצויים זולת היחידים

תקלה

הפרושים מצד עצמן שמן הסתם הם נוהגים איסור בפאה הנכרית ולא מתעקשים להתיר אותה...

כל יסוד המנהג היה שלא ברצון חכמים

איננו נכנסים לזה שכל יסוד "המנהג" שאנו עוסקים עליו, היה מנהג שלא ברצון חכמים, ומתחילת הנהגתו בישראל היה לשמצה אצל גדולי הדור, ומי שיסתכל היטב בכל הפוסקים המובאים לעיל בפרק ז, שאחד אחרי השני דור אחר דור, לא היה נח להם ענין לבישת הפאה כלל, ואף רבים מן הפוסקים החרימו על כך בעירם כפי שכותב הגאון ה"הפלאה" שהוא עשה על זאת חרם בבית דינו, וכמבואר בספר לחמי תורה לבנו הגאון רבי צבי הירש אב"ד פפד"מ (דף ד ע"ב), שכתב וזה לשונו: וגם ראוי להוכיח ולהודיע גודל המכשלה אשר זה כמה שנים שיצא הכרוז בבית הכנסת מפי כבוד אאמ"ו הגאון זצלה"ה בצירוף שני בתי דינים יצ"ו בחרם על לבישת נשים בפאה נכרית. עכ"ל.

ולמעלה בקודש כבר בדורו של מהר"י מינץ (שהיה בתקופת הראשונים) גדולי הפוסקים מיחו בנהגות ללבוש פאה נכרית, וזה לשונו של מהר"י מינץ (בדרשותיו, סוף הדרוש הראשון): ואבותינו ואבות אבותינו מחו בדורותיהם שלא ישאו אפילו בינדי ממשי שהגוון שלו דומה לשער. עכ"ל. וראה בשו"ת מהר"ץ חיות (סימן נג) שכתב: נדון אשר שאלני הנהו נשי דידן אשר חדשים מקרוב באו שהנהיגו לקשט את ראשם בפאה נכרית שייטעל, וכו', ובימי ילדותי לא שמעתי שינהגו קולא בזה בכל תפוצות ישראל במדינת פולין, רק חדשים לבקרים באו אשר הרבה פרצו הגדרות, וראוי להוכיחם ולהחזירם למנהגם הקדום. עכ"ל. ומבואר שהדבר היה אסור בהחלט.

וראוי להביא כאן מעשה קצר ומחריד שהובא בספר הכתר והכבוד לחי העולמים (עמוד תקצו), וזה לשונו: בשנים ההם התחילו קצת נשים ללבוש בשיטלען (פאות) אשר אדוני אבי זקני [בעל הדברי חיים מצאנז] היה אומר שהוא איסור על פי דין ואין שום חילוק בין פאה נכרית לשערות עצמה, וכו', אח"כ היה מעשה שנפטרו אצל אדוני אבי זקני שלושה מילדיו ב"מ, אז אמר שברצונו לעשות להם הספד, והלך לבית הכנסת ועשה הספד, ואמר שכל זה בא לו מחמת שמחריש על הפאה הנכרית וכו', לזאת מוכרח לצעוק ולצאת נגד זה בכל כוחו. עכ"ל. [וראה לעיל בסוף פרק ז, ובפרק י אות א, שהרחבנו ביסוד תקומת המנהג שכל כולו הוא רק מגזירת הצר הרוסי. ע"ש].

והקורא היקר, השאלה כאן היא יותר קצרה: האם בכל זאת תוכל לטעון ולומר "כך נהגה אמה שלי"? האם זהו מנהג שאפשר להמשיך אותו? האם יש לו יסוד הלכתי?

הקדושה והטהרה בישראל - מנהג ירושלים

ידוע שבירושלים של מעלה (לפני חמישים שנה ויותר) לא היתה אשה אחת שלבשה פאה נכרית בפרהסיא, ופעם אמר הגרש"ז אורבאך להגה"צ רבי דן סגל שליט"א, שאם היתה אשה נכנסת לירושלים עם פאה נכרית היו "סוקלים אותה באבנים!" (כלשונו), כך שמעתי "מפיו" של הגאון הנ"ל.

ואם נרצה לדעת את הקדושה בה חיו אבותינו ואבות אבותינו מימי עולם, ראוי להעתיק כאן מה שכתב הגאון רבי אברהם פאלאג'י בספרו בירך את אברהם (פרשת בחוקותי, דרוש ב) וזה לשונו: והנה כל ראש לחולי לבוא לידי הרהורים רעים, היינו ענין פאה נכרית ותודה לה' יתברך בגבולינו לא נמצא ולא ימצא כזאת בישראל, ויתמרמר האדם ויבכה האיש אשר נגע יראת אלהים בקרבו מראות ברע אשר על הארץ, דפשתה המשפחת בערי אדום להיות יוצאות הנשים בפאה נכרית כי הוא עוון פלילי! ודבר זה גורם רעה לעשות ולהרבות זימה בעולם, ולא די המכשלה ממה שהנכריות יוצאות כי בהפקרא ניחא להו, ולא יבצר מפגם הראות, עוד תוסיפו צרה גם בנות עמינו, ולא תהא כזאת בישראל! וכבר בא חכם הרב לחמי תודה להוכיחם בשבט על פי, על הדבר הזה, וזה לשונו: וגם עוד ראוי להוכיח גודל המכשלה וכו'. עכ"ל.

והגאון רבי בנימין ראבינאוויטץ ראב"ד העדה החרדית בעיה"ק (במכתב שהובא בתחילת ספר "דת משה וישראל), וזה לשונו: הנה מנהג חבישת פאה נכרית ברשות הרבים חדרה ונתפשטה בתוך ישראל קדושים לפני כמאה וחמשים שנה באשמת הצאר הרוסי שגזר על ישראל לשנות לבושם ולצאת בנות ישראל פרועות ראש, בשיתוף פעולה עם המשכילים מחריבי כרם בית ישראל, ועל כן במצב של לית ברירה בחרו את הרע במיעוטו גם לאחר שבטלה הגזרה נשאר המנהג מאחר שהתרגלו לזה, וכך נמשך הדבר בדורות שאחריהם עד שנשתכח מקור המשחת למנהג הזה. וכו'. אבותינו סיפרו לנו כי אנשי חיל מישראל שנקלעו לעמוד על המשמר בצבאות הצאר הרוסי. וכו'. עכ"ל.

והנה רבים וטובים מגדולי ישראל (שהוזכרו לעיל בפרק ז) זעקו בכל נימי נשמתם על פרצת הפאה הנכרית בישראל, חלק מהם התבטאו על כך נחרצות

ופעלו בדרכים של חרמות ונידויים, הנושא הזה היה ציפור נפשם, הם לא יכלו לראות את בנות ישראל מכשילים את אחיהן בני ישראל הצדיקים הפרושים והצנועים, הדבר נגע לליבם, זה לא יתכן שהאומה הקדושה והטהורה לא תזוהר בדבר כה גדול, כה רב, כה עצום, שיש בו כל כך מכשול להמון!

דברי הרב [השי"ת] ודברי התלמיד [ראשי הישיבות] דברי מי שומעין?...

ומאוד כואב הלב לראות שינסו רבנים ראשי ישיבות המתעקשים ללא צדק וללא אמת שתלמדיהם יקפידו לישא נשים הלובשות פאה נכרית, ואם נתבונן - נשאל "האם באמת יש צדק לדברים אלו?" האם זה יתכן? האם זה מתקבל על הדעת?

זה לא יתכן! זה לא מתקבל על הדעת שרבנים נשואי שם מזכי הרבים יעוותו את התורה הקדושה לפי נוחותם, ובלי צדק כלל הם מעקמים דברי תורה, כיצד זה יתכן? האם הם לא יודעים שהדבר מביא לידי פריצות ומכשול?

התשובה לדבר היא ברורה מאוד, כי אין מה לעשות שהנשים שלהן הולכות כך, הם חייבים להצדיק את מעשיהם אפילו שאין להם במה להצדיק... זוהי המציאות!

לפני שלוש שנים הכנסתי עצמי לעול גדול מאוד, אמנם מהר מאוד הספקתי להוציא את ראשי ממנו, כי חשבתי להתווכח עם כמה ראשי ישיבות חשובים, לשלוח להם מכתבים פרטניים בענין הפאה הנכרית רק במטרה להרבות את הצניעות בעולם, מה שהתברר לי שכל אותם הרבנים (שלא אזכיר כאן את שמותם) ששלחתי להם מכתבים, הם לא יודעים מאומה מן הסוגיא ההלכתית של הפאה הנכרית! ממש כך!

התגובה הרצינית ביותר שקבלתי מ"ראש ישיבה" אחד היא: "אבל מה נעשה שכך נהגו נשות ישראל ונשות הרבנים?" וכשהשבתי לו במכתב שני שהמנהג נתייסד שלא ברצון חכמי התורה, ושאין מושג בתורת משה רבינו ע"ה "להקל" על פי מנהג אלא להחמיר על פי מנהג (רמב"ם הלכות שביבת עשור פרק ג הלכה ג), והבאתי לו מלשונות הראשונים שכתבו שכל מנהג שיש בו מכשול לרבים אינו מנהג ומצוה לבטלו (וראה בשו"ת פני יצחק ח"ו חאה"ע סימן ו שהעתיק מלשונותיהם), וכל זה מלבד רשימות הפוסקים שכתבו על יסוד המנהג ללבוש

פאה נכרית בישראל שהכל היה שלא ברצון חכמים, ותחילתו נבעה מגזירת הצר הרוסי (וכמבואר לעיל בפרק י באריכות). והוספתי לו כי גדולי ישראל בכל תקופות ההסטוריה זעקו מנהמת ליבם על המקלים ללבוש פאה נכרית, כמובא בספריהם הקדושים. בכל זאת מאותו הרגע שחתמתי על המכתב ושלחתי אותו לכתובת ... לא קבלתי שום תגובה עד הרגע הנכחי...

תראו על מי אתם סומכים, על רבנים שלא עסקו בסוגיא זו מעולם, ואם עסקו בה - לא עיינו כדי הצורך במקורות ההלכתיים, לא פתחו ולא ראו. ואם ראינו אחד או שתיים שרצו לברר את הסוגיא, הם נופפו בכמה סוגיות תלמודיות [שהם לא עיינו בפשט הפשוט, וכל זאת לפני שנגלה לכם שהם לא עיינו בראשונים כלל!] ואחרי שלא מצאו הכרחים לדבריהם סיימו שהמקור "למנהג" נשות ישראל הוא ה"מנהג", ורק זהו המקור למנהג...!

בכל זאת השאלה קיימת: "מי נתן להם כח לומר שיש 'מעלה' בלבישת פאה נכרית" הרי התורה לא הולכת איתם אפילו בחצי הדרך? הרי השקפת כל יהודי תמים היא הפוכה מהשקפתם הקלוקלת?! והיאך אפשר להתעלם מן המציאות שהפאה הנכרית גורמת לפריצות ולמכשולות רבים בישראל?

אולי ניתן לומר "משאלות לא מתים..." אין מה לעשות - תמשיכו לסמוך על אותם "הגדולים" הסותרים לרצון השי"ת...

[**וכבר** כתבתי לעיל במאמר מוסגר בשם אחד מגדולי ישראל, וזה לשונו: "יש צעירים שנלחמים להתיר "פאה נכרית", וניתן להסביר זאת בשני אופנים, האופן הראשון הוא, שהם לא ראו נשים מעולם ולא יודעים את המציאות בשטח. והאופן השני הוא, שמרוב שהם לא נזהרים בשמירת העינים אלא עיניהם פקוחות על בני אדם נשים וגברים וכו' ממילא הם לא רואים איזה איסור מיוחד יש בפאה נכרית ובטל אצלם פס ההבדלה בין 'קדושה' ל'טומאה...'"] עד כאן לשונן.

חינוך "הבית יעקב"

כל מטרתה ויוזמתה של הגברת "שרה שנירר" במפעל חייה העולמי "בית יעקב" היה אך ורק לעקור את הפשרות הקטנות והגדולות שבציבור בני התורה - את אותן הנקודות הרפויות שהחלישו המשכילים ימ"ש, היא פעלה

בכל כוחה להחדיר את "הצניעות" לבנות ישראל, וכך היא כותבת בצוואתה (תורגם מאידיש, ונתפרסם בספר הזכרון לשרה שנירר "אם בישראל" עמוד ר"ז), בזה הלשון: וכל מי שתעשה לי נחת רוח, ותחבוש מטפחת על הפיאה, תבוא עליה ברכה, והשי"ת יברך את כולכן וישפיע עליכן נחת של יהדות, ותזכו לדורות של יהדות אמיתית. עכ"ל.

היא כתבה זאת על הפאות הנכריות של זמנם, שהיה המראה שלהן שונה לחלוטין ממראהו הטבעי של השיער, אך היא חינכה אותן לצניעות ולא לפריצות, אין "פשרות" - מה שאמת עושים! כפי שהיא כותבת בתחילת המאמר (שם עמוד ר"א): "...הלא יודעות אתן כולכן ב"ה, כי תכליתו היחידה של האדם בעולם הזה, היא לעבוד את הבורא יתברך: "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך", לדאבון הלב יש בזמן האחרון כאלה שמרשים לעצמם לעשות פשרות קטנות שונות, על כן אני מבקשת למען השם, זכרו, "תורת ה' תמימה - משיבת נפש", רק כאשר מקיימים את תורת ה' בתמימות, בשלימות, אזי היא משיבת נפש, ומביאה אושר לאדם. ובכן, אליכן אקרא.. כל אשר הנהגתי, קדוש יהיה לכן, לעולם לא תהינו ללכת לתיאטראות, לבתי קולנוע וכדומה, לא לעשות תספורת [קצרה], לא ללבוש חולצות שקופות, גרביים בצבע העור, וכיוצא בזה..."

ועל זה מוסבים דבריה של הגברת שרה שנירר ע"ה: "...וכל מי שתעשה לי נחת רוח, ותחבוש מטפחת על הפיאה, תבוא עליה ברכה..." היא לא רצתה לשחק עם הצניעות, היא אמרה את האמת האמיתית. [ובלי ספק שאף אחד לא העריך שהדור יתגלגל לשפל תחתיות כמו בדור האחרון...].

"ומורה לא יעלה על ראשו (שפטים יג ה)..."

ואילו היום בבתי הספר "בית יעקב" שמחנכים לתורה ויראת שמים, המורות אינן מזדהות עם עצמן, הן מסוגלות למסור הרצאה עם תוכן מרומם בנושאי הצניעות כל עוד שהן חובשות את ה"פאה נכרית" לראשן! האם הדבר מסתדר? האם זה הגיוני? האם כך היה דרכן של אמותינו הקדושות, למשוך את עיני הגברים עליהן ח"ו. בודאי שלא!

ואם הבעיה היחידה היתה שהמורות לובשות "פאות נכריות" - ניחא. אבל מה נעשה שכך הם מחנכים, כך הם מבקשים שיעשו - נגד התורה הקדושה,

הפוך מהרצון הטהור של התורה שתסתיר האשה את עצמה ולא תמשוך את עיני הגברים עליה...

בנות ישראל, שמעו ותחי נפשותיכן, אין מה לעשות, אתן תצטרכנה ללכת בעקבות האמהות הקדושות אפילו שאותן שמחנכות אתכן ליראת שמים לא הולכות בדרך של האמהות ע"ה, כי החיוב הוא מוטל עליכן להתנהג בצניעות כפי שנתחייבתן מפי השי"ת ולא כפי שחייבו אתכן המורות המחנכות...

דבר קטן בדור "עקבתא דמשיחא" עושה הרבה בעולם:

כתב ה"תפארת שלמה" על התורה: כי אמנם כן נכון לכל אדם להבין ולדעת, כי בחשכות הגלות האחרון כיום הזה הנה יקר מאד לפני השם יתברך, ומקבל לפניו כל בחינת התעוררות לעבדות, לתורה ולתפלה, אפלו שאינו כראוי ובכונה הגדולה כמו בדורות הראשונים. בכל זאת, המעט מהעבדות הוא חשוב לפני הקב"ה כמו הרבה בימים שלפנינו, יען כי, בעוונותינו הרבים, גברה החשכות ועל הגלות וכשל כח הסבל מרב הצרות וטרדות הזמן, והסטרא אחרא רודף כל היום באין מנוס. הנה לכך, מעט ההערה לקדשה פועלת יותר ויותר, כי הזמן גורם החשך, וכו', אשר על כן ראוי לכל איש לקום בכל עז ולהתעורר ביראת ה' בעת הזאת, אשר כביכול המלך עומד ומצפה, ופתח השער לדופקי בתשובה לקבלו באהבה וכו', אף אם תבקש רק בקשה קטנה בלב "את ה' אלקיך", בכל זאת אחר כך תמצא אותו, ויחשב לך כאלו דרשת אותו בכל לבבך ובכל נפשך, שנאמר: "ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך". הנה מציאה היא דבר חדש אשר לא חשב עליו וכו', והיה עקב, בעקבות דמשיחא, אם תשמעון את המשפטים האלה, תהיה שמחה גדולה לפני השם יתברך ברוך הוא, גם בבחינת שמיעה הקטנה שלכם.

וכך היה ה"חפץ חיים" זועק: "כמה זמן עוד נחכה? עד מתי? הרי אנו כבר כלנו שבורים כחרס הנשבר. הבט והתבונן אם עוד תמצא לב יהודי אחד שלם!" לפתע החל להזעיק את צדיקי הדור שהלכו למנוחת עולמים. "איכם?" היה צועק, "למה אתם מחשים? הרי אתם צריכים להיות התובעים עבורנו! נשמות קדושות, וכי שכחתם הכל?! וכך היה נוהג מדי לילה בלילה. וכשהאיר המזרח, היה שב ללמודו ומחכה לרגליו של משיח מתוך אמונה ובטחון שחוב ישלם. [קונטרס "בעקבתא דמשיחא" פרק ג אות טו].

מאמרים בענין "פאה נכרית" מצדיקי הדור:

אשה יראת שמים

חוץ מההבט ההלכתי שבדבר, נעבר לעסק בכוון אחר המשמש מבחן אמתי לנשים יראות השם המחפשות את האמת.

הבה ונשאל אשה שיראת השם בלבבה, אחר שידועת היא שמצות כסוי ראש מצוה היא, ומצוה חשובה היא לאין ערוך המזכה את לובשתה להחשב כאשה צנועה המקימת "דת יהודית" כמבאר בפוסקים.

וזה ללא ספק, שמצות כסוי הראש שנצטוה האשה היא למען צניעות יתרה המחיבת את הנשואה יותר מאשר את הפנויה, ועל אף חיוב האשה לדאג שלא להתגנות על בעלה [ולענין כמה הלכות ישנם התרים מיחדים מסבה זו, כמבאר בפוסקים], עם כל זה לא ותר חז"ל על מצות כסוי ראש האשה גם בתוך ביתה, ואין בכח מצות "שלא תתגנה על בעלה" לדחות את צווי חז"ל על מצות כסוי ראש האשה.

ובכן, מה נשתנתה מצות כסוי ראש האשה מכל יתר המצוות המיוחדות לה? כל אשה לפני שמקימת מצות הדלקת הנר, חלה, או ספירת טהרה, מסגלת לומר: "הריני באה לקים מצות בוראי שצוני להדליק נר שבת", וכמו כן בהפרשת חלה, ומסגלת לומר זאת מכל לבה לשם שמים. אם כן, מצות כסוי הראש שהנה כמובן מהמצוות המיוחדות לאשה, צריכה להתקים באותו אופן - שתהא האשה מסגלת קדם כסוי ראש לומר: "הריני מכסה את ראשי כמצות בוראי שצוני לכסות הראש, לעשות נחת רוח ליוצרי ולעשות רצון בוראי".

וכאן, כל אשה המעטרת ראשה בפאה נכרית העשויה כשער טבעי הנראה כגלוי ראש ממש, האם מסגלת היא לומר לפני בוראה באמתות לבבה: רבונו של עולם, צויתני במצוה חשובה ויקרה של כסוי הראש, ובכן הריני באה לכסות ראשי כמצותך לעשות רצונך ולעשות נחת רוח לפניך...!?

ואם תשאלוני, וכי את כל המצוות אפשר לקים לשם שמים? הרי יש מצוות שיש בהם ענג הגוף, כמו אכילה ולבוש נאה, ובפרט בשבתות וימים טובים, וכי בשביל שאין הכונה לגמרי לשם שמים נמנע מלקימם?

התשובה היא פשוטה: מצוות שאי אפשר לקיים באפן אחר, כגון לבוש נאה ואכילה ושתייה מעדנת בשבתות וימים טובים שאי אפשר לותר עליהם ולהמנע מהם בשום אפן, אז מחיבים אנו לקיים ולהשתדל שיהיו לשם שמים, וגם אם אין ביכלתנו לקיים לשם שמים, אסור לנו להמנע מלקיים, אולם מצות כסוי הראש הרי אפשר לקימה גם בלי פאה נכרית, וכמו אלפי נשות ישראל הכשרות המכסות ראשן בכסויים שונים, אם כן, היאך אפשר לאשה יראת השם לעטר ראשה בפאה נכרית אחר שאין לבה שלם עם קיום מצות בוראה ואינה מסגלת בשום אפן לשקר בעצמה ולומר לפני השם יתברך שבאה בזה לקיים מצות בוראה ולעשות נחת רוח לפניו, וזאת אחר שיודעת היא סתרי לבה שהרבה הרבה פניות לא טהורות בקרבה ביצאה לרחוב, לעבודה, לשמחות, מקשטת בכסוי המפקפק להלכה, וכמו כן בכונה בלתי טהורה.

כיצד הצליח היצר בעצת ה"פאה נכרית"?

ובאמת יש לחקר ולדרש, הכיצד ימצא מכשול שכזה גם בבתי חרדיים ויראי שמים?

לשאלה זו יש תירוץ אמיתי (הובא בספר "עין טובה") וזה לשונו:

ובפרט הדבר נראה בחוש אצל יצר הנשים ללבושי שחץ וגרוי, הכולל מלבושים צרים, הפאות הנכריות האסורות (כפי שפרסם בשם גדולי הדור), שבאמת על כך יתמה כל לב: הכיצד ואיך נשים צדקניות וחשובות, יראות ה', נשות בני תורה, נשים המוסרות נפשם על התורה של בעליהן ושל בניהן, והנה כאן נתפסות בפריצות נוראה שאין לה שום התר, וקמות להתיר לעצמן מלבושים ופאות שאין רוח חכמים נוחה מהם - אלא קצה בהם. וכאן כבר לא עוזר שום פוסק, שום רב, שום דעת תורה, כי אם דעתן של עצמן! מנין להן הכח והעז הזה לקום בחציפות נגד גדולי ישראל ולהחליט על המצוה של כסוי הראש שנועדה לצניעות האשה הנשואה, להמירה בפאה המשמשת הפך המטרה של כסוי ראש שהרי נועדה היא לפריצות ולגרוי, כפי שכן הוא ה"לשם יחוד" של מפסלי אותן פאות, ולקום ולומר: זהו כסוי ראש שצותה תורה. פלא של טמטום!!

ובאמת איך הצליח כח הרע לטפש אותן עד כדי כך, הלא גם לטפש בן אדם צריך להאחז במשהו של אמת, ובאיזו אמת נאחז כח הרע שדרכו הצליח לטפש נשים יראות ה', נשות בני תורה?

המהלך שלו היה פשוט! - אותן נשים שהיצר צד ברשתו אלו הן נשים מועטות, שאמנם נשות בני תורה הן, אלא שאין תוכן כברן, שאת פנימיותן רק הקדוש ברוך הוא יודע, ולכן נתן לו רשות מן השמים לצודן ברשתו, ולפי שמגלגלין חובה על ידי חיב, השתמש בהן היצר לשמש דגמה לנשים יראות ה', באמרם: מה? אני יותר צדיקה מפלונית אשת בן תורה המהלכת בפאה מודרנית! אני צריכה להיות יותר צדיקה ממנה!?

ואותן המעטות שנתן רשות לכח הרע לשלט בהן מפאת פנימיותן הרקובה, המה החלוצות לשמוש כח השטן לעשות עבודתו באמונה ולהיות "שכירותיו" עבור משכרת שעוד "יזכו" לה, ומהם נפוצה ונפצה כל הארץ, כיון שמשתיים נעשו ארבע, ואחר כך מהארבע עוד ארבע, וכן על זה הדרך, והאש הולכת ונעשית גדולה יותר, ומדוע? כיון שנלכדות בינתיים גם נשים יראות ה', שבאמת הנן יראות ה' גם בפנימיותן, ודרכן אפשר להכשל בכשלוך הגדול ביותר, לפי שנשים יראות ה' המה, ומה יש דגמא יותר טובה מהן.

נחזר להתחלה - כיצד התחילה? מאי אלו נשים בודדות שאין תוכן כברן, וחיבות המה, שגלגלו חובה על ידן.

פרט נוסף צריכה אשה העוטרת ראשה בפאה נכרית להתבונן: ישנן היום הרבה נשים המתקרבות לתשובה ומקבלות עליהן ממצוות התורה, וכמובן שאחת מהמצוות החשובות שמקבלות עליהן היא כסוי ראש, וכסוי ראש דוקא ולא פאה נכרית! שזה נחשב אצלן לזרא וכעקיפת ההלכה, וכפי ששמענו לא מאחת מהמתקרבות שטענה: היאך אתם מטיפים לנו ללכת בכסוי ראש בעוד שישנן נשים חרדיות הלוכשות פאות נכריות שיותר נאות משערן הטבעי?!

וכמובן שפינו מלא מים מלהשיב להן תשובה שתספק אותן בתחלת דרכן, ולמה לא לחשש גם לזה? הרי יש כאן חלול השם! ובחלול השם נאמר: אחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם. ומחלול השם צריך לזהר גם כשאין צד אסור בדבר, וכמבאר בגמרא, שרבי יוחנן אמר: לגבי חלול השם הוא כשאיני משלם לחנוני מיד, אלא בהקפה. וחכם אחד אמר, שלגבי חלול השם כשהולך ארבע אמות בלי תורה ובלי תפלין.

ונתבונן, חסידות של תשלום מיד לחנוני או חסידות של ארבע אמות ללא תורה ותפלין זה הרבה יותר חסידות מאשר לכסות ראש במטפחת מאשר בפאה, אחר שזהו ענין הלכתי ורבו האוסרים. ובכן, אם בדבר שאינו אלא

חסידות איכא חלול השם באפן דלעיל, על אחת כמה וכמה שיש חלול השם בדבר שאינו חסידות - אלא מפקפק הוא מצד הדין! נקוה שיהא די בהסבר זה לנשים אמתיות הרוצות ומבקשות את השם באמת. [מראות הצובאות פרק ב אות כג והלאה].

נקודה חשובה למחשבה

עוד נקדה למחשבה מעורר לנו הרשב"א בברכות (יא): הגמרא שם אומרת, משל לאחד שאומרים לו: מדוע זקנך מגדל? ועונה להם: יהיה כנגד המשחיתים! ומסביר הרשב"א: באותו דור היו רשעים המשחיתים זקנם ועוברים על אסור תורה של גלוח בתער, ראה זאת אדם אחד וחשב מה לעשות: להוכיח את כלם לא אצליח - יכלה הזמן והמה לא יכלו. חשב ומצא דרך קלה - הוא גדל זקנו ביותר לכבוד שמים, וכך הלך בכל מקום וקדש שם שמים עד שהוציא ממילא את הטעות מלבם.

ואם כן, הוא הדין לנושא שלנו - כמה נחוץ בדורנו "להוציא מלבם"! בשעה שהחילוניות משוטטת פרועות ראש, והמודרניות והצעירות נגרות אחריהן בפאות בסגנון דומה, ועושות תחליף לגלוי שער עד שלא נכר בין חילונית לחרדית, ובמקום שכסוי הראש יצניע - הוא מבליט!... ובמקום שיקדש - הוא מטמא... ובמקום להתגאות במצוה זו לכבוד הבורא - נראות כמתבישות בו ומנסות להסתירה. ודאי וודאי שכאן המקום להוציא הטעות מלבם ולקדש שם שמים ברבים... [חוברת מי ירפה לך, והובא במראות הצובאות פרק ב שם].

כמה חיזוקים בענין פאה נכרית

א. הפלא ופלא על רבים שומרי תורה ומצוות ותלמידי חכמים, מדקדקים בתכלית, ומעוררים אפלו על קלות כבחמורות, ובשאר ענינים חוששים אפלו על חשש קטן ורחוק, ומחמירים לפי שיטה יחידה שאינה הלכה, ובענין הפאה מעלימים עין כאלו אין מערער בדבר, ובאמת לדעת הרבה מגדולי הפוסקים נשותיהם עוברות על לאו דאורייתא או דרבנן.

ב. מדוע אינן חוששות שמא פאה נכרית שבזמננו העשויה ביפי רב (כלומר בפריצות רבה) וגם בשום אפן אינו נכר שהם שער נכרי, אינו בכלל זו המתרת לדעת המקלין (וכן הוא ברור).

תקומה

ג. אם אין הדבר ודאי להם לאסור, על כל פנים מידי ספק לא יוצאים, שהרי האוסרים רבים וגדולים בחכמה ובמנין.

ד. אם התר להמון עם פאה נכרית למען לא יכשלו בחמור מזה בפריעת ראש ממש, ונאלצו למען זאת לסמך על התר דחוק, ולעתים היה גם קצת מסירת נפש ללכת בפאה נכרית ולא בגלוי ראש ממש, אבל איך היה זאת להתר גמור לכתחלה.

ה. המעין בתוך המשא ומתן שבדברי הגדולים יראה בעליל כי אף המתירין לא נתכוננו לפאה נכרית דהיום הנחבשת על כל הראש, ועל פי רב עשויה בשחצנות יתרה בטעם הרחוב הפרוע, רחמנא לצלן.

וכן אף מה שראו או שמעו על כמה אחדים מגדולי הדור הקודם שהלכו בפאה נכרית, אבל בודאי לא היו עשויים בפריצות כמו אלה של היום ולכן אך רמיה הוא לסמך על השיטות המקלין או על הגדולים שהקלו.

ו. בני התורה נושאים את האחריות שילמדו מהם ההמון, וכענין שאמרו: חכמים זוהרו בדבריכם וכו', כי בן התורה פותח פתח כפתחו של מחט, וההמון פותחים פרצה כפתחו של אולם, בן התורה מקל קצת, וההמון מקל הרבה.

ז. ובאמת היה ראוי להיות בהפך, אשר בדור פרוץ יתחזקו בני התורה ביתר שאת לעמד נגד הפרצות, למען ילמדו מהם ההמון, וכדאיאת בשערי תשובה לר"י (שער ג' נ"ז), וזה לשונו: וחובה על כל ירא שמים אשר הוא טהור לב להעיר קנאה, כי יראה והנה יד השרים והסגנים במעל, ואמרו רבותינו (בראשית רבה כ"ו ה'): כל פרצה שאינה מן הגדולים אינה פרצה, שנאמר (עזרא ט, ב): "ויד השרים והסגנים היתה במעל הזה ראשונה", עד כאן לשונו. לכן ראוי שהם יעמדו בפרץ.

ח. והתרוץ הנכון לכל הנ"ל, שכח היצר גדול מאד בענינים אלה, כי הצניעות הוא אחד מעקרי נסיונות זמננו, וזהו המקור להאזנים הסתומות ולחפוש ההתרים ולסברות העקלקלות.

והראיה על זה, כי יש מלבושים אסורים בלי שום חולק, ואין בהם שום תרוץ, וגם הם נפרצו, בעוונותינו הרבים, אצל אותם האנשים בעצמם,

שהתרוץ בפייהם על פאה נכרית, ומה יענו על שאר מלבושי ומנהגי פריצות? ואפלו אם האנשים ירצו לתקן, הנשים לא יאבו ולא ישמעו, ואפלו אחר שמודיעים להם האסור וטוענים אתם, לרב, אי אפשר להטות רצונם, והכל כי היצר הרע גבר מאד, ויכולים להיות קיצוני בשאר ענינים, כי שם אין מתגבר כל כך הרצון הרע להפך, אבל בזה האזנים והלכות סתומים, ויש ללמד מתחלה יסודות היהדות, להגדיל יראת ה', ולהיות חרד על קיום התורה (כדרך סתם לא על פרט זה או זה), ולקבע באמת בקרב הלב מאמר הכתוב(קהלת א, ב-ג): "הבל הבלים הכל הבל, מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש", ורק דבר אחד יש בעולם: "את האלקים ירא ואת מצותיו שמר כי זה כל האדם" (שם יב, יג), ושהעולם הזה הוא רק פרוזודור ומעבר ויומא דשוקא, שקונים בו סחורה בזול, ומביאים לטרקלין, לבית האמתי והנצחי, שהוא העולם הבא, התקן עצמך בפרוזודור כדי שתכנס לטרקלין, וגם להלהיב לבם למסירת נפש על דבר ה', ולהיות עז כנמר נגד כל אשר מסביב, שלא להתביש ולא להתפעל משום אחד בכל מצב שהוא, הן כל אלה היסודות וכיוצא באלה יש ללמד ולהתרגל ולקבע באמת בקרב לב עצמו ובקרב לב בני ביתו. וכל אשר יוסיפו ללמד ולהתרגל בהיסודות, יתחיל להיות נפתח אזניהם ולבם לאט יותר ויותר, עד שיעמדו גם בנסיונות הקשים, בעזרת ה' יתברך. ויש לפעמים שהנשים יש בהם יראת שמים ואמיצות ואיתנות ברוחן נגד הסביבה, וגם מוכנות לעשות רצון בעלן, אך שתיקת הבעל הוא הגורם, כי לא אכפת ליה. וה' יתברך יעוררנו מן התרדמה בחסד, להיות חרד על דבריו. [דת יהודית כהלכתה, בקצת הוספה, שהובאה במראות הצובאות פרק י אות כג].

מסירות נפש

ספר הגאון הצדיק רבי שלום שבדרון זצ"ל (הובא בספר "שאל אביך ויגדך"): רבי חיים מצאנז הגיע פעם לעירה אחת ועשה בה את דרכו ברגל, והנה הוא נעצר ליד אחד הבתים והכריז: ריח גן עדן נודף מכאן! חייב אני להכנס לבית הזה!

היתה זו דירתו של ר' פסח, שהיה גבאי צדקה של העירה. דפקו בדלת ור' פסח פתח מיד. רבי חיים נכנס לדירה, התחיל להסתובב בתוכה, הריח בכל פנה ופנה עד שהגיע ליד ארון אחד. נעצר וקרא: מהארון הזה אני מרגיש את ריח גן עדן שעלה באפי!...

רבי חיים בקש מיד לפתח את הארון, ובעל הבית הנבון עומד תוהה ומשתאה. אבל הלא מדבר ברבי חיים מצאנו, ממילא לא סרב ועשה כמצוה. פתח את הארון והתחיל לרוקן אותו מכל מה שהיה בתוכו; בגדים שבלו, סמרטוטים וכיוצא בזה, עד שלפתע נפלו בגדים של כמר, ורבי חיים שוב מכריז: הנה, הנה, ממלבוש זה עולה ריח גן עדן! אנה, ספר לי מיד מה כאן הענין, הכיצד נודף מזה ריח גן עדן?

ר' פסח היה מעט בהול, כי חשש שמא מתכון רבי חיים לנזף בו על שהוא מחזיק בביתו בגד של כמר, אלא שלא יכל לסרב, ופתח את ספורו:

אני - אמר **ר'** פסח - הנני גבאי צדקה בעירה, ויש לי את התכנית הקבועה שלי, שכשאני מסובב את העירה, עובר אני מאיש לאיש ואוסף את הכסף הדרוש לצרכי הצדקה. פעם אחת קרה שיצאתי לי כדרכי למען עניני הצדקה שלי, וכאשר השלמתי את המלאכה וחזרתי לביתי, אני מוצא מישהו יושב וממתין לי, וכשרק נכנסתי הביתה, הוא ממש זעק לעמתי:

ר' פסח, אני בצרה גדולה! החובות מעיקים, הנושים עומדים עלי, ואני מכרח להשיג עתה סכום כסף כך וכך שאם לא כן אני אבוד!...

עניתי ואמרתי לו "יקירי, אני שומע, אני מבין שאתה צריך, אבל מה אעשה לך? למה באת כל כך מאחר? הלא רק עכשו סובבתי את כל העירה, בקרתי אצל האנשים, לאן אלך עוד פעם? אחפש אנשים חדשים? אני אפלו לא יודע אצל מי...

התיפח היהודי בבכי מר ונוגע ללב: אויה לי, איזה מזל יש לי, איזה מזל!... הרהרתי לעצמי: היהודי בוכה כל כך על מזלו המר, מה יכול כבר לקרות? אלך פעם שניה, אם אצליח - מהטוב, ואם לא אצליח - לפחות אעשה מה שביכלתי...

ואמנם, הלכתי פעם שניה, בקרתי שוב אצל האנשים ואמרתי לכל אחד: אתה צודק, הייתי כבר אצלך קדם לכן, אבל מה אעשה ובביתי יושב יהודי ובוכה בדמעות שלישי על צרתו, מה לעשות לו? שילך בעצמו ויבכה אצלך? כך, אפוא, הצלחתי לאסוף סכום כסף. כל אחד נתן. היו שאמנם נאנחו, אבל נתנו. ואז חזרתי לביתי, וכאשר נתתי לאיש את הכסף, הוא חבק ונשק אותי. לא היה קץ לאשרו ויצא מביתי שמח וטוב לב.

תקנא

אבל לא עברו אלא עשר דקות או רבע שנה, ואני שומע שוב דפיקות בדלת. עוד יהודי נזקק בא וזועק הצילו, המצב אצלי נורא ואים, פקוח נפש ממש!...

מיד עניתי לו: מכבדי יקירי, עתה כלו כל הקציץ.. מה אתה רוצה, שאלך פעם שלישית באותו ערב, הלא יסלקו אותי מהבתים! אלא שכל טענותי ונמוקי לא הועילו מאומה. האיש ישב ובכה, נאנח וגנח, ולבי נשבר בתוכי ונקרע לגזרים, ואינני יודע לשית עצה בנפשי, והוא עוד מוסיף וקורא לעמתי: אם לא תציל אותי - דע לך שאני מחסל לגמרי ואין לי עוד תקומה!...

אני חוזר וחושב ומיגע את מחי - אבל לא מוצא שום דרך, ואני אומר לו: הלא אתה בעצמך רואה שאין בידי להושיע לך עכשו. תגיד בעצמך, אפשר לבוא לאנשים שלש פעמים באותו לילה? אינך מבין שיזרקו אותי מכל בית? והוא עומד בשלו, יודע רק דבר אחד: אני זקוק להצלה דחופה, אחרת אני אבוד לגמרי?...

כך נמשך הדו-שיח בינינו, עד שלפתע עלה במחי רעיון מוזר: ליד ביתי היתה מסבאה, בה התלקטו מדי לילה בחורים פוחזים וריקים, שתו לשכרה ובלו זמנם בכל מיני משחקים, אלך לשם ואנסה את מזלי, אולי אצליח פעם להוציא מהם כסף לצרכי צדקה. יהיה מה שיהיה, החלטתי בסוף, אולי ילעגו לי, אולי ישחקו עלי, אבל אני צריך לנסות, אפלו אגער בהם על שהם מכלים את זמנם וממונם לריק ולהבל ובו בזמן יש יהודי הנאנק בצרותיו ויסוריו...

אזרתי עז ואמץ, ומיד קמתי ובצעתי את אשר חשבתי. נכנסתי למסבאה, ואת פני קדמו קריאות צוהלות ומחיאיות כפים: שלום עליכם, הוא כבר שוב פה!... מה יש, שוב צדקה? עוד פעם כסף?...

אזננס כן, כבר הייתי במקום כשהלכתי לשני סיבובי הקודמים, אלא שאז רק בקשתי צדקה מבעל המסבאה - והפעם אני בא אליהם, וכשהם היו צועקים לעמתי - החורתי והרגשתי חלשה, ותוך כדי זה פנה אחד מהם, בחור עליו וצוהל, בנו של גביר, אבל פרחח לא קטן, ואמר לי:

תקנב

-שמוע, ר' פסח, אני מוכן לעשות אתך עסק, אתה הלא רוצה כסף - הרי זה דבר ברור. היה אצלנו כמר והוא השאיר לנו את מלבוש הכמורה שלו, אני אלך ואביא את הלבוש, ואתה תלבש אותו, ואנחנו נעבר אתך בכל חוצות העירה. אתה תהיה לבוש בכגד- ואנחנו נסתובב ונתופף בפחים, ואם תעשה זאת - אתן לך את כל הסכום הדרוש לך!...

-כן, אומר אני אליו, אני זקוק לשלשה רובלים שלמים!...

והבחור עונה: בסדר, שלשה רובלים שלמים אתן לך!...

עמודתי וחשבתי לעצמי: מה לעשות? איזה רעיון מטרף ושגעוני? פסח, גבאי הצדקה של העירה יעבר בכל חוצות העירה לבוש בגדי כמר, וכל הפוחזים והריקים הולכים אחריו בתהלוכה, מוחאים כפים ומתופפים - מה יגידו עלי? יגידו שדעתי נטרפה, שהשתגעתי!...

אבל מיד אני חוזר והופך בדעתי: אבל מנין אקח שלשה רובלים? איך אצליח לאסוף סכום כה גדול? והלא אני רואה כבר איך מקדמים את פני כאן כשאני רוצה לעשות עוד מגבית- כיצד יקבלו אותי בכל מקום אחר? והלא גם רחמנות על היהודי המסכן והאמלל היושב בביתי ומחכה ומצפה לעזרה. מה הרעש? מה כבר יקרה? יהיו לי קצת בזיונות, האם אינם כדאיים בשביל הצלת יהודי?

אמרת לבחורים: מקבל עלי! יצא הבחור לביתו והביא את הלבוש, וכשחזר - הלכתי והתעטפתי בו. כלם מתפקעים מצחוק, מכינים פחים ומקלות, ואנחנו יוצאים לרחובות. הבחורים נותנים קולם בזמר, מכל הגוזטראות יוצאים אנשים ומתבוננים במחזה המטרף הזה, כלם צוחקים ותמהים גם יחד: מה קרה כאן? הן לא פורים היום, איך זה שגבאי הצדקה עושה כדבר הזה? הוא בודאי השתגע. וכך עברנו את העירה כלה, וברגע שסימנו, הוא הניח על השלחן את שלשת הרובלים, באמר: הבטחתי - ואני מקים, ובנוסף לכך - הא לך גם את כגד הכמורה הזה במתנה!...

כאשר פשטתי מעלי את הבגד הזה ולקחתיו לידי, הרהרתי בנפשי: הודות לבגד הזה זכיתי והחייתי יהודי, ישאר זה, אפוא, אצלי ואחזיק אותו למשמרת!...

תקנוג

כששמע רבי חיים מצאנז את הספור, זלגו עיניו דמעות, ואמר: כן, כן! עשית דבר נכון! תקח את הבגד הזה כתכריכים עבורך לאחר אריכות ימים ושנים שלך! אינך זקוק לתכריכים אחרים! שום מלאך חבלה לא יוכל לגשת אליך! כך תצוה לבני ביתך, שלאחר מותך יקברו אותך בתכריכים אלה!

וכך הוה. וכעבר שנים רבות ספרו, כי הממשלה הפולנית החליטה לסלל כביש במקום שבו עמד בית הקברות שבתוכו נקבר אותו גבאי צדקה, ובשל כך נאלצו לפנות את הקברים ולהעביר את עצמות המתים למקום אחר. והנה, כאשר הגיעו לקברו - מצאו אותו שלם, למעט רגל אחת שהיתה רקובה, מפני שמבגדי הכמר היה חסר מכנס אחד שלא כסה את הרגל, וזו נרקבה, אבל כל שאר גופו נשאר בשלמות גמורה!...

מה כוחה של מסירות נפש

מעשה אמתי זה מלמדנו מה כחה של מסירות נפש.

יהודי זה הליביש על עצמו בגד שלא לפי כבודו במסירות נפש, וכסה את בשרו בו לשעה או לשעתיים בלבד ועמד בנסיון של בזיון זמן קצר ביותר, וזכה שיהא גופו נשמר מהמזיקים לאחר מותו, מה שלא כל אחד זוכה, מלבד צדיקים גמורים שזוכים שגופם ישאר שלם ולא יזק ברמה ותולעה שקשה היא למת. כמחט בכשר החי, והוא צער גדול לנפש כמובא בחז"ל.

אם כן, הבה תתבונן הבת היהודית!

התרגלת ללבוש מסים הנוגד את גדרי הצניעות. בלבוש זה הנך מהלכת בעבודה, ברחוב, בשמחות המשפחה, קבלת התעוררות לשנות בגדיך לבגדים וכסוי ראש התואמים את גדרי הצניעות בהלכה - הלא זוהי התעוררות שנשמתך הטהורה תובעת אותה ממך. אמנם קשה לך, וקשה לך מאד הדבר, פתאם מעתה לבוא לעבודה בכסוי ראש במקום גלוי ראש או פאה נכרית, להפסיק מהלבושים הצרים ולשנותם לרחבים יותר, לשנות את סוג הגרבים שהיו לך עד עתה לגרבים עבות יותר המחיבים להלכה [כידוע שכל הפוסקים אסרו גרבים פחות מ- 40 דנייר].

דרושה לך מסירות נפש לכסות את גופך בלבוש שאינו תואם את הרגלך הקודם, לא לשעה או שעתיים בלבד - אלא בקבע. למה יגרע חלקך

תקנד

מאותו רבי פסח, גבאי הצדקה, להיות גופך נשמר מכל המזיקים לאחר פטירתך ולהיות נשמתך צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך.

ולא עוד, אלא שגדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה. אותו ר' פסח לא היה מצוה לעשות מעשהו, ואת הנך הלא מצוה ללבוש בגדים צנועים, ודאי אם כן יהא שכרך גדול יותר, ובפרט שהנסיון בדורנו הוא קשה - לעמד נגד זרם החברה והשכנות, ואין נסיונו פחות מנסיונו של ר' פסח.

ובגמרא איתא: "רוק בכרך ואינו חוטא, הקדוש ברוך הוא משתבח בו בכל יום".

"רוק" - פנוי שאינו נשוי - "הדר בכרך", עיר הומיה מאנשים, "ואינו חוטא" - שומר עצמו ועיניו מחטא - "הקדוש ברוך הוא משתבח בו בכל יום".

הקדוש ברוך הוא קורא לפמליא שלו בכל יום ואומר להם, ראו איזה גבור יש לי בעולמי, פלוני בן פלוני, הדר בתוך נסיונות ושומר עצמו מחטא.

נתבונן, כיצד כבר יכל להראות כרך של פעם, מסתמא כמו הערביות היום בעיר העתיקה או בחברון, נשים מכסות כל גופן במלבושים רחבים, רעולות פנים, שהרי בזמנן ודאי לא היה את בגדי הגרוי והפתוי שיש בימינו היום, לא אצל בני ברית וגם לא אצל שאינן בני ברית, ובודאי הפרוצות של פעם היו צנועות ממש לפי דורנו, ובכל זאת זוכה הרוק לכזה כבוד ומעלה.

היום! - רוק הדר בכרך של היום, אפשר משתבח בו הקדוש ברוך הוא לא רק בכל יום, אלא בכל שעה ושעה ובכל רגע ורגע, כי היום אין "פסע" בלא "פשע" למי שנכשל, ומי ששומר עצמו בכל פסע, עומד הוא בנסיון עריות שהוא הנסיון הקשה ביותר. אם כן, כפי גדל הנסיון כן גדל המעלה.

ובכן, אמת, אפשר להבין שנסיון קשה לשנות ולהשתנות באפני הלבוש וההנהגה, הכוללים סימפטיות בדבור מושך, חיוך מכשיל ותנועות חן, שרק הקדוש ברוך הוא יודע מה כונתך בהן, אולם כמה צריך שיקטן נסיוןך בהבטה ברורה למה מביאות הנהגות אלו, לכמה הרס וחרבן הן גורמות לאבד נשמות יקרות של בחורי ובני ישראל ולאבד מהם את כל הקדוש ולהחטיאם ולעשות מעשה דור המבול כתוצאה מארס של נחש שהנך מכניסה בהם, וכל תוצאות אחריות מעשיהם האסורים והמגנים נזקפים ל"זכותך" המלאה.

תקנה

ובכן, באחת כמוך, המוקירה את בוראך ומחליטה לכבד אותו על חשבון כבודך ומעמדך בחברה בשכונה ובמשפחה, לא ישתבח הקדוש ברוך הוא בכל יום?! לא יתפאר בך הקדוש ברוך הוא בכל יום על גבורתך ואצילות נפשך ויאמר ראו איזה בת ישראל יש לי בעולמי?! קמה ביום אחד, הפשיטה געוליה מעליה, הפשיטה הבגדים הצואים שהכעיסו אותי והעלו חרון אף לעולם, מות וחרבן לבחורי ישראל, והלבישה עצמה מחלצות, בגדי פאר המפיצים אור קדשה ורוחה לה ולעולם כלו.

וכי ימנע הקדוש ברוך הוא מלהבטיחך שישמר גופך בבריאות בעולם הזה, ובשלמותו לאחר הפטירה מרמה ותולעה, ותהיי לדורות מפארת ומשבחת בגבורתך ובאצילותך. [מספר "מראות הצובאות פרק ב" להגה"צ רבי ישראל יעקב לוגסי שליט"א, אות כ].

רחל מבכה על בניה

במודרש במסכת כלה (פרק ג) מבאר באריכות את ותורה של רחל במסירות נפש לאחותה לאה, והכיצד לעתיד היא - ורק היא - שתנצח את מדת הדין. ראה שם באריכות.

עולה לנו מדברי המדרש, שאכן רחל היא שזכתה לתשובה והבטחה מאת הקדוש ברוך הוא. אברהם אבינו עליו השלום, תבע עלבונן וצערן של ישראל ולא קבל תשובה והבטחה, יצחק כמו כן תבע עלבונן וצערן של ישראל ולא נענה, וכן יעקב אבינו, עליו השלום, ואפלו משה רבנו רעיא מהימנא של ישראל תבע עלבונן וצערן ולא נענה. וכשראתה זאת רחל, לא התיאשה בחשבה: אם לאבות העולם אין הקדוש ברוך הוא עונה - לי כן יענה?! אלא "מיד קפצה רחל" וטענה את טענותיה, וזכתה לתשובה ולהבטחה: ושבו מארץ אויב ושבו בנים לגבולם.

קו משהו ישנו בין הצניעות והתורה - ולעמתו בין הפריצות והקנאה. יסוד הפריצות נובע מקנאה ורצון להתבלטות על הזולת, חסר יכלת מלראות את זולתי עולה עלי, יפה ממני, עשיר ממני, מושך עין ממני, ויסוד הצניעות נובע מהסתפקות - הכרה באפסיות עולם הזה והערכת ערכי עולם הבא, זה הנותן להתרחק מהתבלטות הגוררת אחריה קנאה ושנאה ותחרות.

רחל אמנו הצטיינה במדת הותרנות, וזה לא היה קל לותר על יעקב אבינו, עליו השלום. היום בחורה שלא מתאים לה בחור ישיבה כזה, אזי מתאים לה בחור ישיבה אחר. אצל רחל לא היו בחורי ישיבה. יעקב אבינו, עליו השלום, היה הבחור ישיבה היחיד שבדורה, ולותר עליו זה פרושו לקח אחר כמו עשו הרשע. על הכל ותרם למען זולתה - לאה אחותה, אין כאן רצון להתבלטות, אין כאן תחרות, אלא ותור משלם למען זולתה.

רחל בקשה, התחננה ובכתה על בניה - כי איננו. כל בכיתה של רחל על בניה שאינם בתורה ואינם במצוות, אינם בצניעות ויראת ה', אלא הולכים ולומדים מדרכי הגויים ומתחקים על דרכיהם. מי מעצב את הפאות החצופות והמכשילות שחדרו היום לבתינו שאין שום פוסק המתירם?! מי יושב ומחשב את כל מיני בגדי האפנה שיהיו במטרה לצוד נפשות בפתוי וגרוי אם לא גויים ומשחתיים שמשקיעים ראשם בטמאה נוראה זאת, לעצב בגד כזה או כזה שימשך ויגנב את הלב של המסתכל, ולהרבות בכך את התחרות המביאה לקנאה והתבלטות, הפך מדתה של רחל אמנו?!

אבדנו את הצניעות, אבדנו את הטהר והאצילות הנאה והיאה לבת ישראל כשרה, אבדנו את הבושה והסמק שהוא צבע עורן של ישראל שאחד מסימנם בישינים, ועל כך בכיתה של רחל אמנו מלראות את בניה ובנותיה מהלכים בחצפה ובעזות ללא בשת פנים, משוחחים יחד, מתקרבים בשחוק וקלות ראש זה לזה, עד שמגיעים לתוצאות מתעבות, רחמנא לצלן.

רחל בוכה ומבכה על כל בת ובת מישראל ההולכת בחסר צניעות או נוהגת בחסר צניעות. רחל בוכה ומבכה על כל בת המתגאה ומתחרה בדברים הנפסדים של עולם הזה.

רחל מחכה להבטחות שהבטחו לה: "ושבו מארץ אויב" "ושבו בנים לגבולם", וכמו שפרש הגאון רבי שלום שבדרון זצ"ל כפילות הבטחות אלו, שהבטחה ראשונה "ושבו מארץ אויב" היא הבטחת שיבת הבנים לארץ ישראל מכל קצוות תבל, אולם זוהי הבטחה עדין חסרה, שאמנם ישבו מארץ אויב אבל איך ישבו - כמו גויים?! עם כל חקות הגויים שראו שם?! האם זו נקראת שיבת ציון?! ולכן חזר הקדוש ברוך הוא והבטיח לה "ושבו בנים לגבולם", לגבול ומסגרת הקדומה ששיכת להם, והוא הוא הגבול שלהם - גבול התורה ומצוותיה.

השכינה בוכה וממתינה להבטחת הקדוש ברוך הוא בכח בכיתה של רחל, רחל, סנגרה על ישראל סנגוריה שהפכה גם את מדת הדין לרחמים, והבטחה זו בידיה של רחל אלפים וחמש מאות שנה ועדין לא נתקימה, למה?! מי מקטרג?! במה תלוי הדבר?

בנות ישראל! בידכן!

בידכן לאמץ את אותה הבטחה בכך שתלכנה בדרך אמותינו, הסתפקות, ותור מחלט, התחשבות בעלבוננו של השני, והנהגה זו היא הפך הפריצות שכלה גאווה והתבלטות הגוררת קנאה ותחרות, הפך הגמור ממדותיה של רחל אמנו, עליה השלום.

אמנם ההבטחה היא בידיה של רחל - אולם הרבה מקטרגים קפצו על אותה הבטחה, הרבה ערעורים הגשו לבית דין של מעלה על אותה הבטחה שהבטיח הקדוש ברוך הוא לרחל, היאך תקים ההבטחה ובנות ישראל למטה לא נוהגות בהנהגה הראויה של רחל אמם? נסלק את הקטרוג, נרבה בצניעות ובאהבת חנם, נסלק את הקנאה והשנאה מבינינו כהנהגת רחל אמנו, ובכך נזכה שתצוץ ותפרח אותה הבטחה שהבטחה לנו ביד רחל אמנו - "ושבו בנים לגבולם" [מראות הצובאות פרק ב אות כא].

אסור להשלים עם "ירידת הדורות"

בענין הצניעות אין עלינו להתחשב עם ירידת הדורות אלא עלינו להשאר כמו שהיינו בכל הדורות, ויש לדעת שהמקור להשינוי שחלה בענין הצניעות ובפרט בתקופה האחרונה מקורו הוא מההתבוללות הנוראה ששלטה על ידי המשכילים הארורים ושאר המתחדשים מה שלא היה מעולם מאז היתה ישראל לגוי קדוש.

וכבר כתב החזון איש (אגרות קצח), וז"ל: ההתייחסות בענין הצניעות ההתייחסות האמיתית שלנו אל כל שינוי מלבוש ישראל היא לשמוע מה היא דעתו של מי שהורגל מדור הקודם טרם נתפשטה המחלה (כלומר השינוי לבוש), כי רק הוא זוכה שדעתו עדיין ישרה ונאמנה וביכולתו לראות את הדברים בצורתם ומקומם המדוייק. עכ"ל.

תקנה

ודא עקא שהיום התרגלו לדון הכל לפי השקפת הדור הזה הירוד לגמרי במצב הצניעות, וגם התרגלו לדון ולקבוע הכל לפי שכל האנושי ההגיוני ועיני בשר, ולא לפי דעת תורתנו הקדושה והמסורה הקדושה, וכשנמצא דבר שההגיון קובע איזה דבר שלא מתאים על פי דעת התורה הקדושה והשו"ע דוחקים לפרש את דברי התורה הקדושה ולהתאימם לפי דעתם האנושי המסולפת, וזה מכח מה שמושפעים היום מהגוים ומלימוד השכלותיהם והשכלת היוונים והכופרים ומהשפעת הרחוב של היום, אבל מה שצריך להיות ההשקפה וההכרעה באמת היא רק על פי התורה אשר יורוך ולא בצירוף השקפת בני אדם ומכל שכן לא בצירוף השקפת הסוטים מדרך המסורה ושבהפקירא נח"ל להקל עליהם כמה שיותר מעול התורה הקדושה וכן בנו של קל וחומר שאסור לצרף השקפת החופשיים לפי מה שימצא חן גם בעיניהם, וגם אסור להתחשב כלל במה שהם מתלוצצים מאתנו וממלבושינו כשמלבושינו הם על פי התורה והמסורה, אבל לצערינו הרב אפילו היותר קיצוניים ומקפידים בדברים אחרים בכל זאת בדברים שלא הורגלו בהם גם הם נתפסים בהשקפת הרחוב היום.

ולכן כל המנהגים הישנים בצניעות בנות ישראל שנהגו בהם בכל הדורות שלפנינו נראה מוזר בעינינו וכאלו זה ח"ו דבר של שגעון לפי שכל ההגיוני האנושי שלנו היום, ועיקר סיבת כל הקלקולים היום הוא מפני טעם הנ"ל ומפני שמתפעלים ומתחשבים עם מה יאמרו הבריות ומתביישים מהם ודא עקא וצרה גדולה לנו ועוברים בזה על מאחז"ל הוי עז כנמר.

אבל האמת הוא שעלינו לבטל לגמרי דעתנו והשקפתנו ומבטינו להתוה"ק ולמסורה הישנה ולקבלה עלינו באהבה וברצון בלי לערב נגיעתנו כלל ולא להתחשב כלל אם הענין מוצא חן בעינינו ובהגיונינו או לא ואפילו אם לפי מבטינו ודעתנו (המושפעת מהשפעת הרחוב של היום) ה"ז נראה כשגעון גמור, ולכן אין להתחשב בעיני הצניעות וכדו' איך זה נראה להשקפת אנשי דורינו כלל אלא הבחינה היא אם הולכים בעקבי הצאן של כל הדורות עד עכשיו או לא.

ומה שטוענים שהיום מאחרי שגברה הפריצות והשתנתה הצורה גם אצל השומרי תורה ומצוות לכן מי שרוצה לנהוג בצניעות כמו פעם ומחזיקה במנהגים הישנים שנשכחו בדורינו היום מכח ירידת מצב העולם הרי היא נחשבת מן המתמיהין ומסתכלים עליה כמשונה ומשתוללת וכאילו שהיא גורמת

תקנט

חילול השם וממאסת כבוד הצניעות בעיני אנשי הדור המתפרץ ולכן הם טוענים שענין זה אע"פ שפעם היה נחשב לצניעות היום נהפוך הוא שזה נחשב לפריצות וכו' ועל כן הם טוענים שאסור להחזיק בה וכיוצא בו וכל מיני סברות כאלו, והנה כל בר דעת יבין שאין צריך לענות על כסילות זו ועל זה נאמר אל תען כסיל כאולתו, רק משפט א' יש להשיב שאם האדם שומר על כל דרכיו בכל עניניו שלא ישנה מצורת הדורות הקודמים אזי מכיון שהוא נספח לדורות הקודמים כנ"ל לכן כל ההבטחות והשמירה שהבטיח ה' יתברך לאברהם אבינו ע"ה אליהם ועל זרעם יתקיים ג"כ בנו בשמירה מעולה באותו דרגא שהיה אצלם ולא ישתנה ולא יפחות ממנה, מה שאין כן מי שמשנה ומוריד מדרגת הנהגתו מורידים דרגת השמירה וכל ההבטחות ג"כ כפי ערך ירידתו, וזה מרומז בפסוק (מלאכי ג, ו): אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם. ע"כ. כלומר כל זמן שמצדכם אין שינוי כלפי בהנהגתכם בשמירת תורתו ועבודתי אזי גם אתם לא כליתם, כלומר אין שינוי בהנהגתי ושמירתי כלפיכם ולא יעשה בנו כלה ח"ו ולא יפחות משמירת התמידית עלינו בשמירה מעולה, ויתקיים בנו המקרא הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל בין בגשמיות ובין ברוחניות. [להבת שלהבת קודש, להגאון הצדיק רבי אהרון צבי רומפלר שליט"א].

מדוע קשה לנשים להתנהג בצניעות?

בשעה שברא ויצר הבורא ברוך הוא את אדם וחוה הלביש אותם בלבוש רוחני יקר מאוד כדאיתא בחז"ל (פרק דרבי אליעזר פרק יד), והלבוש הזה היה מאיר להם אור גדול אור דקדושה והיה להם מזה תענוג ושעשוע נפלא שאין דוגמתו, ואחר שנכשלו בחטא עץ הדעת נעלם מהם הלבוש היקר הזה והאור דקדושה.

והטעם שניטל מהם הלבוש הזה על ידי החטא היה במדה כנגד מדה כי הדבר שגרם להנחש להכשיל את אדם וחוה בחטא עץ הדעת מבואר בחז"ל שהיה על ידי חוסר כסוי וחוסר צניעות, לכן ניתנה לנשים מצות הצניעות בלבוש והחובה לכסות עצמן תמיד לתקן ענין זה של חוסר כסוי שגרם להם להכשיל בעץ הדעת ולכן מאותו הטעם נלקח מהם לבושם הרוחני (ואחרי שיתוקן החטא על ידי עבודת מצות הצניעות בלבוש יוחזר לנו במדה כנגד מדה גם הלבוש שהיה לנו לפני החטא).

ומזה שנאמר שהחטא נגרם על ידי חוסר כסוי וצניעות, יש להבין הענין שאף על פי שעדיין לא היו מוזהרין על מצות הצניעות כי לא ניתן להם עדיין

שום מצוה חוץ מעץ הדעת, בכל זאת היה נחשב דבר שאינו ראוי להם כי הרי ענין הצניעות היא ממדות הטובות שעל האדם להבין מעצמו שראוי לנהוג כך ובפרט לחוה שהושמה תוך טבע האשה מתחילת בריאתה מדת הצניעות, ולכן על ידי כשלון וטעות זה נפתח פתח להיצר הרע וניתן לו האפשרות לגשת אליהם לפתותם ולהכשילם גם לעבירה ממש.

וכך הוא המדה אצל כל אדם שמתחילה מילדותו איננו יכול להלכד בידי היצר הרע לעבור עבירה ממש כי נפשו הטהורה סולדת מעבירה ורק אחרי שמקודם הרי הוא מזלזל ואינו זהיר בדבר שאינו חטא ממש אלא דבר שאינו ראוי על ידי זה יורד ממנו הטהרה שנולד בה וזה נותן הכח להיצה"ר שיוכל כבר לגשת אליו ללכדו לעבירה ממש ח"ו.

ועוד טעם שניתנה מצות הצניעות אחרי החטא כי על ידי החטא נתחדש הענין שהיצר הרע נכנס בתוך לבם וטבעם של בני אדם וזה הכח שמושך אותם לחטא ולהבלי עולם הזה וגשמיות, מה שלא היה כך קודם החטא, ולכן נצרך הלבוש וכסוי הגוף שזה שמירה והגנה נגד היצר הרע, והתיקון ניתן לנשים יותר מאשר לאנשים מכיון שחוה היתה הראשונה שנכשלה בעץ הדעת והיא הכשילה גם את אדם וגרמה לו לחטוא על כן ניתן תיקון זה של מצות הצניעות בלבוש לנשים, נוסף לשאר תקונים של בעצב תלדי וגו', חוץ מהתיקון שניתן גם לאדם דהיינו בזיעת אפך וגו' שכל זה הוא גם כן תיקון עבור החטא.

וכשניתן התיקון על חטא אדם וחוה ניתן לכל הדורות שיצאו מהם כי נשמת כל האנשים היו כלולים בנשמת אדם הראשון ונשמת כל הנשים היו כלולים בחוה נמצא שהשתתפנו וחטאנו יחד אתם ולכן חל חיוב התיקון גם עלינו, ועל כן התיקון שניתן לחוה חל גם על כל הנשים שבכל הדורות.

ומכיון שמצות הצניעות (בלבוש) ניתנה לתיקון על חטא עץ הדעת כאמור לכן משפיע היצה"ר על האשה קושי ונסיון כל כך קשה לזיזר ולשמור על הצניעות כראוי, כי היצר הרע שהתלבש בהנחש שהסית את חוה להחטא וכן הקליפה שנבראה מהחטא אינם רוצים שיצא התיקון לאור כי אז נמצא שכל יגיעת היצר הרע להכשילה יפול בפח, ועוד שעל ידי זה יתבערו הם מן העולם, וכן כתב הגה"צ הר"ר הלל מקאלאמיא שמכיון שהס"מ יודע שבזה בשמירת הקדושה והצניעות תלוי הגאולה שלימה לכן הרי הוא מרכז כל כחותיו ללחום נגד זה. ע"ש. ועל ידי שיש להאשה כל כך קושי בזה לכן הרי היא מחפשת כל

תקסא

מיני הוראת היתר בכדי לתרוץ את עצמה בעיני עצמה ושלא יהיה לה על ידי כך בלבה הרגשת אשמה ואי מנוחת הנפש מזה שאיננה יכולה להתגבר על יצרה לשמור כראוי, ולפעמים מכניס היצר הרע בלבה עבור כך אפילו זלזול ושנאה ח"ו נגד צניעות הלבוש.

ועוד טעם יש בקושי הזה לטובת האשה כדי שתהיה לה עבודה קשה לכבוש את היצר הרע כי מאחר שהיה חטא של עץ הדעת גדול מאוד מכיון ששמעו המצוה והאזהרה שלא לאכול ממנו מפי הקב"ה בעצמו ובכל זאת הלכו אחרי פיתוי הנחש בזה והרי זו מרידה נוראה, על כן אי אפשר להשיג התיקון לזה אלא דוקא בטורח ועבודה קשה ומסירות נפש לכבוש את היצר הרע ובוזה יתוקן החטא.

ולכן כל מה שהאשה מקפידה ומחמירה ומהדרת יותר ומתגברת וכובשת יצרה יותר הרי היא משיגה יותר את תיקונה, ואשרי למי שיהיה לה חלק יותר גדול בזה כי חוץ ממה שתרויח בזה תיקון עצמה הפרטי תהיה לה בזה גם זכות בתיקון הכלל כולו כי בתיקון חטא עץ הדעת תלוי תיקון כל העולמות וביעור היצר הרע מן העולם והתקרבות השי"ת אמן. [קונטרס קול קורא בענין הצניעות, פרק א].

"נשובה ונעלה"

פנייתנו זאת אינה מיועדת לרחוקים, לא למודרניים, ואפילו לא "למסורתיים", כי אם לאנשים כמותינו אף לאותם מטובי המשפחות היהודים ומעריכים את ערך תפארת הצניעות, אליכם אישים נקרא !!!

אחים יקרים כולנו עדים למראה עינינו בעשרות השנים האחרונות אשר בכל העולם נלדק ומתעורר גל של תשובה והחישוב והביקור אחרי האמת שלא היה כמותו מעולם, ורואים אנו בחוש כי זהו קול קורא מן השמים באחרית הימים ככתוב בתורה: ומל יהוה אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך (דברים ל, ו), ועוד הרבה פסוקים בתורה ונביאים וכתובים.

מחזה מרנין את הלב הוא לראות אנשים ונשים מקצה העולם אשר שינו את כל אורחותם ועברו מליוני נסיונות ועשו מהפך אדיר בחייהם וקיבלו על

תקסב

עצמם עול מלכות שמים בשלימות, ושינו את כל מהותם והנהגתם ושםם ולשונם ולבושם למען האמת, מחזה זה הוא כבר חזיון נפרץ למאוד וכבר כמעט אין בו חידוש.

יתרה מזו, אף המון הנחשלים שבנו בדור העבר מחרת השואה, הנה זכינו לראות את בניהם ובנותיהם נטועים וספוגים בחינוך התורה והישיבות והחסידות בזכות עמל מצדיקי הרבים.

ובמקהלות רבבות עם ישראל בכל העולם כולו רואים אברכים לאלפים היגעים בתורה יומם ולילה, ועלו בזה הרבה מדריגות יותר מאבותיהם, ואין זה סוד כי גם בחוגי הישוב החדש וכל סביביו איכשר בו דרא הרבה בתורה ובחסידות בצניעות ובהשקפה, אף לא נוכל להתעלם מאשר קורא בחוגים שאינם נמנים דוקא על המחנה החרדי ממש, שגם בהם מסתמא יש שינוי לטובה בכמה פרטים לעומת דרכי אבותיהם.

ועתה נשאלת השאלה:

מה איתנו? - איפא אנו עומדים?

האם גם אנחנו עולים? או ח"ו יורדים?

משמים מעוררים רוח טהרה בעולם למען נוכל ליגאל, וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה פרק ז הלכה ה): ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין, שנאמר: והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך ... ושבת עד יהוה אלהיך ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך. ושב יהוה אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך יהוה אלהיך שמה וגו'. אם כן למה אנחנו מחכים?

הבא נפשפש בדרכינו, הרי בעשרות השנים האחרונות כולם חוזרים בתשובה, והכל משליכים אליליהם ופסיליהם ולו גם במחיר כבד, האם גם אנחנו טעמנו מהעוגת דבש הזאת? האם גם אנו לקחנו חבל בהתעוררות התשובה העולמית הבאה מן השמים? האם הננו מוכנים לעזוב משוגות דרכינו ואף במחיר עזיבת ההרגל והנורמה? האין התעוררות אחינו שבחוצות מזכה ומחייבת אותנו כולנו?

הבה נפקח עינינו, האם בעשרות השנים האחרונים אנחנו התקדמנו לטובה או שמא ירדנו אחורנית חלילה, ואולי אף ח"ו הגלגל מתדרדר במדרון ח"ו עוד ועוד, איך אנו נראים לעומת הרחוקים השותים בצמא כל פירור של יהדות ואיך מתרפקים אחר כל ניצוץ של מסורת, ואנחנו, אשר אסמינו מלאים בטוב טעם זקנים אשר ילדותינו רוויה מנועם זיו יראת חטא וצניעות והתנהגות אבותינו ואמותינו, ועתה אנו מחברים אשפות... כמה רחקנו מדרכיהם ועוד הפרצון נפערות ללא חוק ה' ירחם, ומי יודע ח"ו לא נגיע?!

והנה ידוע בשם הגר"א שהמדרגה הכי גדולה אצל הנשים היא "הצניעות", כמו שאצל הגברים הדבר הגדול ביותר הוא "לימוד התורה", וכך רואים בתורה הקדושה שהמלאכים סיבבו דבריהם כדי לשבח את שרה אימנו בצניעות "הנה באהל" (בבא מציעא פז), ולא שיבחוה במעלות יתירות אחרות שהיו בה, כגון שהיתה גדולה בנביאות (ראה מגילה יד:) - "שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות" (רש"י בראשית כא, יב), או שהיתה מגיירית הנשים (שם יב, ה), וכן בתמר שזכתה למלאכים ונביאים רק בזכות הצניעות שכיסתה פניה בבית חמיה (מגילה י:), ולא בזכות ייחוסה שהיתה ביתו של שם, או בזכות שהיתה בעלת מידות כאלו עד כדי מסירות נפש שאמרה "ישרפוני ואל אלבין פניו של יהודה" (רש"י בראשית לח, כה), וכן מצאנו ברות המואביה (שבת קיג:), ובקמחית (יומא מז:).

ומפורש בחז"ל חומר ענין הליכת הנשים באופן שמושך את העין, עד שחז"ל קראו לזה בכינויים מחרידים, ביומא (ט). מבואר שמקדש ראשון חרב מפני גילוי עריות, שהיו מהלכות בקומא זקופה וארוכה בצד קצרה וכו', וכן ביומא (עד:). שמראה עינים באשה חשוב כגילוי עריות ממש. (וראה שם בתוספות ישנים).

וכך מקונן הנביא ישעיה (ג, יב): "עמי... ונשים משלו בו עמי מאשריך מתעים ודרך ארחתך בלעו. ופירש רש"י: כמו שאמר למטה (ג, טז): יען כי גבהו בנות ציון, והטו ליבן לרעה", עמי מאשריך מתעים ודרך אורחותיך בלעו, מדריכיך שיש להם לאשרך בדרך טוב - הם מתעים אותך. בלעו - קלקלו. וכתב באבן עזרא: הראויים לאשרך המה יתעון. והרד"ק כתב: מאשריך, כמו מישריך, כלומר שהיו ראויים לישר אותך בדרך הטובה - הם הטעו אותך. עכ"ל. וכו'. ולכן הוא אורך הגלות כמבואר בישעיה שם. ואמרו חכמים: נבואה שהוצרכה לדורות - נכתבה, ושלא הוצרכה - לא נכתבה (מגילה יד:), ובודאי שהנבואה הנ"ל שייכת אף לדורינו אנו.

ולכן נאמר בהמשך (ג, יח): ביום ההוא יסיר אדני את תפארת העכסים והשביסים והשהרנים - הכל הוא בתמורת עונש ב"מ על מעשיהן של הנשים הפורצות גדר בישראל, והשוה את העכסים לאותן בנות ישראל שנאמר בהן "וברגליהם תעכסנה" שהיו נוהגות בפריצות כמבואר ברש"י שם, והיינו מפני שהיו מושכות את עיני הגברים בלבושן, וגורמים לטומאת המחנה וההיפך מן המושג "צניעות"...

והאמת תזעק מעצמה, כי כל זה הוא בלא יודעים ובלא כונה, כי בנשים כשרות עסקינן שליבם ער ונכנע לכל דבר שבקדושה וברור שאם היו יודעות מה שגורמות בזה מכשול והחטאה לרבים היו כולן מתגברות על יצרן שמפתה אותן לזה בכל מיני פיתויים ואמתלאות ותירוצים שונים ומשונים, והיו מתעלות במעלות הקדושה לשוב ולהחליף לכיסויים כשרים בלי כל השינויים שנכנסו על ידי עצת היצר הרע. רח"ל. - רבותי, האם הפאה הנכרית אינה מושכת את עיני הגברים על הנשים? האם נראה לך קורא יקר שאין בפאה הנכרית חרון אף?

ועתה נעמוד ונתבונן איך שהיצר הרע מרקד בתוכנו! שהרי במעט התבוננות, ברור לכולם שכל השינויים לא באו מצד יצר הטוב אלא מצד יצר הרע, ואם כן למה שותקים? למה מחכים? האם לעוד התדרדרות רח"ל? כי הלא היצר הרע אינו שוקד על שמריו ואינו מסתפק בקיים בידי, הוא מחפש טצדקי לחתור ולפרוץ עוד ועוד בישראל, ולערטל אותנו מעוד "רגשות קודש", ולהכפיר יותר את אצילות הנפש ולהשליט בנו בכל דרך אפשרית את רוח הרחוב המושחת ואנו עומדים חשופים ונרפים למול מכותיו המפילים חללים חללים, ובכל עת ועת ופריקה ופרידה צצים ופורחים אצלינו על ידי חיילותיו ועוזריו וכל מיני שלוחיו של היצר הרע כל מיני כיסויי ראש שונים שמושכין את העין המענין את נפש כל טהר לב, ומי יעצור למגיפה המשתוללת בנו? המטורף הזה אינו פוסח על טובי הבתים, צרת ההתנגדרות וההתייפות ללא מעצור אחזה אף את טובי המשפחות ה"סלתה ושמנה", מי יודע לאן נגיע בדהרה שוטפת זו, הלא כל זה תעתועי היצר הסוכן בנו ומוביל אותנו בארחות עקלקלות אשר כל באיה לא ישובון רח"ל.

עומדים אנו על אם הדרך, או עולים או יורדים - אין עמידה וחניה - מלחמת קיום נכפתה עלינו, חייבים אנו לסגל לעצמינו טכסיסי מלחמה משלנו ולא מתכססיו של האוייב. חייבים אנו ללא דחיה לומר למלאך המשחית

תקסה

"הרף"! וככל לב ונפש חפצה חייבים אנו לקחת את עצמינו בידיים להחזיר את רוח הקדושה והצניעות במחנינו, להפוך מ"יורדים" ל"עולים", להכניס רוח תשובה במחנינו, לחפוץ בצניעות וחיי טוהר, ולהתקדם ולעלות במעלות הקדושה, להשליך את כל סוגי הכיסויים המפוקפקים ולחזור לכיסוי ראש צנוע כהלכה, ושכר כפול ומכופל שמור ומנוצר לאלו אשר יזכרו ליטול לעצמם זכות להתעטר בעטרת הצניעות, ומהם יראו וכך יעשו, ולפום צערא אגרא.

כי אכן זכינו ועינינו רואות ולא זר שבכל העולם נדלק ומתעורר גל של תשובה, תבל ומלואה מתמלאת בצמאון וכמיהה לדבר ה', והחיפוש והביקוש אחרי האמת לא היה כמותו מעולם, והדבר ברור בפי כל, כי זוהי התגשמות "חזון אחרית הימים" הלא המה הנבואות המעותדות מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים על אחרית הימים ועלל התעוררות התשובה אשר יפקוד ה' את עמינו להשיבם אליו, הבא נתעורר גם אנחנו לזכות בחלקנו בהתעוררות הזאת כי מצפים אנחנו לגאולת ציון וירושלים בב"א. [חוברת נשובה ונעלה בתוספת נופך לשוני ועניני].

המאמר החותם - "חשבון נפש...!"

לפעמים יש הסתר פנים גדול מאוד. ובפרט באחרית הימים שנאמר: ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא (דברים לא, יח), וכפל את הלשון "הסתר אסתיר" כיון שיהיה זה הסתר בתוך הסתר, והיחידים העמלים לראות את השי"ת רואים את מעשיו והשגחתו על עם ישראל.

השי"ת עושה ומעשה מקרים בעולם בשביל לעורר אותנו, אנחנו צריכים להתעורר, להתבונן במה שקורה, אין בעולם מקרה הכל הוא מהשי"ת, אנחנו שומעים מקרים מזעזעים מבהילים ומפחידים מצמררי שיער. מי שלא הולך בכל צעד עם השי"ת בעולם יכול לשאול הרבה שאלות "מדוע?" "למה?"

רבותי, אנחנו צריכין להתחזק, נמאס לנו מכל הצרות, מכל הייסוריין הבאים עלינו ועל המחנה בכלל ובפרט, צדיקי הדור נחטפים מאיתנו במיתות טראגיות, ועוד שמועות קשות שאי אפשר לתארם, הדברים קשים, אבל אנחנו ממשיכים הלאה, למה אנחנו מחכים?

כוחם של עם ישראל הוא בקדושה ובטהרה, שבכח זה מתקיימים כל הכוחות כולם שהם תורה והמצוות וכל המעשים הטובים, שאי אפשר להם בלי קדושה וטהרה במחנה.

אי אפשר לקדושת וטהרת המחנה בלי צניעות, כיצד יתכן להמשיך בכך שבנות ישראל ימשיכו ללכת בלבוש צמוד, קצר, מושך עין, בפאות הנכריות, שהכל מרבה את הזימה בישראל, את ההיפך מקדושת המחנה, זה קשה מאוד. זה "קורע"! לב - ולכן נאמר בפסוק: והיה מחניך קדוש - ושוב מאחריך, שבזכות הקדושה "שבמחנה" אנו נגאלין..

זה קשה, התרגלנו לחיות כך, ללבוש פאות נכריות, לצאת בלבוש קצר וצמוד לרשות הרבים, קשה לעצור את הזרם.

אבל השאלה צועקת לשמים "למה התרגלנו"? האם התרגלנו לחיות בחופשיות מוחלטת הגורמת לפגימת טוהר המחנה? מי יכול לומר שהרגל זה הוא מרצון השי"ת שבני ישראל יחטאו ח"ו. זה קשה. עוצר נשימה!

אבל ביכולתינו לפעול, לחזק ברכיים כושלות, להשרות את השכינה במחנה, ולחזור לדרך אמותינו הקדושות... אמן.

ב

זעקת גדולי ישראל זצ"ל

זעקת הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל

אמר הגה"צ רבי שלום שבדרון: "היום יש נשים הבאות להדמות דוקא לאותה אשה פרועת הראש [הסוטה] הן רוצות להראות כפרועות הראש שברחוב, עד שכבר לא נכר מי פרועת ראש באמת ומי רק רוצה להראות כך. איפה השכל? היכן ההגיון? איך יכול להיות שבזה ימצא "יראת שמים", שבזה ימצא "קדשה"? - איך יכול להיות כאשר כבר אין נכר בין נשואה לפנויה, בין בת ישראל לבנות גויי נכר הארץ, בין אשה חרדית לחילוניות פורקות העול? אלא מה? הנשים לא יודעות שזה מחלקת גדולה וחמורה אם בכלל מתר לאשה ללכת ברחוב בפאה נכרית. ואם נאמר שפוסקים כהמתירים - אבל כך התיירו המתירים?! ללכת בפאה - כאלו זה לא פאה! הרי אין התר כזה בעולם כלל! ומחוץ לזה שיש עשרים וארבע גדולי ישראל (בקונטרס זה הובאו למעלה ממאה. המלקט), גדולי הפוסקים ממש, שהם אוסרים לצאת בפאה ברשות הרבים משום חסר צניעות וחשש פריצות.

הסבא שלי, הגאון הגדול ר' שלום מרדכי, הרב מברזן [המהרש"ם] פוסק (או"ח עה, ב) שאסור אפלו לדבר דברי תורה ואסור לברך שום ברכה כנגד פאה נכרית, ורק אם עוצמים העינים יש להקל בדיעבד, ולא יותר. אבל למעשה אני לא הולך לומר פסק הלכה, אלא אני אומר שאפלו למעוט שהתירו פאה, זו היתה פאה משער עזים וכיוצא שהבחינו ממרחק שזה פאה. אולם כמו שהולכות היום, שנראית כמו בחורה, כמו פרועת ראש, זה חציפות יוצאת מן הכלל! דבר זה לא התירו מעולם כלל וכלל! אלא מתוך שכלם אומרים: זה מתר... ככה מתר... ממילא הולכים אחרי ה"מודה", להראות כמו כל הנשים ברחוב... אוי! אוי! נורא!..." (חוברת "מי ירפא לך").

זעקתו של הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל

"**רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל** אמר לי לפני 30 שנה כשדברנו אז על פאה נכרית, וזה לשונו: "לפני 50 שנה אם היתה באה אחת לירושלים עם פאה, היו סוקלים אותה באבנים [כיון שכל גדולי ירושלים אסרו פאה, כמו המהרש"א אלאפנדר, המהרי"ל דיסקין, תלמידי החתם סופר, ותלמידי הגר"א על פי דעת רבם בשנות אליהו (שבת פרק ו משנה ה)] ואז לפני 50 שנה, מי שלבשה פאה, אפלו עור הבחין שזה פאה, כמו קש זה היה, כמו אניצי פשתן. אבל היום, נכנסים אצלי ואני לא יודע אם זה פאה או לא. אצלי זה מאוס מאד, ממש מאוס מאד - למה? כי זה כמו שאדם אוכל בשר כשר, ומשתדל בכל האפנים שיראה טרפה. מכסים את הראש ועושים את כל ההשתדלות שיראה לא מכסה, לכן אצלי זה מאוס. אבל אל מי נדבר" (עכ"ל הגרש"ז אויערבאך).

המוצב מה שהולך היום זה נורא נוראות! איזה כסוי ראש עושים, איזה לבוש רעשני, והנה יש צרות והולכים סחור סחור לחפש את הבעיה מה לתקן, אבל שוכחים לגשת למהות האדם, לעקר הנקדה - צניעות! ובפרט היום - מי נשאר להקדוש-ברוך-הוא? רב חלקי האמה רחוקים, נשאר כמה בנים יחידים, ואז, כשהאבא רואה שכל בניו בגדו בו ונשאר רק אחד ובו הוא מנסה להתנחם. ואם גם הוא לא כמו שצריך, כמה כאב וצער יש לאבא בורא עולם. בוואו נחשב רגע, מי היום המעמיד של כבוד ה' בבריאה, מי מכריז עליו? רק מעט חרדיים. ואם גם פה מזלזלים בצניעות - מי נשאר?!

הגר"א אומר באגרת לאמו: "ידעתי כי צנועה את ואין את צריכה למוסר שלי", וקשה, אם היא צנועה, האם היא כבר לא צריכה חזוק בשמירת הלשון

תקסס

ושאר ענינים שמאריך בהם הגר"א באגרת? אלא למדנו שצניעות מוכיחה על שלמות, שאם יש צניעות, זה סימן שיש הכל, ואין את צריכה למוסר שלי...".
(עד כאן לשון הגה"צ רבי דן סגל בכנס התעוררות ביים).

זעקת הגאון רבי יואל טייטלבוים - האדמו"ר מסאטמר

"ובעוונות הרבים על ידי שהדורות מתמוטטים ומתמעטים, היה באמת הצורך וההכרח לעשות גדרים וסייגים יותר, וזוכר אני שזה כחמש עשרה שנים בעירנו נמנעו מלהשתדך עם מי שבני ביתו לובשת שייטל (פאה נכרית) מיראתם שגם בתה תעשה כמעשה אמה, ועכשיו בעוונות הרבים כבר התירו לעצמם גם פרושים ונתרבתה המספחת הזאת גם בבתי החרדים. הביטו וראו מה שכתב הגאון בעל מנחה לוי שהיה אב"ד בפראנקפורט שהבית דין צדק בעירו יצאו בחרם נגד כל אלו הלובשים פאה נכרית, וברור שבימיו לא נמצאו אף יחידים שעברו על החרם, ועכשיו ראו איך ירדו הדורות אחורנית אלף מעלות ועוד יותר, והגורם לזה על שהתחילו ליסוג אחור מעט מעט, והקילו בשמירת הגדרים והסייגים, וראו מה עלתה בידם.

והנה דברנו עד כה מהחיוב לעשות גדרים וסייגים, אבל באמת כבר פסק הסמ"ק שדבר שיש בו משום לתא דפריצות אסור מדינא משום ובחוקותיהם לא תלכו, ובתשובת חתם סופר חאו"ח (סימן לו) הביא מתשובת מהר"ם אלאשקר סימן לה שצווח השואל על מנהג נשותיהם בארץ ישמעאל שיוצאות הנשואות בשורה אחת של שער בין האוון לפדחת תלוי לה, וכתב המהר"ם אלאשקר על זה שגם בימי חכמי הש"ס יצאו כן על פי הערוף בפרק חזקת, ע"ש, וסיים החתם סופר זלה"ה דבארצתינו שהמנהג על פי הזה"ק להחמיר בגילוי שער, המנהג עוקר הלכה וכו', ויש לחוש לרבוצת האלה האמור בזוהר הקדוש פרשת נשא, וכו', ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו. עכ"ל. ובפרט במדינתנו שקבלנו עלינו הוראת הדברי חיים זלה"ה שאוסר לצאת לשוק בפאה נכרית וכל הדומה לשער אסור משום דת משה ויהודית, וכיון שנהגו אבותינו כן, הוי המנהג קבוע ואסור מדינא, כמו שכתב החתם סופר זלה"ה, בשם מהרא"ש בסימן הנ"ל. [ספר דברי יואל, פרשת בראשית].

זעקת הבית ישראל מגור

"שח אחד מזקני ירושלים שליט"א: את העובדה הבאה דלהלן שמעתי מבעל העובדא עצמו, אותו יהודי הנמנה על המשפחות המקורבות ביותר

לאדמו"רי גור, לאחר נישואיו הגיע לביתו באחד מימי ה"שבע ברכות" הרה"ק ה"בית ישראל" מגור זיע"א, כשעלה במדרגות, עמדה הכלה בדיוק במטבח, והרבי הרגיש בה, מיד שאל הרבי את החתן: מי הילדה הזו? לאחר מכן הסתובב הרבי בסלון הבית ופנה לאביו של החתן ושאלו: מי הילדה הזו? ושוב שאל כן את אבי הכלה. הללו לא הבינו מה כונת הרבי בכך, לאחר מכן ביקש הרבי את המחותרים שיכנסו אצלו הערב בקבלת קהל, כי דבר מה לו אליהם, אך לאחר מעריב נכנסו אל הקודש פנימה וכשהם במתח רב פנה אליהם הרבי ואמר: ידוע כי רש"י הקדוש מפרש על האפוד (שמות כח, ד): כי הוא כמין סינר שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים. עכ"ל. ומדוע ראה רש"י לפרש כך, אלא היות ופעם יצא רש"י מבית המדרש ופתאום פגע באשת שר שרכבה מולו על הסוס, והיה מיצר רש"י מדוע נכשל בשגגה בראיית אשה, לשניה קלה, אך כשעמל רש"י לפרש מהו "אפוד" הביין למה הכשילוהו מן השמים כדי שיבחין בסינר שהיא חוגרת ואז יבין פירוש "האפוד". סיים הרבי ואמר: אני מעולם לא ראיתי אשה, וכשהרגשתי בכלה בביתכם ההולכת בפאה הנראית כשער, חשבתי מדוע מן השמים סובבו שאבחין באשה? והבנתי כי פשוט רוצים שאדע כיצד נראית אשה לא נשואה, בכדי להזהיר ולעורר אתכם, כי אשר נשואה אסור לה להראות כמו אשה לא נשואה, ומה יש להוסיף על דברים כה פשוטים בעת כזו הגיע השעה כבר כי אחת לאחת תסיר את לבוש הפאה נכרית למטפחת יהודית" [עקבתא דמשיחא מס' 151].

זעקת הגר"מ יהושע לנדא - אב"ד העדה החרדית

בנות ישראל כשרות טהורות הנפש, ממשבצות זהב לבושן, אשר לעומתן חברותיהן המתחכמות להתראות בציצית ראשן פרועות ראש כבנות הארץ וכו', מאז ועד עתה נפרץ לצערנו הדבר יותר ויותר, ואף בין בני התורה וכו', כי נפלאות בעינינו הפלא ופלא על רבים משומרי התורה ובהם תלמידי חכמים מובקים המדקדקים במצוות בתכלית הדקדוק וכו', ובכל זאת מעלימים עין מדבר זה הנוגע לדת משה ויהודית שיוצאות בלא כתובה וכו', ולדעת הרבה מהם מהפוסקים נשותיהם עוברות על איסור דאורייתא או דרבנן, ואיך לא עלה בדעתם לחשוב שמא פאה נכרית הזאת של האופנה החדשה אינה בכלל זו המותרת לדעת המקילין, ואם אין הדבר ודאי להם איך לא יחושו להסתלק מן הספק וכו'. והסיבה שהתירו פעם את הפאה נכרית היא שהותר להם הדבר על ידי רבותינו למען לא יכשלו בפריעת הראש לגמרי, ומוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבלות (ראה בשו"ת שנות חיים להגרש"ק

סימן שטז), ולעתים יש להעריך את התנהגותם בזאת בהיות מציאותם ברחוב פרוע לשמצה, אבל איך היה הדבר להיתר גמור אף לאלה שתורתם אומנותם, וכו', ואיך לא יעצרו כח בדבר זה לשמור על כיסוי בני ביתם ללא פקפוק וכו'... [מכתבו הובא בתחילת ספר "דת יהודית כהלכה"].

המסירות נפש של המהרי"ל דיסקין - "השרף מבריסק"

מעשה ברבה של יפו הגאון הצדיק רבי נפתלי הירץ זצ"ל, אשר החליט לצאת במיוחד לירושלים כדי לחפש את סידור הרש"ש, הוא יוצא לירושלים ופנה אל כיוון ישיבת בית אל בית מדרשו של הרש"ש, בהכנסו אל שערי העיר העתיקה נתקל בלויה רבת משתתפים, היתה זו לויתה של הרבנית הצדקנית רחל לבי ע"ה, אלמנתו של הראב"ד הגאון רבי יעקב לייב זצ"ל, רבי נפתלי הצטרף מיד אל המלויים, והלך אחר המטה ביחד עם שני גדולי ירושלים רבי ישעיה ורבי יעקב אורנשטיין זצ"ל. בעבור ההלויה ליד ישיבת אהל משה, הופתע רבה של יפו לראות כיצד מופיע הגאון הקדוש רבי יהושע לייב דיסקין "השרף מבריסק" זצ"ל על גזוזטרת ביתו לחלוק למנוחה את כבודה האחרון, היה זה מאורע מיוחד במינו, מפני שידוע היה לכל שהרב מבריסק לא יצא מעודו ללויה של אשה, גם אם היתה זו בעלת דרגה עליונה ביותר, וכאן הוא טרח ובה אל הגזוזטרא והמתין עד שאחרוני המלויים לא נראו כבר ברחוב! רבי נפתלי הביא השתוממותו על כך בפני גאוני ירושלים, נענה רבי ישעיה אורנשטיין ואמר, אשה זו סבלה ביותר מצער גידול בנים, היא שיכלה בחייה שלושה בנים תלמידי חכמים וצדיקים, ומכאובים ויסודים למכביר היו מנת חלקה, ולכן זכתה לכבוד הזה שחלק לה הרב מבריסק, ואולם כאשר הרגיש רבי יעקב אורנשטיין שהסבר זה אינו מספקו, נענה ואמר, שלדעתו פשר הדבר טמון בעובדה שרבי יעקב לייב היה לומר תורה לילות שלימים מתוך יסורים, ובכדי שלא תחטפנו שינה היה שם את רגליו בגיגית מים צוננים וכך היה יושב ושונה ומעמיק במשנתו במשך שעות רצופות, והרבנית נטלה על עצמה את העולם לסייע לו בכך ומידי לילה בלילה היתה שואבת מים מן הבור ומושיטה לבעלה את גיגית המים כדי שיוכל ללמוד תורה בלילה בלי תנומה כמנהגו, וכך היה דרכה מאז שנישאה לו ועד יום פטירתו, וכי בשל כך לא היתה זכאית לכבוד הזה? רבי נפתלי התפעל מאוד מעבודת הקודש של הרבנית הצדקת, ואולם בכל זאת הרגיש שעדין יש סיבה נוספת. ושמה, חזר רבי ישעיה ואמר, משום כבודו של בעלה הגדול הראב"ד? "עדין לא" אמר רבי נפתלי. רבי ישעיה אורנשטיין ייעץ לרבי נפתלי "תשאל על כך את תלמידו המובהק של הרב מבריסק, הלא הוא רבי יוסף חיים זוננפלד!"

תקעא

נפרד מהם ופנה להגאון רבי יוסף חיים זוננפלד, "במה זכתה צדקנית זו לכבוד המופלא שחלק לה הרב מבריסק"? - הדבר מובן לי יפה, ופשוט אצלי בתכלית הפשיטות, ענה רבי יוסף חיים, ורבה של יפו שם אוזנו כאפרקסת, כל אלה שבאו להשתקע בעיר העתיקה בירושלים על מנת לחיות בה חיי קדושה וטהרה, היו נזהרים ללכת כרצון ה' בצניעות כיסוי ראש עם מטפחת בלבד, ובשום אופן לא לחבוש אפילו משהו משער פאה נכרית, ונזהרו שלא יראה על ראשם שום דבר הנראה כשער, אפילו חתיכה קטנה חלילה.

צדיקה זו שאנו מלזים אותה - ממשיך רבי יוסף חיים ואומר, השקיעה הרבה כוחות ועמל בענין זה, להשפיע על נשי ישראל שעלו מחו"ל להשתקע בירושלים להסיר את הפאה מעל ראשן, ולכסות את הראש במטפחת כדת וכדין כרצון השי"ת. עמלה נשא פרי כי דבריה יצאו מהלב ומעשה בגאון נודע שעלה מרוסיה והשתקע בירושלים שרעייתו הרבנית לא רצתה לשנות את כיסוי הראש שלה ממה שלבשה בחו"ל, וצדקנית זו דיברה על ליבה ולא נלתה לבוא אליה בענין זה פעם אחר פעם, עד שהצליחה לבסוף לשכנעה לשנות את דרכה, רבות עשתה והצליחה בשטח זה, והרב מבריסק ידע על כך, על כן מצא לנכון לחלוק לה את הכבוד הגדול הזה. אכן נודע הדבר אמר הגאון מיפו, אלמלא באתי לירושלים אלא בשביל לשמוע דבר זה דייני! אכן אני חוזר מיד ליפו לעורר את בני קהילתי על תפקידם להתחזק ביותר בגדרי הצניעות לבל ילבשו הנשים פאות נכריות... [ספר הכתר והכבוד לחי העולמים, עמוד נג].

דברים קצרים מדברי גדולי ישראל

מספר מראות הצובאות פרק ב (אות כז): הרי אני מאמין באמונה שלמה בשלושה עשר עיקרים של התורה הקדושה... ושהתורה נתונה מן השמים. ושלא תשתנה בשום זמן חס ושלום. ושהקב"ה מעניש לרשעים ומשלם שכר לצדיקים" (13 עיקרים לרמב"ם).

הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל: אמר "כשיבוא המשיח, הדבר הראשון שיעשה, זה לבטל את הפיאה הנכרית" [מפי חתנו הגאון שליט"א].

הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר שליט"א: עצם ההליכה בשערות מסותרות הוא פריצותא שאין כמוהו וניקח מהירודים באנושות, גם כשהולכות בפיאה נכרית. דאין הנדון גלוי השערות, אלא צורת השערות באופן שמהרס דרכי

תקעב

הצניעות. ומה נואלו אלו שמבקשים להם קולות על זה תחת מסווה של כיסוי ראש מדומה. [שו"ת שבט הלוי].

מֶרֶן החזון איש זצ"ל: "...פיאה נכרית יש בה ריח של איסור תורה" (בלשונו ס' שמעקט מיט א דאורייתא) [דת משה וישראל" עמוד יז].

הגר"ז מבריסק זצ"ל: "היתר הפאה נכרית הוא היתר חלוש מאד..." (בלשונו: "דער היתר פון שייטלען איז זייער א שוואכער היתר") [מפי בנו הגאון שליט"א]. והדגיש והאריך במילה "מאוד".

רבינו החפץ חיים זצ"ל: הזהיר לבני ביתו בפירוש שלא לצאת לחוץ בפאה נכרית מגולה [אוצרות ירושלים חלק קמז].

הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי - הסטייפלר זצ"ל: כאשר בא לפניו אברך וביקש להוציא גילוי דעת להיתר לפאה נכרית, סירב בתוקף להורות היתר בדבר. וכששאל אותו, ומה עם נכדותיו של הרב היוצאות בפאה נכרית ענה הגר"י קנייבסקי - "אל תקח מהן ראייה כל עיקר, כי הן לא שאלו אותי בזה ואין כאן מעשה רב ולא כלום". [דת משה וישראל עמ' יח].

האדמו"ר רבי ישראל אבוחצירא - הבבא סאלי זצ"ל: בצוואה לבנות משפחתו "אם אתן חושבות לרמות את הקב"ה בלובשכן פיאה נכרית וכאלו בזה אתן יוצאות חובת כיסוי הראש, אם כן דעו לכן: כל אשה הלובשת פיאה נכרית ואפילו רק חצי פיאה, מכינה לעצמה חומר הסקה שבו ישרפו אותה בגיהנם" [סדנא בבא סאלי עמ' ע].

הגאון החתם סופר זצ"ל: "שתזהרו מרעת נשים רעות... אפילו בפאה נכרית אני אוסר עליכם באיסור גמור" [בצוואתו לבני ביתו].

הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל והגאון רבי שמואל סלאנט זצ"ל: החרימו את כל מי שאשתו העזה לחבוש פאה נכרית [מרא דארעא דישראל פרק ד].

הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל, ראש ישיבת פורת יוסף גאולה: "אשה שהולכת עם פיאה נכרית זה שחצנות, והיא פוגמת בולדות".

תקעג

הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל: "ומדוע הן חובשות פיאה, לא מפני שרוצות לכסות את ראשן, אלא שכך יפה יותר. ומר זקני הגאון מהרש"ם אסר לקרוא קריאת שמע וכל דבר שבקדושה מול פיאה נכרית, ואמר, שאשה כזאת עוברת על איסור גדול ועושה נגד רצון ה' ויראיו ותפילתה תועבה".

האדמו"ר רבי יצחק אייזיק ראזנבוים - מזוטשקא (נדבורנה) זצ"ל: "הפיאה הנכרית היא לשם יופי ופריצות, לגרות יצר הרע, שיסתכלו בהן ויחטאו בהרהורים רעים רחמנא ליצלן. ונענשו על זה הרבה רחמנא ליצלן. [וראה בפרק ז].

זעקת גדולי ישראל שליט"א

דבריו חוצבי הלהבות של מרן היביע אומד שליט"א בענין איסור
"פאה נכרית"

אנו מזכירים כמה דברים שאנשים חושבים שהם חסידות או לא מצד הדין, ועוברים עליהם. מהרימ"ט כתב, יש דברים רבים שהנשים לא שומעות לנו, למשל, אני מזהיר השכם והערב שנשים לא יצאו לרשות הרבים עם פאה נכרית.

הערוך שחי לפני תשע מאות שנה כתב, מה שאמרו בירושלמי "היוצאת בקפליטין תצא בלא כתובה" (כתובות פרק ז הלכה ו), קפליטין היינו פאה נכרית. אם כן זו לא חומרא שבדו אותה האחרונים מליבם, אם יש לה יסוד בירושלמי והתלמוד שלנו לא חולק על כך, וקיימא לן בכל דבר שמפורש בירושלמי וסתום בבבלי ילמד סתום מן המפורש, ולא מצאנו אף אחד מהראשונים שחולק על כלל זה. מי יעז לחלוק על הערוך שרש"י מזכיר דבריו בדחילו ורחימו, בחבה וברוב כבוד?

בספר מחנה לוייה שחיבר בנו של הגאון העצום רבי פנחס לוי איש הורביץ, אב"ד בפראנקפורט, מחבר ספר הפלאה, שהיה לפני מאתיים שנה, כתב, כשראה אביו ובית דינו שמתחילות הנשים ללכת בפאה נכרית, לקח את שני הדיינים שעמו, הוציאו ספר תורה, והחרימו בחרם גמור: כל אשה שתצא עם פאה נכרית לרשות הרבים מוחרמת. חרם של גאון עצום כזה, איך לא יראים לפני הקב"ה? "מדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה" (במדבר יב, ח)?

תקעד

כשהגאון נודע ביהודה שהיה גאון עולם ראה את הספר הפלאה, אמר "אני מקנא ממנו שלא זכיתי לחבר חיבור כזה" ! והוא יחד עם בית דינו עמדו והחרימו בספר תורה "אשה שתעיז ללכת עם פאה נכרית מוחרמת" איך לא יראים? איך לא פוחדים?

ויש חושבים, "אם זה מ'הודו' אסור, ואם זה מג'הנם מותר" מה החילוקים האלה? זה אסור משום צניעות ולא בשביל עבודה זרה דוקא!

אין להביא ראיה מנשי הרבנים והאדמו"רים

בספר חסד לאברהם תאומים כותב: "ברור לי שאילו גדולי הדור היו מוחים כראוי בנשותיהן ובנותיהן לא היה מתפשט הדבר הזה, והיו שומעים להם". (חאה"ע סימן פו).

ואלה שלובשות פאה נכרית חושבות שזה מותר, אינם רוצים להאמין שהפאה אסורה, אומרים להם שזה אסור, ושעשו חרם, וכולם כתבו שזה אסור. והם אומרים, "לא! למה אדמו"ר פלוני רואה את בתו הולכת גם כך ושותק? למה רב פלוני אשתו הולכת גם כן ושותק?" משלים את עצמן, לכן אין להם יסורי מצפון, ועושים כן לכתחילה. ומי שלא עושה כך, אדרבה, בזים לו.

כמה אדמו"רים הביעו בפני את צערם שבנותיהם הולכות בפאה נכרית, אבל אינם יכולים להתגבר עליהם... לא יתכן שהנשים יכתבו לנו את "הפוסקים", לא נזוז מדבריהם ימין ושמאל.

אנו יודעים כמה רבנים שנשותיהם מכתבות להם, ואחר כך הולכים אחריהם ברצון "תחילתן באונס וסופן ברצון" (ראה כתובה נא:), "וילכו אחרי ההבל ויהבלו" (מלכים ב יז, טו. ירמיה ב, ה), מה יעשו יתגרשו מהם? וכי מי אמר שהאשה השניה תהיה יותר טובה? וכי אנחנו צריכים ללמוד מיחידים? וכי אין לנו ספרים, מה אכפת לנו מהאיש הזה שאשתו הולכת כך? יש לנו ברוך השם פוסקים, תפתח ותראה שאין אחד שמתיר!

יש רבנים שאנו אומרים לו למה אשתך הולכת בפאה? הוא עונה: יש לי ממנה כמה ילדים אם אגרשנה להיכן אלך עם הילדים? וכשלא מעמידים את הדת על תילה אי אפשר ללמוד מאיזה נשים שהולכות כך. וכי בשביל

תקעה

שיש רשעה אחת שהולכת כך, מזה מביאים ראייה? מה יעשה בעלה מסכן?
כתוב איזוהי אשה כשרה? שעושה רצון בעלה, והיא לא עושה רצון חכמים
ולא רצון הקב"ה...

וגם אם יש חכם שכותב נגד הפוסקים, צריך להעמיד אותו במקומו, מי אתה
שתחלוק על הפוסקים האלה? אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, אם
ראשונים כבני אדם אנו כחמורים ולא כחומרו של רבי פנחס בן יאיר! זה
חוצפה לחלוק על בעל הערוך... וכי אנחנו יתומים אלמנות, אין לנו פוסקים
שנוכל להורות על פיהם?! אם כן עונם כפול כפל כפליים.

איפה יראת שמים? אדם צריך לחוש לדברי גאוני עולם שכתבו כן בספריהם,
כולם, אחד אחרי השני כתבו שזה אסור, למה לעבור על דבריהם?
בשביל מעט יופי? וכי חסרים כובעים יפים? חסרות מטפחות ראש יפות, משי
רקמה? כך זה גם צניעות, זו הדרך של התורה. צריך אדם להתרחק מדברים
של פריצות, לעשות סייג לתורה שח"ו אנשים לא יסתכלו בשערותיה.

אנחנו מתקרבים עכשיו לכיפור, הקב"ה יאמר להם: אתם שמעתם שזה אסור!
קודם לא ידעתם אבל עתה שמעתם שזה אסור, שכך אמרו כמה גאוני
עולם, מדוע לא עשיתם כדבריהם? מדוע לא יראתם לעבור על דבריהם? מה
יאמרו? מה יענו? אין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש... לכל הפחות
בעשרת ימי תשובה יתחילו כבר לחזור בתשובה, יתקנו את המעוות, צריך לחזור
בתשובה לא רק על הדברים הרעים גילוי עריות שפיכות דמים, וכל הדברים
שהקב"ה מצווה אותנו, אלא גם עבירות שאדם דש בעקיביו, תופסים אותו ביום
הדין, חונקים אותו ביום הדין. אלה עבירות שהאדם משלה את עצמו שהם
מותרים "הנה רב פלוני שבתו הולכת כך - הנה אדמו"ר פלוני שאשתו כך" כך
לומדים הלכות? אין לנו פוסקים שאנו לומדים מהם? כל אלו הפוסקים גאוני
עולם שאנו חיים מפיהם, לא נאמין להם? למי נאמין אם כן?

לכן, בכל הדברים האלה חייב אדם להתנהג אפילו לפני משורת הדין, אפילו
לא היה הדין כך, כל שכן אלו שהם באמת יסודתם בהררי קודש, וגדולי
עולם כתבו כך... כל אחד ואחד חייב להגיד לאשתו, לבניו לבנותיו שירחיקו
מהן את העבירה הזאת - זו עבירה חמורה.

יש טוענים "האשכנזים שותקים", אבל לא כולם "שותקים", יש מהן שכותבים
בספריהם שזה אסור, אבל האנשים לא יודעים מה שכתוב בספרים, וכי כל

תקעו

אחד הולך לעיין בספרים?! בשבט הלוי לאחד מגדולי ישראל הגאון הרב וואזנר, הוא כותב שהדבר אסור באיסור חמור, אבל מי מעיין בספר שלו? לא כל אחד רק תלמידי חכמים...

עוד בעיות בפאה הנכרית

הרבה פעמים תראה חסידי ... הולך ברחוב עם האבנט שלו, והולכת על ידו איזה גברת אחת בשערות האלה "קצותיו תלתלים שחורות כעורב", אי אפשר להבחין בכלל שזה לא שערות טבעיות, תחשוב בפירוש שהיא הולכת בגילוי ראש, ומסלסלים אותה כמו הצבע של המעיל והשמלה עד שאי אפשר להכיר שהיא פאה, אלא אזורו של זה החסיד מוכיח עליה שהיא הולכת בפאה נכרית, מוטב שיקשרו את שניהם כאחד... יש בזה בעיה של מראית העין והרהורי עבירה, אדרבה השחקניות היו הולכות בפאה נכרית בצבע השמלה. וזו דרכם "כסל למו" שלמדו מהן, מלבד בזבוז הממון שזורקים על הפאה, את כל זה המשכורת שלו הוא צריך לבזבז בשביל פאה אחת של האשה הזו, הוא אברך כולל וצריך לגנוב בשביל להביא לה פאה... כל הדברים האלה מאוסים ומרוחקים אצל הקב"ה, הם תועבה!

דעת הרמ"א

וכמה אחרונים טעו בדברי הרמ"א שכתב באו"ח (סימן עה) שמותר לקרוא קריאת שמע כנגד אשה שלובשת פאה נכרית. הוא לא כתב כן באבן העזר (סימן כא) בהלכות הליכה בראש פרוע, ולא בסימן קטו בהלכות עוברת על דת, אלא בסימן עה, שמדובר בביתה ובבית יכולה מצד הדין ללכת בגילוי הראש לגמרי, כמו שאמרו בכתובות (עב:), וכמו שכתבו רש"י ותוספות והר"ן, אבל חומרות יש בלי סוף, והרמ"א מדבר על זה שבביתה מותר לקרוא קריאת שמע כנגדה, ומשם יצאה כל הטעות, וכן כותב הגאון חתם סופר בהגהותיו שכל זה רק בבית, אך בחוץ חס וחלילה!

דעת גדולי ירושלים

דבר ידוע שלפני חמישים שנה בא אחד שאשתו הלכה בפאה, ושלח לו הרב זוננפלד "דע לך שבירושלים לא הולכים בפאה נכרית, אם אינך רוצה ללכת במנהג ירושלים תסתלק מירושלים ואל תפרוץ גדר"... (מרא דארעא דישראל עמוד מב).

הכוללים היו מקבלים חלוקה מפולניה, וכל אברך שאשתו היתה הולכת בפאה נכרית גרשו אותו מהישיבה בהסכמת רבי יוסף חיים זוננפלד, והסכים עימו רבי שמואל סלנט וחבריו. היום דורנו דור חלש, לא מגרשים מהישיבות, אבל צריך לדבר פעם ושתים ושלוש, לא בכח יגבר איש אלא יסביר השכם והערב שידעו שזה איסור גמור ולא חומרא ולא חסידות.

וכל הנשים הלה לא תסתכלנה על המצוות והמעשים טובים שלהן, בשמים אין חנופה! ישר יקחו אותם לגהנם, כמו שאמרו בראש השנה (יז). פושעי ישראל בגופן, יכלה הזמן והמה לא יכלו ח"ו, ישרפו אותן, ואינהו שפירי דשפירי דמחוזא. וכותב רש"י: אלו הנשים הכי יפות שהיו במחוזא.

תדעו לכם, התורה שלנו נצחית, לא תשתנה בשום זמן ח"ו, אין להקב"ה משוא פנים ולא שוחד, וכי שם נותנים כסף? אלא אפילו שיש לו הרבה מצוות מענישים אותו על העבירה ואחר כן מקבלים שכר על המצוות. [נ"ב, באותה השיחה שדיבר מרן שליט"א בזה הוזכרו עוד דברים חוצבי להבות, והובאה בשלימות בספר "מעדני מלך עמוד רמג והלאה, ואינו לפני].

"קול קורא" [מזמן היביע אומר שליט"א]:

אדר א' תשמ"ט: "כבר נתפרסם חומר האיסור של חבישת "פאה נכרית" לאשה נשואה, ולצאת עמה לרשות הרבים, שרבים מן הפוסקים כתבו לאסור איסור בזה, על פי דברי הירושלמי (פרק ז' דכתובות) שהיוצאת בקפלטין שלה יש בה משום יוצאת וראשה פרוע, ופירש הערוך דהיינו פאה נכרית. וכן פסק בשו"ת באר שבע (סימן יח) ומפיו לפידים יהלוכו נגד המתיר בזה. גם הגאון בעל עצי ארזים כתב שהדברים ברורים לאסור, והמורים היתר חדשים מקרוב באו עתידים ליתן את הדין. וכ"פ הגאון יעב"ץ בספר מור וקציעה (סי' עה), וכתב, שאף הרמ"א סבירא ליה כן גבי איסור יציאה לרשות הרבים בפאה נכרית. וכן פסקו הגאון החתם סופר, והגאון רבי שלמה קלוגר.

והנה הגאון ההפלאה יצא בחרם על הנשים הלובשות פאה נכרית ויוצאות בה לרשות הרבים, והסכימו עמו חברי בית דינו בעיר פרנקפורט. וכ"כ בנו הגאון רבי צבי הירש הורוויץ בספר לחמי תודה, וכ"כ הגאון תורת שבת (סימן שג). וכתב הגאון רבי חיים מצאנז בשו"ת דברי חיים (ה"א חיו"ד סימן ל) שמנקלי העם פחותי הערך שנהגו לצאת בפאה נכרית, פשתה המספחת להקל ראש על

תקעה

ידי האפיקורסים, וחלילה ולנהוג להקל בזה. וכ"פ הג"ר צבי הירש חיות (בתשובה סי' נג), שבכל תפוצות ישראל לא נשמע מעולם שיקילו בזה, זולת המתחדשים אשר פרצו גדרות ישראל. וגם הגאון מוילנא בשנות אליהו (פ"ו דשבת) אוסר בזה, וכ"פ בישועות יעקב (סימן עה). וכן העלה הר"י אסאד בשו"ת יהודה יעלה שיש בזה איסור משום "ובחוקותיהם לא תלכו", ושכן העלה ג"כ בתשובה מאהבה. וכן פסק הגאון ממונקאטש בעל מנחת אלעזר. והגאון מהר"א תאומים בשו"ת חסד לאברהם, כתב, שמנהג זה הוא פרצת גדרן של ישראל, והמכשלה הזאת תחת ידי חכמי הדור שאין מוכיחים אותן. וכ"פ הגאון הרי"ד במברגר בשו"ת יד הלוי. וכ"כ בספר שער הזקנים, ובס' נחלת אבות, ובשו"ת תשורת שי, ועוד.

ומלבד כל הנ"ל ישנם אחרונים שאוסרים על כל פנים מטעם מראית העין, והם: הגאון בעל תפארת ישראל, שו"ת הרי בשמים, שו"ת מהרי"ל דיסקין, שו"ת עדות ביהוסף, ועוד. ומכל שכן שיש לאסור בזה לבנות הספרדים ועדות המזרח, שכל גאוני ספרד המפורסמים העידו שבמקומותינו לא נשמע מעולם מנהג כזה לצאת לרה"ר בפאה נכרית, ואם תמצא אחת שהיא פורצת גדר, האשה ההיא תשא את עונה, והרי היא בטלה במיעוטא. וכמ"ש הגאון מהר"א פלאגי בספרו בירך את אברהם, וכ"פ הגר"י אבולעפיא בשו"ת פני יצחק, והג"ר יוסף בורלא, והגאון שדי חמד, ועוד.

ואשר על כן יש לאסור בכל תוקף לאשה נשואה לצאת בפאה נכרית לרשות הרבים, ובפרט בדורות הללו שעושים את הפאות במומחיות רבה עד שלא ניכר כלל אם האשה הולכת בשערותיה הטבעיות בגילוי ראש, או בפאה נכרית וגם השקניות הפרוצות מתקשטות והולכות בפאות נכריות, ובודאי שיש בזה פריצות להידמות לחצופות אלה שפרצו כל גדרי המוסר. ובדברים הללו יש להחמיר בכל תוקף, והדבר פלא שיש אנשים המחפשים חומרות על גבי חומרות בשאר הענינים, ובנושא חשוב כזה נהגו להקל נגד דעת כל הפוסקים. ומצוה לפרסם חומר האיסור, ושומע לנו ישכון בטח, וישא ברכה מאת ה'. בברכת התורה, עובדיה יוסף". [הובא המכתב כלשונו וככתבו בספר "אוצרות המלך" עמוד ננד].

זעקת הגר"ש אלישיב שליט"א על הפאה הנכרית

[בשיעורו היומי בביהמ"ד "תפארת-בחורים" ביום ב', כ"ח תשרי תשס"ט ניתן להאזין בקול הלשון טלפון: 03-6171100 מסכת שבת שיעור 174

במאגר שיעוריו היומיים. הדברים דלהלן נשמעים כ- 22 דקות מהתחלת השיעור, (לחיצה על הסיפורה 6 מקדם ב-5 דקות).

דברי הרב שליט"א מילה במילה באידיש ותרגומו ללשון הקודש:

...און למעשה דארף מען צולייגן נאך א פרט, אפילו ס'איז דא א חילוקי דעות צו ממעג יא צו ממעג נישט, אבער א וודאי, אויב מ'גייט אזוי ווי א פרוע ראש, אזוי ווי אנדערע גייען דארטן, זיינען זיי עובר אויף א איסור גמור דארטן, ס'איז ממש ס'איז אמת אזוי ווי א ערוה.

די גאנצע מעשה איז, אז מ'גייט אזוי ווי-אזוי ווי א שייטל ווי די זמנים פון פאר הונדערט יאר צוריק, א וודאי מעג מען. אפילו אביתצאלע שענער, אבער, ס'זאל נישט זיין קיין ענין אזוי ווי מ'גייט היינט, די אלע וואס זיי גייען היינט אזוי ווי ס'דארף צו זיין, זעט אויס - ערשטנס זעט דאס אויס - ווי אייגענע האר לגמרי א וודאי איז א איסור, דאס האט קיינער ניש מתיר געמאכט.

... א אשה מיט די היינטיגע האר ווי זי גייט דארטן, ממש א ערוה, ס'קוקט אויס ווי די אייגענע האר, או ס'זעט אויס-או ס'איז נישטא קיין נפקא מינה דארטן, או אויף דעם איז נישטא קיין שום היתר וואס מ'האט מתיר געמאכט פאר א פאה נכרית.

השואל: זי איז עובר אויף דת יהודית, זי תצא בלא כתובה?

הרב: יא-!

השואל: יא-?

הרב: דער תירוץ איז, אז דער מאן פירט זיך ווי ז'דארף צו זיין, אויב דער מאן איז אויך אזוי ווי זי...

השואל: אי א ערליכער איד דארף מגרש-זיין זיין ווייב, טאמער זי גייט מיט אזא פאה נכרית?

הרב: ער דארף איר נישט מגרש זיין, ער דארף איר זאגן אז מ'טאר נישט!

תרגום ללשון הקודש:

ולמעשה יש להוסיף עוד פרט, אף שיש חילוקי דעות אם מותר או אסור, אבל בוודאי, אם הולכים כמו פרוע ראש, כמו שאחרות הולכות, הרי הן עוברות על איסור גמור, זה ממש זה אמת כמו ערוה.

תקפ

הענין הוא אם הולכים עם פאה כמו הזמנים של לפני מאה שנה, בוודאי שמותר, אפילו קצת יותר יפה, אבל, שלא יהיה בענין כמו שהולכים היום, כל אלה שהולכות היום זה נראה כמו שיער לגמרי בוודאי שזה איסור, את זה אף אחד לא התיר.

... אשה עם השיער של היום כמו שהיא הולכת, זה ממש ערוה זה נראה כמו שיער, ואין שום נפקא מינה, ועל זה אין שום היתר מה שהתירו אז את הפאה נכרית.

השואל: היא עוברת על דת יהודית, היא תצא בלא כתובה?

הרב: כן- !

השואל: כן- ?

הרב: התירוץ הוא, שהבעל מתנהג כמו שצריך, אבל אם הוא גם כן כמוה...

השואל: האם "ערליכער איד" [=יהודי כשר, יהודי אמיתי] צריך לגרש את אשתו אם היא הולכת בפאה כזו?

הרב: הוא לא צריך לגרשה, הוא צריך לומר לה שאסור!

[לבריורים, להבהרות - וללימוד הסוגיא בעומק ובבהירות בשפה קלה ומובנת מהמקורות: משנה, גמרא, ראשונים ואחרונים, וכן מי שמעונין להצטרף לזכות את הרבים בלימוד וביור דין פאה נכרית - להתקשר לטל: 02-5825891 להשאיר הודעה ויחזור אליו בעז"ה].

סיכום: פוסק הדור מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א זועק מנהמת ליבו בכאב לב בדברים חדים וברורים, שרק "פאה כמוה זמנים של לפני מאה שנה, בוודאי שמותר, אפילו קצת יותר יפה" - זאת אומרת שפאות שהן יותר יפות מזה, הרי הן אסורות, וכמו שממשיך ואומר באופן מוצק כמה פעמים, שהפאות שהולכים היום אסורות "באיסור גמור... את זה אף אחד לא התיר... זה ממש ערוה זה נראה כמו שיער, ואין שום נפקא מינה, ועל זה אין שום היתר מה שהתירו אז את הפאה נכרית, ו'תצא שלא בכתובה', ו'הוא לא צריך לגרשה', הוא צריך לומר לה שאסור!"

והרי לדאבוננו המציאות היא, שכל הפאניות מעידות פה אחד, וכן כל הנשים בכל כדור העולם יודעות היטב היטב, שאין היום בית חרושת אחד ולא חנות אחת שישווקו פאות כמו הזמנים ההם, אלא כל הפאות היום שנמכרות

תקפא

בכל החנויות, לא רק שהן הרבה מאוד יותר יפות מהפאות של לפני מאה שנה, אלא הן מחטיאות ומכשילות באופן נורא ומבהיל לא רק בדיוק כמו שיער ממש, אלא אף הרבה מעבר לזה כידוע לכל - ואין כיום כלה אחת שיום לאחר החופה כשחובשת את הפאה, היא נראית בפאה, יותר צנועה מיום לפני החופה בשערה ממש, אלא להיפך רח"ל שהיא מכשילה הרבה יותר משיער.

הרמב"ם פוסק (הלכות תשובה פרק ג הלכה ו, י) שהמחטיא את הרבים אין לו חלק לעולם הבא - השם יצילנו.

זה לא סוד זה ידוע ומפורסם לדאבוננו לכל איש ואשה, בחור ובחורה, תינוק ותינוקת - בין אם הוא חרדי ובין אם הוא דתי מסורתי או חילוני, גם כל הגויים יודעים זאת, ועל חילול השם הגדול והנורא הזה אין שום כפרה (עיין רמב"ם הלכות תשובה פרק א סוף הלכה ד).

עוד מהגרי"ש אלישיב שליט"א

מזבא לפניכם שיחה שנערכה בביקור אצל הגרי"ש אלישיב שליט"א :

(הביקור צולם והוקלט ביום י"ב בכסלו תשס"ט - ניתן להשיג את הדיסק בפלאפון 050-4141441)

שואל הגר"מ - "שאלה אחת שמעסיקה את כולם, היום כלל ישראל בכלל ובפרט אפוף עם צרות בלי סוף, בעיקר המחלה הממארת, זה מפיל חללים, כעת עם פרנסה, פעם אמרו בשם ה'חפץ חיים' שעיקר הבעיה זה צניעות כתוב 'ושב מאחריך' אם הקב"ה לא איתנו יש צרות, האם זה דבר נכון שאפשר להגיד את זה היום?"

הגרי"ש אלישיב שליט"א משיב:

"ה'חפץ חיים', אומר! זה לא יהיה נכון???"

אין פארשטיי נישט!!! " (תרגום - "אני לא מבין!!!")

הגר"ש: "קבלתי טלפונים היום מרחובות, יש שם הרבה צרות, הרבה חולים, הם מבקשים לעשות כינוס, מקרית ספר, בכל מקום, אם הציבור יתחזק בזה יהיה חיזוק, זה אי אפשר לראות..."

הגרי"ש אלישיב שליט"א קוטע אותו באמצע דבריו ומשיב באריכות גדולה מאד:

תקפב

"אבל הצרה של הפאות איך אפשר לתקן את זה, זה כבר מושרש, עם גדולים וטובים, עם הפאות הזה, ממש פריצות שאין כמוהו, ואינני--- איך אתם יכולים לעקור את זה, זה התחיל מהגדולים, לא סתם ממאן דהו, ראשי ישיבות גדולים וצדיקים כולם נכשלים בזה. ומה אתם יכולים לעשות???

איך וויס נישט ווי אזוי, ווי אזוי, [תרגום: אני לא יודע איך, איך] איך מתחילים, יש לכם את הבעיה הזאת! אז למה לא מטפלים בזה!!!

זה פרוץ מאד, מה זה פרוץ, זה לא מן הסתם מן השוק נכשלים בזה, ממש צדיקים גמורים, מנגד צדקניות גם כן גמורות, גם האשה היא צדקנית, אבל זה!!! איך מתקנים את זה". עכ"ל הגר"ש אלישיב שליט"א.

סיכום דברי הגר"ש אלישיב שליט"א:

סיכום: הרב שליט"א כששואלים אותו האם גם היום כל הצרות והמחלות הם כמו שפעם אמר ה'חפץ-חיים' שעיקר הבעיה זה צניעות כתוב 'ושב מאחריך' אם הקב"ה לא איתנו יש צרות"? הוא מתפלא מעצם הצגת השאלה, ומבהיר "החפץ-חיים אומר! זה לא יהיה נכון?" - ברור שזה גורם לצרות.

וכשמוספרים לו שמטלפנים מרחובות ועוד מקומות שיש שם הרבה צרות והרבה חולים, הוא קוטע ועונה בכאב עמוק "אבל הצרה של הפאות..." זאת אומרת שכוונת תשובתו היא, שהפאות הם הגורמות את הצרות ואת החולים - כנ"ל מה'חפץ חיים'.

והרב שליט"א מביע בכאב גדול את כאב עם ישראל כולו, על "הצרה של הפאות" - "ממש פריצות שאין כמוהו" - "ראשי ישיבות גדולים וצדיקים כולם נכשלים בזה" - "אז למה לא מטפלים בזה!!?" "זה פרוץ מאד, זה לא מן הסתם מן השוק נכשלים בזה ממש צדיקים גמורים, מנגד צדקניות גם כן גמורות" וכמו שכבר אמר בשעור ב"תפארת-בחורים" בכ"ח תשרי, שרק פאה כמו הזמנים "של לפני מאה שנה" מותר [כמו הפאות בזמן הגאון מורנו רבי איצ'לע פטרבורגר שהיה לפני כמאה שנה, שהרב שליט"א הזכיר בשיחה זו ב"ב כסלו, קודם שמותרות] "אפילו קצת יותר יפה", "אבל לא כמו שהולכים היום שזה נראה כמו שיער ואין שום נפקא מינה" וכאן בשיחה זו, הוסיף הרב שליט"א בכאב גדול ש"כולם נכשלים בזה", "ממש צדיקים גמורים וראשי

תקפג

שיבות גדולים וצדיקים" ו"צדקניות גם כן גמורות" כולם הולכות בפאות כאלה שהם "פריצות שאין כמוהו" וכו' -

וממילא אי אפשר לשום אשה בעולם לתרץ את עצמה ולומר, שאם צדקניות גמורות הולכות עם פאות כאלו שמכשילות כשיער, אז זה סימן וראיה שמותר! - כי הרב שליט"א שולל זאת מכל וכל ואומר מפורשות שאף על פי כן "זה פרוץ מאד" - "ממש פריצות שאין כמוהו" וברור שאסור לקחת דוגמא מהם וכל אחת ואחת שרוצה להציל את נפשה ונשמתה בעולם הזה ובעולם הבא, צריכה לאלתר לעבור למטפחת צנועה כרצון השם, ולא תסכן את עצמה בהחטאת הרבים שהרמב"ם כותב (הלכות תשובה פרק ג הלכה ו, י) שהמחטיא את הרבים אין לו חלק לעולם הבא - ובגרימת חילול השם הגדול והנורא הזה שהרמב"ם כותב שאין על זה שום כפרה (הלכות תשובה פרק א סוף הלכה ד). ע"ש. [כל דברי הגרי"ש אלישיב התפרסמו בחודש טבת תשס"ט ועשו רעש בעולם, ונדפסו בספר "מראות הצובאות פרק ב" להגה"צ רבי יעקב ישראל לוגסי שליט"א, אות כח והלאה].

דברי הגר"י רצבי שליט"א [ראש ישיבת "פעולת צדיק"]

מבואר בש"ס ובפוסקים כי אשה היוצאת לרחוב או לשוק כששער ראשה גלוי היא עוברת על דת משה רבינו עליו השלום שהרי לגבי סוטה נאמר (במדבר ה, יח): ופרע את ראש האשה, דהיינו שהכהן צריך לגלות את שערה כדי לבזותה, ומכאן למדו רבותינו אזהרה לבנות ישראל שלא תצאנה גלויות ראש כגויות (כתובות עב.), לפיכך חייבת כל אשה לכסות כל שערותיה במטפחת באופן שלא יראה מאומה מהן, ושאפילו שיערה אחת לא תצבץ גם כשהיא זקינה שהלבין ראשה [ומטפחת שקופה אינה נחשבת כיסוי], ולפי שיש ארצות שאף הגויות מכסות את ראשן נהגו בנות ישראל צניעות יתירה שיוצאות ועליהן רדיד, דהיינו צעיף המונח על גבי המטפחת והוא מכסה את ראשה מסביב ואת כתיפותיה, וזוהי הנקראת דת יהודית, וכן נהגו בעבר...

ולחריד את הלבבות כדי לעוררם מתדהמתם, נעתיק כאן את דברי ספר שושן סודות שיחברו תלמידי הרמב"ן (דף סב ע"א): סוד יוצאה בשוק וראשה פרוע וכו' עיין כתובות עב. די כי פריעת ראש באשה הוא סימן מדת הדין ולא הותר דבר זה אלא לסוטה העומדת בדין, והוא דתני דברי רבי

ישמעאל: ופרע את ראש האשה אזהרה לבנות ישראל שלא ילכו בגילוי הראש. וראוי שתדע שאפילו בתוך ביתה יש לה להזהר שלא להראות שער ראשה בחוץ רק לעשות עניינה בחשאי, כי שערות האשה הנראות בחוץ עושות נזק גדול לבעלה ובניה וממונה כי פותחת הדין וסוגרת הרחמים. עכ"ל ספר שושן סודות. מקור הדברים מהזוהר הקדוש פרשת נשא (דף קכה ע"ה), ובספר נפלאות מתורתך (פרשת בראשית) נרחיב בזה בס"ד.

ומעתה אחרי ששמענו את כל תוקף חומרת הענין של גילוי השיער נלמד בכל שכן וקל וחומר בן בנו של קל וחומר לגבי הפיאות הנכריות של זמנינו, שהצליח מעשה שטן להכניס לתוך הקודש פנימה דהיינו אפילו אצל בנות ישראל הכשרות מאוד והנזהרות מכל נדנוד של איסור, ונתלים בזה על כמה גדולים שהתירו אותן בעבר (ובספר זה התבאר שלא היה מי שהתיר. המסדר).

ענין הפאות הללו בא מאירופה, הורתו ולידתו שלא בקדושה, יש ארצות שהתחילו זאת ברצון ויש באונס כגון במלכות הרשעה והכפירה רוסיה (כמ"ש בנפלאות מתורתך פרשת בראשית על תיבת בהבראם, ד"ה צא ולמד) שגזרו בכלל גזירותיהם שלא תלכנה בנות ישראל בכיסוי הראש, והשוטרים כשהיו רואים אשה ברחוב עם מטפחת היו מסירים אותה מעל ראשה, על כן התחכמו לקחת פיאות, אבל אז לא היו משוכללות כמו היום כרחוק מזרח ממערב, ולא עוד אלא שבהרבה מקומות שם נפרץ לגמרי חיוב כיסוי הראש, כגון ששמעתי מפי הרב יעקב ז"ק שאביו היה בן עירו של החזון איש הנקראת קוסובה, ששתי נשים בלבד כיסו ראשן שם, האחת אמו של החזון איש והשנית את מרא דאתרא, מעתה הפאה של אז בשבילם היתה אולי תקנה, אבל כהיום בודאי היא תקלה.

וכבר האריכו והרחיבו על פרצה גדולה זו בספרים וקונטרסים רבים, והוא פלא האם חלילה הוכו בסנוורים שלא לראות גודל המכשולים העצומים שיצאו מזה, הרי כל בר דעת מבין שהוא דבר חמור, ומה שכתב בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז חאה"ע (סימן טז) שטעם ההיתר דקים להו שאין יצר הרע שולט אלא בדבר שיש לנו נפש חיונית מגוף האשה עצמה מה שאין כן בנתלש הרי הוא כפגר מת ולא התירו להסתכל בו, שכיון שאין ליצר הרע שליטה בו לא יבוא לידי הרהור בזה, עכת"ד, ועוד עוד סברות שנכתבו בזה, המה לא יועילו ולא יצילו מאומה לפי המציאות שהיא כאלף עדים, שלא זו בלבד שבאים לידי הרהור, אלא יש המגיעים אף לידי ערעור. ויצר הרע שולט ושולט בכיפה

שלימה גמורה, החזיר פושט טלפיו בפרהסיא ואומר טהור אני יען שהתירו פרושים את הדבר...

והראיה הגמורה לכך, ממה שהנשים משתוקקות לזה מאוד מאוד, כי יודעות שהן מתייפות על ידי הפאה עשר ידות על מה שהן, ועוד שרק בצאתן מחוץ לביתן חובשות אותה, ויש מאתן שאינן הולכות כך, הפונות לרבנים שאוסרים ומתחננות להם שיתירו, ויש הבוכות על כך בפני בעליהן או בינן לבין עצמן.

בכינוס שנערך בעיר הרצליה בבית המדרש "חפץ חיים" שבשכונת נוה-עמל (בליל ה' מנחם אב התש"ס), נשאלתי אחרי הדרשה שאלות שונות בכתב והשבתי עליהם בעל פה, ואחת מהשאלות שבאה מעזרת הנשים היתה כך, לכבוד הרב שליט"א, האם נכונה הדעה הרווחת שהרב שליט"א מתיר לצאת עם פאות. והיתה תשובתי בס"ד כהאי לי שנא, חלילה וחס, רחמנא ליצלן, אני מתנגד מאוד לפיאות הנכריות שהן פירצה חמורה מאוד בצניעות, פלא שאומרים בשמי כך [ועיין מה שכתבתי בס"ד בשולי המעיל (סימן ו אות רכה), בעיני יצחק על שלחן המקוצר אבן העזר הלכות מלבושי הנשים וצניעותן (סימן רב אות טו ד"ה וכדי), ועיין עוד בספר בית מלך מאת ידידי הרב עמנואל בשארי שליט"א (פרק נו סעיף יח), שאותו סעיף תיקנתין והוספתי בו דברים קודם הדפסה], ברם אולי נתחלף לשומעים בענין אחר, והוא שאני ממליץ לגברים לגדל את שתי פאות הראש (באומרי זאת אחזתי בשתי הפאות שבצדעי וכל הקהלה פרצו בצחוק) אבל לנשים אף לא אחת, אף אם בגלל זאת יש בעיה בשלום בית וכדומה יש לפנות בשאלה.

בחודש סיון התשס"ב, שאלה אשה בטלפון, אני נשואה שש עשרה שני, וכל הזמן כיסיתי את הראש במטפחת ועכשיו חשקה נפשי ללכת בפאה נכרית? השבתי, אי אפשר להתיר. אמרה, שמעתי שיש חילוקי דעות בזה, אולי בכל זאת הרב יתיר לי? השבתי, לפי מה שאנחנו יודעים כיום לא שייך להתיר כלל. חזרה ואמרה, אז אולי אשים על הפאה נכרית כובע? שאלתי אם כן מה תרויחי? ענתה שיראו קצת משערות הפאה. אז השבתי, קצת גהינם!

ברור שפיאה נכרית זה לא צניעות, וכל שכן שיער מלאכותי העשוי ומעובד בתכלית היופי וההידור כאשר נתפשט ונשתכלל כיום לחרדתינו ולהוותינו, שזוהי עשות פנים וחוצפא גדולה לאשה ההולכת כן, ושמה מעיד

תקפו

עליה שנתנכרו מעשיה לאביה שבשמים. וכמו ששמענו כי כן הולכות במקולקלות שבכנות האומות שאינם רק בגדר "נשים יצאניות", אלא אף שחצניות וריקניות, ולא עוד אלא שנתפרסם כי יש בשערות הללו חשש ...

נודע לנו על מעשה שהיה באשה אחת בשם מ"א ממשפחה חשובה פעיה"ק בני ברק ת"ו, שנהרגה לדאבון לב בתאונת דרשים ובקיצור ימים ושנים, ששבוע לפני סיום שנים עשר חודש מיום מיתתה באה בחלום לאחת מקרובותיה א"ס בעיר החדשה אלעד ת"ו, ואמרה לה, מפחיד מאוד איך מדקדקים בשמים על מעשי בני אדם, אפילו על פעם אחת שהגעתי לאיזה מקום ולא נכנסתי לשמוע את הדרשה, נענשתי, סבלתי כל השנה, אבל כעת הכל כבר מסודר והיתה נראית לה זוהרת באור יקרות, ולפתע פתאום נשתנתה והופיעה לעיניה בשער פרוע ומדובלל, והוסיפה ואמרה, על הכל אמנם מחלו לי, אך זה חוץ מדבר אחד והוא עוון הפאה הנכרית שחבשתי מנישואי זה שמונה שנים, ולכן גזרו עלי בית דין של מעלה שתרד נשמתי לעולם הזה ותיכנס למשך שמונה חודשים בגוף של ילדה קטנה שתהיה חולה במחלה קשה ונוראה [סרטן], רחמנא ליצלן שהטיפול בזה על ידי הקרנות הגורמות לנשירת השיער, ונמצא העונש מדה כנגד מדה], ואחרי כן תיפטר מן העולם, ובזה יגמר התיקון שלי, וכל האנשים והאנשים ששמעו זאת נזדעזעו ונחרדו וייראו מאוד.

וכשם שנגאלו אבותינו ממצרים בזות נשים צדקניות אמותינו, כך יהיה ה' אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו.

מאמר קטן בענין "עקבתא דמשיחא"

הרגעים האחרונים לפני ביאת המשיח:

"ספר המשגיח דלייקווד, הגה"צ רבי נתן מאיר ווכטפויגל זצ"ל, ששמע ממרן ראש הישיבה רבי אהרן קוטלר זצ"ל, שבשעת מלחמת העולם הראשונה באו הרבה לחפץ חיים ושאלוהו, האם זה הקץ וכעת מלחמת גוג ומגוג? אמר להם החפץ חיים שלאחר מלחמה זו יהיה הפסק, ואחר כך שוב תהיה מלחמה ושוב תהיה הפסקה, ואחר כך שוב תהיה מלחמה ועם מלחמה זו יבוא המשיח!

בהזדמנות אחרת ספר המשגיח, ששמע מרבי אהרן קוטלר, שיש לו "קבלה" מהחפץ חיים, שהמלחמה האחרונה תהיה אתחלתא דגאלה, ובן

תורה אמתי שמבדל ומנתק מן הגויים אין עליו שום שליטה! והוסיף המשגיח, שיש לו ב"קבלה" איש מפי איש מרבי יהושע ליב דיסקין זי"ע, שאמר "שבמלחמה האחרונה קדם ביאת משיח, כל ה'ערהליכער אידן' ינצלו". ובאר הרב ווכטפויגל: מה זה 'עהרליך איד'? מי שמבדל מן העמים! מבדל מחקות העמים, אין לו שיכות עם התרבות שלהם, עם העתונים שלהם, עם המוזיקה והספרים שלהם! מנתק מהם לגמרי! ממחשבתם והשקפתם, מדבורם ולבושם!

וכששמע פעם אחת דבורים בין בני הישיבה על פצצת האטום, איך אפשר להנצל ממנה וכו' אמר המשגיח שיחה שלמה לבני הישיבה ושאל בתמיהה: איך בן תורה שואל שאלות כאלו? בן תורה שמבדל ומפרש מן העמים, אין לו שום חשש סכנה! הוא מבטח במאה אחוז שינצל!! ואין בזה שום מקום לשאלה ולא 'נערווען' ולא ספקות!

אמנם לזכות שלא יהיה בנו שום שמץ של גוי צריך עבודה רבה! וכפי סספר המשגיח הנ"ל בשיחה, שפעם אחת המתין החפץ חיים עשר דקות בשתיקה לפני שברך "שלא עשני גוי"! ולאחר מכן באר את הנהגתו: "בדקתי את עצמי היטב אם אין בי שום נקדה של גוי! ורק אחר כך ברכתי את הברכה"...

וכשנגש פעם אחת אברך אחד אל המשגיח דלייקווד ושאל אותו: הציעו לי ולחברי משרה, וסוף דבר היה שאני לא קבלתי משרה זו, למה? ענה לו המשגיח שהכירם היטב: החבר שלך לא קרא ולא למד שום ספרים של גויים, לכן הוא זכה במשרה! השומעים נרעשו ואמרו: לפי דברי המשגיח, כלנו יש בנו משהו מן הגויים? ענה המשגיח: "גם אני בתוכם"..." (לקט רשימות" חנוכה, עמוד מד).

הצניעות בישראל זהו נסיון "הדור האחרון":

בספר "טהרת הקודש" (חלק א, מבוא השער, פרק ו) וזה לשונו: ותדע אחי, כי בכל דור יש לכללות הדור ענין אחר לתקן, כמובא בספר הקדוש "נעם אלימלך" (פרשת נח) וביתר הספרים הקדושים. והנה כמו שמובא בספרים הקדושים לגבי כל איש, שאם יראה שהיצר מתגבר עליו במדה רעה מסימת חס ושלום או בעברה מסימת ונותן בזה כחו תמיד להכשיל את האדם, בזה ידע וישכיל כי בסבת זה הפגם נולד, ותכלית ביאתו לעולם לתקן זאת. ויתגבר בכל כחו על היצר בזה.

כך בכללות הדור: כשרואים שהיצר מקשקש ומתגבר בפגם אחד להחטיא את העולם, אז נדע ונשכיל כי בזה תלוי תיקון כללות הדור. ואם אדם פרטי נותן אל לבו ונפשו להזהר מזה החטא, אז נוטל שכר נגד כל העולם ומתעלה בזה בעלוי גדול מאד הרבה יותר משאר המעשים שעושה.

והנה עכשיו בעקבתא דמשיחא עקר שנותן היצר כל כחו באלו השני דברים לקרר מהאמונה חס ושלום ולפגם היסוד שבכלל זה הוא הפקרות ופריצות, עקר שבעקרין הגורם לזה חס ושלום. לכן בודאי לתקן כללות הדור או אפילו חלק מהדור לית בר נש בעלמא אפילו אם יהיה כגבה ארזים גבהו, רק הקב"ה בכבודו ובעצמו שהבטיח לישראל להחזירם בתשובה קודם הגאלה, כמובא בהקדמה. עיין שם.

לכן, אחי חביבי, תדע: המאמץ כחו וגבורתו באלו שני דברים: באמונה שלמה ובשמירת ותקון יסוד, יזכה להיות מהיכלא דמלכא משיחא, כמובא בזהר הקדוש וזה לשונו: לא בעי קודשא בריך הוא מישראל אלא דינטרי האי קימא קדישא.

ואם אלו שני הדברים התלויים זה בזה נתקנים, אז הכל נתקן. ועליהם נאמר (ישעיה ד, ג): "והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו" וכו'. "והיה הנשאר בציון" - מי שיתקן בחינת ציון שהוא יסוד קימא קדישא, "והנותר בירושלים" - זה האמונה שיתחזק באמונה שלמה וכו', להאמין שמלכותו בכל משלה בין בעליונים ובין בתחתונים, שאין שום דבר יכול להיטיב ולהרע בלעדו, והוא המשגיח והוא הצופה והוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, שכל זה תלוי באמונה ומלכות שמים שאנחנו מקבלים עלינו בכל יום. ומובא בזהר הקדוש (לך, דף צד ע"א), כי מלכות וירושלים באת קימא קדישא תליא [כלומר: האמונה אינה מתקימת אלא בשומר הברית], והשומרם "קדוש יאמר לו", כמובא במדרש: מה הקב"ה אקרי קדוש כך צדיקים יקראו להם קדוש, והנוטר ברית אקרי קדוש. אין כאן קדושה רק ביסוד, כמו שפרש רש"י ז"ל (ויקרא יט, ג): "קדשים תהיו" - הוו פרושים מן העריות.

כתב בספר "טהרת הקודש" (חלק ב מאמר "שרש התשובה" פרק ג), וזה לשונו: וזה בושה גדולה כביכול כלפי מעלה, אם השכינה הקדושה צריכה להתרחק ולברח מן האדם. כי מגמת השכינה להיות משכנה בבני ישראל, ועל זה מתאוננת השכינה (ירמיה ב, ו): "מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי". ואמר הכתוב (מלאכי ג, ד): "שובו אלי ואשובה אליכם", ואמר (ישעיה מד, ח): "זכר-אלה יעקב וישראל כי עבדי אתה" וגו', ועוד פסוקים הרבה.

ומזבא (בתנא דבי אליהו פרק מה) שהקב"ה מבקש ומתחנן מישראל שלא יפרדו ממנו כביכול, מה שאין כן כשפוגם חס ושלום, עליו נאמר (דברים לב, ח): "ויטש אלה עשהו" וגו'. ואוי לאותה בושה וכלמה, כי מפני חטא קל דרבנן חס ושלום או מסיגי חז"ל או פגם במנהגי קדושה או צניעות של ישראל בורחת השכינה ממנו לפי ערך הפגם. וכן בבטול מצות עשה של "קדשים תהיו" שאמרו רז"ל: "קדש עצמך במתר לך", כי מה נפקא מנה זה המצוה ממצות "אנכי ה' אלקיך", כמזבא במפרשים על התורה. וכל שכן וכל שכן אם פוגם בלאוין שהמה חיובי מלקיות או כריתות ומיתה בידי שמים ומיתת בית דין.

גאוה של "הצניעות" הקיימת בעם ישראל:

אשרינו, מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו, ומה יפה ירושתנו, שהעלנו הקדוש-ברוך-הוא משפלות העמים ורוממנו מן הפחיתות, וטהר אותנו מן הזוהמא שהאומות שקועים בה, והעלנו עלוי אחר עלוי בכל מיני קדושות, בתתו לנו תורתו הקדושה ומצוותיו הקדושות, ועל ידי התורה והמצוות פתח לנו כל השערים לעלות מעלה מעלה בלי גבול, הביאני המלך חדריו, וקרבנו להיות מהעומדים לפניו.

וזהזירנו שלא נתפתה אחר היצר הרע, להתגעל עוד באותו זוהמא, אלא נהיה קדושים ודבוקים בו ובעבודתו כל ימי חיינו.

ולא רק מהעכירות הגס הפרישנו, כגון עבודה זרה וגלוי עריות ואכילת נבלות וטרפות ושקצים ודם וכו', אלא צוה שגם מעשינו המותרים יהיו קדושים, והוא אמרו: קדושים תהיו, ולא עוד אלא שמעשינו הגשמיים המותרים יכולים להיות כמצוות ממש.

גם צוה שכל איברינו יהיו קדושים, פיננו ודבורנו יהיה קדוש ונקי, וראיתנו יהיה שמור ונקי, ושמיעתנו יהיה נקי שלא לשמוע אפלו דבורים מגונים או דברים בטלים, וכן ידינו ורגלינו וכו', ומכל שכן מחשבתנו שבו תלוי הכול, והוא משכן הנשמה, שיהיה טהור ונעלה ומרומם. ואפילו מלבושנו ובהמתנו ושדותינו ושאר רכושנו קדש בכמה מצוות לא תעשה ועשה.

גם קדשנו בזמני ומועדי קודש, אשר בני אל חי מתעלים בהם עלוי אחר עלוי בלי גבול.

תקצ

וחלק בנו קדושתו במדרגות, זה למעלה מזה: ישראלים, לויים, כוהנים, כוהן גדול.

וכל אחד יכול לזכות להמעלה הגדולה ביותר, כמו שאמרו חז"ל שכתר תורה גדול מכתר כהונה ומכתר מלכות, וכתר תורה מונחת ועומדת ומוכנת לכל ישראל.

וזה לשון הרמב"ם (סוף הלכות שמיטה ויובל): ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם, אשר נדבה רוחו אותו, והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו, לדעת את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלוהים, ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקושו בני האדם, הרי זה נתקדש קודש קודשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו, כמו שזכה לכוהנים ללויים, הרי דוד ע"ה אומר: "ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי". עד כאן לשונו הקדושה.

ואף נשים הבאים להתקדש על דרך השייך אצלם על פי התורה, זוכים למעלה העליונה כסרח בת אשר, שנכנסה לגן עדן בחייה, וכשבע נשים נביאות ושאר הצדקניות המפורסמות.

וזה לשון תנא דבי אליהו (פרק ט): מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ, בין ישראל, בין עובד כוכבים, בין איש, בין אשה, בין עבד ובין שפחה, הכל לפי המעשה שהוא עושה, כך רוח הקודש שורה עליו, עד כאן לשונו.

וכל כך גדלנו וקדשנו המקום ברוך הוא, עד שהכין בעבורינו מקום הקדוש בעשר קדושות, והוא ארץ ישראל, כמאמר חז"ל: ארץ ישראל מקודשת וכו', ערים מוקפות חומה וכו', עד בית קודש הקדשים, והקדוש-ברוך-הוא בכבודו ובעצמו השכין שכינתו בינינו, וכל באי עולם ראו שהשכינה שורה בישראל.

ואף על פי שלעת עתה הגלנו משם וסלק שכינתו, הרי נשבע לגאולנו ולהשכין שכינתו בינינו לעולם.

ואף עתה בהיותינו בגלות עדין חביבותה גבן, ורק כאשר ייסר איש את בנו, ה' אלוקיך מיסרך להטיב לנו באחריתנו, וכל מה דעביד רחמנא לטב עביד,

ולא עזבנו לגמרי, כמו שהבטיחנו: "ואף גם זאת בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלוקיהם", ואמרו חז"ל: כל מקום שגלו ישראל - שכינה עמהם, ויש עדין השראת השכינה על כל מי שמתקדש ומתטהר וראוי לזה בכל הדורות, כידוע ומפורסם שרוח הקודש הופיע אצל רבותינו בכל דור ודור, כל אחד לפי מדרגתו.

והקדוש ברוך הוא מתהלך בקרב מחננו, בכל מקומות מושבותינו, כמאמר הכתוב (דברים כג, טו): "כי ה' אלוקיך מתהלך בקרב מחניך להצילך ולתת אויביך לפניך והיה מחניך קדוש וגו'", וכפי דברי רבותינו, גם היום - אם מחננו קדוש - מתקים פסוק זה, וה' יתברך מתהלך בינינו.

וכן אמרו חז"ל: שכינה שרויה ביניהם, דהינו שבית ישראל המתנהג בצניעות, נעשה הבית ההוא מקום משכן לה' יתברך (כודאי השראת השכינה הזאת אינו באותו מדרגה כמו אצל הצדיקים, ומכל שכן כמו בבית המקדש, מכל מקום השראת השכינה יש). ואחר כל זאת, מה מאוד גדלה חובתנו להתנהג בקדושה וצניעות גדול, ולעמוד במעלתנו, ולא לרדת, חס ושלום, ממדרגתנו, ולרצות בשפלות הגוים, חס ושלום.

נזכור נא תמיד שאנחנו בניו של מקום, בני אברהם, יצחק ויעקוב, ונחזיק בקדושתנו ולא נתן לזוהמת המודות המטורפים, ולהחיים המגושמים של קנאה ותאוה וכבוד, לבוא אל בתינו לנגוף.

ולא נשגיח כלל על צחוק הכסילים והמגושמים, כי רק מחמת שהגיע אליהם השפעת הגויים הם צוחקים (ולא מחמת דעת והתעוררות טובה, גם לא קבלו מאבותיהם או רבותיהם זאת) ושכורים הם משכרות הזמן, על כן הצניעות אצלם ללעג ולקלס.

האם נעזוב את ה' יתברך ואת כל המעלות שהעלנו אליו, ונלך אחר השכורים חסרי דעת?!

מי פתי יעשה זאת לגרש את השראת קדושת השכינה מן הבית על ידי התנהגות בלתי צנוע, ולהשכיך במקום זה את השפעת הגויים המתועבת, אשר על זה צועק הפסוק (ירמיה ב, יג): "כי שתים רעות עשה עמי אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות בארות נשברים".

האם את ירושת אמותינו הנכבד מכל כבוד, והיקר מכל יקר, הוא הצניעות והבושה, הקדושה והטהורה, האם זאת נחליף על החוצפה והשחצנות של דורנו?! האם השחצנות הזו יותר יקר ונכבד?! האם נעזוב את שמירתו והצלתו של הקדוש- ברוך-הוא, בהיות בתינו קדוש ונקי, ונקח במקומו את ההתנהגות הבלתי צנוע, שהזקו ודאי בנפש ובגוף, ואל מי ננוס לעזרה בעת צרה, חס ושלום, הלא על זה צועק הפסוק (דברים לב, לז-לח): "ואמר אי אלוהימו צור חסיו בו, אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם יקומו ויעזרוכם יהי עליכם סתרה", וה' יתברך מתרעם על ידי ירמיה הנביא (ירמיה ב, כז): "כי פנו אלי עורף ולא פנים ובעת רעתם יאמרו קומה והושיענו, ואיה אלוהיך אשר עשית לך יקומו אם יושיעוך בעת רעתך".

האם נחפש תחבולות ואמתלאות להתקרב אל הפך הצניעות כל מה דאפשר, ונשתוקק אל הזוהמא, ולא נשתוקק במקום זה אל אבינו, רוענו, צורנו וגואלנו, להתרפק אל קדושתו, ולהתקרב לאור פניו יתברך כל מה דאפשר, בהיותינו מתחזקים בצניעות גמורה כאמותינו.

המעט לנו הגדולה והכבוד שקרבנו המלך הגדול ברוך הוא, אשר לגדולתו אין חקר, להיותנו בניו ועבדיו, וכבדנו בתורתו ועבודתו ומצוותיו הקדושות, שהם חשובים ויקרים החשיבות האמתי לאין חקר.

ונבקש גדולה וכבוד אחר, ומהו הדבר שאנו רוצים להתכבד בו? הם ה"שמאטעס", הבגדים הצבועים כך או כך, וחתוכים כך או כך, ועצי הרהיטים החתוכים ומצוירים כך או כך, שבין כך ובין כך הוא אותו שמאטע, ואותו חתיכת עץ, ואין בעצמותו שום ערך, וזה יהיה לנו לכבוד, להתכבד בו!?

מפני שבדעתנו העניה והקטנה אין אנו מבינים גודל חשיבותנו וערכנו הרם, אנו רוצים להתכבד עם הבל הבלים הכול הבל.

נתעורר נא להחזיק בצניעות בשלמות, כדרכם של אמותינו, לא רק לפי שורת הדין בצמצום, אלא גם בתוספת מרובה, מתוך הרגש פנימי, ואת השפעת הגויים נוציא מבתינו, לא יראה ולא ימצא בכל גבולנו, צא טמא נאמר לו, לא מניה ולא מקצתו, ולקנות את הרגש הבושה והצניעות בעצם הנפש בכל פניותיו ודבוריו, לא רק בלבוש בלבד, אלא גם בכל ההנהגה בבית ובחוץ, ועל ידי זה נשיג את קדושתו של הקדוש-ברוך-הוא יותר ויותר, ונורישנו לבנינו אחרינו עד עולם, אמן. (משכיל אל דל חלק א, כלל א פרט ג. והובא גם בספר מראות הצובאות פרק י אות ט).